Digitized by Google

13
13 B
1 M
VITT. EMANUELE

TRACTATVS DE RESTITVTIONE IN INTEGRVM ABSOLVTISSIMVS,

IN QVO OMNIA QVAE IN AMPLISSIMO Huius materię Campo tam Practicis, quàm Theoricis ſcitu digna ſunt & neceſſaria, varietate caſuum, & exemplorum prȩſtantia ad amuſſim explicata ac illuſtrata comprehenduntur:

AVCTORE

IOANNE MAVRITIO, DOLANO, BVRGVNDIONE, Sacrę Cæſareæ Maieſtatis olim Conſiliario, & à libellis Magiſtro, necnon ad Chriſtianiſſimum Regem Legato, contextus, & in lucem editus.

IAM VERO MENDIS INNVMERIS, QVIBVS EDITIO PRIOR Deformata ſcatebat, ſublatis, integritati ac nitori priſtino reſtitutus, & SVMMARIIS, vnicuique Capiti præpoſitis, in gratiam Studioſorum auctus.

Cum Indice rerum omnium in hoc Opere memorabilium locupletiſſimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA ...RIO EMANUELE

VENETIIS, Apud Iacobum Vitalem. 1576.

C L A R I S S I M O   V I R O
PIETATE, VIRTVTE,
ERVDITIONE ATQ. PRVDENTIA
CONSPICVO,

D. GEORGIO TANNERO DOCTORI
I.V. peritiſſimo, & in inclyto Viennenſi Archigymnaſio Græcarum literarum Interpreti ſolertiſsimo, Domino ſuo ſumma fide & obſeruantia colendo,

S. P. D.

GRauiſſima Platonis & habetur, & eſt vtiq; ſententia, Clariſſime Vir, quæ Ciceronis primùm, hinc omnium Sapientium aſſenſu & approbatione facta illuſtrior, apertè, vereq́; teſtatur, ꝙ ſine iure ſapientiaq́; & auctoritate Legum nulla, uel domus, vel ciuitas, vel gens, vel hominum vniuerſum genus, vel rerũ omnis natura, vel ipſe deniq; mundus ſtare perdiu poſſit. Nam cùm ea Legum præcipua ratio ſit et vis, vt humanum genus, ſua natura ferox & indomitũ, ac ad homnem libidinem & vitia propenſum, imperio, nutuq́; ſuo cohibeant, virtutisq́; ſtudium ſeriò contrà colendum, grauiterq́; proſequendũ eſſe iubeant, quis ſui cõpos animi poterit, aut conabitur inficias ire, quin neglectis ac repudiatis ll. inſpirante Numine diuino natis, & in Conciliis ſapientiſſimorum atque doctiſſimorum hominum promulgatis, omne quod vſpiam genitum eſt pulchrum, quod honeſtum, quod præclarum, quod ſanctum atq; diuinum, mox ſit ingenti Rerump. incommodo diſperiturũ, magnamq́; malè compoſitis ad hunc modum humanis reb. allaturũ & cladem, & fœdã ignominioſamq́; ſui neglectus atq; contẽptus relicturũ memoriam? Nam quo demum pacto, quáue fronte vitam eiuſcemodi, quæ, nullis vincta ll. more beluino traducitur, & ad omne facinus audendũ atque ſuſcipiendũ, leuibus agitata procellis, impellitur, cõprobabimus? qua vel commiſeratione, vel admiratione cęcitatis humanæ, quóue ſtupore mentis talẽ vitam, tales mores reminiſcendo ingemiſcemus? ſortemq́; deprauatæ maſſæ noſtræ deplorabimus? Cùm quodam tempore mortales in agris paſſim beſtiarũ more vagarentur, & ſibi victu ferino vitã propagarent, non animi rõne quidquã, ſed pleraq; viribus corporis adminiſtrarent: non illis certè moribus diuinę religionis, non humani officij rõ colebatur. Nemo ſiquidẽ legitimas nuptias videbat: non certos quiſquam inſpiciebat liberos: non Ius ęquabile, quid vtilitatis haberet, accipiebat, ſed oẽs promiſcuè, nefandis ſimul ac infinitis elati ſuis cupiditatibus, in omne vetitũ nefas, ſcelusq́; præcipites ferebãtur, & exuto propemodũ omni humano ſenſu in beſtiarum turpitudinẽ & truculentiam obbruteſcebant atque degenerabant. Nã vt ea, quę reliquę gentes, & prauis propudioſis imbutæ moribus, indigna memora-

tu ſolitę patrare fuerint, in præſentia ſilentio prætereã, quid turpius atq; flagitioſus fieri potuit, quàm ꝙ Perſę & Maſſagetæ propagato, receptoq́, more cũ filiabus atq; ſororibus inceſtã miſcere connubia conſueuerunt? Quid Galli quondã? an non horum pueris muliebria pati impunè fuit? indiæ populorũ bona pars humanis carnibus veſcebatur, & alter alterius ventre, veluti ſepulchro, condebatur. Phęnices in aduerſis rebus, amiciſſimo quoq; interfecto, ſacra faciebant. Leodicẽſes eã in rem virginẽ, crudeli quidẽ, ſed ſuo more mactatã, deſtinabant. Scythæ, Getę, Sarmatæ, Aricini peregrinos & hoſpites iugulabant. Adeò ſcilicet præpoſteris legibus nuſquã non viuebatur: adeò non vlla ęqui boniq́, ratio habebatur: nullum iuſti vel iniuſti deſcrimen ſeruabatur, cùm à rectæ rõnis & naturæ lege diſceſſum eſſet. Atq; abominabilis iſta ac beluina viuendi, non abſimilis ẽt aliis populis vſitata ac propria quaſi conſuetudo, tum demũ paulatim immutata atq; ſublata ceſſauit, cùm, augeſcente hominũ numero, virorũ non ſine deorũ Numine, vt creditur, excitatorũ, ope atq; prudentia homines in agris, & in tectis ſylueſtribus abditi, rõne quadã in vnũ locũ cõpulſi, mœnibus ſe cingere cęperunt: ita, vt cõſtitutis vrbibus à tali cõſuetudine auerſi, & ad diuerſas humanioris ac mitioris vitæ rõnes traducti, fidẽ ac religionẽ certã colere, & iuſtitiam retinere diſcerent, & aliis ſua voluntate parẽre cõſueſcerent: ac non modo oĩs generis labores excipiendos, & tolerandos cõis cauſa cõmodi, ſed ẽt pro patriis inſtitutis & legibus, à diuinæ mentis ſacrario in animos ſapientũ hominum profectis, vitam amittendam exiſtimarent. adeò ſcilicet indomitę priùs & efferę gẽtes deſcriptis ac latis legibus manſuefactæ amore patriæ, diuinitùs conceſſæ, teneri, & Ius æquumq́ ſuſpicere cęperunt; iam nempe perſuaſum habentes, leges ad cõem omniũ ſalutem, & vitã honeſtè, quietè, atque beatè tranſigendã, eſſe inuentas. Qua pp vt tam legibus ipſis, quã earum latoribus eò maior auctoritas & venerario cõpararetur, Deorũ immortaliũ oraculis eas approbatas eſſe adſeuerabãt. Minos annorũ nonẽ ſpatio Iouis vſus familiari conſuetudine fingebatur, & ab eo Reipublicæ conſtituendæ rõnem perdidiciſſe credebatur. Lycurgũ fuerunt & ab Apolline Deum appellatũ fuiſſe, & edicta ſua ῥήτρας appellaſſe ꝙ Oraculorũ inſtar illa vellet obſeruari, & in admiratione haberi; Numam Pompiliũ proditum eſt ſimulaſſe, ſibi cũ Dea Aegeria congreſſus nocturnos eſſe: cuius monitu, quæ Diis acceptiſſima eſſent, ſacra inſtitueret. Qua religione rudis & imperitæ multitudinis mentibus iniecta, factũ eſſe putandũ eſt, ꝙ cũ alię gẽtes ſalutaribus inſtitutæ legibus, tũ verò Cretenſes adeò religioſè legibus obſeruandis intenti fuerunt, vt Thalos à Minoë ſubſtitutus iudex quotannis ter Regionẽ vicatim perluſtrauerit, Leges circõferens, quæ cunctis Regni incolis proponerentur, & obſeruarentur. Greci quoq; νομοφύλακες inſtituiſſe leguntur, qui Legũ obſeruantes præmio decorarent: præuaricantibus aũt pœnam irrogarẽt. Tali & tã ſeuera Legũ obſeruatione Res illarũ gentiũ publica et floruit, & alma pax admodum viguit. Non enim validiſſimę munitionis, non ſocietatis, nõ fœdera arctiſſimę deuincta, non fines quàm latiſſimè dilatati, non congeſtæ atq; ac cumulatæ, vel Crœſi opes conſeruant ac conſtabiliunt Rempublicã: ſed diligens

& ſeuera

& ſeuera cuſtodia Legũ, q̃ ad rectã rõnẽ cõſtitutæ ſunt. Vñ Ciceronis eſt oĩum ſermone celebratũ dictũ, atteſtantis ꝙ mẽs et animus conſiliũ & ſnĩa ciuitatis poſita ſit in legibus. Quemadmodũ enim corporis vires ſine robore mẽtis elãgueſcũt: ita ciuitas ſine legibus effœta quaſi corruit. Hinc Cato nõ minus verè quã argutè Leges Reipublicæ neruos appellauit. His ſiquidẽ debemus, ꝙ a violẽtia, à ſicarijs, furibus, latronib⁹, atq; ꝓdonibus tuti vitã agimus. Hoc, Cicerone teſte, vinculũ eſt dignitatis, qua fruimur in Republica, hoc fundamẽtũ libertatis, hic fons æqtatis.

Quibus autem legibus et moribus populus Romanus, Regibus primũ ob tyrannidem expulſis, eorumq́; Legibus penitùs abolitis, & exoletis, ante IVS CIVILE, ſumma ſapientia & induſtria conquiſitum atq; deſcriptum tabulis, vixerit: qua iuſtitia, ęquitate atque prudentia poſtmodũ idipſum adminiſtratũ & conſeruatum, quibus Auctoribus illuſtratũ, quibus iniurijs aliquam diu oppreſſum, & obliuione quadam tenus obliteratũ: quorum indefeſſo ſtudio, diu inoq́; beneficio recuperatum, & in iuſtam ac luculentam conſonantiam erectum fuerit: ſanè quidem id in pręſentia prolixa narratione proſequi mei nec inſtituti, nec huius loci eſt. hoc vnum pia, grataq́; mente recoluiſſe, vel Lectorem ęquum atq; benignum cõmonuiſſe ſufficiat. Longè maximã gratiã ſacratiſſimis Principibus, diuis Imperatoribus, Iuſtiniano & Lothario Saxoni, qui in Iure noſtro vel concinnando, ac in elagantẽ ordinem redigendo, vel eo ab interitu vindicando, reſtaurãdoq́;, incredibili ſtudio, laboreq́; propè Herculeo elaborãrũt, maximam, inquam, gratiã cùm ipſis, tum eorũ Anteceſſoribus, vt pote præcipuis in re longè omnium maxima, laudatiſſimaq́; perficienda atq; conſummãda coadiutoribus nos, qui Iuris Ciuilis ſacris initiati ſumus, debere, teſtimonioq́; beneficij ſempiterno adſtrictos eſſe, ꝙ hunc talem, ac tam precioſum theſaurum nobis hæreditario quaſi iure poſſidendum reliquerunt, ac ſuorum laborum vberrimos fructus percipere nos voluerũt: nihil vidilicet ad humanæ ſocietatis conſeruationem, ac ſalutarẽ Reipublicæ adminiſtrationẽ magis neceſſarium, nihil vtilius eſſe rati, quàm vt Iuris Ciuilis ſtudium accurata diligentia, ac diligenti cura in Ciuitatibus retentum, ad omnem poſteritatem ſartum tectum propagaretur. Etenim hoc illud eſt, quo per iuſti & iniuſti æqui atq; iniqui cognitionem, Ius ſuum cuique tribuimus, & legitimam in rebus ac cauſis ciuium ęqualitatem conſeruamus atq; tuemur. Ideoq́; M. Cicero, Ius Ciuile inquit, eſt ęquitas, conſtituta ijs, qui eiuſdem Ciuitatis ſunt, ad res ſuas obtinendas. Neq; ſanè aliò Leges noſtræ ſpectant, quàm vt hac via ſuũ cuiq; tribuatur, ciuiumq́; vtilitati, ac Reipublicæ ſaluti conſulatur, vtq́; Iuris Ciuilis cognitione parata, Reipublicæ laudabiliter præeſſe, eandemq́; prudenter, & iuſte moderari, recteq́; gubernare poſſimus, ſuum videlicet vnicuiq; tribuendo: ſubditos in pace & officio retinẽdo: viduis, oppreſſis, pupillis, & alijs miſerabilibus pſonis multifariã afflictis ac diuexatis ſubueniẽdo deniq; pauperes, tenuesq́; homines cõtra potẽtiorũ iniurias defendẽdo. Vñ nõ immeritò cęleſtis illa vox orta celebratur.

Salus populi ſuprema, Lex eſto.

Et Deus Opt. Max. per os Prophetæ: Væ (inquit) qui cõdunt Leges iniquas, & iniuſta

& iniuſta Decreta decernunt, vt opprimant in iudicio pauperes, & vim faciant cauſſæ humilium populi miei, vt viduas ſpolient, & pupillos deprædentur. Equidem conſtat, quemadmodum M. Cicero ſcribit, ad ſalutem ciuiũ, ciuitatumq́; incolumitatem, vitamq́; hominum & quietã, & beatam inuentas & fixas eſſe Leges: eosq́;, qui primũ eiuſmodi ſcita ſanxerunt, oſtendiſſe populis, ſe ea ſcripturos atq; laturos, quibus illi adſcriptis ſuſceptisq́;, homines honeſtè, beateq́; viuerent. Quæ cùm ita compoſita, ſanctaq́; eſſent, eas, Leges videlicet nominarent. Ad quẽ finem, velut adſcopum, quicunque Rempublicã regunt & moderantur, actiones ſuas omnes dirigere ac collinare debeant: alioquin non magis Reipublicæ commodis profuturi, quàm ad portum ille peruenire põt, qui clauum nauis regens, eius dirigendæ ac obliquandę neque vſum, neque ſcientiam habet.

Verum enim verò cùm aliàs omnia, quæ rõni & ęquitati conſentanea ſunt, in Iure noſtro certis diſtincta Titulis fuſiſſimè, ſplendidiſſimeq́; pertractãtur, tũ ea quæ de Reſtitutionibus in integrũ tradenda videbantur, tanta perſpicuitate, copia & ęquitate inculcãtur, vt haud ſciam, an vlla materia amplior, & pluribus explicata Titulis in toto Iure noſtro reperiatur. Neque verò id iniuria. Cùm enim iniuſtitia regnante, doloq́; & fraude inter homines indies magis magisq́; creſcente, mali mores vbiq; inualuiſſent. Imperator iuſtiſſimis rõnibus adductus, cùm omnibus ex æquo conſulendum, & laborantibus hominum rebus ſuccurrendum cenſuit, tum minoribus, alijq́; perſonis, quę vel ſana mente deſtitutę, vel ob ſexus imbecillitatem abiectę, deſpectæq́;, minoribus aggregantur, ſubueniendum, & contra dolũ, fraudẽ ac impoſturam oẽm, in iudicijs, in cõtractibus, & in alijs multis rebus, & ciuilis vitæ actionibus non vſq; adeò infreqnetem aut inuſitatũ auxilium ferendum eſſe ſanxit. Et hoc quidẽ reſtitutionis beneficiũ tanto fauore, tantaque largitate ipſis indulgendum atque tribuendũ ſtatuit, vt, tametſi legitimis modis contraxerint, tñ vbi firmato iudicio facti adultioris, ex inito celebratoq́; contractu ſe lęſos eſſe liquidis & firmis argumentis edocuerint, hoc eximio reſtitutionis priuilegio nequaquam diſpoliari: ſed, reſciſſis atque ſublatis ſummi Iuris vinculis, ſolo ęquitatis intuitu, ius ſuum, quod vel imperita rerum, vel alio caſu lapſi, vel aliorum dolo circumuenti, pridem amiſerant, recuperare debeant.

Neque verò priuilegium hoc de concedenda Reſtitutione, minoribus indultum, adeò coanguſtatum, aut in arctum concluſum eſt; quin & maiores in ſe recipiat ac comprehendat: ſed hos æquè iuuandos, & eodem fauore atque beneficio, iuſtis interuenientibus cauſſis, proſequendos eſſe iubeat. Nam vt omiſſis infinitis, vnum tantummodò in medium adferam. quis maiorem abſentem, & pro libertate patriæ grauiſſima pericula ſubeuntem, pro ſalute coniugum & liberorum, pro aris ac focis excubantem, & fortiter depugnantem, à tali priuilegio excludendum putaret? Quare, ne maiores etiam huius ampliſſimi beneficij participes non redderentur, Imperator Iuſtinianus eorum indemnitati, ſalutiq́;, ſplendidiſſimo ſimul atque grauiſſimo edicto propoſito, liberaliſſimè proſpexit. Quæ cum omnia noſter Auctor vir & dignitate, quondam præſtans, & doctrina ac vſu rerum magnus, ſui inge-

nij monumentis, ſumma ſolertia atque dexteritate explicauerit, & illuſtrauerit,
equidē me vel Præcone, vel Explicatore res aliàs ſatis ſuperq; celebrata non am
plius indiget, ſed eam Studioſus, amore ſcientiæ flagrans, ex ipſo Auctore petat.

Cùm autem Feyrabendius noſter hunc Auctorem & propter Latinæ dictio-
nis puritatem, qua nõnullis noſtrę tempeſtatis Iureconſultis antecellere videtur,
& propter elegantem doctrinam, ac inſignem multiplicium rerum experientiam
ſummis laudibus vehi comperiſſet, & immenſam vtilitatem, quæ ex huius tanti
viri limatis & conſummatis Lucubrationibus ad induſtrium & vigilantem Le-
ctorem redundare poſſe videretur, ſecum aliquãtò diligentius expendiſſet, ad-
hęc à viris clarſſimis cùm officij ſui, tum vtililatis publicæ admonitus, ſuis impen
ſis cum typis deſcribendum curaturum eſſe recepiſſet, voti reus me fortè fortuna
hęc tranſeuntem interpellauit, vt eum multis editione priore mendis deprauatum & obſcuratum ſuo nitori priſtino, quo ad poſſem, reſtituerem, & ſuccinctis
Summarijs locupletarem Cuius ego & amica laudabiliq; petitione permotus, &
oppurtunitatem ad res meas (quas in diuerſis locis habebam expediendas ac con
ſtabiliendas nactus: &, quod vel maximum fuit, amænitate ac iucunditate mate
riæ præſentis certius, abſolutiusq; cognòſcendę captus, haud inuitus ipſi petenti
meam operam addixi: pręſertim cùm ſingularem induſtrij hominis diligentiam &
in re literaria promouenda alacritatem cum omnium Iuris Studioſorum cõmodo
coniunctam eſſe, animaduerterem. Is etenim à quo tempore primùm animum ad
Typographiæ ſtudium colendum & expoliendum adiecit, nullam aliã in medio pal
mam & habuiſſe, & habere poſitam cernitur, quàm vt cùm omnium Profeſſionū
bonos atque probatos Auctores quoſq; ſuis ſomptibus excudẽdos curet; tum eos
potiſsimùm in lucem proferat, ac Germaniæ ſuppeditet, qui Ius noſtrum vel com-
mentando, vel eo de reſpondendo, vel quocunque demùm modo illuſtrando, ſempi-
ternam & glorioſam nominis famam ſibi acquiſiuerunt. Id quod tot eminentiſ-
ſimorum Iuriſconſultorum Opera, ipſo liberaliſsimè ſumptus ſuggerente typis ex-
preſſa, me quoque tacente, clarè teſtantur. Quæ ne hoc loco recenſeam, longo ordi
ne, ſtudiumq; diligentiſsimi ac vigilantiſsimi hominis indefeſſum, & affectionē in
exornandis ſacris Muſis ſingularem hoc meo qualicunque teſtimonio de prędicē,
ac ſuper aſtra feram, nimia librorum ipſo curante editorum, copia abſtereor. hoc
tamen & fateor, & expertus teſtor, maiore ſcilicet nobis, qui Germaniam incoli
mus, ſtudiis incumbẽtes, conſtiturũ, ſi quæ literis atque memorię commendarunt,
Innocentius, Petrus de Bella Pertica, Aluarottus, Gomeſſius, Didacus Couarru-
uias, Aymo Crauetta, Iulius Alexandrinus, Andreas Tiraquellus, Bartholo-
meus, Chaſſanæus, & infiniti alij, ea nobis ab Italicis & Gallicis Typographis in
Germaniam importata cõmenda forent: vt interim multorum reſponſa Pruden-
tum taceam. quæ iam partim in lucem edita, manibus hominum teruntur, partim
hiſce Nundinis excuſa, publiceq; venum expoſita conſpiciuntur: dignus, vel eo
nomine laude, memoriaq; ſempiterna. Quibus tũ ille in cõem Reipublicę litera-
riæ vſum exhibitis officijs, ne quicquam vel ſibi, vel alijs ſatis eſſe factum exiſti-

mans,

mans,hac inſequenti hyeme. Deo conatū hominis fortunante, Deciſiones Tholoſanas,Emanuelem Coſtā, hanc ipſam de reſtitutione in integrū materiā interpretando exponentē,et IVRIS CIVILIS CORPVS, à Ludouico Ruſſardo correctum,et de iudicio ac autoritate Franciſci Duareni euulgatū, (Duarenicū idcirco appellatū) ꝑlo ſubiiciet:haud dubiè maiorē ſibi quoq; laudē,et gratiā,et beneuolētiā apud noſtrates Germanos eo faciēdo cōparaturus. Huius itaq; tanti,& mihi amiciſſimi hōis,et deRepub.literaria ꝑclarè merētis uiri,iuſtiſſimę petitioni ſtatim annuendū arbitratus, Operi ꝑſenti manū admoui , ac in eo recognoſcendo ac reſtituendo,breuibusq; Summarijs adaugēdo,qđ potui,pro mea tenuitate pręſtiti.Suſceperat aūt in ſe primū, & me quidē aduentante,iam inchoauerat operam hanc nobilis virtute,ingenio,doctrina,iudicio ꝑcellens iuuenis, D. IOANNES Volffgāgus FREYMONIVS in Obernhauſen,I.V.D.amicus mihi nominibus multis colendus.Verùm ipſo in ſua SIMPHONIA CHRONOLOGICA,quā noua quadā ratione contextā hiſce Nundinis in lucē emittit oībus numeris abſolutam,iam tum vehementer occupato , & animo ſuo maius quiddā iampridē moliente,quod alios delectet ſemetipſum laudibus illuſtret , ego partes ipſius haud grauatim,quod antea dixi,ſuſcepi,remq; fęliciter ad vmblicum vſque deduxi.

Cæterùm cū hunc Auctorē,mea qualicunq; opera ac diligētia ab erratorū Typographicorū ſordibus repurgatū: & nō ſolū iam in integrū planè reſtitutū, ſed & noua meorū Summariorū acceſſione auctiorē redditū,magno cuidā,& perito rerū,& oībus ingenuis artibus ꝓpolito viro cōmendaturus ac inſcripturus eſſem,qui & ipſum,& impenſū ipſi recognoſcēdo ac elimando laborē meū ab iniqua maledicorū hominū cēſura,maleuolaq; obtrectatione vindicaret.Et verò,cū quāta Feyrabēdius erga T. P. in noſtris familiarib⁹ colloquiis ſigna dediſſet amoris,beneuolētiæ,fidei,cōſtantiæ mutuę:tū quāta me,in maxima aliū amicorū penuria Viennæ degētē,beneuolētia atq;fauore cōplexus fuiſſes:quantū me grauiter aduerſantis fortunę vi fractū ac debilitatū & cōſolādo,& cōſilio,& re iuuiſſes,crebrò in mentē veniſſet:decreuimus vnanimi cōſenſu Feyrabēdius & ego, huius Auctoris patrociniū ad T.P.deferendū,eumq; uelut mutuæ noſtræ beneuolētiæ,meæēt gratitudinis & obſeruantiæ teſtē mox ablegandū.Tibi itaq;, ꝑclariſſ.ac integerrime vir, tuoq; patrocinio Auctorē hunc & laborē meū cōmendamus ac cōſecramus:teq; rogamus vehemēter,vt eū pro tua ſingulari,qua ꝑſtas oībus,humanitate cādido atq; beneuolo animo ſuſcipias:tuoq; patrocinio cōtra maleuolos(id qđ inſigni ꝓditus eruditione,& iudicij atq; ingenij fret⁹ acrimonia potes) ꝓtegas:& hoc leuidēſe munus nō ex ſua paruitate,ſed noſtra erga T. P. ꝓpenſiſſima volūtate,ſummaq; animi ſinceritate metiaris.Siquidē munuſcula ex amęniſſimis Muſarū ortis ꝓfecta,nō aſpernati ſunt vnquā viri principes,nō magni duces,nō venerādi epī,nō ſummi Pōtifices, nō Sereniſſimi Reges,nō diui Imperatores,nō dij deęq; immortales:quippe quæ ſolę memoriā noſtri nominis quā lōgiſſimā efficiant:atq; perficiāt,ne oīa cōſumat tēpus edax:ſed vigeat ac floreat, quidquid in rebus mortaliū eſt pulchrū ac diuturnū.Si itaq; hāc animi noſtri qualēcūq; ſignificationē,& tuo nomine præfulgente dedicationē te, in Muſarū caſtris ſumma cū laude verſatū, & tali militia digno ꝑmio iā dudū donatū ac decoratū,cōprobaſſe intellexero,animū addes impigro,vt cū eū, quē mihi meorū ſtudiorū ſcopū ꝓpoſui,attigero,plura & maiora,ex ingenio meo deprōpta,ſub tui nominis auſpiciis lucē accipiant,quæ & T.P.oblectamento, & mihi ornamēto ac cōmendationi apud oēs bonos eſſe quærant.T. Pręſt. in annos Neſtoreos ſuperſtitē,ſaluam atq; incolumē viuere atq; valere opto. Francofurti ad Mœnū VIII. Idus Septēbr. Anno Redemptionis noſtræ, M. D. LXXIIII.

T. Præſt.

Obſeruantiſſimus Ioachimus Schardius Saxo, LL. Candidatus.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM hoc libro comprehenſorum.

DEFINITIO Reſtitutionis in integrum, Caput. 1. folio 1

An reſtitutionis remedium iudicari ordinarium, extraordinariumúe debeat cap 2. folio 3

Ad quid & quam ob cauſam adinuenta ſit reſtitutio. cap. 3. fol. 4

Duplex è reſtitutione reſultare iudicium reſcindens, & reſciſſorium cap. 4. fol. 5

Ex reſciſſorio iudicio reſultent actiones duæ, inſtitutoria, & reſtitutoria. cap. 5. fol. 6

An reſciſſoria nondum reſtitutione obtenta detur cap. 6. fol 7

Nunquid pro mobilibus & immobilibus rebus detur reſciſſoria cap. 7. fol 9

An reſciſſoria natiua, vel datiua ſit cap. 8. folio. 10

Vtrum reſcindens & reſciſſorium ſimul cumulari, ac coniungi in libello poſſint. cap. 9. folio ibid.

An præpoſtero ordine intentari poſſit reſciſſorium iudicium, ac poſtmodum quod eſt reſcindens. ca. 10. fol. 13

Iudicis ne officio, an actionis via reſtitutio implorari debeat. cap. 11. fol. 14

Num cum reſtitutione quæ extraordinaria eſt, concurrat ordinarium remedium, vel è diuerſo reſtitutio cum actione ordinaria. cap. 12. fol. 15

Perſonale, vel reale beneficium reſtitutio. cap. 13. fol. 16

Vtrum reſtitutio ad minoris fideiuſſorem extendatur. cap. 14. fol. 18

Num ad hæredes tranſmittatur reſtitutio. cap. 15. fol. 20

Si minor uti obtenta reſtitutione velit, an num qui eius eſt fideiuſſor, ex ſe impetrare poterit cap. 1 . fol. 23

Vtrum cedi poſſit reſtitutio cap. 17. fol ibid.

An primùm quàm cedatur reſtitutio, debeat cedens aſſequi à iuramento diſpenſationem. cap. 18. fol. 24

An vt ad hæredem tranſmittitur reſtitutio, ita reſtitutionis ceptæ inſtantia. cap. 19. folio 25.

Cum ad hæredem reſtitutio transfundatur, an num id pcedat ſiue minor maiori, ſeu minori, aut à maiore minori ſuccedatur c. 20 fol 25

An reſtitutio in integrum ſit in rem ſcripta. cap. 21. fol 27.

An per procuratorem poſſit reſtitutio implorari, & quod mandatum ſit neceſſarium. cap. 22. fol. 30

Sit ne ſpeciali mandato opus pro reſtitutione imploranda. cap. 23. fol. 31.

Vtrum in ſpeciali mandato reſtitutionis ſit ſpecificè inſerenda cauſa, ob quam petitur reſti-

reſtitutio.cap.24. fol.33

Nunquid generalis procurator ad litem proſequendam conſtitutus, poſſit incidenter in eadem lite reſtitutionem petere.caput.25. fol. 34

An conſtitutus à minore procurator poſſit lata ſententia ſine ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutionem petere. caput 26. folio 36

An num ſit tutoribus curatoribus, ſeu œconomis permiſſum reſtitutionem ſine ſpeciali mandato impetrare caput 27. fol 38

An num alicuius vrbis quatuorum viri poſſint ſine ſpeciali mandato reſtitutionem impetrare cap 28. fol 39

Poſtulata reſtitutione in integrum, an num aliquid de nouo poſſit attentari. caput. 29. folio ibid.

An reſtitutio in integrum ſententiæ executionem impediat cap 30. fol.40

Si per iudicem ſufferre torturam ſit aliquis cõdemnatus, & is contra ſententiam reſtitutionem imploret; an ſuſpendetur ſententiæ executio.cap 31. fol.42

Quid diſcriminis conſtituatur inter appellationem, ſupplicationem, & reſtitutionem in integrum cap.32. fol.43

An ſimul & ſemel reſtitutio in integrum peti, et ſupplicari pro eadem re poſſit .caput. 33. folio 33

Si contra ſententiam latam petatur reſtitutio, an ſit ab ea appellatione reſtitutio petenda, vel principi ſupplicandum. caput.34. fol ibid.

Qui reſtitutionem in integrum poſſunt concedere.cap.35. fol.46.

An in loco originis vel domicilij rei debeat cauſa reſtitutionis ventilari.cap.36. fol.48

Delegari num poſſit reſtitutio in integrum.caput.37. fol.49.

Poſſit num coram arbitrio reſtitutio tractari. cap 38. fol.51

An is ad quem pro reſtitutione confugitur, cogatur ſequi præcedentem arbitri declarationem.cap.3[illegible]. fol.53

Vtrum in arbitratorem compromitti poſſit, vt de reſtitutione cognoſcat.ca.40 fol ibid.

Duplex tempus pro reſtitutione impetranda ſtatutum.cap.41. fol.54

Si minore tempore quadriennio minor ſit læſus, an ad id tempus tantùm reſtituetur. cap.42. fol.56

Vtrum e quadriennio præſtituto ad petendam reſtitutionem, ſubducatur minor ætas abſentiæ, & alia legitima tempora. cap. 43. fol. 59.

Si præſcriptio minore ætate cepta ſit, & demum completa dum maior eſſet, quando incipiet currere quadriennium. caput. 44. folio 61.

Si quis intra quadriennium reſtitutionem petierit, nec fuerit pendente triennio inſtantia decisa, debebit num ob id aduerſa pars ob obſeruatione iudicij abſolui. cap. 45. folio 62.

Vtrum tempus quadriennij currat à læſionis tempore vel ſtatim cum effluxit viceſimus quintus annus.cap 46. fol.63

An poſt quadriennium poſſit peti reſtitutio ſi non reclamauerit aduerſa pars. cap.47. folio fol 64

Poſſit num à iudice protelari quadriennium. cap.48. fol.65

Omiſſio probationis aut allegationis ſeu exceptionis à minore facta inducit reſtitutionem in integrum.cap 49. fol.66

Vtrum præcedens reſtitutio ſit ſine cauſæ cognitione facienda. cap.50 fol.ibid.

Implorari à minore poteſt reſtitutio, quòd is litis conteſtationem in cauſa ſua omiſerit. cap.51. fol.68.

Si erronea ſint minoris acta, reſtitui minor poterit vt hæc reformentur. cap.52. fol. 69

Quare dilationis prætermiſſio quum neceſſaria eſſet facit vt ad eam proponendam poſſit minor reſtitui.cap.53. fol.ibid.

Vbi minor à ſententia in eum lata non appellauit, reſtituitur vt prouocet. cap.54. folio 70.

Si minor primùm quàm ferretur ſententia appellationis renunciauit, poterit ne reſtitui. cap.55. fol ibid.

An minor ex compromiſſo ſeu laudo tam in arbitrium quàm arbitratorem facto, læſus re ipſa cenſeatur, ita vt reſtitui debeat, & quæ cognitio exigatur. caput. 56. folio 71.

An contra triginta annorum præſcriptionem poſſit

poſſit à minore implorari reſtitutio.cap. 57. fol. *fol 72*

Succurritur ignoranti contra præſcriptionem quadraginta annorum, modo ſit iuſta & probabilis ignorantia cap. 58. *fol.75*

An aduerſus tempus longiſſimum, ſi acceſſerit ignorantia, ſit locus reſtitutioni cap. 59 folio 76

An ob iuſtam ignorantiam poſſit peti reſtitutio.cap.60. *fol. 78*

Vbi in diuidenda hæreditate læſus eſt minor, reſtituitur, ſi rem ſuam longe minoris quàm valeret venundederit, cum tamen verum pretium ignoraret.cap. 61. *fol.78*

Si emphyteotę hęres fundum quē emphyteoticū ignorabat, irrequiſito domini conſenſu alienauit, an num reſtituetur vt commiſſum vitet.cap.62. *fol.79*

Hæres qui de præſtandis alimentis obligationi cui adſtrictus erat ignoraſſet, non ſatisfecerat, poterit reſtitui vt denuo alimenta præſtet.cap. 63. *f.ibid.*

Reſtituitur mulier quod à vero & directo domino rei feudalis inueſtituram nō obtinuiſſet, quia ignoraſſet rem feudatariam. caput.64. *fol.80*

Hæres qui probabili ignorantia nititur euitat pœnam.l.non ab re.C.vnde vi. cap. 65. folio ibid.

Iuſtum impedimētum reſtitutionem inducit. cap. 61. *fol.81.*

Poſſit num aptè reſtitui, qui ſe rei ſuæ verum valorem ignoraſſe aſſerit. caput. 67. folio ibid.

Admittitur is contra quem petitur reſtitutio vt probet iuſtam non eſſe ignorantiam, cap. 68. *fol. 82*

Modus confutandæ ignorantiæ. caput. 69. folio ibid.

Ratio quare iuſtæ accedatur ignorantia.c. 70. folio 83

Iuſta erroris cauſa etiam lata ſententia reſtitutionem inducit.cap. 71. *fol.ibid.*

Quidnam ſit diſcriminis inter errantem, & ignorantem.cap. 72. *fol.84*

Si minor ignorans quid contineret teſtamentum, fideicommiſſo renunciauerit, an poterit reſtitui.cap.73. *fol.ibid.*

Cum ignorarim mihi relictum legatum idq; per triginta annos non petierim, an potero reſtitui.cap.74. *fol.85*

Si id de quo eſt quæſtio, ſit publicum & ignoratum allegetur, non eſt probabilis ignorantia: vel ſi dicat à ſe ignoratum, an haberet inſtrumenta, quæ tamen penes eum eſſent. cap.75. *fol.ibid.*

Si minor qui primum ſoluerat, ignorans ſecundò ſoluerit, cum ad id ita condemnatus eſſe videbitur, num hoc caſu reſtituendus. cap.76. *fol.87*

Quomodo intelligatur communis regula, quæ habet coniunctum & conſanguineum præſumi ignorare facta coniuncti. caput. 77. fol. 89

Si abſens à prouincia nondum adita hęreditate deceſſerit, vtrum poterit hæres reſtitutionem impetrare.cap.78. *fol.ibid.*

Cum in ius alterius princeps ſucceſſerit, an num poterit aduerſum ignorantiam reſtitui.cap. 79. *fol.90*

An contra longiſſimi temporis præſcriptionem reſtituatur eccleſia. caput. 80. folio 91

Vtrum contra iuris ignorantiam competit reſtitutio.cap. 81. *fol.92*

Si non debite et ſecundum iuris formam ſit confectum à minore inuentarium, an ſit locus reſtitutioni.cap. 82. *fol.ibid.*

Quomodo lex adſit ruſtico ius ignoranti. caput.83. *fol.93.*

Quomodo ruſtico, & mulieri ſubuenitur. cap.84. *fol.95.*

Vtrum attendatur an pro aſſequenda reſtitutione ruſticus conſulere peritiores debuerit.cap.85. *fol.96*

Vbi ruſticus eſt ſecutus conſilium periti, et contra ius peccauit, vtrum ſit reſtituendus. cap. 86. *fol ibid.*

Si in propria lite aduocatus ſit erroneè verſatus, an is reſtitutionem implorans ſit audiendus.cap.87. *fol.97*

Vbi à ruſtico ſunt periti conſulendi, an vnum vel plures adire debeat.cap. 88. *fol.98*

Quę de ruſticis in reſtitutione in integrum aſſequenda diſponentur, ad ſagaces ruſticos non extenduntur.cap.89. *fol.99*

Si à ruſtico ſit in ius naturale peccatum, poſſit num ob id reſtitui.cap:90. *fol.100.*

Vbi ſtatuti municipalis allegatur ignorantia, an ſit reſtitutioni locus. cap. 91. fol. 102

An ſtatuti ignorantia probabilis ſit. cap. 92. folio 103

Vtrum ſub ſtatuto generaliter aliquid diſponente minores comprehendantur. caput. 93. folio 104.

Quomodo, quando, & quo tempore poßit contra minorem præſcribi. caput 94 fol. 108

Præſcriptio conuentionalis quæ à defuncto cœpit, currit contra minorem ſine ſpe reſtitutionis cap. 95. fol. 111.

Vbi defuncto patre minor ſenſus ſolutionem neglexit, & dum viueret pater nondum ceſſiſſet ſolutionis dies, an num eo caſu in minorem præſcriptio cucurrerit. caput. 96. fol 113.

An ſit denunciatum tutoribus ſeu curatoribus vt ſolutum, ex eo ſit cum minore aliquid geſtum cap. 97. fol. 114.

Poteſt in minorem conuentionalis præſcriptio currere, etiam ſi cum eo nihil geſtum ſit c. 98. folio ibid.

Proponitur dubitandi ratio contra eam conclnſionem conuentionalem præſcriptionem in minorem currere cap. 99. fol. 117

Conſideratur exemplum quo patet conuentionalem præſcriptionem in minorem currere, quòd cum eo nihil ſit geſtum. cap. 100. f. 118

Quando cum minore dicatur aliquid geſtum. cap 101. f. ibd.

Si pater procuratorem ad donandum conſtituerit & eo mortuo nondum facta donatione filius procuratorem non reuocarit, qui poſtmodum eam donationem expleuerit, poterit num reſtitui filius circa eam omiſſionem reuocationis. cap. 102. fol 119

An cœpta contra defunctum præſcriptio, ſine aliqua ſpe reſtitutionis currat. caput. 103. folio 121.

Quæ præſcriptiones ipſo iure in minores olim non currerent. cap. 104. fol. 125.

Præſcriptionum aliæ iudiciales, aliæ extraiudiciales. caput. 105. f. ibid.

Pendente ætate pupillari non currit, ſed dormit præſcriptio. cap. 106 fol. ibid.

Subductio temporis pupillaris ætatis, an ordinario officio, ſeu extraordinario fieri debeat. cap. 107. fol. 126

An poßit peti reſtitutio non dum completa præſcriptio. cap. 108. fol. 127

Quare nihil ſit immutatum per iura noua quod ad longiſſimi temporis præſcriptionem attinet cap. 109. fol. 128

Paſſim expelluntur à Volano ſenatu, qui ſe aduerſus triginta annorum præſcriptiones petunt reſtitui, cap. 110. fol. ibid.

An pro reſtitutione aduerſus triginta annos ſit adeundus princeps. cap 111. fol. 129

Si contractui acceſſerit iuramentum, vtrum locus ſit reſtitutioni in integrum. cap. 112. folio ibid.

An exigatur vt minor de iuramenti effectu certioretur. cap 113. f 131

Vtrum in poſſeſſorio iudicio minor maioris perſonam repræſentet. cap. 114. f 134

Vbi à minore cum ſacramento eſt reſtitutioni renunciatum, nunquid tamen poſſit is reſtitui. cap. 115. fol. 136.

Vtrum abſolutio à iuramento poſſit, cum petitur reſtitutio, implorari. caput. 116. folio 137.

Debeat num concedi abſolutio citata primum parte. cap. 117. f. 138

Debeat num pars audiri vbi abſolutio conceditur. cap. 118. fol ibid.

An minor ſit reſtituendus qui ſuo facilitate læſus eſt, vbi iuratus fuit contractus & an ſimile diſponatur ſi creditoris inſidijs fuerit ad id inductus. capit. 119. folio 142.

Si contineat iuratus contractus clauſulas inſolitas, an ſit obtinenda abſolutio. cap. 120. folio 145.

Refertur opinio eorum qui defenſarunt nullo modo eſſe abſolutionem à iuramento obtinendam. cap. 121. fol. 146

An in reſtitutione aſſequenda dolus re ipſa, & ex propoſito æquiparentur. caput. 122. folio 147.

Non reſcinditur à minore iuratus contractus etiam abſolutione obtenta, niſi enormiter læſus ſit. cap. 123. fol 148

Quid ſpectandum ſit vt habeatur cognitio enormis ſeu enormiſſimæ læſionis. caput. 124. folio 150.

Si minor aduerſus patris contractum reſtitutio-

tutionem petat, an abſolutionem à iuramento per patrem præſtito aſſequi debeat. caput. 125. folio 151
Vtrum aduerſum aditione hæreditatis ſi modo ſit omiſſa debitis, reſtituatur minor. cap. 126. fol. 152
An ex ſola aditione hæreditatis minor læſus cenſeatur. cap 127. fol. 153
Si cum beneficio inuentarij minor hæreditatem adierit, vel etiã poſtea ſimpliciter hæres eſſe, poterit num ad id reſtitui. cap. 128 folio 155.
Si minor inuentarij hæreditarij confectione iuris ſolennitati non ſatisfecerit, an poſſit reſtitui. cap. 129. fol. 157
Minor qui ſimpliciter hæreditatem adijt, reſtitui poterit vt rurſum cum inuentarij beneficio eam aſſequatur. cap. 130. fol. 158
Si aduerſum repudiatam hæreditatem minor fuerit reſtitutus, an num reſtituetur vt rurſus eam deſerat. cap 131. fol. 160
An poſſit ſæpius reſtitutio in integrum concedi. cap. 132. fol. 162
Quæ forma obſeruari debeat cum aduerſus hæreditatis aditionem petitur a minore in integrum reſtitutio. cap. 133. fol. 164
Creditores ſi adſint iudicio, an num ſic præſentes citandi ſint. cap 134. fol. 165
Vtrum nominatim citari creditores debeant an verò generale proclama ſolum exigatur. cap. 135. fol 166
An cum reſtitutionis cauſa aduerſus hæreditatis aditionem tractatur, debeat concedi reſtitutio. cap. 136. fol. 167
Si minor ex creditoribus citandos quoſdam citarit, alios verò omiſerit, an ex eo inualidabitur reſtitutionis in integrum iudicium. caput 137. fo. 171
Vtrum contra abſentes creditores, maiore eorum parte cum parente, ſit litis conteſtatione opus cap. 138. fol. 172
Vt minori per reſtitutionem lex adeſt ſi hæreditatem adierit, ita & ſi ſibi delatam non agnouerit. cap 139. fol. 173
Quomodo pro lucro omiſſo ſubueniatur minoribus per reſtitutionem in integrum. ca. 140 folio ibid.
Quomodo an inſtar minorem in omiſſo lucro reſtituatur. cap. 141. fol 174
An minor reſtitutus cogi ab aduerſario poſſit vt ea vtatur reſtitutione. caput. 142. fol 176.
An tutoris ſeu curatoris authoritas contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat. cap. 143. fol. ibi.
Duobus minoribus in contractu læſis, ſi velit horum alter reſtitui, alio tamen reclamante. & conceſſa ei fuerit reſtitutio, quis effectus ex vtroque reſultabit. caput. 144. fol. 177.
Vtrum conſanguineorum, amicorum ſeu affinium præſentia reſtitutionem reiiciat caput 145. fol 178
Si minor ex contractu in quo interuenit curator, ſit læſus, an ei in curatorem regreſſus competet ſi volet vti tali remedio. cap. 146. folio 179.
Tutorem ſeu curatorem præſentia in contractu interueniens, an minorem a reſtitutione excludat. cap. 147. fol. 180
Vbi minori in curatorem regreſſus competit, an debeat minor quadriennij lapſum expectare cap. 148. fol. 181
Si tacitè ſeu expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti minor renunciauerit, & capiat ob id reſtitui, an ſit admittendus cap. 149. folio 182.
An in delictis minor reſtituatur. Primum autem exemplum eſt, ſi actionem iniuriarum, vt decebat, non, impatentauit, vtrum ad id reſtituendus videbitur. c. 150. folio 185.
Poſſint ne tutores ſeu curatores de iniuria pupillo illata paciſci. & an contra tale pactum minor reſtitui debeat. caput. 151. fol. 186.
Repellitur minor qui vult contra iniuriam quam remiſit, reſtitui, etiam ſi eius patri illata fuiſſet. cap. 152. fol 188
Contra delictum minor non reſtituitur cap. 153. fol. 189
Recitantur aliquot dubitandi cauſæ contra eam concluſionem, non ſubueniri minori in delictis. cap. 154. fol 191.
Si mater dum moreretur filius, 25. annum cum dimidiato attigiſſet, & demum maior effecta filio tutorem non petierit, poſſit ne ad id reſtitui. cap 155. fol ibid.

Si contempta noui operis nunciatione a minore ſit ędificatum, utrum ex eo reſtitui poterit. cap 156. fol. 194
Cum propriam ſcripturam falſo minor abnegauit, poterit num reſtitui. caput. 157. folio 195.
Vtrum contra propriam confeſſionem minor in delictis reſtituatur. cap. 158. fol ibid.
An minor qui teſtamenti, quod inſinuari debuerat, caſſationem iuxta ſtatuti formam non petiit, poſſit reſtitui. caput. 159. folio 196.
Habente ſtatuto ut intra menſem fieri accuſatio delicti debeat, ſi tali accuſationi non ſatisfecerit minor, an poterit reſtitui. cap 160. fol. ibid.
Infans nullo modo de delicto obligatur. c. 161 folio 197.
Minor aut pupillus qui doli eſt capax, de delicto tenetur. cap. 162. fol. ibid.
Vtrum contra dolum pręſumptum reſtituatur minor, cap. 163. fol 198
Vtrum contra dolum præſumptum de futuro reſtituatur minor. cap. 164. fol. 199
Reſtituitur minor aduerſus dolum pręſumptum de futuro, ubi de pręſenti damno appareret. cap. 165. fol. 201
Debeat num per reſtitutionem admitti minor ad teſtium repetitionem poſt dedicta ab eo teſtificata cap. 166. fol ibid.
Opinio eſt Bartoli, poſt dedicta teſtificata minorem ad eorundem teſtium repetitionē non admitti, niſi ante eorum publicationem ipſe primum diligentem teſtium perquiſitionem feciſſet. capit. 167. fol 203
Reſtituto minore ut is nouos teſtes producat an num etiam eius aduerſario conſulitur ut eadem, ſi volet, ſuorum teſtium utatur productione cap 168. fo. 204
An contra contumaciam debeat minor reſtitui cap. 169. fol. 206
Si minor ſe maiorem dixerit an contra id poterit reſtitui. cap. 170. fol. 208
Si ſe aduerſarij dolo minor deceptum fuiſſe aſſerat, an reſtituatur. cap. 171. fol. 212
Debeat num reſtitui minor, ubi in contractu dolus ipſius & eius cum quo is contraxit, acceſſit. cap. 172. fol. 213
Si autem neutrius dolus acceſſerit, non ceſſabit reſtitutio in integrum. caput. 173. folio 214.
Si minor ſua facilitate lęſus ſit, & citra omnem aduerſę partis dolum, an num debebit reſtitui. cap. 174. fol 215
Dabitur ne minori reſtitutio, qui fortuito euentu læſus eſt. cap. 175. fol. 216
Poſſit num minor aduerſum ſolutionem debiti reſtitui cap. 176. fol. 217
Solutione debiti, quandoq; plena, aliquoties plenior, imò pleniſſima quęritur liberatio. cap. 177. fol 219
Si iubente iudice ſolutio facta a minore fuerit, an ſit locus reſtitutioni. caput. 178. folio 221.
Forma qua commode ſolutioni adhiberi poterit iudicis iuſſus & decretum. cap. 179. folio 222.
Si minor quod tantùm naturaliter debebat, ſoluerit, poterit num ad id reſtitui. cap. 180. folio. 223.
Vbi pro indebito ſoluto imploratur reſtitutio, ſic debeat libellus concipi, ut aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui: vel ut ita reſtituatur, ne poſſit in eum debiti retentio obiici. cap. 181. fol. 227
An ſoli tutori fieri poſſit uniuerſalis fideicommiſſi reſtitutio, & utrum id de reali, ſeu verbali reſtitutione ſit intelligendum. caput. 182. fol. ibid.
Contra generalem acceptilationem reſtituitur minor. cap 183. fol. 229
Reſtituitur minor ut tutorem denuo ad ſuas rationes reddendas cogat cap 184 fol. ibid.
Vtrum beneficium quod uni ex conſortibus colitigantibus eſt conceſſum, ſequatur reliquos conſocies, ubi maxime imploratur reſtitutio cap. 185. fol. 230
Vbi renunciatum eſt a pluribus ſeruituti, quę prędio debeatur, ſi is contra eam renunciationem reſtituatur, an num proderit illius conſocijs talis reſtitutio. capitul. 186. folio 232.
Vtrum minoris appellatio proſit cæteris litis conſortibus a quibus non eſt appellatum. cap. 187. fol. 223
Vbi de hypothecæ iure tractatur, unius conſortis reſtitutio alteri prodeſt. capitul. 188. folio. 234.

Ad hoc ut unius conſortis priuilegium ad alios eat attendi debet an ſit inter ipſos una eademq́; agendi, ſeu defendendi cauſa, cap.189. fol.235

Spectatur etiam ſi inter eos ſit bonorum, de quibus agitur communio. caput. 190. folio 236.

An ubi diuideretur cauſa continentia priuilegium cõſortis ſit dandum cæteris.c.191 folio ibid.

Vtrum aduerſus ſententiam debeat minor reſtitui.cap.192. fol.237

Prius quàm contra ſententiam minor reſtituatur, an debeat ſummaria cognitio læſionis præcedere.cap 193. fol.239

Vbi contra ſententiam impetratur reſtitutio, ſiue id fiat incidenter, ſiue principaliter, an ſit nouo libello & noua litis conteſtatione opus.cap.194. fol.240

Si pro parte abſolutus a Iudice minor fuerit, in alia verò condemnatus, peterit num in ea portione qua læſus eſt, reſtitui in integrum ca.195. folio 241.

Si cœpti iudicij tempore quis minor exiſtens demum tempore lata ſententia, maior ſit effectus, an num reſtitui poterit, ſe per ſententiam ſe læſum prætendat. caput. 196. folio 242.

An minor poßit reſtitui ſi intra biennium non oppoſuerit exceptionem non numeratæ pecuniæ, cum biennium ipſum exciderit, dum maior eſſet.cap.197. fol.245

Cum indefenſus in iudicio minor fuerit, an num reſtitutione in integrum egeat. caput.198 fol.246

Vbi uſque ad litis conteſtationem defenſus fuit minor, deſierit tamen poſtmodum defendi, an num reſtituendus videbitur. caput.199. fol.248

Si minor ſine curatore ſit litem conteſtatus, utrum reſtitui poſſit cap.200. fol.249

Si in minoris adminiſtratorem lata ſit ſententia, dabitur num ob id minori reſtitutio. cap.201. fol.250

An contra ſententiam quę datam libertatem declarat minor reſtitui poſſit. cap.202. fol.251.

Vtrum aduerſum pignoris venditionem minor reſtituatur.cap.203. fol ibid.

Triplex pignioris conſideratio. caput. 204. folio 252.

Conſideratur duplex ratio, quare in venditione pignoris non ſubueniatur minori, niſi enormi damno accedente. capitul. 205 folio 253.

An contra neceſſariam venditionem reſtituatur minor.cap 206. fol.255

Si exceſſiuam propter nuptias donationem fecerit minor, an reſtitui contra eam donationem poſſit.cap 207. fol.256

Vtrum contra immenſam dotis aſſignationem reſtituatur minor.cap.208. fol.257

Vbi minor mulier omnia bona ſua in dotem dedit an poſſit ex eo reſtitui. caput.209. folio 259.

Vtrum contra tranſactionem poſſit minor reſtitui.cap 210. fol.262

Minor contra tranſactionem a ſe factam reſtituitur ubi enormiter læſus eſt, non aliàs cap.211. fol.263

Si ex arbitramento ſe læſum minor proponat, an reſtitui debeat.cap.212. fol.264

Reſtitui num debeat minor aduerſus diuiſionem cum fratribus maioribus a ſe factam, & an ſimile ſtatui in permutatione debeat. cap 213. fol.265

An reſtituto minore contra tranſactionem, ſit eodem iure reſtitutus aduerſarius ad veterem actionem qui ei competebat.cap. 214. folio 266.

Vbi aduerſus venditionem minor reſtituitur eſt ab eo reddendum pretium quod recepit, cap.215. folio 168.

Minore reſtituto ſic illius reſtituitur aduerſarius, ut nouo non ſit opus iudicio.cap. 216 folio 270.

An contra fiſcum minor reſtituatur.cap. 217. folio ibid.

Quomodo & quando priuilegiatus utatur in alium priuilegiatum ſub priuilegio. ca.218. folio 271.

Docet, qua via poſſit, qui minor eſt, a fiſco lędi, & inde is reſtituatur. caput. 219. folio 272.

An fiſcus læſus poſſit reſtitui. caput. 220. folio.273.

Vtrum contra mutuum minor reſtitui.cap.221. folio 274.

Forma probationis creditori inhibens ut mino rē locupletiorē effectum doceat. c. 222. 276
Si minor qui legum doctor eſt, in minore tamen ætate conſtitutus aliquam exceptionem in lite, quam putauerat proponere omiſerit, an num reſtituendus erit. ca. 223. fo. 278
Vtrum à filij ſeu libertis poſſit contra parentes & patronos peti reſtitutio. cap. 224. fo. 280
Si ætatis venia à minore ſit impetrata, an ſit cōtra eam veniam reſtituendus. ca. 225. f. 283
Si minor dicat ſe pœnitere quod ætatis veniā impetrauerit, poterit num ob id reſtitui. cap. 226. fol. 284
Debeat num minor contra arrogationem de ſe factam reſtitui. cap. 227. 285
An reſtituatur filius minor, qui quum ſibi poſt patris mortem legatum deberetur, conſenſit ne id legatum ab eo peti poſtmodum poſſet. cap. 228. fol. 286
Reſtituitur etiam ſi renunciauerit legato quod eius perſonæ cohæreat. 229. fol. ibi.
Aduerſus negligentiam in non denunciando conſtitutam maior reſtituitur. caput. 230. fol. 287
An in caſtrenſi peculio minor reſtituatur caput 231. fol. ibi.
Vtrum ſeruus in his quæ dominum vel ſe contingunt, poſſit reſtitui. cap. 232. fo. 2 8
Minoribus ſubuenitur per reſtitutionem cum intereſt ipſorum litibus non vexari. cap. 233. fol. ibid.
Subuenitur minoribus in interuentionibus ſi vel ſuā rem fideiuſſorio nomine obligarint. cap. 234. fol. 290
Si in rem ſuam fideiuſſerit minor, an poſſit reſtitui. cap. 235. 291
In iudicijs minor reſtituitur, ſiue agens ſiue defendens captus ſit. cap. 236. fol. 291
Contra omiſſionem facti quod neceſſario in libello inſeri debuerat, minor reſtituitur, puta quod aduerſarius hæres eſſet, vel is fundum detineret, aut quòd fundus a ſuis maioribus proceſſiſſet. cap. 237. fol 292
Si ſecundum municipalem Burgundiæ legem minor à ſententia in eū lata non appellarit, nec ſit proteſtatus ſe appellaturum prius quàm à iudicio diſcederetur, vt exigit ſtatutum, an cōtra id poterit reſtitui. c. 238. 293
Vtrum tempus proſequendæ appellationis in minorem currat. cap 239. fol. ibid.
Coniiciatur num læſus minor ex hoc ſolo quod nō appellarit, vel an deſideretur vt is probet ſua intereſſe quod appellari ab eo oportuerit. cap. 240. fol. 294
Minor qui contra ſententiam reſtitutionem eſt aſſecutus, cenſetur aduerſus eiuſdem ſententiæ executionem reſtitutus. cap. 241. fol. 295
Vtrum ſit minor reſtituendus qui pretio habito ſe in ſeruitutem redigi paſſus eſt. c. 242. 296
Si minor aliquo mandante adminiſtrauerit, aliudue geſſerit, vtrum reſtitui poſſit. cap. 243. fol. 297
Poſſit num minor reſtitui in executione ſententiæ probet quod expediuiſſet docuiſſet vbi lis principalis ageretur. cap 244. fol. 2 8
Si cum edentata vetula minor matrimonium contraxerit, an contra id reſtitui poſſit. ca. 245. fol. 299
Vtrum contra religionis ingreſſum ſit concedenda reſtitutio in integrum. cap. 246. 300
Quid ſi minor ſubierit iudicium in quo maior reputatur, an poterit ex eo reſtitui. cap. 247. fol. 301
Aduerſus commiſſum vectigal minor reſtituitur cap. 248. fol. ibid.
Contra libertatem minori a prætore non ſubuenitur. ca. 249. 302
Aduerſus ſententiam qua quis liber pronunciatur, non competit reſtitutio. cap. 250. 303
Contra ſententiam quæ ipſo iure nulla eſt, minor non reſtituitur. cap. 251. fol. 305
Conceditur minori reſtitutio. vt fateatur delictum quod is prius abnegauit. cap. 252. 306
Si ſuſpectum iudicem non recuſarit, an num ad id poterit reſtitui. cap. 253. fol. ibi.
Si idoneum procuratorem minor elegerit cuius facto ſit læſus, an competet reſtitutio caput 254. fol. 307
Si minor in quem lis fuit inſtituta, poſt teſtium publicationem maior ſit effectus, & cauſa nō dum concluſa petat ſe reſtitui, an iure id poterit. caput. 255. fol. 309
An hæres reſtitutionem implorans, ſit ex ſua vel minoris perſona reſtituendus. cap. 256. fol. 310.
An contra duplicem in eadem re negligentiam minor reſtituatur cap. 257. 312
Vtrum ſæpius poſſit peti reſtitutio in integrum.

cap.

cap. 258. fol. ibid

Quæ induci debeat nouæ cauſæ, vt ſæpius concedatur reſtitutio. 259. 314

Elegans caſus quo patet quomodo poſſit ſæpius reſtitutio peti. cap. 260. 315

Vbi iurauit minor ſe ſententiæ non contrauenturum, nec litis deciſionem impugnaturum, an ſi aliquos ſuorum teſtium examinationem omiſerit, poterit ad id reſtitui. caput 261. fol. 316

Vtrum reſtituatur minor vt omiſſam criminoſam exceptionem obijciat. caput. 262. 317.

Reſtituitur minor qui nondum lata in eum ſententia appellationi renunciauit caput. 263. fol. 319

Poſt contractum à minore celebratum poteſt in eum agi vt is contractum approbet, vbi illius præceſſiſſet declaratio ſe nolle contractui ſtare cap. 264. fol. ibi.

Poſſit nun minor cogi vt declaret an velit ſtare contractui, vbi is contractus eſt nullus. cap. 265. fol. 320

Quid ſi eam declarationem cum iudicis authoritate fecerit. cap. 266. fol. ibid.

Modus quo efficaciter cogi poteſt minor ad approbationem ſeu reprobationem contractus. cap. 267. fol. 321

Vtrum contra tres conformes ſententias reſtituatur minor. cap. 268. 322

An pendente reſtitutionis iudicio fiat ſententiæ executio. cap. 269. fol. ibi.

Vtrum per procuratorem peti poſſit in integrũ reſtitutio. cap. 270. fol. 323

Caſus elegans cõferens ad deciſionem eius quod dictum eſt, reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionem. cap. 271. fol. ibi.

Vbi ter deciditur quæſtio, ſi minor procuratorem, quem generaliter conſtituerat, reuocarit alio ſimpliciter conſtituto, quiſnam horum ſit præferendus qui iudicio adſit. caput. 272. fol 324

An poſſit minor ſine curatore poſſeſſorio iudicio experiri cap. 273. fol ibid.

Debeat ne ſileſcere reſtitutionis iudicium vindemiarum ſeu feriarum tempore. cap. 274. fol. 325

Si minor qui excommunicatus eſt. reſtitutionẽ impetrarit, an repelli poſſit exceptione excommunicationis. cap. 275. fo. 326

An cauſa reſtitutionis & nullitatis poſſunt ſimul & ſemel eodem libello cumulari, caput 276. fol. 327.

Viæ aliquot per quas de contractus nullitate liquere poteſt. cap. 277. fol. 328

Quomodo ſe læſum probare minor debeat. & an hęc probatio eius aduerſę parti incumbat. cap. 278. fol. 330

Non eſt reſtitutio in integrum opus ſi minor velit diſcedere à condito ab ſe teſtamento, & illud reuocare. cap 279. fol. 332

An ſi delatum minori fuerit iuramentum, ceſſare debeat reſtitutio. cap. 280. fo. 333

Vbi minor mutuatam diſſipauit pecuniam, reſtituitur aduerſus creditorem. c. 281 fo. ibid.

Si minor qui petit aduerſus mutuum reſtitui, pecuniam recuperauit, an reſtituetur: & quo tempore dicatur pecuniam recuperaſſe, vt cenſeatur locupletior factus caput 282. fol 334

An contra peremptam inſtantiam minor reſtituatur. cap 283. fol. 335

Reſtituitur minor contra mulierem ſenatuſconſulto Velleiano tutam. caput. 284. folio. 336.

Pater filij nomine, etiam eo reclamante, poteſt reſtitutionem impetrare. caput. 285. folio. 337.

Si minor conditioni ſub qua hęres inſtitutus fuerit, non ſatisfecerit, an poterit reſtitui, ut eam adimpleat. 286. fol. 339

Vtrum, qui minoris hęres eſt, admittendus ſit via reſtitutionis, qui non adimpletę à defuncto conditioni ſatisfaciat; & non incongrue ad hanc aleam de matre efferuntur, cuius cõſilio filia minori ei non paruiſſet conditioni. cap. 287. fol. 342

Vbi fratri prius quam moreretur, delata fuit hęreditas nec ab eo adita, poterunt ne huius pater, mater, & reliqui hęredes reſtitui, vt eam hęreditatem adeant. cap. 288. folio 343.

Cum læſus eſt minor vltra dimidiam iuſti precij, an ei competat reſtitutio in integrum caput. 289. fol. 343

Si minor à proximiore rem venditam intra annum vt debuit, nõ retraxerit, aut conſignationi pecuniæ non ſatisfecerit vtrum poterit ad id reſtitui. cap. 290. fol. 349

Vtrum

Vtrum ſtatutum, quod arctat partes ad compromiſſum, minores includat cap. 291. fol. 349
Statuto diſponente ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, an id via reſtitutionis minori permittatur. Cap. 292. fol. 351
Vtrum ſententia lata admittatur minor ad exhibitionem inſtrumentorum de nouo repertorum. cap. 293. fo. 352
An ex cauſa admittendus ſit maior per reſtitutionem, ut repertum de nouo inſtrumentum producat. cap. 294. 353
Dictante ſtatuto ſtandum eſſe reſponſioni per tutorem ſeu curatorem poſitionibus partis aduerſæ factæ, ſi impertinenter ſit a curatore reſponſum, an poterit hoc caſu minor reſtitui. cap. 295. fol. 356
Si alleget minor, non fuiſſe ſibi in contractu mutui ſeu venditionis numeratam pecuniam, an poterit ob id reſtitui. cap. 296. ibid.
Vbi quis damnum & commodum ex aliquo actu poteſt aſſequi, etiam ſi ei damnum acciderit, non ob id reſtituitur. cap. 297. fol. 357.
Si a re aliqua generaliter excludar, an nihiloſecius eam via reſtitutionis aſſequi potero. cap 298. fol. 358
Si pupillus poſt patris mortem non ſit intra tẽpus vſus pacto de retrouendendo, allegat autem ſe ignoraſſe, an reſtituitur. caput. 299. fol. 359
Vbi minor mulier non ſatisfecit ſolennitati cõſuetudinis, an contra id reſtitui poterit. cap. 300. fol. 360
Si præſente curatore ſit aliquid minor falſo cõfeſſus, an reſtituatur vt id poſtmodum neget. cap. 301. fol. 361
Ex delatione iuramenti minor reſtituitur. cap. 302. fol. 361
Cum debitorem minor per acceptilationem liberauit, reſtituitur. cap 303 fol. 362
Si pro altero defenſor iudicio comparuerit minor, & in ſe ſuſceperit iudicium, reſtituitur, cap 304. fol. ibid.
Vbi etiam aduocatum nactus eſt qui in ſua lite ſit præuaricatus, & in obligatione amiſſa, ei per reſtitutionem ſubuenitur. cap. 305. fol. ibidem.
Filiusfamilias, & minoris hæres, etiam contra patrem reſtituitur. cap. 306. ibid.
Cum pupilli tutor, ſeu minoris curator, falſa in cenſus recognitionem fecerunt. reſtituitur pupillus ſeu minor contra eam quam vocant recognitionem. cap. 307. fol. ibi.
Non eſt minor reſtituendus qui petit ſe reſtitui vt deferat iuramentum quod miſerat, ſi appareat talem ſacramenti delationem eſſe ſuperfluam cap. 308 363
Si in contractu iuramentum acceſſerit, etiam ſi curatoris authoritas abfuerit, non tamen ex eo eſt contractus nullus. cap. 309. fol. 365
Vbi iuratus eſt contractus, non reſtituitur minor, etiam diſpenſatione à iuramento obtenta, niſi ſaltem ſit enormiter læſus, non ſi in re quæ modica eſt. cap. 310. fol. ibi.
Reſtituitur minor, qui dolo & ſuaſionibus tutoris bona ſua in eum tranſtulit. caput. 311. fol. 366
Si minor maior factus ratum contractum habuerit, an ſit reſtituendus. cap. 312. fol. 367
An ſit opus reſtitutione vbi interim agi non potuit. cap. 313. fol. 370
Debeat num reſtitui in quem cucurrit tempus, cum in vinculis & compedibus teneretur. caput. 314. fol. 371
An in reſtitutionis iudicio minor ætate minorem ſe teneatur probare. caput. 315. fol 374
Vtrum ætas per teſtes legitimè probetur. cap. 316. fol. 375
Ad minoris ætatis probationem vtrum vicinorum, parentum, conſanguineorum & proximorum teſtimonium ſit efficax. caput. 317 fol. 376
Si teſtis de ætate deponens dicat, ſcio, quia ſum patruus, conſanguineus, ſeu auunculus, an efficaciter deponat. cap. 318. fol. 377
Aetas an per aſpectum probetur. caput. 319. fol. 378.
Vtrum ætas per literas probari poſſit: cap. 320. fol. 379
Probatur ætas ex libro Plebani, quem Curatum vocant cap. 321. fol. ibid.
Poſſit num ætas per matrimonij inſtrumentum probari. cap. 322. fol. 380
An ſola ætatis probatio, non accedente iudicis declaratoria ſententia pariat aduerſæ parti præiudicium. cap. 323. fol. ibid.
Si minor vno iudicio ſe minorem eſſe probauerit

tis, an ſententia minoris ætatis declaratoria fidem in aliis faciat iudiciis. caput. 324. folio. 381.

An bonorum communio inter duos diuerſæ ætatis hoc inducat, vt vnius reſtitutio prodeſſe alteri debeat. cap. 325. fol. 382

An maior annis quatuordecim, minor viginti et quinq; poſſit reſtitui in his quæ ſpiritualia ſunt, puta aduerſus reſignationem beneficij. cap 326. fol 383

Si minor ſit erroneè confeſſus ſe matrimonium contraxiſſe, aut aliàs delictum commiſiſſe, cum tamen de vtroque aliter non pateat quam per ſuam confeſſionem, an reſtituatur cap 327. fol. 384

Si fateatur minor ſe deliquiſſe, nec ita ſit, nunc poterit reſtitui. cap. 328. fol. ibid.

Exordium caſuum & exemplum quibus maiori via reſtitutionis ſubuenitur. cap. 329. folio. 387.

An maiori qui metu a prouincia abfuit, debeat ſuccurri, & vtrum ſit ea iuſta reſtituendi cauſa. cap 330. fol. 288.

Quando maiori per reſtitutionem ſubuenitur. cap. 331. fol. 389

An ſuccurratur abſenti, ſi cum abſens eſſet, expirauerit tempus pacti de retruendendo, quod contractui adiectum fuerat. cap. 332. folio 390.

Plura abſentia genera. cap. 333. fol. 391

Vtrum quod de militum reſtitutione diſponitur, ſit referendum ad eos qui actu militant vel an num etiam ectoſos comprehendat, cap 334. f. 392

Subuenitur militi læſo. cap. 335. fol. 393

An num militum vxeribus reſtitutio ſit indulgenda cap. 336. fol 393

An cum mulier militis ad temporalem actionem reſtituitur, ſit ab ea precium refundendum. cap. 337. fol. 394

An num militum famuli ſint vt domini reſtituendi. cap. 338. fol. 396.

Vtrum maiori qui infirmus eſt, per reſtitutionem lex ſubueniat. cap 339. fol. 398

An maior qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitui debeat. cap. 340. fol. ibid

Qui relegatus fuit, an reuerſus debeat reſtitui, ſi dum eſſet abſens, ſit læſus. cap. 341. folio. 400.

Vtrum qui a ciuitate ſua expulſus eſt reſtituendus ſit. cap. 342. fol ibid.

An qui voluntarie abeſt, debeat reſtitui. c. 343 folio 401

Qui verus eſt contumax an poſſit reſtitui. capit. 344. fol. 402

An abſens cauſa republ. reſtituatur ad omnia commoda quæ præſens fuiſſet aſſecutus. cap. 345. fol. 403

Qui abfuit reipu. cauſa, & defenſus non fuit, eſt ad totam litem reſtituendus. cap 346. fol. 404.

Ad realem ſeu perſonalem actionem reſtituitur abſens cum in eum talis actio præſcripta eſt. cap. 347. fol. ibid.

Qui reip. cauſa abſunt, primum, non ſecundum decretum patiuntur. cap. 348. fol. 405

Contra fiſcum reſtituitur qui abeſt reip. cauſa. cap. 349 fol. 406

An contra commiſſam negligentiam reſtituatur, qui maior eſt. cap. 350. fol. ibid.

Infiniti caſus, quibus quis abeſſe dicitur reip. cauſa. cap. 351. fol. 407

Abſens reip cauſa non reſtituitur ſi dimiſſo procuratore non fuerit ab eo defenſus. caput 352. fol. 408

Si quis ſui præſentiam non fecerit, ita vt fuerit actio extincta, reſtituetur aduerſarius hoc expoſtulans. cap 353. fol. ibid.

Si per iudicis dilationem ſit factum vt eximatur actio, debetur reſtitutio. caput. 354. folio 409.

Si iudex præfixerit maiori terminum intra quem agat, idq; tempus exciderit, debetur num de nouo reſtitutio vt denuo agat. cap. 355. fol. ibid.

Si feriæ ſint indictæ extra ordinem, nec ius magiſtratus dixerit, an num eius temporis feriati ratio habebitur. cap. 356. fol. 411

Vbi militis accuſatio competebat, tempus quo is reip. operam dabat, ſubducitur a tempore proponendæ accuſationis. caput. 357. folio ibidem.

Qui abeſt cauſa reip. ſi in re aliqua ſit læſus in qua etiam ſi abſens non fuit, damnum paſſurus erat, non reſtituitur. cap. 358. folio 412.

Abſens non reſtituitur, vbi præſens negligens fuiſſet. cap. 359. fol. ibid.

Miles.

Miles abſens ex probabili & neceſſaria cauſa: ſi in bonorũ poſſeſſione delata læſus ſit, quia eam non agnouit, transmittit ad hæredem beneficium reſtitutionis in integrum cap. 360. fol. 413

Aduerſus actum qui nullus eſt non conceditur reſtitutio in integrum. caput. 361. folio ibid.

Reſtituitur maior, qui ob paupertatem appellationem non eſt proſecutus. caput 362. folio 414.

Maior ex minoris perſona cum quo litigat, reſtituitur. cap 363. fol. 415

Admittitur maior via reſtitutionis in integrũ ut libellum denuo edat, quem prius in cauſa ab eo cœpta ediderat ubi non ſua, ſed eius litis amanuenſis culpa fuit deperditus cap. 364. fol. 416

Subuenitur maiori qui ſtatim effluxo iudiciali termino iudicis interlocutoriæ ſatisfecit. cap. 365 fol 417

Reſtituitur ſcholaſticus etiam annis maior, cuius bona dum ſtudij cauſa abſens eſſet, fuerunt iudicis decreto & præcedente ſubhaſtatione vendita. cap. 366. fol. 418

Peſtis impedimentum iudicatur iuſtiſſimum, ob quod maior reſtitui debeat. caput 367. fol. 420.

Reſtituitur maior ex cauſis certis ut citationem quàm pro producendis teſtibus obtinuerat, ubi deperdita eſt, poſſit denuo ſi opus ſit impetrare, aut ut ſaltem res decidatur non habita aliqua ratione illius citationis ſic amiſſæ cap 368. fol. 421

Reijcitur maior, qui cum iam longo tempore elapſo damnoſam hæreditatem, quam locupletam eſſe putabat adijt, reſtitui vult, ut ſub beneficio inuentarij ſit hæres. cap. 369. folio 422.

Si maior qui eſt uniuerſalis hęres inſtitutus, ſic cum eo, cui eſt integer uſusfructus relictus. ut in uſufructuarium dimidiata hæreditatis pars transferatur, & alter ab uſufructu in totum diſcedat, an poſſit contra id reſtitui. ca. 370. fol. 423

Cum maior in proſequenda appellatione duplicem commiſit negligentiam, an ſit reſtituendus. cap. 371. fol 424

Reſtituitur maior qui etiam expectatis poſt municipalem terminum diebus ſex appellationem ſuam nondum fuiſſet executus. cap. 372. fol. 425

Statuto diſponente eſſe à ſententia iudicialiter appellandum, aut de prouocando proteſtandum ſi maior per ſe aut procuratorem ſtatuto non ſatisfecerit, poterit num contra eam omiſſionem reſtitui caput. 373. folio 426.

Ubi expedit reip actum aliquem effectum ſortiri, poteſt aduerſus eum actum maior reſtitui, ſed ita, ut interim pendente reſtitutione iudicio actus ſubſiſtat caput. 374. folio. 427.

Ubi publica præcedente ſubhaſtatione accedente etiam iudicis decreto res fuit vendita, utrum contra eam venditionem poſſit maior reſtitui cap. 375. fol. 428

Ex probabili abſentia maior reſtituitur ut etiam lapſo anno interdicto retinendę (quod practici poſſeſſorium nouitatis vocant) uti, & illud impetrare poſſit. caput. 376. folio 430.

Subuentum per reſtitutionem ruſticis maioribus ignauię cuiuſdam apparitoris publici leſis, à quo in exequendę eorum appellatione fuerat erratum. cap 377. fol ibid.

Ubi quis ad inſtrumenti editionem ante litem conteſtatam tenetur, ſi inſtrumentum illud culpa amanuenſis deperditum fuerit, & demum poſtea repertum ſit, reſtituitur pars ad eius nouam editionem, etiam lite iam conteſtata. caput. 378. folio 431.

Quid ſi tale inſtrumentum non exhibuiſſet maior ante litẽ conteſtatam, an admittatur ut demum producat, ubi prius expediuiſſet ſcire quid in eo contineretur, quia poſſet reus liti cedere, vel ulterius contendere. cap 379. fol. 432

Reſtituitur communitas contra erroneam confeſſionem & falſum conſenſum a procuratore, quem in lite poſſeſſoria conſtituerat, præſtitum. cap. 380. fol. ibid.

Reſtituitur maior ex cauſa hoc capite declarata aduerſus omiſſionem facti quod in libello articulari ab eo debuerat. caput. 381. fol. 433.

Maior dolo & calumnia partis aduerſę decegtus

ptus reſtituitur, vt quæ ad ſui iuris & litis reſtaurationem ſpectant, deducat. cap. 382. folio. 433.

Contra apparitoris negligentiam, qui à ſe officio publico fungatur, maior reſtituitur caput. 383. fol. 435

Vbi maior ex iuſta cauſa probabiliter ignorauit, ad quẽ appellare deberet et ob id ad aliũ iudicem quàm deceret prouocauit, ac interim lapſa ſint exequendæ appellationis tempora ad vtrumque is reſtituitur. caput 384. fol. 436.

Aduerſus errorem qui ex actorum inſpectione manifeſtè detegitur, reſtituitur maior. cap. 385. fol. 437

Vbi erroneum maior curauit in inuentario deſcribi res quæ hæreditariæ non erant, aut ſi in inuentario inſerere aliquas omiſerit, reſtituitur ca. 386. fol. ibid.

Subuenitur maiori qui ignorans ſibi delatam hæreditatem, eam intra annos triginta non adijt. ca. 387. fol. 361.

Admittitur maior lapſo termino iudiciali ad editionem inſtrumenti, immo etiam iã lata ſententia. ca. 388. fol. 438

Maior impeditur teſtes aut inſtrumentum in quadam ſua lite producere, reſtituitur vt productioni ſatisfaciat. caput 389. folio. 439

Cõpetit maiori reſtitutio ex generali clauſula, vt ſi atteſtationes perdiderit, iterũ teſtes examinentur, ac hi recipiantur quos prius iudex reiecerat. cap. 390. f. ibid.

Si maior velit reſtitui, qui dum penderet annus interdicti poſſeſſorij intentati non formarit oppoſitionem contra impetrationẽ gardiæ, quod aiunt, poſſeſſoriæ, hoc ſolum allegans quod tunc temporis eſſet excommunicatus, an ea ſit iuſta reſtitutionis obtinendæ cauſa. 391. fol. 4[illegible]1

Reſtituitur maior vt eum in ius vocet, quem ante ea conuenire non poterat. cap. 392 fol. 442

Vbi per culpam manifeſtam procuratoris læditur maior, is ex iuſta cauſa reſtituitur. c. 393. fol. 443

An maior reſtituatur aduerſus conſenſum quem præſtitit cum ebrius eſſet. cap. 394. fol. ibid.

Aduerſus erroneam citationem maior ex cauſa reſtituitur, cap 395. fol 444

Vbi maioris probatio ex defectu ſignaturæ manet imperfecta, ſubuenitur maiori, & ſic ei conſulitur, vt ſuæ probationi in nullo detrahatur. cap. 396. fol. 445

Contra ſupinum aduocati errorem maior ex cauſa reſtituitur. cap. 397. fol ibid.

An lapſo tempore pacti de retrouendendo in contractu adiecto reſtituatur maior, vt pecuniam poſſit offerre vbi eam allegaret expenſam pro principis ſeruitio, accedente etiã precij enormitate. cap. 398. fol. 446

Si incendio proceſſus apud litis amanuenſem producti deperdatur, reſtituetur maior vt denuo inſtrumentum parte vocata conficiatur, & vt ad illius exhibitionem admittatur. cap 399. fol. 448

Succurritur maiori ruſtico qui ſub verborum inuolucro in ſuæ poſſeſſionis diſpendium conſenſum præſtitit. cap. 400. fol. ibid.

Maior qui ſe metu carceris obligauit & ad vſurarium contractum adactus eſt reſtituitur. cap. 401. fol. 449

Vtrum ex cauſa contra geminatam contumaciam ſit maior reſtituendus. caput. 402. folio 450.

Si intra dilationem iudicialem maior ſuos teſtes produxerit, nec ea pendente tales iudex examinarit, reſtituitur vt examinentur denuo, cum non eius, ſed iudicis culpa id acciderit. cap. 403. fol. 450

Demolitio caſtri, quocunque modo ea acciderit, non abſorbet iura quæ tali caſtro primum debebantur, ita quod eo denuo reædificato, incolæ qui ad eius cuſtodiam ante ruinam tenebantur, denuo ad eandem cuſtodiam adigi poterunt. cap. 404. fol. 451

Contra falſam & erroneam diei in libello articulationem maior reſtituitur. caput. 405. folio 455.

Etiam lata prouiſionali ſententia in lite ſubhaſtationis bonorum, reſtituitur ex cauſa maior, vt ei liti pro ſententiæ definitiuæ proſecutione adſit, etiam ſi antea ſe (quod aiunt in praxi) non oppoſuiſſet, cum tamen neceſſariò illud egiſſe debuiſſet. caput. 306 folio ibid.

Nouus caſus in quo maior contra aduocati erroneam reſtituitur. cap. 407. fol. 456

Suc-

Succurritur maiori etiam lapſo termino a iudice pręſtituto, vbi facto tertij lęſus fuit. caput. 408. *fol. ibid.*

Litis cęptę interruptio iuncta ignorantia inducunt in maiore annis reſtitutionem in integrum cap. 409. *fol. 457*

Admittitur maior ex cauſa ad articulationem peremptorię exceptionis. quam is emiſerat. cap. 410. *fol. ibid.*

Error manifeſtus, & qui liquido ex actis deprehenditur, inducit in maiore reſtitutionem in integrum. cap 411. *fol. 458*

Vbi a maiore ceſſatum eſt in appellationis executione, reſtituitur ex cauſa hoc capite deſcripta. cap. 412. *fol. ibd.*

Etiam expirato termino admittitur ex cauſa maior ad ſui proceſſus exhibitionem. c 413 folio ibid.

Affinitas neminem inducit quandoque in maiore reſtitutionem, ſi ob eam eſſet in exequenda appellatione ab apparitore erratum. cap. 414. *fol 459*

Maior qui primę aſſignationi, dum eſſet iudicium poſſeſſorium ventilandum, non adfuit, etiam ſi ob eam contumaciam ex ſtatuti forma à ſuo iure excidat, reſtituitur tamen ex cauſa. cap. 415. *fol. ibid.*

Maior contra pupillum ſeu minorem reſtituitur vbi hi tutore, ſeu curatore aut hore falsò aliquid ſibi quęſierunt. caput. 416. folio ibid.

An ſit reſp. quę lęſa eſt, reſtituenda, & vtrum burgi, municipia, caſtra, communitates & quęuis alię reſpublicę ſint reſtituendę. cap. 417. *fol. ibi.*

Obiter annotatus caſus ſecundum quem ob Dolani receptoris negligentiam Dolana vniuerſitas fuit reſtituta in integrum. caput 418. *fol. 462*

Cum ſub tyranno viuit ciuitas, an lęſa reſtitui debeat. cap. 419. *fol. 463*

An ob inſtrumentum de nouo repertum communitas aduerſus aliam reſtituatur communitatem ubi præceſſiſſet inter eas laudi pronunciatio. cap 420. *fol ibid.*

Vtrum contra expenſas litis in quibus fuit cõmunitas condemnata, maximè ad eas quę factę ſunt vſque ad publicationem teſtium, reſtituatur communitas. cap 421. *fol. 464*

Vtrum legati principum qui lęſi ſunt, debeant reſtitui. ca. 422. *fol. 465*

Si à maiore aduerſus cenſus conſtitutionem petatur reſtitutio, an debeat interim, & dum durat cauſſa reſtitutionis, lis ſubhaſtationis bonorum eius qui reſtitutionem implorat, ſileſcere, perſequitur is cui cenſus eſt debitus, ne a poſſeſſione exigendi cenſus excidat. cap. 423. *fol 466*

Admittitur maior etiam teſtium publicatione facta ad examen teſtium, quos primum ipſe ſuo procuratori nominauerat vt curaret examinandos a iudice. caput. 424. *fol 468*

F I N I S.

DEFINITIO RESTITVTIONIS IN INTEGRVM,

Per D. Ioannem Mauricium.

SVMMARIA.

1 *REſtitutio in integrum eſt in priſtinum ſtatum repoſitio.*
2 *Reſtitutio hoc reddit, quod eſt à læſione ablatum.*
3 *Minor in re læſus, ad ipſam rem reſtituendus eſt, ſi verò in actione lædatur, actionis erit habenda ratio.*
4 *Defenſor iudicium acceptans, etiamſi in integrum reſtitutus ſit, nihilominus tamen ad reſtitutorium iudicium iure compelli poteſt.*
5 *Reſtitutionis duplex iudicium, vnum quod vocant reſcindens, alterum reſciſſorium, num. 1. cap. 4.*
6 *Iudicium reſtitutionis in integrum cuilibet nocet poſſeſſori.*
7 *Reſciſſa per reſtitutionem vẽditione, in qua minor tam in re vendenda, quàm in credenda poſſeſſione læſus eſt, noui iudicij intentatione non eſt opus, ex opinione Bartoli, ſecus ſi minor in vendendo ſolùm læſus eſſe dicatur.*
8 *Id potiſſimum attendendum, ſuper quo imploratur reſtitutio in integrum.*

CAPVT PRIMVM.

1 RESTITVTIO in
integrum ita ſolet
definiri, vt ſit in pri-
ſtinum ſtatum repo
ſitio : Nam reſtitu-
tionem ſic facien-
dam iubet lex, vt
vnuſquiſque ius ſuũ
in inregrum recipiat : quo fit, ſi in fundo
vendendo circumſcriptus minor reperia-
tur, iubebit Prætor emptorem fundum
cum fructibus reſtituere, & precium re-
cipere quod apertè deſumitur ex l. quòd
ſi minor. §. reſtitutio. ff. de mino. vbi non
impertinenter dicitur hoc reſtitutionem
2 reddere, quod a læſione ablatum. Quare
ſi in re læſus minor fuerit, ad rem ipſam
3 reſtituatur neceſſum eſt. Quod ſi in a-
ctione, tunc erit actionis habenda conſi-
deratio. l. qui proprio. § item quæritur. ff.
de procurat. per Bartolum in l. interdum.
ff. de condict. indeb. Necnon in l. Gallus
§. & quid ſi tantum. ff. de liber. & poſt-
hum. Speculator amplè ſub titulo de re-

ſtutione in integrum.

Vt tñ veritas huius negotij tibi matis ſit aperta, pro dubitandi ratione arrilere videtur illa l. qui proprio. ſub §. itē quæritur. ff. de procura. in quo à Iureconſulto ſequens proponitur difficultas.

4 Si iudicium defenſor acceperit, ſitque in integrum reſtitutus, an tu iure hunc adiges reſtitutorium iudicium perſequi? & aſſerit lex compellendum, è cuius textus ſerie deſumitur, actorem reſtitutum, & tamen adhuc omnino agi debuiſſe iudicio reſtitutorio. Ad cuius perſecutionem procurator adigitur, ita vt ex eo non videatur reſtitutio plenè & abſolutè aliquem in ſuo ſtatu reponere.

Sed vt talis obex diſſoluatur, ſic me iudice reſponderi poterit. Nimirum ibi poſtea reſtitutorij iudicij refricandam eſſe quæſtionem, modò intellexeris du-

5 plex hac in re iudicium à doctoribus ſtatui. Quorum primum vocant reſcindens: Aliud verò, quod hi aiunt reſciſſorium, aut ſi malis reſtitutorium, vt ſuo loco poſtea docebimus, vbi vtriuſq; vim & naturam explicabimus. Nemo aũt abnegabit ea lege intentatũ primo ordine reſcindens, demum conceſſam reſtitutionem, vt non improbè ibi iudicetur, reſtitutorium omnino neceſſarium extitiſſe. Quo fit, vt minor qui ſe læſum ex venditione proponit, ita reſtituendus ſit, vt ea venditione non obſtante rem aſſequi debeat: qua ratione non extra negotium textus ille defenſorem, qui in cauſa reſcindente comparuit perſeuerare in defenſione litis reſtitutoriæ ſtatuit. Qui enim antecedentis defenſionē ſuſcepit, æquum eſt vt conſequentis tutelam ſubeat. Et qui præparatorio iudicio adfuit, præparati curam amplexetur, æquitas ſuadet, imò hoc dictat ſumma ratio. Non ergo videbitur abſonum, ſi ea lege ſola actio non res ipſa reſtituta fuerit, quum ibi nulla vtriuſq; iudicij interuenerit cumulatio, quod ſatis deſumitur ex verbis textus annuentis, reſtitutorium iudicium poſtea eſſe proſequendum.

Bartolus tamen negotium iſtud acutiſsimè diſquirens ſub eo. §. item quæritur, defendit per primum iudicium rem in totum reſtitui debuiſſe, nec aliter ſecundum fuiſſe expectādum per l. in cau-

6 ſæ. §. interdum. ff. de mino. In qua habetur iudicium reſtitutionis in integrum cuilibet nocere poſſeſſori, & rem eo capite abſolutè eſſe reddendam, quaſi textus ille, vnicum iudicium ſufficere, aperte docere videatur. Et ad id facit l. ſi ſine hærede. §. interpoſito. ff de ad mi. tut. In illis verbis, in poſſeſsionem induci iuſſus eſt, vbi per eum textum Barto. aſſerit vigore primi iudicij reſcindentis fieri rei reſtitutionem, & hoc annotatum aſſerit in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quibus cauſis maio.

7 Pro cuius dubij extricatione ipſe eodem loco hac vtendum diſtinctione cēſuit. Aut enim minor non ſolùm in re vendenda, immo & tradenda poſſeſsione læſus eſt, & hoc capite ſatis admittit, ſi per reſtitutionem reſcindatur venditio, rem etiam ipſam includi. Quod ſi ſolùm in vendendo læſus ſit citra omnem transferendę poſſeſsionis iacturam, quia fortè eam rem quam vendidit, poſsideret emptor, tunc ſolùm ad venditionem reſtituendum, nec aliquem habendum eſſe poſſeſsionis reſpectum, quòd in ea damnum paſſus non fuerit, ita vt noui iudicij intentatione hoc caſu poſtremo ſit opus. hæc ipſe.

Ego verò non benè concipio eius diſtinctionem, ſi potiſsimum ad poſtremũ illius membrum attenderis. Quid enim ſi in poſſeſsione, quæ penes alium erat, conſtituta hic læſus non fuerit, quare tu nouum iudicium maximè reſtitutoriũ deſiderabis. Imò ſi exactè rem perſcruteris, primum illud caput ſuæ diſtinctionis pugnare videtur. §. item quæritur. in quo minor ad ſolam actionem reſtituitur. Qui tamen non diffitear verum eſſe, quod ipſe docet, ad rem & actionē minorem poſſe reſtitui. Modò vtrunq; iudicium reſcindens & reſtitutorium intentauerit, quòd ei lex permittit, vt ſuo loco à nobis explicabitur. Sic quum textus il-

tus ille habeat, reſtitutorium iudicium poſtea eſſe intentandum & teſtitutum minorem præſupponat: eſt fateare fuiſſe ſolùm reſcindens ſuſcitatum. Atque hic mihi cenſetur purus, planus, & ſyncerus eius legis intellectus aduerſus Bart. & cæterorum opinionem, qui ob id autumem ſecundum poſteriorem hāc declarationem reiecta alia, reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionem.

8 Adhæc admonuiſſe Lectorem velim, quòd quum per reſtitutionem quis in ſtatum priſtinum reponatur, præcipuè id attendendum eſſe, ſuper quo imploretur. Si enim rei alicuius dominium, puta vſucapione perdiderim, vt eſt in Authentica, niſi tricennale. C. de bon. mater. tunc ita ero reſtituendus, vt illud vſucapionis obſtaculum mihi non obſit, quòd etiam procedere in præſcriptione aſſeuerabis, per quam quis vtili dominio priuatur, vt eſt iuris notiſsimi. Quòd ſi à ſola poſſeſsione exciderim, puta ob meam abſentiam vel iuſtam aliam cauſam, tunc ad eam poſſeſsionem me reſtituendum lex iubet, ita vt pro ea ſola ſit petenda nulla re alia cumulata. Solet enim lex diſponere ei, qui per captiuitatem, fundi poſſeſsionem vel uſusfructus quaſi poſſeſsiouem amiſit: ſuccurrendum reſtitutorio iudicio, imò Papinianus exiſtimauit fructus medio tempore hoc caſu ab alio perceptos captiuo reſtituendos. Quod ſi in poſſeſsione & proprietate ſe læſum contendat, ſimul ei in vtroque opitulandum, maximè vbi vtrunque remedium intentaſſe dignoſcitur. Si verò in acquirendo fuerit deceptus, vel quia non acquiſierit, ita etiam reſtituetur vt denuò acquirat quod quę ſuiſſe profuiſſet Si quis enim in annos ſingulos ſit ſtipularus, quib. ipſe uel promiſſor in Italia eſſet, & alteruter Reipubli. cauſa abeſſe cœpetit: officium Prætoris erit, vt ei vtili actione ſuccurratur. Qua de re in libello cōcipiendo cōſultiſſimè erit à patronis hoc ſpectandum, ne potiſsimum aliam reſtitutionis cauſam deducant, nec modū in petitione traſcendant, quod omnino decet Bar. in l. quod tempore. C. de reſtitu. milit. necnon l. l. qui proprio. in §. item quæritur, primum allegato.

An Reſtitutionis remedium iudicari ordinarium, extraordinariumúe debeat?

SVMMARIA.

1 *Remedium reſtitutionis in integrum eſt extraordinarium.*

2 *Reſtitutio in integrum iudicis officio imploranda eſt.*

3 *Ex reſtitutionis edicto nulla actio vel cautio propriè proficiſcitur.*

4 *Reſtitutio à Prętoris cognitione depēdet.*

5 *Reſtitutionis remedium cur dicatur extraordinarium.*

6 *Reſtitutionis remedium ius commune ſequi, & nihil ab eo diſſidere, opinio Zaſii contra communem.*

7 *Reſtitutio qua ratione dicatur iuri communi eſſe contraria.*

8 *Reſtitutio quo intellectu contra ius commune competere, & qua ratione viciſſim cum iure communi non pugnare dicatur: conciliatæ DD. opiniones.*

9 *Reſtitutio Prætoris edicto introducta.*

10 *Reſtitutio ſecundum gloſ. omnino eſt iuri gentium & naturali æquitati contraria: et quomodo dictū gloſſa intelligēdum ſit.*

CAPVT II.

1 Est denique intelligas reſtitutionis in integrum, remediū ſecundum quoſdam extraordinarium reputari. in cuius cauſæ cognitione hoc verſatur. Num actio alia citra reſtitutionem competat? Nam ſi communi auxilio & mero iure quis ſit munitus, fruſtra ei extraordinarium auxilium tribuendum exiſtimatum eſt. Putà, ſi cum pupillo contraxerit, nec ſit locupletior factus, quod apertè probatur in l. in cauſæ, la 2. ff. de minor. qui textus reſtitutionem extra-

ordinarium auxilium vocat, ad quod
etiam facit lex cum mandato patris. ff.
eod titu. vt ex eo dicatur reſtitutionem
iudicis officio implorandam. l. quòd ſi
minor. §. fin. ff. eodem tit. vbi textus do
cet ex reſtitutionis edicto nullam pro-
priè actionem uel cautionem profici-
2 ſci, imò totum hoc à Prætoris pendere
3 cognitione. Senſerunt etiam alij reme-
4 dium reſtitutionis, ideo extraordinariū
5 eſſe, quòd iuri communi pugnet, & con
tra ius *commune* competat Quàm ſen
tentiam ſunt ſecuti Moderniones in l.
3. §. j ff. de no. ope. nnnc.

6 A quorum opinione defeciſſe viſus
eſt Zazius ſuis intellectibus ſingularib.
eo capite, quo extraordinarij necnõ ordi
narij materiam attingit. Vbi ita ab eo
aduerſum præſcriptam itur ſententiam.
Cùm ius commune quod is ait, ſit ars
boni & æqui, & reſtitutionis in integrū
remedium ex æquitate competat. l. j. ff.
de mi. l. j ff. de in inte. reſt. imò iudicetur
iuſtiſsimum. l. j. ff. ex qui. cau. maio. non-
ne eſſet abſurdiſsimum defendere & tu
tari id eſſe aduerſum ius commune?
quæ naturali iure æqua ſunt, & à Præto-
ribus adinuenta, quibus ſemper datum
eſt naturalem æquitatem ſub oculos po
nere, ut in l. quòd ſi Epheſi. ff. de eo qđ
cer. loc. vt inde exiſtimarit reſtitutionis
remedium. licet extraordinarium nomi-
netur, ius tamen commune ſequi, & ni
hil ab eo diſsidere.

7 Putarim nihilominus ab eo obice de-
fendi alios poſſe, modò ad hoc unũ ani-
maduertit ſtudioſus Lector, ideo reſti-
tutionem iuri communi contrariam eſ
ſe, quòd per eam contractus inter par-
tes celebrari reſcindãtur damnosè, an-
nullentur obligationes, reſtaurentur iu-
ra amiſſa: cùm tamen iure communi &
lege ita diſponente contractus obſeruan
di ſint, quòd ex conuentione legem ac-
ceperint. l. j. §. ſi conuenit. ff. depo. ſintq;
ob id ab initio, voluntarij, ac poſtea ſub-
ſint neceſsitati. Nonne igitur ij ſentiunt
probè, qui aſſerunt reſtitutionem cõtra
ius commune dari?

8 Sed & Moderniones iſtos, necnon Za
zium bene loquutos crediderim, modò
tu horum ſenſa, ita declaranda & diuer-
ſificanda cenſueris, vt ij optimè iudica-
rint, qui reſtitutionem contra ius com-
petere ſunt tutati, habita ad id conſide
ratione, quod per eam contractus, qui
iure communi ſubſiſtebant, caſſentur &
annullentur; Zazium verè, probè, & re-
ctè ſenſiſſe, non eſſe iuri communi pu-
gnantem reſtitutionem, quia Prætoris
9 edicto adinuenta ſit, ac Prętorum edi-
cta ſub iuris communis formula inclu-
di, necnon in iure ſcripto clauſa eſſe, imò
exiſtimauerim Moderniores illos nihil à
Zazio diſſentire, nec abnegaſſe reſtitu-
tionem iuris communis eſſe. Sed qui in-
tellexerint iuri communi, ideo pugnare
quòd contractus, qui eo iure ſubſiſtebãt
eneruet, ita vt vtriq; benè & aptè ſiut lo
10 quuti. Et ſi aduerſum Zazium facere
prima manu uideatur gl. in l. j. ff. de mi.
ſub verbo, naturalem æquitatem. qua aſ
ſeritur reſtitutionem omninò iuri gen-
tium & æquitati naturali contrariam eſ
ſe, per quam nemo introductum neſciat
pacta eſſe obſeruanda, vt in l. j. ff. de pac.
Niſi fortaſſe tu dixeris illud de licitis, nõ
autem illicitis pactis intelligendum, quę
reſcindi naturalis ſuadet ratio, ne alter
alterius locupletur iactura, vt in l. nam
& natura. ff. de condict. indeb. & ita re-
ſpondendum puto.

Ad quid & quam ob cauſam adinuenta ſit Reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Prætor naturalem æquitatem ſecutus reſti-
tutionis edictum introduxit, quo mino-
rem tutelam ſuſciperet.*
2 *Reſtitutionis beneficio maioribus etiam ſuc
curritur, ſi quidem iuſta cauſa ſubſit.*
3 *In concedenda reſtitutione, ſiue maioris ſiue
minoris agatur negotium, ſemper attendi
debet, ſubſit ne iuſta reſtituendi occaſio?*
4 *Multi ſunt caſus, quibus non ſolùm differri,
ſed & planè abnegari poteſt reſtitutio-*

nis au-

nis auxilium.

5 *Clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa, quare Prætoris edicto fuerit inſerenda.*

CAPVT III.

1 Quod vt tu habeas, primùm ponderandus eſt textus. l. j. ff. de mino. ſic aiens: Hoc edictum Prætor naturalem æquitatem ſecutus propoſuit, quo minorum tutelam ſuſciperet. Nam quum inter omnes conſtet fragile eſſe & infirmum huiuſmodi ætatis conſilium, & nullis rationibus ſuppoſitum, multorumq; inſidijs expoſitum, his auxilium Prætor eo edicto eſt pollicitus, & aduerſus captiones opitulationem, necnon ſecuritatem introduxit, imò in l. j. ff. de in integ. reſt. diſponitur eius tituli vtilitatem commendatione non egere, quòd ſatis ſe ipſum oſtendat & exornet. Cùm ſub ea Rubrica Prætor plurifariam hominibus vel lapſis aut circumſcriptis ſubueniendum ducat, ſiue ij metu, calliditate aut ætate vel abſentia in captionem inciderint, aliove iuſto errore ducti ad id fue-
2 rint. Imò ſi remedium iſtud acutè perſtrinxeris, non ſolùm minorum occaſione introductum agnoſces, ſed etiam vt ex iuſta cauſa maioribus ſuccurreretur, quòd ſatis apertè liquet ex diſcurſu to-
3 tius tituli. ff. ex quibus cauſ. maio. Quo fit ſiue maioris aut minoris agatur negotium, id omnino in cōcedenda & indulgenda reſtitutione attendi debere, ſubſit ne iuſta reſtituendi occaſio? quod apertè deſumitur ex l. ſed & ſi per Prætorem. ff. ex quibus cauſ. maio. ſub talibus verbis, ſi qua mihi iuſta cauſa vide-
4 bitur, te in integrum reſtituam. Multi enim & infiniti caſus dari poſſunt: imò euenire, quibus non ſolùm differri, ſed & planè abnegari poterit reſtitutionis auxilium, ita vt clauſula hæc: Si qua mi-
5 hi iuſta cauſa, neceſſariò Prætoris edicto fuerit inſerenda, vt quoties æquitas reſtitutionem ſuggerit, ſit in eam deflectendum: quòd ſi reſpuendam purauerit reijciendam, atque hoc neminem habet diſceptantem, vt ex his intelligas principaliter minorum cauſa reſtitutionem adinuentam, & per hanc etiam maioribus annis 25. accedente iuſtiſsima cauſa ſuccurri.

Ex ſequentibus agnoſces duplex è reſtitutione reſultare iudicium, reſcindens & reſciſſorium.

SVMMARIA.

1 *Ex reſtitutione duplex reſultat iudicium, reſcindens & reſciſſorium.*

2 *Reſcindens iudicium quòd dicatur, Bartoli opinio.*

3 *Reſcindens iudicium ſubmouet omne impedimentum, quo facilius ad reſciſſorium perueniatur, quod ſtatim reſciſſo obſtaculo competere incipit.*

4 *Actio reſciſſoria, niſi reſtitutione præhabita, intentari non poteſt.*

CAPVT IIII.

1 Quod vt rectè à te deprehendatur, tibiq; huius materiæ pura fundamenta aperiātur, annotabis: Primùm ex reſtitutione duplex adeſſe iudicium, Vnum quod vocant reſcindens, aliud reſciſſorium: ita docente & declarante Bartol. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter.
2 ff. ex quib. cauſ. maio. Cæterum quod ad reſcindens attinet, ait ipſe id dici quo reſtitutio conceditur, ac per quod è medio ſubducitur omne illud obſtaculum & impedimentum, ob quod efficaciter agere non poterat circūuentus: ita vt res eum ſtatum aſſumat, quem iam læſionis tpe inducrat. quod vt perfectius habeas finge eius rei cauſa exemplum. Si per abſentiam aliquem non toto tempore excluſerim, puta, rem tuam poſſedi, minus vno die præſtituto à lege in vſucapionis tempore: dein ſi Reipub. cauſa abeſſe cęperim, tunc vnius diei reſtitutio aduerſum me tantùm erit facienda, vt ſat ſit

reſciſſa vſucapione, abſentiæ tempus è medio ſubducere. Si denique feriæ extra ordinem indictæ fuerint, maximè ob res proſperè geſtas, vel in honorem principis ita vt hac cauſa magiſtratus ius non dixerit, tunc optimo iure eorum dierum tantùm erit habenda ratio, non totius temporis, puta ſolennium feriarum, quòd eas proſpicere debuerim, ſaltem potuerim. Et ideo Iulianus Iuriſconſultus, voluit in vſucapionis reſciſsione ita eſſe proſpiciendum, vt primum ij dies reſtituantur, qui bus actor agere voluit, necnon feriarum acceſsione fuit impeditus, quę omnia plenè deſumuntur ex l. ſed & ſi per Prætorem. §. ſi feriæ ff ex quibus cauſis maior.

3 Ita vt manifeſtè ex præfatis comprehendatur, iudicium illud reſcindens ſummo uete omne impedimentum, quo facilius ad reſciſſorium perueniatur, quod ſtatim reſciſſo obſtaculo competere incipit. Ex prędictis igitur ſic elucidatis facilè tu nũc colliges, quòdnam ſit iſtud reſciſſorium: vt autem hoc clarius conſtet, præſuppone in aliquo contractu, puta venditionis, minorem læſum, dubium tunc non manebit, quin primum ei pro eius cõtractus reſciſsione iudicis ſuccuratur officio, vt reponatur in eo ſtatu, in quo erat ante cõtractus celebrationem, & hoc reſcindens illud remedium inducit, demum reſciſſorio iudicio hic poſtea aget, quo rem venditã aſſequatur, ita vt ei obeſſe nequeat præcedens illa conuentio. Cuius iudicij reſciſſorij meminit textus in l. necnon. §.

4 exemplo. ff. ex quibus cauſ. maio. Maximè in §. ſequenti, in quo expreſsim habetur actionem reſciſſoriam, niſi reſtitutione præhabita intentari non poſſe. Ex quib. liquet duplex reſultare iudiciũ ex reſtitutione, reſcindés, & reſciſſorium.

E reſciſſorio iudicio reſultant actiones duæ, inſtitutoria & reſtitutoria.

SVMMARIA.

1 *Duplex oritur actio ex iudicio reſciſſorio, inſtitutoria & reſtitutoria.*

2 *Actionis inſtitutoriæ exemplum.*

3 *Inſtitutoria actio curſie dicta.*

4 *Reſtitutorię actionis exemplum.*

5 *Inſtitutoria act o eiuſdem generis & qualitatis eſſe videtur, cuius eſt reſtitutoria contra communem ſententiam.*

6 *Approbatur communis opinio, quod diuerſę & ſeparatæ actiones iudicari debeant inſti tutoria. & reſtitutoria.*

7 *Actio inſtitutoria duplex, vna quę reſciſſo obſtaculo iudicis officio competit alia quę reſciſſo impedimento iure actionis decernitur: & in quibus titulis de vtraque agatur.*

CAPVT V.

1 Verum ſuperuacaneum non videbiĩ hoc loco adijcere quod docet Iaſon in §. rurſus. Inſtituti. de actio. Conſiderans ex reſciſſorio iudicio duplicem adeſſe actionem, inſtitutoriam & reſtitutoriam. Et vt demonſtret quænam ſit inſtitutoria,

2 ipſe eius rei gratia ita effingit caſum: Si ob meam abſentiam datũ ſit me actione priuari: quæ tamen mihi nunquam primum competierat, tunc ab eo aſſeritur me ad eam poſſe reſtitui, nec verè reſtitutoriam actionem ex eo reſultaturam. Quum enim habitum ſupponat priuatio vt in l. decem. ff. de verb. obli. ego autem nihil perdiderim, quid ipſe contendam mihi actionem reſtitui, vt verius inſtitutoriam dari aſſerat? Inſtitutoriam autẽ ideo nominari dicit, quòd

3 ſit remedium à Prętore de nouo inſtitutum, quo mihi pro eius rei recuperatione, quam tamen primum non habueram, ſuccurratur. quod omnino euenire poſſe intelliges, ſi ad ſequentem caſum animum deflexeris. Si quis Titio cenũ legauerit in annos ſingulos, quibus in Italia eſſet: tandem quum hic teſtator moreretur, is Reipub. cauſa abſuerit, æquum erit reſtituendum, vt fideicomiſſum aſſequatur. Quis enim dubitauerit ſalua legatorum & fideicommiſſorum cauſa militi reſtituẽdam hæreditatem,

qua

qua ob id ſolùm priuatus manſit, quòd Reipub.cauſa abſuerit. Ad quod facit l. ſi quis Titio. ff. ex quibus cauſ. maior. Quo textu nonne planè comprobatur legem Prætoriam mihi adeſſe, vt ius quod prius non competierat, aſſequar? Quod etiam præfato loco Iaſon confirmari poſſe aſſerit per l.quãuis. §. ſi cùm eſſem tecum tractaturus. ff. ad Velleia. Ex cuius legis medulla deſumi poſſe teſtatur, duplicem eſſe actionem, inſtitutoriam & reſtitutoriam, & ſi aliter iſtud non declaret. Quod vt habeas pro reſtitutoria text ibi, ita hũc caſum proponit.

4 Si mulier pro quadam mecum contrahente interceſſerit: certè ex hac ſponſione ita ei Velleiano S.C. ſubuenitur, vt omnino ab eo nexu liberata maneat: demum creditori aduerſum principalem debitorem actio reſtituitur, quam actionem lex ibi deſignat eſſe reſtitutoriam. Maximè in § Marcellus, ſub ea l. cuius verba ſunt huiuſcemodi. Si verò quum tecum eſſem contracturus, interuenerit mulier, feceritque vt ego cum ea potius contraham: cum hoc capite videatur interceſsiſſe, certè perinde in te dabitur actio, ac ſi obligatus eſſes qua actione magis inſtituetur quàm reſtituetur obligatio, vt perinde tu obligeris eodem obligationis genere, quo mulier adſtricta erat: puta, ſi per ſtipulationem, iu quaſi ex ſtipulatu coueniri poteris vt non ab re ibi habeat textus, inſtitui magis eo caſu quàm reſtitui obligationẽ: Tu enim mecum ob mulieris impedimentum non contraxiſti, & hoc caſu reſtitutionem. implorandam: quod ſecus ſtatuendum primo illo exemplo agnoſcis, vbi potiſsimum mulier alienam obligationem, & iam antea contractam in ſe tranſtulit, ita vt à Velleiani ope & auxilio libera maneat, & ex eo non iniuria creditori ſuccuritur, quo aſſequatur, qđ ſemel fuit & eſſe deſijt, vt in l. videamus. §. Fauiana. ff. de vſuris. Quòd ſi alienam obligationem nondum contractam, ſed contrahendam cum alio, pro quo erat nomine fideiuſſorio intercuſſu us, in ſe ſuſceperit, maximè ſi fraudandi Senatuſconſulti adfuerit intentio creditore id reprobãte. Certè ne is damnum ſublat, ei inſtitutoria ſubuenitur potiſsimum aduerſum debitorem, cum quo fuerat cō tracturus, vt ex his habeas præter Iaſonem benè & optimè enucleatam mẽtem illius §. ſi cum eſſem. ac reſtitutoriæ & inſtitoriæ actionis declaratam materiam.

5 Mihi tamen vlterius negotium iſtud perſcrutanti pro precedentium confutatione in mentem venit, quod inſtitutoria actio eiuſdem generis & qualitatis eſſe, videatur, cuius ſit reſtitutoria, quam tamen directam eſſe fatentur Doctores: quippe quod perſecutoria ſit, & hęredem comitetur, vt plenè ex ea l.quamuis, colligitur, ſicque ex his ſutilem & ineptam manere reſtitutoriæ & inſtitutoriæ actionis diſputationem, hoc maximè admiſſo, quod eundem & vniformem effectum producant. Sed & adhuc pro horum euerſione conſiderabã, mirè ad eius comprobationem facere, eſſe vtriuſque vnam eandemque actionẽ, quod in caſu illius legis, ſi quis à Titio, deſcribitur, vbi vt legatum mihi relictũ, & quo ob meam abſentiam priuatus mã ſi habeam, primùm à me petenda erit reſtitutio, quæ omnino iudicatur neceſſaria, daturque poſtea inſtitutoria, quæ idẽ operatur, ac reſtitutoria ſeu malis reſciſſoria, ita vt videantur hæ actiones viciſſim confundi. Nec eſt quod mireris, ſi in l. quamuis. §. ſi tecum, diſponatur magis inſtitui quàm reſtitui actionem, quum ibi opus nō eſſet reſcidente remedio, imò ſolùm expoſtularetur quod in debitorẽ reſtitutoria ſiue inſtitutoria ageretur.

6 Ego tamen à communi, ſententia haud deficiendum exiſtimauerim, qui planum ad id accōmodari poſſe reſponſum putem, quia ſit apertiſsimus textus in ea.l.quamuis. in qua inſtitutoriæ & reſtitutoriæ actionis ſit expreſſa mentio, vt denuò diſputari non debeat, aut emũctius inueſtigari. poſsit ne inſtitutoria actio. conſiderari. quam etiamſi parem, imò conformem qualitatem cum reſtitutoria habere admiſeris, nihil tamen oberit, quin diuerſæ & ſeparatæ iudica-

ri debeant, quod omnino depreheditur ex mente legiſlatoris in ea. l. quamuis, hoc diſponentis vna pro re quæ quæſita numquam fuerit, competere. Aliam verò ad eam quæ primum mihi competierat, ſed à qua mea exciderim negligētia
7 dari. Et vt communis ſententia firma & ſolida maneat, te hoc vnū ſcire oportet duplicem eſſe reſciſſoriam ſeu inſtitutoriam, quarum alia reſciſſo obſtaculo iudicis officio competere dignoſcitur. Et de ea paſsim in reſtitutionis in integrū materia loquimur, cuius meminerunt leges illæ, ſi quis ſtipulatus, &c, ſi quis à Titio, præallegatæ. Alia verò reſciſſo impedimento iure actionis decernitur, vt patet ex ſerie tituli, ff. & C. quod metus cauſa nec non ad Senatuſconſultum Velleianum, ſecundum figurationem caſus eius legis quamuis ſub §. quanquam.

An reſciſſoria nondum reſtitutione obtenta detur?

SVMMARIA.

1 *Actio reſciſſoria niſi primum reſtitutione habita effectum aliquem producere non poteſt, ſecundum Bart. & receptiorem Doctorum opinionem.*

2 *Contra Bartoli & Iaſonis ſenſa inſiſtit auctor.*

3 *Declaratur opinio Bartoli.*

4 *Iaſonis opinio, & eiuſdem refutatio.*

5 *Approbatur cōmunis opinio, reſciſſoriam ſcilicet vtilem, & eam maximè quę ex reſtitutione prodit, non competere, niſi reſtitutione pręcedente.*

CAPVT VI.

1. Caeterum ex prædictis ſenſerunt ſcribentium plerique actionem reſciſſoriam, niſi primum reſtitutione habita, effectum aliquem poſſe producere, ita vt ſit neceſſariò, reſcindente officio opus, ſecundum doctrinam Bartol. in l. final. C. ex quibus cauſis maio. Atque hæc eſt crebrior & receptior *opinio*, quam fatetur eſſe veriſsimam Angel. in ea. l. fin Ex cuius l. poſtremo ſermone, id ſatis etiā deprehenditur, vbi maximè verba habent, exemplo actionis vtilis, quæ in integrum reſtitutis datur, quaſi lex denotet, non aliàs reſciſſoriam illam quæ vtilis eſt concedendam, niſi præceſsiſſe reſtitutionem admiſeris. Quin & in eandem ſententiam accedit lex, in honorarijs ſub verbo, reſciſſa vſucaptione. Inſtit. de action. quos textus ad hoc expreſsè ponderat Iaſon in eo §. rurſus. Ve-
2 rùm in primis velim Bart. Iaſo. & cæteri qui eos ſunt ſecuti, paulò diligentius conſideraſſent cōtra horum ſententiam militare, quod abſenti reuerſo, incontinenti orta ſit reſciſſoria, vt in ea l. final. C. ex quibus cauſis maior. qui tamen fat admittam, hoc ſubſiſtere non poſſe cum effectu, & niſi præceſſerit reſtitutio. Sed ſi merè directam reſciſſoriam attenderis, manebit Bartol. & cæterorum eliſa opinio, quum maximè antiqua illa actio extare non deſierit, imò ſemper in eſſe manſiſſe, puta quæ inabdicabilis ſit, iuxta l. quis ergo caſus. ff. de pecu. Nec me
3 latet Bartol. ſuam opinionem temperaſſe in ea l. in honorarijs, & hoc ſenſiſſe: ſi prima actio extincta omnino fuerit, puta abſolutè completa vſucapione, & per quam plenè directum acquiratur dominium, tunc reſciſſoria opus eſſe, quam competere non poſſe, niſi præambula reſtitutione aſſerat. Quod ſecus ſtatuendum adfirmat ſi ſemper ſubſtiterit actio etſi exceptione elidi aut ſummoueri poſſit, puta in præſcriptione, ex qua vtile tantùm reſultat dominium, quo caſu reſciſſoriam ſtatim natam admittit: ſed cuius effectus ſit ob exceptionem, quæ proponi poteſt, inefficax. hæc ipſe. A quo ea in re defeciſſe viſus eſt Iaſon, ſub. §. rurſus. potiſsimū motus illo textu quem
4 loqui, non ſolùm in rerum mobilium vſucapione, ſed & immobilium præſcriptione teſtatur: qui tamen fateatur niſi reſciſſa vſucapione reſciſſoriam dādam

non

non eſſe. Poſſe nihilominus aduerſum Iaſonem conſiderari, quandoque ſum ratus futile eſſe, quod is aſſerit textum illum, qui de vſucapione loquitur, tam ad res mobiles quàm ad immobiles referendum, quum verè vſucapio ſuapte natura mobilia introſpiciat, vt deſumitur ex diſcurſu totius tituli. ff. de vſucapio. *Communem* tamen ſectandam cenſeo ſecundum quam habes reſciſſoriam vtilem, & maximè eam quæ ex reſtitutione prodit, niſi ipſa reſtitutione præcedente non competere, quaſi neceſſum ſit eam ortum & originem à reſtitutione aſſumere, quæ eſt veriſsima ratio, quare aliàs competere nequeat.

Nunquid pro mobilibus & immobilibus rebus detur reſciſſoria?

SVMMARIA.

1 *Reſciſſoria tam pro mobilibus quàm pro immobilibus datur.*
2 *Reſciſſoria etiam pro incorporalibus competit.*
3 *Reſciſſoriam actionem vtilem eſſe actionem antiquam quidam definierunt, quæ in integrum reſtitutio datur.*
4 *Reſciſſoria cur vtilis dicatur.*
5 *Reſciſſoria nobili iudicis officio expeditur.*
6 *Reſciſſoria vtili anno finitur.*
7 *Reſciſſoria in iudicium deducta litis conteſtatione perpetuatur.*

CAPVT VII.

1 Sciendum eſt deniq; tam pro immobilibus quàm mobilibus rebus dari reſciſſoriam, maximè ſi interueniſſe vſucapionem effinxeris quod ex ea directum dominiũ prodeat, ita vt cum penes priorem dominum nihil reliquiarum ſuperſit, omnino reſciſſoria vtili, & quæ per Prætorem reſtituatur, eſſe agendum. Solet tamen quãdoq; immobilium etiam transferri dominium, ita vt nihil penes dominum maneat: puta quum minor rem ſuam ſolenniter vendidit. Imò totius iuris incorporalis amiſsio fieri poteſt, ſi eadem ſolennitate obſeruata debitorem minor per acceptilationem liberarit, & à debito exemerit. quo caſu etiam reſciſſoria minori ſuccurritur, vt
2 ex his clarè pateat, non ſolum pro mobilibus & immobilibus, imò etiam incorporalibus reſciſſoriam competere, quæ omni caſu ſemper iudicabit vtilis, quaſi à Prætore inſtituta & adinuenta ſit. cuius opinionis fuit Petrus antiquiſsimus Gloſſematarius. Vt non ab re qui-
3 dem reſciſſoriam actionem vtilem eſſe actionem antiquam definierunt, qua in integrum reſtitutio datur. Puta ob abſentiam, captiuitatem vel aliam iuſtiſsimam occaſionem, reſciſſo tamen quouis obſtaculo idque iudicis officio. Quam ideo vtilem nominari profitentur, quod
4 prima directa omnino extincta ſit, maximè vbi in totum quęſitum fuit dominium, ita quod hæc directa denuo ſuſcitari nequeat. Sed quũ antiqua illa actio ſublata non reperiatur, tunc hoc capite talis reſciſſoria modò impedimentum ſummoueris, antiqua directa dicetur. Puta in pſonali actione, quæ ipſo iure non tollitur, vt in l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & obligat. vel in reali pro
5 re immobili competente. Atque hæc nobili iudicis officio expeditur, per quod omne obſtaculum è medio ſubducitur, vt habetur in l. quod tempore. in illis verbis, admota præſcriptione. C. de
6 reſtitut. mino. quod nos fuſius ſuo examinabimus ordine. Cæterum reſciſſoria hæc vtili anno finitur, ut in ea l. in honorarijs. §. ſed quum reſciſſa, vbi potiſsimum cum effectu cœpit cõpetere quando ſit poſt eius ortum. Et tandem quum
7 in iudicium deducta eſt, litiſconteſtatione perpetuatur. Ita docente gloſſ. in ea l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. eod. tit. Agnoſcis igitur pro mobilibus

&

& immobilibus rebus reſtiſſoriam competere.

An reſciſſoria natiua vel datiua ſit.

SVMMARIA.

1 *Reſciſſoria quando natiua, quando item datiua dici debeat opinio DD.*
2 *Reſutatur per auctorē propoſita dubitatio:*
3 *Diſtinctio noua auctoris, quando reſciſſoria datiua vel natiua dici poſſit.*
4 *Approbat & ſequitur communem opinionem auctor, quæ eſt, diuerſis reſpectibus reſciſſoriam natiuam & datiuam dici poſſe.*

CAPVT VIII.

1 DVbitatum etiam fuit à pleriſque, an reſciſſoria datiua vel natiua actio eſſet iudicanda, in cuius difficultatis extricatione ſatis dubiè & inuolutè ſunt verſati. Primùm hac in re docentes eam datiuā dici, quę à lege omnino datur, nulla eius prȩexiſtente materia, & quæ ex quadam æquitate introducitur. Natiuam verò preſupponere cauſam antiquam, nondum tamen extinctam, ſecūdum quam declarationem aiunt, ſi ego me aduerſum complectam vſucapionem reſtitui expoſtularim, tunc ex reſciſſoria datiuā reſultare, quippe qui abſolutè directo dominio ſim priuatus, nec cuius aliquid penes me manſerit, vnde ſaltem illa actio ortum poſſit aſſumere. Quod ſecus ſtatuendum exiſtimarunt in re quæ ſit pręſcripta, quia penes me directum ſit dominium, ita vt ab his reliquijs originem aſſumat reſciſſoria: nec ab re, quum adhuc ſuperſit quod eam producat. hæc ipſi.

Vbi tamen per ocium quandoque licuit hunc articulum apud me examina-
2 re prima manu adfuit, ſutilem, vanam, imò ridiculam omnino iudicari poſſe eam controuerſiam, quia omnino actionem natiuam eſſe defendi poſſit, ita vt difficilè, imò quaſi impoſſibilè ſit dari aliquam, quę ortū à cauſa precedente non aſſumpſerit, quod ipſimet fatentur, vbi admittunt datiuam eam eſſe, quę immediatè à lege datur, ſuadente hæc æquitate, quaſi tacitè fateantur reſciſſoriam ab æquitate originem aſſequi, & quæ aliàs introducta non fuiſſet niſi cōcedendam ſuaſiſſet æquitas Accedit huic ſententię quod firmat Ang. in l.fi. C. ex quibus cauſ. maio. quo loco teſtatur reſciſſoriam verè eſſe vtilem antiquam actionē quod ſi antiquam introſpexeris quum ſemel competierit, & in rerum natura fuerit quid tu eam datiuam aſſeuerabis, nec adeſſe materiam vnde ortum & originem ſumpſerit?. Ita vt diſputando defendi poſſit reſciſſoriam hanc natiuam eſſe, etſi ab hac ſententia ſcribētes noſtri communiter, paſsimque deficiant. Qui
3 tamen ſi voles, defendi poterunt, modò dixeris reſciſſoriam, quæ reſciſſa præſcriptione pro ſtabilibus rebus vel perſonalibus actionibus datur, tandem antiquā eſſe quæ ab initio competebat, atq; hoc caſu natiuā eſſe: vbi verò pro vſucapionis reſciſsione competit quum tunc nuncupetur vtilis reſciſſoria, & non directa, hac ratione datiuam dici poſſe, habita ad præcedentem conſiderationem ratione, cùm ex antiqua illa actione, quę
4 primum competierat, emergat. Quo fit vt communem ſequar, quæ eſt, diuerſis reſpectibus reſciſſoriam natiuam & datiuam poſſe cenſeri.

Vtrum reſcindens & reſciſſorium ſimul cumulari ac coniungi libello poſſint?

SVMMARIA.

1 *Reſcindens & reſciſſorium iudicium ſimul cumulari non poſſe, & quę ſit ratio.*
2 Re-

2 *Reſcindent & reſciſſorium coniungi poſſe ſaltem ſucceſſiuè,crebrior DD. opinio.*
3 *Comprobatur communis opinio.*
4 *Alia eiuſdem ſententię comprobatio.*
5 *Tertia ratio,item quarta.num.6.*
7 *Euertitur communis ab auctore.*
8 *Secunda obiectio contra eandem.*
9 *Defenditur communis contra prędicta argumenta in contrarium adducta.*
10 *Concordantur opiniones, & pro communi concluditur.*
11 *Diſtinctio Panormitani,an & quado cumulatio vtriſq; iudicij ſit neceſſaria.*
12 *Reprobetur Panormitani ſententia,& communem à praxi crebriori' approbatam cõcluditur.*

CAPVT IX:

FRequentiſsimè tractata eſt ea quæſtio, an duo hæc iudicia reſcindens, & reſciſſorium, poſsint ſimul & ſemel in eodem libello deduci?Quod vt intelligas, admitte me tibi fundum vendidiſſe, ac plurimum eo contractu læſum, ſi ego tãdem me reſtitui petiero: nonne eodem calculo, eadem via in libello efficaciter hoc implorare potero, vt fundus ille, quem habere deſij reſciſſo primum contractu mihi reddatur? Quod autem cumulari ſimul nequeant, facit, reſciſſoriũ
1 niſi ſubducto è modico obſtaculo nunquã dari, vt omnino neceſſum ſit plenè ante omnia reſcindens iudicium excutere:primum quam ad reſciſſorium perueniatur, quod diffusè ſuprà edocuimus, vt affirmarit Guido Papa quęſtio, 143. vel ea ſola ratione ita bis à Senatu Grationopolitano in iudicio, quod ij aiunt cõtradictorio ſentntiatũ. Et eam libelli partem, in qua deducebatur tranſactionis reſciſsio, cuius tunc erat quæſtio,admiſſam: aliam verò quæ caſtrorum reſtitutionem introſpiciebat,omnino reiectam. Qui nihilo ſecius fateatur ex bono & æquo,iuris tamen rigore ſepoſito,cumulationem poſſe fieri. Sed à
2 crebriore Doctorum turma in contrariam item eſt opinionem. quod autem hæc duo iudicia ſaltem ſucceſsiuè deduci eodem libello poſsint,ita exempli gratia caſum hac in re effingunt. Peto aduerſum talem ſententiam contra me latam me reſtitui. Et reſtitutione excuſſa ac conceſſa fundum, qui ablatus eſt,eadem
3 dem ſentẽtia mihi reddi. Pro cuius communis opinionis comprobatione accedit vnum,quod ſatis videtur vrgere Nã ſi quod metus cauſa actum fuerit,quum ea actio ſit arbitraria, iudicis erit officiũ non ſolùm ad rei reſtitutionem cõdemnare, ſed etiam non reſtituentem lata prima ſententia quadruplo afficere, vt hoc caſu lex vnius tñ ſentẽtiæ pronunciationẽ deſideret, atq; hac cã textus admittit me i libello poſſe petere mihi primo rẽ reſtitui,& ſi iuſſui nõ ſatisfecerit, in quadruplũ damnari. Quæ omnia tractant in l.ſi cũ exceptione. *Alias*, Item ſi cum exceptione.§. hæc autem actio, ff.quod met.cauſ. Accedit his quod qui
4 rem nomine alieno poſsidet, ſi in eius reſtitutione vſque ad ſententiam negligens fuerit,talis in odium contumaciæ ad reſtiturionem cogendus, & omnino compellẽdus erit, vt eſt in l.non ab re. C. vnde vi. à qua planè deſumitur hoc caſu petitionem ſic conditionaliter proponi poſſe:talem ad rei reſtitutionẽ mihi condẽnari peto. Quòd ſi vſq. ad ſentẽtiã cõtumax fuerit, tu vt rei æſtimationẽ cũ re ipſa pręſtet,non immerito expoſtulabis. Cuius opinionis eſt gl in l.j. ff. de actio.& oblig. Facit & aliud, Nam quum à marito dotis pręſtanda eſt ſatiſ
5 datio,ſi ſatisfacere deſierit,in ſolidũ cõdemnabitur, vt in l.ſi conſtante.§.quotiens.ff.ſoluto matrimo. imò à muliere hoc implorante ita libellus concipi poterit, vt eo primum ſibi ſatiſdari expoſtulet,id demum adijciens,quòd ſi contumax eſſet & negligentem ſe ea in re pręſtet,petat ſtatim eum inſolidum condẽnari.argument. l.conditiones C. locati. Vides etiam inofficioſi querelam, imò hęreditatis petitionẽ gradatim proponi
6 poſſe quum tamen hæreditati petitio, niſi rupto primum teſtamentum ortum aſſumat, ita illud docente Bartolo, in l.

qui

quì de inoſſicioſi. §.j.ff.de inoffic.teſta-
ment.ſub gloſſ.in verbo. exercere. Vide
tur etiam Butrigarius huius opinionis
eſſe aſſecla in capitu. conſtitutus. extra
de religio.domi. eo loco docens,contra
ctus reſciſsionem impetrari poſſe, nec-
non ad rei reſtitutionem concludi, qui
etiam cenſeat rei reſtitutione implorata
7 contractus reciſsionem petitam cenſeri:
Ego tamen aduerſum communem hāc
ſententiam conſiderari poſſe exemplū,
aliquando apud me iudicaui,quo reſcin
dente iudicio ſit tātum opus nullo alio
expectato,nec poſtea neceſſario. Puta,ſi
aduerſum me pro alicuius rei reſtitutio
ne lata fuerit ſentētia ac rem ipſam poſ
ſidere non deſierim. Si contra ſententiā
me reſtitui petam cum re ipſa fruar,ſo-
lo reſcindēte tunc eſſe opus iudicio. Aut
ſi per contractum rem vendiderim,cu-
ius tamen nōdum à me facta fuerit tra
dicio,ſi poſtea conuentionis reſciſsionē
expoſtulem,quid tu aliud quàm reſcin-
dens iudicium hoc caſu deſiderabis? vt
ex his prima manu fruſtratoria maneat
hęc cōtētio,maximè an hęc duo iudicia
cumulari ſimul poſsint,quia dabiles ſint
8 caſus, quibus vnico horum tantum ſit
vtendum. Sed & contra communem,ſic
adhuc inſiſti poſſe crediderim. Nam cer
tum eſt imò indubitatum duo iudicia,
quoruum vnum eſt præiudiciale, ad a-
liud coniungi nō poſſe, vt in c.tuam.ex
trà,de ord.cognitio. Cæterum iudicium
per quod ad reſtitutionem peruenitur,
præiudicate reſciſſorio nemo abnegabit
ſi potiſsimum hoc admittas, denegata
actione primam, quæ antea compete-
bat,omnino ſileſcere. Poteris tamen ab
hoc obice communem eximere, ſi potiſ
ſimum hoc ſpectādum probaris verum
eſſe,hæc duo iudicia cumulari poſſe,mo
dò vtrumq; competierit. Sed & ſi ex his
9 aliud defecerit,non ex eo infertur,quin
ſemper ſubſiſtat hæc difficultas, vbi
vtrunque adfuerit. Atque ita ſunt Do-
ctorum dicta penſanda,& omnino intel
ligenda,qui etiam exiſtimauerim præ-
ſcriptum caſum omnino dubium eſſe.
Nam etſi rem non tradiderim ſecun-
dum præmiſſum exemplū, quid oberit
dicas reſciſſorio opus eſſe,etiam ſi penes
me eam habeam,cum ad eius reſtitutio
nem per ſententiam condemnatus ſim?
perinde enim iudicabitur,ac ſi eam ha-
bere deſierim. atque idem iuris in con-
tractu ſtatuitur, cùm omnino cogi poſ-
ſim vt eam præſtem. Qui quum actio-
nem ad rei habet recuperationem, rem
ipſam habere videatur, vt in l.qui actio
nem.ff.de regul.iur. niſi tu hoc fictione
& non veritate inſpecta procedere dixe
ris,nihilq; præiudicij imminere reſpon
debo,ſi tu potiſsimum perpenderis cu-
mulationem,cuius eſt controuerſia ſuc
ceſsiuè proponi poſſe, quod ſecus eſſet,
ſi implicitè fieret Solet enim hoc modo
cōcludi. Peto primū me reſtitui, & re-
ſtitutione conceſſa,in eo ſtatu,in quo an
te contractum celebratum eram,reponi.
Quid enim quum à te fundum peterē
ſi ſuper eo tecum tranſegerim, velim-
que poſtea rem illam aſſequi: nonne o-
portebit me primum aduerſum tranſa-
ctionem reſtitui, per quam certum ſit
me impeditum,qui efficaciter agam, &
conceſſa, aut ſi malis obtenta reſtitutio
ne,denuò primæuam illam actionem in
10 tentare? Atque ex his è medio ſubduci-
tur, quod in prima dubitandi cauſa præ
miſimus,ſimul hæc duo deduci non poſ
ſe,quod originem habere nequeat reſciſ
ſoria,niſi præambula reſtitutione, quia
etiam ſi tu id probaris, non tamen abne
gabitur,quin ſucceſsiuè & conditionali-
ter admitti poſsit,quaſi in eum concipia
tur modum,in quem reſtitutio conceda
tur,nec aliàs: ita vt omnis difficultas cō-
traria ſummota appareat, manebitq; cō
munis ſepoſitis illis obſtaculis planè fir-
mata: maximè duo hæc iudicia cumula
tionē admittere,ac ſucceſsiuè & cōditio
naliter deduci in libello poſſe. Admitte
contra me latā ſniam,per quā domo fui
priuatus, ſi aduerſum eam ſententiā pe
tā me reſtitui,an num? Sic concludā: Pri
mùm,vt reſcindatur iudicatum, demū
mihi domus adiudicetur. Solet autem
11 Panor.in c.ex literis, ſic hanc materiam
explicare. Aut petens non eſt intentionis

plus

plus aſſequi, quàm complectatur reſtitu
tio: & tunc ait non eſſe cumulationem
neceſſariam, puta ſi ego fundum vendi-
dero, & quum nondum eſſet traditus,
petiero me contra eum contractum reſti
tui. Nam ſuperuacaneum eſset hoc caſu
cumulatione duorum iudiciorum vti,
quia ſolum opus ſit reſcindente reme-
dio, quum rem penes me habeam. Si
verò pręter obſtaculũ aliud aſſequi nitar
vt eſt, ſi fundũ tradidero, & denuo illum
petã. Et hoc caſu ait ipſe debere, adamuſ
ſim ſpectari, an res, quę petit, veniat acceſ
ſorie ad reſtitutionem expoſtularam, a-
dijciẽs id exemplum de fundo vendito
& tradito, quia ſecundum ipſum ſi nar-
retur ex tali venditione minorem læ-
ſum, potiſsimum quòd is fundum tradi-
derit, non videtur aliud proponendum,
quàm quod contractus reſcindarur, nul
la facta mentione reſtitutionis fundi;
quũ ſatis id tacite inſit ex natura actus.
Vt eſt, quum petitur reſtitutio aduer-
ſum ſententiam, quæ in rem iudicatam
tranſijt, tunc non eſt opus reuocare eius
ſententiæ executionem, quum id veniat
acceſſoriè ad ſententiam, & rei inſit, ad
cuius perfectiorem declarationem, aiũt
ipſi conſiderabilem eſſe caſum, per quẽ
res, ad quam peto me reſtitui non venit
acceſſoriè ad diſpoſitionem de qua agi-
tur. Puta ſi ita tranſegerimus ſuper fun-
do, quem poſsidebam, vt is apud me ma
neret à me aliquo dato. Si velim, ego
contra eam tranſactionem reſtitui, eſt
neceſſaria vtriuſque iudicij cumulatio,
nec ſolùm poteſt proponi reſcindens,
quia ex vno non reſultat aliud, nõ enim
ex trãſactionis titulo rem poſsideo, imò
ante tranſactionem iam eam poſsidebã.
12 hæc ipſe. Mea verò eſt ſententia tutius
eſſe. vt vtrumque remedium deducatur,
atq; hanc opinionem ſequitur crebrior
praxis. Solẽt enim expreſſa hac in re nõ
nocere, & non expreſſa obeſse. Maximè
in his quæ ſunt iudicialia, in quibus Iu-
dex non impertitur ſuum officium, niſi
petenti l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de
dam. infect. Nec mihi placet ea conſide-
ratio, aut res venit ad actum acceſſoriè
vel non acceſſoriè, quia ſatis eſt ea duo
remedia ad id diuerſimodè eſſe propo-
ſita. Præterea non tam dicuntur aut cen
ſentur inter ſe connexa, quin poſsit pars,
ſi volet, altero non vti, & eandem con-
nexitatem procedere ſuſpicer, in exem
plo tranſactionis propoſito, ac alijs caſi-
bus, quia quum petam reſcindi tranſa-
ctionem, ſatis ineſt quod res eò reduca-
tur, ac ſi tranſactum non eſſet, aliàs fru-
ſtra proponeretur talis reſciſsio. Quare
ego huic opinio inhæreo, vt vtroque ca-
ſu vtrunque remedium deducatur.

An præpoſtero ordine intentari poſſit reſciſſorium iudicium? ac poſtmodum, quod eſt reſcindens.

SVMMARIA.

1 In optione actoris eſſe putauit Innocentius, vtrum remedium prius velit intentare, reſcindens ne an reſciſſorium.

2 Abbatis opinio contraria, reſcindens primò, dein reſciſſorium inſtituendum eſſe, & eius opinionis ratio.

3 Conciliatio vtriuſq; opinionis, & diſtinctio ex concluſione libelli pro reſtitutione oblati.

CAPVT X.

1 FVit etiam Innocentij opinio
in eo capitulo. ex literis, eſse
in optione actoris inrenràre
alterum quod vellet ex his
2 remedijs. Putà, primo ordine reſcindẽs,
demum reſciſſorium, aut vice verſa, re-
ſciſſorium, & poſtmodum reſcindens.
A quo dicto primò diſcedit Abbas, adſe
rens contra eum fitmiſsimam hanc tegu
lam reſciſsoriam actionem non compe-
tere, nec poſse inrenrari, niſi primum
reſtitutione obtenta: quia quum ante
conceſsam reſtirutionem actio mea mi-
hi ſublata ſit, quomodo apte proponetur
niſi ſemoto obſtaculo, quum hæc duo aſ
ſimilentur non habere actionem, aut ta-
lem aſsequi, quæ inutilis & inefficax ſit?

Quæ

Quæ regula deſumitur ex eo capit. ex literis. vbi Papa primùm pronunciauit ſuper cauſa reſtitutionis, demum in eo quod ſpectabat ad reſciſſorium iudicium, & hoc ſatis ſuadet l. fin. C. ex qui. cau. mai. In qua habetur reſciſſoriam actionem reſtitutis competere, ita vt non detur ſecundum ea verba, niſi reſtitutione conceſſa. hæc Abbas. Ego verò parum
3 aut nihil differre exiſtimo, quòd alterũ ex his remedijs, ſiue prius aut poſterius intentetur, modò vtriuſque in libello fiat cumulatio. quia etſi ita contendam, peto per iudicis officium rem talem mihi reſtitui. Hic ordo præpoſterus non vitiat actum, imò eſt in manu iudicis primùm reſtitutionem concedere: demum contractum reſcindere, ſi ex actis pareat ita agi debere, quod ſecus ſtatuendum putarem, ſi pars ita expreſsè & ſpecificè concluderet: Imploro primùm, & antequam concedatur reſtitutio, talem contractum reſcindi, & reſtitutionem poſtmodum indulgeri. Nam hoc caſu vera eſt Abbatis opinio, non poſſe primùm intentari reſciſſorium, quàm reſcindens concedatur. Et ita terminandas exiſtimo præſcriptas difficultates.

Iudicis ne officio an actionis via reſtitutio implorari debeat, ex ſequentibus facilè agnoſces.

SVMMARIA:

1 *Reſtitutionem eſſe actionem opinio Sillani.*

2 *Reſtitutionem imploranti, iudicis officio ſuccurri, crebrior DD. opinio.*

3 *Ex edicto reſtitutionis nulla propria actio vel cautio proficiſcitur, ſed totum pendet è cognitione Prætoris.*

4 *Confutatur opinio Martini Gloſsatoris, & examinatur l. in cauſæ. 2.*

5 *Refutatur alio modò eiuſdem Martini ſententia, & ponderatur §. final d. l. in cauſæ. 2.*

CAPVT XI.

Nec extra aleam huius negotij dubitatum à Doctorib. fuit, Num actionis via, an vero iudicis officio peti in integrum reſtitutio debeat. Atq; ex eo planè reſultabit alterius difficultatis determinatio, Sitne reſtitutio actio, an iudicis officiũ? In quibus ſcio diffusè verſatum Bart. in l. in cauſæ. la 2. ff. de minor. quo loco proponit Sillanum defenſaſſe reſtitutionem actionem eſſe, quem aſſerit motum per
1 eas l. in cauſæ. la j. ſub his verbis: Videndum, num fortè alia actio poſsit citra reſtitutionem in integrum competere. Facit ad hoc l. in cauſæ. la 2. §. fi. ff de min.
2 Qui tamen interim concludat imploranti reſtitutionem, ſuccurrendum iudicis officio, cum quo in eo cõcurrit crebrior Scribentium ſententia. quæ apertiſsimè probatur in l. quòd ſi minor § fina. ff. de min. in quo §. habetur ex eo edicto nullã
3 propriam actionem vel cautionem proficiſci: quinimo totum illud è Prætoris pendere cognitione, hæc Bar. ea. lege. Iudicaui tamen quandoq; eas leges à Martino allegatas, nihil ad negotium condu
4 cere. Nam ſi lex illa, in cauſæ. la 2. benè, & vt decet examinetur, certè eius opinio omnino pugnantem, & contrariam eſſe manifeſtè intelliges: habet enim textus, in cauſæ cognitione hoc etiam verſabitur, num forte citra in integrum reſtitutionem, actio alia poſsit competere. Nam ſi communi auxilio & mero iure munitus ſit, non debet ei extraordinarium tribui auxilium: quibus verbis quid apertiùs? vt probatum maneat diuerſam & ſeparatam eſſe ab actione reſtitutionem, vt fruſtratoria ſit illius legis ponderatio. In hoc num fortè alia actio poſſit competere citra reſtitutionem, quaſi inferant actionem eſſe, imò potius dixero deſignari actionem non eſſe. Atque hoc apertè deſumitur ex verbis ſequentibus: quibus diſponitur eum, qui mero iure munitus eſt, inutiliter ad reſtitutionem confu-
5 gere. Minus quadrabit Martinianæ

ſen

ſententię.§.fin.eius l.in cauſæ,ſi potiſſimum 'ponderanda duxeris illa verba, reſtitutionem competere, aut cognitione prætoria,vel alienatione,reſciſſo ſeu dato in rem iudicio. E quib. verbis quid tu aliud iudicabis reſtitutionem potius officium iudicis,quàm actionem repręſentare ? ita vt leges illę, quas Martinus in ſuam ſententiam allegauerat,eius opinioni refragari videantur ? Accedit his quod docet Barto.ſub ea l.in cauſę. la 2. quo loco ibi reſoluir,quotieſcunque verba legis ad iudicem referuntur, tunc iudicis officium,non actionem ex eo reſultare. per l.quartam. ff.de alimen.& cib. lega. vt quum in reſtitutionis materia verba hæc cadant,Quę res erit animaduertam'. non abre dices officio iudicis, non autem actione ſuccurri, in quo hæreo.Et cùm hæc diſceptatio mihi omnino ieiuna & frigida videatur, nec vtilitatem aliquam præ ſe ferre:eſt quod ab eius vlteriore examinatione deficiẽdum probarim,cõdeſcendens ad alterius pinguioris articuli diſcuſſionem.

Num cum reſtitutione quę extraordinaria eſt, concurrat ordinarium remedium, vel è diuerſo Reſtitutio cum actione ordinaria ?

S V M M A R I A.

1 *Locum non eſſe concurſui in ordinario & extraordinario, remedio docetur ex l. in cauſæ. la 2.ff.de minor.*

2 *Ponderatur in oppoſitum §.Pomponius.d.l. in cauſę. 2.*

3 *Reſponſio ad d.§ Pomponius.*

4 *Secunda reſolutio, & interpretatio d.§. Pomponius.*

5 *Bartoli diſtinctio, reſtitutionem non concurrere cum ordinario remedio,ſi ſit ſpeciale,ſecus ſi generale.*

6 *An & quando concurrere poſſint ordinarium, & extraordinarium remedium, tractatur fusè à DD. in l.prouinciali.ff de oper.noui nunc.*

7 *Ceſſat regulariter reſtitutio competente ordinario remedio, niſi extraordinarium plenius prouideat.*

8 *Remedium ordinarium hoc inducit, vt faciat ceſſare extraordinarium.*

C A P V T XII.

SCio etiam plurimum hæſitatũ
an cum reſtitutione in inte-
grum poſſit remedium ordi-
1 narium competere.Et breui-
ter negotium iſtum perſtringendo lex
illa, in cauſæ, la 2.ff.de mino.docere vi-
detur locum non eſſe cõcurſui.Vbi ma-
ximè eo loco ſcribitur nullam eſſe ſocie-
tatem quam minor inierit, ſi modò cir-
cunſcriptus fuerit,ceſſareq́; prætoris par-
tes,quaſi ipſo iure ſatis ſit munitus,& ob
id annotatum paſſim plurib. locis repe-
ries,hoc operari ordinarium remedium,
2 vt ſileſcere faciat extraordinarium . Sũt
tamen qui hac in re ponderarunt,in op-
poſitum § Pomponius ſub illa l.in cau-
ſæ, la 2. ex qua deſumi aſſeruut condi-
ctionem indebiti,vel ſine cauſa,quæ or-
dinaria nemo neſcit eſſe remedia , reſti-
ſtitutionem nonimpedire , vt eſt in illis
verbis. Sed & Pomponius adiecit, po-
tuiſſe etiam à maiore incerti cautionem
condici. ſed ille tex.ſi vt decet intelliga-
tur,nullo modo erit cõtrarius, cuius ver
ba vel hac ſola cauſa hic inſerenda duxi-
mus. Cùm quidam rogatus eſſet com-
plures res fratris filiæ ea cõditione dare,
vt ſi ſine liberis deceſsiſſet , eas hæredi
reſtituiſſet, atque hæc hærede defuncto
eius hæredi cauiſſet ſe reſtituturã, Ari-
ſto putauit in integrum reſtituendum .
demum ſequitur : Sed & illud Pompo-
nius adiecit, ꝙ potuit incerti cõdici hæc
3 cautio, etiam à maiore. Agnoſcis igitur
text.illum duo membra comprehende-
re,quorum primum in muliere minore
loquitur,cui per reſtitutionem ſuccurri-
tur, quod cauiſſet hæredi defuncti. Et ſi
morte principalis obligata eſſe deſijſſet.
demum ſecũdo loco, lex habet, ſi maior

eo

eo caſu hæres fuiſſet, atque ita cauiſſet
obligationem, tanquam ſine cauſa fa-
ctam, condicere potuiſſe, non ꝙ tex. ve-
lit vtrunque remedium eidem perſonæ
competere, imò habēdum eſſe ad diuer-
ſos reſpectum: Ex quibus iam nunc tibi
patet lex illum ſic declaratum, non tam
vigere, vt nobis negotium hac in re fa-
4 ciat. Poſſe etiam hoc modo interpretari
exiſtimauerim, nō mirum ſi ibi indebiti
cōdictio, & in integrum reſtitutio ſimul
competant, quia ad diuerſa declinant &
tendant. Solet enim per condictionē in-
debiti hoc agi, vt indebitum quod à me
ſolutum eſt aſſequar, & ab obligatione
quam præter rationem cōtraxi, liberer:
ſed per reſtitutionem in integrum aliò
itur, vt iudex ipſe reſcindat, atq; hoc ita
5 ſenſiſſe viſus eſt Bart. in ea lege, in cauſę,
niſi etiam tu aliàs ſm eum dixeris verū
eſſe, vt cum ſpeciali remedio ordinario
concurrere non debeat reſtitutio. Secus
ſi generale ſit, quale eſt indebiti, aut ſine
cauſa condictio. arg. l. ſi legatarius. ff. de
dolo. Ego autem in præſentiarum haud
excutiendū propoſui, an & quando con-
currere poſsint ordinarium, & extraor-
6 dinarium remedium. Cùm hæc diſpu-
tatio ſit amplíſsima, & diffusè à Scriben-
tibus examinata in l in prouinciali. ff. de
ope. no. nunc. Potiſsimum à Zazio ſuis
intellectib. ſingularib. ad quem poteris,
7 ſi voles, confugere. Qui omnes te hoc
vnum docebunt, regulariter ceſſare reſti
tutionem cōpetente ordinario remedio,
niſi fortaſſe plenius & pinguius proui-
deatur extraordinario, quàm ordinario,
vt eſt in l. Aemilius. ff. de minor. in qua
reſtitutus cōſequitur fructus perceptos,
& qui iure communi potuerunt percipi:
quos tamen lex ei omnino abnegaſſet,
ſi iure communi fuiſſet vſus. Habeas
etiam doctrinæ gratia exemplum aliud,
reſtitutionem in rem ſcriptam eſſe, ita
vt cōtra tertium poſſeſſorem competat,
per l. in cauſæ. §. interdum. ff. de minor.
Et tamen habita ad ius commune con-
ſideratione hoc euenire poterit, vt con-
tra tertium poſſeſſorem intentari per-
ſonalis actio nequeat. Sunt & infinita
alia, quibus confirmari poſſet aliquando
efficacius mihi conſuli extraordinario,
8 quàm ordinario remedio. Sed ex præ-
cedente regula & præſcripta concluſio-
ne, tu in hac reſtitutionis materia, quod
ad præſentem attinet articulum, non ſe-
cus quàm ex Tripode ſemper, vt prædi-
ximus, reſpondere poteris, remedium
ordinarium hoc inducere, vt faciat ceſ-
ſare extraordinarium.

Sitne perſonale, vel reale beneficium reſtitutionis?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis beneficium, quidam perſonale eſſe volunt, alij reale, nonnulli mixtum.*
2 *Reſtitutionis beneficium reale eſſe, opinio auctoris, & eiuſdem alia comprobatio, nume. 5.*
3 *Reſtitutionis beneficium cur mixtum cenſeri debeat, alia auctoris ratio, quàm communiter aſſignari ſolet.*
4 *Reſtitutionis remedium non rectè probari perſonale eſſe, ex l. quia perſonale ff. ſol. matrim.*
6 *Reſtitutionis remedium etiam incidenter, & exceptiuè proponi poteſt.*
7 *Concluſio aſſumpti thematis, reſtitutionem reale eſſe beneficium: & reſolutio duplex ad illorum opinionem, qui perſonale ex eo eſſe contendunt, quod fideiuſſori minoris non competat.*

CAPVT XIII.

NOn inconcinnum deniq; iudi
cabitur, ſi excuſſerimus, an perſonale vel reale beneficiū cen
ſeri debeat reſtitutio. Et vt ti
bi planè iſtud ob oculos ponatur, rem in
vtranq; partem examinabimus. Quod
1 autem perſonale ſit, facit ad hoc l. quia
perſonale. ff. ſol. mat. Qui verò reale eſ-
ſe rutati ſunt, ſumpſerunt fundamētum
ex eo, ꝙ ad hæredes tranſmittatur, vt in
l. non ſolum. ff. de reſt. in integ. demū vt

concordes

concordes eſſent hæ opiniones, reperti
ſunt qui ſenſerunt mixtum iudicandũſt
perſonale, aſſerentes ex eo quod fideiuſ
ſori minoris, non competat per textum
in l.j. & fin. vbi Bartol. C. de fideiuſſor.
minorum. & in l. Marcellus. ff. de fideiuſ
2 ſore reale, quia ſucceſſores concomite-
tur. In ſumma ergo putauero reale eſſe,
qui hoc attendendum putem, an perſo-
na ſit mediata, ſeu immediata priuile-
gij cauſa, vt ſi immediatam admiſeris,
iudicare ipſe debeas perſonale nõ eſſe,
nec eo caſu principaliter perſonæ contẽ
platione conceſſum: quo ſit vt cùm tu
in reſtitutionis libello concipiendo ne-
ceſſario læſionem apponere debeas, &
rem ita narrare atque deducere, vt appa
rere poſſit quæ ſit cauſa immediata &
proxima reſtitutionis, vt eſt in l. quòd ſi
minor. §. non ſemper. ff. de mino. quid
oberit, quin hoc caſu reale cenſeri de-
3 beat? Etſi ab horum opinione non di-
ſcedam, qui ſenſerunt miſtum eſſe be-
neficium, non ex eo, quia fideiuſſori mi-
noris non competat, cùm non ſit ratio-
nem veram reddere: imò potius dictũ
dicto aduertere: ſed quia certum ſit mi-
noris perſonam læſam, nec aliàs ei per
reſtitutionem indulgẽdum, niſi hoc lex
perſonæ contemplatione facere, quaſi
perſona iſtud operetur, quod ſatis deſu
mitur ex l. exceptiones. ff. de exceptio.
4 titulo generali. Mihi tandem articulum
iſtum euoluenti prima manu in mentẽ
venit, legem illam, quia perſonale. ff. ſol.
mat. parum aut nihil, coadiuuare inten-
tionem eorum, qui putarunt perſonale
eſſe. cùm in ea diſpponatur maritũ, id
quod tantùm facere poteſt, condemnã
dum: nihilq́; eo caſu hæredi præſtandã,
quia tale beneficium perſonale ſit, & cũ
perſona extinguatur. Ex quibus verbis,
Deus bone, quomodo tu iure & aptè in
feres reſtitutionẽ perſonalem eſſe, cùm
tex. ille de beneficio, ne quis conuenia-
tur vltra quã poſſit facere, loquatur. qđ
poſtremũ beneficiũ non ſum abnegatu
rus perſonale eſſe, ſed qui planè cenſeã,
omnino ab eo diuerſam eſſe reſtitutio-
nẽ. Et qui tutari volent reſtitutionẽ per
ſonalem nõ eſſe, poterunt ei regulæ in
ſiſtere, quæ habet, perſonale priuilegiũ
non egredi perſonã, quod tamen ſecus
hoc caſu ſtatuti comprobatum habuiſti.
Hinc non ab re Decius multis & infini-
tis fundamentis conſil. 48. comprobat,
Priuilegium de non exoluenda gabella,
fiſco ſeu eccleſiæ conceſſum ad empto-
5 res non transfundi. Si denique reale eſ-
ſe tutari voles, planè accedent verba eius
l. exceptiones. ff. de excep. tit. generali,
in qua ſub finem habetur reales exce-
ptiones, quandoque per ſonas egredi, at-
que in eam rem adfertur illo loco exem
plum de minore circumuento qui reſti-
tutus fuit. Quo textu quid apertius, vt
probes exceptionẽ ex reſtitutione reſul-
tantem realem eſſe? nec oberit, ſi dixeris
agendo reſtitutionem proponi, vt tu ex
eo confutandum illum textum, & aliter
6 declarandum cenſeas, cùm etiam inci-
denter & exceptiuè proponi poſſit reſti
tutio, vt poſtea tu planius intelliges. Quã
ti igitur ſit profectus huius puncti eluci-
datio ſatis incidat effectus realis, perſo-
7 nalíſve priuilegij, & tranſmiſsionis ex eo
reſultantis. Reſidebis igitur in hac opi-
nione, reſtitutionem reale eſſe benefi-
cium, cui obeſſe non poteſt, quod prædi
ximus, ideo perſonale cenſeodũ, quia fi-
deiuſſori minoris non competat, q̀ id æ-
quũ & cõſonũ rationi ſit in caſu l. j. C. de
fideiuſſ. min. vt ei ſoli prodeſſe vel officẽ
re debeat reſtitutio, à quo fuerit implo-
rata. Eſt & alia ratio: Nam fideiuſſori
hoc capite ſuccurritur, quod ei ſalua &
integra aduerſus minorem competat a-
ctio, qua quod is perdidit aſſequatur, vt
in ea l. j. ſi dicas fideiuſſorem contrahen
do læſum, & eadem ratione reſtituen-
dum. Primum ſatis admittam, vltimum
tamen planè inficiaturus, qui diuerſam
& ſeparatam rationem inter hæc duo
ineſſe exiſtimem, quod ad hæredẽ tranſ-
mittatur reſtitutio, & ad fideiuſſorem:
ſolet enim hæredẽ ſequi reſtitutio quia
eadem ſit cum defuncto perſona, tum q̀
læſio ſit cauſa reſtitutionis concedendæ.
Quantum autem ad fideiuſsorem atti-
net, id ſanè nihil habet cum præceden-

tibus commune, cuius indemnitati ſit
ſatis cautum, atque hæc ita tractat Bar.
in il'a l. j.

Vtrum reſtitutio ad minoris fideiuſſorem extendatur?

SVMMARIA.

1 *Beneficium minoris regulariter fideiuſſori denegatur, & quæ ſit ratio.*
2 *Confutatio prioris rationis, & ad eandem reſponſio.*
3 *Excutitur diuerſitatis ratio inter hęredem & fideiuſſorem, quo ad reſtitutionis beneficium.*
4 *Tertia & quarta ratio, cur fideiuſſori non detur reſtitutio.*
5 *Reſtitutionem non alij quàm minori competere, pro themate ſtatuitur ex l. 1. & 2. C. de fideiuſſ. minor.*
6 *Confutatio aſſumpti thematis, & ad eandē reſponſio ex mente Bartoli.*
7 *Diſcutitur Bartoli opinio, & approbatur ſententia Baldi, in eodem negotio.*
8 *Alia obiectio cōtra propoſitum thema, ex l. ſi minor. ff. de procura. & reprobatus ad eundem intellectus Bartoli.*
9 *Nouus intellectus & elegans declaratio au ctoris ad d. l. ſi minor.*
10 *Improbatū ſolutio gloſſę in l. 2. C. de fideiuſ.*
11 *Concluſio auctoris quibus caſibus beneficiū minoris ad fideiuſſorem tranſmittatū.*

CAPVT XIIII.

AN reſtirutio minori compe-
tens ad minoris fideiuſſorē
extendatur. Nunquid mino-
re reſtituro debeat eius fi-
deiuſſori eadem via ſuccurri? Ex cuius
enucleatione pendet alterius difficulta-
tis determinatio. An non beneficium re
ſtitutionis minori competens ad fideiuſ
ſorem extendatur, te etiam eius articuli
diſcuſsio docebit, vtrum verè in præce-
dentibus ſit Baldus loquutus, & an aptè
1 hoc negotium is extricarit? Primum aūt
tu hac in re pręmitte regulam, beneficiū
minoris fideiuſſori abnegari, vt in illa l.
prima. C. de fideiuſſ. mino. Facit etiam
apertiſsimus tex. in l. in cauſę, la j. ſtatim
in exordio. ff. de mino. cuius verba hoc
habent. Itaque ſi cùm ſcitē minorem,
& ei fidem nō haberem, tu fideiuſſoris
pro eo, non eſt æquū fideiuſſori in necē
meam ſubueniri: ecce iniquum à lege iu
dicari fideiuſſori adeſſe, aſſumit autem
talis iniquitas fundamentū, quòd qui fi-
deiuſsit, minoris qualitatem non ignora
rit, vt ſibi imputare debeat, qui tā pro-
nus in fideiubēdo fuerit. Solet enim paſ
2 ſim dici. Sponde, noxa præſtò eſt. Sed
hæc ratio prima facie non videtur mihi
concludēs, quin potius impia, & per quā
facilè poſsint reuocari homines à mu-
tuo officio præſtando, quia duriſsimum
eſſet fideiuſſorē ſua liberalitate periclita
ri contra l. diuus Pius. ff. de regu. iur. vt
quū iam officioſè in re minoris ſit ver-
ſatus, lex eum potius reſtirutione dona-
re debuerit. Quantum tamen ad iſtud
attinet, prior conſiderario ſatis ab hoc
obice defendi poterit, modò intellexe-
ris reſtitutionē ei omnino abnegari, qđ
huic ſit aduerſum minorē, quo indem-
nis maneat, recurſus, vt quū hoc ei præ-
ſtet remedium ordinariū, fruſtra exrra-
ordinarium intentare debeat. Nā & ſi in
eo aliquis ſit, quantū ad principalem re-
ſpectus: nemo tamen diffitebitur quin
3 diſtinctæ ſint in vtroq; obligationes. Mi
hi tamē iſtud exactè perſcrutanti, pro
præcedentiū rationum confutatione, ad
huc aliud adfuit, verā non eſſe eam ra-
tionem, qua dicitur vnum in hæredis,
diuerſum in fideiuſſoris perſona ſtatuē
dum, quòd hæres defunctum repręſen-
tet. Quis enim abnegabit fideiuſſoriam
obligationē principali annexam eſſe, &
omnino ei inhærere? vt lex hoc caſu di
cat ſublata principali extinctam acceſſo-
riam: ita teſtante Bartolo in l. j. ff. de fi-
deiuſſor. quæ quū veriſsima ſint, quis ēt
diffitebitur fideiuſſorem ita principalē
repræſentare, vt hæres defunctum, quia
ſubſiſtere nequeat fideiuſſorius tex. niſi
& principalis adfuerit, vt ex his ego le-
ues eas rationes, nec omnino concluden

tes

tes eſſe exiſtimem. Quinimò & ea con-
ſideratio, quod hæres defuncti loco ſuc
cedat tā generaliter aſſumpta, poſſet ad
perſonale priuilegiū extendi, quod tamē
indubitatum ſit non tranſmitti, imò cū
4 perſona extingui. Ex his igitur ſat per-
ſpectum habes, reſtitutionis beneficium
ad fideiuſſorem minoris non trāſmitti,
quod ei ſit ordinario cōſuetū, atque hæc
eſt verior ratio, earū potiſsimū, quas Do
ctores hac in re pōderarunt, præter quos
puto aliā concludentiorē poſſe adferri:
Ideo minori legē adeſſe, quòd eius ſit
fragile & infirmū iudicium, quæ conſide
ratio omnino in fideiuſſore ceſſat, q quū
maior eſſet, proſpicere ſibi cautius de-
5 buerit, nec tā faciliter ſpondere. Redea-
mus denuo ad negotium, quod vtcunq;
intermiſimus, puta de minoris fideiuſſo
re, denuo examinaturi, an reſtitutio quę
minori cōpetebat, fideiuſſorem eius ſe-
quatur, pro cuius declaratione habes ad
hoc apertos & puros text. legis primæ &
ſecundæ. C. de fideiuſſor. minor. diſpo-
nentes, non alij prodeſſe reſtitutionem,
quòd ſuapte natura reſtitutio ſoli vincē
6 ti proficiat, & victo tantùm officiat. Sub
uerti tamen poſſe aſſeuerabis eam con-
cluſionē, quum ſit exploratum reſtituto
minore ſublatā omnino primæuam ob-
ligationē, & ita fideiuſſoriā ſine princi-
pali non poſſe conſiſtere per legē, ſi hæ-
res pecuniā. ff. ad Trebellian. vt vlterius
diſputari non debeat, an fideiuſſori per
reſtitutionē ſubueniatur. Tu tamē ad id
efficaciter reſpondere poteris, verū non
eſſe per reſtitutionē minorem abſolutè
liberatū, & ab omni obligatione exem-
ptum, quū certum ſit eam non perime-
re, ſed ſolùm actionem elidere, vt eſt in
l. ſi Iudex circumuento. ff. de minor. ita
iſtud declarante & docente Bart. in l. ſe-
7 cunda. C. de fideiuſſor. minor. Cuius ni-
hilominus doctrina prima manu poſſet
vtcunque iudicari dubia & ancipitis iu-
dicij, ſi potiſsimum exactè, & vt decet
attenderis mentem illius l. ſi iudex cir-
cumuento. In qua habetur, quòd ſi mi-
nor uolit reſtitutione quā impetrauit,
vti, non poterit ab aduerſario ad id cō-
pelli. Ex quibus verbis inferendum is cē
ſuit, à reſtitutione nō perimi, ſed elidi tā
tùm actionem. quod ego omnino proba
re nō poſſum, qui tamen Baldū benè, &
vt decet loquutū crediderim, vbi nō eſ-
ſet in eſſe deducta reſtitutio, quòd ſi ea
minor vſus foret, atque hāc planè inten-
taſſet, tunc omnem prorſus actionem
euaneſcere putarim. Quo tamen defen-
ſata maneat prior reſolutio, ipſe antè di
ces principalis obligationis adhuc aliqd
adeſſe, cùm ſaltem minor nomine obli-
8 gatus maneat. Sed & adhuc obſiſtere vl
terius prædictis videtur l. ſi minor. ff. de
procur. cuius verba ſunt hæc: Minor vi-
gintiquinque annis, ſi defenſor exiſtat,
ex quibus cauſis in integrum reſtitui poſ
ſit, defenſor idoneus non eſt, quia & ipſi
& eius, fideiuſſoribus per in integrū re-
ſtitutionem ſuccurritur: quo textu quid
manifeſtius etiam fideiuſſori minoris le
gem adeſſe? Quā legem (vt cōmunis o-
pinio integra maneat) Bartolus in eadē
lege ſecunda. cenſuit in actibus iudicia-
libus intelligendā, quaſi ſecus ſtatuendū
in extraiudicialibus exiſtimaret, potiſſi-
mū ſi de contractibus ſit quæſtio: quàm
tamen ſit à vero aliena hæc ſua reſolu-
tio, hoc ſatis teſtatur l. ſecunda. C. ſi tu-
tor vel curator interuen. in qua expreſ-
ſim determinatur minori vigintiquinq;
annis per reſtitutionem ſubueniri, ſiue
in iudicio læſus fuerit, aut citra iudiciū,
quaſi lex principaliter diſponat, atten-
dendū non eſſe, an iudicialiter tractatū
fuerit negotium, ſiue extraiudiciū. Acce
dit his, procedere argumentū de contra
ctibus ad iudicia, & conformem vtriuſ-
que eſſe naturā. l. omnem. ff. de iudicijs,
ita vt hoc caſu per ſtatui debeat formu-
la. Mihi aūt hac in re placet eorū intelle-
9 ctus, qui ſenſerunt minori & fideiuſſori
ſuccurri, modò creditoribus cōſultū fue
rit, ita vt lędi nequeant, puta in caſu eius
l. ſi minor in qua l. ſubleuauit eo onere
fideiuſſorē, vt reſtituto minore aduerſū
debitorē, quē ipſe defendere duxerat, ſal
ua creditori māſerit actio. Sic te vides vbi
minor hęreditatem adijt dato creditorib.
hæreditarijs fideiuſ. Nā ſi hic vt repudiet

reſtituatur, certè quum in eum, qui hæres futurus eſt, reſeruetur actio, æquum erit opem fieri fideiuſſori, ita iſtud docẽte l ſecunda. ff. de adminiſt. tutor. necnon l. pupillus. ff. de acquir. hæred. Quinimò etiam ſi creditori non eſſe cautũ, aduerſarij tamen dolus contractui acceſſerit, ita vt doloſè ad contrahendum minor inductus fuerit, lex hoc caſu fideiuſſorem adiuuari voluit, ita vt ei minoris prodeſſe debeat reſtitutio, & in his expreſsis terminis procedit l. ſecunda C de fideiuſſor. minor. Quòd ſi dolũ abeſſe dignoſcatur, nulla erit fideiuſſoris habenda conſideratio, vt ex his tibi apertè pateat eius legis, ſi minor. enodatio, & quomodo illius ſcrupus ſit diſſoluendus. Quid autem ſi dolum interueniſſe admiſeris, an num erit neceſſarium. fideiuſſorem reſtitutionem ex ſe implo-
10 rare, vel vtrum pręcedens minoris ſufficiat reſtitutio? gloſſa in ca l 2. fuit huius ſententiæ, noua eſſe opus reſtitutione: mihi tamen ſemper viſa eſt dura eius gloſſę deciſio. Nam quum bona fide hic interceſſerit, ac lex ei in caſu doli ſubueniri velit, quare tu non probabis hoc eſſe latiſsimè interpretandum, vt ſaltim ei pinguius & exuberantius quàm ſit poſsibilè, ſubueniatur. Quid enim pugnabit aut oberit ſi huic minori pro ſit ſententia, quaſi res connexa & intricata eſſe videatur, cùm maximè eo iure, quo minoris contractus ob dolum reſcinditur, ita & fideiuſſoris? Facit in horum cõfirmationem, Nam vt ſententia in principalem lata poteſt aduerſum fideiuſſorem executioni demandari: ita & in integrum minoris reſtitutio debebit eadẽ lege, & maximè accedente dolo fideiuſſorem comprehendere, vt noua opus nõ ſit inſtantia. Cùm etiã in ſimili ſatſcias tempus quadrimeſtre quo l à lege principalibus indulgetur, ad fideiuſſores extendi, vt quàm malè ſenſerit gloſ. tu ſa-
11 tis ex præcedentibus habeas. Conclude igitur minoris beneficium ad eius fideiuſſorem non tranſmitti, vbi maximè cautum non eſſet creditoribus, aut ſi fideiuſſoris dolus contractui acceſſerit.

Ex ſequentibus annotabis, num ad hęredes tranſmitatur reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio in integrum non ſolùm ad hæredes, ſed & vniuerſales ſucceſſores minorum & omnium eorum, qui reſtitui poſſunt, tranſmittitur.*
2 *prima DD. ratio ad prędictam regulam.*
3 *Secunda ratio ad eandem.*
4 *Sepoſita vtraque ratione noua & verior ab auctore adfertur.*
5 *Reſtitutio tum demum ad hæredes tranſmittitur, ſi à defuncto intra tempora à lege pręfixa, petita fuerit.*
6 *Ad implorandam reſtitutionem præſtitutum à lege quadriennium.*
7 *Caſus, in quo hæredi conceditur reſtitutio, licet defunctus reſtitui non potuerit.*
8 *Approbatur prima regula; Reſtitutionem ad hęredem tranſmitti.*
9 *Pupillus patris hæreditatem debitis onuſtã adiens reſtitui poteſt; & an idem in ſubſtituto pupilli dicendum ſit, opinio Bart.*
10 *Reprobatur opinio Bartoli, & pulchre declaratur l. paterfamiliàs. ff. de hęr. inſt.*

CAPVT XV.

1 Firmiſsima iuris Ciuilis eſt regula, reſtitutionem in integrum, non ſolùm ad hęredes, imò vniuerſales ſucceſſores tranſmitti, ſiue igitur hęres ſit, aut is cui ſit hæreditas reſtituta, poterunt in integrum reſtitui, & non hi tantùm, qui hæredes minoris ſunt, ſed & omnium, qui in integrum reſtitui poſſunt, quæ tu annotata reperies in l. non ſon ſolùm. ff. de reſtit. in integ. Hinc pater vt filij ſucceſſor ex ijs cauſis quibus in re peculiari filij familiàs reſtituuntur, poſt eius obitũ reſtitutionem impetrare poterit, quod procedit etiam ſi maiores hæredes ſint. hęredes. l. minor. §. fina. cum l. ſequenti. ff. de mino. huius autem regulæ duplex
2 à Doctoribus aſsignatur ratio, ideo ad hæredem reſtitutionem tranſmitti,

quod

quod is defunctum repræſentet, ſed
quàm à vero ſit aliena, tu ſatis intelli-
gis ex his quæ de fideiuſſore præmiſi-
mus. Qui & ſi à principali pendeat, at-
que eum repræſentet, nihiloſecius reſti
tutione is non fruitur, vt illa repræſen-
tationis conſideratio parum aut nihil
ad rem iſtam conducat. Secunda, quòd
æquiſsimum ſit defuncto ſuccurri, ne
tertius cum eius damno & incommo-
3 do locupletetur. Sed & hæc planè con-
funditur, ſi potiſsimum attenderis fi-
deiuſſoris minori eſſe adaptabilem, cui
tamen non ſuccurratur reſtitutione.
4 Quo fit, vt ſepoſitis his rationibus,
ego hanc tanquam veriorem adſerri
poſſe exiſtimauerim, reſtitutionem ad
hæredem tranſmitti, quòd reale ſit be-
neficium, & rem ipſam ſequatur, quæ
cùm ad hęredem deuoluatur, neceſſum
eſt omne ius ex ea dependens, deferri
ri atque hæc mihi videtur verior & pu
rior ratio, & quæ minoribus calumnijs
ſit expoſita. Sed vt tu præcedentem con
cluſionem à verò abeſſe doceas, ſic ra-
tiocinari poteris. Si dum uixit defunctus
reſtitutionem petere diſtulerit, ita vt ab
humanis poſt 25. annum completum
deceſſerit, dicesne hoc capite hæredem
reſtituendum? non ſanè, quod fixo ani-
mo defendunt gloſ. & Barto. in ea l. non
ſolùm. Quę ſi vera ſateare, nonne in cõ
feſſo erit reſtitutionem non omni caſu
5 ad hæredes transſerri? Tu tamen id faci
lè vitabis ſi hoc vnum intellexeris, ad hę
redes reſtitutionem trãſmitti, vbi à de-
functo intra tempora à lege præfixa pe-
6 tita fuerit. Scis enim ad implorandam
reſtitutionem præſtitutum à lege qua-
drienniu, vt eſt in l. fina. C. de tempo.
in integ. reſtitu. peten. ita vt ea defuncti
mora & negligentia omnino hæredi ſit
nociua, quaſi defunctus eum à petitione
excluſiſſe cenſeatur, & tacitè ius quod il
li competebat remiſiſſe, vt plus iuris in
hæredem nõ tranſtulerit quàm haberet.
7 Eſt igitur caſus in quo non potuit de-
functus reſtitui, & tamen eius hæredi cõ
ceditur, vbi in puncto mortis perficitur
lęſio. l. j. C. de reſtit. milit. Ideo ſi minor
decedat, non adita hæreditate, poterit
eius hæres petere reſtitutionem, vt eam
adeat: licet dum viueret minor, non ha-
beret tale beneficium, & læſius non eſ-
ſet, quia adhuc adire poterat: ſed quia
in puncto mortis perfecta eſt læſio, reſti
tuetur, vt in l. qui duos. ff. de reb. dub.
Poteſt etiã defunctus reſtitui, & non hæ
res, ſi deceſſerit defunctus in calculo,
in quo expirauit beneficium reſtitutio-
nis in integrum, hoc autem fuſius poſt-
modum à nobis explanabitur. Imò hoc
tu abſonum exiſtimare non debebis, poſ
ſe quãdoque hęredem reſtitui, etiam ſi
à defuncto primum obtenta, aut ſaltim
impetrata non fuerit reſtitutio, quod cõ
ſiderari poteſt, ſi mortis tempore perfe-
cta & conſummata extiterit lęſio, vt eſt
in l. Pantonius. ff. de acquirend. hæred.
Facit l. q. duos. ff. de rebus dub. In qua l.
Pantonius, diſponitur. Et ſi ſtricto iure
defuncto reſtitutio nõ competierit, quia
ante tempus ſuum diem obierit huma-
nius tamen ex mente diui Pij ei ſuccur
ri, vt ex eo Barto. in illa l. non ſolùm, aſ-
ſerat hæredis minorem, etiam ſi non dũ
adita hæreditate minor deceſſerit, quo
hæreditatem is adeat, poſſe reſtitui. Et
ſi minor dum viueret, nondum eſset be
neficium reſtitutionis aſsecutus, qui ſe
læſum contendere non poterat, quum
aditioni locus eſset, vt hæredi ſuccurra-
tur, quòd minore decedente perfecta &
conſummata eſset læſio. quem articulũ
ego poſtea & ſuo ordine ampliſsimè e-
xaminare cõſtitui, vt eſt etiam diffuſiſsi
8 mè à pleriſque excuſsus. Salua igitur &
integra manebit præſcripta concluſio,
Reſtitutionem in integrum ad hæredẽ
tranſmitti. Si impubes ab hæreditate pa
terna, quæ ei delata erat abſtinuerit, pa
ternis creditoribus non obligatur, nec
etiam is qui ei pupillariter eſt ſubſtitu-
tus, maximè ob bona poſtea quæſita: pu
ta ſi filio hæreditas obuenerit, hæredita-
te verò paterna adita, & à minore reten
ta, tam ipſe, quàm ſubſtitutus creditori-
bus obligabuntur. Hoc autem apertè
deciditur in l. paterfamiliàs. ff. de priui.
leg. credito. Vbi Barto. eam legem exa-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA ...RIO EMANUEL...

minans,dicit pro dubitandi ratione con
ſiderati poſſe,etiam ſi pupillus patris hæ
9 reditatem adierit, ſubſtitutum tamen
non debere creditoribus obligari, quia
contra eam aditionem reſtitui poteſt pu
pillus, allegando quòd in conſultè hære
ditatem adierit, quia ſit debitis onuſta:
vt ſi pupillus reſtitui poſsit, quod eſt in
in confeſſo, debeat eadem ratione idem
in ſubſtituto determinari,quum reſtitu-
tio ad hæredes tranſeat. Quem obicem
reſoluens,dicit ipſe regulam illam,reſti-
tutionem ad hęredem tranſmitti,ſic de-
bere intelligi; niſi hæres actum de quo
agitur,confirmarit & approbarit, quo ca
ſu aſſerit nõ debere reſtitui, etiam vt ad
reſtitutionē defunctus admittatur. Sed
in caſu eius l. paterfamilias, ſubſtitutus
confirmauerat & approbauerat additio-
nem hæreditatis paternæ à pupillo fa-
ctam. Nam ſubſtitutus adeundo pupil-
larem hæreditatem, paternam agnoſce-
re videtur quam in pupillari inuenit. At
que hanc dicit eſſe optimam declaratio-
nem ad eam legem,non ſolum. mihi ta-
men non omnino placet hæc Bartoli do-
10 ctrina,quia ſecundum eam nunquam hæ
res defuncti reſtitueretur, quia certũ eſt
hæredem defunctum repræſentare, & ſi
hæres eſſe velit, debere approbare quæ
à defuncto geſta ſunt,imò ad id obliga-
ri: puta, quia hæres debeat confirmare
quod geſsit defunctus, & ita ſequeretur
quod contra contractum à defuncto fa-
ctum non poſsit reſtitui, nec aduerſum
aliud quod à defuncto procederet. Ad
hæc etiã conſiderabam in ea l. paterfami
lias. nihil diſponi, quod ſubſtitutus non
deberet reſtitui,imò hęc ſolùm per eam
exprimi, vbi ſubſtitutus filij hæreditatē
adierit, & inuicem hæredi obligari, & in
eum hæreditatis actionem competere:
quæ an ipſum à reſtitutione in integrũ
excludant non planè agnoſco, imò qui
exiſtimem ob id non eſſe priuandum re
ſtitutione, quia etſi ex contractu à mino
re facto lex dicat in eum agi poſſe, non
ob id ex eo eſt à reſtitutione in integrũ
ſecludendus. Sed tamen ego cenſeo cum
Bartolo dicendum, veram eſſe declara-
tionem ad eam legem,non ſolum, quod
non ſit hæres ex perſona defuncti reſti-
tuendus,vbi actum cuius eſt controuer-
ſia,ipſe approbauit & cõfirmauit. Et hoc
in ſubſtituto planè intelliges, primùm
enim pupillus patris hæreditatem adie-
rat,cui hic ſi in pupillari ætate deceſsiſſet
ſubſtitutus fuerat. Sic cùm euenerit pu-
pillaris ſubſtitutio,& filio in pupillari æ-
tate defuncto, ſubſtitutus illius hæredi-
tatem adierit, nonne confirmaſſe cenſe-
tur aditionem à pupillo factam? Sciuit
enim à pupillo paternam hæreditatem
aditam,ſed potuit primum ſe immiſcere
hæreditati pupilli, & contra aditionem
defuncti reſtitui, ſi ſubeſſet cauſa legiti-
ma,ob quam ad eam reſtitutionem poſ-
ſet is confugere, quod tamen non egit,
imò volens hæreditatem pupilli ex pu-
pillari ſubſtitutione adijt,quaſi ſuæ mẽ-
tis eſſet velle creditoribus hæreditarijs
obligari, vt bene loquitur Bartolus, vbi
ſenſit hunc confirmaſſe & approbaſſe a-
ditionem à defuncto factam, quam ta-
men ſequi non tenebatur ſi voluiſſet,
quia potuiſſet vt iam præmiſsi, impetra-
re reſtitutionem in integrum. Primùm,
quando hæreditatem adiret, & ita vult
declarandam & intelligendam eſſe illã
l. paterfamilias. Eſtque ex his ſat reſpon-
ſum ad id, quod nunquã ſecundum hanc
doctrinam reſtitueretur hæres, quia fa-
ctum defuncti approbarē debeat. Nam
fuit in huius ſubſtituti manu vel hære-
ditatem pupilli non adire, aut ex iuſta
cauſa, & ſi quæ pupillo competeret, re-
medium reſtitutionis contra aditionem
hæreditatis à pupillo factam implorare.
Si igitur volens & ſciens aditam à pupil-
lo hæreditatem acceptauit, meritò non
eſt reſtituendus: argum. eius quod dici-
tur, vbi minor maior effectus contractũ
probauit, à reſtitutione excludendum.
Itaque hic ſenſus ſatis deſinitur ex ver
ſiculo quemadmodum. in eadem lege
paterfamilias. ſecundum quam doctrinã
non eſt neceſſum ſequi intellectum eo-
rum, qui putarunt quod in ea l. paterfa-
milias, ſubſtitutus ibi eſſet hæres neceſſa
rius, quum etiam Bartolus teſtetur eſſe

doctrinam diuinatiuam. Sed audi, ſi vera eſſet hæc declaratio, ceſſaret ex integra dubitandi ratio per Doctores adducta, quę eſt, quia fruſtra impetraret reſtitutionem ſubſtitutus, ſi neceſſarius hæres haberetur. Veriùs tamen eſt, vt ibi non dicatur fuiſſe hæres neceſſarius, atq; id deſumitur ex finalibus verbis eiuſdē legis. Quòd ſi ſubſtitutus hæres hæreditatem nō adierit, & ita ſi potuit eam nō adiiſſe, non fuit hæres neceſſarius, in qua opinione ego reſideo, ex quibus tibi liquidò cōſtat reſtitutionē hęredē ſequi cū ea. quam ſupra attulimus modificatione.

Si minor vti obtenta reſtitutione nolit, an num qui eius eſt fideiuſſor, ex ſe impetrare poterit?

S V M M A R I A.

1 *Fideiuſſorem ex ſua perſona reſtitutionem petere poſſe, ſi minor eo vti nolit concluſio DD. & quæ ſit cauſa.*

2 *Ratio dubitandi ad prędictam concluſionē.*

3 *Approbat auctor DD. ſententiam, additis decidendi rationibus.*

C A P V T XVI.

1 Finge minorem reſtitutione vti nolle, an num admittetur fideiuſſor, vt ex perſona ſua hanc impetret, vbi maximè dolus contractui acceſſiſſet? in quo concluditur à Doctoribus hoc ei permitti, quos vel hoc vnum mouet. Quia cùm huic ab initio accedente dolo ius illud reſtitutionis quæſitum fuerit, ſequaturque id ius fideiuſſorē, fateare neceſſum eſt, quòd cum eo contraxerit: quare, igitur ius mihi competēs citra conſenſum meum à me tolles? argument. l. fin. ff. de
2 pact. hæc illi. Sed & horum deciſio mihi vtcunque viſa eſt ſatis dubia. Nam quū certum, imo indubitatum ſit minoris intuitu reſtitutionem concedi, ſi iam ipſe ea nolit vti, quomodo apte iudicabis vt perſonam acceſſoriam ſequi debeat reſtitutio, & acceſſorium effectum poſſe producere, nondum deducto in medium principali negotio, hoc maximè penſato, quod lædi nequeat fideiuſſor, cui in omnem caſum & euentum ſit aduerſum minorem regreſſus, quo is in-
3 demnis manea.? Veriùs tamen eſt vt volens admittatur fideiuſſor Nam minore dolosè circumuento, & fideiuſſorem deceptum fateare ſuadet ratio, cui hoc caſu ac maiori lex vu't adeſſe. Vel hac vna pręcipua cauſa ne creditor qui cum vtroq; contraxit ex dolo ſuo aduerſum fideiuſſorem, lucrum cōſequatur, contra l. ſine hæreditaria. ff. de negot. geſt ita vt hoc caſu ex perſona ſua ei reſtitutio cōpetat. Eſſet enim ſatis impiū minori decepto ſuccurri, & fideiuſſori eadem calliditate circumuento non adeſſe. Nec eſt omnino abſolutè verum, quod ipſi in contrarium præmiſimus, ſic eſſe fideiuſſori conſultum, vt detrimentum pati nequeat. Quid enim ſi minor non ſoluendo efficeretur, nonne iudicaretur inanis & ridicula in eum actio? manebit igitur verior aſſumpta hæc cōcluſio. Si doloſus ſit cōtractus à fideiuſſore reſtitutionē implorari poſſe etiam ſi ea vti nolit minor.

Vtrum cedi poſſit reſtitutio?

S V M M A R I A.

1 *Reſtitutionem cedi poſſe colligitur ex l. ſi minor ff. de admi. tuto. & vnde ſit huius concluſionis deſumpta ratio.*

2 *Reſtitutionem cedi non poſſe prima dubitandi ratio à ſuffi:iēti partiū enumeratione:*

3 *Secunda contra eandem concluſionem hęſitandi cauſa.*

4 *Reſpondetur ab auctore ad vtranq;.*

C A P V T XVII.

1 An autem ceſsionis via transferri in alium poſsit reſtitutio, habes textum hoc apertè declarantem in l. ſi minor. ff. de adminiſtr. tutor. ſub illis ver-

 bis,

bis, niſi fortè mandare actiones paratus ſit curatoribus. ex quibus deſumitur cedi reſtitutionem poſſe. Huiuſce autèm concluſionis pura ratio deprompta videtur ex l. ex pluribus. ff. de adminiſt. tutor. in qua diſponitur quod quę ad hęredes transmiſsibilia non ſunt, cedi nequeant, quaſi ex oppoſito doceat textus quæ transmittuntur, poſſe cedi, ad quod facit l. j ff. de priuil. dot. necnon Bart in l. ſi ſtipulatus fuerim. ff. de verbo. obligat. Atq; hic caſus non impertinēter in medium adfertur, quum ſi rectè memini frequentiſsimè ſuper eo dubitatum viderim, & in praxi pluries ventilatum.
a Quod tamen cedi nequeat, ita doceri poſſe exiſtimauerim, modò à ſufficienti enumeratione partium arguendum probaris, quæ eſt validiſsima in iure ratiocinatio vt in l. t. C de imponen. lucratiua deſcript. libro 10. Nam ſi iam à minore obtenta fuerit reſtitutio, quid eſt quod eam poſſe cedi dicas, quippæ quæ iam ſit in eſſe & rerum natura? Quod ſi obtinendæ locus ſit, cùm primæua actio ſopita maneat, quomodo quod extinctū eſt, cedetur? Sed his facilè reſpōdebitur, ſi intellexeris poſtremo hoc c. non eſſe extinctam in totum actionem, imò potius eliſam, vt ſuprà edoctum eſt. Et ſi non ſim neſcius alios aliter reſpondiſſe, extinctam non eſſe, quòd qui viam habeat ad rem recuperandam, rem ipſam habere cenſeatur. Quæ tamen conſideratio ſat leuis eſt, quippe quæ procedat in remedio ordinario, non autem extraordinario, vt ſatis deſignant verba eius legis. Qui actionem habet ita vt extraordinarium illud officium ſit ab alio caſu alieniſsimū, imò omnino vitari poterit præſcripta argumentatio, modò ad hoc vnum animaduerteris abſurdum nō eſſe, vt iam impetrata & obtenta à minore reſtitutio cedi poſsit, quemadmodū vides, ius mihi etiam plenè quæſitum alteri cedi. Certum & eſt ius illud reſtitutionis, tam minori quàm maiori competere, modò hoc æquitas ſuaſerit quare igitur illud nō cedet quod omnino vtroque caſu procedit, etiam ſi obtinenda fuerit, modò liquidum ſit eam competere,
3 atque hæc eſt vera rei ceſſæ natura, aliàs fruſtra & inutiliter ceſsiones producerentur. Facere tamen adhuc contra eam opinionem fortaſſe iudicabis, ſequentem rationem. Nam ſi per principalem contractum, quem minor vult reſcindere, ſublata fuerit primæua actio, cùm ea actio cedenti ſit inutilis, nonnè etiam erit apud eum cui fiet ceſsio inutilior? quòd indubitatum ſit non melioris eſſe conditionis ipſo cedēte, vt in l. in his § non debeo. ff. de reg. iuris. Quæ impu-
4 gnatio, & ſi vt cunque ſubtilis videatur, tñ nihil ad negotium quadrabit modò ad reſtitutionē animū deflexeris, cuius effectus eſt læſionē adimere, & hoc omnino operari, vt perinde ſit acſi ſublata non eſſet actio, quod fit reſciſſo contractu. Quæ præſcripta concluſio, ita declarari poterit vt procedat, ſiue minor ceſſerit aut maior, in quibus quantum ad id, nihil eſt diuerſitatis hęc diſcriminis, de minore nulla eſt difficultas. Quod verò ad maiore attinet quū hic ex cauſa iuſta reſtitui poſsit, poterit & eodem iure reſtitutionem cedere.

An primum quàm cedatur reſtitutio debeat cedens aſſequi à iuramento diſpenſationem?

SVMMARIVM.

1 *Tutius eſt vt primū quàm cedatur reſtitutio, impetret cedens à iuramento relaxationem ex rationibus in textu adductis.*

CAPVT XVIII.

ET cùm vterq; caſus aliquādo ſe obtuliſſet decidendus, memini me à quodam veritatis indagandæ curioſo interrogatum num eſſet neceſarium vt ad eius ceſsionis robur & validitatem præcederet

rei Sacramenti diſpenſatio, quam obtinere deberet cedens? Tunc enim erat à minore reſcindendus contractus iuratus. Et à maiore alius, per quem enormiſſimè læſus fuerat, cui ego obiter reſpondi tutius futurum, ſi primum quàm hic
1 cedat à Sacraméto ſe eximat. Nam quũ iuramentum perſonale ſit, & iurantis liget animam, nonne æquum eſt vt propriæ is adſit animæ? Quomodo etiam recté & ritè poſſet ceſsionarius eius nomine, imò difficilius cedentis diſpenſationé implorare, certè non video. Facit etiã quum hic cedens paret viam retractationi contractus, & ex ceſsione emolumentum aſſequatur, vt optimo iure ſacramẽto conſulat, ne ipſe aliàs periurium incurreret, atq; ea omnia poſtea fuſius attingemus. Sed quæ interim annotaſſe licuit, cùm vt cunque viderentur inſeruire declarationi pręcedentis difficultatis quod etiam paſsim decipiantur infiniti ceſsionarij, qui ſibi ſat cõſultum ſola ceſſione credunt. Et ſi non preceſſerit à iuraméto diſpenſatio, in quo tamen plurimum fall untur. Sic ex pręſcriptis concluditur cedi poſſe reſtitutionem, & tutius futurum, vt primum quàm cedatur, impetret cedens à iuramento relaxationẽ.

An vt ad hęredem tranſmittitur reſtitutio, ita reſtitutionis cœptę inſtantia?

SVMMARIVM.

1 Non reſtitutio tantùm, ſed etiam inſtantia & hæredibus datur, & in hæredes transfunditur.

CAPVT XIX.

Solet etiam dubitari, Nunquid vt ad hæredes tranſmittitur reſtitutio, ita etiam reſtitutionis cœptæ inſtantia quę à minore vel maiore eſt inchoata? Cuius dubij reſolutio ex co pẽdet vtrum eadem lance terminari debeant transfuſio ad hæredem, quę ſit iure actionis, & ea quę à iudicis dependet officio? Quo iure dubium non eſt vtroque capite locum eſſe tranſmiſsioni, ad quod facit l. ſi intra. C. de reſtitut. in integ. in qua diſponitur ſi minor intra quadriennium reſtitutionem impetrauit, & demum lite pendente eius aduerſarius deceſſerit, aduerſum hæredem & in hæredes reſtitutionem dari, qui textus ſi ut decet perpendatur,
1 vtriuſq; caſus deciſionem includit. Primum aſſerens hæredibus, & in hæredes reſtitutionem competere, quod manet ſine dubio: demum transfundi reſtitutionis inſtantiam, & eodem iure poteris afferre exemplum de minore, qui lite mota nec terminata ſuum obijt diem, vt eam inſtãtiam ad heredem tranſmittat. Nam fruſtra hęredem ſequeretur reſtitutio, ſi à cauſę proſecutione mortuo interim principali excluderetur. Hinc non ab re lex indifferenter ſtatuit inſtantiam à defuncto cœptam hæredi competere, & in hæredem dari, vt in l. omnem. ff. de iudicijs, quæ eſt vera in iure concluſio.

Cùm ad hæredem reſtitutio transfundatur, an num id procedat, ſiue à minore maiori ſeu minori, aut à maiore minori ſuccedatur?

SVMMARIA.

1 Minori qui eſt hęres minoris, non currit reſtitutionis tẽpus, niſi minore ętate finita.
2 Si maior maiori ſuccedat, illud tempus tantum cõſequitur, quod defuncto ſupererat.
3 Oppoſitio & dubitandi ratio aduerſus primum membrum, quando nimirum minor ſuccedit minori.
4 Reſponſio & diſtinctio Bartoli ad eandem.
5 Alia ratio et reſponſio ab auctore ex l. inter dum. ff de minor.
6 Impugnatur prædicta ratio dubõnis gratia.
7 Hæredi defuncti, ſiue is minor ſiue maior fuerit, quamdiu defunctus in rerum na

tura

tura exiſtit, ius reſtitutionis nunquam quæritur, & quomodo ad hoc concludenter reſpondendum ſit.

8 *Alia D D. diſtinctio in eadem diſputatione.*

9 *In reſtitutione quod ad tempus attinet, ſcilet lex perſonam intueri, in quam facta eſt tranſmiſſio.*

10 *Reſtitutionis beneficium perſonæ cohæret, & ætate menſuratur.*

11 *Si reſtitutionis tempus aduerſus minorem currat, poteſt ipſe tanquam læſus reſtitutionem aliam implorare.*

12 *Auctoris opinio, qualiter reſtitutionis beneficium ad hæredem transfundatur.*

13 *Intellectus & explicatio ſecundæ partis d: l. interdum. ff. de minor.*

CAPVT XX.

QVOD autem declarauimus
reſtitutionem hæredem co-
mitari: eſt, intelligas aliquan
do in hoc dubitatum, an ad
hæredem, qui minor vel maior eſt, ſit
referendum: quod apertè deciditur in l.
1 interdum ff. de minor. In qua primum
habetur, ſi minor hæres fuerit niſi mino
re ætate finita, reſtitutionis tempus nõ
currere, quaſi hoc ipſo deceptus videa-
2 tur. Cùm enim intra tempus ſtatutum
poſſet ex perſona defuncti reſtitui, & in
eo defecerit, idque ſola defuncti cauſa,
æquum fuit ita diſponi. demum aliud
ex eadem l. deſumitur, ſi maior maiori
ſucceſſerit ſolùm tempus debere conſe
qui, quantum defuncto ſupereſſet quod
potiſsimum depræhenditur ex illis ver-
bis planè, ſi defunctus ad in integrum re
ſtitutionem obtinendam modicum tem
pus ex anno vtili habuerit, hæredi mino
ri poſt 25. annum id duntaxat tempus
dandum, quod ei, cui hæres extitit, com
petebat. Sic habes minori hęredi, niſi mi
nore ætate completa, reſtitutionem nõ
currere: ſi verò maior maiori, ſpectandũ
tempus, quod defuncto ſupererat. Sed
3 aduerſum primum membrum, in quo
de minore fit mentio, vrget vnum me-
lioris conditionis, non debere eſſe hære
dem ipſo defuncto, vel non debet. ff. de
reg. iur. quomodo verò minori qui hæ-
res eſt, dices omni tempore ſuccurren-
dum, puta quadriennio, vbi fortaſſe tan
tum tempus defuncto nõ competeret,
quia iam ex quadriennio lapſa eſſent a-
4 liquot tẽpora? Quam difficultatem vo
lens reſoluere Bar. in ea l. interdum. ſo-
let negotium hac ſequente doctrina tẽ-
perare. Aut maior minori, minor, maio-
ri, vel minor minori ſuccedunt, quaſi ſe-
cundum hanc diuerſificationem videa
tur ipſe omnes hos caſus ita, perſtringe-
re, vt in nullo obſiſtat pracedens confu
5 tatio. Ego tamen ſecluſa & ſepoſita tam
eius quàm aliorum diſtinctione, putaue
ro ideo minori hæredi ſuccurri integro
toto tempore, quod quum poſſet reſti-
tui, defuncti tamen facto impeditus fue
rit. Quam rationem exprimit lex illa,
interdum, quæ quum ſit Iuriſconſulti,
non eſt aduerſum eam denuo conten-
6 dendum. Etſi dubitationis gratia impu-
gnari hanc poſſe hoc modo cenſuerim,
qui falſum eſſe putauero, quod in ea di-
citur, quum is reſtitui poſſet à defuncto
impedimentum habuerit, nunquam e-
nim hic quandiu vixit defunctus, reſti-
tutio competit. Nam etſi futurus eſſet
hæres, puta, quia filius, aut quia ab inte-
ſtato proximior eſſet, viuente tamen
principali nullum ius ei in illius boni cõ
petebat, vt de ſuo & neceſſario hærede
eſt conſiderabile. Cui etſi legitima iure
naturæ ſit in paternis bonis debita, ta-
men patrem viuentem nullo modo adi
gere poteſt, vt ei legitimam præſtet. l. j.
§. illud. ff. de colla. bono. quod fortius &
7 efficacius procedet in extraneo. Et ex
his iudicandum putauero hæredi defun
cti, ſiue is minor aut maior fuerit quan-
diu, defunctus in rerum natura extitit,
ius reſtitutionis nunquam quæſitum:
ad quod non video, quomodo conclu-
denter & efficaciter reſponderi poſsit,
niſi dixeris. Cùm hic poſtea hęres man
ſerit iuris fictione rem ità retrotrahi, vt
perinde ſit, ac ſi ius ab initio ei fuiſſet
quæſitum, quod eſt ex mente Bart. in l.
ſi quis pro emptore. ff. de vſucap.
8 Nec tamen improbauero eam diſtin
ctionem,

ctionem, quę à quibuſdam pro huius pũ
cti enodatione in remedium adſertur.
Aiunt enim, ſi maior minori ſucceſſerit,
tunc tanto tempore ei ſuccurri, quantũ
defuncto ſupereſſe certũ erat: atque ita
declarandum. §. fina. l. minor. ff. de mi-
nor. Quòd ſi minor minori, tale tẽpus
competere, quale pro petenda reſtitutio
ne eſt introductum, & ita l. interdum,
procedere. Si verò minor maiori, ſimile
vt anteriore caſu ſecundum iudicium l.
ea quæ C. de tempo. in integ. reſtit. pe-
ten. Aut maior maiori, tunc tantum tẽ-
pus, quod defuncto competebat, debe-
re aſſequi, ita iſtud docente illa lege, in-
terdum, etſi nullam eius diſtinctionis ra
tionem adferant. Quam vt declaratam
habeas, certè non extra propoſitum in-
telliges minorem maiori ſiue minori
ſuccedentem integro frui debere tempo
9 re. Solet enim lex vbi reſtitutio in me-
dium adfertur perſonam, in quam facta
eſt eius tranſmiſsio intueri, ita vt ſucceſ
10 ſoris ętas omnino inſpici debeat. Quid
enim mortui ætatem introſpiciendam
iudicabis, cùm reſtitutionis beneficium
perſonæ cohæreat, & ætate menſuretur,
ita vt ex eo ætas neceſſariò ſit ſpectan-
da? Præterea beneficium tempore com-
menſuratum, & quod eſt ſucceſsiuum
ſic eſt aſſumendum & interpretandum,
vt priuilegiatus ſuo vtatur priuilegio,
hoc declarante Bar. in Authen. quas a-
11 ctiones. C. de ſacroſanct. eccleſ. Imò ſi
aduerſum minore tale tẽpus curreret,
poſſet ipſe tãquam læſus reſtitutionem
aliam implorare, vt æquius ſit ei ab ini
tio adeſſe. Mea autem eſt opinio præfa-
tis omnibus exemplis, reſtitutionem ad
hæredem transfundi, non tamen vt ſit
vniformet reſtitutionis tempus: quia
minori etiam poſt 25. annum comple-
tum legitimum tempus ad petendum
reſtitutionem introductum dandũ ſit,
quod ſi maior minori ſeu maiori ſuc-
ceſserit, non plus temporis concedetur
quàm defuncto cõpeteret. Sed fortaſse
proponets ſecundã eius l. interdũ, partẽ,
q̃ ad maiorẽ refertur, nõ de maiore, imò
minore loqui, quũ textus habeat, huic
hęredi minori dãdã reſtitutionẽ intra id
tempus, quod is habuit cui hæres exti-
tit, ita vt videatur confundi talis decla-
ratio, & lex duo contraria inducere. Mi-
nori integrum tempus competere, & nõ
competere. Velim tamẽ intelligas, quod
dicitur in eo ſecundo reſponſo ſic inter-
pretandam eſſe legem. totum illud tem
pus quod ex vtili anno reſultat. minori
dari, vt ipſe litem reſtitutionis inchoet,
& reſtitutionem impetret, non autem
vt intra id litem finiat: ita declarante
Bartol. in ea l. interdum. & l. ab hoſtibus.
§. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cauſ.
Iam agnoſcis vtroq; caſu minori accedi
& ita veram eſſe hanc ſententiam, ſiue
minor maiori ſeu minori, aut à maiore
minori ſuccedatur, ad hæredem reſtitu-
tionem tranſmitti.

An Reſtitutio in integrum ſit in rem ſcripta?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio eſt in rem ſcripta.*
2 *Modus proponendæ in tertium reſtitutionis in integrum.*
3 *Reſtitutio poteſt contra quemcunque poſſeſſorem decerni.*
4 *Duplex dubitandi ratio, an reſtitutio in tertium poſſeſſorem dari debeat?*
5 *Reſtitutio cur in ren ſcripta cenſeatur.*
6 *Reſtitutionem non eſſe in rem ſcripta & dubitandi ratio.*
7 *Reſponſio ad prędictam dubitandi rationem, & diffuſa declaratio §. pomponius. l. in cauſę. la j. ff. de minor.*
8 *Minor tam contra primum emptorem, quàm contra tertium poſſeſſorem reſtitutionem petere poteſt.*
9 *An reſtitutione contra primum emptorem obtenta, nihilominus contra tertium poſſeſſorem rei vendicatio ſit neceſſaria: opinio Bartoli & ad eandem auctoris reſponſio.*

CAPVT

CAPVT XXI.

QVotidiana quæſtio eſt, an iudi-
cari reſtitutio in rem ſcripta
debeat, ita vt aduerſum quē
cunque poſſeſſorem dari poſ
1 ſit? in quo paſsim deciſum agnoſces in
rem ſcriptam eſſe. Quo fit ſi poſt cele-
bratum contractum denuo in tertium
eam alienatim, certè efficaciter aduer-
ſum eius rei poſſeſſorem competet re-
ſtitutio, potiſsimum ne rem meam per-
dam, vel ea caream, idq; cognitione prę
toria aut reſciſſa alienatione, & dato in
rem iudicio, quæ omnia tractantur in l.
in cauſæ, la 1. §. interdum. ff. de minor.
in quo textu admodum eleganter de-
2 ducitur modus proponendę in tertium,
integrum reſtitutionis, quo primum do
cetur directo poſſe in eum agi, quod ex
illis verbis deſumitur, cognitione præ-
toria, & dato in rem iudicio. Præterea
3 verba alia reſciſſa alienatione denotant
reſtitutionē etiam contra primum em-
ptorem poſſe decerni, modò hoc ſibi cō
ſultius futurum minor putauerit his: ac
cedit non pœnitendus textus in l. mi-
nor. ff. de euictio. in quo caſus huiuſce-
modi ita proponitur: Minor 25. annis
fundum Titio vendidit. Titius demum
Seio. Si tandem minor ſe circumſcriptū
agnouerit, poterit, ſi volet, aduerſum al-
terum ex his cognitionem impetrare vt
hoc caſu vtilem de euictione actionem
in totum decernendam Iureconſultus
ſanxerit. Ex cuius verbis quid clarius
dices poſſe inferri, quàm quod reſtitu-
tionis beneficium vtrunq; poſſeſsorem
comitetur?

Videamus nunc an hæc ſententia ita
4 paſsim recepta uera ſit, & mihi articu-
lum iſtum examinanti adfuit in oppo-
ſitum, durum omnino iudicari debere,
vt in tertium competat reſtitutio hac ra
tione: Quòd cum eo minor numquam
contraxerit, nihil egerit, nec uiceuerſa
tertius hic cum minore. Quid igitur nō
fatebere potius in primum emptorem
inſtituendum iudicium, ſi potiſsimum
ſe qui duxeris vulgatiſsimas iuris regu
las hoc omnino comprobantes? Sed ab
eo nexu extricari poterit hic ſcrupus
hoc uno potiſsimum ſpectato, plures
perſonales in rem ſcriptas actiones re-
periri, qualis eſt ad exibendum actio.
Quæ & ſi ex maleficio, uel quaſi contra
ctu non prodeat, tamen quia ortum ex
quaſi contractu aſsumit, perſonalis in rē
ſcripta cenſenda eſt, vt in l. tertia. § eſt
autem perſonalis hæc actio. ff. ad ex ib.
Scio denique interdicta omnia perſona
lia in rem ſcripta eſſe. l. 1. §. interdictum
ff. de interd. ut nimirum ſit, ſi hęc in rem
ſcripta iudicetur, etiam quantumuis cū
eo tertio non contraxerim, quaſi princi
paliter attendi id non debeat, imò hoc
ſolùm ſuſpici, an res ipſa affecta ſit, qđ
omnino ſuadet æquitas, ut nō ab re lex
determinarit, rem cum ſuo tranſire [illegible] e
re. l. lex uectigalis ff. de pignor. Quid e-
nim minorem culpare poteris, quod cū
hoc tertio nihil negotij geſserit? Puta-
uit enim fortaſse primum hunc empto
rem rem poſtea nō alienaturum, ita vt
hæc ſubſequens diſtractio nociua ei eſ-
5 ſe non debeat. Imò ad hæc in mentem
uenit reſtitutionem ideò in rem ſcriptā
cenſeri poſse, quòd cùm ex æquo, & bo
no concedatur, ita ſit hic accedendum
æquitati, ut minor minus quàm poſsibi
le ſit, lædatur. Quid enim ſi is primum
emptorem conuenire cogereturi? nonne
hoc ei ſummo eſset diſpendio? cui ne-
ceſsum foret alterius iudicij deciſionem
expectare, & eò rem differre, donec pri-
mi & ſecundi emptoris terminata eſset
quæſtio, quos uiciſsim contenſuros aere
ſimile ſit, ita ut plurimū ſit minori pro-
futurum, ſi ab hac litium inuolutione
ſe extricare poſſet, quod omnino pręſta
bit lite ab eo in hunc tertium inſtitura.
6 Quod tamen in rem ſcripta non ſit re-
ſtitutio, in hanc opiniònem omnino vr-
get §. Pomponius, in ea. l. in cauſę, cuius
uerba ſunt talia. Pomponius ſcribit La-
beonem exiſtimaſse, ſi minor 25. annis
fundum uendidit & tradidit, huncque
emptor rurſum alienauit (ſi quidem em
ptor, ſequens rem ita geſtā ſciuerit) re-
ſtitutionem aduerſus eum implorandā.

qnod

quod ſi ignorauerit, & prior emptor ſit ſoluendo, ſecus ſtatuendum, ſi verò ſoluendo non ſit, æquius rationabiliuſve futurum, ſi minori etiam contra ignorantem ſuccurratur, etſi bona fide hic emerit. E quo textu plane annotare potes, ſi emptor rem alienauerit, atque hic ſecundus geſtum negotium ignoret priore ſoluendo exiſtente, in hunc primum non ſecundum agendum, vt planè intelligas verum non eſſe omni caſu poſſe à minore in tertium emptorem agi, maximè data ſecundi ignorantia, vbi potiſsimum primo facultates deficiunt. Sed fortaſſe non deerit, qui in medium adferat, poſſe cum §. Pomponius, ita declarari, vt procedat, niſi minori rem cuius eſt controuerſia, a tertio aſſequi expedierit, allegaturus in ſuæ ſententiæ confirmationẽ l. ſi ex cauſa, in princip. ff. de mino. in illis verbis. Sed tamen, ſi interſit ipſum potius corpora habere interdum permittetur: vbi potiſsimum grande immineret incommodum, atque hoc etiam ſentire videtur l. ſi apud minorem. ff. eodem titu. Sed videamus probabilis, num ſit hæc conſideratio, quam in ſumma, vel hoc vno euerti poſſe exiſtimauerim, ꝙ omnino pugnare & refragari videatur diſpoſitioni illius §. Pomponius, cuius verba tam manifeſta ſunt, vt aliam non admittant interpretationem. Quinimò §. ille tanquam nouiſsimè editus, ſequitur leges illas, ſi ex cauſa, & l. ſi apud minorem, ita vt eius determinationi potius, imò omnino accedendum fuerit, cùm etiam l. planè. quæ §. illum Pomponius, ſequitur, idem quod in eo diſponitur, confirmaret. In ea enim dicitur, ꝙ qui a minore rem acceperit, ſi eius hæres idoneus fuerit, nihil noui in eum, qui rem bona fide emerit conſtituendum, quaſi textus ille hoc attendendum velit, an hoc tertius emptor ſciuerit primum a minore venditam, aut ignorauerit, vt ſecundum caſus cõtingentiam idem ſtatui debeat, quod in eo §. Pomponius, declaratum eſt. Si quis tamen ab hoc cauillo vellet contrariam ſententiam eximere, & ſecundum priorem doctrinam §. illum. Pomponius, declarare poſſe non abſurdè ita loqui, & docere non eſſe extra iuris formulam leges poſteriores per alias etiam præcedentes declarari atque ita poſſe dici, ſi minori rem aſſequi expedierit, poſſe in omnem euentum in tertium agi, primo potiſsimum exiſtente ſoluendo. Quod apertè comprobat l. illa, ſi ex cauſa, in qua habetur, Si ex cauſa iudicati pignora minoris capta ſint & diſtracta, & in alium emptorẽ translata, ſi aduerſum ſententiam minor reſtitutus fuerit, tunc ab emptoribus reuocabuntur pignora, ſi ea minori habere conſultum fuerit: quo textu quid apertius, quàm quod minor in eum qui rem habet, etiam ſi per mille manus ambularit, poſsit iudicium inſtituere? Nec tu iſtud iniquum debebis iudicare. Poterit enim poſterior hic emptor ſuæ conſulendo ind: mnitati auctorem reconuenire, vt eſt in l. ſed pro eo. §. fin. ff. de euictio. ita vt ſatius ſit minori ſic adeſſe, quàm moroſis litibus eum inuoluere. Proponet tamen aliquis, ſi eo res reſoluatur, vt in quemuis tertium minor indiſtinctè poſſet agere, vbi eum potiſsimum expedierit, rem ita alienatam aſſequi daretur, vt omnino confunderetur deciſio huius §. Pomponius, quod minor veriſimiliter ſemper ſit allegaturus ſuæ vtilitati ceſſurum, ſi rem illam conſequatur. & ſanè hæc conſideratio habet in ſe plurimum momenti. Cui tamen ita reſponderi poſſe exiſtimauerim, non eſſe ſimpliciter minoris affectioni ſtandum, imò reclamante aduerſario minori omnino expedire & incumbere, vt proponat & probet ſibi rem illam omnino neceſſariã quod facilè bonus Iudex diſcernere poterit: puta ſi a ſuis maioribus proceſsiſſe allegarit, aut fundo ſuo vrbano ſeu ruſtico vicinam dicat. Imò ex oppoſito erit in manu aduerſæ partis docere, huic nullo modo expedire, vt talem rem habeat, quod ſatis præſtabit ſi allegauerit eam a minore repeti, vt denuo alteri vendat, & vt huic tantum officiat. Sunt & infinitæ aliæ cauſæ, quas per ſe, & vt euenire paſſim poſſunt, curioſus Lector aſſequi poterit

terit. Veritas igitur huius pũcti eo tendit, vt poſsit minor tam contra primum emptorem, quàm tertium poſſeſſorem reſtitutionem petere, & vbi in priorem emptorem iudicium inſtituitur, reſcin-
9 ditur contractus. Poſtmodum eodem iudicio contra poſſeſſorem agitur rei vendicatione, & ideo ſecundum Bart. in eo. §. Interdũ citandus eſt tertius poſſeſſor, quum dirigitur iudicium in emptorem primum, quia eius intereſt, vt per gloſſ. in l. quum miles. §. 1. quod metus cauſ. quæ fuit declaratio Bart. in eodem §. interdũ. à quo tamen in hoc poſtremo diſſideo, qui putem non eſſe opus eadem lite rei vendicationem intentare contra tertium poſſeſſorem, imò eſſe aliter. In primum emptorem agendum, & ita in eum concludendum vt ad rei reſtitutionem teneatur, & quam cogatur auocare ab eo, in quem tranſtulit: aliàs fruſtra in hunc primum ageretur, ſi neceſſariò eadem lite eſſet ſecundus emptor conueniendus, qui tamen nõ improbem, vt debeat hic ſecundus citari, quo ſi velit, liti adſit, ſuum deducturus intereſſe. Sic erit in optione minoris agere in primum emptorem aut tertium, ſed ſeparatis iudicijs, obſeruato tamen temperamento, quod eſt in eo. §. Põponius. vt ſi emptor ſecundus ſciuiſſet rem à minore venditã eſſe, in eum agẽdum: quod ſi ignoraſſet & prior emptor ſoluendo eſſet, non eſſe faciendum: ſi verò ſoluendo non eſſet, tũc cõpetere quãuis bona fide is emiſſet.

An per procuratorem poſſit reſtitutio implorari & quod mandatum ſit neceſſarium.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem per procuratorem poſſe impetrare crebior DD. ſententia.*
2 *Baldi opinio contra communem & ad eãdem reſpõſio, annexa ratione, cur per procuratorem tractatur reſtitutio in integrum.*
3 *Auctoris opinio contra rationem à Baldo redditam.*
4 *Confirmatio prima prædictæ opinionis.*
5 *Confirmatio altera.*
6 *Conſtitutio Franciſci Gallorum regis de aſſignanda ætate minorum.*

CAPVT XXII.

Adnecti poterit articulus: An per procuratorem poſſit Reſtitutio in integrum impetrari? quod aptè determinare videtur Rubri-
1 ca C. etiam per procuratorem reſtitutionem poſſe impetrari, atq; hãc opinionem ſine controuerſia probat crebrior Doctorum ſentẽtia. Etſi non me lateat, Bal. in l. j C. eodem tit. ſuper eo vtcunq; du-
2 bitaſſe. ſic enim is loquitur: Cùm in tractanda reſtitutione verſetur ætatis conſideratio, ita vt omnino diſquirendum ſit cuius ætatis ſit minor: nonne conſonum erit rationi, perſonaliter ipſe compareat? argu. eorum, quæ annotata ſunt in l. ſi. C de procurat. Quia ſit liquidum, iudicem, ex aſpectu ætatẽ hominis poſſe dignoſcere, & planè diſcerneret: vt eſt in l. 2 C. de his qui ve. æta. impe. in l. minor 25. annis ex aſpectu. ff. de min. Quã demum difficultatem reſoluens, aſſerit hoc caſu ſpeciale eſſe, vt per procuratorẽ tractetur reſtitutio: quòd in hoc iudicio minoris perſona non ſolum examini ſubijciatur: imò etiam de eius moribus ſit habenda quæſtio: nihil aliud præter id
3 recenſens. Cuius mentem ego in eo, nõ poſſum aptè concipere. Nam ſi non ſolum ætatis, ſed & morum, examen fieri debeat: tanto magis neceſſarium exiſtimarim, vt præſente minore talis reſtitutio tractari debeat: ita vt, me iudice, illius ſolutio potius augeat, quàm minuat difficultatem. Vt igitur, quid nobis ſit iudicij, exponamus, concludendum contra Bald. putauero, nullo modo minoris præſentiam neceſſariam, etiam quòd ætatis habeatur in reſtitutione quæſtio, ſeu controuerſia. Quòd vt intelligas, abnegare ipſe non potes, minorem, qui ſe
4 reſtitui petit, primùm in libello reſtitutorio ætatem ſuam debere deducere, &

ded-

deductam probare: à qua probatione ſi exciderit, planè ſuccumbet: ita teſtāte Baldo in l. ſuperuacuam. C. de temp. in integ. reſtit. peten. Quo fit, vt eius præſentia videatur ſuperuacanea, quaſi ſibi is imputare debeat, ſi ab ætatis probatione exciderit: etſi non inficior, quin, ſi volet, poſsit perſonaliter adeſſe. Sed quòd ad id ipſe adigi & compelli debeat, non video: cùm etiam multis & infinitis alijs modis, quàm præſentia & aſpectu, ætas probari poſsit, maximè a proximioribus puta per matrem, affines, & alios, demū per domeſticos, vt in proprijs & expreſſis terminis reſtitutionis determinat lex de tutela. C. de reſtitutio. in integ. Quinimò ea ætatis probatio, ab aſpectu dependens, non eſt omnino certa: ꝙ paſſim plures ſenes imberbes agnoſcamus, quos fortaſſe ſolo aſpectu iudex, ſi modò nihil aliud indagaret, iuuenes putaret: imò certius adhuc eſt ætatis teſtimonium, quod deprehenditur ex volumine Diœceſani. in quo, qui præſunt Parochialibus Eccleſijs, ſolent paſsim deſcribere eorum, ætates quos natura in medium producit. Et vt facilius ætatis

5 habeatur ratio, Franciſcus, Dei gratia Rex Francorum Chriſtianiſsimus, promulgandam curauit cōſtitutionem, qua hoc expreſsim mandatum eſt ijs, qui præfecti ſunt curionalibus, vt verè, ac, vt decet, deſcribant annum, & diem natiuitatis eorum, qui mundani fiunt: vt ex his habeas, indubitatum eſſe, per procuratorem reſtitutionem in iudicio peti poſſe, nec eſſe neceſſarium, vt præſentes minor aut maior eam implorent.

6

Sitne ſpeciali mandato opus pro Reſtitutione imploranda?

SVMMARIA.

1 *Pro imploranda Reſtitutione generale mandatum non ſufficit.*

2 *Dubitandi rationes & exempla, quod ſpeciali mandato non ſit opus.*

3 *Triplex diuerſitatis ratio à Baldo aſsignata, cur ſpeciale mandatum in Reſtitutione neceſſarium eſſe videatur.*

4 *Impugnantur ab auctore rationes Baldi, prima ibi, primum quod attinet. Secunda ibi, Minus mihi ſatisfacit. Tertia ibi, Atque idem iuris ſtatuendum erit.*

5 *Vera auctoris ſententiam cur in Reſtitutione, ſpeciale mandatum deſiderari ſoleat.*

CAPVT XXIII.

HIS non extra rem adnectetur: Sitne pro imploranda reſtitutione ſpeciale mandatum neceſſarium? In quo obiter reſol-

1 uunt *Scribentes*, generale non ſufficere: quod ſatis probatur in l. illud. §. ſi talis. ff. de mino. In quo §. hoc habetur: ſi talis interueniat iuuenis, cui ſit decernēda reſtitutio, ipſi poſtulanti præſtari debet, aut eius procuratori, cui id ipſum nominatim ſit mandatum: qui verò generalem de vniuerſis negotijs curam ſibi commiſsam proponit, nec ex eo eſt audiendus: quaſi textus ille doceat, caſum hunc reſtitutionis ſpeciale mandatum deſiderare. Tamen pro dubitandi

2 cauſa ita ei concluſioni obuiam hoc pacto ire poſſe arbitror: Solet ſocietatis renunciatio per ſpecialem & generalē procuratorem fieri: vt eſt in l. actione. §. renunciatione. ff. pro ſocio. & tamen nemo diffitebitur, talem renunciationem maximum in ſe præiudicij complecti. Imò l. verò. ff. de ſolu. verum eum cēſendum procuratorem refert, cui ſit mandatum ſpecialiter, aut bonorum omnium conceſſa adminiſtratio. Adijce, quod eſt in l. ſed ſi vnus. §. ſi procuratorem. ff. de iniu. per quam diſponitur, in proſequenda iniuria ita deligendū procuratorem, vt is haud eſſe debeat, cui ſpecialiter commiſſa ſit cauſæ perſecutio: verum ſcit futurum, ſi talis fuerit, cui reiū omnium ſit demandata adminiſtratio: & tamen actus ille proſequendæ iniuriæ plurimi eſt ponderis, ꝙ potiſsimū de hominis honore habeatur q̃tio, quā lex vitę contrœuerſię ęquari voluit, vt eſt in l. iuſta. ff. de manu-

manumiſsis vindicta. & l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſ. cauſa teſtamenti ab inteſta. Atque ex his, & primum quam adferatur, ad hæc reſolutio perſcrutanda erit natiua ratio, quid in re ſit? quare ſpeciale mandatum hoc caſu deſideretur? quo intellecto, facilè habebis, quomodo ſupradictis adhibendum erit reſponſum. Qua in re reperio triplicem a Baldo diuerſitatis rationem aſsignatam in l. j. C. etiam per procuratorem. Prima eſt: Nā
3 quum aduerſum ius commune competat reſtitutiò, æquum eſt, ſpeciale mandatum requiri. Secunda: quum denique In ſe retractationem complectatur reſtitutio, ita vt ob id contra minorem extē datur, vt eſt in l. vnica. C. de rep. quæ ſiūt In iud. Nonne æquum eſt, vt qui eā tractaturus eſt, ſpeciale mandatum habeat? Tertia: non licet procuratori factū domini impugnare, niſi ſpeciali mandato habito. l. ſi hominem. ff. manda. Et tali
4 impugnationi innititur, qui reſtitutionē implorat. hæc ipſe. Sed quàm hæ omnes rationes a legitimis tramitibus alienæ ſint, ſatis conijcere poteris ex his, quæ infra ſigillatim examinabimus. Primùm, quod attinet ad id, quod narratū eſt, ſpeciale mandatum, ideo neceſſarium, quia ſi iuri communi pugnet reſtitutiò. Nam ſi ſequendū duxeris Zazium, in eo quod efficaciſsimè tutatus eſt, Reſtitutionem Iuris communis eſſe, fruſtratoria manebit hæc ratio. Quam etiam capite alio obeſſe non poſſe cenſuerim: etſi extraordinarium remedium reſtitutionem eſſe admiſerim: quia ex eo ſequeretur, omnes actus, qui iuris communis non ſunt, ſine ſpeciali mandato non poſſe explicari: quod tamen eſt falſum. Minus mihi ſatisfacit ſecunda conſideratio: quia retorquutionem reſtitutio complectatur, ideo iuſſum ſpecialem deſiderari. An enim, Deus bone, ex eo inferes, vel hac occaſione ſpeciali opus eſſe mandato? Quod enim reſtitutio etiam minorem ipſum aſtringat, certè hoc ſuadet æquitas, & pura, imò mera ratio: quaſi nihil ſit æquius, quàm quòd minor, id, in quo eſt locupletior factus, reſtituat, vt in l. quod ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. vt quum ratio huic accedat caſui, quid tu allegabis ex eo ſpeciale mandatum requiri? Nec probare tertiam poſsim, quæ in hoc reſoluitur, vbi domini facto contrauenitur, ſpeciali mandato hoc eſſe intentandum. Nam ſi me conueneris, vt, quod promiſi, adimpleam, & ſi de debito appareat, nonne poterit generalis procurator cauſam meam tutari, & te agentem repellere? Poterit ſanè: & tamen certum eſt, eo caſu abnegari, quod dominus fuerat pollicitus. Atque idem iuris ſtatuendum erit, ſi experiundo iudicij locus fuerit: etſi hæc poſterior ratio cæteris videatur vrgentior & coloratior, ita vt iamiam habeas tres has rationes per ſe diſtinctas & ſeparatas, nihil ad negotium concludere. Qui tamen non diffitear, ſimul iunctas multum conuenire veritati: & ex his connexis efficacem deſumi poſſe. Nec mirabere, hoc capite ſpecile mandatum requiri, quum etiam infiniti caſus ſint, in quibus deſideratur neceſſariò: puta, in contrahendo matrimonio, ac alijs pleriſque, quos ſigillatim enarratos reperiès ab Angel. in §. fin. Inſt. de his per quos age poſſu. Et certè. qui ſpecialem iuſſum hoc capite interuenire
5 voluerunt, moueri potuerunt vel hoc vno, quòd reſciſsio contractus videatur eſſe alicuius ponderis, quia res iam conſummata & perfecta retractanda ſit, & ius alteri quæſitum auferendum. His ad de interpoſita ſtipulatione, necnon rem ratam dominum habiturum, promiſsione facta: ſi de ſpeciali tamē mandato dubium fuerit, legem ita ei malo mederi, vt ſpeciale illud mandatum ratihabitione firmari poſsit: vt eſt in l. quod de ſpeciali. ff de minor. Sed quum iſtud haud examinandum duxerim, ego iam in eo vlterius non verſabor. Sic ſolida manet ea concluſio, pro reſtitutione in integrum imploranda, eſſe ſpeciali mandato opus.

Verum

Vtrum in ſpeciali mandato reſtitutionis ſit ſpecificè inſerenda cauſa, ob quam petitur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Specialem cauſæ expreſſionem procuratorio inſerendam, Bartoli ſententia.*
2 *Einſdem Bartoli opinio contraria.*
3 *Excutitur ab auctore. l. filiuſfamiliàs. ff. de donat. contra opin. Bartoli poſteriorem.*
4 *Saluatur Bartolus ex d. l. filiuſfamiliàs.*
5 *Caſus, in quo ſpecialis cauſę expreſſio neceſſariò requiritur.*
6 *Caſus alter, in quo idem requiritur.*

CAPVT XXIIII.

ET vt ad reliqua tranſeamus, dubitari ſolet à Doctoribus, hoc admiſſo, q̃ pro reſtitutione ſpeciale mãdatum requiratur, An ſit ſatis, ſi in procurationis inſtrumento inſeratur hæc clauſula, & ad petendam in integrum reſtitutionem conſtituatur talis procurator, vel ſi neceſſum ſit, ſpecificè exprimere cauſam, quæ tractanda ſit? Qua in re Bart.
1 in eo §. talis, fuit inclinatior, vt hoc neceſſariò in procuratorio adijciẽdum ſit, & in tali cauſa: argum. l. ſi quis mihi bona. § ſed vtrum. ff. de acquirend. hæred. ex qua deſumitur (ſi de adeunda hæreditate fuerit quæſtio) particularem expreſsionem faciẽdam, vt idem iuris alio caſu ſtatui voluerit. Non ſum tamen
2 neſcius, eundem in l. filiuſfam. ff. de donatio. aliter ſenſiſſe, imò propenſiorem fuiſſe, qui probaret ſuperfluam eſſe litis expreſsionem, quaſi ſatis nominatim inſerta videatur. argum. l. Titius. in princ. ff. de lib. & poſthum. Cuius poſtremum dictum ex eo confirmatur, quia ad opponenda crimina, & defectus conſtitui poſsit procurator, vt in clementina j. de
3 procurat. Ego tamen quandoque miratus ſum, quòd Barto. hanc poſteriorem opinionem firmarit in illa l. filiuſfa. cùm is text. videatur eius ſententiæ omnino pugnare, in quo habeatur regulariter filiumfamiliàs donare non poſſe, etiamſi ei libera peculij adminiſtratio conceſſa fuerit. Et tamen primum annotatum intellexiſti, ſi nominatim hoc ei indultum fuerit, vt donare poſsit, locum eſſe donationi, vt ex eo lex deſideret nominatim ei eſſe mandandum, quaſi ad hoc non plenè ſatisfaciat illa generalis, & larga peculij adminiſtratio, ita commiſ-
4 ſa. Putauero tamẽn, vanam eſſe horum verborum in tali cauſa (ſi iuris rigorem inſpexeris) expreſsionem: quòd ſatis ex verbis aliter conceptis id eliciatur, nec obeſſe poterit l. filiuſfam. quæ planè, & vt decet, intellecta Barto. opinionem mea ſententia adiuuare videtur. In ea enim habetur, ſat eſſe, ſi dicatur dono, non quòd neceſſariò pars eo adigatur, vt inſeri debeat, quid? & cui? & tamen, ſi tam nominatim eſſet expediendus actus, non extra rem iudicaretur declarandum, quid, & cui, donaretur: ita vt textus ille, ſic intellectus, iamiam Bart.
5 ſententiam confirmet. Sunt autem aliquot caſus, quibus ſpecialis expreſsio eſt omnino requiſita, qualis eſt adeundæ hæreditatis, nec ab re. Solet enim maximus verſari, & imminere eo caſu periculum, cùm per aditionem hæreditatis hæres cum creditoribus hæreditarijs quaſi contrahat, ita vt is pro debitorum ex ſolutione obligetur: vt eſt in l. apud
6 Iulianum. ff. ex quibus cauſ. in poſſeſſ. Habes denique matrimonij caſum, in quo ſimile deſideratur: ſed hac ratione, quòd ex eo non leue, imò graue dependeat & reſultet præiudicium, ita docente l. generaliter. ff. de ritu nuptia. Sic ex his habes tutius futurum, ſi in procuratorio hęc verba adponantur, & in tali cauſa: quę tamen non eſſe neceſſariò inſerenda putauero, nec ob eam obmiſsionem viciari procuratorium.

Nunquid generalis procurator ad litem proſequendam conſtitutus, poſſit incidenter in eadem lite reſtitutionem petere?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis petitionem à procuratore generali incidenter inſtitui poſſe, exemplum primum.*

2 *Caſus ſeu exemplum ſecundum.*

3 *Rationes auctoris pro confirmatione eiuſdẽ concluſionis. & num. 4 5. & 6.*

7 *Rationes eiuſdem, in contrarium: & num. 8. item 9. vbi excutitur l. fi. C. vbi, & apud quem.*

10 *Approbat auctor primam concluſionem, in conſequentiam nimirum, & incidenter peti poſſe Reſtitutionem etiam ſine ſpeciali mandato.*

11 *Speciale mandatum in pleriſque caſibus neceſſarium eſſe, quomodo intelligendum ſit.*

12 *Adducitur l. quotiens. C. de iudic. & ex ea rurſus infertur: Reſtitutionem à procuratore citra ſpeciale mandatum incidenter peti poſſe.*

13 *Reſpondet auctor ad illorum obiectionem, qui propter euidentis damni conſiderationem, ſpeciale in Reſtitutione mandatum opus eſſe contendunt.*

14 *Incidens Reſtitutionis petitio, tam eſt principali negotio connexa, vt alterum ex altero dependeat*

15 *Reſpondetur ad tex. c. innotuit. extra de electio. nume. 8. contra primum thema, & concluſionem adductum.*

16 *Comprobatur ratione, caſus ſeu exemplum, num. 2. allegatum.*

17 *Procurator ad opus nouum nunciandum cõſtitutus, videtur etiam datus, vt de demoliendo opere ſtipulationem recipiat.*

CAPVT XXV.

EX his emerſit apud Doctores difficultas alia: Si ego aliquem procuratorem meum generaliter conſtituerim, eiq; litem proſequẽdam commiſerim, demum expedierit ipſe meo nomine, dum hæc cauſa tractaretur incidenter, petat reſtitutionem: an non virtute eius generalis mandati id efficiet? Quod vt clarius intelligas, nõ incõcinnum videbitur, exem
1 pli gratia, caſus aliquot in eam rem adferre: puta ſi ego tibi per contractum domum, aut rem aliam promiſerim, & quo tu eam conſequare, me coram iudice conueneris: certè is quem ego generaliter pro huius cauſæ tuitione procuratorem conſtitui, poterit excipiendo, tuamq; intentionem confutando petere, me aduerſus illum contractum reſtitui, modò ex eo me læſum patuerit, quantumuis hoc ei à me ſpecialiter com
2 miſſum non fuerit. Memini etiam conſimilem alium caſum meo tẽpore in praxi eueniſſe, & qui ſatis huic negotio eſt accommodabilis. Conſtituerat quidam procuratorem generalem ad lites. cæterùm, dum lis agitaretur, huius procuratoris inſcitia & ſumma deſidia fuit obmiſſa alicuius facti propoſitio: quod tamen factum erat neceſſariò deducendũ, ita vt ex eo plurimum læſum minorem pateret. An non poterit huius mandati generalis efficacia petere minorem reſti tui? vt denuò proponat, quod huius negligentia poſtpoſitum agnoſcitur. Sic intelligis, quomodo poſsit peti inciden-
3 ter reſtitutio: quod poſtea latius excutiemus. Quòd autem ſpeciali mandato non ſit opus, primùm vrget iſtud: nam cui commiſſa eſt litis proſecutio, cẽſentur & cætera demandata: ſine quibus aptè & vtiliter explicari id nequit. l. ad rem mobilem. ff. de procur. Accedit ad
4 hæc c. vlt. de reſtit. in integ. in antiquis: cuius deciſio eò tendit, vt in mandato iuriſdictionali id præcipuè attendatur, An iuriſdictio principaliter, num etiam incidenter imploretur? vt idem iuris ſtatuendum ſit in actu, & mandato procuratorio. Solent enim hæc duo paſsim in pleriſq; conformitatem habere: ita docentib. Modern. in l. & quia. ff. de iuriſd. om. iud. Demum facit, q hæc reſtitutio
5 à principali negotio omnino deriuetur,

vtex

vt ex eo ſuccedat regula. l. quoties. C. de iud. in qua diſponitur. Quod etſi de cauſa ſtatus principaliter quis cognoſcere nequeat: ſi tamen volet, incidenter eam
6 terminabit. Quinimò hoc manifeſtè videtur deſignare. l. fi. C. vbi & apud quē: quam ad hoc mirè quadrare aſſerit Bar. in l. an procurator. ff. de nou. oper. nunc.
7 Vt tamen intelligas non ſine controuerſia hunc articulum procedere, primum in oppoſitum facit: Nam ſi ſpeciale mādatum in impetranda reſtitutione exigatur, quia immineat euidentis periculi cōſideratio: nonne, Deus bone, hoc tam graue præiudicium eſt conſiderabile, etiamſi incidenter petatur reſtitutio. quaſi hoc ſolùm ſpectandum ſit, an reſtitutio imploretur? ita vt ex eo in vtroque par ius ſtatui debeat vulgata l. il-
8 lud. ff. ad l. Aquiliam. Porrò comprobari iſtud poterit ex annotatis, in c. innotuit. extra de elect. vbi diſponitur, quòd cui eſt mandatum, vt electionis confirmationem petat, non admittitur, qui diſpenſationem ad electi perſonam ha-
9 bilitandam imploret. Quinimò nihil ad rem, me iudice, facit tex. l. fi. C. vbi, & apud quem iudicem reſtit. cauſa vendit. ſit. Cùm lex in eius calce diſponat, vt non apud alios iudices, quàm eos qui ibi enumerati ſunt, impetretur: ſiue hoc ſpecialiter eis fuerit demandatum, ſiue generaliter dati ſint iudices: vel in aliis ſpeciebus inciderit quædam quæſtio reſtitutionis. Atque hæc ſunt pura eius textus verba, ex quibus potiſsimum illis inciderit quædam quæſtio reſtitutionis. Inferunt reſtitutionem poſſe incidenter peti: quod ego ſatis admitto. ſed qui apertè abnegem, eo textu probari,
10 cùm incidenter petitur, ſpeciale mandatum non deſiderari. Putauerim tamen, omnibus ad amuſsim euolutis, non eſſe à priore ſententia deficiēdum: nam vides ſimile in legatario, quem adhiberi poſſe teſtamento in teſtem lex admittit; hac potiſsimum ratione, quòd, non principaliter, ſed in conſequentiam commodo, & vtilitate fruatur: vt eſt in l. diſtantibus. C. de teſtamen. Solent etiam à lege multa in conſequentiam concedi, quæ principaliter refutanda ducit, vt eſt
11 in l. j. ff. de autho. tuto. Quod etiam dictum eſt ſpeciale mandatum, pleriſque caſibus neceſſarium. Hoc tu ita declarare debebis, modò id principaliter petatur, quaſi ſecus ſit, ſi per viam incidentiæ, argum. l. indebitum. ff. de condictio.
12 indeb. Et quòd ita ſe res habeat, efficacibus quoque rationibus poterit confirmari: meque potiſsimum in eam trahit opinionem finalis ratio illius l. quotiés. ſecundum quam ita poſſe inſiſti ratus ſum: nam in ea l. diſponitur incidenter de ſtatu alicuius poſſe ab eo iudice cognoſci, & ſi principaliter nequeat, quod eſt, ne cauſæ diuidatur continentia: vt eſt in l. nulli. C. eodem titu. de iudi. Sed quæſo, nonne hæc ratio, ne cauſæ continentia diuidatur, etiam hoc noſtro caſu militabit, ita vt eadem lite vtrunq; terminetur negotium, puta principale & reſtitutorium? Si enim nouo eſſet opus mandato, atque alia noua lite, certè principali cauſæ non incumberetur: imò ex lite lites generarentur. Sic cum vno eodemq; actu, & vna via, extricati poſſint, quid tu inficiabere, quominus à procuratore citra ſpeciale mandatum incidenter reſtitutio petatur? Poſſe etiam l. illam, quoties, hoc modo induci ſuſpicatus ſum, vt quum ibi incidenter quis eſſe iudex poſsit, quia aliter eſſe nequeat: ita & poterit incidenter agitari reſtitutionis quæſtio: Et ſi principaliter fieri non poſſet, puta ſpeciali mandato ceſſante. Præterea hoc verbo ſimiliter ſtatuitur ratione cōnexitatis, &, vt cum quibuſdam loquar, deſeruientiæ, quaſi connexa videatur hæc incidens reſtitutio cum principali: Sed dices, quid tu reſpondebis? vtroque caſu euidentis
13 damni imminere conſiderationem: quę certè eſt ratio vtcunque premens negotium. quam tamen ſic poſſe vitari exiſtimauerim, modò hoc vnum probaueris, eò hanc reſtitutionem tendere, quo melior fiat minoris conditio: & vt nihil ipſe detrimenti aſſequatur. Præterea incidēs hæc reſtitutio ex facto

aduerſarij agentis cauſatur: qui ſi aliàs minorem non conueniſſet, implorata nõ fuiſſet, ita vt cauſa primitiua & originaria attendi debeat: & per quam ad reſtitutionem deueniatur. Demum facit tunc eam exceptiuè, & per viam defenſionis proponi, quaſi ſit huic procuratori generali demandata. Quinimò tam grauis non eſt præiudicij, qualis eſt principalis: cùm hoc caſu nullus ſit in minorẽ retorcutioni locus, vt poſtea docebimus. Sic hæc omnia, ſimul cumulata, tibi manifeſtum facient, quid in re ſit? quare ſine ſpeciali mandato incidenter poſsit reſtitutio peti? & cur principaliter im-
14 plorata exigat ſpecialitatem? Vnum ad hæc adhuc annotabis: Incidentem hanc reſtitutionem tam connexam eſſe principali negotio, vt vnum à reliquo pen-
15 deat. Ex quo facilè ſubduci poteſt, quod in oppoſitum fuit conſideratum: repelli procuratorem ab impetratione diſpenſationis, cui ſola electionis confirmatio fuiſſet commiſſa. Scis enim, tali caſu diſpenſationem, vbi potiſsimũ confirmatio petitur, nihil commune cum mandato habere: nec reſultaturum gra-
16 ue præiudicium, ſi differretur diſpenſatio: quod tamen ſecus ſtatueretur in reſtitutione: Imò in caſu, quem de negligentia procuratoris primùm annotauimus, patet euidens & manifeſta ratio, quare ipſe incidenter reſtitutionem poſſit petere, quum ibi non ſit quæſtio reſciſsionis contractus à minore celebrati: ſed vt ſubueniatur deſidiæ, aut ſi malis ignauiæ eius procuratoris, cuius in curia minor damnum paſſus fuit, cui, ne lædatur, lex non ab re ita indulgendum putauit. Atque ad horum omnium comprobationem accedit, procuratorem, qui ad opus nouum nunciandum conſtitutus eſt, videri etiam datum, vt de demoliendo opere ſtipulationem recipiat: etſi hic actus ſpecialem iuſſum exigat. ad quod facit l. cùm procurator. ff. de oper. noui nunciat. Habes igitur ſpeciale mandatum neceſſarium, vbi principaliter reſtitutio petitur: ſecus, ſi incidenter id fiat.

An conſtitutus à minore procurator, poſſit lata ſententia ſine ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutionem petere?

SVMMARIA.

1 *Procurator minoris, an lata ſententia ſine alio mandato Reſtitutionem petere poſſit, plenè tractat Panor. in c. ſuſcitata de in integ. reſti.*
2 *Concluſio eiuſdem Panormitani, Reſtitutionem et citra aliud mandatum peti poſſe.*
3 *Reſtitutio comparatur appellationi; & qualiter hoc procedat. nume. 12.*
4 *Petitionem Reſtitutionis ſatis incidentem videri, quæ ante executionem ſententię imploretur: Abbatis opinio.*
5 *Petitionem illam incidentem non eſſe, quę poſt latam ſententiam proponitur: auctoris ſententia contra Abbatem.*
6 *Reſtitutio ne incidenter peti poſſit lite pendente, & nondum deciſa proponi debet.*
7 *Qualiter intelligenda ſit illa regula: Quę fiunt incontinenti, cenſentur ineſſe actui.*
8 *Concludit auctor contra Panor. tutius eſſe, vt in petenda reſtitutione poſt latam ſententiam ſpeciale mandatum interueniat.*
9 *Probat ſuam opinionem auctor ab exẽplo.*
10 *Eiuſdem opinionis alia comprobatio.*
11 *Qualiter Panormitani opinio ſaluari poſſit, vt reſtitutio ante executionem ſententiæ petitę, cenſeatur lite pendente facta & incidens videatur.*

CAPVT XXVI.

1 EX his ſe offert aliud: An cõſtitutus à minore procurator, poterit, lata ſententia, ſine alio ſpeciali mandato intra dies decem reſtitutionem petere? Quem articulum plenè attigit Panor. in c. ſuſcitata. de in inte. reſt. quo loco exempli gratia proponit. Quid ſi in minorem lata fuerit ſententia, nonne procurator, qui ab eo in cauſa tali fuerat conſtitutus, poterit ante decem dierum

dierum lapſum, qui ad prouocandum ſunt, ſine alio ſpeciali mandato reſtitutionem in integrum aduerſum talẽ ſententiam petere, idq; potiſsimum virtute & efficacia primi mãdati generalis, quo fuerat ei agendi vis commiſſa? Aſſerit autem hunc eſſe caſum, per quem dici-
2 tur incidẽter peti reſtitutio: Et tandem poſt longam diſputationem reſoluit, à procuratore hanc reſtitutionem, etiam citra aliud ſpeciale mandatum expoſtulari poſſe, quod ipſe ita probari aſſerit. Nam vt poteſt procurator non expectato nouo iuſſu appellationem emitterre.
3 c.iniuſtè.extra de procura.ita & reſtitutionem implorare, cùm reſtitutio appellationi æquiparetur. c. ex literis. ex-
4 tra de reſtit.in integr. Aſſerens prꝑterea, petitionem hanc ſatis incidentem poſſe dici, qua ante ſententiæ executionem imploretur: ita, vt pendente lite, cenſeatur facta: eo potiſsimùm animaduerſo, quæ fiunt incontinenti, iudicentur actui ineſſe, l.lecta. verſic.dicebam.ff.ſi cer.pet. vt ex his ipſe in tali reſideat ſen-
5 tentia. A qua tamen deficiendum exiſtimauerim, modò à terminis, quos ipſe propoſuit, non diſceſſeris. Fingit enim exemplum, tunc quum lata ſit ſentẽtia, quo caſu certiſsimum eſt, litem principalem finitã, & negotium, de quo agebatur terminatum: iudex enim ſuo tũc functus dicitur officio, vt in l. iudex.ff. de re iud. Sic ſi nulla lis ſit, nonne tu ex eo dices, hoc caſu eandem periculi, aut, ſi malis, grauis præiudicij conſiderationem imminere? Et ita ac ſi principaliter de petenda tractaretur reſtitutione, vt putauerim hoc caſu potius principaliter, quàm incidẽter reſtitutionem peti, cùm maximè lis ſopita maneat.

6 Quod autem primum edoctum eſt, incidenter reſtitutionem peti poſſe, id tu debes neceſſariò intelligere, modò lite pendente, & nondum deciſa ea, incidens reſtitutio proponatur. Vt enim ab initio mãdatum fuit neceſſarium, ita & hoc caſu, in quo de litis inſtauratione agitur, requiſitum videtur. Vrget etiam alia ratio: nam fortaſſe minori conſultius eſſet, ſententiæ acquieſcere, quàm ab ea reſilire: quia iuſtè ſit condemnatus. Sic quum hoc ita poſsit ſubſiſtere, nonne ꝗquius erit, vt prius minorem conſulat: vel eos qui eius adminiſtrationem ſuſceperint, vt tandem horum prouidentia reſtitutionem intẽtet? Nec oberit, quod prædiximus, reſtitutionem & appellationem eadem via terminari, cùm hoc ego planè abnegem: qui poſtea ſuo loco ſim edoctus, plurimum hæc inter ſe diſsidere. Nihil etiam ad rem
7 facere videtur prꝑſcripta regula: Quæ fiunt incontinenti, ineſſe actui: ita vt videatur ante ſententiam propoſita reſtitutio, cùm certum ſit, latam fuiſſe ſententiam, ita vt veritas omnino inſpicienda ſit, per quam patet litem deciſam: nihilq; efficaciter ad illud tempus retro trahi poſſe, quòd extrema ſint omnino inhabilia, ſecundum Barto. in l.ſi quis, pro emptore. ff.de vſucap. Prꝑterea talis regula non procedit, ſi de tertij prꝑiudicio dubitaretur: etſi certum non eſſet, damnum imminere, quod ego non ab re dico. Quid enim? ſi in hac reſtitutione minor ſuccumberet, ita vt expenſas ſufferre cogeretur, nonne hoc in ſummum eius cederet diſpendium? ita ſanè. Qua de re opportunius iudi-
8 caretur re conſulta, & ſpeciali mandato habito, proponi hanc reſtitutionem. quæ omnia planè interuertunt illam Abbatis opinionem, quam ego ſat fragi-
9 lem eſſe conijcio: imò in eius confutationem me adhuc vnum aliud mouet, procuratorem, qui ſententiam obtinuit ex primo mandato, executionem ſententiæ petere non poſſe, imò opus eſſe noua declaratione: quod eſt in iure indubitatum. Et tamen eo caſu certum eſt, de domini vtilitate agi. Quare igitur idem non aſſeuerabis in hac reſtitutione, quæ, lata ſententia, eſt petenda, quum maximè in executione id introducatur, quia forſan dominus nolit ſententiam exequi? quæ ratio videtur concludens, & minori omnino adaptabilis. Facit & aliud, finita lite, huius procuratoris poteſtatẽ defeciſſe. Quod

C 3 quum

10 quum ita ſit in reſtitutione, quare in ea
11 idem ius non ſtatues? Qui tamẽ Panor.
tutari volet, reſpondere poterit, verum
eſſe, lata ſententia, ſopitam litem, quod
ad iudicem attinet: ſecus ſi partes liti-
gantes ſpectaris, ita declarantib. Docto.
12 in illa l. iudex. ff. de re iud. Quod autem
deſumitur, primæ quam litem ſemper ſub-
ſiſtere, quia reſtitutio, & appellatio ex
eiſdem actis terminari debeant, non eſt
omnino verum: imò quàm ea declara-
tio ſit à veritate aliena, ſatis docet Bart.
in l. vir bonus. ff. iudica. ſolui. & in Auth.
per hanc. C. de temp. appe. vbi declarat,
diuerſam eſſe litem appellatoriã ab ea,
quæ principaliter intentata eſt: ꝙ in ea
ſecunda inſtantia poſsint non allegata
proponi, non propoſita allegari: ita vt
eodem iure, quæ ſunt omiſſa & poſtpo-
ſita in hac incidenti reſtitutione poſtea
deduci queant: quæ ſi vera ſint, iudica-
bitne vir doctus, ſpeciali opus eſſe man-
dato? Atq; hæc opinio mihi videtur tu-
tior, verior, & per quam minoris ſit in-
dẽnitati optimè, & vt decet prouiſum:
in qua aduerſum Abbatem reſideo.

An num ſit tutoribus, curatoribus ſeu œconomis permiſſum, reſtitutionem ſine ſpeciali mandato impetrare?

S V M M A R I A.

1 Tutores ſeu curatores non opus habere ſpeciali mandato pro impetranda reſtitutione, opinio Baldi.

2 Prędictæ opinionis comprobatio.

3 Quod de tutoribus & curatoribus minorum dictum eſt, etiam ad Syndico, & Oeconomos ciuitatum extendi poſſe, eiuſdem Baldi ſententia.

4 Contra Baldum inſiſtit auctor, & ampliationem ſeu extenſionem num. 3. propoſitam latius diſcutit.

5 Prælatum, & alios conſimiles ſaltem in ſubſidium reſtitutionem petere poſſe, opinio Speculatoris; & ad eandem auctoris reſponſio.

6 Reſtitutio in id inclinat, vt melior fiat minoris conditio.

C A P V T . X X V I I.

SVccedit aliud, quod à priore
pendet difficultate: Nunquid
minorum tutoribus, ſeu cura
toribus, ſit permiſſum, ſine
mandato ſpeciali reſtitutionem implo-
1 rare? in quo ait Bal. in ea l. vnica. C. etiã
per procur. fruſtra in his tale mandatum
deſiderari, ꝙ ſit eis à iure commiſſa hæc
adminiſtratio: & in ſimili eſt manifeſtũ,
hos pro pupillo, ſeu minore, iuramẽtum
calumniæ præſtare vel exigere poſſe, vt
ipſa rei qualitas deſiderabit, per l. ſecun-
dam. C. de iur. calum. Secundum quam
conſiderationem Panorm. eo capitulo,
ſuſcitata, putauit hanc priorem opinio-
nem eſſe inſequendam. Cuius ſentẽtia,
2 necnon eorum, qui has partes ſunt tuta-
ti, poteſt efficaciſsimè comprobari: ex
eo, ꝙ, quum his ſit publicum officium
demãdatum, certum, imò indubitatum
maneat, officiales publicos ſpeciali non
egere mãdato. l. nimirum. § defenſoris.
ff. de muner. & hon. Atq; hæc Bald. ea-
3 dem l. vnica putauit extendi poſſe ad
Syndicos, & Oeconomos ciuitatum, nec
non eccleſiarum Prælatos, ita vt pro ci-
uitatibus, & eccleſijs, quibus præſunt,
reſtitutionem poſsint implorare, vel hac
vna ratione, quòd publicum officium
exerceant hæ perſonæ. hæc ipſe.

Videamus nunc, an eius ſententia,
quam paſsim receptã nemo neſcit, poſ-
4 ſit probabilib. rationibus euerti? Et pri-
mùm quod attinet ad prælatum Oeco-
nomum ſeu defenſorem ciuitatis, rès ſa-
tis videtur dubia. Scis enim his de iure
interdictam bonorum eccleſiaſticorum
alienationem, niſi capituli, & conuentus
acceſſerit conſenſus: toto tit. de his quę
fiunt à prælat. vt ſi hac alienatione pri-
uati maneant, quomodo per ſe iudicis
officium impetrabunt, & tale quod ad-
huc in ſe retorcutionem contineat? ar-
gumento, ab eo quod eſt magis, vt eſt
in

in Authent. multo magis vulgatiſsima. Quam difficultatem excitare videtur Spec. ſub tit. de reſtit. in integ. qui tandem pro eius enodatione ſatis fatetur, quod de alienatione præmiſimus: ſed
5 qui dicat, prælatum, & alios conſimiles, ſaltim in ſubſidium reſtitutionem petere poſſe. Cuius reſolutio in eo mihi omnino leuis, & ieiuna videtur, nec, vt decet, verè negotium extricare, cùm de eo contendamus, an principaliter, non autem incidenter, ij poſsint reſtitutionem impetrare? vt ego aliter, & conſultius reſponderi poſſe exiſtimauerim, qui putem, diuerſa eſſe omnino hæc duo, alienatione aliquem priuari, & reſtitutionẽ impetrare poſſe. Nam æquum eſt, imò rationi conſentaneum, vt prælatus, niſi requiſito capituli cõſenſu, patrimonium eccleſiæ alienare nequeat: quod fit, ne deterior maneat eccleſiæ conditio Sed quæſo, an bene ex eo ſequatur, ergo reſtitutionem petere nequibit? non ſanè.
6 Vides enim reſtitutionem in id declinare, vt melior fiat minoris conditio: ſic vtriuſq; effectus eſt omnino ſeparatus & diſtinctus. Manebit igitur ex his præcedens opinio firma & ſolida, tutorem, curatorem, &, ſi qui ſint, qui à lege adminiſtrationem habeant, reſtitutionem petere poſſe. Pro cuius confirmatione facit l. vnica. C. de offi. eius, qui vicem alicuius iud. vel præſid. obtin. vbi habet text. ſi in aliquo captũ ſit ius Reipublicæ, defenſores eius, ſi modò adeſſe fiduciam negotio putauerint, reſtitutionis auxilium flagitare poterunt, ita vt is text. ſit ad hoc apertiſsimus.

An num alicuius vrbis quartumuiri poſſint ſine ſpeciali mandato reſtitutionem impetrare?

SVMMARIA.

1 *Defenſoribus ciuitatum ſeu quartum viris ſine ſpeciali mandato permiſſa eſt Reſtitutionis petitiõ.*

2 *Ratio dubitandi in contrarium, & qualiter intelligẽda ſit lex vnica. C. de off. eius, qui vicem alicuius iud. vel præſid. obtin.*

CAPVT XXVIII.

Ex ſupradictis poterit planè determinari incidens alia difficultas: An num quattumuiri alicuius vrbis poſsint citra ſpeciale mandatũ reſtitutionem impetrare, vbi potiſsimũ vrbs læſa eſt? Solet. n. lex tales alio nomine defenſores appellare, vt liquet ex toto tit. de defen. ciui. in Authẽtico vol.
1 Et ſanè permiſſam ijs eam implorationem ſatis denotant verba illa: Si modò adeſſe fiduciam negotio exiſtimẽt. quaſi lex his concedat, vt per ſe diſquirant, & examinent, ſitne ceſſurum minoris cõmodo an incõmodo, ſi talis impetretur reſtitutio. Tamen aduerſum hanc deter
2 minationẽ vrgere hoc vr: Nam etſi lex illa ſimpliciter referat, hos ciuitatũ defenſores reſtitutionem poſſe impetrare, certè ita videbitur intelligenda, & declaranda, vt procedat, ſi ſpecialis præceſſerit iuſſus. Nec tibi videbitur abſurda hæc interpretatio, modò hoc vnum conſideraris, l. per aliam eſſe declarandam, & interpretandam: ſalua tamen manebit præcedens opinio, quum de ſe ſit verior, ſi tu iſtud ponderandum ducas, legem illam indiſtinctè, & generaliter his permittere reſtitutionis impetrationẽ: nec ab re id conceditur, cùm gerant ipſi publicum officiũ, vt cum id eis cõmittatur, ꝙ publici officiales ſint, quare abſolutè nõ admittes hos reſtitutionẽ impetrare poſſe, ne tu minus his cõcedas, q̃ reliqs, quib. publici officij cura eſt demãdata.

Poſtulata reſtitutione in integrum an num aliquid de nouo poſſit attentari?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione in integrũ poſtulata nõui ni-* hil

hil attentari debere, vulgata iuris regula exemplo comprobata.

2 *Reſtitutio aduerſus ſententiam implorata, impedit executionem eiuſdem.*

3 *Exemplum & caſus prædictæ concluſionis non pænitendus & in praxi admodum peculiaris.*

4 *Qualiter intelligi debeat, quod dictum eſt num. 2. Reſtitutionis petitionem impedire executionem ſententiæ.*

CAPVT XXIX.

Adnecti præcedentibus poterit: An num, poſtulata in integrum reſtitutione, aliquid attentari, & nouiter fieri poſsit?

1 Quod vt intelligas, ego hac in re adferam caſum, quem licuit aliquoties vidiſſe in praxi. Tunc enim ſuſcitata fuerat inter partes, viciſsim contendentes, cuiuſdam legati controuerſia, altera earum obijciente teſtamentum aliter celebratum, quàm illius ſcriptura contineret: atque hoc erat præcipuum & principale negotium Ex oppoſito proponebatur, acceptatum tale teſtamẽtum, ac ſubſecutam hæreditatis aditionem, & hac de re legatum agnitum: quæ certè erat vrgens confœderatio. Interim dum hæc lis agitaretur ab aduerſa parte declararunt extitit, impetratam ſuo nomine à Cæſare reſtitutionem in integr. aduerſum eã acceptationem, vt ex eo perſiſteret, iudiciũ illud reſtitutionis primum terminari debere, principali negotio ſuſpenſo: nec ſuper eo efficaciter poſſe procedi, niſi reſtitutione deciſa: quem ad id mouebat vulgara illa iuris regula: Reſtitutione in integrum poſtulata noui nihil. ſecundum quam opinionem fuit caſus iſte deciſus & determinatus. Poſſent & multa alia conſimilia exempla in medium adferri.

2 Sed inter cætera vnum proponitur, reſtitutionem aduerſum ſententiam imploratam ſententiæ executionem impedire: quaſi, reſtitutione pendente, niſi ſit innouandum. quod ſatis comprobat l. j. C. eo. tit. reſtitutione in integ. petit. Cuius verba ſunt hæc. Poſtulata in integrum reſtitutione, omnia in ſuo ſtatu eſſe debere, donec res finiatur: idq; ab eo curandum, ad cuius partes res illa attinet, de iudice, corã quo mota eſt lis intelligens. Simile habes in l. j. nil noua appe. pend. Et potiſsimum in terminis reſtitutionis loquitur l. ſi cauſa cognita, in verbo, ſuſpenſum. C. de tranſact. habes ad id l. defendente, iuncta Bar. doctrina. ff. de auctori. tut. facit c. ſuſcitata ab oppoſito ſenſu inductum, extra, de in integ. reſtitutio. Adijcere his poteris exemplum aliud non pœnitendum, quod in praxi

3 eſt admodum peculiare. Si dum à me, tanquam præmortui patris hærede, ſumma pecuniaria peteretur: Ego, lite pendente, implorarim me ad id reſtitui, vt qui primum ſimpliciter hæreditatem paternam adierim, poſsim eam ſub beneficij inuentatio acceptare, & legis ſolennitatibus ſatisfacere: æquum tunc erit, quã diu hæc reſtitutionis cauſa ventilabitur, ſileat principale negotium, quantumuis admiſeris inſtrumẽtum obligationis præcipuæ guarentigiatum eſſe, & paratam habere executionem; atque ita obſeruatum nemini. Quod dictum ex commu-

4 ni mente Scribentium eſt ita declarandum, modò reſtitutionis cauſa ſit de ſe euidens & tam manifeſta, vt pateat concedendam, nec poſſe recuſari. alias, ſi liquêret, calumnioſè proponi, eoq; animo vt lis prorogaretur: certè hoc caſu nullus eſſet impedimento locus: quinimò principale negotium decideretur, ſepoſita omni huius reſtitutorij iudicij conſideratione: nec in caſu ſuſpenſionis ſententiæ, quam præmiſimus, fieret ſententiæ executio, niſi ante omnia pſtita cautione de rei reſtitutione. idque potiſsimum in caſum, quem minor in reſtitutionis cauſa vicerit, vt eſt in eo c. ſuſcitata, ſi à contrario ſenſu inducatur.

An reſtitutio in integrum ſententiæ executionẽ impediat?

SVMMARIA.

1 *Exceptiones poſt ſententiam propoſitæ, non im-*

impediunt executionem ſententiæ, & idem in Reſtitutione ſtatuendum cenſet Bald. & aliquot ſequaces.
2 *Reſponſio auctoris ad opinionem Baldi & aliorum.*
3 *Plus energiæ habet in ſe reſtitutio, quàm exceptio.*
4 *An & quando exceptiones ſuſpendant executionem ſententiæ, auctoris diſputatio.*
5 *Non probatur auctori ſententia Baldi, in iudiciis arbitrium conferentis, an cauſa exceptionis propoſitæ ſtatim probari poſſit, vel non.*
6 *Redit cum Baldo in concordiam auctor, ex ratione in textu adducta.*

CAPVT XXX.

SI tamen, quod præmiſimus, in integrum reſtitutionem ſententiæ executionem impedire, pugnare iudicabitur l. fin. C. de ord. cogn. necnon ca. ex literis. & c. auditis. extra de reſt. in integ. in qui
1 bus diſponitur, exceptiones poſt ſententiam propoſita, ſententiæ executionem non impedire, vt idem iuris in reſtitutione debeat diſponi. quo argumento vtitur Baldus in ea l. fi. habens in eo pleroſ-
2 que ſequaces. Quibus tamen aptè reſpôderi poſſe exiſtimauerim, modò inter vtrunq; diuerſam rationem eſſe admiſeris: quod ego omnino verum eſſe puto: qui exiſtimem, aliud eſſe poſt ſententiam exceptionem proponi, diuerſum contra ſententiam reſtitutionē impetrari: plus enim energiæ habet in ſe reſti-
3 tutio, quàm exceptio: quum eò tendat, vt retractetur ſententia, vbi exceptio quandoq; contra vnum cauſæ articulū tantùm proponitur, ita vt tam generalis non ſit eius effectus, qualis eſt reſtitutio-
4 nis. Vt tamen tu adhuc magis enodatā habeas hanc materiam, te hoc vnum ſcire oportet: Si exceptio aduerſum ſententiam obiecta, altiorem deſideret & exigat indaginem, tunc eo caſu non eſſe differendam ſententiæ executionem: quòd ſi talis cauſa ſummariè, & de plano probari poſſit, ſuſpendendam. Nam iudicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio: modò falſis inſtrumentis circumuentam eſſe religionem iudicantis, crimine falſi illato, manifeſtis probationibus fuerit oſtenſum: quod apertè teſtatur l. fin. C. ex fal. inſtru. Atque huius rei declarandæ gratia adferri poteſt ſequens caſus. Quid ſi in proceſſu omiſerim deducere, aut, quod in praxi vocāt, articulare factum, omnino tamen neceſſarium, & quo ius à me prætenſum, planè ſtabiliebatur, ſi poſtmodū de eo per proceſſus viſionem apertè patuerit, non ne reſultabit manifeſta & euidens læſionis demonſtratio? ita vt, præſcripto caſu, non ſit opus plena, imò nec ſummaria probatione, quum res ipſa id abundè & ſatis teſtetur: ita ſanè, vt hac de re re ſit ſummè & exactè à iudicibus vigilādum ne partibus grauamen inferant, & probatione ſuperflua eas onerent. Quòd ſi de læſione per acta non patuerit: poſſit tamen læſio ſtatim manifeſtari: tunc debit pars coram iudice proponere & offerre ſe ſtatim, & incontinenti probare exceptionem velle: aliàs poterit per ſe exiſtimare iudex, exceptiones tales altiorem requirere indaginem: quod eſt conſilium Bartol. in ea l. fi. C. ſi ex fal. inſtr. Solet enim in ſententiæ executione ſummaria quædam adhiberi cognitio, l. à diuo pio. §. ſi ſuper rebus. ff. de re iudic. In quibus ſummarijs cognitionibus admittuntur exceptiones, quæ poſſunt probationem ſtatim recipere: nō autem aliæ, quas vlterius excutere neceſſum eſt. quod ſatis probatur in l. 3. §. ibidem. ff. ad exhiben. & l. ille à quo §. ſi de facto. ff. ad Treb. iuncta l. is à quo. ff. vt in poſſe. leg. Et qui deſiderabit noſſe, quæ ſint hæ exceptiones, altiorem deſiderantes indaginem, ac quæ non, confugiat ad Alex. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. Ex cuius dictis deſumitur, hoc eſſe attendendum, an cauſa propoſita probari ſtatim poſſit, vel non, ſecundum cuius declarationem ego ambulandum hac in re
5 recenſeo. Arridet tamen quibuſdam Bal. ſententia, qua in l. fin. C. de ordi. cognit. cenſuit hoc eſſe repoſitum & colloca-

locatum in iudicis arbitrio, quia apud ſe & ex propoſitis exceptionis qualitatem, naturam & circunſtantiam examinare poterit, à iure alienā eſſe ita poterit doceri. Quid enim? ſi pars ſtatim ſe probaturam exceptionem offerat, & Iudex altius examen requirere declaret, ſi hoc in iudicis nutu & declaratione colloces, nōne poterit iniuſtè ipſe arbitrari, & ita partem lædere, vt longè ſatius & conſultius ſit futurum? Summariam illam probationem in omnem euentum, is admittat: nihil enim præiudicij imminebit, ſi huic leui probationi, & quæ modico tēpore expediri poterit, conſentiat: atque
6 hoc diſputando poteſt defenſari. Etſi nō improbem eam Bald. conſiderationem, in quam me trahit, quod dicitur pro iudice præſumi, vt in l. Herennius. §. Gaya. ff. de euict. Nec vero ſimile eſſe quòd is partem velit lædere, imò ex oppoſito rectè, ac, vt decet, penſaturum, an ſit exceptio quæ vrgeat, necne? quod facilè ipſe diſcernere poterit ex his quæ tā in actis ſunt deducta, quàm quæ de nouo coram eo ſunt propoſita. Et hoc eſt, quod potuit inducere Baldum, vt is ſentiret, id in iudicis arbitrio & moderamine conſtitutum: & ita Baldum in eo ſectandum cenſeo.

Si per iudicem ſufferre torturā ſit aliquis condemnatus, & is contra ſententiam reſtitutionem imploret, an ſuſpendetur ſententiæ executio?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione petita, contra ſententiā ad torturam condemnantem, omnino differenda eſt executio, ſecundum Bal.*
2 *Ratio auctoris pro confirmatione prædictę opinionis.*
3 *An & quando executionis ſuſpenſio poſſit ad alios caſus extra torturam extendi, diſtinctio auctoris.*
4 *Præter reſtitutionem competunt duo alia remedia aduerſus ſententiam iudicis Appellatio & Supplicatio; vt ſupernacuum videatur reſtitutionis remedium, contra DD. ſententiam.*
5 *Burgundiones rarò aut penè nunquam vtuntur reſtitutionibus in integrum.*
6 *Saluatur communis DD. opinio.*
7 *Appellationis beneficium, non excludit remedium reſtitutionis in integrum.*
8 *Reſtitutio aduerſus omiſſam propoſitionem exceptionis peremptorię, an & quando concedi debeat: & vtrum aduerſum ſententiam an aduerſum exceptionis omiſsionem reſtitutio petenda ſit.*

CAPVT XXXI.

QVid autem, ſi per Iudicis ſententiam, ſufferre quæſtionē ſit condemnatus aliquis, demum is aduerſum pronunciatum ſe reſtitui petierit, an num ſuſpendenda eius ſententiæ executio? puta, ſi is propoſuerit cauſam nouam ſuperueniſſe, & ex ea innocentiam ſuam pendere. Qua in re Bal. ſub illa l. j. C. in integ. re-
1 ſtit. pend. tutatur, ſemper hoc caſu executionem omnino differendam: quippe quòd quęſtionis inflictio actus ſit irreuocabilis; etſi hoc aliter ipſe non extricet, nec finalem ſui dicti rationem adferat. quæ tamen potuiſſet hoc modo ab eo cō-
2 ſiderari. Mirum non eſſe ſi hoc caſu ceſſet executio, quum legis præcipua ratio deficiat. Fuit enim introductum, nihil innouandum eſſe reſtitutione pendente, vt interim reſtitutionem proponenti conſulatur. Vide igitur, quomodo huic eſſet cautum, ſi quæſtionem pateretur. Præterea, ſi is torturæ addiceretur, an, quæſo, per reſtitutionem in integrum fieri poſſet, vt paſſus hic non eſſet quæſtionem? hoc enim ſolo priuatur Deus, qui factum infectum efficere nequeat, quod dictum primum prodijt ab Aga-
3 thocle Philoſopho. Sed tu, qui fortaſſe altius rem iſtam voles perſcrutari, dices idem iuris cæteris caſibus ſtatuendum, vt impediri debeat executio, quum quod factum eſt, quin factum ſit, eſſe non poſſit:

ſt:quę certè eſt vtcunque vrgens ratio. Cui tamen poſſe reſponderi crediderimus, modò id vnum intellexeris, diſtinctum eſſe caſum, à quo dependet irreparabile damnum: quale eſt illud, quod à tortura deriuatur ab his, in quibus non imminet tam graue periculum: & quib. poteſt facilè occurri per retractationem ſententię: quod ita docet Bar. in l. 2. poſt illum textum. ff. de appellat. recip. Hæc ſunt in ſumma, quæ à Doctoribus de ſuſpenſione ſententiæ tractantur. Videndũ
4 tamen eſt, diſputationis gratia, num ne ab eorum diſcedi poſsit opinione, ita vt futilis doceri poſsit. Atq; hoc prima manu olfaciet quiuis ſtudioſus Lector, ſi ad hocvnum animaduerterit prę ter reſtitutionem ſubeſſe aduerſum ſententiam duo prompta remedia: quorum vnum eſt Appellatio, aut, ſi malis, Prouocatio aliud Supplicatio: maneto; indubitatum appellatione iudicatum ſuſpendi. l. j. ff. nil noua. appella. pendent. imò etiã executionem differri, vt in c. venientes. de iureiurand. in anti. Quid igitur vtẽdum reſtitutione? vbi nobis eſt apertius, efficacius, & magis ordinarium remedium, & quo læſo, omnino ſuccurritur. Quæ omnia eò tendunt, quò intelligas vanã & ridiculam videri præcedentem diſputationẽ, imò hæc data opera ob aliud licuit receſuiſſe: quia apud noſtrates Bur
5 gundiones rarò, aut penè nunquam, vtamur his in integrum reſtitutionibus aduerſum ſententias iudicium: imò adhuc promptior eſt nobis ſupplicationis via.
6 Poterit tamen ab hoc cauillo defenſari communis Scribentium ſententia; modò tu conſiderandum ducas, non abſurdum eſſe plura à iure introducta remedia, quæ vnico deſeruient negotio, vt in ſimili agnoſcis tres actiones pro conſequendo legato competere, vt eſt in §. j. Inſtitut. de leg. quare igitur pro retractatione ſententiæ non dabitur reſtitu-
7 tio in integrum? Nam etſi beneficio aplationis poſsim me iuuare: non ex eo tamen aptę concluditur, quin ſi volem, reſtitutionis remedium ſeligam: quia fortaſſe mihi via illa aptior, conſultior & cõ decentior ſit futura. Pręterea hoc eu ea ſe potuit, vt tempus, quod ad appellandum à lege præfixum eſt, effluxerit: ita vt appellationi denuò incumbẽdum nõ ſit: quare igitur hoc caſu reſtitutio non
8 iudicabitur neceſſaria? Et ut tu iſtud per ſectius habeas, finge, quum mecum litigares, à te omiſſam propoſitionem exceptionis peremptorię, puta pacti de nõ petendo, aut ſolutionis, per quas ius à me prætenſum, manſerit omnino eneruatũ, ſi hoc caſu ad uerſum ſententiam, ſuper eò latam, te reſtitui petieris, dandane erit reſtitutio? & an quòd de reſtitutione contra ſententiam præmiſimus, poſsit commodè huic caſui adaptari? In quo breuiter concludendum mihi videtur, ceſſare eam, de qua ſumus loquuti, reſtitutionem. Quid enim hic contra ſententiam reſtitui debebit, quum certum ſit benè, ritè, ac, vt decet, latam, & quam aliter tuliſſet Iudex, ſi hic ſe ſuis iuuiſſet exceptionibus? vt quod allegatum eſt, poſſe contra ſententiam aliquem reſtitui, intelligi & declarari debeat, modò ſit, quod iudici aſcribatur. Sed vbi pars propriam fatetur incuriam, fruſtra ab ea contra ſententiam implorabitur reſtitutio. Quo fit, vt hoc caſu non aduerſum ſententiam petenda ſit reſtitutio, ſed cõtra omiſsionem exceptionis, quam adhuc facilè Iudex non concedet: nec, niſi viſo & examinato proceſſu, quem adhuc omnino hoc oportebit ſpectare, an & ſi talis exceptio propoſita fuiſſet, pars reijci potuiſſet. Ex præſcriptis igitur patet, iuxta aſsumptum thema ſuſpendendam eſſe executionem ſententiæ.

Quid diſcriminis conſtituatur inter appellationem, ſupplicationem, & reſtitutionem in integrum?

SVMMARIA.

1 *Appellationis, Supplicationis & Reſtitutionis in integrum diuerſi termini.*

2 Sup-

2 Supplicationis definitio.
3 Reſtitutionis proprietas.
4 Appellatio quid ſit?
5 Reſtitutio, & Supplicatio interdum confundi ſolent.
6 Per Reſtitutionem omnia in primæuum ſtatum reponuntur.
7 Supplicatio an habeat annexam cauſam.
8 Supplicatio, & Reſtitutio in quibus & quatenus conueniant.
9 Reſtitutionis beneficium impedit executionem ſententiæ.
10 Supplicationis natura, an puræ Principis gratiæ innitatur?

CAPVT XXXII.

ATque hic non extra negotium
proponetur, diuerſos ab om-
1 nibus ſcribentib. iudicari hos
terminos, appellationem, re-
2 ſtitutionem & ſupplicationem. A quib.
quod ad ſupplicationem ſpectat, dicitur,
ſi verè, ac, vt decet, ſumatur, ita depingi
poſſe, vt ſit, cùm partis ſupplicantis pre-
cibus eo tenditur, quò benignitate prin-
cipis retractetur ſententia, etiamſi cauſa
nō adſit, vt eſt in Auth. quæ ſupplicatio.
C. de præci. impe. offeren. Quod deniq;
reſtitutionem tangit, aſſerunt eius na-
3 turam, vim & energiam eò declinare, vt
præcedere debeat læſio, & talis, ex qua
cauſa iuſta prodeat, quam neceſſariò re-
ſtitutionem concomitari debere aſſerũt.
4 Appellationē verò putarunt eſſe reme-
dium ordinarium, per quod prouocanti
ſuccurritur, & iudicis detegitur iniqui-
tas, vt eſt in l. j. ff. de appel. hæc ipſe.

Contra quorum ſententiam videntur
ſequentia militare. Nam qui exactè ne-
gotium intuetur, planè habebit reſtitu-
5 tionem viciſsim confundi. Solet enim
princeps ſupplicationem, quam admit-
tit, ita parti eam requirenti indulgere,
vt ſic ei adeſſe videatur, quaſi nulla ad
id ei competeret actio: cuius ius per ſen-
tentiam manſiſſet planè extinctum, &
6 euacuatum. Quod etiam eſt in reſtitu-
tione conſiderabile: per quam certũ ſit,
omnia in primæuo ſtatu reponi, & per
eam reuiuiſcere actionem, ita vt vtroq;
caſu admittatur, & præſupponatur à prin
cipe ſuccurri ei, cui nulla actio ordina-
ria de iure cōpeteret. Ad quorum com-
probationem facit l. quod ſi minor. in fi.
ff. de minor. Præterea mihi planè hallu-
cinari videntur, qui dicunt ſupplicatio-
7 nem nō habere cauſam annexam. Quid
enim? ſi nulla ſe offerret ſupplicandi oc-
caſio, nonne fruſtra & inutiliter ad prin-
cipem confugeretur? Ita ſanè: imò eſſet
iniquiſsimum aliter eam concedi, quod
quilibet, qui rationi hærebit, mihi inge-
nuè fatebitur.

Breuiter quantum ad hæc dicendum
putauero, ſi ſupplicationē, & reſtitutio-
nem in genere, necnon largo ſumpto vo
8 cabulo cōſideres, certè dabitur, vt quan-
doque ſimilitudinem inter ſe habeant.
Quòd ſi propriam & genuinam horum
naturam penſaris, veriſsimum erit, plu-
rimum inter ſe diſsidere: idq; facilè in-
telliges ex eo, quod per ſupplicationem non
impediatur ſententiæ executio: vbi ta-
men ſecus fit reſtitutionis beneficio, fa-
9 cilè etiam erit adhibere reſponſum ei,
quod iamiam diximus, non poſſe, nec
debere cauſa ceſſante ſupplicationē in-
dulgeri: hoc enim admitto. ſed ex eo
non infertur, quin & probè ſint loquuti,
qui ſenſerunt, ſupplicationē cauſam an-
10 nexam non habere, cùm eius naturæ ſit
ſupplicatio, vt puræ gratiæ principis in-
nitatur: & ad quem recurritur, vt in cau
ſa ſententietur, ita vt hæc ſupplicatio aſ-
ſumat originem & ortum à quadā æqui-
tate, ſecundum quam itur ad principē,
hac ſola mente, eo animo, quo gratiam
ſupplicanti impendat: & vt denuo lata
ab eo examinetur ſententia. Nec ab re
ad eius gratiam confugitur, cùm lege
ſuadente, ſententia à principe, ſeu præ-
fecto prætorio pronunciata, retractatio-
ni non ſubiaceat, ita vt ſupplicans ſo-
lum proponere debeat, ſe principem
implorare, quo is mera ſua liberalitate
citra aliam cauſæ expreſsionem ei adſit:
etſi non abnuam, ineſſe tacitam:
ſed quæ exprimi nullò
modo debeat.

An ſimul

An ſimul & ſemel reſtitutio in integrum peti & ſupplicari pro eadem re poſſit?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio in integrum ſecundum largam ſignificationem vocabuli dici poteſt Supplicatio.*

2 *In reſtitutione non minus quàm in Supplicatio imploratur iudicis officium.*

3 *Reſtitutio à puro & mero iudicis officio deriuatur.*

4 *Reſtitutio quæ maiori datur, deſcendet à petentis inſtantia, ſecundum quoſdam.*

5 *Reſtitutio maiori competens, ſecundum ius commune datur, vt volunt alij, vel ſecundum ius extraordinarium, vt auctori placet.*

6 *Supplicatio in quibuſdam affinis eſt cũ Reſtitutione, tam ea quæ minori, quàm quę maioris conceditur.*

7 *Supplicatio à ſolo ſuperiore cõceditur: Reſtitutio etiã ab inferiore iudice decernitur.*

CAPVT XXXIII.

Secundum igitur largã & pro-
fuſam vocabuli interpretatio
1 nem, vt prædiximus, Reſtitu-
tio in integrum dici poteſt
ſupplicatio, vbi maximè ſupplicatur
2 principi contra ſententiam præfecti præ
torio. Eſt & aliud: Nam vt cùm ſuppli-
catur, ſolet iudicis officiũ implorari, ita
teſtantibus Doctoribus in Authen. quæ
ſupplicatio. C. de præci. impe. offeren. id
etiam per reſtitutionem efficitur cap 2.
extra, de offic. iudi. & notatur in l. quòd
ſi minor. ff. de minor. Fuit tamen quo-
rundam iudicium, reſtitutionem, quæ à
minore impetratur, & ei conceditur, ni-
3 hil commune cum tali ſupplicatione ha
bere: quia deriuatur à mero, & puro offi
cio iudicis, non autem à petentis inſtan
tia, cùm hoc ſolum in eo ſpectetur, an ſit
minor læſus: & tamen ſupplicatio ſecun
dum eius propriam & genuinam natu-
ram ſit, vbi petente & expoſtulante par-
te, retractetur ſententia, ſecus ſtatuentes
in reſtitutione, quæ maiori conceditur,
quum tutius ſecundum ius commune
detur potiſsimum parte requirente. Pro
bare tamen non poſſum hanc eorum de
clarationem, ſecundum quã conſtituunt
vanam differentiam inter reſtitutionem
minori, & aliam maiori cõceſſam, vt quæ
4 maiori datur, dependet ab inſtantia par
tis, alia non: quod ego bene percipere ne
queo: quia non poteſt minor reſtitui, ni-
ſi ipſe reſtitutionẽ impetret: ſic vt vtra-
que ſemper originem habet à parte eam
5 expoſtulante. Minus placet, quod
aſſerunt, reſtitutionem maiori compe-
tentem, ſecundum ius commune dari:
imò dico ſecundum ius extraordinariũ,
aliàs extinguerentur termini reſtitutio-
nis in integrum, vt putem ſupplicatio-
nem in quibuſdam affinem, & proximã
formulam habere cum vtraque reſtitu-
tione, tam ea quæ minori, quàm quę ma
6 iori indulgetur: qui tamen non abne-
gem, ſupplicationem in quibuſdam à re
ſtitutione in integrum diſsidere, quum
ſupplicatio à ſolo ſuperiore concedatur:
7 vbi tamen reſtitutio etiam ab inferiore
decernitur.

Si contra ſententiam latam petatur reſtitio, an ſit ab ea appellatione reſtitutio petenda, uel principi ſupplicãdũ?

SVMMARIA.

1 *In petenda Reſtitutione contra latam ſententiam, appellandum potius quàm ſupplicandum, quarundam opinio, & eiuſdem opinionis ratio.*

2 *Reſtitutionem & Supplicationem ſimul & ſemel cumulari poſſe, Godofredi ſententia, & eiuſdem comprobatio.*

3 *Reſtitutionem & Supplicationem non rectè coniungi diuerſa Innocentij opinio, annexa ratione eiuſdem.*

4 *Panormitani diſtinctio concordans Godofredi & Innocentij ſententias.*

5 An-

Auctor diſcedit ab Abbate, & indiſtinctè ſupplicationem cum reſtitutione in integrum, cumulari poſſe, tradit.

CAPVT XXXIIII.

1 Opinio quorundam fuit appellari debere, quia appellatio ſit remedium ordinariū: nec eſſe ſupplicandum, niſi vbi eſſet à principe lata ſententia per l. vnicā. ff. à quib. appel. non licet: quia quum ab eo non appelletur, cōſequens eſt debere ſupplicari. Sed an ſimul & ſemel poſsit ſupplicari, & peti reſtitutio in integrum,
2 Godofredus putauit vtrunque poſſe cumulari: aſſerens, quòd vbi duo extraordinaria remedia competunt per vnum ex his, non tolli aliud, nec eſſe eandem, imò diuerſam rationem ab eo, quod dicitur, remedium ordinarium hoc operati, vt ceſſet extraordinarium. Certū eſt autem, ſecundum eum poſſe aduerſus ſententiam non ſolum ſupplicari, ſed etiam peti reſtitutionem, & alterum ex his remedijs poſſe deligi. Innocentius
3 verò credidit non eſſe hæc duo remedia coniungenda: quia quum ſint eorum effectus diuerſi & ſeparati, vt eſt notiſsiſimi iuris talis petitio, includeret in ſe contraria. Solet enim aliter ſupplicari, & diuerſimodè reſtitutio implorari. Panor
4 mitanus verò in cap. quum ex literis, credit ſic has opiniones in concordiam reducendas ita aiens: Aut contra principis ſententiam non allegatur cauſa, vt eſt minor ætas, eccleſiæ fauor: aut alia, quæ extrinſeca ſic & probabilis. Sed in hoc tātum verſatur intentio, quia à principe appellari non poſsit, tunc eſſe ſupplicandum, non autem petendam reſtitutionē: quia ſupplicatio innitatur puræ principis gratiæ, ad quem confugitur. Nec eſt is reſtituendus, quum nullam iuſtam cauſam habeat: quam ſi allegaret cōtra ſententiam, propoſita minore ætate, aut alia quæ iuſta eſſet, tunc eſſe reſtitutionē petendam, & poſſe cum ſupplicatione cumulari, vbi à principe talis ſententia lata eſſet, quòd abſurdum non ſit, vtroq; remedio niti, ac vbi ſuadet æquitas & ratio, cōiungi. Priore verò capite eſſet alieniſsima copulatio, non concurrente aliqua iuſta cauſa, ob quam peteretur reſtitutio in integrum. Velim tamen conſi-
5 deres pro Abbatis confutatione, ſupplicationem habere in ſe annexam cauſam probabilem: quia niſi ſupplicans prætenderet ſe læſum, non vteretur ſupplicatione: ſic neceſſe eſt, admittas ob cauſam ita recurri ad principem. & hæc, quòd ad alium confugi non, poſsit, per quem iudicatur ſupplicatio, non tollit nec ſubducitur, quin, qui ſupplicat, cum cauſa id faciat. Quare mea eſt opinio, vt indiſtinctè cum ſupplicatione concurrat reſtitutio in integrum, modò adſit cauſa, cur, qui ſupplicat, debeat etiam reſtitutionē expoſtulare. Et hæc ſatis conuenit Caſtrenſis ſententiæ: quod intelligo procedere tam in maiore, quam minore: & in maiore ſatis liquet, ſi cum ſupplicatione proponeret cauſam, ob quā maiori ſubuenietur per clauſulam generalem, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c.

Qui reſtitutionem in integrum poſſunt concedere.

SVMMARIA.

1 *Tam Præfectus vrbis, quàm alij magiſtratus pro ſua iuriſdictione in integrum reſtituere poſſunt.*

2 *Minor magiſtratus aduerſus maiorum ſententiam roſtituere non poteſt.*

3 *Reſtitutio Iudicis officio obtenta, non ab ordinario tantū, ſed & delegato peti poteſt.*

4 *Qui præſunt adminiſtrationi, cui eſt inhærens iuriſdictio, etiam reſtituere poſſunt.*

5 *Omnis Iudices habiles ſunt & capaces, vt de reſtitione in integrum tractent, ſingulare dictum gloſſæ, in l. final. C. vbi & apud quem.*

6 *Opponitur contra gloſſam, & explicatur ab auctore §. videndum. l. in cauſæ, la 2. ff. de minor.*

7 *Comprobatur dictū gloſſæ ex iure nouiſſimo*

quòd

quòd à quibuſuis etiam minoribus iudici bus poßit concedi reſtitutio, idq; in fauorem minoris ętatis.

CAPVT XXXV.

HIs nõ improbè adnectetur quotidianus articulus: Qui ſint, quibus ſit permiſſa in integrũ reſtitutionis conceſsio? Pro cu
1 ius determinatione confugiendum eſt ad l.in cauſæ, la ſecunda: §. nunc videndum. ff. de minori. in qua diſponitur tam Præfectum vrbis, quã magiſtratus alios pro ſua iuriſdictione poſſe in integrum reſtituere. De præfectis prætorio id tam verum eſt, vt amplius aſſertione aliqua non egeat. Sed quod ad minores magiſtratus ſpectat, hoc eſt, quod dubitatio-
2 nem inducit, vt inſtà docebimus. Nam in ea l. in cauſæ, expreſsim habetur, minorem magiſtratum aduerſum maiorũ ſententiam reſtituere non poſſe: & tamen in einſdem legis exordio dicitur, tam Præfectum, vrbis quàm magiſtratus alios id poſſe. Quæ dictio, alios, nõne hos etiam minores includere cenſetur? Vt tamen huius puncti veritas tibi magis ſit aperta, oportet neceſſariò hoc loco deducere, quod adnotatur in l.fin.
3 C.vbi & apud quem. Vbi expreſsim determinatur propoſita quæſtio: habet enim textus reſtitutionem, quam quis iudicis officio aſſequitur ab ordinario, imò & ad illam cauſam delegato ſpecialiter poſſe peti: qui textus, tanquam nouiſsimus, plurimum conducit ad inſtructionem eorum, quos paſsim ego in Burgundia dubitantes vidi: An ab ordinarijs iudicibus poſſet reſtitutio in integrum peti? puta ab his, quos ibi balliuos vulgato idiomate nominamus, aut ab eorum Locumtenentibus: ſic enim his vtimur terminis Quo textu, qd apertius tales balliuos id poſſe? & tamen neſcio, qui timidi, ac nimiò, quàm parſit, hæſitantes, ſolent paſsim pro reſtitutionibus conſequendis ad Senatum ſupremum reccurrere, quaſi putent, ab ordinarijs concedi reſtitutionionem non poſſe. Cuius habes clarum & apertum textum in c: cauſa reſtitutionis, extra, de in integrum reſtitut. Nec eſt, dubites, quin balliui tales verè ordinarij ſint, & & iuriſdictione ordinaria fruantur, quũ his ſit territorium limitatũ, intra quod ſuas lites tractãt, qui eſt modus deſumẽ dæ iuriſdictionis: ita docente Bart. in l. nec quicquam. §. vbi decreto. ff. de offic. proconſ. & legat. nec non in lege prima
4 §. ſi plures. ff. de exerc. Et hac cauſa in ea l. final. C. vbi & apud quem, non ab re eſt declaratum, eos poſſe reſtituere, qui adminiſtrationi, cui inhærens eſt iuriſdictio, præſunt. Solet enim iuriſdictio territorio cohærere, l.j §. quum vrbem. ff. de offic. præfect. vrb. in illis verbis: Quum vrbem tuæ fideicommiſimus, vt Bart. ſub ea l. fin. dicat, facilè diſcerni poſſe, an quis ordinarius ſit: puta ſi ei commiſſum fuerit territorium, vt intra illius fines iuriſdictionem ſuam exercere debeat. quod ait liquidò deſumi ex eod.
5 ff. quum vrbem. Accedit his omnibus ſingulare, & non vulgare dictum gloſſ. in ead. l fin quæ teſtatur omnes, qui de reſtitutione in integgrum cognoſcunt habiles & capaces eſſe, idque putiſsimũ fauore minoris ętatis, quam opinionem ſectatur Imola in cap. j de ope. no. nun. Salicetus eam probat in l. placet. C. de peda. iudic. & Barto. in l nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. proconſul. & legat. Quod ſi omnibus magiſtratibus id liceat, multo magis talibus balliuis &
6 cæteris ordinarijs. Huic tamen poſtremæ deciſioni obeſt §. videndum. in ead. l. in cauſæ, in quo §. habetur: Minor magiſtratus contra maiorem ſententiam nõ reſtituet. Quaſi lex deſignare videatur, minorem magiſtratum reſtituere non poſſe: & hoc eſt, quod iamiam ſuprà annotauimus, ita vt praſcriptæ gloſſæ opinio confundi videatur. Non tamen me latet poſſe reſponderi, illum §. de iure fforum procedere Certum autem ſit, illam l. finalem. C. vbi & apud quem, poſtea amanaſſe: per quam inconcuſſum habes, quo ſuis iudices, exceptis chartularijs; vel qui ab eis ſunt delegati

reſti-

reſtitutionem concedere poſſe, ita vt exceptio talis in chartularijs in quibuſuis alijs cenſeatur regulam fixam & firmam conſtituere, argumento l. nam quod liquide. ff. de penu lega. Sed quum hæc ſolutio & ſimiles omnino ſint miſeræ, ego aliter & verius declarari poſſe illum §. exiſtimauerim. Nam etſi is habeat, minores magiſtratus contra maiorum ſententias reſtitutionem concedere nõ poſſe, non ſequitur, quin id poſsint, maximè aduerſus ſententias, quæ ad bis, quib. eſt æqualis iuriſdictio, proceſſerunt. Multos enim reperies ordinarios, pari auctoritate nitentes, & tamen non iudicabitur ab ſonum, vt ij in minorum magiſtratuum numero, & calculo annumerentur, atq; ita prima facie licuit illius §. mentem ſic extricare. Sed tandem omnibus euolutis, verius dicẽdum putauero iure nouiſſimo introductum, vt etiam à quibuſuis minoribus magiſtratibus, etiamſi minores extiterint, ac quibus ſolum ſit municipalis iuriſdictio, reſtitutionem poſſe concedi, idque in minoris ætatis ſummum fauorem: quod apertè & fixo animo defendit Bart. in eo. §. nunc videndum. cuius tamen doctrinam, quo ad minores iudices attinet, ratò aut pene nunquam practicatam vidi.

An in loco originis vel domicilij rei debeat cauſa reſtitutionis ventilari?

SUMMARIA.

1 *Reſtitutio in loco domicilij rei petenda ex communi iuris regula, qua actor forum rei ſequitur.*

2 *Vbi agitur ad contractus obſeruantiam, attenditur locus contractus: vbi de euerſione tractatur, locus domicilij: diſtin. Baldi & Caſtrenſis.*

3 *Approbat auctor primam opinionem contra diſtinctionem Caſtrenſis, ex rationibus in tex. adductis.*

4 *Qualiter intelligendum ſit, ſortiri quem forum ratione contractus:*

5 *Concludit auctor contra opinionem Baldi et Caſtrenſis, uerius eſſe vt ſiue ad contractus obſeruantiam aut reſciſſionem eiuſdẽ agatur, ſemper in foro rei agendum ſit.*

CAPVT XXXVI.

Finge aliquem, qui Dolanus erat origine, contractum celebraſſe in vrbe Salinenſi, cũ quodam qui erat Veſulienſis: quæ tres vrbes ſitæ ſunt in comitatu Burgundiæ, ſub diſtinctis ſeparatis iuriſdictionibus. Sunt enim ea in prouincia tres ordinarij iudices, habentes limitatã territoria. Cæterum quum hic nitatur tranſactionem reſcindere, & aduerſum eam velit reſtitui, quod læſum ſe proponat, tenebiturne Veſulienſem adire iudicem, cuius iuriſdictionis eſt reus? An verò Salinenſem, quum in eo loco fuerit contractum? Quod autem Veſulij ſit re-
1 ſtitutio imploranda, ſuadet communis iuris regula, habens, actorem rei forum ſortiri, vt eſt in l. quoniã. C. vbi & apud quem, in illis verbis, conſequens eſt, eũ præſidẽ prouinciæ debere adire. In qua ij quos conuenis, habeant domicilium. In oppoſitum conſideratur l. 3. C. de iuriſd. omn. iudi. E qua deſumitur, attendi debere locum celebrati contractus: quia ratione contractus quis forum ſortiatur, vt in l. contraxiſſe. ff. de actio. & oblig. facit ca. Romana. §. contrahentes, de foro compet. in 6. Quam difficultatẽ
2 enodans Caſtrenſis ſub eadem l. 2. putauit ſic dici poſſe: Eſſe locum cõtractus ſpectandam & eligendum, vbi ad contractus obſeruantiam agitur: ſecus ſi de illius euerſione & annullatione tractatur. Et tunc enim eſſe iudicem domicilij adeundum, referens hoc modo prius à Baldo reſponſum: Et eas leges ſic concordari debere, cuius mentem ipſe in eo ſequitur, & planè comprobat. Ego
3 verò ſum huius ſententiæ, vt ſemper agi debeat coram iudice rei, & domicilij, motus communi regula, actorem rei forum ſequi. Quam opinionem puto com-

comprobatam per eam legem ſecūdam. C. de iuriſd. om. iudi. modò eius ſenſus, vt decet, exquiratur. In qua primo loco dicitur, iuris ordinem cōuerti ab eo, qui poſtulat, vt nō actor rei forum, ſed reus actoris ſequatur. Demum adnectitur: Nam vbi domicilium habet reus, vel tempore cōtractus habuit, licet hic poſtmodum tranſtulerit: ibi tamen oportet eum conueniri. Sic text. videtur præcipuam cōſiderationem referre ad locum domicilij, & vt debeat ſpectari domicilium, quod is contractus tempore habuit, licet id aliò tranſtulerit: Ita vt non habeatur ibi abſoluta cōſideratio ad locum contractus, & ad id ſolum, quod cōtractum ibi fuerit: ſed attenditur potius domicilium, quod is cōtractus tempore habuit. Hoc autē maximè æquum eſt, vt debeat eius temporis domicilium inſpici: quia alias per nouam tranſlationem domicilij poſſet actor ſummo affici incommodo, qui fortaſſe alibi, & longè ab eo loco cogeretur litigare: cùm tamen is priorem locum delegiſſet, tanquam ſibi aptiorem, & opportuniorem: & qui ſi tunc, quum primum contraxit, ſciuiſſet nouam tranſlationem, fortaſſe ibi non contraxiſſet: ita vt ea lex 2. ſic declarata & intellecta, nullo modo com muni ſententię officiat, quin eam potius adiuuet: qui tamen non eam inficias, aliquem ſortiri forum ratione contractus. Sed dico id eſſe intelligēdum, modò poſtea eo in loco reperiatur, & non, vt aduena, ſed tanquam pergulam ſeu armarium habens, vt eſt in l. hæres abſens. §. j. ff. de iudi. Imò licet aliquis certo in loco contraxerit: ſi tamen ex eo loco non ſit oriundus, nec ibi habeat domicilium, non ob id eius loci iudicio ſubditur, vt per glo. in clemen. j. ſub verbo, ſubditatum, extra de fo. compet. Nec eius loci iudex verè ſuus iudex erit, imò is qui iudex in domicilij loco reperitur. Ex quib. iam planè intelligis, indiſtinctè verum nón eſſe, vt ratione contractus forum hic ſortiatur, vt ibi paſſim conueniri contrahens poſsit. Accedit his, rationem, quare actor debeat ſequi forum rei, accommodari etiam caſui, ſi de contractus obſeruatione agatur: ſit enim ne reus diuexetur: & quia æquum eſt, vnumquemq; à ſuo iudice abſolui, & condemnari, quum etiam non ſit in rei poteſtate ſcire, quando ſit conueniendus: id tamen eſt in manu actoris noſſe, vt lex magis fauendum reo ſanxerit, & optimo iure introduxerit; vt is coram ſuo conueniatur iudice, vbi longè faciliores erunt ei defenſiones & promptiores, quàm ſi corā extraneo litigare cogeretur. Debuerant eriā Bald. & Caſtrenſis interim aſsignaſſe diuerſitatis rationē. quare, quum agitur ad contractus obſeruantiā, ſit attendendus locus contractus, alio verò caſu domiciliū. Imò ſi vera eſſet eorum doctrina, ſequeretur, non poſſe intentari actionem perſonalem, puta mutui depoſiti coram iudice domicilij: ſed agendum eſſe in loco contractus: quod tamen eſt repugnās diſpoſitioni iuris communis. Annotatum præterea eſt in ſuperioribus, poſſe ſic in minorem agi, vt teneatur declarare, an velit contractum obſeruare: & tamen ſic id coram iudice domicilij, & eo medio agitur de contractus obſeruantia. Quæ omnia me inducunt, vt contra ſeam deficiendum à tali eorum opinione: & verius eſſe, vt ſiue agatur ad contractus obſeruantiam, aut illius reſciſſionem, ſemper ſit agendum in foro rei. Poſſet tamen quandoq; in loco contractus conueniri minor, puta, ſi ibi reperiatur, & vbi concurrunt media à lege introducta, & quæ in eam rem debent neceſſariò accedere.

Delegari num poſſit reſtitutio in integrum?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum cauſa, vbi & ad quos delegari queat?*

2 *Reſtitutionis in integrum apud Burgundiones obtinendæ ratio: & quibus eius cura atq; poteſtas præcipuè committatur?*

3 *Delegationem quid propriè nominemus? eiusq́; multiplex vſus, & efficacia.*

4 *Reſtitutionem à mero iudicis officio pendere, atque idcirco indelegabilem cenſeri.*

5 *Incluſionem vnius excluſionem alterius eſſe, ne quicquam rectè preſumi.*

6 *Delegatum, accepta à principe plena poteſtate, non minus, quàm ipſum principem, reſtituere poſſe.*

7 *Princeps, & ab eodem delegatus quolibet Ordinario maior, & potior habetur.*

CAPVT XXXVII.

ARticulus hic ſanè in primis me
morabilis eſt: ad cuius plenā
excuſsionem erit primum à
te vnum præcipuè annotan-
dum, quod habetur in ea l.fin. C. vbi,&
apud quem, poſſe reſtitutionis cauſam
1 delegari, quæ eſt huius puncti pura, &
mera deciſio: quod ſolet frequentiſsi-
mè à ſenatu Burgundo fieri: cui ſi pro
2 obtinenda reſtitutione in integrum ex-
hibeatur ſupplicatio, committitur fre-
quenter cauſa, de qua agitur, alteri ex
balliuis prouinciæ: cui, tanquam ordi-
nario iudici, demandatur, vt partibus ci-
tatis,& pleniſsimè auditis, ſupplicantem
reſtituat, vbi docuerit vera eſſe, quæ in
ſupplice libello narrauit: atque hac via
his reſtitutionis in integrum committi-
tur cognitio. Cuius tamen de iure aliàs
ſunt capaces, & ad quos poſſet efficaci-
ter recurri. Memini etiam infinitas li-
tes mandato Cæſareæ, & inuictiſsimę
maieſtatis in Burgundo comitatu, plu-
ribus grauiſsimis perſonis commiſſas, po
tiſsimum Senatus præſidi, ac quibuſdam
Senatoribus: hanc autem tum verè no-
minare poteris delegationē. Solet quip-
pe ea delegatio multipliciter, & ſecun-
3 dum principis delegantis nutu concipi:
quum quandoque his mandetur, vt ab-
ſolutè litem inſtruant, & proceſſum om
nino terminent. Aliquoties verò tam
limitata eſt horū poteſtas, vt nihil aliud
præter inſtructionem habeant. Sunt &
quib. quum proceſſus fulminatione ad-
iungitur, vt quid de ea re ſentiant, ſcri-
pto teſtentur: quod eſt meditum, omni-
no ſeparatum à ſententię pronunciatio-
ne, quæ quum lata ſit, ei eſt inhærendū,
vbi eſt in manu delegantis, eorum opi-
nionem ſic ſcripto teſtatam, ſi hoc expe-
diens putauerit, nō ſequi, & viam aliam,
quam tutiorem exiſtimauerit, deligere.
Quòd tamen præſcripta non ſint ab om-
ni ſcrupulo aliena, vel te id vnum doce-
4 bit, quòd indubitatum ſit, reſtitutionem
à mero iudicis pendere officio, & ex eo
meri mixtiuè imperij cenſeri, atque ita
indelegabilem. Quæ omnia declarata
agnoſces in l.nec quicquam §.vbi decre-
tum. ff.de offic.proconſ.& legat. & l. ea
quæ.ff.ad municip. Facit etiam in oppo-
ſitum l.aduerſus ſententiam. C.ſi aduer-
rem iudic. quam omnino vrgere teſtatur
Bart.in ea l.fin. C. vbi, & apud quem. In
qua hoc diſponitur, aduerſus ſententiam
delegati à principe, ſolum principem co-
gnoſcere: ex quibus verbis putauit Bar.
inferendum, delegatum reſtituere non
poſſe: ponderatis potiſsimum verbis
textus, ſolùm principem, ita vt vnius
5 incluſio debeat alterius eſſe excluſio, ar-
gumen.l.cùm Prætor.in princ.ff.de iud.
Sed ego huic inductioni ſic obuiam poſ
ſe iri arbitror, qui non benè poſſum con-
cipere mentem Barto. aut quomodo eo
textu adiuuari poſsit, exiſtimans potius
eadem lege oppoſitum probari. Nam
etſi admiſeris ſolum principem aduer-
ſus delegati ſententiam poſſe reſtituere,
an ex eo probè ſequetur, delegatum re-
ſtituere non poſſe? certè hoc ego nō vi-
6 deo, quaſi ſint hi termini diuerſi, ad-
uerſus delegati ſententiam debere reſti-
tui, & quod delegatus ipſe, mandante
principe, reſtituat. Solet enim poſterio-
re hoc exemplo princeps ipſe id facere
cum iuris fictione, qui per alium exe-
quitur, ipſe id agere cenſeatur, l. j. § de-
iеciſſe. ff. de vi & vi arma. Illud tamen
prætereundum non putaui, Bartolum
ſub eadem l. aliter ſcrupulum hunc reſol-
uere: qui ſenſerit, reſtitutionis cauſam
principaliter poſſe delegari, & delega-
tum reſtituere. Quod ſecus eſſe exiſti-
mauit, ſi contra ſententiam latam inci-
denter

denter peteretur reſtitutio: Atque ita
putauit declarandam l. illam, aduerſus,
quę in ſumma videtur mihi leuis diſtin-
ctio, aut, ſi malis, diuerſificatio. Quid
enim? ſi principalis cauſæ negotium ſit
delegabile, quare idem non iudicabis
in acceſſorio, quod efficacius, imò vr-
gentius deberet procedere? Exiſtimo,
ſi exemplum ab eo conſideratum per-
penderis, potiſsimum vbi contra ſenten-
tiam latam incidenter petitur reſtitu-
tio, quo caſu nemo abnegabit de eo-
dem agi negotio, vt eadem ratio ſal-
tim vtroque caſu ineſſe cenſeatur. Nec
video, quid probè in ſuæ opinionis co-
lumen poſsit adferri. Vt igitur, quid
nobis ſit ſententiæ, exponamus, puta-
uerim l. illam, aduerſus, aliter declaran-
dam, eiusque genuinum, & purum in-
tellectum hunc eſſe: vt, quum habeat
ſolùm principem aduerſus ſententiam
illius, qui eius vices iudicauit, poſſe re-
ſtituere, ſit intelligendum, cùm reſtitu-
tionis beneficium fuit à delegato abne-
gatum, & ibi, qui ſe petebat reſtitui,
ſit repulſus. Nam hoc capite ęquum eſt,
imò rationi conſentaneum, ſolùm prin-
cipem, non ordinarium, eius cognitio-
7 nem aſſumere, quaſi nequeat ordina-
rius contra ſententiam eius, qui à prin-
cipe fuit delegatus, reſtituere: quòd cer
tum & indubitatum ſit, eum quocunque
ordinario maiorem, & potiorem eſſe, vt
in c. paſtoralis. §. præterea. extra de off.
delega. Facit l. minor autem magiſtra-
tus. ff. de minoribus, vt mirari non de-
beas, ſi ex mente l. aduerſus, cognitio-
nem princeps ſibi ſoli reſeruauerit: at-
que hæc eſt veriſsima, me iudice, eius
l. interpretatio. Quod ipſe facilius intel-
liges, modò exactè pura eius verba in-
troſpexeris. Imò, vt iamiam prædixi,
nihil mouere Barto. & ſequaces potuit,
quare l. illam pro contraria adferre in
medium debuerint, potiſsimum con-
tra præſcriptam concluſionem, quòd re-
ſtitutionis cauſa delegari poſsit, quum
exiſtimem, eadem l. communem ad-
iuuari. Nam vbi textus habet, aduer-
ſus ſententiam delegati à principe ſo-
lùm principem cognoſcere, nonne ſatis
fatetur & admittit, textum, qui in ma-
teria reſtitutionis loquitur, cauſam à
principe delegato iudici cōmiſſam? alias
fruſtra dubitaretur, an contra delegati
ſententiam princeps reſtitueret? Quod
autem poſtea adnectitur, Soli principi
ſeruatur eius ſententiæ examen, hoc nō
arguit, quin prius delegaſſe cauſam po-
tuerit. Atque hoc caſu non iniuria ad
eum confugitur, quòd de iure ad dele-
gantem à delegato ſit recurrendum:
idq; ſatis deprehenditur ex verbis eius l.
aduerſus, ibi prius præſidem cognoſce-
re non poſſe. Sic ex præſcriptis habes,
reſtitutionem in integrū delegari poſſe.

Poſſit num coram arbitro reſtitutio tractari?

SVMMARIA.

1 *Arbiter quatenus, & quomodo reſtituere in integrum poſſit?*

2 *Arbitro de iure, præter ſolam legis notionem, iuriſdictionem nullam competere.*

3 *Iudicem, quantumuis minimum, legum authoritate fretum, reſtitutionem in integrum expedire poſſe.*

4 *Arbitrum, & Ordinarium in reſtituendo diſpari facultate pollere.*

5 *Index pedaneus, vt ea, quæ meræ ſunt, & ſimplicis iuriſdictionis, exercet: ſic ea, quæ principaliter interdicta ſunt, tractat.*

6 *Iudices laici vſurarum matrimonialium, & cauſarum ſpiritualium incapaces.*

7 *Arbitrum incidenter reſtituere non valere.*

8 *Lis ſeu cauſa reſtitutionis in integrum à quibus dirimenda?*

9 *Arbiter tam maiorem, quàm minorem à ſuperiore reſtituendum quidem pronunciare, ſed ipſe reſtituere nequit.*

10 *Arbiter etſi ex voluntate partium cognoſcat de reſtitutione: tamen eam non impertitur, ſed iudici remittit.*

CAPVT XXXVIII.

ADnectitur præcedentib. Nun-
quid reſtitutio coram arbitro
tractari poſsit? Cuius puncti
enodationem attingens Pa-
1 normi. in c. cauſa reſtitutionis. extra de
in integ. reſtitutione, cenſuit incidenter
arbitrum poſſe reſtituere: puta ſi com-
promiſſo à minore facto, & laudo acce-
ptato, minor intra tempus ab arbitris
præfixum ſuæ probationi non ſatisfece-
rit. Nam poterunt tunc arbitri, coram
quibus diſcutitur negotium accedente
(quomodo is ait) partiū voluntate, hunc
minorem reſtituere, vt probationē im-
pleat, & ſuos teſtes examinandos curet:
quem in eam trahit ſententiam eius ca-
pituli diſpoſitio, in cuius initio primum
de arbitris, & delegatis facta fuerat men
tio: adiecta demum in eius calce gene-
rali clauſula, vt ex ea tuetur, arbitros
ſaltem incidēter de reſtitutione cogno-
ſcere poſſe: in cuius opinionis compro-
bationem facit, quod iudex, qui primor-
dialiter de cauſa nequit cognoſcere, in-
cidenter tamen id efficiat. l. quotiens. C.
de iud. vt idem iuris in arbitrò ſtatui de-
beat, quod vel certum maneat, arbitria
ad inſtar iudiciorum redacta l. j. ff. de re-
cep. arbit. ita vt in ea ſententia Abbas
reſideat. Hac in re tamen Lectorem ad-
monendum duxerim, non omnino pro-
babilem mihi videri Panor. ſententiam:
in quam vel me vnum mouet, quod de
2 iure arbitro nulla competat iuriſdictio,
quin ſola notio legis, ait Prætor. ff. de re
iudi. Facit c. per tuas. extra de arbit. Et
3 tamen ſcis, infinitas eſſe leges, admitten
tes expediendam eſſe reſtitutionem iu-
dicis officio, etiam quātumuis minimo:
vt quum arbiter omnino careat iuriſdi-
ctione, ita & in conſequentiam tota co-
gnitione. Nec auribus ſatisfacit, inciden
ter eum id poſſe, maximè ꝙ incidēs co-
gnitio ſit permiſſa, etiāſi abnegetur prin-
cipalis. nam hoc caſu quilibet, qui ſani
eſt iudicij, ſtatim intelliget, aliud eſſe in
ordinario, & diuerſum in arbitro: Quid
4 enim? quum iudex pedaneus de his, quæ
mixti ſunt imperij, non cognoſcat, nōne
tamen poterit, quæ ſunt meræ & ſimpli-
5 cis iuriſdictionis, exercere? ita ſanè per-
mittitur, & eodem iure incidenter ea tra
ctare, quæ principaliter ſunt interdicta:
ſed id fit, quia iuriſdictionē habeat: quæ,
quum abſit ab arbitro, aberit & incidens
talis cognitio, quaſi eſſet baſis & funda-
mentū præcipui negotij, & ſine quo non
ſubſiſtūt reliqua: vt ex his planè liqueat,
Panormitanum ſatis ieiunè in eo ratio-
cinatum. Atq; vt hanc ipſe opinionem
comprobem, conſiderabam ad hoc fa-
cere, quomodo paſsim & turmatim Do-
ctores teſtantur in ea l. quotiens, quam
aſſerunt ita eſſe declarandam: vt quum
in ea habeatur, iudicem poſſe incidēter
tractare, quomodo nequit principaliter
ſit intelligendum, modò is iuriſdictionē
6 habeat. Quod vt perfectius doceant, fin-
gunt ipſi exemplum: Si ventilanda ſit
vſurarum matrimonij, aut alia ſpiritua-
lis cauſa, quarum ſunt omnino incapa-
ces laici iudices, vt eſt in c. ſi iudex. l. de
ſententia excommunicationis in 6. Fa-
tentur nec principaliter, imò etiam inci-
denter, tales cauſas ab his tractari poſſe:
quod dicunt proficiſci ex ſolo iuriſdi-
ctionis defectu. Quare igitur, quum ſo-
lam notionem habeant arbitri, nihilque
iuriſdictionis, ſibi vendicent etiam his
incidentem omnem iuriſdictionem non
plane abnegabis? Nec oberit, quod in
eo §. cauſa reſtitutionis, primum textus
delegatorum, tum arbitrorum memi-
nerit, adiecta demum generali clauſu-
la: quia non ex eo ſequitur, vt deman-
datum id ſit ei, cui de iure non compe-
tit iuriſdictio: imò quum hoc ſit à lege
communi exorbitās, debuit ſpeciali no-
ta deſignari, vt eſt in l. item apud La-
beonem. ff. de iniurijs. & non ſub tam
generali verborum inuolucro concipi.
Præterea in caſu tam incerto, & omni-
no dubio, non oportuit talem aſſumere
declarationem, quam nemo doctus ne-
ſcit omnino ipſi veritati pugnare & pla-
nè contrariari, modò ponderet, quod ha
7 betur in l. fi. C. vbi & apud quem. in qua
expreſsim docetur, incidenter arbitros
reſti-

reſtituere non poſſe: vt omnino ſit coniecturandum, Canonicam legem voluiſſe ſub tam ancipitibus verbis à Ciuili diſpoſitione diſcedere, maximè quum tex. eiuſdem legis finalis dicat, reſtitutionis litem, ſeu cauſam eſſe ab his dirimendā, 8 qui certæ adminiſtrationi, cui adhæret iuriſdictio, ſunt præpoſiti, vel à principe delegati. Quæ verba, Cui adhæret iuriſdictio, tu ita annotabis, vt intelligas iuriſdictionem hoc caſu deſiderari, nec notionem ſufficere. Non me tamen latet, Barto. in ead. l. fin. exiſtimaſſe, ſic in arbitrum compromitti poſſe, vt minorem, 9 vel maiorem reſtituendum à ſuperiore pronunciet, ſed non vt ipſe reſtituat: aſſerens hos duos caſus penitus eſſe diuerſos, & ſeparatos, per l. primam. C. ſi aduerſus liber. Nec me etiam præterit, ab ipſius opinione deflexiſſe Bal. in præſcripta lege fina. hac potiſſimum ratione: quia quum indubitatum ſit, quod ipſe ait, reſtitutionem iudicis deſiderare officium, & per iudicem expediri debere, quomodo aptè aliquem reſtituendū pronunciabit? Imò exactè rem perſcrutanti videtur, ꝙ is ait, ridiculum aſſeuerare, hunc per ſe reſtituere non poſſe, poſſe tamen arbitrari, reſtituendum eſſe eum, quem reſtituēdum declarat: quia de reſtitutione ipſa tractare cenſeatur, cuius nihilominus eſt omnino incapax arbiter, vt primum edocuimus. Eſt tamen, 10 quod me in opinionem Bar. contra Bal. validiſsimè impellit. Nam in confeſſo eſt, arbitrum poſſe ex voluntate partium cognoſcere, & apud ſe examinare, an is, de quo agitur, ſit reſtituēdus: Hoc enim caſu nihil iuriſdictionis ipſa res expoſtulat: quia arbiter reſtitutionem realem ad iudicem remittat, vt is eam impertiatur, ita vt non videam, qua ratione, qua cauſa tu eum hac declaratione priuare debeas, per quam notionis nō excedat terminos. Atque ex his facilè reſoluetur, quod in oppoſitum adduximus, de ipſa reſtitutione tractari, vbi aliquem reſtituendum pronunciatur. Nam hoc falſum eſt, & à veritate alieniſsimū: quod cuilibet verè intuenti liquet, & manifeſtum eſt. Manebit igitur Bar. opinio firma & ſtabilis: Ab arbitro pronunciari poſſe aliquem reſtituendum.

An is ad quem pro reſtitutione confugitur, cogatur ſequi præcedētem arbitri declarationem?

SVMMARIVM.

1 *Iudex, vt latam ab Arbitro ſententiam ſequatur, adigi non poteſt.*

CAPVT XXXIX.

1 Sed maius dubium ex præcedentib. exurgit, quod eſt: An iudex, ad quem poſtmodum pro impetranda reſtitutione cōfugitur, teneatur omnino ſequi illam arbitri declarationem? quem articulum nullo modo attigerunt Bart. & Baldus: cuius tamen obmiſsionem probare nullo modo potui, quum ex eo omnis effectus præcedentis difficultatis reſuliet. Quid enim operaretur præcedens declaratio, ſi effectum non produceret? Eſt tamen, dicas, iudicem ad hoc non adigi: aliàs eandem vim operaretur illa arbitri pronunciatio, ac ſi primordialiter de reſtitutione cognouiſſet, ita vt iudex nihil aliud agere cenſeatur, quàm eam arbitri expreſsionem exequi: qui vel benè exiſtimem, in manu iudicis eſſe rimari, & plenè poſſe diſquirere, an aptè & rectè arbiter iudicium ſuum tulerit, non tamen, vt neceſſariò illud probare debeat.

Vtrum in arbitratorem compromitti poſſit, vt de reſtitutione cognoſcat?

SVMMARIA.

1 *Arbitratori nullum in reſtitutionis cauſa ius competere.*

2 *Reſtitutio, iudicis auctoritate deſtituta ſucceſſus expers habetur.*

3 *Iuriſdictionem tribuere, qui nullam habet, diſſidentium partium non eſt.*

4 *Contractus haud operatur, quod titulo iuriſdictionis expediti conuenit.*

5 *Arbitrator minimè compromittere. ſed inter partes de reſtitutionis cauſa componere poteſt.*

CAPVT XL.

VIdeamus præterea, An num poſsit compromitti in arbitratorem, vt ipſe de reſtitutione cognoſcat? Putauit autem Bar. ſub ea l. fin. poſſe: quum hoc caſu cēſeatur amicabilis quædam compoſitio contracta, quod etiam hic actus, & imaginem quandam contractus repræſentet, iuxta Auth. ſi verò contigerit. C. de iudi. & ex corpore, vnde ſumitur, ita vt ea l. qua eſt permiſſum ſuper reſtitutionis lite componere, tranſigere, & aliter cōtrahere, ſic & compromittere, hoc etiam adiecto, tranſactionem & compromiſſum æquiparari, vt eſt in Authen. vt diff. iudic. in prin. Quod tamen hæc deciſio ſit ab ipſo rationis contextu aliena, vel te id vnum docebit in confeſſo eſſe,
arbitratori nullam iuriſdictionem com-
1 petere, ſaltem quā videas officio, quod
ipſe exercet, annexam: & tamen certum
2 eſt, reſtitutionem, niſi iudicis auctoritate
accedente, tractari non poſſe. l. quod ſi
minor. §. fi. ff. de mino. Eam etiam iuuare
opinionem vix poterit, ꝙ iſtud via
cōtractus expediatur, & amicè inter par-
tes componatur negotium, quum nō ſit
3 in poteſtate partium contrahentium ei
iuriſdictionem tribuere, qui nullam ha-
beat. l. 2. C. de iuriſ. om. iud. Nec poteſt
contractus id operari, vt, quod ſub iuriſ-
4 dictionis titulo expediri neceſſum eſt,
ſolo contractu ſuppleatur: atque hoc à
me iudicatur verius. Quare dicendum
5 cenſuerim, non poſſe in arbitratorem
compromitti, vt ipſe reſtituat, ſed vt in-
ter partes de reſtitutionis cauſa compo-
nat: in quam ſententiam ambabus, quod
aiunt, manibus eo: Et tam ex arbitrorum, quàm arbitratorum tali declaratione hoc vtilitatis exugere poterit, certiorem aduerſariū futurum iuris, quod pars oppoſita prætendit, ita vt hoc argumento mota, à lite fortaſſe deſiſtet, & cum timore negotium pacare poterit: Aut, ſi aliàs conſultius putarit, vlterius contendet.

Ex diſcurſu ſequentis articuli annotabis duplex tempus pro reſtitutione impetranda ſtatutum.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis lis infra quadriennium terminanda.*

2 *In lite, vel cauſa reſtitutionis non ſemper, & vbiq; l. properandum. auctoritati inhærendum.*

3 *Litis inſtantia triennio primùm claudenda, nullo diſſidentium partium habito reſpectu.*

4 *Lite de reſtituendo quantumuis durante, aduerſaq; parte negotium protelante, iudicis tamen cognitione ſtandum, omnibus difficultatibus, in contrarium vrgentibus, ſecluſis.*

5 *Mulieris adulterij reę ſerui quare ante bimeſtre ſpacium manumitti nequeant?*

6 *Curatores, & tutores, arte aduerſariorum circumuentos, quominus officium fecerint, excuſari.*

7 *Iudicem, vt ante quadriennij tempus inſtruat proceſſum, arctari, cogiue non poſſe.*

8 *Reſtitutioni petendæ priſcis temporibus vtilis annus datus.*

9 *Ab anno vtili quę potiſſimum excludi atque ſubduci conſueuerint?*

10 *Ad annum vtilem quæ requirantur?*

11 *Quadriennium, olim ad reſtitutionem conceſſum, quibus ab anno vtili differat?*

12 *Quadriennium aliud continuum, aliud diſcontinuum iudicari.*

Dilatio,

13 *Dilatio, niſi vtilis eſſe doceatur, in dubio continua iudicanda.*
14 *Annus vtilis quo pacto continuus efficiatur?*
15 *Tempus continuum omni tempore currit.*

CAPVT XLI.

E Narratis præcedentibus, te præterea vnum in hac reſtitutionis materia noſſe neceſſum eſt
1 duplex tempus pro reſtitutione imploranda præfixum. Quorum alterum eſt illud, infra quod terminari, necnon decidi debet reſtitutio, cui præfixum eſt à lege quadriennium: ita docente text. l. fin. C. de temporis in integrum reſtitutione petenda, potiſsimum ſub illis verbis, ad conteſtationem interponendam litemq; finiendam: ita vt ſecundum crebriorem Scribentium ſententiam, & eius legis mente diſponatur intra quadriennium non ſolum proponendam, ſed etiam finiendam eſſe reſtitutionis litem. Quantum tamen ad iſtud attinet, te vnum obiter velim annotare, præſcriptam doctrinam apud noſtrates Burgundiones in praxi non obſeruari, qui vel ipſe viderim, reſtitutionis agitatæ litem, etiam longo poſt quadrienniũ
2 interuallo deciſam; nec ſolet in caſu ſimili inſiſti à iudicib. diſpoſitioni l. properandum. C. de iudic. qua fat ſcis intro-
3 ductum, litis inſtantiam triennio claudendã: etſi non eam inficias, quin æquiſſimum eſſet, imò rationi cõſentaneum, lites tanto tempore decidi maximè in ſubleuamen partium contendentium. Vt tamen tu ſolidius articuli præſcripti medullam aſſequare, libebit, exẽpli gratia, caſum hunc proponere. Si à me, pendente quadriennio, impetrata à iudice fuerit reſtitutio: is autem cõcedendam admiſerit, quę à me ſunt propoſita, pro-
4 banda duxerim. Cæterùm ſi, cùm inſtrueretur lis, pars aduerſa omnem operam dederit, vt protelaretur negotium, pura impetratis ſuperfluis, & calumnioſis dilationibus: Aut, quia etiam acceſſerit iudicis impedimentum, quem abeſſe à prouincia, mandante principe, oportuerit: vel quia in ægritudinem inciderit, ita vt ab eo infra illud tempus non potuerit ferri ſententia: an ſit, quod his caſibus mihi aliquid poſsit aſcribi: & vtrum beneficio reſtitutionis priuabor, ꝙ terminata intra quadriennium non fuerit cauſa? In quo prima facie videtur hunc eſſe ſecludẽdum, modò hoc vnum conſideraueris, legem illam ei iniungere, vt infrà quadriennium litem finiendam curet quaſi neceſsitati id ſubdatur. Tamen verius eſt, huic qui ſe tam diligentem præſtitit, nihil poſſe imputari: fecit enim, quod in ſe fuit. Nec aliud deſiderare videtur l. illa, ſi potiſsimum eius verba attenderis; hoc habentia, litem finiendam curet. Curaſſe enim ſatis videtur, qui tam vigilantiſsimè eſt verſatus. Atque ad hoc accedit in ſimili elegantiſsimus tex. l. fin. C. de adulte. in quo diſponitur, mortua adultera, eius
5 adulteræ ſeruos ante menſes duos manumitti non poſſe, quum ob dotem duret adulterij controuerſia: & quo facilius maritus per eos probationem aſſequatur. Tranſacto verò bimeſtri ſpacio, hæredis mulieri licentia ſuppetit, vt ſeruos tales, ſi volet, libertate donet: niſi fortaſſe, quod ait is tex. eius culpa maritus prohibitus fuerit, litem intra tẽpus præſtitutum exercere. Quo textu quid dilucidius, quàm ꝙ teſtatum maneat, ob impedimentum marito ab hærede datum, duos illos menſes non cucurriſſe?
6 Facit & in hãc aleam, quinquaginta dierum tempus tutoribus, & curatoribus ad proponendas legitimas excuſationes datum non currere, vbi aduerſariorũ opera, & facto impeditos ſe fuiſſe allegant: vt eſt in l. quinquaginta, cum ſequent. ff. de excuſatio. tutorum. Cùm tamen per otium liceret, eius legis cauſam perſcrutari, mihi in mentem venit, alio ſenſu, quàm Doctores noſtri attigerint, eam poſſe explanari: quod vt habeas, oportet te inſiſtere verbis puris eiuſdem legis final. hoc habentis, ad interponendam conteſtationem, finiendamque litem. Quæ verba ſuapte natura deno-

tare videntur iudicem ad id non arctari, vt intra quadriennium proceſſum inſtrui curet. Et tamen ex communi opinione Docto. tex. eſt ad iudicem & partem referendus: quorum ſententiæ ego, quod ad iudicem attinet, me addicere nequeo: & hæc ſatis ſuperque, quod ſpectat ad tempus illud quadrienij, quo pendente, cauſa reſtitutionis eſt tractanda, terminanda, & decidenda. Eſt & tempus aliud, intra quod implorari debet reſtitutio, quod eſt limitatum quadriennio, vt in eadem l. ſuperuacuam: quę res multum habet in ſe contradicentem. Vt tamen tu iſtud efficacius, &, vt decet, intelligas, te id vnum noſſe oportet.

8 Olim ad petēdam reſtitutionem vtilem annum primum cōpetijſſe, in cuius anni vtilis locum ſucceſsit demum quadrien-
9 nium: à quo anno vtili feriati dies excludebantur: ſubducebantur deniq; mi-
10 noris ętatis, necnon abſentiæ tempora: imò potiſsimum deſiderabantur tria: agendi copia, differēdi poteſtas, necnon iudicandi libera facultas: vt eſt in l. j. ff.
11 de diuer. & temp. præſcrip. Atq; ab hoc vtili anno diuerſum eſſe aſſeritur à Doctorib. illud quadriennium, quum de ſe ſit continuum, vt in eadem l. ſuperua-
12 cuam: aliud verò diſcontinuum iudicatur. & ſi noſſe deſideret curioſus Lector, quæ iudicari vtilia, & continua debeant tempora, confugiat ad elegantes doctrinas Bald. in l. annus. ff. de calum. necnon in l. genero. ff. de his qui notantur infa.
13 Non ſum etiam neſcius, Anch. in clem. j. de reſtitu. in integ. ſenſiſſe omnem dilationem in dubio continuam iudicādam, niſi vtilem eſſe doceatur. Ego autem haud duxi fuſius iſtud examinare, quum parum vel nihil ad præſens cōducat negotium. Quod tamen ad tempus vtile attinet, videtur pro dubitandi cauſa plurimum facere lex illa annus. ff. de calumniatori. vbi liquet, annum, qui calumniatoribus præfigitur, quo ex eo edicto quadruplum conſequar, primum vtilem
14 eſſe, demum ab eo tempore, quo ſcire incepi, continuum effici. Vides igitur non omnem annum, qui vtilis eſt, vtilem ſemper manere: ita vt ex eo confundi videantur hi termini, nec ſecundum puram eorum naturam ſubſiſtere. Poterunt tamen hæc facilè diſſolui, ſi hoc potiſsimum conſiderandum duxeris, nō eſſe extraneum, aut iure alienum, vt quæ ab eo initio tempora ſunt vtilia, poſtea continua fiant, vt eſt in l. quum
15 ſemper. ff. de ædil. edict. cùm etiam in ſimili certum ſit, tempus cōtinuum currere omni tēpore, l. j. ff. de diuer. & tempor. præſcrip. Et tamen ex eo quandoq; ſubducitur minoris ętatis, ſeu abſentiæ tempus. Sic natura horum alterata non efficit, quin ab initio vtile, vel continuū tempus fuerint, & ſuos effectus produxerint: vt non ab re ſenſerit ſtudioſus Lector, annum vtilem, quandoque vtilem iudicandum, quod eſt ab initio, idq; ex primordiali illius natura, aliquando continuum cenſeri, quod fit accedente noua cauſa. Sic etiam annum aliquando continuum, modò vtilem dici poſſe, ſecundum quæ habes duplex tempus pro impetranda, & aſſequenda reſtitutione ſtaturum.

Si minore tempore quadriennio minor ſit læſus, an ad id tempus tantum reſtituetur?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio, an nondum elapſo quadriennio, implorari & impetrari quo pacto poſſit?*

2 *Reſtitutionem intra diem conſequitur, in ſola die læſus minor, ſi ad iudicem confugerit.*

3 *Eccleſia, vt reſtituatur, quadriennio continuo gaudet.*

4 *Læſio, Canoniſtarum ſententia adſtipulante, intra quadriennium, vel etiam tempore minore proponitur.*

5 *Reſtitutionem eadem die proponere, & petere, abſurdum putatur.*

Reſti-

6 *Reſtitutionibus implorandis quadriennij tēpus indiſtinctè præfixum, omni læſionis ſeu maioris ſeu minoris temporis diſtinctione poſthabita.*

7 *Reſtitutio in integrum plus reddere nequit, quàm læſionis vis abſtulit.*

CAPVT XLII.

Aſſumamus denuo propoſitā à nobis concluſionem, hoc habentem: Intra quadrienniū eſſe implorandam à minore reſtitutionem, è qua dependet deciden dus dubitatiſsimus articulus. Quid ſi ego minore tempore, quàm ſit quadriennium, puta biennio, fuerim læſus, vtrum potero integro toto quadriennio implo
1 rare reſtitutionem, an verò erit intra tātum tempus, quantum abſtulit læſio, impetranda? Qui punctus vt ex ſequentib. conijcies, non abeſt à ſummo ſcrupo, in quo Iaſon in §. rurſus. Inſtit. de act. poſt Barto. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cauſ. maio. recenſet. ſi per contractum ſe læſum minor contenderit: Aut aliàs reſtitutionem aduerſus læſionem reſultantem ex maiore tempore ipſo quadriennio aſſequi duxerit, eò caſu quadriennium integrum adeſſe quod ſecus eſſe putauit, vbi reſtitutio cōtra minoris temporis læſionem peteretur. Puta, me abſente rem meam mobilem duobus annis poſſediſti, ita vt ad integræ vſucapionis complementum ſuperſit annus vnus. Voluit tunc hoc caſu petendam intra biennium reſtitutionē, quod eſt tēpus ipſius læſionis: aut aliàs, ſi me tunc reuerſo, vſucapionem tuam non interruperim, ibi tamen ſex menſibus continuis abſens fuerim, certè ego ad ſex illos menſes, quibus negligentia ſum vſus, reſtituar: Et intra ſex mēſium tempora erit à me reſtitutio impetrāda, quum de minori tempore ipſo quadriennio ſit quæſtio. Hæc Iaſon & Bart. præfatis locis. In quorum ſententiam teſtimonio eiuſdem Bart. facit lex prima. §. conditionalis. ff. quæ in fraud. credi. Vbi primum diſponitur ex eo edicto, omnia in ſtatum priſtinum reponi Demum adnectitur: Quòd ſi conditionalis fuerit obligatio cum ſua conditione, ſi vero in diem, & cum eadem die, eſſe reſtituendum: ſi autem talis eſſet cuius dies finiretur, reſtitutionem intra tantum tempus poſtulandam, quod ſupereſſe obligationi viſitur, non vtique intra annum: ita vt ex eo textu Bart. deſumi poſſe aſſeueret, læſum in decem diebus non debere ad illos decem dies infra integrum quadriennium reſtitui, ſed reſtitutionem intra dies decem impetrandam, quæ tātùm quadriennio terminabitur: Quod
2 etiam procedet, ſi quis minori ætate per ſecta in ſola die læſus fuerit: debet enim hic ſtatim intra diem reſtitutionem aſſequi, & ad iudicem confugere. Cuius dicti hanc eſſe rationem atteſtantur: quia ceſſante & ſileſcente impedimento, tempus illud negligentiæ reliquum abſorbeat, quod ex quadriennio reſultat: ſaluo tamen tanto tempore, quanto fuit læſio. Sunt tamen, qui à Bartol. & ſequacibus deſciuerunt, moti potiſsimū Clementina prima de reſtitut. in integrum, in qua expreſsim, & ad literam diſponitur eccleſiam toto quadriennio poſſe reſtitui, etiamſi ipſum læſionis tempus minus quadriennio extiterit: qui textus tam manifeſtus eſt, vt ſecundum eos verè cauillari nequeat, & qui tanquam poſteriore loco æditus corrigere & abrogare procedentes deciſiones iudicetur.

Non tamen me latet, Barto. in eo §. ſed quod ſimpliciter, ſenſiſſe præfatam Clementinam ſuę opinioni accedere. Quod ipſe ſic docet, primum ſupponens, minori tempus petendæ reſtitutionis non currere, vt eſt in l. fi. C. de temp. in integr. reſtit. peten. Demum aſſerit eccleſiam minori æquiparari, vt ex eo iudicandum opinatus ſit, non debere eccleſiæ quadriennium currere. Quod quum iniquū eſſet, hac occaſione ſtatutum putauit, vt à die læſionis quadriennium illud curreret: vt ſit ad maioris inſtar redacta eccleſiæ. Ex quibus omnibus, quod is ait, reſultabat difficultas, maximè quum tractatur de reſtitutione aduerſus minoris tem-

temporis læſionem, an minus tempus eſſet, tunc eccleſiæ, vt maiori præfigendum. Qui tandem ibi diſponit, eccleſiam, ſiue maius aut minus tempus fuerit, quadriennio continuo gaudere: quaſi hoc in ea ſpecialiter introducatur, ſitque id à minore diuerſum & alienum, vt ſecundum hanc doctrinam Barto. exiſtimarit illam Clementinam ſuam opinionem omnino comprobare: cùm ſi in eccleſia hoc ſpecialiter introducatur, cenſeatur ius commune pugnare in contrarium, vt in l.j.ff.ad municipal. Quæ Bartoli interpretatio quàm ab ipſa veritatis alea ſit claudicans, imò alieniſsima, tu facilè ex ſequentibus agnoſces, qui omnino exiſtimem, veriſsimam eſſe Canoniſtarum opinionem, ſemper & indiſtinctè læſionem intra quadrenniũ

3

4 poſſe proponi, ſiue maius minusve tempus quadriennio fuerit, quod vel hac præcipua ratione doceri poteſt. Nam quum tale quadriennium in anni vtilis locum ſucceſſerit, quomodo tu me iure adiges, vt ego tempus minus quadriẽnio aſſumam? Quid enim? ſi vnicus tantùm eſſet læſionis dies? Nonne admittetur inconueniens maximum? vt ſi intra diem ſequentem à me non peteretur reſtitutio, ab ea exciderem? nec in eo mihi arridet Barto. reſponſum in dic. §. Sed quod ſimpliciter, qui ſenſerit eadem

5 die proponendam & petendam reſtitutionem, ſed è qua ſubducetur modicum quoddam tempus, quod conceditur ſe alicui actui præparantibus, modo ij ſe impeditos aſſeuerent. Quia ſi verum ſit, quod ipſe teſtatur, ſequente die reſtitutionem petendam, non eſt, vt ei maius tempus concedi debeat, ne ipſe ſibi ſit contrarius, nec attendi debet maiori tempore huic conſuli, quòd impeditus fuerit. Solet enim impedimentũ hoc ipſum efficere: nos autem loquimur, vbi planè & liberè hic reſtitutionem impetrare potuit, vt caſus ille extraordinarius adferri nõ debuerit. Quod etiam ſenſus Barto. ſit abſurdus, vel ipſa res teſtatur, quum voluerit Clementinam illam ſpeciali ſuo caſu procedere, quaſi in maiore putet oppoſitum iudicandum. Si enim in ea aliquid ſpecialitatis canon introducere voluiſſet, hoc ſanè expreſsiſſet: ſic quum iſtud generaliter diſponat, quid tu ad ſpecialitatem recurres? Quod etiam Bartol. pro ſuæ intentionis comprobatione & fundamẽto præſupponit: non videtur omni ex parte concludens. Ait enim: vt minori tempus non currit, ſic in eccleſia ſimile ſtatuendum: & quum determinatum oppoſitum reperiatur, vult maiori eccleſiam in eo æquiparari. Nam ſi exactè perſcruteris legem illam fin. C. de tempo. in integ. reſtit. peten. quam is pro ſe allegat, idem eo caſu diſpoſitum in maiore, vt maiore agnoſces: vult enim, vt quemadmodum minor ætas in minorum reſtitutionibus excipitur, ita & in maioribus tempus, quo reipublicæ cauſa abſuerunt, vel ſi legitimis alijs cauſis occupati fuerant, vt non abſimilem eſſe hac in parte maiorum & minorum reſtitutionem text ibi fateatur. Ex quo ſatis patet, ita ibi maiori, vt minori conſuli. Sic non debuit Bart. eò tendere, vt primum doceret, non debere currere eccleſiæ illud quadriennium, quia minori æquiparetur, cùm etiam ibi maiori in temporis ſubductione conſulatur. Præterea, vt deueniat ad ſpecialitatem, quam in eccleſia vult eſſe conſiderabilem, aſſerit: Secundo membro ſuæ doctrinæ fuiſſe non ab re dubitatum, an vbi minus tempus quadriennio eſſet præfigendum? puta, accedente læſione minoris temporis, eſſetne in eccleſia quadriennium illud reſecandum? Sed ego exiſtimauerim dubitationem talem excitari non debuiſſe tanquã ſit ſuperflua. Quid enim fuit in

6 re de ſe clara & aperta hæſitandũ? quòd ſat ſciamus, quadriennium indiſtinctè ad reſtitutiones implorandas præfixum, nulla diſtinctione læſionis maioris ſiue minoris temporis introſpecta, vt eſt in ea l. ſuperuacuam, cuius determinationẽ in eo ſecuta eſt præfata Clementina. Non debuit igitur, me iudice, tam amuſsim a Barto. inſiſti, vt doceret id per illam Clementinam in eccleſiæ fauorem

rem introductum: hiſq; ita ſubſiſtentib. quandoque miratus ſum, quod à quibuſdam ponderatus fuerit §. quotiens, in l. ſed etſi pet Prætorem. ff. ex quibus cauſ. maio. vt docerent reſtitutionem eſſe minori tempore quàm quadriennio implorandam, cum §. ille, nihil ad propoſitū vrgeat: imò qui loquatur in ſeparatis & diuerſis caſibus, quum in eo diſponatur
7 minorem, qui vna tantùm die læſus fuit ad eam diem ſolum reſtituendum. Sed quid ad negotium? hoc enim ideo ibi ſtatuitur, quia reſtitutio nō plus poſsit reddere, quàm læſio abſtulerit. Non autem quod eo textu abnegetur, quin hic durante & pendente quadriennio poſsit illam reſtitutionem proponere. Atque ita mea ſententia, is textus hoc modo verè manebit declaratus. Memini tamen hac in re annotatum ab Imol. in ea Clementina prima, in foro Canonico diſpoſitionem eius Clementinæ obſeruandam: ſententiæ verò Batt. & ſequacium in ciuili iudicio adhærēdum, quæ fuit eius poſt longam diſputationem finalis, & præcipua determinatio. Ego vero in vtroque foro putauerim, vt liberum ſit illud quadrienniū ad reſtitutionem proponendam & obtinendam, etiam ſi minori tempore læſum me appareat, quòd non ſolùm deciditur ea Clementina, imò hoc ingenuè teſtatur l. illa ſuperuacuam, modò vt decet veriſsimus eius intellectus expendatur.

Vtrum è quadriennio præſtituto ad petendam reſtitutionem ſubducatur minor ętas, abſentia, & alia legitima tempora?

S V M M A R I A.

1 ***Reſtitutionem in integrum, iuſtis, & legitimis cauſis interuenientibus, etiam contra præſtitutum quadriennium impetrari poſſe.***

2 ***Feriæ vel extra ordinem, vel ob res proſper geſtas, vel publicum principis honorem in dictæ reſtitutionem minime remorari vel impedire præſumuntur.***

2 ***Actori, reſtitutionem imploraturo, quæ & quot conſideranda?***

4 ***Reſtitutio poſt completam læſionem intra tempus tantum poſtulanda, quantum læſio ipſa abſtulit.***

5 ***Reſtitutio totidem diebus petenda, quot ipſa appellatio facta non fuerit.***

6 ***Minor a tempore læſionis maior factus, intra dies decem à iudice impetrare poteſt reſtitutionem.***

7 ***Reſtitutio tantum reddit, quantum læſio abſtulit.***

8 ***Lex illa, ſuperuacuam, à Bartolo non rectè intellecta & explicata, ſuo vero ſenſui reſtituitur, & è quadriennio minorem ætatem & abſentiam in maiori ſubduci, ſtatuens, declaratur.***

9 ***Leges nouæ ad cauſas antiquarum ſeſe referentes nihil nouis derogare creduntur.***

C A P V T XLIII.

EX prȩſatis habes præfixum à lege quadriennium, intra quod à læſionis temore petēda ſit reſtitutio: ad quod tu unū aliud ſubnectes, ex quadriennio minorem ætatem, necnon abſentiam ſubduci, & alias legitimas & iuſtas cauſas. Inter legitimas autem cau
1 ſas hæ ſequentes reponuntur: Primùm, ſi hic fuerit impeditus petere ſe reſtitui, quia interim ſuperuenerint repentinæ ſeriæ: aut ſi tam vehemēte ægritudine fuerit diuexatus, vt ſuis rebus ſupereſſe, nec per ſe aut per procuratorem potuerit: quas cauſas recenſet Ang. in ea. l. ſuperuacuam. Hoc tamen poſtremum exemplum ſatis eſt dubiū, apud me maximè, hūc tā acerbè & malè ualuiſſe, ut id per ſe exequi nequiuerit, procuratori etiam commiſiſſe nō poterit: quia liberum fuerit procuratorem ad ſe vocare aut curare, ut ei à domeſtico cōmitteretur negotium. Poteſt tamen qñque homo tam uehementi infirmitate affligi, vt nullo modo nec per ſe, aut procuratorē poſsit ſuis

ſuis rebus tunc conſulere: & ita ſecundũ
præſcriptum finalem caſum eſt declaran
da mens Angeli. Quare autem ſubmo-
ueantur à quadriennio iuſta impedimē-
ta, nec diſpoſitum fuerit, vt currere inte
rim tempora debeãt, ſed aduerſum quæ
minor reſtituendus foret, hæc eſſe · ideo
ſatis deprehendes, modò ad vnum ani-
maduerteris, id ea ratione introductum
quo euitetur circuitus: quaſi ſatius fue-
rit inhibere temporis curſum, quàm in-
ducere, ne curreret: demum reſtitutio-
nem indulgere, quia aliàs inutilis & fru-
ſtratoria cenſeretur ea introductio. Ang.
tamen ſub ea l. fin. funditùs & præſsius
hanc materiam exquirens, putauit præ-
cedenti deciſioni obeſſe l. ſed & ſi per
prætorem. §. ſi feriæ. & §. conſequens. ff.
ex quibus cauſis maio. Vbi ſi feriæ ex-
tra ordinem indictæ fuerint, maximè ob
res proſperè geſtas, vel publicum princi-
pis honorem: ac propterea magiſtratus
ius non dixerit, Caius Caſsius nomina-
tim ibi edocet reſtituturum ſe, etſi per
prætorem factum cenſeretur. Celſus ta
men libr. 2. ſtorum, oppoſitam opinionẽ
amplexatus, putauit, nec ſolennium fe-
riarum habendam eſſe rationem: quia
eas actor proſpicere debuerit, & ita ſibi
conſulere, nec in eas incidere: Ex quo
textu Angelus ſcribit deſumi, quod ad
ferias repentinas ſpectat tẽpus illud cur-
rere, indulgeri tamen reſtitutionem.
3 Pro cuius dubij reſolutione, ait ipſe, con-
ſideranda eſſe duo tempora. Primum
tempus, ad quod quis ſe petit reſtitui:
aiens, hoc caſu a reſtitutione ſemp reddi,
quod abſtulit læſio: vt ſi ſolũ in mo-
dico tempore ſit læſus, ad id tamen tem
pus eſſe reſtituendũ, & non ad integrum
annum vtilem: & ita aſſerit loqui eum §.
ſed quum feriæ. Adijcit & eſſe tempus
aliud, infra quod reſtitutio poſtulari ſeu
terminari debeat, ſed durante quadrien-
nio continuo: volens hoc caſu in eo qua
driennio feriatos, & non feriatos dies
computandos eſſe. Cuius rei ſimile dicit
eſſe diſpoſitum in appellã. inſtantia: arg.
l. ti. C. de tempo. appellar. Tertium verò
tempus ſecundum ipſum refertur ad id
quando ſit proponenda ſeu poſtulanda
reſtitutio, quo caſu cenſuit intra tantum
4 tempus poſt completam læſionem eſſe
reſtitutionem poſtulandam, quantum
læſio abſtulit: ita tamen, vt quadrienniũ
continuò non tranſcendat. Vnde ſi intra
5 dies decem non appellauerim, erit à me
petenda reſtitutio totidem diebus. Pote
rit tamen hoc caſu inſtantia quadrien-
nio durare: ita minor læſus ex eo, quòd
6 non appellauit, maior factus, intra decẽ
dies reſtitutionem à iudice, ſi volet, im-
petrabit. Hæc Ang. in ead. l. ſuperuacuã.
Primum autem eadem & ſimili diſtin-
ctione vſus eſt Bar. in illa l. ſuperuacuam,
à quo additur aliud, quantum attinet ad
hoc poſtremum diſtinctionis membrũ,
quod eſt: Si quis vna die læſus fuerit.
Finita tamen minore ętate vel abſentia,
debebit id prima die poſt completum
quadriennium proponere, nec diutius
expectare: & ita dicunt ex eis ſic debe-
re reſolui illum §. ſed cùm feriæ, ibi
tempus feriarum repẽtinarum currere;
quia tantum reddat reſtitutio, quod ab-
ſtulit læſio. Sed, Deus bone, an hæc ſo-
lutio eneruet difficultatem? non: imò au
get potius. Quòd autem res ſe ita ha-
beat, ſic doceo: Firmata eſt primum
concluſio, è quadriennio dato ad reſti-
tutionem conſequendam ſubduci tem-
pora legitimarum cauſarum: & tamen
iam diſſoluitur oppoſitum tempus il-
lud repentinarum feriarum currere,
quia legitimam in ſe annexam cauſam
habeat, cùm præuideri non potuerint re-
pentinæ ferię. Nulla alia ratione adla-
ta, niſi quia id ſit, quod tantum reddat
reſtitutio, quantum læſio abſtulit, quæ
videtur eſſe eadem cum dicto ratio.
7 Quare nodus eò tendit, vt diſſoluatur
ſcrupus. quod fit, vbi currant in tali
quadriennio hæc legitima tempora fe-
riarum repentinarum. Quare ego ſic re-
ſpondendum putauerim: verum non eſ-
ſe, quod ſupra præmiſſum eſt: ex qua-
driennio plenè ſubduci legitimas cauſas
ita vt id referri debeat ad quęuis tempo
ra, & quod currere non debeant. Hoc
8 enim non determinat lex illa, ſuperua-
cuam:

cuam: in qua ſolùm habetur. E quadriennio minorem ætatem & abſentiã in maiore ſubduci: ſed nõ ex eõ ſequitur, quin tempus feriarum repentinarum ſaltem contra maiorem abſentem currere debeat, & tamen reſtituendum. Atq; hoc potiſsimum in maiore debet procedere de quo loquitur ille §. ſed cum feriæ: & ad id aſſumptum fundamentum poteſt referri. Qui tamen volent tutari oppoſitam ſententiam, dicent eius l. ſuperuacuam, finalia verba habẽtia aliter diſponere hoc poſſe, & in maioribus tempus ſubducere, qui reipublicæ cauſa abfuerint, vel alijs legitimis cauſis, quæ veteribus legibus enumeratæ ſunt, fuerint occupati: quaſi videatur lex in his patificare minores & maiores, vt talia tempora in eos currere non debeant: & eſſe eadem lege ſubueniendum maioribus in his cauſis, quę è veteribus legibus enumeratæ ſunt, vt minoribus. Sed inter has legitimas cauſas eſt illud tempus repentinarum feriarum, vt eſt in eo §. ſed quum feriæ, vt ita non debeat currere. Hos tamen iuuare nequit hæc conſideratio, etſi de ſe ſit acuta admodum. Quia etſi is textus habear, ſubducendas cauſas legitimas, quibus fuerunt occupati ſecũdum leges veteres: nihil id obeſt ei §. ſed cùm feriæ: quum per eam l. veterem ſit introductum, vt tempus illud
9 repentinarum feriarum currat. Sic cùm lex noua ſe referat àd cauſas legum antiquarum, nihil detrahitur legi nouæ. §. ſed cùm feriæ, imò manet intactus, Sunt enim infinitæ aliæ legitimæ cauſæ, ob quas maioribus ſuccurritur, vt poſtea edocebimus: in quibus benè procedet lex illa ſuperuacuam, vt non debeat etiã maiori tẽpus illud currere. Velim & notes, poſſe ad hæc dici, nihil ad rem facere eum §. ſed cum feriæ, & ex eo nõ deſumi, quod putauit Ang. videlicet currere repentinarum feriarum tempus, ſed dari reſtitutionem: imò qui diſponit iuxta Celſi ſententiam, reijciendam talem reſtitutionem: quia eas ferias proſpicere debuerit. Conſideraui etiã alio modo poſſe eum §. ſed cum feriæ, declarari. & vt oppoſitus non ſit l. ſuperuacuã: puta ſi benè inſpexeris l. illam ſed etſi per prætorem, intelligẽs ibi tractari potiſsimum in § ait prætor, qui præcedit. §. ſed cùm feriæ, quando dicatur actio exempta: hoc eſt enim, quod ibi principaliter diſceptatur: & ibi relata ſunt à Iureconſulto aliquot ad idem exempla. Adijciatar & aliud inter cętera. Quid ſi feriæ extra ordinem ſint indictæ? & quum tales induciæ tempus eximant, reſtitutioni locus erit: non autem quòd ibi principaliter tractetur & decidatur, an durante quadriennio tempus illud feriarum repentinarum currat? Ex quibus habes excuſſam & declaratam mentem illius §. ſed cùm feriæ, & eius concordiã ad l. ſuperuacuam.

Si præſcriptio minore ætate cœpta ſit, & demum completa dum maior eſſet, quãdo incipiat currere quadriennium?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem à maiore neglectam, ſecundũ quoſdam videri reÿciendam.*
2 *Quadriennium reſtitutioni aſſignatũ à die præſcriptionis completæ currere, cum antea læſio non cenſeatur.*
3 *Reſtitutionis ius ceſſat & extinguitur, alio remedio ordinario competente. & nume. 7.*
4 *Remedium ordinarium competit interrupta præſcriptione.*
5 *Actio de dolo, ipſa reſtitutione odioſior.*
6 *Reſtitutio concedenda eſt, ſi ad complendã vſucapionem quadriennium, aut hoc amplius ſuperſit.*
8 *Præſcriptione vel vſucapione completa, ceſſat actio ordinaria: & tunc meritò reſtitutio datur.*

CA-

CAPVT XLIIII.

QVin & hoc ſcitu dignum eſt:
Quid ſi, præſcriptio in mino
re ætate cœpta fuerit, dum
tamen maior eſſe maior effe
ctus eſt, completa ſit, à quo tempore re-
ſtitutionem petendo tempus curret? In
1 quo quidam ſenſerunt reijciendam reſti
tutionem, quia maior neglexiſſe videa-
tur, argumento l.3.§ j.ff.de mino Com
munior tamen opinio eſt in oppoſitum,
& currere quadriennium à die præſcri-
2 ptionis completæ, cùm antea non cenſea
tur læſio. Huic tamen opinioni, quæ eſt
communior obeſſe dicit Bar. in ea l.ſu-
peruacuam, l.2.§.idem Pomponius. ff.
de dolo, in qua habetur actionem de do
lo, modò actio alia competierit, excludi:
vt eadem ratione dicendum cenſeat in
reſtitutione, quæ ceſſare & extingui de-
buerit, vbi aliud ordinarium remedium
competit. Competit autem ordinarium
3 remedium, quia potuit interrumpi inte-
rim præſcriptio. Pro cuius reſolutione
4 conſiderat ipſe duo: Primum id diſpoſi-
tum in actione de dolo, quia ſit odioſior
reſtitutione. Quod ad ſecundum ſpe-
5 ctat, putauit animaduerti debere, ſi ad
complendam vſucapionem, ſeu præſcri-
ptionem tantum tempus ſupereſſet, quã
tùm eſſet quadriennium, aut amplius:
& tunc concedendã reſtitutionem. Ego
6 vero ab vtraque ſolutione deficiendum
cẽſeo, qui putem non debuiſſe, nec fuiſ
ſe hac declaratione opus, cùm non obſit
§. Pomponius: nec qui in oppoſitum ad-
ferri debuerit. Nam etſi in eo habeatur,
ceſſuram actionem de dolo alia compe-
tẽnte: hoc non infert, quin currat qua-
driennium à die læſionis abſolutæ & cõ-
pletæ: & ita vtrunque dictum vbi mane-
7 bit verum & falſum, vt dici debeat ceſſa
re debere reſtitutionem, vbi alia actio
competit, quod admittit: ſed vbi com-
pleta eſt præſcriptio ſeu vſucapio, ceſſat
actio ordinaria: meritò tunc datur reſti
tutio, quæ ante completam læſionem
8 etiam non competit, & ita nihil aduerſa
tur ille § idem Pomponius.

Si quis intra quadriennium re
ſtitutionem petierit, nec fue
rit pendente triennio inſtan
tia deciſa, debebit num ob
id aduerſa pars ab obſerua-
tione iudicij abſolui?

SVMMARIA.

1 *Quadriennij & inſtantiæ triennalis tempus eundem finem reſpicere.*
2 *Maius tempus abſorbet minus.*
3 *Quadriennij & inſtantiæ triennalis coniunctionem aut coadunationem minori ad impetrandam reſtitutionem ſummè neceſſariam eſſe.*
4 *Quadriennium fruſtrà in minoris fauorem videri præfixum, ſolius inſtantiæ triennalis habita ratione.*
5 *Quadriennij tempus non inſtantiæ, ſed iuri præfixum a Caſtrenſi.*
6 *Iuris eſt, quadriennio litem reſtitutionis terminari.*

CAPVT XLV.

AD hæc ſubnectetur bono ordi
ne, quod examinat Caſtren-
1 ſis in ea l. ſuperuacuam, diffi-
cultatem hanc proponens: Si
2 quis intra quadriennium reſtitutionem
petierit, nec fuerit triennio terminata
inſtantia, an non abſoluenda erit pars ad
uerſa à iudicij obſeruatione? ſecundum.
l. properãdum, in prin. C. de iu. vel verũ
poterit toto quadriennio integro litem
incœptam hic perſequi? in quo ipſe exi-
ſtimauit locum eſſe diſpoſitioni eius l.
properandum, ita vt abſolutio ſequi de-
beat: aſſerens, quòd qui aliter ſentiret,
planè deficeret, ac toto cœlo à veris iuris
terminis aberraret: quia ſecundum eum
tale quadriennium non inſtantiæ, ſed iu
ri ſit præfixum. Sed quàm ipſemet hac
in re hallucinatus fuerit, ita edoceo: qui
1 primum mihi nõ ſis abnegaturus vtrũq;
tempus, puta quadriennij, necnõ inſtan-

tiæ triennalis, eundem finem reſpicere,
qui eſt, vt reſtitutio terminetur. Ita vt
quum in ſimilem & parem ſcopum de-
clinet, debeat maius tempus, quod eſt
2 quadriennium, triennalem illam inſtan
tiam abſorbere. Quorum temporum cõ
iunctionem & copulationem, aut, ſi ma-
lis, coadunationem iudicabis neceſſariã:
ſi hoc vnum à te perpendatur, totum in-
tegrum quadriennium minori à lege ita
indultum, vt eo pendente, reſtitutionem
imploret, & eam terminari faciat. Quod
3 ſi triennalis inſtãtiæ ſolum haberetur ra
tio, fruſtra cenſeretur præfixum tempus
4 in eo quadriennio, quod triennium exce
dit: vt quum totum integrum tempus in
minoris fauorem fuerit introductum, de
beat etiam & in totum cedere, nec ali-
quid ex eo auferri: aliàs id fieret in eius
ſummam perniciem. Quòd ſi alia fuiſſet
in eo legis intentio, ſuffeciſſet præfixiſſe
annum ad proſequendam reſtitutionẽ
cum illo triennio. Ecce, quam apertè,
quamq; manifeſtè pateat, Caſtrenſem
non benè ſenſiſſe? Cuius conſiderationi
5 etiam facilè poſſe reſponderi credide-
rim, quum is ait quadriennij tempus nõ
inſtantiæ, ſed iuri præfixum, imò vtriq;
præſtitutum exiſtimauerim: quia ius ve
lit, quadriennio terminandam eſſe litem
reſtitutionis. Quinetiam exiſtimauerim
vanam eſſe illam conſiderationem, tem
pus non eſſe præfixum inſtantiæ, ſed iu-
ri, quum ſit eadem cum dicto ratio, ma-
ximè ſi acutè & medullitùs rem perſcru
teris: hoc antè aliquanto latius attigi-
mus, partim vt nodus ille à Caſtrenſi o-
biectus diſſolueretur, tum vt quid ea in
re ſentirem, haberes.

Vtrum tempus quadriẽnij currat à læſionis tempore, vel ſtatim quum effluxit viceſimusquintus annus?

S V M M A R I A.

1 *Quadriennium ad læſionis tempus referendum: nec anno 25. vel his ſequentibus annumerandum.*
2 *Actionem reſtitutionis perpetuari, filio, ſeruove ſub poteſtate domini viuente; ſed maiore libertate donato, aut emancipato, temporis haberi rationem.*
3 *In reſtitutione, nõ læſionem ſed annum 25. in primis eſſe ſpectandum.*
4 *Reſtitutionem, anno 25 completo, non amplius dari.*
5 *Litem reſtitutionis ſpatio quadriennij pleni terminandam, non rectè præſumi.*
6 *Litiſconteſtatione & actionẽ fieri perpetuã & iudicio efficium effici poſſe perpetuum.*
7 *Reſtitutionis perſequẽdæ manere ſemper ius liberum, niſi reſtitutio terminetur quadriennio.*

CAPVT XLVI.

CVm tamen primum præmiſeri
mus, quadriennium illud ſta-
tim currere à læſionis tpe, &
vbi perfecta fuit, dubitatum
extitit à quibuſdam, an id tempus ſit cõ
putandum & numerandum, vbi primũ
effluxit annus 25. an verò attendi debeat
tempus læſionis? Potuit enim minor læ-
1 di anno 20. Quòd autem ad læſionis tẽ
pus id referri debeat, facit l. j. § annus. ff.
qñ actio de pecu. eſt annalis. Quã l. in eã
ſententiam allegauit Salic. ſub diſcurſu
eius l ſuperuacuam. Si tamen is §. vt de-
cet, excutiatur, nihil me iudice ei opinio
ni aduerſabitur: Nam in eo habetur, quã
diu filius vel ſeruus eſt in poteſtate, per-
petuatur actio. Poſtea verò maior, aut
vbi manumiſſus, ſeu emancipatus extite
rit, ſeu alienatus, temporis eſſe habendã
rationem, ita vt vtilis annus computan-
dus ſit. & ea cauſa, ſi conditionalis fuerit
allegatio Iulianus ſcribit, ab eo tempore
annum computandum, non vt habenda
ſit ratio temporis emancipationis, ſed
eius quo peti potuit exiſtente conditio-
ne. Quem textum ſi vt iacet intellexe-
ris, nonne conueniet, & quadrabit pla-
nè, vt dicatur haberi debere rationẽ vice
ceſimiquinti anni, non autem læſionis,
quum ibi non currat annus, niſi à die cõ
ditionis purificatæ? Et quòd verè inſpici
debeat lapſus anni 25. hoc eſt iuris indu
bitatiſsimi: cùm lex dicat, poſt 25. annũ
com-

4 completum non dari poſtea reſtitutionē
ergo admittit, vt intra illud tempus peti
poſsit. Et cum reſtitutio ſit fauorabilis,
quòd per eam minoribus faueatur, eſt
tempus illud etiam fauorabiliter, & latiſ
ſimè interpræta ndum: atque hæc eſt pu
ra huius dubitationis veritas, & plana e-
5 lucidatio. Quòd autem narratum fuit,
quadriennio litem reſtitutionis eſſe ter-
minandam, obſtare ei dicto videtur, ꝙ
per litiſconteſtationē perpetuetur actio,
vt eſt in l.fi.C.de præſcri.30. ſeu 40.an-
norum, ita vt litiſconteſtatio, quæ in re-
ſtitutionis iudicio interuenit, perpetua-
re quadriennium debeat. Ad hoc tamē
ita reſpondendum exiſtimauit Salice.in
ea l.ſuperuacuam, obiectum tale proce-
dere in caſibus, in quibus eſt quoddam
ius perſequendi conſiderabile: ſecus, ſi
de iudicis tractetur officio. Qua in re mi
hi non ſatisfacit, cum etiam iudicis offi
cio quandoque rem perſequamur. Quo
6 fit, vt dicendum putem, verum eſſe, per
litiſconteſtationem actionem fieri per-
petuam, & iudicis officium effici poſſe,
perpetuum, vno reſpectu, vt hoc caſu:
quia cùm hic intra quadriennium reſti-
tutionem poſtulauerit, interrumpit om-
nem præſcriptionem illius quadriennij,
vt ſi quadriennio non terminetur reſti-
tutio, nec ei ſit aliquid imputabile, ma-
nebit ſemper liberum ius perſequendi
reſtitutionem: Non tamen ex eo ſeque-
tur, quin lis intra quadriennium ſit ter-
minanda à iudice, & quin pars eam per-
ſequi debeat, ſic vno caſu ſit perpetuū:
& hæc declaratio videtur mihi longè
optior & concludentior, q̃ ſit illa Salic.

An poſt quadriennium poſſit peti reſtitutio, ſi non reclamauerit aduerſa pars?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem, tempore ad eam petendam
præſtituto, ſed per incuriam prætermiſſo
non amplius eſſe dandam.*

2 *Reſtitutio legi communi aduerſari præſu-
mitur.*

3 *Sententia triennali termino ad inſtantiam
finiendam elapſo, lata redditur inualida.*

4 *Reo vel actore conſentiente quadriennij tem
pus etiam diutius differri vel prolongari
poſſe.*

5 *Iuri quilibet pro ſe introducto renunciare
poteſt.*

6 *Reus vel actor exceptionem ſibi competere
in repellendo aduerſario ſciens, nec eam
vſurpans, intentationem litis approbaſſe
præſumitur.*

7 *Tempus in implorāda reſtitutione, aut uſur
panda exceptione, aut intentāda lite præ-
figitur vel iudicis, vel parti, vel actioni.*

8 *Iudicis actio redditur inualida, ſi tempus
vel ipſi iudici vel iuriſdictioni præfixum
ad agendum, perperam aut negligenter
fuerit dimiſſum.*

9 *Actio, ſublato tempore, expirat, habita ad
actionem, eiuſq; potiſſimum ſubſtantiam
conſideratione.*

10 *Iudex de nouo cognoſcere poteſt, ſi non ſub-
ſtantia actionis, ſed litis inſtantia reſpi-
ciatur.*

11 *Iudex aduerſario non reclamante, poſt qua
driennium cognoſcere poteſt, ſi parti fue-
rit tempus præfixum.*

12 *Reſtitutio à ſolo iudice imploratur.*

13 *Reſtitutio quibus conditionibus etiam lapſo
quadriennio, impetrari & terminari de-
beat?*

CAPVT XLVII.

SEquitur hos caſu, haud inelegans alia quæſtio: Nunquid
poſt quadriennium poſsit nō
reclamante aduerſa parte, im
petrari reſtitutio? In quo exiſtimatum
1 fuit à quibuſdam, non dandam: quia tē-
pus lege præſtitutum exciderit, cū etiam
reſtitutio ſit aduerſum ius commune: &
2 ita refrenanda potius, quā vt amplietur.
Cui etiam accedit, ꝙ ſententia lata poſt
3 triennium præfixum ad inſtantiā termi-
nandam, iuxta l.properandū.C. de iudi.
non teneat, cùm lapſus ſit terminus, vt
idem iuris ſit hoc caſu ſtatuendū. Doct.
tamen, qui contrariam opinionem ſunt
tutati, conſiderarūt pro ea facere, fauore

rei

rei limitatum eſſe illud quadriennij tempus, & vt intra illud reſtitutionem actor impetrare debeat, nec in lõgius tempus protrahere negotium. Quæ quum ita ſe habeant, nonne poterit, eodem reo volente, nec diſsidente, etiam elapſo quadriennio, reſtitutio poſt id tempus agitari, vel maximè ꝙ eo conſentiente quadriennium illud poteſt prolõgari? vt eſt in l. petendę. C. de tempo. in inte. reſtit. peten. ita vt eadem & ſimilis ratio vtriq; caſui ineſſe videatur. Hiſq; accedit vul-
5 gatiſsima illa iuris regula, quęlibet poſſe iuri pro ſe introducto renunciare, l. fi. ff. de pact. vt cùm hic ſibi exceptionẽ ſciat competere, qua repellat aduerſariũ, poſt quadriennium reſtitutionem imploran-
6 dam, ſi ea non ſit vſus exceptione, viſus ſit tacitè eam litis intentationem approbaſſe. Quidam verò volentes hos nodos extricare, conſiderarunt hac in re, neſcio, quot caſus huic negotio deſeruiẽtes, qui
7 ſecundum ipſos ſunt præſcriptæ materiæ adaptabiles. Ita enim aiunt: Aut prȩfigitur tempus iudici, parti ſeu actio-
8 ni. Si iudici: tunc ab eo poſt tempus fieri nihil poſſe, factumq; non tenere. l. peremptorias. C. ſen. reſcin non poſſe. l. ſed etſi vſuceperit. ff. de iudic. Facit l. exceptionem. ff. de probat. eodem modo, ſi præſtitutum fuerit tale tempus iuriſdictioni: tunc enim poſtea à iudice facta corruunt. l. 2. §. ſed iudex. ff. de iudic. l. ſi cùm dies. § ſi intra. & l. non diſtinguendum. §. 2. ff. de arbit. & l. quum non eo die. C. quando prouoc. non eſt neceſſ. Quòd ſi ad actionem habeatur conſideratio, potiſsimum eius ſubſtantiam, tunc ſublato tempore expirat actio, & quæ ſequuntur, eliduntur. l. 2. C. ne de ſta. defuncto. Facit l. fin. C. de dolo. Si verò
9 non habeatur reſpectus ad actionis ſubſtantiam, ſed ad litis inſtantiam, poterit eo caſu de nouo iudex cognoſcere. argu.
10 §. illud quoque. in Auth. de hære. & falc. Si verò parti, poterat iudex, non reclamante aduerſario, poſt quadriennium de reſtitutione cognoſcere, quum volen
11 ti non fiat iniuria: hęc ipſe. Quę eorum diſtinctio augere potius videtur difficultatem, quàm vt eam explicet: qui ſuperuacaneum eſſe exiſtimauerim, quod ij recenſuerunt, debere ſpectari in tempus iudicij, ſeu parti præſtitutum fuerit: quia hæc inter ſe confuſionem admittunt. quod ego de quadriennio, de quo agitur, ita doceo: qui putem id tempus & parti, & iudici eſſe prȩfixum. de parte hoc ipſum fatentur. quod verò ad iudicem ſpectat: hoc manifeſtè liquet
12 ex eo, ꝙ ab eo imploratur reſtitutio. Sic habes ex his attendi eorum prȩſcriptam diſtinctionem non debere: qua ſepoſita, dicendum putauero, etiam lapſo qua-
13 driennio reſtitutionem poſſe impetrari, & terminari, modò ante elapſum quadriennium non reclamauerit, nec impetrantem à læſione ſubmouerit. Sic non obeſt, ꝙ reſtitutio, quum extraordinaria ſit, reſtręnari debeat: hoc enim procederet, niſi partis conſenſus accederet, in cuius fauorem reſtringitur. Quòd autem conſideratum fuit de triennali inſtantia, vt poſt eius lapſum ſententia lata nulla ſit, id etiam locum non haberet, vbi partis contrarius conſenſus proponeretur, idq; parte ita volente, fieret.

Poſſit num à iudice protelari quadriennium?

SVMMARIA.

1 *Quadriennium à iudice ſecundum communem Doctorum ſententiam protelari nequit: ſed contrà. num 3.*

2 *Tempus ad proſequendum appellationem datum nequit prorogari.*

3 *Legis maiorem, quàm iudicis eſſe quibuſdam in cauſis protelandis auctoritatem.*

CAPVT XLVIII.

Olet etiam exquiri, vtrũ hoc quadriennium poſsit quãdoque à iudice protelari? in quo
1 concluditur ꝙ non: cuius re

ſimile determinatur in tempore dato ad proſequendũ appellationem, quod prorogari nequit, vt eſt anno'atũ in Auth.
1 offeratur.C.de litis conteſt. idq; non ab re ſtatuitur in quadriennio, quum à lege ſine iudicis miniſterio concedatur. Cre-
3 diderim tamen poſſe hoc tempus prorendi, ſi id cauſa legitima ſuaſerit: quia pendente quadriennio, iudex abſens for taſſe fuerit, aut ægrotus, ita vt quadrien
4 nio pendente, nequiuerit reſtitutionis cauſam terminare: & re vera lex tali caſu dicitur potius protelare, quàm ipſe iudex, quum velit eas cauſas legitimas ſub ducendas eſſe ab eo quadriennio: ſic hoc lex operatur, non autem ipſe iudex.

Omiſſio probationis aut allegationis, ſeu exceptionis à minore facta, inducit reſtitutionem in integrum.

SVMMARIA.

1 *Minor omiſſa probatione, ſeu allegatione ad dirimendam inſtitutam litem neceſſaria, quibus legibus reſtitutionem impetrare poſſit, & debeat?*

2 *Reſtitutionem ei concedendam, qui per ſolam procuratoris aſſertionem à ſe neceſſariam probationem prætermiſſam eſſe fatetur.*

CAPVT XLIX.

CVm autem primum præmiſerimus minorem læſum poſſe reſtitui, opportunum videbitur, vt aliquot exempla excutiamus, quibus patere poſſit, an & quando reſtitui is debeat? quibus intellectis, facilè diſcernes alios caſus, reſtitutioné
1 non recipientes: ſeque primum offeret vnum, in quo aliquando ſcio dubitatum fuiſſe. Quid ſi minor in lite, quam inſtituit, probationem, aut allegationem, quæ neceſſariò erat proponenda, omiſerit: an tibi reſtituendus videbitur, qui de nouo eam deducat? Qua in re ſen-
2 ſerunt quidam ſine controuerſia reſtitutionem dandam: ea tamen lege, vt minor allegare coloratam cauſam debeat, ita vt ſi vera eſſet, ſaltem in toto, vel parte ipſam ſententiam retractationi ſubmitteret, vt etiamſi nihil ipſe præſtiterit, nec aliud probauerit, ſit tamen reſtituendus. Quod etiam teſtatur Butrig. in c. quum veniſſet. extra de reſtitu. ſpoliato. Idem etiam tutatur Specu. ſub titu. de reſtitu. in integ. §.j. verſ. illud. Et hoc manifeſtè comprobatur in c. auditis: de reſtitutione in integrum. in quo patet per ſolam procuratoris aſſertionem ei qui à ſe prætermiſſam neceſſariam probationem fatetur, reſtitutionem dari.

Hoc loco excutitur, vtrum præcedens reſtitutio ſit ſine cauſæ cognitione facienda?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem ex ſola partis allegatione, etiam lata ſententia, aduerſum probationem omiſſam indulgeri.*

2 *Eccleſiæ, & minoris, quo ad reſtitutionem, eadem ratio, & ius idem.*

3 *Minor contra temporis curſum ſeſe reſtitui petens, nulla re alia indiget, vel probatione, quàm vt de ſolo temporis fluxu iudicem doceat.*

4 *Pupillus, ſolo exhibito proceſſu, ne aliquo inſigni damno afficeretur, à ſenatu Dolano reſtitutus.*

5 *Reſtitutio, cauſa præſentibus aduerſarijs, vel hiſce per contumaciam abſentib. cognita, concedenda.*

6 *Prætor, antequam minorem reſtituat, de minoris cauſa, atque negotio certo inquirere, atque doceri debet. & num. 10.*

7 *Sententiam Curtij de reſtitutione minoris eſſe prauam: & tex. §. ſi minor. ff. de iureiur. in ſiniſtrum ſenſum detortum.*

Qui

8 *Qui per alium facit, ipſemet agere putatur.*
9 *Minor læſum ſe proponens, ob exceptionem, vel probationem omiſſam, operam perdit, ſi eam teſtibus coadiuuare nequeat.*
11 *Acta cauſæ prius conſideranda, & perſcrutanda, priuſquam reſtitutio conceditur.*

CAPVT L.

ACcedit his c.ſuſcitata. eodem
titu. vbi ex ſola partis allega-
1 tione, etiam lata ſentẽtia, ad-
uerſum probationem omiſ-
ſam indulgetur reſtitutio: quod certè ne
mo nó iudicabit eſſe ſatis mirabile, cùm
hoc capite, concurrentem, videas contra
allegantem malitiæ præſumptionem:
nec dixeris textum illum in Eccleſia lo-
qui, vt in ea ſpecialitatẽ inducas: quum
idem iuris, & rationis ſit in minore, quẽ
2 lex eo caſu non minus quàm Eccleſiam
introſpiciat: eamq́; opinionem propen-
ſo animo ſequitur Curt. conſ. 66. In cu-
ius confirmationem conſiderat facere gl.
in l. fi. C. in quib. cau. in integ. reſtit. non
eſt neceſſaria, è qua deſumitur, ſi contra
temporis curſum minor ſe reſtitui petat,
3 ſat ei conſultum videri, ſi de ſolo tem-
poris fluxu docuerit, ita vt probare non
teneatur, rem illam primùm, quàm præ-
ſcriberetur, ſuam fuiſſe: quaſi admitte-
re videatur ſufficere, vt minor proba-
tionem omiſſam proponat, & ſe inde læ-
ſum aſſeueret: hoc potiſsimum allega-
to, ei plurimum expediſſe, quod omi-
ſit probare: quo probato, vincere is de-
beat, vt ex oppoſito ipſe aliàs ſuccum-
bat. Ad hæc annotabis, pupillum à ſena-
tu Dolano reſtitutum, vt is proceſſum
ſuum exhiberet: quia ab ea exhibitione
per ſententiam iudicis interlocutoriam
priuatus manſiſſet, & declaratus, quod
aiunt in praxi Fourcloz, de non exhiben
do. Fuit autem ea in re conſideratum,
4 ſi non reſtitueretur, poſſe maximo dam
no & incommodo affici: quia aliter à li-
te excideret, in qua tamen vinceret, ſi
de Actis litis appareret. Sed ita fuit ad-
miſſus, vt ſufferre litis expenſas tenere-
tur. Præcedentib. tamen plurimum re-
fragabitur, quod ſcribitur cauſa cognita
aduerſariis præſentibus, aut ſi per con-
5 tumaciam abſuerint, reſtitutiones con-
cedendas, vt eſt in l. in cauſę. §. cauſa co-
gnita. ff. de mino. Quomodo igitur citra
aliam examinationem, aut documẽtum
aliud, quàm ſolam minoris aſſertionem,
talis indulgebitur reſtitutio, vt hac cauſa
neceſſariam eſſe aliquam indagationẽ,
etiam quantumuis ſummariam, prima
fronte exiſtimauerim, & à minore, vel
tantillum eius probandum eſſe? Nam
etſi re ipſa pateat, exceptiones aut pro-
bationes, de quib. à minore cõtenditur,
miſſas, nec vt fuit opus, propoſitas: Eam
tamen perſcrutationem omnino neceſ-
ſariam putauerim, an ſint legitimæ tales
exceptiones. Examinandum deniq; num
ea probatio ſit releuans? quaſi dixeris,
an probata confirmare intentionem mi-
noris poſſet, aut ſi negotio inſeruiat? ad
quæ facit c. vt debitus. extra de appel. in
cuius opnionis tutelam conducit lex: nã
& poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur. vbi ſi
iuramentum minor detulerit, & hoc ip-
ſo captum ſe aſſeueret, ipſum Prætorem
cognoſcere oportebit, an deceptus fue-
6 rit: idq́; primùm, quàm in integrum re-
ſtituat. Scio tamen Curtium præfato
conſilio tex illum ſic declarandum cen-
ſuiſſe, vt contrariæ ſententiæ ſecundum
7 ſuam inductionem inſeruire aſſerat. Pri-
mum docẽs loqui in minore, reſtitutio-
nem petente, aduerſum factum ſuum,
quod ipſe, auctore tutore ſeu curatore,
geſsit. hocq́; caſu difficilius reſtituendũ,
quia ceſſet omnis doli præſumptio, mo-
dò tutoris ſeu curatoris auctoritatem.
quæ negotio acceſsit, attenderis: quaſi
ſit vero ſimile, tutorem ſeu curatorem
ſcientes obmittere noluiſſe, quod minori
neceſſariò conuenire cognouiſſent, vt
bene hoc caſu ſummaria quædam exi-
gatur cognitio, quum nõ ſit quæſtio ple-
ni, ſed ſaltem ſemipleni præiudicij: atq;
in his terminis exiſtimauit §. illum, ſi mi
nor, procedere, quaſi ſecus cenſendum
putauerit, vbi à minore imploratur re-

E 2 ſtitu-

ſtitutio, contra id quod à citatore, aut eius procuratore, quem in lite cōſtituit, fuit omiſſum, puta in caſu, quem primū annotauimus, de probationib. vel exceptionibus neceſſariis prætermiſsis. Quæ ad præfatum §. declaratio vera mihi nō videtur, quam in primis diuinatiuam eſſe crediderim, quum ex ipſa textus ſerie nullo modo pareat, delationē iuramenti, cuius ibi eſt quæſtio, tutoris auctoritate accedente factam, imò ſimpliciter hoc habent verba tex. ſi minor iuſiurandum detulerit nullo alio expreſſo. Præterea non video, quomodo probè defendi, aut intelligi poſsit, quod ipſe ſcribit difficiliorem eſſe reſtitutionem, ſi de facto minoris retractando agatur, in quo acceſſerit curatoris auctoritas, quàm ſi ſimpliciter curator ipſe geſsiſſet. Nam poſtremo hoc caſu, in quo conſiſtit vis, & energia negotij, minor ipſe ſat feciſſe
8 cenſetur, cuius nomine conſummatum fuerit negotium, quum qui per aliū facit, ipſe agere videtur, vt eſt in vulgata regula, qui per alium. ff. de regu. iur. nec video, quare vno caſu magis, quàm alio, exigi debeat plenior probatio: quia indubitatum ſit de læſione vtroq; capite agi, & minoris factum proponi. Quo fit, vt ego omnib. ad amuſsim perpenſis, dicendum exiſtimauerim, ſaltem eo textu ſummariam cognitionem deſiderari, quū ad hoc, vt minor ſe læſum per omiſſionem probationū doceat, probare debeat teſtes ei eſſe, quib. ſit intentionem ſuam edocturus, aut adeſſe documenta alia, puta inſtrumenta. Nam fruſtra ſe is læſum proponeret ob exceptionem, vel probationem omiſſam, ſi eam teſtibus coadiuuare non poſſet. Quæ quum ita ſe habeant, oportet ſummariè rem examinari, imò quod eſt efficacius, & literæ
9 eius §. ardentius. Non mirum, ſi delato à minore iuramento, ex quo ſe deceptū affirmet Prætor, priuſquam reſtituat, excutere debeat, an deceptus ſit: quum veritas hoc habere poſsit, vt benè iuratum ab aduerſario fuerit, vel fuiſſe minori neceſſariam iuramenti delationem, cui fortaſſe non adſint teſtimonia alia: quia teſtes, quib. vti debuerat, ab humanis deceſſerint, vt meritò Prætoris partes neceſſarias eſſe lex introduxerit. Quæ tex.
10 conſideratio eſt planè caſui noſtro adaptabilis. Nam quum minor ſe aduerſum probationem vel exceptionem omiſſam petit reſtitui, etiam ꝙ de omiſsione appareat: tamen hoc iudicis incumbit officio, videat, & perpēdat, an ex actis cauſæ illius exceptionis noua propoſitio ſit profutura. Nam ſi aliter cōſideretur, fruſtra ad eā minor admitteretur: imò hoc eſſe poteſt, vt tali probatione is non egeat, qui fortaſſe intentionem ſuā ſat aliis adminiculis probarit. Atque hæc omnia eò tendunt, quo intelligas primum, quàm concedatur à iudice reſtitu-
11 tio, acta cauſæ eſſe perſcrutanda, & ſummariam deſiderari cognitionem. Cæterùm hac in re attentiſsimū oportet eſſe iudicem, qui examinare rem, de qua agitur, debeat: vt ex eo poſsit per ſe excutere caſus, quibus cognitio ſit de nouo neceſſaria, aut aliàs omittenda. Sunt enim dabilia exempla, læſionem ipſam manifeſte teſtantia, in quibus nulla alia eſt opus indagatione, quorum ego duo in praxi accidiſſe memini. Prius autem eſt huiuſcemodi.

Implorari à minore poteſt reſtitutio, quòd is litis conteſtationem in cauſa ſua omiſerit.

SVMMARIA.

1 *Litis conteſtatio ad reſtitutionem in integrum maximè neceſſaria.*

2 *Pars aduerſaria, ceſſante vel omiſſa litis conteſtationis ſolennitate, ab inſtantia abſolui poteſt, & minor ad nouum proceſſum admitti.*

CAPVT LI.

Minorem reſtitui memini, ꝙ in cauſa, quā intentauerat, omi-
1 ſiſſet litē cōteſtari: quæ tñ erat ſolēnitas nō ſolùm neceſſaria, imò

imò ſecundum municipalem legem ita requiſita, vt citra reſtitutionem potuiſſet ex defectu eius ſolennitatis pars aduerſa ab inſtantia abſolui, & minor ad nouum alium proceſſum admitti, qui ſolutis tamen primùm expenſis,reſtitutus eſt. Erat autem talis de ſe patens & manifeſta lęſio.

Si erronea ſint minoris acta, reſtitui minor poterit,vt hęc reformentur.

SVMMARIA.

1 *Iudicij poſſeſſorij gardiæ, & iudicij poſſeſſorij nouitatis diuerſi termini.*

2 *Minor licet mandato nouitatis non contradicat, tamē reſtituitur,& ratio ſubijcitur.*

CAPVT LII.

VEnit & ſimile aliud in vidua quadam, quæ intentauerat poſſeſſorium iudicium per manutentionem gardię: hoc enim apud noſtrates termino vtimur. Cæterùm in quibuſdam actis eius litis ſui procuratoris inſcitia ſcriptum
1 fuerat, tunc ipſam in cauſa poſſeſſorij iudicij nouitatis comparere: quod iudiciū eſt penitus diuerſum ab illo iudicio gardiæ, vt in hac occaſione peteret, ſe ad eius tam manifeſti erroris correctionem admitti. Et quum hic error ex actis ipſis agnoſceretur, fuit planè admiſſa, vt in actis illis erroneis cōſcriberetur alia qualitas, & de qua in prioribus actis cauſæ patebat: Et ex quibus verè deſumebatur ab ea intentatum prius gardiæ iudicium poſſeſſorium: atque hac occaſione mandatum fuit à Senatu Burgundo iudici ordinario, vt ſepoſita eius erroris conſideratione, ipſe litem inſtrueret, & terminaret. Me etiam tenet memoria, ſimilem caſum in praxi diſcuſſum, Re-
2 ſtitutum à ſenatu Dolano minorem, ꝙ is intra annum iuxta eius loci municipalem legem non contradixiſſet mandato nouitatis (ita enim illi nominant) contra eum impetrato, quod vocauimus interdictum, Vti poſſidetis, nec fuit in eo aliqua difficultas: quia certum eſſet, minorem tali negligentia læſum, qui aliàs à poſſeſſoria lite ſuccumberet: quum tamen ſit optimum commodum poſſidentis, vt in §. commodum. Inſti. de interd. Eiuſdem etiam farinæ exemplum euenit in pupillo reſtituto contra eandē negligentiam, quæ tamen poſt patris mortem acciderat: quia patre viuente fuerat in eum, Vti poſſidetis, interdictum intentatum: cùm interim tamen ante anni lapſum deceſſiſſet, vnde maxima dubitatio hoc capite verſabatur, quia cœpiſſet curſus annalis à patre, & ita reſtitui debere minorem per l. Aemilius. ff. de mino. Fuit tamen talis hæſitatio reiecta, ꝙ tempus legale eſſet, non conuentionale: in quibus terminis puræ conuentionis loquitur ea l. Aemilius.

Quartę dilationis prętermiſſio quum neceſſaria eſſet, facit, vt ad eam proponendā poſſit minor reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Examen ſummarium an requiratur, quarta dilatione in litis proceſſum à minore, ad quam denuo ſe reſtitui petierit, prætermiſſa?*

2 *Minor probans ſibi neceſſariam eſſe dilationem, eùm de læſione ipſa conſtat, nulla alia vlteriore indagatione opus habere præſumitur.*

3 *Minore quartæ dilationi renunciante, pars aduerſaria ſecundum quoſdam audienda, & lis terminanda.*

CAPVT LIII.

QVo tamen tu iſtud emunctius intelligas, non extra rem videbitur hic aliquot caſus, exēpli gratia, effingere, ex quib.

ſcres iudicium, an in eis citra aliam co-
gnitionem poſsit reſtitutio dari? Atque
hunc priorem caſum, quem hoc ordine
inſerre licebit, vidi quandoq; praxi ac-
1 commodatum. Minor contra quendam
agens quartam dilationem in litis pro-
ceſſum prætermiſerat, ad quam de no-
uo petebat ſe reſtitui: in quo dubitaba-
tur, an hoc caſu requireretur ſummariũ
examen, & verum pars aduerſa ſuper eo
eſſet audienda? Memini autem quoſ-
dam ex ſenatoribus Burgundis tunc ſen
ſiſſe, nulla alia eſſe opus indagatione,
quòd de læſione ipſa omnino pateret,
potiſsimum per omiſsionem illius dila-
tionis, quam ſibi neceſſariam eſſe tuta-
batur minor, quòd ei opus eſſet teſtium
examinatione, quos ipſe in promptu ex-
2 hibebat, ſaltem nominabat. Alij verò
ex oppoſito defendebant partem eſſe
audiendam, quia fortaſſe poſſet ab ipſa
obijci ei quartæ dilationi à minore re-
nunciatum, imò inquiri à iudice debe-
3 re, an ex actis pateret minoris intentio-
nem ſufficienter probatam, maximè te-
ſtimonio eorum, quos examinãdos prius
in eadem lite curaſſet, vt fruſtra ad no-
uam probationem non admitteretur.
Quorum opinionem ſecutus tandem
fuit Senatus, qui non extricauit illam
reſtitutionem ſic petitam, niſi primum
adhibita quadam ſummaria cognitione,
quæ omnino viſa fuit neceſſaria.

Vbi minor à ſententia in eum lata non appellauit, reſtituitur vt prouocet.

SVMMARIA.

1 *Prouocationis definitio.*
2 *Minor ad reſtitutionem non admittitur, niſi prius edoceat cauſas, ob quas reſtitutionem mereatur.*
3 *Cognitio ſummaria cauſis adhibenda, ſi parti aduerſanti ius quęſitum videatur.*

CAPVT LIIII.

QVid autem ſi minor à ſenten-
tia, contra ipſum pronuncia-
ta, non appellauerit, an ex eo
planè citra cognitionẽ aliam
reſtitui debeat, quum de damno ſat pa-
1 teat, quia non appellauerit? Potuiſſet
enim ſua prouocatione ſententia reſcin-
di, quæ eſt efficax ratio, qua doceatur
fuiſſe læſum. Verius tamen eſt, & rationi
conſonantius, vt ſummariè cognoſcat
iudex, an minori appellaſſe expedierit,
quum hoc eſſe poſsit, vt ipſe iuſtè con-
demnatus fuerit, ita vt eo caſu ſit eius
appellatio prorſus reijcienda. Et ideo
2 minor ad eam reſtitutionem non admit-
titur, niſi primum edocuerit, ſe aliquid
habere, ob quod ipſe vincere debeat,
quæ fuit quorundam ſententia: quam
tamen ego probare nequeo. Quid enim
is proponere poterit, ſi potiſsimum lata
loquamur ſententia, quum ex eiſdem
actis ſecundum municipalem l. Burgun-
diæ ſit iudicandum, & appellatio deci-
denda? Qua de re innitendum erit huic
ſententiæ, vt poſtremo hoc caſu ſum-
3 maria cognitio ſit negotio adhibenda
quando potiſsimum parti aduerſæ ius
ſit quæſitum, & ex his aſſumere caſum
alium poteris.

Si minor primum quàm ferretur ſententia, appellationi renunciauit, poteritne reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Cognitio cauſę vtrum requiratur, ſi minor lata ſententia, appellationi renunciauerit, & reſtitutionem petierit?*
2 *Minor, ſi compromiſſum faciat, eo lędi cenſetur.*
3 *Minor iniuſtam fouens cauſam, nihil ex appellatione fructus percipere debet.*
4 *Minores ſi in iudicem compromiſerunt, & auctore tutore ſtipulati erunt, in integrũ reſtitu-*

reſtitutionem iure deſiderare creduntur.
5 *Minores, iuſta obſeruata ſolẽnitate, ratione compromiſſi reſtitutionem petere poſſunt.*
6 *Cognitionis quid adhibendum, quomodo certum ſit compromiſſum?*
7 *Lex quo pacto minorem ex compromiſſo læſum aſſeueret?*
8 *Compromiſſum cum cognitione terminandũ.*

CAPVT LV.

SI minor primum, quàm
ſententia ferretur, appel-
1 lationi renunciauerit, ac
tandem ſe reſtitui petat,
nonne id cum cauſæ co-
gnitione tractabitur? In
quo voluit Bart. in l. minor 25 annis fi-
liofamiliàs in §. j. ff. de mino. nullam ad-
hibendam cognitionem, quum hoc eſſe
poſsit, vt iniuſtè ferri debeat ſententia,
idq́; à ratione eius §. in quo habetur mi-
norem cenſeri læſum eo ipſo, ꝙ compro
2 miſit, quaſi compromittere non debuiſ-
ſet: quia eius ius fortaſſe clarum', liqui-
dum, & indubitatum eſſet. Ipſe tamen
crediderim, etiã hoc caſu cognitionem
deſiderari: idq́; à iudice examinandam,
an cõſultò hic minor appellationi renun
ciauerit? quod ita egiſſe potuit, quia
fortaſſe is iniuſtam foueret cauſam, quo
caſu quid ei appellaſſe profuiſſet? & hoc
3 facilè ex actis, & munimentis proceſſus
conijci poterit. Nec ſequitur, minorem
cenſeri læſum, quia compromiſerit, hoc
enim admitto: ſed qui putem, de læſio-
ne ipſa eſſe vtrunque cognoſcendum, vt
per illum text. nõ tollatur talis cognitio,
quod ſatis ſuadere videntur verba eius.
§ fi. hoc habentia, minores ſi in iudicem
compromiſerunt, & tutore auctore ſtipu
lati erũt, in integrum reſtitutionem ad-
4 uerſus talem obligationem iure deſide-
rant. Ecce ꝙ ex tali cõpromiſſo poſſunt
5 petere ſe reſtitui: ſed id intelligendum
eſt, obſeruata ſolennitate, nec præter-
miſſa qualitate ad hoc neceſſaria, qualis
6 eſt leuis illa negotij examinatio. Poterit
tamen acutus Lector expoſtulare, quid
cognitionis erit adhibendum, quomodo
certum ſit compromiſſum, ac lex ex eo
7 læſum minorem adfirmet? Reſpondeo
idem proponi ceteris caſibus, quos ſuprà
deduximus, poſſe, puta quum non appel
8 lauit, demum in omiſsis allegationibus
neceſſarijs: in his enim lex, vt in com-
promiſſo, iubet reſtituendum, & tamen
id vult terminari cum cognitione, vt ea
verba reſtitutionem aduerſus talẽ obli-
gationem exigentia nõ excludant illud
examen leue & ſummarium.

An minor ex compromiſſo ſeu laudo, tam in arbitrũ quàm arbitratorem facto, læſus re ipſa cenſeatur, ita vt reſtitui debeat, & quę cognitio exigatur?

SVMMARIA.

1 *Minor compromittens appellandi beneficio priuatur:*
2 *Minor minus lędi creditur, ſi in arbitratorem, quàm ſi in arbitrum, ſeu iudicem compromittat.*
3 *In iudicem, & arbitratorem eadem quidem ratione, ſed diſſimili in arbitrum ſit compromiſſum.*
4 *Minorem ipſa re non lęſum eſſe aſſerit, qui in iudicem, vt arbitratorem, compromiſſum admittit.*
5 *Minor rem ſuam ordinario iudicio aſſequi valens, rectius hanc viam ſequetur, quàm ſi compromittat.*
6 *Cognitionem ſummariam ad reſtitutionẽ efficaciorẽ, & firmiorem compromiſſo cẽſeri.*
7 *Minor lęſum ſe proponens, quòd infra prę-fixum à iudice terminum nõ probauerit, quib. conditionib. in integrũ reſtituatur?*

CAPVT LVI.

QVod etſi eius examinis nõ eſſe
habendam rationẽ admiſero,
facilè tñ eſt, vt reddatur ra-
tio, quare id magis in cõpro-
miſſo, quàm cæteris caſib. ſtatutum fue-

 rit,

rit, & quur ipſa re læſus minor ſit com-
promittendo in iudicem, vt vult ille §.
Hoc enim fit, quod vt ab arbitri ſenten-
1 tia emitti nequeat appellatio, l. j. ff. de
arbitris, ita & compromittendo appel-
landi beneficio priuatur. Quæ eſt ratio
glo.in j. §. quam ſequitur ibi Barto. qui
ſecus exiſtimauit ſtatuendam, ſi in arbi-
tratorem compromittatur, quum re ip-
ſa minor lædi non poſsit, quaſi eius in-
terſit compromiſiſſe, cuius fortaſſe cauſa
eſſet dubia, ſicut quãdoq; ipſius intereſt
iuramentum deferri, vt in l. tutor. ff. de
2 iure. ſic te præſcripta edocebunt ex ſolo
arbitratoris compromiſſo minorem non
ita lædi, vt offenditur, ſi in arbitrum ſeu
iudicem compromiſerit. Dein adnectit
aliud Bart. in eodem §. quod plurimum
accedere videtur in meæ opinionis con-
3 firmationem. Nam ipſe ibi in iudicem
non poſſe compromitti, vt in arbitrium
aſſerit, ſed tanquam in arbitratorem, per
l. ſed etſi. Ita in ſeruum. ff. de arbit. vt
putet verba eius tex. ſi in iudicem fuerit
compromiſſum, eſſe intelligenda in iu-
dicem, & in arbitratorem, tanquam in
iudicem. Quæ declaratio nonne planè
confirmat propoſitum meum; maximè
eo textu cognitionem non tolli? Nam ſi
in iudicem, vt arbitratorem, compro-
mittatur, admittit ex compromiſſo ar-
4 bitratorio, minorem ipſa re læſum non
eſſe: Imò primum, quàm reſtituatur,
opus ei eſſe aliqua probatione, puta quia
non expedierit compromiſiſſe. Sed ego
etiam aliter poſſe declarari illum §. exi-
ſtimauerim, nimirum ſi reſtitui poſsit
5 minor, ꝗ in iudicem compromiſerit:
quid enim erat compromittendũ? cùm
ipſe ordinario iudicio rem ſuam aſſequi
poterat, quæ erat via longè aptior, fir-
mior & ſtabilior, quàm cõpromiſſoria:
ex quo compromiſſo non oritur actio,
vt in l. quum antea. C. de recept. arbit.
quod ſecus agnoſcis in iudicato. Atque
hæc mihi viſa eſt prima fronte vtcunq;
concludens conſideratio, quæ tamen me
nullo modo reuocat à concepta ſenten-
tia, cognitionem quantumuis ſumma-
6 riam requiri: & ideo tunc excuti pote-
rit, an huic compromiſiſſe vel non expe-
diens fuerit, atque ad horum veriorem
intelligẽtiam poteris confugere ad Bar.
conſilium, quod incipit: Quæritur, an
ſtatutum de compromiſsis, demùm ad
Caſtren. in l nam & poſtea. §. ſi minor.
ff. de iureiuran. vbi etiam Ange. aliquid
attingit: videbis deniq; Imo. hoc vtcun-
que tractantem in l. quum hęreditas. l. j.
ff. ad Trebellia. Ex quibus omnibus hoc
modo concludes: Si minor ſe læſum
7 proponat, quia infra præfixum à iudice
terminum, quòd in libello deduxerat,
non probauerit, haud erit tanquam læ-
ſus, ſtatim reſtituendus, niſi primũ edo-
cuerit, neceſſariam eſſe talem probatio-
nem, ac teſtes adeſſe, qui de eo ſe depo-
ſituros aſſeuerent: quæ omnia oportebit attentè iudicẽ perſcrutari, & rimari.

An contra triginta annorum præſcriptionem poſſit à minore implorari reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Pręſcriptiones omnes ſecundum conſuetudines Burgundicas ſpacio triginta annorum claudi, & terminari.*

2 *Actori contra præſcriptionem triginta annorum ſe reſtitui petenti reſtitutionem ſecundum quoſdam minimè impertiendam, quamcunque tandem vel iuris in ſuo repetendo, vel tardius intentatę litis rationem cauſetur.*

3 *Verba l. omnes. C. de præſcript. triginta, vel quadraginta annorum. pleniſſima munitione ſecurus, declarantur.*

4 *Scientia ab ignorantia non diſtinguitur l. ſi. C. de præſcrips. lon. temp. idq; rationibus annexis declaratur.*

5 *Reſtitutioni locus tam triginta, quàm quadraginta annorum conceditur, ſi iuſtæ & probabilis ignorantię cauſa prętenditur.*

6 *Pręſcriptionem triginta annorum ex non petentis cauſata negligentia iudicari.*

Exper-

7 *Expertem aut ignarum ſui iuris in petenda reſtitutione moræ coargui non poſſe.*

8 *Hȩredi, defuncti factum ignoraſſe aſtruenti, omnino reſtitutionem dari oportere.*

9 *Reſtitutio quibus legibus indulgeatur ei, qui vel propter inundationē vel alia impedimenta iter non ingreſſus fuerit tempore ad id præſtituto.*

10 *Scientiæ & ignorantiæ caſus diuerſi.*

11 *Ignoranti quamobrem in quibuſdam caſibus magis ſit quàm ſcienti fauendum & ſubueniendum?*

12 *Ignorans moræ & negligentiæ ſuſpitione vel culpa carent, reſtitutionem meretur.*

13 *Reſtitutio, data ignorantia, indulgetur, ſi ex præſciptione 30. vel 40. annorum pleniſſimam adeſſe ſecuritatem conceſſum fuerit.*

14 *Securitas pleniſſima ea intelligitur, quȩ ad ordinarium refertur auxilium.*

15 *Prȩſcriptiones tam trigenariam quam quadragenariam eſſe conformes, & à pari fonte delibari, ſecundum quorundā opinionem.*

CAPVT .LVII.

PRæcedentibus commodè ſub
ijcietur elegans, & diffusè ad-
modum excuſſus atticulus:
An aduerſus præſcriptionem
triginta annorū implorari poſsit reſtitu
tio? Cuius dubij extricatio plurimum
conferet ad declararionem conſuetudi-
1 nis Burgundiæ, qua diſponitur, omnes
præſcriptiones ſpacio triginta annorum
claudi & terminari. Quod vt planè aſſe-
quare, non inconcinnum videbitur hic
recenſere caſum, quem ego memini acci
diſſe apud Burgundum ſenatum, à quo
quidam ſe reſtitui contra præſcriptionē
2 30. annorum expoſtulabat: hoc potiſsi-
mum ſua ſupplicatione deducens, quòd
in eam vſq; diem, ſibi ius fuiſſe in re, cu-
ius, tunc erat quæſtio ignoraſſet, ac no-
uis quibuſdam inſtrumentis repertis in-
tellexiſſe poſſeſsionem, de qua ageretur
à maiorib. ſuis proceſsiſſe: in quo nō leuis
exurgebat hȩſitatio, nunquid deberet ip
ſe reſtitui? & an conſuetudo, in qua præ-
ſcriptionis tempus eſt limitatum, poſſet
ex capite ignorantiæ, aut alterius proba-
bilis cauſæ alterari? Quod autem res ipſa
dubitatione non careat, tu vel ex ſequen
tibus apertiſsimè aſſequi poteris. Nam
abnegandam eo caſu reſtitutionem pri-
mum ſuadet l. omnes. C. de præſcri. 30.
3 ſeu 40. annorum, ſub illis verbis, pleniſſi
ma munitione ſecurus, qui textus in qua
dragenaria prȩſcriptione loquitur. Per
quæ verba gl. in l. ait prætor. §. permitti-
tur. ff. de min. aſſerit ſublatum eſſe reſti-
tutionis beneficium. Facit deniq; l. fi. C.
de præſcr. long. tempo. in qua habetur,
ſcientiam ab ignorantia non diſtingui,
4 ne altera dubitationis inextricabilis oria
tur quæſtio, vt diſcerni poſsit, an verè hic
ignorauerit, & quid attēdi, quantum ad
ignorantiam iuſtam, debeat: quòd ſit vel
hac cauſa ne incerta ſint rerū dominia:
quæ quum ita ſe habeant, nonne reijciē-
da erit reſtitutio? imò tex. ille in coroni-
de adnectit, reſtitutionis cauſam perfe-
ctiſsimè definitam manere: quod ſatis
reſtitutionem refellere videtur. Quȩ am
bæ leges docent, vtrunque tam in reſti-
tutione triginta, q̄ quadraginta annorum
procedere, maximè habita conſideratio
ne ad titulorum ſituationem, ſub qui-
bus ſunt repoſitȩ ex oppoſito, quòd vtra
5 que caſu locus ſit reſtitutioni, maximè
accedente iuſta & probabili ignorantia,
facit quòd tempus petendȩ reſtitutionis
ignoranti non currat, ita hoc atteſtante
Bart. in l. penult. C. ſi ex falſis inſtrum.
6 Cuius opinio vel hoc vno poteſt com-
probari, quòd 30. annorum præſcriptio,
imò etiam maior iudicatur ex non pe-
tentia cauſata, qua mora nō poteſt igno-
rans argui, vt in c. j. §. j. de proh. feud. alie
na. per Lotharium. Atque hoc efficacius
7 procederet, effigiando exemplum in hȩ
redibus, qui ſe defuncti factum ignoraſ-
8 ſe proponerent, vt in l. qui in alterius: ff.
reg. iur. Quæ ignorantia tam de ſe præ-
gnans, & efficax eſt, vt citra oēm contro
uerſiam hæredem reſtituendum eſſe ne
mo ſit abnegaturus. Quod teſtatur Bar-
tolus in l. quum filius. §. in hac & l. ad
diem ff. de verbor. obligationibus. Idq;
etiā fixo animo ſequitur, in l. j §. ſi quis
autem.

autem. ff. de itine. actu. priu. necnon in l. ſenatus. ff. de offi. præſid. Atque ad hoc ſunt exactiſsimè perſcrutanda verba il-
9 lius §. ſi quis propter. Vbi ſi quis propter inundationem non ſit hoc anno itinere vſus, cùm ſuperiore id egiſſet, poterit re petito die eo interdicto per reſtitutionem vti, potiſsimum ex ea parte, ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur. E quo textu deſumi poſſe exiſtimauit Bar. etiam contra impeditum facti impedimento præſcriptionem currere, ſed aduerſus eam reſtitutionem competere, & eadem ratione dãda, ſi modò probata fuerit ignorantia: quod & adhuc efficacitis illo textu cõprobari adfirmat, in quo diſponatur Et ſi per vim acciderit, me meo itinere non vſum, reſtitutionem tamen indulgendam ex Marcelli ſententia. Mihi tamen cum text. examinanti quandoque in mentem venit parum aut nihil quadrare negotio noſtro, cùm aſſumptus caſus ad ignorantiam referatur, ſitq; diſputationis noſtræ ſumma, An ignorans cõtra præſcriptionem trigenariam ſeu quadrigenariam poſsit reſtitui? & tamen duplicia eius §. exempla ad eum qui ſciuit referuntur Primus enim ob inundationem, quam tunc eſſe ſciuit, ſuo itinere deſijt vti. Secundus vim illatam non
10 ignorauit. Sed quum ſcientiæ & ignorãtiæ caſus ſint diuerſi, quomodo is textus poterit in eius ſententiæ confirmatione adduci? Facere tamen illum ad propoſitum planè intelliges, ſi hoc vnum expenderis, ideo ibi ſcienti reſtitutione ſuccurrit, quòd impeditus fuerit: in quo quum lex ſcientia adſit, quare & non ignoranti opitulabitur? Imò certè vrgentior, & ef-
11 ficacior eſt ratio, quur magis ignoranti, quam ſcienti fauere hoc caſu debeat, quum potuerit ſciens longè magis caſui obſiſtere, quàm ignorans: ita vt is textus ſic inductus & ponderatus, omnino con adiuuet Barto. opinionem. Cæterùm eodem textu poſt illorum duorum exemplorum enumerationem demum adnectitur. Praeterea & alijs caſibus competiti interdictum die repetita, ex quibus quis ſolet reſtitutionẽ implorare, ita vt ad duo illa haud ſe lex reſtrinxerit: ſed cuius mentis potius fuerit in caſibus cõſimilibus, idem iuris & rationis ſtatui debere. Agnoſcis igitur ignorantiæ exemplum ſub eorum verborũ generalitate comprehendi, cùm potiſsimum tunc ad ſit eadem, imò maior & efficacior, quã cæteris caſibus ratio, puta ſi de ſcientia agatur. His accedit lex, Et Attilianus. ff. de ſeru. ruſt. prædio. in qua excitatur nõ inelegans hæc quæſtio: Si fons, ex quo aquæ ductum habeo, exaruerit, isq; poſt cõſtitutum tempus ad ſuas venas redierit, dubitatum eſt eadem lege, an num cenſeatur aquæductus deperditus? Qua in re tandem à Iureconſulto determinatur, vt ius, quod non ſua culpa aut negligentia amiſerant, ſed quia eo aquam perducere non poterant, talibus reſtitui debere. Quæ verba, quòd non culpa aut negligentia, nonne id manifeſtum fa-
12 ciunt, ſuccurrendum eſſe per reſtitutionem ignoranti, cui nulla mora, nulla denique negligentia ſit imputabilis? Sic igitur ea opinione firmata, operæpretium videbitur reſpondere his, quæ in oppoſitum præmiſimus, maximè quod de perfectiſsima præſcriptione, & pleniſsima ſecuritate annotatum fuit. Nam etſi concesſerimus ex præſcriptione trigenaria ſeu quadrigenaria pleniſsimã adeſſe ſecuritatem: non tamẽ abnegabitur, quin reſtitutio data ignorantia ſit indulgenda. quod apertiſsimè teſtatur lex illa,
13 Et Attilianus, quam certum eſt in impedito (quod aiunt) facti impedimento loqui. Accedet his aliter eam pleniſsimam
14 ſecuritatem poſſe ita intelligi, vt ad ordinarium referatur auxilium, nec fortaſſe poſtremam hanc declarationem tu abſurdam iudicabis, modò probaueris de præſcriptione agi, quam nemo neſcit titulum præbere: quia ex ea vtile reſultet dominium, vt quum lex habeat è tali præſcriptione pleniſsimam ſecuritatẽ exurgere, id ad ſecuritatem ordinariam, non autem extraordinariam debeat referri. Cuius ordinariæ viæ excluſio nunquam facta cenſetur, niſi id ſpecificè ſit a lege deſignatum. Atque ex præſcri-

ptis

ptis manebit defenſata Bart. ſentētia per reſtitutionem in integrum, ei qui ignorauit etiā aduerſus 40. annorum præſcriptionem ſubueniendum: imò etiam ſi longioris eſſet temporis præſcriptio. De ea autem, quæ eſt annorum triginta id nullam habet difficultatem: quum paſsim, & communiter recepta ſit talis opinio, quam etiam in quadragenaria procedere, viſus eſt incidenter ſenſiſſe Decius conſilio 20. priore volumine, etſi id abſolutè ibi non firmet. Quem tamē ad id mouit, quia vtranque præſcriptionem conformem eſſe aſſeueret, & à pari fonte delibari, quod teſtatur deſumi ex diſcurſu totius tituli. C. de pręſcri. triginta ſeu quadraginta annorum. Eſt tamē, vt ad id attendat ſtudioſus Lector. Nā ego fragilem eius rationem eſſe crediderim. Putauit enim ita in quadragenaria, vt trigenaria præſcriptione diſpoſitum, quia æqualis ſit vtriuſque præſcriptionis formula, quod ego falſum exiſtimo: qui pro indubitato habeam, duas has præſcriptiones inter ſe diſsidere, vt te planè docebit ille titulus, C. de præſcript. triginta ſeu quadraginta annorum, quem tamen is in ſuæ ſententię coadunationem allegauit. Quare ſi inter ſe differentes ſint, & in multis diſsidentes, nonne euertetur eius æqualitatis ratio, in qua ipſe ſummum ſuę intentionis pręſidium collocauit?

Succurritur ignoranti contra præſcriptionem quadraginta annorum, modò ſit iuſta & probabilis ignorantia.

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuſta quæ credatur et habeatur?*

2 *Maiori etiam contra quadragenariam præſcriptionem eſſe dandam reſtitutionem, ſi legitima ignorantia ſubfuiſſe probetur.*

3 *Reſtitutio etiam aduerſus temporis fluxum indulgenda.*

4 *Verba illa, temporis fluxum, malè à Decio explicata, ab auctore ſuo ſenſui reſtituuntur & declarantur.*

CAPVT LVIII.

QVi tamen non abnegem, verè eum ſenſiſſe aduerſus quadraginta annorum præſcriptionem, ei qui ignorauit ſuccurri, modò probabilis, & iuſta fuerit ignorantia
1 Iuſta autem conſiderari poterit, vbi hic nouiſsimè defuncto, in quem pręſcribebatur, succeſsiſſet, vt eſt in l. qui in alterius. ff. de reg. iur. In quam opinionē deflexit animum Alexander veritatis pater, & præcipuus patronus, conſi. 169. volum. 2. Quo loco ex abundanti defendit, Maiori etiam contra talem quadraginta annorum præſcriptionem, accedente legitima ignorantia, reſtitutionem dandam: adfirmans in eiuſdem conſilij calce, eam eſſe communem ſententiam, quam refert ita teſtatam à Doctoribus in c. 1. de reſtitu. in integ. libro ſexto potiſsimum ab Hoſtien in c. contingit, extra de tranſactio. & ſua ſumma, ſub titulo de reſtit. in integ. in §. vtrum præſcriptiones. Ita etiam agnoſces ſenſiſſe Cardin. in Clementina prima, de reſtitut. in integ. Cui opinioni refert ipſe plurimū arridere illam Clementinam, in qua ſub generalibus verbis diſponitur aduerſum temporis lapſum reſtitutionem indulgendam, ponderatis talibus verbis, tem-
2 poris fluxum, quæ ad quodcunque tempus etiam largiſsimum poſſunt referri. Sed quod eius ad eum textum inductio ſit impertinens, quilibet eueſtigio perpendet, qui hoc vnum apud ſe expenderit, illa verba temporis lapſum, eſſe ſecundum ſuppoſitam materiam interpretanda, nec ad præſcriptionem quadragenariam, de qua ibi non agebatur debere extendi, aut ignorātiæ caſum includere: cuius nullo modo is textus meminerat. Quæ tamē eſt qualitas neceſſaria, & omnino requiſita, potiſsimū quod ad quadraginta

ginta annorum præſcriptionem ſpectat.
Et ſi tu aliter eum textum declarandũ
probares,ſequeretur ex eo dura,& à mẽ
te legum alieniſsima concluſio: puta cõ
tra quodcunq; tp̃s etiãſi abeſſet ignoran
tia, reſtitutionem tribui poſſe. Secundũ
quam opinionem confunderetur vni-
uerſa reſtitutionis materia, quod ad prę
ſcriptiones ſpectat.

Subnectitur hoc loco, an aduerſus tempus lõgiſsimum, ſi acceſſerit ignorantia,ſit locus reſtitutioni?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem etiam aduerſus longiſſimi tẽporis, vtpote 40. vel 50. annorum pręſcriptionem concedendam,& nu. 10. tam in conſulendo, quàm iudicando, ab ea ſententia non deficiendum adſtruitur.*

2 *Pręſcriptiones longiſſimi temporis odioſę habentur.*

3 *Præſcribentem minore tempore, ſolo titulo niti conſueſcere.*

4 *Reſtitutio etiam contra longum tempus data, cur pręcipuè facta cenſeatur?*

5 *Argumentum à minore ad maius ductum, hoc ipſo infirmius eſt, quod à maiore ad minus ducitur.*

6 *Præſcriptionem longiſſimam iuſtis de cauſis nec odioſiorem minore, nec faciliori modo reſtitutionem dari probatur.*

7 *Diuturnitas temporis tantum introducere conſenſum exiſtimatur.*

8 *Præſcriptio longiſſima quatenus odioſa?*

9 *Præſcriptionis tam maioris quàm minoris tẽporis diuerſæ proprietatis, & quæ?*

11 *Reſtitutionem aduerſus longiſſimum tempus etiam ignoranti competere, cur quibuſdã videatur abſurdum & durum?*

12 *Quadriennio elapſo reſtitutionem abnegandam leges ſuadent.*

13 *Quadriennium ex poſtfacto cenſeri continuum, id q́ue quid efficiat?*

14 *Quadriennium vtile putatur, ſi iuſta accedat ignorantia.*

15 *Quadriennium in ignorantem perpetuò non competit.*

16 *Reſtitutionem aſſequitur, qui ſe lęſum per longiſſimum tempus ignorauerit.*

17 *Creditor ignorans rem, de qua quęritur, ad alios poſſeſſores tertios deueniſſe bonorũ, ob talem ignorantiam reſtitutione dignus habetur.*

CAPVT LIX.

QVod autem primum ex Alexã
dri ſententia firmatum eſt,
etiam aduerſus longiſsimi tẽ
poris præſcriptionem, accedẽ
te iuſta ignorantia, reſtitutionem com-
1 petere, ſequitur Panor. in c. vigilanti, ex-
tra, de præſcrip. quo loco defendit eius
capituli mentem, quę ad quadragenariã
præſcriptionem refertur, etiam ad ma-
ius tempus decurſum poſſe extendi. Ac-
cedere eidem opinioni viſus eſt Alexan
der præfato conſilio. Quid enim, quòd
is ait, ſi contra longi temporis præſcri-
ptionem, puta triginta annorum, detur
admiſſa ignorantia reſtitutio, nõne mul-
to fortius indulgenda videbitur contra
alias longiores, puta quæ ſint 40. aut 50.
2 annorum? Vel potiſsimum hac vna ra-
tione, quòd tales longiſsimi tẽporis præ
ſcriptiones odioſæ ſint, vt eſt in l. fin. C.
de ædilit. edict. Si odioſæ, ergo ita inter-
pretandæ, vt quam minus ſit poſsibile
3 offendant. Solet enim, qui minore tem-
pore præſcripſit, ſolo niti titulo; quomo
do ſatis liquet ex decennali præſcriptio-
ne, quæ fit inter præſentes, & alia vigin-
ti annorũ inter abſentes, vbi in ea quæ
lõgiſsima eſt, nullus alius exigitur titu-
lus, innitimurq́; tantæ temporis diutur-
nitati. hæc Alex. Si tamen huius argu-
menti nodum perfectius, diſtinctius, &
emunctius attigerimus, patebit, me iudi
ce, eius fundamentum poſſe in eum con
torqueri, qui probare nequeat eam? quã
is præſcripſit, diſſerendi formulã. Si enim
4 quòd ipſe ait, etiam contra longum tem-
pus detur reſtitutio, moltò magis id fiet
cauſa longiſsimę tempeſtatis. imò po-
tius, me iudice, docendum ab eo fuiſſet,

ſi pro

5 ſi pro longiſsimo , ergo & lógo ac minus
breui tempore, quum non de minori ad
maius,ſed viceuerſa,pcedat illatio. Nec
ſatisfacit ea ratio,pręſcriptionem longiſ
ſimam odioſiorem eſſe minore præſcri-
6 ptione, & ita faciliori via reſtitutionem
dandam: quia putauero difficilius ex eo
indulgendam . Nam ſi tanta temporis
7 diuturnitas conſenſum tacitum introdu
cat,erit vrgentior cauſa,quare ab eo con
ſenſu diſcedi haud debeat, per quem ius
radicatum,& fixum in pręſcribétis per-
8 ſona manſerit. Cæterùm iudicatur talis
præſcriptio odioſa, vt etiam eiuſdem na
turæ ſunt cæteræ. Sed & adhuc id odiũ
eſt tantum conſiderabile , quandiu præ-
ſcribitur,non autem expleta pręſcriptio
ne,vbi potiſsimum acceſsit tantum té-
pus, vt longius deſiderari non debeat .
Adiuuat & meam opinionem , quod ab
eo penſatum eſt in longiſsima præſcri-
9 ptione,non deſiderari titulum, ſolamq;
temporis diuturnitatem ſufficere:in pręſcriptione
verò minoris tpis neceſſarium
eſse titulum:quia quum effecerit tempus
longiſsimum, vt actus vim conſtituti ha-
beat iuxta l.hoc iure.§.ductus aquæ,quę
eſt ad id tritiſsima.ff.de aq. quot.& æſti
ua,bene ſequitur , difficilius rem retra-
ctari debere.Sic ex his intelligis plus ra-
tionis eſſe:quare aduerſum longiſsimũ ,
quàm longum tempus reſtitutio conce
denda ſit, etſi non abnuam , imò planè
10 comprobem,rectè ab Alexandro exiſti-
matum aduerſum tempus longiſsimum
iuſta & probabili ignorantia accedente ,
reſtitutionem dandam.ſed non ea ratio
ne, qua ipſe id confirmare uoluit , vt ex
eius manifeſta confutatione ſat habui-
ſti : ſoleique à crebriore Doctorum tur
ma , qui hac in re ſunt verſati,talis ſen
tentia , tanquam communis , probari ,
ita vt fateantur, non eſſe ab ea tam
in conſulendo , quàm iudicando defi-
ciendum . Quòd autem ignoranti per
reſtitutionem lex adſit, habes gloſſam
ſingularem in l.ſi patrem.§.j. ſub verbo
non vtendo ff. quemadmod.ſerui. amit
ta.necnon in l. j. C. de patri. poteſtar.
firmat . Speculator titulo de præſcripti.
§.j.per Bar.& Ang.in ea.l.j.§ ſi quis pp.
ff.de itine.act.priu.Bald.in l. Ariſto.§ ſi.
ff.de donatio. Angel. in l final. ff.ſi quis
teſtamento liber eſſe iuſſ. fuerit. Nec-
non in l. annus.ff. de calumnia . Inno-
cent.primum in c.fina.extra , de pręſcri-
ptio. Abbas in cap. vigilanti,de præſcri-
ptio.in antiquis. Roman. in l. ſi verò. §.
de viro.ff.ſolut.matr & l. qui vniuerſas.
§.finali.ff.de acquirend.poſſeſſ.Moder-
ni in l. j. C. de iure emphyte.& in l.ven
tre,& l.Pa tonius.ff de acqui.hæredita.
Bartol. vtrunque in l.;Senatus. ff. de off.
præſid.plenè in l.Aemilius.ff.de minor.
11 fuſius in l.quum filius.§.in hac.ff.de ver
bor.obliga. Poterit tamen, qui ſedulò
negotium iſtud volet excutere , apud ſe
conſiderare duriſsimum poſſe iudicari,
vt ei qui ignorauit, competat aduerſus
tempus longiſsimum reſtitutio , quod
ita docebitur . Nam ſiue in maiore ſeu
minore annis 25. annis caſum & exem-
plum effinxeris,nonne idem eueniſſe po
12 tuit, vt a læſionis tempore integrum ex
ciderit quadriennium ? poſtquod ab-
negandam omnino reſtitutionem diſpo
nit l.fina. C.de temp. in integr. reſt.pet.
quomodo igitur in eum caſum reſtitu-
tionem dandam aſſeuerabis? ſed hũc obi
13 cem ita diſſolui, poſſe autumarim , vt
verum ſit tempus illud quadriennij ex
poſtfacto continuum eſſe,ſed hoc quod
continuum ſit, non efficit , vt ignoran-
tem complectatur , etiamſi centum an-
14 nis cucurriſſet præſcriptio , ita vt vtile
ſemper fuiſſe iudicari illud quadriennij
tempus debeat , accedente maximè iu-
ſta ignorantia . Et hoc ingenuo animo
ſequitur Alex.conſil 39.6.volu. vbi re-
15 fert non obeſſe,ſi allegetur lapſum qua
driennium: quia tale quadriennium per
petuò in ignorantem non competat aut
currat,per excellentem Bald.doctrinam
in l.falſam.de fi.inſtru qua eo loco is te-
ſtatur , ſi quis ſe læſum per lõgiſsimum
16 tempus ignorauerit, aptè poſſe reſtitu-
tionem aſſequi. Eiuſdem etiam ſenten-
tiæ fuit Alex.conſi. 220.6.vol. adferens
ibi exemplum notabile de creditore , q
neſciuerat rem , cuius tũc erat quæſtio,
pri-

17 primum ad alios tertios bonorum poſſeſſores deueniſſe, vt in eum caſum ob ignorantiam talem reſtitui poſſet. Quod autem ad maiorem ſpectat, non eſt in quo plus hæſitetur, quū ei ex clauſula generali, ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur, lex adſit. Quæ clauſula ſatis fundamenti, & æquitatis aſſumit ab illa probabili ignorantia.

Diffusè hoc capite excutitur, an ob iuſtam ignorantiam poſſit peti reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Ignoranti aduerſus quamcunque præſcriptionem per reſtitutionem ſubueniendum eſt*
2 *Ignorantiæ iuſtam habere cauſam præſumitur, qui in alterius locum ſuccedit.*
3 *Ignorantia iuſta & probabilis quæ habetur?*
4 *Legis qui in alterius. ff. de reg. iur. genuinus intellectus & vera declaratio adfertur.*
5 *Iudicis eſt, ignorantiam iuſtam ab iniuſta diſcernere.*

CAPVT LX.

VErùm quia fit hic principaliter ignorantiæ mentio, vt iā noſti, communior opinio eò tendit, vt ei qui ignorauit,
1 rauit, per reſtitutionem aduerſus quamcunque præſcriptionem ſubueniatur, nō impertinens iudicaui hoc loco excutere quænā iuſta probabilis ſit ignorantia, & totam hanc tractationem per aliquot capita, membra, ſeu exempla diſtringere. Quod vt attingamus, à te pro huius materiæ ſcopo erit primum aſſumenda. l. qui in alterius. ff. de reg. iur. per quam diſponitur, eum qui in alterius locum ſuc-
2 cedit iuſtam habere cauſam ignorantię, ita vt ea ignorantia iuſta & probabilis iudicari debeat, quum iuſtam eſſe Iure conſultus affirmet. Sed ea lex erit ita intelligenda & declarāda, ſi modò ab hoc
4 hærede de vitando dāno certetur, quod deſumitur ex puris verbis eiuſdem textus, ibi, ſi id quod peteretur, eſſet debitū. Ad quod etiam facit l. in ſumma. §. ſi ſeruum. ff. de cond. inde. quod ſecus eſſet iudicādum, vbi cauſa lucratiua accederet, argu. l. ſi. ff. de legā. 2. Quæ ratio lucri &
5 dāni erit omnino à iudice attendenda, quo is iuſtam ignorantiam ab iniuſta diſcernat: tuq; iſtud planius & facilius intelliges, ſi aliquot ignorantiæ exempla referantur, quæ ad lucrum & damnum ſe habeant. In quorum albo priore calculo adferetur, quod ſequitur.

Vbi in diuidenda hæreditate læſus eſt minor, reſtituitur, ſi rem ſuam longè minoris quàm valeret, venum dederit. Cuius tamen verum precium ignoraret.

SVMMARIA.

1 *Minor, allatis iuſtę ignorantię rationibus tempore bonorum ſuorum venditionis reſtituendus eſt.*
2 *Minor paternis bonis nondum diuiſis, quid in eis eſſet, probabiliter neſciſſe præſumitur.*

CAPVT LXI.

DIuiſione hæreditatis paternæ nondum cum fratribus facta, ego ex his alteri, aut ſi voles, extraneo paternorum bonorum portionem meam pro quinquaginta vendidi, vbi tamen verè trecenta aſſe qui poteram, qui nihilominus venditionis tempore ignorarem, quantum mihi eſſet in bonis, exiſtimans longè minus eſſe, an num æquum tunc erit, me contra eam venditionem reſtitui. hoc maximè confeſſo, quòd eo contractu ſim enormiter læſus? In quo dubium non eſt, mihi

per re-

1 per reſtitutionem ſuccurrendum, quum ego damuum vitare nitar. Eſt enim in eã rem admodũ penſanda probabilis ignorantia, quia neſciſſe ſuæ ſubſtantiæ portionem præſumatur, quum nondum eã fuiſſet aſſecutus. Si dixeris, debuiſſe hũc diligentius in re ſua verſari, nec tam ſupinè, quod venderet, ignorare: hocq́; ei, omnino eſſe impurabile, reſpondeo, non tã grauem, & conſiderabilem eſſe eius hoc caſu culpam, vt priuari reſtitutione debeat; quia quum nondũ diuiſa tunc fuiſ-
2 ſent bona paterna, vt præmiſimus, potuit iſte probabiliter ignoraſſe, quid in eis eſſet. Quod nõ niſi difficulter diſcernitur, ſaltem quum diuiſio bonorum accederet: quia paſsim hæreditates ſint debitis inuolutæ: imò hoc eſse potuit, ut hic omni nixu, & opera primum ignoraſset diuiſionẽ bonorum fieri. Quã quum agno ſceret in longius tp̃s à fratribus protelaui uel ea occaſione motus fuit, portionem ſuam hæreditariam uendere. Quæ omnia plane cõueniunt, ut fateamur in iſto iuſtam ignorãtiam extitiſse: & ita ei merito reſtitutionem concedendam.

Si Emphyteotæ hæres fundum, quem emphyteoticũ ignorabat irrequiſito domini conſenſu alienauit, an num reſtituetur, vt commiſſum vitet?

SVMMARIA.

1 *Fundus in commiſſum cecidiſſe putatur, ſi à domino neglectus eſſe conuincitur.*

2 *Reſtitutione ei ſubueniri æquum eſt, qui ex iuſta, probabiliq́; ignorantia fundum à ſe neglectum prætenderit.*

3 *Ignorantia iuſta nititur, qui in ius alterius ſuccedit.*

4 *Minor à tutore deceptus, & ad renunciandũ bonis à prædefuncto patre relictis, perſuaſus etiam contra talem renunciationem reſtituendus eſt.*

CAPVT LXII.

ADijcietur in eandem aleam ea ſus alius de hærede emphyteotæ, qui ignorans fundum eſſe emphyteoticum, non habito directi domini conſenſu, talem fun
1 dum alienauit. In quo quandoque fuit hæſitatum, an num locus eſſet commiſſo? quòd autem is fundus cõmiſſus ſit, quid alio eſt opus teſtimonio, quàm tali neglectu domini? ut eſt in c. j. §. ſi uaſallus feudum, ſub titulo, ſi de feudo fuerit controuerſia inter dominũ & agnã. quæ opinio ſi ſummum iuris rigorem inſpe-
2 xeris, in ſe eſt ueriſsima: ſed ſi æquitatẽ attenderis, ſubuenirur huic reſtitutione in integrum ex iuſta, & probabili ignorãtia: quod poſtremum etiam deſumitur ex eo §. ſi uaſallus: quem ſi uideris, intelliges plurimum ad negotium iſtud conducere. & hoc ſatis confirmatur ex regu
3 la quam aſſumpſimus, eum qui in ius alterius ſucceſſit iuſta niti ignorãria: quia ab eo de uitando damno contendtaur, ut eſt in præſenti caſu. Et iuxta has doctrinas fuit à ſenatu Dolando quandoq; minor contra renunciationem ſuorum bonorum, quam is in patrui tutoris fauorem fecerat, reſtitutus: cui ille perſuaſerat, in bonis eſſe tantum centum, ubi lõ-
4 gè maior eſſet eorum ualor & æſtimatio: quod poſtea minori innotuit, ubi uidiſſet patris prædefuncti teſtamentum: eam autem renunciationem nondũ intellexerat, imò quam data opera ſubticuerat patruus, ut is dolus iuncta hac minoris ignorantia reſtitutionem concedendam probaret.

Hæres qui de pręſtandis alimẽtis obligationi cui adſtrictus erat, ignoraſſet, non ſatis fecerat, poterit reſtitui, vt denuo alimenta pręſtet.

SVMMARIVM.

1 *Donationem reuocari poſſe, & vendicationẽ rerum*

rerum donatarum donanti competere, ſi donatarius, officij ſui admonitus, pactis atque conuentis ſtare detrectet.

CAPVT LXIII.

ESt & exemplum aliud nõ prætermittendum, quod vt aſſequare, te unum præmittere oportet. Si donatatius ex pacto, & conuentione donanti alimenta præſtare teneatur, nec is, etſi legitimè interpellatus, velit conuentis ſatisfacere,
1 tunc poſſe donationem reuocari, & donanti vendicationem competere, quo rem ſuam repetat, vt plenè eſt à Scribentibus annotatum, potiſsimum à Ripa in l.fi. C. de reuoc. donat. Et tñis eadẽ lege poſt cæteros putauit, imò validiſsimè tutatus eſt, præſcriptam determinationẽ non includere hæredem, qui eam de prę ſtandis alimentis obligationem ignoraſſet, quaſi talis ignorantia iuſta ſit & probabilis.

Reſtituitur mulier, quòd à vero & directo domino rei feudalis inueſtituram non obtinuiſſet, quia ignoraſſet rem feudatariam.

SVMMARIA.

1 *Mulier nouiſſimè defuncto ſuccedens, remq́; feudatariam fuiſſe ignorans, ignorantiæ talis occaſione reſtituenda.*

2 *Res qualibet in dubio libera præſumitur.*

CAPVT LXIIII.

TEneo etiam memoria, à muliere vidua imploratam reſtitutionem, quòd à vero, & directo rei feudalis domino inueſtituram non impetraſſet. Cuius mulieris ſupplex libellus inter cæteras cauſas hanc complectebatur, quòd nouiſsi-
1 mè defuncto (cuius primum erant talia bona feudalia) ſucceſsiſſet. ita vt probabiliter ignoraſſet, eſſent num ea bona feudalia, quum prius ea non poſſediſſet, ex oppoſito refragante directo domino, iure commiſsi ea bona petente, Sed cuius tandem intentio in eo fuit reiecta, & hæc mulier occaſione talis ignorantiæ
2 reſtituta. Cuius iuri etiam accedebat vnum aliud, rem quãlibet in dubio præſumi liberam, vt eſt in altius, vulgatiſsima. ff. de ſeru. & aqua. Præſumptio autẽ id efficiebat, vt hæc ignorantia, qua mulier arguebatur craſſa ac ſupina, iudicari non deberet, ſed iuſta potius & approbata, & ita ei facilius indulgendam.

Hæres qui probabili ignorãtia nititur, euitat pœnam, l. nõ ab re. C. vnde vi.

SVMMARIA.

1 *Colonus, Inquilinus, aut alius, rem domini precariò poſſidens, eiusq́; reſtitutionem differens, lata ſententia, ad reſtitutionem parti victrici pręter eſtimationem faciendam, cogendus eſt.*

2 *Ignorantiæ iuſtæ quis & quantus fructus?*

3 *Hæres ignorans, aut rem precariò conceſſam neſciens, à pœna l. non ob re. C. vnde vi, excuſandus eſt.*

CAPVT LXV.

NEc impertinens ad negotium videbitur doctrina Scribentium, in l. non ab re: C. vnde vi. qua paſsim ab eis concluditur, hæredem qui probabili ignorantia nititur, euitare pœnam l. non ab re.
1 C. vnde vi. per quam diſponitur, Colonum, Inquilinum aut precario rem domini poſsidentẽ, ſi eã dño reſtituere diſferat, & in nõ reddenda vſq; ad ſentẽtiã perſeuerauerit, præter rei æſtimationem ſeu preciũ, quo tẽ parti victrici reſtituat, cogendũ: vt iam agnoſcas iuſtæ ignoran-
2 tię copioſum eſſe fructũ, quẽ certè nemo

magnum

magnum non fatebitur, qui animaduerterit hæredem igno rantem,& qui precariò rem conceſſam neſciuit, ab eius legis pœna excuſandum.

Iuſtum impedimentum reſtitutionem inducit.

SVMMARIA.

1 *Hæres maior, probans ſe ignoraſſe emptionem a defuncto factam, etiam contra 30. ann. præſcriptionem reſtituendus.*

2 *Quadriennale tempus implorandę reſtitutioni accommodatum.*

CAPVT LXVI.

HAbes ad hæc pleraque Alexandri conſilia, apertè teſtantia, ex iuſta & probabili ignorantia reſtitutionem concedi, potiſsimum conſil. 11. primo volu. vbi expreſsim admittit iuſtam eſſe ignorantiã, ſi in alterius locum ſit ſucceſſum. Fatetur etiam, iuſtum impedimentum ſuperueniẽs reſtitutionem inducere, maximè conſi. 70. 6. vol. adſerens exemplum de hærede maiore, vt etiam contra 30. ann. præſcriptionem poſsit reſtitui, ſi ſe igno-
1 raſſe emptionem à defuncto factam propoſuerit: puta, quia de nouo inſtrumentum repererit, adnectens eodem conſil. 39. nõ obſuturum, ſi obijciatur elapſum quadriennium, quod eſt ad implorandas
2 reſtitutiones præſtitutum: quia ſecundum eum tale tempus perpetuò ignoranti non currat, etiam ſi per centum annos id effluxerit. Poſſent & numeroſa alia exempla, quomodo ad iuſtam ignorantiam attinet, hoc loco recenſeri, quę ego conſulto prætereunda duxi, ne iam crebra repetitio tibi nauſeam adferat, qui etiam inſtituerim, ea opportunius & accommodatius poſtea recenſere, vbi ſe offeret huius materiæ commodior mentio. Præſcripta tamen omittere nolui, ꝙ in praxi ſint peculiaria, & omnino quotidiana: ſed examinemus, an quod paſſim de iuſta ignorantia receptum eſt, ſitne omni ex parte verum? quando, vt planius explicetur, ſequentem excitabo difficultatem.

Poſſit num aptè reſtitui, qui ſe rei ſuæ verum valorem ignoraſſe aſſerit?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia in factis propriis intollerabilis, ideoq; a nonnullis reſtitutionis incapax cenſetur.*

2 *Reſtitutionẽ nõ ſola ignorantię occaſione cõcedendã, ſed & læſionẽ, & rebus minore precio venditis acceptam eſſe ſpectandã.*

3 *Maiorem, quantumuis ignorantiam iuſtam atq; probabilem cauſantem, minimè tamen niſi enormis accedat læſio, reſtituendum videri, & quare?*

CAPVT LXVII.

SI meum agatur negotium quia de contractu venditionis a me celebrato, ſit q̃ſtio: ego vero me ignoraſſe verum rei venditæ valorem dicam, an num iudicabitur ea cauſa ſufficiens, ob quam ſim reſtituendus? quem caſum non ab re hoc loco inſerere volui, ꝙ ſit apud noſtrates Burgundiones receptiſsimus. Quòd autem hac
1 ignorantia me tueri nequeam, facit in facto proprio non eſſe tollerabilẽ ignorantiã: l. ſi ff. pro ſuo quaſi hic verò ſimiliter non ignorarit, aut ignoraſſe debuerit rei ſuæ extimum. Viſum eſt tamen quibuſdã grauiſsimis viris, ſumma iuris aucto-
2 ritate pollentibus, eſſe reſtitutionem cõcedendam, non ſola occaſione ignorantiæ: ſed quia hic reipſa lęſus ſit, quum ex fundo, quem vendidit, ſit tantum ducenta aſſequutus, vbi quadringenta habere potuiſſet, ſi vt debuerat, verum rei ſuæ
3 precium expendiſſet. In quorum ſententiam ego ſatis eo, vt reſtituendus ſit, etim ſi maior ſit, modò grauis & admodum enormis læſio acceſſerit: ſed qui planè abnegem, ignorantiã hoc caſu ei in aliquo poſſe ſuffragari, quia iuſta & probabilis non ſit. Quum.n. ſua res eſſet, nec aliquid alleget, quare rei proprię preciũ ignoraſſe potuerit, quid tu ob ignoran-

tiam reſtituendum iudicabis? Nam quũ maior eſſet, debuit primum quam venderet, diligentiſsimè eius rei pretiũ inueſtigare: quod quum feciſſe pręſumatur, cenſetur & in conſequentiam reliquum parti remiſiſſe: etſi poſtremum hoc ſit vtcunque dubium: imò ſi facilè tali ignorantiæ deferretur, vix reperiretur aliquis, cum quo poſſet tutò contrahi: quia nemo eſſet, qui à contractu, propoſita tali ignorantia, non diſcederet. Sic ex his habes, quandoque ignorantiam iuſtam & probabilem non eſſe: oportebitq; attentiſsimè iudicem, coram quo lis reſtitutionis agitabitur, id perſcrutari: quod facilius ipſe intelliget, auditis aduerſæ partis allegationibus, a qua veroſimiliter nihil omitteť, quod ad eius ignorantiæ confutationem non proponat.

Admittitur is, contra quem petitur reſtitutio, vt probet iuſtam non eſſe ignorantiam.

SVMMARIVM.

1 *Hæres obnitenti aduerſæ parti ſuam, quam prætendebat, ignorantiam non ſatis probans in adimplenda vltima defuncti voluntate, reſtitutionem quõ non impetret?*

CAPVT LXVIII.

IN huius autem manu erit, vbi hoc ſibi expediens duxerit, allegare aduerſarium ſi ſe ignorantia tueatur ſciuiſſe, quod a

1 ſe ignoratum aſſerit, & eius ſcientiæ probationem aſſumere. Exempli gratia: Si hæres ſe reſtitui petierit, quia voluntati defuncti non ſatisfeciſſet, a quo ei indictum fuiſſet, vt intra aliquod tempus ſe pulchrum ædificaret, aut quid aliud conſimile: aliàs certa domo priuatus maneret. Cæterum, ſi is defuncti iudicium ſit aſpernatus, velitq; reſtitui, vt tale monumentum, & iam effluxo tempore præſtituto, ædificet, & ita domo fruatur, allegans ſe defuncti voluntatem ignoraſſe, poterit in eum caſum a parte aduerſa narrari, hunc voluntatem defuncti non ignoraſſe, de qua fortaſſe ei per viſionem teſtamenti patuiſſet, cuius publicationi & lecturæ publicæ interfuiſſet: Poterit & ſi volet, obijcere ab eo aditam hæreditatem, quia fuiſſet inſtitutus hæres teſtamentarius: & ita eorum quę in teſtamẽto comprehẽdebantur, notitiam habuiſſe. iuxta l. non eſt ferendus. ff. de tranſactio. imò quemlibet hæredem, etſi ſuus fuerit, præſumi ſciſſe, ac vidiſſe teſtamentum, vt per Alex. in l. qui Romæ. §. duo 1 fratres. ff. de verb. obliga.

Modus confutandæ ignorantię, hoc explicatur loco.

SVMMARIA.

1 *Hæres aut procurator, reſtitutionem expetens prętextu ignorantiæ, quibus rationibus aut confutandus ſit, aut ad reſtitutionem admittendus?*

2 *Aduerſarius ignorantiam, in implorata reſtitutione cauſatam, ſcientia confutare tenetur.*

CAPVT LXIX.

HVius autem ignorantiæ confutandæ modum & ordinẽ explicat elegantiſsimè Bar. in l. ſi quis inficiatus. ff. depoſi. vbi

1 docet: Si ab hærede aut procuratore agatur, ſeu eo tendatur, vt quod tanquam 2 hæres debet, exſoluat: conſulitur ibi a Bar. debere promptam fidem inſtrumenti fieri, quomodo hic ſit hæres, vel talis procurator, aliàs ceſſabit omnis mora, argum. l. quod te. ff. ſi certum peta. Atque in eum caſum dicetur aduerſarius, ſi nõ exoluerit, iuſta ignorantia ductus. Sunt etiam pleriq; caſus recenſente Bart. ſub eadem l. quibus eſt iuſtiſsima litigandi cauſa vſque ad aperturam, & publicationem teſtium, vel donec productũ, & exhibitum fuerit inſtrumentum debiti, vt ea de re conſultius putauerit ſtatim, & in ipſo iudicij limine, pduci debere tale inſtrumẽtũ, quo partis aduerſę cõuincatur

malitia

malitia: & vt expenſas ſubeat, ad quarum præſtationem ab ea die tenebitur, qua eius inſtrumenti, ſeu publicatatum atteſtationum notitiam eſt aſſequutus, per quas potuerit facilè perſpicere à ſe temerè & iniquè litigari. quę omnia conferunt ad comprobationem eius, quod præmiſimus, poſſe ſcientiam probari, ſi alter ſe ignoraſſe aſſerat. Sic ex his firmum, indubitatumq; manebit, eum, qui prætextu probabilis ignorantia volet reſtitui, debere in ſupplici libello talem ignorantiam deducere, & eam aliquot
1 adminiculis, iudicijs ſeu præſumptionibus probare: niſi ſint ei alia vrgentiora, & efficaciora teſtimonia. Poterit & aduerſarius eam ignorantiam ſcientia confutare: eruntq; iudicis partes in expendendo, quorum ex his melius, & efficacius ſuam intentionem probarit.

Aſſignatur ratio, quare iuſtæ accedatur ignorantiæ.

SVMMARIA.

1 *Errantis, Ignorantis, & Dubitantis eandem aſſignari rationem.*

2 *Promiſſionem per errorem, aut ignorantiam factam via reſtitutionis reuocari poſſe.*

3 *Repeti poſſe, quod ignoranter ſolutum eſt.*

4 *Errore cauſæ, pacti & liberationis effectum impediri.*

5 *Subueniendum eſſe ei, qui ductus ignorantia, haud incitatus malitia, aliquid egerit.*

CAPVT LXX.

1 Nec à te extraneū iudicari debebit, quod ipſi primum annotauimus, ob iuſtam ignorantiam reſtitutionem concedi: ſolent quippe errans, ignorans, & dubitans æquiparari, ita teſtante Bald. in l. falſus. C. de fur. necnon in l. fi. C de cōd. indeb. Facit ꝙ ignorans neſcire dicatur lex 2. ſub verbo, fieri non poteſt. ff. quis ord. in bo. poſ. ſerue. Eſt & aliud: Agen-
2 tium actus nihil citra eorum intentionē operari, l. non omnis. ff. ſi cer. peta. Hinc vides, promiſsionem aliquā erroneè, ſeu ignoranter factā reſtitutionis via, etiamſi is maior fuerit, reuocari, l. is qui plus. ff. de cond. indeb. & in l. qui ſententiæ. ff. de condic. ſine cauſa. & in l. pen. §. mulier.
3 ff. ſolu. matr. Nemo etiam neſcit, quod ignoranter eſt ſolutum, repeti poſſe, l. eleganter. §. fi. ff. de cond. indeb. Accedit his l. ſi quum eo. C. de pact. ex cuius medul-
4 la deſumitur, errorem cauſæ, pacti & liberationis effectum impedire: vt non in-
5 iuria lex ſanxerit ei ſubueniendum, qui aliquid ignorantia ductus egerit: quod ſecus ſtatui voluit, ſi impellente malitia id effeciſſet, vt in l. qui teſtamento. ff. de excuſa. tuto.

Iuſta erroris cauſa etiam lata ſententia reſtitutionem inducit.

SVMMARIA.

1 *Ignorans actui celebrato contradicere præſumitur.*

2 *Ignorans ignoratis exceptionibus minimè renunciare intelligitur.*

3 *Ignoranti, iuſta atque probabili ignorantia fulto, per reſtitutionem ſubueniendam videtur.*

CAPVT LXXI.

Quamobrem Corn. conſi. 150. 6. volu. exiſtimauit ex iuſta erroris, ſeu ignorantiæ cauſa, etiam lata ſententia, quē audiri debere: nec minus ei ſuccurrendū, quàm ſit his, qui poſt ſententiā pronunciatam inſtrumenta de nouo repererūt. Determinatum etiā pleriſq; in iure paſ-
1 ſib. reperies, prǽſumi ignorantem actui celebrato cōtradicere, etiā ſi de perſona coniuncta agatur: vt eſt in l. 2. §. fi. ff. ſol. mat. & in l. in eo. §. dando. ff. de rit. nupt. per Bar. in l. ſi verò. in prin. ff. ſol. mat. vt
2 ex eo dicatur, ignorantem non intelligi ignoratis renunciare exceptionib. teſti-
3 monio Spe. tit. de excep. § j. verſ. cæterū. quæ omnia, ſimul iuncta, apertè docent non ab re, ignoranti, ſi modò probabilis

fuerit ignorantia, per reſtitutionem in integrum ſubueniti.

Hic diſcutitur, quidnam ſit diſcriminis inter errantem & ignorantem?

SVMMARIA.

1 *Erroris & ignorantiæ diuerſi termini.*

2 *Ignoraſſe verum paternę ſubſtantię valorem creditur, qui eam viliori precio a ſe alienat vendendo.*

3 *Ignorantia & veritas quatenus inter ſe copulata ſint?*

CAPVT LXXII.

NEC me præterit Bal. in ea l.
ſalſus. C. de furtis, & Dec.
conſ. 351. hoc in negotio e-
xiſtimaſſe diuerſa eſſe ea
1 duo, errorem & ignorãtiam, aſſerentes,
ignorantiam cum veritate poſſe concur
rere, errorem verò veritati planè aduer-
ſari, etſi hoc fuſius non extricent: quum
tamen profuiſſet, apertius rem edocere:
quam ego præter eos ſic explanandam
exiſtimauerim, figurato exemplo, de eo,
qui emphyteotæ ſucceſsit, qui nonne
quæſo ignoraſſe potuit, eſſet nũ fundus
emphyteoticus, aut aliqua grauatus pen
ſiones? & tamen ſi veritatem introſpexe
ris, emphyteoticus erat, aut penſione af-
fectus: ſic præfato caſu cum veritate con
currebat ignorantia. Si denique per erro
rem coram vno iudice comparuerim,
cuius iuriſdictioni me ſubiectum exiſti-
marem, quum tamen aliter eſſet, nonne
tunc id erroneè prẹter rei veritatem fit?
2 Accedit, quòd qui paternæ ſubſtantiæ
verum valorem ignorans, eam vili pre-
cio, nec condecente, vendiderit, ignoraſ-
ſe tali caſu veritatem dicatur, vt ignorã
tiam his pręſcriptis exemplis veritatem
annexã habere apertè liqueat: quinimò
3 duo hæc tam copulata ſunt, vt ſi defece-
rit veritas, etiam ſi adſit ignorantia, ſile-
ſcere debeat in integrũ reſtitutio. Quòd
autem error veritati etiam pugnet, vel id tam de ſe eſt manifeſtum & liquidũ, vt alia declaratione non egeat. & ita habes facilem & apertam declarationem ad eam Baldi & Decij doctrinam.

Si minor fideicommiſſo ignorans quid contineret teſtamentum, renunciauerit, an poterit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione ſubueniendum eſſe ei, qui ſummam in teſtamento comprehenſam, ignorans legato renunciauit.*

2 *Reſtitutionem legatario, iuri ſuo renuncianti, eatenus videri concedendam, quatenus in exquirendo legato nihil a ſe diligentiæ prætermiſſum eſſe probauerit.*

CAPVT LXXIII.

ADijciam in hac ignorantię far
ragine notabilem caſum, cõ-
ſideratum ab Alex. conſ. 116.
vol. 5. de maiore annis 25. qui
fideicommiſſo, ſibi in Titij teſtamento
1 relicto, renunciauerat, vt ei reſtitutione
ſubueniendum ſit, modò quæ in teſta-
mento continerentur, is ignoraſſet quod
poſtremum euacuat difficultatem, quã
doctus aliquis excitare potuiſſet: fortaſ-
ſe allegaturus, non potuiſſe ab hoc igno
rari ſibi legatum in teſtamento relictũ,
quum ei renunciando ſat legatum fatere
tur. Et ita id non ignoraſſe, nec tam ſu-
pinum aut hebetem iudicandum, vt in-
conſulta, nec niſi bene penſata & delibe
rata renunciatione ſit vſus. Vides enim
ob oculos, huic nodo ſatisfieri, quòd in
calce aſſumpti thematis expreſſum fue-
rit, hunc quæ teſtamentum complecte
retur, ignoraſſe, quum re ipſa ita eſſe po
tuerit. Potuit quippe, nondum aperte &
publicato teſtamento, legato renunciaſ
ſe, qui tamen prius intellexiſſet ſibi lega
tũ fuiſſe: ſed cui fortaſſe falsò declarata
extitiſſet quantitas, & legati ſumma,

put

puta perſuaſum, legata tantum centum, vbi tamen teſtamentum de quingentis loquebatur, vt his commotus legatum pro ſumma, quæ modica erat, remiſiſſet: quare bene & probè ſenſiſset Alex. qui huic per reſtitutionem ſuccurrendum conſuluerit. Eſt tamen vnum, quod me in oppoſitã eius opinionem trahit: qui mihi a ratione alieniſsimum videatur, hunc ob talem cauſam debere reſtitui, quaſi ſibi imputare debeat, quare teſtamenti publicationem nõ expectarit, aut diligentius de veritate legatæ ſummæ perquiſierit. non autem tam properanter, & cum tanta præcipitatione à legato

2 diſceſsiſse: & cui ea de cauſa aut ſit opitulandum, quòd ipſe ſibi neceſsitatem indixerit, & libertatem à ſe ademerit: vt non improbè aduerſus Alexandri ſententiam attentari poſset, & dici huic reſtitutionem cõcedendam, niſi illius aliqua præceſsiſset diligẽtia, maximè inexqrendo, quidnam ſibi legatum eſset. Quod facilè præſtabit, ſi eam falſam inductionem & perſuaſionem, cuius iamiam me minimus, interueniſce docuerit: quaſi ex talibus actibus reſultet præcedens inueſtigatio. Et ita puto temperandam eſſe præfato conſilio Alexandri ſententiam: non autem, vt ſita eſt, abſolutè & indeterminatè inſequendam.

Cùm ignorarim mihi relictum legatum, idq; per triginta annos non petierim, an potero reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Maior relictum ſibi legatum intra 30. annorum ſpacium non poſtulans, utrum reſtitutionem impetrare poſſit.*

CAPVT LXXIIII.

VT iuxta præſcriptas has rationes viderim aliquoties reiectum, & recuſatum a ſenatu Dolano libellum ſupplicem eius, qui ſe petebat reſtitui, quòd per triginta annos legatum, ſibi in teſtamento relictum, non petijſset: quod tamen ſciuiſset ſibi competere, & cuius probabilem ignorantiam prætendere non poterat. quia eius teſtamenti publicationi interfuiſſet, quum etiam eodem teſtãmento in negotio alio, eum attingente, fuiſſet vſus. Nihil enim hac in re aderat, qua

1 re ei faueri deberet: quia ſupinè nimis, & negligenter fuiſſet ea in re verſatus. quod ego in maiore procedere aſſero: non autem in minore, qui læſus poſſet reſtitui, vt tu poſtea intelliges, vbi hunc articulum excutiemus: Si minor hæreditatem ſibi delatam non adierit, aut bonorum poſſeſsionem nõ agnouerit, vtrum ſit reſtituendus. Habes igitur inconcuſſum, ſi acceſſerit legitimæ ſcientiæ præſumptio in eum, qui ob ignorantiam petit ſe reſtitui, ceſſaturam reſtitutionem.

Si id, de quo eſt quęſtio, ſit publicum, & ignoratum allegetur, non eſt probabilis ignorantia: vel ſi dicat à ſe ignoratum, an haberet inſtrumenta quæ tamẽ penes eum eſſent.

SVMMARIA.

1 *Ignorantia etiam in facto proprio, quibus de cauſis interdum toleranda?*

2 *Ex capite iuſtæ ignorantiæ etiam contra triginta annorum præſcriptionem reſtitutionem decerni.*

3 *Reſtitutio ob iuſtam ignorantiã concedenda.*

CAPVT LXXV.

QVod & adhuc exemplis alijs corroborari poteſt: puta, ſi id de quo contendebatur, eſſet publicum, vt eſt in c. 1. de poſtu. prælato. Eſt & in eam rem conſiliũ Aret. 18. Reuerendiſsime pater, in cuius calce is refert, probabilem non eſſe ignorantiam eius, qui penes ſe inſtrumenta habuit, cuius tunc erat quæſtio, ad quorum exhibitionem petebat ſe ex clauſula generali reſtitui. Quod poſtremum te

ſtatur Imola eſſe veriſsimum in c.fi. extra de pſcrip. Diligenter tamen ad iſtud te animaduertere oportebit, cùm non videatur mihi hæc eorũ determinatio omni ex parte concludere, nec poſſe, ſi generali ſenſu deſumatur, procedere. Nam ſi apud hunc eſſent inſtrumenta, verè tamẽ ignoraſſe potuit, an ea haberet: quia fortaſſe in ſecreto aliquo ſuæ domus loco eſſent recluſa: & quæ ibi eius pater primùm, quã moreretur, inſcio tamẽ filio, recondiſſet: Potuit & filius ea repoſuiſſe, vbi eſſent: qui tamen poſtea loci meminiſſe non potuerit. quod frequentiſsimè ſolet etiam diligentiſsimis patribus familiàs euenire: his maximè, qui domeſticis negotijs intricantur. quod omnino deprehenditur ex Iaſonis ſententia, in l. properandum. §. ſin autẽ alterutra. C. de
1 iudicij. vbi docet, etiã in facto proprio ignorantiam quandoq; tolerari, ſi is, qui ea ſe tuetur, ſit curis domeſticis implicitus: quod ad mercatores, & alios magna exercentes mercimonia, referri poteſt, quibus cum illa mole negotium accedit, quando ex mente Iureſconſulti deſumitur in l. peregre. ff. de acq. poſſ. memoriã vtcunq; eſſe labilem & fluxam. Sic ſi has quantitates interueniſſe admiſeris, quis quæſo, abnegabit, iuſta & probabili ignorantia ductum? Erat igitur neceſſario ita declarandus Aretinus, vt hic apud ſe eſſe inſtrumenta talia ſciſſet, & quæ facilè aſſequi potuiſſet, ſi in his perquirendis aliquam præſtitiſſet diligentiam, cui ſit omnino imputabile, quare tam moroſè ſibi proſpexerit. Quòd ſi apud ſe eſſe ignoraret, nec eſſet aliquid, quo moueri poſſet, vt deberet conijcere apud ſe conſtituta, tunc ei ſuccurrendum nemo diffitebitur, quaſi hæc ignorantia ſit omni ex parte iuſta & pbabilis: quòd ex præſcriptis exemplis ſatis intellexiſſe potuiſti. Atque ad hæc eſt elegans & omnino notanda deciſio Matt. de Afflict. 27. in qua recitat exemplum eius, qui ſe aduerſus 30. ann. præſcriptionem reſtitui petebat, ꝙ de nouo ad eum deueniſſet inſtrumentũ, quo partem aduerſam efficaciter repellere poterat, & de ſuo iure plenè edocere. puta domum, cuius erat controuerſia ſuam eſſe, & quam ignoraſſet in eam vſque diem à patre proceſsiſſe: defendẽs eo paſſu has duas cauſas reperti de nouo inſtrumenti, necnon illius ignorantiæ tã ſufficientes eſſe, vt citra omnem controuerſiam reſtitui contra eam præſcriptionem deberet. Ex cuius reſolutione confirmatur ea concluſio, quam iamiam attigimus, ex capite iuſtæ ignorantiæ etiam 2
contra 30. ann. præſcriptionem reſtitutionem decerni. Quòd autẽ in præmiſſo themate talis ignorãtia probabilis eſſet, hoc omnino ſuadet pura ratio. Nam ſi antea hic ſemper ignorarit domum ad ſe pertinuiſſe, & à patre proceſsiſſe, quid tu negligentiæ ei aſcribes? Satis enim cenſetur omnem moram purgaſſe, qui reperto nouiter inſtrumẽto, eam domũ aſſequi temptarit, & ab occupantis poteſtate diſtrahere voluerit. Quis igitur, niſi plane habes, abnegaturus ſit, iuſtã ignorantiam hoc inducere & operari, vt ob
3 eam concedatur reſtitutio. Quod & præter cætera omnia apertiſsimè comprobatum a Cyno agnoſces in l. j. C. de condict. inde. tum a Io. And. in addit. ad Specu. tit. de execut. ſententiæ. §. ſi. ſub verbo illud, quo loco ad perfectiorẽ & maturiorẽ huius concluſionis interpretationem adfert ipſe ſequens exemplum.

Si minor qui primum ſoluerat, ignorans ſecundo ſoluerit, cũ ad id ita condemnatus eſſet, videbitur num hoc caſu reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Ignorans indebitum qui ſoluit, eidem & indebiti competit condictio, quæ remedium habetur ordinarium: ecq; cum frui licet, extraordinarium ceſſare atque ſileſcere neceſſum eſt.*

2 *Decedens infra annum hæreditate non adita, deliberãdi iur ad hęredem ſuum tranſmittit ex ſententia l. cum antiquioribus, C. de iure delibe.*

3 *Decedens ſi delatam ſibi hæreditatem ignoraverit*

rauerit, nullum ius ad hæredem tranſmittitur, nec quouis modo ex defuncti ignorantis perſona ſuccurritur.

4 *Ignorantiam defuncti tanquam in facto proprio non eſſe probabilem, ut ex ea hæredi ſuccurratur.*

5 *Remedij extraordinarij maior interdum, quã ordinarij utilitas & efficacia.*

6 *Reſtitutionem aduerſus rem iudicatam impetrare longè uideri fructuoſius, quam condictione indebiti.*

7 *Tranſmiſſio in hæredem ſuapte primordiali & eſſentiali natura annexam habet ſcientiam, qua nihil ipſi ignoranti magis aduerſatur.*

8 *Ignorantia etiam in facto proprio quatenus & quando ſit toleranda?*

9 *Ignorantia iuſta & probabilis quid operetur in maiore?*

10 *Hæres emphytheotę, ſi a ſe debitam penſionem probabiliter ignorauit, iſtius generalis clauſula (ſi qua mihi, &c.) beneficio reſtituitur.*

11 *Conſanguineus coniuncti facta noſſe, & quæ ab eo geſta ſunt, ſciſſe præſumitur.*

12 *Feudatarius, præcedentis inueſtituræ documentis aut inſtrumentis deſtitutus, & bona abs ſe poſſeſſa feudalia eſſe non edoctus, talis ignorantię occaſione reſtitutionem, & quibus alijs de cauſis impetret?*

CAPVT LXXVI.

SI aliquis à creditore, quo ab eo debitum conſequeretur, coram iudice conuentus fuerit, ita vt hic ad ſoluendum condemnatus extiterit, quum tamen verum eſſet, hunc prius ſoluiſſe, quod nihilo minus ab eo ignorabatur, ſi tandem in rem iudicatam tranſierit ſententia, ita vt hic ſecundo loco ſoluerit, annum poterit reſtitui potiſsimum ex clauſula illa generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur? Huic enim accedit talis ignorantia, in quo defendit reſtituendum, adferens ad id doctrinã Bar. in l. ſi mater, circiter principium ff. de recep. rei iud. & Angel. in l. ſi is ad quem. ff. de acq. hær. & l. 3. §. item ſi rem. ff. ad l. Falcid. Tria tamen in eam ſententiam admodũ vrgere viden-
1 tur. Primum, quòd huic, qui indebitum
ignorans ſoluit, indebiti competat con-
dictio: quæ quum ſit remedium ordina-
rium, debeat extraordinarium omnino
ceſſare, & prorſus ſileſcere. Quod obſtat
ſecundo loco, eſt lex cum antiquioribus.
2 C. de iure deliber. vbi ſi quis infra annũ,
hæreditate non adita, deceſſerit; delibe-
randi ius ad hæredem ſuum tranſmittit.
Quòd ſi decedens ſibi delatam hæredi-
tatem ignoraret: tunc eo caſu nullũ ius
tranſmitti, nec quouis modo eſſe ex de-
functi ignorantis perſona ſuccurrendum
vt ex eo pateat, legem ignoranti non a-
3 deſſe. Tertium, quòd non videatur hæc
ignorantia, qua is ducitur, probabilis, qui
4 factum proprium haud ignoraſſe debue
rit. Vera tamen & facilius reſponſio ad
hæc omnia poterit accommodari, & vt
ſigillatim procedatur, non obeſt primo
loco, ceſſare debere hoc caſu reſtitutio-
nem, ꝙ indebiti condictio competat. Ad
hoc quippe ſtudioſus Lector ſuppetere
reſponſum intelliget, qui animaduerte-
rit, ſeligi poſſe extraordinarium reme-
5 dium, ſecluſo & poſtpoſito ordinario. Si
quis extraordinario eſt vſurus, exiſtimet
ſibi pinguius ea via, quàm alia conſuli:
quod ſatis eſt præſenti negotio accom-
modabile. Nam ſi hic indebiti condictio
ne experiretur, etſi à ſe primo exolutum
debitum doceret: poſſet tamen rei iudi-
catæ exceptione repelli, & ita eius inten
tio ſubduci, ac planè ſummoueri, vt lon-
gè ei ſit fructuoſius, aduerſum rem iudi
7 catam reſtitutioné impetrare. Implora-
bitur aũt hoc ordine: Nam in primis pro
ponet à ſe primum ſolutum, & ſe ita edo
ctum aſſeuerabit: demum deducet, ſe
ignorata prima ſolutione, rei iudicatæ ſa
tisfeciſſe: petens aduerſum eã ſolutioné
ſe reſtitui: maximè vt reſcindatur talis
ſententia, ita vt ei quod ſoluit, repetere
volenti, rei iudicatæ exceptio objici nó
poſsit. Nec aduerſabitur l. quum anti-
quioribus, ſi modo, vt decet, verũ illius
ſenſũ expenderis. Vult. n. hæredi non ſuc
curri, etſi defunctus actũ, de quo agerẽt,
ignoraſſet, ꝙ ſit eo caſu lucri captãdi quę
ſtio, puta aſſequẽdæ hęreditatis: ꝙ tamẽ

penes hæredem aut defunctum nunquā fuerat: quaſi ſecus cenſeri debuiſſet, etſi de vitando damno emerſiſſet controuerſia: qui caſus eſt omnino à præcedenti diuerſus & ſeparatus: in quo præcipuè agitur, ne lædatur & offendatur, qui conuentus fuerat: quem eſſet iniquum duplici ſolutione grauari, ita vt ſat tibi ſit manifeſtum, vtroſque terminos eſſe diſtinctiſsimos: & ita fruſtrà de vno ad alium argui, argumento l. fin. C. de codicil. Sed & efficacior alia ratio adferri poteſt, tranſmiſsioni ibi locum non eſſe, quod
7 ſuapte primordiali & eſſentiali natura tranſmiſsio annexam habeat ſcientiam ita vt nihil ſit ipſa ignorantia oppoſitius, ita teſtantibus Doctor. in l. vnica. C. de his qui ante apert. tabul. potiſsimum in extraneo. Quid igitur tu mirabere, ſi à defuncto ignorante nihil in hæredē tranſmiſſum fuerit? Non autem diſputationi locus eſt, an poſſet hic hæres reſtitutionem impetrare, quia ignorans defunctus hæreditatem non adijſſet. Eſt quippe quæſtio longè ab hac abſtracta, quam nos ſuo ordine diffuſiſsimè examinabimus. Quod eſt reliquum, adeſſe nequit tertio loco ad latum, videlicet in facto proprio ignorantiam refutari: quum hæc concluſio non ſit paſsim & indiſtinctè vera, imò quandoque eſt tolerabilis, ſi ta-
8 lis perſona fuerit, in qua veroſimiliter poſſit præſcripta ignorantia concurrere, quia ſit obuolutus ſummis & grauibus curis, vt eſt pleniſsimè annotatum a Iaſone in eo §. ſin autem alterutra, quem tu ibi hac de re videre poteris. Sic potuit iſte longa tempeſtate ante latam ſententiam, aut ſi voles, litem intentatam ſoluiſſe, ita vt ea temporis diuturnitas cum illo negotiorum domeſticorum globo coniuncta, iuſtiſsimam in eo ignorantiā induxerint. Quare ea regula, In facto proprio, eſt ad talem actum, quem is gnoraſſe non poterit, aut debuerit, referenda: puta ſi per paucos dies ante litis
9 inſtaurationem ſoluiſſet. Prædicta igitur te apertè docebunt, hoc probabilem & iuſtam ignorantiam in maiore operari, vt ex clauſula generali, Si qua mihi, &c. is reſtitutionem debeat aſſequi. Quod præter cætera omnia exempla tu etiam comprobatum agnoſces, ſi animum deflexeris ad doct. Barr. in l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter ff. ex quib. cau. maio. necnon Ange. in l. annus. ff. de calum. & Bart. in l. ſi inſulam. ff. de verbo. oblig. quibus locis teſtantur, heredem emphyteotæ, qui a canonis ſolutione infra biennium ceſſauit poſſe eius clauſulæ generalis beneficio reſtitui, ſi a ſe debitum ca-
10 nonem probabiliter ignorauerit, citra quam reſtitutionem ipſe alias mero iure a re emphyteotica excideret. Quibus in eo accedit Cynus in l. quotiens. C. de preci. impe. offe. Obtulit ſe etiam quandoque caſus alius, penè ei conſimilis, cuius iam ſupra meminimus, de eo qui a vero & directo domino bonorum feudalium inueſtituram non aſſumpſerat, qui a ſe ignoratum allegaret, talia bona feudalia extitiſſe. Quo autem hic doceret, a ſe iuſtè ignoratum, inter cætera id ab eo proponebatur: Non primum, quam hoc tempore, ad eum præcedentis inueſtituræ inſtrumentum aut documentū aliud perueniſſe, vt intellexiſſe potuiſſet, feudalia bona fuiſſe: defendens per has cauſas ſe iuſta ductum ignorantia. In eum tamen vnum proponebatur, contra ignorantiam adeſſe præſumptam ſcientiam: quæ in hoc conſiſtebat, quòd prior inueſtitura, quam ad ſe de nouo perueniſſe proponebat, fuiſſet ab eius fratre recognita: vt ex eo diceretur, non potuiſſe
11 hanc ab ipſo ignorari: quia præſumeretur conſanguineus coniuncti facta noſſe. Et quæ ab eo tractata ſunt, ſciſſe, argu. l. de tutela. C. de reſtitut. in integ. & l. octaui. ff. vnde cognati. Hoc tamen non oberit, quin ſentire debeas, tali caſu reſti-
12 tutionem indulgendam. ac eam ex iuſtiſsima pendere ignorantia: quod ſatis teſtatur inſtrumenti de nouo reperti aſſertio. quam ſi ita agendum viderit & probarit, iudex talis ſuo ſacramento expurgabit, aut alias explebit, vt oportunius ipſe animaduertet.

Quomodo intelligatur communis regula, quæ habet: Coniunctum, & conſanguineum præſumi non ignorare facta coniuncti.

SVMMARIA.

2 *Ignorari à ſorore fratrem condidiſſe teſtamentum, actus videtur ab ipſa cognatione & iure ſanguinis alienus.*

2 *Vicinum vicini facta non ignorare, de quibus actibus intelligendum ſit?*

3 *Regula illa, Conſanguineum & Coniunctũ non pręſumi ignorare facta Coniuncti, ad quos actus referenda pręcipuè cẽſeatẽ*

CAPVT LXXVII.

AT ceſſabit eius ſcientiæ præſumptio, ſi regulam, quæ habet, Conſanguineum præſumi ſcire facta conſanguinei, ad ſanguinis iura referendam cenſueris, vt progreſſum naturæ coniuncti, & quæ ex cognatione dependent, nõ ignoraret: ita declarante Baldo in l. quoniã ſororem. C. de iur. delib. maximè eius textus argumento, vbi aptè defenditur, à ſorore fratris teſtamentum ignoratũ,
1 quum ſit actus ab ipſa cognatione alienus, nec aliquid habens cum qualitate ſanguinis commune. Facit & in eãdem ſententiam elegans Baldi doctrina in l. ſi ita. §. ſi. ff. de ſun. inſtruct. vel inſtru. le
2 ga. & l j. C. dè colluſio. de tegen. in qua l. j. is refert, licet vicinus præſumatur nõ ignorare, imò ſcire vicini facta: hoc tamẽ exiſtimauit ipſe intelligendum de his actibus, qui paſsim oculis obijciuntur: puta, vicinam, mulierem adulteram eſſe, quia penè videntibus, & id agnoſcentibus vicinis, acciderit, & quæ quoſcunque, etiam hora ei ſuſpectiſsima, ad domum admittere. Quod & conſimilibus alijs caſibus poſſe adaptari exiſtimauit, quaſi ſecus iudicandum crediderit, ſi de his quę oculos vicinorum poſsint latere tractetur: vt eſt in his quæ non palam, ſed quandocunque domi & occultè fiunt, quod etiam poſt eum ita docet Angel. in l j. ff. ſi cert. peta. Sed & illud nequaquam abſurdum putauerim, ſi dixeris eam regulam eſſe ad actus, quos tractum ſucceſsiuum habere agnoſcimus, referendam: & qui paulatim, ac ſecundum temporis ſeriem extricantur, vt eſſe aliter debeat in his quę momento abſoluuntur: vt eſt, ſi de celebrãdo contractu actum fuerit: quo fit, ſi hoc ad negocium, cuius eſt controuerſia, retuleris, apertè intelliges, nihil in hunc vigere, quare pręcedentem ſciſſe præſumatur. Potuit enim tunc à prouincia vel loco, in quo celebratus extitit contractus, abfuiſſe. quare ego in eam omnino ducor ſententiam, vt præſcripto caſu hic verè ignoraſſe inueſtituram præſumatur.

Si abſens à prouincia nondum adita hæreditate deceſſerit vtrum poterit hæres reſtitutionem impetrare?

SVMMARIA.

1 *Hæredem ab aliquo ſe inſtitutum eſſe quis ſciens, hæreditatem delatam adire voluiſſe præſumitur.*

2 *Ignorantię cum abſentia copulatę effectus quis?*

3 *Regulę illius vulgatiſſimæ, iuſtam habere ignorantię cauſam, eum qui in ius alterius ſuccedit, verus intellectus quis?*

4 *Actori, antequam inſtituat iudicium, quę conſideranda ſint & inueſtiganda?*

5 *Reſtitutio ex iuſta & probabili facti ignorantia conceditur.*

6 *Tutor vel petitus, vel teſtamento datus, ſe tutorem conſtitutum eſſe, non ex remiſſioris negligentiæ vitio, ſed iuſtæ ignorãtiæ occaſione non intelligens, idq; liquidiſſimis probationibus oſtendens, utrum periculo eius temporis, quod ipſe ignorante effluxit, teneatur, necne?*

CA-

CAPVT LXXVIII.

Adnectamus in hac ignorantiæ materia exemplum aliud: Si quis ignorans ſe hæredem à Titio inſtitutum, quia tunc abſens à prouincia, nondum adita ab eo hæreditate, ab humanis deceſſerit, an nũ erit in hæredis manu, ex generali clauſula: Si qua iuſta cauſa mihi, reſtitutionem aſſequi, potiſsimum ob eam iuſtam ignorantiam? quia alias ſit præſumendum, ſi
1 hic ſe hæredem inſtitutum ſciuiſſet, hæreditatem ſibi delatam adijſſet. In quo breuiter & explicitè concludere poteris: abſentiam cum tali ignorantia copu-
2 latam hoc omnino efficere, vt hæredi ſuccurri debeat, ad quẽ nemo neſcit reſtitutionem tranſmitti: ita declarante Bart. in l. j. ff. de acquir. hære. Quod etiã ab eo atringitur in l. Pannonius, ſub eodem titulo. quod nos plenius & vberius infrà excutiemus, qui duxerim ſuo ordine eius l. Pannonius, mentem extricare. Sed præter hoc habes huius præſentis deciſionis fautorem Alex. conſil. 20. j. vol. Quid pluribus? Sunt enim, quod ad hãc facti ſpectat, ignorantiam, tot frequentiſſima, expoſitiſsimaque exempla, quàm vt operæprecium ſit, ea perſequi: quibus omnibus vt coronidem adnectamus, te finaliter vnum annotare oportebit, regulam illam, quam pro baſi huius materiæ in initio aſſumpſimus, videlicet eum,
3 qui in ius alterius ſuccedit, iuſtam habere ignorantiæ cauſam, eſſe ſic declarandam, modò conuentus hæres fuerit, ſecus vbi fuiſſet actor: quod ſatis deſumitur ex ea l. qui in alterius. Quorum diuerſitatis ratio ita conſiderari poteſt. Nam actor primùm, quàm iudicium in-
4 ſtituat, debet ſumma cum diligentia, & ad amuſſim inueſtigare negotium, quia in eius ſit poteſtate agere, vel ab agendo ſuperſedere, vt eſt in l. ſi quando. C. de dilatio. per quam abnegatur dilatio, vt poſsit reſcriptum, quo eſt vſurus, producere: quia ab initio & ante litem motam debuerit ſibi conſulere, nec primum eã litem, quàm apud eum eſſet tale reſcriptum, excitare. Et tamen eſt æquiſsimũ, vt ei qui ad iudicium fuit euocatus, tali dilatione conſulatur, puta ad improbãda precum mendacia, proferenda inſtrumenta: aut ad teſtes neceſſarios producendos: quum his munitus eſſe non potuerit qui præter, omnem expectationem ad alienum iudiciũ prouocatus fuerit. Ad quod etiam conducit l. purè. §. ſi. ff. de do. exce. quod ego plenius non diſcutio, quia res ſit indubitata. Sic ex præſcri. omnibus ſubſiſtet firma, fixa, & ſo-
5 lidiſsima concluſio, iuſtam & probabilẽ facti ignorantiam hoc operari, vt concedi reſtitutio debeat. Quam concluſionẽ præter præſcripta omnia teſtimonia cõfirmat l. ſi tutor petitus. C. de pericu. tuto. in qua habetur, ſi petitus tutor, vel teſtamenro datus, ſe conſtitutum tutorẽ,
6 non ex remiſsioris negligentiæ vitio, ſed iuſtæ ignorantiæ occaſione, id didiciſſe non valuerit: hocq́ue ab eo liquidiſsimis oſtenſum fuerit probationibus, periculo eius temporis, quod eo ignorante decurſum eſt, non tenebitur, hac maximè ratione, quia ignorauit. Cuius textus inductionem ego omiſiſſe nolui, quòd plurimum negotio conducere videretur, & præſcriptam ignorantiæ opinionem confirmare: in quam it, & eam planè ſequitur Scribentium turma. His opportunè admodum ſubiungi poſſent, quæ ampliſſimo ſtylo tractãtur à Doctoribus, quod ad iuris ſpectat ignorantiam, vtrum aduerſus eam debeat reſtitutio in integrũ dari? quòd tamen conſultò adhuc prætermittendum duximus, donec excuſſerimus duas quæſtiones, ignorantiæ facti omnino accommodas, quarum prior eſt talis.

Cũ in ius alterius princeps ſuccesserit, an num poterit aduerſum ignorantiã reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuſta cur in Principe non præſu-*

ſumatur?

2 *Principem in reſtitutionis negotio à priuato nihil ex ſententia quorundam diſcrepare vel differre.*

3 *Principem eadem, qua domeſticum, obuolui ignorantia poſſe.*

4 *Teſtamentum coram principe factum, quibus de cauſis minus indigeat conſuetis ſolennitatibus, quàm aliud, apud communem plebem, aut hominem priuatum conditum?*

CAPVT LXXIX.

SI in ius alterius Princeps ſucceſſerit, an num ex iuſta & probabili ignorantia reſtitui
1 poterit? Rationem autem dubitãdi apud me excitabat, quòd in Principe non præſumatur iuſta ignorantia: quia infinitos apud ſe aulicos & miniſtros habeat, ſua curantes negotia, quos haud ſit veriſimile rem neglexiſſe: argumento l. omnium. C. de teſtam. Hac tamen difficultate non obſtante, Alex. conſil. 84 primo volumine, voluit, etiam reſtituendum Principem: quum ex illius
2 mente nihil in eo Princeps à priuato diſcrepet: allegans in ſuam ſententiã gloſſ. in §. quia verò temporales, in Authentico de eccleſiaſtici titul. Cuius opinionẽ ego omnino ſequor, tanquam veriſsimã quam infirmare, aut elidere nequit talis præſumptio oppoſita: potiſsimum, quia inſtructiſsimam & numeroſam habet
3 familiam, cum id non ignoraſſe. Eſt enim ea ratio leuis admodum, nec omni ex parte concludens: quia, qua ignorantia princeps obuoluitur, ita & hoc in domeſticis concurrit. Exempli gratia: Si inſtrumentum de nouo repertum fuerit, quo edoceretur, longè amplius in patrimonio defuncti fuiſſe, quàm in eius bonis prius reperiretur, nonne quæſo, id inſtrumentum ſic latere potuit Principis domeſticos, vt ipſum Principem? ita ſanè. Quod autem in eam rẽ conſideratũ eſt, non deeſſe infinitos, qui principi aſsiſtãt, vt in ea l. omniũ, cõfunditur ex priore illa reſponſione: quam etiam coadiuuabit vnũ aliud, debere hoc referri ad caſum eius l. omnium, per quam diſponitur, teſtamentum coram Principe factum, non deſiderare tantam ſolennitatem, qualem agnoſcimus neceſſariam in
4 cæteris teſtamentis. quòd eſt ea cauſa quia quum Princeps habeat, qui paſsim eius veſtigia ſequantur, & euntem comitentur, non videri defuiſſe teſtes, qui tali teſtamento interfuerint, vt ex ſolennitatis obmiſsione argui nequeat teſtamentum, aut euerti.

An contra longiſſimi temporis præſcriptionem reſtituatur eccleſia?

SVMMARIVM.

1 *Eccleſiam, iuſta ignorantia ſeſe excuſantẽ, reſtitutionem obtinere debere.*

CAPVT LXXX.

AFfinis præcedenti difficultati eſt alia diſputatio: Vtrùm, ſi ſe ignorantia tueatur Eccleſia, reſtitui eam contra longiſſimi temporis præſcriptionem debeat? Quam dubitationem mouit Aretinus conſilio 15. quo loco voluit reſtituendã. quod omnino probauit Zizennellus, necnon Ioannes à Lignania in Clementina prima, de reſtitut. in integ. quorum opinio ſat efficaciter confirmatur ex mẽte c. j. de reſtit. in integ. lib 6. vbi in curſu quadriennij ad reſtitutionem implorandam præfixi, ponderatur Eccleſiæ mo
1 ra: qua tamen non moleſtabitur Eccleſia, ſi iuſtam ignorantiam propoſuerit: ita vt per eum textum opinati ſint, etiã lapſo quadriennio ſuperiorem ex bono & æquo officio iudicis nobili reſtituere Eccleſiam poſſe, vt ei iuſtè ignoranti nõ currat illud quadrienniũ. Hoc tamẽ de Eccleſia iã decreui excutere: poſtea, & ſuo ordine fuſius, quę ad eã ſpectãt, examinaturus: q cõſtituerim, q ad Eccleſiæ

reſtitutionem ſpectant, ſeparatim explicare. Videamus nunc, ſi de iuris ignorantia tractetur, an ſit reſtitutioni locus?

Vtrùm contra iuris ignorantiam competat reſtitutio?

SVMMARIVM.

1 Mulier aut ruſticus, utrùm contra ignorantiam temporis, in præſcriptione à iure præſtituti reſtitui poſsit?

2 Minori propter iuris ignorantiam quare denegetur reſtitutio.

4 Mulierem, in confectione teſtamenti iuſtas & conſuetas ſolennitates omittentem, nullo modo iuuandum.

4 Mulierem inuuentarium bonorum defuncti non conficientem, omni auxilio deſtituendam.

5 Ruſtico aut mulieri, dilatoriam ſeu declinatoriam exceptiones ante litem conteſtatam propter iuris ignorantiam haud proponenti, quare non ſuccurratur.

6 Quæſtione damni vitandi in medium allata, reſtitutionem etiam contra iuris ignorantiam concedi.

CAPVT LXXXI.

ACcedatur iamiam ad eã Iuris ignorantiam, cuius ſuprà meminimus. Supradictis igitur copulati rectè poterit: Si de iuris tractẽ ignorantia, & nitatur aliquis, ſe ob eam debere reſtitui, an tu ſimile in ea feres iudiciũ, quale de ea, quæ eſt facti, ob q̃, modò ſit probabilis, cõcedit, reſtitutio? Et vt tu iſtud maturiùs aſſequare, non grauabor hoc loco aliquot exempla recenſere, plurimùm ad illud negotium conducentia. Primum, quod ad iuris ignorantiam ſpe
1 ctat.: Si contra mulierem, vel ruſticum, præſcriptum decennio inter præſentes fuerit, aut inter abſentes 20. annis, iiſq; ſe reſtituendos implorẽt, allegantes à ſe ignoratum, an decennio ſeu viginti annis ita de iure præſcriberetur? nec etiam ſciſſe, quod de præſcriptionis interruptione lex ſanxiſſet, an ſuadeat ratio talem reſtitutionem concedendam? Si denique ab his intra tempus à lege præſtitutum, de adeunda hæreditate, aut agnoſcenda bonorum poſſeſsione, deliberatũ non fuerit, vt eſt in l. j ff. de iure delib. iudicabitùrne talis iuris ignorantia probabilis?

Si non debitè, & ſecundum iuris formam ſit confectum à minore inuentarium, an ſit locus reſtitutionis?

SVMMARIA.

1 Minor ex aſſe maiori ſuccedens an & quando reſtituatur.

CAPVT LXXXII.

TEmpus præſtitutum ad inuentarium conficiendum minori currit: ſed is reſtituitur, vt in §. pupillus, in Authentico, de hæred. & Falcid. per Doctor. in l. fin. §. ſin autem dubius. C. de iure delibe.
1 Quòd ſi minor maiori ſucceſſerit, quia ex aſſe ſit hæres, vtrum tenebitur pœna legis, ſecundum eum §. pupillus? Videtur autẽ, quòd ſic: cùm is obligetur ex actu, qui à defuncto prodijt. l. Aemilius. ff. de mino. facit l. apud Iulianum. §. j. ff. ex quibus, &c. Veruntamẽ eſt, ſi maior cuius minor hæres eſt, monitus fuerit: tunc non reſtituitur minor, niſi in minoris perſona lapſus vnus ſit. l. continuus. §. in hac ff. de verbo. obli Si verò monitus minor extiterit: tunc ad pœnam tenebitur, & reſtituetur, vt in eo §. pupillus, vbi hæc ita diſſeruntur à Barto. Aut quum inuentarium intra tempus, à lege determinatum, non confecerint, ſeu ſi illud minus ſoleuniter expleuerint. Quæ res non eſt tamen à ſumma dubitatione aliena, quum ſint, qui variè & diuerſimodè in hoc ſenſerint. Crebrior tamen apud Doctores inualuit opinio, propter iuris ignorantiam non eſſe reſtitutionẽ
2 dandam. Sed hæc ſententia ita paſsim ab ipſis declaratur, vt in his intelligi debeat, quæ actus formam introſpiciũt, aut

alias

aliàs ad rigorem iudiciariũ referuntur.
3 Quare ſecundum eos, ſi mulier teſtamẽ
tum condiderit, in quo 7 teſtes non ad-
hibuerit, aut aliquid aliud: quod ad te-
ſtamenti ſolennitatem omnino ſpecta-
bat, prætermiſerit, nullo modo iuuan-
dam: ita hoc teſtante gloſ. quæ mulieris
expreſsim meminit in l. ambiguitates.
C. de teſtamentis. Quod etiam ad ca-
ſum alium protendendum traditũr,
vbi mulier productionem inſtrumento-
4 rum aut teſtium omiſit: ita, vt Bald. in l.
final. C. de iure emphyteo. reſponderit,
ab omni auxilio ſecludendam mulierẽ,
quę inuentarium bonorum defuncti cõ
fici nõ curauerit. Quod expreſsius deter
minauit ante eum Bart. ſuo conſilio, Ma
ritus inſtituit hæredem. quæ eorum ſen
tentia, quod ad inuentarium attinet, eſt
planè confirmata in §. penult. verſiculo,
in omni perſona, in Authentico, de hæ-
red. & Falcid. Poteſt & ſimile aliud exẽ
plũ referri de ruſtico, qui per iuris igno-
5 rantiam dilatoriam ſeu declinatoriam
exceptiones ante litem conteſtatam nõ
propoſuerit, vt ad id volens reſtitui re-
pellatur. Soletque ad hanc communem
concluſionem generalis adferri ratio: nõ
enim eſt, quare lex contra iuris ignoran
tiam mulieri aut ruſtico opitulari de-
beat, quum & ſi perſonarum qualitas le
gum ignorantiam ſatis admittat: quia
tamen in eo peritiores conſulere potue-
runt, nec fecerunt, nullo modo eſt eis
ſuccurrendum. Sapientiam enim non eã
accipimus, quæ viris ineſt prudentibus,
ſed quam quis per ſe, aut prudentiores
aſſequi poteſt, vt eſt in l. regula. ff. de iur.
& fact. igno. & l. bonorum. ff. de bonorũ
poſſeſ. Contra tamen communem eam
ſententiam ſic inſiſti poterit: nam vbi-
6 cunque vitandi damni quæſtio in me-
dium adfertur, etiam ſi iuris ignorantiã
admiſeris: certum eſt tamen, tali caſu le
gem adeſſe, vt eſt in l. iuris ignorantia,
ab oppoſito intellectu deſumpta. C. qui
admitti. In qua recitatur ſequens conclu
ſio: Si lucri excitetur quæſtio, nullo fauo
re dignam mulierem: quaſi lex ſecus ſta
tuendum probet, ſi de damno agatur,

Quòd ſi prædicta omnia exempla con-
ſiderentur, nonne omiſſas à muliere ex-
ceptiones, ceſſationem à producendis
inſtrumentis, minus ſolennem inuenta-
rij confectionem, iuris rigorem inſpice-
re, ipſe fatebere, & damnum ac incom-
modum ex eiſdem caſibus reſultare? Et
tamen ſi vera eſſet aſſumpta regula, re-
ſtitutioni locus eſſe deberet.

Quomodo lex adſit ruſtico ius ignoranti, hoc loco explicatur.

SVMMARIA.

1 *Ruſtico per ignorantiam iuris album Prętoris corrumpenti, non ſolùm ſubueniendum, ſed & lege ei, per imperitiam inſtrumenta non edentem, ſubueniendum.*
2 *Ruſtico aut mulieri contra iuris ignorantiam quare non faueatur.*
3 *Militi etiam lata ſententia, ſententiam per emptoriam proponere quare fas ſit.*
4 *Ruſticus quibus conditionibus in integrum reſtituatur.*
5 *Ruſtico & mulieri certis in iure comprehenſis caſibus ſubuenitur, & num. 7.*
6 *Ruſticitati, non niſi æquitate ſuadente, eſſe vel conniuendum, uel ſuccurrendum.*
8 *Minores, ſi de euitando ipſorum damno agatur, etiam contra ignorantiam iuris eſſe reſtituendos.*
9 *Ignarum ſi quis ſe ſui iuris fuiſſe detulerit, an reſtituendus ſit?*

CAPVT LXXXIII.

EVerti præterea poſſe Com-
munem intelliges ex his,
quæ deſcribuntur in l. ſi quis
id quod. ff. de iuriſdict. om-
nium iudic. & l. j. §. edenda. ff. de eden:
in qua l. ſi quis, ruſtico, qui per ignoran
1 tiam Prætoris album corrupit, ſubueni-
tur: imò & lex ei ſuccurrit, ſi per imperi
tiam inſtrumenta non ediderit: & tamẽ
liquet his exemplis, de lucro captando
agi,

agi, puta, ne puniatur, aut à ſuo iure exci dat. Refragatur denique præfate conclu ſioni l.fi.na C.de teſtament. in qua habetur, eſſe ruſticitati condonãdum: quare igitur id nõ paſsim & generaliter obſeruabitur? Priori tamen obiectioni ſic reſpondendum exiſtimauit Bartol. in l. 1.C.de iuris & fact.ignor. vt contra iuris ignorantiam mulieri, aut ruſtico nullo modo ſit fauendum, etiam ſi de damno vitando tractetur: circa ea potiſsimũ ad iuris rigorem ſpectant: quia ſpecialiter introducta ſint: aſſerens, ſequiorem
2 hanc eſſe Doctorum ſententiam: & quã conſulit in praxi a iudice ſequendã. Sed qua ratione hoc ita ibi diſponatur, non exprimit: cuius tamen declaratio videbatur prorſus neceſſaria: quam in ſumma hanc eſſe crediderint: Ideo tales repelli, quia quum per prudẽtiores(quod prætermiſerunt) poſſent aſſequi, æquũ eſt, vt ſibi tam latam culpam imputent, quam impetitiæ aſcribi docet lex, quod Nerua.ff.de poſi. Atque ex his ſuppetit reſponſum ad illam l. primam. Quæ ſi benè intelligatur, nihil certè aduerſabitur, imò planè communem ſententiam confirmabit: in qua diſponitur, militi in militiæ fauorem hoc permitti, vt etiam lata ſententia, poſsit exceptionem per-
3 emptoriam, quam omiſit, proponere. Et tamen eo caſu de vitando damno contenditur: quia hic aduerſarium exceptione ſolutionis repellat: vt ea in milite ſpecialitas ſatis doceat, tali priuilegio ius commune refragari: nec id ad mulie rem aut ruſticum eſſe extendendum. Quod de ruſtico etiam apertè ſenſiſſe viſus eſt Bar. in ea l. prima, quã putauit in eo non procedere, hac ratione: quia quum à iure communi ſit exorbitans, non debet id ad caſus alios non expreſſos referri. argumento l.ſi verò.§.de vi-
4 ro.ff ſolut.matri. Et ſi poſtea eodem loco admittat, poſſe ruſticum reſtitui, ſed ea lege. ſi iuſta & probabilis ignorantia acceſſerit, fietque id beneficio generalis clauſulæ: Si qua mihi iuſta cauſa videbitur: quem textum ſi ita intelligendum duxeris, patebit omnino in nullo obe-

ſe. Cæterùm Fulgoſius & Romani. in l. iuris ignorantia. C.qui admitti. volẽtes extricare ſecundo loco propoſitum obicem, quem communi aduerſati præmiſimus, putarunt ſic eſſe diſſoluendum, vt certi ſint in iure caſus, à legibus deſignati & oppreſsi, in quibus mulieri & ruſtico faueatur: inter quos ſolent duo illa, quæ pro oppoſitis conſiderauimus,
5 enumerari exempla. Quàm, tamen à vero abſit hæc eorum conſideratio, vel ex ſequentibus tibi manifeſtum fiet: quum ad hoc dici poſsit, caſus illos iuris rigorẽ inſpicere: quod ipſimet in ea lege, Iuris ignorantia, fatentur: vbi effingunt exẽplum de ruſtico, qui ſua non edidit inſtrumenta: quorum tamen editio fuiſſet ex legis neceſsitate faciẽda, ita vt hic nodus plurimorum capita torſerit. Poterit tamen communis ſententia facilè ita ſuſtineri, vt verum non ſit, eos duos caſus rigorem iuris intueri: ſi attenderis, talẽ rigorem ſic à Doctoribus declarari, vbi omiſſa fuit ſolẽnitas neceſſaria, & quàm lex omnino deſideraret: puta in condendo teſtamento, codicillis, donatione cauſa mortis, & ſimilibus alijs caſibus. Nam etſi hic ſua inſtrumenta nõ ediderit, aut Prætoris album corruperit, nõ ſequitur, vt ex eo dicatur iuris rigorem ſpreuiſſe. Potuit enim ignoraſſe, an edẽda eſſent, vel vtrum Prætoris album liceret vitiare. Præterea his accedit, quòd duobus iſtis exemplis de damno vitando agatur, vt meritò reſtitui debea: puta, quòd ad albis corruptionem ſpectat, ne pœnam quinquaginta aureorum ſubeat: demũ, vt ius ſuum illæſum per nouam inſtrumentorum exibitionem maneat. Nec eſt in rei veritate ſolennitas neceſſaria exibere inſtrumenta, & ſi textus dicat, eſſe edenda: quod verum eſt, vbi id expedit, alias ſecus. Potuit enim iſte teſtibus intentionem ſuam probaſſe, vt non
6 ſit inſtrumentorum alio opus adminiculo. Quod denium & loco tertio narratum eſt, legem vellet ruſticitati eſſe condonandum, non ex eo eſt inferendum, vt paſsim his ſuccuri debeat: imò ſolùm quum hoc ſuadet æquitas: quod eſt in

exemplis & caſibus à lege expreſsis:id-
7 que planè deſumitur ex l. fina. C. de iur.
& fact. ignorã. in qua primum habetur
non ſuccurri mulieribus cõtra iuris igno
rantiam,niſi quod ibi textus ait, in caſi-
bus à lege deſignatis:ita vt poſsit ad ru-
ſticum conſimili iure extendi:quam de
clarationem,aut ſi malis,ſolutionem,tu
abſurdam iudicare non debebis,quippe
quæ ex legis medulla prodeat. Eſſet e-
nim aliàs difficillimum , quorumuis ca-
ſuum particularem & ſpecificam aſsigna
re rationem, & de quouis tutum ac ſta-
bile ferre iudicium. Te tamen ſemper
oportebit ita in eum ſcopum declinare,
vt conſideres ipſe, an damni vitandi ſit
8 controuerſia,eoq; caſu ijs ſuccurri:quod
& minoribus multò fortius adaptabi-
tur,vt etiam contra iuris ignorantiam re
ſtitui debeant, ſi de eorum detrimento
ageretur.Præter eos autem caſus, quos
primùm enarrauimus,vbi de damno vi-
tando certatur, poterit hic obiter recen
ſerijs,quem annotatum reperies in l.j.§.
fina.ff.de iure fiſci,vbi adfertur exemplũ
9 de eo,qui ſui iuris ignarus,ſe tamen de-
tulerit,ita vt reſtitui poſsit,ſi ea ſit perſo
na, quæ propter ruſticitatem id ignoraſ-
ſe potuerit. Habes denique l.3.§.penul.
ff.de ſuſpect.tuto.necnõ l.3.§.j.ff.ſi quis
in ius vocat.non ierit, quibus exemplis
ruſtico, quod etiam ad iuris ignoràn-
tiam attinet,lex adeſt.

Extricatur hoc capite, quomodo ruſtico & mulieri ſubueniatur?

SVMMARIA.

1 *Remedium ordinarium ceſſat, vbi à lege extraordinario prouidetur.*

2 *Ruſticus ob non exhibita inſtrumenta culpatus, quo pacto ad exhibitionem eorum admittendus?*

3 *Mulier & ruſticus in legem peccantes, beneficio legis ordinariæ non fruuntur.*

CAPVT LXXXIIII.

QVibus ſic elucidatis, vt ita ſubſiſtentibus,non impertinens ad præſens negotiũ videbitur,hoc paſſu examnare,an in præſcriptis exẽplis, & a lege expreſsis caſibus, quibus mulieri & ruſtico ſuccurritur, ſit ab his via reſtitutionis imploranda : aut an ſat conſultum ſit, vt ordinario remedio eis ſubueniatur? Cuius quæſtionis dubita-
1 tionem facit: Quòd ceſſare ordinarium
remedium debeat, vbi à lege extraordi-
nario prouidetur: & ita fruſtrà ad reſti-
tutionem confugi, quum talia exempla
ſint in Corpore Iuris deſignata & clau-
ſa.ita vt ſi culparetur ruſticus,quare ſua
2 non exhibuiſſet inſtrumenta, poſſet ſim
plici via ordinaria ad talium exhibitio-
nem admitti,citra quamuis aliam officij
nobilis implorationẽ, alias nihil opera
retur talis ſcripta Iuris communis diſpo
ſitio. Qui verò in oppoſitam ierunt ſen-
tentiam, conſiderarunt poſſe minorem,
prætermiſſo ordinario auxilio, extraor-
dinarium amplecti,ſi eo ſibi pinguius cõ
ſultum putarit, vt idem in ruſtico & mu
liere diſponi debeat. Meum tamen hac
in re eſt iudicium , vt mulier & ruſticus
contra eam iuris ignorantiam reſtitui in
integrum debeant, & eſſe ita declaran-
das leges,quibus diſponitur,in certis ca-
ſibus eis ſuccurri, puta per reſtitutionẽ
in integrum, & nobili officio iudicis,vt
quum in legem peccauerint, æquum nõ
3 ſit eos ordinariæ legis beneficio frui, &
ideo Bar.in l.1.C. de iuris & facti igno.
non extra rem putauit, ruſtico ex clauſu
la generali ſuccurrendum eſſe, quæ eſt
expreſſa huius puncti deciſio. Quod ta-
meq prædiximus legem cõtra iuris igno
rantiam ruſtico non adeſſe, hoc eſt a te
intelligendum, vt procedat,ſi is conſule-
re peritiores potuerit : idq; deprehendi-
tur ex illa lege,Regula, & cæteris legi-
bus, quibus diſponitur ſapientiã his caſi
bus ſic eſſe accipiendã,ſi p ſe aut pruden
tiores aſſequi hanc potuerit:quæ declara
tio eſt indubitata. Sed ex ea pẽdet nodus

diffi-

difficilis, ſi è diuerſo ruſticus ſumma in
conſulendis peritioribus ſit vſus diligē-
tia:neminem tamen repererit,cuius cō-
ſilio poſſet vti, num iudicabitur caſus il
le probabilis, & ob quē reſtitui debeat?

Vtrùm attendatur, an pro aſſequenda reſtitutione ruſticus conſulere peritiores debuerit?

SVMMARIA.

1 *Mulier ob non expoſtulatum filio tutorem ſucceſſione uitum priuanda.*

2 *Mulier omittens peritiores conſulere, non reſtituitur.*

CAPVT LXXXV.

ET vt tu liquidiùs iſtud intelli-
gas, ſubiungam ego hoc loco
practicabilem caſum, è cuius
reſolutione manebit diſſoluta
ea quæſtio. Ruſtica quædā mulier poſt
longam bonorum adminiſtrationem fi-
lij ſui impuberis,petijt à iudice,ſe ad fi-
lij tutelam admitti, & vt poſſet inuenta
rium bonorum, ad filium ſpectantium,
conficere:quę duo, primùm quàm bo-
nis filii ſe immiſceret,expleſſe debuiſſet,
vt eſt iuris notiſsimi:ita vt aduerſum ta
lem negligentiam reſtitui ſe expoſtula-
ret,allegata primùm iuris ignorantia:tū,
quòd in rei veritate fuiſſet ſua opera fi-
lij patrimonium plurimum auctum:quę
duo aſſereret reſtitutioni omnino acce-
dere,in quo dubitatum fuit , an eſſe pro
1 reſtitutione declinandum?Excitabat au
tem difficultatem , quod ſecundum iu-
ris,communis determinationem ob non
expoſtulatum ab ea tutorem filij,ſucceſ
ſione priuata & concluſa fuiſſet , vt eſt
in lege,omnem.C.ad Tertul.ita vt talis
proba adminiſtratio non videretur ſuf-
ficere,per quam ſummoueretur tam no
tabilis negligentia : imò ita placuit qui-
buſdam hæc ſententia, vt à reſtitutione
excludendam mulierem terminarint,
quæ primum fuit decisio gloſſ. in l. 2. §.
mater:ff.ad Tertul. Cuius gloſſæ ſenten
2 tiam putauit Caſtrenſis ſic eſſe tempe-
randam,vt procedere debeat, vbi peri-
tiores mulier conſulere potuit , aliàs ſe-
cus: tunc enim ſolùm aduerſus ius poſi-
tiuum peccaſſe,& deliquiſſe cenſetur: aſ
ſerens,hoc tam verum eſſe,vt eſt certiſ-
ſimum , Deum exiſtere:cui ſanè hęren-
dum ego puto. Quid enim huic mulie-
ri adſcribi poterit,à qua ſit tentatū peri
tiores conſulere , ita vt ab ea opinione,
tanquam æqua,iuſta,& meræ rationi cō
ſona,non cenſeam deficiendum .

Vbi ruſticus eſt ſequutus conſilium periti, & contra ius peccauit,vtrùm ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Ruſticus ab indocto patrono eluſus , ſi contra ius peccauerit,reſtituendus.*

2 *Ruſticus iura tenere non pręſumitur.*

CAPVT LXXXVI.

QVid autem? Si ruſticus aduo-
catum aliquem conſuluerit,
qui eius conſilio motus, actū
iuri communi pugnantem,
fecerit,erit num ei per reſtitutionē ſuc-
currendum?Quem caſum memoria te-
neo,quandoque apud Senatum Dolanū
excuſſum : coram quo ab aduerſa parte
in reſtitutionem pleraque obijcieban-
tur. Primùm , quòd huic ruſtico adſcri-
bendum eſſet,qui doctiorem,diligentio
rem,& accuratiorem non delegiſſet ad-
uocatum: quur etiam ei ſoli confidiſſet?
& quare alios non adijſſet ? hæc tamen
non tam efficacia viſa tunc ſunt , vt im-
1 pediretur reſtitutio, ita vt planè conceſ-
2 ſa fuerit . Quid enim, quum per ſe ruſti

cus

tiis iura non teneatur noſſe; ſed à peritiorib. ea aſſequi & intelligere, ſi quòd in ſe fuit & ad quod adigebatur, præſtiterit qua quæſo culpa tu eum notare poteris? nec iuuabit, quòd perſpectiorem patronū ſelegiſſe debuerit, qui exiſtimarit, hunc quem adijt, virum doctum fuiſſe, & tali eruditione fultum, vt ei facillimè adeſſet, & qui etiam talis communi ſententia haberetur. Nec eſt mireris, ſi ab eo deluſum ſe reperit: quum non deſint, quos vulgus doctores reputet: qui tamen quæ ad ius ſpectant, ſubfrigidè tractent, quod non debet his aſcribi, qui ab eis conſiliū expoſtularunt. Cuius ſententiæ fuit Sali. in l. fi. C. de pœna iud. qui malè iud. quo loco recenſet, poteſtatem in ſyndicatu excuſari, qui de aſſeſſoris conſilio aliquid quod tamen legibus pugnaret, egiſſet: modò is Aſſeſſor Doctoratus ornamentis inſignitus eſſet. Solet enim talis diadematis inſula, & tā inſignis (quod aiūt) qualitas maximum præſumptæ eruditionis teſtimonium iudicari: ita teſtante Salic. eodem loco, cuius dictum eſt plurimum ab Alex. commendatum in l. 2. ff. quod quiſq; iuris. & conſ. 66. habita, priore vol. Et ita hunc articulum, aſſumptūque thema, putauero reſoluendum.

Si in propria lite aduocatus ſit erroneè verſatus, an is reſtitutionē implorās ſit audiēdus?

SVMMARIA.

1 *Aduocato, in lite propria incautè verſanti quare non ſubueniatur.*

2 *Aduocatus ſeu Patronus per ſe leges & iura ſcire tenetur.*

3 *Aduocatum, antequam in ſua cauſa hallucinatus eſſet, peritiorum conſilio vſum videri ſubleuandum.*

4 *Iudex, etiam conſultis peritioribus, perperā iudicans, a ſyndicatu liber haud efficitur*

5 *Aduocati & ruſtici diſparem in ſubleuando rationem haberi.*

CAPVT LXXXVII.

CAeterum ex præcedentibus ſe offert articulus alius excutiendus. Si Patronus in propria cauſa legis formam
non obſeruauerit, ſeq; contra eum errorem reſtitui petierit, vtrum ei reſtitutio
indulgeri debeat? In quo memini quandoque expoſtulatam ſimpliciter reſtitutionem, nulla alia cauſa adiecta. Scio, &
ab altero Patrono allegatum, a ſe primū
quā erraſſet, peritiores conſultos: qui poſtremus caſus minus habet dubitationis
quam prior: quū quod ad primum atti-
1 net, certum ſit, non debere ei ſuccurri,
quaſi ſit turpe & inuerecundum profeſ-
ſori, ius, in quo verſatur, ignorare, vt eſt
in l. 2. ff. de orig. iu. Quod verò poſterio
rem concernit, putarunt quidam, idem
iuris, vt priore exemplo, ſtatuendum, fi-
nalemq; eam rationem, quam iamiam
attigimus, ſecundo caſui adaptabilem,
2 quòd hic per ſe leges & iura ſcire tenea-
tur; per quod eſt euacuata illa conſidera-
tio de conſultis ab eo peritioribus. De-
cius tamen, quantum ad poſteriorem ca
ſum attinet, voluit in ca. l. iuris ignoran-
tia, vt hic reſtitui debeat: quem excuſa-
ri in eo teſtatur, quòd tam ſuæ doctrinæ
non confiderit, quin peritiores pro con-
3 ſilio aſſequendo adierit, vt debeat ex ta-
li diligentia aliquid fructus & vtilitatis
aſſequi. Decij tamē ſententiam ego pro
bare nequeo. Ad quod me inducit, quod
paſsim in iure circunfertur: Iudicem, qui
etiam conſultis peritioribus, malè & ini-
què iudicauit, non tamen a Syndicatu
4 liberum effici: hoc ita docente Bar. in l.
ſi conuenerit. ff. de re iudi. Quod vel, ea
fuit ratione confirmatum: quia per ſe id
ſcire debuiſſet, vt eadem ratio hoc caſu,
quæ in Aſſeſſore concurrat; ſecundum
notata in l. 2. ff. quod quiſque iuris. Et
hac de re Doctores in eadem l. 2. ſenſe-
runt, debere ſemper deligi doctum: pru-
dentem, & circunſpectum Aſſeſſorem:
ita vt ex præſcriptis videatur mihi hæc
opinio verior, probabilior, & Decij do-
ctrina longè concludentior. Quem iu-
uare nequit quòd de Aduocati diligen-
tia ipſe conſiderauit. Si enim per ſe id
noſſe eſſet adſtrictus, iuuare eum ne-
quiret, quòd alium adierit: Nec etiam
eadem ratione huic diligentiæ eſt de-

ferendum, quali ſupra vidiſti ruſtico cō-
5 donari; quòd vtriuſque qualitas ſit diſtin
ctiſsima, & omnino ſeparata: quum in ruſtico non deſideretur iuris ſcientia, ſaltem vt per ſe eam aſſequi debeat: in Aduocato verò ſecus. Et ſecundum hæc teneo memoria reiectam a Dolano Senatu ſupplicationem aduocati Veſulienſis: cui quum eſſet lis aduerſum fratres, ac ex eis conſortem ſecum haberet pupillũ, cum eo ſimul agentem, poſt latam in eũ & pupillum a iudice ſententiam omiſerat intra dies decem, à lege præſtitutos, appellationem introducere, imò eam appellationem exequi. quod notabili errori omnino adſcriptum fuit, quaſi ignoraſſe non debuiſſet illius municipalis termini formam: ita vt a reſtitucione, quam impetrauerat, repulſus fuerit: a qua quum is agnouiſſet, ſe excluſum, tentauit poſtmodum aliam viam: curauitq́; a pupillo conſorte reſtitutionem implorari, vt tandem ex illius perſona aſſequeretur, quod propria habere nequibat. Qui an aptè id petierit, poſtea intelliges: ac quid tũc ea in re Senatus ſanxerit, quia conſtitueram examinare, verum in reſtitutionis materia vnius conſortis beneficium alteri prodeſſe debeat: Fietq́; eo loco opportunior eius pſcripti pũcti determinatio.

Vbi à ruſtico ſunt periti conſulendi, an vnum vel plures adire debeat?

SVMMARIA.

1 *Ruſticus vt inanes expenſas euitet, plures, quam unum Aduocatos conſulere non tenetur.*

2 *Conſilium unum ſufficere, deficiente, a quo poſſit aliud expeti.*

CAPVT LXXXVIII.

ERit etiam diligenter aduertendũ, an quum ruſticus peritos conſulere debeat, ſit neceſſum, vt plures, vel vnũ ex his tantum adire debeat? Quam difficultatē attigit Dec. ſub ea lege, Iuris ignorantia: eamq́; ſic extricandã & explanandam putauit, vt ſi plures peritos aſſequi potuerit, non vnum ex his tantum, imò plures adijſſe debuerit. Quòd ſi vnicus tantũ in vrbe aut alio loco extitiſſet, nõ fuiſſe alterius conſilio opus: aſſerens id deſumi ex §. quod autem, in Authẽtico, de non alienan. rebus eccleſiarũ. in quo §. diſponitur, res Eccleſiarum immobiles ſiue integræ ſint, aut ruinæ ſuppoſitæ: in quamcunque tamen perſonam non poſſe alienari, niſi in emphyteoſim, a iure permiſſam: idq́; primum ſubtili indagatione per duos architectos facta, aut etiã vno præſente, ſi modò vnum ſolum habuerit ciuitas. Cuius ſententiæ fuit ante eum Bart. in l. 1. ff. de vent. inſpici. quem eſt etiam ſecutus Alexan. in l. 1. §. ſi. ff. de verb. obli. & conſi. 168. vol. 2. moti omnes à ſimilitudine eius caſus, vt eadem ratione ſecundum eos hoc exemplo ſtatui debeat. Si tamen Decij doctrina, vt eſt generaliter concepta, perpendatur, videbitur, me iudice, Decius textui, quem pro ſe allegauit, omnino contradicere: in eo quod ſenſit: Si plures ſint in vrbe periti, adeundos omnes: & tamen maiorẽ numerum quam duorum non exigit ille §. Et ſi admittat plures numero fuiſſe: quum vtatur hac dictione Omnes, quæ de ſe eſt vniuerſalis: nec ab re ita ibi eſt ſtatutum, vt euitetur infinitas, & ne ina-
1 nibus expenſis grauetur ruſticus: quas ſufferre aliàs cogeretur, ſi omnem Aduocatorum cœtum conſulere teneretur. 2
Poſſet tamen, diſputationis gratia, in hãc iri ſententiam, nõ plus quam vnum, etiã ſi in vrbe maior extet numerus, conſulendum. Quid enim? Si ego ſolum aduocatum adiero, qui cæteros quoſuis alios doctrina, praxi, & omnigena antecellat eruditione, nonne mihi ſatis conſultum erit: quia illius iudicium cætera quorſuis aliorum ſenſa & dogmata præcellat: Imò hæc conſideratio ex alio confirmabitur, puta ne hic ruſticus ſuperfluis afficiatur expenſis. Vt tamen cominus defenſetur, tu nouum exiſtimare non debebis, ſi plures ſaltem duo ſint conſulendi,

quum

quum expreſſim id lex deſideret, vt eſt
ſub illis verbis; Si per ſe aut peritiores
aſſequi potuerit: quaſi plurium conſi-
lium exigatur, alias fruſtra illa pluralis
ſermonis adiecta fuiſſet dictio: potuitq;
Iureconſultus ad id ita ſtatuendum mo-
ueri, quod tutius, firmius & ſolidius ſit
plurium, quam vnius conſilium, vt eſt in
eo capitulo. Prudentiam, extra, de offic.
delegat. Quod adhuc magis & effica-
cius procedat, quia de iuris cognitione
tractetur: vt ex his cum Decio conclu-
dendum cenſeam, ſaltem duos eſſe con-
ſulendos: quod non ab re ita fuit proſpe
ctum, & ad talem numerum id coarcta-
tum, vt euitetur infinitas. Sed & adhuc
2 ita intelligenda erit Decij ſententia, ma-
ximè duos adeundos, ſi modo hos aſſe-
qui potuerit, quia ſi vnicũ tantùm repe-
riretur conſiliũ, nec eſſet a quo exigi a-
liud poſſet, videbitur ille ſolus ſufficere.

Quę de ruſticis in reſtitutione in integrum aſſequenda diſponuntur, ad ſagaces ruſticos non extenduntur.

SVMMARIA.

1 *Ruſticis non ob præſumptam aliquam ſagacitatem, ſed nudam ſimplicitatem, quæ ruſticitatis comes cenſetur fauetur.*

2 *In ruſticis, & eius generis alijs innocentibus iuris ignorantia paſſim præſumitur.*

3 *Ruſticorũ ſimplicitatem & ſagacitatem diſcernere laborioſum atq; difficile uideri.*

4 *Ruſticus a iuris ignorantia non excuſabitur ſi ſagacitatem in eo agnoſcas, & nu 6.*

5 *In ruſtico præter ſolam ſimplicitatem nihil exigitur.*

7 *Sagacitate in ruſtico deprehẽſa iudici quid facere conueniat?*

CAPVT LXXXIX.

Q VAE tamen de ruſticis præ-
miſimus, tu id ad ſagacem ru
ſticum non extendes: hoc ita
firmante gloſ. in l. athletas. §.
de ruſticis. ff. de excu. tut. Cuius opinio-
nis eſt Alex. in l. ſi quis id quod. ff. de iu-
riſdict. om. iud. Putauit tamen Decius
in ea l. ſi quis id quod, futilem eſſe præ-
ſcriptam declarationem: & per quam ſe
cundum eum limitaretur nimio, quam
deceat, præcedens de ruſticis diſpoſitio,
qui ſagacem ruſticum reputandum cen-
ſuit, ſi quæ ad ius ſpectant, attenderis.
Sed ſi animum alio deflexeris, & homi-
nis experientiam in aliarum rerum tra-
ctatione exquiras, quis tu prudentię, aut
maioris ſagacitatis, quam eorum quę ad
rus attinent, ſecundum eum elicies? Cæ-
terùm ſi talis limitatio probaretur, non-
ne ferendum eſſet conſimile in muliere
ſagaci iudicium, vt ex eo a reſtitutione
repelli deberet? quæ eſſet ſumma decla
ratio ad exemplum, quod iamiam de
matre inſeruimus, quæ ſe reſtitui expo-
ſtularet, quia tutorem filio non petijſſet:
vt ſi in ea ſagacitas deprehenderetur, nõ
eſſet, quare tunc deberet reſtitui. quan-
do tamen ego tali caſui non video eſſe
adaptabile. Quinimò acutus Lector prę
ter Decium, & in ſuæ ſententiæ confir-
mationẽ ita moueri poterit. Solet enim
1 a lege quibuſdam caſibus ruſticis faue-
ri: quod eſt ob puram & nudam eorum
ſimplicitatem, quam nemo neſcit ruſti-
citatis eſſe comitem: & hac ratione non
exigitur in ruſtico prudentia: quin po-
tius attenditur ſimplicitas ruſticana,
quod ſatis deſumitur ex l. 2. C. de deſen
ſo. ciui. ſub illis verbis: Innocens & quie-
ta ruſticitas: Facit ad hoc l. fina. in prin-
2 cip. ff. de doli excep. per quam diſponi-
tur, in talibus innocentibus paſſim iuris
ignorantiam præſumi. Sic ſi in ruſtico
ceſſet pręſumpta doctrinæ conſideratio,
quid fuit opus, eam adferre limitatio-
nem, niſi ſagax ſit ruſticus, quum in tali-
bus non requiratur ſagacitas? Quinimò
ſi eſſet talis ſagacitas penſanda, incidere
tur ea via in longam & moroſam per-
3 ſcrutationem: quia eſſet opus immenſo
examine, an num quiuis ruſtici reſtitu-
tionem in integrum implorantes, ſaga-
ces eſſent? quod non niſi difficulter, &
ſummo cum labore aſſequeremur, vt

quo anfractus ille viretur, debeamus potius communi accedere, quam eam hac limitatione perstringere & coarctare. Eſt tamen, per quod doceri poſsit, Decij iudicium, etſi commune ſit, non omni ex parte concludere: quia primum abnegari poſsit, ſagacem reperiri poſſe ruſticum. Cuius rei habes apertum Iureconſulti teſtimonium in l. ſi chorus. ff. de lega. 3. in qua teſtatur, ſe a ſagacibus ruſticis, & iamiam ſenio confectis, quandoque intellexiſſe, pecuniam ſine pecu-
4 lio fragilem eſſe. Quòd ſi in ruſtico ſagacitatem agnoſcas, quare non aptè tuebere, hunc à iuris ignorantia excuſare non debere: quaſi a ceſſante legis ratione ſileſcere debeat ipſius legis diſpoſitio & determinatio, vt eſt in l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. Ex quibus intelligis, quã ſatigentur Doctores in eius ſcrupi enodatione. Sunt tamen, qui obiter Decij aſſertionem defendi poſſe exiſtimarint: per quam reijcitur planeq; exſibilatur præſcripta illa limitatio: quã ſi admitteres, reſultaret omnino, vt ſagaci ruſtico non plus a lege, pro reſtitutione contra iuris ignorantiam aſſequenda, quam extraneo cuiuis faueretur, etiamſi is ruſticus peritiores conſuluiſſet. quod eſſet omnino durum, & natiuæ ruſticitati repugnans: immò merè oppoſitum. Facit & aliud: Nam ſi in ruſtico ea ſagacitas conſideraretur, oporteret ſaltem talem eſſe, ad quam ſecundum negotij contingentiam poſſet animaduerti, puta ſi de iuris ignorantia tractaretur, iuris cognitionem in ruſtico fuiſſe: & tamen ſupra noſti, hanc in eo non deſiderari. Sed in ſumma veriorem putauero aduerſum
5 Decium eam limitationem. Nam etſi in ruſtico non exigatur, niſi ſola tantum ſimplicitas: quare abſurdum iudicabis ruſticum ius callere poſſe? quid enim? ſi prima ætate is literis inſudarit, in quibus multum profecit quum demum ad rus ſe contulerit, an num ius per ſe ſcire potuit? vt id ſolum attendi debeat, an ſagax ſit, etſi non eam inficias, ex horum albo paucos reperiri: non tamen ob id ſequitur, quin inter tantos vnus appare-
6 re poſsit. Quare ſi ſagacitatem pars obiecerit, eamque vt decuit, probauerit, rei potiſsimum, de qua agitur & negotij qualitate perſpecta iudicis partes erunt, talem ſagacem ruſticum a reſtitutione contra iuris ignorantiam repellere. Sed oportebit iudicem diligenter, & ad amuſſim inueſtigare, & omnino attendere, an talis ſagacitas ſit negotio, de quo agitur, adaptabilis, quaſi vis præcipua, & omnis negotij energia ab effectu probationis pendeat? neque magis in hanc trahit ſententiam, quod ſcribit Caſtrenſis in L. 2. C. de in ius vocan. eo loco examinans, an illius legis caſu excuſetur montanus ruſticus, verè montanum animum referens, quaſi è diuerſo iudicandum oppoſitum cenſeat in eo, qui ſagax & prudens eſſet. Quòd ſi ruſticum expertum, diſcretum, & plura callentem reperies, a quo iuris abeſſet ſcientia, ac de eo reſtituendo aduerſum iuris ignorantiam tractaretur, nihil eum ab aſſequenda reſtitutione talis in eo experientia, plurimarumque rerum cognitio repelleret, quia abſit illa qualitas neceſſaria, puta iuris ſcientia, de qua expreſsim agitur: quæ omnia mirè conferent ad informationem iudicum, coram quibus talis lis reſtitutionis ventilabitur.

Si à ruſtico ſit in ius naturale peccatum, poſſit num ob id reſtitui?

S V M M A R I A.

1 *Patronos a libertis, non niſi impetrata venia in ius eſſe vocandos.*

2 *Ruſtico, ius naturale violanti, minimè ſuccurrendum.*

3 *Ruſticus ius naturale quando violaſſe præſumatur.*

4 *Ruſticus, in ius naturale peccans, ex ſententia communi non reſtituitur.*

5 *Ruſtico non ſuccurretur contra præceptum iudicis, quod ex iure naturæ dependet: ſecus in eo, quod ius poſitiuum reſpicit.*

6 *Ruſticus in ius vocatus, non cõparendo ciuile, nõ autẽ naturale læſiſſe præſumitur.*

CA-

CAPVT XC.

POST enucleationem præce-
dentium difficultatũ, oppor-
tunè hoc loco examinari po-
terit, vtrum poſsit reſtitui ru-
ſticus, a quò ſit in ius naturale peccatũ?
Pro cuius declaratione aſſume exemplũ,
quod annotatum reperies in l. venia. C.
de in ius vocand. per quam determina-
tur, patronos non eſſe a libertis (niſi ve-
1 nia petita) in ius vocàndos: quod fit, vt
ab his debitus honos patronis impenda
tur. Cæterum ſi libertus, qui ruſticus ſit,
in ius patronum, non impetrata venia,
vocauerit, an num tali caſu erit ruſticita-
ti condonandum? Quæ dubitatio ſatis
per eam legem reſoluitur: in qua expreſ
ſim habetur, non eſſe ſuccurrendum ru-
2 ſtico, quòd ius naturale offenderit. Cen-
ſetur enim in ius naturale deliquiſſe,
quia antidorali obligationi, qua patrono
erat adſtrictus & alligatus non ſatisfece-
rit quem is primum libertate donaſſet:
3 ita vt iuxta naturalis iuris formulam de
buiſſet acceptum rependiſſe beneficium,
& ſaltem in tam grati officij teſtimoniũ
patronum eo veniæ honore donaſſe: quę
ratio depromitur ex l. ex hoc iure. ff. de
iuſti. & iur. necnon l: ſed etſi lege. §. con-
4 ſuluit. ff. de pet. hære. vt paſsim recepta
ſit hæc ſententia, abnegandam eſſe reſti
tutionem: ita vt ei opinioni plures ſe ad-
dixerint. Tentauerunt tamen quidam, ſe
quentibus eam euertere rationibus: mo
ti primum l. 2. § fi. ff. ſi quis in ius vocat.
non ierit. In qua præmittitur, ex quacun
que cauſa vocatum in ius comparere de-
bere, ne is maieſtatem pretoriam vilipẽ-
dere iudicetur: & tamen lex ibi vult, ru-
ſtico citato, qui iudicio non adfuit, eſſe
ignoſcendum: cum tamen ſit indubita-
tum, eam obedientiam & reuerentiam,
quæ magiſtratibus eſt debita, quaſi a na
turali iure deriuari, & ortum aſſumere,
vt eſt in l. veluti. ff. de iuſt. & iure. iuncta
l. regula. ff. de iuris & facti ignoran. Quẽ
obicem excitat Iaſon in ea l. 1. C. de in
ius vocan. nulla tamen ad id adlata reſo
lutione. Quod autem non comparendo
coram iudice ſit ius naturale læſum, Sa-
licet. in ea l. 1. cſiderauit· mirè ad id arri
dere vulgatũ illud Catonis Apophtheg
ma, Para te foro: qui demum diſſoluens
præſcriptum obicem, putauit hac diſtin
ctione ita terminandum negotium: vt ſi
iudicis præceptum ad ius naturale refe-
ratur, verum ſit non eſſe ruſtico ſuccur-
rendum: quòd ſi Ius Ciuile introſpicia
tur, ſecus ſtatuendum. Animaduerti
tamen, poſſe prima manu iudicari, hanc
eius declarationem aliquid in ſe pugnan
tiæ, & cõtrarietatis continere. Nam om
nino docere is voluit, ſi magiſtratui non
pareatur, ius naturale offendi. Porrò ſta-
tim ſubijcit, ruſtico, ſi ab eo defecerit, pu
ta non comparendo, fauendum: quia tũc
ſit ab eo Ius Ciuile, non autem naturale
peccatum, quod vltimum, vt eſt ad ocu-
lum, eius priori doctrinæ non accedit.
Eximetur tamen ab hoc ſcrupo Salice. ſi
intellexeris, eum non alia ratione tale
excitaſſe obiectum, quam vt ab eo pro
poneretur dubitandi ratio: non autem,
vt abſolutè docere voluerit, ſi coram iu-
dice non compareatur, in ius naturale
peccatum: In quam rem etſi conſidera-
uerit eam Catonis vulgatam ſententiam
hoc tamen non efficit, vt qui magiſtra-
tui nõ obediuit, ius naturale leſerit. Quo
fit, vt ego planè accedam reſolutioni Sa-
licet, veriſsimumq; eſſe putem, hunc
non comparendo Ius Ciuile tantùm, nõ
6 autem naturale læſiſſe: qua ratione lex
ruſtico in eum caſum putauit indulgen-
dum, vt mulctari non debeat. Accedere
his poterit ratio alia, & per quam planè
confirmabitur Saliceti ſententia, longè
diſtinctam eſſe obedientiam, quam de-
bemus magiſtratui ab ea, qua erga patro
num alligatur libertus quod ſatis depre
henditur ex finali ratione eius legis ſe-
cundæ, ſi, vt decet, verus illius ſenſus ex
pendatur. Cur autem ex quacunque
cauſa vocatus in ius adeſſe iudicio de-
beat: eſt, vt hoc ipſum ſciatur, an magi-
ſtratus eius iuriſdictioni ſit ſubiectus: ita
vt ob id illius exigatur præſentia, ne po-
tiſsimum eluſorium maneat iudicium.
Quo caſu, nonne quæſo, ſat liquet, ruſti-

cum per imperitiam coram iudice non comparentem, in Ius Ciuile, non naturale deliquiſſe: quia is ignorauerit, an præcisè iudicio adeſſe deberet: vt ex oppoſito dici poſſe crediderim: Si ruſtico primum, quam contumax eſſet, declaraſſet apparitor, a quo citatus fuit, eum comparere debere: & tamen iudicio nõ adfuerit, nihil eſſe, quare hoc capite à multa ſit excuſandus, quum tunc ceſſet præſumptæ in eo ignorantiæ ratio. Sed mirum eſt legem ruſtico adeſſe, ſi per imperitiam prætoris album corruperit, quia ſibi id licere exiſtimauit: quum tamen delictum illud in faciendo conſiſtat, & nihilominus ei non ſuccurritur, vbi obmittendo deliquiſſet: vt eſt, vbi aduerſum veniæ impetrationem patronum in ius abſque licentia vocauit. Et ſi certum ſit, minus faciendo, quam non efficiendo, delinqui teſtimonio gloſſæ in l. ſi mora. ff. ſolut. matri. Sed hoc ideo diſponi dicas, quod ad veniã ſpectat, quia ſit itum in ius naturale: vt lex ea ratione quoduis abneget auxilium, ſiue in faciẽdo, aut non faciendo, actus conſiſtat.

Vbi ſtatuti municipalis allegatur ignorantia, an ſit reſtitutioni locus?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia ex ipſo facto proueniens, iuſta putatur.*

2 *Ruſticus, continuè ruri degens, ſtatuti municipalis promulgationem probabiliter ſæpè ignorare præſumitur.*

3 *Principis edicto nemo ligatur, niſi prius id promulgatum appareat.*

4 *Reſtitutio ruſtico, ius municipale ignoranti, qua conditione concedenda.*

CAPVT XCI.

AD hæc recenſendum putaui quod tractat Anchara. conſil. 393. primum eodem conſ. recitans, fuiſſe in quadam vrbe Sedi Apoſtolicæ ſubiecta, pontificio introductum indulto, vt infra menſem re feudalis inueſtitura a domino aſſumeretur. Acceſſiſſe poſtea, ruſticum inueſtituram non petijſſe: quum tamen id neceſſitas expoſceret, a quo contra talem negligentiam implorabatur reſtitutio: allegans inter cætera, a ſe ignoratum illud priuilegium Pontificum, vt ex eo proponat Anchara. diſputandum, an talis ignorantia, qua is ſe tuetur, ſit efficax? & ob quam ſaltem debeat reſtitui? atque nihil obeſſe is refert, quare planè indulgeri nõ debeat, quum, vt is ait, hæc ignorantia è
1 facto prodeat, quæ ob id iuſta iudicanda ſit. argumen. c. 2. de conſtit. in 6. Solent enim facta prudentiſsimos quoſuis fallere. l. regula. ff. de iur. & fact. ignorant. Et quæ non præſumantur, niſi probentur. l. in libello. §. facta. ff. de capt. & poſtlim. reuer. vt probabiliter potuerit ruſticus priuilegium illud Apoſtolicum igno
2 raſſe, maximè ſi continuò ruri verſaretur vel in ciuitate non degeret. argum. l. Lucius. §. Titius. ff. de libe. & poſthum. Ad quod eſt etiam elegans Barto. doctrina, in l. qũum filius. §. in hac. ff. de verb. obli. hæc Ancha. Non tamen mihi omnino ſaltem ex integro ſatisfacit eius determinatio. Quid enim? ſi publicatum tale mãdatum Apoſtolicum admiſeris, quomodo validè ea excuſabitur ignorantia, quã tunc nemo non iudicabit craſſam, ſupinam, & à lege reprobatam, potiſsimum ignoraſſe, quod is ſcire teneretur. argumen. l. latè culpæ. ff. de verb. & rer. ſignificat. Quod autem eius mandati publicationem præceſsiſſe ſit in confeſſo, vel
3 te id vnum docebit, prius nõ ligare principis edictum, quam palam & publicè manifeſtatum fuerit: vt hac ratione quã concludentiſsimam eſſe opinor, putarim Ancharanum ſic debere declarari, vt verum ſit huic ruſtico dandam reſtitutio-
4 nem, ſi non præceſsiſſet priuilegij publicatio: maximè in eo loco, quem ruſticus paſsim habitaret, & vbi frequentius degeret, vel ſaltẽ in vrbe, ſeu pago circumuicino: ita vt veroſimiliter ad eius notitiam peruenire potuiſſet, aut niſi ei illius priuilegij facta fuiſſet intimatio, ſeu denun-

denunciatio.argumen.l.ſi fund.C.de rei ven.Sunt enim hæc tam efficacia argumẽta,vt his omnino ſubmoueatur quæ-nis præſumptio ignorantiæ : in qua tamen omnem ſuæ intentionis neruum collocat Ancharanus.

An ſtatuti ignorantia probabilis ſit?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia iuris a damno non excuſat.*

2 *Emphyteota,iuſto tempore Cænonem non ſoluens,& a iure ſuo excidit,& ignorantia ei non opitulatur.*

3 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ non currit.*

4 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ quando non currit,quæ præcipuè expendenda.*

5 *Statuta loci,quem quis incolit, & in quo moram aliquam inhabitando contraxit, non ignorare præſumitur.*

6 *Dies in ſtatuto pro conſequenda inueſtitura præfixus, cenſetur pro ſpecifica forma introductus.*

7 *Prætermiſſio formæ etiam ſi a ruſtico prætereatur, tamen ipſum actum vitiat.*

8 *Inter ſtatuti & iuris ignorantiam quanta diuerſitas.*

9 *Mulier aut ruſticus quo pacto contra ſtatuti ignorantiam non reſtituatur.*

10 *Mulieri aut ruſtico quando & quare contra iuris ignorantiam non ſuccurratur.*

11 *Iuris ciuilis ignorantia a municipali in quo differat.*

12 *Ignorantia excuſari non poteſt, quod eſt apud omnes publicum.*

CAPVT XCII.

SVppetunt ad hæc non abſurdi caſus,quorũ determinatio ex pſcriptis omnino reſultare videtur.Si effinxeris ſtatuto introductũ, vt intra annum aſſumi inueſtitura debeat,aliàs feudalis iuris priuationẽ imminere.Cæterum ſi quis rem feudalem emit, eius poſſeſsionem tandẽ adeptus ſit, nulla præcedente inueſtitura,
poſtea a ſe ignoratum ſtatutum contemderit : ita vt ſe reſtitui aduerſum talem negligentiam petat,an num iuſtè id expoſtulabit? quam difficultatem promouit Alexan.:conſil. 14. ſecundo volum.
Primum in eius rei extricationem con-
1 ſiderans,iuris ignorantiam non excuſare
maximè a damno, vt per gloſ. in l.iuris
ignorantia,la 2.ff.de iuris & fact. ignor.
in qua fit ſpecialis mentio emphyteotæ
qui canonem non ſoluit : vt ex eo a iure
ſuo excidere debeat, nec ei talem igno-
2 rantiam opitulari poſſe:Demum ſubnectit, præfato caſu purgabilem non eſſe
moram : quia quotieſcunque eſt a lege
præſtituta dies,& pœna,ceſſare tali caſu omnem moræ purgationem : ita docente gloſſ.in c.mora,de reg. iur. in 6 &
c.licet,extra,de decimis.Præſertim cum
ipſo iure pœna indicitur : aſſerens, hanc
eſſe apud Scribentes communem ſententiam. Tandem poſt exactam omniũ,
quæ ad hanc aleam pertinent, diſputationem,reſoluit ipſe tempus illud petendæ inueſtituræ ignoranti non currere,
per c.primum,quo tempore miles,in v.
3 lib. feudorum. In quam opinionẽ prius
declarauit Bal.in l.quandiu. C.qui admitti.vbi pro veriſsimo teſtatur,ſi a lege ſeu
ſtatuto præfixum tempus fuerit,ſitq; dubitatio,an num id tempus ignoranti cur-
4 rat,inter cætera, quæ examinanda ſunt,
vult ipſe, hoc vnum attendi debere,an
factum hominis in actu, cuius eſt quæſtio,accedere deberet? & tunc non oportere ignoranti tale tempus ſic effluxum,
obeſſe:ad quod allegat l.quinquaginta.
ff.de excuſa.tut.& l.fina. ff. de decre.ab
ordi. facien. imò ſi admitteres, obfuiſſe
tempus: vult tamen ipſe ex iuſta cauſa
reſtitutionem concedendam, qui eius
opinionis dicat ſe habere aſſeclam. Angelum in l.fina. ff. ſi quis teſtamento liber. Si tamen tu, quid mihi in eo ſit ſententiæ,perſcruteris,ego primo iudicio &
aperta fronte adfirmabo,non videri mihi veram eam Alexãdri deciſionẽ, quod
ſequentibus rationibus edoceri poſſe putauero. Quomodo.n poterit ſtatuti ignorantia conſiderari,ſi fateare, vt id neneſsi-

tas exquirit, mulierem aut ruſticum in loco in quo eſt ſtatutum, vel ſaltem vicino reſidere: qui ſi ibi inhabitent, nonne præſumuntur ex diuturno illo conuictu ſciſſe? quid per ſtatutum de inueſtitura aſſumenda diſponebatur, argumen. l. ſi tutor petitus. ff. de pericu. tuto Cuius mentis eſt Barto. in l. is poteſt, ſub §. fin.
5 ff: de acquir. hæredi. & in l. cunctos populos. C. de ſum Trinit. & fi. Catholica. Ex quibus doctrinis deſumitur, non præſumi aliquem loci ſtatuta ignorare, ſi modò in tali loco longam moram contraxerit: vt eſt in l. 2. C. vbi de crimine agi oportet. Accedit his, ita præfixam in ſtatuto diem pro conſequenda inueſtitura, cenſeatur illud pro ſpecifica forma introductum. Sic formæ prætermiſsio etiam ſi a ruſtico prætereatur, actum ipſum vitiabit. l. fin. & l. ambiguitates. C. de teſtamen. Quæ præfata ſat Lectori manifeſtum facient, latiſsimum eſſe diſcrimen inter ſtatuti & iuris ignorantiam: quod tamen ſemper ita temperandum exiſtimauero, modo publicatum fuerit ſtatutum, vt ex his aduerſum Alexandrum concludi poſsit, non eſſe mulierem aut ruſticum reſtituendos cõtra ſtatuti ignorantiam, modo in eo loco, in quo degerent, publicatum fuiſſet Nam vt his, quã-
10 tum ad iuris Ignorantiam, non ſuccurritur, quia ius per peritiores aſſequi potuerunt: ita etiam hoc caſu opitulandum nõ erit: a quibus vero ſimiliter non abfuerit ſtatuti cognitio, quod per ſe noſſe pǒtuerunt, ſi promulgationi publicæ interfuerint, ita vt eius cognitio non cenſeatur tantæ eſſe difficultatis, cuius eſt iuris ſciẽtia. Et hoc eſt, in quo (mea ſententia) diſcrepat iuris ciuilis ignorantia ab ea, quæ ad ius municipale refertur. Cæterum vt, quod ad ignorantiam attinet, nihil obmittatur, referendum putaui, quod quandoque eueniſſe in praxi memini. A vidua quadam tunc non ſatiſfactum fuiſſe ſolennitati conſuetudinis ſeu ſtatuti, per quod grauabatur: ſi marito prædefuncto, vellet ſe a debitis hæreditarijs immunem eſſe, vt certam formam, a conſuetudine introductam, obſeruaret, a qua quum defeciſſet, petebat ſe reſtitui: hoc vnum ſolum proponens, quòd conſuetudinem talem ignoraſſet: in quo fuit maximè hæſitatum: Videretur num ea ignorantia iuſta, æqua, & probabilis, quum potiſsimum a prouincia non abfuiſſet, vt præſumpta ſcientia ex oppoſito conuinceretur? & tandem deciſum; reſtitutione indignam: quod nos alio loco poſteà fuſius interpretabimur. Habes denique practicabile hac in re exemplum de eo, qui ſe ignoraſſe proponeret, eſſent num bona, quorum erat quæſtio, liuellaria: ita vt ex clauſula generali propter talem ignorantiam peteret ſe reſtitui. Cum tamen è diuerſo ex actis proceſſus pateret, talia bona liuellaria extitiſſe, & quem ob id iuuare non poterat ea ignorantia, quùm potiſsimũ talia acta vidiſſet, vel ſaltem vidiſſe potuiſſet: hiſq; rationibus a reſtitutione repulſum memini, in quem etiam vrgebat quod apud omnes eſt publicum, excuſari non poſſe ignorantia, vt l. ſi tutor petitus, cum gloſſ. C. de pericul. tut. vt in eã iudex opinionem ierit. Et hoc ſatis ſuperq; quod ad iuris & facti ignorantiam ſpectat, vt maximè dignoſcatur, quomodo petenda & danda ſit in integrum reſtitutio.

Vtrum ſub ſtatuto generaliter aliquid diſponente minores comprehendantur?

SVMMARIA.

1 *Minores a quibus ſtatutis immunes habeantur?*
2 *Minores quando & quo pacto conſuetudinaria vtilitate fruantur?*
3 *Minor in quib. reb. pro maiore reputandus, & ſtatuto arctandus ſit? & quãdo ſecus.*
4 *Statutum & conſuetudo pari paſſu ambulare cenſentur.*
5 *Præſcriptio, a ſtatuto introducta, an & quãdo in minorem currat?*
6 *Præſcriptiones a minoribus non incipere fauore*

nore imperfectæ ætatis, remanentibus in ſuo ſtatu exceptionibus.

7 *Statutum 30. annorum præſcriptionis mentionem faciens, minorem non excludit.*

8 *Præſcriptio ſtatutaria, quando contra minorem currere poſſe putetur?*

9 *Præſcriptione ſtatutaria minor quare non adſtringatur?*

10 *Minorem ex Auctoris ſententia paſſim & indiſtinctè ſtatuto ſubijciendum videri.*

11 *Minor à ſtatuto quare non videatur eximendus?*

12 *Statuta ſic interpretanda ſunt, vt indebitè ne ſuſſeratur damnum.*

13 *Sententia Guilielmi à Cuneo, quæ præſcriptionem vtranq; pari paſſu progredi affirmauit, ab Auctore conuellitur.*

14 *Statutariæ præſcriptiones tametſi contra minores currant, tamen hiſce læſis reſtitutio competit.*

CAPVT XCIII.

ADijci præcedentibus poterit non leuis dubitatio: Vtrùm vis & effectus ſtatuti minores complectatur, etiam ſi de his ſpecifica non ſit facta mentio? Exempli gratia: Per conſuetudinem & ſtatutũ Burgundiæ limitantur, & reducuntur præſcriptiones ad annos 30. annum eius temporis coarctatio minorem, vt cæteros maiores, adſtringat? Cuius ſcrupi deciſio plurimum confert ad talis conſuetudinis enucleationem. Quòd autẽ minores ſtatuto non ligentur, viſus eſt aper
1 tè ſenſiſſe Bald. in Authentica, niſi tricennale. C. de bon. mat. vbi refert, ſub ſtatuto minores non includi: per quod potiſſimum ſit introductum, vt intra aliquod tempus debitum exigatur, aliàs à iure ſuccumbatur. Simile etiam ſtatutum aliquoties promulgatum memoria teneo, quod ad ſalaria Procuratorum & Aduocatorum attinebat. Longè tamen aliter hunc articulum reſoluendum exiſtimauit Guilielmus à Cuneo In l. ingenuam. ff. de ſtatu. hom. quo paſſu examinat caſum conſuetudinis, & an per eam ligentur minores, adferens pro eius nodi extricatione duplicem diſtinctionem, quæ in hoc reſoluitur: vt ſi animũ deflexeris ad actum, per quem ſic minoribus, vt maioribus, conſulitur, tunc citra omnẽ hæſitationem minores conſuetudinaria vtilitate frui debere: puta, ſi diſponente conſuetudine, vt muliere prædecedente,
2 maritus dotem lucretur. Tunc enim ſecũdum eum minor maior reputabitur, argumen. c. fin. de iud. volu. 6. quod etiã teſtatur gloſ. in l. ait Prætor. ſub prin. in verbo, aliud. ff. de mino. & l. apud Iulia-
3 nũ. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſ. eatur. Quòd ſi actus talis fuerit, per quem minor, vt maior, repræſentari nequeat: tunc nullo modo ſtatuto arctabit. verbi gratia: Si ſtatuto diſponat eum, qui rem ſuam vẽdiderit, etiam ſi minus dimidia, reſcindere tamen contractum non poſſe, tunc ſub tali ſtatuto minor non includetur, imò liberum ei erit pro contractus reſciſſione, aut ſi malit, annullatione iudiciũ inſtituere. Cùm enim per ſe minores cõtrahere efficaciter non poſsint, ſintq; ad id prorſus inhabiles: nonne ſuadet ratio, vt talis conſuetudo ad eos referri non debeat? Senſit autem Guilielmus, id eſſe æquiſsimum, arg. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege. ff. de mino. Quod etiam firmat Butrigarius, in cap. final. extra, de conſuetu. Subiungit & aliud: hoc etiam præcipuè ea in re attendendum eſſe, vtrum actus qui per conſuetudinem introducitur, ſit alicuius vtilitatis? & an ex eo fructus aliquis decerpi poſsit? aut ſi vtendum aliqua ſit diligentia, nolens tunc à ſtatuto minorem eximi: quia is talem operam, ſaltem qualem maior, præſtare non poſſit, vt eſt in l. Imperatores. ff. de publ. & l. ſi ex cauſa. §. in commiſſum. ff. de minori. Adnectit demum in ſuæ diſtinctionis coronide, pari paſſu ſtatutum, & conſuetudinem ambulare, nec plus inter ſe,
4 quàm tacitum ab expreſſo, diſsidere, vt eſt in §. ex nõ ſcripto, Inſtit. de iure nat. gent. & ciuili, per Doctores in l. de quibus. ff. de legib. vt quum tam affinem, coniunctam, & proximam inter ſe formam habeant, benè ſequatur, ſimile de ſtatuto, quod de conſuetudine ferendũ iudi-

iudicium: & ita aſſumptum thema, An ſub ſtatuto minores comprehendantur, eſſe eodem iure, tali conſuetudini adaptabile. Legitur etiam Baldum hac in re aliter, quàm præfari. ſenſiſſe in c.j.§. porrò, qualiter olim ſeudum aliena. poterat, in Vſibus ſeudorum: vbi indicauit, hoc vnum eſſe ſpectandum & intuendū, an prçſcriptio, cuius à ſtatuto ſit mentio, in alterius præſcriptionis locum ſucce-
5 dat? & quæ primū à iure ciuili prodeat? pura, ſi de triginta annorum præſcriptione loquamur, tunc ſub ſtatuto includi debere minorem, talemque præſcriptionem in minores currere: huius rationē adſerens, quia ſubrogatum ſapiat naturam eius, in cuius locum ſubrogatur, vt eſt in l, ſi eum. §. qui iniuriarū. ff. ſi quis caurio. Quaſi ſecus diſponendum exiſtimet, ſi talis ſtaturaria præſcriptio in locum alterius præſcriptionis, à lege introductæ & adinuentæ, non ſuccederet, vt eſt in c.conſtitutus, extra, de in integ. reſtit. quo textu ſit mentio anni, proximioribus ad rem alienaram ab alio proximiore retrahendam preſtiruti. Cuius etiam eſt apud nos Burgundiones conſimile exemplum, vt ſecundum Baldi ſen ſententiam & declarationem tale ſtatutum ad minores non referatur, hæc ipſe. Videamus nunc, an num ea, vt decuit, ſolertia veritatē hac in re Baldus attigerit? Primùm, vt cum eo cum ratiocinemur, quis, quæſo, non ſit indicaturus, duram, impiam & inhumanam eius declarationem, qua is ſenſerit admitti minorē non debere, qui rem, quæ à ſuis proceſſit, ſtatuti beneficio nequear recipere? Qui etiam non bene concipiam, quibus rationibus poſsit præfata eius ſententia ſtabiliri? nam etſi per ſtatutum introducatur præſcriptio, cuius tamen præſcriptionis non ſit à iure facta mentio, an ex eo dices ſub tali ſtatuto minorem non includendum? quis enim hoc Baldo reuelauit, à quo ſaltem debuerat ſui dicti adferri ratio? nec enim adiuuabit ſubrogatum ſapere eius, in cuius locum ſubrogatur, naturam: quum hoc ſit apertè contra l.finalem.C.in quibus cauſ.in in-

-tbui

tegr.reſtitut.non eſt neceſſar.in qua habetur, ſauore imperfectæ ætatis à mi-
6 noribus præſcriptiones, non incipere, exceptionibus triginta ſeu quadraginta annorum in ſuo ſtatu remanentibus: vt quum ea lex tritigenaria loquatur præſcriptione, de qua etiam Baldus ſenſit nonne ſat patet, olim contra minorem præſcriptionem triginta annorum cucurriſſe? per quod planè & liquidò confutata manet illius opinio, qua potiſsimum ſenſerit, ſub ſtatuto, de triginta annorum præſcriptione mentionem faciente, minorem non includi. Præterea annus, à lege introductus, quo rem venditam
7 retrahamus, cedit omnino in fauorem & putam vtilitatem proximorum, vt horum bona in familia conſeruentur: quare igitur ab hoc fauore minorem excludes? vt eadem lege & ratione putem debere etiam in minorem tale anni tempus currere, vbi intrà id is ſtatuto non ſatisfecit, ſi potiſsimum obſeruandam æqualitatem cenſueris. Bartol. vero ante Baldum putauit in ea.l.ſi. C. quibus cau. terminandum eſſe hoc modo præſcriptum negotium, vt ſi de lucro certetur ſtatutariam præſcriptio-
8 nem contra minorem currere. Quòd ſi de damno contendatur, ſecus iudicandum exiſtimatum eſt: & ab alijs nullo modo ſtaturaria præſcriptione minorem aſtringi per eam l. finalem, in qua habetur, ipſo iure illæſum minorē, quod ad præſcriptionem attinet, ſeruari, quia conſultius & melius ſit, iura eorum intacta ſeruari, quàm poſt cauſam vulneratam remedium quærere: quaſi is tex-
9 tus docere videatur, nulli præſcriptioni minorem ſubijci. Ex quibus omnibus, & tam diuerſis, varijſque opinionibus agnoſcis, quàm in eius articuli enodatione fatigentur Doctores. Quid verò in tam dubio & ancipiti articulo cenſeam, paucis exprimam: qui putem, paſsim & indiſtinctè minorem ſtatuto ſubijci, ſiue
10 fauorabile, aut odioſum ſit ſtatutū: imò etiam ſi iuri communi acceſſerit. Et idē iuris ſtatuendū, ſi ab eo diſſideat: quod omnino probatur in l. ſi ſine. hæredi. Ste

Lucius.

Lucius. ff. de adminiſtratione tutor. &
hoc ſatis ſuadet capit. illud, conſtitutus,
præallegatum, de in integrum reſtitut.
Hoc etiam ſecutus eſt Bartol. ſibi im re-
pugnans, & contrarius in l. ſecunda. C.
de fund. patri. libro decimo C. Ange-
lus in l. cum notiſsimi. C. de preſcri. 30.
ſeu 40. annorum, & in ea l. fina. C. in qui
bus cauſ. Anchar in repet. c. canonũ ſta-
tuta, extra, de conſtit. Bald. in l. ſi mater.
C. ne de ſtatu defunct. & in l. omnes po-
puli. ff. de iuſti. & iure. Huic etiam ſen-
tentiæ plurimum quadrare iudicabis l.
illam final. C. in quib. cauſ. per quam de
terminatur, nullam præſcriptionem in
minorem currere. qui textus ſecundum
crebriorem declarationem de præſcri-
ptionibus à ciuili iure introductis, intel
ligitur: ita vt noluerit ſtatutariam præ-
ſcriptionem, & quæ à municipali lege
inſtituta eſt, ſecludere, cùm id alias tex-
tus expreſsiſſet. Qinimò tam de ſe ve-
riſsima eſt poſtrema hæc opinio, vt Ale.
conſi. 66. volum. 6. teſtatus fuerit, com-
munem eſſe: quam ſequente ratione cõ-
firmari poſſe, quãdoque ipſe animaduer
ti: nã quum in ciuitate aut loco, in quo
tale ſtatutum conditur, ſint maiores, mi
nores, pupilli, infantes, viduæ, ruſtici, con
ſimileſue aliæ perſonæ, quas nemo ne-
ſcit à iure priuilegiatas eſſe: & quum ho
rum maior pars promulgationi ſtatuti
conſenſerit, æquum ne videbitur, vt hic
potior numerus minorem numerum ſta
tuti obſeruationi alliget? iuxta l. quod
maior. ff. ad munici. Quibus adijci pote
rit, hoc præſumi propter bonum publi-
cum, ac ob totius populi vtilitatem tale
ſtatutum emanaſſe: quo fit, vt ſi publici
commodi habenda ſit ratio, iudicari nõ
ab re poſsit, à tali ſtatuto non debere mi
norem eximi. Præterea quum ij omnes
ciuitati, à qua ſtatutum prodijt, ſubij-
ciantur: certè quin denique & in conſe-
11 quentiam ſtatutis ciuitatis alligentur:
hoc ſuadet æquitas, imò dictat ſumma
ratio. Nec mihi ſatisfacit Bartol. qui in
ea l. final. putauit, attendi debere dam-
ni, & lucri conſiderationem: quòd exiſti-
mem, hoc ſolùm debere principaliter in-
ſpici: nec eò deueniſſe ſtatuentes, niſi pr
maturo conſilio & iuſtiſsima cauſa pre-
exiſtente: ita docente Bartolo in ea l.
omnes populi. Sed & lex ea finalis. C. in
quibus cauſis maio. generaliter diſponit
præſcriptionem, de qua ibi agitur, con-
tra minorem non currere: nulla diſtin-
ctione facta, an de lucro, ſeu damno cer-
tetur: quod tamen is textus deſignaſſet,
ſi id per ſe actus expoſtulaſſet: vt eadem
& pari ratione hoc in ſtatuto ſpectari
haud debeat. Atq; ex his ſat iamiam po
tes animaduertere, inhærendum non
eſſe ei diſtinctioni, quam eſt ſecutus Gui
lielmus à Cuneo: puta, ſi actus, cuius fit
à ſtatuto mẽtio, minorem, vt maiorem,
repræſentet, vel ſi aliquam requireret di
ligentiam: quia quum generalis ſit ſtatu
ti diſpoſitio, non poterit citra aliam ex-
preſsionem, aut reſtitutionem minores
excludere: quod planè demonſtrant pre
fatæ duæ illæ rationes, quas ſupra inſer-
uimus: vt per prædicta omnino defenſa
ta maneat communis opinio: contra
quam tamen memini adhuc vnum ob-
ſiſtera, quod animaduerſum eſt à Bart.
in ead. l. final. Nam, vt is refert, quum
eo textu diſponatur contra minores
preſcriptiones non currere, examinat
ibi, an ille textus ſit etiam de ſtatutarijs
præſcriptionibus intelligendus, viſusq;
eſt ſenſiſſe, etiam ſtatutariam compre-
hendi. De qua & ſi in ſpecie mentio facta
non fuerit, potuit tamen Legislator il-
lius in genere cogitaſſe, argument. l. ſi
miles. ff de milit. teſtam. facit l. qui iure
militiari. ff. eodem titulo. Confirmatur
Bartoli ſententia, quòd ſint ſic interpre
12 tanda ſtatuta, vt indebitè damnum non
ſuſſeratur. l. Cæſar. ff de public. & l. adi-
gere. §. quamuis. ff. iure patro. l. ſecunda.
C. de noxa. actio. non autem ita decla-
randum, ne quis ex eis lucretur. Sed quũ
hoc poſtremum, quod ad lucrum &
damnum attinet, iam ſuprà confuta-
uerimus, videbitur ſolùm reſponden-
dum ei, quod in oppoſitum attulit: Po-
tuiſſet à Iuſtiniano de ſtatutaria præſcri
ptione in genere cogitari, quum in hoc
13 eadem ratio, quæ in legali, militet Nam

pri-

primum ego ab eius diſcedo ſententia, qua ſenſerit, vtranque præſcriptionem pari paſſu progredi:id enim à vero abeſſe ſuprà edocuimus, vt eo fundamentó ſublato, quod ex tali ſequitur, ſit futurū debiliſsimum. Nec etiam probare poſſim, de præſcriptione ſtatutaria in genere cogitatum, quum hoc ſit planè diuinatiuum: etſi admitram, potuiſſe ibi Legiſlatorem ad quamuis legalē præſcriptionem animum retuliſſe: non autem vt id ad ſtatutariam referri debeat: & quum ſuadeat ratio, ſtatutariam includendo, non eſt veroſimile, de ea non fuiſſe, etiā in genere, cogitatum. Cuius opiniones
14 fautorem habes Innocent. in eo cap. cōſtitutus: quo loco affirmauit, ſtatutarias præſcriptiones contra minores currere, ſed hos læſos poſſe reſtitui. Per quod nō ſolùm confirmatur communis ſententia, ſtatutaria præſcriptione minores adſtringi: ſed etiam ita temperatur & declaratur, vt locus ſit reſtitutioni. Et ideo ſi minor ſecundum conſuetudinem Burgundiæ intra annum & diem non reuocarit rem, à proximiore venditam, certū erit, contra eum annum illum cucurriſſe: ſed cui, tanquam læſo, per reſtitutionem in integrum ſubueniatur. Ita etiam ſubijcietur minor conſuetudini Burgundiæ, cuius ſepæ mentionem fecimus, diſponentis: Omnes præſcriptiones triginta annorum ſpacio terminati: ita vt in eū abſolutè cucurrerit præſcriptio, nec ſunt ſecundum quoſdam deducenda minoris ętatis tempora. In quo tamen poſtremo vidi quandoque plurimos hæſitantes, an potiſsimum ex ea trigenaria præſcriptione eſſet ſummouendum integrū adoleſcentiæ tempus? nec ex his defuiſſe, qui crediderint, ſubtrahi ea debere tēpora, quorum opinio paſsim reijcitur, ſi maximè ad ſtatuturiam præſcriptionē animum retuleris: de ea autem, quę legalis eſt, & à Ciuili lege introducta, an maximè in minorem, vel non currat, pleniſſimè poſtea excutiemus.

Quomodo, quando, ac quo tēpore poſſit contra minorem præſcribi?

SVMMARIA.

1 *Præſcriptiones, apud Priſcos contra minorem currentes, & reſtitutionem ipſo iure concedentes, hodie antiquatæ.*
2 *Præſcriptiones quatenus hodie à minoribus non incipiant? & quatenus ipſo iure in eos non competant?*
3 *Præſcriptio in quibus potiſſimum caſibus non currat?*
4 *Præſcriptio non, niſi expleta ætate minore, cōtra minorē producit effectum, & nu 9.*
5 *Minoris res ſine decreto iudicis ut alienari non poſſunt, ita nec præſcribi aut uſucapi, ex ſententia Caſtrenſis.*
6 *Verus ſenſus l. ſancimus. C. in quibus cauſ. reſt. in integ. non eſt neceſ. quis ſit? & caſus in eo ad quas actiones referendus? & numeris ſequentibus.*
7 *Exceptio non numeratę pecunię minorbus imperfectę ętatis beneficio non currit.*
8 *Minorem ętatem ab omni pręſcriptione minimè fuiſſe liberam Auctor comprobat.*
10 *Pręſcriptionis & alienationis diuerſi ſtatuuntur termini.*
11 *Notabilis Angeli de pręſcriptionibus doctrina ab auctore confutatur. & clarius d. l. ſancimus, explicatur.*
12 *Pręſcriptiones olim etiam contra minores cucurriſſe, quomodo ſit intelligendum.*
13 *Pręſcriptiones tam iudiciales, quàm extraiudiciales, olim in minorem competentes, hodie nouo iure ſublatæ.*

CAPVT XCIIII.

NVnc operæ precium videbitur vt enarratis his omnibus, intelligemus: quomodo, quando, ac quo tempore poſsit de iure in minorem præſcribi, & ipſe aduerſus præſcriptionem reſtitui? quod ego diffuſsiſimè examinare conſtitui, quum ſit de ſe quotidianiſsimus articulus: & quem, ſi me certa tenet memoria,

ria, ſcio paſsim in praxi ventilatum. So-
lent enim quotidie crebræ & numero-
ſæ apud Dolanum Senatum exhiberi
ſupplicationes, per quas ſe reſtitui con-
tra de curſas præſcriptiones implorant
minores. Qui vt eam materiam enoda-
tam habeas, in primis te noſſe oportet;
quod eſt in l.ſancimus.C. in quib. cau.
1 in integ reſt. non eſt neceſſaria, videli-
cet præſcriptiones, quæ olim contra mi-
norm currebant, & ob quas dabatur re-
ſtitutio ipſo iure, hodie ſileſcere: vt ex
eo neceſſaria in minore non ſit reſtitu-
tio: quod deſignant verba eiuſdem legis,
hoc habentia: Sed & humanius & latius
eandem legis interpretationem ad om-
nes caſus extendere, in quibus vetera iu
ra currere temporales præſcriptiones
aduerſus minores conceſſerunt, per in
integrum autem reſtitutionem eis ſub-
ueniebant, eas ipſo iure non currere. Me
lius etenim eſt intacta eorum ſeruari iu
ra, quàm poſt vulneratam cauſam reme
dium quærere: hęc textus. Ex quo elici-
tur, ſecundum ius nouiſsimum hodie
à minoribus præſcriptiones non incipe-
re, & ipſo iure in eos non competere, ni-
2 ſi longiſsimo tempore abſolutæ fuerint:
tunc enim contra adultum currunt, vt
eſt ſub fine eiuſdem legis, videlicet ex-
ceptionibus 30. ſeu 40. annorum in ſuo
ſtatu permanentibus. Quòd tamen eius
legis nouiſsime diſpoſitio ſit ſuperflua,
tentarunt quidam docere: primum in
ſuam adferentes opinionem ſecundum
Ius Digeſtorum, quòd ad pupillum ſpe
ctat, nullam præſcriptionem introductũ,
quia ſoleret tali caſu dormire, non curre
re, præſcriptio, l. in bonæ fidei. ff. de acq.
rer. domin. Cæterùm à iure Codicis cõ-
ſimile in adulto ſtatutum, per l. non eſt.
C. quibus non obſtat longi tẽporis præ-
3 ſcript. facit l. j. & fina. C. ſi quis igno qui
bus legibus aiunt decurſam pręſcriptio
nem, non aliàs, quàm expleta ætate mi-
nore, contra minorem effectum produce
re. Adijciũt denique res minoris immo-
biles, demum mobiles, quę ſeruari ſeruã
do non poſſunt, niſi iudicis decreto acce
4 dente, alienabiles non eſſe. l. lex quæ tu-
rores. C. de adminiſt. tuto. vt ſi alienari
nequeant, ita nec præſcribi aut vſucapi:
arg. l. alienationis verbo. ff. de verbor. ſi-
gni. Quam difficultatem ſic excitauit
5 Caſtrenſi in ea l. fina. & per quam docet
fruſtratorium eſſe, quod dicitur, nouiſsi
mo iure ea lege diſpoſitum, præſcriptio-
nẽ contra minorem non currere, quaſi
de iure Digeſtorum prius id introductũ
extitiſſet: quod ſic teſtari ipſe voluit, ar-
guendo potiſsimum à ſufficiente partiũ
enumeratione. Quem demum obicem
enodans, exiſtimauit eius l. ſancimus, ca-
ſum referendum eſſe ad actiones perſo-
6 nales, prætorias, & eas, quæ tempore mi
nore clauduntur: qualis eſt quaſi mino-
ris, ſeu redhibitoria de dolo, & ſi quæ
ſint alię conſimiles: vt hodie ſecundum
ius nouiſsimum tempora talia aduerſus
minores currere non debeant, cùm ta-
men antiquo iure ſecus eſſet diſpoſitũ.
Qui ad eam legem intellectus non vide
tur mihi omnino abſonus: quia certum
& indubitatum ſit, aliquas præſcriptio-
nes olim contra minores admiſſas, quod
omnino probatur in ea l. ſancimus, in
qua dicitur, fauore imperfectæ ætatis ex
ceptionem non numeratæ pecunię ab
initio minoribus non currere Quod etiã
extendi Iuſtinianus voluit ad omnes ca
ſus, quibus per vetera & antiqua iura in
7 minores temporales currebant præſcri-
ptiones. Quibus verbis quid apertius,
quàm vt doceatur, olim non fuiſſe mino
8 rem ętatem ab omni pręſcriptione libe
ram? Ea tamen Caſtrenſis declaratio, &
quæ in eius validamentum iamiam attu
limus, non euacuant in totum, me iudi-
ce, hunc, quem de ſuperfluitate ipſe ex-
citauit, nodum: vt cuilibet verè rem ip-
ſam intuẽti, ſub oculos patet: quia opor
tuiſſet efficacius & planius reſpondere
his, quæ in oppoſitã partem adlata ſunt:
potiſsimum ad eam l. non eſt: quã, mea
ſententia, non debuerat Caſtrenſis pro
dubitandi ratione aſſumere, quum ſit
longè ſita poſt titulum. C. in quibus cau
ſis. & ita l. ſancimus, poſterior. quare fuiſ
ſet potius adferenda lex alia, quę eam l.
ſancimus, pceſsiſſet. Quinimò ſi exactè
penſe-

penſetur mens eius l. non eſt, intelliges nihil ad rem accedere, & omnino conformem eſſe ei l. ſancimus: in qua diſponatur, niſi perfecta & completa minore
9 ætate, præſcriptiones in minores nō currere, quæ verba quid aliud denotant? Quid, quæſo, diuerſum deſignāt ab eius l. ſancimus, diſpoſitione? Nec concludēs videtur, quòd Caſtrenſis de alienatione præmiſit: vt ſi alienari non poſsint res
10 immobiles, ergo nec præſcribi: quum ij duo termini ſint inter ſe maximè diſsidentes, vt hæc diſcrepantia ſummoueat efficaciam ſui argumenti. Sunt alienabiles ergo, non præſcriptibiles: idque ſufficiſsimè ſtatim à nobis explanabitur, Quod etiam voluit eam l. ſancimus, ad perſonales & temporales actiones referendam, in eo mihi non ſatisfacit, quia eſſet nimio eam l. ſancimus, tam generaliter loquentem, coarctare. Præterea quantumuis eam declarationem admitteres, non eſt tamen per id abſolutè reſponſum ad ea, quæ ipſe conſiderauit in oppoſitum: quæ tamen non vrgent, ſi vt ſuprà docui, reſoluenda probatis. Ad hęc ſubijci debere exiſtimaui notabilem Angeli doctrinam in ea l. non eſt, qua ſub verborum compendio, & citra aliquod inuolucrū reſoluere nititur quoſuis ſcrupos, ex ea l. ſancimus, dependentes: primum adferens hanc concluſionem: Si à defuncto initium præſcriptio aſſumpſerit, tunc eo caſu in minorem continuari,
11 & contra eum pręſcriptionem currere: maximè, ſi de legali tractetur dilatione, per legem Aemilius ff. de minor. Quòd ſi à minore exordium ſumpſiſſet præſcriptio: nec tunc cucurriſſe etiam Digeſtorum iure inſpecto: & ita exiſtimauit eā l. non eſt. C. quibus non obſtat longi tēporis præſcriptio, intelligendam. Sic quū habeatur in l. ſancimus, temporales præſcriptiones, quæ olim contra minores dabantur, hodie ipſo iure non competere, quòd ea verba debebunt ſecundum eū ad legalem præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit, referri: hæc ipſe. Cuius doctrinam probare ego nequeo: qua dicat antiquo iure id diſpoſitum, quod poſtea per l. ſancimus, eſt inductum, qui ad id non ducatur fundamento alio, quàm ea l. non eſt: & tamen nihilominus per eam planè eius confutatur ſententia, ſi vt iamiam præmiſimus, declarandam duxeris In quem etiam accedit aliud, non efficaciter ab eo ſic argui: à quo potius fuiſſe probandum, quomodo Digeſtorū iure id introductum extitiſſet, & legem Digeſtorum in ſuæ opinionis columen adferre. Quod denique is exiſtimauit l. ſancimus, de temporalibus pręſcriptionibus, quæ olim in minores currerent, loquentem, eſſe ad pręſcriptiones, quæ à defunctis cœpiſſent, referendam: hoc certè vtcunque durum vir acuti iudicij planè diſcernet, quum etiam hodie & iure poſtremo non ſit in eo immutata iuris Digeſtorum diſpoſitio, imò ſecundū eam declarationē diſpoſitio l. ſancimus, manere planè ſuperflua. Præterea ipſe in ea l. ſancimus, id ſenſiſſe videtur, modò accuratè eius doctrina examinetur, vbi, cùm eo loco textus de non numeratæ pecuniæ exceptione ac vſucapione loquitur, voluit præſcriptiones ex his deſcendentes minori, etiam ſi ab eo cœpiſſent, ſolo curſu obfuiſſe: in quo ipſe ſibi contrarius & pugnans videtur. Ego verò facilius & planius crediderim, eam l. ſancimus, ſic poſſe declarari. Nam tota vis maximè præſentis diſputationis conſiſtit, quomodo intelligi debeat, quòd per eam diſponatur, etiam contra mino-
12 res prius præſcriptiones cucurriſſe: Ad quod te ſcire oportet, olim quaſdam pręſcriptiones iudiciales, imò etiam extraiudiciales, in minorem competijſſe. De iudicialibus eſt lex, & ſi ſine, §. penul. ff. de mino. vbi minori (ſi intra diem nō prouocauerit) ſubuenitur, vt appellet: cui aliàs non adeſſet lex, niſi curſum habuiſſet præſcriptio. Quod ad extraiudiciales attinet, omiſsis cæteris exemplis, aſſume illud de tempore, ad inuentarij confectionē præfixo, vt minori currat: cōtra quod tamen reſtituitur. §. pupillus, in Authentico, de hæred. & Falcid. Tum etiam ſi intra tempus ad accuſandum iure mariti, quod eſt quadraginta dierū,

non

non impleuerit accuſationem, obfuiſſe
tempus nemo refragabitur, qui confuge
rit ad l. auxilium. ff. de minoribus. in qua
id apertiſsimè determinatur. Quibus
exemplis nonne liquet, etiam iure Di-
geſtorum in minores pręſcriptionem cu
curriſſe? & ita benè loquutum Impera-
torem in ea l. ſancimus, per quam volue
rit tales præſcriptiones hodie ipſo iure
non currere: vt ſecundum hanc doctrinã
ſit accommodè reſponſum ad eam dubi
tandi rationem, quam promouit Caſtrẽ
ſis. Ad hęc tamen conſideraui quando-
que eam l. non eſt incognitum, poſſe pro
Caſtrenſis & ſequacium opinione adfer
ri: ſed qui aliter, quàm ipſi fecerint, iudi
candum exiſtimen. Nam in ea dicitur,
incognitum non eſſe id tempus, quod in
minori ætate tranſmiſſum eſt, longi tẽ-
13 poris præſcriptioni non imputari: quaſi
ab oppoſito & contrario ſenſu poſsit in-
ferri, minoris temporis pręſcriptioni im
putandum eſſe. Sed quia ex tali indu-
ctione raſultaret abſurda interpretatio,
& legum correctio, non eſt, vt ei inſiſti
debeat, argum. l. præcipimus, de appell.
Quũ tu igitur hæc ita enodata habeas,
ſupereſt attingamus, & diffusè examine
mus, quomodo declarari debeat, præſcri
ptionem, quæ à defuncto cœpit, minori
obeſſe: quod eſt primum membrum l.
Aemilius. ff. de minor. è qua elicitur ſe-
quens concluſio.

Pręſcriptio cõuentionalis, quæ à defuncto cœpit, currit cõtra minorem ſine ſpe reſtitutionis.

SVMMARIA:

1 *Pupilla tutorum negligentia in ſucceßione paternorum bonorum lęſa, an ſit reſtituẽda? & variæ multipliceſq́; de ea re Doctorum quorundam opiniones.*
2 *Præſcriptio conuentionalis, cum maiore defuncto cœpta, contra minorem currit ex ſententia Pauli.*
3 *Si quid cum minore geſtum fuerit, nondum completa præſcriptione, quantumuis ea à defuncto cœperit, minori tamen ex ſentẽtia Antonini reſtitutio competit, & quare?*
4 *Præſcriptio licet à defuncto cœperit, tamen actu aliquo rationabili accedente, maiori æquè, ac minori ſuccurritur.*
5 *Lex finalis. C. in quib. cauſis, &c. & l. Aemilius ff. de minorib. agentes de pręſcriptionibus vtreq;, ad quam vnaqueq; præſcriptionẽ referenda? & quõ intelligẽda ſit?*
6 *Pręſcriptionem contra minorem, ſi cum eo quid geſtum eſſe pateat, currere quidem, ſed tamen reſtitutionem concedere.*
7 *Lex Aemilius, quam de conuentionali præſcriptione agere putant, vtrùm iuſta & probabili ignorantia accedente, procedat contra minorem necne? ex ſententia Baldi fuſißimè diſputatur ab Auctore.*
8 *Minori etiam aduerſus conuentionalem pręſcriptionem, accedente iuſta & probabili cauſam reſtitutio competit ex Auctoris & legum doctrina.*
9 *Minori ignoranti contractum paternum per reſtitutionem ſuccurritur.*

CAPVT XCV.

PRæſcriptio conuentionalis,
quæ à defuncto, qui maior
erat, initium cepit, currit po
ſtea in minorem, qui ei ſuc-
ceſsit, idq́ue ſine aliqua ſpe reſtitutionis:
niſi fortaſſe à minore aliquid geſtũ fue-
rit, aut aliud acceſſerit, ob quod etiam
quiuis maior deberet reſtitui. Caſus au-
tẽ eius legis eſt huiuſcemodi: Aemilius
Larginus, data parte pecuniæ, fundum
Puteolanum ea lege emerat, vt ſi intra
menſes duos reliqui precij partem non
ſoluiſſet, inemptus eſſet. Si deniq; intra
duos alios menſes, quod ex precio ſupe-
reſſet, non numeraſſet, ita etiam non em
ptus maneret. Demũ Largino defuncto,
filia, quã habebat, tunc pupilla, ei ſucceſ-
ſit. Porrò ab eius pupillæ tutore in pre-
cij ſolutione poſtea ceſſatũ fuit, quantũ
uis hic venditor talẽ ſolutionẽ interpel-
laſſet. Qua ratione iſte rẽ, cùm inempta
1 eſſet, alteri tertio vendidit. Cæterùm, pu
pilla agnoſcens, ſe tali tutorem negligen
tia læſam, expoſtulauit aduerſum eum.

ſe reſtitui. Qua in re Paulus exiſtima-
bat, non reſtituendam: quòd ipſa, nõ aũt
eius pater, cõtraxiſſet: vt is actus, primũ
in defuncti perſona radicatus, eã à reſti-
tutione ſecludere deberet. Antoninus
verò putabat reſtituendam: q̃ commit
tendi dies in pupillæ tempus incidiſſet,
effectumq́; ab ea fuiſſet, ne legi venditio
nis pareretur. Replicabat denuo à Pau-
lo, hanc reſtitui debere, quum venditor
denunciando poſt diem, quem placue-
rat eſſe commiſſum, & petendo preciũ, à
ſua lege receſsiſſe videretur. Mouebat
eum & aliud, q̃ priores tutores, qui non
reſtitui deſideraſſent, ſuſpecti pupillæ
fuiſſent pronunciati: hæc textus. E quo
primum deſumitur, conuentionalẽ præ-
ſcriptionem cum maiore defuncto cœ-
ptam, contra minorem currere: potiſsi-
2 mum ex Pauli ſententia, vt eſt ſub illis
verbis benè iudicatum: quòd eius pater,
non autem ipſa, contraxerat. Habes de-
nique ex mente Antonini, ſi nondum
completa præſcriptione, cum minore a-
liquid geſtum extiterit, quamuis à de-
functo cœperit, minorem tamen reſti-
3 tui debere, ibi: quia committendi dies
in pupillæ tempus incidiſſet. Reliquũ,
quod eſt tertium, ſatis comprobatur ex
his, quæ in eodem textu referuntur: pu-
ta, ſi acceſsiſſet actus aliquis, ob quem
ſuaderet ratio, ſic maiori, vt minori, per
reſtitutionem ſuccurrendum: & ſi à de-
4 functo cœpiſſet præſcriptio, locum eſſe
reſtitutioni, vt eſt in eo verſu, Dicebã,
&c. Sic qui materiam hanc excutiunt, re
ferunt l. finalem. C. in quibus cauſis, de
5 legali præſcriptione eſſe intelligendã, vt
in minorẽ nullo modo currere debeat: l.
verò Aemilius, conuentionalem præſcri
ptionem reſpicere: quam certum ſit, mi
nori præiudicare, modò cum ipſo nihil
geſtum fuerit. Quòd ſi cum eo aliquid
fuiſſe actum pateat, puta, denunciatione
6 ei, vel tutoribus eius facta, tunc currere
præſcriptionẽ, tamen poſſe reſtitui. At-
que hæ ſunt communes doctrinæ: quas
vt perfectè declaratas habeas, poterit ſe-
cundum hanc aleam ſequẽs excitari du-
bitatio. Si minoris pater cenſum conſti-

tuerit, nec dum viuit, eum ſoluerit & ceſ
ſatum eſt, defuncto patre, à minore in
eius præſtatione, ita vt qui directus erat
dominus, rem iure commiſsi prætende-
ret, ſi ex aduerſo minor, ſe illius cenſus
contractum ignoraſſe, propoſuerit, nec
primùm, niſi poſt mortem patris, id ſciſ-
ſe: ita vt ex eo reſtitutioni in integrum
inniteretur, domino vlterius contenden
te, fruſtrà hoc caſu ad reſtitutionem con
fugi: quia primùm minoris pater contra
xiſſet, & ab eo cœpiſſet conuentionalis
præſcriptio: vt, quid ea in re ſtatuẽdum
eſſet, viderim quandoque inter doctiſsi-
mos diſputatum: quorum ex his quidã
directi domini partes fouebant, per il-
7 lam l. Aemilius. reliquos verò in mino-
ris partes inducebat ignorantia, ab eo al
legata, qui eſt nodus præſentis diſputa-
tionis, potiſsimum, an ea l. Aemilius,
quæ de conuentionali præſcriptione lo-
quitur, limitari debeat, & ſic intelligi, vt
accedente iuſta & probabili ignoran-
8 tia, non procedat. Et primùm reperio, in
huius puncti extricatione verſatũ Bald.
in l. 2 C. ſi aduer. vend. vbi ipſe hæc duo
conſiderat: Aut ceſſatio à ſolutione eò
tendit, vt prædeceſſoris factũ adimplea-
tur, vel vt reſoluatur: volens, priore caſu
illam Aemilius, debere procedere, in
qua contra defunctum cœperat præſcri-
ptio, nec ſupereſſet aliud, quàm quod
cœptum in eũ fuerat, complere. Sic actus
ille eò dirigitur, vt quod in prædeceſſo-
rẽ inſtitutũ fuerat, adimpleatur. Secũdo
verò caſu, vbi eſt reſolutionis quæſtio,
etiam ſi a maiore initium præſcriptio
ſumpſerit, minorẽ tamen reſtitui opor-
tere: quia ſecundũ eum nõ à maiore, ſed
minore cauſa reſciſsionis contractus ini-
tium & originem aſſumpſerit. A minore
autẽ exordium cauſam habere teſtatur,
quòd dum hic minor ſit emphyteoſis, ad
dominum reuertatur: hæc ipſe. Cuius
diſtinctio mihi potius caſuum & exem-
plorũ diuerſificationem repræſentare vi-
detur, quàm quòd per eam verè extrice
tur aſſumptus nodus: qui contra eũ om-
nino exiſtimem, vtroque caſu etiam ad-
uerſus minorem præſcriptionem curre-
re

te, vbi maximè a maiore cępiſſet, cuius
rei eſt apertiſsimus tex. in ea l. Aemilius,
8 & tã clarus, vt cauillis ſubijci nõ poſsit.
Nã ibi aptè diſponitur, minori per reſti
tutionẽ etiam aduerſum conuentionalẽ
præſcriptionẽ ſuccurri, modò probabilis
cauſa adeſſe ignoſcatur: maximè quãdo
cum ipſo aliquid geſtum eſſet, aut ſi alia
ſubeſſet ratio, per quam æquum eſſet, &
maiorem reſtitui debere. Cæterum in
propoſito themate admittitur, a minore
paternum contractum ignoratum, ob
quam ignorantiam nonne maiori ſuc-
curreretur? quod pluribus fundamentis
ſupra firmatum habuiſti? Quare igitur
9 non etiam minori ſubuenietur? Nec a-
gnoſco, quomodo hoc caſu à minore
pro contractus reſolutione agatur, quum
ſe reſtitui expoſtulans, non eò vertat a-
nimum, vt principalis contractus, qui a
patre celebratus extitit, reſoluatur, aut
ab eo diſcedat: ſed eius mens eó dirigi-
tur, vt emphyteotica res ad dominum
non reuertatur: quare petit ſe aduerſus
ceſſationem ſolutionis reſtitui: ſatis ad-
mittens, velle inpoſterum ſoluere, vt fru
ſtra, & extra propoſitum illud de reſol-
uendo a minore contractu fuerit ab eo
conſideratum: imò adhuc efficaciore ra-
tione confutari poſſe cenſeo, quod ipſe
de contractus adimplemento firmauit:
à quo fuit exiſtimatum, quum a mino-
re in ſolutione ceſſatum eſt, ſi primum
contra defunctum cœpiſſet præſcriptio,
ex negligentia tali agi potuiſſe, quo præ-
deceſſoris factum impleretur: dixiſſet
enim rectius, vt quod contra defunctum
cœptum eſt, compleatur, quum nihil
hic de facto defuncti agatur, modo acti-
uè res aſſumatur. Sic ex his intelligis,
quam leuibus & fragilibus rationibus ip
ſe ſuam opinionem ſuffulſerit, vt verius
dicendum cenſeam, vtroque ſuæ
diſtinctionis membro locum
eſſe reſtitutioni, quum
iuſtior reſtitutio-
nis cauſa
adeſſe nequeat ipſa pro-
babili igno-
rantia.

Vbi defuncto patre, minor cenſus ſolutionem neglexit, & dum viueret pater, nondum ceſsiſſet ſolutionis dies, an num eo caſu in minorẽ pręſcriptio cucurrerit?

SVMMARIA.

1 *Minor ſi acquiſita per patrem defunctum emphyteuſi, in ſolutione Canonis ceſſet, beneficio reſtitutionis non gaudet ſecundum quoſdam.*

2 *Minorem non obſtante aſſertione contraria, reſtitutionẽ contra præſcriptionẽ conſequi deberẽ ex ſententia Auctoris.*

CAPVT XCVI.

CAeterum ꝓ vtiliore & ampliore huius articuli inueſtigatione non pigebit huiuſcemodi
caſum excutiendum proponere, quippe qui ex priore dependeat. Si
quum huius minoris pater vixit, is in cen
ſus ſolutione non ceſſauit, nec ante eius
mortẽ nondũ ceſsiſſet, nec veniſſet ſoluẽ
di terminis: demũ eo defuncto, minor ſo
lutionem neglexit, an num hoc caſu cur
ret in minorẽ præſcriptio, vt cõmiſſo ſit
locus, & ad dominum emphyteoſis re-
deat? Qui autẽ in domini partes inclina
tiores ſunt, vel hoc vno mouentur, ꝙ em-
1 phyteoſim pater acquiſierit, vt quum ab
eo contractus prodierit, debeat reſtitu-
tio abnegari: quaſi ſecundum eos eun-
dẽ effectũ producat, a patre contractum
originẽ ſumpſiſſe, & in eo cœptã præſcri
ptionẽ: vt quemadmodũ poſteriore hoc
caſu ſecluditur, ita & priore. Quam eorũ
doctrinã ſi probandam duceres, per eam
declararetur eius l. Aemilius, diſpoſitio:
a qua tamẽ ego omnino deficiendũ cre-
diderim: qui putem, duos illos caſus ni-
hil inter ſe cõmunionis habere, imò eſſe
planè varios & diuerſos. Atqui in exem
plo propoſito nihil in patrem præſcriptũ
vel in confeſſo eſt: nã quũ nondũ veniſ-

ſet dies ſoluendi cenſus, nec ante eũ efficaciter agi poſſet, vt eſt in l.certi condictio.ff.ſi cer.pe. quomodo culpandũ dices patrem, & in eum præſcriptiũ fuiſſe: quod eſt longè diſtinctũ ab eo caſu, vbi ipſe negligẽter fuit verſatus,puta,elapſo ſoluendi tempore,in quibus terminis lo
2 quitur ea l. Aemilius. Quare meum eſt iudicium,vt ab eo tempore minor reſtitui debeat,a quo cœperit præſcriptio, & ita cum eo ſit geſtum. Nec te ab hac ſententia auocabit,ꝙ a patre contractus prodierit:quia id non inſpicitur, imò ſolum attenditur tempus,a quo cœpit præſcriptio:non enim eo vertitur cardo negotij,vt minor velit contra patris contractũ reſtitui:ſed vt ei aduerſum tẽpus decurſum ſubueniatur, quum nihil ſit patri in eo imputabile,imò filio minori tantum.

An, ſi ſit denunciatum tutoribus ſeu curatorib. vt ſoluãt, vtrum ex eo ſit cum minore aliquid geſtum?

SVMMARIA.

1 *Geſtum aliquid eſſe cum minore quomodo accipiatur?*

2 *Denunciari an & quando tutoribus & curatoribus minoribus efficaciter poſſit?*

3 *Cum minore actus celebratus eſſe præſumitur,ſi quid eius nomine cum tutoribus geſtum fuerit.*

4 *Tutores ſuorum pupillorũ bona decenter ad miniſtrantes, eorũ quaſi domini habẽtur.*

CAPVT XCVII.

QVòd autem primum attigimus,reſtituendum minorem, vbi cum eo aliquid actũ fuit etiam ſi a patre cœperit præ-
1 ſcriptio examinaui quandoq; apud me diſputationis gratia, quãdo in eam rem adſertur ea l. Aemilius, vbi proponitur exemplũ rei,apud Burgundiones geſtæ, de denunciatione facta a minoris tutoribus ſeu curatoribus. Et, vt ſe mihi is caſus obtulit,conſideraui aliquoties defendi poſſe, eo capite nihil efficaciter cum minore geſtum:quaſi hæc dictio(geſtũ) ſuapte natura eius, cum quo aliquid eſt gerendũ,perſonã intueatur.l. ait prætor. in prin.ff.de min Et tamen in ea l. Aemilius,fuit non minori, ſed eius tutoribus facta denunciatio. Quòd autem perſona principaliter inſpiciatur, te docebunt apeꝛta verba eius l.ait prætor Geſtũ cum minore ſic accipitur:Si emit aliquid. Si
1 vendidit. Sed etſi pecunia ei a paterno debitore ſoluta ſit (in quo nota illã dictionẽ,Ei,quæ verè minoris perſonã intuetur) me tamẽ in oppoſitã trahit opinionẽ,ꝙ tutoribus & curatoribus minorum ſit cõmiſſa libera bonorũ minoris adminiſtratio,ob quam potuit ipſis effi-
2 caciter denunciari:imò id,eis non interpellatis, nequiuiſſet ob imbecillẽ ætatẽ eorum,quibus præſunt,fieri,vt per Doc. in l.1.ff.dè auctoritate tuto. Quo fit, vt concludi poſsit,ſatis iudicandum, cũ minore actũ celebratũ, vbi cum eius tutoribus ſeu curatoribus geſtum fuit: quia
3 hi reputantur quaſi domini bonorũ pupilli, vbi maximè ea rectè,& vt decet,ad
4 miniſtrant:ita vt tex.l.Aemilius, ſit declarandus:non ſolum procedere facta pupillis,ſeu adultis, ſoluendi intimatione, ſed etiam,ſi id fiat horũ tutorib. ſeu curatorib. & eodem ſenſu exiſtimauerim intelligendam l.ait Prætor.& quæ in oppoſitum adlata ſunt. Nam etſi verba textus ſint perſonalia,& in perſonam minoris videantur omnino dirigi : id tamen non efficit,quin ẽt geſtum cum minore dicatur,& accedente ſolius curatoris opera ſeu miniſterio : quod ſatis deſumitur ex verſi. eiuſdem legis, ibi & omnino,ſi minor debitorem conuenerit, adhibere debet curatorem.

Poteſt in minorem conuentionalis præſcriptio currere,etiam ſi cũ eo nihil geſtũ ſit.

SVMMARIA.

1 *Reſtituendi minoris occaſio iuſtá præbita eſſe cenſetur, ſi contractus patris a minore ignoratus eſſe fuerit probatum.*

2 *Mino-*

2 *Minori, ſi contractum patris a ſe propoſuerit fuiſſe ignoratum, haud beneficio reſtitutionis, ſed illius vulgatæ clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c. ſuccurri ex opinione Bartoli.*

3 *Tempus præſcriptionis conuentionalis in reſtitutione patris, an & quando reſtitutionem minoris impediat, declaratio Caſtrenſis.*

4 *Conuellit Auctor opinionem Caſtrenſis, & diſcutit. §. ſi hæres ff. de minoribus.*

5 *Præſcriptio a patre non incipere videtur, qui ſuum filium ab alio ſub conditione hæredem inſtitutum fuiſſe ignorat.*

6 *Si patri de defuncti voluntate conſtiterit, quo ad filij inſtitutionem, non minus in eum, quam filium, præſcriptio curret, ex quorundam opinione.*

7 *Filius licet volẽs hæreditatem conſequi poſſit, tamen inuitus ad eam adeundam adigi nequit.*

8 *Argumẽtum de contractibus ad vltimas voluntates procedit, eſtq́; in vtroq; conformis ratio.*

CAPVT XCVIII.

AD hæc ſubnectit Bart. in ea l.
Aemilius, poſſe etiam minorẽ
aduerſum conuentionalẽ præ
ſcriptionẽ reſtitui, quantum-
uis cũ eo nihil actum fuerit, modo ſubſi-
ſtat iuſta reſtitutionis occaſio. Et hoc eſt
1 quod iam ſæpè firmauimus. Iuſtam autẽ
intelliges, ſi ad ſequentẽ caſum animad-
uerteris: puta ſi a ſe ignoratum contra-
ctũ patris propoſuerit, ita iſtud ibi docẽ-
te Bartolo qui præter id ſenſit, minori
2 beneficio reſtitutionis tali caſu non ſuc-
curri, ſed ex clauſula generali: Si qua mi
hi iuſta cauſa videbitur: quum ei in hoc,
vt in maiori, accedatur: de cuius dicti ve
ritate nos infra latius diſſeremus. Quòd
autem de præſcriptione conuentionali
3 primum annotatum eſt, puta, ceſſare re-
ſtitutionem in integrum, Caſtrenſis in
ea l. ſancimus, exiſtimauit eam conclu-
ſionem ſic poſſe declarari, vt etiam ſit a-
daptabilis tempori, a defuncto ſuo vlti-
mo eologio præfixo: ita vt tempus illud
in minorem citra omnem reſtitutionis
ſpem currere debeat: allegans ad id l. 3.
§. ſi hæres. ff. de mino. quod nihilominus
intelligẽdum putauit, vbi a defuncto &
contra eum cœpiſſet præſcriptio. Pon-
derato tamen quandoque, & excuſſo il-
4 lo §. ſi hæres. mihi viſum eſt, parum aut
nihil ad confirmandam Caſtrenſis opi-
nionem conducere, quin eam potius pla
nè euertere. Sunt enim eius textus ver-
ba huiuſcemodi: Et ſi ita hæres ſit filius
inſtitutus, ſi a patre in diebus centum ſit
emancipatus, mox patrem debuerit cer-
tiorare, nec fecerit, quum poſſet, qui eum
emancipaſſet, ſi cognouiſſet: dicendum
erit, poſſe eum reſtitui in integrum, pa-
rato patre eum emancipare. Ex quibus
verbis nonne quæſo, ſat liquet, a defun-
cto tunc præfixum terminum, intra quẽ
hic filius emanciparetur, modò defuncti
hæreditatem aſſequi vellet? Et tamen
parato patre eum emancipare, ei contra
talem negligentiam per reſtitutionem
ſuccurritur: nec agnoſco, quomodo ex
eo textu poſsit deſumi, à patre præſcri-
ptionem cœpiſſe: quod tamẽ eſt vnum
ex ſubſtantialibus per eam l. Aemilius:
imò cum minore cenſentur acta omnia,
vt ei lex nõ ab re adſit. Quomodo enim
potuiſſet a patre præſcriptio incipere,
quum ipſe defuncti voluntatem igno-
5 raſſet? Si cenſueris, poſſe etiam aduerſus
ignorantem præſcribi, & ita patri præiu
dicatum, reſpondebo, me primum eam
opinionem non probare, qui in eius con
futationem ſciam ſuperiore loco infini-
tas rationes adlatas. Sed etſi admiſero,
veram eſſe: nihil tamen ex eo Caſtren-
ſi accederetur, reſultaretq́; vnum aliud,
patrem etiam beneficio generalis clauſu
læ reſtituendum: de quo tamen eo tex-
tu nulla fit mentio: imò totius negotij
ſumma ad minorem dirigitur: qui reſti-
tuendus non eſſet ſi vera maneret Ca-
ſtrenſis doctrina. Quòd autem patri ni-
hil aſcribi poſsit, ſatis deſignant eius tex
tus verba: quia, vbi is defuncti volunta-
tem ſciuit, incontinenti allegarit, ſe para
tum eſſe, qui emancipationi ſatisfacere
vellet. quod declarari ab eo ocius nõ po-
tuit: quia defuncti iudicium primũ igno-

cum per imperitiam coram iudice non comparentem, in Ius Ciuile, non naturale deliquiſſe: quia is ignorauerit, an præcisè iudicio adeſſe deberet: vt ex oppoſito dici poſſe crediderim: Si ruſtico primum, quam contumax eſſet, declaraſſet apparitor, a quo citatus fuit, eum comparere debere: & tamen iudicio nõ adfuerit, nihil eſſe, quare hoc capite a multa ſit excuſandus, quum tunc ceſſet præſumptæ in eo ignorantiæ ratio. Sed mirum eſt legem ruſtico adeſſe, ſi per imperitiam prætoris album corruperit, quia ſibi id licere exiſtimauit: quum tamen delictum illud in faciendo conſiſtat, & nihilominus ei non ſuccurritur, vbi obmittendo deliquiſſet: vt eſt, vbi aduerſum veniæ impetrationem patronum in ius abſque licentia vocauit. Et ſi certum ſit, minus faciendo, quam non efficiendo, delinqui teſtimonio gloſſæ in l. ſi mora. ff. ſolut. matri. Sed hoc ideo dĩſponi dicas, quod ad veniã ſpectat, quia ſit itum in ius naturale: vt lex ea ratione quoduis abneget auxilium, ſiue in faciẽdo, aut non faciendo, actus conſiſtat.

Vbi ſtatuti municipalis allegatur ignorantia, an ſit reſtitutioni locus?

SVMMARIA.

1 *Ignorantia ex ipſo facto proueniens, iuſta putatur.*
2 *Ruſticus, continuè ruri degens, ſtatuti municipalis promulgationem probabiliter ſæpè ignorare præſumitur.*
3 *Principis edicto nemo ligatur, niſi prius id promulgatum appareat.*
4 *Reſtitutio ruſtico, ius municipale ignoranti, qua conditione concedenda.*

CAPVT XCI.

AD hæc recenſendum putaui quod tractat Anchara. conſil. 393. primum eodem conſ. recitans, fuiſſe in quadam vrbe Sedi Apoſtolicæ ſubiecta, pontificio introductum indulto, vt infra menſem re feudalis inueſtitura a domino aſſumeretur. Accediſſe poſtea, ruſticum inueſtituram non petijſſe: quum tamen id neceſſitas expoſceret, a quo contra talem negligentiam implorabatur reſtitutio: allegans inter cætera, a ſe ignoratum illud priuilegium Pontificum, vt ex eo proponat Anchara. diſputandum, an talis ignorantia, qua is ſe tuetur, ſit efficax? & ob quam ſaltem debeat reſtitui? atque nihil obeſſe is refert, quare planè indulgeri nõ debeat, quum, vt is ait, hæc ignorantia è
1 facto prodeat, quæ ob id iuſta iudicanda
ſit. argumen. c. 2. de conſtit. in 6. Solent enim facta prudentiſſimos quoſuis fallere. l. regula. ff. de iur. & fact. ignorant. Et quæ non præſumantur, niſi probentur. l. in libello. §. facta. ff. de capt. & poſtlim. reuer. vt probabiliter potuerit ruſticus priuilegium illud Apoſtolicum igno
2 raſſe, maximè ſi continuò ruri verſaretur
vel in ciuitate non degeret. argum. l. Lucius. §. Titius. ff. de libe. & poſthum. Ad quod eſt etiam elegans Barto. doctrina, in l. quum filius. §. in hac. ff. de verb. obli. hæc Ancha. Non tamen mihi omnino ſaltem ex integro ſatisfacit eius determinatio. Quid enim? ſi publicatum tale mãdatum Apoſtolicum admiſeris, quomodo validè ea excuſabitur ignorantia, quã tunc nemo non iudicabit craſſam, ſupinam, & à lege reprobatam, potiſſimum ignoraſſe, quod is ſcire teneretur. argumen. l. latè culpæ. ff. de verb. & rer. ſignificat. Quod autem eius mandati publicationem præceſſiſſe ſit in confeſſo, vel
3 te id vnum docebit, prius nõ ligare prin
cipis edictum, quam palam & publicè manifeſtatum fuerit: vt hac ratione quã concludentiſſimam eſſe opinor, putarim Ancharanum ſic debere declarari, vt verum ſit huic ruſtico dandam reſtitutio-
4 nem, ſi non præceſſiſſet priuilegij publi-
catio: maximè in eo loco, quem ruſticus paſſim habitaret, & vbi frequentius degeret, vel ſaltẽ in vrbe, ſeu pago circumuicino: ita vt veroſimiliter ad eius notitiam peruenire potuiſſet, aut niſi ei illius priuilegij facta fuiſſet intimatio, ſeu denun-

denunciatio.argumen.l.ſi fund.C.de rei ven.Sunt enim hæc tam efficacia argumẽta, vt his omnino ſubmoueatur quæuis præſumptio ignorantiæ : in qua tamen omnem ſuæ intentionis neruum collocat Ancharanus.

An ſtatuti ignorantia probabilis ſit?

S V M M A R I A.

1 *Ignorantia iuris a damno non excuſat.*

2 *Emphyteota, iuſto tempore Canonem non ſoluens, & a iure ſuo excidit, & ignorantia ei non opitulatur.*

3 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ non currit.*

4 *Ignoranti tempus inueſtituræ petendæ quando non currit, quę pręcipuè expendenda.*

5 *Statuta loci, quem quis incolit, & in quo moram aliquam inhabitando contraxit, non ignorare pręſumitur.*

6 *Dies in ſtatuto pro conſequenda inueſtitura præfixus, cenſetur pro ſpecifica forma introductus.*

7 *Prætermiſſio formæ etiam ſi a ruſtico prętereatur, tamen ipſum actum vitiat.*

8 *Inter ſtatuti & iuris ignorantiam quanta diuerſitas.*

9 *Mulier aut ruſticus quo pacto contra ſtatuti ignorantiam non reſtituatur.*

10 *Mulieri aut ruſtico quando & quare contra iuris ignorantiam non ſuccurratur.*

11 *Iuris ciuilis ignorantia a municipali in quo differat.*

12 *Ignorantia excuſari non poteſt, quod eſt apud omnes publicum.*

C A P V T X C I I.

SVppetunt ad hæc non abſurdi caſus, quorũ determinatio ex pſcriptis omnino reſultare videtur. Si effinxeris ſtatuto introductũ, vt intra annum aſſumi inueſtitura debeat, aliàs feudalis iuris priuationẽ imminere. Cæterum ſi quis rem feudalem emit, eius poſſeſsionem tandẽ adeptus ſit, nulla præcedente inueſtitura, poſtea a ſe ignoratum ſtatutum contemderit : ita vt ſe reſtitui aduerſum talem negligentiam petat, an num iuſtè id expoſtulabit? quam difficultatem promouit Alexan. conſil. 14. ſecundo volum. Primum in eius rei extricationem conſiderans, iuris ignorantiam non excuſare

1 maximè a damno, vt per gloſ. in l. iuris ignorantia, la 2. ff. de iuris & fact. ignor. in qua ſit ſpecialis mentio emphyteotę qui canonem non ſoluit : vt ex eo a iure ſuo excidere debeat, nec ei talem ignorantiam opitulari poſſe: Demum ſubnectit, præfato caſu purgabilem non eſſe

2 moram : quia quotieſcunque eſt a lege præſtituta dies, & pœna, ceſſare tali caſu omnem moræ purgationem : ita docente gloſſ. in c. mora, de reg. iur. in 6 & c. licet, extra, de decimis. Præſertim cum ipſo iure pœna indicitur : aſſerens, hanc eſſe apud Scribentes communem ſententiam. Tandem poſt exactam omniũ, quæ ad hanc aleam pertinent, diſputationem, reſoluit ipſe tempus illud petendæ inueſtituræ ignoranti non currere, per c. primum, quo tempore miles, in v.

3 lib. feudorum. In quam opinionẽ prius declarauit Bal. in l. quandiu. C. qui admitti. vbi pro veriſsimo teſtatur, ſi a lege ſeu ſtatuto præfixum tempus fuerit, ſitq; dubitatio, an num id tempus ignoranti currat, inter cætera, quæ examinanda ſunt,

4 vult ipſe, hoc vnum attendi debere, an factum hominis in actu, cuius eſt quæſtio, accedere deberet? & tunc non oportere ignoranti tale tempus ſic effluxum, obeſſe: ad quod allegat l. quinquaginta. ff. de excuſa. tur. & l. fina. ff. de decre. ab ordi. facien. imò ſi admitteres, obfuiſſe tempus: vult tamen ipſe ex iuſta cauſa reſtitutionem concedendam, qui eius opinionis dicat ſe habere aſſeclam. Angelum in l. fina. ff. ſi quis teſtamento liber. Si tamen tu, quid mihi in eo ſit ſententiæ, perſcruteris, ego primo iudicio & aperta fronte adfirmabo, non videri mihi veram eam Alexãdri deciſionẽ, quod ſequentibus rationibus edoceri poſſe putauero. Quomodo.n poterit ſtatuti ignorantia conſiderari, ſi fateare, vt id neceſsi-

tas exquirit, mulierem aut ruſticum in loco in quo eſt ſtatutum, vel ſaltem vicino reſidere: qui ſi ibi inhabitent, nonne præſumuntur ex diuturno illo conuictu ſciſſe? quid per ſtatutum de inueſtitura aſſumenda diſponebatur, argumen. l. ſi tutor petitus. ff. de pericu. tuto Cuius mentis eſt Barto. in l. is poteſt, ſub §. fin.
5 ff: de acquir. hæredi. & in l. cunctos populos. C. de ſum Trinit. & fi. Catholica. Ex quibus doctrinis deſumitur, non præſumi aliquem loci ſtatuta ignorare, ſi modò in tali loco longam moram contraxerit: vt eſt in l. 2. C. vbi de crimine agi oportet. Accedit his, ita præfixam in ſtatuto diem pro conſequenda inueſtitura, cenſeatur illud pro ſpecifica forma introductum. Sic formæ prætermiſsio etiam ſi a ruſtico prætereatur, actum ipſum vitiabit. l fin. & l. ambiguitates. C. de teſtamen. Quæ præfata ſat Lectori manifeſtum facient, latiſsimum eſſe diſcrimen inter ſtatuti & iuris ignorantiam: quod tamen ſemper ita temperandum exiſtimauero, modo publicatum fuerit ſtatutum, vt ex his aduerſum Alexandrum concludi poſsit, non eſſe mulierem aut ruſticum reſtituendos cõtra ſtatuti ignorantiam, modo in eo loco, in quo degerent, publicatum fuiſſet Nam vt his, quã
10 tum ad iuris ignorantiam, non ſuccurritur, quia ius per peritiores aſſequi potuerunt: ita etiam hoc caſu opitulandum nõ erit: a quibus vero ſimiliter non abfuerit ſtatuti cognitio, quod per ſe noſſe potuerunt, ſi promulgationi publicæ interfuerint, ita vt eius cognitio non cenſeatur tantæ eſſe difficultatis, cuius eſt iuris ſciẽtia. Et hoc eſt, in quo (mea ſententia) diſcrepat iuris ciuilis ignorantia ab ea, quæ ad ius municipale refertur. Cæterum vt, quod ad ignorantiam attinet, nihil obmittatur, referendum putaui, quod quandoque eueniſſe in praxi memini. A vidua quadam tunc non ſatiſfactum fuiſſe ſolennitati conſuetudinis ſeu ſtatuti, per quod grauabatur: ſi marito prædefuncto, vellet ſe a debitis hæreditarijs immunem eſſe, vt certam formam, a conſuetudine introductam, obſernaret, a qua quum defeciſſet, petebat ſe, reſtitui: hoc vnum ſolum proponens, quòd conſuetudinem talem ignoraſſet: in quo fuit maximè hæſitatum: Videretur num ea ignorantia iuſta, æqua, & probabilis, quum potiſsimum a prouincia non abfuiſſet, vt præſumpta ſcientia ex oppoſito conuinceretur? & tandem deciſum, reſtitutione indignam: quod nos alio loco poſteà fuſius interpretabimur. Habes denique practicabilẽ hac in re exemplum de eo, qui ſe ignoraſſe proponeret, eſſent num bona, quorum erat quæſtio, liuellaria: ita vt ex clauſula generali propter talem ignorantiam peteret ſe reſtitui. Cum tamen è diuerſo ex actis proceſſus pateret, talia bona liuellaria extitiſſe, & quem ob id iuuare non poterat ea ignorantia, quùm potiſsimũ talia acta vidiſſet, vel ſaltem vidiſſe potuiſſet: hiſq; rationibus a reſtitutione repulſum memini, in quem etiam vrgebat quod apud omnes eſt publicum, excuſari non poſſe ignorantia, vt l. ſi tutor petitus, cum gloſſ. C. de pericul. tut. vt in eã iudex opinionem ierit. Et hoc ſatis ſuperq; quod ad iuris & facti ignorantiam ſpectat, vt maximè dignoſcatur, quomodo petenda & danda ſit in integrum reſtitutio.

Vtrum ſub ſtatuto generaliter aliquid diſponente minores comprehendantur?

SVMMARIA.

1 *Minores à quibus ſtatutis immunes habeantur?*

2 *Minores quando & quo pacto conſuetudinaria vtilitate fruantur?*

3 *Minor in quib. reb. pro maiore reputandus, & ſtatuto arctandus ſit? & quãdo ſecus.*

4 *Statutum & conſuetudo pari paſſu ambulare cenſentur.*

5 *Præſcriptio, a ſtatuto introducta, an & quãdo in minorem currat?*

6 *Præſcriptiones a minoribus non incipere fauore*

nore imperfectæ ætatis, remanentibus in ſuo ſtatu exceptionibus.

7 *Statutum 30. annorum præſcriptionis mentionem faciens, minorem non excludit.*

8 *Præſcriptio ſtatutaria, quando contra minorem currere poſſe putetur?*

9 *Præſcriptione ſtatutaria minor quare non adſtringatur?*

10 *Minorem ex Auctoris ſententia paſſim & indiſtinctè ſtatuto ſubÿciendum videri.*

11 *Minor à ſtatuto quare non videatur eximendus?*

12 *Statuta ſic interpretanda ſunt, vt indebitè ne ſufferatur damnum.*

13 *Sententia Guilielmi à Cuneo, qua præſcriptionem utranq; pari paſſu progredi affirmauit, ab Auctore conuellitur.*

14 *Statutariæ præſcriptiones tametſi contra minores currant, tamen hiſce læſis reſtitutio competit.*

CAPVT XCIII.

Dÿci præcedentibus poterit non leuis dubitatio: Vtrùm vis & effectus ſtatuti minores complectatur, etiam ſi de his ſpecifica non ſit facta mentio? Exempli gratia: Per conſuetudinem & ſtatutũ Burgundiæ limitantur, & reducuntur præſcriptiones ad annos 30. annum eius temporis coarctatio minorem, vt cæteros maiores, adſtringat? Cuius ſcrupi deciſio plurimum confert ad talis conſuetudinis enucleationem. Quòd autẽ minores ſtatuto non ligentur, viſus eſt aper
1 tè ſenſiſſe Bald. in Authentica, niſi tricennale. C. de bon. mat. vbi refert, ſub ſtatuto minores non includi: per quod potiſſimum ſit introductum, vt intra aliquod tempus debitum exigatur, aliàs à iure ſuccumbatur. Simile etiam ſtatutum aliquoties promulgatum memoria teneo, quod ad ſalaria Procuratorum & Aduocatorum attinebat. Longè tamen aliter hunc articulum reſoluendum exiſtimauit Guilielmus à Cuneo in l. ingenuam. ff. de ſtatu. hom. quo paſſu examinat caſum conſuetudinis, & an per eam ligentur minores adferens pro eius nodi extricatione duplicem diſtinctionem, quæ in hoc reſoluitur: vt ſi animũ deflexeris ad actum, per quem ſic minoribus, vt maioribus, conſulitur, tunc citra omnẽ hæſitationem minores conſuetudinaria vtilitate frui debere: puta, ſi diſponente conſuetudine, vt muliere prędecedente,
2 maritus dotem lucretur. Tunc enim ſecũdum eum minor maior reputabitur, argumen. c. fin. de iud. volu. 6. quod etiã teſtatur gloſ. in l. ait Prætor. ſub prin. in verbo, aliud. ff. de mino. & l. apud Iulia-
3 nũ. ff. ex qui. cauſ. in poſſeſ. eatur. Quòd ſi actus talis fuerit, per quem minor, vt maior, repræſentari nequeat: tunc nullo modo ſtatuto arctabitur. verbi gratia: Si ſtatuto diſponat eum, qui rem ſuam vẽdiderit, etiam ſi minus dimidia, reſcindere tamen contractum non poſſe, tunc ſub tali ſtatuto minor non includetur, imò liberum ei erit pro contractus reſciſſione, aut ſi malit, annullatione iudiciũ inſtituere. Cùm enim per ſe minores cõtrahere efficaciter non poſſint, ſintq; ad id prorſus inhabiles: nonne ſuadet ratio, vt talis conſuetudo ad eos referri non debeat? Senſit autem Guilielmus, id eſſe, æquiſsimum, arg. l. vt gradatim. §. ſed ſi lege. ff. de mino. Quod etiam firmat Butrigarius, in cap. final. extra, de conſuetu. Subiungit & aliud: hoc etiam pręcipuè ea in re attendendum eſſe, vtrum actus qui per conſuetudinem introducitur, ſit alicuius vtilitatis? & an ex eo fructus aliquis decerpi poſsit? aut ſi vtendum aliqua ſit diligentia, nolens tunc à ſtatuto minorem eximi: quia is talem operam, ſaltem qualem maior, præſtare non poſſit, vt eſt in l. Imperatores. ff. de publ. & l. ſi ex cauſa. §. in commiſſum. ff. de minori. Adnectit demum in ſuæ diſtinctionis coronide, pari paſſu ſtatutum, & conſuetudinem ambulare, nec plus inter ſe,
4 quàm tacitum ab expreſſo, diſsidere, vt eſt in §. ex nõ ſcripto, Inſtit. de iure nat. gent. & ciuili; per Doctores in l. de quibus. ff. de legib. vt quum tam affinem, coniunctam, & proximam inter ſe formam habeant, benè ſequatur, ſimile de ſtatuto, quod de conſuetudine ferendũ

iudi-

iudicium: & ita aſſumptum thema, An
ſub ſtatuto minores comprehendantur,
eſſe eodem iure, tali conſuetudini ada-
ptabile. Legitur etiam Baldum hac in
re aliter, quàm præfati. ſenſiſſe in c.j.§.
porrò, qualiter olim feudum aliena. po-
terat, in Vſibus feudorum: vbi indicauit,
hoc vnum eſſe ſpectandum & intuendū,
an præſcriptio, cuius à ſtatuto ſit mentio,
in alterius præſcriptionis locum ſucce-
5 dat.? & quæ primū à iure ciuili prodeat?
puta, ſi de triginta annorum præſcriptio
ne loquamur, tunc ſub ſtatuto includi
debere minorem, talemque præſcriptio
nem in minores currere: huius rationē
adſerens, quia ſubrogatum ſapiat natu-
ram eius, in cuius locum ſubrogatur, vt
eſt in l. ſi eum.§. qui iniuriarū. ff. ſi quis
cautio. Quaſi ſecus diſponendum exiſti
met, ſi talis ſtatutaria præſcriptio in lo-
cum alterius præſcriptionis, à lege intro-
ductæ & adinuentæ, non ſuccederet, vt
eſt in c. conſtitutus, extra, de in integ. re-
ſtit. quo textu ſit mentio anni, proximio
ribus ad rem alienatam ab alio proxi-
miore retrahendam præſtituti. Cuius e-
tiam eſt apud nos Burgundiones conſi-
mile exemplum, vt ſecundum Baldi ſen
tentiam & declarationem tale ſtatutum
ad minores non referatur, hæc ipſe. Vi-
deamus nunc, an cum ea, vt decuit, ſo-
lertia veritatē hac in re Baldus attigerit?
Primùm, vt cum eo cum ratiocinemur,
quis, quæſo, non ſit iudicaturus, duram,
impiam & inhumanam eius declaratio-
nem, qua is ſenſerit admitti minorē non
debere, qui rem, quæ à ſuis proceſſit, ſta
tuti beneficio nequeat recipere? Qui
etiam non bene concipiam, quibus ratio
nibus poſsit præfata eius ſententia ſtabi
liri? nam etſi per ſtatutum introducatur
præſcriptio, cuius tamen præſcriptionis
non ſit à iure facta mentio, an ex eo di-
ces ſub tali ſtatuto minorem non inclu-
dendum? quis enim hoc Baldo reuela-
uit, à quo ſaltem debuerat ſui dicti ad-
ferri ratio? nec enim adiuuabit ſubroga-
tum ſapere eius, in cuius locum ſubro-
gatur, naturam: quum hoc ſit apertè
contra l. finalem. C. in quibus cauſ. in in-
tegr. reſtitut. non eſt neceſſar. in qua ha-
betur, fauore imperfectæ ætatis à mi-
6 noribus præſcriptiones, non incipere
exceptionibus triginta ſeu quadraginta
annorum in ſuo ſtatu remanentibus: vt
quum ea lex intrigenaria loquatur præ-
ſcriptione, de qua etiam Baldus ſenſit
nonne ſat patet, olim contra minorem
præſcriptionem triginta annorum cucur
riſſe? per quod planè & liquidò confuta-
ta manet illius opinio, qua potiſsimum
ſenſerit, ſub ſtatuto, de triginta anno-
rum præſcriptione mentionem faciente,
minorem non includi. Prætetea annus,
à lege introductus, quo rem venditam
7 retrahamus, cedit omnino in fauorem
& putam vtilitatem proximorum, vt
horum bona in familia conſeruentur:
quare igitur ab hoc fauore minorem
excludes? vt eadem lege & ratione pu-
tem debere etiam in minorem tale an-
ni tempus currere, vbi intrà id is ſta-
tuto non ſatisfecit, ſi potiſsimum obſer-
uandam æqualitatem cenſueris. Bartol.
vero ante Baldum putauit in ea. l. fi. C.
quibus cau. terminandum eſſe hoc mo-
do præſcriptum negotium, vt ſi de lu-
cro certetur ſtatutariam præſcriptio-
nem contra minorem currere. Quòd ſi
8 de damno contendatur, ſecus iudican
dum exiſtimatum eſt: & ab alijs nullo
modo ſtatutaria præſcriptione mino-
rem aſtringi per eam l. finalem, in qua
habetur, ipſo iure illæſum minorē, quod
ad præſcriptionem attinet, ſeruari, quia
conſultius & melius ſit, iura eorum in-
tacta ſeruari, quàm poſt cauſam vulne-
ratam remedium quærere: quaſi is tex-
9 tus docere videatur, nulli præſcriptioni
minorem ſubijci. Ex quibus omnibus,
& tam diuerſis, varijſque opinionibus
agnoſcis, quàm in eius articuli enodatio
ne fatigentur Doctores. Quid verò in
tam dubio & ancipiti articulo cauſſam
pandis exprimam? qui putem, paſsim &
indiſtinctè minorem ſtatuto ſubijci, ſiue
10 fauorabile, aut odioſum ſit ſtatutū: imò
etiam ſi iuri communi acceſſerit. Et idē
iuris ſtatuendū, ſi ab eo diſsideat: quod
omnino probatur in l. ſi ſine. hæredi. §.

Lucius.

Lucius. ff. de adminiſtratione tutor. & hoc ſatis ſuadet capit. illud, conſtitutus, præallegatum, de in integrum reſtitut. Hoc etiam ſecutus eſt Bartol. ſibi in eo pugnans, & contrarius in l. ſecunda. C. de fund. patri. libro decimo C. Angelus in l. cùm notiſsimi. C. de pręſcri. 30. ſeu 40. annorum, & in ea l. fina. C. in quibus cauſ. Anchar. in repet. c. canonũ ſtatuta, extra, de conſtit. Bald. in l. ſi mater. C. ne de ſtatu defunct. & in l. omnes populi. ff. de iuſti. & iure. Huic etiam ſententiæ plurimum quadrare iudicabis l. illam final. C. in quib. cauſ. per quam determinatur, nullam præſcriptionem in minorem currere. qui textus ſecundum crebriorem declarationem de præſcriptionibus à ciuili iure introductis, intelligitur: ita vt noluerit ſtatutariam præſcriptionem, & quæ à municipali lege inſtituta eſt, ſecludere, cùm id alias textus expreſsiſſet. Qinimò tam de ſe veriſsima eſt poſtrema hæc opinio, vt Ale. conſi. 66. volum. 6. teſtatus fuerit, communem eſſe: quam ſequente ratione cõfirmari poſſe, quãdoque ipſe animaduerti: nã quum in ciuitate aut loco, in quo tale ſtatutum conditur, ſint maiores, minores, pupilli, infantes, viduæ, ruſtici, conſimilesue aliæ perſonæ, quas nemo neſcit à iure priuilegiatas eſſe: & quum horum maior pars promulgationi ſtatuti conſenſerit, æquum ne videbitur, vt hic potior numerus minorem numerum ſtatuti obſeruationi alliget? iuxta l. quod maior. ff. ad munici. Quibus adijci poterit, hoc præſumi propter bonum publicum, ac ob totius populi vtilitatem tale ſtatutum emanaſſe: quo fit, vt ſi publici commodi habenda ſit ratio, iudicari nõ ab re poſsit, à tali ſtatuto non debere minorem eximi. Præterea quum ij omnes ciuitati, à qua ſtatutum prodijt, ſubijciantur: certè quin denique & in conſe-
11 quentiam ſtatutis ciuitatis alligentur: hoc ſuadet æquitas, imò dictat ſumma ratio. Nec mihi ſatisfacit Bartol. qui in ea l. final. putauit, attendi debere damni, & lucri conſiderationem: quòd exiſtimem, hoc ſolùm debere principaliter inſpici: nec eò deueniſſe ſtatuentes, niſi pręmaturo conſilio & iuſtiſsima cauſa pręexiſtente: ita docente Bartolo in ea l. omnes populi. Sed & lex ea finalis. C. in quibus cauſis maio. generaliter diſponit præſcriptionem, de qua ibi agitur, contra minorem non currere: nulla diſtinctione facta, an de lucro, ſeu damno certetur: quod tamen is textus deſignaſſet, ſi id per ſe actus expoſtulaſſet: vt eadem & pari ratione hoc in ſtatuto ſpectari haud debeat. Atq; ex his ſat iamiam potes animaduertere, inhærendum non eſſe ei diſtinctioni, quam eſt ſecutus Guilielmus à Cuneo: puta, ſi actus, cuius fit à ſtatuto mẽtio, minorem, vt maiorem, repræſentet, vel ſi aliquam requireret diligentiam: quia quum generalis ſit ſtatuti diſpoſitio, non poterit citra aliam expreſsionem, aut reſtitutionem minores excludere: quod planè demonſtrant pręfatæ duæ illæ rationes, quas ſupra inſeruimus: vt per prædicta omnino defenſa maneat communis opinio: contra quam tamen memini adhuc vnum obſiſtere, quod animaduerſum eſt à Bart. in ead. l. final. Nam, vt is refert, quum eo textu diſponatur contra minores pręſcriptiones non currere, examinat ibi, an ille textus ſit etiam de ſtatutarijs præſcriptionibus intelligendus, viſusq; eſt ſenſiſſe, etiam ſtatutariam comprehendi. De qua & ſi in ſpecie mentio facta non fuerit, potuit tamen Legislator illius in genere cogitaſſe, argument. l. ſi miles. ff de milit. teſtam. facit l. qui iure militiari. ff. eodem titulo. Confirmatur Bartoli ſententia, quòd ſint ſic interpre-
12 tanda ſtatuta, vt indebitè damnum non ſufferatur. l. Cæſar. ff de public. & l. adigere. §. quamuis. ff. iure patro. l. ſecunda. C. de noxa. actio. non autem ita declarandum, ne quis ex eis lucretur. Sed quũ hoc poſtremum, quod ad lucrum & damnum attinet, iam ſuprà confutauerimus, videbitur ſolùm reſpondendum ei, quod in oppoſitum attulit: Potuiſſet à Iuſtiniano de ſtatutaria præſcriptione in genere cogitari, quum in hoc
13 eadem ratio, quæ in legali, militet. Nam

pri-

primum ego ab eius diſcedo ſententia, qua ſenſerit, vtranque præſcriptionem pari paſſu progredi:id enim à vero abeſſe ſuprà edocuimus, vt eo fundamento ſublato,quod ex tali ſequitur,ſit futurũ debiliſsimum. Nec etiam probare poſſim,de præſcriptione ſtatutaria in genere cogitatum,quum hoc ſit planè diuinatiuum:etſi admittam,potuiſſe ibi Legiſlatorem ad quamuis legalẽ præſcriptionem animum retuliſſe:non autem vt id ad ſtatutariam referri debeat : & quum ſuadeat ratio, ſtatutariam includendo, non eſt veroſimile,de ea non fuiſſe,etiã in genere, cogitatum. Cuius opiniones
14 fautorem habes Innocent.in eo cap. eõſtitutus:quo loco affirmauit, ſtatutarias præſcriptiones contra minores currere, ſed hos læſos poſſe reſtitui. Per quod nõ ſolùm confirmatur communis ſententia, ſtatutaria præſcriptione minores adſtringi : ſed etiam ita temperatur & declaratur,vt locus ſit reſtitutioni. Et ideo ſi minor ſecundum conſuetudinem Burgundiæ intra annum & diem non reuocarit rem,à proximiore venditam,certũ erit,contra eum annum illum euenriſſe:ſed cui,tanquam læſo, per reſtitutionem in integrum ſubueniatur.Ita etiam ſubijcietur minor conſuetudini Burgundiæ,cuius ſępæ mentionem fecimus,diſponentis:Omnes præſcriptiones triginta annorum ſpacio terminari:ita vt in eũ abſolutè eueuenerit præſcriptio,nec ſunt ſecundum quoſdam deducenda minoris ętatis tempora. In quo tamen poſtremo vidi quandoque plurimos hæſitantes,an potiſsimum ex ea trigenaria præſcriptione eſſet ſummouendum integrũ adoleſcentiæ tempus? nec ex his defuiſſe,qui crediderint,ſubtrahi ea debere tempora,quorum opinio paſſim reijcitur, ſi maximè ad ſtatutariam præſcriptionẽ animum retuleris : de ea autem, quę legalis eſt,& à Ciuili lege introducta, an maximè in minorem,vel non currat,pleniſsimè poſtea excutiemus.

Quomodo,quando,ac quo tẽpore poſſit contra minorem præſcribi?

SVMMARIA.

1 *Præſcriptiones,apud Priſcos contra minorem currentes, & reſtitutionem ipſo iure concedentes,hodie antiquatæ.*
2 *Præſcriptiones quatenus hodie à minoribus non incipiant? & quatenus ipſo iure in eos non competant?*
3 *Præſcriptio in quibus potiſſimum caſibus non currat?*
4 *Præſcriptio non,niſi expleta ætate minore, cõtra minorẽ producit effectum,& nu 9.*
5 *Minoris res ſine decreto iudicis ut alienari non poſſunt, ita nec præſcribi aut uſucaphes.ſen tentia Caſtrenſis.*
6 *Verus ſenſus l.ſancimus.C. in quibus cauſ. reſt.in integ.non eſt neceſ.quis ſit?& ca ſus in eo ad quas actiones referendus?& numeris ſequentibus.*
7 *Exceptio non numeratę pecunię minorbus imperfectę ętatis beneficio non currit.*
8 *Minorem ętatem ab omni pręſcriptione minimè fuiſſe liberam Auctor comprobat.*
10 *Pręſcriptionis & alienationis diuerſi ſtatuuntur termini.*
11 *Notabilis Angeli de pręſcriptionibus doctrina ab auctore confutatur. & clarius d.l ſancimus,explicatur.*
12 *Pręſcriptiones olim etiam contra minores cucurriſſe, quomodo ſit intelligendum.*
13 *Pręſcriptiones tam iudiciales, quàm extraiudiciales,olim in minorem competentes,hodie nouo iure ſublatæ.*

CAPVT XCIIII.

Nunc operæ precium videbitur vt enarratis his omnibus, intelligemus:quomodo,quando,ac quo tempore poſsit de iure in minorem præſcribi, & ipſe aduerſus præſcriptionem reſtitui?quod ego diffuſiſsimè examinare conſtitui, quum ſit de ſe quotidianiſsimus articulus:& quem, ſi me certa tenet memoria,

ria, ſcio paſsim in praxi ventilatum. So-
lent enim quotidie crebræ & numero-
ſæ apud Dolanum Senatum exhiberi
ſupplicationes, per quas ſe reſtitui con-
tra de curſas præſcriptiones implorant
minores. Qui vt eam materiam enoda-
tam habeas, in primis te noſſe oportet,
quod eſt in l. ſancimus. C. in quib. cau.
1 in integ reſt. non eſt neceſſaria, videli-
cet præſcriptiones, quæ olim contra mi-
norm currebant, & ob quas dabatur re-
ſtitutio ipſo iure, hodie ſileſcere: vt ex
eo neceſſaria in minore non ſit reſtitu-
tio: quod deſignant verba eiuſdem legis,
hoc habentia: Sed & humanius & latius
eandem legis interpretationem ad om-
nes caſus extendere, in quibus vetera iu
ra currere temporales præſcriptiones
aduerſus minores conceſſerunt, per in
integrum autem reſtitutionem eis ſub-
ueniebant, eas ipſo iure non currere. Me
lius etenim eſt intacta eorum ſeruari iu
ra, quàm poſt vulneratam cauſam reme
dium quærere: hęc textus. Ex quo elici-
tur, ſecundum ius nouiſsimum hodie
à minoribus præſcriptiones non incipe-
re, & ipſo iure in eos non competere, ni-
2 ſi longiſsimo tempore abſolutæ fuerint:
tunc enim contra adultum currunt, vt
eſt ſub fine eiuſdem legis, videlicet ex-
ceptionibus 30. ſeu 40. annorum in ſuo
ſtatu permanentibus. Quòd tamen eius
legis nouiſsime diſpoſitio ſit ſuperflua,
tentarunt quidam docere: primum in
ſuam adferentes opinionem ſecundum
ius Digeſtorum, quòd ad pupillum ſpe
ctat, nullam præſcriptionem introductũ,
quia ſoleret tali caſu dormire, non curre
re, præſcriptio, l. in bonæ fidei. ff. de acq.
rer. domini. Cæterùm à iure Codicis cõ-
ſimile in adulto ſtatutum, per l. non eſt.
C. quibus non obſtat longi tẽporis præ-
3 ſcript. facit l. j. & fina. C. ſi quis igno qui
bus legibus aiunt decurſam pręſcriptio
nem, non aliàs, quàm expleta ætate mi-
nore, contra minorem effectum produce
re. Adijciũt denique res minoris immo-
biles, demum mobiles, quę ſeruari ſeruã
do non poſſunt, niſi iudicis decreto acce
4 dente, alienabiles non eſſe. l. lex quæ tu-
tores. C. de adminiſt. tuto. vt ſi alienari
nequeant, ita nec præſcribi aut vſucapi.
arg. l. alienationis verbo. ff. de verbor. ſi-
gni. Quam difficultatem ſic excitauit
5 Caſtrenſi in ea l. fina. & per quam docet
fruſtratorium eſſe, quod dicitur, nouiſsi
mo iure ea lege diſpoſitum, præſcriptio
nẽ contra minerem non currere, quaſi
de iure Digeſtorum prius id introductũ
extitiſſet: quod ſic teſtari ipſe voluit, ar-
guendo potiſsimum à ſufficiente partiũ
enumeratione. Quem demum obicem
enodans, exiſtimauit eius l. ſancimus, ca-
ſum referendum eſſe ad actiones perſo-
nales, prætorias, & eas, quæ tempore mi
6 nore clauduntur: qualis eſt quaſi mino-
ris, ſeu redhibitoria de dolo, & ſi quæ
ſint alię conſimiles: vt hodie ſecundum
ius nouiſsimum tempora talia aduerſus
minores currere non debeant, cùm ta-
men antiquo iure ſecus eſſet diſpoſitũ.
Qui ad eam legem intellectus non vide
tur mihi omnino abſonus: quia certum
& indubitatum ſit, aliquas præſcriptio-
nes olim contra minores admiſſas, quod
omnino probatur in ea l. ſancimus, in
qua dicitur, fauore imperfectæ ætatis ex
ceptionem non numeratæ pecunię ab
initio minoribus non currere Quod etiã
extendi Iuſtinianus voluit ad omnes ca
ſus, quibus per vetera & antiqua iura in
7 minores temporales currebant præſcri-
ptiones. Quibus verbis quid apertius,
quàm vt doceatur, olim non fuiſſe mino
8 rem ętatem ab omni pręſcriptione libe
ram? Ea tamen Caſtrenſis declaratio, &
quæ in eius validamentum iamiam attu
limus, non euacuant in totum, me indi-
ce, hunc, quem de ſuperfluitate ipſe ex-
citauit, nodum: vt cuilibet verè rem ip-
ſam intuẽti, ſub oculos patet: quia opor
tuiſſet efficacius & planius reſpondere
his, quæ in oppoſitã partem adlata ſunt:
potiſsimum ad eam l. non eſt: quã, mea
ſententia, non debuerat Caſtrenſis pro
dubitandi ratione aſſumere, quum ſit
longè ſita poſt titulum. C. in quibus cau
ſis. & ita l. ſancimus, poſterior. quare fuiſ
ſet potius adferenda lex alia, quę eam l.
ſancimus, pceſſiſſet. Quinimò ſi exactè
penſe-

penſetur mens eius l. non eſt, intelliges nihil ad rem accedere, & omnino conformem eſſe ei l. ſancimus: in qua diſponatur, niſi perfecta & completa minore
9 ætate, præſcriptiones in minores nõ currere, quæ verba quid aliud denotant? Quid, quæſo, diuerſum deſignãt ab eius l. ſancimus, diſpoſitione? Nec concludẽs videtur, quòd Caſtrenſis de alienatione præmiſit: vt ſi alienari non poſsint res
10 immobiles, ergo nec præſcribi: quum ij duo termini ſint inter ſe maximè diſsidentes, vt hæc diſcrepantia ſummoueat efficaciam ſui argumenti. Sunt alienabiles ergo, non præſcriptibiles: idque ſuſsiſsimè ſtatim à nobis explanabitur, Quod etiam voluit eam l. ſancimus, ad perſonales & temporales actiones referendam, in eo mihi non ſatisfacit, quia eſſet nimio eam l. ſancimus, tam generaliter loquentem, coarctare. Præterea quantumuis eam declarationem admitteres, non eſt tamen per id abſolutè reſponſum ad ea, quæ ipſe conſiderauit in oppoſitum: quæ tamen non vrgent, ſi vt ſuprà docui, reſoluenda probaris. Ad hęc ſubijci debere exiſtimaui notabilem Angeli doctrinam in ea l. non eſt, qua ſub verborum compendio, & citra aliquod inuolucrũ reſoluere nititur quoſuis ſcrupos, ex ea l. ſancimus, dependentes: primum adferens hanc concluſionem: Si à defuncto initium præſcriptio aſſumpſerit,
11 tunc eo caſu in minorem continuari, & contra eum preſcriptionem currere: maximè, ſi de legali tractetur dilatione, per legem Aemilius ff. de minor. Quòd ſi à minore exordium ſumpſiſſet præſcriptio: nec tunc cucurriſſe etiam Digeſtorum iure inſpecto: & ita exiſtimauit eã l. non eſt. C. quibus non obſtat longi tẽporis præſcriptio, intelligendam. Sic quũ habeatur in l. ſancimus, temporales præſcriptiones, quæ olim contra minores dabantur, hodie ipſo iure non competere, quòd ea verba debebunt ſecundum eũ ad legalem præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit, referri: hæc ipſe. Cuius doctrinam probare ego nequeo: qua dicat antiquo iure id diſpoſitum, quod poſtea per l. ſancimus, eſt introductum, qui ad id non ducatur fundamento alio, quàm ea l. non eſt: & tamen nihilominus per eam planè eius confutatur ſententia, ſi vt iamiam præmiſimus, declarandam duxeris In quem etiam accedit aliud, non efficaciter ab eo ſic argui: à quo potius fuiſſe probandum, quomodo Digeſtorũ iure id introductum extitiſſet, & legem Digeſtorum in ſuæ opinionis columen adferre. Quod denique is exiſtimauit l. ſancimus, de temporalibus pręſcriptionibus, quæ olim in minores currerent, loquentem, eſſe ad pręſcriptiones, quæ à defunctis cœpiſſent, referendum: hoc certè vtcunque durum vir acuti iudicij planè diſcernet, quum etiam hodie & iure poſtremo non ſit in eo immutata iuris Digeſtorum diſpoſitio. imò ſecundũ eam declarationẽ diſpoſitio l. ſancimus, manere planè ſuperflua. Præterea ipſe in ea l. ſancimus, id ſenſiſſe videtur, modò accuratè eius doctrina examinetur, vbi, cùm eo loco textus de non numeratæ pecuniæ exceptione ac vſucapione loquitur, voluit præſcriptiones ex his deſcendentes minori, etiam ſi ab eo cœpiſſent, ſolo curſu obfuiſſe: in quo ipſe ſibi contrarius & pugnans videtur. Ego verò facilius & planius crediderim, eam l. ſancimus, ſic poſſe declarari. Nam tota vis maximè præſentis diſputationis conſiſtit, quomodo intelligi debeat, quòd per eam diſponatur, etiam contra mino
12 res prius præſcriptiones cucurriſſe: Ad quod te ſcire oportet, olim quaſdam pręſcriptiones iudiciales, imò etiam extraiudiciales, in minorem competiiſſe. De iudicialibus eſt lex, & ſi ſine. §. penul. ff. de mino. vbi minori (ſi intra diem nõ prouocauerit) ſubuenitur, vt appellet: cui aliàs non adeſſet lex, niſi curſum habuiſſet præſcriptio. Quod ad extraiudiciales attinet, omiſsis cæteris exemplis, aſſume illud de tempore, ad inuentarij confectionẽ præfixo, vt minori currat: cõtra quod tamen reſtituitur. §. pupillus, in Authentico, de hæred. & Falcid. Tum etiam ſi intra tempus ad accuſandum iure mariti, quod eſt quadraginta dierũ,

non impleuerit accuſationem, obfuiſſe
tempus nemo refragabitur, qui confuge
rit ad l. auxilium. ff. de minoribus. in qua
id apertiſsimè determinatur. Quibus
exemplis nonne liquet, etiam iure Di-
geſtorum in minores pręſcriptionem cu
curiſſe? & ita benè loquutum Impera-
torem in ea l. ſancimus, per quam volue
rit tales præſcriptiones hodie ipſo iure
non currere: vt ſecundum hanc doctrinā
ſit accommodè reſponſum ad eam dubi
tandi rationem, quam promouit Caſtrē
ſis. Ad hęc tamen conſideraui quando-
que eam l. non eſt incognitum, poſſe pro
Caſtrenſis & ſequacium opinione adſer
ri: ſed qui aliter, quàm ipſi fecerint, iudi
candum exiſtimen. Nam in ea dicitur,
incognitum non eſſe id tempus, quod in
minori ætate tranſmiſſum eſt, longi tē-
13 poris præſcriptioni non imputari: quaſi
ab oppoſito & contrario ſenſu poſsit in-
ferri, minoris temporis pręſcriptioni im
putandum eſſe. Sed quia ex tali indu-
ctione raſultaret abſurda interpretatio,
& legum correctio, non eſt, vt ei inſiſti
debeat, argum. l. præcipimus, de appell.
Quū tu igitur hæc ita enodata habeas,
ſupereſt attingamus, & diffusè examine
mus, quomodo declarari debeat, præſcri
ptionem, quæ à defuncto cœpit, minori
obeſſe: quod eſt primum membrum l.
Aemilius. ff. de minor. è qua elicitur ſe-
quens concluſio.

Pręſcriptio cōuentionalis, quæ à defuncto cœpit, currit cō-tra minorem ſine ſpe reſti-tutionis.

SVMMARIA:

1 *Pupilla tutorum negligentia in ſucceßione paternorum bonorum lęſa, an ſit reſtituē da? & variæ multiplicesq́; de ea re Doctorum quorundam opiniones.*

2 *Præſcriptio conuentionalis, cum maiore defuncto cœpta, contra minorem currit ex ſententia Pauli.*

3 *Si quid cum minore geſtum fuerit, nondum completa præſcriptione, quantumuis ea à defuncto cœperit, minori tamen ex ſententia Antonini reſtitutio competit, & quare?*

4 *Præſcriptio licet à defuncto cœperit, tamen actu aliquo rationabili accedente, maiori æquè, ac minori ſuccurritur.*

5 *Lex finalis. C. in quib. cauſis, &c. & l. Aemilius ff. de minorib. agentes de pręſcriptionibus vtreq́;, ad quam vnaqueq́; præſcriptionē referenda? & quō intelligēda ſit?*

6 *Pręſcriptionem contra minorem, ſi cum eo quid geſtum eſſe pateat, currere quidem, ſed tamen reſtitutionem concedere.*

7 *Lex Aemilius, quam de conuentionali præſcriptione agere putant, vtrùm iuſta & probabili ignorantia accedente, procedat contra minorem necne? ex ſententia Baldi fuſiſsimè diſputatur ab Auctore.*

8 *Minori etiam aduerſus conuentionalem pręſcriptionem, accedente iuſta & probabili cauſam reſtitutio competit ex Auctoris & legum doctrina.*

9 *Minori ignoranti contractum paternum per reſtitutionem ſuccurritur.*

CAPVT XCV.

PRæſcriptio conuentionalis,
quæ à defuncto, qui maior
erat, initium cepit, currit po
ſtea in minorem, qui ei ſuc-
ceſsit, idq́ue ſine aliqua ſpe reſtitutionis:
niſi ſortaſſe à minore aliquid geſtū fue-
rit, aut aliud acceſſerit, ob quod etiam
quiuis maior deberet reſtitui. Caſus au-
tē eius legis eſt huiuſcemodi: Aemilius
Larginus, data parte pecuniæ, fundum
Puteolanum ea lege emerat, vt ſi intra
menſes duos reliqui precij partem non
ſoluiſſet, inemptus eſſet. Si deniq́; intra
duos alios menſes, quod ex precio ſupe-
reſſet, non numeraſſet, ita etiam non em
ptus maneret. Demū Largino defuncto,
filia, quā habebat, tunc pupilla, ei ſucceſ-
ſit. Porrò ab eius pupillæ tutore in pre-
cij ſolutione poſtea ceſſatū fuit, quantū
uis hic venditor talē ſolutionē interpel-
laſſet. Qua ratione iſte rē, cùm inempta
1 eſſet, alteri tertio vendidit. Cæterùm, pu
pilla agnoſcens, ſe tali tutorem negligen
tia læſam, expoſtulauit aduerſum eum

ſe

ſe reſtitui. Qua in re Paulus exiſtimabat, non reſtituendam: quòd ipſa, nõ aũt eius pater, cõtraxiſſet: vt is actus, primũ in defuncti perſona radicatus, eã à reſtitutione ſecludere deberet. Antoninus verò putabat reſtituendam: q; commit tendi dies in pupillæ tempus incidiſſet, effectumq; ab ea fuiſſet, ne legi vé'itio nis pareretur. Replicabat denuo à Paulo, hanc reſtitui debere, quum venditor denunciando poſt diem, quem placuerat eſſe commiſſum, & petendo preciũ, à ſua lege receſsiſſe videretur. Mouebat eum & aliud, q; priores tutores, qui non reſtitui deſideraſſent, ſuſpecti pupillæ fuiſſent pronunciati: hæc textus. E quo primum deſumitur, conuentionalẽ præſcriptionem cum maiore defuncto cœptam, contra minorem currere: potiſsi-
2 mum ex Pauli ſententia, vt eſt ſub illis verbis benè iudicatum: quòd eius pater, non autem ipſa, contraxerat. Habes denique ex mente Antonini, ſi nondum completa præſcriptione, cum minore aliquid geſtum extiterit, quamuis à defuncto cœperit, minorem tamen reſti-
3 tui debere, ibi: quia committendi dies in pupillæ tempus incidiſſet. Reliquũ, quod eſt tertium, ſatis comprobatur ex his, quæ in eodem textu referuntur: pũta, ſi acceſsiſſet actus aliquis, ob quem ſuaderet ratio, ſic maiori, vt minori, per reſtitutionem ſuccurrendum: & ſi à de-
4 functo cœpiſſet præſcriptio, locum eſſe reſtitutioni, vt eſt in eo verſu, Dicebã, &c. Sic qui materiam hanc excutiunt, ſe fecerunt l. finalem. C. in quibus cauſis, de
5 legali præſcriptione eſſe intelligendã, vt in minorẽ nullo modo currere debeat: l. verò Aemilius, conuentionalem præſcriptionem reſpicere: quam certum ſit, minori præiudicare, modò cum ipſo nihil geſtum fuerit. Quòd ſi cum eo aliquid fuiſſe actum pateat, puta, denunciatione
6 ei, vel tutoribus eius facta, tunc currere præſcriptionẽ, tamen poſſe reſtitui. Atque hæ ſunt communes doctrinæ: quas vt perfectè declaratas habeas, poterit ſecundum hanc aleam ſequẽs excitari dubitatio. Si minoris pater cenſum conſtituerit, nec dum viuit, eum ſoluerit & ceſſatum eſt, defuncto patre; à minore in eius præſtatione, ita vt qui directus erat dominus, rem iure commiſsi prætenderet, ſi ex aduerſo minor, ſe illius cenſus contractum ignoraſſe, propoſuerit, nec primùm, niſi poſt mortem patris, id ſciſſe: ita vt ex eo reſtitutioni in integrum inniteretur, domino vlterius contendente, fruſtrà hoc caſu ad reſtitutionem confugi: quia primùm minoris pater contraxiſſet; & ab eo cœpiſſet conuentionalis præſcriptio: vt, quid ea in re ſtatuẽdum eſſet, viderim quandoque inter doctiſsimos diſputatum: quorum ex his quidã
7 directi domini partes fouebant, per illam l. Aemilius. reliquos verò in minoris partes inducebat ignorantia, ab eo allegata, qui eſt nodus præſentis diſputationis, potiſsimum, an ea l. Aemilius, quæ de conuentionali præſcriptione loquitur, limitari debeat, & ſic intelligi, vt
8 accedente iuſta & probabili ignorantia, non procedat. Et primùm reperio, in huius puncti extricatione verſatũ Bald. in l. 2 C. ſi aduer. vend. vbi ipſe hæc duo conſiderat: Aut ceſſatio à ſolutione eò tendit, vt prædeceſſoris factũ adimpleatur, vel vt reſoluatur: volens, priore caſu l. illam Aemilius, debere procedere, in qua contra defunctum cœperat præſcriptio, nec ſupereſſet aliud, quàm quod cœptum in eũ fuerat, complere. Sic actus ille eò dirigitur, vt quod in prædeceſſore inſtitutũ fuerat, adimpleatur. Secũdo verò caſu, vbi eſt reſolutionis quæſtio, etiam ſi a maiore initium præſcriptio ſumpſerit, minorẽ tamen reſtitui oportere: quia ſecundũ eum nõ à maiore, ſed minore cauſa reſciſsionis contractus initium & originem aſſumpſerit. A minore autẽ exordium cauſam habere teſtatur, quòd dum hic minor ſit emphyteoſis, ad dominum reuertatur: hæc ipſe. Cuius diſtinctio mihi potius caſuum & exemplorũ diuerſificationem repræſentare videtur, quàm quòd per eam verè extricetur aſſumptus nodus: qui contra eũ omnino exiſtimem, vtroque caſu etiam aduerſus minorem præſcriptionem curr-

re

te, vbi maximè a maiore cœpiſſet, cuius
rei eſt apertiſsimus tex. in ea l. Aemilius,
8 & tã clarus, vt cauillis ſubijci nõ poſsit.
Nã ibi aptè diſponitur, minori per reſti
tutionẽ etiam aduerſum conuentionalẽ
præſcriptionẽ ſuccurri, modò probabilis
cauſa adeſſe ignoſcatur: maximè quãdo
cum ipſo aliquid geſtum eſſet, aut ſi alia
ſubeſſet ratio, per quam æquum eſſet, &
maiorem reſtitui debere. Cæterum in
propoſito themate admittitur, a minore
paternum contractum ignoratum, ob
quam ignorantiam nonne maiori ſuc-
curreretur? quod pluribus fundamentis
ſupra firmatum habuiſti? Quare igitur
9 non etiam minori ſubuenietur? Nec a-
gnoſco, quomodo hoc caſu à minore
pro contractus reſolutione agatur, quum
ſe reſtitui expoſtulans, non eò vertat a-
nimum, vt principalis contractus, qui a
patre celebratus extitit, reſoluatur, aut
ab eo diſcedat: ſed eius mens eò dirigi-
tur, vt emphyteotica res ad dominum
non reuertatur: quare petit ſe aduerſus
ceſſationem ſolutionis reſtitui: ſatis ad-
mittens, velle inpoſterum ſoluere, vt fru
ſtra, & extra propoſitum illud de reſol-
uendo a minore contractu fuerit ab eo
conſideratum: imò adhuc efficaciore ra-
tione confutari poſſe cenſeo, quod ipſe
de contractus adimplemento firmauit:
a quo fuit exiſtimatum, quum a mino-
re in ſolutione ceſſatum eſt, ſi primum
contra defunctum cœpiſſet præſcriptio,
ex negligentia tali agi potuiſſe, quo præ-
deceſſoris factum impleretur: dixiſſet
enim rectius, vt quod contra defunctum
cœptum eſt, compleatur, quum nihil
hic de facto defuncti agatur, modo acti-
uè res aſſumatur. Sic ex his intelligis,
quam leuibus & fragilibus rationibus ip
ſe ſuam opinionem ſuffulſerit, vt verius
dicendum cenſeam, vtroque ſuæ
diſtinctionis membro locum
eſſe reſtitutioni, quum
iuſtior reſtitutio-
nis cauſa
adeſſe nequeat ipſa pro-
babili igno-
rantia.

Vbi defuncto patre, minor cen
ſus ſolutionem neglexit, &
dum viueret pater, nondum
ceſsiſſet ſolutionis dies, an
num eo caſu in minorẽ præ-
ſcriptio cucurrerit?

SVMMARIA.

1 *Minor ſi acquiſita per patrem defunctum emphyteuſi, in ſolutione Canonis ceſſet, beneficio reſtitutionis non gaudet ſecundum quoſdam.*

2 *Minorem non obſtante aſſertione contraria, reſtitutionẽ contra præſcriptionẽ conſequi debere ex ſententia Auctoris.*

CAPVT XCVI.

CAeterum pro vtiliore & amplio
re huius articuli inueſtigatio-
ne non pigebit huiuſcemodi
caſum excutiendum proponе
re, quippe qui ex priore dependeat. Si
quum huius minoris pater vixit, is in cen
ſus ſolutione non ceſſauit, nec ante eius
mortẽ nondũ ceſsiſſet, nec veniſſet ſoluẽ
di terminis: demũ eo defuncto, minor ſo
lutionem neglexit, an num hoc caſu cur
ret in minorẽ præſcriptio, vt cõmiſſo ſit
locus, & ad dominum emphyteoſis re-
deat? Qui autẽ in domini partes inclina
tiores ſunt, vel hoc vno mouentur, quod em-
1 phyteoſim pater acquiſierit, vt quum ab
eo contractus prodierit, debeat reſtitu-
tio abnegari: quaſi ſecundum eos eun-
dẽ effectũ producat, a patre contractum
originẽ ſumpſiſſe, & in eo cœptã præſcri
prionẽ: vt quemadmodũ poſteriore hoc
caſu ſecluditur, ita & priore. Quam eorũ
doctrinã ſi probandam duceres, per eam
declararetur eius l. Aemilius, diſpoſitio:
a qua tamẽ ego omnino deficiendũ cre-
diderim: qui putem, duos illos caſus ni-
hil inter ſe cõmunionis habere, imò eſſe
planè varios & diuerſos. Atqui in exem
plo propoſito nihil in patrem præſcriptũ
vel in confeſſo eſt: nã quũ nondũ veniſ-

2 *Minori, ſi contractum patris a ſe propoſuerit fuiſſe ignoratum, haud beneficio reſtitutionis, ſed illius vulgatæ clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c. ſuccurri ex opinione Bartoli.*

3 *Tempus præſcriptionis conuentionalis in reſtitutione patris, an & quando reſtitutionem minoris impediat, declaratio Caſtrenſis.*

4 *Conuellit Auctor opinionem Caſtrenſis, & diſcutit. §. ſi hæres ff. de minoribus.*

5 *Præſcriptio a patre non incipere videtur, qui ſuum filium ab alio ſub conditione hæredem inſtitutum fuiſſe ignorat.*

6 *Si patri de defuncti voluntate conſtiterit, quo ad filij inſtitutionem, non minus in eum, quam filium, præſcriptio curret, ex quorundam opinione.*

7 *Filius licet volẽs hæreditatem conſequi poſſit, tamen inuitus ad eam adeundam adigi nequit.*

8 *Argumẽtum de contractibus ad vltimas voluntates procedit, eſtq́; in vtroq; conformis ratio.*

CAPVT XCVIII.

AD hæc ſubnectit Bart. in ea l. Aemilius, poſſe etiam minorẽ aduerſum conuentionalẽ præſcriptionẽ reſtitui, quantumuis cũ eo nihil actum fuerit, modo ſubſiſtat iuſta reſtitutionis occaſio. Et hoc eſt
1 quod iam ſæpè firmauimus. Iuſtam autẽ intelliges, ſi ad ſequentẽ caſum animaduerteris: puta ſi a ſe ignoratum contractũ patris propoſuerit, ita iſtud ibi docẽte Bartolo qui præter id ſenſit, minori
2 beneficio reſtitutionis tali caſu non ſuccurri, ſed ex clauſula generali: Si qua mihi iuſta cauſa videbitur: quum ei in hoc, vt in maiori, accedatur: de cuius dicti veritate nos infra latius diſſeremus. Quòd autem de præſcriptione conuentionali
3 primum annotatum eſt, puta, ceſſare reſtitutionem in integrum, Caſtrenſis in ea l. ſancimus, exiſtimauit eam concluſionem ſic poſſe declarari, vt etiam ſit adaptabilis tempori, a defuncto ſuo vltimo elogio præfixo: ita vt tempus illud in minorem citra omnem reſtitutionis ſpem currere debeat: allegans ad id l. 3. §. ſi hæres. ff. de mino. quod nihilominus intelligẽdum putauit, vbi a defuncto & contra eum cœpiſſet præſcriptio. Ponderato tamen quandoque, & excuſſo il-
4 lo §. ſi hæres. mihi viſum eſt, parum aut nihil ad confirmandam Caſtrenſis opinionem conducere, quin eam potius planè euertere. Sunt enim eius textus verba huiuſcemodi: Et ſi ita hæres ſit filius inſtitutus, ſi a patre in diebus centum ſit emancipatus, mox patrem debuerit certiorare, nec fecerit, quum poſſet, qui eum emancipaſſet, ſi cognouiſſet: dicendum erit, poſſe eum reſtitui in integrum, parato patre eum emancipare. Ex quibus verbis nonne quæſo, ſat liquet, a defuncto tunc præfixum terminum, intra quẽ hic filius emanciparetur, modò defuncti hæreditatem aſſequi vellet? Et tamen parato patre eum emancipare, ei contra talem negligentiam per reſtitutionem ſuccurritur: nec agnoſco, quomodo ex eo textu poſſit deſumi, à patre præſcriptionem cœpiſſe: quod tamẽ eſt vnum ex ſubſtantialibus per eam l. Aemilius: imò cum minore cenſentur acta omnia, vt ei lex nõ ab re adſit. Quomodo enim potuiſſet a patre præſcriptio incipere, quum ipſe defuncti voluntatem igno-
5 raſſet? Si cenſueris, poſſe etiam aduerſus ignorantem præſcribi, & ita patri præiudicatum, reſpondebo, me primum eam opinionem non probare, qui in eius confutationem ſciam ſuperiore loco infinitas rationes adlatas. Sed etſi admiſero, veram eſſe: nihil tamen ex eo Caſtrenſi accederetur, reſultaretq́; vnum aliud, patrem etiam beneficio generalis clauſulæ reſtituendum: de quo tamen eo textu nulla ſit mentio: imò totius negotij ſumma ad minorem dirigitur: qui reſtituendus non eſſet ſi vera maneret Caſtrenſis doctrina. Quòd autem patri nihil aſcribi poſſit, ſatis deſignant eius textus verba: quia, vbi is defuncti voluntatem ſciuit, incontinenti allegarit, ſe paratum eſſe, qui emancipationi ſatisfacere, vellet. quod declarari ab eo ocius nõ potuit: quia defuncti iudicium primũ igno-

taſſet. Et hac de re opinati ſunt quidã, ſi eam voluntatem ſciuiſſet pater, etiam in eum, vt filium, præſcriptionem curre-
6 re debuiſſe, argum. l. pen. ff. ex quib. cau. maio. vbi qui Reipublicæ cauſa abeſt, ſi in re aliqua læſus fuerit, non tantum reſtituitur, ſi antequam abeſſet, declaraſſet, ſe contra rem ſuam poſſidentem nõ acturum, nec præſcriptionis tempus interruptum. Ego verò hoc caſu dubitarem, an contra patrem, qui ſciuit, cucurrerit præſcriptio: quum hic non ſit quæſtio, vtrum agatur de patris negotio, imo actus principalis filium minorem inſpicit, vt ei ſoli aſcribi hæc culpa debeat, qui patrem pro emancipatione aſſe
7 quenda nõ interpellauerit. Potuit enim volens hæreditatem nanciſci, ſed ad quã conſequendam inuitus adigi no potuit, quum in inuitum & nolentem non conferatur beneficium, l. ſoluendo. ff. de negot. geſt. Et ita, ſi de ſe pater hunc emancipare voluiſſet, cognita defuncti voluntate, potuiſſet tamen ab eo reſilire filius. E quibus manifeſtè intelligis, dubiam eſſe horum ſententiam, qui ſenſerunt, etiam, contra ſcientem patrem in caſu eius legis præſcriptionem currere. Præterea nihil vtilitatis aut detrimenti prætendit pater, quare contra eum præſcribi potuerit: niſi fortaſſe dixeris, hoc ei detrimenti accedere, quia eo Digeſtorũ iure, quicquid quærebat filius, patri quęrebat. l. placet. ff. de acquirend. hæredit. Et ita hoc affectum incommodo, vt filius negligentia ſua, & ſciens, a tali ſucceſsione ſecludatur. Qui etiam duxerit Caſtrenſem defendere, poteſt in ſuæ opinionis columen ſic illum §. ſi hæres, inducere, vt quum habeat textus, Minore ita hærede inſtituto, ſi a patre in diebus centum emancipatus, mox patrem certiorare debuerit, nec quũ poſſet, fecerit, (qui enim, ſi id cognouiſſet, emancipaſſet) in integrum minorem reſtituendum, parato patre, eũ emancipare, vt ex oppoſito poſsit propriè eo textu doceri, ſi id pater ſciſſet, nec eum emancipaſſet, ceſſaturam reſtitutionem, etiamſi poſtea paratus eſſet emancipare: quaſi eius §. diſpoſitio in ignorantia paterna fundetur. Quæ ab oppoſito ſenſu inductio, nonne adiuuat eam Caſtrenſis ſententiam, vt ſi a defuncto tempus præſtitutum fuerit, quale ibi fuit centum dierum, modo a defuncto cœperit præſcriptio, reijci omnem reſtitutionem: cœpiſſe enim a patre dicitur præſcriptio, ſecundum hanc declarationem a tempore paternæ ſcientiæ. Et ita Caſtrenſem eum textum intellexiſſe exiſtimo, etſi ita declarandum haud ipſe duxerit. Hæc tamen etſi ſit ſubtilis, acutaq; ad eum §. inductio: poteſt tamen ad eam efficaciter reſponderi, & dici, ſaltem eo textu non poſſe validè eius concluſionem comprobari: in hoc quippe conſiſtit tota energia, & vis ſuæ intentionis, quòd in patrem defuncti voluntatẽ ſciẽtem fuerit præſcriptum. Nam hoc iam iam falſum, & a vero alienum eſſe, demõſtraui. Potuit enim ſciſſe, nec emancipationi reclamaſſe, imò emancipare voluiſſe filium ſecundum defuncti iudicium, filio tamen id recuſante: ſic quum integer actus ab eius abſoluta voluntate nõ dependeret, quare dices in eum præſcriptum. His adijce omnes alias rationes, in oppoſitũ adlatas: quæ quum mea ſententia ſint concludentes, & è diametro Caſtrenſi repugnantes, non eſt, vt tam faciliter confutari debeant, ſola argumẽtandi ratione, a ſenſu oppoſito deſumpta, vt eſt plenè in ſimili annotatum a Bar. in l. 1. ff de offic eius, cui manda. eſt iuriſdict. Qui tamen ex his non abnegẽ, in Caſtrenſis ſententiam eundum: ſed quæ alijs, quam prædictis, ſit firmanda & ſtabilienda fundamentis, poteritque ita comprobari: Procedit argumentum de contractibus ad vltimas voluntates,
8 ita vt conformis ſit in vtroque ratio l. omnem. ff. de iudicijs. l. ſeruum Titij. §. eum qui Chirographum. ff. de legat. 1. Quòd ſi præſcriptio, in minorem cæpta contra defunctum currat, poriſsimum ex contractu a defuncto celebrato, quare num conſimilem in vltimis & poſtremis voluntatibus fertur iudiciũ, vbi potiſsimum a defuncto cœpiſſet pſcriptio? Cuius rei ſimilis caſus ita effingi poteſt,

ſi ſim ea lege à Titio hæres inſtitutus, modò ei intra annũ monumentũ ſtruã: & interim poſt annum deceſſerim, nullo monumento condito, quum a me ortũ ſumpſerit præſcriptio, excludetur a reſti tutione hæres meus, & ſi minor fuerit, ſi maximè ſequendam Caſtrenſis opinionem dixeris. Sed & in eam deflexiſſe viſus eſt Bar. in l. ſi. C. in quib. cau. poſtrema columna, habita potiſsimum relatione ad ea, quæ ex contractibus ſeu vltimis iudicijs dependent: aſſerens, præter id eam l. 3. §. ſi hæres, in legali præſcriptione procedere, quod vltimum eſt apud me omnino dubium, qui deſideraſſem, docuiſſet ipſe, quomodo eo textu de legali tractetur præſcriptione. quaſi aſſeuerare cenſeatur, hoc a iure pendere, vt quis intra centum dies emancipandus ſit: quod eſt prorſus ridiculũ. Quin imò ſi verè mens illius textus attendatur, liquebit de termino, a teſtatore præfixo, ibi agi, nec legalis termini habitam aliquam conſiderationem. Sic ex his omnibus planè deſignatum habes, cum §. ſi hæres, nihil ad Caſtrenſis opinionem accedere: eſſe tamen plura alia, quibus firmatur. quæ quum de ſe vera ſint, ego eius ſententiæ planè hæreo.

Proponitur dubitandi ratio cõtra eam concluſionem, Præſcriptionem conuẽtionalem in minorem currere.

SVMMARIA.

1 *Interpellatio minori facta hoc efficit, vt cum eo aliquid actum eſſe cenſeatur.*

2 *Geſtum cum minore quid intelligitur, cum ad eius perſonam actus aliquis dirigitur.*

3 *Cum minore etiam citra interpellationem actum geri poſſe probatur ab Auctore.*

4 *Creditor minorem debentem contractum paternum celans, neq; debitum ipſum præfinito tempore poſtulans, iuſtam minori impetrandæ reſtitutionis cauſam ſuppeditaſſe præſumitur.*

5 *Cum minore ſatis geſtum eſſe dicitur, cui paternus contractus reuelatus non fuerit.*

6 *Præſcriptione in minorem completa, qua vtili dominio ſit priuatus, cenſetur actum cum eo fuiſſe.*

7 *Cum minor ex ipſo actu defenditur, res geri cum eo dicitur.*

CAPVT XCIX.

SED ad rem faciet, ſi excuſſerimus, quod incidenter primò attigimus: Conuentionalem præſcriptionem, quæ a defuncto cœpit, minori obeſſe, niſi cum eo aliquid geſtũ fuerit. Poterit autẽ, qui diſquirere eius puncti veritatem volet, pro dubitandi cauſa in medium adferre, vix eſſe exemplum conſiderabile, in quo nõ ſemper pateat cum minore actum aut geſtum, vt paſsim & ſine controuerſia
1 ſemper ſit teſtituendus. Scribit Bar. in ea l. Aemilius, interpellationem, minori factam, hoc operari, vt cum eo actum cenſeatur: quaſi videatur eius mentis eſſe, vt
2 geſtum cum minore debeat intelligi, vbi actus ad eius perſonam dirigitur, in quo ipſe benè loquitur: ſed qui ob id nolit excludere caſus alios, & quin etiam citra interpellationem geri cum minore actus
3 dicatur. Quòd autem ita ſe res habeat, demõſtro: quid ſi ab interpellatione ceſſatum ſit? nec creditor debitorem minorem monuiſſet, vt is debitum perſol-
4 ueret? nonne, effluxo ſolutionis tempore, poterit minor hoc vnum proponere, a ſe contractum paternum ignoratum? ita ſanè: & ex eo reſtituetur, cùm ex capite ignorantiæ, tum quia cum eo ſatis dicitur geſtum, cui non fuerit paternus con-
5 tractus declaratus. Cenſetur etiam cum
6 ipſo actum: quia, dum minor eſſet, completa in eum fuerit præſcriptio, per quã vtili dominio priuatus ſit, & tali capite rem ſuam alienaſſe, iuxta l. alienationis
7 verbo. ff. de verbo. & ret. ſignifi. Dicitur & cum eo res geri, vbi ex ipſo actu defenditur: argum. l. ſi quum venditor. §. illud. ff. de diſtract. pigno. Si ergo his omnibus caſibus & ſimilibus cum eo ageretur, bene ſequeretur, vt nunquam poſſet eſſe locus illi l. Aemilius, in eo quod

maximè diſponit, conuentionalem præſcriptionem a defuncto cœptam, ſecludere eum a reſtitutione in integrum, quę omnia pulchrè conferunt ad veram intelligentiam & declarationem eius l. Aemilius.

Conſideratur exemplum quo patet conuentionalem præſcriptionem in minorem currere, ꝙ cum eo nihil ſit geſtũ.

CAPVT C.

SVnt tamen qui in ea l. conſiderarunt, dabile eſſe exemplũ, per quod liquidò apparere poſsit, cum minore nihil geſtum fuiſſe: & ita conuentionalem præſcriptionem in eum cucurriſse, quale ita effingunt: Si ego a defuncto vendendæ rei libertatem & poteſtatem intra ſeſquiannum ſim aſsecutus: ita vt ſecundum conceſsam mihi licentiam eam vẽdiderim, ſed effluxo eo ſeſquianni tempore, etſi poſtea deceſſerim, non tamen reſtituetur minor, qui mihi hæres eſt, vt ad eius rei nouam admittatur venditionem: quia aliàs, ſi intra id tempus non venderetur, poſtea vendi & diſtrahi nõ poſsit. Eo enim caſu aſserunt ij, nihil cũ minore geſtum fuiſse. Sed & mihi in eo non applaudunt: quia quòd cum minore dicatur aliquid geſtum, ſatis denotat eius anni lapſus, quem certum eſt effluxiſſe, dum hic minor eſset, etiam ſi viueret pater: hoc enim id efficit, vt ſaltẽ cum eo cenſeatur aliquid geſtum, quod multi ex doctoribus, maximè ij, qui contrarias partes ſunt ſequuti, fatẽtur, quaſi iam proprijs conuincantur rationibus. Defendi tamen poterit oppoſita ſententia, quæ eſt crebrior & communior, infinitos poſſe conſiderari caſus, quibus liquidò conſtat, cum minore, tali caſu nihil geri: quod docebitur confutatione eorum, quæ in diuerſam partem ſuprà a nobis adlata ſunt. Quod etiam dictum fuit cẽſeri cum minore aliquid geſtum, quia dum minor eſſet, completa fuerit præſcriptio: hæc certè doctrina non eſt omni ex parte vera: quia etſi ex tali præſcriptionis complemento lædatur minor, nõ ex eo ſequitur, vt cum eo geſtum cenſeatur: imò principaliter attenditur eius pſcriptionis initium, & ſubſequens curſus.

Quando cum minore dicatur aliquid geſtum? hic explicatur.

SVMMARIA.

1 *Cum minore tum demum aliquid geſtum cenſeri debet, ſi vel cum ipſo perſonaliter, vel ijs, qui adminiſtrationi illius præfecti ſunt, aliquid agatur.*

2 *Geſtum cum minore cenſetur, ſi de ſolutione facienda ei denunciatum ſit.*

3 *Cum minore, paternum contractum abs ſe ignoratum proponente, tametſi quid geſtum eſſe putetur: tamen ex beneficio generalis clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. reſtituetur.*

4 *Minori per ſe, aut ex ſuo facto damnum ſubeunti, ſuccurritur: ſecus ſi patre, vel alio quopiam aliquid in illum ſit geſtum.*

5 *Minor an & quando & quibus caſibus auxilio l. hæres abſens. ff. de iudic. fruatur?*

CAPVT CI.

QVO fit, vt in materia reſtitutionis in integrũ hoc ſit attendẽdũ, quomodo actus aliquis ad minoris perſonã, vel eorũ qui ſei pręſunt, dirigitur, vt eſt in l. ait prętor. ff. de mino. vbi text. habet: Geſtum ſic accipimus qualitercunq; ſiue contra-
1 ctus ſit, ſiue quid aliud contingat. Proinde ſi emit aliquid, ſi vendidit, ſi ſocietatẽ coijt, ſi mutuã pecuniã accepit, vt his caſibus, modò captus ſit, ei ſuccurri debeat: ſi deniq; a paterno debitore ſoluta ſit pecunia, & hanc perdiderit: ſi etiã fideiuſſorio nomine ſe, vel ſuã rem obligarit. Sed & in iudicijs ei ſubuenitur, ſiue dũ agit, ſiue dũ conuenitur. Si deniq; hęreditatẽ minus lucroſam adierit, quod & extenditur ad agnitionẽ bonorũ poſſeſsionis,

feſsionis,ab eo factam. Si etiam ſine dolo malo cuiuſque legatũ repudiauerit, vel in eius optione captus fuerit. Qui omnes caſus, infinitiq; alij, recenſentur in ea l. ait prætor, ex quorum farragine potes ingenua mente concipere, hoc Iureconſultum ſentire voluiſſe, vt cum minore aliquid geſtum cenſeri debeat, vbi cum eo perſonaliter actum eſt, aut cum his, qui eius adminiſtrationi pfecti ſunt, quales ſunt tutores ſeu curatores. Quinimò ſi ex ſolo præſcriptionis curſu cũ
1 eo geſtum aſſeuerares, fruſtra a creditore fieret interpellatio: quam tamen pro validiſsimo hac in re exemplo attulit Iureconſultus in ea l. Aemilius. Quo fit, reſoluendo, dicas, cenſeri cum minore geſtum, ſi ei vt ſolueret, denunciatum fuerit,
2 rit, præter quam l. Aemilius, habes ad id l. ſi cum militaribus C. de reſtit. milit. & ſi nulla acceſſerit interpellatio nec actus aliquis, qui ad minoris perſonã, aut ſuorum adminiſtratorum referri poſsit, tũc cum eo nihil actum cenſebitur. Nec his aduerſabitur, iudicari debere cum eo geſtum, ſi paternum contractum a ſe igno
3 ratum proponat: id enim cum geſtione nihil communionis habet, imò ſubuenietur minori tali exemplo via reſtitutionis, non ex edicto de minoribus, vel quia cum eo ſit aliquid actum, ſed beneficio generalis clauſulæ, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, vt in ſpecificis & expreſsis terminis declarat, & eleganter deducit Bar. in ea l. Aemilius, motus eius l. diſpoſitione: per quam introducitur, hoc attẽdi, an ſubſit cauſa, ob quam etiam maiori indulgeri poſſet reſtitutio. Minus in eandem ſententiam aderit., quod ſupra conſideratum eſt, ex læſione, in minorẽ reſultante, cum eo aliquid actum extitiſſe: hic enim nodus facillimæ eſt extricationis. Nam ſi per ſe, aut ex facto
4 ſuo, damnum ſubiret, minor eſſet, in quo ei accedi deberet, ſed quum primum actus a patre prodierit, & ab eo cœperit præſcriptio, & nihil ſit in minorem poſtea geſtum: tale præſcriptionis complementum, ſi nullum aliud adſit adminiculũ, non inducit, vt illud damnum ſic emergens in minore, læſionem inducat: ſaltem talem, ob quam is reſtitui debeat: quia quũ hæres patris ſit, & a patre contractus proceſſerit, tenetur patris factum ſequi, & ratum habere. argu. l. hæres ab-
5 ſens. ff. de iudicijs. Nec hoc capite ſuccurretur minori per reſtitutionem, quũ non ſubſit iuſta & rationabilis cauſa: ſoletq; tantũ minori lex adeſſe, vel vbi eadem ratione maiori opitularetur, aut quum ætatis minoris habetur ratio, ſeu actus cum minore celebrati. quæ quum hoc caſu ceſſarit: ceſſabit deniq; vt talis læſio, ex complemento præſcriptionis reſultans, conſiderari non debeat.

Si pater procuratorem ad donandum conſtituerit, & eo mortuo nondum facta donatione, filius procuratorem nõ reuocarit, qui poſtmodum eã donationem expleuerit, poterit num reſtitui filius circa eã obmiſsionem reuocationis?

SVMMARIA.

1 *Filius, ante factam donationem non reuocãs procuratorem, a moriente patre ad donandum conſtitutum, ſi petat reſtitutionem; ſecundum quoſdam eam impetrat.*

2 *Minor exceptione dilatoria, quam proponere potuiſſet, in hoc caſu ſe non defendẽs, an & quomodo reſtituatur.*

3 *Minor etiam ad omiſſum lucrum auctoritate & adminiculo l non omnia. ff. de minoribus, reſtituitur.*

4 *Cum minore nihil geſtum eſſe, ipſumq; beneficio reſtitutionis non gaudere debere, cenſetur ſecundum quoſdam: Procuratore ex ordinatione patris defuncti, a quo cœperit præſcriptio, ſine minoris miniſterio donationem perficiente.*

5 *Geſtum aliquid cum minore exiſtimatur a Soſino, ſi patre mortuo, donatum a procuratore fuerit.*

 6 *Reſti-*

6 *Reſtitutio ceſſat, actu a patre initium ſumente.*

7 *Declaratio Auctoris ad ea, quæ de donatione, a procuratore poſt defunctum patrem facta, ſunt adducta.*

8 *Minor, procuratorem a demandata ei donatione reuocans, & omiſſionem abs ſe factam ſupplens, reſtituitur, & nu. ſequen.*

10 *Actus reuocabiles ab irreuocabilibus quibus præcipuè dignoſcantur?*

11 *Vſucapione completa, dum quis eſt in vtero, datur reſtitutio.*

12 *Vſucapionem a maiore defuncto cœptam, contra pupillum, & eum qui in vtero eſt. currere quidē, ſed reſtitutionē concedere.*

13 *Qui in vtero eſt, haberi pro nato, & tanquā natum reſtitui: ſi de legali: ſecus ſi de conuentionali præſcriptione quæratur.*

14 *Minor, vſucapione contra ſe completa, dum minor eſt, in vſucapientem dominiū tranſmouiſſe cenſetur, & reſtituitur.*

15 *Cum minore nihil in præſcriptione conuentionali geritur, quod actus ex poteſtate defuncti procedat.*

CAPVT CII.

DVM huic articulo finem imponere conſtituiſſem, occurrit mihi in mentem conſil. Socini 112. priore volumine, in quo adfert caſum, quo explicare nititur, quando aliquid cum minore geſtum dicatur? Solet enim ab eo ibi quæri, Si, dum pater vixit procuratorem Titium ad donandū conſtituerit, qui demum domini voluntatem ſecutus donarit, ſed iam mortuo cōſtituente. Cæterum filius hæres patris, agnoſcens ſibi plurimum damni ex ea donatione ineſſe: conſiderans denique,
1 debuiſſe ab eo primum, quam fieret donatio, reuocari procuratorem, ſi aduerſum eam reuocationis obmiſsionem petat ſe reſtitui, an ſit audiendus? In quo hæſitauit Soſinus, quid eſſet ſtatuendum: Primum referens, a quibuſdam opinatum, locum eſſe reſtitutioni, quum in ſimili, ſi dilatoria exceptione non ſe iuuerit minor, quam tamen potuiſſet proponere, poſsit ob id reſtitui per deciſionem dicti §. minorem, quum etiam ad lucrum omiſſum reſtituatur. l. non omnia. ff. de min. Oppoſitum vero ſuadebat, quod hoc capite cum minore nihil ſit geſtum cœperitque actus a patre a quo hic conſtitutus procurator fuerat vt ſine aliquo minoris miniſterio donaret, & ita a reſtitutione repellendum ſecundum eam l. Aemilius. Tandem Soſinus exiſtimauit cum minore fuiſſe aliquid actum: quia patre defuncto dona
4 tum a procuratore fuerit, vt ea de re ge-
5 ſtum cum eo aliquid cenſeatur: ad quod ait facere l. etiam ei. ff. de minor. in qua habetur, minorem cenſeri rem ſuam alienaſſe, qui contra ſe eam præſcribi ſit paſſus. Quæ in ſumma vera mihi non videtur ad eam rem declaratio. Nam ſi cōſiderauerimus, a patre actum exordium cœpiſſe, manebit indubitatum, per eam l. Aemilius, ceſſaturam reſtitutionem.
6 Quòd autem dicitur cum minore geſtum, quia patre mortuo, donatum a pro
7 curatore fuerit, hoc non efficit aliquid actum cum minore, ſi rei initium & originem ipſam penſemus. Potuit enim donaſſe efficacia ſui mandati procuratorij, & donec eius reuocatio intimata fuiſſet: & ita euitabitur ſcrupus oppoſitus, hunc
8 ſaltem reſtituendum, vt denuò procuratorem talem reuocet, & a ſe factam obmiſsionem ſuppleat. Nam præter id, quia res non eſt integra, impedit eum contractus, qui a patre proceſsit. Quare eodem conſilio & poſtremo loco ſenſit Soſinus, vt huic filio ex clauſula generali ſuccurratur, ſi quod a patre actum fuerat, ſe ignoraſſe proponat: quia neſciuerit, an pater talem procuratorem ad donandū conſtituiſſet: in quo ego eum ſequor.
9 Nam etiam maiori vigintiquinque annis tali caſu lex ſuffragaretur: ſed non explicat ipſe, an ſaltem poſsit vel debeat reſtitui, quando procuratorem reuocaſſe omiſerit: vbi tamen licito tēpore, puta patre defuncto, cum reuocare potuiſſet: nec tunc ignoraret, quid pro donatione ſtatuiſſet pater: qui tameo eſt potior nodus huius articuli, omnino diuerſus ab

actu

actu ignorantiæ, quũ in minore ſcientiã
interueniſſe fateamur. Et in hoc ego pu-
tauero, ſic diſſoluendum negotium vt ſi
admiſeris minorem, mortuo patre, reuo
care potuiſſe mandatum procurationis,
certum ſit, eo caſu minorem ex edicto
de minoribus reſtituendum, quia re ve-
ra læſus ſit: nec ſpectabitur, patrem ita
primùm ſtatuiſſe. Fuit enim hic actus
reuocabilis: & dum pater vixit, potuit ab
eo tunc ſine dubio procurator reuocari:
quod & ſimili lege licuit minori, tanquã
eius hæredi: cui aſſcribi nequit, quòd res
ſit infecta. Hoc enim non arguit, vt ex
eo à reſtitutione excludi debeat, quũ paſ
ſim rebus infectis, imò perfectis, mino-
res læſi reſtituantur: nec eſt idem iudi-
cium ſtatuendum in actu, qui eſt reuoca
bilis, & à defuncto prodiens, quale ſta-
tuitur alio exemplo, cùm actus eſt irre-
10 uocabilis, puta, vbi agitur de contractu
& conuentione, quæ à patre ſumpſit ori
ginem. Nam quum ſint ab initio con-
tractus voluntarij, ſubduntur poſtea me
ræ & puræ neceſsitati, vt eſt in l. ſicut.
C. de act. & ob. ſic crediderim poſſe tali
caſu minorem reſtitui. Aduertetur his
aduerſus vſucapionem completam, dũ
quis eſſet in vtero, competere reſtitutio-
nem in integ. l. etiam ff. de mino. tu ta-
men hoc ſic debes declarare, vbi cœpta
primũ fuiſſet talis vſucapio cõtra maio-
11 rem. Tunc enim continuatur in pupillũ,
aut in eum, qui eſt in vtero, vt in l. ſi fun
dum. ff. de fundo dotali, nec dormit inte
rim vſucapio, vt præſcriptio, dum eſt in
vtero, per l. j. & fin. C. ſi aduer. vſucap.
vb. Scribentes teſtantur, hanc eſſe com-
munem ſententiam, vſucapionem, quæ
à defuncto maiore cœpit, cõtra pupillũ,
& dum pupillus eſt, aut ſi in vtero exi-
ſtat, currere, ſed reſtituitur. Qui enim in
vtero eſt, habetur pro nato: & ita reſti-
tuitur, ac ſi is natus eſſet, cùm maximè
12 de legali pręſcriptione eſt quæſtio: ſecus
ſi de cõuentionali tractaretur: quia tũc
curret ſine aliqua ſpe reſtitutionis, per l.
Aemilius. ff. de minor. Nam vbi contra
13 minorem completur vſucapio, & dum
adhuc minor eſt, cenſetur is transtuliſſe
dominum in vſucapientem, l. alienatio-
nis verbo. ff. de verbo. & rer. ſignif. & ita
cum eo geſtum eſt, vt meritò & iure o-
ptimo reſtitui debeat. Sed in conuentio-
nali præſcriptione nihil cum minore ge-
14 ritur: quia actus procedit ex poteſtate,
per defunctum conceſſa: & idem iuris eſ
15 ſet, ſi etiam hoc capite eum eo aliquid
gereretur, vt diffusè iam ſuprà edoctum
agnoſti.

An cœpta contra defunctum præſcriptio ſine aliqua ſpe reſtitutionis currat?

S V M M A R I A.

1 *Declaratio Caſtrenſis in l. ſi intra. C. de non num pec. ab Auctore improbatur, & adductis firmioribus rationibus dilucidius explicatur.*

2 *Minor ſeu pupillus ad præſtandam ſolutionem adactus, à quouis reſtitutionis beneficio excluſus eſſe cenſetur ex ſententia Caſtrenſis.*

3 *Minorem non ſolùm, ſi quid cum eo geſtum fuerit, videri reſtituendum, ſed etiam alia accedente cauſa, qua vel maiori competit reſtitutio.*

4 *Declarat Auctor l. 1. C. ſi aduerſus vſucapionem reſt. poſtul. & num. 4.*

5 *Minor etſi de contractus perpetuatione agatur inter contrahentes: tamen d. l. 1. C. ſi aduerſus vſucap. beneficio reſtituitur.*

6 *Præſcriptionis à patre cœptæ, & confirmationis contractus ijdem exiſtimantur termini, auctoris noſtri iudicio.*

7 *Exceptio non numeratæ pecunię ex contractu patri competens, quando de iure proponi poſſit.*

8 *Pręſcriptione ad confirmandum contractũ tendente, reſtitutio datur ex ſententia Caſtrenſis, adducentis in opinionis ſuę robur d. l. ſi intra. C. de non num. pec.*

9 *Pupillus ad ſoluendum cogitur, cùm de confirmando contractus, exordium à patre habente, quęſtio infertur, & ſententia Caſtrenſis clarius explicatur, hoc eod. nu.*

10 *Pupillus ob biennalem taciturnitatem præmiſſum*

miſſum patris ſoluere tenetur .

11 *Pupillus, per ſe cõtrahens, aduerſus biennalem præſcriptionem non numeratæ pecuniæ non reſtituitur.*

12 *Reſtitutio ceſſat, præſcriptione biennali à defuncto incipiente.*

13 *Minori non indulgetur reſtitutio, ſi vſucapio à maiore cœperit. ſecus ſi à minore.*

15 *Veriſſima l. Aemilius. ff. de minor. interpretatio ab Auctore commemoratur, & exẽplo conſuetudinis & caſus apud Burgundiones vſitatiſſimi corroboratur.*

CAPVT CIIIt

AD ſuperiorem claſſem pertibit, hoc loco ex aminare, quo
modo declarari & aſſumi
debeat, cœptam à defuncto
præſcriptionẽ id operari, vt citra omnẽ
reſtitutionis ſpem effectum producat:
quæ concluſio (vt prius noſti) deprehen
ditur ex ea l. Aemilius. Et vt clarius hoc
tibi innoteſcat, erit contrarijs & oppoſi-
tis textibus, tum rationibus, tentandum
negotium. Solet enim in eam rem Ca-
ſtrenſis in l. ſancimus, adferre l. ſi intra.
C. de non num. pecu. quæ tria cõplecti-
tur: quorum primum eſt, Non numera
1 tæ pecuniæ exceptionem ad hæredem
tranſmitti, ita vt quod ex tempore ſu-
pereſt, eum ſequatur: qui ſi eius tempo-
ris beneficio volet aduerſus creditorem
vti, maximè in proponenda non nume-
ratę pecuniæ exceptione, præſtare id po
terit, etiamſi dum vixit defunctus, nulla
is ſit vſus quęrimonia. Secundo verò
membro adiſcitur: Sin autem conque-
ſtus defunctus fuerit, haud dubium eſt,
non numeratæ pecuniæ exceptionẽ hæ-
redi, & in eius hæredem, competere.
Quòd ſi legitimum tempus, hoc eſt, quod
à legibus definitum eſt, exceſſerit, credi
tore minimè conqueſto: omnimodo hę-
res eius, etiamſi pupillus ſit, perſoluere
debitum compelletur. Atque hoc eſt ter
tium eiuſdem legis caput: ex quo poſtre
mo iudicandum exiſtimauit Caſtrẽſis,
quum lex eò pupillum arctet, vt ſoluat,
cenſetur in conſequentiam ipſum à quo
uis reſtitutionis beneficio excluſiſſe, qui
aliàs ad ſoluendum non compelleretur,
2 vt gloſſa in ea l. ſancimus, fuerit eius o-
pinionis, l. ſi intra, referẽdam ad caſum,
in quo à defuncto cœperit præſcriptio:
cui certum eſſet, dum is viueret, non nu
meratę pecunię exceptionem competijſ
ſe: vt mirum eſſe non debeat, ſi ibi mi-
norem comitetur præſcriptio, & ad ſolu
tionem adſtringatur. Secundum quam
gloſſæ doctrinam patet euidens reſolu-
tio ad eam l. ſancimus, ita vt contraria
& diuerſa à præſcripta concluſione iudi-
cari non debeat. Sed ab eius gloſſæ ſentẽ
tia deficiendum cenſuit Caſtrenſis in ea
dem l. ſancimus, qui ibi crediderit, ideo
tempus illud contra pupillum currere
quòd exceptionis non numeratæ pecu-
niæ propoſitio contractus, à defuncto ge
ſti, corroborationem introſpiciat, & eò
deflectatur. Quę eius conſideratio, ſi ge
nerali ſenſu & intellectu deſumatur, le-
uiſsima & frigida apparebit: per quã ſe-
queretur, vix poſſe minorẽ reſtitui, vbi
de contractu, à patre celebrato, ageretur
quem tamen, ſi cum eo geſtum aliquid
fuerit, lex iubet reſtitui. aut ſi aliàs adeſ
ſet cauſa, ob quam etiam, qui maior eſt,
3 poſſet reſtitui. Confunditur denique
eiuſdẽ declaratio per l. j. C. ſi aduer. vſu-
4 cap. vbi reſtitutionis auxiliũ contra eos,
qui res minorum vſuceperunt, decerni-
tur. ita vt ibi non fiat diſtinctio, an à pa-
tre prodierit contractus, aut cœperit ab
eo præſcriptio: nulla etiam habita conſi-
deratione nullitatis, ſeu corroborationis
contractus Quinimò ſi admiſeris, de cõ
tractus perpetuatione eo loco agi: lex
tamen adhuc in eum caſum minorem re
5 ſtituendum iubet. Malè etiam mihi vi-
ſus eſt ſenſiſſe Caſtrenſis, qui docere vo
luerit, diuerſa eſſe hæc duo, à defuncto
cœpiſſe pręſcriptionem, & ad contractus
confirmationem tendi, quòd exceptio
6 non numeratæ pecuniæ tali caſu contra
ctus, à defuncto geſti, corroborationem
inſpiciat, quaſi diuerſum eſſe autumet
à patre proceſsiſſe contractum: quum ta-
men

men, me iudice, duo hæc tam inter ſe connexa ſint, vt vnum ab alio pendeat. Tu enim mihi non abnegabis, patrem, qui primùm contraxit, ex mutuo obligatum, ſicque ei ab initio non numeratę pecuniæ exceptionem com petiiſſe, quā potuit intra biennium proponere, vt eſt iuris manifeſti. Quod biennij tempus ne

7 mo neſcit ad confirmandum contractū introductum, atque à præſcribente eò tē di, vt quod egit & cœpit defunctus, adimpleatur ac perficiatur: vt hac occaſione docendum à Caſtrenſi non fuerit, ideo in illa l. ſi intra, reſtitutionem dari, quia ad confirmandum contractum ten dat præſcriptio: quum nimis generalis & confuſa ſit hæc ratio, quaſi ea tacitè abnegaſſe voluerit, ſic eo loco ſtatutum,

8 quòd à defuncto cœperit pręſcriptio, quę tamen eſt vera ad eam legem decla ratio. Et quum ab eo cœpiſſet, manſit in dubitatum, per præſcriptionem talem, puta biennalem, decurſum ad contractus corroborationem tendi. Sic non ab re in ea l. ſi intra, diſponitur, pupillum co gi, vt ſoluat: quod efficit mutui contractus, qui à patre cœperat. Debuiſſet igitur apertius Caſtrenſis dixiſſe ad talem ſolutionem: ideo pupillum adigi, quia quæſtio eſſet confirmandi contractus, qui à patre exordium habuiſſet: & duo

9 hæc ſimul adnectere: cuius certè opinor fuiſſe mentem talem, idque eum ita ſen ſiſſe, & ſi expreſsis apertiſque verbis non declararit. Quia quum narrauerit, ibi contractus corroborationem tendi, benè ſequitur, id ad contractum paternum eſſe referendum, aliàs fruſtra contractus confirmari diceretur. Solet enim priuatio habitum præſupponere: quem ſi ſic intelligendum duxeris, vt ita mihi exiſtimatur neceſſariò declarandus, iam habebis l. illam, ſi intra, omnino diſpoſitioni l. Aemilius accedere. Quum tamen aliquando licuiſſet textum eius l. ſi intra, intelligere, & eius mente rimari, primo iudicio concepi, ſecundum illius textus feriem defendi poſſe, ibi temporis curſum à defuncto non cœpiſſe: quod docere videntur hæc eiuſdem textus verba: (Sin verò legitimum tempus exceſſerit) nullo alio ibi declarato, an à defuncto cœpiſſet, necnon præſcriptio? imò concepta eſt ea lex generalibus verbis. Fateare tñ neceſſum eſt, à defuncto primùm præſcriptionem cœpiſſe, quum in ſui initio textus habeat, non numeratæ pecuniæ exceptionem ad hæredem tranſmitti. Quod vel ea ratione permittitur, vt demum propoſitus caſus decidatur, quia ob biennalem taciturnitatem compella

10 tur pupillus, quod pater eſt pollicitus,

11 ſoluere: aliàs, ſi pupillus principaliter cō traxiſſet, non reſtitueretur, cū tamen id eſſet aduerſum leges infinitas, quibus oppoſitum eius diſponitur: imò ex eodem textu, ſi ad amuſſim inſpiciatur, haud dubiè deſumitur, à defuncto tempus cœpiſſe: quia in eius exordio de querimonia à defuncto facta, fiat mentio, quę que in hæredem ius illud tranſmiſerit: ita vt ille finalis ſermo (Sin verò legitimum tempus exceſſerit) ſecundum præ cedentia declarari debeat, & eò comprobari, à defuncto tēpus cœpiſſe. Nec ſum neſcius, quoſdam aliter eam legem declarare voluiſſe: vt & ſi textus habeat pupillum ad ſolutionem cogendum, non tamen dici, aut iudicari, debere beneficio reſtitutionis priuari. Quorum ſententiā probare ego non poſſum: quia ſi ad debitum ſoluendum lex pupillum cogat, quomodo hunc reſtituendum contra eā ſolutionem cenſebis? aliàs inutiliter & ſuperuacaneè ad talem præſtationem adigeretur: quæ non fuit vero ſimilis mens ſtatuentis, quum is attendendum id putarit, quod iam tam frequente ſuprà ſermone repetiuimus, à defuncto præſcriptionem biennalem cœpiſſe, & ita reſtitutionem ceſſare debere: ita vt ea duo, ſimul copulata, temporis curſum à defuncto cœpiſſe, & de eius contra-

12 ctus confirmatione agi, firment eam, quàm primùm hac in re opinionem cō cepimus. Præter hæc in huius materiæ enundatione aduerſus pręſcriptam concluſionem, de præſcriptione conuentionali cōtra minorem currente, adfertur à Docto-

Doctore in contrarium l.j. C. ſi aduer-
ſus vſucapionem, quæ vult, contra dam-
num, quod ex vſucapione procedit, poſ-
ſe minorem reſtitui : nulla facta diſtin-
ctione, an à maiore ſeu minore cœpiſſet
præſcriptio Quam legem ſic declaran-
dam putauit crebrior turma. Scriben-
tium, vt ſi à maiore vſucapio cœperit,
tunc contra minorem currat, nec debeat
is reſtitui. Quòd ſi à minore cœperit, lo
13 cum eſſe reſtitutioni : & ita ſecundum
hunc poſteriorem caſum eam legem pri
mam declarandam. Aliter etiam reſol-
uendum credidit Caſtrenſis, hoc ibi i-
deo diſponi, quia de legali tempore age
retur: quo caſu vult etiam reſtitutionem
competere. Ego vero illius legis ſenſum
expendens conſideraui non poſſe eam
legem aliter declarari, quàm quòd à de
functo cœpiſſet præſcriptio. Scis enim
per legem ſancimus, intruductum præ-
ſcriptionem, niſi quę fuerit longiſsima,
14 à minore non incipere: vt hac cauſa di-
cendum ſit, eam legem quum à defun-
cto cœpit vſucapio, eſſe declarandam.
Quæ interpretatio mihi magis quadra-
re & conuenire videtur, quàm illa eorũ,
qui exiſtimarunt, eſſe per legem ſanci-
mus correctam : quum ſit vitanda legũ
correctio, vbi potiſsimum lex aptè & ſyn
cerè, ac citra omnem ſcrupum poteſt de
clarari, & ſi non improbem communem
illam reſolutionem: quia ita ſit concepta
vt ſecundum eas leges, quæ iudicabãtur
contrariæ, ſint concordes, nec inter ſe cõ
tinere diuinatiuum intellectum pateat.
Referam denique, te haud abſurdum iu
dicare debere, ſi quandoque nodi legũ
ſic extricentur, vbi potiſsimum lex gene
rali ſermone vtitur. Quòd ſi huic inter-
pretamento adhæſeris, facilè à te reſpon
debitur ei, quod ipſi præmiſimus, l. illã
ſic eſſe declarandam, quod à defuncto
cœpiſſet præſcriptio: hoc enim pugnare
& planè contrariari intelliges ei, quod in
eadem l. terminatur, maximè in reſtitu-
tione, quam contra vſucapionẽ lex vult
indulgeri quæ ſi à defuncto cœpiſſet, a-
lias non concederetur Quòd denique à
defuncto cœperit præſcriptio, in eodem
textu penè verbum nullum annotatum
reperies, vt iam liquidò enucleatam ha-
beas eius l. Aemilius, materiam: & iam
intelligas, quomodo ſit interpretanda &
enodanda concluſio : Conuentionalem
15 præſcriptionem, quæ à defuncto cœpit,
in minorem ſine aliqua ſpe reſtitutionis
currere : cuius concluſionis caſus eſt a-
pud Burgundiones in Praxi frequentiſ-
ſimus. Solent enim minores paſsim ad-
uerſum contractũ, qui à patre primùm
proceſsit, petere ſe reſtitui: & inter cæte-
ra exempla, hoc eſt præclariſsimũ, quòd
effluxo tempore reachatus (ita enim v-
tuntur tali praxis termino, ſeu pacto de
retrouendendo, à partibus conceſſo) vo
luit reſtitui, vt quamuis lapſum ſit tem
pus, poſsint nihilominus ad conſecutio-
nem rei à patre venditæ admiti: in quo
indifferenter repelluntur, ſi non adſit iu
ſta alia cauſa. Hæc autem iniuſta cenſe-
tur : quia nunquam aliàs eſſet certum,
aut tutum cum maioribus contrahere,
ſi maximè minores, qui horum ſunt hæ
redes, poſſent à contractibus reſilire. Ex
ideo ſolet Senatus Dolanus hac in re ſo
lùm pupillaris ætatis tempus à curſu pr̨æ
ſcriptionis, quæ à defuncto cœpit, ſubdu-
cere, etiam ſi pars temporis, pendente
minori ætate, effluxiſſet: qđ nos poſtea
nitemur maturius & plenius excutere.

Quæ præſcriptiones ipſo iure in minores olim nõ currerẽt?

SVMMARIVM.

1 *Pręſcriptiones, quæ in minores olim, & qua liter currebant, quales fuerint?*

CAPVT CIIII.

NON impertinenter ſubiungi
præfatis poterit, eſſe præſcri
ptiones quaſdam, quæ ſecun
dum iuris vetuſti diſpoſitio
nem etiam ipſo iure minoribus non cur
rerent: qualis eſt ea, quæ quinquẽnio, ad
inoffi-

inofficioſi querelam intentandam præſtituto, terminabatur: vt eſt in l. 2. C. in quibus cauſis vbi diſponitur, adoleſcentiæ tempus non imputari in id quinquẽnium liberis, cuius præſcriptio ſeram inofficioſi mouentibus quæſtionem opponi ſolet, nihilque hoc caſu eſt à l. ſancimus, immutatum: ad cuius dicti cõprobationem accedit l. fina. C. ſi manci. fuerit aliena. Quædam vero præſcriptiones olim in minores currebant, non tamen ipſo iure, contra quas poterant reſtitui: qualis erat triennij vſucapio, biennalis
1 non numeratæ pecuniæ exceptio, idemũ decennalis vel viginti annorum pręſcriptio: hodie tamen hę omnes præſcriptiones minoribus ipſo iure non currunt, vt eſt in ea l. ſancimus, remanente ſalua & intacta quadraginta annorum præſcriptione: in quibus longiſsimis præſcriptionibus te ſequi oportet communes reſtitutiones, quas ſuprà attigimus.

Præſcriptionum alię Iudiciales, alię Extraiudiciales.

SVMMARIA.

1 *Iudiciales præſcriptiones quæ ſint? & earum vſus quo ſe extendat.*
2 *Inter extraiudiciales præſcriptiones & eas reponi, quæ ſtatutaria dicuntur.*
3 *Statutariarum præſcriptionum vſus in quos & quatenus efficax?*

CAPVT CV.

Svnt etiam pręſcriptionũ quædam iudiciales, aliæ verò extraiudiciales. Quæ iudiciales ſunt, quæ olim, vt etiam ho-
1 die, minoribus currebant: ita vt tempus, ad appellandam à lege datum, & pro prouocationis proſecutione præfixum, minorem liget, argum. l. etſi fine. §. fina. ff. de mino. quod etiam in tempore, ad inſtituendam & terminandam inſtantiam præſtituto, procedit, vt eſt in l. properandum, circiter finem. C. de iudicijs. Id etiam ad dilationem, quam iudex partibus præſtituit, protenditur, vt eſt in ea l. etſi fine. §. penul. vbi minori, ſi intra diem non prouocauerit, ſubuenitur, vt prouocet. Deſumitur etiam, eſſe ex-
2 traiudiciales quaſdam præſcriptiones, inter quas reponuntur ſtatutariæ, quas ſuprà edocuimus in minores dari: puta, ſi is infra annum per ſtatutum conceſſum rem, à ſuo proximiore venditam,
3 non retraxerit, aut ſi malis, reuocarit: poſſet tamen eo caſu minor ob iuſtam cauſam reſtitui, ſi tunc temporis neceſſariò & probabiliter abſens extitiſſet: cùm ẽt tali reſtitutione non priuaretur maior, vt efficacius idem minori concedi debeat. Quod aperto animo ſectatur Angel. in ea l. ſancimus. Habes etiam tempus, ad inuentarij confectionem indultum, in minorem currere, ſed eum reſtitui, vt eſt in §. pupillus, in Authentico, de hęred. & Falci. Aut ſi intra tempus, ad accuſandum iure mariti datũ, quod eſt 40 dierum, non ſatisfecerit per l. auxilium. ff. de minor.

Pendente ætate pupillari non currit, ſed dormit præſcriptio.

SVMMARIA.

1 *Præſcriptionem in ætate pupillari ceſſare, vſitato atque præclaro, à Burgundionibus ſumpto exemplo probatur.*
2 *Præſcriptione in pupillum non currente, ipſa ratio ſuadere videtur, vt illud tempus quod pręſcriptioni competit, deducatur.*
3 *Iudicis officium eſt, etiam ſola parte requirente, tempus, retrouendicionis pacto adiectum, diſtrahere.*
4 *Elegans exemplum ad præſentem materiã perfectius intelligendum, & in foro frequens, ab Auctore adducitur.*
5 *In præſcriptione quid potiſſimum attendi neceſſum ſit?*
6 *Cum minore nihil ex ſolo ſubſequutæ præſcriptionis complemento actum cenſetur.*
7 *Pupillo redemptiuam gratiam ignoranti reſtitutio conceditur.*

CAPVT CVI.

QVod verò ad longiſsimi temporis præſcriptionem attinet, à te id vnum annotari velim: Si qui mor eſt, pupillarẽ ætatem nondum exceſſerit, nulla præſcriptione eum lædi poſſe: tunc enim fingitur dormiuiſſe, non cucurriſſe præſcriptio. l. in bonæ fidei. ff. de acq. rerum domino. Facit l. ſicut. §. penul. C. de præſcrip. triginta ſeu quadraginta annorum. Confert autem id plurimum ad intelligentiam eius, quod primùm attigimus, ſummotum à Senatu Burgundo tempus ætatis pupillaris, in his maximè, qui cùm minores eſſent, peterent ſe ita reſtitui,
1 vt lapſo rempoe, quod pacto retrouẽditionis adiectum fuerat, poſſent ad eandẽ rem quamuis à patre præſcriptio cœpiſſet, admitti. Si enim in pupillum non cucurrerit præſcriptio, ſuadet omnino ratio, tempus illud debere deduci. quod
2 fit à Senatu Dolano ad maiorem & efficaciorem expreſsionem, & vt minus in eo inſiſtat iudex: cuius tamen eſſet officij, etiã ſola parte requirente, tale tẽpus à præſcriptione diſtrahere: quæ eſt ſummè elegans, & non pœnitenda declara-
3 tio ad eam l. Aemilius. Huiuſq; rei intelligendæ gratia, non alienum à propoſito iudicabitur, ſi hoc loco exemplum recẽſuerimus, quod ego in ſimili negotio praxi accommodatum memini. Caſus autem eſt huiuſcemodi: Tunc, quum minoris pater viueret, ipſe quaſdam poſſeſſiones, cuius erat dominus, vendidit: ea tamen lege, vt intra annos 20. has, ſi vel-
4 let, poſſet repetere, & emptorem ad retrouenditionem compellere. Cæterùm datum eſt, vt hic poſtea ante decimum eius temporis annum ſuum diem obietit, relicto filio pupillo, qui tunc octauũ tantum annum attigerat. Tandem pupillari ætate effluxa, ac vbi iam præterijſſet integrum 20. annorum tempus, minor reſtitutionem à Senatu impetrauit, cuius beneficio poſſet eo pacto retrouenditionis vti, & rem à patre ſic venditam recipere, reſtituta emptori pecunia.

Qui quò reſtitutionem facilius & liberius aſſequeretur, narrabat ſe à patre pupillum relictum, nec contra eum præſcriptionem cucurriſſe: aliud præter hæc, adijciẽs, ſe ob ætatis imbecillitatem redẽptiuam gratiatiam ignoraſſe, quam etiã aſſerebat à patris obitu expiraſſe, vt ei magis eſſe deferendum diceret: quæ omnia non modicam dubitationem excitarunt, an num hic eſſet, reſtituendus? Quibuſdam ex Senatoribus huius intentionem improbantibus, quia à patre cœpiſſet contractus, & præſcriptio, vt eſt in ea l. Aemilius, in qua non attenditur, an de functo mortuo finita poſtea fuerit, imò ſolùm ſpectatur initium, & rei origo, & an cum minore geſtum aliquid fuerit:
5 quod præſenti caſui non poſſe adaptari differebant: quia ex ſolo præſcriptionis ſubſecutæ complemento, nihil cum minore actum cẽſeretur: atque horum ſententia, ſi à terminis, in quibus loquuntur non diſceſſeris, eſt in ſe veriſsima. Sed ſi ad ignorantiam animum retuleris, & admittas, à pupillo hanc gratiam redem-
6 tiuam ignoratam, manebit citra omnẽ dubitationem, vt is debeat reſtitui: quia etiam in eum caſum maiori ſuccurreretur, per eam l. Aemilius, accedente ma-
7 ximè iuſta & probabili ignorantia, citra quam hic eſt abſolutè à tali reſtitutione profligandus, & planè exſibilandus.

Subductio temporis pupillaris ætatis an ordinario officio ſeu extraordinario fieri debeat?

SVMMARIA:

1 *In ſubductione temporis ætatis pupillaris ex Auctoris ſnĩa reſtõ non eſt neceſſaria.*

2 *Via ordinaria optimum remedium, quo indemnitati pupillari in ætatis ſubductione conſulitur.*

3 *Ratio ſeu modus proceſſus in ſubductione temporis ætatis pupillaris apud Dolanos, Burgundiones ab Auctore exponitur.*

CAPVT CIII.

IVS tamen eſt noſſe, & intelligere, an illud pupillaris ætatis tempus ſummoueri via reſtitutionis debeat? vel ſi ſat eſſet, hoc ordinario iudicis officio expediri, quod ego iam per tranſennam ſuprà attigi. Quantum autem mei eſt iudicij, ego ſemper huic hæſi, hæreoque ſententiæ, vt hoc caſu nulla ſit reſtitutio neceſſaria. Nam quum lex teſtetur, & diſponat, contra pupillum pręſcriptionē
1 non currere, poterit ipſe citra eius temporis conſiderationem rem venditā ab emptore auocare. Quo ſi obiecerit emptor tempus, pro re redimenda præfixū, quum hic pupillus eſſet, elapſum, ipſe illius intentionem refutando, allegabit, contra hunc tali tempore præſcribi non potuiſſe: quod iudex non ſolùm examinare, ſed & terminare tenebitur, ita vt ea via ordinaria pupillo optimè conſulatur. Qui certè eſt apertiſsimus modus, quo pupilli indemnitati caueatur: & hac
2 cauſa ſolet Senatus Dolanus, vbi ſe tales aut ſimiles aliæ offerunt ſupplicationes, iudici, coram quo lis eſt agitāda, demandare, vt primum pupillus curet co-
3 ram iudice eius aduerſarium citari, auditurus ipſius querimoniam. Cæterùm, ſi ei ex actis & documentis litis patuerit, tunc quum moreretur pupilli pater, ſupereſſe ex integro tempore, ad redimendum dato, tempus aliquod, puta ſeſquianni, ſeu vnius, vel duorum: idque tempus, pupillari ætate pendente, expiraſſe, ſubducat tunc tantum temporis, & pupillum ad redemptiuam gratiā admittendam declaret, modò poſt pupillarem ætatem completam maius tēpus non excidiſſet: puta, quum tres anni, patre mortuo, ad redimendum ſupereſſent: hicque duodecimum ſuę ætatis annum expleuiſſet, diſtrahentur ab ea pręſcriptione duo illi anni ætatis pupillaris, vt huic ad rem redimendam integrū ad ſit triennium. Quòd ſi id alibi neglexiſſet, quia excidiſſet quinquennium, nō reſtituitur, niſi cum eo aliquid geſtum fuiſſet, maximè interpellatus: aut ſi ſe ignorantia iuſta tueatur, vt ſuprà annotatum habuiſti.

An peti poſsit reſtitutio, nondū completa pręſcriptione?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionem à pupillo implorari poſſe, licet nondum completa ſit præſcriptio, ſecundum opinionem Iacobi Rauennatēſis.*
2 *Minorem, niſi abſoluta præſcriptione, læſum nō eſſe, ideoq́; reſtitutione non indigere, ex ſententia Petri: quam Auctor, vt veriorem approbat.*
3 *In præſcriptionis interruptione non requiritur aliqua cauſę cognitio: ſecus in concedendo reſtitutionis beneficio.*

CAPVT CVIII.

HOC denique loco obiter excuti poterit, An num minor pro elapſo tempore reſtitutionem impetrare poſsit, ēt ſi nondum in totum completa, ſeu abſoluta fuerit præſcriptio: puta, quia adhuc duo ſuperſunt anni, aut longè plures, ſeu minus, vt voles, quum nihil ad rem faciat numerus. Fuit autem Iacobus Rauennatenſis huius opinionis, poſſe reſtitutionem implorari, hac potiſsimum ratione, quòd eius temporis fluxu effecta ſit breuioris & minoris vitæ adulti actio, vt in l. quo tempore. C. de reſtitu. milit. à quo Petrus deficiendum ratus
1 eſt, qui ſenſerit, minorem, niſi perfectè & abſolutè completa præſcriptione, læſum non eſſe. Cuius ſententia concludentior mihi alia priore videtur. Quid enim eſt neceſſum, à minore eo caſu reſtitutionem impetrari, in cuius manu ſit, cœ-
2 ptam in eam pręſcriptionem interrumpere? quod citatione, interpellatione, & pluribus alijs modis, à iure introductis, efficitur, vt eſt in l. more litis. C. de rei vendi. aut ſi malit denunciatione, l. ſi mater. C. eodem tit. per quod eſt efficaciter reſponſum ad Iacobi à Rauenna obiectum

obiectum, puta effectam breuiores curſus actionem. Nam quum ab eo poſsit interrumpi præſcriptio, quod eſt ordinatium iuris remedium, non debet is temporis lapſus attendi: nec eſt confugien-
3 dum ad extraordinariam viam, vbi plenius & vberius ordinaria conſulitur. Nec deſiderabitur aliqua cauſæ cognitio, ſi interruptione præſcriptionis vtatur: quæ tamen requireretur, vbi concederetur reſtitutio in integrum.

Quare nihil ſit immutatum per iura noua, quod ad longiſsimi temporis præſcriptionem attinet?

SVMMARIVM.

1 *Præſcriptionem trigenariam aut quadragenariam, nulla pupillaris ætatis habita ratione, etiam aduerſus minorē currere, etc.*

CAPVT CIX.

QVVM autem ſuperiore loco explicuerimus, quod ad longiſsimi temporis præſcriptionem ſpectat, nihil eſſe per l. ſancimus, immutatum, nec in eius dicti exquirenda ratione ſimus aliter verſati, operæ precium viſum eſt, in ea indaganda vtcunque inſiſtere. Ego verò motū ad id Iuſtinianum vel hoc vno crediderim, quia aduerſum tam longam morā & ſupinam negligentiam iniquiſsimum videretur, debere minorē reſtitui, quod
1 deprehenditur ex l. ſicut. §. nō ſexus. C. de præſcript. triginta ſeu quadraginta annorum, in illis verbis: Non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia contra hanc legem defendenda, ſed pupillari tātum ætate excepta, quamuis ſub tutela pupillus extiterit. Quo textu etiam confirmatur illa opinio, cuius ſupra meminimus, Contra pupillum nullam præſcriptionem currere. Ad quod ſunt maximè ponderanda eiuſdem l. verba, Pupillari tantum ætate excepta: quaſi ſint excluſi omnes alij caſus. Sic intelligis, quid in cauſa fuerit, quare longiſsimi temporis præſcriptioni in aliquo nullo modo detrahi voluerit Iuſtinianus.

Paſſim expelluntur à Dolano ſenatu, qui ſe aduerſus triginta annorum præſcriptiones petunt reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Præſcriptionis annū triginta apud Burgundos terminandæ conſuetudo in quem finē introducta ſit?*

2 *Edictū de præſcriptionibus, annis 30. apud Burgundiones terminandis, à ſolo Principe promulgatum ſolius etiam Principis arbitrio relaxatur & diſpenſatur.*

CAPVT CX.

SVpradictis mihi vnum adnectendū viſum eſt, paſſim à Senatu Dolano reijci eorum ſupplicationes, qui ſe aduerſus triginta annos petunt reſtitui, et ſi ij minores ſint, idque ob Burgundiæ conſuetudinē: qua, vt iamiam prædiximus, eſt introductum, omnes præſcriptiones in ea regione 30. annis terminari: vt quum iubente & diſponēte Principe, accedente etiā populi conſenſu, recepta ſit talis conſuetudo, debeat ea cauſa nullus audiri nec admitti, qui ab ea diſcedat: A qua etiā ſi
1 deficeretur, manerent incerta rerum dominia: quæ fuit finalis introducēdæ eius conſuetudinis ratio. quum enim tam varia & dubia eſſent præſcriptionum genera, vt in formam certam & ſtabilem confuſum illud chaos redigeretur, viſum opportunius fuit, talem conſuetudinem introducere, vt ex eo reſultet, mentem veroſimilem Legiſlatoris hanc fuiſſe, tali conſuetudini debere acquieſci, idque citra omnem reſtitutionis expectationem vt ea ratione is integerrimus. Senatus, omnibus exactè penſatis, & ad amuſsim perſpectis, ſoleat frequentiſsimè ſimiles ſupplicationes ad ſupremum Principem conſuetudinis auctorem remittere, quo is per ſe, aut ſuos expendat, ſubſit num iuſta reſtitutionis occaſio? Nam cùm
2 ab eo edictum proceſſerit, æquum eſt, vt

quod

quod ad eius diſpenſationem & relaxationem attinet, ipſe tractet: non autem qui eo eſt inferior, id faciat: tum etiam, quòd caſus de quo agitur, puta reſtitutionis aduerſus triginta annos, vtcunq; a conſuetudine ſit exorbitans.

An pro reſtitutione aduerſus triginta annos ſit adeundus Princeps?

SVMMARIA.

1 *Rationes exponuntur ab Auctore, quibus ij innituntur, qui pro impetranda reſtitutione aduerſus trigenariam præſcriptionem ſolum Principem adeundū cenſent.*

2 *Minor, adductus ſatis efficacibus argumentis & cauſis, etiam aduerſus trigenariam præſcriptionem quandoque reſtituitur apud Burgundos.*

CAPVT CXI.

Nemini tamen, quum hęc & cōſimilia alia apud eundem Senatum trutinarentur, diſputationis gratia in mediū hoc fuiſſe adlatum: Fruſtratorium cenſeri, vt audire Principem ſupplicans debeat: quia quum ſupremus Senatus, qualis eſt Dolanus, Principem repræſentet, ac eius vice fungatur, vt eſt in l. non ambigitur. ff. de legibus. quare num poterit eam reſtitutionem indulgere, ſi iuſtam eſſe agnouerit? non autem partem ſupplicantem expenſis ſuperfluis & inanibus grauare: quæ certè a me aliquoties iudicata fuit vrgens conſideratio. Cui tamen difficultati ſcio a quodam Doctore, & in Iure conſummatiſsimo, eiuſdem Senatus Conſiliario, ſic reſponſum: Nunquā ab initio & exordio promulgatæ eius Burgundæ conſuetudinis aliter Senatū
1 ea in re verſatum: & quem ad id omnino mouiſſet, quod expreſsim in promulgatione conſuetudinum Burgundarum Princeps introduxiſſet, ne etiam a linea ſeu virgula earundē conſuetudinum, niſi eo ante omnia conſulto, diſcederetur, ſiue declarandæ, ampliandæ, limitandæ, ſeu reſtringendæ conſuetudinis exurgeret quæſtio: ita vt quum ſibi omnem poteſtatem eius, quod conſuetudines tales introſpiceret, reſeruaſſet, optimo iure Senatus eum cōſulendum duceret. Vbi autem ad Principem ea de re confugitur, ſolet ipſe, aut qui a conſilijs ei aſint, examinatis cauſis, in ſupplici libello propoſitis, reſtitutionē quandoque indulgere, vbi æquam & rationabilem eſſe animaduertitur: vel ſi conſultius exiſtimauerit remitti ad Senatum, a quo profe-
2 cta eſt ſupplicatio: tandem iubet, vt ſecundū rei & negotij, de quo agitur, qualitatem, reſtitutionē vel reijciat aut impertiatur: conceſſa Senatui tali poteſtate & auctoritate, qualem ipſe ea in re habere agnoſcitur. Soletque in praxis terminis adijci hæc clauſula, vt in eius reſtitutionis cauſis examinandis eandem viam, ſimilemq; modum & formam ſequatur Senatus, qualem ſecundum conſcientiæ legem hoc ipſe Principi conſulendam duceret, ſi apud eum de tali reſtitutione concedenda tractaretur. Quæ obſeruatio euacuat præfatum obicem, per quem inſiſtebatur circa defectum poteſtatis. Satis enim eo caſu eſt ad eam rē tractandam & abſoluendam auctoritatis a Principe in Senatum transfuſum, vt tu re ipſa intelligis. Et hæc ſatis ſuperq; quod ad præſcriptionum cumulū attinet: in quo, quantum potui, communioribus hæſi concluſionibus. Ex quibus facilè tibi innoteſcet, an quomodo & quādo in minorem currat præſcriptio, ſitq; aduerſus eam reſtitutioni locus. quæ prę ſata cum cumulanda iuris diſpoſitione probaui, quia ſit in praxi familiaris, domeſtica, ac quotidiana ea queſtio. Quod ea mente a me etiam actum eſt, vt tibi magis arrideret materia, & vt ſi ſe examinanda quandoq; apud te offerret, poſſes eam maturius explicare.

Si contractui acceſſerit iuramētum, vtrum locus ſit reſtitutioni in integrum?

SVMMARIA.

1 *Minor, contractum adhibito iuramento confirmans, a reſtitutione repellitur.*

I 2 *Mu-*

2 *Mulier contractum iniens & iurans, Velleiano Senatuſconſ. iuuanda nõ videtur.*

3 *Iuramentum a minore & alijs. ob immaturam ætatem ad iurandum in idoneis præſtitum, non debet eſſe iniquitatis vinculũ.*

4 *Minor licet contractũ iuramento firmet: tamen in eius relaxationem ab eccleſiaſtico Iudice diſpenſationem impetrare poteſt.*

5 *Iuramentũ ſepoſita diſpenſatione, reſtitutionẽ in integrum non admittit: idq; Auctor exemplo conſtabilit, a Tholoſanis ſumpto.*

6 *Minor præſtito ſacramento, a iudicio Tholoſano pro non læſo habetur, atque idcirco reſtitutione indiguus cenſetur.*

7 *Minor in conſtitutione Procuratoris iurans, & vel in minimo ſuę litis articulo negligenter verſans, reſtitutionis beneficio nõ gaudet, ex ſententia Bartoli.*

8 *Minor ad eorum quæ a Procuratore geſta ſunt, obſeruãtiam alligatus eſſe cenſetur.*

9 *Minor auctoritate curatorum aut tutorum litigans, iuramentumq; præſtans, multo exiſtimatur efficaciore & firmiore adſtrictus iuramento, quam ſi ſolus iuret.*

10 *Procuratorem etiam citra minoris conſenſum a curatore vel tutore in lite peragẽda conſtitui poſſe.*

11 *Curator quantumuis in conſtituendo Procuratore in minoris animã iuret, tamẽ de fidia procuratoris læſus minor, reſtituitur.*

12 *Iuramentum perſonale, ſolum iurantem adſtringit, non eum, cuius nomine iuratur.*

CAPVT CXII.

ACcedamus bono & probo ordine ad eius articuli extricationem: Si contractui a minore, celebrato iuramentum acceſſerit, poſſit num reſtitui minor, vbi potiſsimum eo contractu læſum ſe prætendit? Atque hic punctus plurimum conducit ad reſtitutionis materiam, vt tu ex his, quæ ſubſequuntur, ingenuè intelligere poteris. Nec leuis eſt hæc dubitatio, quum ſint, quę in vtrã
1 que autem arrideant. Quod autem præſcripto caſu excludi a reſtitutione minor debeat, facit Authentica, Sacramenta puberum. C. ſi aduer. vend. è qua deſumitur, minorem per iuramentum maiorem effici. Accedit & aliud, non iuuan
2 dam Velleiano Senatuſconſulto mulierem, ſi ab pſa initus, iuratusve contractus fuerit, vt eſt in l. ſi mulier. 2. ff. ad Velleianum: E diuerſo conſideratur, quòd in minore & eo, cuius ætas nondum ſit ſtabilis, & quaſi decet iudicio firmata, iuramentum eſſe non debeat iniquitatis vinculum, vt eſt annotatum in pleriſque Iu
3 ris locis. Cui adeſt, quòd ea facilitate, qua ad contrahendum cenſetur inductus, ita pari morum licentia in confeſſo eſſe videatur, eum iuraſſe, & iurato contractui conſenſiſſe, argumento l. doli mali. verſ. diuerſum. ff. de noua. & ea de reſtitui debere. Communis tamen ſenten
4 tia in eo reſoluitur, iuramento validatũ contractum: ſed pro iuramenti relaxatione minori ſic eſſe cautum, vt diſpenſationem impetrare a Iudice eccleſiaſtico poſsit. Cuius diſpenſationis effectus eò tendit, vt ſic res reducatur, ac ſi iuratum non fuiſſet: quod exuberantius ſtatim a nobis explicabitur. Sepoſita tamẽ diſpenſatione, dubium non eſt, iuramentum reſtitutionem in integrum non ad
5 mittere, vt apertè teſtatur 45. deciſio Tholozana: in qua adfertur in eiuſdem rei comprobationem caſus alius conſimilis, ſed in quo de iurato contractu non agitur. Exemplum eſt tale: Iurauerat minor, ſe nihil aduerſum proceſſus inſtructionem, quem ei mouerat tertius, obiecturum, etiamſi defectuoſa & manca eſſet iudicij & litis ordinatio, ſi eius culpa id procederet. Demum quum hic minor in vnius teſtis productione defeciſſet, nec eum examinandum curaſſet, vbi tamen hoc omnino expediuiſſet (quia eius teſtimonio potuiſſet aduerſæ partis intentionem reijcere, ſua omnino confirmata) ſi ad nouam eius productionem reſtitui ſe peteret, an num deberet ad id
6 admitti? Reſtitutioni autem accedere videtur læſio: ſed Tholozano iudicio reiectam ibi agnoſces, idque ob minoris ſacramentum, a quo iuratum fuiſſet, ſe nullo modo contra ea, quæ litis perſecutionem concernerent, & ex ea dependerent

excla-

reclamaturum: vt talium deciſionum
gloſſematarius conſuluerit, ſequendam
a minore Bartoli doctrinam, in l. minor
vigintiquinque annis. ff. de minoribus.
7 Quo loco ab eo ſcribitur, debere eſſe
verſutum admodum minoris Aduocatum, minore litem inſtituere volente, vt
a procuratore, quem cum iuramento minor conſtituiſſet, tractari nō patiatur cauſam, quum ſi in aliquo ſupinè & negligenter ea in lite minor verſaretur, quia
iuraſſet abnegaretur reſtitutio. quaſi ab
initio cenſeatur, ſe tali iuramento ad eorum, quæ procurator iſte gereret, obſeruantiam alligaſſe: vt exiſtimarit Barto.
8 ſatius exiturum, ſi tutoris ſeu curatoris auctoritate accedente, minor litigarit: hæc auctor Tholozanus. Mihi tamen,
eā Bartoli doctrinā expendenti, vnum in
mentem venit, poſſe defendi vtroque capite, potiſsimum, vbi actui interuenit
tutoris ſeu curatoris præſentia, minorē
iuramento adſtringi. Nam etiam ſi horum auctoritate vellet litigare, paſsim tamen obſeruatur, vt in conſtituendo procuratore iuret minor. quare ſi id exigatur, nonne eadem lege tenebitur ad actus iurati obſeruantiam, ac ſi ipſe ſolus
iuraſſet? Quinimò efficacius mihi adſtrictus cenſetur, quòd tali caſu maioris
roboris & efficaciæ cenſeatur tale iurāmentum,
9 quā vbi ſolus iuraſſet, quum ſit eorum,
q ei pręſunt, pręſentia ſuffultū. Quæ ſanè
eſſet vtcunque concludens ratio, ſi pro
vero & indubitato admitteretur debere
a minore in procuratoris conſtitutione
iurari. quod tamen non eſt certum: qui
crediderim, etiam a ſolo tutore ſeu cu-
10 ratore citra alium minoris conſenſum,
poſſe minoris nomine procuratorem in
lite conſtitui, vt eſt annotatum in l. tertia. C. de procu. Sunt enim ij quaſi domini litis, ita vt ex hoc ſalua & ſyncera
maneat Bart. cautela. Quare ſi hoc ſecun
11 do capite minor procuratoris deſidia læſus ſit, poterit reſtitui, quantumuis a curatore in conſtituendo procuratore in
minoris animam ſit iuratum, quia ſit iuramentum perſonale: ita vt ſolum iuran-
12 tem adſtringat, argu. eorum, quæ ſunt
deſcripta in l. 1. & 2. C. ſi tutor vel curator, in qua habetur reſolutio eius, quod
in oppoſitum adferri poſſet, vbi in minoris animam eſt iuratum, fingi minorem
iuraſſe, vt eſt obſeruatū in priuatis alijs
perſonis. Nam quum ſacramentum perſonam iurantem principaliter introſpiciat, non debebit eius effectus ad eum,
cuius nomine iuratur, extendi. Hæc tamen omnia ceſſare poterunt, & illa Bartoli doctrina ſileſcere, ſi minor contra
iuratam procuratoris conſtitutionem ſe
a ſacramento diſpenſari petierit. Nam ſi
eam viam aſſumpſeris, non erit vlterius
inueſtigandum, an bene vel præter rationem ſubſiſtat Bartoli ſententia.

An exigatur, vt minor de iuramenti effectu certioretur?

SVMMARIA.

1 *Minor etſi iuret, ſe non venturum contra cōtractum, tamen non videtur renunciaſſe beneficio reſtitutionis, preſertim cum id ignoraſſe præſumatur.*

2 *Iurantem ſuper facto iurare ſufficit, etſi quid iuret, ignoret: & per conſequens minor, in contractu iurans, beneficium reſtitutionis amittit, ex ſententia Baldi: quam Auctor hic copioſius explanat.*

3 *Minor etſi ſe in contractu obliget, tamen ex eo minimè iuraſſe præſumitur: quippe qui iurare ſe debuiſſe putetur ignoraſſe.*

4 *Mulier etſi fideiubeat, tamen ob id Velleiano, cuius exceptionem ſibi competiſſe præſumitur ignoraſſe, non cenſetur renunciaſſe.*

5 *Iuraſſe non præſumitur minor, quantumuis contrahat, quod etiam ſine iuramento, ſola ſtipulatione interueniente, contractus ſubſiſtere poſſit, ſecundum aliquos.*

6 *Iuramento quatenus & quando minor, inito cum aliquo contractu, adſtringatur?*

7 *Iuramentum quomodo aſſumendum, quidq; in eo potiſſimum ſpectandum ſit?*

8 *Per ſacramenti præſtationem quare non impediatur reſtitutio eius, quod per errorem eſt ſolutum?*

9 *Minorem, in contractu iurantem, de reſtitutionis beneficio eſſe certiorem faciendum, ex ſententia Iaſonis.*

10 *Minorem etiam citra aliquam certiorationem iuramento ligari, ſecundũ opin. Bar. rationibus eam ſubiectis comprobantis.*

11 *Sacramentum ſua natura ad omne id quod eſt deductum in pacto, porrigitur ſecundum Bar.*

12 *Iuramentum tantæ perhibetur efficacciæ & roboris eſſe, vt in genere præſumatur iurantem de quocunque remedio etiam implicitè cogitaſſe. opin. Barto.*

13 *Mulieri, in contractu iuranti, non ſubueniri Velleiano, etſi eius effectum non intellexiſſe credatur Bar.*

14 *Minor ex iuramẽto maior factus, nulla amplius certioratione indigere putatur, Bar.*

15 *Confutat Auctor vtriuſq; tã Iaſ. quam Bar. ſupra adductas opin. & ſuam de propoſita materia ſententiam explicat.*

16 *Minor etſi quoad poſſeſſorium iudicium, maiorẽ repræſentat: tamẽ ex eo ſi lædatur, reſtitutione non priuatur, ſecundum Iaſ.*

17 *Minor quamuis in poſſeſſoria inſtantia maior reputetur, & nihilominus reſtituatur tamen id iuramento corporali præſtito, nõ procedit, & minor eo maior effectus beneficio reſtitutionis non gaudet Auctor.*

18 *Iurando quoniam cum Deo contrahitur, & iuramentum animam liget, recte minor, iuramento pręſtito, pro maiore reputatur, ne periculum animę ſubeat. Auctor.*

CAPVT CXIII.

BAldus in l. ſciendum. ff. de ver.
oblig. quærit, ſi minor iurauerit, ſe non venturum contra
contractum, nullo alio expreſ
ſo, an præſumatur renunciaſſe beneficio
reſtitutionis in integrũ? Et videtur, quod
1 non, quum id non præſumatur ſcire: tamen
conſulit oppoſitum: quia, qui iurat,
ſufficit, quòd ſuper facto iuret, nec quòd
ſciat, qui iuret l. ſi duo. §. idem Iulianus.
2 ff. de iureiur. Tandem dicit, tutius eſſe,
apponatur in inſtrumento, certioratum
3 fuiſſe. Et hoc facit ad deciſionẽ alterius
quæſtionis: Reperitur minorem ſe obligaſſe,
an ex eo præſumatur iuraſſe? ſi pateat,
mulierem fideiuſsiſſe, an præſumatur
ob id renunciaſſe Velleiano? & in
hoc concludit, quòd non, per gloſſ. in l.
ſciendum, quia non præſumitur mulier
ſcire, ſibi exceptionem Velleiani com-
4 petere, nec etiam minor, quòd iurare in
contractu debuerit. cui ego accedo: tunc
enim ij termini diuerſi ſunt, quando minor
iurauit, vt præſumatur renunciaſſe
reſtitutioni: & quum implicitè contraxit,
pręſumi acceſsiſſe iuramentum: quia
primo caſu lex reputat, eum fuiſſe de reſtitutione
factum certiorem, quũ nõ præſumatur
iuraſſe, niſi deliberato animo.
Quæ ratio non eſt conſiderabilis, vbi ipſe
nudè & ſimpliciter contraxit, vt ex eo
5 debeat præſumi iuraſſe, cum poſsit concipi
contractus ſine iuramento, interueniente
ſola ſtipulõne: & mulier fideiubere,
citra renũciationẽ Velle. Senatuſconſ:

Et vt interim ad principale redeatur
negotiũ, quod eſt de iuramẽti pręſtatione
& eius effectu, te id vnũ noſſe opor-
6 tet, Dinum huius opinionis fuiſſe: Minorem
iuramento nõ adſtringi, niſi expreſſim
& ſpecificè ei a parte, cum eo contrahente,
declaratum fuerit, vel curatum,
vt hoc ei exprimeretur, per talem iuramenti
præſtationem debere ipſum a reſtitutionis
in integrum beneficio excludi,
qui alias nõ cenſeatur remedio, quod
ſibi ignorare competeret, renunciaſſe, argumento
l. mater decedens. ff. de inoffi.
teſta. Cuius ſentẽtia comprobari poteſt
vel hoc vno, quòd iuramentum ita debeat
aſſumi, vt intelligatur, rebus ſic ſtãtibus,
vt eſt in l. fi. ff. qui ſatiſda. cogant.
7 quaſi hoc ſit intuendum, an qui iurauit,
quid ipſe iuraret, & ex iuramento reſultaret,
intellexerit, argu. l. quod ſeruus. ff.
de condi. ob cauſ. necnon in l. ſi libertus.
ff. de ope. libe. & quia alias ad incogitata
referatur ſacramentum, cuius tamen oppoſitum
diſponitur in c. Quintauallis,
extra, de iureiur. vt iuramentum refutationes
generaliter conceptas, & quæ ad
partis notitiam non deuenerunt, haud
complectatur, vt eſt in l. qui cũ tutorib.
ff. de tranſact. Quibus etiam illud vnum
vide-

videtur addendum, per ſacramenti præ-
8 ſtationem non impediri reſtitutionem
eius, quod erroneè ſolutum fuit: ita vt
ſemper ſalua manſerit indebiti cōdictio:
habet enim ſacramentum tacitam in ſe
condictionem annexam, qualem actus,
cuius eſt quæſtio, deſiderat. Sic, quum
hic ignorarit, ſe indebitū ſoluere, æquū
eſt, negotio tacitam condictionis repeti-
tionem ineſſe, etiam ſi is non contraue-
nire ſit pollicitus, vt eſt in l. fina. §. diem
quæſijt. ff. de condi. indeb. Quæ tacita
conditio poterit etiam ad eum, qui igno
ranter contraxit, deflecti: ita vt his ratio-
nibus Iaſ. in authen. ſacramenta puberū.
C. ſi aduer. vend. fuerit ſecutus hanc ſen
tentiam, debere minorem de reſtitutio-
nis beneficio certiorem fieri, quaſi ea ſit
9 humanior & æquior contrariæ opinio-
ni. Tentauit tamen Bar. in eadem Authē
tica ſacramenta, docere, etiam citra cer-
tiorationem aliquam iuramento mino-
rem ligari: conſiderans primum in eam
10 rem ſat ſufficere, quòd iuratum extite-
rit quia ſacramentum ſuaptè natura ad
omne id, quod in pacto eſt deductum,
porrigitur, ſaltem vt firmetur, & ſubſi-
11 ſtat contractus, argum. l. ſi duo patroni. §.
idem Iulianus. ff. de iureiur. Teſtatur de
nique, tantæ efficaciæ & roboris eſſe iu-
ramentum, vt in genere præſumatur, iu
12 rantem de quocunque remedio etiam
implicitè cogitaſſe, l. qui iure militari. ff.
de teſtam. milit. Facit & in eam aleam
ex eius ſententia c. quum ex reſcripto,
extra, de iureiur. per quod Velleiano mu
13 lieri iuranti non ſuccurritur, etiam ſi Se
natuſconſulti Velleiani effectum non in
tellexerit, aut dum cum ea contrahere-
tur, pars id ei non declararit. Præterea
14 cum iuramento minor maior efficiatur,
vt eſt in ea Authen. quare alia erit opus
certioratione? hæc ipſe, vt ex his ſatis cō
cipias, non ſine ſumma & maxima con-
trouerſia articulum procedere. Quem
vt tu magis explanatum habeas, ac quo
perfectius poſſit noſſe, in quam partem
15 conſultius a te deflecti debeat, ego hic te
cēſendum duxi, quæ confutationis gra-
tia in vtriuſque opinionis euerſionē ad-
ferri poſſunt: aſſumens in primis duo Ia-
ſonis argumenta, quæ in Bartolum vr-
gere is teſtatur in ea Authentica, ſacra-
menta puberum: & quibus aſſerit, a Bar-
tolo impertinenter argui, vbi ab eo refer-
tur, reſtitutione ideo priuari minorem,
quia maior per iuramētum fit effectus,
16 & vt maior iuraſſe cenſeatur. Nā quod
ad poſſeſſorium attinet iudicium, minor
maiorem repræſentat, l. vnica. C. ſi de
moment. poſſeſſ. & tamen, ſi lædatur, nō
ex eo priuatur reſtitutione, ita vt ad tol-
lendam ſyllogiſmi conſequentiam eam
inſtantiam adferri poſſe crediderit. Ad-
nectit demū parum, imò penè nihil Bar-
toli ſententiam coadiuuare l. ſi duo pa-
troni, in §. ſi quis iurauerit. ff. de iureiu-
cum is textus, quando ſuper tollendo fa-
cto iuratum fuit, loquatur, & ita in facto
abnegatiuo: quo caſu verum eſſe admit
tit, ſublato tali facto, extincta & ſopita
manere quæuis alia remedia, ex eo exur
gentia, quod ſecus ſtatuendum putat in
diuerſo iuramēto, tali potiſsimum, quod
a minore in contractu præſtatur: hiſque
argumentis exiſtimauit Barto. malè lo-
quutum, nec efficacibus motum rationi
bus. Sed quam ipſe in his cœcutierit, & a
legum mente defecerit, tu ex ſequenti-
bus aſſequi poteris: qui ſi animaduertiſ-
ſet ad diſcrepantiæ & diuerſitatis ratio-
nem, quam ego inter vtrunque caſum
poſſe adferri ſuſpicor, tam facilè Barto-
lum impugnaſſet. Nam quamuis admit-
17 tatur, in poſſeſſoria inſtantia minorem
maiorem reputari, & nihilo ſecius reſti-
tui poſſe: an quæſo, ex eo ſequitur, vt ea
dem ratione idem debeat aſſeri, vbi eſt
corporaliter præſtitum iuramentum? nō
certè. Fit enim id priore exemplo: quia
iudicium illud poſſeſſorium ſit momen-
taneum, ac leuis præiudicij: tum quòd
grauamen ſit per diffinitiuam reparabi-
le: & his de cauſis in tali iudicio minor
maioris nomen aſſumit. Secundo verò
caſu nemo, niſi prorſus inſipidus, abne-
gabit, de animæ periculo & diſpendio
tractari, eaque cauſa minorem per iura-
mentum maiorem effici: quia per ſe ani-
mam liget iuramentum, ac iurando cum

Deo contrahatur Sic elucidatum habes, quid in cauſa ſit, quare vtroq; caſu minor maior iudicetur: & planè intelligis, rationes è diuerſis fontibus proficiſci, & ita ex ſeparatis non debuiſſe Iaſonem arguere: hoc enim nihil commune habet ad confutationem Bartoli: Minor in iudicio poſſeſſorio maior cenſetur, & tamen reſtituitur: ergo verum non eſt, quod ſenſit Barto. minor iurando fit maior, & ita non reſtituendus. Nam poſtremo hoc capite ob animæ periculum a reſtitutione ſecluditur, quod nullo modo verſatur, aut eſt conſiderabile in iudicio momentaneo, quale eſt illud poſſeſſoriũ.

Vtrum in poſſeſſorio iudicio minor maioris perſonam repręſentet?

SVMMARIA.

1 *Minorem a ſententia momentanea reſtitutionem in integrum petere poſſe, ex ſententia Iaſonis.*
2 *Auctor exemplis declarat l. ſi duo. §. idem Iulianus. ff de iureiur. ad præſentem materiam rectius intelligendam magnum emolumentum afferentibus.*
3 *Iuramentũ in vna re adhibitum, quæcunque alia, ex eo dimanãtia neceſſaria includit.*
4 *Iurans eo ipſo quòd iurauit, reſtitutioni renunciaſſe videtur ex ſententia Bart. quã Auctor hoc loco approbat, & Iaſonis amplius impugnat.*
5 *Minor accedente iuramento, cum aliquo contrahens, nulla certioratione planiore opus habere pręſumitur.*
6 *In contractu, cum minore inito, de priuatione reſtitutionis quare mẽtio ſit facienda?*
7 *In muliere eadem quę in minore, ignorantiæ pręſumptio eſt conſideranda.*
8 *Mulier Senatuſcon. Velleia. beneficio non gaudet, ſi contractum iuramento firmet.*
9 *Minor de reſtitutione ſatis cogitaſſe pręſumitur, ſi ad iurandũ cõtractum paratus eſt.*
10 *In d. § Iulia. ff. de iureiu. clarior & perfectior Auctoris explicatio, communiore tamen & priore nihilo minus approbata.*
11 *De minore, ſuper contractu iurante, & reſtitutionis beneficiũ ſibi competere ignorante, caſus ab Auctore notabilis recenſetur.*
12 *Minor aduerſus contractum ſe non iturũ iurãs, ab omnib. propè iuris remedijs haud dubiè excluſus eſſe videtur.*
13 *Iuramentum incogitata non comprehendere, quomodo ſit declarandum?*
14 *Iuramentum a minore ſimpliciter præſtitũ quantum ipſi iuranti incommodet?*
15 *Iurans cenſetur omni iuris remedio ſibi competente, iurando renunciaſſe.*
16 *Minor iurans per contractum, ſe teſtamentum defuncti teſtatoris ſecuturum, quid ſpectaſſe demum cenſendus ſit?*

CAPVT CXIIII.

QVinimò diſputationis gratia
poſſet defendi, non eſſe indi-
ſtinctè verum, in iudicio poſ-
ſeſſorio minorem maiorem
cenſendum, quum in eam rẽ adferat Ia-
ſon l. vnicam. C. ſi de momen. poſſeſſ. in
qua tamen id, mea ſententia, non proba-
tur: In ea quippe habetur, à momenta-
nea ſententia non appellari, nulla reſtitu-
tionis expreſsione, aut mentione facta:
qui tamen admittam, a gloſſa ibi promo-
1 ueri quæſtionem, an num ab ea ſenten-
tia poterit a minore reſtitutio in integrũ
peti? in quo reſpondet, poſſe nec agnoſco
quòd præter hæc aliud ſit in eadem le-
ge diſpoſitum, quo poſsit confirmationi
Iaſonis ſententiæ accedi. quæ an ad eam
opinionem firmandam conducant, tu a-
pertè iudicare potes: quod tamen ego
nolo iamiam diſcutere, qui ſat oportunè
reſponſum putem ad ea quæ in oppoſi-
tum adlata ſunt. Quod ad ſecundam e-
iu conſideratione ſpectat, vt notum ha-
beas an verè eius. §. idem Iulianus, men-
tem intellexerit, ego vel ea ratione eius
caſum hoc loco recenſendum duxi: in
quo primum habetur, ſi quis, ſe furtum
non feciſſe, iurauerit: cenſetur ita de cer-
ta re iuraſſe, vt poſtea nec actione furti,
aut cõdictitia teneri debeat. Præterea ſi
quis me ei cẽtũ nũmis rẽ vẽdidiſſe, iura-
uerit, ex empto aget, vt cętera pſtentur:
puta, res tradatur, de euictione caueatur,

nec-

necnō ad precij exolutionem cōpellatur.
E quibus ſatis liquet, iuramentū in vna
re adhibitum, quæcunque alia neceſſa-
3 ria, ex eo deriuantia, includere: vt ſatis
ſtabiliatur per id Bartoli opinio, qua ſen
ſerit, eum qui iurauit, videri etiam reſti-
4 tutioni renunciaſſe: & ita ponderatus is
§. Bartoli opinioni omnino accedet. At-
que ex his futilis à me iudicata eſt Iaſo-
nis ſententia, qui exiſtimarit, diſtincta
eſſe hæc duo ſuper facto abnegatiuo,
aut contractu ſacramentum interponi,
cùm vtroq; capite nihil diſcriminis ineſ-
ſe opinetur: quia is contractui iuramētum
adhibuit, & ea mente, hocq; animo iu-
raſſe cenſeatur, vt demum contractus
perficeretur, necnon abſolutus, irreuo-
cabilis, & irretractabilis eſſet: ſunt enim
quæ contractus perfectionem introſpi-
ciunt. Quo fit, vt ex his Bart. opinio de-
fenſata à Iaſonis impugnationib pateat:
quam ſequitur Alex. conſ. 18. volum. 1.
& apertius conſ. 43. eodem volu. quibus
locis teſtatur, communem & ſequiorem
Scribentium ſententiam in eo reſolui, vt
non ſit aliqua opus certioratione, vbi
cum minore accedente iuramento con-
trahitur. Cui communi non refragabi-
5 tur, quod ſuprà adlatum fuit: ideo de
reſtitutionis priuatione expreſsionem
6 faciendam, quia minor leges ignorare
præſumatur nam eadem ignorantiæ præ
7 ſumptio eſt in muliere conſiderabilis:
& tamen, vt edoctum eſt, non adſtringi-
tur, qui cum ea contrahit, Velleiani Se-
natuſconſulti beneficium & fructum, ex
eo procedentem, declarare, ita vt iuran-
8 ti mulieri non ſit danda reſtitutio in in-
tegrum. Ad quod etiam habes gloſſam
in l. fina. §. penulti. ff. ad Velleia. Minus
etiam oberit, ſi propoſueris certioratio-
nem præſumi non debere, quòd intrin-
ſecam ſolennitatem ſapiat, & quæ, niſi
de ea pateat, non præſumitur, vt eſt in
l. quæ extrinſecus. ff. de verborum obli.
& ea ratione eſſe certiorem reddēdum
minorem. Eueſtigiò quippe ad id reſpon
debitur, ſatis de reſtitutione à minore
9 cogitatum, quum iurauit, argumento
eius § idem Iulianus, prealleg. Quinimò
minori eſt adſcribendum, cur primùm
quàm contraheret, peritos non conſulue-
rit, vt ab eis noſſet, quid ex tali iurato cō
tractu detrimenti poſſet aſſequi. Ergo ta-
men, cunctandæ veritatis cauſa, putaue-
rim §. illum idem Iulianus, contra Bar-
10 tol. & præter Iaſonis ſententiam poſſe
ſic ponderari, qui nulla admiratione du
car, ſi is, qui ſe furtum non feciſſe iura-
uit, aut rem à ſe centum nummis em-
ptam teſtatus fuit, videatur ſuper toto
iuraſſe: quia lex tali exemplo præſuppo-
nat, in eo qui iurauit, certitudinem: & ad
actum certum iuramētum referri, quaſi
hic ſciat, aut ſaltem ſcire debeat, an ipſe
ſit eam rem furatus, vel vtrum centum
nummis fundus ab eo emptus fuerit: eſt
enim proprium huius negotium, ita vt
ex talibus actibus nihil incerti pendere
videatur. Quòd longè ſecus fit, ſi ſuper
contractu minor iurauerit: potuit enim
iuraſſe, & tamen ignorare, an ei reſtitu-
tionis beneficium competeret: ita vt
quæ ex tali ſacramento deriuātur & pro
deunt, incerta & ambigua iudicari poſ
ſint, vbi reliquis caſibus nihil incerti-
tudinis eſt conſiderabile. Sed quum
alijs rationibus fulciatur præſcripta com
munis opinio, non eſt ab ea diſcedendū,
imò quàm conſulendo & ſententiando
ſequendam ſcripſit Alexan. conſil. 66. aſ
ſerens eſſe minimè mutanda & interuer
tenda, quæ longo vſu & inueterato ſty-
lo primùm fuere obſeruata. Ad hanc au
tem rem adferretur caſus notandus,
quem me praxim ſequente, conſultan-
dum me memini propoſitum. Con-
traxerat minor præſtito iuramento, ſe
contractum obſeruaturum, nec inficias
iturum, aut aliud in eius annullationem
obiecturum: ita enim ſolent paſsim con-
11 tractus à Notarijs concipi: tendebatque
illius contractus obſeruantia ad cuiuſdā
teſtamenti confirmationem, quod mi-
nor promittebat, ſe nulla via, aut modo
aliquò impugnaturum, imò tali teſta-
mento, & his quæ in eo continebantur,
acquieturum. Cæterùm concepto cōtra
ctu, ſciuit minor, quod tamen prius igno
rauerat, tale teſtm̄ falſum, ſuſpectum

& vitioſum,ita vt reſtitutionem peteret,
quam aſſerebat optimo iure indulgen-
dam ob præſcriptam ignorantiā:& quia
is aliter teſtamentum non approbaſſet,
ſi tunc putaſſet defectuoſum, & ſuis ca-
rere ſolennitatibus.Ex aduerſo verò cō
ſiderabatur,vt quum is iuraſſet,ſe teſta-
mento non reſtagaturum, ſaltem de re-
ſtitutionis remedio cenſeretur cogitaſ-
ſe, ſecundum ſubtilem Bartoli doctrinā
in l.2.C.de reſcind.vend.qua is docet,ſi
a minore iuratū extiterit,ſed aduerſum
contractum non iturum, haud dubiè a
quibuſuis Iuris remedijs excluſum:vbi
12 etiam ab eo adnectitur ſolutio. Ad id
quod dicitur, Iuramentum incogitata
13 non comprehendere, vt ſit declarandū
& intelligendum, modo in genere ſeu
ſpecie de eo penſatum veroſimiliter nō
fuerit. Ad hæc ſuffragari poterit, quod
docet Ange.in ea Authentica, ſacramen
ta puberum: vbi teſtatur, iuramentum
ſimpliciter a minore præſtitum, exclude
re minorem,non ſolum beneficio,ei a le
ge concesſo, imò ab eo, quod eſt etiam
14 indultum his,qui maiores ſunt:ita vt ꝑ
præſtationem ſacramenti iudicauerit mi
norem beneficio l.2.C.de reſcind. vend.
priuatum,quantumuis propoſuerit,ſe rei
verum valorem ignoraſſe: cui tamen a-
lias,& ſepoſito iuramento, lex ac maio-
ri adeſſet, vt ſuo loco a nobis fuſius de-
clarabitur:meminiq; hac in re quando-
que in minorem, a quo petebatur talis
reſtitutio,latam ſententiam,& reiectam
cui innitebatur,reſtitutionem.Me tamē
contra eam pronunciationem mouebat
allegata a minore ignorantia, & qui ita
iuraſſe cenſeretur, vbi potisſimum teſta-
mentum tale verum eſſet: quod ſi alias
falſum ſciuiſſet,nō tam facilè is iuraſſet.
Sunt autem actus ſecundum agentium
intentionem menſurandi & regulandi,
l non omnis. ff. ſi cer. pet. imò videntur
mihi duo hæc omnino diſtincta, minorē
iuramento ligari, & ſi de reſtitutionis
beneficio certioratus non fuerit: ac eum
ſacramento aſtringi, vbi ſe contractum
obſeruaturum eſt pollicitus, & per quē
confirmabatur teſtamentum, cuius erat
quæſtio. Nā quum exiſtimaret, verū eſ-
ſe teſtamentum, id eum ad ita iurandū
impulit,nec potuit de eo, quod eſt meri
facti, cogitaſſe. puta de nullitate teſta-
menti. Solent enim facta quoſuis etiam
prudentisſimos fallere,vbi maior & con
15 cludentior eſt ratio alio exemplo: quia
iurando cenſetur omni iuris remedio, ſi
bi competenti, renunciaſſe.quod adhuc
facilius toleratur, quam in his,quæ a fa-
cto exurgunt. Poterit tamen pro ſenten-
tia,in minorem lata, ſequens adferri ra-
tio. Nam quum minor per contractum
16 iurauerit,ſe teſtamentum Titj prædefun
cti ſecuturū,videtur eius opinionis fuiſ-
ſe, vt tale teſtamentum nullo modo re-
probet, qualecunque poſtea reperiatur,
ſiue verum id ſit,vel falſum, ſeu cōmen
titium,& de eo ita cogitaſſe ob iuramē-
ti effectum:nec video, quid aliud in eā
opinionem vrgeat:quam tamen ego pla
nè non probarem,niſi eius mentis Barto
lus locis p̄inſertis extitiſſet,ſecundū quā
deciſionē teſtatur a ſe ita conſultum in l.
ſciendum. ff. de ver.ob. quē ego ſequor.

Vbi a minore cum ſacramento eſt reſtitutioni renunciatum, nunquid tamen posſit is reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor cum ſacramento reſtitutioni renuncians, reſtituitur, ſi dolo & inſidijs aduerſarij id fecit: ſecus, ſi ſua quadam facilitate lapſus eſt.*

2 *Minor petens & obtinens ſacramenti abs ſe præſtiti diſpenſationem reſtitutionis beneficio gaudebit.*

3 *Minores, iuratorum contractuum reſciſſionem apud Burgundos expetentes, ad quos potiſſimum confugere ſoleant?*

CAPVT CXV.

NOſſe etiam eſt neceſſarium, ſi per iuratū contractum minor reſtitutioni in integrum renunciauerit, vtrum ab eo beneficio petendo prorſus ſecludatur, an

verò,

verò, vt id expoſtulet, admittatur? Quòd autem prorſus repelli debeat, ſua detur euidentiſsima ratione. Solet quippe lex à reſtitutionis beneficio minorē ſecludere, iurato ab eo cōtractu, etiamſi nulla ſit facta mentio, quia de ea ob iuramenti vim in genere cogitaſſe credatur: quare igitur efficaciori ratione non repelletur, vbi is tam apertè reſtitutioni renunciauit, quum expreſſi effectus eū, qui ex tacito prodit, longè exuperent & antecedant? Sed hoc erit ſano iudicio à te declarandum, vt procedat, vbi ſui facilitate minor iuraſſet, ſecus ſi aduerſarij
1 dolo, & eius inſidijs ad id inductus eſſet: cui tunc à lege ſuccurreretur, vt contractum doloſum reſcindat: obtenta tamen primum diſpenſatione à iuramento, quod præſtitit, argum. c. j. de iureiur. vbi hoc ita reſoluendum cenſuerunt Canoniſtæ, nec non Bal in l. j C. ſi aduer. ven. qui etiam in l j. C. de rebus cred. teſtatur, ſe quandoque conſuluiſſe, minorem à reſtitutione excludi, ſi eius beneficio abnunciarit, quaſi de eius ſcientia ſat eo caſu pateat, vt eſt in l. j. ff. ſi cert. pet. Aſſerens, in eiſdem terminis opinionem ſuam à Senatu Mediolanenſi approbatam, atque hæc eſt confirmatio aſſumpti thematis, minorem, ita per iuramentum reſtitutioni renunciantem, reſtituendū non eſſe: quæ omnia ſunt interpretanda, vbi petita non eſſet à minore ſacramenti diſpenſatio. quòd ſi hanc obtinuiſſet, poſſet ipſe facilè reſtitui. Nam eò res reduceretur, vt perinde ſtatueretur, ac ſi iuratum non eſſet, vt cùm læſum docuerit, nemo vel ea de cauſa reſtituendum
2 dum abnegabit. Et hac ratione quum iſta tempeſtate apud noſtrates Burgundiones penè omnes contractus ſint iurati, ſolent minores, imò etiam maiores, contractuum reſciſsionem expetentes, ad Epiſcopum ſeu Metropolitanum confugere, exhibita ſupplicatione, contractus iurati iniquitatem continente: petentes à iuramento abſolutionem ſeu diſpenſationem, quo promptior & faci-
3 lior ſit eius contractus reſciſsio: ita vt ſecundum illius formæ introductionem vana & inutilis manere videatur Authēticę (ſacramenta puberum) diſpoſitio. Cuius abſolutionis aut diſpenſationis à ſacramento præſtito materiam ego hoc loco examinandam duxi, quippe quæ ſit in iure profundiſsima, praxi accommodabilis, & tam apud cauſarum Patronos frequens, vt eius cognitio ſit apprimè neceſſaria.

Vtrum abſolutio à iuramento poſsit, quum petitur reſtitutio, implorari?

SVMMARIA.

1 *Iudici ordinario Eccleſiaſtico competit, petentem à iuramento contractui adhibito, partem abſoluere.*

2 *Pontificis diſpenſatio non niſi in grauioribus & magni ponderis negotijs, neceſſaria eſſe putatur.*

CAPVT CXVI.

PRimumque ſe id diſcutiendū offert. An ſit in manu & poteſtate iudicis ordinarij, qui Eccleſiaſticus eſt, partem à iuramento contractui adhibito, abſoluere? qui articulus tam de ſe clarus & certus eſt, vt alia diſputatione non egeat. Quis enim inficiabitur, eas eſſe eccleſiaſtici or-
1 dinarij partes, quia ſit ſpirituale iuramentum? Creditum tamen eſt à quibuſdā, adeundum eſſe Summū Pontificē: cuius opinionis fuit Innocentius in c. venerabilem, extra, de elect. & Spec in titu. de leg. §. nunc oſtendendum, verſ. 24. A quibus tamen paſsim tam in iure, quàm in praxi diſceditur, quum aliàs non ſit pon-
2 tificia diſpenſatio, quod ad iuramentum ſpectat, neceſſaria, niſi in grauibus & magni ponderis negotijs: qualem interueniſſe fertur, vbi à tractatu Madricenſi diſcedendū ꝓbauit Rex Chriſtianiſsimus. Sed quū in priuatis contractibus priuatarū rerū ſit quæſtio, non ab re pro abſolutione aſſequenda ad ordinariū cōfugit.

Debeat

Debeat num concedi abſolutio, citata primùm parte?

S V M M A R I A.

1 *Epiſcopus, aut eius Vicarius diſpẽſationem à ſacramento citra alterius partis citationem concedens, ſummę iniquitatis notã ſubire putatur.*

2 *Creditores vſurarÿ parti, abſolutionem à iuramento impetranti, conſentire tenentur iudicis arbitrio accedente.*

CAPVT CXVII.

SED hoc vnum eſt inueſtigandum, quonodo, ob quam cauſam, & vtrum aduerſa parte citata, necnon plenè audita, ſit abſolutio indulgenda? Quod ego excutere apud me conſtitui, quia frequenter apud noſtrates Burgundiones Epiſcopus, aut qui eius vices gerit, qui ibi ob id Vicegerens nominatur, ſoliti ſint citra partis aduerſæ citationem tales à ſacramento diſpenſationes indiſtinctè concedere, nulla penè reiecta: an autem ab eis id ritè, & vt decet, fiat, ex ſequentibus habebis. Quòd verò ſumma ex eo depẽdeat iniquitas, docet Alexand. conſi. 38.
1 volum. 4. necnon conſil. 90. viſis actis 2. vol. quibus locis firmare videtur, eccleſiaſticum Iudicem, niſi parte citata, & ante omnia audita, à iuramento abſolutionem pręſtare non poſſe: aſſerens hãc eſſe, crebriorem opinionem, quam demũ dicit probatam à Canoniſtis in c. j. de iureiu. in Decre. A quibus eo loco conſcribitur, frequentiſsimè ac paſsim errari ab Epiſcopis, aut his quos ipſi ſibi in Vicarios præficiunt, in concedendis à iuramẽto abſolutionibus: quia his inaudita parte conſentiant. quod in ſpecie ſic declarat Cardinal. in c. debitores, extra, de iureiur. referens à ſe ita conſultum. Pro cuius ſententia ponderari à te poterit c. quoniam, de iureiur. vbi creditorees vſu
2 rarij, quum de vſuris eſt quæſtio, compelluntur parti, abſolutionem à iuramento impetranti, conſentire, ſi hãc abſoluendã Iudex autumarit. Qui coactus conſenſus introduci nequit, niſi parte primùm monita, interpellata, citata & audita. Solet enim in inuitum ferri iudicium, quod ex tribus conſiſtit perſonis. Quid enim, quum de aduerſæ partis agatur præiudicio & ſummo detrimento? quare citandam inficiabere? lædi enim poteſt, ergo citanda. arg. l. nam Diuus. ff. de adopt. Eſt & in eam rem c. quum eccleſia Sutrina, extra, de cauſa poſſ. & propriet.

Debeat num pars audiri, vbi abſolutio conceditur?

S V M M A R I A.

1 *Partem in abſolutione à iuramento audiendam eſſe & à neceßitate, & cùm legum tum interpretum auctoritate probatur.*

2 *Relaxatio à iuramento ius quoddam præambulum præſupponit, cuius inueſtigatio fieri nequit, niſi parte primùm citata.*

3 *Iudex eccleſiaſticus pro rei & negotÿ qualitate abſolutionẽ cõcedere vel reÿcere põt.*

4 *Relaxatio ſacramenti fieri nulla debet, niſi parte primùm audita.*

5 *De præſenti abſolutionis à ſacramento materia ex Panormitano quædã, per quę totius abſolutionis à ſacramento molem reſoluiſſe viſus eſt, ab Auctore adferuntur ſed ea paſſim, ut imprfecta & obſcura diluuntur, clariusq; exponuntur.*

6 *Iuramentum ex iurantis parte eſſe quandoq; obligatorium, ſecundum Abbatem.*

7 *Iuramentum obligatorium non niſi parte primùm citata, abſolutionem à iuramento concedit, altera parte ex eo vtilitatem aliquam percipiente.*

8 *A iurato cõtractu quare non ſit deficiendũ?*

9 *Minor ſui facilitate læſus, aduerſus iuratũ contractum non reſtituitur, ſecus ſi aduerſa ÿ dolo circunuentus ſit.*

10 *Dolus, qui in iurato contractu interuenit, dignoſci nequit, niſi parte aduerſa citata.*

11 *Saluatur opinio Abbatis, qua etiam non citata parte minorem à ſacramento putauit abſoluendum.*

12 *Abſolutio à ſacramento effectum nullum pro-*

produćit, niſi de prætenſo dolo pateat.

13 *Abſolutionis à ſacramento apud Burgundiones cõcedẽdæ ritus & cõſuetudo q̃ ſit?*

14 *In iurato contractu dolo ſeu metu interueniente, reſtitutio in integrum implorari poteſt, obtẽta à ſacramẽto diſpenſatione.*

15 *Abſolutio à iuramento quando & quomodo ritè peti poſſit?*

16 *Epiſcopus, ſi de doli cognitione iudicium aſſumat, minorẽ grauius affligere, quàm ſi Iudex ordinarius ſecularis cognoſcat, probatur.*

17 *Minori, doloſum contractum eſſe, aut enormem læſionem interueniſſe docenti, reſtitutio conceditur à ſeculari iudice, nulla habita iuramenti conſideratione.*

18 *Minor à iuramento abſolutus cenſetur, ſi ſupplex eius libellus, iudici oblatus, verus eſſe reperiatur: ſecus ſi à veritate deſciuiſſe animaduertatur.*

19 *Supplicatio, per quam à iuramento petitur reſtitutio, futilem cauſam continens, ab Epiſcopo reyci debet.*

20 *Pars aduerſa in abſolutione minoris quo pacto, & in quibus læſa cenſeri debeat?*

21 *Eccleſiaſtici Iudices, altera parte non audita aut citata, partem alteram abſoluentes, à Caſtrenſi & alijs reprehenduntur.*

22 *Abſolutio à ſacramento non niſi in certis & ſpecificis caſibus, à lege deſignatis, indulgeri debet ſecundum nonnullos.*

23 *Saluatur rurſus ab Auctore Caſtrenſis & aliorum opinio, qui non, niſi altera parte audita, partem alteram à ſacramento cẽſuerunt eſſe liberandam.*

CAPVT CXVIII.

QVòd autẽ in abſolutione à iuramento audiri pars debeat, vel hoc vno ſuadetur. Solet quippe, iuramẽto contractui adhibito, ſtatim ius parti quæri: cuius vel ea cauſa intereſt, contractũ obſeruari, ne potiſsimum nouis vexetur litibus: puta, quia eſſet conuentum de re prius obſcurè intricata, & quæ moroſis litibus eſſet ſuppoſita. Habes etiam in eiuſdem opi-
1 nionis comprobationem Innocent. in c. ad aures, extra, quod metus cauſa. Spec. in tit. de iudic. deleg. §. nunc videndum. facit l. in cauſæ. §. cauſa cognita. ff. de mino. & l. fin. C. ſi per vim. l. ſi deſerta. C. ſi propter publi. penſita. vt is textus in eo c. j. aduerſum inauditam partem nihil poſſe rectè definiri ſeu terminari dicat. Cùm igitur ex iuramento vtrique parti contrahenti quæſita & parta fuerit obligatio, præſupponatque relaxatio à iuramento ius quoddam præambulam, quare eius iuris non fiet inueſtigatio? quod eſſe aliter nõ poterit, niſi citata primùm parte. Eſt & aliud: Nam ſi audiendam
2 partem eccleſiaſticus Iudex duxerit, intellectis fortaſſe cauſis, medijs & rationibus, poterit non iniuria abſolutionem concedere, aut reijcere, vt rei & negotij expoſcet qualitas, quaſi è diuerſo, niſi primùm, audita parte, concedenda non ſit, ne inutilibus expenſis onerandam ducat partem. In quo dubius & anceps iudicijs euentus pro læſione conſiderari poteſt, argum. l. quod debetur. ff. de pec.
3 & in l. minori. ff. de mino. vt ob id repentè aut tumultuariè, nec niſi primum parte audita, relaxari non debeat ſacramentum: quod paſſu alio teſtantur ita Canoniſtæ in c. 1. de in integ. reſtit. volu 6. ad
4 quod facit in argum. l. de vnoquoq;. ff. de re iud. Ad hæc Pano. in c. j de iureiu. ſequentem debere attendi diſtinctionẽ exiſtimauit, per quam reſoluiſſe viſus
5 eſt totius abſolutionis à iuramento mo
6 lem. Sic enim ait: Quandoque iuramentum eſt ex iurantis parte obligatorium: & tunc, quum altera pars contrahens ob id aliquam aſſequitur vtilitatem, voluit in eum caſum nunquam abſolutionem à tali ſacramento concedendam: niſi primùm audita & citata parte. Nam cum tali diſpenſatione, huic quæſita, adima-
7 tur vtilitas, non improbè ei deferendũ iudicabitur, cuius intereſt, ſic iuratum cõtractum obſeruari, & vt ab eo non deficiatur. Nam quum ex iuramento numeroſi & magni ponderis effectus reſultẽt,
8 vt eſt in l. quum pater. § filius matrem. ff. de leg. 2. eſſet iniquiſsimum, creditorem non auditum tali fructu, iam quæſito, priuari, argu l final ff de pact. Quòd ſi certum eſſet, ab aduerſa parte obijci

nihil

nihil poſſe, per quod impediretur tale di
ſpenſationis beneficium, tunc fruſtra au-
diendam partem contenderetur, quum
ꝙ fiat inuitis nobis, multò fortius igno-
rantibus & abſentibus, l. qui poteſt inui-
tis. ff. de regul. iur. Ad quod tu in ſimili
habes elegantem caſum in l. ſecunda ff.
de adminiſt. rerum ad ciuit. pertinẽt. Eſt
& in eam rem doc. Bal. in l. j. C. ſi aduer.
vendi. vbi eo loco teſtatur, minorem ad
uerſum iuratum contractum reſtitui nõ
poſſe, modò ſui facilitate læſus fuerit.
Quòd ſi aduerſæ partis dolo id accide-
rit, reſtitutionem implorari poſſe, etiam
9 citra aliam à iuramento diſpẽſationem:
de cuius dicti veritate ſuo loco ſtatim
fiet mentio: hæc Abbas. Cuius doctrinã
ego omnino ſequerer, ſi is me docuiſſet,
quomodo id intelligi poſsit & debeat,
puta partem aduerſam opponere nihil
poſſe, propter quod impediri debeat ab
ſolutionis conceſsio. Quis enim hoc, niſi
primùm audita parte, perſcrutari pote-
rit, ſi dixeris, id poſſe dignoſci, vbi nõ ſo-
la ſimplicitate minor, ſed dolo aduerſæ
partis contraxiſſet: tunc enim concedi
debere abſolutionem ob doli interuen-
tum. Ego planè tibi reſpondebo, ſaltem
ſuper eo dolo aliqua indagatione eſſe v-
tendum: quod vix commodè effici pote
rit, niſi parte aduerſa citata, vt perdiffici-
le videatur, poſſe adferri caſum, quo ci-
tra aliam inueſtigationem dignoſcatur,
nihil eſſe, quod ad impediẽdam abſoſa-
lutionem à iuramento poſsit ab aduer-
10 tio obijci: niſi fortaſſe ita Abbatis ſentẽ
tiam defenſandam & ſaluandam duxe-
ris, vt ſatis de dolo pateat, vbi proponi-
tur à minore, ſe per contractum enor-
11 miſsimè læſum. Solet quippe ex tã gra-
uiſsimo damno dolus ipſa re reſultare,
vt eſt in l. ſi quis, cùm aliter. ff. de verb.
obl. aut ſi diceres, à minore abſolutionẽ
petente propoſitum, ſe dolo aduerſę par
tis inductum, vt cum eo contraheret: &
ſecundum hæc, ſic narrata, abſolutionẽ
poſſe concedi, ſi vt is expreſsit, ita acci-
derit, & narrata in ſupplici libello docue
rit vera eſſe. Nam talis obſeruatio eun-
dẽ effectum operatur, ac ſi ab initio de
eo dolo appareret, quum non aliter cen-
ſeatur hic à iuramento abſolutus, niſi an
te omnia de dolo docuerit. Sic Iudex,
qui abſolutionem impartitur, facit ea mẽ
te, quia doloſus ſit contractus: & talis,
qui à minore allegatus eſt: & quem ex
eo diſpenſandum probat: quaſi perinde
ſit, ac ſi verè de dolo pateret, quum ab-
ſolutio effectum aliquem non producat,
niſi de dolo prætenſo patuerit. Secun-
dum quam conſiderationem ſolet apud
12 Burgundiones Biſantinus Archiepiſco-
pus, aut qui ab eo ad concedendas à iu-
ramento abſolutiones præfectus eſt, ita
diſpenſationes has concedere, cum hac
clauſula (ſi ita ſit, vt exponitur) idq́ue ci
tra aliam cauſæ cognitionem & exami-
nationẽ. Quem ſtylum ego quandoque
durum & impium apud me iudicaui,
quia hac via partes litibus inuoluantur,
& aduerſarius inutiliter fatigetur. Mi-
13 nor enim ſtatim litem excitat, in qua nõ
ſolùm reſcindens & reſciſſorium inten-
tat, ſed etiam cumulat eam abſolutionis
materiam: quam tamen longè ſatius &
conſultius eſſet, primùm excuti ad vitan
dum litium amaritudinem, quæ omni-
no fugienda eſt. E diuerſo aliquoties à
me conſideratum fuit, an num penſari
aliqua ratio poſſet, per quam is ſtylus
confirmaretur: & ita in Epiſcopi & ſuorũ
ſententiam iri. Ad quod prima manu a-
nimaduerti adferri poſſe, id quod Bart.
& Bald. in pleriſque Iuris locis fatentur,
ſi in iurato contractu dolus ſeu metus
acceſſerint, obtenta à ſacramento diſpẽ-
ſatione, reſtitutionem peti poſſe: aut ſi
ex tali contractu dependeat læſio grauiſ
ſima & enormiſsima: & ita, qui pro aſſe-
quenda abſolutione ad eccleſiaſticum
14 Iudicem confugiunt, ſolent in primis cõ
tractus iurati ſeriem narrare: adnecten-
tes præterea, quomodo dolo & inſidijs
aduerſarij ad ita contrahendum & iuran
dum inducti fuerint, vt dicant, ex nego-
tij qualitate, & circunſtantijs reſtitutio-
nem euidenter reſultare, & ob id à iura
mento abſolutionem petere. Quæ quũ
15 ita ſe habeant, hiſq́ue ſic ſubſiſtentibus,
nonne bona ratione ducitur Iudex ec-
cleſia-

cleſiaſticus, qui cum tali minore ſuper iuramento diſpenſari modò is probauerit, quæ ſupplex eius libellus complectitur, vt à me fuſiſsimè ſuperiore loco declaratum eſt? Nec aliud in Iudicem eccleſiaſticum adfertur, quàm quòd ita ea via partes litibus inuoluat, quas aliter vitaret, ſi cum cauſæ cognitione concedendam abſolutionem probaret: ſed meo iudicio is ſcrupus facilè ſic poterit diſſolui. Quum enim abſolutio ea lege detur, vt primùm, quàm effectum producat, ſit probandus dolus, nonne vbi de eo patet, actus ita retrotrahitur, vt ſit perinde, ac ſi ab initio apparuiſſet? Cæterùm quid coram Epiſcopo plus probaturus ſit minor, quod ad dolum ſpectat, quàm penes ordinarium iudicem, qui de reſtitutionis cauſa cognoſcet? Imò ſi de doli cognitione aſſumeret Epiſcopus iudiciū,
16 ipſe maiori grauamine minorem affligeret: quum denuò probare apud ſecularē Iudicem talem dolum, & læſionem grauem teneatur, aliàs non concederetur ei reſtitutio: quaſi ſit eius præcipuum fundamentum lęſio, & à qua reſtitutio deducitur. Sic expedit magis eius doli cognitionem ad ſecularem remitti: quia eadem lite ea, quæ abſolutionem & reſtitutionem reſpiciunt, terminabuntur. Nam ſi hic ſe dolo inductum ad contrahendum docuerit, aut enormem læſionem interueniſſe, dabitur ei reſtitutio, non habita iuramenti aliqua conſidera-
17 tione à quo abſolutus cenſetur, ſi ſup-
18 plex eius libellus verus reperiatur. Quē ſi alienum à veritate Iudex agnouerit, tunc minorem ab omni remedio ſecludendum pronunciabit: expenſis etiā afficiens, ſi temerè ab eo litigatum, & præter omnem cōqueſtum agnouerit. Quæ expenſarum conſideratio ſubducit, ꝙ contra talem ſtylum proponebatur, ſatius factum à Iudice, ſi de abſolutionis veritate prius cognouiſſet: quia ſaltem à reſtitutionis lite libera manſiſſet aduerſa pars. Quū enim minor expēſas ſufferat, non cenſetur in aliquo læſus aduerſarius: quinimò vix de abſolutionis cauſa inquiri poſſet, niſi eodem ordine & pari via reſtitutionis agitaretur negotiū: quia aut dolus aut lęſio probari poſſent, oportet quæ principalia ſunt, tractari, & ipſam contractus ſubſtantiam deduci. Quod longè commodius apud ſecularē Iudicem fiet, qui de reſtitutione eſt cogniturus. Sic ex his habes apertiſsimis rationibus comprobatum ſtylum, cuius ſuprà meminimus, non ab re, imo ſumma æquitate introductum. Quem & adhuc poſſe efficacius confirmari crediderim hac ratione, quod aduerſæ minoris parti ſaluæ & liberæ maneant exceptiones, quibus ſuam cauſam tuetur, vt dicatur ſatis ſuper abſolutione audiri, vbi de reſtitutionis agitatur materia: in qua ea omnia excutiuntur, & ad amuſsim trutinantur, quæ coram eccleſiaſtico Iudice ad refutandam abſolutionem obiiceſſe potuiſſet. Vides igitur non ſine maximo fundamento talem ſtylum inſtitutum. Quare ſi futilem cauſam contineret ſupplicatio, per quam petitur à iura-
19 mento abſolutio, Epiſcopus eam debet reiicere. Soletq́ue paſsim in talibus diſpenſationibus hęc clauſula adponi, Nos minores timentes reatum periurij. & vt efficacius citra animæ diſpendiū agant: etiam quæ verbis nihil commune habet cum ipſo abſolutionis effectu, ſaltem vt perfectè abſoluti à iurato contractu cenſeantur, imò vt quæ abſolutionem concernunt, in examen iudiciarium referantur. Non tamen ex his eo inficias, quin ſi iuris rigorem attenderis probabilius eſſet, parte citata, abſolutionem extricare: quæ verè eſt communis opinio, longè efficacioribus fulta rationibus, quàm ſit ſtylus ille eccleſiaſticus: in cuius ſtabilimentū edeſſe nequit, quod ipſi iamiam ponderauimus cenſeri omnia retrotrahi, ſi minoris allegationes veræ reperiantur: quia ſit conſultius ab initio malo mederi, & damno occurrere, quàm aduerſam partem non auditam litibus, quæ vere moroſæ ſunt, obiicere. Quid enim, ſi audiendum probaſſet Iudex? nonne poterat ex his, quæ deduxiſſet iudicem in ſuam trahere ſententiam hoc allegato, quòd quæ eſſent coram eo

in ſupplici abſolutionis libello à minore propoſita, falſa & ſuppreſſa eſſe, & de his promptam fidem facere, puta allegaturus in contractu tutores, amicos, & minoris, plures cõſanguineos interueniſſe, ita vt talium præſentia excludi omnis doli ſuſpicio deberet, iuxta l. tranſactionis. C. de tranſact. Potuiſſet & numeroſas alias exceptiones, iuxta caſuum contingentiam occurrentes, allegaſſe: quæ eò tendunt, vt pateat, læſam partem aduerſam, quæ ab initio admiſſam non ſit ad talium exceptionum propoſitionẽ.
20 Quòd præterea narratum eſt, ſic aduerſæ parti reſeruatas eſſe, vt quum principaliter de reſtitutione diſputatur, poſsit eas opponere, non videtur mihi concludere. Nam per hæc non cenſetur omnino ſuccurſum eius lege incommodo, à quo liber à principio manſiſſet, ſi eius ratione audiendas probaſſet Iudex eccleſiaſticus. Quo factum, vt apertè Caſtrẽſis in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſo. adfirmari, inconſultè & inſipidè à pluribus eccleſiaſticis iudicibus agi: qui paſſim à iuramento partes abſoluunt, altera parte non audita nec citata: nec hoc expenſo, an contractus, cuius eſt quæſtio
21 ſit doloſus, meticuloſus, turpis, aut ſecũdum leges alias prohibitus: quæ omnia examinari nequeant, niſi partis præſentia, vt inde opinati ſint quædam, abſolutionem à ſacramento, niſi in certis &
22 ſpecificis caſibus, qui per legem deſignati reperiuntur, indulgeri non debere: ita docente glo. in c. autem. 15. quæſtio. 6. per quam ſequentium exemplorum fit dinumeratio, vbi dolo aut metu partis aduerſæ extortum eſſet iuramentum, aut ſuper re illicita adhibitum, qualis iudicatur contractus vſurarius: id etiã ita teſtatur Innoc. in c. j. §. ſi vero, extra, de iureiur. cuius opinionem, tanquam veriſsimam ſequitur Ancharanus conſilio 383. Qui tamen communis iuris ſententiæ ſtylum præſcriptum volet accomodare, & docere, vtraque formula hæc duo terminari, nec vnum ab alio diſsidere, poterit non iniuria, nec præter rationem aſſerere, ſtylum ſatis iuri accedere, ſi retrotractionem effectus, quem produ cit, conſideres: & eò rem reduci, ac ſi ab initio per tem audiſſet Iudex eccleſiaſticus: ad quod plurimum conferunt hæ
23 rationes, quas ſuperiore loco expreſsimus. Qui ob id putem Caſtrenſem, & cæteros, à quibus edoctum eſt, abſolutionem niſi audita parte, concedendam nõ eſſe, hoc eò retuliſſe, vbi nullo modo auditur pars, nec ſpes eſt, poſtea admittendam, quæ tamen abſolutionem ſic abſolutè conceſsam impugnaret. non autem vt à terminis eius ſtyli diſcedere voluerint, imo quem probaſſent, ſi talis caſus decidendus eis oblatus fuiſſet. Vides igitur, parum aut nihil eum ſtylum à iuris communis diſpoſitione deficere, imò penè conformem eſſe, ſi vt ſuprà, declarandum id duxeris.

Diſputatur, an ſit minor reſtituendus, qui ſui facilitate læſus eſt, vbi iuratus fuit contractus: & an ſimile diſponatur, ſi creditoris inſidijs fuerit ad id inductus?

SVMMARIA.

1 *Minorem quantumuis in iurato contractu grauiſſimè læſum, debere tamen ad cautelam à iuramento, in contractu præſtito, abſolui, licet ex eo dolus re ipſa reſultet, ex ſententia Cornei.*

2 *Iuramentum ſuper contractu, ex quo grauiſſima læſio dependet, non eſſe peccati nutrimentũ: ideo q́, ne periurium incurratur, obſeruandum.*

3 *Minor vt periurij reatum, & animæ periculum euitet, tam in eo abſolutionis à ſacramento indiget, ſi creditoris inſidijs ad iuratum contractum inductus ſit, quàm ſi ſui facilitate læſus fuerit.*

4 *Doctrina Bartoli in l. ſi quis pro eo. ff. de fideiuſſor. conſideratur.*

5 *Abſolutionem à iuramento peti poſſe, etiam ſi dolus in contractu acceſſerit, ex ſententia Bartoli.*

Abſolutio

6 Abſolutio in quouis ſacramento quatenus ſemper neceßaria?

7 Sacramentum quando ſit obligatorium, & quando non?

8 Abſolutio à ſacramento neceßaria, quòd eo iurantis anima ligetur.

9 Iuramentum dolo ſeu metu extortum, vt & contractum, ſimili ratione initum, obſeruandum non eſſe ex ſententia Baldi, & aliorum, quos Auctor hoc loco commemorat, & tamen improbat.

10 Ad iuramentum quæ ſpectant, & quæ iurantis animam introſpiciunt, ſecundum iuris Pontificij diſpoſitionem diſpenſanda ac terminanda ſunt.

11 Abſolutionem à iuramento obtineat oportet, qui iuratum contractũ, vel dolo, vel metu, vel alia quacunque occaſione factum, reſcindere vult.

12 Abbatis verba in c. pen. extra de empt & vendi. dolum ex propoſito, dolo re ipſa, quod ad obtinendam abſolutionem ſpectat, aſſimilari: quid denotent?

13 Iuramentum quare ſecundum quoſdam etiã in ſimulato contractu videatur obſeruandum?

14 Abſolutio in ſimulato contractu, quo ad rigorem iuris minimè habetur neceſſaria.

15 Contractu iuramẽto firmato, etſi à iuramento abſolutio detur, tamen ob id remedium reſciſſorium nõ cõpetere, ſecundũ aliquos.

16 Contractus validi, ſacramẽto vallati, quanta ſecundum Bart. & Ang. firmitudo?

17 Iuramenti tanta vis eſſe cenſetur, vt contractum, qui de ſe eſt reuocabilis, efficiat perpetuum, & immutabilem, ſecundum l. cùm pater. §. filius matrem. ff. de leg. 2.

18 Abſolutione impetrata licet ipſa cauſa ſilere videatur, tamen effectus iuramenti propterea non cenſetur annullatus, ſecundum quoſdam Interpretes & Leges.

19 Diſcedit Auctor ab Ang. & Bar. & effectum abſolutionis dilucidius exponit.

20 Abſolutionis à iuramento is eſt effectus, vt ita ſit, ac ſi iuratum non eſſet.

21 In obtinenda in integrum reſtitutione quid præcipuè conſideretur?

22 Reſtitutio aduerſus quos contractus, & quomodo concedatur?

CAPVT CXIX.

His igitur ſic excuſsis, videamus, an Baldi, quam præmiſimus diſtinctio, poſsit efficaciter ſubſiſtere, ea nempe is docuit, minorem, qui ſui ſola facilitate læſus extitit, reſtitui aduerſum iuratũ contractum non debere, necnon abſolutionem à iuramento ei haud cõcedendam eſſe: & tamen reſtituendum, ſi creditoris, cum quo contraxit, inſidijs ad id inductus fuiſſet: nec poſtremo hoc caſu abſolutione aliqua à iuramẽto eſſe opus. Quòd autem dubia ſit admodum eius doctrina, ſatis deſumitur ex conſ. Cornei 179 volum. 4. Quo loco reſoluit, minorem, qui enormiſsimè læſus eſt, debere
1 tamen ad cautelam à iuramento, quod
in contractu præſtitit, abſolui, etiamſi ex
eo dolus re ipſa reſultet: aſſerens, ſe ita
vidiſſe obſeruatum Peruſij, dum eo loco
patrocinio cauſarũ fungeretur. Huc pertinet
in eius ſententiam iuramentũ ſuper
contractu, ex quo enormiſsima de-
2 pendet læſio, non eſſe peccati nutritiuũ,
nec bonis, & Canonicis pugnare moribus:
& ita obſeruandum, ne incurratur
periurium, vt eſt in l. pactum, quod contra
bonos mores. C. de pac. imò ad id poteſt
denunciatione Euangelica pars adigi,
vt eſt in c. fi. extra de ſo. compe. Cuius
rei habes apertiſsimum, & deciſiuum
tex. in c. 1. de iureiur. in Decret. quo fit,
vt neceſſaria ſit abſolutio. Sic vtroq; caſu
diſtinctionis Baldi putauero abſolutionem
à ſacramẽto requiri, quę eſt lon-
3 gè tutior, & ſtabilior via ob periurij reatum,
& quo efficacius animæ incommodis
ſatisfaciat. Ad hęc conſiderati opportunè
poterit doctrina Bartol. in l. ſi
quis pro eo. ff. de fideiuſſorib. vbi in abſolutionis
materia ita ab eo diſſeritur:
qui velit, ſpectandum eſſe, an contra-
4 ctus ſit in creditoris odium prohibitus:
vel ſi eò primordialiter non declinet,
vt priore caſu poſsit peti, &
concedi à iuramento abſolutio: ſecun-
5 do verò refutari debeat, niſi aduerſæ
partis dolus contractui acceſſerit: hæc

ipſe.

ipſe. Quæ etiam procedere teſtatur, ſi in contractu dolus interuenerit, vt eo caſu abſolutio peti poſsit, in quo ipſe apertè à Baldi opinione deficit. Quod tamen ad aliam eius declarationem attinet, exiſtimauerim ſequendum non eſſe: imò in quouis ſacramento ſemper neceſſariã abſolutionem, modò bonis moribus nõ
6 repugnet: quia in tali caſu non eſt obli-
7 gatorium, vt in c. non eſt obligatorium, de reg. iur. lib. 6. Nam quum iurantis liget animam, qua ratione non obligabitur à iuramento abſolutionem impetrare? Non tamen me latet, quibuſdam ra-
8 tionibus poſſe in Baldi ſententiã iri: primùm per Authenticam, ſacramenta puberum. C. ſi aduer. ven. in qua diſponitur, iuramentum dolo, ſeu metu extortum, obſeruandum non eſſe. Cuius opinionis fautorem habet Angelum in l. fi-
9 nal. ff. qui ſatiſ. cogan. Cenſuit hoc idem Bald. in c. j. §. ſacramenta, de pace iura. firman. in Vſibus feudorum: vbi refert tale iuramentum, imò contractum ipſum, nullius eſſe roboris, ſed etiam planè eneruari, nec aliquas vires producere. Atque hanc crebriorem eſſe ſententiã aſſerit Panorm. in c. quum contingat, extra, de iureiurand. Nam quod ipſe ait, minor, dolo ad iurandum inductus, conxiſſe non dicitur: ita etiam teſtante Aluaroto in §. ſacramenta, de pace iura. firman. Quibus deniq; hæret Cumanus cõſilio 180. in quo cõcludit, iuramentum, dolo aduerſæ partis præſtitum, obligatorium non eſſe, ita vt non deſideretur abſolutio: & dolum ex læſione enormi ſatis probari, reiectis quibuſuis alijs conſiderationibus, vt plurimùm doli arguatur cum minore contrahens. Quem quum in re ſua malè verſari ſciret, & dum contheretur, id agnoſceret: eum tamen à tali propoſito non reuocarit, imò potius, vt ita ab eo ageretur, incitatus fuerit, argument. l. ſi quis, quum ſciret. ff pro empto. Hæc tamen, & quæ ſimilia ſe offerunt, nullo modo me reuocant à concepta in Baldum opinione, quum in his
10 quæ ad iuramentum ſpectant, & iurantis animam introſpiciunt, ſequenda ſit Iuris Pontificij diſpoſitio, & ſecundum eam terminandum negotium, argumẽ. eòrum quæ ſunt annotata in c. j. & 2. de operis noui nuncia. Quare cautius eſt, vt abſolutionem à iuramento obtineat,
11 qui vult iuratum contractum reſcindere, ſiue aduerſarij dolus, ſeu ex propoſito interuenerit, aut metus inflictio, vt eſt in c. verùm. & c. ſi verò, extra, de iureiu. vt Caſtrenſis in l. pactum. C. de collatio. putarit futurum tutius, ſi in caſu doli petatur abſolutio, motus præfato c. ſi verò, quod etiam tacitè admittit, & fatetur Abbas in c. penul extra, de empt. & vend. quo loco ab eo docetur, dolum ex propoſito dolo re ipſa, quod ad obtinen-
12 dam abſolutionem ſpectat, aſsimilari: quaſi fateatur, vtroque caſu eſſe abſolutionem à ſacramento contractui adhibito implorandam. Quod etiam præfati, qui hanc opinionem ſunt ſectari, voluerunt in ſimulato contractu obſeuandum hac potiſsimum ratione, quia poſſit tale iuramentum ſine ſalutis æternæ
13 diſpendio ſeruari. His tamen obeſſe videtur, quod ad hoc poſtremum ſpectat, ſimulatum contractum nullum eſſe, nec debere contractum iudicari, argument. l. nuda. ff. de contract. empt. & vend. & in l. imaginaria. ff. de regul. iur. Fuit quippe partium intentio, non verè contrahere, ſed tantùm ſimulare, vt iudicari debeat ſimulatum & fictitium, non autem verum iuramentum. Si igitur non verũ, quare dices, poſſe obſeruari ſine diſpenſatio? Solemus enim ex mente actum metiri, etſi non abnegem, futurum conſultius, vt petatur abſolutio: quamuis ego, quod ad rigorem iuris attinet, haud ne-
14 ceſſarium credam. Nec me præterit, in hac abſolutionis cumuloſa materia a quibuſdam in eam itum ſententiam, ſi contractus, ſuper quo acceſſerit ſacramentum, ſit validus, etiam ſi à iuramento abſolutio detur, non tamen ob id reſciſſo-
15 rium remedium competere, imò perpetuo contractum validari: quod ſecutus eſt Bart. in l. ſi quis pro eo. ff., de fideiuſ. & Ang. conſilio quod exorditur, Domina Catharina: vbi aſſerit, maximã inter

hæc duo diuerſitatis cauſam conſtitui, puta, an validetur iuramento cõtractus? & vtrum, qui iurauit, ſit ad iuramenti
16 obſeruantiam adſtrictus? & ſecundum eos contractus validus, iuramento vallatus, ita eſt irreuocabilis, vt reijciatur à ſacramento abſolutio. Quorum ſententiam iuuare hoc vnum poterit, q̃ ſoleat
17 hunc effectum iuramentum producere, vt efficiat contractum, qui de ſe eſt reuocabilis, perpetuum, nec reſciſsioni ſuppoſitum, argu. l. cùm pater. §. filius ma-
18 trem. ff. de leg. 2. Et licèt impetrata abſolutione videatur cauſa ſilere: non tamen cenſetur iuramenti effectus annullatus, quia primùm ſit in eſſe productus, vt in c. ceſſante. extra de appel. & Legiſtæ in l. generaliter. C. de epiſco. & cler. Accedit his, ſi nudum pactum contractus cohęrentia veſtitum fuerit, licèt veſtimentum ſummoueatur, perpetuò tamen validum, & efficacẽ manere, vt eſt in ea l. generaliter. Ego verò cum Barr. Ange. & ſequacib. in eo conuenire non
19 poſſum. Nam effectus, qui abſolutione à iuramento dependet, ſolet id operari, vt
20 ita ſit, ac ſi iuratum non eſſet: quod nemo ſani iudicij diffitebitur: & ita non eſſe denuo ad iuramentum animaduertendum. Facit & vnum aliud, hoc præcipuè in reſtitutione in integrum obtinen-
21 da conſiderari, an num lęſus minor fuerit, ſeu etiam maior, modò enormiſsimè. Quibus poſtremis duob. caſib. indubitatum eſt, contractus validos eſſe, quũ ſit contrahentib. data facultas, poſſe ſe viciſsim decipere. l. in cauſæ. §. fin. ff. de minor. & aduerſus eos contractus validos, & qui de iure ſubſiſtuunt, conceditur
22 reſtitutio, ſi de lęſione doceatur: ſed id fit pręambula à iuramento diſpenſatione, vt eſt notatum à Scribentibus in l. ſi quis quum aliter. ff. de verb. oblig. Nec video, quomodo defenſari probè poſsit, quod in ſuæ intentionis columen attulerunt: conceſſa abſolutione, iuramenti, tamen effectum durare perpetuò, quum hoc ſit manifeſte contra puram, veram, & genuinam abſolutionis à ſacramento naturam, aliàs fruſtratoriè fieret diſpenſationis conceſsio, & abſolutionis ſopiretur effectus; qui quæſo, cùm eo tendat, quaſi ſit perinde, ac ſi iuratum non eſſet, quare id tam ad validum, quàm inualidum, contractum non extendetur? quod ego verius eſſe crediderim.

Si contineat iuratus contractus clauſulas inſolitas, an ſit obtinenda abſolutio?

SVMMARIA.

1 *Clauſulę iurato contractui non inſerendæ quæve ſecus, quæ ſint?*
2 *Clauſulas iurato contractui adhibere conuenientes, vel omittere inconuenientes, ad quid conducat?*
3 *Minorem ſi de lęſione prius docuerit, etiam, eiuſcemodi clauſulis, vel omiſſis, vel additis, poſſe diſpenſationem à iuramento petere.*
4 *Clauſulę iſtæ quo generaliores, eo captioſiores etiam reputandæ ſunt.*

CAPVT CXX.

VNum, etiam aliud, quod ad abſolutionem ſpectat, haud probaui obmittendum: Re-
1 futari abſolutionem debere, ſi in contractu adpoſitæ agnoſcerentur clauſulæ, ex certa ſcientia, non vi, non metu, non dolo aduerſari, ſed minorem animo deliberato, primumq; perpenſo, & excuſſo negotio, & volenter, ex pura animi contraxiſſe ſententia. Hoc autem ſic teſtatur Anto. in c. quum contingat. extra de iureiur. quæ omnia eò putauit conducere, vt cenſeri poſsit, nihil eſſe,
2 quod parti, cum minore contrahenti, aſcribi queat, quaſi volenti non fiat iniuria: nec deceptus exiſtimetur, qui tam accuratè primùm, quàm contraheret negotium expenderit, vt pro tali inſtrumento ſit in dubio pręſumendum, argu. l. quum precibus. C. de proba. Sed & ab

Antonio deficiẽdum credidero, qui putem, etiam accedentib. talibus clauſulis, poſſe diſpenſationem à iuramento peti, modò de læſione minor docuerit. Nam
3 ea facilitate, & ætatis imperfecto iudicio, quo minor læſus eſt, ſic etiam cenſetur talium clauſularum adpoſitioni conſenſiſſe, contraxiſſe & iuraſſe: imò etiamſi Antonium ſequendum duceres, aperta eſſet via, per quam minores paſsim à reſtitutionibus reijcerentur. hoc enim à partibus curaretur, vt tales clauſulæ contractibus infererentur: quæ quum generales ſint, tanto magis captioſas repu-
4 tabis, vt eſt in l. quum Aquiliana. ff. de tranſactio. quum etiam ſimiles, & ſi quæ ſunt eiuſdem farinæ, cenſeantur potius ex ſtylo, & conſuetudine Notariorum adiectæ contractibus, quàm ex partium voluntate: ita teſtante Panormi. ſua diſputatione, quæ exorditur, Stante ſtatuto, & in c. quum contingat. extra de iureiurando.

Refertur opinio eorum, qui defenſarunt, nullo modo eſſe abſolutionem à iuramento obtinendam.

SVMMARIA.

1 *Relaxationem iuramenti propterea requiri, ne citra legis voluntatem iuramentum ſit iniquitatis vinculum.*
2 *Iuramentum impium, & inhumanum cenſetur, cùm eſt iniuſtus contractus.*
3 *Abſolutionem pro contractus reſciſſione impetraturo ad eccleſiaſticum iudicem confugiendum eſt, ex ſententia communi.*
4 *Abſolutionis à iuramento medium qua de cauſa in iure adinuentum, vſuq; receptum ſit?*
5 *Iuramenti effectu ſemoto, ad reſtitutionem confugi, & abſolutio implorari poteſt.*
6 *Iuramentum à bonis moribus diſcrepans, & peccata hominum nutriens, non eſſe ſeruandum.*

CAPVT CXXI.

SCio denique in abſolutionis tractatione à quibuſdam exiſtimatum, nullo caſu concedi abſolutionem debere: quos ad id inducit, quia futilis, inutilis, ſupervacanea, & eluſoria maneat diſpoſitio Authenticæ, Sacramenta puberum: in qua pro fixa regula proponitur, inuiolabiliter eſſe obſeruandum iuramentum: quod non fieret inuiolabiliter, aut citra retractationem, ſi paſsim à ſacramento diſpenſaretur, & ita confunderetur omnis iuramenti effectus. his tamen me iudice, ſatis fieri poterit, modò intellexe-
1 ris, non iniuria iuramenti relaxationem requiri, quòd lex nolit iuramentum eſſe iniquitatis vinculum. Quare quum iniuſtus ſit contractus, fateare etiam ne-
2 ceſſum eſt, impium & inhumanum tale iuramentum: quod ſubſiſtere non poterit, ſi corruerit principale. Solet etiam ita reſolui, & declarari iuramentum, vt intelligatur, rebus ſic ſtantibus, & ſe habentibus, vt eſt in l. fin. ff. qui ſatiſd. cog. Et hac de re æquior, imò æquiſsima omnino mihi videtur illa communis ſententia eſſe, pro contractus reſciſsione ad eccleſiaſticum iudicem pro abſolutione obtinenda confugiendum. Sed quid re-
3 ſpondebitur? ita eo medio omnem iuramenti machinam, in iure deſcriptam, ſummoueri, & planè ſubduci: cuius tamen tanta eſt vis, vt irreuocabilem contractũ efficiat, & ea meliore forma, qua poteſt ſubſiſtere, validet. vt eſt in eo. §. filius matrem, prællegato. Huic autem obici abũdè ſatisfactum agnoſces ex his, quæ iamiam attigimus, quod eſt: ideo id fieri, ne ex iuramento ſumma lexurgat iniquitas. Nam etſi iuramentum ſpeci-
4 fici, & ſpecialis conſenſus vim habeat, vt eſt in l. ſiua. §. pen. ff. ad Velleia. tamen is conſenſus non excludit læſionis conſideratione, & quin poſsit ſemoto iuramen-
5 ti effectu ad reſtitutionem in integrum cõfugi, & ita abſolutio implorari. Quòd ſi aliter iudicandum duceres, longè maius abſurdum, quàm è priore caſu reſultaret

taret

ſaret. Nam eo modo iniquos oporteret contractus obſeruari, & in tertij enormē iacturam alium locupletem fieri: quod eſſet ab omni naturæ officio alieniſſimum, vt eſt in l. nam & natura. ff. de cō-dict. indeb. Sic hæc ratio longè eſt vrgentior, & maioris ponderis. quàm alia, quæ pro oppoſita parte adducitur, puta, de effectu iuramenti, qui in totum annullaretur. Satius eſt enim ſic euenire, quàm ſi ex iniquo iuramēto tertius incommodum pateretur, vt ego ex his ab eorum deficiam opinione, qui ſenſerunt, non debere à ſacramento contractui adhibito concedi abſolutionem. Sed interim tu hac in re ſemper id vnum animaduertendum dices, vt ipſe conſideres, an iuramentum, cuius eſt quæſtio, poſſit citra animę incommodum obſeruari,
6 maximè ſi à bonis, & puris moribus diſcrepet: aut ſit, quod paſſim Doctores noſtri ſcribunt, peccati nutritiuum. Quā regulam, ſi attenderis, tum veram declarationē aſſequi poteris, quale ſacramentum cōtractui interpoſitum debeat obſeruari, & ob quod diſpenſatio ſeu relaxatio ſit impetranda. Ad cuius puncti elucidationem plurimum conducit doctrina Bal. in l. nulla. C. de iure dotium. quo loco fatetur, mulierem etiam minorem annis, à qua indignus maritus dotem acceperit, reſtituendam non eſſe, quantumuis is actus alienationis imaginem præ ſe ferat: quia fuerit à minore talis contractus iuramento vallatus, quū poſſit citra quoduis animæ periculum illud ſacramentum obſeruari.

An in reſtitutione aſſequenda dolus re ipſa, & ex propoſito, æquiparentur?

SVMMARIA.

1 *Dolus re ipſa, itē dolus ex propoſito quis ſit?*

2 *Ad reſtitutionem obtinendam alterutrum dolorum ſufficere, ſecundum nonnullorum opinionem. alij vtrunq; dolum concurrere debere ſuſpicati ſunt.*

3 *Dolus ex propoſito, quemadmodum & dolus re ipſa, hos effectus generat, vt doloſus iri dicetur contractus.*

4 *Dolo vtroque concurrente, reſcinditur contractus, & latius nu 9.*

5 *Dolo ex propoſito interueniente, dolus re ipſa etiam ineſſe putatur a nonnullis; idq; ratione probatur.*

6 *Dolus re ipſa dependet atq; deducitur ex læſione minoris.*

7 *Dolum alterum ſine altero ſubſiſtere poſſe ex ſententia Auctoris: quam euidente ratione probat, & concludit, pro aſſequenda reſtitutione alterum ex hiſce dolis ſufficere.*

8 *Refutat auctor eorum ſententiam, qui reſciſſionem contractus, concurrente dolo, ſolum eſſe ad dolum ex propoſito referendam, non autem dolum re ipſa complecti.*

10 *Alterutro ex hiſce dolis iurato contractui accedente, abſolutio a ſacramento ſemper neceſſaria cenſetur.*

11 *Abſolutionis concedendę poteſtas ſoli Epiſcopo relicta: a quo etiam petenda eſt.*

CAPVT CXXII.

CVM autem hæc a me ita priuato ſtudio tractarentur, venit tunc in mentem notandus & non pœnitendus articulus, qui quum ſummæ ſit frugis, ego ea de re hoc loco excutiendum conſtitui Thema eſt huiuſcemodi: An in Reſtitutione in integ. aſſequenda, dolus ex propoſito, & re ipſa æquiparentur, ita vt cuiuslibet effectus ſit ad reſtitutionem tribuendam efficax?
1 Dolus autem re ipſa deſumitur ex enormi ſeu enormiſſima læſione, quæ in contractu interuenit: nam ſatis re ipſa læſio deceptionem teſtatur. Ex propoſito verò, vbi inſidijs, ſuaſionibus, & dolo, & vafra perſuaſione aduerſæ partis contractum eſt, argum. l. ſi quis quum ſciret. ff. de dolo. Sunt autem
2 qui crediderunt, alterum ex his ad reſtitutionē obtinendā ſufficere, quaſi diuerſi & ſeparati ſint duo caſus: alij verò putarunt

tarunt vtrunque dolum debere concur-
rere, imò tam connexa eſſe, vt vnum ſi-
3 ne altero conſiderari nequeat. Primæ
autem ſententiæ accedit, dolum ex pro-
poſito hos effectus generare, vt doloſus
iudicetur contractus: quod etiam pro-
ducit dolus re ipſa. & certum eſt, dolo
4 concurrente contractum reſcindi. Pro
contraria verò parte adſertur, interue-
5 niente dolo ex propoſito, dolum re ipſa
etiam ineſſe: quia non aliàs reſtituere-
6 tur minor, niſi læſus eſſet: ex qua lęſio-
ne dependet, & deducitur dolus re ip-
ſa. Ego verò ſenſerim, poſſe vnum ſine
alio ſubſiſtere. Quid enim? ſi enormi-
ter re ipſa læſum minorem admittas,
nonne poterit ab eo contractu aduerſæ
7 partis dolus abfuiſſe, quæ ignoraſſet rei
à minore venditæ, verum valorem: &
cuius perſuaſionibus non fuerit ad con-
trahendum minor inductus, imò ipſe à
minore forſitan ad id coactus ſit? qui
tamen benè concedã, ſi de dolo ex pro-
poſito tractetur, tunc dolũ re ipſa ineſſe,
quum ſine enormi læſione non conce-
datur reſtitutio, potiſsimùm vbi contra-
ctui iuramentum acceſsit: ſed qui diffi-
tear, hoc indiſtinctè procedere debere:
vt ex his habeas apertam, & facilem re-
ſolutionem ad eam quæſtionem, Vtrum
pro aſſequenda reſtitutione alterum ex
his ſufficiat? Mea autem eſt opinio ſuf-
ficere: modò, vt prædixi, ita declaran-
8 dum duxeris. Fuit & tertia aliorum ſen-
tentia, qua putarunt, reſciſsionem con-
tractus, concurrente dolo, eſſe ſolùm ad
dolum ex propoſito referendã, non au-
tem dolum re ipſa complecti: quia ſecun
dum eos leges, quibus diſponitur, iura-
mentum debere inuiolabiliter obſerua-
ri, cẽſerentur aliàs vanæ, imò re ipſa fra-
giles, & prorſus eluſoriæ. Sed quàm hęc
eorum conſideratio ſit inepta, & nihil ad
rem faciens, ego vel ea ratione, quam ꝗ
pro ſuæ intentionis ſcopo aſſumpſerunt,
docebo: Nam, quæſo, nonne ſacramen-
ti obſeruantia etiam ad iuratum contra-
ctum, ex quo dolus re ipſa reſultat, refer
tur? Adiecerunt in eiuſdem opinionis
confirmationem pro dolo ex propoſito,
in ſtricti iuris contractib. de dolo actionẽ
competere: ꝙ ſi dolus re ipſa interue-
nerit, exceptionem dari: eò tendentes,
vt tali fundamento doceant, plus effica-
ciæ, & energiæ ex dolo ex propoſito,
quàm re ipſa exurgere, quaſi actio ſit
exceptione potentior, & vt liqueat di-
uerſitatem inter eos caſus ſubſiſtere.
Sed, bone Deus, an ex eo inter vtrunq;
diſcrepantia ideo ſtatui debeat, quia pro
vno detur actio, pro alio verò exceptio
qui potius ob id iudicarem æquiparãdos
caſus, quum, qui excipit, agere cẽſeatur,
vt eſt in l. j. ff. de excep. Et eadem ratio-
ne ſubducitur aliud, minorem maiorem
effectum per dolum ex propoſito, quia
ex eo detur actio, quum qui excipit, age-
re cenſeatur, vt ſupra probatum fuit.
Quare omiſſa longiore, & fuſiore huius
articuli perſcrutatione, ego ſic conclu-
dendo, dicendum cenſeo, Dolum ex pro-
9 poſito & re ipſa ſi ſimul cõcurrant, ad iu-
rati contractus reſciſsionem obtinẽdam
ſufficere, qui caſus eſt prorſus indubita-
tus: ſi verò ex propoſito dolus tantum
acceſſerit, vel ſi re ipſa tantùm, tunc his
caſib. ſemper eſſe à iuramẽto abſolutio-
nem neceſſariam, quod eſt ob animę, &
10 ſalutis humanæ diſpendium. Crebrior
tamen opinio eſt, ſi petatur abſolutio, eſ-
11 ſe ab Epiſcopo cõcedendam, ſi de enor-
miſsima læſione tractetur, vt per Panor.
in c. quum contingat. extra de iureiur.

Non reſcinditur à minore iuratus contractus, etiam abſolutione obtenta, niſi enormiter læſus ſit.

SVMMARIA.

1 *Enormis lęſio minorem, enormiſſima maiorem 25. annis contra iuratum contractum, obtenta à ſacramento abſolutione, ſaluat, & beneficij reſtitutionis compotem fieri permittit: idq; Auctor exemplo à Dolano Senatu ſumpto declarat.*

2 *Lęſiones enormiſſimas à iuramentis eſſe exceptas, ſecundum Antonium: atqui vt & periurij*

periurij

periurij reatus, & animę periculum euitetur, hanc ſententiam non eſſe ſequendam conſultore Auctore noſtro.

3 *Filia, adhibito iuramento, hęreditati patris vniuerſæ renuncians, an & quando reſtituatur?*

4 *Ex enormiſſima lęſione dolus re ipſa reſultare ſolet.*

5 *Enormiſſimè lęſis etiam contra iuratum contractum reſtitutione eſſe ſuccurrendum, Auctor, & exemplis, & auctoritate Doctorum probat.*

6 *Iuratus contractus non niſi enormiſſima lęſione accedente, reſcindendus.*

7 *Opinio quorundam diſcutitur, exiſtimantium, maiorem pro enormi læſione, & minorem, etiamſi grauis non ſit iactura, poſſe contra iuratum cõtractum reſtitui.*

8 *Abſolutio licet à iuramento impetretur, tamen eius effectum omnem idcirco non annullari, ſed aliquid eius imaginis ſemper ſubſiſtere denuò probatur.*

9 *Abſolutiones à ſacramento ab Eccleſiaſtico iudice reijciuntur, niſi à minore enormis, à maiore narretur enormiſſima lęſio.*

CAPVT CXXIII.

SEd interim his explicitis, occurrit vnum, ad quod in materia reſciſſoria eſt apprimè attrendendum: Si de contractus iurati obſeruantia aut reſciſsione ſit quæſtio, debet potiſsimùm ſpectari, an in actu, cuius eſt controuerſia, interuenerit enormis, ſeu enormiſsima læſio:
1 Enormis, quod ad minorem attinet:
Enormiſsima, ad minorem 25. annis relata, quum niſi ita ſint lęſi, non debeant contra iuratum contractum reſtitui, quantumuis à ſacramento, contractui adhibito, ij relaxationem obtinuerint: quod ego ſic memini obſeruatum, & deciſum à ſupremo ſenatu Dolano in cauſa cuiuſdam viduæ maiore annis, à qua per litem quam inſtituerat, ſic concludebatur: vt cõtractus, quem primùm celebrauerat & iurauerat, reſcinderetur. In cuius proceſſus examinatione fuit ad hoc vnum præcipuè animaduerſum, an de enormi, aut enormiſsima læſione eſſet contentio. Et quum ex litis actis patuiſſet, leuem tantum lęſionem extitiſſe, fuit ea de re eius intentio repulſa, & ad contractus obſeruantiam condemnata, quum tamē hæc primum, quàm egiſſet, à iuramento abſolutionem impetraſſet. Nec ab re ei adhæſit deciſioni integerrimus is Senatus: quia aliàs nunquam tutum eſſet, potiſsimùm cum his, qui maiores ſunt, contrahere, ſi maximè tam facili retractationi, & ex leuiſsima cauſa, non data enormiſsima lęſione, contractus ſubijcerentur. Cuius opinionis primùm fuit Ancha. in repet. c. canonum ſtatuta. extra de conſtit. Annotatū etiā conſimile reperies ab Anto. in c. quum contingat. extra de iureiur. vbi is ſic concludit: Si quis cum iuramento contraxerit, & hunc re ipſa læſum appareat, ſi in quantitate magna deceptus fuerit, ſic ei ſubueniendum, vt planè reſcindi contractus debeat, idq́; ob læſionem enormiſsimam, nec abſolutionem hoc capite neceſſariam: quia tales læſiones enormiſsimæ à iuramentis, quæ in his adhibentur, ſint exceptæ, argum. cap. Quintauallis. extra de iureiur. & l. ſi libertus
2 iurauerit. ff. de oper. liber. Quod tamen
poſtremum, abſolutionem concernens, ſuperiore loco conſului, non eſſe omnino inſequendum, partim ob periurij reatū, & vt hic animę planius liberiusve conſulatur. Saltem ex eius priore dicto manifeſtū habes, enormiſsimè debere maiorem lædi, ſi iuratum à ſe contractum volet reſcindere. Accedit huic ſentētiæ, quod tractant Bald. & Salice. in l. pactum quod dotali. C. de pact. à quib. ibi reſoluitur, diſpoſitionem c. quamuis. de pact. in 6. ad filiam, quæ, adhibito iuramento, vniuerſæ patris hæreditati renunciauit,
3 non extendi, ſi modò pro dote nihil fuiſ-
ſet aſſequuta: quia tale ſacramentum complectatur in ſe iniquitatis vinculū. quod eſſet inhumanum, ob illud iuramentum filiam ab omni patris ſubſtātia & patrimonio ſecludi. Quæ tā de ſe veriſsima ſunt, vt procedere debeant, etiāſi ab hoc iuratum ſit, omnia & ſingula in

inſtrumento deſignata vera eſſe, quum
hæc aſſertio veritati non officiat: & quia
oppoſitum eius, quod profeſſus eſt, ſit ve
rum. quare ſuadet ratio, talem contra-
ctum reſcindi debere, quaſi ipſe iuraſſe
temerè cenſeatur: quę eſt finalis & præ-
cipua concedendæ abſolutionis cauſa, vt
eſt apertè declaratum in diſcurſu totius
4 titu. 22.q.2. Solet enim ex tali enormiſ-
ſima lęſione dolus re ipſa reſultare: arg.
l.Lucius.§ omnes. ff.quæ in fraud.cred.
5 His arridet exemplũ, quod adfert Anch.
in cod.c.canonum ſtatuta. de conſtit. de
nepte, quæ cum ſacramento generalem,
captioſam, & ſibi admodũ damnoſam,
acceptilationem in patrui fauorem fece-
rat: cui nepti, quum eſſet enormiſsimè
læſa, voluit per reſtitutionem in integrũ
ſuccurrendum: aſſerens, dolum re ipſa,
& ex propoſito viciſsim ambulare, & ſe
compati. Quod etiam iuratus contra-
6 ctus non aliter ſit reſcindendus, niſi enor
mi aut enormiſsima læſione accedente,
habes Alexãdrum, id aperto animo de-
fendentem conſ. 125. ſecundo volum.
quę omnia apprimè conducunt ad com-
probationem eius iudicij ſupremi Sena-
tus Dolani: in cuius ſententiam primùm
etiam itum eſt ab Alexandro validiſsi-
mis rationibus, conſ. 125. ſecundo volu.
Quæ ſupraſcripta debes ſummo (quod
aiunt) notare digito, quum non deeſſe
infinitos exiſtimem, à quibus oppoſitum
reſpondebitur: exiſtimaturis maiorem
pro enormi læſione, & minorem, etiamſi
7 grauis non ſit iactura, poſſe contra iura-
tum contractum reſtitui. in quo planè
hallucinantur per eas, quas ſuprà attigi-
mus, rationes. Duo tamen pro ratione
dubitandi in horum ſententiam adferri
poſſe rebar: Primùm, ꝙ minori lęſo lex
velit per reſtitutionem ſuccurri, & hoc
ſolùm attendi, an cum eo ſit aliquid ge-
ſtum, non facta limitatione leuis, aut
enormis læſionis: ſed eo tantùm perſpe-
cto, an læſus ſit? Secundum, nam quum
à iuramento obtinetur abſolutio, res eò
reducitur, vt ſit ita, ac ſi iuratum prius
non eſſet: quo fit, vt non ſit iuramenti
habenda aliqua ratio, ſaltem ob quam
debeat enormis, aut enormiſsima læſio
interueniſſe. His tamen poterit ſic re-
ſponderi, verum eſſe, quando priore lo-
co adlatum fuit, legẽ minori læſo adeſ-
ſe: ſed ea lex loquitur, & ſi quæ ſint aliæ
conſimiles, vbi iuratus non eſt contra-
ctus. Quod demum poſteriore membro
adiectum eſt, diſpenſatione iuramenti
effectum tolli, vt iudicari debeat, iura-
tum non eſſe, & ita rem in puris iuris cõ-
munis manere terminis, dico, veritate
inſpecta, non poſſe eſſe, quin iuratũ fue-
rit, & ita parti aduerſæ ius quæſitum. ſic
8 ea fictione non annullari omnem ſacra-
menti effectum, ſed aliquid eius imagi-
nis ſemper ſubſiſtere. & hac occaſione
9 moti eccleſiaſtici iudices ſolent paſsim à
ſacramento diſpenſationes reijcere, niſi
à minore narretur enormis læſio, & à
maiore enormiſsima. quòd ſi his tantùm
caſib. indulgendam abſolutionem pro-
barint, ceſſabit planè vltima illa conſi-
deratio, quæ de ſacramento, quod in
contractu acceſsit, fuit propoſita.

Quid ſpectandum ſit, vt habeatur cognitio enormis, ſeu enormiſſimæ lęſionis?

SVMMARIA.

1 *De enormi, & enormiſſima læſione interno-ſcenda ex Correo quædam.*
2 *Enormis & enormiſſimę lęſionis certa, vt habeatur cognitio, perſonę reſtituendę paupertas, diuitię, & res, cuius eſt controuerſia, ſpectanda ſunt.*
3 *Ad enormis, & enormiſſimæ læſionis indagationem iudicis opus officio quare ſit?*

CAPVT CXXIIII.

QVomodo autem diſcerni poſ-
ſit, an ſit enormis, ſeu enor-
miſsima læſio, varia fuit Scri-
bentium ſententia. Nam pu-
tauit Corneus conſi.62. volum.3. poſſe

aliquos

aliquot caſus conſiderari, in quibus læſus ſit minor, non tamen enormiter: puta, ſi rem ſuam, quæ ab eius prædeceſſoribus proceſsit, iuſto vendiderit precio: ſe tamen læſum prætendat, quia eam alienarit, & à ſe diſtraxerit: tunc ob
1 maiorum ſpecimen iudicari debere tali exemplo læſum enormiter: quia potiſsimum hoc attēditur, quòd rei ſuæ æſtimatio, quam eſt conſecutus, ipſam rem repræſentet, l. ſi ita fideiuſſorem accepero, & l. ſi ita ſtipulatus es opus. ff. de fideiuſſo. Si denique allegauerit precium, quod ex venditione, ſeu alio actu recepit, non fuiſſe in eius vtilitatem verſum: nec etiam ex tali caſu enorme reſultabit damnum: quia id potius minoris facilitate, quàm ſoluentis dolo & malitia acciderit. Ego verò, quod ad enormis, & enormiſsimæ læſionis indagationem, & veram cognitionem attinet, putauero inſpici debere perſonæ, reſtitutionem impetrantis, qualitatem, vt iuxta eius
2 paupertatē, aut diuitias negotium metiamur: ſpectandam denique rem, cuius eſt controuerſia: vtpote, ſi læſio multum à dimidia abeſſet: & ideo ſi de centum tantùm nummis contenderetur, vbi tamen hæreditas eſſet locupletiſsima, non deberet talis læſio attendi, & vix eſſet, vt hoc loco opportunè exempla, ad hoc conuenientia, adferri poſſent, quæ non niſi ſecundum caſuum contingentiam ſunt conſiderabilia: ita vt ad elucidationem læſionis enormis, & enormiſsimæ plurimùm conferat iu-
3 dicis arbitrium, quem oportebit in exquirendis, & penſandis teſtium dictis, & depoſitionibus attentiſsimum, & vigilem eſſe, è quibus pendet tota declaratio, quum qui læſionem pro aſſequenda reſtitutione proponat, eam probare teneatur, ne ab intentione ſuccumbat. Vnum tamen hoc loco obiter adijcitur, dubium apud me eſſe poſtremum illud Cornei exemplum, cuius ſuprà meminimus: quo docere voluit, non poſſe dici enormiter minorem læſum, vbi precium quod eſt aſſecutus, non fuit in eius vtilitatem verſum: quia id ſoluentis dolo non ſit actum. Sed vellem ipſe conſideraſſet, debuiſſe à ſoluente hoc conijci, minorem dilapidaturum. quæ ratio an de iure concludat, tu poſtea intelliges, vbi à nobis excutietur articulus, an, & quomodo aduerſus ſolutionem, minori factam, poſsit is reſtitui?

Si minor aduerſus patris contractum reſtitutionem petat, an abſolutionem à iuramento, per patrem præſtito, aſſequi debeat?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus patris contractum reſtitutionem implorantem, nulla à ſacramēto abſolutione indigere. Auctor exemplis & rationibus firmat.*

2 *Abſolutio cùm vinculum, & nexum præcedentem ſupponat, hæres qui non iurauit, non abſoluendus videtur.*

3 *Sacramentum ad eum ſolum, qui iurauit, referendum eſt: ſed verior hac de re, & vrgentior ratio ſubijcitur, nume. 4. & 5.*

CAPVT CXXV.

HIS omnibus adijcietur caput peculiare admodum, & vtiliſsimum, ſi minor contractum à patre, dum viueret, conceptum, nitatur reſtitutionis via reſcindere, quia prius fuiſſe læſum aſſerat, debebit num à iuramento, quod pater præſtitit, abſolutionem conſequi?
1 quæ difficultas, vt eſt familiaris, & omnino amica, ita ſummè perutilis. Quòd autem abſolutione aliqua opus non ſit, ſuadet hæc ratio: Nam defunctus, qui iurauit, deſijt eſſe in rerum natura: morte autem extinctum eſt vinculum,

quum mors ſoluat omnia, vt eſt in Authentic. de nuptiis, in principio. Præterea non entis nullæ ſunt qualitates, l. eius, qui in prouincia. ff. ſi certum peta. Item quum iuramentum ſit perſonale, ac ſolius iurantis liget animam, non ſequetur ea ratione hæredem, vt in capit. veritatis. extra de iureiurando. Solet
2 etiam abſolutio vinculum, & nexum præcedentem ſupponere, aliàs fruſtra impetraretur: ſic quum hęres nihil iurauerit, nec etiam abſoluendus quouis modo videbitur: & ideo in ſimili non admittitur hæres, vt mortuo defuncto iuret, quod per ſe declarare tenebatur
3 defunctus, quum vtriuſque ſit diuerſa, & ſeparata fides, & referri ſacramentum ad eum ſolum, qui iurauit, debeat, vt eſt in l. fina. C. de rebus creditis. Memini tamen, quum hic caſus quandoque in praxi accidiſſet, petitiſsimos quoſdam Aduocatos hæredi conſuluiſſe, vt à tali ſacramento abſolutionem impetraret, nec niſi primùm ea obtenta, reſtitutionis litem intentaret: hac potiſſimum ratione, ne defuncti anima gra-
4 uaretur, ad cuius ſubleuamen obligabatur ex bono & æquo, imò ſummo iure, quia tanquam hæres defuncti perſonam repræſentaret, argumen. l. hæres
5 abſens, in principio. ff. de iudiciis. Eſt & alia vrgentior ratio: Nam niſi hic abſolutionem obtineret, poſſet in proceſſu obijci, quòd ad defuncti factum obſeruandum adſtrictus maneat: quia hæres, vt quo tollatur, & ſummoueatur tale obſtaculum, ſit neceſſariò abſolutionis impetratione opus, quum ſemper aliàs iuratus maneret contractus. Et hæc in ſumma verior, & probabilior eſt ſententia, quam in decidendo obſeruatam memoria teneo? hæc autem ſatis ſupérque, quod ad iuramenti relaxationem attinet.

Vtrùm aduerſum aditionē hæreditatis, ſi modò ſit onuſta debitis, reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minores, doloſis ſuaſionibus ad renunciandum hæreditati inductos, apud Burgundos reſtitutos, Auctor aliquot exemplis demonſtrat.*

2 *Minoribus 25. annis reſtitutionis beneficium competit, ſi de ipſorum circumuentione patuerit.*

3 *Minori per reſtitutionem in integrum ſuccurritur, ſi minus lucroſam hæreditatem adyſſe conſtiterit, & num. 6. clarius.*

4 *Minor adiens hæreditatem lucroſam, læſum ſe prætendere nequit.*

5 *Hæreditas onuſta debitis, quantumuis opima, & lucri plena cenſeatur, tamen oneroſa, non lucratiua reputanda eſt.*

CAPVT CXXVI.

Occurrit vnum, quandoque à Dolano ſenatu minorem reſtitutum, qui doloſis ſuaſionibus inductus, acceptare hæreditatem paternam deſijſſet, quòd diceretur eſſe grauiſsimis debitis onuſta, quum tamen id falſum eſſet, quia verè non eſſet debitis implicita. Sed ea lege fuit conceſſa reſtitutio, vt is probare teneretur, eſſe in ea hæreditate bona ſufficientia, & vt creditorib.
1 hæreditariis ſoluere cogeretur. Scio etiã, minores duos reſtitutos ex his, qui millies in Burgundia nominantur: quibus quum eſſet debita quinta portio hæreditatis cuiuſdam eorum affinis, illi verſutia & calliditate patrui inducti, renunciarent tali quintæ portioni hæreditariæ: & dum adhuc minores eſſent, eum conſenſum denuo confirmarent: Nam vt minor ob aditionem hæreditatis reſtituitur, ſic ſi eam inconſultò repudiauerit. Memini etiam minorem reſtitutum, qui in ſe patris obligationem ſuſcepiſſet, adi-

aditione hæreditatis ab eo facta quũ ta-
men ea hæreditas debitis onuſta & gra-
uata eſſet. Subijciamus præcedentibus
exemplum & caſum frequentiſsimum,
qui eſt in praxi penè ordinaria & quoti-
diana. Minor, accedente curatoris aucto
ritate, hæreditatem ſibi ex teſtamento
ſeu ex inteſtato delatã, adijt, quam tunc
lucroſam eſſe exiſtimabat: tandem vbi
facta aditione & bonorum immixtione,
agnoſceret onerosam, & infinitis graua-
tam debitis, petijt ſe aduerſus eam adi-
tionem reſtitui. Videamus, ſit num tali
reſtitutioni accedendum? Quòd autem
ſit ei reſtitutionem ſuccurrendum, doce
re apertè videtur l. minoribus. C. ſi tut.
vel curat. interue. in qua habetur, mino-
ribus 25. annis, etiam in his, quæ præſen-
tibus tutoribus vel curatoribus in iudi-
cio ſeu extra iudicium, geſta fuerunt re-
ſtitutionis ſupereſſe integrum axilium,
2 modò de ipſorum circumuentione pa-
tuerit? facit l. j. ſub præfato titulo, cuius
verba hæc ſunt: Si iam puberes vtriuſq;
ſextus parentum hæreditatem adijſtis,
& nũc in ea ętate eſtis, ut in eo, quod hæ
reditati paternæ vos obligaſtis, in inte-
grum reſtitutionis auxiliũ accipere de-
beatis, adite prouinciæ præſidem. Eandẽ
opinionem compronat l. ait prętor. § ſed
ſi hæreditatem. ff. de mino. in qua planè
deciditur, ſubueniri minori per reſtitu-
tionem in integrum, vt ſi minus lucro-
ſam hęreditatẽ adierit, poſsit ipſe ſe ab
3 ea abſtinere: nam & hunc fuiſſe deceptũ
certum eſt. atque idem iuris in bonorũ
poſſeſsione, ſucceſsioneve alia ſtatuitur.
quod apertius eam deſumitur ex gl. in
eo. §. ſed ſi hæreditatem, ubi reſtituen-
dum ex ſola aditione voluit, quantũuis
lucroſa eſſet hæreditas: Ego tamen non
uideo aliquid ineſſe difficultatis, quod
ad primum membrum attinet, qui ta-
men deficiendum ab eo poſtremo gloſ-
ſæ dicto cenſeam, quo uoluerit, ex ſola
aditione hunc reſtitui poſſe, quãtumuis
4 ſit lucroſa hæreditas. Quid enim? ſi lu-
croſa ſit: poterit minor ſe læſum præten
dere, ut ita ceſſare debeat reſtitutio? nec
agnoſco, quomodo poſsit eius dictum
efficaciter defendi, niſi tu ſic declarandũ
duxeris, id ideo eſſe, quia ſemper in qua-
uis hæreditate ſit æs occultum, & latens,
quantumuis lucroſa iudicetur hæreditas
ut eſt in §. neq;. Inſtitut. de aucto. tuto.
ubi non permittitur pupillo, hęreditatẽ
etiã lucroſam, niſi tutore, auctore, adire,
quod fit ob æris latentis conſiderationẽ.
Sed & adhuc plenè non ſatisfacit hæc. ſo
lutio, quũ ſi lucratiuam & pinguem hęre
ditatem eſſe admiſeris, in quibus termi-
nis loquitur ea gloſſa, fateare neceſſum
eſt, onerosam non eſſe, nec debitis intri-
catam, quaſi duo hæc ſint inter ſe oppo-
ſita ac ſeparata. Et ideo, ſi hæreditas com
5 muni omnium iudicio lucroſa iudicetur
re tamen uera debitis ſit onuſta, onero-
ſa, non lucratiua reputabitur, quod etiã
uiceuerſa procedit: quia attendi potius
debeat ueritas, quàm falſa cõmunis opi-
nio. Quæ omnia ſemper tendunt ad cõ
futationem eius gloſſę: à qua tamen exi
metur, ſi ut iamiam pręmiſimus, eam in
telligendam probares. Cui declarationi
non refragabitur, quod lucrum & onus
diſtinctos effectus progenerent: quia hoc
eſſe poteſt, ut lucroſa ſit hęreditas t in
qua tamen erunt debita latentia, ex qui
bus non efficietur onuſta hæreditas: ſed
6 ob eius aditionem reſtituetur minor,
propter tale æs latens, & cuius interſit,
ob id litibus non inuolui, nec aliqua affi-
ci moleſtia: quod infrà apertius & cumu
latius à me edocebitur.

An ex ſola aditione hæreditatis minor læſus cenſeatur?

SVMMARIA.

1 *Minorem ex ſimplici hæreditatis aditione præſumi læſum, ſi eã debitis onuſtam eſſe probet, ex ſententia Baldi: quam Auctor, paucis de ſuo iudicio intertextis, aliquo modo probare & ſequi videtur.*

2 *Filius hæreditatem repudians, aut querelæ renuncians, læſus iudicari poteſt, ſecundum Imolam.*

Adi-

3 *Aditionis & repudiationis hæreditatis eadẽ propè ratio, de quo tamen latius nume. 8. vbi Auctor hanc ſententiam limitat.*

4 *Minor, adita hęreditate, de oneribus ex ea aditione in ſe recumbentibus, docens, ſuã intentionem ſatis firmaſſe cenſetur.*

5 *Minor antequam ex aditione hæreditatis di catur læſus, inueſtigandum eſt, quid debi torum, quid creditorum in hęreditate re lictum ſit?*

6 *Maiore ob debitorum inuolutionem lęſum ſe probante, onus probandi contrarij in ad uerſam partem transfundendum eſt.*

7 *Minorem ex ſola hęreditatis aditione non cenſendum lęſum, ex ſententia plana Au ctoris noſtri.*

CAPVT CXXVII.

EX his opportunum videbitur vnum diſcutere, quod è priore dicto exurgit: An ex ſola hæreditatis aditione, per minorem facta, minor læſus cenſeatur, ita
1 vt reſtitui debeat: in quo exiſtimatum eſt ab Bal. in l. j. C. ſi ſe ab hæredit. abſtinuerit, ex ſimplici aditione minorem lęſum præſumi, modò is hæreditatem debitis onuſtam eſſe probauerit: ita vt tali probatione facta creditũ ſit à Baldo minoris aduerſæ parti probationem hanc incumbere, longè plus hæreditati deberi, quia grauata ſit. Quod in pari & ſimi
2 li caſu ſequitur Imola in l. neceſſarijs. ff. de acquiren. hæredit. vbi refert, filium, hæreditatem repudiantem, aut quære-
3 læ renunciantem, læſum poſſe iudicari: quia æquiparẽtur aditio, nec nõ repudiatio, vt quod iuris vno caſu ſtatuitur, ſit alteri attribuendum, argum. l. is poteſt. ff. de acquir. hæred. Facit l. j. vbi Bartol. & Caſtrenſis, C. de reſtitutione in integrum. Mihi tamen omni ex parte non ſatisfacit hæc Baldi determinatio, quam ipſe in hoc vno præcipuè ſunbere videtur: minorem ideo ex ſola hæreditatis aditione læſum, quia ſit hæreditas debitis grauata. quæ ratio an ex integro concludat, ſatis ipſe dijudicare poteris, ſi hoc vnum expenderis, poſſe, quum moreretur defunctus, aliquid debuiſſe? longè tamen ipſi magis fuiſſe debitum, quàm adſtrictus eſſet, vt quum ita poſſit res ſubſiſtere, debuerit ab initio non ſolùm oneris, ſed & lucri ratio attendi: imò diſcuti, quod horum magis præponderaret, & ita veritatem prius elicere: primumq; feratur tam abſolutum iudiciũ, ex ea hęreditatis aditione, etiamſi onuſtam debitis hæreditatem patuerit, minorem læſum iudicari debere. Ego tamen omnibus excuſsis, non eſſe ab ea Baldi ſententia diſcedendum ſum ratus, & quam ſcio in cuiuſdam cauſæ arduæ deciſione ita obſeruatam: in qua hoc vnum conſideratum fuit, ſatis cenſeri minoris intentionem fundatam, vbi poſt aditionem ab eo factam ipſe de onerib. hęreditarijs docuit quid enim alio efficaciore eſt opus teſtimonio? Et hac de re non iniuria exiſtimauit Baldus transf-
4 fundendum in creditorem probandi onus, quia ſit lucroſa hæreditas: quod gra uamen à minore reijcitur, ne ipſe duplici afficiatur onere, quia aliàs probare cogeretur, hæreditatem oneratam eſſe debitis. Præterea edocere tenetur, quid ipſi deberetur hæreditati, per quod lucroſa poſſet iudicari: quo poſtremo minimum afficeretur, quia eſſet contra ſe arma inſtruere, vt condecentius & rationabilius viſum fueit, creditorem tali probatione afficere. Atque ex his reſponderi poterit ad id, quod primum narratum eſt, debere ante omnia ſciri & inueſtigari, quænam credita & debita ſint in hæreditate, priuſquam feratur iudicium, an ex aditione dicatur minor læſus? quia quum per minoris documenta & proba
5 tiones conſtet, affectam eſſe debitis hæreditatem, hac præſumptione læſus dicitur: niſi contrarijs probationibus talis præſumptio ab aduerſa parte conuincatur. Sic quum lex in reſtitutione, maiori
6 indulgenda, velit præcipuè attendi, an læſus ſit, ſeq; læſum is ob debitorum inuolutionem demonſtret, æquo iure fuit in aduerſam partem ius probationis cõtrariæ translatum: & ita ſecundũ hanc interpretationem manebit ſalua & ſyncera

cera Baldi ſententia, quam bene notare
debent cauſarum minoris patroni, ne
minorem grauandum ſuperfluis ducant
probationibus: aut aliud articulent, qđ
aduerſæ partis oneri incumbat: Quod
tamen ad præcipuum thema ſpectat, an
ex ſola hęreditatis aditione, à minore fa
cta, circunſcripta quauis oneris conſide-
ratione, minor iudicari læſus debeat:
ego in hanc eo ſententiam, ex tali adi-
tione, ſic generaliter concepta, læſionē
7 non reſultare, cùm in dubio ſit ita actus
declarandus, & eius aſſumenda interpre
tatio, vt potius valere, quàm quòd iudi-
cari nullus debeat: & ideo in eam po-
tius eſſe deflectendum ſententiam, non
cenſeri ex ſola hęreditatis aditione mi-
norem læſum. Quod etiam ſatis ſuadet
ratio alia: quia ſi meros & puros hęredi-
tatis terminos introſpexeris, & eius prę-
cipuum finem attenderis, iudicabitur
ſanè lucratiuus titulus, vt eſt in l. j. C. de
impo. lucra. deſcrip. lib. 10. Te ergo fate-
ri oportebit, non probè inferri ex ſola
hæreditatis aditione, à minore facta, mi-
norem cenſeri lęſum, quaſi in dubio iu-
dicari debeat, effectam eius conditionē
pinguiorem & meliorem ob lucratiui ti
tuli naturam. Quòd ſi demonſtrarit mi
nor, hæreditatem debitis affectam, iam
diſcedetur à terminis eius concluſionis.
ea tamen lege, vt ius aduerſę parti ſaluū
manere debeat; quo ſi volet, poſsit doce
re, lucratiuam eſſe hæreditatem, vt à no
bis ſuprà adnotatum fuit. Quod autem
conſcriptum eſt ab Imola in confirma-
tionem ſententiæ Baldi, idem iuris &
rationis debere in hæreditatis aditione
ſtatui, quod in repudiatione diſponitur
non video, quomodo poſsit omnino id
aptè probari: quia plus rationis ineſſe cē
ſeatur, vt minori hęreditatem repudian
8 ti, per reſtitutionem ſubueniatur, vbi eā
adit: quia repudiando abdicet à ſe ius, ſi
bi primùm quæſitum, vbi adeundo po-
teſt vberior eius effici conditio: quem-
admodum agnoſcis, diuerſa eſſe hęc duo
acquirere, & non acquirere. Poſſet tamē
eius ſententia ſic defenſari, vt dicatur,
minorem qui hęreditatem repudiat, poſ
ſe quandoque tali actu ſibi prodeſſe, pu-
ta, quia ſit implicita debitis: & ut ei non
adijſſe profuiſſet, ita & repudiaſſe: quòd
uterque actus eius utilitatem introſpi-
ciat, fueritq́; ei quum utiliſsimum, tum
conſultiſsimum, ſic agere. Et ita cum Bal
do & eius ſequacibus erit ambulandum
obſeruatis his temperamentis, quę ſuprà
in huius articuli ueram enodationem
adſerenda duximus.

Si cum beneficio inuentarij minor hæreditatem adierit, velitq́ue poſtea ſimpliciter hęres eſſe, poterit num ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor quo pacto, fretus inuentarij beneficio lędi poſſit?*

2 *Minori non ſolùm reſtitutione ſuccurrendum, ſi quid de ipſius bonis minuatur, ſed & ne litibus & ſumptibus inutilibus vexetur, ſecundum opinionem Baldi, quam limitat Auctor num. 6.*

3 *Minor aduerſus hęreditatis aditionem qua de cauſa reſtituatur, quantumuis etiam locuples ſit hęreditas.*

4 *Minor in conficiendo inuentario nullam iuris ſolennitatem pręermittens, læſum ſe probare aut euincere nequit.*

5 *Inuentarij beneficio hoc fructus conſequitur minor, ut ultra vires hęreditarias à nemine conueniri poſſit, de quo latius numer. 8.*

7 *Minorem in exactione præſtandorum debitorum ab hæreditarijs creditoribus non modò non offendi, ſed potius iuuari, & ad induſtriam in rebus ſuis exacui, Auctor probat.*

9 *Minorem vel eo nomine reſtitutionis beneficio dignū cenſeri debere, ſi nihil in fraudem & perniciem ſuorum creditorum molitus eſſe liquidò conſtet.*

CAPVT CXXVIII.

QVid ſi minor beneficio inuentarij à lege introducto vſus, hæreditatem adierit, cuius tamen nunc ſimpliciter hęres, eſſe cupiat, ſe mota illa inuẽtarij qualitate, vtrum id per reſtitutionem in integrum ab eo imperrari poterit? Quem articulum extricãs Baldus in l. j. C. ſi min. ſe ab hæred. abſti. opinatus eſt reſtituendum, nulla tamen eius dicti allata ratione. Sed hanc conſiderare debuiſſet, poſſe
1 etiam cum tali inuentarij beneficio minorem lædi: quòd cùm ſint creditores hęreditarij, vt paſsim accidit, vix à minore expleri poterit, vt his ſoluatur, niſi cũ ſumma negotiorum inuolutione & difficultate. Sunt enim diſcernenda debita, penſandæ vires hæreditariæ, & multa alia exquirenda, quæ totum requirunt hominem. Solet autem minori per reſtitutionem in integrum ſubueniri, non
2 ſolùm quum de eius bonis aliquid minuitur, ſed & vbi ipſius intereſt, litibus & ſumptibus non vexari, vt eſt in l. minoribus. ff. de mino. 25. annis, titulo generali. habes etiam annotatum in ſimili in l. quia poterat. ff. ad Trebell. poſſe aduerſus hæreditaris aditionem minorem re-
3 ſtitui, quantumuis locuples ſit hæreditas: quod eſt ea ratione, quia multis & infinitis ſit implicita moleſtijs, & quas ipſe non, niſi ſummo cum labore & inexplicabili cura, imò enormi damno accedente, tractare poſſet. Simile etiam pro debito, quòd minor non niſi cum ſumma aſſequi nequeat nauſea, diſponitur, vt eſt in §. ſi hæreditatem, in ea. l. ait prętor. Quæ rationes conferre videntur, & omnino quadrare ad comprobationẽ eius ſententiæ Baldi: contra quam tamẽ ſic inſiſti poſſe quandoq; indicaui. Quid enim? ſi minor inuentarium benè, & vt decuit, cõficiendum curarit, nulla iuris
4 ſolennitate prætermiſſa: quomodo quæſo, is ſe læſum docebit? Nam certum eſt,
5 ex inuentarij beneficio hoc vtilitatis reſultare, vt vltra hæreditarias vires conueniri non poſsit, ſed in id ſolùm, quantum hæreditas ferre poterit, vt eſt in l. fin. C. de iure delib. ita vt non videatur conſiderabilis læſio, ſaltem quæ prægnãs ſit, & cui inſiſti pro aſſequenda reſtitutione in integrum debeat. Cæterùm iuuare hunc non poterit, quod litibus, vt premi
6 ſimus vexabitur: imò dixero, beneficiũ inuentarij id operari, vt negotium nullis ſupponi poſsit calumnijs & tergiuerſationibus, quum plena & pura omnia ex eo deriuentur. Si enim plus, quàm ſit in hæreditate, præſtare creditoribus non teneatur, in quo litibus intricari ab ipſis poterit? In nullo ſanè, vt ceſſare debeat ea ratio, poſſe etiam minorem reſtitui, ſi moleſtari litibus deberet. Quòd ſi dixeris in omnem euentum, vix poſſe abſolutè tale beneficium inuentarij expleri, niſi cum immoderato ſumptu & ingenti expenſa, & ita ſemper minorem offendendum: reſpondebo, hoc omnino verum non eſſe, vt tam graues ſumptus fieri debeant: poſſunt enim moderatè omnia tractari. Sed etſi hoc amiſero, id tamen non officiet meæ ſententiæ, quia fient hi ſumptus cum onere hæreditatis è qua ſecundum Iuris diſpoſitionem deducuntur & detrahuntur impenſæ neceſſariæ, quibus nullo modo grauatur, qui hæres eſt, vt eſt in l. fi. C. de iur. deliber. Quòd etiam dictum eſt, offendi minorem, quia conuenire eum debeant creditores hæreditarij, vt debita præſtentur: hæc ratio ſat etiam fragilis videtur. Nã quod ex perſonæ labore & induſtria proficiſcitur, etiam ſi cum diligentia ſit ad-
7 implendũ, non debet tamen ei interpretationi ſubijci, vt dicatur ex eo lædi minor, imò iuuari potius: cuius ob id fiet acutius, ſubtilius & præſtantius ingeniũ, quod forſitan citra eam exercitationem aliàs obtorpeſceret. Poterit etiam ſi volet, minor id per alios efficere, vbi per ſe nolet exequi. Hoc etiam fortaſſe dabitur, vt cum eo modeſtius & tẽperatius, quàm exiſtimet, ſint creditores acturi, à quibus (vt iam diximus) etiam volentibus vix infeſtari poſſet. Nam quum inuentariũ verè complectatur omnem hæreditatis ſubſtantiam, creditore debitum

bitum

bitum petente, nihil aliud à minore agē
8 dum eſt, niſi vt iuxta vires hæreditarias his perſoluat, aut ſolutionem præſtandā curet: quod etiam facilius adimplebitur creditore de debito ſuo apertè docente, puta teſtibus, inſtrumentis, alijſve documētis. Quòd etiam minori hoc caſu ſit concedenda reſtitutio, vel id vnū te docebit. Nam ab eo creditorum vtilitati oīno cōſulitur, & de eius agitur ſolius detrimento: quia quum ſimpliciter hæreditatem adierit, creditoribus obnoxius ex integro manebit: vbi ſi inuentarij fuiſſet vſus beneficio, nihil vltra hæreditarias vires præſtitiſſet, quæ paſsim & frequentiſſimè ſunt longè minores & inferiores oneribus hæreditarijs. Cum igitur nihil in creditorum perniciem a minore agatur,
9 quid oberit, ſi ipſe reſtituatur? ita vt ego huic opnioni, tanquam veriſsimæ, hæream, & planè inſiſtam.

Si minor in inuētarij hæreditarij confectione iuris ſolennitati non ſatisfecerit, an poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor cùm in confectione inuentarij peccat, ſtatim creditoribus inſolidum obligatur, ideoq; à reſtitutione repellitur.*

2 *Statuitur & defenditur contrarium à priore, Alexandro authore: qui reſtitutionē minori putat indulgendam, quòd in nullo peccaſſe, quàm legis ſolennitati non ſatisfeciſſe arguatur; Minori verò iura ignorare fas ſit.*

3 *Diſſentit Author nonnihil ab Alexandro: & hoc caſu ignorantiam non prodeſſe, cū minor Iuriſconſulti copiam habere potuerit, concludit.*

4 *Pupilli & milites à generali regula, quæ cōfectionem inuentarij reſpicit, excepti.*

5 *Pupillis & militibus ne lædantur, quamobrem lex concedat remedium reſtitutionis in integrum.*

CAPVT CXXIX.

EX præfatis offert ſe excutiendū aliud: Finge minorem ſub inuentarij beneficio hæreditatē adijſſe, qui tamen non abſolutè, & vt decuit, & cōfecerit inuentarium puta, omiſſa aliqua ſolennitate, quam neceſſariò lex requireret: poterit num reſtitui, vt denuò perfectius poſsit inuentarium conficere? Quod autem à reſtitutione ſit repellendus, facit. Nam vbi ab
1 eo in confectione innentarij eſt peccatū, ſtatim creditoribus inſolidum obligatus manſit, ita vt etiam à Falcidiæ detractione exciderit, vt eſt in l. fi. §. ſi verò. C. de iur. deli. Verba autem textus ſunt talia: hæredes in eū caſum tunc eſſe omnino intelligendos, ita vt inſolidum ad debita hæreditaria obligentur, nec legis perfruantur beneficio, quam contemnēdam duxerint, modo ſi hæredes ſint ſimplices: quid tu? reſtituendos opinabere, ne potiſsimum creditorum iuri detra-
2 has? Tutatus eſt tamen Alexā. in l. bonorum. C. qui admit. poſſe reſtitutionem indulgeri, cùm nihil huic minori obijci poſsit, niſi quòd legis ſolennitati non ſatisfecerit, quæ non eſt grauis & magni ponderis negligentia: quia ſit minori permiſſum, iura ignorare, argumento l. regula ff. de iuris & fact. ignor. hæc Ale. Cuius opinionem ea ſaltem ratione, quā is in medium adduxit, probare non poſſum, quòd contra eam apertè faciat lex illa fin: de iure delib. in qua habetur, nō
3 ſemper hoc caſu prodeſſe ignorantiam, modò minor Iuriſconſulti copiam aſſequi potuerit, vt eſt in §. ſed iuris ignorantia, eadem lege. Cui accedit l. 2. ff. de bono. poſſeſ. Et ita intelligis, generaliter deſumptam Alexandri ſententiam veram non eſſe, nec efficaciter concludere: qui tamen putauero, non eſſe ab eo deficiendum, quòd huius caſus ſit textus expreſsiſsimus in §. fin. in Authen. de hę red. & Falcid. per quem à generali regula, quæ inuentarij confectionem reſpi
4 cit, pupilli & milites excipiuntur. quibus ne lædantur, lex conceſsit remedium illud

lud reſtitutionis in integrum. Nam aliàs eſſet iniquiſsimum, his curatorum obeſſe neglinentiam, quorum incuria non fuiſſet ſolennitati, à lege requiſitæ, ſatiſfactum: & ideo proba ratione ab ea ſolennitatis prætermiſsione, vt ſaltem nociua eſſe non debeat, excipitur minor, cui eadem lege. vt mulieri ac ruſtico, ſuccurritur: quaſi hæ omnes perſonę ſimplicitatem aliquam præ ſe ferant, ob quã certis caſib. per legem expreſsis, eis ſubuenitur. Secundum quam declarationẽ benè poterit defenſari Alexandri ſententia, qua is cenſet, ob iuris ignorãtiam minori legem adeſſe, non tamen vt ſenſu generali declarari debeat: & ideo debuerat ipſe expreſsius loqui, ac dixiſſe, minorem hoc caſu reſtituendum, quia id manifeſtè lex deſignaſſet, vt eſt in eo. §.

Minor, qui ſimpliciter hæreditatem adijt reſtitui poterit, vt rurſum cum inuentarij beneficio eam aſſequatur.

SVMMARIA.

1 *Minor ex ſimplici hæreditatis aditione læſum ſe demonſtrans, inuentarij beneficio reſtitutionem obtinet.*

2 *Statuit Auctor, minorem vtroque caſu poſſe reſtitui, vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei ſub inuentarij beneficio denuò hæreditatem aſſequi: & ſi ſimplicem ſe hæredẽ gerat. qui tamen prius eſſet beneficio inuentarij vſus.*

3 *Inuentarij formola quę & quando ignominiam defunctis irrogare putetur.*

4 *De reſtitutione aduerſum hęreditatem conceſſa, exemplum ab Auctore in praxi vtiliſſimum refertur.*

5 *An quis hæreditate ſimpliciter adita, quę poſtmodum debitis onuſta fuiſſet agnita, contra eam aditionem ſub inuentarij beneficio reſtitui poſſit?*

6 *Maioribus 25. annis poſthabitam ſimpliciter hæreditatem reſtitutio an & quando concedenda.*

CAPVT CXXX.

Atque hic caſus ſecundũ quoſdam dubitabilior priore, quẽ præmiſimus, videtur, vbi minor ab inuentarij beneficio vult diſcedere, vt hæreditatem ſimpliciter aſſequatur, quum eo priore exemplo nihilo fiat creditorum deterior cõditio, vbi poſteriore de eorum ſummo damno tractatur. Incommodũ autem apertum eſt, quia quum minor per ſimplicẽ hæreditatis aditionem inſolidum creditoribus hæreditarijs manſiſſet adſtrictus, nititur tamen inuentarij beneficio ſe ab eo nexu eximere, & hoc efficere, vt vltra hæreditarias vires nihil ab eo poſſit peti: cui imputandum quidam putarunt, cur primùm, quàm ſimpliciter hęreditatem adiret, conſultiſsimè & diligenter ipſius hæreditatis ſubſtantiam non examinarit, & ita non debere reſtitui. Hæc tamen, & ſi quæ alia adferri poſſent, non te auocare debebunt, quin ingenuè dicas, minorem poſſe reſtitui, etiã ſi ſimplex hæres fuerit, vt rurſus ſub inuentarij beneficio hæreditatem, ſi volet,
1 aſſequatur, modò ſe ex ſimplici aditione læſum docuerit. id autem facilè is præſtabit, vbi hæreditatem lucroſam exiſtimaret, quam poſtmodum debitis grauatam agnouiſſet: & ita id in ſummum eius ceſſurum diſpendium, ſi cogeretur ſimpliciter hæres eſſe, atque ita cenſeo. Qua ratione, cùm tam aperta ſit, iudico deficiendum ab eorum opinione, qui qui crediderunt, hoc thema eſſe alio lõgè dubitabilius: quod eſt de eo, qui ſub inuentarij beneficio hæreditatẽ adijt, cũ tamen ſimplex velit eſſe hæres? imò putauerim, plus negotij & diſputationis ex hoc pendere, quàm ſit in alio: quod tu ſatis intellexiſſe potuiſti per ea, quæ primùm in medium attulimus. Sic ex his omnibus habes, vtroque caſu poſſe minorem reſtitui, puta vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei
2 ſub inuentarij beneficio denuò hæreditatem aſſequi: aut ſi viceuerſa ſimplicẽ ſe hæredẽ gerat, qui tñ prius beneficio inuentarij fuiſſet vſus. Vnũ tamen quo ad

ad ſinalem hunc attinet caſum, adijcien-
dum cenſui, non deeſſe aliquos, qui im-
probent, vt qui ſimpliciter hæreditatem
agnouerit, denuò eam ſub inuentarij be
neficio aſſequatur: quorum ſit iudicium
3 per talem inuentarij formulam irroga-
tam defunctis ignominiam, vt hac de re
id nefandum & ignominioſum ducant.
quam omnino etiam ſi a iure probatam
& introductam admittant, exiſtimant ta
men per eam defuncti famæ detractum.
Ad hæc ſuppetit vnum, a me quandoq;
agnitum probum quendam, nec inter li
teratos viros infimum, qui paternam ſim
pliciter acceptauerat hæreditatem, quã
tamen ei profuiſſet cum inuentarij be-
neficio aſſequi, quæ eſſet admodum de-
bitis onuſta: quem hoc ſolum ad id mo
uit defuncti patris conſideratio, & ne pa
ternum nomen offenderet: quæ exiſti-
matio ſolet ita a grauibus viris quando-
que concipi, ab his potiſsimum, quibus
eſt in animo, ſuorum ſtemmatibus glo-
riari. Quæ opinio etſi in Iure deſcripta
non reperiatur, ſaltem quæ ad hunc ca-
ſum ſpecificè referri debeat: eſt tamen,
vt negotio admodum arridere videatur
& qua ſaltem coadiuuetur eorum opi-
nio, qui inuentarij beneficium deſerunt,
ſimpliciter hæreditatẽ acceptãtes. Quod
autem ſpectat ad reſtitutionem, quæ ad
uerſum hæreditatem cõceditur, iamiam
ſe offert recenſendus caſus, quem reco-
4 lo a ſupremo Dolano Senatu aliquoties
deciſum. Exemplum eſt huiuſcemodi:
Maior quidam primum ſimpliciter hæ-
reditatem ſibi delatam adierat: demum
immixtione facta, vbi agnouit intricatã
5 debitis, expoſtulauit a Senatu, ſe contra
eam aditionem reſtitui, vt ſub inuenta-
rij beneficio hanc denuò poſſet agnoſce
re: nihil præter id aliud allegans. In quo
fuit ponderatum & excuſſum, an num
ea cauſa cenſeretur iuſta, maximè per
quam ex generali clauſula eſſet huic ma
iori ſuccurrendum. Fuit autem quorun-
dam opinio, ob eam cauſam maiorem
reſtitui, qui probè ignorare ab initio pa-
trimonij vires potuerat: quia id a facto
depẽderet, per quod prudentiſsimi qui-
uis falluntur, vt eſt in l. regula. ff. de iu. &
facti ignorantia. & eſt indubitatum, ex
iuſta cauſa maiorem reſtitui poſſe. Ab
alijs verò exiſtimatum eſt, talem debere
iudicari probabilem ignorantiam, quia
debuiſſet is primùm, quàm hæreditatẽ
adiret, perſcrutari, & ſumma cũ diligentia
inueſtigare, damnoſa num eſſet: hocq; tã
exactiſsimè ſciſcitari, donec veritatem aſ
ſequi poſſet, potiſsimè cùm is ſit maior,
non minor. In quem etiam accedit, fuiſ
ſe ei ab initio liberum triginta annorũ
tempus, intra quod hæreditatem poſſet
adire, & interim de hæreditarijs bonis
rationem aſſequi: cui ob id ſit magis im
putabile, quare pendente tali tempore,
vires hæreditarias non nouerit, argumen
tum l. 3. C. de iure delibe. & ita ei aſcri-
bendum, qui ſe tali addixerit neceſsitati
in cuius manu eſſet vigilãtius & exactius
quàm fecerit omnia rimari: quæ tam ef
ficaces iudicatæ ſunt rationes, vt in eam
poſtremam ſententiam declinarit Sena-
tus: ſed quem præter cætera omnia mo-
uit unum aliud, quod eſt: Si maioribus
25. annis poſt aditam ab eis ſimpliciter
6 hæreditatem paſsim concederetur reſti-
tutio, confunderetur tali via vniuerſa le
gum machina, ac plurimum detrahere-
tur creditoribus: quibus nemo neſcit ex
ſimplici hæreditatis aditione ius, quo
integrum debitum aſſequantur, quæſitũ.
In quam ſententiam ego etiã plena ma-
nu eo; ſed qui opiner, poſſe quinque maio
ri ſuccurri, ſi ſubſtãtiam hæreditatis ſciſ-
ſe non potuiſſet: quia eſſent occulta quę
dã inſtrumenta, per quæ tantum, vbi ea
vidiſſe, doceri de virib. hæreditarijs po
tuiſſet, quod ſolet ſitq; euenire aut ſi vr
geret cauſa alia conſimilis: tunc enim ni
hil aſſcribi negligentiæ põt: vel ſi ſtatim,
hæreditate adita, nec poſtea effluxo lon
go tpe, vellet ab ea aditione deficere. Nã
eo caſu dicitur actus incontinenti fieri,
necnon ipſi rei ineſſe. Sed hoc poſtremo
capite non eſſet concedenda reſtitutio,
niſi adeſſet rationabilis cauſa: quæ ſatis
d iceretur militare, ſi hic onuſtã eſſe hę
reditatem debitis proponere. Et hoc eſt
quod ego hac in re ſentio.

Si

tarunt vtrunque dolum debere concur-
rere, imò tam connexa eſſe, vt vnum ſi-
3 ne altero conſiderari nequeat. Primæ
autem ſententiæ accedit, dolum ex pro-
poſito hos effectus generare, vt doloſus
iudicetur contractus: quod etiam pro-
ducit dolus re ipſa. & certum eſt, dolo
4 concurrente contractum reſcindi. Pro
contraria verò parte adfertur, interue-
5 niente dolo ex propoſito, dolum re ipſa
etiam ineſſe: quia non aliàs reſtituere-
6 tur minor, niſi læſus eſſet: ex qua læſio-
ne dependet, & deducitur dolus re ip-
ſa. Ego verò ſenſerim, poſſe vnum ſine
alio ſubſiſtere. Quid enim? ſi enormi-
ter re ipſa læſum minorem admittas,
nonne poterit ab eo contractu aduerſæ
partis dolus abſuiſſe, quæ ignoraſſet rei
7 à minore venditæ, verum valorem: &
cuius perſuaſionibus non fuerit ad con-
trahendum minor inductus, imò ipſe à
minore forſitan ad id coactus ſit? qui
tamen benè concedã, ſi de dolo ex pro-
poſito tractetur, tunc dolũ re ipſa ineſſe,
quum ſine enormi læſione non conce-
datur reſtitutio, potiſsimùm vbi contra-
ctui iuramentum acceſsit: ſed qui diffi-
tear, hoc indiſtinctè procedere debere:
vt ex his habeas apertam, & facilem re-
ſolutionem ad eam quæſtionem, Vtrum
pro aſſequenda reſtitutione alterum ex
his ſufficiat? Mea autem eſt opinio ſuf-
ficere: modò, vt prædixi, ita declaran-
8 dum duxeris. Fuit & tertia aliorum ſen-
tentia, qua putarunt, reſciſsionem con-
tractus, concurrente dolo, eſſe ſolùm ad
dolum ex propoſito referendã, non au-
tem dolum re ipſa complecti: quia ſecun
dum eos leges, quibus diſponitur, iura-
mentum debere inuiolabiliter obſerua-
ri, cẽſerentur aliàs vanæ, imò re ipſa fra-
giles, & prorſus eluſoriæ. Sed quàm hęc
eorum conſideratio ſit inepta, & nihil ad
rem faciens, ego vel ea ratione, quam ꝗ
pro ſuæ intentionis ſcopo aſſumpſerunt,
docebo: Nam, quæſo, nonne ſacramen-
ti obſeruantia etiam ad iuratum contra-
ctum, ex quo dolus re ipſa reſultat, refer
tur? Adiecerunt in eiuſdem opinionis
confirmationem pro dolo ex propoſito,
in ſtricti iuris contractib. de dolo actionẽ
competere: ꝙ ſi dolus re ipſa interue-
nerit, exceptionem dari: eò tendentes,
vt tali fundamento doceant, plus effica-
ciæ, & energiæ ex dolo ex propoſito,
quàm re ipſa exurgere, quaſi actio ſit
exceptione potentior, & vt liqueat di-
uerſitatem inter eos caſus ſubſiſtere.
Sed, bone Deus, an ex eo inter vtrunq;
diſcrepantia ideo ſtatui debeat, quia pro
vno detur actio, pro alio verò exceptio
qui potius ob id iudicarem æquiparãdos
caſus, quum, qui excipit, agere cẽſeatur,
vt eſt in l. j. ff. de excep. Et eadem ratio-
ne ſubducitur aliud, minorem maiorem
effectum per dolum ex propoſito, quia
ex eo detur actio, quum qui excipit, age-
re cenſeatur, vt ſupra probatum fuit.
Quare omiſſa longiore, & fuſiore huius
articuli perſcrutatione, ego ſic conclu-
dendo, dicendum cenſeo, Dolum ex pro-
9 poſito & re ipſa ſi ſimul cõcurrant, ad iu-
rati contractus reſciſsionem obtinẽdam
ſufficere, qui caſus eſt prorſus indubita-
tus: ſi verò ex propoſito dolus tantum
acceſſerit, vel ſi re ipſa tantùm, tunc his
caſib. ſemper eſſe à iuramẽto abſolutio-
nem neceſſariam, quod eſt ob animę, &
10 ſalutis humanæ diſpendium. Crebrior
tamen opinio eſt, ſi petatur abſolutio, eſ-
11 ſe ab Epiſcopo cõcedendam, ſi de enor-
miſsima læſione tractetur, vt per Panor.
in c. quum contingat. extra de iureiur.

Non reſcinditur à minore iuratus contractus, etiam abſolutione obtenta, niſi enormiter læſus ſit.

SVMMARIA.

1 *Enormis lęſio minorem, enormiſſima maiorem 25. annis contra iuratum contractum, obtenta à ſacramento abſolutione, ſaluas, & beneficij reſtitutionis compotem fieri permittit: idq́; Auctor exemplo à Dolano Senatu ſumpto declarat.*

2 *Lęſiones enormiſſimas à iuramentis eſſe exceptas, ſecundum Antonium: atqui vt & periurij*

periurij reatus, & animę periculum euitetur, hanc ſententiam non eſſe ſequendam conſultore Auctore noſtro.

3 *Filia, adhibito iuramento, hęreditati patris vniuerſæ renuncians, an & quando reſtituatur?*

4 *Ex enormiſſima lęſione dolus re ipſa reſultare ſolet.*

5 *Enormiſſimè lęſis etiam contra iuratum contractum reſtitutione eſſe ſuccurrendum, Auctor, & exemplis, & auctoritate Doctorum probat.*

6 *Iuratus contractus non niſi enormiſſima lęſione accedente, reſcindendus.*

7 *Opinio quorundam diſcutitur, exiſtimantium, maiorem pro enormi læſione, & minorem, etiamſi grauis non ſit iactura, poſſe contra iuratum cõtractum reſtitui.*

8 *Abſolutio licet à iuramento impetretur, tamen eius effectum omnem idcirco non annullari, ſed aliquid eius imaginis ſemper ſubſiſtere denuò probatur.*

9 *Abſolutiones à ſacramento ab Eccleſiaſtico iudice reijciuntur, niſi à minore enormis, à maiore narretur enormiſſima lęſio.*

CAPVT CXXIII.

SEd interim his explicitis, occurrit vnum, ad quod in materia reſciſſoria eſt apprimè attendendum: Si de contractus iurati obſeruantia aut reſciſſione ſit quæſtio, debet potiſſimùm ſpectari, an in actu, cuius eſt controuerſia, interuenerit enormis, ſeu enormiſſima læſio:
1 Enormis, quod ad minorem attinet:
Enormiſſima, ad minorem 25. annis relata, quum niſi ita ſint lęſi, non debeant
contra iuratum contractum reſtitui,
quantumuis à ſacramento, contractui
adhibito, ij relaxationem obtinuerint:
quod ego ſic memini obſeruatum, &
decisum à ſupremo ſenatu Dolano in
cauſa cuiuſdam viduæ maiore annis, à
qua per litem quam inſtituerat, ſic concludebatur: vt cõtractus, quem primùm
celebrauerat & iurauerat, reſcinderetur.
In cuius proceſſus examinatione fuit ad
hoc vnum præcipuè animaduerſum, an
de enormi, aut enormiſſima læſione eſſet contentio. Et quum ex litis actis patuiſſet, leuem tantum lęſionem extitiſſe,
fuit ea de re eius intentio repulſa, & ad
contractus obſeruantiam condemnata,
quum tamẽ hæc primum, quàm egiſſet,
à iuramento abſolutionem impetraſſet.
Nec ab re ei adhæſit deciſioni integerrimus is Senatus: quia aliàs nunquam tutum eſſet, potiſſimùm cum his, qui maiores ſunt, contrahere, ſi maximè tam
facili retractationi, & ex leuiſſima cauſa, non data enormiſſima lęſione, contractus ſubijcerentur. Cuius opinionis
primùm fuit Ancha. in repet. c. canonum
ſtatuta. extra de conſtit. Annotatũ etiã
conſimile reperies ab Anto. in c. quum
contingat. extra de iureiur. vbi is ſic concludit: Si quis cum iuramento contraxerit, & hunc re ipſa læſum appareat, ſi
in quantitate magna deceptus fuerit, ſic
ei ſubueniendum, vt planè reſcindi contractus debeat, idq; ob læſionem enormiſſimam, nec abſolutionem hoc capite
neceſſariam: quia tales læſionesq́ enormiſſimæ à iuramentis, quæ in his adhibentur, ſint exceptæ, argum. cap. Quintauallis. extra de iureiur. & l. ſi libertus
2 iurauerit. ff. de oper. liber. Quod tamen
poſtremum, abſolutionem concernens,
ſuperiore loco conſului, non eſſe omnino
inſequendum, partim ob periurij reatũ,
& vt hic animę planius liberiusve conſulatur. Saltem ex eius priore dicto manifeſtũ habes, enormiſſimè debere maiorem lædi, ſi iuratum à ſe contractum
volet reſcindere. Accedit huic ſentẽtiæ,
quod tractant Bald. & Salice. in l. pactum
quod dotali. C. de pact. à quib. ibi reſoluitur, diſpoſitionem c. quamuis. de pact.
in 6. ad filiam, quæ, adhibito iuramento,
vniuerſæ patris hæreditati renunciauit,
3 non extendi, ſi modò pro dote nihil fuiſſet aſſequuta: quia tale ſacramentum
complectatur in ſe iniquitatis vinculũ.
quod eſſet inhumanum, ob illud iuramentum filiam ab omni patris ſubſtãtia
& patrimonio ſecludi. Quæ tã de ſe veriſsima ſunt, vt procedere debeant, etiãſi
ab hoc iuratum ſit, omnia & ſingula in

inſtrumento deſignata vera eſſe, quum hæc aſſertio veritati non officiat: & quia oppoſitum eius, quod profeſſus eſt, ſit verum. quare ſuadet ratio, talem contractum reſcindi debere, quaſi ipſe iuraſſe temerè cenſeatur: quę eſt finalis & præcipua concedendæ abſolutionis cauſa, vt eſt apertè declaratum in diſcurſu totius
4 titu. 22.q.2. Solet enim ex tali enormiſſima lęſione dolus re ipſa reſultare: arg. l.Lucius.§ omnes. ff.quæ in fraud.cred.
5 His arridet exemplū, quod adfert Anch. in cod.c.canonum ſtatuta. de conſtit.de nepte, quæ cum ſacramento generalem, captioſam, & ſibi admodū damnoſam, acceptilationem in patrui fauorem fecerat: cui nepti, quum eſſet enormiſsimè læſa, voluit per reſtitutionem in integrū ſuccurrendum: aſſerens, dolum re ipſa, & ex propoſito viciſsim ambulare, & ſe compati. Quod etiam iuratus contra-
6 ctus non aliter ſit reſcindendus, niſi enormi aut enormiſsima læſione accedente, habes Alexādrum, id aperto animo defendentem conſ. 125. ſecundo volum. quę omnia apprimè conducunt ad comprobationem eius iudicij ſupremi Senatus Dolani: in cuius ſententiam primùm etiam itum eſt ab Alexandro validiſsimis rationibus, conſ. 125. ſecundo volu. Quæ ſupraſcripta debes ſummo (quod aiunt) notare digito, quum non deeſſe infinitos exiſtimem, à quibus oppoſitum reſpondebitur: exiſtimaturis maiorem
7 pro enormi læſione, & minorem, etiamſi grauis non ſit iactura, poſſe contra iuratum contractum reſtitui. in quo planè hallucinantur per eas, quas ſuprà attigimus, rationes. Duo tamen pro ratione dubitandi in horum ſententiam adferri poſſe rebar: Primùm, ꝙ minori lęſo lex velit per reſtitutionem ſuccurri, & hoc ſolùm attendi, an cum eo ſit aliquid geſtum, non facta limitatione leuis, aut enormis læſionis: ſed eo tantùm perſpecto, an læſus ſit? Secundum, nam quum à iuramento obtinetur abſolutio, res eò reducitur, vt ſit ita, ac ſi iuratum prius non eſſet: quo fit, vt non ſit iuramenti habenda aliqua ratio, ſaltem ob quam debeat enormis, aut enormiſsima læſio interueniſſe. His tamen poterit ſic reſponderi, verum eſſe, quando priore loco adlatum fuit, legē minori læſo adeſſe: ſed ea lex loquitur, & ſi quæ ſint aliæ conſimiles, vbi iuratus non eſt contractus. Quod demum poſteriore membro adiectum eſt, diſpenſatione iuramenti effectum tolli, vt iudicari debeat, iuratum non eſſe, & ita rem in puris iuris cōmunis manere terminis, dico, veritate inſpecta, non poſſe eſſe, quin iuratū fuerit, & ita parti aduerſæ ius quæſitum. ſic
8 ea fictione non annullari omnem ſacramenti effectum, ſed aliquid eius imaginis ſemper ſubſiſtere. & hac occaſione
9 moti eccleſiaſtici iudices ſolent paſsim à ſacramento diſpenſationes reijcere, niſi à minore narretur enormis læſio, & à maiore enormiſsima. quòd ſi his tantùm caſib. indulgendam abſolutionem probarint, ceſſabit planè vltima illa conſideratio, quæ de ſacramento, quod in contractu acceſsit, fuit propoſita.

Quid ſpectandum ſit, vt habeatur cognitio enormis, ſeu enormiſſimæ lęſionis?

SVMMARIA.

1 *De enormi, & enormiſſima læſione internoſcenda ex Corneo quædam.*

2 *Enormis & enormiſſimę lęſionis certa, vt habeatur cognitio, perſonę reſtituendę paupertas, diuitię, & res, cuius eſt controuerſia, ſpectanda ſunt.*

3 *Ad enormis, & enormiſſimæ læſionis indagationem iudicis opus officio quare ſit?*

CAPVT CXXIIII.

QVomodo autem diſcerni poſſit, an ſit enormis, ſeu enormiſsima læſio, varia fuit Scribentium ſententia. Nam putauit Corneus conſi.62. volum.3. poſſe aliquos

aliquot caſus conſiderari, in quibus læſus ſit minor, non tamen enormiter: puta, ſi rem ſuam, quæ ab eius prędeceſſoribus proceſsit, iuſto vendiderit precio: ſe tamen læſum prætendat, quia eam alienarit, & à ſe diſtraxerit: tunc ob
1 maiorum ſpecimen iudicari debere tali exemplo læſum enormiter: quia potiſſimum hoc attẽditur, quòd rei ſuæ æſtimatio, quam eſt conſecutus, ipſam rem repræſentet, l. ſi ita fideiuſſorem accepero, & l. ſi ita ſtipulatus es opus. ff. de fideiuſſo. Si denique allegauerit precium, quod ex venditione, ſeu alio actu recepit, non fuiſſe in eius vtilitatem verſum: nec etiam ex tali caſu enorme reſultabit damnum: quia id potius minoris facilitate, quàm ſoluentis dolo & malitia acciderit. Ego verò, quod ad enormis, & enormiſsimæ lęſionis indagationem, & veram cognitionem attinet, putauero inſpici debere perſonæ, reſtitutionem impetrantis, qualitatem, vt iuxta eius
2 paupertatẽ, aut diuitias negotium metiamur: ſpectandam denique rem, cuius eſt controuerſia: vtpote, ſi læſio multum à dimidia abeſſet: & ideo ſi de centum tantùm nummis contenderetur, vbi tamen hæreditas eſſet locupletiſsima, non deberet talis læſio attendi, & vix eſſet, vt hoc loco opportunè exempla, ad hoc conuenientia, adferri poſſent, quæ non niſi ſecundum caſuum contingentiam ſunt conſiderabilia: ita vt ad elucidationem læſionis enormis, & enormiſsimæ plurimùm conferat iu-
3 dicis arbitrium, quem oportebit in exquirendis, & penſandis teſtium dictis, & depoſitionibus attentiſsimum, & vigilem eſſe, è quibus pendet tota declaratio, quum qui lęſionem pro aſſequenda reſtitutione proponat, eam probare teneatur, ne ab intentione ſuccumbat. Vnum tamen hoc loco obiter adijcitur, dubium apud me eſſe poſtremum illud Cornei exemplum, cuius ſuprà meminimus: quo docere voluit, non poſſe dici enormiter minorem læſum, vbi precium quod eſt aſſecutus, non fuit in eius vtilitatem verſum: quia id ſoluentis dolo non ſit actum. Sed velim ipſe conſideraſſet, debuiſſe à ſoluente hoc conijci, minorem dilapidaturum. quæ ratio an de iure concludat, tu poſtea intelliges, vbi à nobis excutietur articulus, an, & quomodo aduerſus ſolutionem, minori factam, poſsit is reſtitui?

Si minor aduerſus patris contractum reſtitutionem petat, an abſolutionem à iuramento, per patrem præſtito, aſſequi debeat?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus patris contractum reſtitutionem implorantem, nulla à ſacramẽto abſolutione indigere, Auctor exemplis & rationibus firmat.*

2 *Abſolutio cùm vinculum, & nexum precedentem ſupponat, hæres qui non iurauit, non abſoluendus videtur.*

3 *Sacramentum ad eum ſolum, qui iurauit, referendum eſt: ſed verior hac de re, & vrgentior ratio ſubijcitur, nume. 4. & 5.*

CAPVT CXXV.

HIS omnibus adijcietur caput peculiare admodum, & vtiliſsimum, ſi minor contractum à patre, dum viueret, conceptum, nitatur reſtitutionis via reſcindere, quia prius fuiſſe læſum aſſerat, debebit num à iuramento, quod pater præſtitit, abſolutionem conſequi?
1 quæ difficultas, vt eſt familiaris, & omnino amica, ita ſummè perutilis. Quòd autem abſolutione aliqua opus non ſit, ſuadet hęc ratio: Nam defunctus, qui iurauit, deſijt eſſe in rerum natura: morte autem extinctum eſt vinculum,

quum mors ſoluat omnia, vt eſt in Authentic. de nuptiis, in principio. Præterea non entis nullæ ſunt qualitates, l. eius, qui in prouincia. ff. ſi certum peta. Item quum iuramentum ſit perſonale, ac ſolius iurantis liget animam, non ſequetur ea ratione hæredem, vt in capit. veritatis. extra de iureiurando. Solet
2 etiam abſolutio vinculum, & nexum præcedentem ſupponere, aliàs fruſtra impertraretur: ſic quum hæres nihil iurauerit, nec etiam abſoluendus quouis modo videbitur: & ideo in ſimili non admittitur hæres, vt mortuo defuncto iurer, quod per ſe declarare tenebatur
3 defunctus, quum vtriuſque ſit diuerſa, & ſeparata fides, & referri ſacramentum ad eum ſolum, qui iurauit, debeat, vt eſt in l. fina. C. de rebus creditis. Memini tamen, quum hic caſus quandoque in praxi accidiſſet, peritiſsimos quoſdam Aduocatos hæredi conſuluiſſe, vt à tali ſacramento abſolutionem impetraret, nec niſi primùm ea obtenta, reſtitutionis litem intentaret: hac potiſſimum ratione, ne defuncti anima grauaretur, ad cuius ſubleuamen obliga-
4 batur ex bono & æquo, imò ſummo iure, quia tanquam hæres defuncti perſonam repræſentaret, argumen. l. hæres abſens, in principio. ff. de iudiciis. Eſt
5 & alia vrgentior ratio: Nam niſi hic abſolutionem obtineret, poſſet in proceſſu obijci, quòd ad defuncti factum obſeruandum adſtrictus maneat: quia hæres, vt quo tollatur, & ſummoueatur tale obſtaculum, ſit neceſſariò abſolutionis impetratione opus, quum ſemper aliàs iuratus maneret contractus. Et hæc in ſumma verior, & probabilior eſt ſententia, quam in decidendo obſeruatam memoria teneo? hæc autem ſatis ſuperque, quod ad iuramenti relaxationem attinet.

Vtrùm aduerſum aditionē hæreditatis, ſi modò ſit onuſta debitis, reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minores, doloſis ſuaſionibus ad renunciandum hæreditati inductos, apud Burgundos reſtitutos, Auctor aliquos exemplo demonſtrat.*

2 *Minoribus 25. annis reſtitutionis beneficium competit, ſi de ipſorum circumuentione patuerit.*

3 *Minori per reſtitutionem in integrum ſuccurritur, ſi minus lucroſam hæreditatem adijſſe conſtiterit, & num. 6. clarius.*

4 *Minor adiens hæreditatem lucroſam, læſum ſe prætendere nequit.*

5 *Hæreditas onuſta debitis, quantumuis opima, & lucri plena cenſeatur, tamen oneroſa, non lucratiua reputanda eſt.*

CAPVT CXXVI.

Occurrit vnum, quandoque à Dolano ſenatu minorem reſtitutum, qui doloſis ſuaſionibus inductus, acceptare hæreditatem paternam deſijſſet, quòd diceretur eſſe grauiſsimis debitis onuſta, quum tamen id falſum eſſet, quia verè non eſſet debitis implicita. Sed ea lege fuit conceſſa reſtitutio, vt is probare teneretur, eſſe in ea hæreditate bona ſufficientia, & vt creditorib.
1 hæreditariis ſoluere cogeretur. Scio etiā minores duos reſtitutos ex his, qui millies in Burgundia nominantur: quibus quum eſſet debita quinta portio hæreditatis cuiuſdam eorum affinis, illi verſutia & calliditate patrui inducti, renunciarent tali quintæ portioni hæreditariæ: & dum adhuc minores eſſent, eum conſenſum denuo confirmarent: Nam vt minor ob aditionem hæreditatis reſtituitur, ſic ſi eam inconſultò repudiauerit. Memini etiam minorem reſtitutum, qui in ſe patris obligationem ſuſcepiſſet, adi-

aditione hæreditatis ab eo facta quũ tamen ea hæreditas debitis onuſta & grauata eſſet. Subijciamus præcedentibus exemplum & caſum frequentiſsimum, qui eſt in praxi penè ordinaria & quotidiana. Minor, accedente curatoris aucto ritate, hæreditatem ſibi ex teſtamento ſeu ex inteſtato delatã, adijt, quam tunc lucroſam eſſe exiſtimabat: tandem vbi facta aditione & bonorum immixtione, agnoſceret oneroſam, & infinitis grauatam debitis, petijt ſe aduerſus eam aditionem reſtitui. Videamus, ſit num tali reſtitutioni accedendum? Quòd autem ſit ei reſtitutionem ſuccurrendum, doce re apertè videtur l. minoribus. C. ſi tut. vel curat. interue. in qua habetur, minoribus 25. annis, etiam in his, quæ præſentibus tutoribus vel curatoribus in iudicio ſeu extra iudicium, geſta fuerunt reſtitutionis ſupereſſe integrum axilium,
2 modò de ipſorum circumuentione patuerit? facit l. j. ſub præfato titulo, cuius verba hæc ſunt: Si iam puberes vtriuſq; ſextus parentum hæreditatem adijſtis, & nũc in ea ętate eſtis, ut in eo, quod hæreditati paternæ vos obligaſtis, in integrum reſtitutionis auxiliũ accipere debeatis, adite prouinciæ præſidem. Eandẽ opinionem comprobat l. ait prętor. § ſed ſi hæreditatem. ff. de mino. in qua planè deciditur, ſubueniri minori per reſtitutionem in integrum, vt ſi minus lucroſam hęreditatẽ adierit, poſsit ipſe ſe ab
3 ea abſtinere: nam & hunc fuiſſe deceptũ certum eſt. atque idem iuris in bonorũ poſſeſsione, ſucceſsioneve alia ſtatuitur. quod apertius eam deſumitur ex gl. in eo. §. ſed ſi hæreditatem, ubi reſtituendum ex ſola aditione voluit, quantũuis lucroſa eſſet hæreditas: Ego tamen non uideo aliquid ineſſe difficultatis, quod ad primum membrum attinet, qui tamen deficiendum ab eo poſtremo gloſſæ dicto cenſeam, quo uoluerit, ex ſola aditione hunc reſtitui poſſe, quãtumuis
4 ſit lucroſa hæreditas. Quid enim? ſi lucroſa ſit: poterit minor ſe læſum prætendere, ut ita ceſſare debeat reſtitutio? nec agnoſco, quomodo poſsit eius dictum efficaciter defendi, niſi tu ſic declarandũ duxeris, id ideo eſſe, quia ſemper in quauis hæreditate ſit æs occultum, & latens, quantumuis lucroſa iudicetur hæreditas ut eſt in §. neq;. Inſtitut. de aucto. tuto. ubi non permittitur pupillo, hęreditatẽ etiã lucroſam, niſi tutore, auctore, adire, quod fit ob æris latentis conſideratione. Sed & adhuc plenè non ſatisfacit hæc ſo lutio, quũ ſi lucratiuam & pinguem hęreditatem eſſe admiſeris, in quibus terminis loquitur ea gloſſa, fateare neceſſum eſt, oneroſam non eſſe, nec debitis intricatam, quaſi duo hæc ſint inter ſe oppoſita ac ſeparata. Et ideo, ſi hæreditas com
5 muni omnium iudicio lucroſa iudicetur re tamen uera debitis ſit onuſta, oneroſa, non lucratiua reputabitur, quod etiã uiceuerſa procedit: quia attendi potius debeat ueritas, quàm falſa cõmunis opinio. Quæ omnia ſemper tendunt ad cõfutationem eius gloſſę: à qua tamen eximetur, ſi ut iamiam pręmiſimus, eam intelligendam probares. Cui declarationi non refragabitur, quod lucrum & onus diſtinctos effectus progenerent: quia hoc eſſe poteſt, ut lucroſa ſit hęreditas: in qua tamen erunt debita latentia, ex quibus non efficietur onuſta hæreditas: ſed
6 ob eius aditionem reſtituetur minor, propter tale æs latens, & cuius interſit, ob id litibus non inuolui, nec aliqua affici moleſtia: quod infrà apertius & cumu latius à me edocebitur.

An ex ſola aditione hæreditatis minor læſus cenſeatur?

SVMMARIA.

1 *Minorem ex ſimplici hæreditatis aditione præſumi læſum, ſi eã debitis onuſtam eſſe probes, ex ſententia Baldi: quam Auctor, paucis de ſuo iudicio intertextis, aliquo modo probare & ſequi videtur.*

2 *Filius hæreditatem repudians, aut querelæ renuncians, læſus iudicari poteſt, ſecundum Imolam.*

Adi-

3 *Aditionis & repudiationis hæreditatis eadē propè ratio, de quo tamen latius nume. 8. vbi Auctor hanc ſententiam limitat.*
4 *Minor, adita hæreditate, de oneribus ex ea aditione in ſe recumbentibus, docens, ſuā intentionem ſatis firmaſſe cenſetur.*
5 *Minor antequam ex aditione hæreditatis dicatur læſus, inueſtigandum eſt, quid debitorum, quid creditorum in hæreditate relictum ſit?*
6 *Maiore ob debitorum inuolutionem læſum ſe probante, onus probandi contrarij in aduerſam partem transfundendum eſt.*
7 *Minorem ex ſola hæreditatis aditione non cenſendum læſum, ex ſententia plana Auctoris noſtri.*

CAPVT CXXVII.

EX his opportunum videbitur vnum diſcutere, quod è priore dicto exurgit: An ex ſola hæreditatis aditione, per minorem facta, minor læſus cenſeatur, ita
1 vt reſtitui debeat: in quo exiſtimatum eſt ab Bal. in l. j. C. ſi ſe ab hæredit. abſtinuerit, ex ſimplici aditione minorem læſum præſumi, modò is hæreditatem debitis onuſtam eſſe probauerit: ita vt tali probatione facta creditū ſit à Baldo minoris aduerſæ parti probationem hanc incumbere, longè plus hæreditati deberi, quia grauata ſit. Quod in pari & ſimi
2 li caſu ſequitur Imola in l. neceſſarijs. ff. de acquiren. hæredit. vbi refert, filium, hæreditatem repudiantem, aut quære-
3 læ renunciantem, læſum poſſe iudicari: quia æquiparētur aditio, nec nō repudiatio, vt quod iuris vno caſu ſtatuitur, ſit alteri attribuendum, argum. l. is poteſt. ff. de acquir. hæred. Facit l. j. vbi Bartol. & Caſtrenſis, C. de reſtitutione in integrum. Mihi tamen omni ex parte non ſatisfacit hæc Baldi determinatio, quam ipſe in hoc vno præcipuè fundare videtur: minorem ideo ex ſola hæreditatis aditione læſum, quia ſit hæreditas debitis grauata. quæ ratio an ex integro concludat, ſatis ipſe dijudicare poteris, ſi hoc vnum expenderis, poſſe, quum moreretur defunctus, aliquid debuiſſe? longè tamen ipſi magis fuiſſe debitum, quàm ad ſtrictus eſſet, vt quum ita poſſit res ſubſiſtere, debuerit ab initio non ſolùm oneris, ſed & lucri ratio attendi: imò diſcuti, quod horum magis præponderaret, & ita veritatem prius elicere: primumq; feratur tam abſolutum iudiciū, ex ea hæreditatis aditione, etiamſi onnſtam debitis hæreditatem patuerit, minorem læſum iudicari debere. Ego tamen omnibus excuſsis, non eſſe ab ea Baldi ſententia diſcedendum ſum ratus, & quam ſcio in cuiuſdam cauſæ arduæ deciſione ita obſeruatam: in qua hoc vnum conſideratum fuit, ſatis cenſeri minoris intentionem fundatam, vbi poſt aditionem ab eo factam ipſe de onerib. hæreditarijs docuit quid enim alio efficaciore eſt opus teſtimonio? Et hac de re non iniuria exiſtimauit Baldus transf-
4 fundendum in creditorem probandi onus, quia ſit lucroſa hæreditas: quod grauamen à minore reijcitur, ne ipſe duplici afficiatur onere, quia aliàs probare cogeretur, hæreditatem oneratam eſſe debitis. Præterea edocere tenetur, quid ipſi deberetur hæreditati, per quod lucroſa poſſet iudicari: quo poſtremo minimum afficeretur, quia eſſet contra ſe arma inſtruere, vt condecentius & rationabilius viſum fuit, creditorem tali probatione afficere. Atque ex his reſponderi poterit ad id, quod primum narratum eſt, debere ante omnia ſciri & inueſtigari, quænam credita & debita ſint in hæreditate, priuſquam feratur iudicium, an ex aditione dicatur minor læſus? quia quum per minoris documenta & proba
5 tiones conſtet, affectam eſſe debitis hæreditatem, hac præſumptione læſus dicitur: niſi contrarijs probationibus talis præſumptio ab aduerſa parte conuincatur. Sic quum lex in reſtitutione, maiori
6 indulgenda, velit præcipuè attendi, an læſus ſit, ſeq; læſum is ob debitorum inuolutionem demonſtret, æquo iure fuit in aduerſam partem ius probationis cōtrariæ tranſlatum: & ita ſecundū hanc interpretationem manebit ſalua & ſyncera

cera Baldi ſententia, quam bene notare debent cauſarum minoris patroni, ne minorem grauandum ſuperfluis ducant probationibus: aut aliud articulent, qđ aduerſæ partis oneri incumbat: Quod tamen ad præcipuum thema ſpectat, an ex ſola hęreditatis aditione, à minore facta, circunſcripta quauis oneris conſideratione, minor iudicari læſus debeat: ego in hanc eo ſententiam, ex tali aditione, ſic generaliter concepta, læſionẽ
7 non reſultare, cùm in dubio ſit ita actus declarandus, & eius aſſumenda interpretatio, vt potius valere, quàm quòd iudicari uullus debeat: & ideo in eam potius eſſe deflectendum ſententiam, non cenſeri ex ſola hęreditatis aditione minorem læſum. Quod etiam ſatis ſuadet ratio alia: quia ſi meros & puros hęreditatis terminos introſpexeris, & eius pręcipuum finem attenderis, iudicabitur ſanè lucratiuus titulus, vt eſt in l. j. C. de impo. lucra. deſcrip. lib. 10. Te ergo fateri oportebit, non probè inferri ex ſola hæreditatis aditione, à minore facta, minorem cenſeri lęſum, quaſi in dubio iudicari debeat, effectam eius conditionẽ pinguiorem & meliorem ob lucratiui tituli naturam. Quòd ſi demonſtrarit minor, hæreditatem debitis affectam, Iam diſcedetur à terminis eius concluſionis. ea tamen lege, vt ius aduerſę parti ſaluũ manere debeat; quo ſi volet, poſsit docere, lucratiuam eſſe hæreditatem, vt à nobis ſuprà adnotatum fuit. Quod autem conſcriptum eſt ab Imola in confirmationem ſententiæ Baldi, idem iuris & rationis debere in hæreditatis aditione ſtatui, quod in repudiatione diſponitur non video, quomodo poſsit omnino id aptè probari: quia plus rationis ineſſe cẽſeatur, vt minori hęreditatem repudian
8 ti, per reſtitutionem ſubueniatur, vbi eã adit: quia repudiando abdicet à ſe ius, ſibi primùm quæſitum, vbi adeundo poteſt vberior eius effici conditio: quemadmodum agnoſcis, diuerſa eſſe hęc duo acquirere, & non acquirere. Poſſet tamẽ eius ſententia ſic defenſari, vt dicatur, minorem qui hęreditatem repudiat, poſſe quandoque tali actu ſibi prodeſſe, puta, quia ſit implicita debitis: & ut ei non adijſſe profuiſſet, ita & repudiaſſe: quòd uterque actus eius utilitatem introſpiciat, fueritq; ei quum utiliſsimum, tum conſultiſsimum, ſic agere. Et ita cum Baldo & eius ſequacibus erit ambulandum obſeruatis his temperamentis, quę ſuprà in huius articuli ueram enodationem adferenda duximus.

Si cum beneficio inuentarij minor hæreditatem adierit, velitque poſtea ſimpliciter hęres eſſe, poterit num ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor quo pacto, fretus inuentarij beneficio lędi poſſit?*

2 *Minori non ſolùm reſtitutione ſuccurrendum, ſi quid de ipſius bonis minuatur, ſed & ne litibus & ſumptibus inutilibus vexetur, ſecundum opinionem Baldi, quam limitat Auctor num. 6.*

3 *Minor aduerſus hęreditatis aditionem qua de cauſa reſtituatur, quantumuis etiam locuples ſit hęreditas.*

4 *Minor in conficiendo inuentario nullam iuris ſolennitatem prętermittens, læſum ſe probare aut euincere nequit.*

5 *Inuentarij beneficio hoc fructus conſequitur minor, vt ultra vires hęreditarias à nemine conueniri poſſit, de quo latius numer. 8.*

7 *Minorem in exactione præſtandorum debitorum ab hæreditarijs creditoribus non modò non offendi, ſed potius iuuari, & ad induſtriam in rebus ſuis exacui, Auctor probat.*

9 *Minorem vel eo nomine reſtitutionis beneficio dignũ cenſeri debere, ſi nihil in fraudem & perniciem ſuorum creditorum molitus eſſe liquidò conſtet.*

CAPVT CXXVIII.

QVid ſi minor beneficio inuen
tarij à lege introducto vſus,
hæreditatem adierit,cuius ta
men nunc ſimpliciter heres,
eſſe cupiat, ſe mota illa inuẽtarij qualita
te, vtrum id per reſtitutionem in inte-
grum ab eo impetrari poterit? Quem ar
ticulum extricãs Baldus in l.j.C. ſi min.
ſe ab hæred.abſti.opinatus eſt reſtituen-
dum,nulla tamen eius dicti allata ratio-
ne.Sed hanc conſiderare debuiſſet, poſſe
1 etiam cum tali inuentarij beneficio mi-
norem lædi : quòd cùm ſint creditores
hæreditarij,vt paſſim accidit,vix à mino
re expleri poterit,vt his ſoluatur, niſi cũ
ſumma negotiorum inuolutione & diffi
cultate. Sunt enim diſcernenda debita,
penſandæ vires hæreditariæ, & multa
alia exquirenda, quæ totum requirunt
hominem. Solet autem minori per re-
ſtitutionem in integrum ſubueniri, non
2 ſolùm quum de eius bonis aliquid mi-
nuitur,ſed & vbi ipſius intereſt,litibus &
ſumptibus non vexari, vt eſt in l.minori
bus.ff.de mino.25.annis, titulo generali.
habes etiam annotatum in ſimili in l.
quia poterat.ff.ad Trebell. poſſe aduer-
ſus hæreditatis aditionem minorem re-
3 ſtitui, quantumuis locuples ſit hæredi-
tas : quod eſt ea ratione, quia multis &
infinitis ſit implicita moleſtijs, & quas
ipſe non,niſi ſummo cum labore & inex
plicabili cura,imò enormi damno acce-
dente,tractare poſſet. Simile etiam pro
debito, quòd minor non niſi cum ſum-
ma aſſequi nequeat nauſea, diſponitur,
vt eſt in §.ſi hæreditatem,in ea.l.ait præ
tor. Quæ rationes conferre videntur,
& omnino quadrare ad comprobationẽ
eius ſententiæ Baldi:contra quam tamẽ
ſic inſiſti poſſe quandoq; iudicaui.Quid
enim?ſi minor inuentarium benè, & vt
decuit, cõficiendum curarit, nulla iuris
4 ſolennitate prætermiſſa: quomodo quæ-
ſo,is ſe læſum docebit? Nam certum eſt,
5 ex inuentarij beneficio hoc vtilitatis re-
ſultare, vt vltra hæreditarias vires con-
ueniri non poſſit,ſed in id ſolùm, quan-
tum hæreditas ferre poterit, vt eſt in L
fin.C. de iure delib. ita vt non videatur
conſiderabilis læſio, ſaltem quæ prægnãs
ſit,& cui inſiſti pro aſſequenda reſtitutio
ne in integrum debeat.Cæterùm iuuare
hunc non poterit,quod litibus,vt premi
6 ſimus vexabitur : imò dixero, beneficiũ
inuentarij id operari, vt negotium nul-
lis ſupponi poſſit calumnijs & tergiuerſa
tionibus,quum plena & pura omnia ex
eo deriuentur. Si enim plus,quàm ſit in
hæreditate,præſtare creditoribus non te
neatur, in quo litibus intricari ab ipſis
poterit? In nullo ſanè, vt ceſſare debeat
ea ratio, poſſe etiam minorem reſtitui,
ſi moleſtari litibus deberet. Quòd ſi di
xeris in omnem euentum, vix poſſe ab-
ſolutè tale beneficium inuentarij exple-
ri, niſi cum immoderato ſumptu & in-
genti expenſa, & ita ſemper minorem
offendendum:reſpondebo, hoc omnino
verum non eſſe, vt tam graues ſumptus
fieri debeant: poſſunt enim moderatè
omnia tractari.Sed etſi hoc amiſero, id
tamen non officiet meæ ſententiæ, quia
fient hi ſumptus cum onere hæreditatis
è qua ſecundum Iuris diſpoſitionem de-
ducuntur & detrahuntur impenſæ neceſ
ſariæ, quibus nullo modo grauatur, qui
hæres eſt,vt eſt in l.fi. C.de iur. deliber.
Quòd etiam dictum eſt, offendi mino-
rem, quia conuenire cum debeant credi
tores hæreditarij, vt debita præſtentur:
hæc ratio ſat etiam fragilis videtur. Nã
quod ex perſonæ labore & induſtria pro
ficiſcitur, etiam ſi cum diligentia ſit ad-
7 implendũ, non debet tamen ei interpre-
tationi ſubijci,vt dicatur ex eo lædi mi-
nor,imò iuuari potius: cuius ob id fiet
acutius,ſubtilius & præſtantius ingeniũ,
quod forſitan citra eam exercitationem
aliàs obtorpeſceret. Poterit etiam ſi vo-
let,minor id per alios efficere,vbi per ſe
nolet exequi. Hoc etiam fortaſſe dabi-
tur, vt cum eo modeſtius & tẽperatius,
quàm exiſtimet,ſint creditores acturi, à
quibus (vt iam diximus) etiam volen-
tibus vix infeſtari poſſet. Nam quum
inuentariũ verè complectatur omnem
hæreditatis ſubſtantiam, creditore de-
bitum

bitum petente, nihil aliud à minore agẽ
1 dum eſt, niſi vt iuxta vires hæreditarias his perſoluat, aut ſolutionem præſtandã curet: quod etiam facilius adimplebitur creditore de debito ſuo apertè docente, puta teſtibus, inſtrumentis, alijsve documẽtis. Quòd etiam minori hoc caſu ſit concedenda reſtitutio, vel id vnũ te docebit. Nam ab eo creditorum vtilitati oĩno cõſulitur, & de eius agitur ſolius detrimento: quia quum ſimpliciter hæreditatem adierit, creditoribus obnoxius ex integro manebit: vbi ſi inuentarij fuiſſet vſus beneficio, nihil vltra hæreditarias vires præſtitiſſet, quæ paſsim & frequentiſſimè ſunt longè minores & inferiores oneribus hæreditarijs. Cum igitur nihil in creditorum perniciem a minore agatur,
9 quid oberit, ſi ipſe reſtituatur? ita vt ego huic opnioni, tanquam veriſsimæ, hæream, & planè inſiſtam.

Si minor in inuẽtarij hæreditarij confectione iuris ſolennitati non ſatisfecerit, an poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor cùm in confectione inuentarij peccat, ſtatim creditoribus inſolidum obligatur, ideoq; à reſtitutione repellitur.*

2 *Statuitur & defenditur contrarium à priore, Alexandro auctore: qui reſtitutionẽ minori putat indulgendam, quòd in nullo peccaſſe, quàm legis ſolennitati non ſatisfeciſſe arguatur: Minori verò iura ignorare fas ſit.*

3 *Diſſentit Auctor nonnihil ab Alexandro: & hoc caſu ignorantiam non prodeſſe, cũ minor Iuriſconſulti copiam habere potuerit, concludit.*

4 *Pupilli & milites à generali regula, quæ cõfectionem inuentarij reſpicit, excepti.*

5 *Pupillis & militibus ne lædantur, quamobrem lex concedat remedium reſtitutionis in integrum.*

CAPVT CXXIX.

Ex præfatis offert ſe excutiendũ aliud: Finge minorem ſub inuentarij beneficio hæreditatẽ adijſſe, qui tamen non abſolutè, & vt decuit, & cõfecerit inuentarium puta, omiſſa aliqua ſolennitate, quam ne ceſſariò lex requireret: poterit num reſtitui, vt denuò perfectius poſsit inuentarium conficere? Quod autem à reſtitutione ſit repellendus, facit. Nam vbi ab
1 eo in confectione inuentarij eſt peccatũ, ſtatim creditoribus inſolidum obligatus manſit, ita vt etiam à Falcidiæ detractione exciderit, vt eſt in l. fi. §. ſi verò. C. de iur. deli. Verba autem textus ſunt talia: hæredes in eũ caſum tunc eſſe omnino intelligendos, ita vt inſolidum ad debita hæreditaria obligentur, nec legis perfruantur beneficio, quam contemnẽdam duxerint, modo ſi hæredes ſint ſimplices: quid tu? reſtituendos opinabere, ne potiſsimum creditorum iuri detra-
2 has? Tutatus eſt tamen Alexã. in l. bonorum. C. qui admit. poſſe reſtitutionem indulgeri, cùm nihil huic minori obijci poſſit, niſi quòd legis ſolennitati non ſatisfecerit, quæ non eſt grauis & magni ponderis negligentia: quia ſit minori permiſſum, iura ignorare, argumento l. regula ff. de iuris & fact. ignor. hæc Ale. Cuius opinionem ea ſaltem ratione, quã is in medium adduxit, probare non poſſum, quòd contra eam apertè faciat lex illa fin: de iure delib. in qua habetur, nõ
3 ſemper hoc caſu prodeſſe ignorantiam, modò minor Iuriſconſulti copiam aſſequi potuerit, vt eſt in §. ſed iuris ignorantia, eadem lege. Cui accedit. l. 2. ff. de bono. poſſeſ. Et ita intelligis, generaliter deſumptam Alexandri ſententiam veram non eſſe, nec efficaciter concludere: qui tamen putauero, non eſſe ab eo deſciendum, quòd huius caſus ſit textus expreſsiſsimus in §. fin. in Authen. de hę red. & Falcid. per quem à generali regula, quæ inuentarij confectionem reſpi
4 cit, pupilli & milites excipiuntur. quibus ne lædantur, lex conceſsit remedium illud

lud reſtitutionis in integrum. Nam aliàs eſſet iniquiſsimum, his curatorum obeſſe neglinentiam, quorum incuria non fuiſſet ſolennitati, à lege requiſitæ, ſatiſfactum: & ideo proba ratione ab ea ſolennitatis prætermiſsione, vt ſaltem no-
5 ciua eſſe non debeat, excipitur minor, cui eadem lege. vt mulieri ac ruſtico, ſuccurritur: quaſi hæ omnes perſonę ſimplicitatem aliquam præ ſe ferant, ob quã certis caſib. per legem expreſsis, eis ſubuenitur. Secundum quam declarationẽ benè poterit defenſari Alexandri ſententia, qua is cenſet, ob iuris ignorãtiam minori legem adeſſe, non tamen vt ſenſu generali declarari debeat: & ideo debuerat ipſe expreſsius loqui, ac dixiſſe, minorem hoc caſu reſtituendum, quia id manifeſtè lex deſignaſſet, vt eſt in eo. §.

Minor, qui ſimpliciter hæreditatem adijt reſtitui poterit, vt rurſum cum inuentarij beneficio eam aſſequatur.

SVMMARIA.

1 *Minor ex ſimplici hæreditatis aditione læſum ſe demonſtrans, inuentarij beneficio reſtitutionem obtinet.*

2 *Statuit Auctor, minorem vtroque caſu poſſe reſtitui, vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei ſub inuentarij beneficio denuò hæreditatem aſſequi: & ſi ſimplicem ſe hæredẽ gerat, qui tamen prius eſſet beneficio inuentarij vſus.*

3 *Inuentarij formola quę & quando ignominiam defunctis irrogare putetur.*

4 *De reſtitutione aduerſum hęreditatem conceſſa, exemplum ab Auctore in praxi vtiliſſimum refertur.*

5 *An quis hęreditate ſimpliciter adita, quę poſtmodum debitis onuſta fuiſſet agnita, contra eam aditionem ſub inuentarij beneficio reſtitui poſſit?*

6 *Maioribus 25. annis poſthabitam ſimpliciter hęreditatem reſtitutio an & quando concedenda.*

CAPVT CXXX.

ATque hic caſus ſecundũ quoſdam dubitabilior priore, quẽ præmiſimus, videtur, vbi minor ab inuentarij beneficio vult diſcedere, vt hæreditatem ſimpliciter aſſequatur, quum eo priore exemplo nihilo fiat creditorum deterior cõditio, vbi poſteriore de eorum ſummo damno tractatur. Incommodũ autem apertum eſt, quia quum minor per ſimplicẽ hæreditatis aditionem inſolidum creditoribus hæreditarijs manſiſſet adſtrictus, nititur tamen inuentarij beneficio ſe ab eo nexu eximere, & hoc efficere, vt vltra hæreditarias vires nihil ab eo poſſit peti: cui imputandum quidam putarunt, cur primùm, quàm ſimpliciter hęreditatem adiret, conſultiſsimè & diligenter ipſius hæreditatis ſubſtantiam non examinarit, & ita non debere reſtitui. Hæc tamen, & ſi quæ alia adferri poſſent, non te auocare debebunt, quin ingenuè dicas, minorem poſſe reſtitui, etiã ſi ſimplex hæres fuerit, vt rurſus ſub inuentarij beneficio hæreditatem, ſi volet,
1 aſſequatur, modò ſe ex ſimplici aditione læſum docuerit. id autem facilè is præſtabit, vbi hæreditatem lucroſam exiſtimaret, quam poſtmodum debitis grauatam agnouiſſet: & ita id in ſummum eius ceſſurum diſpendium, ſi cogeretur ſimpliciter hæres eſſe, atque ita cenſeo. Qua ratione, cùm tam aperta ſit, iudico deficiendum ab eorum opinione, qui qui crediderunt, hoc thema eſſe alio lõgè dubitabilius: quod eſt de eo, qui ſub inuentarij beneficio hæreditatẽ adijt, cũ tamen ſimplex velit eſſe hæres? imò putauerim, plus negotij & diſputationis ex hoc pendere, quàm ſit in alio: quod tu ſatis intellexiſſe potuiſti per ea, quæ primùm in medium attulimus. Sic ex his omnibus habes, vtroque caſu poſſe minorem reſtitui, puta vt ſi ſimplex hæres ſit, permittatur ei
2 ſub inuentarij beneficio denuò hæreditatem aſſequi: aut ſi viceuerſa ſimplicẽ ſe hæredẽ gerat, qui tñ prius beneficio inuentarij fuiſſet vſus. Vnũ tamen quo ad

ad finalem hunc attinet caſum, adijcien-
dum cenſui, non deeſſe aliquos, qui im-
probent, vt qui ſimpliciter hæreditatem
agnouerit, denuò eam ſub inuentarij be
neficio aſſequatur: quorum ſit indicium
3 per talem inuentarij formulam irroga-
tam defunctis ignominiam, vt hac de re
id nefandum & ignominioſum ducant.
quam omnino etiam ſi a iure probatam
& introductam admittant, exiſtimant ta
men per eam defuncti famæ detractum.
Ad hæc ſuppetit vnum, a me quandoq;
agnitum probum quendam, nec inter li
teratos viros infimum, qui paternam ſim
pliciter acceptauerat hæreditatem, quã
tamen ei profuiſſet cum inuentarij be-
neficio aſſequi, quæ eſſet admodum de-
bitis onuſta: quem hoc ſolum ad id mo
uit defuncti patris conſideratio, & ne pa
ternum nomen offenderet: quæ exiſti-
matio ſolet ita a grauibus viris quando-
que concipi, ab his potiſsimum, quibus
eſt in animo, ſuorum ſtemmatibus glo-
riari. Quæ opinio etſi in Iure deſcripta
non reperiatur, ſaltem quæ ad hunc ca-
ſum ſpecificè referri debeat: eſt tamen,
vt negotio admodum arridere videatur
& qua ſaltem coadiuuetur eorum opi-
nio, qui inuentarij beneficium deferunt,
ſimpliciter hæreditatẽ acceptãtes. Quod
autem ſpectat ad reſtitutionem, quæ ad
uerſum hæreditatem cõceditur, iamiam
ſe offert recenſendus caſus, quem reco-
4 lo a ſupremo Dolano Senatu aliquoties
deciſum. Exemplum eſt huiuſcemodi:
Maior quidam primum ſimpliciter hæ-
reditatem ſibi delatam adierat: demum
immixtione facta, vbi agnouit intricatã
5 debitis, expoſtulauit a Senatu, ſe contra
eam aditionem reſtitui, vt ſub inuenta-
rij beneficio hanc denuò poſſet agnoſce
re: nihil præter id aliud allegans. In quo
fuit ponderatum & excuſſum, an num
ea cauſa cenſeretur iuſta, maximè per
quam ex generali clauſula eſſet huic ma
iori ſuccurrendum. Fuit autem quorun-
dam opinio, ob eam cauſam maiorem
reſtitui, qui probè ignorare ab initio pa-
trimonij vires potuerat: quia id a facto
depẽderet, per quod prudentiſsimi qui-
uis falluntur, vt eſt in l. regula. ff. de iu. &
facti ignorantia. & eſt indubitatum, ex
iuſta cauſa maiorem reſtitui poſſe. Ab
alijs verò exiſtimatum eſt, talem debere
iudicari probabilem ignorantiam, quia
debuiſſet is primùm, quàm hæreditatẽ
adiret, perſcrutari, & ſumma cũ diligentia
inueſtigare, damnoſa num eſſet: hocq; tã
exactiſsimè ſciſcitari, donec veritatem aſ
ſequi poſſet, potiſsimè cùm is ſit maior,
non minor. In quem etiam accedit, fuiſ
ſe ei ab initio liberum triginta annorũ
tempus, intra quod hæreditatem poſſet
adire, & interim de hæreditarijs bonis
rationem aſſequi: cui ob id ſit magis im
putabile, quare pendente tali tempore,
vires hæreditarias non nouerit, argumen
tum l. 3. C. de iure delibe. & ita ei aſcri-
bendum, qui ſe tali addixerit neceſsitati
in cuius manu eſſet vigilãtius & exactius
quàm fecerit omnia rimari: quæ tam ef
ficaces iudicatæ ſunt rationes, vt in eam
poſtremam ſententiam declinarit Sena-
tus: ſed quem præter cætera omnia mo-
uit unum aliud, quod eſt: Si maioribus
25. annis poſt aditam ab eis ſimpliciter
6 hæreditatem paſsim concederetur reſti-
tutio, confunderetur tali via vniuerſa le
gum machina, ac plurimum detrahere-
tur creditoribus: quibus nemo neſcit ex
ſimplici hæreditatis aditione ius, quo
integrum debitum aſſequantur, quæſitũ.
In quam ſententiam ego etiã plena ma-
nu eo; ſed qui opinet, poſſe quenque maio
ri ſuccurri, ſi ſubſtãtiam hæreditatis ſciſ-
ſe non potuiſſet: quia eſſent occulta quę
dã inſtrumenta, per quæ tantum, vbi ea
vidiſſe, doceri de virib. hæreditarijs po
tuiſſet, quod ſolet quãq; euenire aut ſi vr
geret cauſa alia conſimilis: tunc enim ni
hil aſſcribi negligentiæ põt: vel ſi ſtatim,
hæreditate adita, nec poſtea effluxo lon
go tpe, vellet ab ea aditione deficere. Nã
eo caſu dicitur actus incontinenti fieri,
necnon ipſi rei ineſſe. Sed hoc poſtremo
capite non eſſet concedenda reſtitutio,
niſi adeſſet rationabilis cauſa: quæ ſatis
diceretur militare, ſi hic onuſtã eſſe hę
reditatem debitis proponere. Et hoc eſt
quod ego hac in re ſentio.

Si

Si aduerſum repudiatam hæreditatem minor fuerit reſtitutus, an num reſtituetur, vt rurſus eam deſerat?

SVMMARIV.

1 *Reſtitutus, vt ſe hæreditati immittat, vel eã quam repudiauit, adeat, rurſus reſtitui poteſt, vt ſe ab ea abſtineat, auctoritate l. et ſi fine. §. reſtitutus. ff. de minoribus, quam auctor ſententiam ab abſurdo refutat.*

1 *Reſtitutionem qua conditione minor aſſequatur facta primùm abs ſe hęreditatis repudiatione.*

3 *Minor ſecundum caſuum & factorum euentum reſtituendus eſt, & numer. 5. latius.*

4 *Declaratio Baldi ad d. §. reſtitutus ff. de minor. ab Auctore refellitur.*

9 *Noua cauſa ſuperueniente, nouæ reſtitutionis implorandę facultas minori ſuppeditatur.*

7 *Noua reſtitutionis implorandę cauſa quę haberi debeat.*

8 *Lex finalis. §. vbi autem puerilis ætas. C. de bon. quę liber. ab Auctore explicatur.*

9 *Minori ſemel reſtituto pro re eadem, quare alia, nouaq; reſtitutio non videatur eſſe concedenda.*

CAPVT CXXXI.

VIdeamus deniq;, ſi aduerſum hæreditatem repudiatam reſtitutus minor fuerit, poteritne denuò reſtitutionem implorare, vt rurſus eam deſerat? Cuius difficultatis habes apertam deciſionem in l. & fine. §. reſtitutus. ff. de minor. in quo §. diſponitur, reſtitutum, vt ſe hæredita
1 ti immitat, vel eam quam repudiauit adeat, rurſus poſſe reſtitui, vt ſe ab ea abſtineat: & ita reſcriptum & reſponſum fuiſſe teſtatur eo loco Iureconſultus. Sed vnum aduerſum eam opinionem facere videtur: iudicari debere deluſorium & ridiculum, rurſum minorem reſtitui, quo abſtineat, qui iam primùm pro adeunda hæreditate ſit reſtitutionem aſſequutus: quaſi duo hæc cenſeantur prorſus oppoſita, & diuerſos, contrarios, ſeparatosque effectus producere: idq; liquidò colligitur ex puro ſenſu ſubiecti exempli. Cũ enim hęreditatem ab initio repudiaſſet, & de ea adeunda reſtitutionem ſit aſſequutus, quomodo efficaciter concedi ei noua poterit reſtitutio, vt eam denuo deſerat, cùm initio ab ea abſtinuiſſet, & maximè id inuertere, ad quod ſua petitione admiſſus fuerat? Qui enim prius inconſultò abſtinuit, præſumendus non eſt, velle conſultius poſtmodũ abſtinere. Tu tñ non ab diſsimiles hos caſus iudicabis, modò hoc vnum expen-
2 deris, hunc aduerſus repudiationem, à ſe factam, reſtitutum, quia lucroſam eſſe exiſtimaret hæreditatem, vt demum poſsit petere ſe reſtitui, quòd poſtea verè damnoſam repererit. ſic primo exemplo per eam falſam opinionem ad repudiandum motus, cauſa iuſta eo caſu acceſsiſſe videtur. Quo ſit, vt ſecundum hanc caſuum & exemplorum diſtinctionem iam intelligas, poſſe vtrique reſtitutioni minorem inſiſtere. Cuius intentionem confirmat vnum, quod præcipuè pro reſtitutione indulgenda attenditur, puta, an lęſus ſit minor? & ex eo ſummouetur, quod in oppoſitum vrgere prædiximur, minori non debere hac vltima reſtitutione ſubueniri, quia inculcare contraria videatur, cùm nihil hoc caſu ſit diuerſi, imò ſuadeat ratio ita agẽdum. Cũ enim primo loco fuit reſtitutus, ut quam repudiauerat hæreditatem, eam denuò adiret, noune liquere iudici potuit, qui eum ſic reſtituendum declarauit, in hæreditate, quæ lucroſa iudicabatur, fuiſſe occulta debita? quæ cùm manifeſta minori nõ eſſent, imò ipſi incognita, potuit poſtea, debitis illis apparentibus, reſtitui, vt denuò hæreditatem deſereret: & ita primùm iuſta hunc mouit ratio, ſecundo uerò caſu iuſtior. ſic ſecundum caſuum

ſuum & factorum euentum minor reſti tuendus videbitur. Atque ita manebit firma & fixa hæc concluſio, minorem re ſtitutum, vt quam prius hæreditatem re pudiauerat, denuò agnoſcat, poſſe etiam reſtitui, quò poſtmodum eam, ſi volet, relinquat. Baldus tamen in eo §. reſtitutus, refert poſſe aliam dubitandi cauſam ad eam adferri concluſionem, aſſerens l.
4 2. C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio. ei omnino pugnantem eſſe, etſi aliter legem non inducat. Quare vt perfectius intelligas, an talis lex contra id vrgeat, ego eius verba hoc loco deſcribenda propoſui, quæ hoc habent: Quanquam puellæ curatores ab intentata reſtitutione ſuccubuerint, cùm tamen nouis defenſioni bus denuò poſſe inſtrui cauſam dicant, erunt adhuc in alia reſtitutione imploranda ad eandē rem audiendi. Sic cùm ibi nouæ exigantur defenſiones, in eo in ferendum putauit Baldus, non debere minorem reſtitui, ſi non acceſſerit cauſa, quæ omnino ad id vrgeat, vt ea ratio ne dici præſcripto themate debeat, reijciendam eam reſtitutionem à minore impetratam, vt rurſus ab hæreditate de ficiat, cùm non ſit noua cauſa, ſaltē quę prius non eſſet in eſſe: quia veritate attenta, damnoſa erat talis hæreditas. Prę terea Bartoli opinionem coadiuuabit alia eius textus ponderatio, in qua habe tur, ad eandem rem reſtituendos, quaſi ſecus lex ſtatuendum velit, ſi de rebus diuerſis & ſeparatis tractetur. Hoc autē noſtro exemplo diſtincta reputantur negotia, puta aditio & repudiatio.

Mihi tamen contra Bartoli ſententiā is textus in nullo videtur cōtrarius, imò potius communem confirmare concluſionem. Nam abnegari non poteſt, probari eo textu, ex cauſa de nouo ſuperue
5 niente nouam poſſe reſtitutionem implorari: quod etiam in eo §. reſtitutus, ſimili lege diſponitur. fuit enim minor reſtitutus, vt quam repudiauerat hæreditatem, denuò eam adiret: demū cùm poſtea damnoſa apparuerit, ex hac noua cauſa ad aliam reſtitutionem admiſſus ſit, ita vt duo ij textus vnum & idem diſponant. Denique ſi verum eius l. 2. ſenſum expenderis, tu fruſtra pro contrario à Bartolo allegatam intelliges: quia in ea l. minor ex noua cauſa ad eandem rem petendam reſtituitur, vbi tamen à priore reſtitutione impetrata primùm excidiſſet curator: ſed in eo §. reſtitutus, is à reſtitutione non defecerat, imò eā obtinuerat: qui caſus ſunt omnino abſtracti, & tam remotiſsimi, vt ab vno nō ſit ad alium arguendum, quò ſaltem in vtroque ſimile dicatur iudicium. Nec obeſt duplex illa inductio, quam contra Bartoli ſententiam ſuprà attulimus, potiſsimùm prima: qua dictum eſt, niſi adſint nouæ defenſiones, reſtitutionem reijci: quia vt iam habuiſti, noua cauſa
6 id operatur, concedi debere reſtitutio-
7 nem. Dicitur autem noua, quia nō prius verè detexiſſet minor, eſſet num damnoſa hæreditas: minus & aduerſabitur, ſi ſemper eandem cauſam in rerum natura extitiſſe, cùm re vera damnoſa eſſet hæreditas: quia etiam ſi talis eſſet, nondum tamen certò apparebat, damnoſam eſſe, vt hæc incertitudo eundem effectū progeneraret, ac ſi damnoſa nō cenſeretur. Quod etiam pro Bartolo penſatū fuit, hic ad eandem rem non tendi, vix paſſum iſtud benè aſſequi, cùm de re eadē agi credam. Nam etſi minor hæreditatem primùm repudiauit, demum ſit reſtitutus, vt eam adeat, ac tandem eam de nouo repudiet, etſi de aditione & repudiatione tractetur, non tamen diuerſa res eſſe iudicabitur: quia ad eundem finem tenditur, qui eſt hæreditatis repudiandæ, imò alio reſpectu res eadem agi dicitur: quia de vtraque repudiatione ſit quæſtio. imò etiam id procedet, ſi ad medium rei aſſequendæ retuleris. Potuiſset tamen Bar. in ſuæ opinionis columen allegaſſe l fin. §. vbi autem pueri-
8 lis ætas. C. de bonis quæ liber. vbi ſi pater, qui bonorum maternorū filij vſumfructum eſt aſsequutus, hæreditatem adierit, ac eam filius, patre mortuo, damnoſam repererit, aduerſus talem aditionem reſtitui is poterit: cui tamen ſi poſt modum hanc adeundam probari, noua

L alia

alia abnegabitur reſtitutio. Cuius dicti
9 à Legislatore aſsignatur ratio, hoc ideo diſponi, ne ſint ei leges ludibrio, puta, ſępius amplecti eandem,& reſpuendam hæreditatem cupiēti. Si enim quod egerat pater, is iratum nō habuit, ob quod ſit reſtitutus, quomodo ferendus videatur item amplectens, quod & poſt ipſius voluntatem, contraria affectione aſpernandum eſſe exiſtimauit? quo tex. quid dilucidius, vt probatum habeas, reſtituto ſemel minori non eſſe pro re eadē aliam & nouam reſtitutionem concedendam?

An poſſit ſæpius reſtitutio in integrum concedi?

SVMMARIA.

1 *Minor à reſtitutione reiectus, ad eam denuo non admittitur, niſi noua eius indulgendæ adfuerit occaſio.*

2 *Reſtitutionis beneficium in vna eademq́, cauſa peti nequit, niſi nouæ adfuerint defenſiones.*

3 *Lex finalis § reſtitutus. C. ſi ſæpius reſtit. in integrum, explicatur, & doctrina Bart. impugnatur.*

4 *Minori poſt latam à Proconſule ſententiam reſtituto, eandem reſtitutionis litem denuo agitare quare non fas ſit?*

5 *Quo ſenſu declarandus ſit. §. vbi autem puerilis ætas. C. de bonis quæ libe. Auctor aperit.*

6 *Filius aduerſus aditionem paternam reſtitutus à ſecunda reſtitutione qua de cauſa repelli debeat, ex ſententia Caſtrenſis, de quo clarius num 8.*

7 *Reſtitutionis contra patris aditionem, & propriam quæ diuerſitas?*

CAPVT CXXXII.

QVæ cùm ita ſe habeant, operæprecium videbitur, primùm quàm accedamus ad eius §. vbi autem puerilis, extricationem, excutere quotidianum iuris articulum, an & quando ſępius poſsit reſtitutio in integrum concedi? ex cuius elucidatione liquere poterit, quomodo ſit enodandus præſcripti §. ſcrupus. Habes autem ad eius quæſtionis extricationem expreſſum titulum. C. ſi ſæpius. in integ. reſtitu. poſtula. fuerit. Solet etiam ea in re cōfugi ad elegantem gloſſam, quæ eſt ſub eo §. reſtitutus, in qua diſponitur, conceſſam ſemel reſtitutionem tribui iteratò poſſe: quòd ſi à reſtitutione re-
1 iectus ſit minor, non eſſe poſtea ad eam admittendum, niſi noua adfuerit eius indulgendæ occaſio. Id autem gloſ. ibi teſtatur probari in l. fi. C. ſi ſæpius in in-
2 teg. reſtit. vbi habetur, in vna eademque cauſa, niſi nouæ adfuerint defenſiones, non poſſe denuo reſtitutionis peti beneficium: quo ſit, vt in eo §. reſtitutus, admittatur minor, qui de nouo abſtineat, cui tamen primùm fuiſſet conceſſa adeundi reſtitutio: vt hæc interpretatio ſit ita aſſumenda, à reſtitutione repulſum non fuiſſe: quaſi ſtatui ſecus debeat in eo, qui ob abſentiam reſtitui deſiderans, à reſtitutione ſit repulſus, vt ex eadem abſentiæ cauſa denuò reſtitui non debeat, cui tamen concedi ex noua alia cauſa poſsit. Atq; ad hæc adfertur doctr.
3 Bar. in l. fi. C. ſi ſæpius. aiens, primùm ibi conſiderari debere, an in minoris poteſtate fuerit, reſtitutione vti, vel nō vti: vt ſi ea ſit vſus, cùm nō vti poſſet, ſi vellet, poſsit ipſe contrariam impetrare reſtitutionem, arg. l. ſi iudex circumuento. ff. de mino. quaſi hęc ſit noua reſtitutionis cauſa: quę, ſatis abnegata reſtitutione, omnino ceſſans videtur. Sed hæc eius doctrina non eſt ab omni dubitatione aliena: qui ſatis admittā, in minoris eſſe poteſtate, reſtitutione quam obtinuit, ſi velit, non vti, vt eſt in l. ſi iudex circumuento ff. de mino. quaſi vnicuiq; ſit licitum, quæ in proprium fauorem ſunt introducta, contemnere. Sed ex eo ego eius illationem probare non poſſum, cùm non vti ea reſtitutione poſſet: ſi tamen ea ſit vſus, debere ob id reſtitui, & hāc eſſe nouam impetrandæ reſtitutionis occaſionem. Hoc enim, ꝙ ſit, aut non ſit in eius pote-

poteſtate, reſtitutione vti, vel non vti, nouam occaſionem, mea ſententiam, nõ inducit, ita vt videatur Bartolus dictum potius dicto adnectere, quàm aliud diſponere. Quare ego potius nouam cauſam conſiderabilem in eo §. reſtitutus, putauerim hanc eſſe, quia vtroque caſu, tam adeundæ quàm repudiandæ hęreditatis, de quibus ibi diſceptatur, inſit legitima cauſa, per quam ad reſtitutionem perueniatur, primùm vt, quam repudiauerat, hæreditatem aſſequatur, quia lucroſam crederet: demum deſerendam probet, ꝙ verè damnoſa ſit. Et hæc eſt pura & vera ratio, quare in eo § reſtitutus, is eo loco reſtitutus fuerit, non autẽ, vt putauit Bart. quia potuit ab initio ſua reſtitutione non vti. A qua Bartoli conſideratione deſciuit etiam Petrus gloſſematarius, in ea l fin. Sic intelligis, fuiſſe eo loco conceſſam reſtitutionem in eo §. reſtitutus, quia damnoſam eſſe hæreditatem apparuit: qui tamẽ non abnuam, debere etiam aliud extremum concurrere, puta, non fuiſſe prius reiectam reſtitutionẽ in integrum, vt eſt in ea l. j. C. ſi
4 ſæpius. Vbi ſi poſt Proconſulis ſententiã, in minorem latam, minor ſe reſtitui petierit, & obtinuerit. fruſtra ab eo rurſus eam reſtitutionis litem denuò debere agitari, quòd appellaſſe, ſi ei diſplicuerit ſententia, potuerit: ita vt ſi in ea ſit ætate cui ad appellandum ſubueniri ſoleat, reſtituatur, modò appellationis tempora non exciderint. Et ita ex his habes duas hac in re concluſiones communes: Prima, reſtitutum minorem, vt quam repudiauerat hæreditatem, denuò eã adeat, tandem poſſe reſtitui, ut eã, ſi volet, deſerat. Secunda, non eſſe ſecundę reſtitutioni locum, ſi à prima minore excidiſſet, niſi noua cauſa, & quæ iuſta ſit, ſuperueniente. Et ſi exactè id cõſideres, tota vis huius puncti conſtituta eſt in prima reſtitu. vt admitti, vel non admitti debeat, ſi primùm conceſsa ſeu reiecta fuerit: quia etiam priore caſu, cùm admiſsa eſt, dicitur ineſse cauſa, ob quã denuò cõceditur: vt ego ſuprà demonſtraui. & ita duobus his exemplis agnoſcis cauſam in eſse. quæ eſt crebrior declaratio ad eum articulum, C. ſi ſępius in integ. reſtitutio poſtulata fuerit, & quomodo is debeat intelligi. Hæc tamen omnia non reſoluunt, me iudice, obicem illius §. vbi autem puerilis, qui textus tam præfatis obeſse videtur, vt ibi ſit falſa gloſſa ſpe-
5 cialem eſse caſum: quæ tamen nullam ſpecialitatis rationem aſsignauit. Caſtrẽſis verò ibi hanc ſpecialitatis cauſam ſic expendit, ideo filium à ſecunda reſtitutione eo caſu repelli, quia iam primùm
6 aduerſus paternam aditionem fuiſset reſtitutus, potiſsimùm ob paternam reuerentiam & obedientiam: cuius oppoſitum ſtatuendum credidit in caſu eius §. reſtitutus, vbi de reſtitutione contra propriam aditionem eſt quæſtio: quaſi duo hæc ſint diuerſa, contra patris aditionem, & propriam, reſtitui. Quæ eius
7 conſideratio, etſi in ſe plurimum æquitatis & rationis habeat, non tamen abſolutè mihi concludens videtur: quippe quæ ſit ab eius textus finali ratione diſſimilis, & prorſus aliena. Et vt hanc opinionem comprobem, his rationibus agor: Quod enim in eo textu diſponitur, eſt, ne fiant leges ludibrio, eandem ſæpius complecti & reſpuere hæreditatem: quaſi lex talem variationem & inconſtantiam ponderandam dicat, & eius cauſa ita ſtatutum fuiſſe: non autem, vt id ad ſpecialitatem referri debeat: atq; id prima manu poſse in Caſtrenſem adſerri iudicaui. à cuius tamen ſententia diſcedendum non puto, qui pro veriſsimo habeam, ob paternam reuerentiam filium
8 à ſecũda reſtitutione eo §. repelli. Cùm enim pater legitimus ſit adminiſtrator bonorum filij, vt lex ei vſumfructum taliũ bonorum deferat, nonne debuerat filius patrem in omnibus reuereri, & aditionem hæreditatis, quam fecerat, approbare? quem etſi ad id alligaret paterna reuerentia, voluit lex nihilominus poſse eum contra paternam aditionem reſtitui, ſi ſe ex ea læſum doceret: in quo non modicus ineſse cenſetur patris contemptus, cùm potiſsimùm lex vnam eandemque

eſſe perſonam effingat, vt in l.final.C. de impube.& alijs ſubſt.imò dicat,patrẽ plus filium,quàm ſeipſum,diligere,argu men.l.iſti quidem.ff.quod metus cauſa. ita vt ob eam commemorationem paternam non admittatur denuò filius ad eius aditionis, quàm fecit,reſtitutionẽ: quod ſatis deſignant verba eiuſdem §. vbi.Si enim, quód fecit pater,filius ratũ non habuit,& ob hoc reſtitutus eſt,quomodo ferendus eſt,contrarium amplectens iudicium,quod poſt patris volũtatem contraria affectione ſpernendum eſſe exiſtimauit? quaſi eius §.fin. intentio cenſeatur ad eam patris negligentiã referri. Et ita ſecundum hanc declarationem is §. vbi autem puerilis, continet exemplum omnino diuerſum, & ſeparatum à caſu eius §.reſtitutus, ſi potiſsimũ ita,vt docui, intelligendum probaueris. Habes igitur ex his omnibus veram, & puram enucleationem aſſumpti thematis, quod eſt minorem reſtitui, vt quam deſeruit hæreditatem, demum adeat: poſſe etiam de nouo reſtitui, vt eam relinquat. ex quibus incidenter excuſſa fuit materia eius tituli, an & qñ ſæpius poſsit peti reſtitutio in integrum: demũ ad hæc annexa eſt non inelegans declaratio ad eum §. vbi autem puerilis.

Quæ forma obſeruari debeat, cùm aduerſus hæreditatis aditionem petitur à minore in integrum reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Petita aduerſus hęreditatis aditionem à minore reſtitutione, quare iudicis decreto creditores hęreditarij citandi ſint?*

2 *Minor adita hęreditate cum hęreditarijs creditoribus quaſi contraxiſſe, & ad debita hęreditaria perſoluenda ſe adſtrinxiſſe cenſetur.*

3 *Hæreditate à minore adita, & creditoribus per tres menſes expectatis, nec comparentibus, minor vel ſine periculo reſtitui, vel ab hæreditate diſcedere poteſt.*

CAPVT CXXXIII.

NVnc bono ordine excutiendus ſe offert articulus, quis modus, quæ denique forma obſeruanda ſit, cùm aduerſum hæreditatis aditionem imploratur reſtitutio. Cuius puncti enodationem facilius aſſequere, ſi, quod ad hanc rem facit,præmittendum duxeris, quod deſumitur ex Authentica,ſi omnes C.ſi ſe ab hære. abſt.in qua diſponitur,eſſe ante oĩa citandos quoſuis hæreditarios credi tores:idq; decreto à iudice dato, quæ ſo
1 lennitas, ideo deſideratur, vt ij obijcere poſsint, quod in minorem vrgere putabunt:fortaſſe allegaturi,hunc nulla legitima occaſione duci,quòd velit hæreditatem repudiare, quia ſit lucroſiſsima.
2 Nec ab re audiendos lex uoluit: quia adita hæreditate minor, cum ipſis quaſi contraxiſſe cenſeatur, & ita ſe ad debita hæreditaria perſoluenda adſtrinxiſſe,vt eſt in l.apud Iulianũ.§.hæres.ff.ex quib. cauſis in poſſ.eatur. Solet etiam in eadẽ Auth.ſi omnes, annotari, ſecundo loco requiri, ut per tres menſes expectari cre
3 ditores debeant:intra quos ſi non apparuerint, poterit ſine periculo minor reſtitui,uel ab hæreditate diſcedere: hoc primùm tamen ſummariè docto, damnoſam eſſe hæreditatẽ:& ita ex ſua aditione plus damni, quàm vtilitatis aſſecuturum. Cæterum ubi omnia hęc tractabuntur, debebit prouidere Iudex, rex hæreditarias exactiſsime cuſtodiri:& ea diligentia, ut nihil detrimenti creditoribus accedat,quod adhuc plenius deſcribitur in §.ad hæc quoq;.in Auth.vt ſponſa.larg.colla.9. Atq; hæc eſt forma, ea in re requiſita.

Cre-

Creditores ſi adſint iudicio, an num ſic præſentes citandi ſint?

SVMMARIA.

1 *Citatione creditorum, ſi adſint iudicio, non eſſe opus, ex ſententia communi: id tamen limitatur ex opinione Baldi.*
2 *Creditor ſi agitata reſtitutionis lite, iudicio fortè interſit, vtrum ita non citatus ad reſpondendum, aut exceptiones ſuas proponendum à iudice compelli queat? de quo latius num. 5.*
3 *Citatio præcedens eſt quaſi iudicij ſubſequuturi præambulum.*
4 *Citatio prodiens ab ore iudicis ad creditorem præſentem ſolennis, ac ſpecialis citationis vim habet.*
6 *Inter citatum comparentem, & præſentem in iudicio ſe defendentem quid interſit?*

CAPVT CXXXIIII.

Subtilis tamen, & acutus Lector poterit hoc loco non ineleganter proponere quæſtionem: nam cùm prædiximus, citandos eſſe creditores, quid ſi iudicio præſentes fuerint? exigetur num tali caſu citatio? in quo crebrior apud Docto.
1 inualuit opinio, non eſſe citatione opus. Fit enim citatio (quod hi aiunt) vt pars compareat: quæ ſi præſens ſit, quid eſt alia declaratione opus? Solet autem diffuſiſſimè ſimilis quæſtio excuti à Scribentib. in l j. ff. de in ius vocan. ad quos te confugere oportebit, ſi vberiorem huius articuli explanationē deſideres. Nec ignoro, concluſum ab eis eodem loco, ſecundum Doctorum ſententiam præſentem in iudicio citari non debere: ſecūdum quam videtur poſſe reſolui propoſita quæſtio. Tamen Bald. in ea Auth. ſi omnes, exiſtimauit determinationem illam communem aliquo egere temperamento, & ita eſſe intelligēdam, modò creditores eo animo iudicio adfuerint, vt ibi comparerent: quaſi nolit, id debere procedere, ſi eò ex abrupto & improuiſo aduenissent, per l. defendente. ff. de auth. tut. ad quod etiam aſſerit facere, l. 2. C. quomo. & quan. iudex. in illis verbis: Aduerſus eos qui admoniti, iudicio adeſſe tamen noluerunt. quæ dicit, à ſe tantùm diſputationis cauſa proponi: qui tandem poſtremo loco fatetur, creditoris præſentiam ſufficere, etiam non præcedente citatione, aut ſi non acceſſerit monitio, arg. l. de vnoquoq;. ff. de re iud. A me tamen, quæſtionem hanc vtcunq; exquirente, perſpectum eſt, attendi ea in te debere, quæ in ſequentem proximæ quæſtionis deciſionē adferuntur: ad quæ
2 ſi animaduerteris, facilis erit tibi eius ſcrupi cognitio. Quid enim? ſi dum reſtitutionis lis agitaretur, viſus ſit adeſſe iudicio alter ex creditoribus, qui tamen ad eum actum citatus non fuerat? nonne is poſtulare poterit, vt reſpondere nō cogatur, & ſi quam contradicendi cauſam habeat, eā proponat: facta primùm declaratione, de qua re agatur: patefactis etiam cauſæ meritis, quò ipſe perfectius, & ſolidius poſſit petitioni ſatisfacere? Exiſtimauerim autem, hoc caſu nō poſſe hunc cogi, qui ad id reſpondeat, modò allegarit ſe eò paratum aut inſtructum non veniſſe: nec prius ſciſſe, an num ea reſtitutionis lis agitaretur. quod in dubio neſciſſe præſumitur, cùm non præceſsiſſet citatio, quæ ſolet dici eſſe
3 præambulum iudicij. poterit tamen à iudice terminus huic præfigi, intra quem is poſtmodum reſpōdere teneatur: nec erit citatio ſpecialior magis requiſita, ſi hoc ſufficiat, cùm ab ore iudicis prodeat, qui
4 aliàs ſolet tales citationes ſuis demādare apparitorib. & hoc caſu ſatis citatus iudicabitur, quia eum latere non poſſit negotium: atq; hęc præſtitutio eūdem effectum producet, quem ipſa citatio. Et ſecundum præſcripta eſt declaranda, & intellligenda l. furioſo. ff. de re iudic in qua diſponitur, partem in iudicio præſentem, vbi citata non fuerit, à iudice de actu, cuius eſt controuerſia, certificandam, aliàs is actus tanquā contra

L 3 abſen-

abſentem factus reputaretur. Quòd eſt ad metam confutationem eorum, qui
5 cenſuerunt, nulla alia eſſe opus certioratione: quorum ſententiæ adeſſe non poteſt, partem præſentem poſſe auſcultando facilè aſſequi, quid in iudicio tractetur, & ita inutilem ſuperuacaneamq; eſſe præfatam admonitionem. Nam etſi id ab ea percipi poſsit, quum tamen ex inopinato, & præter ſpem venerit, non præſumitur paratus acceſsiſſe, nec in promptu habere, quid reſpondere poſſit, vbi illa iudicis expreſsio debeat neceſſariò interuenire, quo hic manifeſtè eorum quæ tractantur, fiat certior, & vt ei præfigatur cōparendi terminus. Huic autem declarationi ſatis aſſentiunt Doctores in l. j. ff. de in ius vocand. vbi aſſerunt, diuerſa eſſe hęc duo, vt citatus com
6 pareat, aut ꝙ præſens in iudicio ſe defendat, & tueatur: ita vt etiam ibi reſoluerint, non poſſe eum, qui eſt in iudicio repertus, non tamen ad id citatus, à iudice compelli ſuas exceptiones proponere. quum non fiat citatio ob ſolā comparitionem, ſed vt qui citatus eſt, ſuas exceptiones propoſiturus adſit iudicio. quod eſt ex mente Bald. in l. cùm fratrē. C. de his quib. vt indig. Sic ex his habes, quomodo declarari aſſumptum thema debeat, An creditor, qui in iudicio præſens reperitur, ſit citandus? & in hoc reſolui, vt de re, quæ in iudicio tractatur, certiorandus ſit.

Vtrùm nominatim citari creditores debeant, aut ſi generale proclama ſolùm exigatur?

SVMMARIA.

1 *In citandis creditoribus nihil præter generale proclama deſiderari ſecundum Bart. cuius ſenſus vberius ab Auctore declaratur.*

2 *Creditores ex ſola generali, & confuſa proclamatione contumaces iudicari non poſſe, ſecundum nonnullos.*

3 *Generale proclama, quomodo, & quando valeat?*

4 *Citationis auctorizatio in praxi Burgundiæ vſitata quid vocetur?*

CAPVT CXXXV.

ADijcitur his concluſio, à cęteris diuerſa, eidem tamen materiæ omnino connexa, potiſſimùm an citari creditores
1 nominatim debeant, vel ſi generali edicto id poſsit effici. Fuit autem Bar. in ea Auth. huius ſententiæ, nihil aliud quàm generale proclama deſiderari, per l. ſi eo. C. de remiſ. pigno. Sed hanc eius ſententiam putarunt alij debere procedere, vbi incerti eſſent creditores, vt eſt in §. ſi verò abſint. in Authent. de hæred. & Falc. quaſi velint, data eorum certitudine, & vbi ſcitur, quinam hi ſint, tunc eſſe ſpecificè citandos: autumantes, non poſſe creditores ex ſola generali, & confuſa
2 proclamatione contumaces effici, argu. l. pen. ff. de decret. ab ord. fac. Ipſe tamen crediderim, ſatisfactum generali proclamate, modò diligentiſsimè inueſtigarit minor, quinam ſint creditores hæreditarij. poterit enim id in vicinis locis perquirere, ita vt facta fide iudici eius diligentiæ, facilè ab eo citationem impetrabit, quam per proclamata generalia exequi curabit, in his potiſsimum locis,
3 in quib. ſuſpicabitur eſſe creditores hæreditarios. Solet autem hæc forma in praxi obſeruari: ita vt benè, & aptè ſint locuti, qui putarunt, generale proclama ſufficere: ſed qui perfectius rem abſoluiſſent, ſi adieciſſent, cum eo debuiſſe adeſſe eam, cuius iamiam meminimus, diligentiam. Simile ſolet etiam per praxin Burgundam in beneficialibus litibus introduci, vbi maximè altera partium lite pendente deceſsit. Fit enim mandante iudice, vt qui ex collitigātib. ſupereſt, curare debeat, vt per edicta publica citentur ij, qui ius in beneficio, de quo eſt diſceptatio, prætendunt, aut ſi ſua putarint intereſſe: & ita ea ſolennitate pręmiſſa,

miſſa, Senatus Dolanus paſsim declarat
citationes, quæ fiunt in beneficij loco,
debere eundem effectum producere, ac
ſi perſonas eorum qui principales ſunt,
comprehendiſſent. & hoc eſt, quod in
eadem praxi appellamus citationis au-
4 ctorizationem. Sed hoc eſt ſanè intelli-
gendum, vt potiſsimùm neſciretur, qui-
nam hi eſſent ius prætendentes: quia ſi
id notum eſſet, quamuis à prouincia tũc
hi abeſſent, eſſet tamen his ſemel, & in
initio denunciandum. quare iudex eſt
ſolitus in eum caſum, requirente id par-
te, ob abſentium citationem (quod aiũt
auctorizare) primùm præſtituere locum,
in quo debeat fieri: adiecto hoc tempe-
ramento, vt teneatur parti abſenti no-
tum id facere: aliàs non valeret actus.
Agnoſcis igitur, an, quando, & qua for-
ma citandi ſint creditores hæreditarij,
vbi contra hæreditatis aditionem à mi-
nore petitur reſtitutio, & generale pro-
clama ad citationis effectum, & valida-
mentum ſufficere.

An cùm reſtitutionis cauſa aduerſus hæreditatis aditionem tractatur, debeat concedi reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum cauſa, ſi aduerſus hæreditatis aditionem tractetur, quæ & quot conſideranda ſint? ex ſentẽtia Cyni.*

2 *Reſtitutionem ſi quis ſimpliciter, & incidenter imploret, litis conteſtationem non eſſe neceſſariam; ſecus ſi ad dandum aliquid, vel faciendum admitti petat, ex Cyno.*

3 *Litis conteſtatio ſecundum Baldum ſemper neceſſaria, quocunque tandem modo negotium reſtitutionis tractetur.*

4 *Oppugnatur Cyni diſtinctio, num 2. adducta rationibus, & exemplis in textu comprehenſis.*

5 *Reſtitutionem qui proſequitur, reſcindens & reſciſſorium iudicium cumulare ſolet.*

6 *Excutitur Baldi ſententia, num 3 allata, & ad l. defendente. ff de auctor. tut. exactiſſima declaratio ſubnectitur.*

7 *Reſtitutionem in integrum incidenter propoſitam ſententiæ exequutionem impedire, ex ſententia Bartoli, quam Auctor limitat.*

8 *In incidenti reſtitutione in integrum agitanda nulla opus eſſe litis conteſtatione, ex ſenſu communi.*

9 *Incidens reſtitutio non niſi audita parte, ventilari poteſt: quæ ſi reſtitutioni conſentiat, non eſſe opus litis conteſtatione, ſecus autem ſi diſſentiat.*

10 *Reſtitutio incidẽs, quo modo & ordine proponatur?*

11 *Reſtitutio ſi incidenter tractetur, ſufficit in principali fieri litis conteſtationem.*

12 *Reſtitutio ſi contra certam perſonam imploretur, & de pœna exigenda quæratur, requiritur cauſæ cognitio & ita litis conteſtationem, cæteraq́; iudicij acta interuenire neceſſe eſt. Abbas.*

13 *Litis conteſtatione opus non eſt, vbi contra certam perſonam non impetratur reſtitutio, Abbas & de eo latius, num. 15.*

14 *Reſtitutio aduerſus incertam perſonam peti dicitur, ſi contra hæreditatis aditionem expoſtuletur.*

16 *Litis conteſtatione, maxime præſentib. partibus opus eſt, ſi contra ſententiam diffinitiuam petatur reſtitutio.*

17 *Litis conteſtatio, quando & quatenus non videatur neceſſaria, vbi reſtitutio petitur contra ſententiam diffinitiuam, latam ex contumacia?*

CAPVT CXXXVI.

EVius autem articuli diſcuſsio
pendet ab alterius pũcti deci-
ſione, Vtrùm in cauſa reſtitu-
tionis in integrũ ſit litis con-
1 teſtatio neceſſaria? Pro cuius difficulta-
tis reſolutione Cyn. ſub ea Auth. ſi om-
nes, putauit conſiderari duo debere: Pri-
mum, ſi per reſtitutionem in integrum,
qui eam implorat, ſe ad aliquid dandum
vel faciendum admitti petierit. eſſe au-

tem eò caſu litis conteſtationem neceſ-
ſariam : quia ſententia, quæ ſuper ea eſt
ferenda, diffinitiua eſſe debeat, argu. l.
Papinianus exuli. ff. de mino. Secundum
eſt, ſi ſimpliciter & incidēter petatur re-
ſtitutio, quamuis per eam ad obſtaculi
2 ſummotionem procedatur, tamen cùm
incidenter, & non principaliter, ſit de ea
quæſtio, poſſe ſine litis conteſtatione iu-
dicium ſubeſſe : hæc Cyn. ſua doctrina.
A cuius ſententia deficit Bal. ſub eadem
Auth. ſi omnes, vbi fixo animo tutatur
ſemper neceſſariam litis cōteſtationem,
3 quocunq; modo tractetur reſtitutio in
integrum. Quem ad id mouit, quia litis
conteſtatio ſit de iudicij ſubſtantia, &
ipſius litis baſis ac pręcipuū fundamen-
tum, vt eſt in Auth. offeratur. C. de litis
conte. Cuius opinioni, tanquam æquio-
ri, & quæ ſit rationabilior, hæreo : qui id
in propoſito exemplo apertius, quàm
ipſe fecerit, doceo. Nam cùm minor ſe
reſtitui implorat, vt ab hæreditate, quā
primùm adijt, abſtineat, lex ideo citan-
dos iuſsit creditores, vt hi contra mino-
rem audiantur, puta, eis docere volenti-
bus, lucroſam eſſe hæreditatē. Sed, quæ-
ſo, an hæc poſsint, niſi per inficiationem
intētionis minoris? ex qua nonne, quæ-
ſo, ſecundum iuris communis diſpoſitio-
nem reſultat litis conteſtatio, vt eſt in
Authen. offeratur? Ad hoc memini, me
quandoque intellexiſſe, imò præſentem
adfuiſſe ventilationi plurium litium re-
ſtitutionis in integ. quas ſcio contradi-
ctorio iudicio, & plenè auditis partib. di-
ſcuſſas, in quibus acceſsit litis cōteſtatio :
ſubſequuta demum reſpectiuè vtriuſq;
partis probatione, omnibuſq; alijs iuris
ſolennitatibus, ad litium & cauſarū in-
ſtructionem requiſitis, tunc obſeruatis.
Loquor ipſe de eo caſu, vbi de reſtitu-
tione in integrum contra hęreditatem
aditam ageretur. Quod etiam exemplo
alio accidiſſe iā memoria teneo in quo-
dam, qui contra diuiſionem, ab ipſo cum
fratrib. factam, quia per eam enormiſsi-
mè læſus eſſet, peteret ſe reſtitui. Nec
hactenus, quod ad praxim attinet, ſcio
reſtricatum, an num in reſtitutione in in-
tegrum deberet adeſſe litis conteſtatio :
quaſi vno ore eatur in hanc ſententiam,
litis conteſtationem requiri : vt ea de re
4 mihi non applaudat, quam præmiſimus,
Cyni conſideratio, vbi eſt aliquid dan-
dum ſeu faciendum, tūc eam deſiderari.
quod & alio confutatur documēto. So-
5 let enim, qui reſtitutionem proſequitur,
reſcindens & reſciſſorium cumulare iu-
dicium, ſaltem id fit frequentiſsimè : &
ita concluditur, vt ſummoto obſtaculo
reſtituatur : & tamen Cyn. diuerſa eſſe
hęc duo cenſuit, vbi petitur reſtitutio ad
dandum, ſecus de ſi obſtaculi ſolo impe-
dimento tractaretur. Præterea, nonne
ſublato impedimento, eò ſemper dene-
nitur, vt aliquid dari fierive debeat? Qđ
vt perfectius intelligas, aſſume exemplū
minoris ab hæreditate abſtinere volen-
tis : ſolet enim eius animus eò dirigi, vt
is actus aditionis ſimilem, & parem ſta-
tum induat & aſſumat, ac ſi ipſe nun-
quam primum hęreditatem adijſſet: cui
hoc acedit vtilitatis, vt poſtmodum à cre
ditoribus non poſsit conueniri aut com-
pelli. Quod etiam adaptari poterit ca-
ſui, & exemplo diuiſionis hæreditatis re
ſcindendæ. Nam reſciſſa diuiſione, cogi-
tur aduerſa pars longè meliorem, & pin-
guiorem bonorum hæreditariorum por
tionem minori concedere : ita ut ex talis
obſtaculi reſciſsione ſemper dandum ali
quid reſultet : quaſi ea duo connexitatē
magnam inter ſe habere cēſeantur. At-
què ex his futilem manere illam Cyni
ſententiā, ipſe iam intelligis. Iam verò
poſt hoc animaduertere licebit ad id, ꝙ
diſputando excutit Bal. in ea Auth ſi om
nes, vbi refert, cū à minore aut alio inci-
denter reſtitutio in integrum proponi-
tur, nulla tunc eſſe opus litis conteſtatio
ne, per l. defendente. ff. de aucto. tu. aiēs,
6 talem tex. eſſe ad id notabilem, & ſecun
dum eius deciſionem præſcriptam con-
cluſionem ab omni ſcrupo alienam. Eius
autem l. defendente, caſus eſt talis: De-
fendēte tutore, pupillus ex cōtractu con
demnatus fuerat: deinde adoleſcente fa
cto, curator ei datus fuit, quem tandem
pro executione ſententiæ pars aduerſæ
con-

conuenit, ſi poſtmodum coram iudice curator declararit, pupillum à bonis paternis abſtinere velle, ſeq; eius adulti nomine hoc effecturum, cenſebitur tali caſu adulto conſultum, vt ſalter liber à ſententia maneat. Ex quo textu deſumi aſſerit eo loco, vlteriorem controuerſiam
7 non interueniſſe: quia reſtitutio, cuius tunc erat quæſtio, fuiſſet incidenter propoſita, & ſine alia maiori perſcrutatione conceſſa, quam etiam lex indulgendam probaſſet: & ita manere firmam hãc opinionem, non eſſe, reſtitutione in integrũ incidenter propoſita, litiſconteſtationẽ requiſitam: quod putauit ita temperandum, vbi potiſsimum iudex concedendam probat, nec refutari debere conijcit: nihil aliud in ſuæ opinionis tutelam adferens, quàm eam l. defendente. Mihi tamen eius textus mẽtem pro ocium exquirenti, adfuit primo iudicio nihil ad rem conducere: quod ego ſequentibus puto me planè demonſtraturum. Nam ſi primùm inſpexeris Bartol. ad eã l. Summarium, quo ipſe eius veram & puram mentem comprehendi credidit, ex eo intelliges verum eſſe, vt poſsit incidenter reſtitutio in integrum proponi, & ita ſententiæ executionem impediri: ſed quòd eo textu decidatur neceſſariã non fuiſſe, hoc ex eius verbis nullo modo deſumes. Aies forſitan, id ſatis tacitè ex eadem l. deprehendi, quia citra diſputationem aliam cõceſſa fuerit reſtitutio: reſpondebo, non etiam l. eadem abnegatum, quin pars aduerſa audiri potuerit & debuerit, & tandem reiectis eius exceptionibus reſtitutio concedi. Quin imò fatendum eſt, fuiſſe in dubio litem conteſtatam, quia id ex ipſa actus ſubſtantia procedat & deriuetur. Nã etſi declarit curator, adultum à paternis bonis abſtinere: hoc tamen non efficit vt ad id ſtatim & incontinenti ſit admittendus, quaſi oporteat partem aduerſam audiri: vt ſciatur, Velitne eam abſtentionem impugnare, quia fortaſſe ſit hæreditas locupletiſsima. Succurrebat etiam vnum aliud, l. illam defendente, doſſe alio ſenſu & interpretamento declarari, vt illius ſenſus ſit, vt ibi nulla reſtitutionis quæſtio tractetur. Nam quũ primum ex paterno cõtractu conuentus pupillus fuiſſet, deinde ad ſententiæ executionem tenderetur, curator poſtea datus, ita effatus eſt: Ego adulti nomine à bonis paternis abſtineo. Quæ verba nihil aliud deſignant, quàm ſi dixiſſet, Sententiæ executioni conſentio, & vt ex integro, quæ à patre bona minor eſt aſſecutus, aſſumantur: ac ſi is ſuis renunciaſſet bonis, idq; citra aliam in integrum reſtitutionem. Quem textum ſi ita declarandũ probaris, videbiturne tibi alienus ab eo, ad quod eum allegaſſe voluit Bar. reſtitutionem in integrum incidenter propoſitam, ſententiæ executionem impedire? In quo, quæſo, cogita: qui tamen non abnegem, ſequendam eſſe Bar. inductionem, penſatis potiſsimũ eius textus verbis, Abſtinuit à bonis paternis: præſupponentis, aditionem hæreditariorum bonorum omnino præceſsiſſe, aduerſum quàm neceſſariò erat opus reſtitutione, quòd per eam manſiſſet inſolidum creditoribus hæreditarijs adſtrictus: nec ſat fuiſſet, ſimpliciter bonis renunciare, & ea creditoribus offere. Cùm enim hic in totum adſtrictus eſſet creditoribus, an hunc ſubleuaret ab eo onere citra reſtitutionem in integrum renũciatio? nõ ſanè: quia ſi aliàs remedio ordinario ab eo nexu vellet liberari, opus eſſet bonorum ceſsione. Quare fatebor per eam l. defendente, intentionem Bar. probari, & ita reſtitutionem, de qua ibi agi-
8 tur, incidenter fuiſſe propoſitam: ſecundum quam habes, in incidenti reſtitutione in integrum agitanda, non eſſe opus litiſconteſtatione. quæ eſt crebrior & receptior apud Doct. opinio: cum qua tamen adhuc non planè quieſcit animus. me enim in oppoſitam trahit ſenten-
9 tiam quòd non aliter poſsit ventilari talis incidens reſtitutio, niſi pars audiatur: quę ſi reſtitutioni conſenſerit tunc ceſſabit omnis dubitatio. quòd ſi ei refragetur, & planè diſſentiat, neceſſaria erit litiſconteſtatio, quàm certum ſit ex partium aſſertione & inficiatione

cau-

cauſari: vt eſt in c.1.de litiſcon. in 6. Diſ
ſoluitur tamen hic ſcrupus, benè intelle-
ćto, & funditùs excuſſo negotio, quomo
10 do proponatur incidenter reſtitutio. Fit
enim hoc modo & ordine: Minorem ex
contractu, cum eo à te celebrato, coram
iudice pro contractus complemento cō
ueniſti: interim cùm diſcutietur princi-
pale negotiū, poterit minor ſe tali contra
ctu enormiter læſum proponere. quod
dicetur ab eo incidenter fieri, quia ipſe
litem non ſuſcitauerit, ſed fungatur rei
officio: vbi ſi litem intentaſſet, ſecus eſ-
ſet ſtatuendum. Sic cum ea incidens re-
11 ſtitutio cum principali tractetur, ſufficit
in principali negotio litem conteſtari, vt
non ſit opus, quod ad incidens attinet,
alia litiſconteſtatione, quòd maximè de
ciſio & determinatio principalis cauſæ
ſopiri cum incidenti debeat. Solet quip
pe principaliter ad contractus obſeruan-
tiam agi, contra quam minor læſionem
proponit: quā ſi efficaciter probarit, aut
ab ea defecerit, ſecundum id cogetur cō
tractui ſtare, vel ab eo reſilire. Latius ta-
men & vberius id à me ſuprà habuiſti,
num principaliter ac incidenter peti aut
proponi poſsit reſtitutio in integrum?
Solet etiam Panor. attingere eundem ar
ticulum in c.2. extra, de offi. iud. quo lo-
co ipſe hac diſtinctione viēdū exiſtima-
uir, ſi contra certam perſonam implore-
tur reſtitutio, & de pœna exigenda ſit
quæſtio, tunc eſſe cauſæ cognitionē ne-
12 ceſſariam: & ita libellum, litiſconteſta-
tionem, ac cætera iudicij acta, debere in
teruenire, arg. l. Papinianus. §. vlt. ff. de
min. Quòd ſi contra certam perſonā nō
impetretur, non eſſe opus litiſconteſta-
13 tione, per Authenti. ſi omnes. C. ſi ſe ab
hære. ab. Dicitur autem aduerſus incer-
tam perſonam peti, ſi contra aditionē
hæreditatis expoſtuletur. nec ſecūdum
14 ipſum aduerſabitur ſaltem citandos eſſe
creditores hæreditarios: & ita cum eis
agi: ſic de incerta perſona non tractari,
quia etiam, his non comparentibus, pro-
ceditur, & nihiloſecius de reſtitutione in
integrum, aut concedenda aut abnegan
da agitur. Quandoq; etiam aſſerit, im-
plorari iudicis officium, nec requiri ali-
quam cauſæ excuſsionem: contra etiam
certam non agi perſonam: & eo caſu li-
15 bello aut litiſconteſtatione nō eſſe opus,
puta, ſi petatur tutor pupillo, l. ſcire opor
tet. ff. de excuſ. tuto. Bar. verò in l. fin. ff.
ex quib cau. maio. refert, ſi contra defini
16 tiuam ſententiam petatur reſtitutio, eſ-
ſe litiſconteſtationem faciendam, maxi
mè præſentibus partib. quia talis reſtitu
tio vim appellationis habeat, ſeu illi æq-
polleat: & vt in appellationis inſtantia
reſtitutio eſt requiſita, ita & reſtitutio-
nis litem. Quòd ſi pars eſſet condemna
ta definitiuè ob contumaciam, tunc cre
17 didit, etiam lite non conteſtata, procedi
poſſe, per Auth. ſi omnes. C. ſi ab hæred.
abſti. hæc ille: cuius primum dictum ſe-
quitur præfato loco Abbas, quaſi æquū
ſit, vt quum partibus præſentibus, peti-
tur aduerſus ſententiam reſtitutio, ſit
opus litiſconteſtatione, per c.2. de offic.
iudic. Quod verò ad poſterius attinet, ip
ſe ab eo deficit, qui ſentiat, eam cauſam
plenariam iudicari debere, è qua graue
reſultat præiudicium, ita notante glo. in
l. iudices. C: de iudic. & nemo ſecundum
cum diffitebitur, de graui præiudicio &
incommodo agi, quum de retractanda
ſententia contenditur. Nec ſecundum
ipſum obeſt Authen. ſi omnes, quum lo
quatur, vbi petitur reſtitutio non aduer
ſum certam perſonam, ſed in genere cō
tra omnes, ſua intereſſe putantes: vnde
iure optimo nemine comparente, aut
intereſſe prætendente, tunc citra litiſcō-
teſtationem fertur ſententia: quæ tali ca
ſu non eſt neceſſaria, quia non poſsit fie-
ri litiſconteſtatio, niſi ſit aliquis, cū quo
is actus concipiatur. Ego verò vtrunque
benè & aptè loquutum exiſtimauerim,
potiſsimū Bartolum, qui ſenſit, non eſſe
litiſconteſtationem neceſſariam, vbi pe-
teretur reſtitutio contra definitiuam, la-
tam ex contumacia, modò nullus in ea
reſtitutionis ſententia compareret: ſed
vbi defenſor adeſſet, veriorem exiſti-
mo Abbatis ſententiam, vt debeat lis cō
teſtari. quam abſterbere ſeu extinguere
nequit, quòd ſit lata definitiua per con-
tuma-

tumaciam : quia poterit nunc aduerſarius dicere contra reſtitutionem, quæ imploratur, quòd concedi non debeat, & ſufficientes ad id cauſas proponere, vt meritò ſit opus litiſconteſtatione. Et ita, parte comparente, puto opus litiſconteſtatione, quamuis ſit lata definitiua ex contumacia: ſed ſi intellexeris Barto. vt paſsim communiter declaratur, non video quomodo is aptè defendi.

Si minor ex creditoribus citandos quoſdam curarit, alios verò omiſerit, an ex eo inualidabitur reſtitutionis in integrum iudicium?

SVMMARIA.

1 *Creditoribus abſentibus non omnibus citatis nihil præiudicari in iudicio reſtitutionis ſecundum aliquos, idq́, latius declaratur num 4.*

2 *Creditorum maiorem partem, ſi liti adſit, reliquis obeſſe, litemq́, valere confirmatur à nonnullis, ſuam ſententiam auctoritate l. quod maior § ff. ad municipalem, probantibus.*

3 *Diſcutitur opinio Baldi, & l etiam. § fin ff. de minor. verus ſenſus enucleatur.*

5 *Examinatur ſententia eorum, qui partem potiorem in iudicio comparenter abſentibus præiudicare autumarunt. idq́, quomodo intelligendum ſit, declaratur.*

6 *Maiore parte comparente iudicium validari quidem, abſentibus tamen non præiudicari ex ſententia Auctoris.*

CAPVT CXXXVII.

SVbiungetur præſcriptis difficultas, quam attigit Bald. in ea Authent. ſi omnes. Quid? ſi ex creditoribus aliqui legitimè citati fuerint, alios verò à minore prætermiſſos admittas: vtrùm ex tali
omiſsione infringatur proceſſus, vel an
1 ſaltem ſubſiſtere, quo ad eos, qui ritè ci-
tati ſunt, debeat? Qua in re diuerſæ exti
terunt opiniones. Sunt enim, qui ſenſe-
runt non fuiſſe abſentibus præiudicatū.
Alij verò opinati ſunt, maiorem credito
1 rum partem, modò liti adfuerint, reli-
quis obfuiſſe, & ita litem valere. Priorē
autem ſententiam Baldus ſub ea Auth.
aſſeuerauit probari in l. etiam. § fin. ff. de
mino. ibi, non euocatis creditoribus. Se-
cundam etiam dicit confirmari per l.
quod maior. ff. ad municip. Quod tamē
ad priorem opinionem attinet, textus is,
quem in eam rem allegauit, nihil, me iu
dice, conducere ad id videtur, qui po-
tius in exemplo, omnino à noſtro diſtin
3 cto, loquatur. In eo enim diſponitur: Si
à patris hæreditate reſtitutus minor ab-
ſtinuerit, nemine ex paternis creditorib.
præſente, vel ad agendū à præſide euo
cato, reſpondit Modeſtin. decretum ſic
interpoſitum, creditoribus nullo modo
docuiſſe : quę verba ſatis denotant, nul-
lum ex creditoribus euocatum: & tamē
hoc aſſumpto exemplo, fatetur ex his
quoſdam citatos comparuiſſe : reliquos
verò, quia citati non fuiſſent, defeciſſe.
Dicet fortaſſe acutus & ingenioſus Le-
ctor, poſſe pro Bald. ſententia eum textū
ſic induci, vt cùm habeat, nullum eſſe
actum, quia nulli ex creditoribus eſſent
euocati: ergo ex oppoſito, ſi ex his ali-
quos euocandos curaſſet, valuiſſet quo
ad eos iudicium. Sed & ea ponderatio
non arridet. Nam cùm ibi lex habeat,
nullum eſſe actum, quòd nulli euocati
fuerint: ſi ritè, & vt decet, ab oppoſito in
tellectu argueretur, dici debuiſſet : ergo
4 ſi omnes citandos curaſſet, valuiſſet a-
ctus: nō ut id ſit ad partem creditorum
referendum, quia potiſsimum ad om-
nes creditores dirigantur eiuſdem tex-
tus uerba, ita ut contrario interpretamē
to aſſumpto, debeat eadem & ſimilis fie
ri interpretatio. Et ita hæc priuato iudi-
cio expendebam, cui nihilo ſecius pla-
ceat Baldi intentio, quòd ſummam in
ſe æquitatem complectatur. Nam quare fatebere tali iudicio creditoribus ab-

ſen-

ſentibus præiudicatum, quibus haud ſciſſe licuit, quid ageretur, & ita tanquam ignorantibus condonandum eſſe, argu. l.final.ff. de condition. indeb. Eorum autem ſententia, qui putarunt, maiorem creditorum partem iudicicio comparentem, reliquis abſentibus, etiam non citatis, præiudicaſſe, non eſt apud me omnino probata. Nam etſi à potiore parte inferatur quandoque damnum minori, vt ſaltem debeat actus, de quo tractatur ſubſtere: id iuxta hunc noſtrum caſum intelligi & declaraai deberet, ſi res, cuius eſset quæſtio, connexitatem inter ſe haberet: puta, vbi creditoribus minor eſset pro vna ſumma aut re alia inſolidum obligatus: ſecus, ſi diuerſa & ſeparata eſsent debita. Quia quantumuis maior pars citata fuerit & comparuerit: mihi tamen abſenti, non citato, & litem ignoranti, haud fiet præiudicium, vbi potiſsimùm, quod mihi à minore debetur, eſt prorſus abſtractum, & ab alio credito ſeparatum, & hac ratione ego in eam
6 monebar ſententiam: quam tamen nō improbandam cenſerem, ſi ſenſiſsent hi à maiore parte validatum iudicium, nō tamen abſentibus præiudicatum, quæ duo ſunt viciſsim compatibilia. Nam quum certum ſit, maiorem creditorum partem quandoque minorem abſorbere ex eo benè ſequitur, potiorem creditorū numerum præſentem actum validaſse: in quo non tractatur de abſentium præiudicio, ſed hoc tantùm diſquiritur, nū debeat iudicari nullum iudicium, aut aliàs ſubſiſtere. Et longè ſatius eſt, vt magis valeat, quàm pereat: hocque vtilitatis accedit ex creditorum citatorum præſentia, quorum maior pars id operabatur: & hoc quòd abſenti minori nihil decedat, euacuat difficultatem, quā ſuprà in oppoſitum præmiſimus: quæ eò tendit, an per maiorem creditorum partem inferatur minori præiudicium. Nam etſi hoc capite dicamus validari à maiore parte iudicium, non ex eo tamē priuabuntur debito abſentes, immò poſtea pro eo conſequendo audientur: & valebit ſaltem iudicium, quo ad præſentes, nec in totum annullabitur. Et ita poteris, quam voles ex præſcriptis, ſequi opinionibus, quibus ſatis hæret Bar. ſuo conſilio quod exorditur Maritus: necnō Bal. in l.j.§.fina.ff. de iur. deliber. quibus locis teſtantur ſimili exemplo, quòd ſi in conficiendo inuentario ex creditoribus quidam ſolenniter, & vt decuit, citati fuerint, cæteri verò non, nihilominus valere, quòd ad ritè citatos attinet inuentarium, ſed non ut abſentibus quātum ad excluſionem debiti noceatur. Si iuxta thema præſcriptum validum erit, quo ad citatos iudicium, alijs verò non præiudicabit.

Vtrùm contra abſentes creditores, maiore eorum parte comparente, ſit litiſconteſtatione opus?

SVMMARIA.

1 *In creditores abſentes etiam non citatos, etſi fieri ſententia queat; tamen idcirco litem verè conteſtari non poſſe, ſecundum opinionem Baldi.*

2 *Creditores in iudicio non comparentes, & non citatos, contumaciæ accuſari non poſſe; ideóq́, pro conſequendo debito experiri, iudiciumq́, nouum intentare poſſe.*

CAPVT CXXXVIII.

ADnexum eſt à Baldo ſub eadē Authen ſi omnes, vnū aliud: quod tamen ego in diſputationem non ſum aliter refricaturus, Vtrùm contra abſentes creditores, maiore eorum parte comparente, ſit opus aliqua litiſconteſtatione? Per quā quæſtionē is præſupponit, maiorē creditorum partem non ſolùm quo ad eos validaſse iudicium, ſed & abſentibus nocuiſse, ita vt in eos, etiam non citatos, poſsit ferri ſententia: A quo nihilominus

1 nus primùm intellexiſti me defeciſſe.
In cuius tamen reſolutione exiſtimauit
ipſe non poſſe verè litem cõteſtari: quia
hæc reſultet ex præcedente interroga-
tione,& ſubſequente reſponſione. Cer-
tum autem eſt, abſentes reſpondere non
poſſe: vt id Baldus minori conſulat, hos
abſentes creditores curet contumaces
declarari: quaſi hac via minoris inten-
tioni ſat conſultum credat. Mea autem
opinio hac in re eſt, fruſtratoriam & inu
tilem eſſe præſentem diſceptationem,&
plus ſubtilitatis, quàm utilitatis, præ ſe
ferre: quia ſi à maiore creditorum parte
non noceatur minori parti abſenti,& nõ
citatæ, quin ſaltem poſsit poſtea pro de-
to conſequendo experiri, & nouum iudi
cium intentare, vbi maximè ſeparata &
abſtracta ſunt debita, quid erit in tales
abſentes facienda litiſconteſtatio? tan-
tùm abeſt, vt ei rei ſeruiat illa Baldi cõſi-
deratio, quia abſens reſpondere nõ poſ-
ſit. Nam etiam in abſentem fertur ſen-
tentia præcedente litiſconteſtatione:
quia lex fingit, ob eius contumaciam in-
teruenisse quaſuis iuris ſolennitates ob-
ſeruatas: & ea de re bene fuit à Bartolo
penſarum, debere à minore creditorum
abſentium contumaciam accuſari: in
quo ego eius probarem iudicium, ſi in
hos præceſsiſſet citatio: ſed quòd hac
manu velit eos arguere, ubi ignorarunt
motam litem, non agnoſco, quomodo
efficaciter id implorari poſsit. Quis enim
hos contumaces declarabit, ſi non præ-
ceſsiſſe citationem appareat? Et ita ego
utroque membro à Baldo diſcedo: ex
quibus manifeſtè deprehendis, quàm nõ
ſibi bene conſtantia, aut ſuis neruis ſub-
ſiſtentia, ea in re is ſparſerit.

Vt minori per reſtitutionem lex adeſt, ſi hereditatem adierit, ita & ſi ſibi delatam non agnouerit.

S V M M A R I A.

1 *Minor, omiſſa bonorum poſſeſſione in rebus paternis qua lege reſtitutionis obtineat beneficium?*

2 *Minor etiam ad omiſſa lucra reſtituitur.*

CAPVT CXXXIX.

QVo iure minor aduerſum hæ-
reditatis aditionẽ reſtituitur
ita & pari lege ei ſubuenie-
tur, ſi ſibi delatam hæredita
tem nõ acceptauerit: quod etiam ad bo
1 norum poſſeſsionem, in paternis rebus
omiſſam, extenditur: ſed ea lege, vt ad
conferenda fratribus bona, quæ tempo-
re paternæ mortis eſt aſſecutus, tenea-
tur, l. 1 & 2. C. ſi aduer. omiſ. hære. Aſsu
mit autem hęc concluſio fundamentum
ex eo, quòd etiam ad lucra omiſſa reſti-
tuatur minor: cuius rei probationem ha
bes l. ait Prætor. §. hodie. ff. de minor. in
2 qua diſponitur: Hodie certo iure utimur
ut & in lucro minoribus ſuccurratur: vt
æquum ſit, eum aduerſum omiſſam hæ
reditatẽ reſtitui debere. & ita cenſeo.

Quomodo pro lucro omiſſo ſubueniatur minoribus per reſtitutionem in integrum?

S V M M A R I A.

1 *Reſtituitur minor, ſi res eius veneat, & exoriatur quis qui pluris eam licitetur.*

2 *Minor ſine dolo malo alicuius legatum repudians, vel in optionis legato ita captus vt deteriorem elegerit, reſtitutione dignatur.*

3 *Minori, duas res promittenti, ac precioſiorem incautè danti, ſubuenitur.*

4 *Minor rem utranq; præſtando, cum ad vnã ſolam teneretur, reſtitui, ſi vult, poterit.*

5 *Minor re ſua ſub pacto addictionis in diem vendita, reſtituitur, tertio meliorem & pinguiorem conditionem offerente.*

6 *Minori de temporis intra quod ad ſuam rem repetendam tenetur anguſtia conquerenti ſubuenitur.*

CA-

CAPVT CXL.

QVonam verò modo intelligi
debeat,in lucro omiſſo mino-
ribus ſubueniri, ego hoc loco
obiter id excutiendum duxi:
in quam rem effingam aliquot non ine-
legantes caſus,in praxi domeſtica pecu-
1 liares. Primus eſt,ſi res minoris veneat,
ac poſtea exiſtat,qui pluris eam licitetur
certum eſt,ad tale lucrũ minorẽ reſtituẽ
dum: quòd & ad eas res extenditur quas
ei ſeruaſſe profuiſſet nec alienaſſe in quo
oportebit Prætorem circumſpectè verſa
2 ri.Si denique ſine dolo malo alicuius le-
garum repudiauerit vel ſi ita in optionis
legato captus ſit,vt deteriorem elegerit,
etiam eo capite reſtituẽdus videtur:aut
ſi duas res promiſerit,illam aut illam, &
dederit precioſiorem,erit ei ſubueniẽdũ
3 Deſijt quippe omnibus hiſce caſibus lu-
crum accipere.Nam poſteriore hoc exẽ
plo(vt cætera interim prætermittantur)
poterat deteriorem dando liberari,l.plu
4 rimum.ff. de iure dot. Eodem modo ſi
vtranq; rem præſtiterit,quum tamen ad
vnam ſolã teneretur ſi volet,reſtitui po-
5 terit.Reſtituetur etiam re eius ſub pacto
addictionis in diem vendita, ſi interim
tertius pinguiorem & meliorem condi-
tionem obtulerit: Aut etiam,ſi de tem-
pore conqueratur quia tempus cõtractui
6 præfixum,& intra quod tenetur rem ſuã
repetere,ſit arctum nimis,ita vt intra il-
lud nequeat commodè id præſtare.

Quomodo ad inſtar minorum in omiſſo lucro reſtituatur Eccleſia?

SVMMARIA.

1 Eccleſiam impetrato reſcripto propter ſuam
quandam ſimplicitatem anni ſpacio non
vſam,reſtitutionis beneficio eſſe iuuandã
ex ſententia Ioan.Andreę.
Eccleſiam quę ſuo ſcripto anni ſpacio uti de-
fierit,recte cenſeri lucro priuatam iudicio
Auctoris noſtri.
3 Eccleſiæ, quę in obtinendo reſcripto doloſè
verſata eſſe conuincitur, non eſſe ſubue-
niendum.
4 Præſumptum dolum Prælati Eccleſiæ non o-
beſſe debere Eccleſiæ.
5 Eccleſiæ minus idoneum deligentis Prælatũ
eandem propè eſſe rationem quæ illius,qui
minus induſtrium ſibi adſciſcit Procura-
torem.
6 Impugnatur ſententia Panormitani,& mi-
norem ad omiſſum lucrum eſſe reſtituen
dum rationibus euidentibus probatur.

CAPVT CXLI.

QVod autem de minore cõclu-
ſimus,id ad Eccleſiam exten
di debere iudicauit Panor.
in c.conſtitutus, extra, de in
integ. reſtitutione.cuius opinionis etiã
extitit eo loco Ioan. Andr. qui hac in re
figurat exemplum in Eccleſia, quæ ob
ſimplicitatem, & præter dolum, non eſt
intra annum reſcripto,quod obtinuerat,
1 vſa. vt ei per reſtitutionem ſuccurri de-
beat, quò ſaltem poſsit ſe tali reſcripto
ſcripto iuuare: quaſi cenſeatur reſcripti
beneficio priuata,& ab eo lucro excluſa,
quod principale dictum de Eccleſia ego
non improbo, ſed qui dubitabile repe-
riam aſſumptũ exemplum Nam ſi acu-
tè id examinaris,vix à te iudicabitur,ta-
li caſu aliquo lucro priuatam Eccleſiam,
ſaltem efficaciter. Non enim Eccleſiæ re
ſcriptum obtinuiſſe ſufficit, niſi etiam
de eius veritate docuerit: nec apud eam
cenſetur ius radicaliter quæſitum aut
conſtitutum,priuſquam veritatem eorũ
quæ continet mandatum,pare fecerit. So
let enim pars aduerſa ſaluas habere ex-
ceptiones,quibus poterit tale beneficiũ
vitij ſubreptionis & obreptionis argue-
re,& ita inefficax reddere, ſi quo modo
verè eo caſu iudicabitur à lucro defeciſ-
ſe.Eccleſia. Sed cùm in dubio lex magis
accedat validitati quam nullitati actus,
fatendum erit, ſimili iure & ratione Ec-
cleſiam

2 cleſiam lucro priuatam, quæ ſuo reſcri-
pto intra annum vti deſiuerit, cùm re-
ſcripti pręſupponat validitas. Nec officit
poſſe reſcriptum impugnari, & à parte
euerti: quia hoc non elidit, aut ener-
uat priorem ſententiam, quin ſecundũ
eam poſsit probabiliter defenſari, lucro
priuatam Eccleſiam, quòd hoc præcipuè
ſit attendendum: fuiſſe in eius manu eo
vti, & ita conditionem ſuam meliorem
effeciſſe, falſè reddi deterior nõ poterat,
quantumuis ab intentionis ſuæ proba-
tione defeciſſet. & planè ſuccubuiſſet, ita
vt euidenter pateat, lucro priuatam, ad
quod tali caſu eſt reſtituenda. Illud quo
que non prætereundum, quod iamiam
præmiſimus, non eſſe Eccleſiæ ſuccurrẽ-
3 dum, vbi in obtinendo reſcripto doloſè
fuiſſet verſata. Nam hoc ſic declarandũ
mihi videtur, vt id debeat ſciri, an tota
Eccleſia illud egiſſe, arg. l. iubemus nullã
nauem. C. de ſacroſ. eccle. quaſi ſecus ſit
exiſtimandum, ſi ſolius Prælati dolus ac
ceſsiſſet: quia præſumptus dolus prælati
4 Eccleſiæ, Eccleſiæ obeſſe non debeat, vt
eſt in c. delictum, de reg. iur. in 6. Quod
ego alter non duxi examinare, cùm hic
articulus vtcunq; ab hac materia ſit alie-
nus, & non ſine ſumma dubitatione. dif
ficultas autem ex eo deſumitur, quòd
huic Eccleſiæ ſit imputabile, quare talẽ
Prælatum delegerit, quale fertur iudiciũ
in eo, qui minus idoneum delegit Procu
ratorem. Quia tamen quandoq;, inui-
tis monachis, & eis repugnantibus, præſi
ciuntur Eccleſijs prælati, ceſſabit talis ar-
5 gumentatio, & planè claudicabit oppo-
ſita, quam in contrarium deduximus, ra-
tio. Reuertamur ad aſſumptum thema,
quod eſt, Vtrùm pro lucro omiſſo poſ-
ſit minor reſtitui? Solet autem in eauda
rem adferre aliud exemplum Abbas ſub
eod. c. conſtitutus, ſupponendo ſtatutũ,
quo diſponitur, à proximiore poſſe rem
venditam intra annum repeti. Cæterum
ſi minoris pater, dum viueret ſtatuto nõ
ſatisfecerit, cum tamen id per ſe præſta
re poſsit, vult ipſe tali capite reſtitui mi-
norem debere, quia lucro repetitionis
rei, ſic venditæ, ſit priuatus: hæc ipſe.

6 Quem ego vix poſſum ſequi, nec ſuam,
vt eſt concepta, ſimpliciter probare intẽ
tionem. Admittit quippe in minoris pa-
tre præſcriptionem ſtatutariam initium
cepiſſe: quo caſu nonne ſecundum l.
Aemilius. ff. de min. debebit in minore
ceſſare reſtitutionis in integrum benefi-
cium, vt non ſit conſiderabilis talis lu-
cri priuatio? Niſi fortaſſe intellexiſſe is
voluerit, vbi patre defuncto fuiſſet ali-
quid ea in re cum minore geſtum. Effin
xiſſet autem probabilius & conuenien-
tius exemplum in minoris perſona, ſepo
ſita patris conſideratione. Sed aies,
etiamſi à minore initiũ aſſumatur, quid
inde cenſebis debere ad tale lucrum mi
norem reſtitui? Potuit quippe pater rem
iuſto vendidiſſe precio, vt non ſit futu-
ra minoris conditio locupletior, etiam ſi
eam repetat: nec deterior, quantumuis
deſerat. Hoc tamen non euacuat illam
difficultatem, cùm etiam poſsit id ſubſi
ſtere, minus iuſto precio fuiſse vendi-
tam; immo ſi iuſtum acceſsiſſe ad mitte
ras, ſemper tamen minoris intereſſe poſ
ſet, qui ad eam rem ducatur affectione,
quia à ſuis anteceſſoribus ea res proceſſe
rit: que eſt finalis & præcipua ſtatuti ra
tio, & quam ciuilis lex approbandam in
materia reſtitutionis in integrum du-
cit, vt eſt apertus textus Hermogenis in
l. ſi in emptionem. ff. de minoribus, in
qua expreſsim habetur, de minoris in-
tereſſe tractari, ſi à ſuis maiorib. res pro
ueniat. Quod autem ad lucrum attinet,
Abbas ſub eodem capit. conſtitutus, exi
ſtimauit, cùm de minoris reſtitutione
tractatur, ſemper omni caſu de lucro mi
noris agi: quia ſecundum eum, qui reſti
tutionem implorat, ad locrum admitta-
tur: & ita ineptam videri dubitatio-
nem propoſitam, an minor ad luctum
omiſſum poſsit reſtitui, quaſi res ſit ab
omni dubitatione aliena. Sed quàm hęc
eius conſideratio ſit futilis, vel id vnum
teſtatur. Nam ad hoc vt ſciatur, an
res, de qua tractatur, damnum vel lucrũ
in ſe contineat, neceſſum eſt, rem ipſam
principaliter ſpectare, non autem reſtitu
tionis effectum intueri: quia ſecundum

rei qualitatem menſuratur reſtitutio. Cęterùm non eò ſemper tendit reſtitutio, vt vtilitatem minori adferat, imò ex ea quandoque ſolet ei damnum accedere, puta, ſi ſe inutiliter reſtitui petierit, cui profuiſſet contractum obſeruare, vel hæreditatem, in qua ſe primò immiſcuerat, non deſerere. Atque ex his habes, minorem poſſe ad lucrū omiſſum reſtitui.

Examinatur hoc articulo, an minor reſtitutus cogi ab aduerſario poſſit, vt ea vtatur reſtitutione?

SVMMARIA.

1 *Minor vt data reſtitutione vtatur, quare compelli nequeat.*

2 *Diſcutis Auctor, quæ in contrarium prioris ſententię afferūtur. concluditq́, minorem obtenta reſtitutione vti, & ad ius primænum redire nolentem, cogi non poſſe, vt ſecus faxit.*

CAPVT CXLII.

QVid ſi per iudicis ſententiā reſtitutus minor fuerit, deinde is, reſtitutione obtenta, vti ea nolit, ita vt poſtmodum contrarium reſtitutioni actum fecerit, poterit num, ſi poſtmodum ſe iuuare velit ſententia, denuò reſtitutionem impetrare, vt hac vti poſsit? Cuius puncti elucidatio liquet ex determinatione articuli, quem primò excuſsimus, qui eſt, An ſuccurratur minori prius reſtituto, vt adeat. quò is ad hæreditatem repudiandam denuo reſtituatur? Nec hoc caſu ambigitur, minorem reſtituendum, ſi ita expediens eſſe iudex cognouerit, & id in minoris vtilitatem ceſſurum viderit. potuit enim inconſultæ ab eo ſententiæ renunciari. Sed maior eſt hæſitatio, an hunc poſsit pars aduerſa compellere re-
1 ſtitutione vti? Quòd autem nequeat, facit, liberum eſſe vnicuique iuri, pro ſe introducto, renunciare, l. ſi quis in conſcribendo. C. de pactis. Eſt & aliud, in inuitum non conferri beneficium, vt eſt in l. ſoluendo. ff. de neg. geſtis. E diuerſo obijcitur, parti aduerſæ ius ea quæſitum ſententia, & eius fortaſſe intereſſe, vt locus ſit reſtitutioni, & vt contractus, cuius fuerat quæſtio, obſeruetur. Ego verò cenſeo ita dicendum, ſi minor obten-
2 ta reſtitutione nolit vti, & ad ius primæuum redire, id poſsit: ſed id contraria in integrum reſtitutione eſt efficiendū, vt interim ab aduerſa parte nihil in eum opponi poſsit, per quod eius ſubducatur intentio: quam ſententiam ego omnino ſequor & probo.

An tutoris ſeu curatoris auctoritas contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat.

SVMMARIA.

1 *Minor, tutoris ſeu curatoris auctoritate interueniente, contrahens, ſeq́, inde læſum edocens reſtitutione dignandus.*

2 *Curator ſiue tutor abſentis minoris nomine contractum celebrans, ius reſtitutionis minori nequicquam adimit, ſi minor ex eo contractu læſum ſe demonſtret.*

CAPVT CXLIII.

PRodeat poſt hæc in medium pulcher & non pœnitendus in reſtitutionis in integrum materia articulus, Verùm tutoris & curatoris auctoritas, contractui adhibita, minorem à reſtitutione repellat? Poterit autem hic punctus biſariam deſumi: Primùm vbi minor cum curatoris auctoritate, contraxit: deinde ſi ſolus curator, abſente minore, & eius tamen nomine, contractum celebrauit.

Atque

Atque his duobus caſibus diſponitur, minorem reſtituendum, modò is ſe læſum docuerit: quod aperriſsimè teſtatur l.j.& 2. C. ſi curator inter. & eſt annotatum in l.fin. C. de fideiuſſoribus mino. Quæ concluſio tam de ſe vera eſt, vt procedat etiam ſi minoris patrem actui acceſsiſſe admiſeris, cuius præſentia non ſubducit reſtitutionem in integrũ: quod tamẽ poſtremum pendet ab ea dubitatione, verũ amicorum ſeu affinium præſentia faciat ceſſare reſtitutionem in integrum, cuius ſtatim fiet à me mentio.

Duobus minoribus in contractu læſis, ſi velit horum alter reſtitui, alio tamen reclamante, & conceſſa ei fuerit reſtitutio, quis effectus ex utroque reſultabit? ex his liquide conſtabit.

SVMMARIA.

1 *Minor vt obtenta reſtitutionis ſententia ea vel vti vel non vti pro ſuo lubitu poteſt; ſic & duobus minoribus in contractu læſis, imploranti, non aſpernanti aut reclamanti reſtitutio conceditur; de quo latius vide nu. 5.*

2 *Reſtitutionis beneficium cùm ſit perſonale ſecundum aliquos, non egreditur eius perſonam, aut hęredis illius, eandem perſonã referentis, qui reſtitutionem obtinet.*

3 *Actum inter alios tractatum non eſſe ad diuerſos, & eos potiſſimùm, qui in eo non interuenerunt, protendendum.*

4 *Reſtitutionem in hoc præſenti caſu vni conceſſam, alterum ſequi debere, cùm res indiuidua ſit, atque duobus communis: indiuiduis autem vnius conſortis beneficium ad alium extendendum ſit, vt aliqui opinantur.*

6 *Curatores ſeu tutores, etiam inuito & reclamante pupillo, vbi is enormiter læſus eſt, reſtitutionem ſine ſpeciali mandato implorare poſſe.*

7 *Minori reſtitutionem poſtulare, niſi accedente ſuffragio & auctoritate tutorum, fas non eſt.*

CAPVT CXLIIII.

ADmitte, duos minores cum aliquo contraxiſſe, & ex eo contractu anormiter læſos: ſi velit alter horum reſtitui, alius verò obſeruare contractum, an num reſtitutio, vni conceſſa, conſocio etiam nolenti & inuito proderit? Cuius dubij extricatio certè non eſt à ſumma hęſitatione aliena, cùm ſint, quæ vtriq; parti ſint accõmodabilia. Primum, quod huic opi-
1 tulari non debeat talis reſtitutio, facit: quia ſi minor pro reſtitutione ſententiã obtinuerit, poteſt ipſe non vti ea ſententia, nec ad id ab aduerſario poteſt cogi, l. ſi iudex circunuento. ff. de minor. ita & ſimili ratione, immo efficaciore, non poterit ei nolenti & reclamanti prodeſſe conſocij reſtitutio, cùm ſi per ſe eam obtinuiſſet, qui tñ ea vteretur, cõpelli nullo modo poſſet. Facit etiam, quòd reſtitutionis beneficium ſit perſonale ſecundũ quoſdam, ita vt nõ egrediatur perſonã eius, qui reſtitutionem obtinet, aut illius hæredis, eandem perſonam repręſentantis. Quomodo etiam iure tutabere, vt in inuitum & repugnantem cõferatur tale beneficium? quod eſt contra l. ſoluendo. ff. de nego. geſt. Præterea cũ actus inter alios tractatus ſit, non debet ad diuerſos, & eos potiſsimum, qui in eo non interuenerunt, protendi. In contra-
3 rium tamen ponderatur, quòd actus, de quo agitur, ſit communis, & communiter inter hos duos minores conceptus, à quibus mutuò ſit contractum: ita vt reſtitutio vni conceſſa, alium ſequatur, tanquam ſit res indiuidua. Habuiſti autem & planè ex præcedentibus intellexiſti, in indiuiduis vnius cõſortis beneficium ad reliquos extendi & protrahi. Simile diſponitur in appellatione, vt ab vno ex ſocijs emiſſa, alteri proſit, vt eſt in §. ſunt etiam. verſi. quandoque. 2. quæſ. 6.

Mea autem eſt ſententia, vt hic nodus extricari & terminari debeat, ſecundum eã reſolutionem, quã iamiam recenſuimus: vt attendi debeat, an res, quæ in contractum deducta eſt, ſit diuidua, aut quæ diuidi nequeat: quia ſi diuidi poſſit nõ pro
5 derit reſtitutio. Vbi potiſsimum de eo ſolo dubitaretur, an vno reſtituto cenſeretur conſocius reſtiturus, volẽs ſe ea reſtitutione iuuare. Sed ſi themati hæreatur, quòd nolit reſtitui, velit autem contractum obſeruare, nõ video quomodo ei nolenti poſſit talis prodeſſe reſtitutio. Eſt enim in illius libera poteſtate, ſi vo-
6 let reſtitui, aut nõ reſtitui. Sed & hęc poſtrema conſideratio nõ omnino tuta eſt: quia eſt quorundam ſententia, etiam inuito & nolente pupillo, poſſe ab illius tutoribus ſeu curatoribus peti reſtitutionẽ in integrum, vbi maximè is enormiter læſus eſt: & quam ſi non impetrarent, poſſent ex mala geſtione & adminiſtratione conueniri, argu. l. j. ff. de magiſt. cõuen. & hoc ego exiſtimo verius. Nã non
7 licet minori reſtitutionem poſtulare, niſi accedente conſenſu & auctoritate curatorum, vt videant & expendant, an ei expediat, eam aſſequi: & tamen permittitur curatoribus, ſine ſpeciali mandato eam impetrare. In quo ſolum id attenditur, an num ſit minor læſus, vt non exigatur alius eius conſenſus, qui à lege ſatis præſumitur: & qui aliàs non elicitur, niſi per ratihabitionem à minore in maiore ætate factam.

Vtrùm conſanguineorum, amicorum, ſeu affinium præſentia reſtitutionem reijciat?

SVMMARIA.

1 *Conſanguineorum, amicorum, & affiniũ præſentiam non excludere reſtitutionem.*

2 *Conſanguineorũ præſentia hanc inducit præſumptionem, vt in contractu omnia ſyncerè acta credantur.*

3 *Tutoris ſeu curatoris & conſanguineorum, amicorumue idem in negotio reſtitutionis iudicium cenſendum.*

4 *Pupilli & adulti à curatoribus ſiue tutorib. exigere poſſunt, in quo ipſorum culpa & negligentia læduntur.*

6 *Minorem etiam amorum & conſanguineorũ præſentia in contractu interueniente, ſi pateat læſum, eſſe reſtituendum.*

CAPVT CXLV.

1 EX præcedentibus habuiſti taliũ præſentiam non excludere reſtitutionem. Sunt tamen duo, quæ in præſcriptam vrgent opinionem.
2 Primum, quod paſſim habetur, conſanguineorum præſentiam id præſumptionis inducere, vt ſyncerè omnia cenſeantur in contractu acta: quod etiam ad amicos, non leui coniunctos amicitia, extenditur, arg. l. latæ culpæ. ff. de verb. & rer. ſignific. vt eadem ratione ſimile ferri debeat iudicium, ſi tutoris ſeu curatoris acceſſerit auctoritas. Secundum quod obſtat, eſt: nam ſi à tutoribus ſeu curatori-
3 bus ſit in pupillorum aut adultorum perniciem celebratus contractus, aut quiuis alter actus conceptus, ſolet tali caſu ſic minorum indemnitati conſuli, vt in tutores ſeu curatores regreſſus competat,
4 à quibus exigant, in quo eorum culpa & negligentia læduntur, vt eſt in l. j. ſecundo membro. C. ſi tutor vel curat. interuen. Quid igitur? erit ad reſtitutionem in integrum confugiendum, vbi potiſsimum locus eſt ordinario remedio? Hæc tamen te à priore opinione auocare non debebunt: quia his facilè mea ſententia reſponderi poterit: nam etſi verum ſit, amicorum ſeu conſanguineorum preſentiam id præſumptionis inducere, vt dolus & maligna calliditas à contractu abeſſe cenſeatur. cùm tamen, veritate inſpecta, læſum minorem pateat, talis præſumpta ceſſabit conſideratio, & planè ſtabitur veritati: quæ longè magis attendetur, quàm quæuis alia præſumptio. Quid enim, cùm vna præſumptio per aliam longè efficaciorem tollatur? vt eſt in l. Diuus. ff. de reſtitutione in integrum. qua-

re arguendo ab eo, quod eſt magis per veritatem, non tolletur præſumptio, ipſi veritati oppoſita & contraria. Et hac de
9 re crebrior in Iure eſt ſententia, vt minor reſtitui poſſit, etiamſi conſanguineorum, amicorum, tutorum, ſeu curatorum præſentia in cōtractu interuenerit. quod nos ſuo ordine poſtmodū attingemus.

Si minor ex contractu, in quo interuenit curator, ſit læſus, an ei in curatorem regreſſus competet, ſi volet vti tali remedio?

SVMMARIA.

1 *Minori in curatorem loco regreſſus cōceſſo, duo remedia ad id, & quæ competant?*

2 *Regreſſui locum in curatores non eſſe, niſi eorum culpa præceſſerit, ſecundum Caſtrēſem: cuius ſententiam Auctor, multis ambiguis prius explicatis, amplectitur, et numer. 4 fuſius proſequitur.*

3 *Curator etſi quandoque culpa vacet, tamen ob malam rerum pupilli geſtionem ſemper in culpa eſſe cenſetur.*

CAPVT CXLVI.

PORrò quod ſpectat ad obiectum aliud, dari minori in curatorem regreſſum, oportet acutum Lectorem pro eius difficultatis extricatione hoc vnum
1 conſiderare, non abſurdum futurum, ſi duo remedia minori ad id competere dixeris, puta, vt poſſit reſtitui, vel in curatorem pro ſua indemnitate agere: in cuius manu erit alterum ex his, quod volet, eligere, cùm potiſſimum ad diuerſas dirigantur perſonas, ac ſint ob reſpectus ſeparatos & diſtinctos introducta: quaſi ſecus deberet ſtatui, ſi ad idem, & contra eandem competerent perſonam. quam declarationem habes ex l. 3. C. ſi tutor vel curat. interuen. in qua expreſsim dicitur: Etiam in his, quæ minorum tutores ſeu curatores malè geſſiſſe & adminiſtraſſe probari poſſunt, licet perſonali actione ſuum à tutore poſſint aſſequi, in integrum tamen reſtitutionem eis dandam placuit, quam legem Caſtrenſis ſic eo loco declarādam credidit, vt procede
2 dere debeat, vbi tutorum ſeu curatorū culpa acceſſiſſet, non alias. Cuius interpretatio etſi de ſe dura ſit, viſa eſt tamē prima manu ſuperflua, & nihil ad negotium conuenire, cùm ex minoris læſione ſatis de eorum culpa liqueat. Quid enim? ſi in re minoris tractanda fuiſſent hi diligentiſsimè verſati, dicas quæſo, vtrum veriſimiliter eo damno affectus manſiſſet minor? non certè: & ideo hac cauſa ſtatutum fuit, hos de mala eorum geſtione teneri. ſic tu ad amuſsim pondera eiuſdē legis verba, quia malè adminiſtrarunt, ideo ea ratione adſtrictos. Immò etiam ſi admiſeris, hoc eſſe poſſe, vt tutores ſeu curatores culpari nequeant, vt eſt cùm oēm operam & diligentiam impendiſſent: tamen eo caſu manet indubitatum, minori adhuc alligatos. quod omnino deprehenditur ex diſcurſu illarum legum & totius titu. C. ſi tut. vel curator interuenerit. Atque ex his manet confutata Caſtrenſis opinio, qua is voluit, nhil ab his exigendum, ſi non eorum culpa præceſſerit. Solet enim hoc præcipuè ſpectari, an minor læſus ſit, vt nihil aliud exigatur, nec præter id exquiri debeat, vtrùm culpa curatoris, vel non, id euenerit. & hæc fuit quorundam opinio. Sed ego ab his diſsideo, qui cum Caſtrenſi ambulandū iudicem, nec eſſe locum regreſſui in curatorem, niſi eius culpa præcedente, modò fateare, poſſe à culpa alienum quandoque dici. Quid enim? cùm ei nihil poſſit imputari, tu in eum agendum diceſ, à quo hac exceptione repelletur minor, quia quod potuit, præſtitit? & hac occaſione probè credidit Caſtrenſis negotium ſic eſſe temperandum, vt ceſſante culpa curatoris, minor reſtitutionem imploraret debeat, qua ipſe illæſus manebit nec aliqd dāni ex eo curatori iminebit.

Quòd ſi culpa eueniſſe agnoſcatur,
æquum erit tunc in curatorem agi. Et
ita his rationibus poterit ſuſtentari Ca-
ſtrenſi: ſententia: cui non aduerſabitur,
quod in eum præmiſimus, ſemper cenſe
3 ri eſſe in culpa curatorem, potiſsimùm
ob malam eius geſtionem: quia eſt conſi
derabilis caſus, in quo, quæuis culpa abeſ
ſe à tutore contrahente pupilli nomine,
dignoſcatur, vt eſt in l. tutor urgentibus
ff. de mino. habet enim textus: Si vrgen-
tibus pupilli creditoribus rem pupillarẽ
bona fide tutor vendiderit, quamuis ma
ter pupilli emptoribus, ne emerent, de-
nunciauerit, nec aliquid effecit, quod tu-
tori aſcribi poſſet: ſi tamen ſe pupillus
læſum docuerit, reſtitui poterit: cui ideo
non ſit tale auxilium abnegandũ, quod
tutorem vacare delicto pateat. Ex quo
textu ſat manifeſtum habes, minoris no
mine tutorem contraxiſſe, qui tamen iu
dicatur non deliquiſſe, etſi re ipſa minor
læſus ſit: cui etiam tali caſu in tutorem
regreſſus non dabitur. Confert denique
4 ad ſimile propoſitum L. minor 25. annis
adito Præſide. ff. de minor. cuius exem-
plum eſt tale: Minor annis vigintiquin-
que ex aſpectu falsò apud iudicem, ſe
perfectam ætatem (quæ eſt vigintiquin
que annorum) exceſsiſſe, probauerat;
quod cùm intellexiſſent curatores, nihi-
lominus in adminiſtratione perſeuera-
runt, nulla eius probationis ratione habi
ta. Cęterùm, nondum completo anno vi
geſimoquinto, factum eſt, vt debitores
pecuniam minori ſoluerint, quam ipſe
poſt modũ malè cõſumpſit. quæſitũ ibi
eſt, an hæc ſolutio debeat in debitorum,
qui ſoluerunt, perniciẽ, aut curatorũ peri
culũ cedere? Eo aũt textu determinatur
ſi hunc minorem eſſe curatores ſciue-
rint, nec id ignorarint, quia hoc tolerare
non debuerunt, immo talem falſam &
commẽtitiam probationem reijcere po
tuerunt, hoc nomine conueniri poſſe.
quòd ſi Præſidis decreto crediderunt,
necnon ab adminiſtratione ceſſarunt,
vel etiam rationem reddiderunt, nullo
modo his caſibus adſtringi: & qui ipſo
iure liberati ſunt, conueniri denuò ne-
quibunt. E qua lege ſatis elicitur, quan-
doque culpam non eſſe tutori imputabi-
lem, & obid obligatum non manere, nec,
tali caſu minoris conditionem deterio-
rem effici: cui tamen in aduerſam partẽ
ſit ſaluum ius experiendi. Sic intelligis,
Caſtrenſem benè, & vt decet, loquutum
cuius & opinionem ſequor, quæ eſt, non
eſſe regreſſui locum in curatores, ſi non
eorum præceſſerit culpa.

Tutorum ſeu curatorum præſentia in contractu interueniens, an minorem à reſtitutione excludat?

SVMMARIA.

1 *Minorem in contractu curatorum pręſentia interueniente, non eſſe reſtituendum quibus rationibus probari queat?*
2 *Curatorem contrahentem, non minorem, actui interuenire, vt cum curatore, nõ minore, actus cenſeatur conceptus: & ita minori reſtitutionem non competere ſecundum Caſtrenſem.*
3 *Cum minore ſatis geſtum eſſe cenſetur, vbi eius nomine à curatore contractum eſt.*
4 *Qui publico funguntur officio, abſentium nomine contrahere & ſtipulari poſſunt.*
5 *In contractu non contrahentem, ſed eum, ad quem accedit contractus vtilitas, eſſe ſpectandum.*

CAPVT CXLIII.

SEd vt ſermo ad principale ne-
gotium redeat, examinemus,
an, quod præmiſimus, ſit ve-
rum? quod eſt, tutorũ ſeu cu-
ratorum præſentiam reſtitutionem non
impedire, & eſſe in libera minoris pote-
1 ſtate, in eos, ſi volet, agere. Quòd au-
tem minor reſtitui non debeat, ſic do-
ceri poſſe exiſtimauerim: In reſtõne cõ-
cedẽda hoc præcipuè attẽditur, an cũ mi
nore

ſore geſtum aliquid fuerit? & eius per-
ſona introſpicitur, l. ait prętor. in prin. ff.
de minor. Cæterum ſenſerunt quidam,
curatorem contrahentem, nō minorem,
actui interuenire, vt cum curatore, non
minore, cenſeatur actus conceptus: & ita
2 non debere minorem reſtitui. quam du
bitandi cauſam excitat Caſtrén. in rub.
C. ſi tutor, vel curat. interue. quem no-
dum is tamen aliter non extricat. Sed ad
id admodum facilè ſuppetere reſpon-
ſum exiſtimo, qui putem ſatis eo caſu
3 cum minore geſtum; vbi eius nomine à
curatore contractum eſt: qui non alia
cauſa accedit contractui, niſi vt imper-
fectum, & imbecille minoris ætatis iudi-
cium ſuppleat: & vt minorum nomine,
non autem ſuo proprio, contrahat, ita
vt horum opera, & miniſterio minor ſe-
cundum iuris fictionem actum ipſum
celebraſſe dicatur, argumen. l. ſi curato-
rem habens. C. de reſtitutione in inte-
grum. Atque eam ſententiam iuuare
poterit, quod paſsim in iure circunfer-
4 tur, eos qui publico funguntur officio,
abſentium nomine contrahere, & ſtipu-
lari poſſe, vt eſt in l. j. §. fuit quæſitum.
ff. ad Trebel. Sic licitum fuit curatori-
bus, pro adultis contrahere, ſed adulto-
5 rum nomine, ita vt cum eis ſit geſtum
negotium, non autem cum curatoribus:
quaſi debeat attendi perſona, cui accedit
contractus vtilitas.

Vbi minori in curatorem regreſſus competit, an debeat minor quadriennij lapſum expectare?

S V M M A R I A.

1 *Minorem, etiam pendente quadriennio, in curatores, ſeu tutores ſuos agere poſſe, non obſtante l. 1. C. ſi tutor, vel curat. interuen.*

2 *Minor, remedium eligens ordinarium, nulla reſtitutione vti videtur.*

C A P V T C X L V I I I.

AN autem, quod diximus, mi-
nori cōpetere regreſſum ad-
uerſus curatorē, ſeu eius ad-
miniſtratorem, declarādum
ſit, vbi nondum exceſſerit tempus reſti-
tutionis petendæ, quale eſt quadrien-
nium, vel ſi ipſe temporis lapſum expe-
ctare debeat? Solet autem pro huius ar-
ticuli enodatione confugi ad l. j. C. ſi tu-
tor, vel curator interuen. in qua diſponi
prima facie videtur; debere tempus qua
driennij effluxiſſe, vt eſt in illis verbis;
Quòd ſi legitimam ætatem impleſtis,
idque tempus, quo in integrum reſtitui
poteſtis, exceſſeritis, curatores veſtros
poteritis conuenire. Quaſi ex ſenſu op-
poſito, & contrario iudicio velle videa-
tur, nihil poſſe intra illud tempus à cu-
ratoribus ritè expoſtulari. Mihi tamen
1 magis ſatisfacit, ſi dixerimus, poſſe mi-
norem, etiam pendente quadriennio, in
tutores ſeu curatores ſuos agere, & alte-
rum ex remediis eligere: quod manife-
ſtè colligitur ex l. 3. C. eod. titu. ſi tutor,
ſeu curat. interuen. Quæ cùm id gene-
raliter diſponat, eſt etiam generali ſen-
ſu interpretanda, & declaranda. In quam
ſententiam trahor potiſsimum, quòd mihi
non videantur officere verba eius l. j.
quæ ſi iuxta verum ſenſum deſumātur,
confirmabunt potius, quàm euertent,
hanc poſtremam ſententiam. Hoc enim
diſponit is textus, ſi aduerſus curatores
nondum ſitis experti: quorum verborū
narratio omiſſa ſuperiore loco fuerat:
tamen ex eis ſatis elicitur, legem id ſen-
ſiſſe, vt etiam durante quadriennio, po-
tuiſſet efficaciter in curatores agi: & ita
opportunum fuiſſet, totam legem viſe-
re, nec niſi ea integrè penſata, contra-
riùm ferre iudicium. Sic ſi puram illius
l. j. mentem expenderis, intelliges ibi nō
abnegatum, immò introductum potius,
vt durante quadriennio, ſit minori in
ſuos curatores regreſſus. Quod etiam
aperta alia ratione comprobatur: nam
cum minori lex tali remedio ordinario
2 ſubueniat, quare nō poterit omni tem-

pore eo experiri, maximè cùm ſi illud elegerit, videatur tunc nulla reſtitutione vti? Nec eſt habenda ratio quadriennij, ut ex eo abſorberi ordinarium aliud remedium debeat, cùm illud tempus ad reſtitutionem in integrum referatur. Sic poterit minor, etiam lapſo tali quadriennio in ſuum curatorem experiri.

Si tacitè ſeu expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti minor renunciauerit, & cupiat ob id reſtitui, an ſit admittendus.

SVMMARIA.

1 *Filio querelam inofficioſi concedi ſi ſe à patre iniuſtè exhæredatum docere velit.*

2 *Querelæ proponendæ quinquennium eſſe præſtitutum: quo effluxo, querelæ videri renunciatum & num. 4.*

3 *Minorem, ne paterna ſubſtantia priuetur, renunciatione querelæ inofficioſi teſtamenti grauiter læſum, eſſe reſtituendum.*

5 *Minori ſiu tacitè ſeu expreſſè querelæ inofficioſi renuncianti, reſtitutionis beneficium competere.*

6 *Diſcutitur l. 2 iuncta l. fi. C. in quib. cau. reſt. in integr. aſſeriturque, minorem tacitè ab inofficioſi querela, & per temporis lapſum non rectè videri excludendum.*

7 *Minorem tacitè querelæ inofficioſi renunciare poſſe aliquot exemplis et auctoritatibus probatur.*

8 *Minor agnoſces legatum, in teſtamento ſibi relictum, teſtamentum approbaſſe cenſetur: ita vt teſtamentum nec impugnaturus nec inofficioſi querelam propoſiturus eſſe præſumatur: cui ſententiæ adſentitur Auctor num. 11.*

9 *Lex. 1. C. reſt. in integ. pend. & l. 2. C. in quib. cauſ. quæ quaſi ex diametro inter ſe pugnare videntur, conciliantur: & optimo puroque ſenſu declarantur.*

10 *Tempus quinquennij ad querelam inofficioſi teſtamenti præſtitutum, in minorem 25.* *annis non currere: nec eſſe tacitam repudiationem eius querelæ in eo conſiderabilem: Auctor ex ſuprà dictis concludit.*

12 *Notabilis doctrina Baldi in l. 2. C. de reſtit. in integ. validis argumentis refutatur, & verus eius l. ſenſus extricatur.*

CAPVT CXLIX.

Adiiciamus præcedentib. quæſtionẽ aliam admodum elegantem & frugiferam? Quid ſi minor tacitè vel expreſſim querelæ inofficioſi teſtamenti renunciauerit, quam tamen intentare poterat, debebit num eo nomine reſtitui, maximè ipſo id expoſtulante? Qui vt hanc dubitationem extricatam magis habeas, finge à patre exhæredatum minorem. Hoc enim in confeſſo eſt, filio querelam inofficioſi dari, ſi ſe à patre iniuſtè exhæredatum docere volet: quam debet ipſe in-
1 tra quinquennium proponere, quia tali tempore abſorbeatur, vt eſt in l. ſi quis filium. ff. de inoff. teſtamento. Cæterùm
2 ſi is, cùm iniuſtam & iniquam exhæredationis ſuæ cauſam edocere poſſet, querelæ propoſitioni renunciauerit, vtrùm aduorſus renunciationem, ſiue hanc expreſſam, ſiue tacitam effinxeris, ſit reſtituendus? Huius quæſtionis reſolutio iã de ſe clara, aperta & manifeſta eſt, vt nulla alia egeat declaratione, nec in ſe dubitationem aliquam complectatur. Quis
3 enim abnegabit, minorem tali renunciatione læſum & grauiter offenſum, qui maximè, niſi ei accurratur, ſit paterna ſubſtantia priuatus? Tacitè autem cenſetũr per quinquennij lapſum querelæ renunciatum, cum ſit ad eius querelæ
4 intentationem præſtitutum tale tempus argumen. l. ſi ego. ff. de negot. geſtis. Quòd autem vtroque caſu reſtitui minor debeat, habes l. j. C. de reſtit. in integrum pendent. ſub illis verbis, palàm, an diſsimulatione tacita ſit renuntiatum. Sed præſcriptæ concluſioni iudicatur refragari l. 2. iuncta l. final. C. in quibus cau
5 ſis in qua diſponitur, in id quinquenniũ adoleſcentiæ tempus non eſſe liberis im-

imputabile, cuius præſcriptio ſerâ inoffi-
cioſi quæſtionem mouentibus ſoleat im-
putari, vt ætate legitima impleta, non ſit
reſtitutio neceſſaria: adnectente hanc ra-
tionem textu, quia non redintegratio
amiſſæ cauſæ his detur, ſed integra ip-
ſa cauſa ſeruetur. Quæ cùm ſic ſe ha-
beant, pondera, quęſo, quòd tractatur in
ead. l. final. per quam fauore minoris
ætatis introductum eſt, in omnibus caſi-
bus, in quibus vetuſta iura temporales
præſcriptiones in minores labi non con-
ceſſerunt, ac contra quas per in integrũ
reſtitutionem his ſubueniebatur, hodie
6 ipſo iure nõ currere, niſi quæ longiſsimi
ſunt temporis, quare igitur ipſum mino-
rem tacitè ab inofficioſi querela, & per
temporis lapſum excludi dices? quod vi-
detur eſſe omninò pręgnans & conclu-
dens argumentum. Poſſe tamen hoc
modo obicem diſſolui exiſtimauerim,
conſiderato à te vno, quod annotatur à
Doctor. in l. j. C. de reſtitutione in in-
tegrum, querelæ inofficioſi tacitè poſſe
7 à minore renunciari: ita vt optima ra-
tione non debeat iri inficias, quin per
lapſum quinquennij introducta ſit illa
tacita querelæ renunciatio. aliàs parum,
aut nihil operaretur eius temporis flu-
xus. Verum eſt, etiam tacitam aliam
repudiationem conſiderabilem eſse,
vt eſt, ſi legatum, ſibi in teſtamento
relictum, agnouerit minor. Nam tali
caſu cenſetur teſtamentum approbaſſe,
8 & eò animum intendiſſe, vt poſtea il-
lud teſtamentum non ſit impugnaturus
nec inofficioſi querelam propoſiturus, l.
final. ff. de inofficioſ. teſtament. Quòd
denique quinquennij iudicetur tacita
repudiatio, habes ad id l. contra ma-
iores. C. de inofficioſo teſtament. Eſt
& caſus alius tacitæ repudiationis, qui
refertur in l. Papinianus. §. ſi conditio-
nem. ff. de inofficioſo teſtamento vbi
qui, legatarijs, pro validitate teſta-
menti certantibus, patrocinium præ-
ſtitit, cenſetur ex eo teſtamentum ap-
probaſſe. Facit etiam in eam ſenten-
tiam l. parentibus. C. eadem Rubrica:
ita vt planè & aptiſsimè intelligas, poſſe
tacitè actui quandoque renunciari: vt
ex his, & ſimilibus alijs caſibus tacitam
repudiationem, ſiue approbationẽ actus
reſultare agnoſcas. Sic cùm habeas, ta-
citè poſſe minorem ſibi præiudicare, ni-
hil aliud ſupereſt, quàm vt extricetur
mens illius l. 2. C. in quib. cau. per quam
diſponitur, tempus illud quinquẽnij ad-
uerſus minorem ipſo iure non currere,
quaſi è diametro repugnet illi l. j. qua in-
re Bar. ſub eadem l. j. poſt breuem diſpu-
tationem putauit, illam l. j. cùm ſit ante-
riore loco ſita, eſſe per l. ſecundam. C. in
quibus cauſis, correctam: cuius opinio-
nem ego probare nullo modo poſſum,
qui exiſtimem, vanum & ridiculum eſ-
ſe, ad eam miſeriam correctionis legum
confugere, vbi de ſe nodus poteſt aliter
diſſolui. Quo fit, vt cenſeam veram eſſe
eorum doctrinam, qui teſtati ſunt, l. il-
lam eidem, quod eſt in ea l. adoleſcen-
tię, diſponere, cùm in ea l. j. doceatur,
ipſo iure minorem contra talem renun-
ciationem munitum: quod ex eiuſdem
legis verbis deſumitur, ibi: nec hoc au-
tem in perſonam tuam cadere poſſe, &c.
9 Dubium autem non eſt, per eam l. ado-
leſcentiæ, eſſe determinatum, durante
minori ætate, tale quadriennij tempus
non currere, cùm maximè habeat text.
Adoleſcentię tempus non imputari in
id quinquennium liberis. quod ſi non
imputetur, verum erit, immo neceſſariò
fatebere, per temporis lapſum minorem
à quinquennio excluſum, ſaltem quãdiu
minor eſt, cùm maximè ea lege diſpo-
natur, non eſſe reſtitutionem neceſſariã,
& ideo in l. adoleſcentiæ, habetur, Ado-
leſcentię tempus nõ imputari in id quin-
quennium liberis, manifeſtè antea reſcri-
ptum eſt: ſed non eſt teſtatum loco alio,
quàm in ea l. 2. quæ id ſatis diſpoſuiſſe
videtur, cùm in ea habeatur: Illud inſpi-
ciendum eſt, num inofficioſi querelę pa-
làm, vel tacita diſsimulatione ſit renun-
ciatum: nec hoc autem in perſonam tuã
cadere poſſe, &c. ita vt ea l. ſat introdu-
ctum fuerit, tempus querelæ inofficioſi
teſtamenti, durante ętate minori, non
currere. Dices fortaſſe eam l. j. cõtinere

cõtrarium, propter verba illa, Auxilium
quod ætati impartitur oſtendit: quaſi
text. admittat auxilium reſtitutionis ob
ætatem conceſſum, hoc inducere, vt in
perſonam minoris talis expreſſa, ſeu ta-
cita renunciatio querelæ inoſſicioſi non
cadat: quaſi ſecus mero iure ſtatutũ ſit,
ſecundum quod loquitur l. illa adole-
ſcentię. Ego verò putauero talia verba,
Auxilium quod ætati impertitur, decla-
randa eſſe ſenſu alio: vt, cum lex præmi-
ſerit, inſpiciendum, num inoſſicioſi que-
relæ palàm, vel tacita diſsimulatione ſit
renunciatum, adnectat poſtea, Nec hoc
in tuam perſonam cadere poſſe, auxiliũ
quod ætati impertitur, oſtendit. quaſi
velit dicere lex, omnino poſſe id in mi-
noris perſonam cadere, vt tacitè vel ex-
preſsim renunciatum ſit querelæ inoſſi-
cioſi teſtamenti, idq́; ob ætatem imper-
fectam: cui lex ſic auxiliatur, vt nolit in
minorem talem præſcriptionem ipſo iu-
re currere. Aliàs ſi ſecundum priorem
ſenſum tu id declarandum probaris, pu-
gnaret ſibi is text. quia ſi id operaretur
reſtitutio, caderet in minoris perſonam
tale tempus, quod poſtmodum ſubdu-
ceretur per reſtitutionem in integrum:
& tamen lex habet in eum non cadere;
ita vt ſit declarandus ipſo iure. & ita viſi
ſunt mihi duo illi tex. ſic concordandi:
ex quib. deſumitur hæc concluſio, Tem-
pus quinquennij ad querelam inoſſicioſi
10 teſtamenti præſtitutum, in minorem an
nis vigintiquinque non currere, nec eſſe
tacitam repudiationem eius querelæ in
eo conſiderabilem; à quo tamen tacitè
poteſt ſibi præiudicari aliis, quos præmi-
ſimus, caſibus, puta in acceptando lega-
to ſibi relicto, vt ex eo dicatur reſtamen
tum defuncti agnouiſſe; qui benè pro-
11 bem, hoc poſtremo exemplo tacitam
querelę repudiationem etiam poſſe in
maiore annis vigintiquinque effingi, vt
per lapſum tẽporis ſit ab eo tacitè que-
relę inoſſicioſi, denuò proponendæ, re-
nunciatum. Quare ſi ſciens minor, le-
gatum ſibi in teſtamẽto relictum, illud
acceptauerit, ac ſe ex tali acceptatione
læſum putauerit, tunc opus erit reſtitu-
tione; quià tacitè ſibi obfuerat, vt eſt in
eo § ſi conditioni. & in l. parentibus, ſub
eodem tit. in qua habetur, ꝙ qui defun-
cti iudicium agnouit, puta, quia pro par-
te hereditaria debitum paternum per-
ſoluerit, aut alio legitimo modo ſatisfe-
cerit, etiam ſi ei minus, quàm deberetur,
ſit relictum, accuſare tamen vt inoſſicio-
ſam patris voluntatem non poterit, quia
eam approbandam duxerit, vt hac de re
ſit reſtitutione in integrum opus: quæ
tamen nullo modo eſt neceſſaria, vbi eſ-
ſet temporis lapſus, per eam l. adoleſcen-
tiæ. quod ſaltem in minore intelligas, &
12 præter caſus ſuprà expreſſos. Notandum
& illud eſt, ad quod animaduerſum eſt à
Bal. in ea l. 2. C. de reſtitu. in integ. non
debere minorem reſtitui, etiam ſi is ex-
preſsim querelæ inoſſicioſi teſtamenti
renunciarit. quod ſic demonſtrare is ni-
titur: Querelam inoſſicioſi teſtamenti,
ait ipſe, nemo abnegabit odioſam ac pœ
nalem eſſe, vt eſt in l. cùm mota. C. de
trãſact. quam ſi talem eſſe admiſeris, ſuc-
cedet aliud pro his, quæ ad vindictã de-
flectuntur, & quæ pœnarum executio-
nem reſpiciunt, fruſtra reſtitutionem in
integrum impetrari, imò omnino debe-
re reijci, vt eſt in l. comperitur. ff. de mi-
norib. & ita non eſſe minorem reſtituen
dum, etiam quòd querelæ inoſſicioſi te-
ſtamenti ſit ab eo expreſsim renuncia-
tum. Qui tandem eum nodum diſſol-
uens, fatetur, inoſſicioſi teſtamenti que-
relam odioſam eſſe, ſed à quo nõ admit-
tatur pœnalẽ iudicari debere, & ita nullo
modo pugnare illius l. auxilium, diſpo-
ſitionem. Si tamen accuratè, & ad veri-
tatem reuocetur hoc negotium, facilè
apparebit, Bald. ſat fragiliter hac in re ar-
gumentatum: qui putem poſſe defendi,
inoſſicioſi querelam non odioſam, ſed
fauorabilem potius iudicandam. quia
etſi odioſa reputanda ſit, ꝙ per eam vl-
tima defunctorum impugnentur elogia,
cùm Reipublicæ interſit ea ſalua, inte-
gra, ac incorrupta manere, vt eſt in l. vel
negare. ff. quemadmodum teſtam. aper.
eſt tamen, vt magis fauorabilis ſit cen-
ſenda, quòd per eam filio conſulatur,

quò

quò is paternam hæreditatem aſſequatur: quæ cùm ſit ei quaſi debita, vt eſt in l. in ſuis. ff. de liber. & poſthum. æquũ eſt, ſic illi ſubueniri, vt hac cauſa querela inofficioſi teſtamenti iudicari fauorabilis debeat: quaſi hic fauor ſit longè cõtrario & oppoſito odio ſuperior. Nec etiam me latet, odioſam poſſe iudicari, quòd exhæredationi de filio factæ aduerſetur: cùm tamen fortaſſe ſuadeat ratio, imò æquitas, vt is ob ingratitudinẽ ſuã priuatus bonis paternis maneat. Sed & hoc odium eſt longè inferius & debilius fauore contrario, per quem aſpirat filius ad bona ſibi quaſi debita, cùm etiã in dubio non præſumatur pro exhæredatione: & ideo admittitur filius, vt probet ſe non iuſtè, imò iniquè exhæredatum. Manebit igitur firma & ſolida hæc concluſio, minorem poſſe reſtitui, ſi expreſſim querelæ inofficioſi teſtamẽti, quam is mouere poterat, renunciauerit.

An in delictis minor reſtituatur? Primum autem exemplum eſt, ſi actionem iniuriarum, vt decebat, non intentauit, vtrùm ad id reſtituendus videbitur?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis in integrum auxilium in pœnarum executione paratum non eſſe: ideoq; iniuriarum iudicium, ſemel amiſſum, repeti non poſſe: eaq; cõcluſio confirmatur.*

2 *Minorem aduerſus remiſſam, aut aliàs tempore ſopitam iniuriarum actionem, amplius non eſſe reſtituendum.*

CAPVT CL.

Est & perdifficilis alia quæſtio, an, quando, & quomodo minori in delictis per reſtitutionem in integrum ſubueniri poſſit, ac in his quæ pœnalia reputantur. Quod vt intelligas, admitte illatam minori à tertio iniuriam, quid ſi hic intra annum ſibi à lege præfixum actionem iniuriarum non intentauit, vt eſt in l. ſi nõ conuicij. C. de iniurijs. vel ſi aliàs diſſimulatione tacita ab ea actione receſſerit, puta, quia cùm aduerſa parte biberit, comederit, luſerit, aut ſimilem aliũ actum exercuerit, debebit num ſic reſtitui minor, vt poſſit ad nouam eius actionis intentationem admitti? qua in re habes elegantem textum in l. auxilium. ff. de mino. in quo diſponitur, reſtitutionis in integrum auxilium, in pœnarum executione paratum non eſſe, ideoque iniuriarum iudicium, ſemel amiſſum, non poſſe repeti. Eſt & caſu alio ſtatutũ,

1 ſexaginta diebus præteritis, in quib. iure mariti ſine calumnia vir mulierem adulterij accuſare poteſt, reſtitutionem in integrum eſſe denegandam: Cùm enim hoc ius, quod amiſit, vult repetere, quid

2 aliud, quàm delicti veniam, hoc eſt, calumniæ deprecatur? vt eſt in ea l. auxiliũ. in qua poſtremo loco adijcitur: Et cùm neque in delictis, neq; in calumniationibus, Prætorem ſuccurrere oportere certi iuris ſit, ceſſabit ideo in integrum reſtitutio. Quæ concluſio, quod ad iniuriarũ actionem ſpectat, confirmari & ſtabiliri hoc modo poterit. Nam certum eſt, eã actionem in bonis noſtris conſtitutam non eſſe, l. 2. §. emancipatus. ff. de colla. bon. & ob id ibi lex diſponit, à fratre nõ cõferendum, vbi locus eſt collationi bonorum: nec etiam in hæredem, niſi lite conteſtata, transmitti, argu. l. ſi eum. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis cautio. Cũ igitur in bonis noſtris non ſit, nonne facilè ex eo defenditur, remitti poſſe: nec ea ratione minorem oportunè cõqueſturum, vnde ſaltem ſit ad eam reſtituendus? Eſſe tamen reſtitutioni locum, ita pro dubitandi ratione doceri poterit. Primùm non inficiabere, hoc capite de ſummo minoris honore agi, vt qui iniuriam ſit paſſus: & quia lex hominem infamet, à quo ſuæ famæ non conſulatur, l. iuſta. ff. de manumiſ. vind. qua ratione introductũ eſt, vitæ & famæ cauſas æquiparari, & pa-

& pari gradu procedere, l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti. Cæterũ iudicatur etiam plurimùm læſus minor, cui volenti actione iniuriarum experiri, ſit permiſſum, ad emendam (quod aiũt) vtilem concludere: hoc eſt, petere ſibi reum condemnari in quandam ſummã pecuniariam, quam is iurare tenetur, ſe maluiſſe perdere, quàm talem ſuſſerre iniuriam: quo lucro nonne plurimũ minoris intereſt non priuari, cùm maximè lex velit, ob lucrum ceſſans minorem reſtituendum, vt eſt in l. ait prætor. § ſi. ff. de mino. Ceſſabunt tamen hæ obiectiones, faciliq́; via reſolui poterũt, ſi denuò in mentem reduxeris, iniuriarum actionem in bonis minoris non eſſe: & ita quantumuis ea priuetur, nihil tamen ex eius patrimonio decedere, vt hac ratione reſtitui non debeat. Magis enim vindictæ, quàm pecuniæ, perſecutionem ea actio complectitur, vt eſt in illo §. ſi emãcipatus. Nec his aduerſabitur, honoris habendam eſſe rationem: quia cùm hæc perſecutio annexam in ſe vindictam habeat, non erit is honos conſiderandus, imò præcipuè ſpectabitur vindicta. Cui interpretationi conſenſiſſe viſus eſt Socrates elegante quodam apophthegmate: qui cùm à ſuis impeteretur, quod ſibi illatam non vlciſceretur iniuriã, his ita ſeriò reſpondiſſe fertur: Quid ſi mihi aſinus calcem impegiſſet, vocarẽ ne eum in ius? eorum ridens impudentiã, qui perpetuam in vlciſcendis iniurijs fœlicitatem conſtituunt, quaſi ad id nati videantur, & qui proni ac faciles ſunt ad eas lites moroſas excitandas. Qui tamen non eam inficias, proba & optima introductum ratione, iniuriam refellendam eſſe: ac animi eſſe ingenui & conſtãtis, honori conſulere. Sed cùm res eò venerit, vt tempore ſopita & extincta ſit
1 iniuriarum actio, vel à minore remiſſa, qua ratione tu denuò reſuſcitandam iudicabis? Satis quippe hoſtis, minoris honori cautum dicitur ex ſola ſubſequente animi ſui declaratione: cum etiam eò tẽdat, vt ad eam actionem intentandam reſtituatur. Sunt prætereà pleraq́; alia, quæ in hanc aleam conſiderari poſſunt. Nam etſi minor velit iniuriam illatam vindicare: certum tamen non eſt, an litẽ quã vult excitare, obtinere debeat? quia fortaſſe is ſuccumbet, vel ob defectum probationis, aut alia exceptione, per quã eius cõſurabitur intentio. quibus coadiuuatur præſcripta concluſio: Aduerſus remiſſam, aut aliàs tempore ſopitam iniuriarum actionem, minorem non debere reſtitui.

Poſſint ne tutores ſeu curatores de iniuria, pupillo illata, paciſci? & an contra tale pactum minor reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Tutores ſeu curatores neque de iniuria pupilli paciſci, nec liquidum debitum remittere, imò ne nudum quidem pactum ſuper eo concipere poſſe, legibus & exemplis probatur, & confirmatur nu. 7. ex ſententia Auctoris.*

2 *Tutoris officium eſt, pro pupilli dignitate tuenda ſedulò vigilare: ideoq́; citra ruborem iniuriam remittere poſſe certum eſt.*

3 *Remiſſionem iniuriarum à tutore factam efficacem eſſe, qui putant, quibus rationibus nitatur.*

4 *In remittenda iniuria quid maximè attendẽdum ſit? & nu. 7.*

5 *Minori per lapſum temporis iniuriarum actioni renuncianti lege non eſſe ſubueniẽdum ſecundum aliquorum Doctorum ſententiam.*

6 *Reſtitutio pro remiſſa iniuria, quia ad vindictam, non executionem pœnæ per eam tendatur, denegari ſolet.*

8 *Minori, vt accepta iniuria curator quandoque paciſcatur, quomodo & quando expediat?*

9 *Curatore inter efficientem & affectum iniuria paciſcente, quæ ſolennitas obſeruanda ſit?*

CAPVT CLI.

EX his aliud ſe excutiendum offert, Nunquid tutor ſeu curator poſsint de iniuria, pupillo
1 aut minori illata, paciſci? & vtrùm contra tale pactum minor reſtituendus ſit?
Primũ, quod paciſci de iniuria nequeat, ſuadet l. pactum curatoris, C. de pact. in qua diſponitur, liquidum debitum à tutore ſeu curatore remitti non poſſe, imò
2 nec ſuper eo pactum concipi. Accedit & aliud, quòd potiſsimum tutoris incumbat officio, exactiſsimè pro pupilli dignitate tuenda vigilare: quare ſi id præſtare teneatur: remittere iniuriam nõ poterit, tum quòd ſit liquidum debitum, tum quia etiam eius remiſsio citra ruborem fieri non debeat: ita id de rubore teſtante Angelo conſil. 247. Vides etiam in ſimili non poſſe bonorum poſſeſsioné pupillo delatam, deſeri, l. tutor. ff. de bonor. poſſeſſ. Quòd ſi id in bonorum poſſeſsione ſtatuatur, conſimili ratione, imò efficaciori, diſponetur in iniuria, vt ſaltem pupillo ab his in eo non præiudicetur. E diuerſò quòd efficax ſit talis remiſsio, vel hoc vno comprobatur, ꝙ de perſequenda agatur vindicta, ac de re quæ non ſit in minoris bonis conſtituta. Tandem paſsim à Scribentibus reſoluitur, hoc debere attendi, fuerit ne pupillo expediens, eam iniuriam remitti? & expendi, an longè ei conſultius futurum ſit, ſi eam non perſequatur, an
3 quòd eam inſtituat? puta, quia cum infimæ & mediocris eſſet qualitatis, à potentiſsimo iniuriam acceperit, ita vt ob id expedientius ſit minori, illius animũ blãdis verbis placare, & cum eo benignè agere, non autem denuò ignem & flam-
4 mam excitare. aut aliàs, vt iam præmiſimus, ſi incerta & dubia eſſent eius iniuriæ probandæ teſtimonia, & ita euentus & exitus cauſæ anceps: quòd ſi talis remiſsio in minoris perniciem cederet, ſecus diſponendum. hęc illi in ead. l. pactũ curatoris. Mihi tamen poſt acrem præſcriptæ doctrinæ inueſtigationem viſa ſunt quædam, quæ me omnino prima fronte indicant, ab hac poſtrema ſen-
5 tentia deficere: Primùm, non ſubuenit lex minori, vbi is temporis lapſu ab ea iniuriarum actione excedit, vt eſt in l. auxilium. ff. de minoribus; quam Doctores aſſerunt procedere, etiamſi expreſſim fuerit à minore iniuriarum actioni renunciatum, vt contra talem expreſſam renunciationem reſtitui non debeat:
6 in quo ego eos ſectandos cenſeo. Solet enim denegari reſtitutio pro remiſſa iniuria, quia ad vindictam, non pœnæ executionem, per eam tendatur. Quare igitur idem iuris non diſponetur in expreſſa renunciatione? Quòd ſi minor aduerſus expreſſam & tacitam renunciationem ad actionem iniuriarum non reſtituatur, vt eam denuò intentet: quid oberit, cur non pari lege reijciatur à reſtitutione, quam is contra tutoris ſeu curatoris pactum impetrare nititur? Accedit his, tali pacto remiſſorio nullo modo ius minoris offendi, lædi, ſiue diminui, argument. l. final. §. penultim. ff. de pact. immo potius recõciliationem quandam induci, ex qua quis perdere, non lucrari cenſetur, argument. l. creditor. §. penultim. ff. mãda. ex quo §. vnum deſumitur, mandatum, quod ſit ob mandantis vtilitatem mandati actionem contra tertium non producere; quum id quilibet diligens & bonus pater familias præſtitiſſet, argum.
7 nota. in § final. Inſtitutio. de iniur. Ego verò exiſtimo, iniuriam pupillo ſeu adulto illatam, à tutore vel curatore remitti non poſſe, modò admiſeris, quòd neceſſariò ipſius rei ſeries & res expoſtulet, certò probari poſſe iniuriam illatam: & nihil eſſe, per quod in lite ſuccumbere poſsit minor: ceſſabitq; hoc capite illa præſcripta conſideratio, An minori expediat, eam remitti, vel non remitti? Quid enim remittendam à re iudicabitur, ſi in ea is ſit victurus? Dices, vix id poſſe ſciri, an obtinere in lite debeat, quia litis euentus ſit incertus & dubius quum etiam poterit Procuratoris aut Aduocati imperitia ita in ſubſtantialibus litis defici, vt ab inſtãtia abſolui pars ad-

aduerſa debeat. Sed hæc euitabuntur, vbi in animum reduxeris, eius ius poſſe eſſe certum, clarum, & non ſuppoſitum calumnijs: quia euidentiſsimè de iniuria illata conſtet, quum tunc eſſent præſentes plures, qui de ea re ferre teſtimonium poterant: per quod euidentiſsimè pateat, benè fundatam & ſtabilitam minoris intentionem: in quem id obijci nõ poteſt, quòd fortaſſe ſolennitatem iudicialem, dum litigabit, omitteret. Nam quũ id ſit inauſpicatum & inopinatum, non eſt talis conſideratio aſſumenda, argum. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verb. obliga. ſed potius eſt præſumendum ex oppoſito, benè omnia ceſſura, nihilq; minorem acturum, quod non ſit ritè & recto ordine conceptum. Ex his reſpondebitur ad exemplum, quod primum attulimus: quandoque expedire minori, vt de iniuria acceptata curator paciſcatur, ſi illatam ab homine non infimæ qualitatis admiſeris, minore paupere exiſtente. Nam etſi ſit diuerſa inter hos qualitas, id tamen non efficit, vt minor ceſſare è proſecutione iniuriæ debeat, quia lex loco alio habeat: In ſacro comitatu noſtro timere non debuiſti, ſed cõſtanter & ex animo litem inſtituere debuiſſes, vt eſt in l. j. C. de his qui iudic. metu non appel. Quinimmò dicitur, magis minori expedire, vt litem inſtituat, quàm ſi ab ea defecerit. quò potiſsimũ is ſuo honori conſulat, quem debet cæteris quibuſcunque præponere. Dic. tamẽ poterit, minoris quandoq; intereſſe, vt
8 de iniuria accepta pactum fiat: vbi liquidò non poſſet eius intentio probari, ſaltem teſtibus omni exceptione maiorib. aut ſi ſublata eſſet tempore actio, ſeu diſsimulatione, vel alia forma à lege introducta. Sed in hunc caſum conſulitur curatoribus paciſcentibus, vt id pacto apponi, & in eo adijci curent, vt qui iniuriam intulit, reſtetur aliter eſſe, quàm expreſſerit: & à ſe minorem frugi hominem reputari. Fiet enim hoc modo, vt minoris fama illæſa ſit: aliàs ſi hæc cautiſula omitteretur, cenſeretur tutor tacitè iniuriam fateri: quod in ſummum pupilli opprobrium vergeret. Ex his habes, non poſſe à tutore ſeu curatore de pupilli iniuria paciſci, ſi liquidò poſsit probari: aliàs ſecus.

Repellitur minor, qui vult contra iniuriam, quam remiſit, reſtitui, etiam ſi eius patri illata fuiſſet.

SVMMARIA.

1 *Minorem, remiſſa etiam quam viuens adhuc pater erat paſſus, iniuria, contra eam eſſe reſtituendum ex doctrina Raynaldi à Forlin. & Guillelmi de Cuneo.*

2 *Opponitur illi priori Raynaldi ſententiæ cõmunis concluſio, hoc habens: In executionibus pœnarum ceſſare beneficium reſtitutionis in integrum.*

3 *Iniuriarum & furti actionem Bartolo videri eandem: quia de pœnarum executione tractetur.*

4 *Refellitur opinio Bartoli: & verũ inter iniuriarum & furti actionem diſcrimen demonſtratur.*

CAPVT CLII.

QVod autem ſpectat ad præſcriptam iniuriæ remiſſionem, annotabitur hoc loco exemplum admodũ frugiferum & vberrimũ. Viuente minoris patre: pater iniuriam paſſus eſt. ſi eam patris
1 iniuriam (hoc mortuo) remiſiſſet minor, an poſſet cõtra talem remiſsionem reſtitui? Reſtituẽdum autem docet Raynal. à Forlin. in l. Diuus. ff. ad Syllani. & Guillel. de Cun. in l. ſi pro fure. ff. de cõdict. furt. quib. accedit ea communis cõcluſio, quam præmiſimus, in executionibus pœnarum ceſſare beneficium reſti-
2 tutionis in integrum. Quam ſententiam Bartolus in l. auxilium, voluit etiam procedere in furti actione, & vi bonorum rapto-

raptorum, etſi in eis non agatur ad vindictam, ſed ad duplum ſeu quadruplum: aſſerens, eſſe idẽ in vtroq; iudiciũ, quia de pœnarum executione tractetur, argum. l. ſi tibi. §. quædam, ff. de pact. vbi habet textus. Quędam actiones per pactum
3 ipſo iure tolluntur, vt iniuriarum & furti actio: quaſi vtraque lex æquipararet, vbi ita copulandos caſus ducit: hæc Bart. Quem ego ſequi ea in re nequeo, qui mihi non videatur cõcludenter ſic argumentari. in
4 eo quod potiſsimum ſcribit, ambas actiones ſimul coniungi. & vt vtraque per pactum tollitur, ſic etiam ambobus, caſibus reſtitutionem ceſſare debere Soter enim ob partium voluntatem remitti pacto iniuria: quæ ratio non eſt reſtitutioni adaptabilis. Cui etiam non adeſt quòd in pœnarum executionibus reijciatur reſtitutioni adaptabilis. Cui etiam non adeſt, quòd in pœnarum executionibus reijciatur reſtitutio: & vt in actione iniuriarum ita ſtatuitur, ſic etiam eſſe in reliquis duabus diſponẽdum. Nam alia eſt ratio, quare id iniuriarum actioni accõmodetur, quàm ſit pro furti vel vi bonorum raptorũ actione: quia qui iniuriam vlciſcitur, vindictam perſequitur: & hac cauſa reſtitutioni locus nõ eſt, vbi qui agit furti vel vi bonorum raptorum, non vindicat: ſed eò tendit, vt rem ſuam repetat: vt etiam fur, & qui id rapuit, puniatur, vt honeſtiſſimè ea in re dicat verſari, cuius animus deflectatur ad delictorum coercitionem, ne impunita remaneant, quòd Reipublicæ expedit, arg. l. bona fides. ff. depoſiti. Allegabit fortaſſe ſtudioſus Lector, non eſſe opportunè reſponſum ad eam rationem, quam conſiderauit Bartol. quæ eſt, In pœnarum executionibus ceſſare reſtitutionem in integrum, quia adaptabilis ſit, & referri poſsit ad caſũ actionis vi bonorum raptorum, ſeu furti: in quib. præmiſimus, ad duplum vel quadruplũ agi, quæ eſt pœna pecuniaria. Sed ego ad id ita dicendũ crediderò, ibi principaliter non agi de pœnarum executione, ſed vt puniantur delicta, quod lex præcipuè inſpicit, arg. l ſi quis nec cauſam. ff. ſi cer. peta. immò nec etiam incidenter de eo dicitur tractari, ſi attenderis, hanc pœnam dupli ſeu quadrupli criminalem non eſſe, ſed ciuiliter agi, vt pars eam conſequatur, quæ eſt introducta in odium furis & eius qui per vim rapuit. Et quod dicitur in ea l. auxiliũ in executionibus pœnarũ paratum non eſſe beneficium reſtitutionis in integrum, ideoq; iniuriarum iudicium ſemel omiſſum non poſſe repeti: ſic debet intelligi, vt id textus diſponat, quod ad iniuriam ſpectat: quia ad vindictam competat, non autem vt inſertas ita diſpoſitum, quia etiam agatur ex ea ad emendam vtilem, per quam aliquid lucri parti acquiritur: quia ſi eius ſolius fuiſſet habita conſideratio, longè aliter textus diſpoſuiſſet. Quod ego non ab re ſic declarandũ dico, vt intelligas idem iuris non eſſe in actione furti, ſeu vi bonorum raptorum, quale ſtatuitur in actione iniuriarum. in quo velim tu cogites, qui tamen cenſeam in iudicando a Bart. opinione non eſſe aberrandum.

Contra delictum minor non reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *In criminibus ſuffragio ætatis minores non eſſe iuuandos, quòd infirmitas animi peruerſos mores excuſare non debeat.*

2 *Adulteris, & his, quos pro adulterij crimine pollutis lex puniendos cenſet, nullam eſſe ſe deprecatio em concedendam, etiamſi minores 25. annis fuerint.*

3 *Beneficium, quod à lege introductum eſt, ob delicti conſiderationem tollitur.*

4 *Patronus, ſua liberta in vxorem ducta, contra legem maritus ita factus, legis beneficio ſpoliatur.*

5 *Infantia, pupillaris ætas, & furioſus quando, quomodo, in quibus à delicto excuſentur, multis exemplis & rationibus docetur.*

6 *Impubes quatenus delicto non teneatur?*

7 *Pupillus, pubertati proximus, ferendę & inferendæ iniuriæ capax cenſetur.*

8 *Pu-*

8 *Pubertati proximus vel maſculus vel famel*
la quando dicatur?
9 *Cyni ad l. 1. C. de falſa moneta intellectus im*
probatur, & verus ſenſus eruitur.

CAPVT CLIII.

QVomodo autem ſit minor ad
uerſus delictum reſtituendus
habes ad id l. j. C. ſi aduer. de-
1 li. per quam diſponitur, in cri
minibus ſuffragio ætatis minores nó iu-
uari, quia malos mores animi infirmitas
excuſare non debeat: quod etiam doce
tur in ea l. auxilium, quæ vult, nullam de
2 precationem adulteris eſſe concedendã,
etiamſi minor annis 25. ſe adulterum fa
teatur: nec ſi quid eorum commiſerit,
quæ pro adulterio lex punit, veluti quũ
adulterij damnatam ſciens vxorem du-
xerit, aut in adulterio deprehenſam nó
dimiſerit, quæſtumve de vxoris adulte-
rio fecerit, ſeu precium pro ſtupro com-
perto acceperit, vel domum ad ſtuprũ
ſeu adulterium in ea committendum,
præbuerit. His enim caſibus non debet
eum iuuare contra lgum præcepta æta-
tis excuſatio, nec ei prodeſſe: qui dum
leges inuocat, in eas tamen com-
3 mittit. Denique certum eſt, beneficiũ,
quòd à lege eſt introductum, ob deli-
cti conſiderationem tolli, vt eſt in l. final.
§. ſi verò poſtquam. C. de iur. deliberan.
quæ lex plurimùm huic negotio accedit
in qua potiſsimùm habetur, quòd qui
ſolenniter inuentarium non confecit,
in ſolidum creditoribus hæreditarijs
adſtrictus maneat, ita vt Falcidiam
non detrahat, quod eſt ea ratione: quia
in non faciendo negligens fuerit: vt ob
eam rem ſit in eo textu adiectum: Nec
4 legis noſtræ beneficio perfruantur, quam
contemnendam cenſuerunt. Eſt & in eam
rem l. Senatoris filia. § ſed ignominio-
ſam. ff. de ritu nup. vbi ſi ignominioſam
libertam ſuam patronus in vxorem du-
xerit, quia contra legem ſit maritus, pla-
cet vt eius legis frui non debeat benefi-
cio. quæ omnia cò tendunt, quo in elli-
5 gas, ob delictum non dari reſtitutionem
in integrum. Quòd tamẽ in eum caſum
concedenda ſit, habes ad id l. impuberẽ.
ff. de furtis l. infans. ff. ad leg. Cornel. de
ſica. ex quibus colligitur, ſi hominem in-
fans occiderit, lege Cornelia non teneri:
nec etiam furti poſſe argui, etiamſi ali-
quam rem furatum contendatur: ita vt
lex ibi eius delictum probare cenſeatur.
His adnecti poteſt l. ferè. ff. de regu. iur.
per quam diſponitur, in omnibus pœna-
libus iudicijs ætati & imprudentiæ ſuc-
curri. facit ad id l. excipiuntur. ff. ad Se-
natuſcon. Syllan. & Clemen. j. de homi-
cid. Obeſt etiam l. j C. de falſa monet. ſi
potiſsimùm verum eius ſenſum expen-
deris, & purã genuinamq; rationem attẽ
deris. Vult enim lex, pupillarem ætatem
à delicto fabricationis falſæ monetæ ex-
cuſandam: quia ea ætas ignorat, quid
agat, vt de delicto nó teneatur. Pro qua
rum legum concordia, huiuſq; materiæ
enodatione Bart. in l. j. C. ſi aduer. delic.
exiſtimauit eſſe conſiderandum, vt ſi ad
infantem, qui per ætatem fari nó poteſt
negotium retuleris, certum ſit, de deli-
cto aut iniuria ab eo commiſſa, eum non
adſtringi, quia delinquere is nequeat:
quod expreſsim eſt decisum in ea l. j. de
falſ. mon. & hac cauſa ſolẽt pupillus, in-
fans, & furioſus, quod ad delictũ attinet, æq
parari, & in vtriuſque ſimile ferri iudiciũ
vt eſt in l. in negotiis maximè ab oppoſi
to inducatur ſenſu. ff. de reg. iur. & in l. j.
§. adipiſcimur. ff. de acqui. poſſeſ. nota.
in §. pupillus. Inſti. de inutil. ſtipul. & in
l. Fulcinius. §. adeò. ff. ex quibus cauſ. in
poſſeſ. eatur. Accedit his l. pupillus. ff. de
acquir. hære. Quæ omnia de pupillo in-
fante voluit Bar. intelligi, etiamſi is in-
fantię ſit proximus: vt is latè docet in ea.
l. 2. & j. ff. de nouat. Quòd ſi infantiã ex-
ceſſerit pupillus, qui eſt caſus noſter fuit
huius opinionis, delicto hũc teneri, & ita
eſſe l. auxilium, declarandam. Nec mirã
dum, ſi impubes, & qui infans ſit, lege
Cornelia nó teneantur. id enim eſt, quia
eum conſilij tueatur innocentia, quæ cõ
ſilij imperfectio nonne abeſt, & omni-
no remota eſt ab eo, qui infantiam exceſ
ſit, maximè ſi adoleſcens ſit, quo factum
eſt,

eſt, vt lex voluerit minorem de deli-
cto obligari, nec contra delictum ei ſub
ueniri, niſi quatenus ætatis miſeratio ad
mediocre pœnam iudicem perduxerit:
quaſi ſenſerit Bart. in manu iudicis eſſe,
vt ſecundum delicti qualitatem is corre
ctionem moderetur: quæ eſt pulchra &
elegans declaratio ad eas leges, quibus
determinatum eſt, minoris in delictis
per reſtitutionem non ſuccurri. Atque
hoc conducit, quod paſsim alio loco Iu-
reconſultus declarat, in l aut facta. §. fin.
ff. de pœnis, nonnunquam euenire, vt ali
quorum maleficiorum ſupplicia exacer-
bentur, aliquando vt leniantur: quod eſt
omnino rationi & æquitati cõſentaneũ.
Quare conſuluit Baldus in l. & ſi ſeue-
rior. C. ex quibus cauſis irroga. infam. pu
pillum homicidium committentem, li-
cet doli capax ſit, tamen capite puniẽ-
dum non eſſe. ad quod facit cap. 1. de de
lict. puer. & l. ſi adulterium cum inceſtu.
§. Imperatores. ff. ad legem Iuliam de
adulter. vbi ob ætatem imperfectam Im
peratores Claudiæ pœnam propter in-
ceſtum remiſerunt. In cuius confirmatio
nem habes apertum Cumani conſilium
quod eſt decimumquintum ſuo ordine.
6 Quod autem prædiximus, de delicto nõ
teneri impuberem, referre te id oporte-
bit ad eum, qui doli capax non eſt: quia
eſſet iniquiſsimum, doli capacem ob do
lum reſtituendum: quia aliàs doli occa-
ſione lucrum aſſequeretur: ad quod fa-
cit l. pupillum. ff. de reg iur. in qua habe
tur, pupillum, pubertati proximum, fe-
rendæ & inferendæ iniuriæ capacẽ. qua-
7 ſi è diuerſo velit text. ſi pubertati proxi-
mus non ſit, de delicto non obligari. Di-
citur autem pubertati proximus, maxi-
8 mè fœmina, vbi nonum annum ætatis cũ
dimidiato attigit, in maſculo verò habe-
tur ratio decimi anni cum dimidio, ita
id declarante Bal. in l. ſi quis in tantam.
C. vnde vi. & Bar. in eadem l. j. ff de no-
uat. Aduerſari forſitan indicabis ei de-
rationi. l. j. C. de falſa monet. in qua ſit
annotatum, crimine falſæ monetæ non
adſtringi impuberem, etiamſi eius crimi
nis conſcius fuerit, quomodo enim pro-
bè defenſabis eam legem in pupillo; qui
doli capax non ſit, eſſe intelligendam,
quum maximè textus admittat, fuiſſe
hunc criminis participem; qui conſcius
delicti extiterit, nihil ab eo videtur eſſe
alienius, quàm vt dici debeat doli non
fuiſſe capacem? Quæ lex ita in præſcri-
ptam declarationem vrgere videtur, vt
9 quandoque Cynus atteſtatus fuerit, à
ſe pluries conſultum, impuberem, in cu-
ius domo fabricata eſſet falſa moneta,
de dolo poſſe argui: non tamen ex eo o-
bligari delicto, nec illius domum eſſe ſe
cundum eius legis diſputationem com-
burendam. Poſſe tamen efficaciſsimè ei
l. primæ reſponderi, ita quandoque apud
me conieci. Nam etſi lex velit, impu-
berem etiam criminis participem deli-
cto non alligari, non tamen ex eo ſequi
tur, vt verè hic capax doli fuiſſe iudi-
candus ſit. Potuit quippe ignorans con-
ſenſiſſe, neſciſſe, tamen quid ipſe ageret:
quam ignorantiam in dubio poſſe præ-
ſumi non abſurdum iudicabitur, cuius
non omnino pupillus doli capax ſit: &
ideo ea lege diſponitur, quamuis conſen
ſum pupillus præſtiterit, non tamen ex
eo puniendum, quòd eius conſenſus ſit
imperfectus, inefficax, & immaturus: Et
per eandem legem non ab re diſponitur
tutores qui idonei ſunt, fiſco tantùm de-
bere præſtare, quantum à pupillo fuiſſet
inferendum: quum eos ignorare, quæ in
re pupilli agerentur, non oportuerit: &
hac cauſa l. impuberem diſponit, impu-
berem, ſi doli capax ſit, poſſe furtum fa-
cere: quaſi ex oppoſito docere videatur
omnem impuberem doli capacem eſſe:
qui tamen conſentiat, ſed inefficaciter,
vt non iniuria poſsit ob talem conſen-
ſum, ſic præſtitum, criminis conſcius re-
putari: non tamen, vt ob id ſit puniẽ
dus. nam quomodo de deli-
cto obligabitur, ſi verũ
conſenſum non
adhibuerit?

Reci-

Recitantur aliquot dubitandi cauſæ contra eam concluſionem, non ſubueniri minori in delictis.

SVMMARIVM.

1 *Mater minor etſi filio impuberi tutorem nō petat, antequam ad ſecunda vota conuolet, tamen idcirco filij ſucceſſione non priuatur: idq́, rationibus hinc inde coacernatis confirmatur.*

CAPVT CLIIII.

Proſequendo eam concluſionem, quòd minor citra ſpem reſtitutionis de delicto teneatur, habes in oppoſitum l. 2. C. ſi aduer. delict. vbi dicitur: Si mater minor prius quàm ad ſecunda vota con-
1 uolaret, filio impuberi tutorem non petierit, non eſſe tamen ob id filij ſucceſſione priuandam: à qua nihiloſecius ſi maior annis eſſet, prorſus excluderetur, vt eſt in l. omnem. C. ad Tertul. & no. in l. 2. § ſi mater. ff. ad Tert. Quam difficultatem enodans Caſtrenſis, tutatus eſt in ea l. 2. ideo mulieri minori legem non adeſſe, quòd ſit delictum in non faciendo conſiſtens, à quo illæſus minor ſeruatur. Bartolus verò id aliter reſoluens, conſiderauit minorem in quibuſdā non delinquere: quę ſi à maiore annis fierent, ipſe de delicto teneretur. Sed hæc potius eſt caſuum & exemplorum diuerſificatio, quàm ſit veræ rationis aſsignatio & expreſsio. Bald. præterea exiſtimauit, id ea cauſa introductum, ne mater minor duplici afficiatur incommodo: primum, quia filium perdiderit: deinde, quòd ab illius ſucceſsione ſecludatur: his adijciens legem id ita interpretatā, vt is caſus ad maiores, non autem minores extendi debeat. Sed qua ratione id lex introduxerit, hoc ipſe aliter non declarat. Ego verò pręter horum omnium ſenſum conijciebam, hanc poſſe adferri rationem, ita ibi diſponi: quia verè tali caſu de delicto nō ſit, quæſtio, imò de ſola matris tractetur negligentia, quæ ab omni dolo eſt aliena. Non enim præſumitur mater doloſè & inconſultò tutoris petitionem prætermiſiſſe, quæ non ignoraret, ſe aliàs filij hæreditate priuandam, vt veriſimili ratione ſuum iactaſſe noluerit, & ſibi præiudicaſſe, arg. l. quum de indebito. ff. de pb. quare potius eius negligentia id accidiſſe cenſendum eſt: quę eſt ratio à delicto omnino abſtracta & ſeparata: & ex eo diſponitur in l. j. C. eod. tit. minori per culpam delinquenti, reſtitutione in integrum ſubueniri. vt eſt in illis verbis: Si tamen delictum nō ex animo, ſed ex contractu venit, noxia non committitur, etiamſi pęnæ cauſa pecuniæ damnum irrogetur: vt ea occaſione minoribus reſtitutionis in integrum auxilium competat. quod ſecus iudicare tut, ſi ex animo delictum procederet, ita id ibi eadem lege teſtante. Ex quib. intelligis, quomodo ſit ea dubitandi ratio extricanda. Sic habes, ſi mater minor filio impuberi tutorem non petierit, priuſquam ad ſecunda conuolaret vota, non ex eo filij ſucceſsione priuari.

Si mater, dū moreretur filius, 25. annum, cum dimidiato attigiſſet, & demum maior effecta, filio tutorem nō petierit, poſſit ne ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Matrem minorē beneficio reſtitutionis gaudere, filio ante nō completum ann. 25. ſine tutore mortuo, multis & validis argumentis & auctoritatibus euincitur.*

2 *Diluuntur ab Auctore ordine, qui priori opinioni contrarium ſtatuerunt.*

CAPVT CLV.

Videamus præterea, ſi dum humanis decederet maritus muliere relicta, cui erat filius, qui 25. annū cū dimiato atti-

attigerat, tunc autem deceſſerit illius filius, tandem maior effecta ſit: cæterùm maiore ætate completa, tutorem intra annum non petierit, an num tali caſu à filij ſucceſsione excludi debeat? Quam difficultatem examinat Angelus ſub ea l. j. adferens pleraque, quæ vtrique parti deſeruiunt: primùm aiens, defendi poſſe, nihil eſſe huic mulieri ob id impingendum: quia quum debeat cuiuslibet actus ſpectari initium, vt eſt in l. ſi procuratorem dedero. ff. manda. & mors filij ante 25. annum abſolutum euenerit debebit ad id tempus negotium, quod quod ſupererat, referri: quo tempore & licitum & indubitatum erat, matri minori reſtitutionē cōpetere. Eſt & aliud,
1 principum beneficia eſſe perpetua, ea potiſsimùm, quæ à pœna liberant, vt eſt in §. illud, conſtitutio quæ dignitatibus & epiſcopatu, &c. in Auth. Per quas rationes ſequutus eſt omnino hanc ſententiam Specul. ſub titulo de reſtitutione in integr ſecundum quam aſſerit Baldus à ſe pluries ita iudicatum. Quorum opinioni accedit, quòd hæc ſubſequens matris negligentia, vbi maior eſt, non diuerſa à prima, ſed vna eademque eſſe effingatur, ſi potiſsimùm eius negligentię initium attenderis, ad quod conducit in argu. l. eum qui. §. in popularibus. ff. de iureiurando. Habes etiam gloſ. in l. j. C. in quibus cauſis. per quam diſponitur, minorem qui defuncti mortem non vindicauit, licet poſtea effectus maior non vlciſcatur, ex eo tamen à ſucceſsione non
2 repelli. Contraria autem opinio ſtabilitur per l. non ſolùm. §. tutoribus. ff. de tutorib. & curatorib. datis ab his. E qua deſumitur, ſi quis in tutorem electus fuerit ac quum poſtmodum minor annis 25. apparuiſſet, in eius locum curator eſſet ſuffectus, donec is perfectam ætatem cōpleſſet, quæ ætas ad tutelam eſt neceſſaria: vult ibi text. vt quum hic maior tutor eſſet, compellatur eodem etiam iure tutelæ onus impetrare, vt ſimili ratione mater, maior effecta, filio tutorem petere debeat. Ad quod tanto magis eſt admittenda, quòd ſit hoc caſu extincta & ſinita priuilegij cauſa, ita vt euaneſcere priuilegium debeat, argum. l. Titia Seio. §. vſuras. ff. de leg. 2. quum ſi dilationis cauſa è medio ſubducatur, æquum ſit, & ipſam dilationem penitùs ſopiri, vt eſt in l. filia. §. alumno. ff. ad Trebel. Solet etiam præſcriptio ſtatim currere, quum minor maior effectus eſt, l. 2. & final. C. in quibus cauſis. vt pari iure idem in caſu noſtro determinandum putauerit Angelus. Caſtrenſis verò ſub eadem l. 2 exiſtimauit, eſſe harum opinionum (quæ contrariæ ſunt) diuerſitatem ita temperandam, vt ſi tempus illud, quod poſt ætatem minorem ſupererit, perfectum eſſet & ſufficiens, intra quod poſſet commodè tutor peti, tali capite matrem in legis pœnam incidere, maximè ſi legis diſpoſitioni non ſatisfecerit: quaſi ſecus ſtatuendum velit, non extante congruo tempore, atq. eorum quæ teſtatur eſſe annotata in l. cùm ſtipulatus fuero à Proculo. ff. de verbor. obligat. Mihi tamen, omnibus his ad amuſsim expenſis viſa eſt Caſtrenſis aſſertio veriſsima & defenſabilis, & quæ etiam impugnari poſsit. Suſtentabilis, quia bene is perpenderit, debere id ſpectari, an in matris poteſtate fuerit, pendente reliquo dimidiato anno, tutorem petere: ſed à quo fuerat hoc adnectendum, vbi eſſet mater vſa ea, qua decebat, & res expoſcebat, diligentia: quæ omiſsio infirmabat vtranque eius ſententiam. Præter quam putauerim, poſſe aliter, quàm is ſenſerit, extricare negotium: vt dicamus, ſatius & conſultius expectari debere tempus minoris ætatis completæ: qui caſus nullius eſt prorſus dubitationis, & per quem etiam nullum ſit mulieri præiudicium: Imò ego longè veriorem primam ſententiam ſecunda apud me conijcio, quòd nullum damnum mulieri illatum ſit. Hoc autem planè deprehenditur ex ea. l. 2. ſub illis verbis: Matri tamen, quę filijs tutorem, ætatis lubrico lapſa, non petijt, eorum nomine denegari ſucceſsionem non conuenit, quum hoc in maioribus matribus tantùm procedat: quaſi lex ſtatuere cenſeatur, an num qui pro-

petendo tutore præfixus eſt, non curre-re,niſi quum eſt maior. Quare igitur tu matrem eo integro anno, qui ſibi à lege præfixus eſt,priuandam duces? Per quæ fat eſt accõmodè reſponſum ad ea, quæ in oppoſitum præmiſimus ceſsare priuilegij cauſam, ac ſtatim præſcriptionem currere,vbi ętas minor euanuit. Hæc quippe procedunt, pendente tempore, quo hic eſſe deſijt minor: cùm tamen ex eo deſumendũ eſt, vt dimidiato anno, qui ſuperfuerat,perinde mulieri præiudicetur, ac ſi integrè completus fuiſset. Sic habes in concuſsam & firmam hanc conclusionem,matrem non eſſe ob id à filij ſucceſsione ſecludendam.

Si contempta noui operis nunciatione,à minore ſit ædificatum, vtrùm ex eo reſtitui poterit?

SVMMARIA.

1 *Minor operis noui nunciatione ſpreta,ędificans,doli arguitur,nec reſtituitur.*

2 *Reſtituitur minor ex ſententia Cyni,ſi ſe iuſtè ædificaſſe probauerit: ſed improbatur hæc eius opinio.*

3 *Minore contra noui operis nunciationem ędificante quid in primis ſpectãdum ſit?*

4 *Minorem reſtitutione dignum videri ,ſi ſe ignoranter ædificaſſe oſtenderit.*

CAPVT CLVI.

HIS adijcietur ſubtilis quæſtio: Si noui operis nunciatione ſpreta,ędificarit minor,an nũ contra eam inobedientiam reſtituetur? Cuius articuli diſcuſsio confert ad eam,quam primum excuſsimus, difficultatem , vtrùm in delictis minori ſubueniatur? Quòd autem reſtituendus non ſit,ſatis cõprobatur ex eo, quòd qui noui operis nunciationem contempſit, ſit in dolo præſumpto , l. ait prætor. §.ſi
1 quis particeps. ff quæ in fraud. cred.facit l.ſi fundum.C. de rei vend.Scis autem contra præſumptum dolum minorem non reſtitui, vt eſt in l.auxilium.ff. de mino accedit his l. ſi ex cauſa. §. nũc videndum.ff.de minor. vbi ita habetur. Vidẽdum eſt,vtrùm minoribus in contractibus captis , an etiam delinquentibus ſubueniatur ? puta, ſi minor dolo in re depoſita ſeu commodata aliquid egerit:tunc enim minoribus non eſt ſuccurrendum. Ad quod etiam facit l. ſed etſi
2 quemcunq; §. ſed etſi infans. ff. ad leg. Aqui.Cynus tamen fuit contrariæ ſententiæ,vbi potiſsimum iuſtè ædificaſset minor. Tunc enim ſecundum eius teſtimonium ceſsare dicitur omnis doli conſideratio, vt contra legem nihil actũ cenſeatur,maximè vbi iniuſtam præceſsiſse prohibitionẽ admittitur hęc ille. Cuius opinionem ego probare non poſſum,cũ non agnoſcam, quomodo is æquam eſſe tutari poſsit:qui putem, principaliter
3 ſpectandum eſse, an ipſe nunciationi cõtrauenerit:ſepoſita ea conſideratione,vtrùm iuſtè ſeu iniuſtè id egerit,cùm interim lex ei ſuperſedendũ iubeat,vt aliter contrafaciens à legis contemptu excuſandus non ſit : qui contemptus tam eſt vrgens,vt ex eo de dolo arguatur minor,& ea de cauſa ſpectari debeat rei exitus, an iuſta ſeu iniuſta ſit declaranda nunciatio : ita hoc docentibus Doctoribus in l.j ff.ſi quis iud. non obten. Satis enim iudicis maieſtatem vilipendere dicitur,qui citatus aut præmonitus non paret: vt poſtmodum excuſari non debeat,etiamſi ſe demonſtraturum proponat, ſibi iuſtam eſſe cauſam,ac iniquè,& præter rationem conuentum : alias hic noui operis nunciationem contemnendo, diceretur iuſta moueri occaſione, quod omnino eſt falſum , cùm ipſe ſibi ius dixerit , à quo ſpreta nunciatione ſit ædificatum:qui longè ſatius & probabilius egiſset, ſi ad iudicis officium confugiſset, iuris ſui ſummaria oſtenſione facta:hocque poſtulaſset , vt ſepoſita eius nunciationis conſideratione, poſset ipſe ędificare quo ſit, vt indignus reſtitutione credatur,ſiue iuſtè aut iniuſtè id egiſſe eum pateat:qui tamen ſat admittam, poſſe reſtitui, ſi id ignoranter egiſset quia tali caſu ab eo omnis abſit dolus.

Cùm

Cùm propriam ſcripturam falſò minor abnegabit, poterit num reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minorem adhibito iuramento, ſcripturam ſuam abnegantem, & poſtea conſcientię ſtimulis adactum periurij culpam fatentem, reſtitutione indignum eſſe iudicandum, quod tamen limitatur num. 2.*

CAPVT CLVII.

SI denique minor, præſtito ſacramento propriam ſcripturam abnegauerit, & contra ipſam rei veritatem iureiurando firmarit, à ſe non ſcriptam, cùm tamen ſit aliter, debeat num reſtitui, vbi eum poſtmodum propriæ culpæ arguit conſcientia, vt is ſaltem admittendus ſit, qui denuo fateatur, ſuã eſſe ſcri-
1 pturam, & à ſe profectam? Quòd autem reſtituendus non ſit, facit tum vulgata illa Iuris regula: Eum qui turpitudinẽ ſuam allegat, non eſſe audiendum: tum quia fateatur, ſe deliquiſſe. In quo nulla eſt, me iudice, dubitatio. Cuius opinionis fuit Corneus conſil. 31. volumi-
2 ne tertio. Quam concluſionem tu tamẽ ita debebis intelligere, vt procedat, vbi dolosè minor ſcripturam abnegauit: ſecus ſi imbecillitate ductus, id egiſſet, cùm enim tunc ab eo dolus abfuerit, ceſſabit omnis doli ratio. & ita putauero eſſe temperandam Cornei opinionem.

Vtrùm contra propriam conconfeſsionem minor in delictis reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minorem contra propriam confeſſionem delicti non eſſe reſtituendum, ſecus ſi erroneè aut meticulosè confeſſio facta fuerit, aut de delicto prius non conſtet.*

CAPVT CLVIII.

SOlet etiam Bar. in ead. l. auxilium, determinare, Non debere reſtitui minorem contra propriam confeſsionem, maximè in delictis factam: puta, ſi is adulterum ſe eſſe ſit faſſus, per eam l. auxiliũ,
1 vbi nulla eſt eius deprecatio. Non videtur tamen mihi vera hæc eius deciſio, ſaltem tam generali ſenſu concepta. Nã ſi id erroneè aut meticulosè faſſus fuiſſet minor, haud dubiè eſſet reſtituẽdus, cùm etiam tali caſu maiori ſuccurreretur: ideo exiſtimauerim, ſic eſſe intelligenda verba eius text. in quibus ſumit Bar. præcipuum fundamentum. Vtique nulla deprecatio adulterij pœnę eſt, ſi ſe 1
minor annis adulterum fateatur: quaſi velit tex. ibi ita diſponi, quia verè minor adulter eſſet: quæ interpretatio ſatis deſumitur ex ſequentibus verbis, Nec ſi quid eorum commiſerit, quæ pro adul- 2
terio eadem lex punit nota illa verba, Si quid eorum cõmiſerit, quæ deſignãt effectum rei Non eſt igitur ea ratione (qua voluit Bar.) quia ibi ſit de atrocioribus criminibus quæſtiò, vt ob id contra talem confeſsionem minor reſtitui non debeat: ſed quia ſuperuacaneum eſſet eum reſtitui, quem deliquiſſe conſtaret, & in confeſſo eſſet: qui eſt facilis & indubitatus ad eum text. intellectus. Ergo probe aies, ſi delicto non aliàs pateret, quàm ſua confeſsione, poſſe reſtitui: quod ſatis ſuadet equitas, imò vera ratio. Non enim is in necem alterius reſtituitur, ſed vt ſibi adſit, quò is pœnam euitet: quod ſecus eſſet, ſi in alterius incommodum cuperet reſtitutionem eſſe qui, vt eſt in iniuriarum actione, quæ ſopita eſt: & in ſexaginta diebus prętеritis in quibus iure mariti vir mulierẽ adulterij accuſare poteſt. his enim caſibus denegatur ei in integ. reſtitutio. quod ius omiſſum cùm nunc velit repetere, quid aliud, quàm delicti veniam & calumnię deprecatur? & ibi lex ad hoc præcipuè intendit, ſi in tertij præiudicium actus declinet. & ita mea ſententia eſt decla-

randa ea l. auxilium. ſecundum quam interpretationem concludo, non poſſe minorem contra propriam confeſsionem (ſi ſe deliquiſſe ſit faſſus) reſtitui, vbi eũ deliquiſſe certum eſt. quòd ſi non eſſet delictum liquidum, nec de eo pateret, tunc poſſet contra eam reſtitui, ſi à ſe erronceè aut meticuloſè ſeu imprudenter facta in eam is allegarit. atque ita cenſeo.

An minor, qui teſtamẽti, quod inſinuari debuerat, caſſationem iuxta ſtatuti formam non petijt, poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem non petita ſecundum ſtatuti formam teſtamenti non inſinuati caſſatione, non videri reſtitutione dignum: quia in executionibus pœnarum ceſſet reſtitutionis beneficium, ſecundum Bartolũ.*

2 *Diluitur opinio Bartoli, & minorem ad petendam teſtamenti caſſationem eſſe reſtituendum firmis rationibus euincitur.*

CAPVT CLIX.

ADnectitur etiam à Bart. in ea l. auxilium, quæſtio, quam tũc in facto propoſitam aſſeuerat. Eſt enim ſic concepta difficultas, ſtante ſtatuto, vt ſi non inſinuetur teſtamentum intra ſex menſes, poſsit eius caſſatio, ſepoſito tali tempore, peti. Cæterùm ſi minor teſtamenti non inſinuati caſſationem non petierit, poteritne reſtitui, vt ad id denuo admittatur? Et facere teſtatur Bart. in ea l. auxiliũ, vt reijci debeat reſtitutio, quia in exceptioni-
1 bus pœnarum ceſſet reſtitutio. Quod tamẽ ipſe planè firmare non voluit: quia
2 tunc eiuſdem difficultatis eſſet quæſtio. Ego verò putauero, poſſe minorem reſtitui, cùm hæc reſtitutio non aliò tendat, niſi vt minoris negligentiæ medeamur. Nã fuit is vtcunque negligentior, quàm res expoſceret, in ea caſſatione petenda: tum quia verè nõ agatur pro pœnæ executione, vbi de teſtamenti caſſatione cõtenditur. Præterea hęc pœna caſſationis teſtamenti eſt introducta in odium eorum, qui apud ſe teſtamenta defunctorum detinent: quorum intereſt, publicatas eſſe poſtremas voluntates, cùm velle aliud non habeant, vt eſt in l. j. C. de ſacroſanct. Eccleſ. quæ pœna nõ eſt principaliter & præcipuè introducta ratione delicti, ita vt debeat minor ad eam caſſationem petendam reſtitui: in quẽ obijci efficaciter non poteſt, quòd de annullando teſtamento defuncti contendat, quod tamẽ expediat ſubſiſtere, quia eſt hæredi adſcribendum: qui cùm ſciret tempus ad publicationem ſeu inſinuationem teſtamenti præſtitutum, intra illud ſtatuto non ſatisfecerit. Nam viſus eſt tacita quadam incura conſenſiſſe caſſationi teſtamenti, per ſtatutum approbatę: quod ſtatutum efficit, vt ceſſet pręſcripta ratio, agi de annullando teſtamẽto, cùm id ſtatutum introducat, ſiúque præſumendum, non niſi optima ratione & iuſta cauſa ſi ſancitum. Et ita minor ad eam caſſationem petendam reſtitui debebit.

Habente ſtatuto, vt intra menſem fieri accuſatio delicti debeat, ſi tali accuſationi non ſatisfecerit, minor, an poterit reſtui?

SVMMARIA.

1 *Filius, vt ſcelus in patrem commiſſum vlciſcatur, etiam elapſo ſpacio menſtruo, contra ſtatutum reſtituendus ex rationibus in textu annexis.*

CAPVT CLX.

REcenſet etiam Bal. in l. fin. C. in quib. cauſ. quæſtionem ad hoc negotium conferentem: Si ſtatuto introducatur, vt intra menſem debeat in eum, qui deliquit, fieri accuſatio, & eius crimen detegi, poterit ſecundum ipſum minor, eo tempore lapſo, reſtitui,

reſtitui, vt accuſet, etiam ſi paternæ mortis eſſet quæſtio, cùm id tempus ipſo iure cucurrerit. qui an verè ſit loquutus, videamus. Quòd autem effluxo tempore ſit ad id admittendus filius, ita reſtituendus, vel hoc vnum ſuadet, quia eò à minore tenditur, vt ſcelus in eius patrem commiſſum puniatur. Intereſt enim Reip. delicta coerceri, l. bona fides. ff. de poſiti. eſſabuque ex his ea ratio, de pœnæ executione agi, & ita refutandam eſſe reſtitutionem. non enim hic caſus ad priuatam vindictam deflectitur, vt eſt in iniuriarum actione: quod in ſimile edocui procedere in furti & vi bonorum raptorum actionibus, imò eſſet filio imputandum, ſi patris occiſi mortem non vlciſceretur, & homicidium puniendum non curaret, quæ eſt vindicta publica, nō autem priuata. Et ita ego in contrariam aduerſum Bald. eo ſententiam, nempe poſſe tali exemplo filiū minorē reſtitui.

Infans nullo modo de delicto obligatur.

SVMMARIVM.

1 *Infans cùm propter ætatem conſentire nequeat, ēt non peccare poſſe præſumitur.*

CAPVT CLXI.

Vt igitur intelligas, an minor ex delicto obligetur, & vtrùm contra id reſtitui poſſit, te oportet fixas hac in re aliquot concluſiones præſcribere. Prima eſt: Infans qui nondum ſeptennium, exceſsit, aut qui ſit infantiæ proximus, nullo modò de delicto obligatur: vt fruſtatoria ſit in his diſputatio, an poſsit aduer-
1 ſus delictum reſtitui. Nam cùm conſentire nequeat, conſequens eſt ab eo peccari non poſſe: vt eſt in l. infans. & l. impuberem. ff. ad l. g Cornel. de ſica.

Minor aut pupillus, qui doli eſt capax, de delicto tenetur.

SVMMARIA.

1 *Iudicis arbitrio relinquitur, pœnam in pleſtendu pupillis aut minoribus pro delictū qualitate vel aſperare vel mitigare.*

2 *Pupillus aut minor ſi ſimplicitate ducti, citra dolum crimen commiſerint, per reſtitutionem eis contra pœnam ſubuenietur.*

3 *Delictum in genere generaliſſimo ſumptum, etiam matrem, filio tutorem non petentem, à crimine non liberat.*

CAPVT CLXII.

Secunda: Si minor aut pupillus qui doli capax eſt, deliquerint, cùm in eo ſint dolosè verſati, puniendi ſunt. exploſa reſtitutione in integrum, vt eſt in ea l. auxilium, & in l. j. C. ſi aduer. delict. Erit tamen in iudicis manu, penſata delicti qualitate, pœnam (vt videbit) mitigare &
1 moderari. Quòd ſi ſimplicitate ducti, citra aliquem dolū crimen commiſerint, per reſtitutionem à tota pœna eximentur, vt per Bar. in ea l. j. ſi aduer. delict. in qua recenſet & aliud, minorem delinquentem quandoque ex legis diſpoſitione ſic iuuari, vt non ſit opus extraordinario remedio: adferens ad id exemplum, quod eſt annotatum in l. 2. eo. tit. ſi aduer. delict. vbi textus loquitur de matre
2 minore, quæ filio tutorē non petijt. Sed quod ad poſtremum iſtud dictum ſpectat, intellexiſti ſuprà, quæ in eam rem attulimus, maximè non cenſeri matrem tali caſu deliquiſſe, imò potius negligenter verſatam: quod eo loco diſputationis gratia fuit a me propoſitum: qui tamen non abnegem, fatendum eſſe, vt dicatur ibi mater deliquiſſe, ob verba textus, ha-
3 bentia: Licet in delictis neminem ætate excuſari: conſtet: quod ſecus vult in minore matre ſtatuendum. ſic cum is tex. dicat, licet in delictis, etiam neceſſariò præſupponere videtur, delictum in caſu, cuius eſt ibi quæſtio, à matre perpetratum. quod verum eſſe intelliges, modò delictum in generaliſsimo genere aſſumpſeris, vt eſt in l. ſi familia. ff. de iuriſdic. omnium iudicum.

Vtrùm contra dolum prǽſumptum reſtituatur minor?

S V M M A R I A.

1 *Dolus præſumptus, aut præteritum aut futurum reſpicit.*

2 *Reſtitutioni locus eſt, ſi de prǽterito, ſecus ſi de futuro dolo quæſtio ſit: atque idcirco minor, ob contumaciam ſuam condemnatus, reſtituitur.*

3 *Minor non comparendo, aut contra iudicis voluntatem inſtrumentorum editionem omittendo, in dolo quidem eſſe præſumitur, ſed tamen reſtituitur: quod clarius exponitur num 5.*

4 *Contra dolum præſumptum, an & quando. & quibus ſolennitatib minores, & in iudicio litigantes, apud Burgundos reſtituantur, Auctor aliquot exēplis declarat.*

C A P V T CXLIII.

Qvòd autem contra verum do-
lum non ſit minor reſtituen-
dus, hoc eſt ſine omni cōtro-
uerſia: quia malos, & corru-
ptos mores animi infirmitas non excu-
ſat: quæ eſt præcipua & potior legis ra-
tio. tamen prægnantior difficultas con-
ſiſtit in eo ſcrupo, vtrùm contra dolum
prǽſumptum minor poſsit, vel debeat, id
implorans, reſtitui? Itáq; in eo à Scriben-
tib. hæc differentia: Aut is præſumptus
1 dolus præteritum reſpicit, vel de futuro
agitur. Si præteriti ſit quæſtio, tunc locū
eſſe reſtitutioni: ꝙ ſi ad futurum diriga-
tur, ſecus ſtatuendum. Præteriti autem
2 doli exemplum patet in minore, ob con-
tumaciam ſuam condēnato. Solet enim
propter eum caſum reſtitui, & non com
parendo præſumitur eſſe in dolo præte-
rito, l. minor. & ſic quaſi contumax. ff. de
3 minor. Si deniq; iuſſum a iudice minori
fuerit, vt is inſtrumenta omnia, quæ in
cauſa ſunt edenda, producat, ea tamen
non ediderit, reſtitui ad id nihilominus
poterit, vt eſt in l. vbi exigitur. ff. de edē.
per quam argentarius, qui rationes, ad
quarum editionē aſtringebatur, nō edi-
dit: ſi id dolo malo fecerit, tenebitur. ꝙ
ſi de eo malo non apparuerit, culpā ta-
men præſtabit, dolo malo proximā, ad-
uerſum quam reſtitui is poterit. Et hoc
quod de præſumpto malo edocemus,
confert admodum ad exempla infinita,
4 & numeroſa, quę paſsim agitata apud
ſupremum Senatum Dolanum vidi, in-
ter quæ ſimile proponitur. Solet quādo-
que ab eodem Senatu iniungi contendē-
tibus partibus, vt intra tempus præſtitu-
tum vterq; producat inſtrumenta, quib.
ea in lite ſunt vſuri. Fit autem cum inti-
matione, qui eſt praxis terminus: perin-
de continens, ac ſi expreſſum ita eſſet, ſi-
ne ſpe alia dilationis vlterioris. Cæterū
ſi acciderit, reum aut actorem iudicis in-
terlocutoriæ non ſatisfeciſſe, ſed à quib.
allegetur iuſtum impedimentum, & con
grua excuſatio, an num poterunt ad id
expoſtulantes reſtitui, vt de nouo ad ta-
lem exhibitionem admittantur? Cenſen
tur quippe in dolo præſumpto conſtituti
quia iudicis mandato non ſatisfecerunt,
qui eſt præcipuus huius puncti nodus: in
quo memini pleroſque minores ad in-
ſtrumentorum exhibitiones, elapſo ter-
mino, reſtitutos, vbi potiſsimùm nullo
modò hos doloſè verſatos liquidò con-
ſtaret: qui dolus apertè deprehenditur
ex meritis negotij: Quid enim ſi ego cū
aliquo litigem, cui conceſſum ſit à pro-
uincia abeſſe, quia debeat principem adi
re, & cùm ob hanc cauſam accelerаretur
à iudice lis, & ſuperfluæ oēs dilationes
reſecarentur, ego tamen, quò litem in lō-
gius protraherem, inſtrumenta mea non
exhibuerim, quod facilè tamen prǽſtare
poteram, quia apud me ea haberem, nō-
ne eſſet tali caſu iniquiſsimum, me con-
tra eā moram reſtitui, quia euidens ſit
me nulla alia ratione ceſſaſſe, q̄ vt aduer
ſam partem vexarem? Et ita ab eodem
Senatu in exemplo plenè ſimillimo ſcio
ſententiam latam, & partis ſupplicationē
in eo reiectā. Poſſent & in hanc rem plu-
rima alia congeri exempla, quæ quilibet
vir doctus, & qui prudēs eſt iudex, apud
ſe iuxta caſuū contingentiā poterit excu
tere, qui hoc vnum debebit expendere,

an

5 an doloſè pars fuerit verſata? Quare ſi patuerit dolum abeſſe, & minorem iuſta occaſione motum, cur inſtrumēta intra tempus non exhibuerit, competet citra omnem difficultatem reſtitutio in integrum. Solet enim ex iuſtis his cauſis tolli, & planè ſubduci quæuis oppoſita doli præſumptio, quæ deſumebatur ex contēptu iudicis. Annotabis ad hoc vnū, quod ab eodem Dolano Senatu frequentiſsimo praxis vſu obſeruatum noui: Solere etiam his qui maiores ſunt, quandoque ex clauſula generali ſuccurri, vt etiā poſt effluxam intimationē admittantur ad inſtrumentorum ſuorum editionē, modò hos iuſtè impeditos fuiſſe patuerit. & hac occaſione peculiare eſt, apud eundē Senatum obtineri à partibus terminorū ſeu dilationum, quas vocant, pro longationem, ſiue prorogationem: puta, ſi intra decem dies mihi ad inſtrumenta edenda præſtitutos, ego tali exhibitione non poſsim ſatisfacere, potero eius tam arcti termini, prius quàm expirarit, protelationem implorare. quam concedit Senatus, ſi hoc rationi conſonum eſſe agnouerit: puta, quia edoctum ſit, hunc prius diligenter ſua inſtrumenta perquiſiſſe, quæ tamen nullo modo potuerit reperire: cuius diligentiæ teſtes erant plerique boni viri, & inter cæteros Notarij publici, id atteſtantes. Mihi etiam iam ſuppetit, quandoque hac in re allegatum à partibus, talem reſtitutionem implorantibus, Notarium apud quem erant exemplaria, de quibus tractabatur diſtuliſſe ea reddere, fuiſſe etiam opus longo itinere, priuſquam repeti poſſent, quia longè abeſſet is Notarius: & ita Senatus & cauſis iuſtis & rationabilibus tales dilationum prorogationes admittit: quod nō fit tūc via reſtitutionis in inte. quia petuntur, nondum lapſo tempore, ſed quod de breui aliàs expiraret, vt nō fit ex eo neceſſaria reſtitutio. Eſt tamē, vt ſummatim à iudice diſquiratur de veritate cauſæ propoſitæ, ita vt quandoq; ſoleat is ſacroſanctus Senatus iuramentum calumniæ iudicialiter à parte prorogationem implorante, exigere: puta, an malitioſè talem protelationem expoſtulet, & vt is aduerſario ſuo obſit: quod calumniæ ſacramentum paſsim præſtatur, maximè proponentibus & allegantibus cauſarum Procuratoribus, ſe expreſsim nuncium ad dominum litis demandaſſe, quem aſſerunt certum reddiſſe interlocutoriæ à Senatu latæ, puta eſſe inſtrumenta producenda, nondum tamen eum nuncium rediſſet quod vbi iuramento à Procuratoribus talibus expurgatum eſt, ſolitus eſt Senatus ex his & conſimilibus alijs cauſis tales dilationum prorogationes indulgere.

Vtrùm contra dolum præſumptum de futuro reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minorem contra præſumptum dolum de futuro non eſſe reſtituendum ex crebriore Doctorum ſententia.*

2 *Minor quomodo futuri doli conuinci poſſit & argui ex Bartolo exēplum adfertur.*

3 *Minorem non eſſe reſtituendum, vt poſt dicita teſtificata poſſit nouos teſtes producere: aut iam productos & examinatos denuo repetendos curare: vt pote ex qua manifeſtius futurus dolus reſultet.*

4 *Examinat auctor rationes eorum, qui minorem contra præſumptum dolum reſtituendū cenſuerunt: cùm non minor, ſed huius tutor, omni ſiniſtra ſuſpitione vacans, reſtitutionis negotium tractet.*

5 *Pupillo iniuſtè litigante, tutorem ad exſoluendas impenſas teneri; ideo q; conſentaneum eſſe, tutorem à ſuſpicione doli liberum eſſe non poſſe.*

CAPVT CLXIIII.

ACcedamus iam ad ſecundam aliam concluſionem, vbi eſt quæſtio doli præſumpti de futuro: in quo crebrior Doctorum eſt opinio, reſtitui minorem non debere. Quomodo autem futuri doli poſsit conuinci & argui, Bartolus adfert exemplum in l. j. §. nunciatio.

ff. de operis noui nunciatione, quod eſt:
Si poſt teſtium publicationem velit, qui
minor eſt, reſtitui, vel vt teſtes nouos pro-
ducat, vel iam productos & examinatos
ad nouum admitti petat teſtimonium.
Satis enim ex hac petitione futurus do-
2 lus reſultat. Nam cùm facta & abſoluta
ſit teſtium publicatio, velitque denuo
hos repeti, præſumitur nõ ignoraſſe, qui-
dam hi depoſuerunt, ita vt non abſit ab
eo grauis, & quæ vrgeat, futuræ ſuborna-
3 tionis teſtium ſuſpicio, vt eſt in Authen-
tica, qui ſemel. C. de prob. è qua ſuſpi-
cione reſultat etiam futurus dolus. Huic
autem reſtitutionis reiectione accedit,
quòd boni ſit iudicis, eum numerum te-
ſtium cohibere & refrænare, vt in l. non
videtur. ff. de in integ. reſtitutione. præ-
terea quemadmodum ad fuſiorem te-
ſtium examinationem admitti denuo
minor non debet, multo minus, vt iam
productos & examinatos teſtes curet re-
peti. Præterea cum iure communi ſit v-
ſus, nec diligens paterfamilias plures nu-
mero teſtes produxiſſet, quid ei erit opi-
tulandum, vt ad nouam examinatio-
nem admittatur?

Qui tamen contrarias partes ſunt ſe-
quuti, cenſuerunt poſſe ad id minorem
via reſtitutionis admitti, cùm non ab eo
ſed ipſius tutore lis exerceatur, vt pari iu-
re poſsint tutores reſtitutionem impe-
trare. in quib. ceſſabit omnis ſiniſtra ſu-
ſpicio: nec erit argumentum, quare ſub-
ornatione notari debeant, cùm non ſuũ,
ſed alienum tractent negotium, arg. l. vi-
deamus. §. j. ff. de in litem iuran. & per
4 Iaſonem in l. vbi exigitur. ff. de edendo.
Facit etiam, quod tutoris dolus his no-
ciuus eſſe non debeat, toto titulo. ff. quã-
do ex fact. tutor. & in l. apud Celſum. §.
Iulianus. ff. de doli except. Aiunt præte-
rea, à minore dolum abeſſe, l. j. in fine. ff.
de eden. l. j. §. ſi accuſationem. ff. ad Tur-
pil. l. edicto. in fine. ff. de iure fiſci. necnõ.
in l. ſi quis in graui. §. ſi quis ignorans
ff. ad Syll. quæ omnia afferunt ad id cõ-
ferre, quod doceatur, poſſe reſtitui minorẽ,
vt iam examinatos teſtes curet de nouo
& denuò interrogari: teſtanturque ad id
expreſſim conuenire l. minor 25. annis
omiſſam allegationẽ, ff. de minor. Mihi
tamen magis placet oppoſita opinio, quod
reſtitui nullo modo minor debeat, quia
immineat timor futuræ ſubornationis.
Nec obeſt, in tutore ceſſare eam ſubor-
nationis qualitatẽ, quia non ſuum nego-
tium, ſed alienũ tractet. Nã cùm ipſe pu-
pilli nomine litem inſtituit, eſt veriſimi-
le, vt in eũ aliqua moueatur affectione,
cuius perſonæ & bonorũ adminiſtratio-
ni ſit præfectus: potiusque deſideret, vt
vincat, quàm ſuccumbat pupillus quod
eo magis præſumitur, quia ſi iniuſtè à pu-
pillo ſit litigatũ, tutor expenſas litis ſuf-
ferre tenetur, vt eſt iuris notiſsimi. Sic
hæc manifeſtè arguunt probabile tuto-
ris in ea re deſiderium, & ita ceſſare præ-
ſcriptam conſiderationem.

Quod præterea dictũ eſt, tutoris dolũ
pupillo non obeſſe, hoc, me iudice, nihil
ad negotiũ conducit, cùm principalis ſit
quæſtio, & eò tendat nodus ac ſcopus
quæſtionis, vtrùm contra præſumptũ do-
lũ futurum minor poſsit reſtitui? in quo
quid, quæſo, habet cõe, tutoris dolum nõ
obeſſe pupillo? vt hæc pro contrario ar-
gumento adferri, me iudice, non debue-
rint, cùm & talis, de dolo tutoris conclu-
ſio, ſit intelligenda vbi ſuo nomine tu-
tor tractat negotiũ: ſed cùm petit denuo
teſtes in lite, quã pupilli nomine inſti-
tuit, examinari, id non ſuo, ſed pupilli no-
mine agit. Minus eſt concludens tertia ra-
tio in minore dolũ non præſumi, immò
vt ab eo abſit: quia cum hoc caſu obſtu-
rã ſubornatione inſit aperta doli ſuſpi-
cio, eliditur hæc contraria talis præſum-
tio, quę longè eſt vehementior & effica-
cior, per l. Diuus. ff. de in integ. reſtit. cùm
& ex ea reſultet iuris & de iure præſum-
ptio, contra quam non admittitur pro-
batio, vt in Authent. ſed iam neceſſe. C.
de donat. propter nupt. Et ita ex his ha-
bes deſenſatã cõem ſniam, nõ eſſe reſti-
tuendum minorem, vt poſt didicita te-
ſtificata poſsit nouos teſtes producere,
aut iam productos & examinatos de-
nuò repetendos curare: cui adeſſe ne-
quit l. in oppoſitum allegata, mi-
nor

tior 25. annis omiſſam. ff. de mino. quia ibi admittitur minor, vt quam omiſit, nouam allegationem proponat. ſed id eſt ita declarandum, vt ante didicita teſtificata agat.

Reſtituitur minor aduerſus dolum præſumptum de futuro, vbi de præſenti damno appareret.

SVMMARIA.

1 *Minor ad nouã teſtium productionem tum demum reſtituitur, ſi prius ſummaria omnium priorum teſtimoniorum cognitio præceſſerit, aut damnum, quod patitur, liquidum fuerit.*

2 *Teſtium nouorum probatio per iuramentum minoris facienda.*

CAPVT CLXV.

Quæ tamen communis doctrina patitur aliquam declarationem, Iuri & praxi admodum conuenientẽ, & ſecundum quam ego iudicatum memini: quæ in eo reſoluitur, niſi de præſenti damno appareret. Exempli gratia: minor poſt teſtium publicationem, & didicita teſtificata, ſupplici libello declarauit, teſtes quos ea in lite examinari curauerat, nihil pro ſuæ intentionis fundamento depoſuiſſe, ſe tamen alios habere, qui longè certius veritatẽ ſint explanaturi, & de ſuo iure depoſituri, vt is ſe reſtitui ad eam nouam teſtiũ productionem peteret. Qua in re fuit conſideratum, prius quam indulgeatur 1 reſtitutio, debere præcedere ſummariã quandam cognitionem: puta, an num minor a ſua probatione defecerit, aut vt actus exigebat, ſatisfecerit? vt ſi inualida eſſe teſtimonia patuerit, debeat ad eã nouam productionem reſtitui, etiam eorum, quos iam examinandos curauit, quantumuis teſtificata didicerit: vel hac ratione, quia de præſenti damnum quod is patitur, ſit liquidum, de quo certũ poſt viſas atteſtationes fertur iudicium. Cum enim ſit minor læſus, quare non indulgebitur reſtitutio? Sed prius quam reſtituatur, adhibenda eſt talis plena actus inueſtigatio: vt iam memoria teneam, infinitos minores iuxta eius caſus contingentiam etiam poſt didicita teſtificata reſtitutos: quod tu debes intelligere, cùm nõ eoſdem quos iam produxit, ſed nouos alios examinari petit teſtes. quia ſi eoſdem, vrgeret in eum ſubornationis ſuſpicio, quos præſumeretur edocuiſſe, quid eſſent denuò depoſituri, & quibus modis & vijs prima eſſent retractaturi teſtimonia: quæ ſuſpicionis ratio ceſſat, ſaltem non tam concludit alio membro vbi nondum productos petit examinari, ad quod admittitur ipſe: ea tamen lege, vt docere debeat, ad ſe hos teſtes de nouo ſuperueniſſe, nec antea ſciſſe, an de 2 re ſua poſſent deponere. Quæ eſt declaratio Innocentij in cap. auditis, extra, de reſtitutione in integrum. Fit autem paſſim talis probatio per minoris iuramentum: Et eadem ratione admittitur aduerſarius, vt ſi volet, poſſit demonſtrare minorem id non ignoraſſe, cum ſit hæc negatiua loco & tempore coarctata, vt eſt in l. actor. C. de probat. quòd quandoque declaratum a minore fuerit, ſibi tales teſtes adeſſe, aut ſi quæ ſit alia conſimilis probatio. Sic habes etiam poſt didicita teſtificata minorem reſtitui, vbi præſens eſt damnum, vt nouos teſtes producat, & examinandos curet.

Debeat num per reſtitutionẽ admitti minor ad teſtium repetitionem poſt didicita ab eo teſtificata?

SVMMARIA.

1 *Minorem etiam poſt didicita teſtificata, certis interuenientibus medijs in textu hic ſubiunctis, reſtitutionis beneficium impetrare poſſe ex ſententia Bartoli: quam etiam*

*etiam in iudicijs obſeruatam Auctor at-
teſtatur.*

1 *In repetitione nouorum teſtium poſt didi-
cita a minore teſtificata, quanta & quã
accurata diligentia Iudicis in perueſti-
gandis & cognoſcendis huius negotij cir-
cumſtantijs eſſe debeat.*

3 *Teſtium repetitio etiam neceſſaria, cum a iu-
dice, aut eius locum tenente in examina-
tione teſtium imprudenter aliquid aut
oſcitanter eſt omiſſum.*

CAPVT CLXVI.

AT hoc denuo repetamus,
quod ſupra obiter attigi-
mus, ſi velit admitti mi-
nor poſt didicita teſtifica-
ta ad eorundem teſtium
repetitionem, tunc eo caſu debere reijci
reſtitutionem ob tam grauem & vrgen-
tem subornationis teſtium ſuſpicionem
quia fortaſſe, viſis & perceptis ſuorũ te-
ſtium depoſitionibus, cum ſibi eorum te
ſtimonia nihil profutura noſſet, falſi ali-
quid eiſdem teſtibus, quorum repetitio-
ni inſiſtit, ſuggeſſerit: & ita quilibet pri-
1 mâ facie iudicabit. Bart. tamen in eo §.
nunciatio, etiã hoc caſu minorem poſſe
reſtitui putauit: ſed cum eo temperamẽ
to, vt præcedere debeat ſummaria co-
gnitio, & hoc a iudice examinari, ſi talis
teſtiũ repetitio ſit neceſſaria, & per quã
poſsit minor in ea lite vincere. Cuius o-
pinionem ſcio in iudicijs obſeruatã: hoc
tamen ordine, vt iudex primũ ad amu-
ſim perlegendas perpendendas minoris
probationes curet, vt videatur, an num
in eis eſſent, quæ eius intentioni deſer-
uirent: exacto demum a minore iuramẽ
to, prius quã reſtitueretur, quo declaret,
quod nihil teſtibus ſuggeſsiſſet, aut fal-
2 ſo ſuppreſsiſſet. Cæterũ, cum in taliũ te-
ſtiũ repetitione iudex verſabitur, debe-
bit ipſe acutiſsimè peruidère, quid, quo-
modo, & qua in re deponant & teſtificẽ-
tur: atq; ad id præcipuè animaduerte-
re; in quo a priore eorum diſcedant di-
ſpoſitione: quo vultu, qua cõſtantia, qua
trepidatione, quibus rationibus moti,
quid eos ad id inducat, & cur tam variè:
quæ omnia vir bonus, is maximè, cui te-
ſtium repetitio eſt cõmiſſa, debebit ſum
ma cum diligentia inquirere, nec horum
aliquid aut conſimiliũ prætermittere: ſitq;
ea ratione, ne ſub tali minoris ætatis ve-
lamento tertio præiudicium inferatur:
ita vt ex his cenſuerit Bar. ſemper etiam
poſt didicita teſtificata minorem reſti-
tuendum, vbi potiſsimum præſens dam-
nũ eſt apparens, ſiue eoſdem, ſiue nouos
teſtes velit repeti. In cuius ſententiã ego
eo, ſed ita, vt obſeruari debeant, quæ pri
mum præmiſimus, per quæ eſt ſatis op-
portunè reſponſum ad eam ſubornatio- 1
nis ſuſpicionem, quæ poſteriori caſu ineſ
ſe dicitur, cum id purgetur tum minoris
ſacramento, tum ipſa rei veritate, vbi de
pſenti dãno apparet, & quia aliàs ſine ea
repetitione fieret minoris deterior con-
3 ditio. Solet ẽt eorundem teſtium quan-
doq; peti repetitio, cum iudex, aut qui ta
liũ interrogationi eius mandato præfe-
ctus eſt, imprudenter hos examinandos
ſuper vnius facti poſitione neglexerit: qđ
tamen per ſuas ſcripturas, in ea lite exhi-
bitas, minor deduxerat. Atque hic caſus
eſt ſine aliqua dubitatione, qui non ſo-
lũ minori, ſed & maiori annis 25. accom
modari poterit. Nihil. n. eſt quod hac in
re aſcribatur vtriq; ita vt omnis culpa ſit
in iudicẽ tam ſupinum & hebetẽ potius
reijcienda. Quòd autem de ea præter-
miſsione facilè poſsit patere, hoc deſume
tur ex forma articulorum in ſcripturis
conceptorum: cui etiam plurimum ade-
rit ſtylus, quo apud Burgundiones paſ-
ſim vtimur: ſecundum quem pars, quę
produci teſtes curat, exhibet iudici char
tulam papyraceam, quam vocant vulga-
to ſermone Attiquet, in qua ſunt deſi-
gnati articuli, ſuper quibus petit teſtem
examinari, ita vt contingi poſsit ad eam
teſtis depoſitionem, & videri, an num ſu
per tali facto & articulo examinatus is
fuerit. Suppetit vnum in hanc rem, iudi
cem ob præmiſſam examinationem ſu-
per contentis in vno articulo, (cum ta-
men id pars petijſſet) quandoque con-
demnatum a Senatu, vt eius expenſis te

ſtes de eo facto interrogarentur. Vidi ex aduerſo Senatorem Dolanum, cui talis negligentia ab aduerſa parte obiecta fuiſſet; cum tamẽ id falſo ei impingeretur) abſolutum, ac in partem, quæ tam iniquè & iniurioſè eum notauerat, ei actiones, quòd aiunt, reſeruatas, vt ſi quid dedecoris ſibi illatum putaret, poſſet in eã agere, & eo medio honori ſuo conſuler.

Quod autem prædiximus, admittendam eſſe in minoris fauorem teſtis repetitionem, maximè reſtitutionis in integrum beneficio, hoc tu abſurdum exiſtimare non debebis: quia eueniſſe potuit, vt is cui commiſſa eſſet examinandorũ teſtium cura, teſtem ſuper vno facto, a minore poſito, interrogarit, non tamen plenè, abſolutè, & vt decuiſſet, pro veritate eruenda: prætermiſsis fortaſſe ab eo circunſtantijs & qualitatibus, quas neceſſariò elucidare oportebat, & ſuper eis teſtem audire: quo caſu ſine difficultate æquum eſt, teſtem repeti, argum. l. 1. §. qui accuſatorem. ff. ad Turpil. & l. qui deſtitit, eodem tit. quibus locis præmittitur regula, eum qui ab accuſatione deſtitit, non poſſe poſtmodum ob futuræ calumniæ timorem accuſare: & tamẽ ibi minori ſuccurritur, vt idem iuris ſtatui in conſimilibus debeat caſibus. Mihi tamen non videtur hoc exemplum ſubiecto themati conuenire. Quis enim inficiabitur, debere teſtem repeti, cum tali caſu non cenſeatur interrogatus, quò maximè aliquid agendum ſuperſit, argumen. l. fina. C. ad Syllan. vbi nihil actũ iudicatur, ſi aliquid, potiſsimum quod eſt ſubſtantiale, ſit adhuc efficiendum. Quæſtionis autem ſumma in eo conſiſtit, An ſuper eodem facto, de quo iam eſt a teſtibus depoſitum, poſsint ijdem teſtes denuo & de nouo repeti. Sic ex prędictis intelligis, etiam poſt didicita teſtificata minorem poſſe reſtitui, vt de nouo teſtes examinandos petat, vel vt iam examinatos ſuper eiſdem articulis rapetendos curet: quod aſſequi ipſe debebit beneficio reſtitutionis in integrum, obſeruata maximè forma, cuius ſupra iam meminimus.

Opinio eſt Alexandri, poſt didicita teſtificata minorẽ ad eorundem teſtium repetitionem non admitti, niſi ante eorum publicationem ipſe primum diligentem teſtiũ perquiſitionem fecerit.

SVMMARIA.

1 *Diſquirit Auctor de veritate limitationis quam adfert Alexander in § nunciatio: ſtatuitq́, minorem ignorantem, quos teſtes, qui de ſuo iure teſtificari poſſent, producere debeat, eſſe meritò reſtituendum.*

2 *Refutata ſententia Speculatoris & Alexandri declaratur l. verum. §. ſi in cauſa. ff. de minor.*

CAPVT CLXVII.

NON tamen extra negotium videbitur, hoc paſſù recenſere limitationem, quam ad prædicta adfert Alexander in eo §. nunciatio, quo loco ab eo ibi aſſeritur, ſic eſſe declarandam præſcriptã concluſionem, non admitti minorẽ poſt didicita teſtificata, niſi prius quam publicarentur atteſtationes, ipſe diligentem teſtium perquiſitionem feciſſet: quia cũ eo caſu ſua facilitate læſus non fuerit, imò nec aduerſarij dolo, non eſt, cur debeat reſtitui, argum. l. fin. C. de reſtitu
1 tio. in integrum. in qua habetur, legem non adeſſe minoribus in his, quæ præter miſerunt, vel ignorauerunt: quaſi ab oppoſita inductione velit is textus, non eſſe hoc exemplo his ſubueniendum: cum ea qua ſunt vſi, diligẽtia ſatis & abundè reſtetur, nihil ab his ſciẽtibus omiſſum. In cuius limitationis cõfirmationẽ teſtatur. facere l. verũ. §. ſi locupleti. ff. de mi. ſub illis verbis. Neque lubrico ętatis captus eſt. A quo ẽt recitatur in eandem opinio

nem

nem declinaſſe Speculat. ſub titu. de reſtitu. in integrum. § quod ſi in cauſa. Sed quòd vterque eorum a veritate defecerit, ſequentibus doceri poſſe exiſtimaui, qui omnino exiſtimarem, eam l. fi. C. de reſtitutione in integrum, non poſſe ad eius difficultatis extricationẽ referri: in qua tamen ipſe ſuę intentionis ſummam cõſtituit: immò, vt iam intelliges, apertè in eum contorquebitur. Habet enim is textus, minorem in his quæ prætermiſit, reſtituendum. Vt autem caſui ſuppoſito id adaptetur, ſi diligentiſsimè minor teſtes quos de nouo produci expoſtulat, perquiſierit, an tu ideo iudicabis inferendum, ab eo prætermiſſos non eſſe? Ego autem talem argumentandi ſeriem probare nõ poſſum, qui potius credam dicendum, cum ignoraret, quinam hi teſtes eſſent, hos prætermiſiſſe: puta, quia neſcius eſſet, quinã de iure ſuo teſtificari poſſent? quod ſecus ſtatuendum crederem: & ita Alexandri probarem ſentẽtiam, vbi certo ſciſſet minor, quos deberet in teſtes aſſumere: ſed qui ignoraret, vbinam, & quo in loco eſſent, & quos reperiſſe non potuerit, quãuis diligentiſsimè eos perquiſierit. Quod ſi tu primo caſui inhærendum probes, veliſq; ſecundum cum Alexandri opinionem tutari, dico pleraque eſſe alia, quæ in eũ mirum in modum vrgẽt, maximè finalis ratio, ob quã poſt didicita teſtificata minor reſtituitur. quæ eſt, quia de præſenti læſus ſit: & ita ſi eius diligentia hoc induceretur, vt reſtitui non deberet, non eſſet illius præſenti læſioni & damno ſuccurſum. Cæterum l. illa fin. C. de in integ. reſtitut. diſponit legem. adeſſe minoribus in his, quæ ipſi ignorauerint: vt cum hic ignorarit, quos teſtes eſſet producturus, debeat meritò reſtitui. Quòd ſi iuxta eam Alexandri ſentẽtiam ceſſaret reſtitutio, ipſe ſua diligentia damnum & incommodum aſſequeretur. Eſſet autem id nõ ſolum abſurdum, ſed etiam iniquiſsi-
2 mum, argu. l. fin. C. depoſiti. Nec etiam accedit auribus l. verũ. §. quod ſi in cauſa quia ſi ad amuſsim eius §. mens excutiatur, annotabis eo §. diſponi, minorem non ſui facilitate, nec aduerſæ partis dolo læſum, ſed per caſus fortuiti euentum quo poſteriore caſu lex non vult eum reſtitui debere, quia non dicatur circumſcriptus: quod vltimum membrum eſt prorſus diſtinctum & ſeparatum ab aſſumpto themate. Sed & hoc ipſe abnegare vix poteris, quin ſupra poſito exemplo dicatur minor ſui facilitate læſus: quia etſi ea, qua potuit, ſit vſus diligentia, cum tamen teſtes examinati nõ fuerint, nonne hoc ſatis ipſius facilitate eueniſſe iudicabitur? quæ facilitas ſic conſiderabitur: quia ſi perquirendorum teſtium ſolicitudo optimo patrifamilias commiſſa fuiſſet, ipſe fuiſſet diligentior, quam minor fuerit in eis teſtibus perquirendis. Quare meum eſt iudicium, eſſe ab Alexandri limitatione deficiendum, ſi potiſsimum tu ſic eam declarandam
2 ducas, vt eſt concepta, poſt didicita teſtificata non eſſe minorem ad nouam teſtium productionem reſtituendum, vbi diligenter in eis teſtibus perquirendis fuiſſet verſatus, ac cum ſciſſet, quoſnam eſſet teſtes producturus, & quorum teſtimonio vellet vti: in cuius tamen opinionem eo, cum id minor ignoraſſet.

Reſtituto minore, vt is nouos teſtes producat, an num etiam eius aduerſario conſuletur, vt eadem ſi volet, ſuorum teſtium vtatur productione?

1 *S V M M A R I A.*

1 *Minore poſt didicita teſtificata reſtituto, & ad producendos teſtes nouos admiſſo etiã illius aduerſarium eſſe ad conſimilem productionem admittendum, ex ſententia Auctoris, nu. 5. & 7.*

2 *Diſcedit a priore concluſione Bartolus: hanc afferens rationem, quod diſtincta ſint probationum actoris & rei capitula.*

3 *Minorem & aduerſarium ſuper eodem facto*

ſto probationem inducturos, hunc æquè ac illum eſſe admittendum.

4 *Reſtituto minore, aduerſarium eius idcirco repellendum eſſe aſſerit Bartolus, quòd mi nori ex ſpeciali priuilegio teſtes producere propter improuidam ætatem liceat.*

6 *Reſtituto aduerſus contractum minore etiã eius aduerſarium ad veterem actionem eſ ſe reſtituendum.*

CAPVT CLXVIII.

EST & in eadem materia excitata quæſtio a Bartol. in eo §. nunciatio, Vtrum minore ad teſtes producendos poſt didicita teſtificata reſtitutio, ſit ſimili ratione eius parti aduerſæ ita deferendum, vt reſtitui debeat? Sunt autem ſecundũ eum, qui crediderunt, vtrique id competere, argum. l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſa-
1 ctionem: necnon l. quòd ſi minor. §. reſti tutio. ff. de minorib. & l. 1. C. de reput. quæ fiunt in iud. In oppoſitum tamen ac cedere ſcribit, diſtincta eſſe probationũ actoris & rei capitula: quia probandum
2 ſit ab actore, a ſe mutuatum: reus verò ſe ſoluiſſe docere debeat quæ duo ſunt omnino ſeparata, vt in l. etiam. §. ex cauſa. ff. de minorib. Et ex ſeparatis non fit concludens argumentatio, in l. Papinianus exuli. ff. de minor. & hac cauſa repel
3 lendum aduerſarium. Tandem ſic ab eo reſoluitur hic nodus, vt ſi ſuper eodem facto vterq;, puta, minor & aduerſarius velint probationem inducere, quia ſit vtrique neceſſaria, debere etiam in eum caſum aduerſarium ad id admitti, vt eſt in illo § ſi ex cauſa. Quòd ſi minor ſe in pluram factorum probatione audiri expoſtulet, quorum fuit ab eo omiſſa probatio: ſi minoris prætermiſsio occaſionem præſtiterit, quare aduerſarius nõ probauerit: quia cum agnoſceret, minorem ab intentione excidere ; neglexerit ſe exceptione tueri, ſatis iudicans, minore non probante, ſe abſoluendum futurum, tunc eſſe eo caſu reſtituendum, per l. quòd ſi minor. §. reſtitutio. ff. de min. ſecus ſtatui volens, vbi minoris omiſsio talem occaſionem non præſtitiſſet, vt eſt in eo. §. ex cauſa. Demum adijcit, non obeſſe l. petendæ. C. de tem. in integ. reſtitutionis, quæ vult, dilationem vni parti conceſſam, alteri communem eſſe debere: cum ſecundum eum non detur hoc caſu noua minori dilatio, ſed perinde admittatur, ac ſi nondum prior expiraſſet. Scribit denique, non refragari l. fin. C. de fructibus & litium expenſis: in qua diſponitur, in iudicijs obſeruandam æqualita-
4 tem, quia ſit quæſtio priuilegij, quod minori ob eius imbecillem ætatem conceditur: hæc Bar. Ego verò crediderо, omni caſu & eadem ratione aduerſariũ ad teſtium productionem ſeu repetitionem admittendũ, ſiue minor omiſsionis cauſam præſtiterit, ſiue non. Me autem ad id trahit vulgatiſsimum illud Iuriſcõma, Non debere claudicare iudicia, arg. l. die Sabbathi. C. de Iudæ. Imò me magis ad id inducit doctrina Scribentium
5 in ea l. petendæ, per quam ibi paſsim ab eis reſoluitur, poſſe minoris aduerſariũ, minore admiſſo, conſimili teſtium repetitione vti. Facit deniq; quòd reſtituto
6 aduerſus contractum minore, ſit etiam eius aduerſarius ad veterem actionem reſtituendus, vt ea l. 1. C. de reputa. quæ fiunt in iud. vt quare idem in iudicijs diſponi non debeat, haud agnoſcam, arg. l. omnem. ff. de iudici. Quinimò ſemper cenſetur intereſſe aduerſarij, vt ad nouã is admittatur probationem. Nam etſi minor numeroſos teſtes examinari curauerit, quia tamen nouos ſibi delegit, expediens eſt aduerſario, noua etiã examinatione vti: quæ hoc fortaſſe efficiet, vt probationes reperiantur pares: in quẽ caſum eſſet confugiendum ad doctrinã Bart. in l. ſi duo. ff. vti poſſid. & videndũ, quinã ex his concludẽtius depoſuiſſent, qui denique digniores eſſent. Penſandæ etiam ſunt pleræque aliæ circunſtantiæ, in quas non incideret, maiore ad eandẽ examinationem teſtium admiſſo. Sic cũ ſemper eius interſit, eam probationem ſuſcipi, quare non indiſtinctè & ſepoſita Bart. conſideratione admittetur? Nec mihi is ſatiſfacit, qui reſpondens ad eam

l. pe-

ſpetendæ, putauerit hoc noſtro exemplo de noua dilatione indulgenda non tractari: quod ego omnino abnego: quia indubitatum maneat, poſt didicita teſtificata, & publicationes factas, omnẽ probandi dilationem (quod ad principale negotium ſpectat) euanuiſſe, vt vel hac ratione reputari noua dilatio debeat: quam ego non nouam ſolum, ſed & extraordinariam reputandam cenſeo, cum ad eam per reſtitutionem in integrum (quæ eſt ſubſidiaria) perueniatur. Nec eſt etiam concludẽs finalis Bartoli ratio, ideo repellendum minoris aduerſarium, quòd minori ex priuilegio ſpeciali id ob eius improuidam concedatur ætatem. Nam etſi hoc verum ſit non tamen ex eo deducitur, quin ſimile ius in aduerſarium transfundi debeat: quia ex alterius perſona conſequatur tertius beneficium & priuilegium, quod tamen per ſe aſſequi nõ poterat, vt eſt in l. etſi poſt mortem. §. fi. ff. de bon. poſſ. contra tabulas. vt his ſic excuſsis ipſe intelligas, reſtituto minore poſt didicita teſtificata, vt
7 nouos teſtes producat, aut iam examinatos repetat, poſſe eodem iure illius aduerſarium vti, ſiue minor præſtiterit occaſionem omiſſæ probationis, ſiue cum non in cauſa fuerit, vt ego contra Barto. in hoc eundum putem.

An contra contumaciam debeat minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 Contumaciam inter grauia delicta eſſe connumerandam.

2 Minor, qui iudicis mandato non ſatisfacit, in dolo eſſe præſumitur,

3 Minor etiam ſi contumax ſit condemnatus: tamẽ reſtitutionis auxiliũ implorare põt.

4 Minorem citanti nuncio reſpondentem, ſe nolle comparere, verum eſſe contumacem, ac ideo reſtitutione indignũ. ſecus ſi nuncio nihil reſpondeat, aut ad domum tantum citatus ſit, ex diſtin. Abbatis.

5 Minorem contra præſumptum dolum, ex contumacia reſultantẽ, auxilio reſtitutionis in integ. eſſe iuuandum: ſecus ſi veri doli coarguatur, ex opin. Bartoli.

6 Minorem non debere reſtitui, vt appellet, etiam data vera contumacia: & tamen eſſe reſtituendum contra ſententiã, ex vera contumacia latam, ſecundum Bart.

7 Reuocat Auctor in dubium ſententias Bartoli, nu. 5. 6. adductas & an minor contra veram contumaciam aut præſumptam reſtitui poſſit, diſquirit.

8 Minor, ſeſe maiorem aſſerens, ſic in dolum incidit, vt reſtitutionis beneficio vix amplius gaudere queat.

9 Exploſa & refutata ſententia Bartoli, cum Abbate ſentit Auctor: Minorem videlicet qui verus ſit contumax, nullo modo reſtituendum, etiam contra ſententiam, ex contumacia latam, ne aduerſus delictum reſtitutio concedi videatur.

CAPVT CLXIX.

VT denique redeat ſermo ad principale negotiũ, quod eſt: Vtrum in delictis lex minori adſit, poterit nõ abſurdè nec impertinenter hoc loco excuti, ſi citatus minor contumax fuerit, quia non comparuerit, atque in eum lata ſententia, an num contra talem poterit reſtitui contumaciam? Solet autem in eo dubitationẽ
1 excitare, quòd contumacia delictum eſſe iudicetur, l. contumacia. ff. de re iudica. Auget denique difficultatem, minorem præſumi eſſe in dolo, quia mandato iudicis non ſatisfecerit, l. non poteſt. ff. de re
2 gul. iur vt inter grauia delicta reponatur cõtumacia, cap. 2. extra, de maio. & obedien. In contrariam verò partem accedit l. minor. ff. de minor. quæ eſt Hermo
3 genis, cuius verba ſunt hæc: Minor etiam ſi quaſi contumax condemnatus ſit, in integrum reſtitutionis implorabit auxilium: quaſi denotet contumaciã non ſecludere reſtitutionem in integrum. In quorum extricatione Panor. in cap. auditis, extra, de reſtitutione in integrũ, ſcribit attendi debere, an minor nuncio, qui eum citauit, reſponderit, ſe non compariturum

4 dicturum: & tunc nō debere reſtitui, quia
verus ſit contumax, argument. eorum
quæ notantur in l. fina. ff. de reſtitutione
in integrum. Quod ſi verus non ſit con-
tumax, quia ad domum tantum citatus
fuerit, aut nuncio, eum citanti, nihil re-
ſponderit, voluit eſſe locum reſtitutioni,
cum potius in culpa, quam dolo nō com
parendo eſſe cenſeatur. Bartolus tamen
in ea l. minor, fuit planè contrariæ ſen-
tentiæ: aſſerens, poſſe minorem con-
tra præſumptum dolum reſtitui, qui ta-
5 men in vero dolo probet reſtitutionem
reijciendam. Sic cum ex contumacia
præſumptus dolus, & non verus elicia-
tur, debebit conſequenter ſecundum
eum reſtitui. Adnectit & aliud: etſi ve-
rus contumax appellans non audiatur,
6 vt in l. ex conſenſu. §. fina. ff. de appell.
non tamen ex eo ſequitur, quin reſtitui
debeat, modò is minor ſit per eam l. mi
nor. Cuius etiam dicit ſimile eſſe anno-
tatum in l. vnica. C. ſi de momenta. poſ-
ſeſſ. Ait denique eſſe indubitatum, mi-
norem contra ſententiam poſſe reſtitui:
vt, quare & num hoc caſu ſic ſtatui de-
beat, non videat: cum hic ſe ita reſtitui
expoſtulet, vt reponatur in eo ſtatu, in
quo erat ante contumaciam, & ſic vt re-
tractetur ſententia, ob contumaciam
lata. Nam ſi alias contumaciam non
ſequeretur ſententia, non eſſet contra
contumaciam aliqua opus reſtitutione.
Fatetur tamen, & omnino admittit, mi-
norem qui eſt verus contumax, non eſſe
reſtituendum: quia tunc contra verum
dolū dicatur reſtitutionem impetrare:
ita vt reſolutiuè hac in re ſic dicendum
exiſtimet: Si minorem, qui reſtitutio-
nem impetrat, effingas verum eſſe con-
tumacem, aduertendum tunc eſſe, num
ſit tantum in præſumpto dolo, qui ex
vero dependet, & qui veri doli ſit ſpe-
cies? quòd ſi præſumptus fuerit, reſti-
tui debere, idque non ſolum contra con
tumaciam, ſed vt etiam aduerſus ſen-
tentiam in eum latam prouocet: quod
colligitur ex notatis in l. vbi exigitur. ff.
de eden. Quòd ſi in vero dolo eſſe iudi
cetur, tunc (vt prædiximus) ſi ſe reſtitui
contra verum dolum, ſeu læſionem ex
eo contingentem petierit, reſtitui non
debere: ſecus vbi id contra ſententiam
ob eius contumaciam latam expoſtu-
laſſet: hæc ille. Secundum quam doctri-
nam vides, quam ipſe ſit Panormitani
ſententiæ prorſus pugnans & contrarius.
Quiſnam autem eorum ſit verius lo-
quutus, videamus. Prius tamen, quam
id à nobis explicetur, ego diſputandi gra
tia, & vt facilius ac verius deſumatur,
nitar docere fruſtratoriam poſſe iudica-
ri hanc controuerſiam, imò ridiculam
eſſe diſputationem, quæ eſt, An contra
7 veram contumaciam ſeu præſumptam
poſſit minor reſtitui? quia defendi po-
teſt, in minorem non cadere contuma-
ciam: ſolus quippe adeſſe nequit iudi-
cio, l. cum & minores. C. ſi aduer. rem iu
dic. imò exigitur curatoris auctoritas, l.
clarum. C. de auctor. præſt. & l. ſi curato
rem habens. C. de in integrum reſtitu-
tione mino. & ita videtur, non potuiſſe
ab eo ſolo efficaciter nuncio reſponderi,
ſe iudicio non interfuturum: & ſic non
eſſe in eo veram contumaciam conſide-
rabilem. Sed poterit ſic talis obiectio re
ſolui, maximè eam curatoris auctorita-
tem, cum de delicto agitur, non eſſe ſpe-
ctandam aut attendendam, minore doli
capace exiſtente, alias ipſe ſolus delinque
re non poſſet: quod tamen eſt falſiſſi-
mum, vt eſt in eadem l. auxilium. cuius
rei eſt euidens aliud teſtimonium. Nam
minor qui ſe maiorem aſſeuerat, ſic in
8 dolum incidit, vt reſtitui non debeat. l.
2. C. ſi minor ſe maio. dixe. Præterea cu
ratoris auctoritas non alia ratione in iu-
dicio deſideratur, quam vt is minori ad-
ſit, & eum tueatur. ſed hęc non inferunt
quin poſſit ſolus minor delinquere, &
ita verus reputari contumax: quod in ſe
tam clarum, apertum, & manifeſtum eſt
vt probatione alia non egeat: Exquira-
mus iam, quod ipſi præmiſimus, de ve-
ritate doctrinarum cū Bartoli, tum Ab-
batis. Nam in primis viſa eſt ea Bartoli
finalis reſolutio, vtcunque dubia, ꝙ in ſe
contrarietatem inculcare cenſeatur. ſic
enim ipſe ait: Aut finges minorē verum
eſſe

eſſe contumacem : & vult in eum caſum conſiderari debere, vtrum ſit in præſumpto dolo. Quæ eius diſtinctio, nonne in ſe contraria & oppoſita complectitur? maximè quòd minor ſit in vero dolo, & præſumpto: quaſi hæc ſint omnino diſsimilia, eſſe in vero, & præſumpto dolo. Præterea voluit ipſe, non debere minorem reſtitui, vt appellet, etiam data vera contumacia : & tamen reſtituendum contra ſententiam ex vera contumacia & tamen reſtituendum contra ſententiã ex vera contumacia latam. Quam eius diuerſificationem ipſe probare non poſſum, cum vtroque caſu, me iudice, eadẽ ineſſe prohibitionis cẽſcatur ratio. Reijcitur quippe, ne appellet: quia alias retractarentur litis, prius motæ, quæuis acta: ad quod tamen non deuenitur, vbi contra ipſam ſententiam reſtituitur: immò minus ei per appellationem cõſulitur, quã alia via: & ſi ad appellandum reſtitueretur, non tamen perfectè ei cautum cenſeretur, cum poſsit eius appellatio friuo-
9 la iudicari, & talis declarari. Quare concludentior mihi videtur Abbatis opinio minorem qui verus eſt contumax, nullo modo reſtituendum, etiam contra ſententiam ex cõtumacia latam, quia alias aduerſum delictum daretur reſtitutio, cum textus in l. contumacia. ff. de re iudica contumacem delinquere dicat. Nec officit, quod conſiderauit Barto. ex contumacia præſumptum dolum reſultare: quia id ſatis admittitur, vbi non habetur ratio veri doli, & manifeſtæ contumaciæ, vt eſt minore ad domum ſuam citato. Sed quòd, exiſtente vera contumacia, adhuc ex ea dependeat præſumptus dolus, hoc ego benè concipere non poſſum vt ſupra a me edoctum fuit. Quòd etiã dicit, Regulam habentem, contumacem non audiri appellantem, non excludere reſtitutionem in integrum: hoc non credo, immo quòd prorſus reijciatur, ipſe crediderim. id enim diſponitur in odiũ veræ contumaciæ, & delicti ſui. quæ ratio nonne eſt reſtitutioni adaptabilis? ita ſanè. Inſipida etiam a me iudicata eſt eius tertia ratio, hoc habens: vt minor contra ſententiam in ſe pronunciatam reſtituitur, ita & pari lege aduerſum ſententiam, ob contumaciam latam, reſtituendum. Eſt enim euidentiſsimũ, ineſſe vtroque caſu ſummam diuerſitatis rationem. Nam contra ſententiam, in eũ latam, reſtituitur minor, quia ſe ex ea læſum affirmet, cum etiam tali exemplo nullus eius dolus ſit conſiderabilis : ſed cum alio caſu doloſè ſit verſatus, puta nõ comparendo, non eſt, vt ſimili ratione debeat, contra hanc ſententiam ob contumaciam latam reſtitui, qua reſtituitur contra aliam ſententiam. Quæ omnia me magis mouent, vt Abbatis ſententiã ſequendam cenſeam : in quam contra Barto. obuijs (quod aiunt) eo vlnis.

Si minor ſe maiorem dixerit, an cõtra id poterit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor, ſeſe maiorem affirmans, an & quando reſtitui debeat, tribus oſtendi & declarari notabilibus argumentis poſſe, deſumptis ex titu. C. ſi minor ſe maiorem dixerit.*

2 *Minorem aduerſæ partis dolo, maiorem vt ſe diceret, inductum, contra ſententiam Azonis, etiam tactis ſacroſanctis Euangelijs, eſſe reſtituendum.*

3 *Sacramentum tactis ſacroſanctis Euangelijs præſtitum, cæteris et vrgentius & efficacius habetur.*

4 *Minor in contractu doloſè verſatus, non ſolum contra eum, qui cum contraxit, ſed & aduerſus tertium, cuius ad manus res deuenit, a reſtitutione repellitur.*

5 *In contractu iurato neutrius, tam minoris, maiorem ſe credentis, quam aduerſæ partis idem illud verum ſuſpicantis, intercedente dolo, falſa aſſertio minoris reſtitutionem non impedit, ſecundum Caſtrenſem: a quo diſſentit Auctor num. ſeq.*

7 *Minorem in iurato contractu, nullo dolo interueniente, eatenus videri reſtituendum quatenus non tactis ſacroſanctis Euangelijs iurauerit, ex ſententia Angeli.*

8 *Lex*

8 *Lex tertia. C. ſi minor ſe maiorem dixerit, ab Auctore explóſis aliorum ſententijs decla ratur.*

9 *Minorem, qui per ſacramenti religionem ſe maiorem affirmauerit, probata per ſcripturam aut inſtrumentorum editionem ætate, reſtituendum videri. Quam tamen ſententiam Auctor alijs dijudicandam in medio relinquit.*

10 *Minorem, qui ſe dolóſe maiorem annis aſſeuerauerit. tam ſacris conſtitutionib. quã reſcriptorum auctoritate à reſtitutione re pellendum, Auctor egregiè probat.*

CAPVT CLXX.

QVotidiana & frequens eſt hæſitatio, An ſi minor ſe maiorē dixerit, debeat reſtitui? Cuius difficultatis deciſionem habet expreſſum & apertus titulus, C. ſi minor ſe maio. dixerit, ex cuius tituli farragine & ſerie deſumuntur notabiles tres
1 conclusiones. Prima eſt, ſi minor ſe maiorem aduerſarij dolo dixerit, reſtituendum: quòd ſi dolo ſuo, quia partem ad contrahendum perſuaſerit, & omnino induxerit, cum aliàs contractura non eſſet, abnegandam reſtitutionem. ſi verò neutrius dolus acceſſerit; quia minor ſe annis maiorem exiſtimet, & ita etiam eſſe pars opinetur, locum eſſe reſtitutioni, etiam ſi iuratus foret contractus.

Quod autem ad priorem ſpectat conclusionem, teſtantur Doctores ſub eo titu. C. ſi minor ſe maior. eam procedere, etiam ſi tactis ſacroſanctis Euangelijs minor corporaliter iurauerit, imò ſi pars aduerſa dolo minorem induxerit, vt ſecum contraheret, aut in eo ſolo, quo ſe maiorem aſſereret: ad quod dicunt omnino conuenire l. ſi ex falſis. C. de tranſact. vbi ſublata tranſactio eatenus reſcinditur, quatenus prætextu falſorum inſtrumentorum concepta agnoſcitur: vt idem in tali iuramento, à minore præſtito, diſponi debeat, & id ſolum attendi, quòd ipſe falsè alium circumuenerit. quæ fuit Azonis opinio, qui ita putauit declarandam ita. C. ſi minor.

Sed ego probare non poſſum eam Azonis & ſequacium ſententiam, qui putent, priore caſu reſtituendum minorem
2 etiam ſi id ſacroſanctis Euangelijs tactis confirmarit: nec video, quomodo in eorum ſententiam poſsit adſerri illa l. 3. in qua potius diſponi oppoſitum exiſtimauerim. quod ego ſic doceo: Nam primũ fit in ea lege narratio, vbi alterius circumueniendi cauſa minor ætate ſe maiorem dixerit, cum hoc caſu ætatem ſuppleat malitia, abnegandam reſtitutionem. Deinde ſecundo loco ſubijcitur, ſi per aduerſarij iniuriam ſeu circunuentionem actũ id fuerit, durare tamen beneficium, per quod cauſa cognita, minoribus ſubuenitur, ita vt ætatis cauſa excuſſa; ſi cauſa cognita Præſes prouinciæ minoris dolum non interceſsiſſe agnouerit, minorem reſtituendum declarabit. Cæterum adijcitur: Si tamen in inſtrumento per ſacramenti religionem maiorem ſe eſſe aſſeuerarit, beneficio reſtitutionis priuatum manere: quia tale ſacramentum corporaliter præſtitum fuerit, niſi palam & euidenter ex inſtrumentorum probatione, non per teſtium depoſitiones, hic ſe fuiſſe minorem oſtenderit. Qui textus nonne liquidò confirmat illam Azonis ſententiam, qua is voluit, accedente aduerſæ partis dolo, reſtituendum minorem, etiã ſacramento corporaliter præſtito: cum tamen ea lege diſponatur oppoſitum, modò ea verba penſaueris: Huiuſmodi autem ſacramento corporaliter præſtito, tibi nullum ſupereſſe auxilium perſpicui iuris eſt: vt iam habeas, quam omnino ſibi Azo non conſtiterit. Nouum tamen videbitur, ſubſiſtente poſtrema hac opinione, quòd ex dolo ſuo aduerſarius ſit commodum aſſequuturus. Nec eſt, quòd huic dolo ſuffragetur talis ſacramenti præſtatio. Nam qua facilitate ipſe minorem ad eam falſam ætatis aſſertionem induxit, ſic eadem malitia ad iurandum huic excitaſſe creditur, argum. l. doli mali. verſic. diuerſum. ff. de nouat. Hoc tamen tibi inopinabile aut abſurdũ haud videbitur, modo ſic reſpondendũ duxeris, minori debere imputari, cur

3 ſacroſanctis Euangelijs tactis iurauerit.
eſt enim id ſacramentum longè cęteris
vrgentibus & efficacius, eo potiſsimum,
quòd eſt præſtitum tactis Euangelijs, ita
vt ex tam ſolenni, & (quod aiunt Docto
res) qualificato iuramento, cenſeatur
minor integrè omnium certior factus,
quæ a tali iuramento dependeant & deri
uentur. Accedit his aliud, quòd eadem
lege tertia admittatur minor, vt contra
tale ſacramẽtum poſsit de ætate ſua per
inſtrumenta docere: quaſi lex nolit, eum
inſolidum eſſe a reſtitutionis beneficio
excludendum, immo audiendum, modo
ætatem ſuam aliam fuiſſe demonſtrare
nitatur: ita vt eo medio facilè vitetur
oppoſita ratio.

Quod autem ad ſecundam ſpectat cõ
cluſionem, vbi minoris dolus contractui
acceſsit, non debere minorem reſtitui:
Ego opinor ita eſſe, vt fert ea concluſio:
cuius ratio deſumitur ex eo, quòd dolus
minoris & malitia omnem aliam oppo-
ſitam conſiderationem ſummoueāt. ſed
hæc erit ita intelligenda & declaranda,
vt procedat, debere ceſſare reſtitutionẽ
contra eum, cum quo contraxit: cui ta-
mẽ non abnegetur, in tertium, ad quem
fortaſſe res peruenit, poſſe experiri: quia
contra ipſum nihil dolosè egerit: vt eſt
in l. minor viginti quinque annis adito
Præſide. §. planè. ff. de minor. vbi mino-
ri, qui ſe maiorem effingit, aduerſum cu
ratores, qui eum minorem eſſe ſciuerũt,
ſuccurritur: quia quòd ipſe pecunias ac-
ciperet, pati & conſentire nõ debuerint.
Attendat tamen ad eam limitationem
4 æquus & optimus Lector. Hāc enim pro
bare non poſſum: Nam qua ratione mi-
nor dolosè in contractu verſatus, contra
cum quo contraxit, non reſtituitur: ita
nec aduerſus tertium, ad cuius manus res
deuenit, audiendum cenſeo. Solet quip-
pe introſpici initium actus: quod cum
fuerit vitioſum, ſemper ſimile reputari
debeat. Id autem, quòd ad tertium res
deuenerit, non efficit, vt contra tertium
poſsit reſtitui: quia qua exceptione eum
a tali reſtitutione repelleret, qui cum eo
contraxit, eadem & his tertius, qui ab eo
cauſam habuit, argu. l. apud Celſum. ff. 3
de doli exce. Nec obeſt is §. planè. è quo
mea ſententia nihil deſumitur, quod in
eam conducat opinionem. Solet enim ibi 2
minori in curatores ſuos, qui eius ætatẽ
norant, ſubueniri: quod eſt, quia dolosè
verſabantur. Nam cum ab his ſciretur,
falsò minorem ætatem ſuam huic ſug-
gerere, nec reclamarint; quare non iure
optimo minori in hos regreſſus dabitur? 1
qui caſus quid (bene Deus) commune
habet cum exemplo præſcripto, in quo
potiſsimum diſceptatur, ſi minor poſsit
contra tertium, ad quem res peruenit, re
ſtitui? Quare mea eſt opinio, vt dolosè
in contractu minor verſatus, debeat non
ſolum a reſtitutione repelli contra eum
cum quo contraxit, ſed etiam aduerſus
alium tertium.

Quòd ſi neutrius dolus contractui ac-
ceſſerit, quæ eſt tertia concluſio, voluit
5 Caſtrenſis, falſam aſſertionem reſtitutio
nem non impedire, etiam ſi minoris ſa-
cramentum ſit in contractu adhibitum: 3
quod ſecus exiſtimauit in eo, qui maior
eſt, quia ab eo non debuerit temerè &
imprudenter allegari, quod ipſe ignora-
bat, vt in l. Iulianus. circa principium. ff.
de act. emp. hæc Caſtrenſis.
6 Verius tamen eſſe crediderim, vt iura
ta illa aſſertio minori obeſſe debeat: quod
ſatis teſtatur præallegata lex 3. qua di-
ſponitur, etiam ſi partis aduerſę dolo in-
ductus minor fuerit, tactis ſacroſanctis
Euangelijs ob ſolam eam iuramenti con
ſiderationem reſtitui non debere: vt id
procedere longè magis debeat, ſi aduer-
7 ſarij dolus contractui non acceſſerit. qua
re melius in ea l. 3. ſenſit Angelus, qui e-
xiſtimauerit, hoc caſu neutrius dolo ac-
cedente minorem paſsim reſtitui debe-
re: ſepoſita ea limitatione, an ſacroſan-
cta Euangelia tacta fuerint? qui in ſuæ
opinionis comprobationem allegat l. de
tutela. C. de reſtit. in integrum. ſuadet-
que illud efficacior alia ratio. Nam ſi
dolo vnius accedente, reſtituatur minor
multo fortius, cum neutrius malignitas
interuenit. Et ita ego Angeli opinionem
contra Caſtrenſem ſequor. Sed operæ-
pre-

precium erit examinare, an verum ſit,
quod Angelus teſtatus eſt, vbi neutrius
acceſsit dolus, reſtitui debere minorem
quantumuis iurauerit, modo id ſacroſan
ctis Euangelijs tactis non effecerit. Tali
enim caſu putauit, debere in totum a re
ſtitutione repelli: vt is exiſtimauerit, ſic
eſſe eam legem tertiam declarandam.
Sed ego omnino aliter interpretandam
putauero, & alio ſenſu, quam hactenus
8 Scribentes fecerint, eum ſim huius ſen-
tentiæ, vt conſtitui differentia non de-
beat, an minor corporaliter ſacramen-
tum præſtiterit, an non? qui autumem,
vtroque caſu reſtituendum, modo palam
& euidenter ex inſtrumentorum proba-
tione, non autem per teſtium depoſitio-
nes, ſe minorem fuiſſe oſtenderit. Quid
enim attinet, aut quid tu diſcriminis con
ſtituere debeas, vtrum hic corporaliter
& tactis Euangelijs iurauerit, vel quòd
per ſacramenti religionem ſit ætatem
ſuam teſtatus, cum certum extet, vtro-
que caſu ab eo iuratum? Et vt inter iu-
ramentum ac ſimplicem loquelam non
conſtituitur apud Deum differentia: ita
etiam non videtur diuerſimodè ſtatuen
dum, ſiue tactis ſacroſanctis Euangelijs,
ſiue non tactis, iuratum ſit. Poterit ta-
men acutus Lector id proponere, verſic.
tamen, in eadem l. 3. huic meæ opinioni
contrariari, in quo §. primum habetur:
Si tamen in inſtrumento per ſacramen-
ti religionem te maiorem eſſe aſſeuera-
ſti, non ignorare debes, excluſum tibi eſ
ſe in integrum reſtitutionis beneficium.
Denium adnectit textus ſub verbis ge-
neralibus: Huiuſmodi autem ſacramen
to, corporaliter præſtito, tibi nullum ſu-
pereſſe auxilium, perſpicui iuris eſt. quę
finalia verba ſimpliciter, ac vt iacent, aſ-
ſumpta, deſignant eum qui corporali-
ter iurauit, eſſe omnino repellendum.
Tametſi vrgere videatur hæc interpre-
tatio, ego nihiloſecius exiſtimo, non eſ-
ſe ſic declarandum eum verſiculum, ſed
alio rectiore ſenſu, vt idem diſponat &
confirmet, quod in §. ſi tamen, prædi-
ctum fuerat: in quo præmiſerat Legiſ-
9 lator, minorem qui per ſacramenti reli-
gionem ſe maiorem aſſeuerauerat, pro-
bata per ſcripturam ætate, eſſe reſtituen
dum. Quod autem ſubijcitur in § hu-
iuſmodi, debebit ad ſecundum caſum
referri, per quem minor a quouis reſti-
tutionis beneficio ſecluſus fuerat. Et hoc
eſt, quod ibi eodem textu adfertur, nul-
lum ei ſupereſſe auxilium: ſed qui ſit in-
telligendus cum ea limitatione, niſi id
per ſcripturam eſſet probaturus. In quā
ſententiam magis me inducit, quod prius
conſideratum eſt, nihil vrgere, quare id
vno caſu potius, quam alio debeat ſta-
tui, cum vis, energia & efficacia ſacra-
menti a corporali præſtatione non pen-
deat, immo ſi verè iuramenti effectum
attenderis, oportebit ſolius iurantis ani-
mum intueri & introſpicere, ſecundum
quem metiendum erit negotium. Quę
omnia ego non eo animo hoc loco inſe-
renda duxi, vt ob id tu a communi in-
terpretatione diſcedere debeas, per quā
conſtituitur maximum diſcrimen, an ta
ctis ſacroſanctis Euangelijs, vel non ta-
ctis, iuratum fuerit, ſed vt apud te ex-
pendas, an hæc mea conſideratio ha-
beat in ſe aliquid rationis, & vtrum de iu
re ſit defenſabilis.

Vt autem præmiſſa omnia ad veras &
genuinas reducantur ſententias, primum
10 a nobis firmabitur hæc concluſio: Si
minor proprio dolo maiorem annis ſe
aſſeruerit, is tam ſacris conſtitutionibus,
quam reſcriptorum auctoritate, a reſti-
tutione in integrum repellitur: quod
apertè teſtatur lege ſecunda. C. ſi minor
ſe maior. dixerit: in qua habetur, Si is
qui nunc minorem ſe eſſe aſſeuerat, fal-
laci maioris ætatis mendacio te decepe-
rit: cum iuxta ſtatuta Iuris errantibus,
non etiam fallentibus minoribus publi-
ca iura ſubueniant, reſtitui in integrum
non debet. & ex oppoſito diſponitur in
lege prima, eodem titulo ſuccurri re-
ſtitutione minori, ſi per errorem, a
quo abeſt omnis dolus, maiorem ſe eſ-
ſe probauerit. In qua lege prima Bar-
tolus credidit in caſu erroris non eſſe re-
ſtitutionem neceſſariam, cum ſecun-
dum eum poſsit erronea confeſsio reuo-

cari, per l. error, & l. cum teſtamentum. C. de iuris & facti ignorantia: vt quod or dinario auxilio aſſequi poſſumus, nō debeamus extra ordinaria via id repetere: & ita debere ſolum reſtitutionem cōtra contractum, in quo minor erroneè ſe maiorem faſſus eſt, implorari: quo caſu tenebitur probare minor, ſe contractus celebrati tempore minorem, non autem maiorem, annis fuiſſe, argumen. l. ſi minorem. C. de in integrum reſtitutione mino. Qui Bartoli ad eum textum intellectus vix a me probari poteſt, a quo conſtituatur inter ea duo differentia, debere minorem reſtitui aduerſus contractum, in quo is ſe maiorem per errorem aſſeuerauit, & non opus eſſe aliqua reſtitutione contra erroneam confeſsionem. Voluiſſem autem, explicaſſet is diuerſitatis inter hæc cauſam: præterea attendiſſet ad vnum aliud, ſatis de reſtitutione contra erroneam confeſsionem tractari, vbi a minore aduerſum contractū petitur reſtitutio, in quo per errorem is ſe minorem erroneè faſſus eſt: quia oportet cum hac neceſſaria qualitate erroris, reſtitutionem implorare. tunc enim principaliter de errore diſceptatur. Præter hoc etiam mihi, eius textus mentem perſcrutanti, venit ob oculos, poſſe alio ſenſu, quàm fecerint Doctores, declarari: nec eſſe ad minoris erroneam confeſsionem eius caſum referendum, ſed de erronea loqui probatione: quod poſſe deſumi intelligas ex eiuſdem textus verbis: Si cum minor annis vigintiquinque eſſes, tabulis, quæ ſunt tuarum profeſsionum, oblatis, ætatem quaſi maior annis vigintiquinque decepta probaſti. ex cuius textus ſerie ſatis deſumitur, ibi diſceptari & præcipuè tractari de ætate, per oblationem tabularum falsò probata, nō autem, quòd minor eam ſit erroneè confeſſus. quos duos caſus ego omnino diuerſos eſſe cenſeo: quia eorum alter reſtitutionem in integrum exigat, cum de probatione falſa agatur: quaſi ſecus ſit in confeſsione ſtatuendum. Poſſe etiam aliter ad obiecta Bartoli reſponderi crediderim, vt verum ſit, eſſe in minoris poteſtate, erroneam ſuam confeſsionem ordinaria via reuocare: ſed non per id impeditur, quin ei conſulatur extraordinario remedio, ſi hac via ſibi magis & opportunius conſultum agnouerit, vt paſsu alio ſupra latiſsimè edocuimus. Habes igitur priorem hanc concluſionem inconcuſſam, minorem qui ſe maiorem annis doloſè aſſeruit, indignum qui in integrum reſtituatur.

Si ſe aduerſarij dolo minor deceptum fuiſſe aſſerat, an reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minorem, ſi ſe dolo partis aduerſæ maiorem aſſeruerit, reſtitutionis in integrum beneficio non eſſe defraudandum.* 1

CAPVT CLXXI.

Accedatur nunc ad ſecundam concluſionem: Si minor ſe aduerſarij dolo maiorem aſſeruerit, reſtitui contra eam aſſertionem poterit, modò hoc primum edocuerit, quòd eo tempore minor annis eſſet: fietq; id cauſa cognita, & ætatis examinata ratione, vt eſt in l. 3. C. ſi minor ſe maior, quam l. 3. putauit procedere poſſe, etiamſi iuratum a minore eſſet. In quo ego ab eo diſcedo. Moueor autē per l. 3. verſi. quòd ſi per iniuriam. C. eodem titu. vbi textus habet, ſi per aduerſarij circumuentionem minor ſe maiorē dixerit, durabit beneficiū, quo ſolet cauſa cognita minorib. ſubueniri: nec adijcit limitationē aut declarationē aliam, ſi acceſſerit iuramentū, vel non: imò hoc ſolum exprimit, quòd duret beneficium reſtitutionis. Sed vbi iuramentum adhibetur contractui, ceſſat reſtitutio, per Authen. ſacramenta puberū. C. ſi aduer. ven. Cū igitur is textus habeat, durare beneficiū reſtitutionis, id intelligitur, niſi adſit aliud, per quod ceſſare debeat reſtitutio. Quòd etiam locus non ſit reſtitutioni, elicitur poſtea ex eadem l. 3. in verſic. ſi ta-

ſt tamen. qui textus tam ad id clarus & apertus eſt, vt inductione alia non ſit opus. Et ita reſoluta ac fixa manet ea ſecunda concluſio, minorem debere in integrum reſtitui, ſi ſe dolo partis aduerſæ maiorem aſſeruerit.

Debeat num reſtitui minor, vbi in contractu dolus ipſius & eius, cum quo is contraxit, acceſſit?

SVMMARIA.

1 *Vulgaris illa regula, Minori ob dolum per reſtitutionem non ſuccurri, vbi & quando locum habeat.*

2 *Minori reſtitutionem competere, ſi tam ipſe quam aduerſa pars in contractu doloſè verſetur.*

3 *Pars aduerſa decipi non dicitur, cum aſſertioni, quam ſcit eſſe falſam, fidem adhibet.*

4 *Lex illa de tutela C. de reſt. in integ. quo modo ſit intelligenda? Auctor aperit.*

CAPVT CLXXII.

TErtiò loco ſubijci poterit concluſio alia: Si vtriuſq; dolus, tam minoris quam aduerſarij interuenerit, etiam minorem poſſe reſtitui, per l. de tutela. C. de in integr. reſtitutio mino. quam ad hoc allegauit Barto. in ead. l. 3. C. ſi minor ſe maio. dixerit. Sunt tamen, quæ huic ſententiæ repugnant, maximè quòd quum in dolo ſit minor, debeat ea ratione a reſtitutione repelli. Sed ad id poterit reſpō-
1 deri, regulam illam, Minori ob dolum per reſtitutionē non ſuccurri, non procedere, ſi is qui cum eo contraxit, hunc minorem eſſe ſciuiſſet: tunc enim fraudis & doli particeps eſſe cenſetur, & ita fit eius doli cum alio dolo compenſatio, argum. nota in l. ſi duo. ff. de dolo & l. viro atq; vxore. ff. ſolut. matri. vt huic omnino ſit imputabile, cur cum minore contraxerit, quem ſciret minorem, non maiorem
2 eſſe? Non etiam dicitur decipi, qui aſſer-
3 tioni, quam ſcit eſſe falſam, fidem adhibet: vt ſi in liberatione tutoris ſeu auunculi minor ſe maiorem dixerit, non debeat talis aſſertio auunculo ſeu tutori patrocinari: nec etiam eſt minor ex eo a reſtitutione ſecludendus qui eſt purus caſus eius l. de tutela, per quam plurimum corroboratur hęc tertia concluſio: in qua l. de tutela, adnectitur & aliud, auunculū aut tutorem cum minore contrahentes, veriſimiliter ignaros non fuiſſe ætatis pupilli, quòd tam officium tutelæ, quam ſanguinis proximitas id argueret: qua præſumptione tollitur obſtaculum illud de minoris doloſa aſſertione, vt ei nihil aſcribi debeat, quo ſaltem a reſtitutione repellatur, ſed vt omnis culpa ſit in auunculum ſeu eius tutorem reijcienda: qui tum eius ætatem noſſent, ſaltem ignorare non poterant, non debuerunt cum eo contrahere, imò omnino contractus celebrationem impedire. Et ita quandoque a me eſt conſideratum. Ad hæc ſubijciendum vnum putaui, poſt expenſam a me illam l. de tutela, poſſe ſic eam intelligi, vt ibi probetur erroneè potius, quam do-
4 loſè a minore aſſertionem ætatis factam. Nam etſi lex his vtatur terminis, Falsò ætate probata: poteſt tamen talis dictio Falsò, ſic eam aſſumere interpretationē, vt falsò per errorem id egerit: & tamen non aberit a tutore ſeu auunculo dolus, cum hunc minorem eſſe ſcirent. Secundum quem intellectum dolus ea lege in maiore deprehendetur, error ſolum in minore. Fatebor tamē eum intellectum literæ & textui non conuenire, quòd ea dictio, Falsò ætate probata, ſit omnino a terminis erroris diſtincta, quandoquidem error præſupponat ſimplicitatem, ſaltem imbecillitatem (quia errans & ignorans æquiparantur) falſitas autem purum & verum dolum: ita vt cum lex habeat, falsò probatam ætatem, debeat intelligi dolum minoris acceſſiſſe. Non ſum etiam neſcius, eam l. de tutela, a quibuſdam ſenſu alio declaratam, qui eam ſic intelligendam crediderunt, vt ibi tutor falsò minoris ætatem probauerit, quò is poſſet liberationem aſſequi, non autem quòd minoris probatio præceſſerit.

ſit. Sed quam ea interpretatio ſit a textu & verborum ſerie alieniſsima, hoc teſtantur manifeſtè eiuſdem textus verba, De tutela auunculi, eiuſdemque tutoris, cui falsò ætate probata præſtitiſti liberationem. quæ dictio, Pręſtitiſti, nonne ad minorem refertur? quod etiam efficacius deſumitur per id, quia minori reſtitutione conſulatur: quam alias fruſtra imploraret, ſi actum non geſsiſſet. Vera igitur erit hæc concluſio, Accedente vtriuſque dolo, minorem poſſe reſtitui.

Si autem neutrius dolus acceſſerit, non ceſſabit reſtitutio in integrum.

SVMMARIA.

1 *Minor reſtituendus eſt, ſi neutrius (hoc eſt nec aduerſæ partis, neque minoris) in contractu dolus interueniat.*

2 *In reſcindendo contractu, dolosè ab aduerſario inito, ſi iudicis requiratur officium, minorem implorare reſtitutionem poſſe.*

CAPVT CLXXIII.

1 QVarta concluſio: Neutrius dolo in contractu interueniente reſtituendus eſt minor. cuius ratio eſt tam euidens, & manifeſta, vt comprobatione alia non egeat. Quum enim minori accedatur, dolo vtriuſque interueniente, quare non etiam vbi abeſt dolus? Quam ſententiam totã exiſtimauit veram Angelus, vt in eadẽ l.4. cenſuerit, eam procedere debere, etiã ſi iurauerit minor, modo id tactis ſacroſanctis Euangelijs non effecerit: quod iã ipſi excuſsimus. Vnum ſubijci præfatis poterit, quod pro hæſitandi ratione adferetur, prima manu ferendum iudicium, vt non ſit aliqua opus reſtitutione, vbi aduerſarij dolus contractui acceſsit: quia dolus contractui adhibitus, nullum ipſo iure contractum efficiat, l. & eleganter. ff. de dolo. maximè in bonæ fidei cõtractibus. Cuius dubij extricationem attingens Baldus in eadem l.3. exiſtimauit ſic dicendum, dolum hoc caſu non præſtitiſſe cauſam contractui, ſed modum contrahendi, & vt contraheretur: ita vt dolus, cuius eſt quæſtio, formam quandam accidentalem & extrinſecam reſpiciat, non ipſam contractus ſubſtantiam. Sed hæc eius ſolutio videtur mihi potius caſus & exempla diſtinguere, quam quòd ex ea poſsit pura & vera explanatio deſumi. Quid enim, ſi acutè omnia rimentur, nonne planè intelliges, duo hæc inter ſe confundi, præſtare cauſam contractui, & modum contrahendi? quum ex contrahendi modo ad ipſum contractum perueniatur, ita vt vnum ſit alterius præambulum. Qua de re mea eſt opinio, conſiderari debere, vtrum nullus ſit contractus, vel an debeat annullari? aut etiam ſi reſederit actus in puris & meris terminis nudi pacti, aut ſi ad vlteriora ventum ſit. Quòd ſi agnoſcamus contractum ipſo iure nullum tunc eſſe, verum erit non eſſe reſtitutionem neceſſariam quia habitum præſupponat priuatio. §. ſeruus. In
2 ſtit. de cap. dimi. Quòd ſi annullandus ſit & iudicis exigatur officium, poterit, ſi volet, minor reſtitutionem implorare: aut ſi ſibi expedientius eſſe duxerit, de dolo actionem intentare. & ideo, ſi minor liberationem tertio per acceptilationem præſtiterit, haud dubiè reſtituetur, quum id operetur acceptilatio, quod in contractu vera traditio: & ſicut facta traditione agitur, vt reſcindatur traditio ita & acceptilatio. Cuius etiã ſimile hoc eodem noſtro caſu diſponitur, in quo ad vlteriora ſit proceſſum. fuit enim cum minore plenè celebratus contractus, & ita prima actio quodammodo eliſa, aut (ſi malis) ſepulta: quam de nouo neceſſum eſt per reſtitutionem in integrũ reſtaurari. Et ita per hoc eſt (mea ſententia) opportunè reſponſum ad eam dubitandi rationem, & longè aliter, quã Bal. fecerit. Ex quibus iam habes plenam, facilem, & apertam declarationẽ ad eum titulum. C. ſi minor ſe maio. dixe. Cuius materiam non me tæduit hoc loco adijcere, quod mihi omnino viſa ſit ei materiæ,

teriæ,an,quando,& quomodo minori in delictis ſit per reſtitutionem ſubueniendum, accommoda.

Si minor ſua facilitate læſus ſit, & citra omnem aduerſæ partis dolum, an num debebit reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Minor inconſulta ſua facilitate, non repentina fati vi, non caſu læſus, reſtitutionis auxilio ſubleuandus.*

2 *Minor reſtitutionem ob paſſum damnum imploraturus, quæ debeat in libello ſuo proponere?*

CAPVT CLXXIIII.

CVM ſupra meminerimus, minorem quandoque ſua facilitate lædi, videamus vtrum tūc reſtitui poterit? qui vt hoc explicatum magis habeas, adferemus aliquot exempla Iureconſulti, quibus erit tibi aperta huius difficultatis determinatio. Verba autem Legiſlatoris in l. verū. §. ſciendum. ff. de minor. ſunt hæc: Sciendum eſt autem, non paſſim minoribus ſubueniri. Adnectitur deinde, ſi locupleti hæres extiterit, & ſubito lapſa ſit hæreditas, quia prædia chaſmate perierunt, Inſulæ exuſtæ ſunt, ſerui fugerunt, aut deceſſerūt, ceſſare tali caſu reſtitutionē. Neque enim, quod ibi ait textus, adeundo locupletem hæreditatem, ætatis lubrico captus eſt minor: & quod fato contigit cuius patrifamilias, quamuis diligentiſsimo, euenire potuiſſet. Sciendum eſt etiam, nō paſsim minoribus ſuccurri, ſed cauſa cognita. non enim minor reſtituetur, qui ſobriè rem ſuam adminiſtrans, occaſione damni non inconſultè accidē-
1 tis, ſed fato potius, velit reſtitui: nec enim euentus damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas. Quo textu quid apertius, quam vt dicatur, reſtitui minorem debere, qui ſua eſt læſus facilitate? ponderatis illis verbis. Inconſulta facilitas. In quam rem habes etiam teſtimonium Imperatorum Diocletiani & Maximiniani in l. minoribus in integ. reſtitutio. C. de in integ. reſti. minor. Cui etiam adeſt aliud, non eſſe reſtituēdum minorem, qui iure cōmuni ſit vſus: quia egerit, quod qui uis diligens paterfamilias potuiſſet: vt eſt in l. fin. C. de in integrum reſtit. mino. quaſi ex oppoſito ſit reſtituendus, ſi ſua facilitate damnum ſit paſſus: vt ex eo Bar. ſub illa l. ſi conſuluerit, debere minorem reſtitutionem im-
2 plorantem, in libello ſuo hoc deducere, ſe minorem eſſe, & ſua facilitate læſum, & longè minus diligenter verſatum, quā egiſſet bonus & probus paterfamilias, ita vt ſat non eſſet, ſi ſe minorem & læſum proponeret. ſed & adhuc adijciendam eſſe aliam qualitatem, alias ineptus & impertinens iudicandus eſſet libellus. Defendi tamen poſſe, quandoque apud me conieci, non eſſe neceſſarium, vt in libello exprimi debeat, ſua facilitate minorē læſum: imò ſat eſſe, ſi dicatur, tūc quum ab eo contraheretur, minorem extitiſſe, & læſum fuiſſe. Nam vbi minori conceditur reſtitutio, de eo ſolo inquiritur, an ſit læſus, l. ait Prætor. in princip. ff. de minor. in quo textu, quæſo, pondera illa verba: Et captus ſit. ibi enim non ſit expreſſio, an ſua facilitate captus fuerit. Solet etiam lex præſumere, vbi a contractu abeſt aduerſæ partis dolus, minorem ſua facilitate læſum, quum nemo, qui ſani eſt capitis, velit ſibi veriſimiliter damnū inferre: quod etiam teſtatur ea l. minoribus, ſub his verbis: Minoribus in integrū reſtit in quib. ſe eſſe captos probare poſſunt, etſi aduerſarij dolus non probetur, cōpetit. quibus ll. hoc ſolum deſideratur, ꝙ captus ſit & læſus: vt qua ratione ſit in libello adijciendum neceſſario, & ſua facilitate haud benè agnoſcam, ſaltem vt eius clauſulæ omiſsio debeat libellum vitiare. Et hac cauſa miratus ſum quandoque, quod Bart. formatit in terminis expreſsè difficultatem hanc, quā tamen ibi nō reſoluit: ſed ſcribit, pro eius deciſione eſſe confugiendum. ad l. minoꝝ autem

magiſtratus.ff.de minor. quũ tamen ex ea l. minor,& per eius diſcurſum nihil ſit quod ad eam rem deſumi poſsit. Sed pro Barto.ſententia moueri quiſpiam ſic poſſet,& in eius cõprobationem confugere ad doctrinã Caſtrenſis in l.fin.qua is ſcribit:Si libellũ ineptum a minore exhibitum iudex reſpuendum ante litem conteſtaram nõn declarauerit, imò vſq; ad teſtium examinationem, & pronunciandæ ſententiæ calculum ſit proceſſum : ſi tandẽ ex actis litis ſeu inſtantiæ paruerit iudici, minorem ſua propria facilitate læſum,& ita pro eo ſententiam ferendã, etiã in eius manu, etiam quòd libellus talẽ clauſulam non habeat, pro minore ferre ſententiam : quia ſermo, in libello generaliter conceptus, poteſt per acta litis ſubſequentia declarationem apertiorem aſſumere. quaſi ex ea doctrina poſſit deſumi, ſufficere, vt ex actis cauſæ pateat,an ſua facilitate ſit læſus minor?

Me tamen nihil diſtrahit ab opinione in contrariũ concepta,ea Caſtrenſis conſideratio:primum, quòd nullo textu ſit ſuffulta, tum ꝙ ita poſsit intelligi & declarari,vt meæ accedat ſententiæ,qui fateatur,debuiſſe libellum ineptum iudicari quia eam clauſulam non contineret. Quòd autem per acta ſubſequentia poſſit libellus in minoris fauorẽ interpretari,hoc eſt,ob minoris ætatis cõſiderationem : cui in eo defertur a iudice quia ex actis agendum ita cognouerit. Præterea id etiam potuit alia ratione diſponi, ꝙ pars aduerſa libelli ineptitudinẽ non obiecerit,vt fuerit in libera iudicis poteſtate eum defectum ſupplere : quod alias nequiuiſſet, niſi ſuper ea ineptitudine pars aduerſa pronunciari & interloqui ab eo petiſſet. Crediderim tamen, ſenſiſſe Bart. vt ea clauſula, ſua facilitate, adijci debeat libello,quia iure communis is vti potuit,vt eſt in l.fi.Mea in ſumma eſt opinio, non vitiari libellum etiam ſi eam clauſulam non complectatur : qui nihilo ſecius conſulam, inſerendam eſſe:fietq; id ad abundãtiorem & magis exuberantem cautelam:ſed quòd neceſſariò ſit adijciẽda,ego probare nullo modo poſſũ.

Dabitur ne minori reſtitutio, qui fortuito euẽtu læſus eſt?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus pecuniam, fortuito caſu deperditam,non eſſe reſtituendum,ex ſententia Communi, & nu. 3.*

2 *Minor,qui ſui facilitate læſus eſt,etiam contra fortuitum caſum reſtituendus eſt:ſecus ſua re bene adminiſtrata, ex ſententia Bar.quam Auctor, multis in vtranq; partem prius diſputatis,approbat, de quo latius num. 4.*

CAPVT CLXXV.

EX præcedentib. etiam tu an-
notaſſe potuiſti, non eſſe mi-
norem reſtituendũ, qui for-
tuito euentu læſus eſt, vt eſt
in eo §.ſciendum: quæ concluſio tam in
ſe eſt veriſsima, vt aliter non ſit cõpro-
1 bandaquam tamen dubitabilem reddit
l.ait Prætor.§.1.ff de min.iuncta l. 1. C:
ſi aduer.ſol.vbi ſi a paterno debitore mi
nori ſoluta fuerit pecunia, isq; eam per-
diderit,eſſe minori ſubueniendũ dicitur,
quaſi cũ eo geſtum aliquid cenſeatur. ſic
agnoſcis,ibi ob pecuniã a minore amiſsã
indulgeri reſtitutionẽ, cum tamen ipſe
fortuito euentu eã perdidiſſe potuerit:
quẽ obiecẽ Bar.in eo §.ſciendum,ſic reſol
uendũ iudicauit:ſatis admittẽs,aduerſus
deperditã pecuniam minorem poſſe reſti
2 tui:ſed hoc ita intelligendũ putans, vbi
eam ſua facilitate amiſiſſet,puta ludo:&
ita contrarias leges & declarandas, non
autem vt interpretandæ ſint, vbi id caſu
& euentu fortuito eueniſſet : quam in-
terpretationem ſic eſſe deſumendam aſ-
ſerit, ne alias in legum pugnantiam &
contrarietatem incidatur.

Aliter tamen enodanda mihi videtur præſcripta difficultas,vt mirum eſſe non debeat,ſi ibi minor aduerſum amiſſam pecuniã reſtituatur: quia ei ſoli,nec adhibito curatore, fuiſſet facta ſolutio : quod ſatis indicant eiuſdem textus verba, in quibus facta caſus narratione habetur: Igitur ſi minor debitorem conuenerit, curatorem adhibere debebit quo ei ſol-

uatur

uatur pecunia. quaſi is textus deſignet
hoc ſolū minori imputari, ꝙ ſolutio citra
curatoris auctoritatem facta fuiſſet: qua
re eadem lege ſubnectitur, permitti Cō
ſtitutionibus Principum, vt debitor ado
leſcentes ad ſibi petendos curatores cō-
pellat. Sic quum ei ſoli fuerit facta ſolu-
tio, ac demum eam perdiderit, ęquum
eſt, vt is reſtituatur, quocunque modo
amiſerit: quaſi ſit maximè ſoluenti im-
putandum, qui cautius, prudentius, pro-
uectius, & vigilantius nō ſit negociatus:
& qui ſecundum legis diſpoſitionem mi
nori curatorem decerni ad eum ſolutio-
nis actum non petierit. Tu autē, an hæc
ſolutio ſit ea, quam Bartolus attulit, con
cludentior, poteris ferre iudicium. Qui
tamen ex his nolim à communi diſcede-
re ſententia, quæ hoc habet: non eſſe mi
norem aduerſus pecuniam fortuito caſu
3 deperditam reſtituendum. Sed quia diſ-
ſerendo ſemper ſit apertius negotium,
& veritas lucidior: ego denuo ſic eam
opinionem poſſe confutari exiſtimo, re-
tento potiſsimùm themate ſolutionis
minori factæ: quia vbi in eodem §. ſcien
dum, lex habet, minorem aduerſum ca-
ſum fortuitum non eſſe reſtituendum,
ſolet doctrinæ gratia præmitti, quòd is
primùm rem ſuam ſobriè adminiſtraſ-
ſet: vbi non reſtituetur, qui ſobriè rem
ſuam adminiſtrans, occaſione damni nō
inconſultè accidentis, ſed fato, volet re-
ſtitui. Sequitur & exemplum aliud: Vn-
de Marcellus notat, ſi minor neceſſarium
ſibi ſeruum compararit, moxque is de-
ceſſerit, reſtitui non debere. Neque e-
nim lapſus eſt, ſibi rem perneceſſariam,
licet mortalem, emendo. Deinde adne-
ctitur exemplum aliud: Si locupleti hæ-
res extiterit, & ſubitò ſit lapſa hæredi-
tas, nec eodem caſu reſtituēdum: quum
in his actibus ipſe ſit diligentiſsimè ver
ſatus, ita vt fortuiti caſus euentus nihil
ad reſtitutionem ei decernendam con-
ferat. Sic exigitur præcedens minoris di
ligentia: alias contra caſum fortuitum
4 reſtituendus eſſet. In quibus tribus caſi
bus admittit textus, minorem diligen-
tiſsimè verſatum, & tamen non eſſe pro

pter caſus fortuiti euentum reſtituen-
dum. Cæterùm vt themati adaptetur
negotium, nonne qui debitorem, vt ſol-
ueret, compulit, malè rem ſuam geſsiſſe
& adminiſtraſſe cenſetur? maximè, ſi id
ad minorem retuleris, cuius tutius & cō
ſultius interfuiſſet, eam pecuniam apud
debitorem manere, quod rei euentus
poſtmodum teſtatus eſt, cùm eam perdi
derit? vt hac cauſa plurimùm damnan-
dus ſit debitor, qui cùm hunc minorem
eſſe non ignoraret, ei tamen ſoluendum
tam inconſultè duxerit. Quæ viſa ſunt
vtcunque Bartoli ſententiæ & opinioni
contrariari, quia quum minor à reſtitu-
tione excludatur, quòd diligētiſsimè ſit
verſatus: ergo vbi ſupinè & ignauiter id
præſtitiſſet, videretur reſtitutioni deſe-
rendum, etiam ſi id caſu fortuito accide
rit: & tamen voluit Bartolus indifferen-
ter reſtitutioni locum eſſe, ſiue præceſſe-
rit minoris diligentia, ſiue non. quod eſt
contra eum §. ſciendum. quem ita quan-
doque ponderandum contra eum pro-
baui. Eſt tamen, vt ab eo obice defenſa-
ri poſsit, quòd ſit certum, minoris condi
tionem pinguiorem & meliorem per ſo-
lutionem effectam: poterat enim debi-
tor, qui tunc ſoluendo eſſet, poſtea ad
inopiam vergere: & quod demum mi-
nori accidit, etiam cuius patriſfamilias,
etſi diligentiſsimo, ita euenire potuiſſet.
Nam quomodo ſuſpicari aut conijcere
potuit, ſe pecuniam perditurum? Quare
vera & indubitata manebit Bart. ſenten
tia, minorem qui ſui facilitate lęſus eſt,
etiam contra fortuitum caſum reſtitui,
ſecus ſua re benè adminiſtrata.

Poſſit num minor aduerſum ſolutionem debiti reſtitui?

S V M M A R I A.

1 *Minorem, ſolutione curatori ſuo facta, læſum ſe prætendentem, reſtitutione dignum per cauſę cognitionem iudicandū eſſe.*

2 *Vtrùm curatori, legitimam minoris bonorū adminiſtrationem habenti iuſtius, quàm*

ipſi

ipſi minori,ſolutio fieri debeat? & an & quando minori contra ſolutionem,curatori à debitore factam,reſtitutio competat,hoc loco diſquiritur.

CAPVT CLXXVI.

QVum autẽ ſolutionis, minori factę,iamiam meminerimus opportunum hoc loco à me indicatũ eſt, vt excutiamus quomodo minor aduerſus ſolutiõnem, ei à debitore factam,poſsit reſtitui?qua in re te noſſe oportet, à minore aliquoties reſtitutionem implorari, quia eius curatori ſolutum fuerit: vel quia ei curator,quod debebat,perſoluerit: aut ſi alter ex debitoribus ipſi pecuniam numerarit: ſi denique id, ad quod naturaliter tãtùm erat obligatus,pręſtiterit. Quod vt diſtinctius intelligas,videntur ſingillatim examinandi aliquot particulares caſus, in hanc rem conuenientes: inter quos priore ordine aſſumetur,vbi minoris curatori ſolutum fuit. Quod autem
1 poſsit hoc caſu minor reſtitui, habes ad id planum & facilem textum in l.j.C.ſi aduer.ſolu.in qua primùm præmittitur, exemplo cæterorum debitorum tutores, quæ ex adminiſtratione tutelæ debeant, curatoribus ſoluentes liberari: ſed ante tempus, reſtitutioni in integrũ præſtitutũ, edicto perpetuo permiſſum beneficium implorari poterit: quod an tribui debebit, per cauſæ cognitionem æſtimabitur:quaſi is textus doceat,& vedit,minorem reſtitui debere, qui ſe ea ſolutione læſum prętendit, id tamen cauſa cognita.

Pugnare nihilominus huic determinationi prima manu videtur aperta ratio. Nã cùm legitimam curator habeat bonorum minoris adminiſtrationem, ſitque ei curæ præſtitutus,vt adulti tractet negotia:cui,quæſo,efficacius,quàm curatori à debitore ſolui potuit? Cùm
2 igitur commodius id alteri fieri nequiuerit,quare non ceſſabit hoc caſu reſtitutio, ſaltem quæ in debitorem dari debeat, cui nihil ſit hac in re imputabile? Quinimò ſi tu hunc reſtituendum probares,maneret debitor deluſus: qui tamen, lege permittente,curatori perſoluerit. Huc pertinet, quòd ſoluendo ſe ab omni nexu & obligatione, tam ciuili quàm naturali exemerit debitor: quia ſolutione eius, quod debetur, tollatur quæuis obligatio:quod eſt in Iure vulgatiſsimum,vt cùm obligatus eſſe deſierit, fruſtra ſit in eum danda reſtitutio: quam etiam ſi concedendam probares, redderetur eluſorius & ſuperfluus §.permittitur, in l.ait prætor.ff. de minor.in quo debitori minoris,quod debet,ſoluere volenti conſulitur, vt minorem iudicis cogat officio ad ſibi petendos curatores:cui nihil aliàs prodeſſet talis curatorum impetratio, ſi contra ſolutionem curatori factam, minori aduerſus debitorem,qui ſoluit, concederetur reſtitutio. quæ mirum in modum vrgent in eã priorem ſententiam. Quia tamen conſiderabiles ſunt aliquot caſus,quibus non debuit curatori ſolui,ſuſtentari & defendi vtcunque poſſet prior illa opinio. nã vt prodigus eſſet curator conſtitutus,vel ſi aliàs apertè in re minoris malè verſaretur,quia omnem eius ſubſtantiam prodigeret, nec id ignoraret debitor,nonne malè in eum caſum egiſſe iudicabitur, qui tali curatori ſoluerit? à quo perſpici debuerit,ſaltem potuerit,minorem debere poſtmodum lædi? quo caſu debitori conſulitur,vt eam ſolutionem iudicis mandato faciat,per eam l.ait prætor, in §. permittitur. Tametſi hæc ſolutio de ſe vera ſit, huic nihilominus negorio mihi conueniens haud videtur. nam etſi admiſeriо, curatorem prodigum eſſe, & à quo diſsipentur minoris bona non: ob id ſequitur,quin ei ſolui poſsit,ſaltẽ prius, quam prodigus à iudice declaratus fuerit, aut cui ſit interdicta bonorũ minoris adminiſtratio: vt eſt annotatũ à Doctoribus in l. is cui bonis.ff. de verb. oblig.quæ ratio debitorem omnino excuſare videtur. Sed vbi is ſciret & noſſet curatoris qualitatem, non abeſt à culpa quam nequit ipſe cludere,aut ab ea excuſari,quia nondum eſſet curatori inhibitum,

birum, ne denuo adminiſtraret. Sufficeret enim id ab eo non ignoratum, ita vt ſyncerius cum minore verſari debuerit, & iudicis mandato talem ſolutionẽ facere. & hæc cauſa textus in ea l. j. C. ſi ad verſ. ſolut. dicit, per cauſę cognitionem exiſtimandum, an beneficium reſtitutionis tribui debeat, vbi curatori eſt à debitore ſolutum: non quòd apertè diſponat is textus, paſsim debere minorem reſtui, ſed tantùm ſi iuſta cauſa acceſſerit: quia ſi aliàs probaretur bene impenſam eam pecuniam, & in minoris vtilitatem verſam, aut curatorem ſoluendo eſſe, ceſſare deberet reſtitutio. Sic conſultius erit, ſi de curatoris qualitate dubitetur, vt iubente Prætore, fiat à debitore ſolutio. Et manebit ex prędictis hæc concluſio, ſi minoris curatori ſolutum fuerit, reſtitui minorem, qui ex ea ſolutione læſus eſt.

Solutione debiti, quandoque plena, aliquoties plenior, imò pleniſsima quæritur liberatio.

SVMMARIA.

1 *Ex ſolutione triplex oritur liberatio.*

2 *Plena liberatio debitori tum contigiſſe putatur, ſi citra iudicis aut tutoris auctoritatem minori ſolutio facta ſit: eoq́; caſu firma manet tam ciuilis quàm naturalis obligatio,*

3 *Pleniorem liberationem conſequitur, & ab omni obligatione eximitur, minor, ſi tutore conſentiente, ſolutio fiat.*

4 *Pleniſſimam ſecuritatem conſequutus is eſſe videtur, qui iudice iubente, tutori ſoluit.*

5 *Refutantur ab Auctore doctrinæ ſuperiores, ex l. ait Prætor. §. permittitur. ff. de mino. allegatæ, & ſenſu veriore declarantur num. 6.*

7 *Debitor, ſi iubente iudice, tutori ſoluat, in quibuſdam caſibus pleniſſimam liberationem non conſequitur, volente gloſſa in l. ſi quidem. C. de pręd. minorum. Cuius ſenſum longius proſequitur Auctor nu. 8.*

CAPVT CLXXVII.

SED prius, quàm cæteros caſus aſſumamus, te vnum annotare oportebit, quod deducit gloſſ. in eo § permittitur. ex ſolutione aliquando plenam, quãdoque pleniorem, immo pleniſsimam liberationem reſultare. Plena autem exurgit, ſi in ea ſolutione non acceſſerit iudicis, aut tutoris ſeu curatoris auctoritas, ſed quę, inconſultius his & ignorantibus, ſit facta: & hoc caſu à nulla obligatione, ſiue ciuilis, ſiue naturalis fuerit minor eximitur: qui ſe tamen iuuare exceptione in minorem poterit, ſi ſalua ſit pecunia, & nondum à minore conſumpta, ne aliàs ſoluentis iactura locupletetur. Ad quod facit ſecundum eam glo. l.
1 in pupillo. ff. de ſolut. & lib. necnon §. fi. Inſtit. quibus alien. licet vel non

Plenior autem liberatio inducitur, vbi
2 cum tutoris auctoritate, & proprio conſenſu accedente fuit ſolutum: tunc enim ab omni obligatione debitor eximitur. Si tàmen eam pecuniam minor perdiderit, ſubuenitur ei reſtitutione in integrũ: aut dabitur ei, ſi volet, contrária tutelæ actio, cùm eam pecuniam tutor, vt debuit, non impenderit: ad quod facit l. Lucius. §. tutelæ. ff. de admi. tuto. in qua
3 hoc potiſsimum probatur, id tutoribus conceſſum eſſe, vt à debitoribus pupilli pecuniam exigant: qua ſolutione manẽt ipſo iure liberati debitores: vt in eod. §. Paulus Iureconſultus reſponderit, ſi adminiſtrandę tutelæ tempore tutori, tutelam gerenti, debitores ſoluiſſent, ipſo iure tali ſolutione liberatos manere.

Pleniſsima verò ſecuritas quæſita eſt
4 ei, qui curatori, iubente iudice, ſoluit, vt eſt in eo §. permittitur. facit l. ſancimus. C. de admi. tut. in qua dicitur, licere pupillorum ſeu adultorum debitoribus, eius quod debent, ſolutionem facere: ita tamen, vt primum iudicialis accedat ſententia: quo caſu ſtatuit lex, debitorem pleniſsimè ſecurum eſſe, nec poſtea inquietandum, cùm non debeat, quod ritè

actum

actum eſt, alio reſuſcitari euentu: vt ibi
habeat textus, ſi à iudice ſoluendum eſ-
ſe ſit pronunciatum, debitor autem poſt
modum perſoluerit, huiuſmodi cauſam
pleniſsimam ſecuritatem ſequi. Hæc gl.
in eod. § permittitur. quam paſsim cre-
brior Doctorum turma ſectatur, qui om
nes an recto moueantur iudicio, videa-
mus. Quod autem meæ eſt ſententiæ,
non poſſum eas glo. diſtinctionis omni-
no probare idq; ſeriatim à nobis ex pla-
5 nabitur. Primùm voluit gloſ. plenam ſe
curitatem debitorem aſſequi, vbi is mi-
nori citra curatoris aut iudicis auctorita
tem perſoluit: & quamuis ita plenè ſit li-
beratus, nihilo ſecius adhuc obligatum
manere, ita vt denuo conueniri poſsit,
& minor reſtitui. Quæ duo nonne, quæ-
ſo, ſunt inter ſe pugnantia, oppoſita, &
contraria? Quomodo enim huic plena
ſecuritate conſuli poterit, ſi obligatus
manſerit, imo potius nulla ſecuritate,
quum obligatio habeat prorſus oppoſi-
tam & repugnantem liberationē. Quod
autem ad plenioris liberationis exem-
plum attinet, cenſuit glo. plenius libera-
tum debitorem, ſi de curatoris aſſenſu
& auctoritate facta ſolutio fuerit. In quo
mihi non ſatisfacit: quia tali caſu debi-
tor ſit ipſo iure liberatus, vt eſt in ea l.
Lucius. § tutelę. Si ipſo iure, ergo potius
pleniſsimè, quaſi nulla alia plenior ſolu-
tio ſit excogitabilis: aliàs ea verba, Ipſo
iure nihil operari cenſerentur, vt quę eſt
ſecundum quorundam ſententiam reij-
ciant reſtitutionem in integrum, vt ſu-
prà prius annotauimus, cùm à nobis ex
cuteretur articulus, An contra quadrage
6 nariam præſcriptionem competat reſti-
tutio? Sic ſi ſecundum gloſſæ exemplū
non ſolùm pleniorem, ſed & pleniſsimā
comprehendat liberationem, quid opus
fuit hæc, vt diuerſa & inter ſe diſtincta
capita, conſiderare? Poterit tamen hoc
modo gloſſæ opinio defendi, vt abſurdū
non ſit fateri, priore exemplo debitori
quæſitam plenam liberationem, nihilo-
minus tamen ciuiliter & naturaliter ma-
nere obligatum. ſit enim hoc diuerſis
reſpectibus: nam plena ſecuritas deriua-
tur ab eo, quòd minori, in hunc agenti,
competat exceptio, qua ſe iuuare poterit
ſi nondum expenſa & conſumpta fue-
rit pecunia, aut ſi aliàs verſa in rem pu-
pulli extiterit: quæ exceptionis propoſi-
tio non impedit, quin debitor obligatus
manſerit. non enim tali ſolutione effi-
caciter potuit liberari, quòd imperfecta,
manca & nulla eſſet. debuit quippe eā
vel iudicis mandato, vel curatoris aucto
ritate accedente facere. Et ita declaran-
da erit communis Iuris regula, quæ ha-
bet: Solutione eius quod debetur, omnē
tolli obligationem. id enim verum eſt,
vbi ſolutio aptè facta fuit. Quod etiam
ſecundo loco adlectum eſt, pleniorem li
berationem includere in ſe pleniſsimā,
eundemq; effectū producere, ob ea ver-
ba, Ipſo iure: dico verum eſſe, vt plus ple
niſsima liberatione vtilitatis accedat,
quàm pleniore. nam etſi pleniori inter-
uenerit liberatio, non repellitur tamen
minor, quin reſtitui poſsit, ſi deperdita,
aut malè aliàs conſumpta fuerit pecu-
nia: vbi ſi locus ſit liberationi pleniſsi-
mę, quia iubente iudice curatori facta
fuerit, omnino liberabitur debitor, vt
quem lex vult poſtea non debere inquie
tari, quum ab eo melius aut conſultius
agi non potuerit. Quòd ſi ea pecunia à
curatore malè poſtmodum conſumptā
fuerit, competet minori in eum contra-
ria tutelæ actio, aut alia ad id ſimilis. Sed
quod ad debitorem, qui ſoluit, attinet,
pleniſsimè liberabitur, nec concedenda
erit in eum reſtitutio, vbi tamen in ple-
niore liberatione admitteretur: quod ſa-
tis apertè deſumitur ex eo §. permitti-
tur, in l. ait prætor. ff. de min. Habes igi-
tur ex præſcriptis, quandoq; ex ſolutio-
ne à debitore facta, plenam, pleniorem
& pleniſsimam liberationem exurgere.
Quod autem ad eam pleniſsimam ſpe-
ctat liberationem, ſunt infinita exempla
in Iure deſumpta & expreſſa, quibus ple
niſsima ſecuritate ſoluenti conſulitur,
inter quæ iam annotauimus caſum l. ſan
cimus. C. de admin. tut. vbi iudicis aucto
ritas in ſolutione, quæ ſit à debitore pu
pillo, inducit pleniſsimam liberationē:

quod

quod non extenditur ad vſurarum, pen-
ſionum, ſeu annuorum redituum ſolu-
tionem, modò in vnum collectæ centū
ſolidorum quantitatem non excedant,
tunc enim talium ſolutio à debitore pu-
pilli fieri poteſt, idq; citra iudicis aucto-
ritatem, & tamen pleniſsima ſecuritate
gaudebit, vt eſt in l. conſtitutionem. C.
eo tit. Pleniſsimam etiam liberationem
aſſequitur, qui ſoli tutori fideicommiſsi,
vniuerſalis pupillo relicti, reſtitutionem
facit, modò fari pupillus non poſſet, aut
abſens eſſet: vt eſt in l. ſancim. C. ad Treb.
per rationem, quæ ibi à textu recēſetur,
quæ eſt, ne, dum nimia circa res pupilla-
res ſubtilitate vtimur, ipſa ſubtilitas ad
eorum conuertatur perniciem. Sic ha-
7 bes, cuius effectus ſit ea ſecuritas pleniſ-
ſima: quem in id reſolui intelligis, vt ple-
niſsimè ſecurus maneat debitor. Cū qua
declaratione, quæ eſt communiter rece-
pta, tranſeunt paſsim Scribentes: quæ an
vera ſit, non importunè hoc loco excu-
tietur. Quod autem non ſit, pleniſsimè
conſultum ei, qui iubente iudice curato-
ri ſoluit, habes l. ſiquidem. C. de præd.
min. vbi ſi decreto iudicis interpoſito
minor fundum vili precio vendiderit,
& cuius ipſe vires ignoraret, tamen cau-
ſa cognita reſtitui is poterit, quantum-
uis iudicis decretum acceſſerit: ita vt iu-
dicis auctoritas nihil iuris ei venditioni
attribuat, nec minorem à reſtitutione ex-
cludat: vt idem etiam ſimili ratione ſit
diſponendum, vbi iudicis decreto fuit
minori facta debiti ſolutio. Quam diffi-
cultatem reſoluens gloſ. in ea l. ſiquidē,
dicit ibi minorem reſtitui, quia ipſe rem
ſuam alienaſſet: quæ cùm ab eo abſit, &
vili precio vendita fuerit, quare non o-
ptimo iure reſtituetur, quum apertum
& manifeſtum ſit eius damnum? Ita vt
iudicis auctoritate non ſit tali extraordi-
nario priuandus beneficio. Solet enim id
in reſtitutione concedenda præcipuè ſpe
ctari, an num læſus ſit minor: qui caſus
ſecundum eandem gloſſ. eſt omnino di-
ſtinctus ab eo, quod diſponitur in §. per-
mittitur. cùm ibi certum ſit, receptam à
minore pecuniam: in ea verò l. ſiquidē,
ſuæ rei alienationem cum ſummo eius
damno & incommodo factam liquet:
quaſi inter ea duo conſtituat diſcrepan-
tiam, cùm recepta eſt ab eo pecunia, &
cùm alienatum fuit eius patrimonium.
Sed huius gloſſ. declaratio vera mihi nō
videtur, quia cenſeam ſimile debere ſta-
tui iudiciū in vtroque caſu. Quod enim
ad pecuniæ receptionem ſpectat, finge
malè & inutiliter eam pecuniam à mino-
8 re expenſam, nec in ſuos vſus cōuerſam:
nonne eo medio ita ei decedet ex patri-
monio, ac cùm ipſe rem ſuam alienauit?
Saltē abnegare non potes, quin vtroque
capite læſus ſit: ita vt (me iudice) calor
iudicij non plus vno caſu, quàm alio in-
troducere debeat. & tamen in eo §. per-
mittitur, abnegatur reſtitutio, etiam ſi
iudice iubente ſit ſolutum: vbi in ea l.
ſiquidem, planè conceditur. Sic prædicta
te docent, quando aduerſus plenam, ple
niorem, & pleniſsimam liberationem
minor reſtituatur.

Si, iubente iudice, ſolutio fa-cta à minore fuerit, an ſit lo-cus reſtitutioni?

SVMMARIA.

1 *Si in ſolutionis actu iudicis auctoritas acceſſerit, denegatur reſtitutio, maximè vbi debitor ſolutioni contradicit: ſecus ſi iudicis mandato acquieſcat: idq; ex ſententia Caſtrenſis.*

2 *Improbatur Caſtrenſis diſtinctio, num. priore adducta: minoremq; ſiue iudici contradicat, ſiue non reſtitutionis auxilio non ſubleuandum oſtenditur.*

3 *§. permittitur, in l. ait Prætor. ff. de minor. purus ac verus ſenſus demonſtratur.*

CAPVT CLXXVIII.

CLoſſematarius verò in eo §. permittitur, alio ſenſu & iudicio eos duos textus concordandos cenſuit, qui dicat in eo §. per-

permittitur, de ſolutione quæ neceſſaria eſt, tractari, quia ibi ſoluendum iudex iuſſerit: ita vt minor, mandante iudice, debitum receperit, & ita reſtitui non debeat: quod ſecus ſtatuendum exiſtimat, ſi is voluntarium actum fecerit, qualis eſt rei ſuæ venditio: vt eſt in ea l. ſiquidem. & hoc aſſerit elici ex eod. §. permittitur, in illis verbis: Quid tamen, ſi Prætor decernat ſoluendam pecuniam minori ſine curatoribus? Secundum quam ſolutionem recenſuit Caſtrenſis. in l. j. C. ſi aduer. ſol. ſi in ſolutionis actu iudicis
1 acceſſerit auctoritas, denegandam reſtitutionem, vbi maximè debitor ſolutioni contradiceret, ad quam nihilo ſecius eum iudex adegerit. quod dicit plurimũ conferre ad puram declarationem eius § permittitur: docens è diuerſo, ſi iuſſu iudicis non contradixiſſet debitor; immò ei planè acquieuiſſet, debere tali caſu reſtitui. Ego verò hanc eius opinionẽ refelli poſſe conſiderabam, in eo maximè, quod is voluerit, debere attendi, an iudici iubenti contradixerit minor? vt repugnans à reſtitutione ſecludatur: ſecus vbi voluntariè ſoluiſſet. Nam potius ſtatuendum fuiſſet oppoſitum, quia lex magis ſuccurrat ei, qui actum ex neceſſitate fecit, quàm vbi voluntariè: vt in l. ſi fideiuſ. §. ſi neceſſaria. ff. qui ſatiſ. cogant. Quare mea eſt opinio, ſiue contradixerit iudici iubenti minor, ſiue non, reijci debere reſtitutionem: quod planè deſumitur ex vero & puro ſenſu eius §. in quo primum ex Principum conſtitutione permittitur debitori, vt adoleſcentes ad petendos ſibi curatores compellat, deinde adijcitur; Quid tamen, ſi Prætor decernat ſoluendam pecuniam minori ſine curatoribus, & ſoluerit? dubitabatur ibi, an ſecurus eſſet. cui hæſitationi ſic à Iureconſulto reſpondetur: Si allegans minorem ſe eſſe, compulſus ſit ad ſolutionem, nihil ei eſt imputandum, niſi forte quaſi aduerſus iniuriam quis ei appellandum putet. tandem habetur: Sed credo, Prætorem hunc minorem in integrum reſtitui volentem, non auditurum. quo textu ſatis efficaciter probatur, reijciendam reſtitutionem, vbi allegans ſe minorem nihilominus ad ſolutionem ſit compulſus: ſed non ſequitur, ergo ſi non reclamauerit apud iudicem, ſed volens eius mandato ſatisfecerit, reſtitui debere. Hoc enim attenditur præcipuè, quòd ita mandarit iudex, cui fuerit neceſſum à minore obtẽperari, cùm maximè in inuitum feratur iudicium: vt eſt in l. inter ſtipulantem. ff. de verb. ob.
2 quæ eſt finalis ratio eius § permittitur. Nam eſt veriſimile, iudice non, niſi re bene expenſa, ita iuſsiſſe, vt præſumi debeat, futuram minori eam ſolution[illegible] vtilem. Potuit quippe iudex ſciſſe, [illegible]torem tunc ad ſummam inopiam, [illegible] re, & ita minori eſſe neceſſariò con[illegible] dũ, ne alias ſuo priuaretur debito: [illegible] ſatis deprehenditur ex verbis eiuſ[illegible] textus: ſed credo Prętorem hunc, &[illegible] ita hac facili, plana, expedita, & veri[illegible]ma ad eum textum elucidiatione intelligis, longè alium & diuerſum caſum tractari in ea l. ſiquidem. C. de præd. mi. in
3 qua text. expreſſè admittit rem vili precio venditam, ſicq; minorem læſum: qua ratione lex ei ſuccurrendum probauit, etiam quòd iudicis mandato facta fuerit venditio: de qua læſione non apparet in eo. §. permittitur, quum (vt præmiſimus) præſumendum ſit, iudicem bona & optima cauſa ad id motum, & vt minoris vtilitati conſuleretur. E quibus habes verum & purum ſenſum eius § permittitur, ac quomodo ſit declarandus: demum intelligis, nihil diſsidere à l. ſiquidẽ, ſed vtroque capite diuerſa ſtatui.

Deſunies hoc loco formam qua commodè ſolutioni adhiberi poterit iudicis iuſſus & decretum.

S V M M A R I A.

1 *In contractu iudicis auctoritate celebrãdo, quas ſolennitates adhibere contrahentes conueniat?*

2 *Minori reſtitutione ſuccurrẽdũ, iudice falſis allegationib. & teſtiũ depoſitionib. decepto.*

CA-

CAPVT CLXXIX.

OBiter ad hæc à te vnum annotabitur, quod ad iudicis decretũ ſpectat. Si quis cum minore contrahit, deſideret iudicis auctoritatẽ in contractu adhiberi: quo ipſe id facilius aſſequatur, debebit primùm iudicẽ adire, & illud ab eo poſtulare. Iudicis autem partes erunt, priusquàm ſuum decretum contractui interponat, & ad eius obſeruantiam contrahentes adigat, ut per ſe, aut alium, cui ſuas vices committere potuerit, inueſtigandum curet, an
1 num contractus ſit minori futurus vtilis? qui, niſi ea indagatione præcedente, non poteſt aptè & efficaciter auctoritatem ſuam adhibere. quæ forma deſumitur ex l. magis puto, §. ne paſſim, ff. de rebus eorum, & ita indiſtinctè hæc praxis obſeruatur. Quæ, quum ſic ſe habeant, nota, quæſo, an num ex his dici poſsit, vbi contractui à minore celebrato interuenit iudicis decretum, decipi minorem non potuiſſe? quia non aliter auctoritatẽ ſuam iudex adhibuiſſet, niſi certus fuiſſet de minoris agi, & tractari vtilitate. Quæ ſi ita admiſeris, quomodo probè defendes in ea l. ſiquidem, res minoris vili precio fuiſſe venditas, quum ibi iudicis decretum interuenerit? Quæ conſideratio mihi vrget contra eam l. ſiquidem. nec video, quomodo aptè ad id reſponderi poſsit: niſi dixeris, etiam ea ſolennitate obſeruata, iudicẽ decipi potuiſſet. quia examinandos iuſſerit teſtes, qui falſò, & præter rei veritatem, de rei, quę vẽdebatur, vilitate depoſuiſſent, quorum tamen teſtimonia is vera eſſe crederet. Quam declarationem non debes omnino refellere, quum in ſimili lex alio loco teſtetur, ſi Præſes alienandum ſeu obligandum pupilli fundum, ruſticum aut ſuburbanũ decreuerit, ex eo tamẽ actio, pupillo competens, non eliditur, immò ſalua relinquitur, modò iudicis religionem, falſis allegationib. circumuentã, mi
2 nor ipſe docuerit. Sic falſis allegationib. & teſtium depoſitionib. decipi iudex poteſt: & hac cauſa minori conceditur reſtitutio. Nec ſum neſcius, gloſſam in eo: §. permittitur, ſenſiſſe, ideo in ea l. ſiquidem, reſtitutionẽ concedi, quia iudex rei venditæ precium non taxaſſet; licet rei diſtractionẽ fieri iuſsiſſet. qui intellectus eſt merè diuinatiuus, & quem ſi probares, ſequeretur per omiſsionem taxationis precij minorem læſum eſſe: quod tamen eſt à vero alienum: quia talis taxatio ſatis ineſſe aut inhærere dicatur contractui emptionis & venditionis, qui ſine precio vel fide, de eo habita, non ſubſiſtit, vt eſt in Iure vulgatiſsimũ. Ex quibus omnib. iam liquet, quomodo quis pleniſsimè liberetur, vbi ab eo fit ſolutio debiti. Deinum intelligis, vtrùm tali pleniſsimæ liberationi aliquid roboris & efficaciæ attribuat iudicis præſentia? Acceſſit & his vera enucleatio & concordia ad l. ſiquidem: & §. permittitur. Habuiſti deni que formam, quam tenetur iudex obſeruare, vbi agitur de interponendo decreto ſuper contractu, à minore celebrato: quæ omnia tantam inter ſe affinitatem continent, vt vnum à reliquo pendeat.

Si minor, quod tantum naturaliter debebat, ſoluerit, poterit num ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor indebito citra tutoris auctoritatem ſoluto, indebitum via ordinaria repetere poteſt; extraordinarium autem remediũ ei adeſt, ſi tutoris iuſſus in ſolutione interuenerit, ſecundum nonnullos.*

2 *Diſcedit à priore Doctorum & legum allegatorum ſententia Auctor. & indebiti condictioni locum eſſe oſtendit, vbi ſine tutoris auctoritate pupillo ſolutum eſt, ex l. interdum ff. de condict. indeb.*

3 *Declaratio Bartoli ad l. fin C. ſi aduerſ. ſol. ab auctore refellitur; & alia verior adducitur, num. 4.*

5 *In debito per iuris errorem ſoluto, minori beneficio reſtitutionis ſubueniendum.*

6 *Alia, nec inconcinna aut inerudita Doctorum ad prædictam l. fina. C. ſi aduerſus ſolut. declaratio.*

Natura-

7 *Naturalis obligatio ſoluti repetitionem impedit: eademq; iure reſtitutionem denegat, ex ſententia Bartoli; cui reſpondetur numero 8.*

9 *Elegans & erudita huius capituli concluſio, tribus membris distincta.*

CAPVT CLXXX.

SVpereſt præterea, vt ad membra alia ſolutionis accedamus: Nam primùm à nobis declaratum fuit, quando fit à debitore ſolutio curatori minoris: nunc videamus ſi minor, quod tantùm naturaliter debeat, ſoluerit, debeat num, vbi id expoſtulat, reſtitui? puta; quia perſoluerit legatum, quod in minus ſolenni teſtamento relictum fuerat, ad cuius præſtationem adigi à legatario non poterat. Quòd autem ſit reſtituendus, facit l. fin. C. ſi aduer. ſolu. in qua ſic diſponitur. In debito legato, licèt à minore per iuris errorem ſit ſolutum, ei tamen repetitio decernitur, ſi nondum tempus, quo reſtitutionis petitur auxilium; elapſum fuerit. In oppoſitum habes l. interdum. ff. de condict. indeb. vbi ita loquitur Iureconſultus: Interdum perſona locum facit repetitioni condictionis indebiti, vt eſt, quum præter tutoris auctoritatem ſoluit pupillus: quo caſu ſi extent nummi, vendicari poſſunt: pro conſumptis verò locus eſt condictioni indebiti. è quo textu nonne apertè deſumitur, pupillo actionis via, non autem remedio extraordinario conſuli? quod etiam ad quemlibet maiorem extenditur, in cuius manu eſt, ſoluto indebito, condictione indebiti id repetere, quia fortaſſe errore Iuris lapſus hoc fecerit, arg. l. cùm quis. C. de iure. & fact. ignor. Quam difficultatem excitant paſſim Doctor. in ea l. fin. à quibus tandem reſpondetur, in ea l. interdum, locū

5 eſſe condictioni indebiti, quia ſine tutoris auctoritate id ſoluiſſet pupillus, ad quod erat tantùm naturaliter adſtrictus. quod etiam extēditur ad prodigum ſeu furioſum; qui præter curatorum iuſſum ſoluiſſent, quibus non ab re via ordinaria lex adeſt. Nam certum eſt, immò indubitatum, nullum hoc caſu translatum dominium, quare poſſunt ipſi rem vendicare, necnon conſumptam condicere. Sic cùm non inducatur liberatio, meritò iure ordinario repetitio cōceditur: quod ſecus lex ſtatuiſſet, ſi cum tutoris ſeu curatoris auctoritate fuiſſet ſolutum. tunc enim deſiiſſent hi naturaliter obligari, & translatum in eos fuiſſet dominium: vt eſt in l. non omnis. §. ſi pupillus. ff. ſi certum petat. vbi apertè deciditur, ſine tutoris auctoritate dominium à pupillo non transferri; quaſi ex oppoſito velit lex, non eſſe de dominij translatione hæſitandum, ſi horum conſenſus acceſſerit. & ſimile in adulto diſponitur, vt in l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Trebel. Facit in arg. l. ſi curatorem habens C. de in int. reſtitutione minor. ita vt ſecundùm hanc eorum doctrinam concludatur, minorem, qui præter tutoris auctoritatem indebitum ſoluit, poſſe indebitum via ordinaria repetere; extraordinarium verò remedium ei adeſſe, ſi tutoris iuſſus in ſolutione interuenerit quam dicunt comprobari in l. j. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact. vbi minore contra tranſactionem reſtituto, denuò ad primæuā actionem, quæ ſibi competebat, redit aduerſarius; vt eſt in illis verbis potiſsimùm, Ex negotij inſtauratione tributa tibi actione conſulendum eſt: quaſi neceſſariò deſideretur reſtitutio. Adfertur & alia ſolutio à Bar. in ea l. interdum, vt quod ibi diſponitur, cōtra indebiti condictionem, ſit declarandum, petita primùm in integrum reſtitutione: Ego verò neutrum horum ſequendum crediderim, qui ſim huius ſententiæ, verius & planius duos illos text. declarari, vt l. illa interdum, ſic intelligi debeat, locum eſſe condictioni indebiti, vbi ſine tutoris auctoritate pupillo ſolutum eſt. Nam tali caſu perſona locum facit repetitioni indebiti. cuius ſimile diſponitur in l. illud. ff. de minor. in qua habetur: Illud nullam facit dubitationē, quin minor, ſi non debitum ſoluerit ex ea cauſa, ex qua Ciuili Iure repetitio nō eſt danda ad repetendum actionem cōpetere,

petere,

petere,cum & maioribus vigintiquinque
annis ſoleat ex iuſta cauſa repetitio de-
cerni. Nota quæſo,eoſdem terminos,pu
ta repetitionis:& ita per eam l.final. C.ſi
aduerſ ſolut.repetitionem decerni:quaſi
dici poſsit, nihil aliud diſponere, quam
faciant aliæ l oppoſitæ,& ita ſemper com
petere ordinarium remedium. Sed for-
taſſe proponet ſtudioſus Lector,eam in-
terpretationem planè confundi per fina-
lia verba eius legis, Indebito legato, in
qua minori repetitio indebiti ſoluti con-
ceditur,ſi non omnino tempus,quo reſti-
tutionis tribuitur auxilium, exceſſerit
quaſi denotet textus, talem indebiti re
petitionem beneficio reſtitutionis in in-
tegrum dari poſſe,alias fruſtra fuiſſet fa-
cta reſtitutionis mētio,ita vt ſemper ſub
ſiſtat contrarium l.interdum. Cui poſtre
mæ obiectioni viſus eſt tacitè reſpondiſ-
ſe Bart. in ea l.interdum,qui diſputās ar-
ticulum,an pupillus ſolues, quod eſt tan
tum naturaliter debitum, poſsit tale in-
debitum repetere, concludit locum eſſe
repetitioni, ſed id ſpeciali beneficio a le
ge indulto, potiſsimum per eam l. inter-
dum,& l.illud. ff. de mino. nō quòd id
fieri debeat per reſtitutionem in integrū
ſed via ordinaria,quæ a ſpeciali legis pri
uilegio vim & robur aſſumit. Solet autē
talis ſpecialitas ſic a Bartolo deduci. Nā
ſecundū ius digeſtorum ceſſabat talis in-
debiti repetitio,per l.ſi eius.§.1.ff ad Tre
3 bell. cuius diſpoſitio tandem mitigata
fuit per alias ll oppoſitas, ita vt non iure
communi tali indebiti repetitioni inſiſta
tur, ſed ſpeciali legis beneficio: quo ni-
hilominus viſum fuit minorem vti debe
re intra quadriennium præſtitutum ad
reſtitutionem impetrandam, vt ſi intra
id tempus non effecerit, ſit a tali repeti-
tione excludendus: exiſtimans hoc mo-
do eſſe declarandam eam l.finalem. C.ſi
aduerſ.ſolut.in quo etſi ſubtiliter ac do-
ctè admodum ſit verſatus, nō tamen me
iudice ea,qua decuit, veritate negotium
attigit? quod ego ſic demonſtro. Nam
ſi eius conſiderationem probares, vana
4 omnino & futilis eſſet aſſumpta diſpu-
tatio: quia ſi intra quadriennij tempus

deberet neceſſariò tale repetitionis iudi
cium intentari, nonne ex eo idem effe-
ctus exurgeret,ac ſi reſtitutionis in inte-
grum via id fieret?ita vt viciſsim ea duo
confunderentur. Cęterum hoc maximè
damnoſum eſſet minori, cui pro tali re
repetenda competeret condictio indebi
ti, quæ perſonalis eſt, & quæ intra annos
triginta proponi poteſt. Prætetea quis
hoc reuelauit Bartolo, ſic debere decla-
rari eam l.finalem, & talē quadriennij
tempus eſſe ad remedium ordinarium
referendum, idque ſpeciali legis bene-
ficio? Quæ omnia me tandem eo du-
cunt, vt fatear, non poſſe aliter eam l.
finalem intelligi, quam quòd dicatur,
5 indebitum per iuris errorem a minore
ſolutum, repeti poſſe via reſtitutionis
in integrum: & ita non eſſe hæredum
declarationi illorum textuum, quā ego
præmiſi, vt loquantur de remedio ordi-
nario,etiam quòd lex termino repetitio
nis pecuniæ vtatur, cum per reſtitutionē
in integrum res repetatur. Tendit quippe
eò reſtitutio, vt hic, quod ſuum eſt, & ad
quod tantum naturaliter erat obligatus,
aſſequatur. Quare vis omnis conſtituta
eſt in enódatione eius l.interdum, quam
pro contraria adſerunt Doctor. ad eam
l.final. Quorundam autem hac in re a-
lia fuit conſideratio, l.finalem debere in-
6 telligi, vt facta ſit cum curatoris aucto-
ritate ſolutio, & ita neceſſariam eſſe re-
ſtitutionem. quæ declaratio etſi omnino
abſurda non ſit, pugnare tamen videtur
eidem l.fin.in qua dicitur, a minore ſo-
lutum indebitum: non expreſſo, an id
curatore auctore egerit? adijcitur etiam
per errorem iuris a minore ſolutum: qui
error magis eſt minori, quam eius tu-
tori accommodabilis: quaſi veriſimi-
le non ſit,tutorem, qui prouectæ eſt æta-
tis, in eo erroneè verſatum: quæ duo
euertunt præſcripta, tam ad eum textum
intelligentiam: etſi non eam inficias, ſa-
tis mihi arridere talem interpretationē,
vt dicatur, cum curatoris auctoritate ibi
a minore ſolutum: quia in dubio ſit a-
ctus ſic interpretandus, vt valeat potius,
quam annulletur, vbi potiſsimū lex pro

tali ſolutione curatoris auctoritatem deſiderat. Et ita hac reſolutione admiſſa & probata, oporteret hærere priori declarationi Bartoli, ideo in ea l. interdum, ceſſare reſtitutionem, quia nullum ſit tranſlatum dominium: quæ eſt interpretatio minoribus calumnijs ſuppoſita. Meũ autem eſt iudicium, vt doceri poſsit, eſſe in poteſtate minoris, vel reſtitutionem in integrum intentare: vel ſi volet, condictione indebiti rem repetere: potiſsimũ id reſtitutione aſſequi, ſi agnouerit ſibi ea pinguius conſuli debere. quod ego ſupra latiſsimè & diffuſiſsimè docui. Sic habes indebito a minore ſoluto, locum eſſe reſtitutioni, & ita reſtitui poſſe, ſi quod naturaliter tantum debebat, is perſoluerit.

Sed & adhuc in eam opinionem inſiſtitur: Naturalis obligationis effectus eſt vt ſoluti impediatur repetitio, l. etiamſi. C. de compenſationibus quod eſt ea ratione: quia cum verè res ſit debita, æquũ viſum fuit, repetitionem eſſe abnegandam. quòd ſi repeti nequeat, ergo ceſſa-
7 re eodem iure debebit reſtitutio, argumento §. præterea nouatione. Inſti. quibus modis tollitur obligatio & l. pupillus. ff. de receptis arbitris & l. puberes. ff. de verborum obligatione. Quam dubitationem promouit Bartolus in eadem l. interdum, vbi tandem aſſerit, non debere minorem reſtitui, ſi cum naturaliter ſit obligatus, velit reſtitutionem impetrare, ne ad ſolutionẽ eius debiti poſſit compelli: & vt ab eo naturalis obligationis nexu liberetur, poſſe tamen & debere reſtitui, ſi quod erat indebitum, ſoluerit, vbi potiſsimum erroneè id egit. Sed hæc Bartoli ſolutio leuis & frigida mihi omnino videtur. Quis enim dubi-
8 tat, non debere reſtitui minorem, qui naturaliter tantum obligatus eſt, ne ad ſolutionem eius debiti compelli poſsit? Fruſtra enim imploraretur reſtitutio, cum in hunc efficaciter agi non poſsit, vt eſt in l. iuriſgentium. & l. 1. ff. de pact. cũ ſimilibus. Quare ſi remedio ordinario poſsit aduerſam partem repellere, non eſt extraordinarij habenda conſideratio. Poterit igitur longè efficacius reſponderi, non concludere in minoris perſona argumentum: Effectus naturalis obligationis impedit repetitionem, ergo eodem iure eſt abneganda reſtitutio. Nam hoc ſolum attenditur, an num ſit læſus. Læſum autem eſſe in confeſſo eſt, quia id perſoluerit, ad quod compelli non poterat. Habes igitur, poſse minorem reſtitui, ſi quod naturaliter tantum debebat, id ſoluerit. Quæ concluſio, an procedat, ſi ſciens indebitum, id tamen perſoluerit, iam videamus. Quod autem reſtitui nõ debeat, facit: quia ſciens donaſse cenſetur, argumen. l. 1. ff. de condict. indebi. Volenti denique non fit iniuria. Vberius tamen eſt, vt etiam hoc caſu ſit reſtituẽdus, vel hac vna ratione, quia ſit læſus: cui non oberit, quòd qui volens & ſciens ſoluerit, cenſeatur donaſse. Nam præſumitur id ætatis facilitate egiſſe: & cum in eo nõ fuerit maturũ, ac quale decuit iudicium, meritò reſtituendus eſt. quod nos poſtmodũ vberius excutiemus, vbi potiſsimum ſe offeret examinatio articuli, An minor contra donationem, a ſe factam poſsit reſtitui? Quò autem ſub breui compendio intelligas, quomodo poſsit minor aduerſus ſolutionem reſtitui, dicas: Aut ſolutum eſt, quod erat omni iure debitum, puta ciuiliter & naturaliter: & tunc ſi a tutore auctore factum ſit liberabitur ſoluens: quod etiam extenditur ad minorẽ, qui ſoluit, vt in eum caſum reſtitui non debeat: niſi fortaſſe, rẽ quam ſoluit, is alienare ſine iudicis decreto non poſſet. nam cũ eo caſu tranſlatũ nõ fuerit dominiũ, iure optimo reſtituetur: ſaluis tamen & exceptis duob. caſibus: quorum primus eſt, vbi a maiore cœpit debitum, vt in l. magis puto. §. ne paſsim. ff. de rebus eorum. Secundus, cũ conſumptione reconciliatur ſolutio, argu. l. non omnis. §. ſi pupillus. ff. ſi certum pet. Quòd ſi ſoluerit minor id, ad quod nullo iure aſtringebatur, cum is vere nihil deberet, qui tamen falſa ductus opinione, exiſtimaret ſe debere, ſiue ſciens, ſiue ignorãs id egerit, reſtituetur. In quo differt ipſe a maiore, cui ſcientia alias præiudicaret. Si verò eſſet ciuiliter indebitum

bitum, natura verò debitum, vt eſt in legato relicto in imperfecto, & minus ſolēni teſtamento: ſi curatore auctore ſoluerit, reſtituetur. quod ſi præter illius auctoritatem, locus erit repetitioni.

Vbi pro indebito ſoluto imploratur reſtitutio an ſic debeat libellus concipi, vt aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui vel vt ita reſtituatur, ne poſſit in eum debiti retentio obijci.

SVMMARIA:

1 *Contra indebiti ſolutionem reſtitutio ſufficit non obſtantib. aliorum rationib. adiectis.*
2 *Libellus contra ſolutionem indebiti quomodo formandus?*

CAPVT CLXXXI.

SCio etiam a quibuſdam hac in re non minus doctè, quā ſubtiliter, hæſitatum, An, vbi imploratur reſtitutio, exigatur, vt aduerſus naturalem obligationem petat ſe minor reſtitui: vel ſi ita ſit concipiēdus libellus, vt ſic reſtituatur, ne in eum poſsit retentio debiti obijci. In quo quidam falsi ſunt ſimpliciter cōtra naturalem obligationem implorandam reſtitutionem, moti diſpoſitione Rubricæ. C. ſi aduerſ. ſolut. Exiſtimatum eſt tamen ab alijs, vt vtriuſque fiat cumulatio, primū facta ſolutionis mentione, hac demum clauſula adiecta: Et cum ex tali ſolutione reſultet impedimentū aliud, puta repetitio ob naturale debitum, peto me ad
vtrunque reſtitui. Ego verò ſum huius
1 opinionis, vt ſat ſit, ſi hic ſe contra indebiti ſolutionem reſtitui petierit. Solet enim eius intentio eò tendere, vt ad id res reducatur, ac ſi nunquam ipſe ſoluiſſet: quòd ſi ſolutum non eſſet, ceſſaret cōpenſationis ſeu repetitionis effectus, qui ex naturali obligatione reſultat. Si tamē pars duxerit vtrunque medium deducere, id poterit: ſed ſi priori tantum hæſerit, non ob id vitiabitur libellus. Concipietur igitur hoc modo libellus reſtitutionis: Cum ego titio ad centum natura-
2 liter tantum obligatus eſſem, nec ad eorum ſolutionē efficaciter compelli poſſem: errore tamen iuris ductus, vel ex certa ſcientia, facilitate tamen iuuenili illa perſolui: ex qua ſolutione me læſum dico, qui maximè ea centum repetere nequeam ob eiuſdem pecuniæ retentionē, vel quia fortaſſe ſit conſumpta pecunia: & hac cauſa peto me reſtitui, vt officio iudicis nobili cogatur aduerſarius ad eā pecuniæ reſtitutionem, & vt talis ſolutio ſic indebitè facta, reſcindatur. In qua concluſione, quæ ad pecuniæ reſtitutionem tendit, includitur actus priori retro ſimilis. Quod autem vterque is modus ſit in reſtitutionis libello tolerabilis, elicitur ex l. in cauſæ. §. 1. interdum. ff. de minoribus. Sic te docebunt prædicta, quomodo poſsit minor, quod debet, ſoluere, nec non ei ſolutio fieri.

An ſoli tutori fieri poſſit vniuerſalis fideicōmiſſi reſtitutio? & vtrum id de reali ſeu verbali reſtitutione ſit intelligendum?

SVMMARIA.

1 *Fideicommiſſi vniuerſalis reſtitutionem ſoli tutori aptè fieri poſſe, ſi aut pupillus fari nequit, aut a prouincia abeſt, argumento l. ſancimus. C. ad Trebel. probatur.*
2 *Tam Verbalis quam Realis reſtitutionis vis atq; proprietas quæ ſit, demonſtratur.*
3 *Minori vel ſua facilitate læſo, vel eius bonis hæreditarijs negligentia tutoris deperditis, reſtitutionem eſſe indulgendam.*

4 *Reſtitutione hæreditatis facta, minorem ad omnes hæreditarias actiones, puta diſſoluenda credita & alia obligari.*

5 *L. ſancimus. C. ad Trebel. de vtraq; tam Verbali quam Reali reſtitutione eſſe intelligendam pluribus rationibus defenditur contra ſententiam Cumani.*

CAPVT CLXXXII.

TE tamen ad vnum oportebit
animaduertere, cuius ſupra
1 meminimus, quod eſt: Soli tu
tori fideicommiſsi vniuerſa-
lis reſtitutionem poſſe aptè fieri: idque
tunc attigimus, cum incidenter declara-
uimus, quomodo quis ſoluendo pleniſ-
ſimam aſſequeretur liberationem, recen
ſentes caſum l. ſancimus. C. ad Trebel.
quam legem exiſtimauit Raphael. Cu-
2 manus, de verbali reſtitutione intelligen
dam, & per quam transferuntur verbo
in minorem ſeu pupillum iura hæredi-
taria: ſecus ſi re ipſa hæreditas eſſet reſti
tuenda. Hocque poſteriore caſu is vo-
luit, ſi tutoris negligentia res aliqua hæ
reditaria dependeretur, aut alias minoris
3 facilitate id accidiſſet, dandam eſſe mi-
nori reſtitutionem. Sed quòd ea lex ad
vtranque reſtitutionem tam verbalem
quam realem poſsit referri, ſic doceo: Pri
mum cõſiderans, vtroque caſu eandem
& ſimilem ineſſe rationem. Solet quippe
lex eo loco teſtari, ſoli tutori reſtitutio-
nem fieri poſſe, vbi fari pupillus non po-
teſt: vel ſi a prouincia abeſſe noſcatur.
Nec eſt id a ſumma æquitate alienum:
quia ſi alias expectaretur, donec efficá-
citer loqueretur, aut vbi rediiſſet, poſſet
tali dilatione ei malè conſuli, & interim
res hæreditaria diminui: qua ratione lex
introduxit, ſoli tutori reſtitutionem poſ
ſe fieri: ne dum nimia ſubtilitate (quod
ait ea l. ſancimus) circa res pupillares vti-
mur, ipſa ſubtilitas ad eorum conuerta-
tur perniciem. quæ ratio nonne, quæſo,
vtranque reſtitutionem includit? Nec
adeſſe Cumano poteſt, ideo id fieri, ne
plus, quam par ſit, grauetur minor. quia
(mea ſententia) id in reſtituentis incom
modum, & ſummam perniciem attendi
non debet: qui cum agnoſceret, ſe reſti-
tutioni adſtrictum, dixerit tamen, ſe de-
functi voluntati ſatisfacere, & talem hæ-
reditatem deſerere: cui nihil imputari po
terit, ſi cum fari non poſſet pupillus, aut
abſens eſſet, tutori reſtituerit: idque ea
ratione, quam ego iamiam præmiſi.

Quòd tamen grauiſsimè in eum ca-
ſum lædi pupillus poſsit, qui volet Cu-
mani opinionem defendere, ſic docere
poterit: Per reſtitutionem transfundun-
tur in minorem quæuis hæreditariæ a-
ctiones, ita vt quibuſuis hæreditariis cre
ditoribus obligetur, vt eſt in l. reſtituta.
§. fin. ff. ad Trebel. Quare cum l. ſanci-
mus, dicat, pleniſsimam liberationem re
ſtituenti cauſari, cur non debebit in du-
bio de reſtitutione, per quam minus læ-
deretur minor, puta verbali, intelligi?
Quæ conſideratio mihi vtcunque arride
ret, niſi ex oppoſito adeſſet vtriuſque re 1
4 ſtitutionis effectum etiam eò dirigi &
declinare, vt ſtatim reſtitutione hæredi-
tatis facta, minor obligetur: quod tamen
ego impræſentiarum nolo hoc loco di-
ſcutere: vnum tamen non omiſſurus,
poſſe eam l. ſancimu, interpretamento
alio, quam ſenſerit Cumanus, declarari,
vt vtroque caſu, ſiue verbalem, ſiue rea-
lem reſtitutionem effinxeris, ſuccurri mi
nori aduerſus eum, qui hæreditatem re-
ſtituit, non debeat: ſed oportere reſtituẽ
tem pleniſsima frui ſecuritate. erit ta-
mẽ in minoris manu, ſi damnoſam poſt-
modum hæreditatem eſſe agnouerit, ab
ea abſtinere, & ita ſe a nexu creditorum
eximere. Secundum quam interpreta-
tionem, quæ de ſe eſt rationi conſona,
necnon literæ omnino applaudens, ma-
nebit planè is textus elucidatus, ita vt
citra omnem ſcrupum de vtraque reſti-
tutione eum loqui appareat. Nec bene
5 concipio, quomodo ex tali hæreditatis
reſtitutione poſsit minor damnum pa-
ti. Nam ſi tutoris negligentia hære-
ditariæ res perdantur (qui eſt caſus a
Cumano figuratus) nonne eſt ea in re
minori contraria actione tutelæ conſul-
tum, qua is a tutore rei precium aſſequa
tur? vt hæc præcedentib. iuncta, me ma

gis

gis moueant, qui ſentiam eam l. ſancimus, ad vtranque reſtitutionem eſſe referendam. An autem concludentibus aduerſum Cumanum rationibus moueat, ipſe expendere poteris.

Contra generalem acceptilationem reſtituitur minor.

SVMMARIVM.

1 *Acceptilationes generaliter conceptæ iudicantur vt plurimum captioſa, ideoque ad prohibendam reſtitutionem inualidæ.*

CAPVT CLXXXIII.

Svperſunt duo adijcienda, materiam ſolutionis, quam nouiſsimè excuſsimus, concernentia: quæ cum in praxi ſint peculiaria, ego ea de re haud omittenda illa putaui. Primùm eſt: Tutor, finita tutela, demum ſuæ adminiſtrationis ratione reddita, cum ſe abſolutè liberatū exiſtimaret, ab adulto tamen, cuius tutelæ præfuerat, ſic conuentus eſt, vt niteretur is eum ad nouam rationem reddendam adigere: allegans non planè & perfectè rationibus reddendis ſatisfactum, & ſe plurimum deceptum, qui ei
1 generalem acceptilationem feciſſet, contra quam peteret ſe reſtitui, ac denuò tutorem cogi, qui ſuæ adminiſtrationis exactiorem rationem redderet, tali liberatione generali primum & ante omnia reſciſſa. In quo caſu quandoque hæſitatum eſt, eſſet num minor reſtituendus: & tandem concluſum, reſtitui debere: cuius rei argumentum hoc erat, quòd ſe læſum grauiſsimè aſſereret, ſuoque patrimonio plurimum tali acceptilatione generali detractum allegaret: cum re vera ſic generaliter conceptas acceptilationes lex captioſas iudicet, vt eſt in l. cum Aquiliana. ff. de tranſactio.

Reſtituitur minor, vt tutorem denuo ad ſuas rationes reddendas cogat.

SVMMARIA.

1 *Mater ad ſecunda vota trāſitura, filio priuſ tutorem petere compellitur.*

2 *Si filius a matre ſe læſum eſſe proponat, ad hoc reſtituitur, vt tutor in matris locum ſuffectus, ſuæ tutelæ denuo rationem reddere teneatur.*

CAPVT CLXXXIIII.

1 Secundum exemplum conſiſtit in eo, quod ſcis a lege diſpoſitum, matri ad ſecunda vota trāſire volenti, id a lege iniunctum, vt filio, cuius eſt tutrix, tutorē aliū decerni expoſtulet, demum bonorum rationem reddat, ac reliqua perſoluat: vt eſt in §. ſin autem tutelam. in Authē. de nup. ita vt ſi neutrum fecerit, aut horum alterutrum omiſerit, filij ſucceſsione priuari debeat, l. omnem. C. ad Tertull. In propoſito, ſi ſecundum præſcriptam iu-
2 ris diſpoſitionem mater legis diſpoſitioni ſatisfecerit, puta petito tutore, ratione reddita, & reliquis perſolutis, poſtea tamen filius ſe læſum proponat, quia dicat non fuiſſe ei a matre perfectè ſolutum, ac matrem multa ſubticuiſſe, quæ in rationibus non continerentur, an num poteris is reſtitui, & ad id admitti, vt denuo mater rationes reddat? Quī caſus ea ratione, quā præcedens eſt determinandus: & ita in minoris fauorem iudicatum memini: in quem præter cætera a matre obijciebatur, ꝙ præſente minoris curatore, ipſa rationem ſuæ adminiſtrationis reddidiſſet: quæ tamen exceptio nihil eam tunc iuuit, quo ſaltem filiū a reſtitutione repelleret. Talis enim curatoris præſentia, etiam ſi eius acceſſerit confeſsio, minori obeſſe nequit arg. l. pactum curatoris. C. de pact. & l. qui filiū ff. de manu. teſtamento. Poſſent in hanc aleam

aleam plura ſimilia alia adferri exempla, quæ curioſus Lector per ſe inueſtigare & examinare poterit.

Vtrum beneficium, quod vni ex conſortibus colligitantibus eſt conceſſum, ſequatur reliquos conſocios, vbi maximè imploratur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Beneficium alteri colligantium in petita reſtitutione conceſſum, vltra minoris perſonam non extendendum, rationibus & exemplis ex Burgundionum praxi deſumptis probatur.*

2 *Conſortes litis omnes eodem beneficio reſtitutionis frui debere ſecundum vulgare Iuriſcomma: Beneficio mihi ex alterius perſona competente, me gaudere debere, quod ampliatur nu. 4.*

3 *Iuſtæ prouocationis beneficium etiam in conſortem non appellantem eſſe deriuandū.*

4 *Beneficium minoris etiam eius conſorti prodeſſe, in his maximè, quę ſunt indiuidua & connexa, ex ſententia communi: quam Auctor rationibus & exemplis, nu. 5 adductis, refellere nititur.*

CAPVT CLXXXV.

DE offert præterea excutiendū elegans admodum in reſtitutionis materia articulus, An beneficium vni ex conſortibus litis conceſſum, ad alios, cum eo ſimul litigantes, extendi debeat? qui caſus eſt in praxi admodum quotidianus, & quem frequenter accidiſſe memoria teneo. Quòd autem tale beneficium alius non aſſequatur, nec minoris perſonam egrediatur, facit l. vnica. C. ſi in communi eademque cauſa: potiſsimum in ſecūcunda parte, ſub illis verbis: Quamuis illa minor pro portione ſua poſsit reſtitutionis implorare auxilium, vobis tamen ad communicandum edicti perpetui beneficium patrocinari illius ætas non poteſt. Qua lege quid ad præſcriptā concluſionem confirmandam apertius? Quod
1 vt tu melius & diſtinctius aſſequare, adferam ego aliquot exempla, mirè ad id conuenientia, & quę in vſu ſunt quotidiano, inter quæ primum hoc ſuppetit: Tres ſimul litem quandam intentauerant, quorum vnus minor erat. Cęterùm eò res ſucceſsit, vt aduerſum hos lata fuerit ſententia nec ab ea prouocatum, minore poſtmodum reſtitutionem implorante, vt appellare poſſet, dubitatū fuit, nunquid reſtitutio, quæ minori conceditur, debeat reliquis litis conſortibus ſic prodeſſe, vt ad appellationis proſequutionem admittantur: à qua, ſi maiores omnes eſſent, repellerentur, quòd negligenter in non appellando fuiſſent verſati. Succedit & alter caſus. Edictum eſt apud Burgundiones, quod ab inuictiſsimo Cæſare Carolo Quinto prodijt, quo diſponitur, vt qui ſupremo Dolani Senatus iudicio aſsiſtunt (quales ſunt ordinarij Senatores) pręterea viduę, pupilli, nec non miſerabiles aliæ perſonæ, poſsint, ſi volent, lites quas ſunt moturi, ſuſcitare apud eundem Senatum, omiſſo aliorū ordinariorum tribunali. Cæterum ita eo edicto ſubſiſtente, ſi vidua, quę cum maiore rem communem habet, quia ſit agēdum familiæ herciſcundæ, aut communi diuidundo iudicio, aduerſam partem coram Senatu conuenerit, nonne adeſſe ei liti poterit maior, qui ſimili & pari iure ac vidua nititur, quia ambo fortaſſe *hæredes* ſint, attenta maximè rei, cuius *eſt* quæſtio, connexitate?

Penè etiam ſimilis alia eſt quæſtio. Eſt in facultate viduæ, ſi coram inferiore iudice conueniatur, id expoſtulare, vt cauſæ inſtructio & deciſio ad Senatum remittatur: quod etiam edicto alio apud eoſdem Burgundiones introducitur. Finge, mulieri huic plures eſſe litis conſortes: an num eorum negotium beneficio viduæ erit coram Senatu ventilandum? vel vtrum ſemper coram ordinario tractabitur? Hæc igitur exemplorum expreſsio tibi viaticum eſſe poterit, vt maturius aſſumptum thema intelligas: cuius prima manu deciſionem habes in ea
2 l. vnica. C. ſi in communi, eademq; cauſa.

Econ-

Econtrario, quòd eodē beneficio frui debeant omnes conſortes, facit vulgatum illud iuris ſcomma, Beneficio mihi ex alterius perſona competente, me gaudere debere, etſi id per me nequeam, vt eſt in l.& ſi poſtmortem.§. fi.ff. de bon. poſſeſ. contra tab. facit l. amiciſsimos. ff. de excu ſat. tut. Huc pertinet, quod eſt in l. ſi quis ſeparatim. §. fi. ff. de appella. necnon in l. 1. & 2. C. ſi vnus ex plurib. appel. vbi ſi coram iudice probatum fuerit, vnā eandemq; fuiſſe eorum condemnationem, quorum iuſta fuit appellatio pronunciata, nec factorum diuerſitate ſeparationē accipere, tunc victoriæ emolumentum ad eum quoque, qui non prouocauit, per
3 tinebit. Si enim in vna eadēq; cauſa quis appellauerit, eiuſq; iuſta ſit prouocatio pronunciata, ei quoque (quod ibi ait textus) proderit, qui non prouocauit. ita vt tale beneficium ad conſortem etiam nō appellantem extendatur. Vrget denique in oppoſitum l. ſi cōmunem. ff. quemad. ſeruit. amitt. in qua diſponitur, ſi cōmunem fundū tu & pupillus habeatis, licet vterque ſua via non vteretur, tu tamen ob pupillum viam tuam retinuiſti. Huc etiam ſpectat l. loci corpus. §. ſi fundus. ff. eod. tit. vbi quis per alium aſſequitur, quod per ſe non potuiſſet.

Quarum legum concordiam exquirentes, qui hac in re ſunt verſati, cenſuerunt ſic reſoluendam altercationem: Beneficium vnius conſortis alteri prodeſſe, maximè in his quę ſunt indiuidua & cōnexa: ſecus ſi diuidi ac ſeparari queant,
4 nec ſint cohęrentia. Secundum quam declarationem teſtantur, quæuis contraria extricari poſſe, & cuiuslibet difficultatis determinationem facilè: dirimi: primū aientes, mirum non eſſe, ſi in ſeruitute omnes conſortes eodem fruantur beneficio, quia ſeruitus ſit indiuidua, vt eſt in l. 1. §. vſusfructus. ff. ad legem Falcid. Atque hæc diſtinctio ſatis deſumitur ex ea l. vnica. C. ſi in communi eademq; cauſa. vbi ſit ſororis mentio, a qua implorabatur pro portione ſua hæreditaria reſtitutio: quaſi lex præſupponeret, hæreditatem eſſe diuiſibilem. Quòd ſi etiam talis connexitas ſpectetur, nonne tres hi caſus, quos præmiſimus, ſic reſolui poterunt, vt in his omnibus vnius conſortis beneficio fruatur alius? & ita vidua communi diuidundo iudicio agēs, vbi litem inſtituit, ad ſe conſortem eiuſdem communionis trahat, vt is ibi, ſi volet, inſtantiam proſequatur? quod etiam extendetur ad litis euocationem. Ex his autem ſat intelligis, beneficium vnius conſortis alium ſequi: quod eſt, vel vbi de re indiuidua tractatur, aut ſi res ſit omnino cōnexa: quæ duo etſi inter ſe affinitatē quandam habeant, ſunt tamen eorum effectus diſtincti: quod re ipſa patet. Nā ſi vidua conueniatur, velitq; litem corā ſupremo iudice tractari, ita cæteris conſortibus proderit, vt ibi etiam poſſint litigare: ad quod non alias admitterentur. & tamen hoc eſt poſsibile, imò paſsim euenit, vt diuerſarum rerum ſit quæſtio, quia vidua vnum prætendat, reliqui alia ſitque res de qua agitur, diuidua: ſed quia connexa eſt, ideo cæteris conſortibus in eo defertur. Manebit igitur hæc concluſio, in his quæ indiuidua & connexa ſunt, minoris beneficium, quod reſtitutionem in integrum introſpicit, ad conſortem extendi. Sed etſi vera ſit, immo. Communis ea ſententia, eſt tamen, per quod poſsit multis rationibus eneruari. In primis habes Petrum gloſſema-
5 tarium in ea l. vnica. C. ſi in commun. eademque cauſa, recenſentem, licet ſeruitus indiuidua ſit, ius tamen obligationis diuiduum eſſe. vt ſi lex in præſcripto ſeruitutis iure minori ſuccurrat, non debeat tamen idem in eo, qui maior eſt, diſponi. quare ſi pro ſeruitutis conſtitutione ſe viciſsim maior & minor obligarint, licet aduerſus eum nexum reſtitueretur minor, firma tamen & fixa ſubſiſteret in maiore omnis obligatio. ad quæ ſcribit facere l. ſi per fundum. ff. de ſerui. ruſt. prædio. qui tamen bene admittat, minoris ætatis beneficium maiorem ſequi, ſi de conſeruanda ſeruitute, quæ per præſcriptionem perdita fuiſſet, ageretur: & ita eſſe illam l. ſi cōmunem, declarandam. Quod etiā ſimili rōne procedere

voluit Bartol. ſi de debitæ ſeruitutis extricatione eſſet controuerſia: & ita procedere affirmat. l. loci corpus. §. ſi fundus. ff. ſi ſeruit. vendi. Secundum quam Petri conſiderationem iudicauit Bar. in ea l. vnica. C. ſi in cõmu. ead. cauſa, cauſa, quandoque proponi ætatis beneficiũ, vt ſeruitutis præſcripio iam completa, & perfecta reſoluatur: & eo caſu minorem ætatem maior: ſuffragari: ac eo modo l. ſi communem, eſſe interpretandam. Aliquando verò de ſeruitutis declaratione quæſtionem eſſe, puta cùm agitur negatoria ſeu confeſſoria: & idem iuris, vt caſu prior, ſtatuendum, per l. loci corpus, §. ſi fundus. Quòd ſi de impedienda ſeruitute iam conſtituta tractaretur, tunc vnius ætatem alteri (ſecundum ipſum) non prodeſſe, quòd ſeruitus nequeat pro vna parte conſtitui, pro alia verò non, l. pro parte. ff. de ſerui. Atque idem iuris ſtatuendum exiſtimauit, ſi de impedimento perſonalis obligationis ageretur, per quod ad ſeruitutis conſtitutionem tenderetur, vt eſt in ea l. per fundũ. Hęc Petrus & Barto. Quorum diſtinctionibus, aut, ſi malis, caſuum & exemplorũ diuerſificationibus, non videtur mihi extricatus eius materiæ nodus, cum neceſſarium alias fuiſſet, cuiuslibet dicti particularem adferre rationem, non autem ſimpliciter legum exempla recenſere, nec obicem aliter enodare.

Vbi renunciatum eſt a pluribus ſeruituti, quæ prędio debebatur, inter quos eſſet minor: ſi is contra eam renunciationẽ reſtituatur, an num proderit illius conſocijs talis reſtitutio?

SVMMARIA:

1 *Minore contra ſeruitutem amiſſam reſtituto, beneficium reſtitutionis ad conſortes haud extendendum eſſe: ſecus ſi de impediendę præſcriptione nondum completa controuertatur ex ſententia Caſtr enſis: quam Auctor ampliat nu. 2.*

3 *L. ſi per fundum ff. de ſeruit ruſt. pręd. quo ſenſu declaranda ſit, docetur.*

4 *Seruitutem quæ ad alios etiam pertineat, eſſe indiuiduam, atque idcirco beneficio reſtitutionis, contra eam amiſſam vni conceſſe, alios etiam conſortes frui debere, explofis ijs, quæ à Petro & Bartolo in contrarium adſeruntur nu. 5.*

CAPVT CLXXXVI.

Qvare tu perfectius ſolidiuſve paſſum huius materiæ intelligas, oportebit ſecundũ Caſtrenſem in ea l. vnica thema tale effingere. Quid ſi plures, quorũ communi prædio ſeruitus erat debita, ei ſeruitutis iuri renunciauerint, in quorum numero eſſet minor, qui tandem pro recuperanda ſeruitute, ita amiſſa, ſe reſtitui petierit, an num ea reſtitutio eius ſocijs proderit? In quo Caſtrenſis fuit opinionis, reſtitutionem ad alios non ex-
1 tendi: vel hac ratione, quia facilius & cõmodius eius, quod eſt in eſſe, fiat conſeruatio, quam admittatur rei amiſſæ & deperditæ recuperatio, arg. l. patre furioſo. ff. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris quod ſecus ſtatueretur, ſi de impedienda aut interrumpenda præſcriptione nondum completa eſſet controuerſia: adferens ad poſteriorem hunc caſum rationem. Nã cum aduerſum minorem, quem conſortem habeo, non cucurrerit præſcriptio: quomodo contra me maiorem efficaciter præſcribi potuit? quia ſeruitus, de qua tractatur, indiuiſibilis ſit: ita vt id diſponatur ratione ſeparationis impoſſibilis.
2 Ego verò, omnibus excuſsis, verius eſſe exiſtimo, vt in quibuſuis indiuiduis & connexis, ſi minori ſuccurratur, debeat maior eodem gaudere beneficio, hac ratione, quia de connexo & indiuiduo tractetur. Tota autem vis conſiſtit in enucleatione eius l. per fundum, cuius verba ſunt hæc: Per fundũ, qui plurium eſt, ius mihi eſſe eundi, agendi põt ſepa-

ſeparatim cedi. ergo ſubtili ratione non aliter meum fiet ius, quàm ſi omnes cedant: & nouiſsima demum ceſsione ſuperiores omnes confirmabuntur. benignius tamen dicetur, & antequam ceſſerit nouiſsimus, eos qui antea ceſſerũt, vetare vti iure ceſſo non poſſe: hęc text. quem Bartolus potiſsimum intelligendum & declarandum cenſuit, vbi de perſonali obligatione impedienda pro ſeruitutis conſtitutione tractatur, eoque caſu minoris beneficium maiori non prodeſſe. Qui tamen intellectus, mea ſententia, à vera mente tex. alienus eſt, in quo putem hoc ſolum excuti. an ius eundi, agendi per fundum, qui plurium eſt, ſe-
3 paratim cedi poſsit, vt ſi vnus .diſſenſerit, vnius ſeruitutis conſtitutio impediri debeat, nulla expreſsione aut mentione facta, an maior minoris priuilegio gaudere debeat? Imò ſi exactè attenderis ſubtilitatem rationis, ad quam is tex. animaduertit, non abnegabis noſtræ cõuenire intentioni. ſic enim ait lex illa: Non aliter meum fiet ius, quàm ſi omnes cedant, & nouiſsima demum ceſsione ſuperiores omnes confirmabuntur. quaſi velit tex. ius ſeruitutis eſſe indiuiduum, & ea ratione omnium cõſenſum exquiri. Nec officiet, ſi dixeris, poſſe ſeparatim conſenſum adhiberi, ergo de diuiduo tractari. non enim valida eſt talis conſequentia ſi potiſsimum finem attenderis, qui ad id diſponitur, vt omniũ conſenſus ad actus confirmationem accedere debeat. Sic non video, quomodo eo textu poſsit Bartoli inductio & opinio comprobari, puta in actu indiuiduo, quale eſt ius ſeruitutis, & vbi de obligatione perſonali conſtituenda ſeu impedienda agitur, minoris beneficium maiori non opitulari. Nec mirum eſt, ſi in ea l. per fundum, omnium conſenſus requiratur, cũ in ſeruitutis materia habeas l. vna eſt via. ff de ſeruit. ruſtic. prædio. in qua ita diſponitur: Vna eſt via, etiam ſi per fundos plures imponatur, cùm vna ſit ſeruitus. in qua etiam quæritur, ſi per vnum fundum ieto, per alium non, ſed tanto tempore, quanto ſeruitus amitti-
4 tur, an ſeruitutẽ retineam? Et magis eſt (aiente ibi textu) vt aut ſola amittatur, aut tota retineatur: quaſi is textus deno tet, indiuiduam eſſe ſeruitutem, & vnius conſortis beneficiũ ad alios extendi. quæ omnia comprobant eam ſententiam, in indiuiduis minoris beneficium ad maiorem extendi.

Nec aduerſatur, quod à Petro & Caſtrenſi in oppoſitum penſatum fuit, poſſe ad eundi commoditatem minorem reſtitui: & tamen quod ad ſeruitutis attinet ſubſtantiam, nihil innouari aut immutari, ita vt minor & maior ab ea ſeclusi maneant: nec eſſe maiori vt minori (quod ad talem eundi ſpectat commoditatem) per reſtitutionem ſuccurrendum, quia ſit in manu aduerſarij, cui ius ſeruitutis eſt quæſitum, minori conſentire, vt per fundum ſuum, ſicut prius erat ſolitus, ambulet, quod tamen maiori abnegabit. Eſt enim ad hoc facilis, plana, & aperta reſponſio. nam ſi admitteres, ad ſolam itineris eundi commoditatem minorem reſtitutum, & non ad ſeruitutis ſubſtantiam, non cenſeretur ipſa plenariè, &, vt decebat, reſtitutus: nec reſtitutione aſſequeretur, quod primùm abſtuliſſet læſio: qui maximè non ſolùm eundi & ambulãdi commoditate priuatus extitiſſet, ſed etiam ipſa ſeruitutis ſubſtãtia. Huc pertinet, ſentẽtiã pro ſerui tutis materia latã, hoc ob indiuiſibilitatem operari, huncque effectum producere, vt vnius ſentẽtia alijs conſocijs proſit, l. loci corpus. §. ſi fundum. ff. ſi ſerui. vendi. ita vt ſemper maneat ſalua Communis illa opinio, in indiuiduis & connexis minoris beneficium maiorem ſequi.

Vtrùm minoris appellatio proſit cæteris litis conſortibus, à quibus non eſt appellatũ?

SVMMARIA.

1 *Appellatio vnius conſortis alteri eatenus prodeſt, quatenus vna, eademq́; defenſionis cauſa fuerit, & num. 3.*

2 *L. 2. C. de conſort. eiuſdem lit. declaratur.*

CA-

CAPVT CLXXXVII.

HAEC autem plurimùm con-
ferent ad declarationem l. ſi
ſeparatim.ff.de appellar.qua
diſponitur, vnius conſortis
appellationem prodeſſe alteri, etiam ſi
non appellarit. quod quidem ideo eſſe
exiſtimant, quia is textus loquatur in re
indiuidua, qualis eſt ſententia, vt eſt in
1 l.in hoc iudicio.ff.famil.herciſc.Sunt ta-
men,qui crediderunt,ideo in appellatio
ne ſic introductum, quòd ſit iuris com-
munis beneficium, vt cum eiuſdem litis
ſint conſortes,vnius prouocatio ſuffraga
ri cæteris debeat argument.l.2. C.de cō
ſortibus eiuſdem litis.quaſi ſecus diſpo-
nendum putent in reſtitutione concedē
da, puta quòd ſit ſpeciali quodam iure
introducta.Ego verò,ſepoſitis talibus cō
ſiderationibus, putauero eum textum
plano & puro intellectu ſic eſſe declaran
dum.ſunt enim huius hæc verba:Si iudi
ci probatum extiterit, vnam eādemque
condemnationem eorum,à quibus emiſ
ſa eſt appellatio,fuiſſe,nec factorum di-
uerſitatem aut ſeparationem aliquam
acceſsiſſe, debere tali caſu appellationē
omnibus conſortibus prodeſſe, etiā his
qui non prouocauerunt. quo textu quid
apertius,quàm vt doceatur, ideo ibi ita
ſtatui, quia vna eademque cauſa inter-
plures litis conſortes tractaretur? Cui rei
accedet ſequens thema,quod tu ita effin
2 gere poteris. Si admiſeris tres eſſe tuto-
res, indiuiſam adminiſtrationem habē-
tes, & lata in eos ſententia, duo horum
prouocarint,nec appellarit tertius, & iu
ita poſtmodum declarata fuerit appella
tio, haud dubiè proderit litis conſorti
hæc ſententia, quamuis non appellarit:
qui a vna eſſet omnium condemnatio,
& vna prouocatio. Quod non admitte-
retur ſi diuerſæ & ſeparatę eſſent eorū
adminiſtrationes. Sic pręcipuè id ſpecta
tur, an ſit vnus idemque agendi ſeu ex-
periundi modus, non autem quòd ſint
litis conſortes. nam debet duplex ea qua
litas concurrere. Poſſunt enim litis con
ſortes pro parte agere, & pro parte de-
fendere: immò horum alter ſolus ad li-
tis proſecutionem admittitur,licet eum
mandato carere conſtiterit,vt eſt in l.2.
C.de conſort.eiuſdem litis.Quod igitur
3 dicitur, vnius conſortis appellationem
alteri prodeſſe,hoc eſt à te ſic intelligen
dum,ſi vna eademque cauſa defenſionis
fuerit: cæterùm vbi diuerſæ & ſeparatæ
ſint,ſecus ſtatuetur, puta retento thema
te duorum tutorum. Nam ſi horum al-
ter tutelam geſſerit,alius verò arguatur,
quòd adminiſtrationem bonorum pu-
pillarium ſibi delatam non agnouerit:ſi
diuerſis his reſpectibus conueniantur,ve
rum erit, quòd vnius appellatio alteri
non auxilietur, quia diuerſus ſit in eos
agendi modus. Qui enim ex tutoribus
non appellauit, viſus eſt tacitè approbaſ
ſe ſententiam in eum latam, quia non
adminiſtraſſet: vt ea cauſa iniquum eſſet
alteri, qui nihil geſsit,legem adeſſe. qui
eſt purus caſus l.ſi ſeparatim, in § fin ff.
de appellatio. Ex prædictis igitur inno-
teſcit,in indiuiduis, & his quę connexa
ſunt,beneficium reſtitutionis minoris in
integrum, ad conſortes maiores extēdi.

Vbi de hypothecę iure tractatur, vnius conſortis reſtitutio alteri prodeſt.

SVMMARIVM.

1 *Dilatione in hypothecæ iure minori conceſſa,maiorem ęquè gaudere debere,ex ſententia Matthæi de Afflictis: cui Auctor, multis in vtranq; partem diſputatis,ſubſcribit.*

CAPVT CLXXXVIII.

SEcundum quam determina-
tionem poteris quæuis exē-
pla, in hanc rem conuenien-
tia,reſoluere,modò à præſcri
pta concluſionis ſcopo non diſceſſeris:
inter quæ recenſetur vnū à Matthæo de
Afflictis deciſione 124.quo loco præſup
ponit, actum à quodā hypothecaria ad-
uerſum

uerſum defuncti bona, quæ tunc decreto iudicis diſcutiebantur, cui defuncto erant hæredes alij minores, alij vero maiores Porrò dum hæc lis diſcuſsionis tractaretur, obtinuit minor in ea cauſa dilationem, intra quam poſſet aliquot teſtes examinandos curare ex quo dubitabatur, an eius dilationis cômodo frui deberent, etiam qui maiores eſſent? Cuius diifficultatis nodus ſecundũ Matthæũ ſic reſoluitur, vt tali dilatione ma-
1 ior gaudere debeat, quòd potiſsimum in connexis & indiuiduis minoris priuilegio fruantur, qui ei ſunt litis conſortes, etiam maiores. Nemo autem (quod is ait) poteſt abnegare, ius hypothecæ, de quo ibi tractabatur, indiuiduum eſſe, cùm maximè tunc nondum eſſent bona inter hæredes diuiſa, ſed ea in communi poſsiderent: ita vt ſecundum eius iudiciũ id attendi omnino debeat, non autem ꝙ res hypothecatæ diuidi poſsint: aſſerens ita à Senatu Neapolitano ſententiam & planè decisum.

Miratus ſum tamen quandoque, ꝙ is eum caſum in huiuſcemodi attulerit negotio, qui admittat, hos hæredes litis cõſortes fuiſſe & conſocios, vt inter quos eſſent bona cõmunia. quod ſi admittas, quis, quæſo, in dubitationem reuocaſſe debuit, dilationem minori conceſſam debere ad maiorẽ protendi? Hoc enim tam de ſe verum, eſt vt nullum habeat contradicentem: immò eſt etiam iure communi id introductum per l. petẽdæ. C. de temp. in integ. reſtitutionis petendæ. quare nihil ad propoſitum conducere videtur eius ratio, ideo eſſe, quia hypothecæ ius ſit indiuiduũ: ſed potius hæc: ꝙ ſit ęquiſsimum, in iudicijs æquaiitatẽ obſeruari. Quis etiam refragabitur, eam dilationẽ maiori debere prodeſſe, cùm Matthæus de afflictis fateatur, rẽ & cauſam inter hos communem fuiſſe? vt ob eam communionem nihil attribui minori potuiſſet, quin etiam maiori concederetur. Nec video, quomodo aliter declarari poſſet Matthæi caſus, quàm ſi dixerimus, ſumptum ab eo dubitationis fundamentum ſuper eo hypothecæ iure, puta an eſſet diuiduum, an indiuiduum? Difficultatem autem excitare id poterit ꝙ res hæreditariæ ſunt diuiſibiles. Nec leuis eſt hæc hęſitatio, quia poſſet optimis defenſari rationibus, non debere ſolùm ius illud hypothecæ attendi, ſed & res ipſas, de quibus etiam in lite agitur: quod tamen ego iam diſcutere nolo, qui tandem probem Matthæi de Afflictis ſententiam.

Ad hoc, vt vnius conſortis priuilegium ad alios eat, attendi debet, an ſit inter ipſos vna eandemq; agẽdi ſeu defendendi cauſa?

SVMMARIVM.

Defenſiones vbi ſeparatæ ſunt in lite intentata, & diuerſus agẽdi modus, litis cõſortes vno eodẽq; fori beneficio nũ gaudent.

CAPVT CLXXXIX.

SEmel etiam, dum ego praxim
ſequerer, accidit, vt apud Bur 1
gundiones coram Balliuo in
ferioris ſedis litem intentaſ- 2
ſet Hieronymianum Dolanum collegiũ à quo prætendebatur, penè oẽs cuiuſdã pagi incolas, alios etiam agreſtes, qui vineas eo in loco poſsidebant, ad certi cenſus annui pręſtationem ſibi obligatos, ad cuius cenſus ſolutionem cogendos via ordinaria tentabant Qui autem conuenti fuerant, planè negabant, ſe ad id adſtrictos, nec eſſe fundos tali cenſu grauatos. Cęterùm dum hæc ita excuterentur, & lis inſtrueretur: quidam ex reis, qui pupillus erat, curauit ſecundum ſuum municipale priuilegium eam litem coram Senatu Dolano euocari, vt ibi lis agitaretur: qđ ei fuit omnino & citra dubirationem conceſſum: ſed dũ hoc beneficio cæteri conſortes vti vellent, hęſitatũ eſt,
an id probabile cenſeretur? in quo ab eo 1
dem Senatu conſideratum in primis fuit, an hi omnes rei eiſdem niterentur

cace-

exceptionibus? eſſent num his pares & ſimiles defenſiones? vtrùm verò vnus ex his ius diuerſum ab alio proponeret? puta, ſi exceptione ſolutionis ſe tueretur alter, alius verò pacto de non petendo ſe iuuaret. Et cùm in ea lite ſic à Collegio excitata, per actorum inſpectionem patuiſſet, ſeparatas eſſe reorum defenſiones, & modum agendi diuerſum, quia plus cenſus ab vno, quàm alio, exigeretur, cuius etiam primariæ cenſus conſtitutionis ſumma & tempora differrent: fuit ea de re iudicatum, cæteros litis cōſortes non debere pupilli beneficio gaudere, ſed à tali euocationis fructu repel-
1 li. Sic oportebit attentum eſſe iudicem, qui ad amuſsim exquirat & examinet, an num inter hos ſit eadem agendi ſeu defendendi cauſa?

Spectatur etiam, ſi inter eos ſit bonorum, de quibus agitur, communio.

SVMMARIA.

1 *Communio bonorum & exceptionis conſortibus litis eundem iudicem conſtituit.*

2 *Conſors minoris in vna eademq́, cauſa, eodem etiam priuilegio fruitur.*

CAPVT. CXC.

AD hæc ſuppetit aliud exemplū Senatoris cuiuſdam Dolani, qui in eadem lite Hieronymiana, cuius modò meminimus, cum fratre litis conſorte reus erat: cæterum quia Senatorio priuilegio potuit coram eodem Senatu lis tractari, tunc diſquerebatur, an num is Senator hoc vtilitatis fratri, cum quo ſibi erant bona cōmunia, parare poſſet, vt vtriuſq; cauſa ibi agitaretur. In quo tandem deciſum eſt, debere ad fratrem tale Senatorium priuilegium protendi, quia eadē
1 niterentur exceptione, quòd etiam eſſent in bonis communes & ita de re connexa tractaretur.

Subnectetur & caſus diuerſus, cuius etiam deciſionem ab eodem Senatu factam memini: litigantibus in terriū duobus fratribus, quorum vnus erat maior, alter verò pupillus. Cùm hi fratres, lata in ſe ſententia, appellare intra tempus à municipali lege præſtitutum deſijſſent, minor ſe ad eam prouocationem reſtitutionis beneficio ad mitti petijt. tunc autem erat quæſtio, vtrùm, reſtituto minore, cenſeretur maior frater ad miſſus, quò eandem appellationis inſtantiam proſequeretur: qui caſus fuit deciſus ſecundū 1
apertam declarationem eius l. ſi quis ſeparatim. nam cùm fuiſſet vna eademq;
2 condemnatio, nec eſſet factorum diuerſitas, meritò eo appellationis beneficio maior frater adiutus eſt. Solet tamen paſſim Senatus Dolanus, proceſſu appellatorio inſtructo, primùm excutere, an grauamen, quod à minore proponitur, ſit conſiderabile? & vtrùm in aliquo à iudice læſus ſit? à cuius ſententia nititur reſilire. Nam ſi bene à iudice lata ſit ſententia, nonne fruſtra reſtitueretur minor, & in conſequentiam maior, qui eius eſt litis conſors? Nec eſt abſonum, hoc ordine rem tractari, quum id facile effici poſsit, vbi maximè contenditur, à minore inſtructam eſſe litem appellatoriam, ſed non fuiſſe intra tempus debitum ab eo prouocatum, vt ex eo timeat, ne deſerta declareretur appellatio: & ideo ad reſtitutionem in integrum ab eo confugi.

An, vbi diuideretur cauſę continentia, priuilegium conſortis ſit dandum cæteris?

SVMMARIVM.

1 *In his cauſis, quæ ſunt diuiduæ, priuilegiū ab vno conſortum ad alterum non extenditur.*

CAPVT CXCI.

HVC etiam ſpectabit referrō quod eidem materiæ eſt cōmune, etſi verè aſſumptum thema non reſpiciat. Solet tā

Burgun-

Burgundos Senatu id obſeruari, vt ſi agitetur lis ſubhaſtationis bonorum tertij, ſitq; coram ordinario iudice cœpta, non poſsit etiã, qui priuilegiatus eſt, tale examen iudiciarium effugere, & litis euocationem apud Senatum introducere? quod ego ita actum memini in altero ex ordinarijs eiuſdem Senatus apparitoribus, qui quum eſſet reus in quadam decreti lite, quæ apud Balliuum Dolanum ventilabatur, non potuit virtute ſui priuilegij euocatarij (quod paſsim Committimus nominatur) eam litem ad Senatum pertrahere. Quod autem ad id eundem Senatum moueat, eſt, quia paſſim in talibus ſubhaſtationis & decreti cauſis ſunt infinitæ partes, quas durũm eſſet ad aliud tribunal pertrahere, quum maximè tales lites coram ordinarijs facilè via tractentur, ac ſtatim abſoluantur. Quod exemplum ego lubens recenſere volui, vt intelligas, priuilegiatum quandoque non poſſe ſuo vti priuilegio, tantùm abeſt, vt ſuis cõſortibus adſit: quod ſi ei deſerretur, haud dubiè etiam conſortijs prodeſſet, ne aliàs cauſæ continentia

2 diuideretur, iuxta l. nulli. C. de iud. Prædicta igitur omnia tibi manifeſtum faciunt, in indiuiduis & connexis vnius cõſortis beneficium ad alios extendi, ſecus in his, quę diuidua ſunt.

Vtrùm aduerſus ſententiam debeat minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem etiam auxilio reſtitutionis eſſe iuuandum, vbi vel in tutorem pro re pupillari ſententia lata fuerit.*

2 *Minori plus vtilitatis & fructus ex reſtitutione accedere, quàm ſi beneficio appellationis vtatur, ſecundum opinionem gloſſę.*

3 *Confutat Auctor gloſſam, concluditq́, diſtinguendo, tum demum extraordinarium auxilium ordinario præferendum eſſe, ſi ex illo plus, quàm ex hoc vtilitatis ad pupillum redeat.*

CAPVT CXCII.

Caeterùm in hac reſtitutionis materia offerunt ſe plura alia excutienda, maximè ſolennis articulus, An contra ſententiam, ſiue hanc interlocutoriam ſiue definitiuam effinxeris, poſsit reſtitui minor? ex cuius deciſione emergunt & dependent infinitæ aliæ dubitationes, quas ſuo ordine & opportuno loco attingemus. Quòd autem poſsit minor aduerſus ſententiam reſtitui, apertiſsimè diſponitur in l. cùm & minores. C. ſi aduer. rẽ iud. in his verbis: Nam ſi iuſta defenſio-

1 ne tutorum vel curatorum, vobis aſsiſtẽte, aliquid eſt ſtatutum, intelligitis reſtitutionis remedium vobis eſſe neceſſarium eodem oluinente. etiam ſi per procuratorem veſtrum, ligitimè ordinatum, lis agitata eſt, eo textu de minoribus loquẽte: id quod etiam expreſsius habetur in l. fina. C. eod. titul. quæ in longè vberioribus terminis loquitur, puta ſi lata eſſet in tutorem pro rè pupillari ſententia, vt eo caſu poſsit & debeat pupillus reſtitui. Docebitur tamen ex ſequẽtibus pro dubitandi ratione, reijciendam eſſe hoc caſu reſtitutionem. Solet enim abnegari reſtitutio, modò ordinario auxilio iuuare ſe poſsit minor, l. in cauſæ. 2. ff. de minor. ſed qui in cauſa ſuccumbit, poteſt appellationis beneficio, quod ordinaria lege eſt introductum, ſe tueri. quid igitur ad reſtitutionem confugiendum eſt? Quam dubitandi cauſam excitat gloſ. in ea l. final. quo loco nititur hunc ſcrupum ita reſoluere, hęrendo priori ſententiæ:

2 quæ ſanè eſt receptior. Aſſerit enim plus fructus & vtilitatis per reſtitutionem in integrũ minori accedere, quàm per appellationis beneficiũ: quia appellãdo qui prouocat, adſtringitur maius tribunal adire, & ad ſuperiorem iudicem confugere, qui ſaltem nõ ſit minor eo, à quo ſententia eſt pronunciata: cui oneri nõ ſubijcitur, cùm de reſtitutione in integrum aſſequenda tractatur, de qua ſit indubitatũ, an inferiore iudice poſſe cognoſci, vt

eſt

eſt in l.fin C. vbi & apud quem. Adnectir & atiud, Per appellarionem non poſſe efficaciter conſuli ei, qui dilatoriam exceptionem non oppoſuit, vbi ab ea prętermiſsione debitè appellatū non eſſet, quod tamen poterit ipſe per reſtitut. in inte. aſſequi, l. minor 25. annis omiſſam. ff. de min. quibus ambabus rationibus glo. defendit, poſſe aſſumptum obicem facilè vitari. Quòd tamen mihi hæ rationes nō ſatis faciant, demonſtro. Primùm quod attinet ad id, pinguius per reſtitutionem ſuccurri, quàm per appellationē,
3 quia nō ſit adeundus iudes ſuperior: an, quæſo, ex eo concludenter eliciatur, grauamen appellanti inferri? In quo enim is læditur, quòd adire ſuperiorem iudicē debeat? Nam etſi coram inferiore proſequi cauſam, teneretur, eadem ſanè grauaminis ratio eſſet conſiderabilis: imò à ſuperioribus iudicibus ſolet paſsim & frequentius promptior ac facilior adminiſtrari iuſtitia, quàm ab is qui eis ſunt inferiores, ita vt minus damni reſultare dici debeat. Quod etiam præſcriptum eſt, minorem ad omiſſam dilatoriam reſtitui non poſſe. cui tamen per reſtitutionē in eo conſulatur: hoc ego omnino non probo. Nam ſi in principali lite prætermiſſa eſſet à minore dilatoria exceptionis prepoſitio, poterit nihiloſecius eam in appellationis lite deducere, modò probandum eorum ſententiam duxeris, qui ſenſerunt, in iudicio appellatorio non allegata poſſe deduci, & non deducta aut probata probari, vt eſt in l. per hanc. C. de tempo. appell. quod tamen non procederet, vbi per reſtitutionem retractaretur ſententia, quum ſuper eiſdem actis ea cognitio fiat, vt ſtatim docebimus. Imò ſi acutè negotium perſtrinxeris, intelliges non procedere Bart. argumentū, dum is docet, quòd vbi omiſſa eſt dilatoria exceptio, non conſuli minori, per appellationem, vt eam poſtmodum proponat. de quo quis (bone Deus) dubitabit? hoc enim ideo ſic diſponitur, quia affectus appellationis eò dirigatur, vt reformetur iudicantis iniquitas, ſi malè ab eo pronunciatum fuerit. Sed cum hoc caſu nihil poſsit iudici imputari, imò ea culpa ſi minori adſcribenda, qui tali dilatoria exceptione non ſit vſus, quid debuit gl. pro ſuæ intentionis ſcopo ita confutare communem ſententiam, & in eā obijcere quod tu planè agnoſcis nulla ratione ſubnixum, nec quouis modo concludere? Nam quum appellaſſe deſierit, oportet vel vt ad eam dilatoriam proponendā denuo via reſtitutionis admittatur, vel vt reſtituatur quò is appellare poſſit. Sed hæc non inferunt pinguius per reſtitutionem, quàm per appellationem, prouideri. Quare ego poſſe aliter reſponderi, quàm fecerit glos. exiſtimauerim, vt verum ſit, ceſſaturum extraordinariū remedium, quum adeſt ordinadium, niſi minor extraordinario magis ſibi putarit cautum, quàm ordinario: quod ſuprà lariſsimè excuſsimus, imò multis & infinitis firmauimus rationibus, vt hoc à minoris voluntate pendeat, alterum ex his, quod volet, elligere. Quòd autem per reſtitutionem plus vtilitatis ſit habiturus, te inter cętera hoc vnum docebit: Finge à minore aduerſum ſententiam reſtitutionem implorari: cæterùm ſi is animaduerterit, viſis ſuæ litis actis, in ſe latam fuiſſe ſententiam ob prętermiſſam alicuius inſtrumenti, quod penes ſe habet, productionē, nonne poterit ad eius inſtrumenti ſimplicem exhibitionem facilius admitti, quàm via appellationis? Et hoc maximè procederet ſecundum municipalem Burgundię legem: per quā introductum eſt, appellatoriam inſtantiam eſſe, ſuper eiſdem actis & prioribus terminandam, ita vt nihil, denuo exhiberi poſsit. quod locum non haberet, inſpecta iuris comunis diſpoſitione. Sed hoc ſat eſt, quòd ſit in manu minoris, poſſe ordinario aut extraordinario remedio, & quod magis ſibi expediens probarit, vti. Intelligis igitur, ab omni offendiculo defenſatam communem ſententiam, poſſe aduerſus ſententiam, minorem annis 25. in integrum reſtitui.

Prius quam contra ſententiam minor reſtituatur, an debeat ſummaria cognitio læſionis præcedere?

SVMMARIA.

1 *Pupillus ſi principaliter aduerſus ſententiã ſe reſtitui petat, pleniſſima cauſæ cognitione opus habet: ſecus ſi incidenter.*

2 *Reſtitutione incidenter petita quomodo concipiendus atq; formandus ſit libellus?*

CAPVT CXCIII.

Pretæprecium ad hęc videbitur iam excutere, an prius, quàm aduerſus ſententiam minor reſtituatur debeat ſummaria quædã cognitio lęſionis præcedere, & de eo apparere, vtrùm læſus ſit, aut aliàs plenarium ea in re examen deſideretur? In cuius puncti extricatione erit à te in primis ſpectandum, principaliter ne aduerſus ſententiam imploretur reſtitutio, an incidenter? Quòd ſi principaliter, tunc eſſe opus cognitione pleniſsima, & à iudice acta proceſſus videnda & perſcrutanda, quò is poſsit agnoſcere, an iuſta occaſione minor conqueratur, & vtrùm optima ratione ſe iniuſte à iudice condemnatum proponat: quod deſumitur ſecundũ Doctor. ex l. fin. C. ſi minor ſe maior. dixer. ſub illis verbis: Ea quæ in prece contuliſti, examinare Pręſidem prouinciæ conueuit: qui ſi ex luce probationum te deceptum cognouerit, fidem veri ſeque-
1 tur. Quem textum ad hoc ita ponderat Salic. in ea l. j C. ſi aduer. rẽ iudic. Quòd ſi non principaliter aut directò, ſed incidenter minor ſe contra ſententiam reſtitui petierit, tunc eſſe tantùm opus leui & ſummaria quadam indagatione. Verbi gratia: Si allegauerit minor, ſe ideo à iudice fuiſſe condemnatum, quia omiſiſſet proponere dilatoriam, aut, ſi maliſ, peremptoriam exceptionem, vel factum alias neceſſarium in libello non deduxiſſe, ita vt bene latam ſententiam fateatur, ſed qui imploret, ſe aduerſus eam reſtitui (quod incidenter ipſe proponere dicitur) ſic erit aliqua leui inueſtigatione opus, quò ſciatur, an verum ſit, talem exceptionem, aut facti poſitionem prætermiſſam? & vtrùm minori expediuiſſet, ſe talibus iuuare exceptionibus? qui aliàs non reſtituetur, niſi id examen præceſſerit. Nec mirabere, ſi inter vtrumque caſum tale diſcrimen conſtituatur: quia cum priore exemplo nitatur minor de directo ſententiam euertere, qui proponat iniquè à iudice ſententiam: ſuadet ratio, vt plenè, integrè, & abſolutè excutiatur, an bene ſeu malè, condemnatus fuerit, prius, quàm ei concedatur reſtitutio quod ſit obrei iudicatę auctoritatẽ? quæ eò maximè tendit, vt finis imponatur litibus: qua ratione ſic eſt negotium terminandum, vt in eam ſententiam deflectamus, per quam iudicati auctoritas ſubſiſtat, & ei faueatur.

Secundo verò exemplo non ita ſtatuitur, cùm non impugnet minor ſententiam, nec proponat mallè à iudice pronũciatum, ſed qui fateatur, ſe ſui facilitate & ſumma incuria læſum. ſecundum quã diſtinctionem poterit hac forma libellus reſtitutionis concipi. Nam ſi cupiat aduerſum ipſam ſententiam de directo re-
2 ſtitui, narrabit, qudmodo ab initio lis ab eo excitata fuerit. hoc adiecto, quod ſecundum ipſum ferri ſententia debuerat, quia ex actis litis pateret, eum meliore & potiore iure niti: iudicem tamen veritate prætermiſſa, pro aduerſa parte ſententiam pronunciaſſe, vt contra eam iudicis officio nobili reſtitutionem imploret. Secũdo verò capite narrata primùm eiuſdem litis formula ſubnectet, ſui facilitate, aut ſi malit, ignorantia, prætermiſſam alicuius neceſſariæ exceptionis propoſitionem, ita vt ea de re exiſtimet in ipſum latam ſententiam, petens ſe reſtitui, vt poſsit ad eius exceptionis propoſitionem admitti, cum ea probàta facilè in cauſa viciſſet. quæ libelli conceptio & forma depromititur ex l. j. C. ſi aduerſ. rem iudic. & l. j. C. ſi aduerſ. liber. in his verbis,

verbis, Litis inſtaurationem. Ea autem litis inſtauratio poteſt accômodè referri ad ſecundum caput, in quo de exceptionis prætermiſsione tractatur. Nã ſi hac prætermiſsione motus fuerit iudex, ita vt is partem meam abſoluerit, quò ego litem inſtaurem: nonne petam me ſic reſtitui, vt reponar in eo ſtatu, in quo erã ante eius exceptionis omiſsionem? Fuit autem hoc ex mente Barto. in ea l. j. ſi aduerſ. rem iudic. vbi dicit, priore exẽplo & cùm impugnatur ſententia, non verè litem inſtaurari. Ego verò vtrique caſui talia verba adaptabilia crediderim. Quis enim dubitat, quin eò tendatur, vt aliter diſponatur, quam ſententiatũ fuerit? quod res ipſa manifeſtè ſubindicat, cùm directo impugnetur ſententia. quod fit, etiam vbi incidenter expoſtulatur: quia etſi non eatur in ſententiam, ad id tamen minoris intentio dirigitur, vt ſententiæ in eum latæ effectus impediatur, & ipſe admittatur ad nouę exceptionis propoſitionem: cuius probatio reijcitur, niſi iudex (vt prædiximus) primum expenderit, an is vincere debeat. Sic non fuit neceſſum, tã diligenter Bartolum verſari in his leuibus perſcrutationibus, potiſsimùm, vtrùm ea verba, Litis inſtaurationem, ad ſecundum caſum tantùm referri deberent, vbi maximè agnoſcitur, eundem effectum vtroque caſu reſultare, etſi concludendi via vtcunque diuerſæ ſint. Vides igitur, quam eleganter, planè, & ſyncerè ea difficultas, cõtra Bar. ſine aliquo ſcrupo extricata ſit.

Vbi contra ſententiam impetratur reſtitutio, ſiuè id fiat incidenter, ſiue principaliter, an ſit nouo libello & nouâ litiſconteſtatione opus?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutione vel principaliter vel incidenter contra ſententiam impetrata, omnium actorum iudicialium obſeruationem requiri, ſecundum opinionem quorundam: quod limitatur nu. 2. Auctoris ſententia ſubnexa num. 3.*

4 *Declaratur l. 1. C. ſi aduerſ. rem iudic. qua quidam probare conati ſunt, partem audiendam eſſe reſtitutione contra ſententiam vel incidenter vel principaliter impropriata.*

CAPVT CXCIIII.

Facilè etiam ex prædictis reſoluetur, quod à quibuſdam in difficultatem reuocatũ fuit, quum principaliter aut incidenter contra ſententiam imploratur reſtitutio, an ſit nouus libellus dandus, &
1 noua opus litiſconteſtatione? In quo quidam exiſtimarunt, neceſſariam eſſe omnium actorum iudicialium obſeruationem, arg. eius l. j. C. ſi aduerſ. rem iudic. ibi, habere actionem pro ſuperfluo poteſtis: cùm talis actio aliter in iudicium deduci nequeat, niſi via ordinaria, & obſeruatus ſolennitatibus à lege introductis.
2 Quòd tamen hę ſollennitates requiſitæ non ſint, ſuadere hoc vnum videtur. Nã qui incidenter aduerſum ſententiam impetrat reſtitutionem, eò potiſsimùm tẽdit, quò videat & expendat iudex, an nũ ei profuiſſet tali exceptione vti? quod facilè ex actis cauſæ dignoſcetur: ita vt nullo modo videatur neceſſarium, partem aduerſam debere ſuper eo audiri: quaſi id ſolius iudicis officio incumbat. Ipſe tamen in priorem ſententiam pedibus (quod aiunt) manibusque eundem exiſtimauerim. Nam etſi a iudice pendeat
3 ita exquirere, eſſet tamen durum & iniquũ, id non audita parte explicari. cùm enim læſi proſit, ergo eſt cauenda, vt eſt, in l. nam ita diuus, ff. de adopt. Quod tu certè omnem difficultatem procedere, in eo iudices, ſi animaduerteris, de reſtitué. cui minore tractari. Reſtitutio autẽ (vt ſupra habuiſti) explicari nequit, niſi parte audita. quod potiſsimum fiat hac ratione, quia poſſet ab ea allegari factum,

aut

ſuſ alia proponi exceptio, per quam reij cererur reſtitutio, etiam ſi de læſione pateret: quia fortaſſe lapſum eſſet quadriẽnium, intra quod peti debuerat reſtitutio. Poſſet denique proponi, non fuiſse neceſſariam eius exceptionis, de qua cõqueritur, propoſitionem, & de eo doceri Sic, quare admitti pars non debeat, haud agnoſco. Quòd ſi audiendam probaris, quum inficietur, quod ab aduerſa parte proponitur, aut aliàs contendat illius intentionem refellere, reſultabit ex ea cõtradictione litiſconteſtatio, vt eſt in Authen. offeratur. C. de litiſconteſt. ergo tali caſu videbitur neceſſaria litiſconteſtatio: qui tamen admittam, non eſſe ex integro obſeruandas ſolennitates, quas requirit iudicium ordinarium, de quibus in l. prolatam. C. de ſent. & interloc. om. iud. Nec etiam opus eſſe ſolenni litiſconteſtatione, ſed aliter actum abſolui non poſſe, quàm ſi pars audiatur: cuius exceptionibus intellectis & penſatis, iudex examinabit, & ex actis cauſæ expendet, an num profuiſſet minori tali exceptione ſe tueri? quod ab ipſo ſummariè, & citra aleam iudicij tractabitur. Si vero nihil aliud exigeretur, aut faciendum eſſet quàm acta talia euoluere, proculdubio non eſſet pars citanda: ſed quum ab ea obijci poſsint infinita, per quæ aduerſæ partis intentio eludi poteſt, vt iam demonſtrauimus, æquum erit, vt audiatur. Ad vnum tamen velim te animaduertere, meum eſſe iudicium, vt ea l. j. C. ſi ad uer. rem iudica. nihil ad huius concluſio-
4 nis confirmationem conducat, quam tamen Docto. ſibi aſſumpſerunt pro ſcopo & fundamento. In ea quippe ita habetur. Minus ex tutelæ iudicio conſequuti, de ſuperfluo habere actionem ita poteſtis, ſi tempore iudicij maiores annis fuiſtis, & nunc beneficium ætatis vobis largitur. In quo ponderantur illa verba. Habere actionem de ſuperfluo poteſtis: ex quibus inferunt hi, obſeruationem actorum iudicialium neceſſariam, quia aliter, quàm per viam ordinariam, nequeat talis actio dedici. Sed quis nõ iudicabit fieri ea inductione apertam textui violentiam? Quòd autem eorum interpretamentum nullo modo conueniat literę, nec illius textus intentioni, doceo: & vt intelligas, aſſumo denuò thema propoſitum, in quo præcipuè diſceptatur: Si principaliter aut incidenter aduerſus ſententiam petatur à minore reſtitutio, an tali caſu ſit opus obſeruatione actorũ iudicij? In cuius caſus deciſione quomodo, quæſo, adaptore poteris eam legem, in qua non tractatur vt via reſtitutionis minor aſſequatur, quod omiſerat tutelæ iudicio petere, ſed vt id actionis ordinario iure conſequatur? ad quod meritò tali via admittitur, quia ſit noua petitio rei quæ nondũ in iudicium deducta fuerat. Et ea verba, De ſuperfluo habere actionẽ poteſtis, non poſſunt referri ad reſtitutionis beneficium, quod extraordinarium eſt. Atq; hoc lubens adferre volui, vt ſtudioſus Lector apud ſe exquirat, an num optima & concludenti conſideratione ad id moueat: qui tamen huic hæ ream ſententiæ, ſummaria eſſe opus cognitione, & partem audiendam, ſed omnino cum ea forma & ſolennitate, quaſi eſſet explicandum iudicium ordinariũ.

Si pro parte abſolutus à iudice minor fuerit, in alia verò condemnatus, poterit num in ea portione, in qua læſus eſt, reſtitui in integrum?

SVMMARIVM.

1 *Minorem per ſentẽtiam iudicis pro parte abſolutum, pro parte verò condemnatum, reſtitutionem petere poſſe ſi de læſione edocuerit, & num. 2.*

CAPVT CXCV.

Videndum præterea, vtrum ſi in parte iudex minorem condemnarit, pro reliquo verò abſoluerit, poſsit num minor

Q reſti-

reſtitutionem aſſequi, quod ad eam portionem attinet, in qua fuit condemnatus. Huius autem articuli diſcuſsio non eſt à ſummo ſcrupo aliena. nam ante omnia pro dubitãdi cauſa doceri poteſt fruſtratorium eſſe hunc articulum, quaſi hoc ſubeſſe nequeat, vt minor in parte abſoluatur, & pro reliquo condemnetur. Solet enim iudicari ſententia indiuidua. arg. l. in hoc iudicio, ff. famil. hercif. Si indiuidua, quomodo igitur potuit ſic diuerſimodè minor abſolui & condemna-
1 ri? Quam dubitandi rationem ita excitauit Barto. vt is docere tentauerit, infinitos poſſe adferri caſus, quibus minor per ſententiam pro parte abſoluatur, & pro parte condemnetur: inter quos refertur hic priore ordine: Si quum minor decem a parte aduerſa petijſſet, ad quæ eam condemnari expoſtulaſſet, iudex huic quinq; tantùm adiudicauerit, cenſetur tacitè aduerſarium ab alijs quinq;, quæ ſuperſunt, abſoluiſſe: ita vt pro parte minor obtinuiſſe cenſeatur, in alia verò ſuccubuiſſe. quod exemplum an verum ſit, videamus. Sunt enim qui opinati ſint, mancum eſſe & debile, cùm ex eo non probetur illatio hæc, tacitè aduerſarium ab alijs abſolutum: quia niſi quod expreſſum in ſententia fuit, non præſumitur, l. apud Celſum. §. idem quęritur. ff. de doli except. Eſt & alia ratio, per quam euertitur. Nam iudex, qui de quinque tantum tulit iudicium, cenſetur ſuper toto pronunciaſſe: & ſuſtinetur illius ſententia, per quam ei viſum probabilius fuerit, quinque tantùm eſſe debita. Atque his rationibus putarunt caſum Bartoli verum non eſſe. Ego verò optimo exemplo motum autumauerim cui haud aduerſatur, non præſumi, niſi quod per ſententiam eſt expreſſum: & iudicem, qui de quinq; ſentẽtiam tulit, de alijs quinq; etiam pronũciaſſe. Nam hoc non efficit, quin ſemper pro parte lęſus ſit minor, qui conqueritur, nõn fuiſſe integra decem ei adiudicata, quæ tamen ſibi debita aſſeuerat. Et hoc eſt, quod in themate proponitur, hunc pro parte lædi potuiſſe: vt facilè pateat, qđ ſub eius exẽpli imagine propoſitũ fuit.

Ego verò quandoque apud me conſideraui, huiuſcemodi alium caſum poſſe adferri: Si cùm vniuerſam alicuius hæreditatem minor peteret, ad quam teſtamentaria aut inteſtati via aſpiraret (vtrunque enim, ſi voles, accommodabitur propoſito exemplo) iudex huic dimidiatam tantùm eius hæreditatis portionem adiudicarit, quam tamen is ex integro peteret, nonne hoc caſu cenſebitur pro parte minor obtinuiſſe, in alia verò ſuccubuiſſe? Nec eſt extraneum, pro parte ferri poſſe ſententiam, cũ poſſit libellus plura cõplecti capitula, vt eſt in l. etiam. § j. de mino. Quinimò etiam vnum libelli caput poteſt ad plures perſonas dirigi & referri, vt eſt in l. non idcircò. ff. de iud. facit l. de vnoquoque. ff. de re iud. Quo fit, vt ex his habeas, poſſe per ſententiam iudicis minorem in parte lædi, in alia verò non. Ea re vera tutius eſſet, hoc modo thema effingere, quam quòd dicatur, ſententiam in parte obtinere poſſe, & in alia ſuccumbere quia vbi de quinque eſt pronunciatum, cenſetur ſuper toto iudicatũ: ſed non ſequitur, quin in vna portione læſus ſit minor: ad quã haud dubiè reſtitui poterit, ſi de læſione is docuerit: quod tam in confeſſo eſt, vt nulla alia exquiſitione indigeat.

Si cœpti iudicij tempore quis minor exiſtens, demum tẽpore latæ ſententiæ maior ſit effectus, an num reſtitui poterit, ſi per ſententiam ſe lęſum prætendat?

SVMMARIA.

1 *Minor latæ ſententiæ tempore maior effectus non reſtituitur, ſecundum gl. l. 1. C. ſi aduer. rem indic. quod limitatur. nu. 2.*

3 *Minor in ętate minore contrahens, & à tẽpore contractus maior effectus, comprobaſſe*

probaſſe cenſetur, quod minor geſſit, diuerſum ſtatui videtur l. 3. § ſcio. ff. de mino. num 4.

5 *In cauſis minorum dijudicandis litis cœptæ initium, non latæ ſententiæ tempus eſſe ſpectandum.*

6 *Minor, effectus maior, ſi per ſolam ſententiã lædatur, non reſtituitur, ſecus ſi per ſententiam ob proceſſum præambulum ſit læſus, ex doctrina Angeli, quam Auctor limitatam probat.*

7 *Conciliantur §. ſcio, & §. ſiquis, citati ex l. 3 ff de minoribus.*

8 *Minorem, etiamſi tempore latæ ſentẽtiæ maior ſit factus, dummodo cùm minor eſſet læſum ſe probauerit, reſtituendum eſſe. Cõtrarium autem ſtatuendum, ſi in ætate minore læſus non ſit.*

9 *Minor ea ratione reſtitutionem petens, quòd moram litem maior factus proſequi coactus fuerit, reſtitutionis auxilio iuuandus eſt, ex opinione Bart.*

10 *Minor contra ſententiam ex defectu libelli vel omiſſione probationis à iudice ineptè latam, reſtitutionem petere poteſt, ex ſententia Bartoli: ſecus ſi omnia ſolenniter & perfectè completa fuerint, nu. 11.*

CAPVT CXCVI.

1 QVod autẽ reſtitui non debeat habes gloſ. in l. j. C. ſi aduerſus rem iudic ponderantem in eam rem illam legem, ſub his verbis. Cęterùm ſi poſt ætatem legitimam ſententia prolata eſt, iterato eandem actionem de eiſdem ſpecieb. inferre non poteſtis. ex quibus cõcludendum exiſtimauit, quòd ſi tempore latæ ſententiæ maior eſſet, reſtitui non deberet, quum vtroq; modo exigatur, vt is minor ſit, pp ea verba: Si poſt ętatẽ legitimam ſententia prolata eſt. Huic tamẽ ſententiæ pugnat, quòd attendi initium
2 actus debeat, ita vt ſpectandum ſit, hũc fuiſſe minorem, dum inciperetur iudiciũ arg. l. ſi procuratorem dedero. ff. manda. Præterea, quid tu minori imputare poteris, quòd quum ferenda eſſet ſententia, ipſe maior ſit effectus? Quum enim per eum non ſteterit; quo minus terminata lis fuerit. quare afferes, ſuperuenientem ætatem ei obeſſe debere? quia ſi alias tu præſcriptæ hæreres concluſioni, quod in eius fauorem eſt introductũ, in illius perniciem & ſummum damnum planè contorqueretur, contra l. quod fauore. C. de legib. & l. non eo minus. C. de procu. Quod contrarium tam vrgens eſſe quidã crediderunt, vt opinati ſint, ſpectari debere, ſi tempore latæ ſententiæ hic minor ſe maiorem eſſe dixiſſet: & eo caſu reſtitui non debere, niſi fortaſſe dolo aduerſarij lis in longius tempus fuiſſet protracta, qui præuideret hunc maiorem futurum, ſi eam protelandam duceret: ad quod teſtantur plurimum cõducere l. 3. §. ſi quis. ff. de min. cuius §. diſcuſſio plurimùm conferet (mea ſententia) ad verã & puram enucleationem aſſumptæ quæſtionis. Primùm enim in eo huiuſcemodi thema proponitur: Siquis cum minore contraxerit, & contractus incidetit in id tempus, quo maior effectus eſt, quæritur, vtrùm initium, an finis ſpectari debeat? & ex mente Vlpiani Iureconſulti
3 reſpondetur, reſtitutionẽ ceſſare, quaſi maior factus comprobauerit, quod geſſerat minor. Demũ in ſequente verſiculo eiuſdẽ legis adijcitur: Vnde illud nõ ineleganter Celſus libr. 11. Epiſtolarum, & Digeſtorum ſecundo tractat, ex facto à Fuluio Reſpecto prætore conſultus, minor annis 25. annum fortè vigeſimumquattum agens, iudicium tutelæ hæredi tutoris dictauerat: mox factũ eſt, vt nõ finito iudicio iam eo maiore effecto, tutoris hæres abſolutus proponeretur, & ex eo in integrum reſtitutio deſiderabatur. Celſus igitur Reſpecto ſuaſit, non facilè hunc quondã minorem in integrum reſtitui, ſed ita demum, ſi aduerſarij calliditate & inſidijs id actum probaretur, vt eo maiore facto liberaretur. Neq; enim (quod ait ibi textus) extremo iudicij die videtur ſolùm hic minor deceptus, ſed totum hoc ſtructũ, vt maiore eo facto liberaretur Idem tamen confitetur, ſi leuior fuerit aduerſarij ſuſpicio quaſi doloſè verſati, nõ debere hũc in integrum

reſtitui. Hæc textus: quo quid clarius & apertius ad genuinam declarationem aſſumptæ difficultatis? vt minimè quiſquã dubitare debeat, eam ibi probari. Præfatæ tamen concluſioni aduerſatur plurimum §. ſcio, ſub ead. l. 3. in quo §. huiuſcemodi caſus proponitur: Minor annis vigintiquinq; ſe paternæ hæreditati immiſcuerat, maiorq; factus aliquid à paternis exegerat debitoribus: mox quo a paterna abſtineret hæreditate, deſiderabat in integrum reſtitui cui cõtradicebatur, quaſi factus maior comprobaſſet, quod minori ſibi placuerat. tandem ibi cenſuit
4 Vlpianus, hunc inſpecto initio debere reſtitui: quod procedere voluit, etiam ſi alienam adijſſet hæreditatem. Ecce igitur ibi attendi principium, & ſecundum id reſtaurationem decerni: vt aſſumpto caſu idem diſponi debeat, litis cęptæ initium ſpectari, non autem latæ ſenten-
5 tiæ tempus. Cuius textus pugnantiam conſiderans Ange. in l. prima. C. ſi aduerſus rem iudic. ſic eam diſſoluendam exiſtimauit, vt ſi effectus maior per ſolam ſententiam ſit læſus, hoc caſu non
6 eſſe reſtituendum: quia cùm tempore ſententiæ latæ is maior ſit, nec aliter quàm per eam ſe læſum prætendat, fruſtra reſtitutionem eſt imploraturus, quia cum eo quamdiu minor fuit, nihil geſtũ cenſetur: quod tamen neceſſariò pro reſtitutione aſſequenda requiritur, vt eſt in l ait Prætor. in princip. ff. de minorib. Quod ſi per ſententiam ob proceſſum præambulum læſus ſit, quia tunc ſententia neceſſariam habet ad eum proceſſum conſequentiam, referretur actus ad initium, & planè reſtituetur minor. Hæc Angelus, cuius doctrinam vix ego primo iudicio probare poſſum, quaſi de ſe confuſa ſit. Quomodo enim effectus maior per ſolam ſententiam lędi potuit? quia quum minor eſſet, cœptum fuerit iudicium, ſecundum aſſumptæ quæſtionis propoſitionem: ita vt vtroque caſu dici poſsit, ſemper cum eo minore actum. Veriſsimè tamen loquutum Angelum intelliges ex his, quæ iamiam annotabuntur. Quare vt quam planiſsimè eius mentem explicem, adferam in primis exemplum, quo eius confirmabitur intentio, ſaltem quod ad primum membrum attinet. Admitte, à minore ſuſcitaram alicuius hæreditatis litem, quam ipſe vendicabat, aut aliàs petitione hæreditatis aſſequi tentabat: ſi hic in proceſſus fulminatione, & dum inſtrueretur, quod potuit, egerit, ita vt nihil prætermiſerit, quod ſuo iuri accederet, nec diligentius verſari potuiſſet qui uis optimus paterfamilias: ſi demũ à iudice condẽnatus fuerit, & pars aduerſa abſoluta, nonne hoc caſu ipſe, dum maior eſſet, læſus fuit, non autem vbi minor? Quamdiu enim minor extitit, nullo modo damnum paſſus eſt, cùm nihil is omiſerit, quod ad ſuæ litis inſtructionem ſpectaret. Quòd ſi curatoris, aduocati aut procuratoris incuria prætermiſiſſet proponere exceptionẽ, puta pacti de nõ petendo, aut aliam, quæ eum omnino iuuiſſet, dubium non erit, quin tali caſu, cùm minor eſſet, lęſus ſit, inſpecto potiſsimum læſionis tempore: aut ſi aliàs malè & ineptè ejus libellus conceptus fuiſset, vt inadmiſsibilis ob talem defectum iudicatus ſit. qua ratione benè ab Angelo conſideratum eſt, tunc ſpectandum eſſe initium, hoc eſt, læſionis tempus, quod accidiſſe in ætate minori certum eſt Secũdum quam eius doctrinam iam apertè liquebit, quomodo duo illi §§. in concordiã reduci debeant.
7 Nam in eo §. ſcio, ideo attenditur actus initium, quia cùm is minor eſſet, hæreditatem adierat, per quam aditionem ipſe ab initio læſus fuerat: aliàs fruſtra contra eam aditionem impetraretur ab ipſe reſtitutio. Nec ſpectatur id, quòd maior factus à paternis exegiſſet debitoribus: quia quum inſpecto initio læſus eſſet, oportuit primùm eam læſionẽ ſum mouere & ſubducere: vbi verò nullo modo læſus eſt, imò pateat litẽ eo, quo decuit ordine inſtructam, cum tempore latæ in eum ſententiæ maior eſſet, non reſtituetur, niſi (vt prædictũ eſt) dolo aduerſæ partis lis in lõgius protracta fuiſſet. Hęc igitur erit veriſsima huius qõnis con-

concluſio, minorem debere reſtitui, etiã ſi tempore latæ ſententiæ maior foret, dummodo cùm minor eſſet, læſus ſit: ꝙ ſi læſum non appareat, nullus erit reſtitutioni in integrum locus: & tunc attendetur latæ ſententiæ tempus, niſi calliditate, & malitia aduerſarij lis dilata fuerit, vt ex his habeas, quò ſenſu ſit declaranda l. j. C. ſi aduer. rem iud. His adijcere poteris, quod ſcribit Bart. in eo §. ſcio, vbi ſic loquitur: Aut minor, in quē lata eſt ſententia, dum maior foret, vult reſtitui, quia ſit litem proſecutus, à qua

9 tamen debuiſſet ceſſaſſe: & tunc reſtituetur: quia de neceſsitate cogebatur eam proſequi, vt actus haberet conſequentiam neceſſariam ad initium: quod tunc inſpicitur, l. quum maior. §. j. ff. de bon. liber. Quòd ſi volet reſtitui contra ſententiam, quia ſit malè lata, tunc aſſerit eſſe conſiderandum, an ſit ineptè lata

10 ex defectu libelli, ſeu omiſſę probationis, & reſtituetur: quia finis habet reſpectum ad initium, & ad illum actum, iudex enim tenebatur idem facere. Si verò omnia acta eſſent perfectè & ſolenniter

11 completa, tunc ceſſabit reſtitutio: quia ſententia non habuit neceſſariam conſequentiam ad initium. Solùm enim in actu ſententiæ fuit minor deceptus, vbi dolo partis non eſt lis protracta: & hoc plenius executitur in l. j. C. qui potio. in pigno. habe. Qui an verè ſit loquutus, tu facilè ex his, quæ præmiſimus, intelliges.

An minor poſſit reſtitui, ſi intra biennium non oppoſuerit exceptionem non numeratæ pecuniæ, cùm biẽnium ipſum exciderit, dum maior eſſet.

S V M M A R I A.

1 *Minor exceptionem non numeratę pecuniæ biennij ſpacio non opponens, & interea temporis maior factus, reſtitutionis beneficio non gaudebit, ex ſententia Guidonis de Suza: cui contrarium ſtatuit Auctor num. 2. & clarius num 4.*

3 *Obligatio naturalis an ante lapſum biennij, ad proponendam exceptionem præfixi, nata videatur, diuerſæ Doctorum ſententię afferuntur.*

CAPVT CXCVII.

HAec etiam conferunt ad deciſionem elegantis quęſtionis, quam proponit Guido à Suza in l. ſancimus. C. in quibus cauſis reſtitutio in integ. non eſt neceſſ. Si minor mutuam pecuniam ſub ſpe numerationis futuræ acceperit, & dũ maior eſſet, exciderit biennium, intra quod poterat is ſe exceptione non numeratæ pecuniæ iuuare, quam tamen non oppoſuerit, an, vt eam deducat, poterit ad id

1 reſtitui? in quo ipſe ſenſit ceſſare reſtitutionem, quia deceptus, dum is maior eſſet, fuerit, arg. l. 3. §. ſi quis cum minore. ff. de minorib.

Ego verò exiſtimauerim reſtitutionem concedendam, quod ſic doceo: Nã

2 Bar. in l. ſancimus. C. in quib. cauſis. defendit minorem reſtituendum, ſi non propoſuerit exceptionem non numeratæ pecuniæ, etiam ſi à patre cœpiſſet curſus eius exceptionis, quia cũ minore aliquid eſſet geſtum: Quod ſi verum ſit, nonne multo fortius idem diſponitur, quãdo actus ſumpſit à minore initium, quia minori fuerit mutuò data pecunia, cùm maximè valeat argumẽtum ab eo, quod eſt magis? Prætera certum eſt, hoc caſu cum minore fuiſſe geſtũ, quia mutuata ei ſit pecunia. Verba autẽ edicti, vbi cum minore læſo aliquid geſtum eſt, ei reſtitutionẽ pollicentur, l. ait prętor. in prin. ff. de minorib. His accedit, ꝙ lex 3. in eo §. ſi quis. dicit inſpici principium, vbi finis habet ad id neceſſariam conſequentiam. Sed nemo inficiabitur, hanc neceſſariam conſequentiam ad caſum aſſumptum referri, quia minori ſit mutuata pecunia, & dum minor eſſet,

in eum cucurrit biennium: nec attenditur, quòd hoc biennium fuerit completum, dum maior eſſet, quia aliàs nihil effectus produceret tempus illud, quod in minore ætate cucurrit. Qui tamen bene admittam, ſi id tempus biennij abſolutè, dum maior eſſet, effluxiſſet, debere ceſſare reſtitutionem, quia maior factus cenſeretur tacitè mutuum approbaſſe: qui cùm ſciret, ſibi exceptionem talem competere, eam tamen non propoſuerit. Ad hoc etiam conſiderari poteſt, quod in ampliſsimam diſputationem refertur à Scribentibus in l. cùm quis ius. C. de iuris & facti ignorant. vtrùm ante lapſum biennij præfixi ad proponendam exceptionem non numeratæ pecuniæ ſit naturalis obligatio nata? in quo ſunt diuerſæ opiniones, quibuſdam aſſerentibus, ante biennium nõ ortam, alijs verò refragantibus. Si tamen ſequamur opinionem communem, quæ eſt, vt an-
3 te completum biennium non ſit nata naturalis obligatio, bene erit locutus Guido à Suza: qui exiſtimauit, ceſſare debere reſtitutionem, quia hæc naturalis obligatio non habuerit ortum, niſi dum minor maior effectus eſſet: & ita cum eo minore nihil geſtum cenſeretur: vt attendi non debeat, cucurriſſe aliquod tempus, dum is minor eſſet: quia non cenſetur cum ipſo aliquid actum, niſi ab eo tempore, quo naturalis obligatio cœpit ortum habere. Quòd ſi probes aliorum ſententiam, quæ eſt, ante biennium eſſe natam naturalem obligationem, quia eſt cum minore, pendente tali lapſu temporis, aliquid geſtum, locus erit reſtitutioni in integrum. Etiã poteſt defendi & impugnari Guidonis determinatio. Et in ſumma mihi magis placet ea deciſio, cuius ſuprà memini, quę in hoc reſoluitur: Si minor mutuam pe-
4 cuniam acceperit, & dum minor eſſet, biennale tempus pro maiore parte exciderit, etiam ſi completum fuerit tempus in maiore ætate, nihiloſecius reſtituendum eſſe: quod ſi id tempus, pendente maiore ætate, ſit effluxum, quamuis minori ſit factum mutuum, ceſſare debere reſtitutionem. Prioris autem dicti ratio eſt, quia cum minore geſtum eſt, vbi ſecundo caſu penè omnia maior tractauit.

Sic habes, vbi actus habet conſequentiam neceſſariam ad initium, competere reſtitutionem. & ideo cùm minor vendidit, maior autem effectus tradidit, ceſſabit reſtitutio: quia ea traditio fit ex neceſsitate prioris contractus, & habet conſequentiam omnino neceſſariam ad principium. Eodẽ modo dices, ſi minori non competeret aut daretur exceptio, niſi prius impetrata reſtitutione in integr. vt in l. exceptiones. ff. de excep. tit. generali: & l. necnon §. exemplo. ff. ex quibus cauſ. ma. & in l. nam poſtea. §. ſi min. ff. de iureiur. Sic ſemper attendi debebit, an oportuerit minorem ex neceſsitate prioris actus ſoluere? Secundum quæ habebis ad ea planam & puram reſolutionem. Ex quibus apertè vides, nodum illum alioqui impeditiſsimum liquidò diſſolutum, & vno (quod dicitur) digito extricatum.

Cùm indefenſus in iudicio minor fuerit, an num reſtitutione in integrum egeat?

SVMMARIA.

1 *Sententia contra minorem, in iudicio indefenſum lata, ipſo iure nulla habetur.*

2 *L. apud Iulianum. ff. ex quib. cauſ. in poſſeſ. eatur, puro ſenſu declaratur.*

CAPVT CXCVIII.

ESt & hoc in negotio ad aliud animaduertendum, nulla reſtitutione minori opus eſſe, ſi
1 contra eum indefenſum lata fuerit ſententia, quia hoc capite ipſo iure nulla ſit: quod teſtatur l. pen. C. eo. titu ſi aduer. rem iud. Habet enim text. Cùm & minores vos eſſe affirmetis, & indefenſos manſiſſe: nullum vobis præiudicium

fieri

ſceri Præſes prouinciæ pro ſua grauitate curabit. Quòd ſi iuſta tutorum ſeu curatorũ defenſio acceſſerit, intelligitis in integ. reſtit. auxilium vobis neceſſariũ, quo re medio vti minores poſſunt, etiã ſi per procuratorem lis legitimè ordinata fuerit. Quòd inualidus ſit proceſſus, nonne optima ratione nulla eſt ſententia? vt eſt in l. prolatam. C. de ſen. & interloq. omn. iud. In vniuerſis quippe litibus placet, non prius puberem iuſtam habere perſonam, niſi decreto interpoſito, in litem datus curator fuerit, vt legitimè initæ litis controuerſia in iudicijs finiatur, vt eſt in l. vniuerſis. C. qui dar. tutores poſſunt. qua ratione ſtatuit lex, perſonam debere in primis in iudicijs legitimari, vt eſt in l. 2. C. de edicto diui Adria. tollen. & ideo diſponitur, minorẽ annis 25. curatore deſtitutum, qui iudicio adſit, capacem non eſſe, l. clarum. C. de aucto. præſtan. facit ad id l. in re quæ. C. qui legitimam perſonam ſtan. in iud. habent. quod etiam ita declarat Angel. in l. momentaneæ. C. eod. tit. Et vt in pupillo deſideratur, vt ipſe litem, auctore tutore, inſtituat, ſic & hoc in adulto exigitur, vt & litigãs curatorem habeat. Sũt tamen quædam, dubitationem aliquam hac in re excitantia. Solet enim minori ſuarum rerum defenſio permitti, vt eſt in l. hoc autem. §. fin. ff. ex quibus cauſis maior. quæ defenſio cenſeretur aliàs inutilis & prorſus inefficax, ſi nulla eſſet ſententia in eos lata: quia defenſi à curatoribus non fuerunt, quum per ſe id egiſſe potuerint.

Vrgere etiam in oppoſitum iudicatur l. apud Iulianum. ff. ex quibus cauſis in poſſeſ. eat. vbi apud Iulianum quæritur ſi communem rem cum Titio pupillus habuerit, ac demum in communi diuidundo iudicio defenſus pupillus nõ fuerit, fiet tamen in eum miſsio in poſſeſsionem ſuorum bonorum, quantumuis indefenſus manſerit. Quem finalem obicẽ reſoluens Bar. in eadem l. final. C. ſi aduer. rem iud. ſic dicendum cenſuit, debere conſiderari, multiplices & diſtinctas poſſe à iudice proferri interloquutorias ſentẽtias, & hoc modo doceri, ſi merè ſit interloquutoria, locum eſſe ei l. apud Iulianum, quòd ſi vim & efficaciã
2 definitiuæ interloquutoria habuerit, ſecus ſtatuendum: vt eſt in l. ſi Præſes. C. quomodo & quando iudex. Ego verò planius & verius ad eam l. apud Iulianũ, poſſe reſponderi iudicauerim: qui exiſtimem, ideo ibi debere contra pupillũ, etiam indefenſum, ad bonorum poſſeſsionem perueniri, quia prius quam id fiat, lex diſponit, debere à Prætore vocari tutores, quò hi pupillum defendãt. Quòd ſi tutoribus pupilli caruerint, tũc requirendos eſſe agnatos & affines, & ſiqui fortè alij ſint, quos ſit veriſimile ob charitatem, neceſsitatem, ſeu cauſam aliam pupilli defenſionem non prætermiſſuros. Quod ſi reſponderint, ſe nolle pupillos defendere, aut id tacita quadam diſsimulatione prætermiſerint, ita vt ſatis ſe eius voluntatis eſſe demonſtrent: tunc in manu Prætoris erit: talẽ bonorum poſſeſsionem in minoris bonis decernere: cuius tamdiu durabit effectus, quãdiu indefenſus manebit minor. Sic tibi ob ceruicem ponitur, non primùm ad eam bonorum poſſeſsionẽ perueniri, niſi adhibita maxima ſolẽnitate, per quam cenſetur ſatis minoris vtilitati conſultum: quæ is non læditur, niſi quamdiu manet indefenſus, vt ſit in eius manu, defenſionem ſuſcipere, & eam in ſua bona miſsionẽ omnino ſummouerè. Quæ eſt veriſsima & ſincera ad eam l. apud Iulianum, declaratio: quã te referre oportebit ad caſum, de quo in eadem l. ſecundariò tractatur vbi à pupilli perſonæ initium actus cœpit, puta, cùm ipſe alicui hæres extiterit: non autem, vt ad prius exemplum referri debeat, vbi contractus à perſona defuncti patris exordium habuerit. Nam tali caſu citra omnem hæſitationem explicitum eſt, fieri non debuiſſe miſsionem in poſſeſsionem bonorum pupilli, cùm ſecundum Marcelli ſententiam periniquum eſſet, debere pupilli pubertatem expectari, ab eo maximè, qui cum pupillo nunquam contraxit. Facile eſt etiã,

vt reſpondeatur ad id, quod primo loco in oppoſitum permiſſum eſt, permiſſam eſſe minori ſuarum rerum defenſionẽ: vt ſi id per ſe poſsit, non ſit habenda tãta curatoris ratio, quò ſaltem actus nullus iudicari debeat. Nam defenſio, minori conceſſa, ſic eſt intelligenda, modò aptè, & vt decet, is eam ſubeat: quod legitimè & efficaciter præſtabit, ſi ſui curatoris auctoritas actui acceſſerit, quã lex iubet interuenire ob fragile & debile minoris iudicium, vt ſuprà diffusè attigimus: aliàs ſi ſimpliciter defenſionem, minori permiſſam, probares, ita vt curatore opus non eſſet, confunderetur diſpoſitio infinitarum legum: per quas eſt introductum, minorem non poſſe ſine curatore efficaciter iudicium ſuſcipere. Et ita ex his ſubſiſtet hæc concluſio, Neceſſariam non eſſe minori reſtitutionem, ſi aduerſus eum in iudicio indefenſum lata & pronunciata fuerit ſententia.

Vbi uſque ad litiſconteſtationem defenſus fuit minor, deſierit tamen poſtmodum defendi, an num reſtituendus videbitur?

SVMMARIA.

1 *In minorem vſque ad litiſconteſtationem defenſum, poſtea verò deſertum ferri ſententia nequit ſecundum Caſtrenſem, cuius ſententiæ Auctor multis adductis rationibus, ſubſcribit.*

2 *Idem iuris ſtatuendum de toto quo ad totũ, quod de parte ad partem.*

CAPVT CXCIX.

QVid autẽ, ſi vſque ab litis conteſtationis actũ defenſus minor fuerit, poſtmodum in eũ lata fuerit ſentẽtia, vtrũ tali caſu reſtitutione ſit opus? Fuit autẽ eius opinionis Sal. nullam hoc capiçe eſſe ſententiam, & ita reijciendam reſtitutionẽ, allegans ad id l. ſi Præſes. C. quomodo & quando iudex. vbi aduerſus minorẽ,
1 qui indefenſus eſt, nõ poteſt deſertæ appellationis ferri ſententia. Neque enim (quod ibi ait textus) nocere adultis põt quicquid eo tempore actum: fuit quo hi iuſta defenſione & curatorum auxilio deſtituti fuerunt: vt ſecundum eum attendi tempus debeat, quo hi indefenſi manſerunt: & omnino ſummoueri, quicquid ea tempeſtate intermedia in horum perniciem actum eſt. Huc pertinet, quòd quæ in media iudicij parte tractantur, ita de eſſentiali & formali actus ſubſtantia eſſe iudicentur, ac quæ in litis ſine dirimuntur, ſecundum Doct. in l. de die. ff. qui ſatiſdar. cogantur. Immò ex eiuſdem mente abnegari non poteſt quin indefenſus minor fuerit, etſi non in toto, ſaltem quod ad partem attinet: & ita locum eſſe illi vulgatæ iuris
2 regulæ: Idem iuris ſtatuendum de toto, quo ad totum, quod eſt de parte ad partem, vt in l. quæ de tota. ff. de rei vẽdi. vbi maximè par & æqualis concurrit ratio, qualis hoc caſu ineſſe agnoſcitur, argumen. l. acta. ff. de re iud. Scribit prętereа, plurimùm in hanc rem facere finalem legis rationem, quare ſententia in minorem indefenſum lata, nulla ſit: quæ talis deſumitur: quia cum iudicio minores careant, ſitque horum ætas ad modum imbecilla, æquum ideo fuit his adeſſe, ſi in eos indefenſos agitatur iudicium. Sed hoc ſpeciali quodã iure in eorum fauorem introductũ fuit: quæ ſpecialitas deprehẽditur in eo, quia his, qui maiores ſunt annis 25. ſic fauorabiliter non deferatur. Nam ſi primum adfuiſſet maior iudicio, demum poſtea abſuiſſet, valida eſſet ſententia in eum ac in contumacem lata: niſi fortaſſe is abſens ex iuſta & probabili cauſa extitiſſet: tunc enim ei ſuccurreretur, vt in l. qui abſentem. ff. de procur. & l. fin. ff. de reſtitutione in integr. ſic attenta ea finali ratione, cùm ſit generalis, & per quam fauori minorum accedatur, quare nõ iudica-

dicabitur nulla ſententia, tanquam in indefenſum lata? Quòd autem minor, cuius curator vſq; ad litem conteſtatã tantum comparuit, indefenſus manſerit, vel hoc vno euidenter doceri poteſt. Deſijt enim hic actui litiſconteſtationis adeſſe, qui tamen eſt magni ponderis: imò etiã expediuiſſet huic productioni teſtium interueniſſe, & his contradicere, demum partis aduerſæ inſtrumenta impugnare. cùm ergo his tam neceſſarijs defuerit, nonne optimo iure minorem indefenſum manſiſſe aſſeuerabis? Comprobatur & hæc opinio, vt nulla ſit ſententia in eũ lata. Nã non dicitur aliquid efficaciter actum, vbi ſupereſt vel tantillum exequendum, l. fin. C. ad Sylla. Quę omnia cùm efficaciſsimè mihi cócludere videantur, ego eam Caſtrenſis opinionem ſequendam cenſui: pro qua mihi hoc vnum ſat opportunè conducere cenſetur. Nam ſi penè omnibus iudicij actibus in lite, quæ in minorem inſtituta fuerat, curator interueniſſet, deſijſſet tamẽ adeſſe concluſioni cauſæ, ita vt in minorem, ita non comparentem, ob eius contumaciam lata fuerit ſententia, & abſoluta pars aduerſa ab inſtantia & iudicij obſeruatione: hoc certè capite minor indefenſus dicetur, & ita ſententia, in eum pronunciata, nulla: quia non iudicatur verè defenſus, vbi defuit curator alicui actui, ita vt abſolutionem ab inſtantia ſit pars aduerſa minoris conſequuta. Confertq; poſtrema hæc conſideratio ad examinationem alterius articuli, ſi ab initio litis vſque ad ſentẽtiam comparuerit curator, die tamen ferendæ ſententiæ abfuerit, an nulla iudicari debeat ſententia? vel vtrũ ſit valida, ita vt neceſſariò reſtitutio in integrũ deſideretur? Fuit autem Caſtrenſis opinio, valere ſententiã, quaſi ob curatoris abſentiam non manſerit minor indefenſus, ſed qui potius ad audiendum ſententiam dicatur non veniſſe. Poteſt autem huic opinioni quadrare, curatoris præſentiam non fuiſſe tempore ferendæ ſententię requiſitam, cùm etiam abſente & nolente parte feratur. Solet enim in inuitum reddi iudiciũ, vt eſt in l. de vnoquoq;. ff. de re iudi. vt ego cum Caſtrenſi ambulem, non reddi ex eo nullam ſententiam. Qui tamen benè admittam, attendi potiſsimum debere, an actus aliquis à curatore prætermiſſus eſſet, per cuius omiſsionem excidiſſet minor, & ſuccubuiſſet in ea lite, abſoluta parte aduerſa, puta quia ad audiendũ ſententiam non curaſſet aduerſarium citari, quod tamen erat neceſſarium: tunc enim valebit ſententia, ſed contra quam poterit minor reſtitui, aut, ſi volet is, in curatorem aget.

Si minor ſine curatore ſit litẽ conteſtatus, vtrum poſſit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Litiſconteſtationis, à minore citra tutoris auctoritatem factæ, actus nullus eſt: & per conſequens ea quoque, quæ litiſconteſtationem cõſequuta ſunt, infringenda ſunt ſecundum Baldum: cuius ſententia limitatur num. 2.*

2 *Iudicium nullum eſſe cenſetur, ſi abſque curatore minor litem conteſtatus fuerit, nec iudex ei actui auctoritatem ſuam interpoſuerit.*

CAPVT CC.

QVid ſi minor ſine curatoris auctoritate litem ſit cóteſtatus, vtrùm ei ſuccurri per reſtitutionem pote-
1 rit? Certum eſt autem, ſine curatore ab eo litem conteſtari non potuiſſe, cùm per ſe iudicio adeſſe nequeat, vt eſt in ea l. cùm & minores. in qua Baldus cenſuit, non eſſe neceſſariam reſtitutionem, quòd actus litiſconteſtationis ſit de ſe nullus: & eadem ratione debere infirmari ſeu infringi, quæ litiſconteſtationem ſunt ſequuta: quia in cófeſſo ſit, minoris perſonam legitimam non eſſe, qui ſolus litem conteſtetur, per

quam

quam quaſi cōtrahitur cum aduerſario,
vt eſt in l.3 § idem ſcribit. ff. de peculio.
Ego verò Baldum benè vno caſu ſenſiſ-
ſe, alio verò ſat frigidè loquutum credi-
derim. Nam etſi regula communi diſpo
natur, ſine curatoris auctoritate minorē
iudicio adeſſe non poſſe, vt eſt in l. acta.
2 ff. de re iud. ſola tamen iudicis auctori-
tas hoc quandoque operatur, vt actus li-
tiſconteſtationis, qui à minore geritur,
validetur, etiam ſi ei actui curator non
interuenerit, vt eſt in l fideicommiſſum.
§. ſi rem. ff. de lega. 3. Teſtatur etiam id
Bart. in l ſi curatorem habens. C. de in
integ. reſtitutione minor. vbi refert, iu-
dicem poſſe eo caſu curatoris perſonam
aſſumere: ita vt ſub eius legis fine con-
ſulat, curari à iudice debere, vt hoc ex-
preſsim in actis cauſæ inſeratur ſub his
verbis: Sciens & cognoſcens præfatus iu
dex hunc minorem eſſe, & qui vellet ſi-
ne curatoris auctoritate litem conteſta-
ri, ipſe ad iudicij fomentum decretum ſi
ne auctoritatem actui adhibuit. Sic cùm
ita validari poſsit litiſconteſtatio, dubi-
tari iure poterit, an opus ſit reſtitutione
in integrum? quia certum ſit, nō eſſe nul
lum actum. Et hoc caſu deficiendum à
Baldo exiſtimauerim: quem tamen verè
& optimè loquutum fateor, vbi iudicis
miniſterium ſiue organum actui non ac
cederet. quem potuit ad id hæc ratio in-
ducere. Nam cùm non ignoraret mino
ris aduerſarius, hunc minorem annis eſ-
ſe, eſt ei ſummopere adſcribendum, qui
tali imperfectæ litiſconteſtationi conſen
ſerit. Quod autem in confutationē Bal.
prædiximus, curatoris abſentiam à iudi-
3 ce ſuppleri poſſe, hoc ſanè eſt à te intelli-
gendum, ſi ita agendum probarit iudex
cùm is prætermiſerit, nihil ipſi ob id im-
putari poterit. Nec mihi placet quod Bar
tol. in ea l. ſi curatorem, opinatus eſt, ta-
le iudicis ſupplementum eſſe referendū
& declarandum, vbi à minore ſine cura
tore contrahitur. Sed cùm ego eandem
rationem videam ineſſe in his, quæ ad
forum iudiciarium ſpectant, idem vtro-
que caſu ſtatuendum autumauerim: im
mo putem, efficaciori ratione ita debere
diſponi in iudicijs, in quib. poteſt de ſum
mo minoris diſpendio agi. Sic habes nul
lum eſſe iudicium, ſi abſq; curatore mi
nor litem cōteſtatus fuerit, nec iudex ei
actui auctoritatem ſuam interpoſuerit.

Si in minoris adminiſtratorē lata ſit ſententia, dabitur nū ob id minori reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Minor pro ſententia, in ſuum adminiſtratorem ſiue etiam tutorem lata, æquè reſtitutionis beneficio gaudet, ac ſi in eum fuiſſet pronunciata.*

2 *Tutor bonorum pupillarium legitimus adminiſtrator cenſeri non debet, ni prius pro tutelari officio cautionē præſtet; qua omiſſa, reſtitutionis auxilio contra eum opus non eſt.*

CAPVT CCI.

SVbiungetur præfatis vnū
aliud, quod eſt in frequen
tiſsima q̄ſtione, An qua
ratione minor aduerſus
ſententiam in ſe latam re
1 ſtituitur, eodē iure ſit re-
ſtituendus, ſi in ſuum adminiſtratorem
fuerit lata, vbi maximè is res minoris cu
raret. Quod autem hoc caſu poſtremo,
vti priore, competat reſtitutio, facit l. in
rem pupilli. C. ſi aduer. rē iud. Satis enim
cum minore actus geſtus cenſetur, vbi
in eius adminiſtratorem fuit pronuncia-
ta ſententia, vt eſt in l.3. §. ſi procurator.
ff. quod quiſq; iuris. vbi potiſsimū actus
de ſe eſt licitus & permiſſus. Cùm enim
in rem pupilli iudicatū fuerit, & de eius
patrimonio tractatum, ſeq; is læſum aſſe
rat; quare non ita reſtituetur, ac ſi in eum
pronunciata fuiſſet ſentētia? Quod ſimi
li ratione diſponitur, vbi in tutorem fer
tur ſententia, vt contra eā pupillus, qui
ſe ex ea læſum aſſerit, reſtituatur. Ceſſa-
bitq; ex hac declaratione obiectū l. ſi tu

tor.

tor C. in quib. cauſ. quam hac in re Doctores pro contraria & oppoſita adferūt, in qua lege ſententia contra tutorem lata, pupillo nō obeſt, ita vt ſit ei reſtitutio ne in integrum opus. Id enim ibi diſponitur, quia in eo textu tutor ante præſtitam à ſe cautionem bonorum pupillariū adminiſtrationi ſe immiſcuiſſet, ita vt cùm pro tutelari nondum cauiſſet officio, legitimus adminiſtrator cenſeri nō potuerit. qua ratione ibi deciditur, fruſtra reſtitutionis in integrum deſiderari auxilium, cùm quæ ab eo, qui legitimi adminiſtratoris pſonā ſuſtinere nō poterat, ſunt acta, ipſo iure ſint nulla & irrita vt mea ſententia ſit textus eo modo tenendus. Quare inconcuſſa manet hæc cōcluſio, minorem ita pro ſententia in ſuū adminiſtratorem lata reſtitui, ac ſi in eū fuiſſet pronunciata.

An contra ſententiam, quæ datam libertatem declarat, minor reſtitui poſſit?

S V M M A R I V M.

1 *Reſtitutio ex quorundam opinione aduerſus ſententiam, quæ datam libertatem declarat, non conceditur, limitatur tamen id iuxta ea, quę habentur num. 2.*

CAPVT CCII.

1 Aeterùm quod ad hanc materiam ſpectat, quomodo cōtra iudicis ſententiā minor poſſit reſtitui, ſenſerunt quidam aduerſum ſententiam, quæ datam libertatem declarat, reſtitutionem non competere: dari nihilominus, ſi tribuendam declaratum fuerit. atq; hoc paſsim à Scribentibus concluditur in l. j. C. ſi aduerſ. liber. Sunt tamen, quæ mirè in oppoſitū vrgere videntur, quæ tu annotata à Bar. reperies in ea l. j. C. ſi aduer. liber. in qui bus ego non duxi ſuſius inſiſtere, ne videar velle in hoc volumen trāsferre, quę ſub ordinarijs titulis in materia reſtitutionis in integrum excuſſa ſunt; rū etiam quòd hæc materia à me ſatis ſterilis & frigida, imo a praxi alieniſsima iudicet.

Vtrùm aduerſum pignois vēditionem minor reſtituatur?

S V M M A R I V M.

1 *Minori ob pignoris venditionem grauiter læſo, reſtitutionem minimè denegandam videri. Cui tamē aduerſatur l. ſi. C. ſi aduer. vend. pig. vbi contrarium decerni videtur.*

CAPVT CCIII.

Vm igitur, quæ ad ſententiæ pronunciationem attinent, & quomodo contra eā ſit quis reſtituendus, excuſſerimus, optimo ordine adnectetur quæſtio omnino diuerſa diſtincta, An contra pignoris venditionem poſsit minor reſtitui? Cuius rei gratia effingemus hoc exemplum: Si cùm apud me pignus haberet minor, nec intra præſtitutum tempus illud luiſſet, ego ea cauſa vendendum curauerim, aſſerat autem is, ſe ea venditione læſum, quia dicat viliſsimo precio venditum: an num aduerſus tam vēditionem reſtitui poterit? Quæ difficultas excitatur à Iuſtiniano in l. j. C. ſi aduer. ven. pign. vbi diſponitur, ſi detrimē to magno affectus minor fuerit, & enor
1 me damnum tali venditione paſſus, ei eſſe ſubueniendum: quaſi ex oppoſito deſumatur ob leue incommodum reſtituendum non eſſe. Dubitationem tamē hac in rē promouet l ſi. C. eo. tit. ſi adue. vendit. pignoris. vbi minori contra pignoris venditionem, quæ ab ipſo cœpit, non ſubuenitur: proceditque id, etiam ſi extraneo pupillus ſucceſſerit, cùm tamen vtriuſque (vt hæres) perſonam repræſentet. Quòd ſi hoc caſu nō ſit creditor bona fide verſatus, ipſum magis, vel tutores ſeu curatores ſuos, qui

quiid pignus venundari paſsi ſunt,conuenire poterit,vt ibi habet textus: per quem id deſignatur, vtroque caſu mino rem à reſtitutione repelli, ita vt ſit omnino oppoſita legi primæ, ſub eodem titulo.

Triplex pignoris cõſideratio.

SVMMARIA.

1 *Pignus aliud Prætorium, Conuentionale aliud, aliud denique iudiciale eſſe.*

2 *Conuentionale pignus dicitur, quod à partium conuentione proficiſcitur: Prætorium autem ex miſſione in poſſeſſionem, quæ à Iudice fit ordinario, cauſari aſſeritur.*

3 *Minor ex venditione pignoris, per creditorẽ facta, enormiter læſus, reſtitutionis auxilio iuuandus cenſetur.*

4 *L. 1. C. de præt. pign. non de prætorio, ſed conuentionali pignore intelligendam eſſe, nõnulli Doctores ſentiunt, alijs contrarium ſtatuentibus.*

5 *Minor ſi in conuentionali pignore modicum damnum paſſus ſit, reſtituitur, ita volente Baldo: ſecus in Prætorio, vbi enormis ſolet conſiderari læſio.*

6 *L. 1. C. de præt. pig. ad vtrunque pignus tam prætorium quàm conuentionale referri poſſe Auctor ſentit, annexa diſtinctione inter d. l. 1. & l. 2. eod. tit.*

7 *Baldi ſententia, nu. 5. adducta, reprobatur: nec habita vel modici vel minimi incõmodi ratione nõ aliter minoribus ſubueniri ſtatuitur, quàm ſi eos enormi detrimento affectos conſtet.*

CAPVT CCIIII.

Ro quarum ll. concordia conſiderãtum eſt à Doctoribus, quoddam eſſe pignus Prætorium, aliud verò, quod Con-
1 uentionale nominatur: aientes id conuẽtionale dici, quod à partium conuentio-
2 ne proficiſcitur, puta ſi viciſsim conuenerimus, vt tu à me pignus habeas, vt eſt in §. item Seruiana. Inſti. de act. Demum Prætorium pignus cauſari aſſerũt ex miſsione in poſſeſsionem, quæ fit ab ordinario iudice: vbi non cauetur, vt in cauſa damni infecti, aut legatorum ſeruandorum. l. j. & 2. C. de præt. pign. Quibus ita præmiſsis, aiunt ipſi, ſi conuentionale pignus à minore exordium cœperit, & ex venditione, per creditorem facta, ſit læſus enormiter, tunc debere mi-
3 norem reſtitui, cùm ipſemet contraxerit: & ita de conuentionali pignore eſſe eam l. j. intelligendam: ſecus ſi Prætorij eſſet quæſtio, nec à minore cœpiſſet: in quibus terminis loquitur ea lex 2. Alij
4 verò ſenſerunt, eam l. j. etiam in Prætorio pignore loqui, cùm id pignus ſola iudicis auctoritate conſtituatur: vt mirum eſſe non debeat, ſi ibi non reſtituatur, niſi enormi læſione accedente, ob factum & miniſterium iudicis. Atque horũ opinionem iuuat, quod in eo textu habeatur: Si igitur pignori captis prædijs, & diſtractis: quaſi ea verba denotent pignus, iudicis auctoritate venditum. Huc ſpectat, quod in ea l. j. generaliter diſponatur, minori aduerſus pignoris venditionẽ ſuccurri, ſi enormiter læſus ſit, vt id ad vtrumque pignus poſsit referri.

5 Baldus verò in ea l. j. fuit opinionis, poſſe in conuentionali pignore minorẽ reſtitui, etiam ſi modicum ſit paſſus dãnum: non tamen, vt id in minimo incõmodo procedere debeat; motus hac ratione, quia ſi certum, à contractu damnum minoris dependere. Quòd ſi Prætorium pignus fuerit, & à minore id cœperit, niſi læſus ſit enormiter, reſtituendũ non eſſe: ita vt ſecundum eum ea lex j. ſit de Prætorio pignore ſolo intelligenda. Ego verò defendi poſſe putauerim,
6 eam l. j. ad vtrunque pignus puta Prætorium & cõuentionale, referri: ſed quæ debeat declarari, cùm pignus à minore cœpit: lex verò 2. loquatur, vbi non à minore, ſed ab eius auctore originem & initium aſſumpſit pignus. Et hoc poſteriore caſu optimo iure deciſum eſt, non debere minorem reſtitui, etiam ſi is enormiter

niter læſus fuerit: quod ſecus diſponitur vbi ab eo proceſſit, accedente tali enormi læſione. Ratio autem diuerſitatis conſtitui inter vtrunq; caſum poteſt. Cùm enim à minore cœpit pignus, æquum eſt, vt data læſione enormi is reſtituatur, quia cum eo geſtum ſit negotium. quod omnino nō procedit, ſi à patre aut extraneo cauſatum fuerit. tunc enim nihil cum minore, ſed eius patre vel tali extraneo geſtum eſt; vt eſt, ſi inter minoris patrem & creditorem de vendendo pignore præceſſiſſet conuentio: & ita non procederet ea lex fin. vbi cum minore aliquid actum eſſet: vt eſt, ſi poſt paternam mortem fuiſſet à creditore interpellatus, vt ſolueret, nec id feciſſet, ita vt occaſione eius moræ creditor vendendi pignoris poteſtatem fuiſſet aſſequutus. tali enim caſu reſtitueretur minor, arg. l. cùm filius. §. in hac. ff. de verb. obl. Aſſequeretur etiam reſtitutionem, ſi ſe patris contractum ignoraſſe allegaret. Nam eo caſu etiam maiori ſuccurreretur, multo fortius minori. ſi enim contractum is ſciuiſſet, potiſſet creditori perſoluere, vt non debeat ea lex final. ad eaſum probabilis ignorantiæ referri. Nec
7 ex his mihi placet præſcripta Baldi conſideratio, In conuentionali pignore minorem reſtitui poſſe, etiam ſi modicum dānum paſſus ſit, non tamen ſi minimum: quia quàm id abſit à vero, euidentiſſimè teſtatur ea l. j. in qua nulla eius modici ſeu minoris incommodi fit mentio. imò in qua planè & abſolutè determinatur, minoribus contra pignorum venditiones ſubueniri, ſi magno affecti detrimēto fuerint: & cùm de tali minimo damno non loquatur, haud debeat ad id referri. Secundū etiam præfatam declarationē manet penitùs eliſa eorum ſentētia, quæ aſſerebant, in l. ſi. creditorem, viuente patre, pignus diſtraxiſſe: in ea verò l. j. eo mortuo, cùm hoc ſit merum & purū fantaſma. Secundum igitur prædicta, habes veriſſimum eius quæſtionis intellectum & ſatis eſſe accommodum reſponſum intelligis ad eas varias lecturas, opinionum diuerſarum ſomnia.

Cōſideratur duplex ratio, quare in venditione pignoris non ſubueniatur minori, niſi enormi damno accedente.

SVMMARIA.

1 *Reiecta Baldi ratione, qua ipſe minori in venditione pignoris non ſubueniendum eſſe decreuit, niſi enormi damno interueniente, ſubnectitur alia firmior & euidentior ratio.*

2 *Creditorem quas ſolēnitates obſeruare oportuat: antequam ad venditionem pignoris progreſſus fiat.*

3 *In venditione pignoris, ſiue prætorium ſiue iudiciale illud fuerit, eadem ratio, & ius idem eſſe putatur.*

4 *Iudiciale pignus dicitur, quando poſt latam à iudice ſententiam victor cauſæ in poſſeſſionem bonorum condemnati mittitur.*

5 *Aduerſus pignorum venditiones, quæ à creditoribus de re minorum fiunt, minores non, niſi magno detrimento affectos, reſtitui: ſiue id ad pignus prætorium, vel cōuentionale, vel iudiciale referatur, & num. 8.*

6 *Minori in creditorem, tutorem ſeu curatorem regreſſus competit, ſi illi in paterni pignoris venditione bona fide verſati nō fuerint.*

7 *Minorem in pignore conuentionali, etiamſi enormiter læſus non ſit, reſtituendum videri, modò minimum damnum paſſus non ſit, ſecundum ſententiam Baldi: quam Auctor antea, vt & Bartoli in hoc loco, tam confutauit.*

CAPVT CCV.

His igitur ſic excuſſis, veniſſemur nunc in examinãda Baldi ratione ad eam l. j. à quo ſub ea dē ſcriptum eſt, ideo difficulter ibi minori ſubueniri, nec niſi enormi

niſi damno accedente, quia aliàs nemo eſſet, qui minoris neceſsitati adeſſe vellet. Quæ eius ratio an omni ex parte concludens ſit, te vel id vnum docebit, eadem enormis damni occaſione poſſe creditores à tali officio diſtrahi.
2 Quid enim ſi ſciuerint, poſſe, accedente enormi damno, minorem reſtitui? nõne etiam difficilius ei ſubueniendum iudicabunt? ita vt talis beneſaciendi conſideratio poſsit ad leue & enorme damnum referri. Quare ego concludentiorẽ aliam rationẽ adferri poſſe crediderim, cur non ſit ſubueniendum minori in pignoris venditione, niſi enorme damnũ acceſſerit. hoc enim ideo eſt, quia prius quàm creditor ad pignoris venditionem procedat, debet ipſe ſolennitates quaſdam à lege introductas obſeruare: Pri-
2 mùm vti de nunciatione, vt eſt in l. debitores. C. de pign. Qua intimatione facta, apparitori pignus ab eo committitur quò illud publicè & plus offerenti vendat: vt demum, ſi aliquid ſuperſit, ſoluto debito, id minori reſtituatur. Cùm igitur his ſolennitatib. quas lex requirit, creditor ſatisfecerit, nonne iniquum eſſet, & à ratione deuium, minorem contra talem pignoris venditionem reſtitui. Et ea cauſa prius, quàm ob pignoris venditionem minor reſtituatur, requiritur
3 enormis læſio, ſiue id ad pignus Prætorium, ſiue ad conuentionale retuleris, modò à minore cœperit pignus. Quæ autem de Prætorio pignore annotata ſunt, tu etiam ad Iudiciale referre poteris. Fit autem iudiciale, præcedente iu-
4 dicis ſententia, pro cuius executione, qui vicit, miſſus eſt in bonorum poſſeſſionem condemnati. Solet enim ex tali miſsione in poſſeſsionem, à ſententiæ executione depẽdente, iudiciale pignus cauſare, vt eſt in l. j. C. de bon. aucto. iud. poſ. & l. à diuo Pio. ſub eius diſcurſu. ff. de re iudic.

Ex quibus omnibus patet hæc reſolu-
5 tio, aduerſus pignorum venditiones, quæ à creditoribus de re minorum fiunt, minores non reſtitui, niſi hi magno afficiãtur detrimento, ſiue id ad pignus Prætorium, conuentionale, ſiue iudiciale retuleris. & hoc ſatis teſtatur ea lex 1. quæ generaliter de venditione pignorum loquitur, & vbi à minore cœpit pignus: cui non aduerſatur l. fi. cùm loquatur in terminis omnino abſtractis, puta de pignore vendito, quod à minoris patre proceſ-
6 ſerit, & ea cauſa ibi minor à reſtitutione repellitur: cui tamen ſit regreſſus in creditorem, tutorem, ſeu curatorem, ſi nõ bona fide in ea pignoris venditione verſati ſint.

Nec me latet, Bartolum in ea l. fina. à præcedente intellectu deſciuiſſe: quia, vt is teſtatur, non perfectè ita reſoluatur tota materia: quæ vt extricatior eſſet, putauit hac diſtinctione vtendum, ſi pignus à minore cœperit, & de Prætorio tractetur, interueneritque fraudis conſilium, ſeu enorme damnum, tunc his caſib. reſtitui minorem: ſecus ſi damni modici haberetur quæſtio, & ita ait intelligendam l. j. Quod ſi à minore cœperit pignus, ſitque conuentionale, tunc locum eſſe reſtitutioni in integrum, etiam ſi parui damni ſit quæſtio modò non fuerit, minimum, argument. l. ſcio. ff. de reſtitutione in integr. Si verò à maiore ſumat exordium conuentionale, tunc aut venditio fit ex pacto, cum defuncto habito, nullo cum minore geſto: erit tunc eo caſu reſtitutioni locus, per l. fin. præallegatam. & l. Aemilius. ff. de minorib. Solent enim verba edicti reſtitutionis referri ad id, quod cum minore geſtũ fuit. Quòd ſi cum ipſo aliquid actum fuerit, puta quia à creditore interpellatus ſit, vt ſoluat, locus erit reſtitutioni, quia cum eo per talem interpellationem ſit geſtum. Hæc Barto. qui hac diſtinctione
7 fatetur, in pignore conuentionali minorem, etiam ſi enormiter læſus non ſit, reſtitui, modò minimum damnum paſſus non ſit: quod ego ſuprà confutaui, reiecta ſententia Baldi: quam eo minus probare poſſum, quòd ab his conſtituatur diſcrimen inter reſtitutionem modici & minimi damni: vt pro modico reſpui debeat: de quo quis, quæſo, dubitat? cùm exploratiſsimum ſit, in his

quæ

quæ minima ſunt, reſtitutionem non cō-
petere, vt eſt in ea l. ſcio. Præterea euer-
titur talis conſideratio per rationem,
quam primùm deduximus: Quare enor-
me damnum requiritur, ſi minor velit
8 aduerſum pignoris venditionem reſti-
tui: quod procedit, etiam ad quodcun-
que pignus animum retuleris: quia non
ſubſiſtat talis venditio, niſi ſolenniatib.
quæ à lege inſtitutæ ſunt, ad amuſsim
obſeruatis: ita vt cum his ſatisfecerit cre
ditor, nihil præſumatur in minoris per-
niciem actum: qui tamen volens ad pe-
tendam reſtitutionem admittatur, ſi ſe
tali venditione fuiſſe enormiter læſum
aſſerat: ita vt ſemp mihi magis arrideat
hæc ſententia, non eſſe reſtituendum mi
norem aduerſum pignoris venditiones,
ſolēniter à creditore factas, niſi enormis
acceſſerit læſio, vbi potiſsimùm à mino
re cœpit id pignus, poteritq; hæc opinio
vel ex eo validari, quod paſsim teſtantur
Doctores in l. à diuo Pio. §. in venditio-
ne. ff. de re iudi. non eſſe pignoris, cuius
ibi textus meminit, venditionem reſcin
dendam, aut contra eam debere implora
ri reſtitutionem, ſi ordo, qui à lege intro
ductus eſt, obſeruatus fuerit, niſi vbi de
enormi læſione eſſet quæſtio: quod eſt
omnino ad confirmationem eius ratio-
nis, quam ego hac in re adduxi.

An contra neceſſariam venditionem reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Minorem aduerſus neceſſariam venditionē non eſſe reſtituendum ex ſententia Cornei; quam Auctor numer. 2. limitatam probat.*

3 *Iudicis auctoritas, pro contractus validamē to actui adhibita, beneficium reſtitutionis minori non adimit, rebus eius viliori, quàm decebat, precio venditis, quod limi tatur exemplis ſequentibus.*

CAPVT CCVI.

Solet etiam in hac re ex-
quiri a Corneo conſ. 50.
tertio volumine, An con
tra venditionem neceſſa
riam minor poſsit reſti-
tui? vt eſt, ſi priuſquam
venderetur, præceſſiſſet primum ſeu ſe
1 cundum decretum. & aſſerit ſub eo con
ſilio, ceſſare reſtitutionē, quia fuerit ne-
ceſſaria venditio, cùm non perueniatur
ad primum ſeu ſecundum decretum, ni
ſi in partis aduerſæ contumacia, ita vt
adigente neceſsitate, ad venditionem
rei procedatur. Simile aſſerit ſtatuendū,
ſi minoris res mobiles, & quæ ſeruari nō
poterant, alienatæ ſeu venditæ fuerint,
vt contra eam venditionem non debeat
minor reſtitui, quia lex iubeat res tales
alienari, vt eſt in l. lex quæ tutores. C. de
adminiſtr. tutor. Ego verò cum eo ambu
landum cenſeo, vt verum ſit, non debe-
re minorem reſtitui, quia res tales ven-
ditæ ſint, debuerunt enim neceſſariò
2 vendi. Sed mea eſt opinio, ſi ex tali ven-
ditione ſit læſus, reſtituendum: quia di-
car, non fuiſſe iuſto precio vēditas. Et id
maximè Lector intelliget aut deprehē-
det, qui animaduerterit ad l. ſi quidem.
C. de præd. minor. vbi auctoritas iudi-
3 cis, quæ neceſſariò adhibetur actui pro
eius actus validamento, non impedit re
ſtitutionem in integrum, cùm maximè
res vili precio, & in minoris perniciem
fuit vendita. Quod etiam procedere exi
ſtimo in rebus mobilibus, quæ cuſtodiri
ſine diſpendio non poterant: vt ſi eo, quo
decuit, precio venditæ non fuerint, poſ-
ſit minor reſtitui. Et ita declarandum
Corneum exiſtimo: cuius opinionem
aliter probare non poſſem. Adnectit ip-
ſe eodem conſilio, ſi in datione in ſolu-
tum minor mobiles res potius, quàm im
mobiles elegerit, non ex eo reſtituendū:
quia fortaſſe ei expediret, mobiles po-
tius, quā immobiles habere, cū ipſe tunc
ſuppellectilem ſuam inſtrueret, argu. l.
denique. & l. obligatione generali. ff.
de pignor. Nam cùm læſus non ſit,

æquum eſt, vt ceſſare debeat reſtitutio. Læſio autem conſiderabilis non eſt, quia ei non expediret immobilem rem magis, quàm mobilem aſſequi, argu. l. cum aurum. ff. de aur. & argen. leg. Quæ eius deciſio tã de ſe vera eſt, vt ſit ab omni hęſitatione aliena. Dubitabilior aũt fuiſſet, ſi is eam ſibi opinionem delegiſſet, vt in dubio minoris intereſſet, magis mobiles quàm immobiles res habere. Atque hunc puto eius intellectum extitiſſe, qui aliàs ſine dubitatione quęſtionem propoſuiſſet. Quem ſi ita intelligendum duxeris, videbitur is mihi non omnino benè loqui: qui putem, magis expedire minori, re immobili quã mobili frui: cùm rei mobilis vilis & abiecta iudicetur poſſeſſio, vt in l. ſi rem mobilem. ff. de acq. poſſeſ. nec tam opportunè poſſunt mobiles, quã immobiles re conſeruari: quod deſumitur ex l. ſi chorus. ff. de leg. 3. in qua lege pecunia, quæ præſidij loco reponitur, iudicatur immobilis, & lõge vtilior alia pecunia, quæ in communem vſum deſtinata eſt, vt quæ cuſtodienda nõ ſit. Quibus inducor, huius opinionis eſſe, vt in dubio magis conſultum ſit minori, ſi immobilẽ potius, quàm mobilem rẽ elegerit, Poſſe tamen mobilem quandoq; plus prodeſſe re immobili, vel ingenuè fateor, vt eſt in caſu Cornei, vbi minoris ſupellex inſtrueretur. & aliàs ſi minoris cõditio hoc admitteret, puta quia mercator eſſet, & eius nomine curator mercimonia tractaret, in quibus ſpectatur potius res mobilis, quàm immobilis. Quæ omnia debebit iudex ad amuſsim conſiderare, quò perfectius diſcernat, vtiliuſve minori fuiſſet, delegiſſe mobilem rẽ, quàm immobilem.

Si exceſſiuam propter nuptias donationem fecerit minor, an reſtitui contra eam donationem poſſit?

SVMMARIA.

1 *Dobarium quid nuncupetur?*

2 *Donatio incongruenti moderatione ob nuptias à minore facta, minori beneficium reſtitutionis non aufert. ſecus ſi conueniens adhibita moderatio fuerit.*

3 *L. 1. C. ſi aduer. donat. perſpicuo ſenſu declaratur.*

4 *Minorem aduerſus immoderatam donationem eſſe reſtituendum Auctor exemplo probat.*

CAPVT CCVII.

Non improbè præfatis adijcietur, ſi rem aliquam minor ob nuptias donauerit, aut cũ de eius ageretur matrimonio, nuptialia munera tradiderit, quę poſtmodum longè eius facultates excedere
1 is agnouerit, vtrum ex eo reſtitui poterit? Aut aliàs finge ampliſsimum dotalitium (quod quidam Dohariũ vocant) ab eo vxori conſtitutum, & longè maius, quàm eius patrimonium poſſit ferre, quod etiam ad ſponſalitiam largitatem referri poterit: quid ſi præter modum hæc à minore facta fuerit, an num concedetur reſtitutio? Quorum caſuum habes apertam deciſionem in l. j C. ſi aduer. donat. in qua diſponitur: Si quæ res ante nuptias congruenti moderatione à marito minore annis ſponſaliorum tpe, etiam præſente curatore, ibi donatæ ſint, obtentu ætatis nõ reuocabũtur. Quæ verba. Congruenti moderatione, ſunt ita intelligenda, vt ſi ex oppoſito incongrua adſit moderatio, ſit reſtitutio-
2 ni locus: & ita vbi minori eſſet exiguum patrimonium, ſi is pręter vires bonorum immenſam ob nuptias donationem conſtituerit, reſtituetur. In quo tunc oportebit ſuorum bonorum valorem examinare, vt an congrua ſeu incongrua ſit talis donatio, dignoſcatur. Videamus nunc, an ea ſententia, ſic prolata, vera ſit: Ego verò diſputationis gratia conſideraui quandoq; eam l. j. C. ſi aduer. donationem, eſſe omnino ſuperfluam, quia ea nihil diſponatur, quod non ſit apertiſsimum, & ab omni dubitatione alienũ. Quis enim ſit inficiaturus, congruas ob nuptias donationes,

nationes ſiue congrua antenuptialia munera, prætextu minoris ætatis reuocari non debere? quia talis congrua qualitas omnem læſionem ſummoueat, propter quam tantùm conceditur reſtitutio in integrum. Quid oportuit igitur ea l. determinari, non reuocari ob ætatem minorem congruas tales donationes propter nuptias? ita vt lex illa 1. videatur ex eo indubitabilis, quæ longè maiorem nodum nobis peperiſſet, ſi id generaliter de donationibus immoderatis ſtatuiſſet. Accedit his, fruſtrà dici aut allegari minorẽ læſum, à quo propter nuptias congruè ſit donatum, cùm is ſic donando ſit iure communi vſus, toto titul. vt ſponſal. lar. in Authe. volumine. facit §. eſt & aliud. Inſtit. de donat. Quod etiam procedit in minore filio, pro incarcerato patre fideiubente, vt ob fideiuſsionem non debeat reſtitui: ea ratione, quia ſit iure cõmuni vſus, & lege ita mandante, & id ei iniungente, vt eſt in Authe. ſi captiui. C. de epiſcop. & cler. qui aliàs contrauenieñs, poſſet à patre iuſtè exhæredari. Sic cum hic minor ob nuptias donauerit, ſitque ita communi iure vſus, quare tu aduerſes eam donationem reſtituendam iudicabis? Hiſque rationibus poſſe euerti præſcriptam concluſionem cenſebam: quæ tamen poterit ab his obicibus hoc modo eximi, qui verum eſſe fatear, minorẽ vbi propter nuptias donat, iure communi vti, & id ei de iure licere: ſed hoc eſt declarandum, modò congruè donarit. & ita eſt intelligenda ea lex j. quæ ſatis dubitationis in eo complectitur, quia ſecũdum talem inductionem, quam præmiſi, cùm approbet congruam eam donationem, videtur ab oppoſito ſenſu incongruam excludere, ita vt ob eam reſtitui minor debeat: & ſic, quantumuis generaliter ſit concepta, diſponit tamen ob incongruam donationem locum eſſe reſtitutioni. Et ita eius l. j. dubitatio non cõcipitur in eo, quod ibi habetur, ob congruam donationem reſtituendum non eſſe: ſed ab intellectu oppoſito. ergo ſi immoderata fuerit, reſtituetur. quod tamen non eſt ſine ſcrupo: quia fauore matrimonij deberet validari talis donatio, etiam incongruè facta: vt poſtmodum fuſius intelliges. Adijcietur hoc loco, & bono ordine, exemplum familiare donationis, à minore factæ, contra quam re-
4 ſtitutum à Dolano Senatu memini. Cõſenſerat minor, imò de ea re donationẽ vicino ſuo fecerat, vt poſſet is ſibi feneſtras in domo, quæ vicina ſuæ erat domui, erigere, & lumen parare: ex qua feneſtrarum erectione plurimum incommodi aſſerebat minor ſe ſufferre, quòd tali proſpectu vicinus planè videret, quid in illius domo ageretur, cùm tamen id prius ei non liceret. Aſſerebat autem minor, ſe eam donationem ætatis imbecillitate feciſſe, & tunc ignoraſſe, quantum diſpendij eſſet ex ea accepturus. Erat enim læſio omnio notoria, quia is ſeruituti domum, quę prius erat libera, ſubieciſſet, vt ea cauſa reſtitutus fuerit. Sumit enim fundamentum reſtitutio, quia cõſtituendo indebitam ſeruitutem minor dicatur ius alterius augere, & ſuũ diminuere: at qui prohibetur alienare, nõ poteſt ſeruitutem imponere, l. fin. C. de rebus alie. nõ alie. Quòd alienare nequeat minor, id iuris eſt vel exploratiſsimi

Vtrùm contra immenſam Dotharij aſſignationem reſtituatur minor?

SVMMARIA.

1 *Dotharium eſt dotis ab vxore allatæ compenſatio, à marito facta.*

2 *Dothariũ etſi minoris facultates excedat: tamẽ idcirco minorẽ nõ videri reſtituẽdũ.*

3 *Examinatis Caſtrenſis rationibus, nu. 2. adductis, Auctor l. 1. C. ſi aduerſ. donat. aſſentitur. & Minorem, immoderata donatione propter nuptias facta, reſtituendum eſſe concludit.*

4 *Minorem propter nuptias donare non poſſe quia donare eſt perdere, & per cõſequẽs, auctoritatem curatoris hoc caſu nihil operari, nec actum à lege prohibitum validare. ſecundum Baldi ſententiam: quam Auctor limitat num. 5.*

CAPVT CCVIII.

ET vt ſingillatim ac perfectè hanc materiam perſcrutemur, adferri exempli gratia caſus poterit, quem effinxit Caſtrenſis in ea l. j. vbi proponit, an illa lex procedat in donatione ob nuptias, quæ ob dotis fit compenſationem, quã hodie vulgaro nomine vocamus, Dohærium. Qua in re exiſtimauit, etiam ſi id Doharium minoris facultates excedat, reſtituendum tamen non eſſe: quia ſecũdum eum ex tali Doharij conſtitutione ſeu (quod paſſim dicitur) aſſignatione, minor lædi nequeat, cum ſoluto matrimonio, ſi is vxori ſuperuixerit, ad eum reuertatur: aut ſi alias deceſſerit, ſemper vxore mortua, eius hęredes ſequatur. Quòd etiam reijcienda ſit reſtitutio, cõſiderat ipſe, non poſſe talem donationẽ à minore fieri, niſi ſui curatoris conſenſu accedente, & decreto iudicis interueniẽte, maximè ſi de rebus immobilibus concipiatur donatio, vt in l. ſi prædia. C. de prædijs mino. per Bar. in l. lex quæ tutores. C. de adm. tuto. qua lege expreſsim prohibetur, ne minoris prædicta vendãtur, alienentur & diſtrahantur, etiam ſi de donatione, propter nuptias conſtituẽda, aut dote danda, ſit quæſtio: & vt his actibus interponatur iudicis decretum, cùm præambula inquiſitione, puta an vtile minori fuerit ſic donare? quam ſolennitatem lex introduxit, vt interim fraudi locus non ſit. Ex qua Caſtrenſis doctrina habes, quandoque non reſtituẽdum minorem in donatione ob nuptias quam is fecit, etiam ſi incõgrue ſit: quod eſt ad excitandum dubitationem contra prædicta. Non poſſum tamen eã Caſtrenſis ſententiam omnino probare, quę in primis videatur eſſe contra apertam diſpoſitionem eius l. j. loquentis in donatione ante nuptias, contra quam reſtituitur minor, ſi incongrua & immoderata ſit. Nec is mihi ſatisfacit, vbi aſſerit, ſuo caſu non poſſe minorem lædi, cùm ad eũ ſoluto matrimonio redeat Doharium: quia quod dicitur, poſſe tali caſu minorem reſtitui, id intelligendum eſt, vt cõſtante mattimonio poſſit reſtitui, ſi ſibi profuturum agnouerit. Læſio autem de ſe manifeſta eſt, ſi incongruum ſit Doharium: quæ non ſubducitur ex eo, quòd in omnem euentum, etiam ſuperuiuente illius vxore, ad hæredes redeat. Nam poterit vxor longo tempore viuere, & ita diu tali Dohario frui: quod cùm exceſsiuum ſit, nonne qui minoris ſucceſſores ſunt, incommodo maximo grauabuntur? Nec etiam arridet, iudicis decretum & pręcedentem inquiſitionem hoc inducere, vt reſtituendus non ſit: quia iudicis interuentus reſtitutionem non ſecludit, vt eſt in l. ſiquidem. C. de prędijs mino. Huc pertinet, quod ipſe Caſtrenſis in eadem l. fatetur, poſſe minorem reſtitui, ſi is ſponſalitiam largitatem de rebus mobilibus fecerit, modò incongrua ſit, vt quare idem in tali Dohario diſponi non debeat, haud agnoſcam: maximè, cùm videat id eſſe præiudicij grauioris, vt deſumitur ex Authentica, permiſſa. C. de dona. propter nuptias, in qua habetur, ex tali donatione ob nuptias natam vxori in bonis mariti in rem actionem, potiſsimùm matito mortuo, quam ea poteſt in quoſcunque bonorum poſſeſſores exercere. quo textu planè & liquidè innuitur tali Dohario exceſsiuo minoris hæredes poſſe lædi. Quæ opinio (mea ſententia) eſt longè verior, probabilior, & concludentior, quàm ſit illa Caſtrenſis. Te tamen vnum annotare oportebit, quandoque ſtatutis limitata eſſe talia Doharia, & aliter inter Nobiles aliter inter priuatos concipi, vt apud Burgũdiones: inter quos, maximè ſi Nobiles fuerint, Dohariũ regulatur ſecũdum partem ibi deſcriptam antiquorum hæreditariorum defuncti. quo caſu cùm id Doharium ita limitatum ſit, non poteſt dici per eius cõſtitutionem læſus minor, quia ſit vſus beneficio ſtatuti: nec ei ſuccurrendum eſt, vt etiam non ſubuenitur, cum iure communi vtitur, per l. finalem. C. de reſtitutione in integrum. ad quod propoſitum conducit id quod habetur in ſtatuto, diſponente, vt inter conſanguineos cõpromit-

mittere debeat minor, vbi cum alio litigat: vt ſi compromiſerit, reſtituitur non debeat, quia iubente ſtatuto id effecerit. Et ita ea Doharij limitatio & certitudo excludit omnem reſtitutionem, quia tali caſu non ſit læſus minor.

Manet igitur ſine dubio, minorem
3 poſſe reſtitui aduerſus donationem propter nuptias, ſi præter congruam moderationem facta ſit. Ad cuius concluſionis, probationem habes in ſimili l. cùm plures ſub §. finali. ff. de admi. tutorum, in qua ſic loquitur Legislator: Cùm tutor non rebus duntaxat, ſed etiam pupilli moribus præponatur, in primis mercedes Præceptoribus, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij, pro dignitate natalium conſtituet: ſolennia munera parentibus, cognatiſque mittet: Ex cuius textus mente planè deſumitur, tutorem debere aduigilare, vt quod moribus, honeſtati, & conditioni pupilli congruit, tractet: quod etiam ad adultum, curatorem habentem, eſt referendum: in quibus ſi attendatur, quod ad eorum mores, conditionem & honeſtatem reſpicit, æquum iudicabitur, vt minore matrimonium cum auctoritate ſui curatoris contrahente, congruam propter nuptias donationem is faciat, incongruam autem nequeat, ſaltem contra quam reſtitui non poſsit: aliàs non eſſet honeſtatem & conditionem eorum obſeruare, quam oportet æquitate & ratione metiri, ita vt in §. ſic inductus, plurimùm ei opinioni conuenire uideatur.

Dubitationem tamen aliam hac in re promouet Baldus in ea l. j. C. ſi aduerſ. donationem. vbi probare nititur, minorem donare ob nuptias nõ poſſe, ſic hoc
4 docens: Lex præſumit, vt qui donat, dicatur rem, quam donat amittere: quia donare ſit perdere, vt eſt in l. filiusfamilias ff. de donat. vt inde aſſerat, curatoris auctoritatem nihil hoc caſu poſſe operari, nec actum, qui à lege prohibitus eſt, validare, argument. l. prohibere §. planè. ff. quod vi aut clam. Cui difficultati non reſpõdet: ego verò ſic eam reſolui & terminari poſſe exiſtimauerim, vt verum ſit, minorem ſimpliciter donare non poſſe, maximè vbi eſſet pura & ſimplex donatio: qui ſecus diſponendum cenſeam in donatione, quæ fit ob cauſam, & quã lex approbat: qualis eſt donatio propter nuptias, ſine qua non poſſet aliàs commodè minor ad matrimonium aſpirare: ita vt hoc caſu non perdere, ſed lucrũ facere dicatur: niſi tu, qui perſpicacis es ingenij, velles conijcere, plurimum incõmodi ei ceſſurum ex fructibus matrimonij, quod ego non ſum abnegaturus, ſi fortaſſe rixoſam vxorem aſſequeretur: id tamen inficiaturus, vbi probam, modeſtam, & ingenuis præditam moribus ſibi paraſſet.

Vbi minor mulier omnia bona ſua in dotem dedit, an poſſit ex eo reſtitui?

S V M M A R I A.

1 *Mulieri minori, dotem incongruam aut immoderatam marito conſtituenti, per reſtitutionem ſuccurritur.*

2 *Si mulier minor dotem, patrimonio ſuo ampliorem marito aſſignet, actus ipſo iure nullus efficitur quod euertitur per l ſi ex cauſa. §. in dotu. ff. de minor. num. 4.*

3 *Ad l. 1. ff. de iure dot. caſus & verus intellectus adfertur.*

5 *Mulier minorem cum auctoritate curatoris dotem conſtituens ampliorem ſuo patrimonio, etſi merò iure obligetur propter curatoris auctoritatem: tamen reſtitutionis beneficio fruitur: ſecus ſi curatore abſente conſtituat.*

6 *L. ſiue generalis. ff de iure dot. & l. ſi ex cauſa. §. in dotis. ff. de minor. & l. 1 C. ſi aduerſ. dot. conciliantur.*

7 *L. Titia ff de iure dotium, optimo ſenſu declaratur.*

CAPVT CCIX.

ADIVNGETVR his caſus, qui è præcedente vtcunque deriuatur: Si mulier minor dotem marito conſti-

tuerit, quam conſummato matrimonio
velit immoderatam probare, nec con-
gruè factam, an contra id reſtitui pote-
rit? Aut ſi voles particulatim exemplum
proponere, finge eam quęuis ſua bona in
dotem dediſſe, vtrùm ob id poſſit im-
plorare reſtitutionē in integrum? Quē
caſum tu apertè deciſum agnoſces in l. j
C. ſi aduerſus dotem reſtitutio poſtul. in
qua diſponitur, ei per reſtitutionem ſuc
curri: quod etiam ad eius hæredes extē-
ditur: Immò tam clarus & manifeſtus
eſt textus, vt cauillis ſubijci nequeat.
Cuius legis finalis ratio hæc à Doctori-
bus adfertur, ideo contra talem immo-
deratam dotis conſtitutionem minorē
reſtitui, quia tanta dote non eſſet mari-
tus dignus. quod volunt ipſi procedere,
vbi marito nihil eſſet in bonis, & quem
ſumma egeſtas diuexaret: mulieris autē
patrimonium eſſet ampliſsimum ac lo-
cupletiſsimum. Sed quàm hęc eorum ra
tio leuis ſit, vel ipſius negotij euidentia
ſatis teſtatur. Et enim mulier adſcriben-
dum, quare ab initio tam pauperem ma-
ritum ſibi delegerit, quæ ſe nullo modo,
ignorantia ſaltem probabili, tueri pote-
rit. Prius enim quàm cum tali marito
matrimonium contrahere, debuerat di-
1 ligentiſsimè illius conditionem & facul
tates perſcrutari, deque his omnino in-
ueſtigare. quod ſi pręſtitiſſet, futurum
erat veriſimiliter, vt huius mariti pauper
tatem detexiſſet. Præterea non video,
quare tali dote indignus iudicari mari-
tus debeat: nam ſi ob id, quòd pauper
ſit, non ob id fidelis & probatæ vitæ eſſe
deſinit. Quod ſimili ratione diſponitur
in deligendo tutore, qui à tutela propter
paupertatem non repellitur, modò ad-
fuerit fidelitas. Eſt & aliud, poſſe maritū
ſucceſſu temporis diuitem fieri, ita vt nō
ſit ea ratio concludens. Quòd ſi dixeris
(vt etiam ſenſerunt quidam) poſſe tali
dote indignum iudicari, quia primùm
bona ſua conſumpſerit, ita vt optimo iu
re timeatur, ne eam dotem dilapidet: ad
huc hæc ratio apud me vana eſt, quia nō
ſit in mariti poteſtate, vxoris dotem alie
nare, vt eſt in l. in rebus. C. de iure dot.

quum etiam tunc mulieri ſuccurratur,
vt iudicis officio expoſtulet, dotem à
marito auferri, iuxta notata in l. Impera
tor. ff. ad Treb. quod fit optima ratione:
nam maritus, vxoris dotem dilapidans,
non ſuſtinet matrimonij onera: & hac
præcipuè cauſa dotis fructibus gaudet,
vt ea ſupportet, l. dotis fructus ff. de iure
dotium. quare meritò ab eo auferuntur
bona dotalia. Conſideratum eſt etiam,
ab alijs immoderatæ dotis exemplum
ſic adferri poſſe, vbi mulier maiorem do
tē conſtituit, quàm in bonis eius eſſet:
puta ſi quum centum tantùm poſside-
ret, ducēta pro dote promiſerit. Sed hæc
interpretatio abſurda mihi videtur, &
quæ nullo modo quadret ei l. j ſi potiſsi-
mum illius verba notaris: Quoniam tu
hæres dicis, circumuentam tuam ſororē
omnia ſua bona in dotem dediſſe. Non
autem refert textus, plus bonorum ip-
ſam in dotem conſtituiſſe, quàm eſſet
in eius patrimonio: quinimò vbi plus pro-
miſiſſet, quàm ſibi in bonis eſſet, efficere
tur ipſo iure nullus actus, l. ſiue genera-
lis. ff. de iure dotium. vbi talis promiſsio
declaratur ipſo iure non ſubſiſtere: & ta
men præſupponit ea l. j. valere actū con
ſtitutionis dotis: aliàs fruſtra impetranda
eſſet reſtitutio in integrum. Alij verò eā
legē aliter exponentes, crediderunt ideo
2 mulieri minori ibi per reſtitutionem ſub
ueniri, quia in dotis conſtitutione adie-
ciſſet hoc pactum: Debere maritum, ſe
mortua, dotis partem lucrari. qui intelle
ctus eſt omnino diuinatiuus, quum de
hoc nulla ibi fiat mentio, immò principa
lis legis intentio referatur ad bona om-
nia, in dotem à muliere data: qui etiam
non abnuam, ex tali pacto, quia damno-
ſum ſit, reſtitui mulierem poſſe: non ta-
men, vt id ea lex prima deſignet. Gloſſa
verò ſub eadem lege prima, effingit hoc
modo caſum dotis immoderatę. Si mu-
lier ſint in bonis centum, ipſa verò quin
quaginta debeat, & tandem ſexaginta in
dotem marito promiſerit: tunc reſtituē
dam mulierem minorem credidit Gloſ
ſematarius, quia in tali dotis aſsigna-
tione modum exceſſerit. Qui intel-

lectus

lectus eſt conueniens illi, quem iam confutauimus, vbi diximus, actum ipſo iure nullum eſſe. Caſus igitur qui maiorem dubitationem parere poterit, ita proponetur.
3 Si mulier, cui ex primo thoro ſunt filij, quum ad ſecūda aſpiraret vota, omnia bona ſua in dotem mariro ſecundo cōſtituerit, nihil ſibi reſeruans, vnde poſſit commodè filijs primi matrimonij adeſſe: verum erit, vt in tali dotis conſtitutione dicatur circunſcripta & læſa, & inde reſtituenda, quò ſaltem poſſit prioribus filijs ſubuenire. nam re vera hoc modo incongrua dos conſiderari poterit: quod eſt neceſſariò ſic declarandum, ne tertius ſit aliàs damnum paſſurus: quia ſi tu id ad ſolam referres mulierem, nō video, quomodo conſtituendo omnia bona ſua in dotem, lædi poſſit, nec quòd incongrua dos debeat iudicari. Nā ſimpliciter nubendo, etiam nulla dotis conſtitutione facta, cenſetur tamen ex legis diſpoſitione omnia bona ſua in dotem dediſſe, cùm certum ſit, maritum gaudere fructibus bonorum, ad vxorem ſpectātium, vt interim is onera matrimonij ſuſtineat: id quod à fortiori procedet, ſi inter partes ſic conuentum eſſet: ne plus effectus & energiæ tacitum quàm expreſſum producat. Qua etiam via ſe, queſo, læſam & deceptam allegare iure poterit ob data in dotem omnia bona ſua, cum ſoluto matrimonio, ſi marito ſuperuixerit, vel ad ſe, vel ad ſuos hæredes ea bona redeant, nec marito quærantur, etiā quamdiu ſubſiſtit matrimonium? Non eſt igitur, in quo iure conqueratur: quia maritus fructus dotis percipiat, vt matrimonij onera ſupportet. Huc ſpectat, quo eſt in l. Titia. ff. de iure dotium. vbi approbatur conſtitutio dotis omnium bonorum, ita ad id propoſitum eam legem adferentibus Doctoribus in illa l. j. C. ſi aduerſus dotem: qui id aſſerunt deſumi ex verbis appoſitis in eadem l. Titia, ibi, cum alijs rebus doti dedit. Sed velim incidenter Lectorem admonere, vt apud ſe examinet, an ea verba (& aliæ res) denotent, fuiſſe vniuerſaliter omnia bona in dotem conſtituta: quod conferre poterit ad veriorem & maturiorem declara-
4 tionem eius l. Titia. Euerti tamen poteſt quod ſuprà deduximus, ſi mulier vltra patrimonij vires dotem conſtituerit, eſſe ipſo iure conſtitutionem nullam. Nam in oppoſitum facit l. ſi ex cauſa. §. in dotis. ff. de minoribus. vbi textus recenſet, in dotis modo mulieri ſubueniri, ſi vltra vires patrimonij, vel totum patrimoniū circunſcripta in dotem bona ſua dedit, vt tali caſu reſtituenda ſit. Ecce igitur talem dotis conſtitutionem, etiam ſi patrimonij vires excedat, non eſſe nullam: & tamen in l. ſiue generalis, diſponitur contrarium. Qui vt eas leges in vnum conuenientes habeas, te conſiderare oportet, ſi mulier, quæ minor eſt, cum curatoris auctoritate dotem conſtituerit, etiā ſi plus ſit in dote, quàm eius patrimonium habeat, mero tamen iure obligatam eā eſſe ob curatoris auctoritatem: ſed poſſe
5 reſtitui. & ita intelligendus eſt is §. dotis, & ea l. j. C. ſi aduerſus dotem. quòd ſi præter curatoris auctoritatem id egerit, tunc nullam eſſe dotis aſsignationem. in quibus terminis procedit l. ſiue generalis. Potuit etiam hæc mulier, ignorantia ducta, vltra ſui patrimonij vires promittere: quia fortaſſe exiſtimaret, plus ſibi in bonis eſſe, vt in caſu talis ignorantiæ nō ſit reſtituenda. Sed concludentior videtur, & potior ea ratio, quam priore loco deduximus, quæ vel ex eo confirmari poteſt, quòd in dotem immobilia à muliere minore dari non poſsint, niſi iudicis decreto accedente, & vbi curatoris acceſ-
6 ſit auctoritas. Fruſtra igitur curatoris pręſentia deſideraretur, ſi talis promiſsio nō ita validaret contractum, vt minor à reſtitutionis beneficio ſecludi debeat. Nō ſum tamen neſcius, à quibuſdam exiſtimatum, non probari per eam l. Titia, datum à minore mulier in dotem curatore pręſente, & iudice aſsiſtente: quum ibi textus horum non meminerit, ſed generaliter & ſimpliciter loquatur.

Ego verò ſum huius opinionis, vt ea
7 verè id probetur: nam ibi ſic habetur: Titia quum minor annis eſſet, quartam hæreditatis partem, quam cum fratribus

communem habebat, permutauit, proque ea parte fundum accepit, quem poſtea in dotem cum cæteris rebus dedit. Nota, quęſo, ſeriem & ſtructuram ſermonis. Quum enim textus admittat, eam tempore permutationis minorem fuiſſe, nonne id denique ſenſiſſe videtur, eam, vbi dotem conſtitueret, minorem fuiſſe? ſi enim tunc maior annis extitiſſet, potuiſſet id Iureconſultus expreſsiſſe: vt debeat ea l. ita declarari, in tali dotis conſtitutione, iudicis decretum, curatoris pręſentiam, & quaſuis iuris ſolennitates, ſaltem quæ ad id exigebantur, acceſsiſſe. & ita eiuſdem farinæ erit intellectus ad eã l.j.C.ſi aduerſus dotem.

Sic ex præfatis habes concluſionem, Aduerſus incongruæ ſeu immoderatæ dotis conſtitutionem à minore muliere factam, locũ eſſe reſtitutione in integrũ.

Quomodo etiam intelligi debeat immoderatæ & non congruæ dotis exemplum, adiecta eſt obiter alterius dubitationis determinatio, vtrùm valeat dotis conſtitutio, ſi modum bonorum minoris exceſſerit? & in eam rem optimè declarata fuit l. Titia. ff. de iure dotium. necnon enucleata vera mens l.j.C.ſi aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur.

Vtrùm contra tranſactionem poſſit minor reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minorem facta à ſe tranſactione deceptum, reſtitutione videri iuuandum. Cui contrarium ſtatuitur num. 2. vbi etiam contra non iuratam tranſactionem minori denegatur reſtitutio, ex ſententia communi.*

3 *Facta ſemel tranſactione lis amplius non eſt reſtauranda: & conſequenter reſtitutio non concedenda. & num 5. non obſtantibus quę ibi à Baldo in oppoſitum adferuntur.*

4 *Sacramentum tranſactioni interpoſitum non eſſe retractandum, quantumuis per id iurans enormiter lędatur, quod tamẽ quo ad maiorem intellige.*

6 *Minor auctoritate curatoris ſuper rebus mobilibus, & ſuper immobilibus, accedente iudicis decreto, tranſigens reſtituitur, ſi ea tranſactione læſum ſe probauerit.*

CAPVT CCX.

CVmulabitur etiam in hac reſtitutionis materiã nõ minus ſubtilis, quàm docta & vſitatiſsima quæſtio: Si cum aliquo minor tranſegerit, ſeque ea tranſactione deceptum alleget, nonne poterit, id expoſtulans, reſtitui? Quòd autem reſtituendus ſit, apertiſsimè deſignat l.j.C. ſi aduerſus tranſact. ſub talibus verbis: Cùm in integrum pupilla reſtituta, reſcindi trãſactionem ſeu diuiſionem peti. Hoc ẽt planè determinatur in l.2. ſub eadem Rubrica. quod volunt ipſi procedere, vbi iurata non eſt tranſactio: quia ſi iuramẽto vallata ſit, ceſſare debet reſtitutio, vt eſt in l.ſi quis maior. C.de trãſact. in qua habetur: Si quis maior aduerſus pacta vel tranſactiones nullo cogente imperio veniendum eſſe putauerit, puta iudicem interpellando, ſeu principi ſupplicando, aut promiſſa non adimplendo, eamque tranſactionẽ iurauerit: non ſolùm notatur infamia, verumetiã priuatus actione manet, & reſtituta pœna, quę pactis probatur inſerta, & rerum proprietate carere debet, & emolumẽto, quod ex pactione vel tranſactione tali aſſequutus eſt: ita vt omnia pacti commoda ſint in eum transferenda, qui intemerata conuentionis iura ſeruauerit. Quod tamen contra tranſactionem, etiam quę iurata non ſit, reſtitui minor nullo modo debeat, ſic doceo. Primùm, communis Scribentiũ turma hoc pro indubitato habet, benefi-
2 cium l.2.C.de reſcind. vendi. in tranſactione non procedere, maximè vbi deceptus quis fuit vltra dimidiam æſtimationis dubij euentus, per l. Lucius §.final. ff. ad Trebel. ita Specul. tit. de empt. & ven. ſub §. nunc videndum. per Alex. in l.ſi quis quum aliter. ff. de verbo. obliga. Atque

que hanc communem eſſe ſententiam is teſtatur conſilio 42. 1. colum. primo volumine. Eſt & aliud principaliter introductū tranſactione, vt per eā lis ſopiatur, l. fratris. C. de tranſact. & ita ſi contra eam admitteretur reſtitutio, iam effectum cōtrarium, & prorſus oppoſitum eius, ad quem inuenta eſt, produceret. Solent enim per tranſactionem quæuis inſtrumēta caſſari, & nulla fieri, cap. j. de tranſact.
3 in antiq. Ex cuius capituli mente infert eo loco Abbas, etiam ſi quis poſt tranſactionem inſtrumenta repererit, quamuis ſit grauiter deceptus ac læſus, non ex eo tamen litem inſtaurari debere: quaſi hic magnum aſſequatur commodum, quia à lite recedat, vt in l. à diuo Pio. §. ſi pignora. ff. de re iudic. & l. ſub prætextu. C. de tranſact. Qui enim tranſigit, dubium & incertum litis euentū remitti, l. quod debetur. ff. de pec. vt ex eo ſe deceptum allegare iure non poſsit, l. ſi ea lege C. de vſuris. Eſt & aliud, rem iudicatam & trāſactionem à pari procedere, l. 3. ff. de iureiur. Sed & ſi enormis adfuerit læſio, nō retractatur res iudicata, l. 2. C. quando prouo. non eſt neceſſe. Ita etiam ſimile eſt de tranſactione ferendum iudicium.
4 Manifeſtum eſt denique, ſacramentum non retractari, etiam ſi per id iurans ſit enormiter læſus. l. non erit § dato. ff. de iureiur. Ita etiam nec tranſigens reſtituendus videbitur. Hæc tamen omnia parum aut penè in nullo præfatæ aduerſantur concluſioni, quæ in minore concepta eſt, cùm ſupradicta omnia ad eū, qui maior eſt, referantur. Hoc enim ſolùm in minore exquiritur, an num ſit læſus, & vtrùm cum ipſo ſit aliquid geſtū. Quòd tamen aduerſus tranſactionem
5 etiam qui minor eſt, reſtituendus nō ſit, ſic doceo: Ex tranſactionis contractu hoc exurgit, vt producatur rei, quę in tranſactionem deducitur, dimiſsio, l. ſi profundo. C. de tranſact. pro qua re ſic dimiſſa ipſe aliam aſſequitur: nec per talem rei dimiſsionem fit aliqua alienatio, cùm ipſe eam non haberet: vt ob hanc dimiſsionem non ſit aliqua læſio in minore tranſigente conſiderabilis. Cui contrario reſpondens Bal. in ea l j. C. ſi aduer. tranſact. ait poſſe tali dimiſsione quandoque minorem lædi, quia per eam perpetua paratur poſſeſſori exceptio, quæ iudicatur eſſe alienationis ſpecies, l. j. verſ. at ſi tranſegit. ff. ſi quid in fraud. patro. Sed hæc eius declaratio viſa eſt mihi omnino dubia & inuoluta, & contra quam vrgēt l. ſi pro fundo. in quo diſponitur, per talem dimiſsionem non obligari dimittentem de euictione. quare ſi non adſtringitur, quomodo is efficaciter iudicabitur læſus? & ita talis perpetua exceptio non debebit conſiderari: verum tamen eſt, vt poſsit minor tranſigendo cenſeri læſus. Nam etſi dubius eſſet litis euentus: poterat tamen iuſta cauſa niti, vt ſibi nū expediret tranſigere: cui fortaſſe non cōueniebat eam rem, quam dimiſit, à ſe abdicare. Ad cuius declarationem velim notes, aliquando à minore ſuper rebus mobilibus tranſigi: quo caſu indubitatū eſt, valere tranſactionem, modò curatore auctore facta fuerit, ita vt non ſit neceſſariū iudicis decretum, l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Treb. Poteſt & concipi de re immobili tranſactio: & tunc ſola curato
6 ris auctoritas non ſufficeret, niſi etiam iudicis decretum actui accederet, & vtroq; capite ſemper reſtituetur minor, vbi ſe per tranſactionem læſum proponeret. Quod ſi omiſſum fuerit iudicis decretum, vbi de re immobili fieret trāſactio, tunc nullus erit contractus, cùm etiam eo caſu nullus efficiatur diſtractus, per l. ſi ad reſoluendam. C. de prædijs minor. Cùm enim tranſactio alienationis ſit ſpecies, vt in ea l. j. verſ. at ſi tranſegit. verum erit, vt citra iudicis decretū de talibus rebus immobilibus non poſsit à minore tranſigi, ita vt iudicari alienatio nulla debeat.

Minor contra tranſactionem à ſe factam reſtituitur, vbi enormiter læſus eſt, nō aliàs.

SVMMARIVM.

1 *Aduerſus tranſactionem minor reſtituitur, ſi damnum enorme paſſus ſit, excluſa leui*

 ſen

ſeu modica læſione.

2 *Maiorem etiam, vltra dimidium iuſtæ æſtimationis deceptum, & enormiſſima læſione accedente, contra tranſactionem eſſe reſtituendum ex ſententia Cornei: ſecundum quam à Senatu Dolano iudicatum aliquãdo fuiſſe Auctor exẽplo declarat.*

CAPVT CCXI.

QVod autem prędiximus, aduerſus tranſactionem minorem cùm lęſus eſt, poſſe reſtitui, hoc eſt declarandum, cùm enorme damnum is eſſet paſſus, excluſa
1 leui ſeu modica læſione: vt aliquid ſpecialis in contractu tranſactionis inducatur: & ideo hæ erunt partes iudicantis, expendere læſionis qualitatem, quã pars etiam poterit deducere & obijcere. Nã hoc caſu in minorem opponitur, quòd tali tranſactione dubium litis euentum remiſerit, vt in l. quod debetur. ff. de pecu. ita vt in eo conditio eius melior effecta cenſeatur. Atque hanc opinionem fixo animo inſequitur Alex. conſi. 157. volum. 6. vbi refert etiam in dubio lęſionẽ in tranſactione non pręſumi, quia per eã ſit à lite diſceſſum, vt in cap. pen. extra, de empt. & vend. Manebit igitur inter cęteros contractus tranſactio priuilegiata, vt ſi per eam minor modicè læſus fuerit, reſtitui non debeat: cùm tamen in cæteris contractibus aliter diſponatur: & hoc quod ad minorem ſpectat. ſi verò de maiore tractetur, potiſsimùm, an contra tranſactionem ſit reſtituendus, dicas reſtitui non debere, niſi vltra iuſtę æſtimationis dimidium ſit deceptus, & vbi aliàs enormiſsima eſſet læſio. & ita conſulendum cenſuit Corneus conſil. 160. vol. 4.
2 cuius ea in re ſententiam memini à grauiſsimo Senatu Dolano in iudicando obſeruatam. Caſum autem, cuius tunc ſe obtulit deciſio, non pigebit tanquam optimè huic materiæ conſonantem, hoc loco inſerere. Tranſegerat mulier vidua tunc maior, eaq; tranſactione abſolutè dotalitium ſuum reliquerat, ampliſsimũ tamen, & quod ex prædefuncti mariti bonis erat ei præſtandum. diſceſſerat etiam ab vſufructu, quem ei maritus reliquerat: à quo per teſtamentum ſic depoſitum fuerat, vt hæc quandiu viueret, ſuorum bonorum vſufructu potiretur: tum etiam renunciauerat his, quæ conſtante matrimonio, quæſierat maritus: in quibus tamen ſecundum formam cõtractus matrimonij dimidiatam partem aſſequi debebat: diſceſſerat etiam inconſultè admodum à quadam donatione. quæ tranſactio iudicata fuit continere non enormem tantùm, imò enormiſsimam læſionem: vt ex eo reſtituta talis mulier etiam maior fuerit.

Si ex arbitramento ſe læſum minor proponat, an reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Arbitramentum & tranſactio æquiparantur per Authen. ſi verò contigerit. C. de iudic. quod tamen limitatur num. 2.*

2 *Minor ex arbitramento, iudicis decreto facto, læſus, reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCXII.

AFfinis præcedenti dubitationi eſt propoſita quæſtio, Vtrùm cõtra arbitramentũ poſsit minor reſtitui? Fuit aũt eius opinionis Bal. in ea l. j. C. ſi adue. tranſ. ſimile hic eſſe, quod in tranſactione, ferendũ iudiciũ. quia arbitramentum & tranſactio ęquiparantur, per Auth. ſi verò cõtigerit. C. de iud. & nota in Auth. vt differen. iud. in princ. Quòd tamen hæc duo
1 ſint inter ſe diſsidentia, ſic doceo. Tranſactio ita concipitur, vt aliquo dato ſeu retento fiat, l. tranſact. C. de tranſact. & tamen arbitrator poteſt vni dare, & al-
2 teri auferri, l. idem Pompo. §. recepiſſe. ff. de recep. arbit. in cuius etiam eſt poteſtate, ſi hoc expedire duxerit, vt aut in totũ abſoluat, aut in totũ condẽnet, vt p

Bart.

Batt.in l. quòd ſi Epheſi. ff. de eo quod certo loco.nota.in l. quid ergo. & l. qui iuſſu.ff. de his qui notan. inſa. Sanior tamen opinio eſt, minorem ſi ex arbitra-
3 mento ſit leſus,debere reſtitui. Nam etſi in quibuſdam diſconueniant arbitramẽtum & tranſactio,nõ inde ſequitur,quin in eo,de quo agitur, conueniant. Solent enim duo hi termini, ſi latam & amplã eorum ſignificationem attenderis, eundem effectum producere, vt per Bartol. in l. ſocietatem.§ arbitriorum,ff.pro ſoc. Et quod de arbitramento a minore facto prædiximus, eſt intelligendum, vbi iudicis decretum in arbitramento interueniſſet: alias non valeret arbitramentum,nec ex eo obligaretur minor, vt eſt in eod.tit.in Auth.vt differ.iud. Et ita quæ de tranſactione ſuprà attigimus, tu referes ad deciſionem aſſumpti dubij,vt habeas,quomodo poſsit contra arbitramentum ſeu laudum minor reſtitui.

Reſtitui num debeat minor aduerſus diuiſionem cum fratribus maioribus a ſe factã, & an ſimile ſtatui in permutatione debeat?

SVMMARIA.

1 *Minor in diuiſione paterna hæreditatis læſus,reſtituitur, etiamſi iudicis decretum diuiſionis acceſſerit.*

2 *Minor etiam ex permutatione læſus,auxilio reſtitutionis ſubleuatur.*

3 *In reſtitutione minoris idem iuris eſſe permutationi, quod diuiſioni, Baldus ſentit: quod Auctor latius comprobat & ampliat num.4.*

CAPVT CCXIII.

HIS ſubiungetur, Nunquid reſtituendus ſit minor,qui ex diuiſione paternæ hæreditatis cum fratrib. habita, ſe læſum proponit: cuius eſt apertiſsimus text. In ea l.1.C.ſi aduer.tranſact. vbi fit expreſſa mentio diuiſionis,admittente eo textu minorem debere reſtitui. Solet enim
1 talis diuiſio ſpeciem quãdam alienationis repræſentare,vt eſt in l.cum ſolus.ff. de vſuca. Quæ concluſio tam de ſe vera eſt,vt procedat etiam ſi tali diuiſioni acceſsiſſet decretum iudicis, quia non ex eo reijceretur reſtitutio. Quæ autem de diuiſione ſcribuntur, procedunt etiam, ſi rem aliquam minor permutauerit, ita vt tali permutatione læſus ſit,quum diuiſio ſit quædam permutationis ſpecies, l.cum pater.§.euictis.ff.de leg.2.quæ eſt conſideratio Baldi in ea l. 1. Et hoc eſt manifeſtum,ex permutatione minorem reſtituẽdum,vt poſtmodum fuſius a me declarabitur: qui interim velim notes, poſſe euerti eam Baldi doctrinam: quã
2 putauit, idem diſponendum in permutatione,quod in diuiſione: quia diuiſio
3 permutationis ſit ſpecies. fit enim de re mea permutatio, vt ego alienam aſſequar,qui verò communem diuidit hæreditatem,quod eſt proprium, cõſequitur. meum enim dicitur,ſi commune ſit,l.ſerui electione.ff.de leg.1. Verùm præſtabit dicas, eam obiectionem non officere Bald.hoc modo. quòd enim habetur, rẽ communem meam eſſe, id intelligitur fictione,non autem veritate inſpecta, vt per Decium plenè in l.qui actionem habet.ff.de reg.iur. Sic quum nondum diuiſa hæreditate ignoretur, quæ nam ſit pars mea,quæ etiam ad conſocium pertinere debeat,verè id meum non eſt, vbi potiſsimum res indiuiſa eſt. quæ diuiſione facta,vbi portio mea certa eſt,tunc dicor ego rem meam aſſequutus,& conſenſiſſe,vt reliquum in conſortem transferatur,& ita alienaſſe, quod fuſius explicat Iaſon in titu.de act. ſub principio. Iam igitur intelligis,qua ratione diuiſio permutationis naturam imitetur: & verum eſſe,quod ſenſit Baldus, ſimile ſtatuendum in tranſactione & permutatione. Quòd autem ob permutationem reſtitui minor debeat, habes expreſſum textum in l.Titia.ff.de iure dot. vbi adfertur

fertur exemplum minoris: cui quum eſſet quarta pars hæreditatis cum fratribus communis, is eam quartam partem permutauit, & pro ea fundum accepit: ob quam permutationem, cum ſe ex ea læſum aſſereret, fuit reſtitutus: ita vt etiã lex ibi velit, eius hæredes ex perſona ſua talem reſtitutionem aſſequi. Habes igitur, minorem poſſe reſtitui contra diuiſionem, quam cum fratribus habuit. Inſuper & ſi ex permutatione, a ſe facta, læſum ſe aſſerat: & ita quandoque a Senatu Dolano iudicatum memoria teneo, a quo reſtitutus extitit minor, qui in fundi permutatione enormiter læſus fuerat, accepto alio longè minoris valoris & precij. quod ſi vltra dimidiam læderetur, tunc poſſet ita volens vti beneficio l. 2. C. de reſcind. vend. quæ extenditur ad contractum permutationis.

An reſtituto minore contra tranſactionem, ſit eodem iore reſtitutus aduerſarius ad veterem actionem, quæ ei competebat?

S V M M A R I A.

1 *Reſtituto minore contra tranſactionem, etiã eius aduerſarium ad veterem actionem reſtituendum videri, & nu. 3. limitatur idem nu. 7. licet huic ſententiæ repugnet l. cum minor. ff do minoribus, nu. 2.*

4 *Caſtrenſis explicatio allata ad d. l. cum minor ff. de minor. ab Auctore refutata, explodiтur vna cum Angeli ad hanc ipſam l. cum minor, interpretatione num. 5.*

6 *Vera & perſpicua ad d. l. cum minor. ff de minoribus, declaratio.*

CAPVT CCXIIII.

CVM autem præmiſerimus contra tranſactionem poſſe minorem reſtitui, commodè hoc loco adnectetur vnum, quod eſt in iure frequentiſsimum, & de quo plurimum hæſitatur a Scribentius: Vtrũ minore reſtituto, vt tranſactionem reſcindat, admittatur denuò aduerſarius ad veterem actionem, quæ prius ei competebat? Quòd autem antiqua actio
1 denuo transfundatur, habes l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact. in illis verbis: Tu quoque actionibus, quas pridem habuiſti, vteris ac tandem ſubnectitur caſus alius: Si ex minorum perſona in integrũ reſtitutio contra tranſactionem propter ætatis auxilium imploretur, tibi quoque agenti ex integro, vel replicatione contra exceptionem pacti, vel ſi peremptam eſſe conſtet priſtinam obligationem, ex inſtauratione negotij tributa tibi actione conſulendum eſt. Huic tamen deciſioni repugnat l. cum minor. ff. de mino. in qua diſponitur, cum minor aduerſus eum, cum quo tutelæ egit, reſtituitur, nõ
2 tamen ex eo contrarium tutelæ iudiciũ tutori reſtituendum eſt. Quas ll. ſic oppoſitas concordare volens Caſtrenſis, docuit in ea l. 1. initum eſſe non debere, ſi aduerſario reſtituatur actio, vbi a tranſactione per minorem diſceditur: quia cũ eam actionem per tranſactionem perdidiſset, nonne ſuadet ratio & mera æquitas, vt nolente minore tranſactionem nem obſeruare, ipſe iure ſuo vtatur? Solet enim reſtitutio reddere, quod prius
3 læſio abſtulerat. In ea verò l. cum minor ibi non de coniunctis, ſed omnino ſeparatis ſpeciebus erat quæſtio, ita vt ad diuerſam ſpeciem non debuerit reſtitui: allegans ad id l. etiam. §. ex cauſa. ff. de mino. Cuius caſus eſt huiuſcemodi: Ex cauſa curationis condemnata pupilla, ad uerſus vnum ſententiæ caput reſtitui deſiderabat, quia videbatur in cæteris litis ſpeciebus releuata fuiſse: actor ætate maior, qui tunc temporis ſententiæ acquieuerat, proponebat litem ex integro reſtaurari debere. Modeſtinus tandem reſpondit. Si ſpecies, in qua pupilla reſtitui deſiderabat, cæteris ſpeciebus nõ cohæreret, nihil proponi, cur a tota ſententia recedi actor poſtulans ſit audiendus. E quo text. liquet, ſi per reſtitutionem vnum ſententiæ caput reſcindatur, cætera

tera tamen, quę connexa non ſunt, firma
manere: vt ex oppoſito ſenſerit Caſtrenſis,
contrarium tutelæ iudicium non debuiſſe
tutori reſtitui, etiam minore contra tutorem
reſtituto, quia ibi fuiſſet inter eos de diuerſis
& ſeparatis ſpeciebus controuerſia Sed quam
hæc eius declaratio ſit aliena a vero, doceo: qui
primum exiſtimem, diuinatiuam eſſe: quia nulla
fiat mentio in ea l. cum minor, an eſſent
4 connexæ aut ſeparatæ ſpecies: quinimò
meum eſt iudicium, fieri ſecundum eam
inductionem apertam textui violentiã,
qui potius ex tacito eiuſdem legis ſenſu
cenſuero de connexis ibi tractari. Nam
hoc certum eſt, contrariam tutelæ actionem
hac præcipuè cauſa in tutoris fauorem
introductam & adinuentam, vt ſi
quas legitimas expenſas in adminiſtrandis
bonis ſuſtinuerit, eas aſſequatur, vt
eſt in l. 1. ff. de contra iud. tut. Soletq́; vna
& eadem ſententia terminari directæ
& contrariæ actionis iudicium. eſt enim
in tutoris manu, pupillum ſeu minorem
contra ſe agentem, excipiendo repellere
& pro expenſis repetendis inſiſtere: ita
vt ſemper obeſſe prædictis videatur is §.
5 ex cauſa. quo fit, vt Ange. in ea l. 1. aliter
hunc articulum enodarit: aſſerens, contrarium
tutelæ iudicium tutori non reſtitui,
etiã actione tutelæ reſtituta: quia
cum per ſententiam fuiſſet condemnatus
minor, fateatur neceſſum eſt, eam tutoris
abſolutionem non alia ratione proceſsiſſe,
niſi quod veriſimiliter ipſe amplam
& abſolutam ſuæ tutelæ adminiſtrationem
reddidiſſet, & expenſarum,
quas ſuſtinuerat, fuiſſe habita ratio: vt
meritò non debeat ei contraria tutelæ
actio reddi. Sed & hunc eius intellectum
probare non poſſum. Nam quantumuis
admittas, tutorem præſentem liberatũ
manſiſſe, quia ex integro computum reddidiſſet:
hoc tamen non efficit, quin tutori
tutelæ actio cõtraria reſtitui debeat.
In hoc quippe attendi debet minorem
reſtitutum, vt denuo poſsit tutorem ad
nouam ſuæ adminiſtrationis redditionẽ
cogere. Quòd ſi eò negotium reducatur,
quare non dabitur tutori contraria
tutelæ actio, vt denuo per eam habeat,
quod in rem pupilli impendit? vt iam
intelligas, contrarium argumentum ſubuerſum.
Et ideo in tam vario & confuſo
opinionum anfractu conſiderabam dici
poſſe, non reſtitui in ea l. cum minor, cõtrariam
tutelæ actionem, quia iam apud
ſe tutor habeat, quod ea actione aſſequi
poſſet. Habere autem certum eſt: quia
cum rationes ſuas reddiderit, & ea cauſa
a minoris impetitione abſolutus fuerit,
præſumitur expenſas, quas ſuſtinuerat,
6 deduxiſſe & compenſaſſe. Sic quamuis
reſtituatur, minor, vt hũc ad nouam redditionem
compellat: non tamen opus
eſt tutori ea contraria actione, imò, incumbet
præcipuè hoc minori, vt expendat,
an tali redditione læſus ſit, & vtrum
bene & aptè verſatus in omnibus tutor
fuerit. Quæ (mea ſententia) vera eſt extricatio
ad eam l. cum minor. maximè,
quare ibi contraria tutelæ actio reſtitui
non debeat. Quod autem præmiſſum
eſt, minore reſtituto, eodem iure veterẽ
actionem ad aduerſarium trãſmitti, hoc
7 tu ſanè ſecundum quoſdam debes intelligere,
modo ſua reſtitutione volet vti
minor, per l. ſi iudex circunuento. ff. de
minor. Quid enim? ſi adoleſcenti circunuento
iudex fundum reſtitui iuſſerit
preciumq́; emptori reddere, nolit tamen
minor, pœnitentia poſtmodum ductus,
reſtitutione ſua vti? tunc vtilem exceptionem
aduerſus petentem precium,
quaſi ex iudicati cauſa habere is poterit,
cum liceat vnicuique, quæ pro ſe ſunt
introducta, contemnere. Si enim in hoc
lex minori accedat, vt ſi volet, poſsit non
vti ſua ſententia, & id aduerſa pars impetraret,
nonne eodem iure æquiſſimum
erit, vt eius aduerſarius illæſus conſeruetur?
Et ita cenſeo ad veterem actionem
aduerſarium reſtitui, ſi
ſua reſtitutione velit minor vti,
non alias.

Vbi aduerſum venditionẽ minor reſtituitur, eſt ab eo reddendum precium, quod recepit.

SVMMARIA:

1 *Reſtitutus in integrum vt damno affici non debet: ita nec lucrum in alterius præiudicium ſentire.*

2 *Minor aduerſum venditionem reſtitutus, eatenus ad reſtitutionem precij tenetur, quatenus ex eo, quod percepit, locupletior factus eſſe agnoſcetur, de quo latius diſquiritur num. 4.*

3 *§. Reſtitutio, in l. quod ſi minor. ff. de minoribus, optimo ſenſu declaratur, examinata prius, ſolideq́; diſcuſſa Caſtrenſis ſententia.*

CAPVT CCXV.

EST & hoc in negotio vnum conſiderãdum, reſtituto minore debere ab eo reddi precium, quod is recepit, puta quia contra venditionem ab eo factam ſit reſtitutus. & hoc pro regula proponitur in l. 1. C. de reputa. quæ fiunt in iudi. quæ ita concipitur: Qui in integrum re-
1 ſtituitur, vt damno affici non debet, ita nec lucrum in alterius præiudicium ſentire: & ideò quicquid ad eum peruenerit, ab eo reſtitui debere lex iubet, vt eſt in ea l. 1. Eius autem regulæ ratio deſumitur ex effectu reſtitu. in integ. per quẽ reducuntur omnia ad ſtatum primæuũ. è qua regula Caſtrenſis in ea l. 1. edocuit diſpoſitionem, quæ in alicuius fauorem introducta eſt, eſſe ſic interpretandam, vt cum iactura aliena lucrum aſſequi nõ debeat: quod aſſerit in reſtitutionis materia eſſe ſummo digito notandum, & obſeruandum. Quare ſi propter fundum venditum reſtitutionem minor aſſequatur, iubebit Prætor emptorem fundum cum fructibus reddere, precio a minore ſoluto: quod fuſius ſupra attigimus, vbi definitionem reſtitut. in integr. excuſsimus. Hæc tamen Caſtrenſis doctrina eget hac declaratione, minorem debere reſtituere, quod percepit, inquantum lo-
2 cupletior factus agnoſcitur, non aliàs. Nã ſi ei conſumpturo data eſſet pecunia, hãc reddere non teneretur, etiam reſtitutione ab eo obtenta, vt in l. quod ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. in illis verbis: Niſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret. Simile ſtatuitur in pecunia, quæ ei conſumpturo credita fuit: parcius tamen lex eſſe in venditione voluit, quia tunc ei æs alienum ſoluatur, & transferatur, quod ipſius non erat. Credere autem neceſſe non fuit, vt eſt in eo §. reſtitutio. Ex quo patet, non eſſe a minore, qui reſtitutionem eſt aſſequutus, precium reſtituendum, maximè in credito, & vbi ei conſumpturo data fuit pecunia: & tamen ſi ei conſumpturo res ſit vendita, debere precium reſtituere, vt eſt in illo verſic. parcius, cuius ratio mirè ad id facit. ſolui enim de neceſsitate precium debuit, quod in credito ſecus eſt, cum de ſe ſit voluntarium: Hæc Caſtrenſis. Ego verò ſum huius opinionis, vt vtroque caſu, tam in credito, quam venditione, nihil minor teneatur refundere, vbi ei conſumpturo res fuit tradita. Nã cum ſciret eum, qui ei vendidit, aut qui ab eo emit, conſumpturum, nonne eſt in dolo, aut ſaltem manifeſta culpa? Et hoc ſatis videtur denotare is §. reſtitutio. in illis verbis: Niſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret. Tota vis nunc conſiſtit, quomodo aptè reſpondebitur ad eũ verſi. parcius. quia ſi quod de venditione dictum fuit, in eo non diſponeretur, maneret vana & ſuperflua ralis declaratio, quæ eſt magna ad id dubitandi ratio: ſed putauerim illius verſi-
3 culi mentem ſic extricari debere, vt cum habeat, parcius in venditione ſtatuendũ eſſe, id intelligi debeat, ſi talis putaſſet, minorem hac re bene vſurum: quo caſu lex magis ei adeſſet, quã in credito. ſed vbi vtroque vendidiſſet, aut crediſſet minori conſumpturo, non eſſet ei

ſuc-

ſuccurrendũ, vt precium a minore conſequatur. Et ideo habes alio loco annotatum: Si ſoluitur minori pecunia, non vt perderet, & tamen eam poſtmodum amiſerit: ſi reſtitutus fuerit, ad precij reſtitutionem obligabitur. Poterit etiam is text. ſic declarari, vt primum in eo recenſeatur, minorem qui in fundo vendendo circunſcriptus fuit, ſi contra eam venditionem reſtituatur, debere fundum cũ fructibus reddere, & precium recipere, niſi ei data ſit pecunia: quam qui numerauit, ſciebat hunc deperditurum. & hoc eſt, quod denotant verba in ea lege adpoſita, Pecunia quæ conſumpturo creditur. Cæterum adijcit tex. Sed parcius eſt in venditione, cum æs alienum ſoluitur, quod facere neceſſum erat, credere autem nõ erat neceſſe. quorum verborũ interpretatio hæc eſt, plus rationis eſſe in venditione, quare debeat reſtitui precium, quam in credito: non quòd abneget tex. quin vtroque caſu, vbi numerãs ſciuit, minorem deperditurum pecuniã, non ſit precium refundendum a minore. qui intellectus deſumitur ex finalib. verbis tex: habet enim lex. Nam etſi origo contractus ita conſtiterit, vt ſit infirmanda: ſi tamen neceſſe fuit precium ſolui, non omnimodo emptor damno afficiendus fuit. Nota quæſo verba, ſi fuit neceſſe precium ſolui. Nam ſi minor emptorem numerare precium adegerit, quod ex natura contractus emptionis facere poterat: ſi is ſciret, minorem pecuniam male conſumpturum, non omnino damno afficietur, admiſſa tali neceſſitate: & ita intellectus Iureconſultus eo textu nõ abnuit, quin ſit vtroque caſu idem ſtatuendum, vbi pecunia perdituro data fuit: fatetur tamen plus rationis ineſſe vt in venditione potius, quam credito reſtituendum ſit precium, emptore coacto id numerare, ad quod ipſe adigebatur: vbi in credito nihil eſt a minore pręſtandum, niſi vt a creditore pecuniam, quæ ei credita eſt, recipiat. Quare debuerat creditor, cum ab eo peteret minor pecuniam, vbi ſciret eſſe deperditurum, & malè conſumpturum, repellere, nec numerare, & ita dicere: Ego tibi crediturus non ſum, quia ſcio, te velle pecuniã talem in malos vſus impendere. Et ſi ita eum text. declarandum probaris, ceſſabit, quod iam in contrariam ſententiam præmiſimus, quæ irrita ac ſuperuacanea, & a mente Iuris aliena reijcietur. Quòd ſi inſiſtere voles intellectui, qui ad eum text. paſsim & communiter adfertur, vt parcius eſſe in venditione, quam credito debeat: ego diſputationis gratia conſiderabam, non benè concludere eam tex. rationem, ideo parcius in venditione ſtatui, quia æs alienum ſoluere neceſſe fuerit, credere autem neceſſe non fuerit. nã nec fuit neceſſe, me rem a minore emere, qui ad hoc cogi non poteram: fuit enim in libera mea facultate ab initio vel emere, vel non emere. Et ſi allegaueris, legem eſſe referendam ad contractum perfectum & conſummatum, quo caſu cogendus ſit emptor ad precium numerandum: dico idem iuris eſſe in credito, ſi ita conuentum fuerit, quia promiſerit minor ei credere. Quare hæc me magis ſemper inducunt, declarari eum text. debere ſecundum eam, quam ſuprà attuli, interpretationem: quã tamen ceterarũ penè omnes aliter intelligunt: quos quid circunferre potuit, non bene concipio.

Vt autem ſermo ad principale negotiũ redeat, An minore reſtituto aduerſum venditionem, ipſe precium quod eſt aſſequutus, reſtituere teneatur, quòd ad id obligetur, allegatur a Baldo in contrarium ſub ea l. ſi per impreſsionem. C. de his quæ vi metuſve cauſ. vbi ſi per impreſsionem quis aliquem metuens ſaltem in mediocri officio conſtitutum, rei ſuæ venditionem fecerit, vult lex, quòd emptum fuerit, reddi, & nihilo ſecius
4 pecuniam acceptam retineri, vt ibi non reſtituatur precium, etſi reſciſſa ſit venditio. Quam legem explanans Baldus, recenſet id vel hac ratione ibi introductum, quia illius officialis metu, & minis ad contrahendum inductus fuerat, qua cauſa ob delictum priuatur precio. Huic tamen ſolutioni refragatur l. 2. C. de reſcind. vend. vbi ſi quis coactus, &

per

lius, quòd certum ſit, priuilegiatum ſuo
2 non vti priuilegio aduerſus alium, cui
ſimile ſit priuilegium, vt eſt in fina. ff. ex
quib. cauſ. maio. quam difficultatem pro
mouit Caſtrenſis in ea l. 1. qui tandem
3 refert, fiſcum & minorem nõ iiſdem, ſed
diuerſis & ſeparatis niti priuilegijs: aſſe-
rens in hoc minorem priuilegiatum, vt
læſus reſtituatur: quod in fiſco ſecus eſſe
refert. Sed illud Lectorem admonendũ
4 duxerim, verum eſſe, ſuccurri per reſtitu
tionem fiſco, læſo, & damnum paſſo. cu-
ius rei teſtem habeo Guidonem præfa-
ta deciſ. 300. vbi affirmat, ita a Senatu
Gratiano politano ſententiatum, potiſ-
ſimum in fauorem Chriſtianiſsimi Fran
corum Regis, aduerſum quendã Ludo.
Pictauienſem. Eſt & ad id elegans Cur-
tij conſil. 23. in ordine, in quo reſoluit,
fiſcum debere reſtitui in integrum, ſi in-
tra terminum, ſibi a lege vel iudice pre-
ſtitutum, non probauerit, quod erat ſuæ
intentionis. & ita memini quandoque
diſpoſitum & deciſum plenè in ſimili e-
xemplo a grauiſsimo & incorrupto Se-
natu Dolano. Et ita habes fiſcum læſum
reſtituendum.

Hoc paſſu diſcutitur, quomodo & quando priuilegiatus vtatur in alium priuilegiatum ſuo priuilegio?

S V M M A R I A.

1 *Minore contra minorem agente, reſtitutionis beneficio iuuatur is, qui damnum paſſus aut deceptus eſt, ex diſtinctione Bar. nume. 2.*

3 *Minori quod decedit, acceſſiſſe videtur ei, qui cum eo contraxit.*

4 *Minor contra minorem priuilegio agere non poteſt, vbi ab vtroque de vitando damno contenditur.*

C A P V T CCXVIII.

QVare vt intelligas, quomodo reſolui ea obiectio debeat, neceſſarium eſt, funditus excutere quomodo ſit declarandum illud Iuris ſcomma, Priuilegiatum non poſſe ſuo vti priuilegio contra alium, qui etiam pari priuilegio nititur. Et vt hoc apertius habeas, te oportet confugere ad ſolennem & elegantem tex. in l. verum. §. fina. ff. de mino. in quo quęritur, ſi minor aduerſus minorem deſiderarit ſe reſtitui, vtrum audiendus ſit? Scriptum eſt autem a Pomponio, reſtituendum nõ eſſe. putauit tamen Vlpianus, Prætorem inſpicere debere, quis eorum captus ſit, aut ſi ambo decepti ſint. Verbi gratia: vbi minor pecuniam minori dedit, ſi ille eam perdiderit, ſecundum Pomponiũ melior erit eius, qui accepit, cauſa ita etiam ſi eam dilapidauerit, aut alias perdiderit. quaſi admittat textus, ſi duo eodem priuilegio nitantur, & in quo non
1 ſit diſcrepantia, qui de damno vitando
prætẽdit, præfertur alteri, ad lucrum in-
hianti. Et ita ſecundum eius tex. doctrinam, cum minor, qui reſtitutionem etiam contra fiſcum implorat, certat de vitando incommodo, & vt ſibi læſo ſubueniatur: fiſcus verò, vt cum minoris iactura lucretur, non inconcinnum videbitur, ſi minorem reſtituendum contra fiſcum dixeris. Quòd tamen minor aduerſus alium minorem, aut qui priuilegiatus ſit, non debeat reſtitui, Bartol. ſic conatur docere in eo §. item quæritur, ſequente vtens diſtinctione: Aut enim is, contra quem reſtitutio petitur, factus eſt locupletior, & tunc ſecundum ius commune obligatur lege tertia. ff. commod. atque ita fruſtra reſtitutio imploratur: Aut non eſt locupletior factus, & abnegabitur reſtitutio, quæ niſi læſo non conceditur. Probare tamen non poſſum, quòd is aſſerit, tentandam eſſe viam ordinariam, & quæ iuris ſit communis, aduerſa parte locupletiore facta, non poſſe reſtitutionem implorari, quia hoc medio fruſtratoria eſſet reſtitutio in integrum: quam certum eſt, nunquam cõcedi, niſi minor læſus ſit, & eius aduerſarius locupletior factus. Hoc enim quod decedit minori, acceſſiſſe cenſetur ei, qui cum ipſo contraxit. Nec vera eſt eius doctrina, ſi de meo ſis factus lo-

cuple-

eupletior, eſſe ſemper actione ordinaria experiundum, non autem extraordinario Iuris remedio: quod ex præcedentibus habuiſti. Et quia minor poteſt eligere extraordinarium remedium, omiſſo ordinario, ſi hoc ſibi conſultius exiſtimauerit: in propoſito vt habeas, quomodo qui priuilegiatus eſt, poſſit ſuo priuilegio in alium æquè priuilegiatum vti, primum fac hanc concluſionem: Priuilegiatus ob
4 qualitatem aliquam, puta, quia minor ſit, non poteſt ſuo priuilegio vti aduerſus minorem alium, vbi ab vtroque de vitando damno contenditur. ad quod facit l. ſed & milites. ff. de excuſ. tut. in his verbis: Aequalitas enim honoris. vbi per Bar. hoc ſimili comprobatur exemplo: Scis, quòd ipſe ait, fiſcum hoc priuilegio frui, vt aduerſarius ei inſtrumenta edere teneatur, l. nec quiſquam. ff. de edē. quo priuilegio is contra fiſcum alium nō poteſt vti. Qua etiā occaſione motus Bal. cenſuit in cap cum cauſam, ext. de iud. & l non eo minus. C. de procura. non procedere id, vbi contra minorem alium litigaretur. Facit ad hoc §. ſed & hac præſenti, in Authen. de ſanctiſ. Epiſ. vbi monaſterium habens priuilegium, vt ſubſtitutum a teſtatore vocatum ſecludat, nō tamen eo priuilegio vti contra aliud monaſterium ſubſtitutum poterit. Quo fit vt rectè ac verè animaduerſum ſit a Pōponio, ſub eo §. item quæritur, non eſſe ſemper indiſtinctè minorem reſtituendū: qui eo loco diſpoſuerit, attendi debere, an vterque pari priuilegio nitatur. quę conformitas deſumi poterit in exemplo, quod attingit Bal. in l. 2. C. de priuilegijs fiſci. vbi recitat, priuilegia Scholaſticis attributa, per Authenticam habita. C. ne filius pro patre, non competere ſcholaſtico, qui in alium agit ſcholaſticum, quia vtriuſque ſit idem priuilegium. Si igitur ſeparata eſſet qualitas, diuerſimode etiā in vtraque ſtatueretur, vt eſt in l. final. ff. ex quibus cauſis maior. vbi qui Reipublicæ cauſa abeſt, etiam contra aliū, qui eadem Reipublicæ cauſa ſe abſentauit, reſtituitur, quod ideo ibi diſponitur, quia talis priuilegiatus, qui ſe reſtitui implorat, de damno vitando certat, alter verò vt lucrum aucupetur. Qui autem certat vt damnum euitet, nititur longè ſolidiori & efficaciori priuilegio, quam lucrum captans. Et vbi concurrunt duo diuerſæ ſpeciei priuilegia, præfertur illud, quod eſt efficacius. Præterea cum in vno maior & potior ratio agnoſcitur, æquum eſt, vt illi magis accedi debeat. Sic ex his elucidatum habes thema, a Caſtrenſi propoſitum, Vtrum aduerſus fiſcum poſſit minor reſtitui? Nam ſi a minore de vitando damno contendatur, fiſcus verò ad lucrum tendat, haud dubiè reſtituetur minor, quia ſunt ambo æquè priuilegiati: quod diuerſo caſu teſtatur Ancha. conſi. 37. vbi refert, ſi duo ſint immunitatis priuilegium aſſequuti, ne a ſuis cre-
1 ditoribus intra quinquennium moleſtari poſſint, vult, vt non ſit locus priuilegio vnius in alium, quia vterque de lucro contendat. Quid eſt igitur, quòd dubites iuxta præfata præſcriptum caſum reſoluere?

Docet qua via poſſit, qui minor eſt, a fiſco lædi, vt inde is reſtituatur.

SVMMARIA.

1 *Minor reb. ſuis ob non ſolutū tributū a fiſco minus ſolēniter, & iniuſto ſeu vili precio venditis, reſtitutionem in integ. impetrat ſi ex ea venditione ſe læſum euincat.*

2 *Minor, rem a fiſco venditam a ſuis maioribus & prædeceſſoribus proceſſiſſe prætendens, ſatis ſufficienti ad impetrandam reſtitutionem cauſa niti præſumitur, ex ſententia Baldi, quam Auctor, paucis interiectis, probat, nu. 3.*

CAPVT CCXIX.

SED exquiret fortaſſe aliquis, quomodo conſiderari poterit minorem a fiſco lædi, vt contra fiſcū reſtitui debeat. Quod vt habeas, te id vnum ſcire oportet, tributa

buſa quæ debet minor fiſco, cum ea nō ſoluerit, minoris rem poſſe a fiſco vendi.
1 Tunc autem vigilare omnino debet fiſcus, vt ſolenniter, necnō iuſto precio eā rem vendat, vt eſt in l. fundus qui Lucij Titij. ff. de reſcinden. vend. Nam quo iure pro collectarum & tributorum aſſecurione poſſunt minorum bona a fiſco diſtrahi ſeu vendi, eodem & pro exactione pœnæ, in quā incidit minor, quia tributum non ſoluerit, potiſsimum vbi talis pœna eſt contractui adiecta: ad quod facit l. creditor. ff. de act. empr. Si igitur ſolenniter & iuſto precio res minoris vēdatur, & fide bona diſtrahatur, ac præceſſerit ſubhaſtatio, ſitque ea res plus offerenti tradita, cum primum de vero debito apparuiſſet: an num contra eam tā ſolennem venditionem, a fiſco de re minoris factam, debebit minor reſtitui, ſi ſe læſum tali venditione proponat: quia alleget, nō fuiſſe iuſto precio venditam, & eſſe, qui pluris fuit eam empturus? Voluit autem Bald. in ea l. 1. C. ſi aduerſ. fiſcum, minorem reſtituendum: quē mouere ad eam reſtitutionem implorandā poſsit intereſſe affectionis, quia ea res vēdita, a ſuis maioribus & anteceſſoribus proceſſerit: quæ eſt ſufficiens cauſa ad reſtitutionem in integrum concedendam,
2 vt eſt in l. ſi in emptionem. ff. de minoribus. Baldo tamen vtcunque aduerſatur iuris ſolennitas, quæ in tali actu obſeruata eſt, per quam cenſetur is actus factus irretractabilis: alias fruſtra tot ſolennitates deſiderarentur, vt eſt in l. 1. C. ſi propter publi. penſitat. Pugnat etiam vnum aliud, non conuenire illud exemplum affectionis caſui, de quo agitur. Nam cū iuſto precio, ſubhaſtatione præcedente, & omnibus Iuris ſolennitatibus, ad id requiſitis, obſeruatis ea res vendita fuerit, præſumendum eſt, minorem, etiā ſi vēditioni interfuiſſet, non fuiſſe alias empturum, ob eam iuſti precij conſideratio nem. Hæc duo tamen non ſubuertunt
3 Baldi opinionem, cui ego hæreo. non enim mihi probabilia videntur, quia etiā ſi iuſto precio concepta fuerit venditio, ſitq; ſolennitatibus requiſitis ſatisfactū id tamen non efficit, quin intereſſe affectionis conſiderari debeat. Intereſt enim minoris, ne res ſua exeat è familia: ita vt iuſti precij conſideratio nihil ad negotium faciat. Simile fere iudicium, quod ad ſolennitates ſpectat. bene enim maior repelleretur, ne denuo ad venditionis retractationem admitteretur. ſed in minore ſecus ſtatuendum exiſtimo. Iam igitur habes, quo caſu à fiſco minoris res vendi poſſit, vt eſt, ſi tributum non ſoluerit. Intelligis denique, admitti ad reſtitutionem minorem, etiam ſi iuſto precio, &, obſeruatis Iuris ſolennitatibus vendita fuerit. Cæterùm quod diximus minori reſtitutionem dari re ſua etiam precio iuſto vendita, & cùm eſt ſolennitatibus iuris ſatisfactum ob intereſſe affectionis, debes ſcire, eum etiam ex oppoſito admitti, ceſſante tali intereſſe, puta ſi iniuſto precio, & minus ſolenniter ſit vendita, aut vbi fiſci colluſio acceſsiſſet, ita, vt minor fiſco ſoluere, quod debet, teneatur, vt eſt in l. fina. C. ſi aduer. fiſcum. In quo te ponderare oportet ea verba, Modò iudex non obſeruaram fuiſſe haſtarum ſolennitatem animaduerterit. Quod ego non ſum aliter excuſſurus, quia ſit caſus alienus à materia reſtitutionis in integrum.

An fiſcus læſus poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Fiſcus, inuentarium intra tempus à lege præſtitutum non conficiens, eoq; læſus, ad nouam inuentarij confectionem non admittitur, ex ſententia Guidonis Papæ: cui contradicitur nume. 2. & rurſus limitatur nu. 4.*

CAPVT CCXX.

CVm autem attigerimus aduerſus fiſcum poſſe minorem reſtitui, videamus nūc, an fiſcus ſi læſus ſit, reſtōnē in integrū poſsit impetrare? Formabitur aūt in eam rem ſequens exemplum: Si is inuentarium intra tempus à lege præſtitutum non confecerit, cùm pœnas Iuris incurrerit, vtrùm aduerſum tales pœnas poſſit reſtitui, & denuo ad nouam inuentarij
1 confectionem admitti? Quam dubitationem excitauit Guido Papæ q. 332. in qua aſſerit, non debere fiſcum reſtitui, & ita Senatus Grationopolitani ſententia determinatum per per l. j. §. an bona ff. de iure fiſci. Facit ad id, fiſcum qui hæres eſt, ſi non confecerit inuentarium Falcidiam non detrahere, imò obligatū hæreditarijs creditoribus manere, vt legata ex integro perſoluat, ita teſtate Angelo in §. ſi. in Auth. de hære. & Fal. & in l. j. §. hæc ſtipulatio. ff. ſi cui plus quā per
2 leg. Falcid. Ego verò exiſtimauero fiſcū, ſi læſus ſit, reſtituēdum: quod apertè deſumitur ex notat. à Doct. in l. final. C. ex quib. cauſ. maior. vbi ſubuenitur Reipublicæ per in integrum reſtitutionem. Succurritur etiam vniuerſitati, villæ caſtro, vt ibi diffusè excutiunt. Scribentes: conſentientes ſimile in fiſco ſtatuēdum, nec ab re. is enim depingitur Cęſaris ſeu Regis ſaccus, vt per Bar. in l. j. C. de iure fiſci, libro C. 10. & vt principi per reſtitutionem ſubuenitur, ſic eius fiſco: cui deniq; infinita competunt priuilegia, quæ præfatis perſonis nullo modo conceduntur, vt eſt in l. j. C. de vend. re. fiſc. lib. C. 10. Quòd autem reſtitui fiſcus debeat, habes textum expreſſum cum doctrina Bart. ibi, vbi fiſcus admittitur, vt intra quadriennium infringat ſententiā contra ſe latam, vbi is producere inſtrumentum omiſiſſet Quod autem attinet ad quæſtionis propoſitæ elucidationem vtrùm ſi inuentarium non confecerit, poſsit reſtitui ſe ad huius intelligentiam conſiderare oportet, aliquando ad fiſcū deferri bona, non vt hæreditaria, ſed
3 tanquā vacantia, & fiſco quæſita, vt ſunt plura de hoc exempla in l. j. in princ. ff. de iure fiſci. Et cum bona ita vacantia apprehendit fiſcus, non dicitur in hæreditate ſuccedere, l. 4. §. eadem conſtitutio. ff. de fideicommiſ. liberta. Et hoc caſu ſi inuentarium horum bonorum fiſcus nō confecerit, non tenetur vltra vires hæreditarias, vt eſt in ea l. j. § an bona. & in l. non poſſunt. ff. de iur. fiſ. vnde meritò bene à Senatu Grationopolitano iudicatū fuit, non eſſe reſtituendum fiſcū: quaſi dicere debeas neceſſaria reſtitutione eum nō egere. Quandoque verò bona aſſumūtur vt hæreditas, puta fiſco hærede inſtituto: & cùm tūc ſuccedatur ab eo in ius vniuerſum defuncti, tenetur ad inuentarij confectionem: quam ſi omiſerit, incurrit pęnas à lege præſtitutas: & ideo opus eſt hoc capite reſtitutione in integrum, modò ad eum, vt fiſcum, talis hæreditas deuenerit, quòd ſi ei tanquam priuato obueniſſet, quia eſſet defuncto proximus, aut alias ab amico inſtitutus hęres: cùm tunc vt priuatus hæreditatem aſſequitur, vti debebit iure & lege priuati: & vt priuatus, ſaltem qui maior ætate eſt, non reſtitueretur, ita nec fiſcus. Quæ omnia te docebunt, qūo & quādo fiſcus læſus reſtitui in integrum poſsit?

Vtrùm contra mutuum minor reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Minor vbi mutuum in rem ſuam verſum nō eſſe probaueris, reſtitutionis auxilium ſolenniter poſtulare poteſt.*

2 *Minor ex contractu fæneratitio leſus, reſtituitur.*

3 *L. j. C. ſi aduer. credit. explicatur, & Baldi ad hanc l. ſententia ſaluatur, nu. 4.*

CAPVT CCXXI.

EXquiramus denique, nunquid contra mutuum poſsit qui minor eſt, reſtitui? puta ſi mutuam pecuniam ab ali-

aliquo acceperit. Qua in re audi, quid habeat l. ſecunda. C. ſi aduerſus creditor. Si, vt allegas, minor annis pecuniam fœnori accepiſti, nec ea in rem tuam verſa eſt: aduerſus cautionem, per quam te eo nomine obligaſti, in integrum reſtitutionis auxilium ſolenniter poſtulare potes. Ceterùm in l. 1. eodem tit. habetur: Cùm & ipſe profitearis, cum Zenodora minore annis 25. cõtraxiſſe, nec potuiſſe doceri, ex eo contractu factam locuple-
1 tiorem, intelligis eam meritò in integrũ reſtitutam. Ex quibus deſumitur, ex mutuo præſumi minorem læſum, niſi creditor pecuniam in minoris vtilitatem verſam fuiſſe probarit: & ita ob hãc læſionis præſumptionem, quæ ſic ex mutuo reſultat lex reſtituendũ minorẽ iubet: quod Doctores aſſerũt eſſe in cõtractu mutui ſpeciale, cùm aliàs nõ reſtituatur minor, niſi primùm de læſione docuerit, l. minor. C. de reſt. in integ. facit l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiu. & tamẽ hoc caſu ſtatim in creditorem, vbi de mutuo apparet, transfertur onus probandi pecuniam verſam in minoris vtilitatẽ. Quòd tamen nulla ex eo depẽdeat ſpecialitas, elicitur ex l. prædiorum. C. de prædijs minor. vbi minori conceditur, vt rem, quam antè non alienauit, ipſe vendicet, niſi quatenus recepiſſe probetur: ita vt pleno iure lex id probationis onus in creditorem transfundat. ſi mero iure, non igitur id fiat ſpeciali aliquo priuilegio. Cuius neruum declarãs Bartol. conſiderauit pleraque, quæ ad præſentis thematis extricationẽ haud ſunt inelegantia, immo omnino accommoda: primùm præmittens, vnicuique id incumbere, vt quod eſt ſuæ intentionis fundamentum probare teneatur, ſiue reum, ſiue actorẽ effinxeris, vt eſt in l. ſi minorem. C. de in integrum reſtitut. & in l. 2. ff. de probatio. quod teſtatur conferre ad declarationem eius l. prædiorum, vbi rem ſuam repetit maior, quia rite alienata non fuerit: allegans, contractum nullum eſſe ipſo iure. Ceterùm ſi reus excipiens, cùm rem penes ſe habeat, proponat, precium in minoris vtilitatem verſum, & ita locupletiorem effectum minorem, cùm is ſit ſuæ intẽtionis ſeu exceptionis neruus ad eius facti probationem obligabitur. Si verò rem ſuam minor per reſtitutionem in integrũ volet aſſequi, aut ſi aliàs reſtitui petierit, ſi ſe læſum in eo quod vendidit, dicat, quia ſibi eam rem vendere non expediebat: aduerſa verò pars retinere rem pro precio à ſe minori dato volet: debebit probare aduerſarius minorem locupletiorem factum: ſatque videbitur ſi minor ſe in eo quod vendidit, læſum docuerit, vt eſt in l. 1. § 1. & 2. ff. de minor. & l. ſi res. §. 1. ff. de iure dotiũ. Quòd ſi minor ſe ad id reſtitui petierit, quia is precium perdiderit, tunc probabit ſe precium amiſiſſe. eò enim tendit ſcopus ſui propoſiti. ad quod habes l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiur. & l. minorib. C. de in integrum reſtitutione. qui poſtremus caſus ſecundum Bartolũ fallit in fœneratore, & vſurario: & ideo ſi eſſet ſimpliciter & abſque fœnore minori mutuatum, nõ procederet ea lex 1. C. ſi aduerſ. credit: Hæc Bartolus: cuius ſententiam ſub eadem l. 1. ſequutus eſt Angelus. Hactenus illi. quibus etſi nemo contradicat, credo tamen veros non eſſe: qui putauerim, omnibus caſibus, quos retulerunt, ſemper minorẽ aliqua grauari probatione. Quod enim ad prius exemplum attinet, de nulla alienatione, & quæ ſit ſine iudicis decreto, nònne hoc minori probare incumbit, ſe eius rei, de qua agitur, dominum fuiſſe? quod ſatis in ea l. prædiorum, diſponitur in is verbis: Dominium tibi preſequẽti. Cæterùm quod ad ſecundum caput ſpectat, cùm minor ſe læſum aſſerit, quia vẽ-
diderit rem, quam ſibi expediret non vẽ 2
diſſe, nonne requiritur, vt primum ipſe læſionem probet, etiam ſi eius pars aduerſa hunc locupletiorem effectum exceperit? Te tamen hæc auocare non debebunt ab illa Bartoli declaratione, quæ communior & receptior eſt. hoc enim, quòd minor probare ſe læſum adſtringatur, planè coadiuuat Bartoli ſententiã, à quo ea qualitas abnegata non ſit: ſed hoc capite de læſione ſat conſtare dici-

tur, vbi mutuum ſub fœnore & vſuris conceptum eſt, ita vt non exigatur alia læſionis probatio: quod eſt in odium fœneratium, & eorum, qui vſuras exercẽt. Quod autem primum fuit penſatum, minorem ad dominij probationem adſtringi per eam l. prædiorum, ego arbitror, id omnino falſum eſſe, cùm qui à minore rem emit, non poſsit ipſi dominij quæſtionem obijcere, per vulgatam iuris regulam, quæ hoc habet: Non poſſe à me dominij quæſtionem ei refricari, à quo rem ſubnactus, vt in l. ſi quis conductionis. C. locati. & verba, Dominium tibi perſequenti, in ea l. appoſita, non inducũt aut operantur, vt ſit opus dominij probatione, cùm ſint ſimpliciter narrata.

Quod tamen habet paſsim crebrior intellectus, creditori incumbere, vt probet verſam in minoris vtilitatem pecuniam, & eſſe ſpecialitatem hanc mutui, nõ agnoſco, quòd hoc caſu aliqua immineat ſpecialitas ad quod moueor per eam l. j. C. ſi aduer. credit. quæ habet: Cùm & ipſe profitearis, te cum Zenodora minore annis 25. contraxiſſe. pondera, quæſo, ea verba contraxiſſe: quæ nonne ad quemuis contractum referri poſſunt, ita vt probationis onus ex quouis cõtractu ad creditorem, qui cum minore contraxit, trãſfundatur? Scio tamen, ſequiorem Doctorum declarationem ad eum textum eſſe vt debeat intelligi, cùm de credito agitur, quod in numerata pecunia conſiſtit. & ideo is textus vtitur his terminis, ſi pecunia Sed quàm falſa ſit ea communis declaratio, ac quàm ab eius textus nexu malè ſe extricet, ſequior Doctorum turmę, ſic doceo: qui exiſtimem, defendi
3 poſſe, ea verba, De pecunia, eſſe referenda ad emptionis contractum, aut ſolutionem minori factam, ſi is ſe perdidiſſe pecuniam proponeret, non autem vt de neceſsitate mutuo applicari ea verba deberent. Verius tamẽ eſt, de mutuo eſſe intelligendum, ob naturam tituli, ſub quo eſt ea lex prima ſita: in qua Rubrica principaliter diſſeritur, an contra mutuum poſsit minor reſtitutionem in integrum aſſequi. Ad hæc Baldus ſub eadem l. j. excitat difficultatem, quam ita proponit: Minor pecuniam mutuam accipiendo, eius pecuniæ effectus eſt dñs. cùm ergo ſemel dñm ſit nactus, nõne præſumptio eſt, vt ſemper in eo continuatum præſumatur? l. ſiue poſsidetis. C. de probatio. quæ dominij ſic continuati præſumptio hoc inducere & operari debet, vt præſumendum etiam ſit, extarẽ pecuniam, & eum locupletiorem effectum. Qui tandem eum reſoluens obicem, aſſerit talẽ dominij continuationem ſatis efficaciter tolli & ſubduci ex eo, quod inficietur minor pecuniam extare. Et hæc in creditoris odium. Sed ego hanc eius ſolutionẽ confutari poſſe crediderim, quia verum eſſe cenſeam, minorem qui ſe petit reſtitui, haud abnegare abſolutè pecuniam non extare: ſed is ſe ex contractu fœneratio læſum proponit. Nam ſi deperditam ſimpliciter aſſereret, hoc eius probationi incumberet. Mihi tamen in ſumma placet Baldi declaratio, vt ſatis dicatur dominij continuatio abnegata, vbi aſſerit minor. pecuniam non extare. ad quod conducit l. 2. C. ſi adue. credit.
4 ibi. Nec ea pecunia in rem tuam verſa eſt. Si enim verſa non ſit, amiſſa pręſumitur, aut malè aliàs conſumpta: quia ſi penes ipſum extare fateretur, etiamſi in rẽ aliquam non eſſet impenſa, præſumeretur nihilo ſecius ſemper factus locupletior. Ex prędictis ergo poteris efficacem hãc tibi pręſcribere concluſionẽ. Ex fęneratitio cõtractu reſtituendum minorem: à quo pro aſſequenda reſtitutione nihil aliud eſt allegandum, q̃ quòd ſub fœnere mutuã pecuniã acceperit: in quo plurimum ei accedit fœneratitius cõtractus.

Forma probationis creditori incumbens, vt minorem locupletiorem effectũ doceat.

SVMMARIA.

1 *Creditor vt mutuum in minoris vtilitatem conuerſum eſſe doceat, firmiſſimis demonſtrationibus, non nudis coniecturis indigere cen-*

gere cenſetur contra ſententiam Decij, Butrigarij, & aliorum.

2 *Cum minore qui contrahit minoris conditionem non ignorare præſumitur.*

3 *Creditor allegans ſe filijfamilias, qui cùm cōtraxit, ſtatum ignoraſſe, repellitur.*

CAPVT CCXXII.

QVomodo autem ſit à creditore probandum, minorem eſſe factū locupletiorem? Primùm à quibuſdam eſt exiſtimatū,
1 debere neceſſariò probationem concludere, puta verſam eſſe pecuniam in emptionem frumenti, aut prędiorum. Butrigarius verò ſat eſſe credidit, ſi id coniecturis manifeſtetur, puta ſi minor prius, quàm mutuum contraxiſſet, egenus foret, vt ei eſſet opus pecunia. quam opinionem ſcribit is communem & ſequiorem eſſe: à quo etiam exiſtimatum eſt quod de minore habetur, eſſe ad Eccleſiæ adminiſtratorem referendum, vbi is Eccleſiæ nomine mutuum accepit. Et cùm dicitur, verſam in minoris vtilitatē pecuniam, exprimenda eſt cauſa, in quā verſa ſit, vt eſt in domus refectione, in curando minoris iugere, & ſimilibus alijs caſibus: quæ omnes coniecturę, ſimul coadunatæ, plenam inducunt probationem, vt iudicetur pecunia in minoris vtilitatem verſa, argument. l. final §. & ſi præfatam. C. de iur. deliber. quem ſequitur Salic. in Authentic. hoc ius porrectū. C. de ſacroſact. Eccleſ. Quorum ſententiam ſectatur Decius in l. ciuitas ff. ſi certpetatur. vbi voluit, coniecturalem hoc exemplo probationem ſufficere, argument. l. fina §. j. & l. j. §. non autem. ff. de extraor. crimin. vt dicat, ita hoc capite priuilegiatæ perſonæ, ac non priuilegiatæ accedi. Cuius ſententiam probare nō poſſum, qui putem, hæc duo maximè inter ſe diſcrepare, ſic eſſe fauendum non priuilegiato, vt ei qui priuilegiatus eſt: imò accedendum potius ei, qui ſpeciali priuilegio nititur: aliàs non plus faueretur minori quam maiori: & tamen certū eſt, magis ei à lege deferri. Mouetur etiam lex, vt ita in maiore diſponat: quia is non tàm facilè ac minor deludatur, vt penes quē ſit iudicium prouectius: imò contra ipſorum ſententententiam eſt expreſſum Angeli conſilium, conſil. 148. in ordine, vbi apertiſsimè & indubitanter reſoluit, numerationem pecuniæ debere à creditore probari, ac quòd verè in minoris vtilitatem ſit verſa: & non ſatis eſſet, ſi minorem ſemper prius in rerum ſuarum adminiſtratione diligentiſsimè verſatum probet, cum etiam tali coniecturæ obſiſtat minòris ætas, ita vt ob eius fragilitatem malè vſus iudicetur pecunia mutuò accepta: qui tamē eodem fatetur conſilio, ſi euidentiſsimę eſſent in eam rem coniecturæ, & indubitata iudicia, tunc his debere concitari iudicem, & talem probationem admittere. Sic habes verè & concludenter à creditore probandum, verſam pecuniam in minoris vtilitatem, nec id præſumptionibus liquidādum, niſi indubitata eſſent indicia, & (vt præmiſi) inconuincibiles coniecturæ. Nec ab re id probandi onus in creditorem transfunditur. eſt enim quod his plurimum adſcribatur: qui cum non ignorarent, tàles minores eſſe, ſub fœnore tamen eis mutuarint, quibus cum longè admodum conſultius fuiſſet actum ſi planè mutuum abnegaſſent: Quę ratio me magis trahit in Angeli ſententiam, aduerſum Decij, Butrigarij, & Saliceti opinionem. quam ego vix poſſe optimè defendi agnoſco, niſi tu eam ad indubitatas præſumptiones (vt præmiſimus) retuleris. Cæterū ex ea poſtrema conſideratione ſatis eiicitur
2 eum qui cum minore contraxit, veriſimiliter eius conditionem non ignoraſſe, ad qđ facit l. qui cū alio cōtrahit. ff. de reg. iur. vbi diſponitur: Qui cum alio contrahit, vel eſt vel debet eſſe non ignarus cōditionis eius, cum quo contrahit, quod maximè minori adaptatur, vt per gloſſ. in l. ſi Titius, ſub verbo, ętatis ſuæ. ff. de fideiuſſ. vbi qui cum alio mercatus eſt, præſumitur eum noſſe, cum quo eſt mercatus. ad quod facit l. in ciuile. C. de furtis. Hæc autem declaratio mirè conducit, vt tibi manifeſtum fiat, repellen-

dum creditorem, qui allegat ſe ignoraſſe
3 conditionem filijfamilias, cum quo is cō
traxit. hanc enim ſciſſe debuit, vt eſt in l.
pen. ff. ad Macc. quod etiam Cum. conſ.
26. putauit de quouis foręſi & extraneo
intelligēdum, motus ad id, quia l. qui cū
alio, generaliter & indiſtinctè procedat:
cui ego in eo hæreo, vel hac ratione, q
cùm is extraneus ſit, debuerat ea cauſa
maiore diligentia & inueſtigatione ſuū
tractare negotium, & ſibi cautius ac con
ſultius proſpicere. Vides igitur non ſuffi
cere, vt coniecturis probetur, verſam in mi
noris vtilitatem pecuniam, ſed eſſe id ef
ficaciter & ex integro probandum.

Si minor, qui Legum Doctor eſt, in minore tamen ætate conſtitutus, aliquam exceptionem in lite, quam putauerat proponere, omiſerit, an num reſtituendus erit?

SVMMARIA.

1 *Minorem, publicis ſuffragijs in certa aliqua arte idoneum & induſtrium approbatū, in ea verò, quam profitetur, lapſum, reſtitutionis beneficium obtinere non debere ſtatuitur, & nu. 3. non obſtantibus, quæ in oppoſitum adferuntur nu. 2.*

4 *Minor, qui publicè induſtrioſus eſt approbatus, iam non amplius minor, ſed maior reputandus eſt.*

5 *Minor, qui Legum Doctor eſt, exceptionem aliquam in lite, quæ iuris eſt, omittens, reſtitutionem non impetrat: ſecus ſi de facto dependeat exceptio.*

CAPVT CCXXIII.

S Vbnecti his poterit articulus alius: Si minor annis, qui Legū Doctor eſt, in cauſa quam contra tertium moueat, proponere exceptionē omiſerit, cuius tn̄ allegatio eſſet omnino neceſſaria, nonne
poterit aduerſum ea prætermiſſione re-
ſtitutionem impetrare? Opinatū eſt autē
à quibuſdam, abnegādam: quia cùm ap-
probatus fuerit, nec ad Doctorem inſu-
1 lam aſpirarit, niſi rigoroſo pręcedēte exa
mine, nō debuit ipſe tam ſupinè & igna
uiter eam exceptionem prætermittere.
Solet enim hoc incumbere eorum offi-
cio, qui de reſtitutione cognoſcunt, an,
qui ſe minorem annis læſum proponit,
prius diligens paterfamilias extiterit, pu
blicisque interfuerit actibus: quod ea ra
tione diſquiritur, vt lapſum per ætatem
non fuiſſe iudicari debeat, vt eſt in l. j. C.
vbi & apud quos. Nam cùm is ſe Docto
ctorem nominet, & talem eſſe profitea-
tur, nonne reſtitutionem implorando, ac
cuſaret propriam culpam & negligentiā?
quod tamen lex non tolerandum pro-
bat, argumen. l. 2. §. initium. ff. de origi.
iuris. Solet enim in his profeſsio & deſi-
derium diſcrepare, vt in l profeſsio. C. de
excuſ. mune. lib. 10. Codic. Et hoc etiam
Doctores crediderunt extendendum ad
mercatorem, deſcriptum in matricula
mercatorum, ſi hunc in ſuum cœptum
& collegium exceperint, ac idoneū pro-
barint, ita vt ſi in eo, quod ad mercimo-
nia ſpectat, defecerit, ſubueniri ei non de
beat. Qui enim in publicis diligenter
verſatur negotijs, bene ſuæ rei incubuiſ-
ſe præſumitur, & optimè ſua admini-
ſtraſſe. Poſſunt etiam prædicta referri
ad tabellionem, à quo ſit in ſua arte pec
catum. Bald. verò ſub eadem l. 1. qui &
2 aduerſ. quos, exiſtimauit talem induſtrio
ſum minorem, & ita approbatum, reſti-
tuendum eſſe, per l. minorib. C. de in in-
tegrum reſtit. vbi minori læſo lex adeſt:
putans hoc ſolum ſpectari debere, an cū
ipſo aliquid geſtum ſit circunſcripto iu-
dicio approbationis. Sunt autem, qui hoc
dubium extricantes ſenſerint, exemplū
iſtud referendum, vbi de læſione ſimpli-
citer conſtaret. tunc enim poſſet ſecun-
dum eos ſuppletiuum ſacramentum de
ferri, per l. in bonæ fidei. C. de reb. cre-
di. a qua delatione ceſſaretur ob talem
præſumptam in minore doctrinam.

Crediderūt & alij, id eſſe ad mutuum
reſe-

Digitized by Google

referendum, in quo minor læſus præſumitur, niſi oppoſitum a creditore probetur: quæ præſumptio ſecundum eos tollitur, & plane eliditur, ubi is minor induſtrioſus eſſet. Bartolus uero credidit, ſpectari debere, an hic Doctor neceſſario in alterius præmortui locum aſſumptus fuerit, quia alter non reperiretur, ubi tamen induſtrioſum aſſequi tunc expediret. Nã ſecundum eum, cùm tunc nõ dicatur uere ob eam præcedentem neceſsitatem approbatus, fatebere, ut ei per reſtitutionẽ ſuccurratur. Ego uero, reiectis his omnibus ſolutionib. ſum huius iudicij, ut minor læſus, ſi Legũ Doctor ſit, non debeat reſtitui, modo publico examine approbatus fuerit, & in ea arte quam profitetur, peccauerit: quod apertiſsime probatur in illa l. j. qui & aduerſus quos, ibi: Actibusque publicis induſtriũ ſe eſſe docuerit: ut eum propter ætatem lapſum uerisimile non ſit: in quo demum adijcitur: Verum ſi cauſa cognita circunuentus deprehendatur, propter hoc ſolùm uelut præſcriptione à ſolito auxilio remoueri non debet, ſcilicet quòd urgentibus patriæ neceſsitatibus Decurio minor annis ſit creatus. Ex quibus uerbis ſatis deſumitur, ſi neceſsitate quadam in Decurionatum aſſumptus fuerit, non cenſeri ex integro approbatum: quaſi ex oppoſito deſignet text. vbi is planè purè & liberè approbatus eſſet, & citra omnẽ neceſsitatem, non eſſe ei ſubueniendum: quæ eſt ad eum textum vera & pura declaratio: per cuius textus finalem rationẽ comprobatur etiam hæc ſententia: Solet enim minor qui publicè induſtrioſus approbatus eſt, non minor, ſed maior reputari. Quæ cũ ſic ſe habeant, poterit haud abſurdè dici, non eſſe à creditore probãdum, pecuniam in minoris vtilitatẽ verſam, vbi potiſsimũ minor tempore, quo ei ſolutum fuit, publico fungeretur officio, & illud exerceret: quaſi ex eã induſtria præſumatur res in eius vtilitatem verſa. ad quod facit ſecundum Angelum lex fina. C. ad Maced. in qua diſponitur, ſi mutuam pecuniam filiusfamilias acceperit, ſiue id mandante patre, ſiue eo non conſentiente, nec ratum habente contractum tamen ſubſiſtere: quaſi deſignet lex, non eſſe tali filiofamiliàs militi ſuccurrendum, quia idoneus præſumatur, & qui aliàs in numerũ militũ admiſſus non fuiſſet, niſi approbatione præcedente. Cui opinioni ego hæreo, & Angelum in eo ſequor. qui tamen velim a te vnũ obiter notari, non videri mihi ad hanc rem facere illam l. finalem, nec per eam Angeli ſententiam coadiuuari: in qua primum lex præmittit, filiusfamilias militem ex mutuo obligari, ſi pater ratum poſtmodum habuerit. Cæterùm aſſertur caſu de filiofamiliàs milite, qui pecuniam creditam acceperat: in quo diſponitur, etſi ſine mandato vel conſenſu, vel voluntate ſeu ratihabitione patris id egerit, debere contractum ſtare, nulla differentia, ob quam cauſam pecuniæ creditæ, vel vbi conſumptæ ſint, introducenda. in pluribus enim Iuris articulis filijfamilias milites non abſimiles cẽſentur hominibus, qui ſui iuris ſunt: & ex præſumptione non creditur miles in quidquam aliud pecuniam accipere, aut expendere, niſi in caſtrenſes cauſas. Hęc textus: cuius mentem ſatis dijudicare potes non eò declinare, quòd hic miles idoneus cenſeatur, ſed quod ad caſtrenſem cauſam attinet, ſui ſit iuris, in qua is reputatur paterfamiliàs, vt in l. 2. ff. ad Macedon. nec iniuria. is enim tale peculium labore proprio quæſiuit. Habes igitur cõcluſionem inconcuſſam, non eſſe reſtituendum minorem, ſi in aliqua arte approbatus ferit, in qua ſit ab eo peccatum vbi potiſſimum id errorem iuris inſpiceret, quale eſt thema præmiſſum de exceptione iuris omiſſa. Quòd ſi eſſet exceptio a facto dependens, puta ſolutionis: pacti de non petendo, aut conſimilis alia, tunc ego aliter ſtatuendum cenſerem, ſi id ignorantia ductus egiſſet: vt ego ſuprà in exemplo ignorantiæ diffuſiſsimè attigi.

Vtrum à filijs ſeu libertis poſſit contra parentes & patronos peti reſtitutio.

SVMMARIA.

1 Filiis aduerſus parentes, & libertis contra patronos, reſtitutionem nō competere au ctoritate l. fin C. qui & aduerſ. quos probatur. cui refragatur l. ſi ſuperſtite. C. de dolo, iuncta l. non debet. ff. eod. tit. num. 2.

3. Filia per nouationem et acceptilationem à patre factam, grauiter leſo temperata actione in factum contra patrem conſuli fas eſt & num 5.

4 Filius qua verecundia quáue moderatione actionem in factum contra patrem proponere debeat?

6 Reſtitutio filio contra patrem decernitur, non vt per eam factū patris impugnetur, ſed quo iudicis euertatur ſententia, ſecūdum Bartolum; cuius opinio prolixus diſcutitur nu. 7. & reiteratur num. 10.

8 Vera ad l. ſi cùm pater C. ſi aduer. rem iud. declaratio adfertur.

9 Declaratur etiam l. 2. C. ſi aduer. donat. ſenſu perſpicuo.

CAPVT CCXXIIII.

His ſubiungetur caſus alius, An liberti & filij cōtra patronos aut parentes reſtitutionem poſsint aſſequi? Quæ difficultas excitatur à Doctoribus in l. fi. C. qui aduerſus quos. cuius legis verba hæc ſunt Cùm apud veteres dubitabatur, an liberi parentes ſuos, vel liberti patronos in querimoniā deducere poſſent, quaſi non rite in eos verſatos: à quibuſdam exiſtimatum eſt, nullam eſſe contra huiuſcemodi perſonas in integr. reſtitutionem, pondere naturali vel patronali reuerētia tali petulantiæ refragante, niſi vel ex magna cauſa, vel aduerſus turpem eorū perſonam. Alij autem perſonarum quidem vel cauſæ diſtinctionem reſpuendam eſſe cenſuerunt, tunc tantummodo reſtitutioné dandam eſſe putantes, cùm minor ſua ſimplicitate ſe deceptū, non dolo patris vel patroni circunſcriptū eſſe dicat. Sed vt maneat in omnibus honor parentib. & patrono, vel patronæ illibatus atq; intactus, ſancimus, nullo modo, neq; aduerſus parentes vtriuſq; ſexus, neq; contra patronū vel patronā, dandam reſtitutioné. Nā perſonarū reuerentia oēm eis excludit reſtitutionē, cùm proculdubio ſit etiā ipſas perſonas cauere debere, ne quid ſuæ cōtrariū opinioni exiſtat. Quæ lex tā hoc in negotio aperta eſt, vt alia
1 interpretatione non egeat: ex qua habes
filijs aduerſus parentes, & libertis, contra
patronos reſtitutionem non cōpetere.
Sed huic concluſioni fertur obſiſtere l. ſi
ſuperſtite. C. de dol. iunc. l. non debet.
2 ff. eo. tit. vbi filio, grauiter læſo, per nouationē & acceptilationem, quā pater fecit ſuccurritur, non per actionē de dolo, ob paternam verecundiā, ſed in factū actione: quæ in factū actio eſt ſubſidiaria, & quæ iudicis imploratur officio. Quòd ſi ea actione in factū filio ſubueniatur, perinde erit, ac ſi is reſtitueretur. Quā difficultatem enodans Bar. in ea l. fi. aſſerit, eū text. loqui de reſtōne, quæ iure actionis fit, non autē ea quæ à iudicis reſultat & dependet officio. Cuius hac in re declarationē ego bene concipere nequeo, qui putem falſum eſſe, & à terminis iuris alienum, reſtitutionem via actionis cōpetere, quia actio ſit ordinaria, reſtitutio verò extraordinaria: vt ſi ei hęrere intellectui, planè confunderentur duo hi
3 termini actionis & reſtitutionis in integrum: etſi nō abnegem, poſſe hoc caſu filio actione in factum in patrem conſuli. Sed hoc ita intelligēdum eſt, vt ea actio in factum ſit tēperata, & bonæ fidei mentio fiat, ne ex dolo ſuo lucretur. Poterit
4 igitur filius obtenta primùm venia patrē cōuenire: hoc narrato, quòd immodicè læſus ſit, vt ex eo ſibi ſuccurri poſtulet. Non erit tamen mentio aliqua adhibenda, quòd cum eo doloſè verſatus pater fuerit: ſed qui potius dicat, non admittere æquitatē, vt pater in eius iacturam locupletior fiat. Nam ſecundum hos terminos proponenda eſt in factū actio, & hoc modo declarādæ ſūt illæ duę leges, quas in oppoſitum prius artulimus. Replicabis fortaſſe: Si contra patrē via ordinaria

filio

filio ſubueniatur, quare non etiã extra-
ordinaria; nam quòd ordinaria ſit, patet
per eã actionem in factum ſic competẽ-
tem. Ad quod ego reſpondeo, nõ proce-
dere id argumentum ſic cõceptum: per-
mittitur mihi vnũ ordinaria lege, ergo
etiã extraordinario remedio ideſt con-
cedendum. ſunt enim hæc diuerſiſsima,
& è quibus ſeparati effectus reſultant.
5 Quinimò parum aut nihil diſcrepat eius
actionis in factum effectus à propoſitio-
ne reſtitutionis in integrum. Solet enim
talis actio moderatis verbis à filio propo
ni, & quib. is erga patrẽ vti debet. quod
deſumitur ex ea l. non debet. ff. de dol.
vbi habet textus, de dolo actionem ple-
beio aduerſus conſularem receptæ aucto
ritatis, vel luxurioſo atque prodigo, aut
aliàs vili contra hominem vitæ emenda
tioris non dari, ſed in factũ verbis tem-
perandã eſſe actionem, ita vt bonæ fidei
fiat mentio, ne is ex ſuo dolo lucretur.
Quo textu planè intelligis, quõ talis in
factũ actio ſit proponenda, & q̃ parũ aut
modicè ab effectu, qui ex reſtitutione in
integrum dependet, differat. Suppetit &
& alia dubitãdi ratio, quod aduerſus pa
trem competat filio reſtitutio in inte-
grũ. hoc enim docere videtur l cũ pater.
C. ſi adue. rẽ iud. vbi dr̃. Si, cũ pater tuus
te in ſua poteſtate eſſe, nec valere à ſe e-
mancipationẽ factã proponeret, Procõſul
cauſam cognoſcẽs, te eius poteſtati ſubie
ctum pronunciauerit: cùm contra eã ſen
tentiam in integrum reſtitui poſtules, is
qui prouinciã regit, in impartiẽda cogni
tione ſuas partes ſecundum leges exhi-
bit. Quo textu quid manifeſtius, etiã ad-
uerſum patrẽ poſſe filium reſtitui? Quã
legem declarantes Doctores, tutãtur eã
in cauſa ſtatus loqui: quæ cùm ſit fauora
bilibus, ſentiunt fuiſſe iure optimo filio
fauendũ. Sed hæc eorum ſolutio confun
di videtur per illam l. fi. C. qui & adue.
quos. cùm eius ratio ſit generalis, & qui-
buſuis caſibus adaptabilis. Et hac cauſa
exiſtimatum eſt à Bartolo, decerni ad-
uerſus patrem reſtitutionem, non vt per
eam factum ipſius impugnetur, ſed quo
6 iudicis euertatur ſententia. Qui intelle-
lectus prima manu deprehẽditur ex ver-
bis eiuſdem legis: Cum aduerſus eã ſen
tentiam in integrum reſtitui poſtules.
Ego tñ etiã hanc declarationem dubiam
admodum qñq; eſſe conieci. Nam & a-
lio capite lex filio reſtitutionem impar-
titur aduerſum patris factũ, & quod ip-
ſe egit: vt ſi filio delata fuerit hæreditas,
nec eius adeundæ conſenſum ei præſta-
re voluerit, aut ſi volente id patre, filius
reclamauerit: filio vtroq; caſu per reſti-
tutionẽ ſubuenitur, vel hac ſola & præci
pua occaſione. quia is filio, vt hæreditatẽ
adiret, non conſenſerit: & tñ verè patris
factum impugnatur, vt ab eo quod is e-
git, velit ipſe planè diſcedere. Eſt præte-
rea attendenda in hoc finalis legis ratio,
pp quam ꝓhibitum fuit, ne reſtituatur
filius. Id enim fit ob patris neglectũ, &
paternam reuerentiam: quæ ratio nonne
quæſo, omnino accommodari poteſt ca-
ſui eius l ſi cùm pater? Imò eſt & aliud,
quod mirè contra eam vrget ſolutionẽ,
verũ non eſſe, quoſt ſcribitur, diuerſimo
dè ſtatuendũ, ſi contra patrẽ, aut eius fa-
ctum imploretur reſtitutio, imò putaue-
ro caſus connexos eſſe. Nã ſi aduerſum
7 id, quod ipſe egit, imploretur: cõſequens
erit, vt admittas negotiũ illud patrẽ con
cernere, nec verè factum tale poſſe tra-
ctari, niſi eius perſona offendatur, & de
debita reuerentia plurimùm detrahatur
ſeu diminuatur. Sunt etiam pẽſanda ver
ba eius l. fi: vbi & apud quem, hoc habẽ-
tia: Et vt in omnibus patri honos ſaluus
maneat, quæ lex primordialiter introſpi-
cit honorẽ, qui patri à filio eſt debitus.
quæ honoris cõſideratio nonne procedit
vbi contra patris factum, & in ipſum pa-
trem, imploratur reſtitutio? & ideo lex
finalis dicit: Agnoſcis nullo modo reſti-
tutionem competere. quaſi denotare ve
lit, à tali reſtitutione excludendos filios
& libertos & ſi quæ ſint ſimiles aliæ per-
ſonæ. Sic intelligis, cum qua dubitatio-
ne ꝓcedat talis Bart. ſolutio. Quare ego
veriorem credo priorem ſententiã, quæ
eſt, tali textu de ſtatus cauſa agi: qua nõ
video adferi concludentiorẽ poſſe. non
8 enim eo exemplo ſe à patre læſum aſſerit
filius,

filius,ſed iudicem arguit,qui in eum ſententiam pronuntiauit,contra quam is ſe petit reſtitui: ceſſatq; ex is diſpoſitio illarum l.ſi ſuperſtite. C. de dolo. & l. non debet. ff. eodem titul. in quibus hoc præcipuè ſpectatur,an de dolo filius patrem velit conuincere, aut in eum ignominioſum aliquid obiicere, & per quod non eſſet illius honori plenè cōſultum. Nam in id inconueniens non poteſt labi filius, maximè in cauſa ſtatus reſtitutionem implorans: qui ſolùm eò tendit,vt iudicatū impugnet & euertat. Aſſerit enim, iniquè latam in ſe ſententiam, & ex actis cauſæ appariturum fuiſſe ingenuitatem probatam: quod non eſt vere patris facto contradicere,quia permiſerit lex, vt ab initio pater in filium ageret,filius verò in patrem de ingenuitate exciperet. ſic tēditur ea reſtitutione à filio,vt quod ab initio lex probarit, perficiatur, ita vt in aliquo patris honori non detrahatur. Et hunc crediderim eſſe purum & verū intellectū ad eam l.ſi cùm pater. Quòd etiam filio contra patrem competat reſtitutio,ponderatur à quibuſdam lex 2.
9 C.ſi aduerſ.donat. Sed mea eſt opinio,ſi verè ad eam animaduerteris, eo loco nō tractari de reſtitutione contra patrem, imò aduerſus tertium agi, vt reſcindatur & retractetur alienatio, quam de rē filij pater fecit. Nec eſt abſurdum, quòd patris factum impugnet filius, ne aliàs paterno officio in re ſua moleſtaretur. Quòd autem hæc ad eum textum declaratio vera ſit,debes ponderare verba eius legis: Quaſi non ritè eos verſatos, vt his doceatur, ſi effectus & finis reſtitutionis, quam vult implorare filius, eò non tenderet,vt diceretur malè verſatus pater,nec is doli patrem argueret, reſtitutionem debere indulgeri. Et ita ego ſic extricandam eſſe hanc materiam exiſtimauerim. Nec mihi viſa fuit prætereo
10 mittenda Bartoli doctrina in eadem l. final. C. vbi & apud quos. vbi ſic reſoluendum putauit hunc articulum,vt ſi de reſtitutione, quæ iure actionis expeditur, ſit quæſtio, filio ſubueniri debeat, per l. ſi ſuperſiſte. C. de dolo. Quòd ſi tractetur de ea, quæ à iudicis deriuatur officio,tunc, vbi contra patrem aut eius factum reſtitutionem filius petierit, abnegandam eſſe, & ſic loqui eam l. finalē: Quòd ſi contra patrem, non contra ipſius factum,petatur concedendam: & in his terminis procedere l. 2. C. ſi aduerſus rem iudicatam. etiam ſi id in patrē via cuiuſdam conſequentiæ deflecteretur,vt eſt in l. finali. §. in vtroque. C. de bonis quæ liberis.

Quam eius diſtinctionem lubēs hoc loco adijcere volui,quia planè ſis facturus iudicium ex his,quæ amplè ſuprà attigimus,an ea vera ſit?qui etiam velim, tecum adhuc repetas, quod ipſe docet: Non debere filium reſtitui concurrentibus his duobus copulatiuè, vbi contra patrem, & eius factum agitur,tandem ſi in patrem inſtituatur iudicium,concedēdam, modò eius factum non expugnetur:quandoque verò admittendam, vbi aduerſum patris factum, & non in eum actum fuerit. Quæ duo poſtrema ſi bene excuſſeris, nonne tibi oppoſita & pugnantia videbuntur? quod etiam ſi acrius expenderis eam diſtinctionem, intelliges ibi refragari talem paternā reuerentiam,ad quam lex præcipuum habet reſpectū. Sed audi, Iacobus de Arena, qui fuit vir perſpicaciſsimi ingenij, putauit, quę ſuprà de reſtitutione in patrē danda præmiſimus procedere, cum filius vult ob cauſam minoris ætatis reſtitui: quaſi ſecus eſſe ſtatuat, ſi maior filius ob probabilē abſentiā, aut iuſtam aliā cauſam vellet reſtitutionem aſſequi. Ego verò ſum contrariæ ſententiæ, vt neutro caſu debeat reſtitutio concedi, vbi maximè aduerſum patrem, & eius factum peteretur à filio maiore reſtitutio: neque ad id ducit ratio l. finalis, quæ eſt in paterna reuerentia fundata: cui reuerentiæ nonne ita adſtringitur & alligatur filius, qui maior eſt ætate,ac minor? immò me iudice longè efficacius: quia quo is ſtabilioris eſt iudicij, eò maiori nexu ad eius honoris obſeruantiam adſtringitur. Ex is igitur omnibus facilè liquet, non concedi filio contra patrem reſtitu-

ſtitutionem, vbi aduerſus eum, & eius factum de directo à filio impetratur, cum temperamento eorum, quæ ſuprà in huius materiæ diſcuſsione attigimus.

Si ætatis venia à minore ſit impetrata, an ſit contra eam veniam reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Minor maſculus ætatis veniam vigeſimo, fœmina decimo octauo anno impetrare poteſt.*

2 *Veniam ætatis à ſolo Principe requiri conuenit.*

3 *Minor & ætatis venia, & plena ſuis bonis fruendi poteſtate impetrata, etſi contrahens lędatur, tamen non reſtituitur rationibus ibi annexis.*

4 *Minor ętatis veniam licet conſequatur, tamen ob id immobilia bona ſua ſine iudicis decreto ne obligare quidem, minus abalienare poteſt, ſecus de mobilibus ſtatuendum.*

5 *Minor, quæ fœmina eſt, ætatis veniam quinque teſtium teſtimonio & interceſſione obtinere poteſt.*

CAPVT CCXXV.

Peræprecium videtur eum articulum examinare, ſi ætatis veniam minor impetrauerit,
1 vtrùm poſtmodum reſtitui poſsit? Cuius deciſionem apertè habes ſub tit. C. de his qui veniam ætatis impetra. In quo te primum vnum noſſe ne ceſſum eſt, maſculum ætatis veniam à Principe aſſequi poſſe, ſi ſe vigeſimum annum exceſsiſſe probauerit: in fœmina
2 verò octauus decimus anuus requiritur, l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetrauerunt. Atque hæc ætatis impetratio eſt à ſolo Principe requirenda, & ei tantùm reſeruata, l. denique. ff. de mino. qua l. Bar. refert id fortaſsis eſſe permiſſum ciuitatibus, ſuperiorem nõ recognoſcentib. quia liberum habeant populum, l. hoſtes. ff. de capti. & poſtlimi. reuer. cũ tamen id non firmet, quia ſecundũ quoſdam ius tale fuerit à ciuitatib. vſurpatũ, ita id ipſis teſtantib. in l. Imperium. ff. de iurſd. om. iud Si igitur minor à Principe ætatis veniam impetrauerit, huic autem cõceſſerit Princeps, vt liberè ſuo fruatur patrimonio, ac ſi maior annis eſſet, tandem is contraxerit, ſeq; deceptũ proponat, videbiturne reſtituendus? qua in re diſponit lex j. eo. ti. de his qui veniam ætatis reſpuendam reſtitutionem. Manifeſtiſsimũ enim eſt, vt ibi habet lex, eos qui veniam ætatis principali clementia
3 impetrauerunt, etiam ſi minus idoneè rem ſuam adminiſtrarint, in integrum tamen reſtitutionis auxilium aſſequi nõ poſſe, ne ij qui cum eis contrahunt, Principis auctoritate circunſcripti videantur. hæc tamen veniæ impetratio non operatur, vt poſsit minor bona immobilia ſine iudicis decreto alienare, imò nec ea obligare. Nam quod ad minoris immobilia ſine iudicis decreto alienare, imò nec ea
4 obligare. Nam quod ad minoris immobilia ſpectat, ſimilis eſt conditio minorum omnium, ſiue petita, ſiue non petita ſit ætatis venia, ita docente l. 3. eo. tit. de his qui veniam æta. C. & cum hac ſententia, quæ communis eſt, paſsim tranſeunt Scribentes; contra quam tamen ſic inſiſti poſſe crediderim. Nam ſi hac venię impetratione non induceretur, vt minor ſua poſſet alienare immobilia, niſi iudicis decreto accedente, nonne hæc venia cenſeretur omnino ſuperflua? Nam cùm is per eam maior efficiatur, quare non poterit liberè alienare im mobilia? Enacuabitur tamẽ hoc modo talis obiectio, minorem plurimum fructus & vtilitatis ea venia aſſequi, nec eſſe ſuperfluam. hac enim delata eſt in eum bonorum ſuorum adminiſtratio, ita vt mobilia liberè & ſine aliquo curatore alienare poſsit. ſic ſatis tali venia fuit minori indultum: & ideo lex 3 iudicauit, hęc duo diuerſa eſſe, poſſe bona ſua minorẽ adminiſtrare, & quòd ei permittatur bonorum immobilium alienatio. hoc enim habet

habet tex. Omnes adoleſcentes qui morum honeſtate præditi, paternam frugẽ, vel auorum patrimonia cupiunt gubernare. quaſi eius legis præcipuum & principale fundamentum ad eam patrimonij referatur adminiſtrationem: & hæc cauſa ſtatutum fuit, ſine iudicis decreto alienari non poſſe immobilia, etiamſi veniam ætatis minor obtinuiſſet. Cũ enim in tali diſtractione maius verſetur minoris præiudicium, ideo etiã maturius cautiusve fuit adhibendum remedium. Et ex hoc planè reſoluitur, quod in oppoſitum conſideratum fuit, debuiſſe talem alienationem permitti, quia idoneus eſſet: cùm talis capacitas ſit ad ſolam referenda adminiſtrationem, & mobilium diſtractionem. Et hoc modo eſt intelligenda l.3. eod. tit. atque hoc ſenſu declaranda, vt procedat in alienatione & hypotheca rerum immobilium, in qua maximè diſponatur à minore, etiam venia obtenta, celebrari contractus non poſſe, niſi iudicis decreto interueniente. Et ſi ad immobilia bona id non referres, contradiceret is textus infinitis alijs legib. & diſpoſitioni eius tituli, ſi ætatis veniã minor impetrauerit. Habes igitur ex his ætatis veniam à minore obtentam hoc inducere, vt de mobilib. bonis poſſit diſponere, & adminiſtratione bonorum potiri: nõ tamẽ vt per ſe immobilia citra iudicis decretũ & auctoritatem poſſit alienare. Solet autem hæc veniæ conceſſio ſic decerni, vt ante omnia iudicis examẽ præcedere debeat, qui de minoris moribus inquirat: teſtibus idoneis aduocatis, quò hi minorum inſtituta, probitatemq; animi, & vitæ honeſtioris & teſtimoniũ edoceant. idque potiſsimùm in maſculis procedit, quod verò ad fœminas at-
5 tinet, lex non vult, has cœtui publico ob pudorem ac verecundiam fœminarum demonſtrari, ſed poſſe annos ætatis probare quinque teſtibus tantùm, vel alijs inſtrumentis, ſi id expedientius eſſe animaduerterint: quod facilè efficere poterunt, miſſo ab eis procuratore: quæ forma præſcribitur in eadem l.3.

Si minor dicat ſe pœnitere, quòd ætatis veniam impetrauerit, poterit nũ ob id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minori ob ætatis veniam impetratam pœnitenti reſtitutionem (contra gloſſæ ſententiam) non concedendam ſentit Butrigarius; à quo deficit Auctor nu. 2.*

3 *Contractus ab eo tempore, quo minor eſt ætatis venia vſus, celebratos, eſſe reſcindendos ex ſententia Caſtrenſis, minore contra ætatis veniã reſtituto, quod limitatur num. 4.*

CAPVT CCXXVI.

1 AD hæc ſuppetit vnum examinãdum, Vtrùm poſsit minor reſtitutionem impetrare, ſi ſe pœnitere proponat, quòd ætatis veniam impetrauerit: quo fortaſsis allegetur, prius putaſſe bene poſſe patrimonium adminiſtrare, cùm tamen iam agnoſcat, à ſe id præſtari non poſſe. Fuit autem gloſſa ſub eadem l.j. eius ſententiæ, concedendam reſtitutionem: à cuius opinione diſceſsit Butrigarius motus, quòd per talem ætatis veniã minor ſit effectus maior, cui tamen abnegaretur reſtitutio: quinimò ſi reſtõni accederes, iudicaretur fruſtratoriè morũ facta examinatio. Solet enim præcedens iudicis inquiſitio hoc inducere, vt præſumatur ad bonorũ ſuorum adminiſtrationẽ idoneus, cui ætatis venia conceſſa fuit, ad quã alias is admiſſus nõ eſſet. quib. rõnib. & argumentis poteſt efficaciter in eam gloſſam inſiſti. qui tñ cã tutati ſunt, ſcripſerunt verum eſſe, per veniæ cõceſsionẽ minorem effectum maiorem: ſed intelligendũ eſſe, quod ad contractus ſpectat, vt ab his ipſe recedere non poſsit, etiam ſi contra veniæ impetrationem reſtitutus fuerit. Sunt etiam quib. coadiuuari poteſt gloſſæ ſententia. Nã certum eſt, veniam ætatis in fauorem minoris concedi: qui ea ratione poterit, ſi velet, tali fauo-

fauori renunciare, cùm etiam ſimili alio caſu ſuprà firmauerimus, eſſe in minoris poteſtate, reſtõne quã is obtinuit, nõ vti, vt eſt in l. ſi iudex circunuento. ff. de minorib. Atq; ex his ceſſant præſcriptæ conſiderationes, ꝙ ſic idoneus ſit cẽſendus, qui bona ſua adminiſtret. operari etiam debere aliquid eam iudicis inquiſitionẽ: Nam ſi hic poſt obtentam veniã in malos & corruptos mores inciderit, & naturam deprauarit, cùm hoc de nouo alleget, & dicat, ſe non poſſe patrimonium adminiſtrare: quare eius aſſertioni non ſtabitur? Hac enim via nõ ſolũ eius cõmodo cõſulitur, ſed etiã publicæ vtilitati, quia ſecundariò publicè intereſt, ne quis re ſua malè vtatur. Quod ſi aliàs huic nõ deferretur, præſtaretur minori cauſa dilapidãdi patrimonij, vt iã re ipſa intelligis. Quòd autem ſpectat ad eã, quã iamiam attigimus, dubitationẽ, vtrùm cõtractus interim celebrati, quandiu hac ætatis venia eſt vſus, ſubſiſtere debeant, an verò
3 reſtõne aſſequuta eneruentur? primùm à quibuſdam exiſtimatum eſt, reſcindẽdos, aliàs reſtitutio non redderet, quod abſtuliſſet læſio, vt in l. ꝙ ſi minor. §. reſtitutio. ff. de minor. & hac reſtitutione ſic res reducitur, ac ſi ætatis veniam hic nõ obtinuiſſet. Cuius ſententiæ fuit Caſtrenſis in ea l. j. quę etſi vtcunq; ſuſtẽtabilis videatur: eſt tñ, ꝙ ab ea deficiendũ probem. Nam ſi ita diſponeretur, nonne legis beneficio deciperetur, qui cũ mino
4 re contraxiſſet? quæ eſt finalis ratio, quare contractus, medio tpe celebrati, infringi non debeant: eſt & aliud, hunc dum ea ætatis veniẽ fruitur, non debere aduerſum contractus ſuos reſtitui. Quòd ſi eo tpe à reſtitutione excludatur: quare nũ etiã reſtitutione obtenta, cùm vtroq; caſu ſubeſſe eadẽ cẽſeatur ratio? Accedit his, quòd tpe habili cõtractum ab eo fuerit, & cùm idoneus ad id eſſet. Nec obeſſe põt, hanc reſtitutionem operari, vt reducãtur omnia ad ſtatum primæuum. Tunc enim eum effectum operabitur reſtitutio, vt qui maior reputabatur, minoris vice nunc fungatur, vt poſtea cũ eo ſolo efficaciter cõtrahi nõ debeat: nec denuo attendetur ætatis venia prius cõceſſa, ſed hoc, ꝙ infringi præcedentes cõtractus debeãt, hoc eſſe ab omni æquitate alieniſsimum: quia cùm tanquam maior cõtraxerit, læſus nõ præſumitur: nec etiã ſe læſum aſſerit. imò ex hoc ſolo reſtitutionẽ petit, quia nunc ſe idoneum agnoſcat, qui ſuorum bonorũ adminiſtrationi præſit. ſic non videtur velle reſcindere, quæ efficaci tpe is geſsit, ita vt reſtitutio reddat hoc caſu, quod læſio abſtulit. ſed in hoc oportet metiri mẽtem eius, qui implorat reſtitutionẽ, & ad quod is is concludat: quæ eſt pulchra & elegans declaratio ad definitionem reſtitutionis in integrum. Vbi autem fiet hæc reſtitutio, oportebit eam publicè nunciari, vt poſtmodũ poſsit omnibus innoteſcere, hunc ætatis venia nõ vſurũ, ne poſtea cũ eo incõſultè ab his contrahat, qui primũ ſciuerunt hunc tali venia vſum.

Debeat num minor contra argationẽ de ſe factã reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minor contra arrogationem reſtituitur, ſi ei circumuentum ipſum eſſe conſtet.*

CAPVT CCXV.

Accedamus ad alium articulũ, Si ſe arrogandum minor annis dederit, ſeq; ea arrogatione circunuentum dicat, debebit num reſtitui? puta, finge à prædone minorem, qui locuples eſt, arrogatum, in quo deciditur ab Vlpiano, ſub l. 3. ſi quis minor. ff. de minor. debere audiri eum, qui ſe in integrum petit reſtitui, in quo §. circa iſtud excitatur à gloſſa ſequens dubitandi ratio. Olim per arrogationem bona filij arrogati in patris arrogantis poteſtatem transfundebantur, vt eſt in l. ſi quis arrogator ff de adopt. Hodie verò nouiſsimo iure nihil in eo filio detrahitur, ita vt ex arrogatione lædi nequeat, l. fin. C. de adopt. Quod ſi offendi non poſsit, quare alleuerabis debere reſtitui, cũ reſtitutio læſionem præambulã admittat? Cui obiectioni reſpondẽs

ibi

ibi gloſſa, docet poſſe à filio reſtitutionẽ implorari, quia fortaſſe is, à quo eſt arrogatus eius bona dilapidet & decoquat: & ita hoc modo eſſe læſionem conſiderabilem. Ego vero probare hanc gloſſæ doctrinam vix poſſum, quia, patre bona filij diſsipante & decoquẽte, lex via ordinaria ſuccurrendum iubeat filio, vt eſt in l. Imperator. ff. ad Treb. & in l. fi. C. de
1 bon. quę libe. quib. diſponitur, filiũ poſſe iudicis officium implorare, vt à patre talia bona auferantur. Verius igitur erit, ſi dixeris, eum tex. ſecundum Ius Digeſtorum procedere: quo Iure arrogati patri quærebantur: quod ſatis denotant eiuſdem §. verba: Finge à prædone eum hominem locupletem arrogatam. quaſi tex. eum ex tali arrogatione lædi ſtatuat qui cũ ſit locupletiſsimus, ſint illius bona patri arroganti quærenda. Sed etiam iure nouiſsimo ex arrogatione lædi poteſt filius: qui cùm prius ſui iuris eſſet, in arrogantis patris ptãtem & imperiũ trãſierit, ut in l. fi. C. de adop. in quo nõne põt plurimum offendi, cùm libertas res inæſtimalis iudicetur? Et ita habes contra arrogationem filium reſtitui poſſe.

An reſtituatur filius minor, qui, quũ ſibi poſt patris mortem legatum deberetur, conſenſit, ne id legatum ab eo peti poſtmodum poſſe?

CAPVT CCXXVIII.

SI quid etiam minori filioſamilias legatũ fuerit, ita vt poſt patris mortem aſſequi illud debeat, & captus ſit dum conſentit patri paciſcenti, ne legatum peteretur: poterit in integrum reſtitui, quaſi ipſius interſit, non priuari ea ſpe, vt poſt paternam mortem tale legatum aſſequatur. qui eſt expreſſus caſus l. 3. §. ſi quid minori. ff. de minoribus.

Reſtituitur etiam ſi renunciauerit legato, quod eius perſonæ cohęreat.

SVMMARIA.

1 *Minorem ad legatum quod nunquã habuit, reſtituendum non videri. quod limitatur num 2.*

3 *Minor etiam conſentiente patre, legato renuntiãs beneficio reſtõnis nõ fraudatur.*

CAPVT CCXXIX.

SEd & ſi ei aliquid ſit legatum, quod eius perſonæ cohæreat puta ius militiæ, dicẽdum, ipſum poſſe in integrum reſtitui, ꝙ huius interfuerit nõ cogi, cum pater hanc non acquireret, ſed ipſe eã habere, vt eſt in eo. §. quo poſtremo caſu plus lęditur minor, quàm priore: quia ab initio eius lęgati conſequendi capax fuiſſet. quæ fuit quorundã ſententia: quam ego planè ſequerer, ſi admitteres & fatereris, tale ius militiæ ſtatim, facto legato, minori quæſitum. ſed ſi poſt patris mortem ei collatũ probares, uõ video, quare plus rationis vno capite, quàm alio, immineat. Vtroq; enim caſu attenditur, ꝙ ea ſpe deluſus maneat: qui etſi ab initio cum effectu non lædatur, quia viuat pater, ob id tamen indulgetur rectõ, quod poſt illius obitũ aſſequi legatum nequibit. quare is textus ſic eſt intelligendus vbi vtrunque legatum poſt paternã mortem collatũ eſſet: quod ſatis teſtari videtur ſermo & connexitas eius textus, aliàs caſus poſtremus, ibi relatus, eſſet citra omnem hæſitationem, nec aliquam contineret dubitationem. Quòd tamẽ vtroque caſu non ſit per reſtitutionenem filio ſubueniẽdũ, vel hoc vnum teſtabitur,
1 non debere hunc reſtitui ad id, quod nũquam penes ſe habuit. Præterea quum nondum veniſſet nec ceſsiſset exoluendi legati dies, qũo aſſeres, huic ius quæſitũ?
2 arg. l. cedere diẽ. ff. de verb. & rer. ſignifi. Ad id tñ reſponderi poterit, verum eſſe, ꝙ hic nũquẽ legatũ habuerit, ſed quia certò erat id aſſequuturus, ideo ita ab initio

tio læſus cenſetur, ac ſi ex poſt facto & re
recuperata legato renunciaſſet. Solet e-
nim attendi certus ille finis: quod ſatis
eod. texto denotatur ibi: qm̄ ipſius in-
tereſt pp ſpem legati, quod ei poſt patris
3 mortem competit. Imò ſi pure filiofami
liàs legatū fuit, cui patre cōſentiente re-
nunciauit, poterit etiam l. eadem reſti-
tui: quia hodie iure nouiſsimo fit aduen
titiorum bonorū dn̄s & proprietarius, l.
j. C. de bon. mater. & l. fi. C. de bon. quæ
lib. quā reſtitutionem memini filiofami-
liàs, qui aduētitijs bonis renūciauerat, à
præſtātiſsimo Dolano Senatu indultā.

Aduerſus negligentiam, in nō denunciando conſtitutam, minor reſtituitur.

CAPVT CCXXX.

Solet etiam minor contra negligentiam, in non denunciando adhibitam, reſtitui. puta, inſtitututus fuit hæres filius, ſi à patre in diebus centum emancipatus eſset. Cum autem mox certiorare patrem debuerit, nec fecerit, vbi id poſset, qui tamē eum emancipaſset, ſi quid tale cognouiſ- pōterit in eum caſum reſtitui, parato patre eum emancipare. quem caſum cū ſuprà egn iam diffusè & pleniſsimè excuſſerim, denuo ceſticandum non duxi.

An in caſtrenſi peculio minor reſtituatur.

SVMMARIA.

1 *Minor in caſtrenſi peculio, veluti proprio patrimonio lęſus reſtituitur, & nu. 3. licet nu. 2. contrarium ſtatui videatur.*

4 *Pater in peculio filio ſuccedens, vt hæres, reſtitutionem implorare poteſt, & eam ex filij perſona impetrare: ſecus ſi iure peculij hęreditatem filij occupet.*

CAPVT CCXXXI.

Vt illud deniq; ſpectat, filium-
familiàs, cui ſit caſtrenſe pecu
lium, poſſe in his, quæ ad id ca
1 ſtrenſe peculium attinent, re-
ſtitui: quaſi in proprio patrimonio ca-
ptus iudicetur, vt eſt in l. 3. §. Pōponius.
Quòd tamen abneganda ſit reſtitutio,
facit, filiumfamiliàs in eo peculio caſtrēſi
reputari patrēfamlias, vt in l. 3. ff. ad Ma-
2 ced. & l. j. ff. de caſtr. pecu. ſic cùm maio-
ris repræſentet effigiem, non eſt, quare
debeat reſtitui, cùm maiori in eo non ac
cederetur. Ad id tamen dici poterit, filiū
familiàs in caſtrenſi peculio patrēfami-
liàs ceteri, ſed id diuerſis cauſis & reſpe-
ctibus. quod enim is tali quærit peculio,
ſibi acquiri, & ſit eius proprium, ita vt de
eo liberè teſtari & diſponere poſsit: ſed
non ſequitur, ſi læſus ſit, non debere ob
id reſtitui. Nam cùm verè minor an-
3 nis ſit, hoc ſolùm attendetur, an læſus ſit
Quòd etiam in tali peculio iudicetur pa
terfamiliàs, ideſt in eius fauorem intro-
ductum, quia ſuo labore quæſiuit. nō de-
bet igitur in illius odium contorqueri,
vt reſtitui non debeat: & ideo diſponit
lex reſtitui debere, quaſi in ꝓprio ſit ca
ptus patrimonio. Ex his etiam cauſis, ex
quibus in re peculiari filijfamiliàs reſti-
tuuntur poſſe & patrem quaſi hæredem
nomine filij poſt obitum eius reſtitutio-
nem impetrare, certum eſt, vt eſt nota-
tum in principio eiuſdem §. Pomponius.
Sed inhærendo ei textui, declaranda eſt
hoc modo mens eius §. vt poſsit reſtitu-
4 tio a patre implorari, vbi is filio in pecu-
lio, vt hæres, ſucceſsit. tunc enim eam
ex filij perſona impetrat, vt eſt in illo §.
Pomponius. Quod ſi pater hęreditatem
filij iure peculij occupauerit, reſtitutio-
nem non obtinebit, l. 3. §. ſed verum. eo.
tit. de minor. hoc quippe ordo & rei ſe-
ries expoſcere videntur. Facit autem ad
hanc rem, quod dictum eſt, patrem poſ-
ſe iure peculij hæreditatis facere occupa
tionem. Nam olim, filio mortuo, obli-
gabatur pater tam de peculio profecti-
tio, quam aduentitio, & intra annum de
vtroque tenebatur, vt eſt in tit. ff. quan-
do actio de pecu. eſt annalis. Quòd ſi iu
re peculij caſtrenſe occupauerit, incipit
poſt mortem aſſumere vires profectitij
peculij, & ita etiam teneretur intra an-
num: ſecus vbi ad tale peculium, vt hæ-

res,

res,aſpiraret, vt in l. pater qui caſtrenſe, 2.ff.de pecu. Hodie verò quum indiſtinctè occuper, vt hæres in caſtrenſibus & aduentitijs, ſeu quaſi caſtrenſibus, non tenebitur actione de peculio, ſed ciuili ſeu Prætoria.

Vtrùm ſeruus in his, quæ dominum vel ſe contingunt, poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Seruus minor in his, quæ dominum eius contingunt, ob minorem ætatem non eſt reſtituendus ſecus ſi ad ipſum ſeruum ſpectarent, aut libertatem eius reſpicerent.*

CAPVT CCXXXII.

1 SEruus minor in his, quæ dominum eius contingunt, ob minorem ætatem non eſt reſtituendus: ſecus ſi ad ipſum ſeruum ſpectarent, aut ſi eius libertatem reſpicerent. Solet enim priore exemplo dñi perſona ſpectari, qui ſibi debebit imputare, cur ſeruo minori rem commiſerit. Quare & ſi per impuberem contraxerit, idem erit cēſendum, vt Marcellus libro Digeſtorum 2. ſcribit: Et ſi fortè libera peculij adminiſtratio minori ſeruo ſit commiſſa, dñs qui maior eſt, ex ea cauſa non reſtituetur: & quod ſeruus ita gerit, voluntate dñi gerere intelligendus eſt. Hoc verò magis apparebit, ſi de inſtitoria actione ſit quæſtio, aut ſi proponatur maiorem 25. ann. negotiũ aliquod gerendum minori mandaſſe, & illum in ea re deceptum eſſe. quæ omnia deſcribuntur in eadem l. 3. § ſeruus. & l. ſeq. ff de min. cuius legis mentem iã obiter attigimus. Eſt enim dño adſcribendum, cur hunc minorem ſuis addixerit negotijs, & maiorem potius non præfecerit: quare fruſtra decerneretur reſtitutio domino, ſi non ex illius perſona, ſed ſerui minoris eſſet impetranda, cùm nõ ſerui, ſed dñi agatur negotium. De hac re habes text. in l. ſi tñ, eod. tit. in quo diſponitur: Si tamen is ſeruus fuit præſens, cui fideicommiſſaria debebatur libertas, & captus fuit, cùm in rem ei mora ſit, poterit dici Prætorem ſubuenire oportere, quia de eius libertate tractetur: & ex pſona ſua reſtituetur. Nec aduerſabitur, ſi dixeris, hoc ſolùm debere attendi in reſtõne cõcedenda, ſi cum minore aliquid geſtum ſit, & ſi ac inſtitor contraxerit: quia quod dicitur, debere geſtum ſpectari, intelligitur de re quę eum concernit, in qua ſit læſus. In hac verò, quam nomine dñi tractauit, nihil dãni aut vtilitatis aſſequitur ſed totum id refertur ad dñm, cum quo potius geſtum eſt, & ei, quia maior ſit, p reſtitutionem in integrum non ſubuenitur. Et hæc eſt vera declaratio ad eum §. ſeruus, cum duabus legibus ſequentib.

Minoribus ſubuenitur per reſtitutionem, cùm intereſt ipſorum litibus non vexari.

SVMMARIA.

1 *Minoribus per reſtitutionem ſubueniendum cùm eorum intereſt litibus non vexari, exemplis praxi peraccommodis probatur.*

CAPVT CCXXXIII.

MInorib. etiam 25. annis ſubuenitur per in integrum reſtitutionem, non ſolùm vbi de eorum bonis aliquid minuitur, ſed etiam quum interſit ipſorũ litibus & ſumptib. non vexari, l. minorib. 25. annis ff. de minorib. quem articulum memini me ſuperiore loco attigiſſe, vbi eũ caſum excuſſimus; An poſſit minor reſtitui, ſi inuentarium non cõfecerit? quod etiam conſimili exemplo adaptari poterit, vbi locupletem is hæreditatem adijt, quæ tamen ſit implicita & inuoluta debitis. poterit enim is reſtitui, ſi ſe ab eo nexu deſideret extricari, l. qa poterat. ff. ad Tre. & ob id à quibuſdã exiſtimatũ eſt, nõ eſſe minorem aduerſus tranſactionẽ reſtituẽdũ, quia per eã finis litib. imponatur. Sed hæc eorum illatio, quod ad tranſactionẽ ſpectat, vera mihi non videtur: poteſt enim in trãſactione adeſſe ratio alia

qua-

quare aduerſus eam debeat minor reſtitui, quam illa, quia non vexabitur minor litibus. Qui an ea in re verè loquar tu planiſſimè intelliges ex his quæ diffuſiſſimè attigimus, an aduerſus tranſactionẽ debeat minor reſtitui? quo velim cõfugias. In ea autem l. minoribus, gloſſa ibi conſiderat exemplum, ne ſumptibus vexetur minor: loquens de minore, qui parti compromiſit, vt reſtitui nõ debeat: qui tamen caſus nihil ad negotium (mea ſententia) accedit. Nam etſi admiſeris, ex cõpromiſſo poſſe minorem reſtitui: tamen non eſt ea ratione, ne is litibus vexetur, cum per cõpromiſſum ipſe a nulla lite eximatur, nec ex eius bonis aliquid decedat: immò ſolum in eo grauatur, vt de lite & cõtrouerſia cognoſcat, ac declaret, quid ea in re ſentiat. Quinetiam ſi id retuleris ad compromiſſum, quod factum ab eo eſſet: nec etiam ei rei videtur hæc ratio conuenire: quia cum compromiſſum ſit ad inſtar iudiciorum redactum l. 1. ff. de arbi. nonne per eandem litem grauabitur, ac ſi iudicio ordinario agitaretur negotium? quare non dicitur is in totum a lite eximi: vt exemplum illud gloſſę ſuperfluum iudicari poſſit.

Gloſſa etiam in eadẽ l. minorib. attulit exemplum in debito, etiam ſi id remiſit, cũ id ſine moleſtia conſequi minor nequeat. Sed non habeo, quo ſenſu & interpretamento hoc expreſſerit. Nã ſi intelligit, minorẽ poſſe reſtitui, vbi debitum remiſit, id eſt citra omnem dubitationẽ: quod adaptari non poteſt, cum is recepiſſet. Si verò eam loqui dicas, vbi de debito tranſegiſſet, iam eius ſenſu expenſo agnoſces, ab hoc intellectu eam diſſentire dicit enim inferendo ex textu: Eadẽ ergo ratione non reſtituitur contra tranſactionem. Adnectit demum, licet multo magis erit in debito: quaſi velit, quod de debito diſponit, referre ad caſum alium quod eſt, vbi de eo eſt tranſactum. Nec video, quomodo poſſit id declarari, niſi probaris, hunc minorem pro vero debito portionem accepiſſe, cum tamen potuiſſet integrum aſſequi, ſi litigandũ duxiſſet: quod tamen is noluit: quia eſſet ei cum homine rixoſo & moroſo agendũ.

1 Ad hæc afferendos probaui duos probabiles caſus, plurimum huic negotio conuenientes: & quos ego in praxi tractatos recordor, è quibus prior ordine hic inſeretur: Quandoq; apud Dolanum Senatum conqueſtos quoſdam pupillos Pontarliaſenſes memini, quòd *Poncet du Molin* eiuſdem loci incola, poſt patris eorũ pupillorum obitum, & dum pupilli eſſent, infinitas lites his mouiſſet: ſeq; tũc ita ab eo oppreſſos, vt conſultiſſimum viſum fuiſſet eorum tutoribus, pleraq; debita, ac certi cenſus pręſtationem, ad quę is *du Molin* eis tenebatur, ipſi remittere: non alia ratione, niſi vt ab illius moleſtijs & moroſis litibus extricarentur, & vt litium anfractus vitarent. contra quã remiſsionem, ex tali vexatione præcedente cauſatam, reſtituit Senatus Dolanus eos pupillos. quæ omnino fuit conceſſa citra iniuriam. Nam etſi quandoq; expediat a lite eximi, tamen ſi id fiat, & eò deueniatur ꝑ doloſas inſidias, & quaſi ad id adigente aduerſario, æquum iudicabitur, vt, qui læſus eſt, reſtituatur. Fateor autem hoc exemplum non omnino quadrare & conuenire themati propoſito, quod eſt, Poſſe minorem reſtitui, vbi ipſius intereſt nõ vexari litibus, quia hic litem euitare voluit: ſed ſaltem conducit ad hoc, quòd ſi dolo & malignitate aduerſarij ad id moueatur & inducatur, planè ſit reſtituendus. Ea autem reſtitutio duplici ratione ſuffulta videtur, & quę optimo iure concedi debeat: primũ, quia hi enormiter ex tali cenſus & debitorum remiſsione læſi eſſent: tum quòd malitia aduerſarij impellente hoc effeciſſent: qui niſi litibus implicari ſe vidiſſent nõ facilè ei renunciationi conſenſiſſent. Secundum exemplum referetur ad illuſtriſsimum modernum principem Auraicenſem: cui cum eſſent infinitæ lites ex ſucceſsione patrui Philiberti Principis Auraicenſis, & de illius bonis tam in Burgundia, quam apud Senatum Delphinẽſem in Francia, ac in pleriſque alijs Galliæ tribunalibus litigaretur, vt ſecundum diuerſitatem locorum & iuriſdictionum

erant contentioſa bona ſita, factum eſt poſtmodum, vt inſtante domino de Longueuille Gallo, is illuſtriſs. Princeps conſenſerit, vt proceſſus, qui ventilabatur in Burgundia pro bonis in ea regione ſitis, remitteretur decidendus & terminandus ad Senatum Mechlienſem: quod poſtulauerat antea is de longueuille, a quo proponebantur pleræque ſuſpiciones penè aduerſus omnes Dolanos Senatores. demum eo conſenſu ſic præſtito, & euocatione litis ſubſequuta, dum apud Senatum Mechlinienſem ea lis tractaretur, propoſitum eſt ab Auraicenſe Principe, ſibi plurimum damni & incommodi eo conſenſu accedere, & longè maius imminere, quòd ea ſola lis, quæ primũ in Burgundia mota eſſet, tractaretur Mechliniæ: & tamen occaſione aliorum bonorum ex eadem ſucceſsione ſui patrui prodeuntium & proficiſcentium, ipſe alibi in Gallia diuerſis inſtantijs vexaretur: cum tamen ex bono & æquo (quia vna eademq; eſſet hæreditas) omnis difficultas vnica contentione deberet tractari, & terminari, vt ob id a Cæſare imploraret duorum alterum ſibi concedi: vel vt vniuerſalis quæſtio eius hæreditatis apud eundem Mechlinienſem Senatum dirimeretur: vel vt contra conſenſum, ſic ab eo præſtitum, reſtitueretur. Fundamentum autẽ huius reſtitutionis erat, quòd conſentus præſtiti tempore minor eſſet, & tali conſenſu non immodicè læſus. De læſione manifeſta patebat, quia alias occaſione vnius eiuſdemque ſucceſsionis pluribus litibus inuolueretur: & ita locus eſſet illi regulæ iuris, & præſcriptæ concluſioni, Vbi intereſt minorem non vexari litibus, debere reſtitui. Hæc tamẽ reſtitutio adhuc hac tempeſtate nondũ deciſa eſt: ſed in cuius conceſsione ego nullam difficultatem cognoſco, quin plenè & abſolutè is reſtitutionẽ aſſequi debeat, & ad Senatum Burgundum remitti eius proceſſus deciſio, quæ fiat a non ſuſpectis iudicibus. fruſtra enim allegatur vniuerſum Collegium ſuſpectum, vt eſt iuris notiſsimi. Quod ſi maior pars ſuſpecta ſit, ita vt minor iudicare nequeat tunc eſt in manu Principis, iudices alios committere, ſed vt apud eundem Senatum iudicari debeat: quem oportet probare ratione de litis deciſione cognoſcere, quia in ea prouincia bona ſint ſita, vt eſt in l. fina. C. vbi in rem actio. & hoc ſatis docet, illum eo conſenſu maximè læſum fuiſſe, qui ordinariam illam iuriſdictionem, quæ tam fauorabilis eſt, tam inconſultè, & ſuo non leui damno declinarit. Dices fortaſſe, etiam ſi huic reſtitutionẽ indulgeas, nõ tamen ceſſabit ratio, quòd per eam reſtitutionem debeat eximi a litibus: quia quantumuis Senatus Burgundus de ea re cognoſcat, tamen cæteræ lites, quæ apud iudices Franciæ diſcutiuntur. ibi ſemper tractabuntur. Sic aies quid huic proderit talis reſtitutio in integrum, cum nullum ex ea dependeat litium ſubleuamen? Reſponderi tamen ad id poſſe exiſtimo, ſemper ei plurimũ vtilitatis exurgere, quia ſaltem coram eo Senatu Dolano litigabitur, vbi id longè commodius & opportunius efficiet, quam Mechliniæ: cũ in Burgundia ſuos teſtes habeat, & quæuis alia inſtrumenta ſeu documenta, quibus eſt vſurus: quę ibi erunt paratiora, quàm ſi in Flandria litigaretur ratione præſtiti ab eo conſenſus. Præterea non debet conſiderari, ꝙ hac reſtitutione non ceſſabunt aliæ lites: quia ſolum eſt attendendum, an per eã reſtitutionem reponantur omnia in ſtatum priſtinum? Hoc autem per eam efficitur: & niſi ſic reſtitueretur, ipſe tali conſenſum plurimum læderetur: vt ego ſupra apertiſsimè demonſtraui.

Subuenitur minoribus in interuentionibus, ſi ſe, vel ſuam rem fideiuſſorio nomine obligarint.

SVMMARIVM.

1 *Minoribus, ſe ſuamúe rem fideiuſſorio nomine obligantibus, eatenus ſubuenitur, quatenus ſe circumuentos eſſe doceant.*

CA-

CAPVT CCXXIIII.

SVccurritur denique minoribus in interuentionibus, vt eſt, ſi fideiuſſorio nomine ſe vel ſuã
1 rem obligarint, modò ſe circumuentos doceant: vt eſt in ea l. ait Prætor. §. non ſolum. ff. de minor. qui textus intelligitur a Barto. etiam ſi eum iudex idoneum approbarit. Satis enim ſecundum eius doctrinam læſus minor prǽſumitur, qui pro alio fideiuſsit. cui dicto accedit vulgata ac trita illa parœmia: Sponde, noxa præſtò eſt. Nam qui pro altero fideiubet, pollicetur, quod præſtare non poſsit, nempè alienam fidem Fideiubetur enim pro eo, cui pecunia creditur: ſoleóq; ſæpenumero accidere, vt fideiuſſor compellatur pecuniam creditori numerare. Fideiubetur & apud iudices de iudicio ſiſti ita vt non comparente principali parte, plectantur. Plinius autem libro ſeptimo hanc ſententiam Chiloni qui in ſeptem Sapientum calculo reponitur, attribuit, vt & has: Noſſe ſe quenque debere: Nihil nimium cupere: Comitem que eris alieni atque litis eſſe miſeriam. Hæc autem procedere intelligas, vbi pro alio fideiuſsit minor.

Si in rem ſuam fideiuſſerit minor, an poſſit reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minori in rem ſuam fideiubenti beneficio reſtitutionis non ſubueniendum, quòd ſuam ille rem egiſſe præſumatur. Cui contrariũ ſtatuitur ab Auctore num. 2.*

CAPVT CCXXXV.

NVnc videamus, quid cenſeri debeat, ſi is in rem ſuam fideiuſſerit. Quòd autem hoc caſu
1 reſtituendus non ſit, facit, ꝙ hic ſuum egerit negotium: vt admitti debeat, neceſſariam eam fideiuſsionem extitiſſe. ad quod arridet l. de die. §. qui mulierem. ff. qui ſatiſd. cog. vbi text. præmittit regulam: Qui mulierem ad ſatiſdandum adhibet, cauere non videtur. Sed nec miles, nec minor annis 25. probandi ſunt: niſi hæ perſonæ in rem ſuam fideiubeant, puta, pro ſuo curatore. Quidam aiunt, etiam ſi a marito fundus dotalis petatur, in rem ſuam mulierem fideiuſſuram. Mea autem eſt opinio, etiã ſi in rem ſuam minor fideiuſſerit, debere tamen reſtitui, modò ſe circumuentũ
2 docuerit. Moueor autem ad id regula generali, per quam diſponitur, Debere minorem læſum reſtitui. Nec aduerſatur, quòd in rem ſuam is fideiuſſerit: non enim ex eo ſequitur, ergo reſtituendus non eſt, ſi maximè veritatem intueare. ſolet quippe admitti, vt curatore conſentiente, contrahat, aut actũ alium gerat: & tamen, ſi ex eo læſus ſit reſtituitur, cum nihilominus de re ſua tractarit: & hoc expreſsè deciditur in eo §. non ſolum. Mihi autem ſemper videtur ſuccurrendum ſi minor ſit, qui fideiuſſorio nomine ſe, vel ſuam rem obligarit, modò is ſe circumuentum doceat. Sic igitur reſtituitur minor in interuentionibus, ſi fideiuſſorio nomine ſe vel ſuam rem obligauit. & ex prædictis rationibus credo, eam ſententiam bene & optime fundari poſſe.

In iudicijs minor reſtituitur, ſiue agens ſiue defendens captus ſit.

SVMMARIVM.

1 *Minori in iudicijs ſiue agenti ſiue defendenti ſubuenitur, ſi læſus aut circumuentus eſſe videatur.*

CAPVT CCXXXVI.

SED & in iudicijs ei ſubuenitur, ſiue dum agit, ſiue dũ con-
1 uenitur, captus ſit, vt eſt in ea l. ait prętor. §. non ſolũ. Pro cuius §. declaratione adferam ego aliquot

notabilia exempla, mirè ad eius mentem conuenientia: quos caſus memini a Senatu Dolano determinatos & deciſos. Exhibuerat minor ſupplicem libellum, in quo ab eo narrabatur, a ſe prius proceſſum intentatum, & acceſsiſſe litiſconteſtationem: qua facta, repertus fuerit libellus, ab eo in ea cauſa productus, omnino incertus, obſcurus, & inadmiſsibilis: qui cum vereretur, ne in deciſione cauſæ hūc refutandū iudex duceret (quales ſunt in eo eius partes, vt eſt doctrina Bar. in l. 1. ff. de offic. aſſeſ.) petebat ſe reſtitui in integrum ad eius libelli emendationem poſt litem ab eo conteſtatam. Itaque ſecundum eam, quam præmiſimus concluſionem, Minori in iudicijs ſubueniri, fuit ad eam correctionem admiſſus minor: ſed hac lege, vt teneretur proſeſſus retardati expēſas perſoluere, ac quaſuis alias, quæ legitimæ eſſent. prius tamen, quam indulgeretur reſtitutio, viſus fuit officio iudicis is libellus, vt agnoſceretur, an talis eſſet in eo defectus. quod fit in minorum ſubleuamen: a quibus quandoque petitur reſtitutio, cum tamen non ſit neceſſaria: qui nihilominus bene cenſeam, & admittam, non eſſe requiſitam eam libelli viſionem, & imputandum minori, reſtitutionem impetranti, ſi aliter quam ſit, exprimat.

Contra omiſsionē facti, quod neceſſariò in libello inſeri debuerat, minor reſtituitur: puta, quòd aduerſarius hęres eſſet, vel is fundum detineret, aut quòd fundus à ſuis maioribus proceſſiſſet.

SVMMARIVM.

1 Minori contra omiſſionem alicuius facti libello ſuo neceſſariò inſerendi, ſuccurritur vt appellet, etiamſi intra diem, a lege vel ſtatuto municipali præſtitutum, non appellauerit.

CAPVT CCXXXVII.

MEmoria etiam teneo, reſtitutum quendam minorē, qui in libello non deduxiſſet factum, quod mirè illius intentioni deſeruiebat. factum autem articulandum erat tale, Eius aduerſam partem hæredem eſſe vniuerſalem: quod expediuiſſet omnimodo deducere. Omiſerat & minor alter eodem libello proponere, illum cum quo contendebat, adhuc de præſenti fundum detinere: cuius tamen explicatio ad obtinendam ſententiam eſſet omnino conueniens. Accedit etiam, vt minor iure retractus, & proximitatis domum repetens, non narraſſet in libello, eam domum ab antiquis ſuis proueniſſe, & eſſe, quod vocamus apud noſtrates antiquum hæreditagium (tali enim termino vtitur conſuetudo Burgundiæ.) In quo fuit minor reſtitutus ad eius facti prætermiſsi poſitiōnem: puta, quòd domus a ſuis prædeceſſoribus proceſsiſſet. ob cuius qualitatis omiſsionem ſcio ab eodem Dolano Senatu infinitos ab inſtantia actoris abſolutos, cum non alias retractaui proximitatis locus ſit, niſi fundus fuerit antiquus, & qui nō ſit a defuncto, qui eum poſſederit, emptus. Horum autem omnium ratio deſumitur ex ea concluſione, quam præmiſimus, Minori ſubueniri in iudicijs. Si denique intra diem, a lege vel ſtatuto
1 municipali præſtitutum, non appellauerit minor, ſuccurritur ei, vt appellet, per l. & ſi ſine. §. item ſi non prouocauit, ff. de minor. vbi dicitur, Item ſi intra diem non prouocauit, ſubuenitur ei vt prouocet.

Si ſecundum municipalẽ Burgundiæ legem minor a ſententia, in eum lata, non appellarit, nec ſit proteſtatus, ſe appellaturum prius, quã à iudicio diſcederetur, vt exigit ſtatutum, an contra id poterit reſtitui.

S V M M A R I V M.

1 *Minor, lata in ſe ſententia, non appellans, aut appellaturũ ſe proteſtans, apud Burgundos etiam contra municipalem eorum legem reſtitutionis auxilio iuuatur.*

CAPVT CCCXXXVIII.

QVI textus plurimum confert ad declarationem ſtatuti Burgundiæ: per quod eſt diſpoſitum, vt qui cõdemnatus fuit a iudice, ſiue definitiuè, ſiue per interloquutoriam, teneatur ſtatim, lata ſententia, per ſe, vel ſuum procuratorem appellare, aut de appellando proteſtari, ſi ſibi appellare expediens agnouerit: alias poſtmodũ repellitur, ne appellet, cum ei non ſatisfecerit ſolennitati. Si enim minor hoc non compleuerit, reſtituetur. & ita quoſdam pupillos & minores vidi in eo
2 reſtitutos. Obijcies fortaſſe in eam rem: notandos eſſe plurimum minores, qui tam craſsè & ſupinè ſtatuti formam non obſeruarint: a quibus allegari non poteſt ignorantia, quia probabilis non ſit. Sed id in maiore, non autem minore procedere cenſeo: cui læſo ſubuenitur, vt latè docuimus in articulo ignorantiæ, quem ſuprà examinauimus. Sic minori, qui non prouocauit, aut non eſt de appellando proteſtatus, ſuccurritur vt prouocet: quod eſt, quia minori in iudicijs lex adeſt. Gloſſa tamen in eo. §. item. pro ratione dubitandi adfert hac iti re l. fin. C. in quibus cauſ. reſtitutio nõ eſt neceſ. vbi ſtatuitur, ipſo iure in minorem non currere tempus a lege præſtitutum. Si igitur non currat tempus, quid eſt opus reſtitutione in integrum? Tandem, reſoluendo cõtrarium, aſſerit eſſe ſpeciale in iſtis temporibus, vt currant: quia per ea firmentur iudicia, vt eſt in §. pupillus in Authent. de hæred. & Falc. & l. properandũ. §. fin. C. de iudic. id enim eſt ob rei iudicatæ auctoritatem, vt in l. ſi fideiuſſor. §. in omnibus. ff. manda. tanta eſt rei iudicatæ vis & energia, argumento l. ſeruo inuito. §. ſi prætor. ff. ad Trebelia. Cuius gloſſæ ſententiam ego ſequor, quòd vera ſit, & in huiuſmodi ſubtilitatibus admodum expedita: quam iam primum probandam duxi, vbi examinaui articulum, Quæ præſcriptiones hodie contra minorem currant: quo loco annotatum a me reperies, l. fina. C. in quibus cauſis reſtitutio in integrum non eſt neceſſaria, non procedere in præſcriptione iudiciorum, puta in tempore inſtantiæ: vt in ea l. properandum, circa finem. nec etiã in tempore interponendæ appellationis, per §. 1. in Authen. de appellationibus, & intra quæ tempora. & l. 1. C. ſi ſæpius in integrum reſtitutio. eadem ratione de tempore proſequendæ appellationis, vt per Bart. in l. fin. C. ſi aduerſus rem iudicatam. & eſt textus expreſſus in §. 1. in Authen. de appellationibus, & intra quæ tempora. quod eadem ratione procedit in quibuſdam dilationibus, a iudice conceſsis, vt in eadem l. & ſi fine. §. pen. ff. de minoribus. & quum appellauit minor, ſi petat ſe reſtitui, vbi certum eſſet, ei expediuiſſe appellationem omittere, nihil aliud erit ab eo deducẽdum & probandum, quam quòd non prouocauerit, & ita ſit læſus: perdidit tamen appellandi beneficium, argu. eius l. ſi minor. §. 1. ff. de minoribus.

Vtrum tempus proſequendæ appellationis in minorem currat?

S V M M A R I A.

1 *Minori proſequendæ appellationis tempus*

non currit, vbi is in iudicio indefenſus fuerit.

2 *Reſtitutio ad appellandũ vtrum corã iudice a quo vel ad quem expoſtulari expediat.*

CAPVT CCXXXIX.

DVbitauit gloſſ. in l. fi. C. ſi aduerſus rem iudic. vtrum tempus proſequendæ appellationis minori currat, quum in oppoſitum ſcribat facere l. ſi præſes. C. quomodo & quando iudex. vbi ſententia cancellationis actorum vel deſertæ appellationis non poteſt aduerſum minorem indefenſum ferri. Si ergo non poſ
1 ſit talis ſententia pronunciari, benè ſequitur vt tempus deſertæ appellationis in minorem non detur: Quod obiectũ Bar. hoc modo reſoluit in l. fin. C. ſi aduer. rẽ iudic. vt ſi minor tutorẽ non habeat, tũc non currant in eum appellationis tempora: vt eſt in ea l. ſi præſes. neq; enim (qđ ibi text. ait) debet adultis nocere quicquid eo tempore ſtatutum eſt, quo defenſione iuſta & curatorum auxilio fuerunt deſtituti: ſicut & talia tempora in abſentem & ignorantem non competũt, cum a tempore ſcientiæ computentur, vt in l. ab eo. C. quomod. & quan. iud. Si verò minor defenſus eſſet, & non appellarit, aut appellationẽ non ſit proſequutus, tunc currere tempora in quibus terminis aſſerit glo. loqui. Cæterum aduertit, per horum temporum lapſum minorem ab integra cauſa excidere, & ita ma
2 ximo incommodo affici: qui tamen exiſtimet, iudicij fauorem requirere, vt ea tempora labantur, tamen poſtmodũ reſtituatur, vt in §. pupillus. in Authen. de hæred. & Falc. Hæc ipſe: a quo mea ſententia tali doctrina excuſſus eſt verus ſenſus eius l. ſi præſes. quia tex. ille loquitur, vbi adulti curatores non haberent, etiam ꝙ ab ipſorum adiutore omiſſa fuiſſet appellatio: tunc enim non potuit declarari deſerta appellatio, nec in ipſos tẽpus cucurriſſe, cũ hi defenſione iuſta carerent. ergo ſi ab oppoſito ſenſu eũ text. induxeris, ſi eis curatores eſſent, curreret tempus introducendæ & proſequendæ
2 appellationis. Solet etiam examinari in ead. l. ſi præſes, vbi petitur reſtitutiõ ad appellandum, an ſit expoſtulãda coram iudice a quo, vel ad quem. Tutius autem eſt, confugi ad iudicem ad quem: etſi nõ inficior, a iudice a quo poſſe concedi, modò is ſit ordinarius: quod amplè diſcutitur a Bar. & Alex. in l. ſi vt proponis. & l. 1. C. quomodo & quando iudex. vbi exquirit eam difficultatem de cauſa nullitatis, vtrũ deuoluatur ad iudicẽ ſuperiorem, vel ſi eã iudex a quo tractare poſſit.

Cenſeatur num læſus minor ex hoc ſolo, quòd non appellarit? vel an deſideretur, vt is probet ſuã intereſſe, quòd appellari ab eo oportuerit?

SVMMARIVM.

1 *Minor citatus etſi iudicio non adfuerit, nec termino, ad cõparendũ præſtituto, comparuerit: tamen reſtitutionẽ impetrare põt.*

CAPVT CCXL.

QVæritur etiam a Bart. in præallegata l. & ſi. fine. ſub eod. §. item ſi. non. vtrum ſit minor læſus, quia non appellarit? an verò probare debeat, ſua intereſſe, quòd appellet? quem articulum iam vtcunq; 1
ſupra excuſſimus, vbi ad id tu confugere poteris.

Solet etiam in eremodicijs minori ſubueniri: puta, ſi ob eius abſentiam perempta eſſet inſtantia: vt eſt in eadem l. & ſi fine. §. fin. Opus eſt autem hoc caſu reſtitutione, cum dilationes iudiciales & legales in minores currant, vt ſupra annotarum vidiſti. & ita ſi minor citatus iu
1 dicio non adfuerit, nec in termino, ad cõparendũ præſtituto, comparuerit poterit reſtitutionem impetrare: quod ſufiſſimè declarat Bar. in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cautio.

Minor

Minor, qui contra ſententiam reſtitutionem eſt aſſequutus, cenſetur aduerſus eiuſdem ſententię executionem reſtitutus.

SVMMARIA.

1 *Minor contra ſententiam reſtitutus, etiam aduerſus eius executionem intelligitur reſtitutus, & ſi de executione nulla ſit facta mentio.*

2 *Improbatur gloſſa l. 1. C. de prædijs minorũ: & verus eius ſenſus explicatur num. 3.*

4 *Contra caſus fortuitos minor nõ reſtituitur, niſi aut ſordes aut euidens gratia tutorum ſeu curatorum hoc inducat, & de ea doceatur.*

CAPVT CCXLI.

SI reſtituatur minor aduerſus ſententiam, contra ſententiæ
1 executionem reſtitutus intelligitur, etſi de executione mẽtio facta non ſit: quod etiam procedit, re eius vendita, vbi maximè ex tali venditione magnum ipſi damnum & incommodum immineret: vt eſt in l. ſi ex cauſa. ff. de minoribus. vbi diſponitur, pecuniã ex cauſa iudicati ſolutam, eſſe minori reſtituendam. Quinimò ſi magis ipſius interſit, potius habere corpora, id ei permittetur, vbi graue eius eſſet damnum, qui eſt caſus admodum notabilis. Dubitationem tamen ea ie re promouere poterat, quòd tali caſu ex iudicati cauſa minoris pignora capta eſſent & diſtracta, vt rei iudicatæ auctoritas impedire retractationem deberet: aut ſaltem id operari, vt ipſa corpora non aſſequeretur. tamẽ contraria opinio eſt longè verior: quæ vel hoc vno confirmatur, quòd effectus reſtitutionis ſit, omnia in priſtinum ſtatum reponere: vt cum aduerſus ſententiam ſit minor reſtitutus, æquum iudicari debeat, vt quæ interim diſtracta ſunt, reuocentur. Præterea adijcitur in his temperamentum, vt ipſa corpora iam diſtracta habere non debeat, niſi is grauĩ damno afficeretur: id autem eſt, quia pignus ſit Prætorium, ſeu Iudiciale. & ea ratione gloſ. in l. ſi ex cauſa, tutatur, pignus conuentionale, quòd a minore datum eſt, poſſe vẽdi, & minorem, etiamſi leui incommodo ſit eo caſu affectus, reſtituendum, per l. 1. C. de præ. mi. in qua è diuerſo diſponitur, requiri in pignore Prętorio, ſeu iudiciali grauẽ læſionem. Hæc
2 gloſ. ego verò exiſtimauero graue damnum vtroque caſu deſiderari: ad quod moueor per l. pen. ff. de min. vbi ſi res pupillaris vel adoleſcentis diſtracta fuerit, quam vendi lex non prohibet, valet venditio. Cæterum vbi graue damnum pupilli vel adoleſcentis verſaretur, etiam ſi colluſio non interceſſiſſet, talis diſtractio per in integrum reſtitutionẽ reuocaretur. qui textus cum generaliter de re minoris vendita & diſtracta loquatur, nonne ita poterit declarari, vt de pignore cõuentionali loquatur? Quid denique mouit gloſſam aſſerere, pro pignore conuentionali, etiam ſi modica ſit læſio, poſſe minorem reſtitui: cum exploratum ſit, ob modicum damnum reſtitutionem nõ competere? l. ſcio. ff. de in integr. reſtitu.
3 minor nec eam iuuat l. illa 1. C. de prædijs minor. quum ſi eius ſenſus verè excutiatur, agnoſces ẽt referri ad quoduis pignus poſſe. habet enim is textus: Venditio prædij, quod iure pignoris, vel in cauſa iudicati captam & diſtractum eſt. Potuit autẽ duci gloſſa, ꝙ in fine is textus de reſtitutione loquens, dicat minorẽ contra eam pignoris alienationem reſtitui poſſe: ſed id eſt ſecundum textus alios intelligendum, maximè vbi graue damnum immineret. Quod ſi acceſſiſſet in vendendo pignore colluſio, etiam ex cauſa iudicati, ſufficeret eo caſu leue damnum ad reſtitutionem obtinendam vt eſt in l. & ſi ſine. §. idem faciunt. ff. de mino. ſub illis verbis. Nec ſi bona fide diſtrahãtur. & ad id conducit l. quòd ſi minor §. non ſemper. eo. ti. ff. & l. ſancimus. in prin. C. ad Treb. iũct. l. cũ plures. §. 1. ff.

de adminiſtra.tut. hoc autem efficacius
probatur in eo verſi. Idem faciunt. vbi
4 præmittitur regula, Non reſtitui mino-
rem contra caſus fortuitos, niſi aut ſor-
des, aut euidens gratia tutorum ſeu cu-
ratorum hoc inducat, & de ea doceatur.
ad quod etiã facit l.fin. C. ſi aduerſ. ven.
Hoc autẽ ſupra iam excuſſũ a nobis fuit,
vbi licuit examinare articulũ, Vtrũ cõtra
pignoris venditionẽ minor reſtituatur?

Vtrum ſit minor reſtituendus qui precio habito, ſe in ſeruitutem redigi eſt paſſus?

SVMMARIA.

1 Minor, qui primum liber fuit, ſi iugo ſeruitutis, accepto precio, ſubijci ſe patiatur, nõ reſtituitur, quia fit in totum eius ſtatus mutatus, ex ſententia Papiniani: quæ vera approbatur, & nu. 4.

2 Res quæ ſtatum mutat, reſtitutionẽ nõ capit.

3 Minoris, qui ſeruus, interueniente precio, factus eſt, & arrogati diuerſitas quæ ſit?

5 Capitis diminutio tripertita.

CAPVT CCXLII.

Papinianus ait, ſi minor annis
25. maior autem 20. ſe in ſer-
1 uitutem venire patiatur, eũ,
ſi precium aſſequutus eſt, nõ
ſolere reſtitui. & hoc meritò: quoniam
2 res non capit reſtitutionem, quum ſta-
tum mutat. quod notatum repeties in
ea l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de mino-
rib. Contra quam concluſionem pro du
bitandi cauſa adfertur in oppoſitum l.3.
§. ſi quis minor. vbi ſi minor annis vigin
tiquinque ſe arrogandum dederit, & in
ipſa arrogatione circumuentum ſe alle-
gget, poterit ex eo reſtitui: & tamen per
arrogationem eius ſtatus mutatus eſt:
quia tranſiuit in poteſtatem patris arro-
gantis, vt in l. fi. C. de adoptionibus. Quę
obiectio ſic a Barto. reſoluitur, verum eſ-
ſe, per arrogationem non mutari ex inte-
gro ſtatum arrogati: quia etſi tranſeat in
poteſtatem patris arrogantis, ſuiq; iuris
eſſe deſinat: manet tamen liber homo.
3 quod ſecus ſtatuitur in eo, qui cum liber
eſſet, per precij participationem ſeruituti
ſe addixit: quia liber eſſe noluerit. tunc
enim eius ſtatus cenſetur in totũ tolli ſeu
perimi, l. cognitionum, in fi. ff. de variis &
extraord. cogni. Cui accedit, quòd Iure
Ciuili introſpecto, ſeruitus morti ęquipa
retur, vt in l. quod attinet. ff. de reg. iuris.
quare meritò reijcitur reſtitutio, cum is
actus reſtaurari non poteſt: ad quod acce
dit l. liber homo. ff. de ſtatu homi.

Ego verò conijciebam, quandoque ta
li caſu ſtatum non extingui, ſeu immu-
tari: quia cum Iure naturali liberi om-
nes ſimus, ſitque Ius naturale immuta-
4 bile, manebit eis perpetuò liber. Poterit
tamen ad id reſponderi, vbi propter pre-
cij participationem quis ſe venundari
paſſus eſt, ſeruum effici: cum tamen liber
ſecundum primæuum Ius naturale ma-
neat: ſed qui ſecundum Iuris Ciuilis di
ſpoſitionem gaudere effectu, qui a liber-
tate reſultat, nõ poſſit. & hic eſt modus,
per quem quis ſeruus efficitur. Putaue-
rim etiam euerti poſſe, quod dictum eſt,
Per arrogationem non mutari in totum
ſtatum, quia liber maneat filius. Nam ſa
tis ea libertas cenſetur inutilis: quia cum
prius ſui eſſet iuris, in alterius poteſtatẽ
tranſierit, ita vt patre inconſulto, nihil
poſſit tractare. Verum tamen erit, ſi cen-
ſueris diuerſam eſſe rationem hoc caſu
ab alio, quia per precij participationem,
qui liber erat, ſeruus effectus eſt: & ita
ad ſtrictus omnibus ſeruitutis incommo-
dis, vt quidquid acquirat, domino acqui
rat. Quod ſecus in eo filio arrogato ſta-
tuitur, cui ex tali arrogatione infinita ad
ſunt cõmoda: quæ deſcripta agnoſces in
l. ſi arrogator. ff. de adoptionib. puta, in le
gitima ſeu quarta in bonis arrogantis aſ-
ſequenda, & qui nullo ſeruitutis nexui
ſubijciatur. Sed mirè obſiſtere præfatis vi
detur l. 2. quæ eſt Pauli, ff. de in integrũ
reſtitutione. vbi minoribus lapſis, & qui
in captionem inciderunt, per reſtitutio-
nem ſuccurritur, ſiue id per ſtatus mu-

ſtationem, ſine per iuſtum errorem euenerit. Si igitur ob ſtatus mutationem is reſtituatur, bene ſequitur, vt etiam teſti tuendus ſit, cùm ſe venundari paſſus eſt maximè præcedente precij participatione. qui textus eſt è diametro oppoſitus illi §. Papinianus. pro quorum concordia referunt paſſim Doctores eam l. 2. loqui, vbi in totum ſtatus non mutatur, puta in artogatione. Quę ſolutio vera eſt, etiam ſi generaliter concepta ſit. Debet enim ita textus intelligi, cùm nō abſurda ſit ea declaratio, quia ſoleat fieri ſtatus mutatio, argument. l. fina. ff. de capi. dimi. vbi in ſimili cōſideratur triplex capitis diminutio. Nam qui libertatem, ciuitatem, & familiam perdit, patitur maximam capitis diminutionem. vbi verò amittitur ciuitas, retenta libertate, media eſt capitis diminutio. cùm autem libertas & ciuitas retinetur, familia tamē mutatur, minimam capitis diminutionē patitur. Gloſſa etiam ſub eadem l. dicit, terminum mutationem eſſe largum, & lato ſenſu interpretandum. Velim tamē ad vnum cogites, quod eſt in eadem l. non ſolùm. verſ. proinde. ff. de reſtitutione in integ. vbi habetur: Proinde ſi minor in ſeruitutem redigatur, vel ancilla fiat, dominus eorum dabitur non vltra tempus ſtatutum in integrum reſtitutio, etiam ſi minor, qui primùm liber erat, ſeruus fiat: quia ſe ad precium participandum vendiderit. vt ibi declarat gloſſa, tamen datur eorum dominis reſtitutio: nihilominus ſtatus fuit ex integro mutatus. ita ea reſtitutio ſeruis denegatur: dominis tamen, ſtatu mutato, conceditur. Sed dicas, reſtitui ad id dominum, vt bona huius, qui minor erat, eū redeant, cui primum forent quæſita: ad quod facit l. 2. & l. tutelas. §. ſi libertate. ff. de capi. diminut. Sic minor, qui primùm liber fuit, ſi ſe in ſeruitutem venire patiatur, non reſtituitur, quia ſit in totum ſtatus mutatus. & ita reſtitutio non competit, vbi ſublatus eſt ex integro actus, ob quem petitur.

Si minor, aliquo mandante, adminiſtrauerit, aliudve geſſerit, vtrùm reſtitui poſſit?

SVMMARIA.

1 *Minor, patre mandante, aliquid inconſultè faciens in rebus paternis, auxilio reſtitutionis dignandus: ſecus verò ſi plus ei mādatum & erratum fuerit.*

2 *§. Sed vtrum, in l. cum mandato. ff. de mino. vera mens extricatur.*

CAPVT CCXLIII.

Quid ſi alicnius mandato minor adminiſtrauerit, aut quid aliud geſſerit, & captus ſit, vtrùm ob id poterit reſtitui? puta, ſi mandante patre inconſultè aliquid in paternis rebus egerit? Ad cuius deciſionem habes l. cum mandato. ff. de minor. in qua diſponitur locum eſſe reſtitutioni. ſi verò plus ei mandaſſet, ceſſaret reſtitutio: quia tunc ei potius, vt maiori, quàm minori conſuleretur, cuius damno & incommodo ſit res
1 ceſſura. Fertur tamen huic deciſioni obeſſe l. denique. §. ſed vtrum. ff. de minor. vbi minor filiusfamilias etſi paterno iuſſu contraxerit, tamen aduerſus talem obligationem reſtituitur, ſolo contractu mutui excepto: vt beneficium reſtitutionis, quod minori filio competit, ad omnem contractum non extendatur, nec porrigatur. Quarum ll. concordiam excutiens gloſſa in ead. l. cum mandato, ſic dicendum cenſuit, patris iuſſum vno caſu acceſſiſſe, & ita declarandum §. vtrū. alio verò ſolum mandatum. quem intellectum ego omnino diuinatiuum eſſe exiſtimo. Senſerunt alij, vtroq; exemplo diuerſitatem inter paternam rem & peculiarem conſtitui. Crediderunt etiam quidam, l. cum mandato, procedere, vbi pater filio mandaſſet, vt is pro decem rē venderet, quæ tamen valeret viginti: & hac

hac cauſa filium, quo ad expenſas, tantũ reſtituendum. Sed & hæc declaratio cõfunditur ex eo, quod l. cum mandato, generaliter & indiſtinctè loquatur, non habita aliqua conſideratione expenſarum. Sepoſitis igitur omnibus his gloſſæ diuiſionibus, dico, eũ §. vtrum, ſi vt decet, expẽdatur, nullo modo pugnare ei l. cũ mãdato. habetur enim in eo §. filiumfamilias ex his ſolis cauſis, quæ ipſis interſunt, poſſe reſtitui: vt eſt, ſi obligatus ſit: quaſi innuat tex. ſi cauſa eum non concernat, nec eius quouis modo interſit, fruſtra reſtitutionem deſiderari. Ex qua interpretatione iã intelligis, leges iſtas nullo modo ſibi aduerſari. nam adnectitur in eo §. proinde ſi patris iuſſu obligatus ſit filius, pater vtique conueniri in ſolidum poterit, imò ẽt filius: cùm & ipſe poſſit, vel in poteſtate maneus, vel emãcipatus, vel exhæredatus, in id, quod facere poteſt (& quidẽ in poteſtate manens, etiã patre inuitę) ex condemnatione cõuentus: auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur. Sic in eum caſum reſtituitor filius: quia cum iuſſu patris obligatus eſſet, conueniri poterit in id, quod potens erat pręſtare. In ea verò l cum mãdato, ſatis innuitur, ex adminiſtratione rerum paternarum filium lædi nõ poſſe, imò eſſe incommodum in patrem ceſſurum: cui eſt adſcribendum, quòd id exequendum filio mandaſſet: & ideo eodẽ loco abnegatur filio reſtitutio, quia iuſſu patris res eius tractaſſet. Cuius finalis ratio hęc eſſe poteſt quia ſic maiori ſuccurreretur via reſtitutionis, puta patri, de cuius negotio diſceptatur: quod tamen nõ fuit prætoris propoſitũ. Poteſt & alio ſenſu declarari is §. ſed vtrum, vt cùm textus habeat: Proinde ſi patris iuſſu ſit filius obligatus, debeat id intelligi, cùm is rei ſuæ obligationem contraxiſſet, nõ

2 autem, vbi paterna negotia adminiſtraſſet. in quo tamen poſtremo caſu ſpecificè loquitur ea l. cum mãdato: & hac cauſa paſsim lex talis intelligitur, vbi filius patris mandato, & vt eius procurator, cõtraxiſſet, vt ob id ſit à reſtõne repellẽdus. Qui mihi verus ad eam legẽ intellectus videtur: qui cùm ex Doctorum ſententia eſſet difficilis, iam extricatus eſt redditus.

Poſſit num minor reſtitui, vt in executione ſententiæ probet, quod expediuiſſet docuiſſe, vbi lis principalis agitaretur?

SVMMARIVM.

1 *Minor in executione ſententię probaturus quod in lite principali prętermiſerat, ad eam probationem ex ſententia iudicis ad-*
2 *mittendus eſt. quod in maiore non procedit. id tamen limitat num. 2.*

CAPVT CCXLIIII.

AN autem minor per viam reſtitutionis admittatur in executione ſententiæ ad probationem facti, de quo in principali lite non docuit? Verbi gratia. Si hæreditatis petitionem intentaſſet, concepto ſub forma generali libello. quam formã præſcribit Barr. in l. j. ff. de eden. expreſſis nihilominus ab eo rebus particularib. quarum tamen ipſe plures prętermiſiſſet, nec omnes deſignaſſet. Cæterùm ſi hic declaratus hæres fuerit, & pars aduerſa condemnata ad hæreditatis reſtitutionem, interim cùm de ſententiæ executione tractaretur, in hũc minorẽ obiectum eſt, quòd nihil aliud ex hæreditate aſſequi debeat, præterquam quod probaſſet. ab eo verò allegabatur de nouo, plures probationes adeſſe, & infinita teſtimonia, quibus ſit edocturus, plures ad huc eſſe alias res hæreditarias, quàm eas quas ſpecificaſſet, ita vt per reſtitutionẽ ſe admitti ad eam probationem peræt, quò plenè & ex integro omnem hæreditatem nanciſcatur. Difficultas autem non

1 eſt, quin planè is ſit reſtituendus, modò ſummariè iudici conſtiterit, non fuiſſe res omnes hæreditarias probatas, & pleraſque ex his in libello non propoſitas: quę ego in eo qui minor eſt, procedere cenſeo.

cenſeo. Quòd ſi maior annis fuerit, non eſt aliquis ſcrupus, quin huic imputandũ ſit, cur non vigilantius ſibi in rerum hęreditariarum deſcriptione proſpexerit: ita vt putem, à reſtitutione maiorẽ ſeclu dendum, niſi ad ſe de nouo ſuperueniſſe documenta aſſereret: tunc enim iuſta ea cauſa reſtitueretur. Poſſet tamen diſputationis gratia defendi, non eſſe, quod ad thema aſſumptum ſpectat, reſtitutionem neceſſarium, ſiue in minore, ſiue in maiore loquamur: & eſſe vtriq; via ordinariã ſatis conſultum, per quã ad nouã earum rerum ſpecificationem & probationem admittantur. Poterunt enim id in executione ſententiæ præſtare: quia
2 cùm fertur in petitione hęreditatis ſententia, quod eſt vniuerſale iudicium, ſolet hoc ea contineri: Condemnamus talem, vt ab hæreditate deſiſtat, & res hæreditarias reſtituat, ſecundum probationem de eis ab actore factam, & vt is in ſententiæ executioue denuo eas res liquidabit. Quæ forma liquidationis adij citur hac cauſa, quaſi hic executionis or do ſit noua inſtantia, vt omnino non ſit à iudice hærendum probationi, in prima lite facta. Quo ſtylo in pronunciandа ſententia memini pleroſque iudices vſos, & ita obſeruatum in cauſa cuiuſdã Damicellæ: quæ cùm legitimam paternam à fratre petijſſet, atque ad eã præſtandam fuiſſet is condemnatus, declaratum fuit poſtmodum; eius legitimæ liquidationem ita poſſe fieri, vt primùm eliciatur ex probationibus factis in principali proceſſu, quid eius intentioni conueniſe poſsit: demum audiatur in executione ſententiæ, volẽs probare valorem bonorum paternorum, vt abſolutè legitimã aſſequatur ad quod non fuit ei opus aliquo extraordinatio remedio, ſed vtendum via tantùm ordinaria. à qua opinio ne ego non diſsideo, vbi maximè id contineret iudicis ſententia. Nam cùm per eam ſit admiſſus ad eam liquidationem fruſtra aliàs in executione ſententiæ poſtularetur reſtitutio. Nec omnino eſt ea ferendæ ſententiæ forma improbanda: quia non niſi difficulter, qualis ſit legitima, ſciri poteſt: & ideo primum à iudice excutitur, an ſit debita? demũ ſit declaratio, debitã eſſe: ſoletque poſtmodũ adiudicari, vt per ſententię executionẽ liquidabitur. Ego tamen hoc ita temperandũ exiſtimauerim, vt procedere nõ debeat, ſi pendente lite, hic aliquid probare tentaſſet, ad cuius nouã probationem vellet admitti. Nam tunc immineret timor ſubornationis teſtiũ, vbi maximè cuperet eoſdẽ teſtes denuo repeti. Sed quia concepta concluſio poteſt ẽt referri ad caſus alios, quàm vbi petitur hæreditas, vel legitima bonorũ, oportebit ei ſententiæ, quam premiſimus, hærere. Eſt autẽ talis: Poſſe minorẽ reſtitui, vt probet in executione ſententiæ, quod in lite principali prætermiſit: puta, ſi expediuiſſet probare abſentiam, ęgritudinẽ, aut quid aliud, in reſtitutione neceſſum eſt effici: quia per ſententiam ſit ius aduerſæ parti qnæſitum, in cuius fauorem pronunciatum fuit: quia ea qualitas probata nõ ex titiſſet, atque ita dicendum autumo.

Si cum edentata vetula minor matrimonium contraxerit, an contra id reſtitui poſſit?

SVMMARIVM.

1 *Minor, contracto cum edentata vetula matrimonio, licet pœnitens reſtitutionem petat, tamen eam non aſſequitur ex ſententia cum Speculatoris ſuis Auctoribus rationibus in textu adductis.*

CAPVT CCLXV.

HOC paſſu haud extra tẽ adijcietur nõ minus grata, q̃ facta diſceptatio, excitata à Spec. ul. ſub tit. de reſtitutione in integ. Si matrimoniũ cum edentata vetula minor contraxerit, (his enim termi nis ipſe vtitur) demũ huius matrimonij eũ pœniteat, vtrùm ex eo reſtitui pote-
1 rit? & aſſerit non poſſe, arg. cap. nuptiarum. 17. q. 2. & eorum, quę annotantur

tur in l. ſancimus. C. de nup. & in cap. final. 14. quæſt. vltima. tum etiam, quòd hic matrimonium contrahendo, maioris perſonã induerit. eſt enim cuiuis maſculo liberum, modò decimumquartum annum attigerit, ad matrimonium aſpirare, capit. de illis. extra, de deſponſat. impube. & in l. 3. C. ſi minor ſe maiorem dixerit. Exiſtimauerim tamen, defendi poſſe, reſtitui hunc debere: cum quo abnegare non potes aliquid fuiſſe geſtum, ergo reſtituendum, arg. l. ait Prætor. ff. de minor. cùm tot tantiſque locis, ad hoc propoſitum ſuprà allegatis, illud maximè attendatur, an minor læſus fuerit. Læſum autem quis inficiabitur, qui cùm minor annis ſit, ac nondum adoleſcentiæ tempus expleuerit, deformem tamẽ & annoſam mulierem adciuerit, vbi expediuiſſet non ſolùm pulchriorem, ditiorẽ, ſed ſuæ iuuentuti magis arridentem aſſequi: & cùm eſſet viliſsimæ familiæ, infimo ortus, & obſcuræ propaginis, nobiliorem, & inſignioris nominis habere? Sed hæ rationes etſi prima manu aliquid momenti: quo in hanc eatur partẽ, habeant, non tamen elidunt eam Speculatoris opinionem: cui ego omnino hærendum puto. Nam cùm effectum & energia matrimonij è ſolo conſenſu pendeat, vt eſt in l. nuptias. ff. de regulis iuris. ſitque talis conſenſus omnino capax minor, quare non cum hac vetula matrimonium legitimè contrahere potuit, vt in quo non eſt conſiderabilis defectus ætatis? loquitur enim Speculat. hoc caſu, vbi decimũquartum annum exceſsiſſet. Quos igitur Deus coniunxit, homo non ſeparabit. quo argumento quæuis contrariæ & oppoſitæ rationes confutantur. Eſt enim huic omnino adſcribendum, cur tam imprudenter & incõſultè talem ſibi in vxorem delegerit: & verè læſus hac in re cenſeri nequit. Nam etſi hæc annoſior ſit: non tamen ſequitur, quin ſibi bene tali matrimonio conſuluerit: cui forſitan magis expediuerit, ſe prouectioris ætatis vxori adglutinare quàm iuueni: quod facilè procederet in minore, qui lubrico ætatis patrimonium ſuum diſsiparet. poſſet enim promptius ab ea dilapidatione reuocari, & ad meliores mores ac maturiorem frugem à muliere vetula, quàm iuuene, reduci. Præterea ſi contra conſummatum matrimoniũ indulgeretur reſtitutio, eſſet actus matrimonij inter eaſdem perſonas reiterabilis: quod tamẽ lex omnino abhorret, immò planè deteſtatur, cùm ex eo exurgerent infinita ſcãdala. Vix. n. poſſet reſtitutionis cauſa deduci & agitari, niſi allegarentur infinita, quæ mariti & vxoris turpitudinem detegerent, cùm veriſimiliter vterque ſuam cauſam niteretur tutari & defendere. Scis etiam, iuramento minorem à reſtitutione in integrum excludi: quod eſt, quia ſacramẽtum liget animam, & quia nequeat ſolui abſque ſalutis æternæ interitu: vt eadem ratione ſit ſimile in matrimonio diſponendum, cùm ſit (vt prædiximus) indiſſolubile: nec aliter retractari poſsit, niſi adſit fornicatio: vt eſt paſſus in Euangelio Chriſti, Excepta fornicationis cauſa. Quibus omnibus rationibus ego in Speculatoris eo ſententiam.

Vtrùm contra religionis ingreſſum ſit concedenda reſtitutio in integrum?

SVMMARIVM.

1 *Minor religionem ingreſſus etſi ab ea denuò velit diſcedere, tamen ob id non reſtituitur.*

CAPVT CCXLVI.

EXcitatur etiam à Specul. in eadem Rubrica de in integ. reſtitutione, quæſtio, Vtrùm ſi minor religionem ingreſſus, demũ ab ea velit diſcedere, an id via reſtitutionis
1 in integrum aſſequi poſsit? Tutatur autem reſtitutionem reijciendam, quia deludi aut decipi nõ dicatur, qui cum ſponſo

ſo ditiore contraxit, ar. ca. ſicut, 17. quęſtio. 1. & in c. nunquam. de conſe. diſtin. 5. Cuius ſententiam ego omnino probo. ſed qui exiſtimem, concludentiorẽ quàm ipſe conſideratit, adferri poſſe rationem. Eſt enim æquum, vt repellatur à reſtitutione: quia poſt religionis ingreſſum is probationis annum habuerit, intra quem potuit expendere, an poſſet cõmodè religionis onera ſufferre, & ibi diutius habitare: vt eſt in cap. ad Apoſtolicam, extra, de regula. ita vt poſtmodum ei ſubueniri non debeat. qui eſt actus omnino diſtinctus à contractu: nam ſtatim celebrato & perfecto contractu, qui fuit ab initio contractus voluntarius, efficitur neceſſarius, vt in l. j. §. ſi cõueniat. ff. de poſi. quod non eſt ſimile in religionis ingreſſu, cùm poſsit intra annum ab hoc diſcedi. Nec videtur mihi præfata. Speculatoris ratio concludere, ideo reſtitutionem reijci, quia cum ſponſo ditiore ita à minore contractum ſit. nam etiã ſi minor cum potentiore contrahat, non tamen à reſtitutione repellitur, imò magis ei eſt ob id ſubueniendum. Niſi fortaſſe tu dixeris, tali caſu ſponſam cenſeri Chriſtum, cum quo ſit à minore contractum per religionis ingreſſum, vt non debeat cenſeri deluſus minor. Manebit igitur ex his ſtabilita hæc concluſio, Minorem contra religionis ingreſſum reſtitutionem aſſequi non poſſe.

Quid ſi minor ſubierit iudicium, in quo maior reputatur, an poterit ex eo reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Poſſeſſorium iudicium momentaneum eſſe perhibetur.*

2 *Minor ſubiens iudicium, in quo pro maiore reputatur, à reſtitutione excluditur.*

CAPVT CCXLVII.

Poteſt autem hoc thema referri ad poſſeſſorium iudicium, quod momentaneum eſſe dicitur. quam dubitationem promouet glo. in l. vnica. C. ſi de momẽ. poſſeſ. iud. fuerit. & in l. cum lege. ff. de arbit. vbi paſsim determinatur, non eſſe locũ reſtitutioni: aliàs nihil operaretur, q tali iudicio hic maior eſſet effectus. Putauit tamen Bertachinus in ſuo Repertorio, ſub verbo, Reſtitutio in integ. obeſſe ei deciſioni l. 2. C. de his qui veniam ętat. impetrat. è qua aſſerit deſumi minori reſtitutionẽ competere, etiã ſi tanquam maior fuerit in iudicio admiſſus. Sed vbi eius legis mentem licuit examinaſſe, viſum mihi eſt, nihil ad Bertachini intentionem facere: qui potius cenſeam, oppoſitum eius, quod is ſenſit, ea l. probari. In ea quippe diſponitur, talẽ qui ætatis veniã impetrauit, & ita, vt maior, iudicio adeſſe potuit, non eſſe reſtituendum. Quòd autem reſtitui non debeat, vel ex eo confirmatur, quia cum iuramẽtum minorem maiorem efficiat, ceſſat reſtitutio: vt idem ſtatui reliquis caſibus debeat, in quibus maiori iudicatur: aliàs fruſtra maior reputaretur.

Aduerſus commiſſum vectigal minor reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Minor aduerſus commiſſum vectigal eatenus reſtituitur, quatenus ipſius dolus nõ acceſſerit.*

2 *Vectigal ipſa prędia, non perſonas reſpicit.*

3 *Pupillo commiſſi pœna remittitur, ſi intra trigeſimum diem vectigal intulerit.*

CAPVT CCXLVIII.

Solet etiam aduerſus commiſſum vectigal minor reſtitui, vt eſt in l. ſi ex cauſa. §. ſi in commiſſum. ff. de minor. Cenſetur autem commiſſum vectigal tribus modis ſecundum gloſſam in eo §. vt eſt, ſi profeſsionem omiſerit, ar. l. omnibus. C. de vectig. & commiſſ. Præterea ſi illicitas merces tranſuexerit, l. cotem. §. dominus.

minus ff. de publica. vel ſi à vectigalis ſolutione ceſſarit, l. Imperatores. ff. de public. Sed hoc ita eſt aſſumendum, quòd aduerſus commiſſum vectigal ſit reſtituendus, ſi non dolus ipſius acceſſerit: alioquin ceſſabit reſtitutio. Quòd autem
1 in commiſſum incidat res minoris, apertè probatur in ea. l. Imperatores, in principio in qua diſponitur, in vectigalibus ipſa prædia, non autem perſonas conueniri: & ideo poſſeſſores præteriti temporis
2 debere ſoluere vectigal. ſic cùm ad rem confugiatur, fruſtra habenda eſt perſonę minoris cōſideratio. Adfertur tamen in oppoſitum à gloſſa, & Bar. in eo §. ſi cōmiſſum, l. Imperatores, in §. fin. ff. de pu
3 blic. vbi pupillo commiſsi pœna remittitur, ſi intra trigeſimum diem vectigal intuliſſet. Quòd ſi intra dies triginta admittatur, ergo verum non eſt, vt abſolutè in commiſſum incidat minor. Quem textum gloſſa reſoluens refert, §. ſi commiſſum, loqui in adulto, & eam l. Imperatores, in pupillo. qua doctrina nihil, me iudice, eſt ineptius: quia cùm principaliter in commiſſo res, non perſona, ſpectetur, nō eſt veriſimile, vt magis vni, quàm alteri, lex fauere voluerit: & vt admittitur pupillus intra dies triginta, ſic etiam qui adultus eſt. Quare mihi magis placet poſterior gloſſæ intellectus: quem etiam eſt ſequutus Bart. vt intra dies triginta minor aduerſus vectigal commiſſum ſit ipſo iure tutus: poſt verò tale tēpus debeat reſtitui. & hoc apertè deſumitur ex eo §. final. vbi pœna commiſsi remittitur, ſi intra diem trigeſimum vectigal intuliſſet.

Contra libertatem minori à Prętore non ſubuenitur.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio aduerſus libertatem minori non indulgetur, ſed vtilis in factum actio, in id, quod minoris interfuit nō manumitti.*

2 *Reſtitutio aduerſus libertatem non competit, niſi magna cauſa ſubſit quando autem magna cauſa ſubbeſſe dicatur, vide nu. 3.*

4 *Reſtitutio in fauorem libertatis reijcitur, & & alia via minoris indēnitati cōſulitur.*

5 *Diſcutitur ſenſus l. verum. §. ſed & nomine. ff. de minorib. & impugnatur ad hanc l. Bartoli ſententiæ num. 6.*

7 *Reſtitutio aduerſus libertatem competiturā, non iam competentem, & in alium tranſlatam, minori conceditur.*

CAPVT CCXLIX.

Aduerſus libertatem minori à Prætore non ſubuenitur, niſi ex magna cauſa fuerit id à Principe conſequutus: ſed de dolo, ſeu vtilis in factū actio, in id quod minoris interfuit, non manumitti, ei dabitur; proinde quicquid hic haberet, ſi non manumiſiſſet, hoc ei præſtabitur.
1 Quæ omnia tractantur in ea l. ſi ex cauſa. §. fina. cum duabus ll. quæ ſequuntur. ff. de mino puta, minor 20. annis maiori ſeruum hac lege vendidit, vt eum manumitteret: non reſtituetur contra eam vēditionem minor. Poteſt & ſenſu alio declarari, ſi per metum ſeruum manumiſiſſet, vt eſt in l. metum. 3. §. idem Pomponius. ff. quod metus cauſa. ibi enim habetur, Pomponium putaſſe, ſerui manumiſſionem, vel ædificij depoſitionē coactè factam, ad eius edicti reſtitutionem eſſe porrigendam: & tali caſu agitur & concludit à minore ad intereſſe, quia libertatem reuocare is nequit, l. eleganter. in princ. ff. de dolo. quod eſt potiſsimū in libertatis ſummum fauorem introductum: quare is textus reijcit reſtitutionē
2 niſi ex magna cauſa eam Princeps conceſſerit. Nam & ſi Princeps hoc viderit expedire, appellabitur à ſententia pro libertate lata, vt in l. ſciendum. ff. de appel. rec. eadem ratione, vt detur reſtitutio contra libertatem à minore conceſſam. Magna autē cauſa iudicabitur ſubeſſe, vbi libertas ſerui ad euerſionem totius domus minoris pertineret, argum.
3 l. fin. in fine ff. de offic. præſidis. vbi cùm præſes cognoſcit de corrupto ſeruo, vel ancilla deflorata, aut ſeruo ſtuprato, ſi actor

ctor corruptus eſſe dicatur, vel eiuſmodi homo, vt iactura non ſolùm aduerſus ſubſtantiam, ſed ad totius domus euerſionem pertineat, ſeuerißimè erit à præſide animaduertendum. Et ita ſi ſeruus manumiſſus à minore talis eſſet, vt eius opera omnino egeret minor, diſceretur ſubeſſe iuſta cauſa, ob quam Princeps poſsit moueri, qui minori reſtitutionem contra libertatem ab eo conceſſam indulgeret. Reijcitur autem reſtitutio (vt præmiſimus) in fauorem libertatis, & alia via minoris indemnitati conſulitur: puta, de dolo ſeu vtili in factum actione. In ſeruum autem liberum effectum, nomine earum rerum, quas dominicas manumiſſus ſupprimebat, competunt actiones ad exhibendum, & furti condictio: videlicet quãdo & manumiſſus eas contrectabat, vt eſt in l. verum §. ſed & nomine. ff. de mino. in quo poſtmodum adijcitur. Cæterùm ex delicto in ſeruitute facto, domino aduerſus eum poſt libertatem actio non competit. Qui duo textus videntur primo iudicio contrarij. In vno enim dicitur, competere aduerſus ſeruum manumiſſum actiones ad exhibendum, & condictionem furtiuam pro his rebus, quas, cùm ſeruus eſſet, ſuppreſſerat: & tamen diſponitur in verſic. cæterùm, ex delicto in ſeruitute facto, actionem poſt conceſſam libertatem nõ dari. Quam difficultatem viſus eſt tacitè enodaſſe Bartolus in Summario, quod adfert ad eum §. ſed & nomine. vbi ait, in eo probari, aduerſus manumiſſum cõpetere in rem actiones pro rebus, in ſeruitute diſtractis non autem actionem ex delicto: quaſi is velit, actionem ad exhibendum & condictionem furtiuam delictum ſapere. in quo mihi non placet eius intellectus: quia verum ſit, cõdictionem furtiuam furtum & contrectationẽ præſupponere, & inde ex eo delictum deriuari, vt in l. j. ff. de condic. furt. Per quæ intelligis, quam à remotis, & per tenebras ipſe hac in re perſpexerit. Quare verior mihi videtur hæc enodatio, vt §. ſed & nomine, intelligatur, vbi non attenditur contrectatio & ſuppreſsio rei, à ſeruo facta, dum is ſeruus eſſet, ſed poſterior eius rei contrectatio poſt manumißionem. Et hoc ſatis indicat is textus, vbi adijcit: videlicet, quando & manumiſſus eas contrectabat. ſic. ibi agitur de delicto cõmiſſo poſt ſeruitutem: & non oberit ei declarationi. §. cæterùm, in quo quæſtio eſt, vbi eſt delictum commiſſum à ſeruo, dum ſeruus eſſet. & hic à me iudicatur verior ad eos textus intellectus, & nodus ille vel impeditißimus apertè extricatus. His vnum adijcies, aduerſus libertatem iam competẽtem, & in alium tranſlatam, minorem non reſtitui, ſed contra competituram ſecus eſſe. Caſus autem hac in re ita lege effingitur: Si minor annis vigintiquinque, maior tamen viginti, hac lege vendiderit ſeruum, vt manumittatur, verum erit, vt ſi antè deſideret, ſe reſtitui prius, quàm libertas competat, reſtituẽdum, poſtea verò reijciendũ: qui caſus eſt in l. verum. §. quòd ſi minor. ff. de minoribus. Et hæc materia eſt aptè excuſſa in l. j. & quaſi penè toto tit. C. aduerſus libertatem. ad quam poteris confugere: quam ego aliter declarandum non probaui, quòd hac tempeſtate raro talia exempla in praxi accidant; qui tamen prætereundam eam nõ putauerim, quòd eſt in l. final. C. eodem titul. ſi aduerſ. liber.

Aduerſus ſententiam, qua quis liber pronunciatur, non cõpetit reſtitutio.

S V M M A R I A.

1 *Aduerſus ſententiam pro libertate latam, appellationem quidem concedi, non autẽ reſtitutionem competere, ita intelligitur vbi quis liber, non autem liberandus, à iudice declaratur & quæ ſit huius dicti ratio, ex ſententia Bartoli, num. 2.*

3 *Diſcutitur Bartoli ratio, num 2. adductae eandemq; cæteris veriorem concluditur num. 4.*

CAPVT CCL.

ADuerſus ſententiam, qua quis
libet pronunciatur, non com-
petere reſtitutionem, & tamē
appellaationem concedi, in-
1 dubitatum eſt. quod intelligitur, vbi iu
dex per ſententiam liberum eſſe pronū-
ciauit, non autem liberandum, quia po-
ſtremo hoc caſu reſtitueretur. quæ duo
omnino ſunt diuerſa, vt docet tex. l. j. C.
ſi aduerſus ſolut. in eo verſic. Quòd ſi li
bertatem quamuis indebitam dediſti,
nō poſſe eam reuocari intelligis. Sic hoc
ſolùm attenditur, an ſit data libertas, ſi-
2 ue iure, ſiue iniuria. Quare autem hoc
capite admittatur appellatio, & tamen
refutetur reſtitutio, Bart. in l. j. C. ſi ad-
uer. ſolut. dicit ea ratione diſpoſitum,
quia iudex, qui cognoſcit ſuper cauſa re
ſtitutionis, quæ impetratur aduerſus ſen
tentiam, non iudicat aliquid ſuper pri-
ma cauſa, ſed ſolùm reſcindit ſententiā,
reducendo partem ad primam inſtantiā
quod non facit iudex appellationis, quia
ſecundum eum, vbi ſtatim eſt appella-
tio interiecta, extinguitur iudicatum, l.
j. in fi. ff. ad Turpilian. ita vt qui appella-
tionis eſt iudex, non debeat primam
ſententiam inuertere: ſed ſolùm ſuper
meritis primæ litis pronunciare. quod ſa
tis præſtare cenſetur, cùm is pronunciat
ſententiam iuſtam ſeu iniuſtam eſſe.
Quæ eius ratio ſeu deciſio non videtur
omni ex parte vera, ſi potiſsimū ſequa-
ris eorum ſententiam, qui crediderunt,
per appellationem non extingui, ſed ve-
rius ſuſpendi effectum latæ ſententiæ.
Præterea nonne hæc duo vnum idemq;
importante, quòd iudex appellationis nō
irritet primam ſententiam, ſed ſolùm ſu
per meritis prioris cauſæ pronunciet?
quia de ius meritis pronunciando, ſatis
de ipſa ſententia iudicat, quam declarat,
an bene ſeu malè lata ſit: Imò ſecundum
Bartoli declarationem videretur oppoſi
tum cenſendum, quòd etiam reijcien-
da eſſet appellatio, per quam quis fuit
liber pronunciatus: quia cùm per reſtitu
tionem reſcindatur ſententia prima, ſi
iniqua ſit, vt eo caſu reijcitur reſtitutio;
quod per eam reſcinditur ſententia: qua
re nō idem in appellatione cenſebis? Fru
ſtratorium autem iudicaretur, ſi diceres,
iudicem appellationis nō irritare primā
ſententiam, ſed ſolùm ſuper cauſæ me-
ritis pronunciare: quia non poſſunt ea
cauſæ merita explicari, niſi irritetur aut
confirmetur per iudicem appellationis
prior ſententia. Vana etiam videtur eius
conſideratio, per quam aſſerit: reſtitu-
tionem, quæ aduerſus ſententiam datur
ſententiam priorem euertere, non tamē
iudicari ſuper prima cauſa: quia vix eſt,
vt irritetur ſententia, quin etiam de his
quæ litem concernunt, tractetur: ita vt
verum acumen rationis is haud perpen-
diſſe iudicari poſsit. Verius tamē, vt Bar
tolum ſequamur: quia certum eſt, appel
lationem & ſententiæ retractationē pro-
nunciatum omnino extinguere, & eò rē
reduci, ac ſi lata nō eſſet ſententia, l. fur-
ti. ff. de inſa. quod tn̄ non operatur reſti
tutio: quia per eam ſolū res reducitur ad
priorem inſtantiam, quam denuò intē-
tare poteſt minor, ſi aduerſum ſenten-
tiam latam fuerit reſtitutus, vbi per ap-
pellationem, ſiue ſententia declaratur
iuſta ſeu iniuſta, non reditur ad nouæ li
tis intentationem. meritò itaq; & æquo
optimoq; iure fuit introductum, à ſen-
tentia pro libertate lata poſſe appellari:
cui poteſt alia adnecti ratio, quia cùm ap
pellationis remedium ſit introductum,
vt iniquitas iudicantis detegatur, & quò
ſuccurratur oppreſsis, quare nō poterit à
ſententia etiam in libertatis fauorem la
ta prouocare? cùm enim non attendatur
prior, ſententia, quia ſit extincta, facilius
ob id conceditur appellatio: quam extin
ctionem non operatur reſtitutio in inte
grum. Secundum quæ erit intelligenda
l. illud. ff. de appellar. in qua pro regula
diſponitur. Illud ſciendum eſt, neque pu
pillum, neq; Rempublicam, cùm pro li-
bertate iudicatur, in integrum re-
ſtitui poſſe, ſed appellatio-
nem eſſe neceſſariam,
idque ita eſſe re-
ſcriptum.

Con-

Contra ſententiam, quę ipſo iure nulla eſt, minor non reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Minor aduerſus ſententiam, ipſo iure nullam, non reſtituitur, ſed auctoritate iudicis competentis res in priſtinum ſtatum reducitur.*

CAPVT CCLI.

ADuerſus ſententiam, ipſo iure nulllam, minor non reſtituitur; ſed per iudicem, qui eſt competens, res in priſtinum ſtatum reducitur. textum ad id habes in
1 l. verum. § ex facto. ff. de mino. Caſus autem eius § talis eſt: Adoleſcentes quidā acceperant curatorem quendam Salulanum nomine. hic cum curam adminiſtraſſet, & beneficio Principis vrbicam procurationem adeptus eſſet, apud Prætorem ſe a cura Adoleſcentum, eis abſentibus, excuſauerat. adoleſcentes prætorem adierunt, deſiderantes in integrū reſtitui, quòd is eſſet contra conſtitutiones . . . uſatus, cum ſuſceptam tutelā non ſoleant alij deponere, quā qui trans mare Reipublicæ cauſa abſunt, vel ij, qui circa principem ſunt occupati. qua iure reſcriptum eſt, nullas eſſe in reſtitutione concedenda Prætoris partes: quia nō proponatur, cum minore annis 25. contractum: & ideo Principem debere hūc ad adminiſtrationē reducere: quia perperam eſſet a Prætore excuſatus. fuit enim nulla iudicis ſententia, per quā hūc a tutela, abſentibus minoribus. excuſauerat: tum quòd is aduerſus conſtitutiones feciſſet. & hoc expreſsim deciditur in l. verum. §. ex facto. ff. de minor. ſic cum is cogatur ſuſceptam denuo adminiſtrationem ſubire, res dicitur in priſtinum ſtatum per iudicem, qui competens eſt, reduci. Nam vt de facto is ab adminiſtratione receſſerat, ita & de facto in ea adminiſtratione reponitur: ita declaráte Bartolo in eo §. ex facto. Excutiamus nunc, an interpretatio recipi debeat? Non enim videtur mihi omnino conuenire literæ: quia hic à Prætore excuſatus fuerat, ergò de facto ab adminiſtratione ſua non diſceſſerit. Sed hoc intelligitur, quòd de facto iudex eum admiſiſſet, ipſe etiam de facto id expoſtulaſſet. Plus tamen eſt iudici, quàm parti, adſcribendum, qui cum tam inconſultè admiſit. In quo §. ex facto, Bart. refert, non eſſe veram eius textus rationem, ideò in tali caſu non concedi reſtitutionem, quia cum minore (quod ait ibi textus) contractum non eſſet. Nam dicit ipſe, ſat eſt quòd cū minore, fuiſſet litigatū. ad hoc enim, vt reſtituatur, ſpectatur id ſolùm an cum eo ſit aliquid geſtum? Pro cuius ſolutione ſcribit ipſe, ad ea verba (Contractum non eſſe) ſubaudiri debere, nec aliquid factum, ob quod ſit reſtitutio in dulgenda. Erat enim ſecundum eum nulla ipſo iure executoria ſententia, vt l. j. C. ſi ex fal. alleg. & ita ceſſare debere reſtitutionem per l. in cauſæ in princi. ff. de minorib. Quòd tamen eo caſu ſit aliquid cum minore actum, gloſſa contra eum ſic docere nititur, Nam abnegari ſecundum eam non poteſt, fuiſſe latam ſententiam excuſatione propoſita: & ea ratione inter tutorem ſeu curatorem, & pupillum & adultum quaſi contractum, argu. §. tutores. Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi contractu. ſolet etiam ex ſententia quaſi contrahi, l. Pomponius. §. idem ſcribit. ff. de pecul. Quæ tamen pro enodatione eius obiicitur, ſic eſſe declarandum textum, nihil eo caſu fuiſſe cum minore contractum, aut quid aliud actum, per quod cauſetur reſtitutio. Ego tamen cùm hoc apud me examinarē, cōſideraui poſſe adferri, vt nihil omnino dicatur cum minore actum, quia fuerit abſente eo excuſatio propoſita, & lata ſentētia. vt elicitur ex textu, eis abſentib. Sic quo iudicabitur eo caſu cum eo actum, qui abſens eſſet, & in quē, vt in indefenſum, ſit lata ſententia? ita vt nullus ſit habendus reſpectus eius ſentētiæ. Præterea cùm nulla fuerit ſententia, nō eſt opus reſtitutione. Quòd aūt nulla

V ſit,

ſit planè deſumitur ex eodem textu ibi
qui perperam eſſet a Prætore excuſatus.
Sic firma manet præſcripta concluſio,
Aduerſus nullam ſententiam non dari
reſtitutionem, ſed rem in ſtatum priſti-
num reduci.

Conceditur minori reſtitutio, vt fateatur delictum, quod is prius abnegauit.

S V M M A R I A.

1 *Minor delictum, quod prius negauerat, con-
feſſurus beneficio reſtitutionis gaudere
debet.*
2 *Mendacium excluſionem beneficij inducit. li-
mitat autem num. 3.*

C A P V T CCLII.

CONceditur etiam minori reſti-
tutio, vt is delictum fateatur,
quod primum abnegauit. Ca
ſus autem deprehenditur ex
1 l. eum qui. ff. de iureiurand. vbi pœna le
gis Aquiliæ contra delictum inficiantem
augetur, ſi poſtmodum eum deliquiſſe
probatur: quod in reſtitutionis materia
expreſsè declarat Barto. in eo. §. nunc vi-
dendum. quem ſequitur Bald. in l. con-
tra negantem. C. ad legem Aquiliam.
Huius autem ratio in promptu eſt: quia
cum per negationem augeatur pœna, a-
pertè ex eo læditur minor. Sunt enim
quædam actiones, quas lex aſſerit per in-
ficiationē creſcere, vt eſt in ea l. eũ qui.
vbi qui in ſimplum tenebatur conuictus
poſtea de mendacio duplum præſtabit.
Allegabis fortaſſe reijciendam hoc caſu
reſtitutionem, quia alias ex delicto mi-
nori ſubueniretur. quòd autem delique
rit, id ex eius mendacio elicitur. Solet
enim mendacium in extremis partibus
nigreſcere & obſcurari: cum etiam lex di
ſponat, mendacium hoc effectus opera-
2 ri & inducere, vt excluſionem beneficij
inducat, argu. l. eum qui. præallegatæ. fa
cit l. miles. ff. de re iud. quo fit, vt ob men
dacium indignus ſit minor, qui reſtitui
debeat: ad quod conducit in argu. l. con-
tra, qui propriã. C. de non nume. pecu. &
l. fi. ff. de rei vendic. Ad hoc tamen ſic re-
ſponderi poterit, non debere minorem
3 a reſtitutione excludi, quia ſit mentitus:
nam etſi mendacium in ſe vitiũ habeat,
non ex eo tamen ſequitur verum eſſe de
lictum. potuit enim delictum abnegare,
idq; conſulto. ſic cum ſe petat reſtitui, vt
ad confitendum delictum admittatur,
tendatq; eo eius intentio, vt quod verũ
eſt, fateatur, eſt, in quo ei accedi debeat.
Quòd autem dicitur, per mendaciũ quē
priuari beneficio legis, id in maiore eſt
intelligendum: & ea cauſa lex hoc caſu
de minore loquens, dicit: Sed ſi cum ex
damno confiteri poſsit, ne dupli tenea-
tur, maluit tamen negare: in hoc ſolum
reſtituendus erit, vt pro confeſſo habea-
tur. Ergo ſi potuit pro fure damnum de-
cidere, magis quam duplum vel quadrũ
plum præſtare ei ſubuenietur. Ex quibus
verbis apertè liquet, ideo hoc caſu mino.
ri reſtitutionem dari, quia velit fateri,
quod primum abnegauit, & ita veritatē
quam obſcurauerat, pateſacere.

Si ſuſpectum iudicem non recuſarit, an num ad id poterit reſtitui?

S V M M A R I V M.

1 *Minorem, lite conteſtata, contra ſuſpectum
iudicem ad omiſſarum ſuſpitionem alle-
gationum reſtituendum, exemplo Dolani
Senatus probatur. quod ſecus in maiore
procedit. vt nu. 2.*

C A P V T CCLIII.

CVM poſsit minor, corã iu
dice conuentus, in iudicē
legitimas & probabiles ſu
ſpicionis cauſas propone
re, nec id præſtiterit, vtrũ
poſt litiſcōteſtationem poſsit per reſti
tutionem in integrum ad earum ſuſpi-
cionum allegationē admitti? Quod exē-
plum

plum memini quandoque in praxi accidiſſe, & in minorem reſtitutionem impetrantem hoc obiectum; ei plurimum imputari debere, quòd talem ſuſpicionis exceptionem non obieciſſet ante litiſconteſtationem: quod fuerat omnino neceſſariũ, quia dilatoria eſſet: ſed quia vlterius in lite perſeueraſſet, & ad alios vlteriores actus proceſsiſſet, per quos cẽſeretur tacita quadam voluntate in iudicem conſenſiſſe, & eum approbaſſe, denuo hunc reprobare non poſsit argum. l. Neſennius. ff. de nego. geſt. Sed tandem
1 ſupremo iudicio Senatus Dolani in minoris partes itũ eſt: & hoc declaratum, debere reſtitui, qui iudicem ſuſpectum alleget. cui opinioni primum accedit, quod durum ſit coram ſuſpecto iudice litigare vt eſt in l. apertiſsimi. C. de iud. ita vt ex eo veriſimiliter dubitare debeat minor, ne in lite ſuccumbat, quòd ſit ſuſpecti hominis iudicium expectaturus: è quo ſanè reſultat manifeſta læſio, ſaltem apparẽs: quæ etſi in eſſe nondũ ſit deducta, quia fortaſſe is iuſtè iudicaturus, tamen ſuſpectus ſit, probabilis cenſebitur talis minoris opinio: aliàs fruſtra quis ad proponendam ſuſpitionem contra ſuſpectum iudicem admitteretur. Nec minori oberit, quòd vlterius in lite proceſſerit: nam hoc inconſultè prætermiſiſſe cenſetur, quod ea in re fuiſſet diligentius bonus paterfamiliàs verſaturus: vt cum ſemper ſubſiſtat eadem ſuſpitionis cauſa, debeat ſimili ratione minor reſtitui: hoc enim bene in maiore procederet, vt poſt litem con-
2 teſtatam non deberet audiri, ſi iudicem ſuſpectum allegare niteretur: niſi fortaſſe ſuperueniſſent nouæ ſuſpicionis cauſæ, quæ poſt litis conteſtationem emerſiſſent. Sic autem in maiore iudicatum frequentiſsimè vidi: minorem tamen admiſſum, qui omiſſam ſuſpitionem poſt litem conteſtatam proponeret, modò id efficeret ante latam ſententiam: quia ſi vellet poſtmodum reſtitutionem impetrare, oporteret aduerſus ſententiam id præſtare, nec hac via proponendarũ ſuſpitionũ, quas omiſiſſet: ſed eſſet in manu minoris, impetrantis reſtitutionem contra ſententiam, hoc vnum deducere, ſe facilius contra eã debere reſtitui, quia eſſet lata a iudice, ſibi omnino ſuſpecto: & ita ſuſpitionis cauſas proponere, quæ probatæ facilius, imò efficacius monerẽt iudicẽ ad eã reſtitutionem concedendã.

Si idoneum procuratorem minor elegerit, cuius facto ſit læſus, an cõpetet reſtitutio?

SVMMARIVM.

1 Minor idonei procuratoris incuria læſus ante omnia contra eundem reſtitutionem petet, ſiquidem tantum in bonis habeat: ſin minus, contra tertium. quod Auctor exẽplis declarat. num. 2.

CAPVT CCLIIII.

FInge a minore conſtitutum & creatum procuratorem, qui ætate maior eſſet, paſsim etiã habitus probatæ doctrinæ & eruditionis, ſaltem in ea arte, quam profitebatur: Si tandem huius procuratoris facto læſus ſit minor, poterit num contra tertium reſtitui? Quòd autem ei non debeat ſuccurri, facit l. cũ mandato. ff. de minor. in verſi. quòd ſi minor. vbi lex diſponit, non eſſe ei ſubeniendum, niſi duo acceſſerint. Primum eſt, ſi eius mandato actus geſtus fuerit. Secundum, vbi
1 a procuratore indemnis conſeruari non poſſet: vt ſi ex duobus, alterum non acceſſerit, reijci debeat reſtitutio. Quare ſi ſoluendo ſit procurator, debebit minor in eum iudicium inſtituere: ad quod facit in argumen. l. 1. §. final. ff. ſi quis ius dicenti non obtempera. In oppoſitum verò adfertur l. penultima & fin. C. ſi tutor vel curator interue. per quas hoc minori conceditur, vt omiſſo tutore ſeu curatore, quorum opera is læſus eſt, poſsit in tertium, cum quo eſt ab eis contractũ, reſtitutionem implorare, ita vt neceſſarium nõ ſit, vt curatorem primũ conueniat: & ſic non debere attẽdi,

an tutor ſeu curator ſint ſoluendo, vt in
eos agatur. Veriorem tamen habes prio
rem aſſertionem; puta, primum in pro-
curatorem minorem agere debere, ſi mo
dò in bonis habeat, vnde illæſus minor
maneat. Quòd ſi id præſtare nequeat,
tunc citra omnem controuerſiam petet,
ſe ex ea culpa procuratoris in tertium
reſtitui: cui tertio conſuletur poſtmodū,
vt a tali procuratore damna & expenſas
repetat, ne eius incuria tam euidenter
læſus maneat. Nec eſt abſonum, ſi aliter
in tutore ſeu curatore diſponatur: quia,
neceſſitate cogente, id munus ſuſcepe-
rit, ad quod etiam nolentes & repugnan
tes compelluntur: vt meritò huic ſit fa-
uendum, & longè magis, quam ei, quem
minor in procuratorē ſuum delegit, qui
volens talē curam ſuſcepetit. Sunt enim
duo hæc omnino diſtincta & ſeparata,
actum ex neceſſitate, aut voluntate con
cipi. Quare ſolet promptius lex opitula
ri ei, qui ex neceſſitate, quam ei, qui vo
luntariè negotium gerit, l. t. § merito. &
§. hæc autem. ff. depoſiti. Memoria tamē
teneo, quandoque reſtitutum ſimplici-
ter minorem etiam contra tertium, potiſ
ſimum ob ſolam procuratoris, quem is
conſtituerat, negligentiam. Se autem ſi-
mile ſequēs exemplum ea in re obtulit.
Procurator, quem minor pro litis proſe
cutione delegerat, ſumma ſua incuria o-
miſerat examinationem trium aut qua-
tuor teſtium, quos operæprecium fuiſſet
pro minoris intentione ſtabilienda audi-
re: quia alias pars eius aduerſa ſententiā 1
obtinere debebat, cum tamen, ſi eis teſti
bus vſus fuiſſet, planè is viciſſet: aduer-
ſus quã tamen ſupinam & notabilem pro
curatoris negligentiam minor in tertiū,
puta aduerſarium, fuit reſtitutus, & ad
eorum teſtium nouam productionem
ſeu examinationem admiſſus: ſeposita il
la conſideratione, quòd primum minor
in procuratorem deberet agere, vbi ſol-
uendo eſſet. Verùm itaq. ē intelligas, ideo
ſic ſtatutum, quia cum minor ita reſti-
tueretur, fuit hoc expreſsè declaratum,
vt teneretur is refundere aduerſæ parti
omnes expenſas, quæ ex lite inſtituta
exurgerent: vt aduerſarius non haberet,
in quo poſſet conqueri nec eſſet, p quod
minori detraheretur; qui etiam poſſet a
procuratore eaſdem expenſas ſic aduer-
ſæ parti ſolutas repetere: ita vt omne dā
num & incommodum in procuratoris
necem & perniciem cederet. Nec his ad-
uerſatur l. cum mandato. ff. de minorib.
cum ſi verè intelligatur, faciat (ſecundū
quoſdam) in huius opinionis compro-
bationem. In ea enim dicitur, non eſſe fa
cile minorem reſtituendum; niſi actus,
cuius eſt quæſtio, ſit eius mandato ge-
ſtus. Sed ex eo inferunt illi, cùm minor 1
procuratorem conſtituerit, ſatis mandaſ
ſe ei videri, vt actum talem gerat. Quam
tamen abſurda & inepta ſit hæc eorum
declaratio, & ad talem legem interpreta
tio, res ipſa ſatis indicat. Sunt enim hæc
prorſus diuerſa; quòd mandato minoris
procurator conſtituatur, & vt, eo man-
dante, fuerit omiſſa illorum teſtium exa
minatio. nam potuit ſolus procurator ea
vti negligentia, & inconſulto minore,
id egiſſe. Sic lex illa conſiderans, an mā-
dante minore actus conceptus fuerit,
non eſt ita reſtringenda, vt intelligi de-
beat, vbi minor procuratorem conſti-
tuiſſet.

Quare verius eſſe exiſtimauerim, qđ
ſuperiore loco retuli, in partes ſententię
latæ eſſe declinandum, quòd ea ratione
ſententiatum fuit: quia & minori & ad-
uerſæ parti ſit eo modo conſultum, qui-
bus omnino ſatisfactum ſit: primum ad-
1 uerſario, qui omnes legitimas expenſas
a minore accepit; deinde minori, quem 2
indemnem reddidit procurator: ita vt
nihil fuerit aduerſum eam l. cum manda
to, diſpoſitum. Sic ex his manebit in-
concuſſa hæc concluſio, reſtitutionem
minori aduerſum procuratoris ab eo cō-
ſtitui negligentiam abnegandam, niſi
id procurator mandante minore, effe-
ciſſet: & vbi procurator ſoluendo non eſ-
ſet, ita vt indemnitati minoris cauere
poſſet. Subuenitur autem minori, vbi is
actum fieri mandauit: quia tunc dicitur
& cenſetur aliquid egiſſe, ac viciſsim cū
eo actum. In quo hoc ſolum attendi-
tur,

tur, verum læſus ſit:vbi caſu alio,cum ni hil is mandauit, non eſt, quare reſtitui debeat:primum,quia ſit ei in procuratorem regreſſus:deinde, quòd ab initio delegiſſet hunc procuratorem,qui eſſet probatæ famæ,doctrinæ, & eruditionis:itẽ, quia hi duo actus ſunt diuerſi, quòd ab initio minor conſtituerit procuratorem, vt reſtitui non debeat: deinde, quòd eo conſtituto ipſe ei mandarit aliquid fieri, ob quod læſus ſit. Hoc enim poſteriore capite reſtitutioni locus eſt,quia mandauit illicitum,& ob quod damnum patitur.Ex quibus habes(mea ſentẽtia) enucleatum vetũ ſenſum eius l. cũ mãdato.

Si minor,in quem lis fuit inſtituta, poſt teſtium publicationem maior ſit effectus, & cauſa nondum concluſa, petat ſe reſtitui, an iure id poterit?

SVMMARIA.

1 *Ceſſante minoris ætatis ratione vel cauſa,ceſſat & dictum de minoribus.*

2 *Finis vbicunq; habet neceſſariam ad initium conſequentiam,ibi principium potius quã finem inſpici oportet.*

3 *In reſtitutione minoris,qui in progreſſu cauſa maior effectus eſt,initium Bartoli ſententia ſpectandum eſſe: cui contrarium ſtatuitur num. 4.*

5 *In concluſione cauſa vtcunque renuncietur omnibus allegationibus,reſtitutionis tamẽ beneficio non renunciatũ eſſe præſumitur.*

6 *Reſtitutio,cum cõtra ſententiam dari ſoleat, multo fortius poſt cauſæ concluſionem conceditur.*

CAPVT CCLV.

SOlet etiam adferri in hac materia peculiaris alia q̃ſtio:Si Titius in minorem litem inſtituerit, demum is minor poſt teſtium publicationem, aut concluſionem in cauſa factam,& ante latam ſententiam minor eſſe deſierit,ita vt 25.annum exceſſerit. allegetur autem ab eo, iam concluſione in cauſa facta, omiſſam propoſitionem alicuius exceptionis, aut prætermiſſam poſitionem facti neceſſarij, quare imploratet reſtitutionem in integrum, an audiendus ſit? Mouet autem in hoc articu
1 lo difficultatem,quòd iam hic minor nõ ſit, & ita ceſſare debeat edictum de minoribus. Cui accedit, quod ſimili exemplo fertur de filiofamilias mutuum ſtipulante,vt non obligetur, quia ſit filiusfamilias:& tamen ipſo patrefamilias effecto, ſi ei talis pecunia fuerit numerata, adſtringetur, ceſſabitq; Senatusconſulti Maced.exceptio:quod non ſit alia ratione,niſi hac, quia finis ipſius actus,non autem initium debeat ſpectari. vt eſt in l. filiusfamilias.§.fin. ff.ad Macedo. quod etiam teſtatur gloſſa in l.3.§.i.ff.de min. In contrariam partem facit l. 3. C. ad Maced.in qua diſponitur, potius obligationis originem, quam actionis titulum debere conſiderari,vt eadem ratione tẽpus cœpti iudicij attendi debeat.Confirmatur etiã iſtud hoc ſimili, quòd in eo, qui in Abbatem aut Epiſcopum eſt electus lex velit perſcrutari, an dum eligeretur, capax eſſet.nam ſi tunc inhabilis reperietur, & poſtmodum habilis efficeretur,electio tamen primum inefficax non validaretur, quia ab initio defectuoſa fuerit,ſitque actus metiendus ab ipſo exordio. Bartolus verò in l.3. §. 1. ff.de minor.extricans hanc difficultatem, iudicauit, præſcribi debere talem concluſionem, cui vt firmæ regulæ cenſet eſſe hærendum, quæ eſt huiuſcemodi: Vbi-
2 cunque finis habet neceſſariam ad initiũ conſequentiam,tunc non finis, ſed principium ſpectari debet. Cuius rei declarandæ gratia adfert caſum Authenticæ, qui ſemel.C.quo.& quãd.iud. vbi actor neceſſariò cogitur litem ipſam vſque ad finem perſequi: nec poteſt reus a cauſa deficere, ſed in ea compellitur omnino perſeuerare. Cæterum ab eo proponitur, ſi de reſtituẽdo minore tractaretur,quia initio litis is minor eſſet, qui tamen in

progreſſu cauſæ maior ſit effectus, vult
ipſe tali caſu debere initiũ ſpectari, quia
neceſſe fuit vtriq; liti inſiſtere: vt ob id
putarit in l.& an eadem § actiones. ff.de
exce.rei iud. ꝙ ſi lite pendentes ius liti-
gantis ſuperuenerit, modò à cauſa pręte
rita tale ius non deriuetur, eſſe illius iu-
ris habendam rationẽ,& minorem ad id
reſtituendum. Alij verò à Bartolo diſsi-
4 dentes, crediderũt, poſſe paſsim huic ma
iori effecto per reſtitutionem ſubueniri,
modo is poſt læſionem ſe intra quadrien
nium petierit reſtitu: ſecus ſtatuẽ volẽtes
effluxo quadriẽnio. Cuius ſententię fuit
Ang.in l.ſuperuacuam. C.de temp.in in-
teg.reſt. peten.& in Auth. de hæredi. &
Falc.in princ. Tandem Matthæus de Af-
flict.deciſ. 210.refert Senatum Neapoli-
tanum ita hanc determinaſſe concluſio-
nem, vt ſi aduerſæ partis malitia lis in lõ
gum tempus protracta fuiſſet, ac fuſius,
quàm par eſſet, & minor iudiciũ non ef-
fugiſſet, tunc reſtitutionem concedendã
& ita huic maiori effecto eſſe ſubuenien
dum: adiecta tamen hac limitatione, mo
do non eſſet in lite concluſum: quia cum
per concluſionem in cauſa ſit omnibus
exceptionibus renunciatum, & propoſi-
tioni quarumuis allegationum ſiue pro-
bationũ, debet ex eo ceſſare reſtitutio.
Sed an præfata omnia vera ſint, poteris
planè conijcere ex his, quæ ſuprà in con-
ſimili annotauimus articulo, vbi ampliſ-
ſimè excuſsimus, an & quando debeat
attendi initium ſeu finis actus, vt hoc lo-
co repetitione alia non egeat. Tamen op
portunum videbitur, penſare eam Sena-
tus Neapolitani deciſionem,& an ſit prę
ſcriptæ accedendum limitationi. Quod
autem ad eam concluſionem attinet, e-
go omnino eam probo. Quis enim ab-
negabit, tali caſu reſtituendum? Nam
alias ex dolo lucrum aſſequeretur aduer
ſarius. ſic cum per minorem non ſteterit,
quo minus lis terminaretur, eſt quòd in
aduerſarium reijciatur omnis culpa. Sed
ego limitationi tali adeſſe nequeo, per
quam diſponitur, ſi ſit in cauſa conclu-
ſum, reſtitutionem ceſſare debere. Nam
etſi per concluſionem in cauſa renuncie
5 tur quibuſuis allegationibus & proba-
tionibus, non tamen ob id ſequitur ceſ-
ſare debere reſtitutionem in integrum.
Talis enim aduerſarij dolus,& tam ma-
ligna in lite protelanda calliditas, debet
omni ex parte in eum, qui dolum com-
miſit, retundi: nec attenditur, ꝙ renun-
ciatũ ſit propoſitioni exceptionum, aut
aliarum probationum, cum id procedat
inſpecto iure ordinario: ſed nos eò tendi
mus, verum minori per extraordinariũ
remedium ſubeniatur? quod mea ſentẽ-
tia abnegari non debet etiam poſt con-
6 cluſionem in cauſa. Solet enim contra
ſententiam dari reſtitutio, multo fortius
poſt cauſæ concluſionem, vbi maximè
hoc ſuadet ratio ob dolũ aduerſarij, qui
litem protraxit: in quo attendi debet, in
eo dolo perſeueratum eſſe, etiam dum
in cauſa concluderetur: qua ratione de-
bet reſtitutioni locus eſſe: cum etiam ſi-
mili iure reſtituitur minor, vbi dolus ad
uerſarij acceſſerit in actibus, qui in me-
dio litis euenerũt. Sic ego deciſioni Nea
politanæ hæreo, vt eſt concluſio genera-
liter concepta: ſed qui putem, eſſe defi-
ciendum à præſcripta limitatione.

An hæres reſtitutionem implorans, ſit ex ſua vel minoris perſona reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Maiorem minori ſuccedentem reſtitutionem ex perſona minoris non impetrare ex ſententia Baldi.*
2 *Reſtitutionem minoribus competentem ad ipſorum ſucceſſores, ſiue maiores ſiue minores, extendi, Decij ſententia.*
3 *Reſtitutio ſi minoris perſonam reſpicit, maiorem a reſtitutione repellendum arbitratur Bart. ſecus ſi ſolius læſionis habeatur ratio. a quo diſſentit Auctor nu. 4.*
5 *Minor vt reſtitutionis beneficio gaudere queat, non tam minorem annis eſſe requiritur, quam vt læſionis ſpecimẽ appareat.*
6 *Maiori mixtim reſtitutionem competere tam ex perſona propria, quam minoris, Auctor euincit.*

CA-

CAPVT CCLVI.

SI lite a minore inſtituta, nec ea finita, is ab humanis deceſſerit, relicto hærede, qui maior annis ſit, velit autem hic hæres maior reſtitui in integrum: allegans fortaſſe, quòd lite pendente læſus ſit minor, an debeat ex ſua, an ex minoris perſona reſtitutionem impetrare? Quæſtio autem hæc pleniſsimis chartis eſt tractata a Baldo in l. ſi infanti. C. de iure delib. quo loco prius, quam eius determinationem adferat, præmittit regulam, quam dicit eſſe in hac materia inſequendam, Si maiori minor ſucceſſerit, præſentem eius ætatem eſſe attendendam, ita vt ſpectari non debeat, cuius ætatis fuiſſet defunctus, cum decederet. Quam concluſionem teſtatur ipſe procedere & locum habere, vbi etiam de aſſequendis beneficijs, ex defuncti perſona originem ſumentibus, eſt quæſtio, argu. l. Aemilius. ff. de minoribus exiſtimans ob id (ſumendo
1 maximè argumentum ab oppoſito, & a rationis paritate) non poſſe maiorem minori ſuccedentem, ex minoris perſona reſtitutionem impetrare: hoc vno adnexo, quòd ætatis priuilegium ad ſucceſſorem non tranſmittatur, argu. l. in omnibus. & l. priuilegia. ff. de regul. iur. Dec.
2 tamen conſi. 2 t t. primo volum. deficit a Baldi ſententia per l. minoribus. ff. de minorib. vbi non ſolum minoribus, ſed & minorũ ſucceſſoribus datur reſtitutio in integrum: quæ verba (minorum ſucceſſoribus) etiam includunt (ſecundum generalem interpretationem) vbi maior minori ſuccederet. Sed ab ea Decij oppugnatione hac forma eximi poterit Bal. tendit nempe huc propoſita quæſtio, an maiori, qui minoris eſt hæres, competat ex ſua vel minoris perſona reſtitutio? quod eſt omnino diuerſum & abſtractũ themate ab eo, quo dicitur, maiori, qui minoris eſt hæres, reſtitutionem competere. Nam ex eo non infertur, aut deciditur, ex cuius perſona ſit danda: quod tamen plurimum, imò omnino expedit noſſe, ne aliter, quam deceat, concipiatur libellus: vt iam intelligas, per eam l. minoribus, a Decio in contrarium allatam, non exprimi, an ex perſona minoris, vel ſua cõpetat reſtitutio in integrũ. Qua ponderatione ſic forſitan a Decio expenſa, putauit is eam difficultatem decidi debere iuxta doctrinam Bart. in l. interdum. ff. de condict. indeb. vt de-
3 beat inſpici, an fauore perſonæ minoris fuerit conceſſa reſtitutio, vel ſi id fiat ea ratione, quia deceptus fuerit: exiſtimãs, ſi ad minoris perſonam actus referatur, maiorem a reſtitutione repellendũ, quia alia ſit eius perſona, quam minoris, cui vt priuilegiato acceditur. quod tamen attẽdi non vult, ſi ſolius læſionis habeatur reſpectus: & in eum caſum, maiorem debere reſtitui in integrum voluit: aſſerens primum ita declaraſſe Bartol. in l. non ſolum. ff. de in integrum reſtitutione minor. confirmatum etiam ab Oldrado cõ-
4 ſil. 1 14 Ego verò ſum huius opinionis, non debere inſpici, an ſit attendenda per-
5 ſona minoris vel læſio. Nam ad hoc, vt minor reſtituatur, oportet duo neceſſariò interuenire: primum, minorem annis eſſe: ſecundum, vt de læſione pateat: ſine quibus refutanda eſt omnino reſtitutio. Sic cum duo hæc concurrere debeant, nonne, ſuperflua manebit præſcripta conſideratio, quòd diſcrepantia conſtitui debeat, ſi de læſione aut perſona agatur: quaſi ex eo inferatur, alterã ex illis qualitatibus ſufficere, vbi tamen am-
6 bæ exiguntur? Quare mea eſt hac in re ſententia, huic maiori mixtim reſtitutionem competere, tam ex perſona propria, quam minoris. quod ſic doceo: Nã quòd ex perſona minoris, id indubitatũ eſt. petit enim ſe ac minoris hæredẽ reſtitui, quia læſum minorem, dum viueret, proponat: ipſe autem per iuris fictionem defunctum repræſentat, l. hæres abſens. ff. de iudic. & ita defuncti nomine dicitur rem tractare, verè tamen is ſuo facit nomine, cum vbi eſt ab eo hæreditas, adita, effectum ſit ipſius patrimonium: vt eſt in l. ſed ſi filio. §. ſi plures. ff. de vulga. & pupilla. nec poteſt ab eo aliter reſtitutio implorari, quam ſi narret, ſe

minoris hæredem eſſe, & vt eius hæredē reſtitutionem impetrare. ſic vtroque nomine eam implorat, quod tu abſurdum iudicare non debes, cum nihil ea in re ſit repugnantiæ ſeu contradictionis. Atque ex his futilis ſatis apparet præſcripta dubitatio, per quam inſtatur: Sciamus, vtrū ex minoris perſona, vel ſua ſit reſtituendus? hoc enim ſat eſſe videtur, modò is reſtituatur. imò maior eſſet dubitatio, ſi ex perſona ſua potius, quàm minoris, deberet reſtitui: quia maioribus non conceditur reſtitutio, niſi beneficio clauſulæ generalis, Si qua mihi iuſta cauſa. & quã oportet regulariter deriuari a perſona petentis. & tamen hic, qui ſe petit reſtitui, refert intentionem ad læſionem, quam minor paſſus fuit, dum minor eſſet: vt probabilius ſit, ex perſona minoris, quã ſua reſtitui: qui tamen nolim ab ea finali opinione deficere, videlicet hunc ex ſua & minoris perſona reſtitui: & ideo, niſi minorem læſum fuiſſe patuerit, ceſſabit reſtitutio in integrum.

An contra duplicem in eadem re negligentiam minor reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *In vna eademq́ue cauſa non eſt iterato vel petenda vel concedenda reſtitutio, niſi forſan noua defenſiones acceſſerint.*

CAPVT CCLVII.

Si intra tempora, a lege ſeu ſtatuto præfixa, minor non ſit appellationem proſecutus, nec eam vt decuit, introduxerit, ac primum aduerſus eam negligentiam fuerit reſtitutus, cæterum poſtmodum aliqua non ſit vſus diligentia: annum ſecundo loco poterit reſtitui, vt denuo appellet, & ab ea negligentia ſubleuetur? Quòd autem ſit a reſtitutione repellendus, facit l. fina. C. ſi ſæpius in integ. reſtitutio. in qua docetur, In vna eademq́ue cauſa non eſſe iteratò petendam reſtitutionem, aut concedendum reſtitutionis auxilium, niſi fortaſſe defenſiones nouæ acceſſerint. ſecūdum quam legem itum eſt a Bar. ibi in hanc ſententiam, non eſſe dandam reſtitutionem ſuper eodem caſu, in quo iam fuit primum conceſſa, maximè vbi denuo peccatum eſt: cuius opinionis eſt Decius conſi. 436.

Vtrum ſæpius poſſit peti reſtitutio in integrum?

SVMMARIA.

1 *Cauſa noua quæ dicatur, vt reſtitutio iterato peti poſſit.*

2 *Angeli declaratio ad l. fina. C. ſi ſæpius reſt. in integ. petatur. quæ magis elucidatur nume. 6.*

3 *Minor reſtitutionem impetrare cupiens, nō ætatem modò, ſed & læſionem probare tenetur.*

4 *Ad d. l. fin. alia noua Auctoris declaratio.*

5 *Adprobatur Communis, eaq́ue receptior Doctorum opinio: Non poſſe iterato in vna eademq́ue cauſa, & pro re eadem peti reſtitutionem.*

7 *Minor ſemel ad appellandum reſtitutus, ſecunda vice non admittendus ex ſententia Guidonis Papæ.*

CAPVT CCLVIII.

Quo tamen tu maturius aſſequare, an vera ſit hæc eorum opinio, duxi in primis excutere articulum, qui in Iure eſt frequentiſsimus, & omnino extricationi præſentis difficultatis cōueniens, An poſſit pluries reſtitutio in integrum peti? Habes autem ad huius puncti enodationem l. 1. C. ſi ſæpius in integr. reſtitutio poſtul. cuius verba ſunt hæc: Si poſt ſententiam Proconſulis, contra vos minores latam, deſideraſtis reſtitui in integrum, nec obtinuiſtis: fruſtra rurſus, vt ea reſtitutionis quæſtio agitetur, deſideratis. appellare enim debuiſtis, ſi vobis diſplicebat ſententia. Poſtmodum in eodem

dem textu adijcitur : Sed ſi adhuc in ea
eſtis ætate, cui ſolet ſubueniri ius, appel-
landi vobis in eum caſum reſtituitur,
quum bis peti eadē reſtitutio nequeat.
quod ideo fit, quia ſententia, à qua non
fuit prouocatum, ſecum ſuum effectum
attrahat. Si autem noua implorari poſſet
reſtitutio, nihil tali caſu operaretur ſen-
tentia, quæ tamen effectum aliquem de
bet producere, argum. l. ſi prætor. in prin
cip. ff. de iudic. Ex quibus clariſsimè, li-
quet. iteratò reſtitutionem peti non poſ
ſe. Atque hæc eſt crebrior ſententia: ſed
quæ patitur hanc limitationem, niſi no-
uis defenſionibus volet minor vti, vt eſt
in l. penul. eod. titul. ſub his verbis: Cùm
tamen nouis defenſionibus poſſe inſtrui
cauſam dicas, adeas tu curator iudicem
Cauſa autem noua ſic de pingi poterit,
1 ſi pro reſtitutione aſſequenda minor in
tertium litem inſtituerit, à qua tamen ex
ciderit, quia debuiſſet ab eo in tutores
ſeu curatores agi, cùm hi ſoluēdo eſſent.
Cæterùm ſi poſtmodum non ſoluendo
ſint effecti, iudicabitur hæc cauſa super-
ueniens omnino iuſta, ob quā reſtituen-
dus ſit minor. Nec hoc inducit & opera
tur reſtitutio, vt cēſeatur iniuſtè lata ſen
tentia ob eius nouæ cauſę acceſsionem.
Huic tamen ſententiæ communi aduer
ſatur prima facie l. fin. C. ſi ſæpius in in-
te. reſtitutio. in qua admittitur, poſſe cō
tra ſententiam minorem reſtitui, etiam
per quam primùm is fuiſſet maior annis
declaratus : vt ex eo reſultare videatur,
poſſe reſtitutionē iteratò peti. Angelus
2 tamen in ea l. ſic eam exiſtimauit inter-
pretādam, puta reſtitutionem ſemel ob
defectum probationis refutatam, ideo
iterum admittendam, quia non fuiſſet
plenè minor ætas probata. qui tamen ſe-
cus ſtatui exiſtimet, vbi probatio læſio-
nis fuiſſet omiſſa: ferens iudicium, ideo
in l. fin. reſtitutionem admiſſam, quia
prætermiſſa eſſet in aliquo ætatis proba
tio : & quòd non fuiſſet ibi verè læſio
probata: quod tamen erat omnino, imò
neceſſariò requiſitum: Hęc ipſe. Percipe
re tamen probè nequeo, quare magis v-
no horū caſuum, quàm alio, præfata eius
doctrina & conſideratio debeat proce-
3 dere. Nam eſt citra dubium, minorē qui
reſtitutionem vult aſſequi, non ſolùm
ætatem, ſed & læſionem debere proba-
re: vt non oportuerit inter hæc diuerſi-
tatem aut crimen aliud conſtitui & ſta-
tui, vt vno caſu abnegari, alio verò con-
cedi deberet reſtitutio. quod & effica-
cius doceo. Nam ad hoc vt reſtituatur
minor, ſolùm hoc ſpectandum eſt, an lę-
ſus ſit? quare eadem ratione videtur re-
ſtituendus, vbi fuit in totū omiſſa proba
tio, ſicut cùm in ætatis probatione ceſſa
tum eſt. qui tamen fatear, longè plus in-
commodi reſultare ex defectu læſionis
non probatæ. Sed inficiari vix poteris,
quin etiam, vbi imperfectè is probauit,
ſit ex eo lęſus. Sic cùm maneat vtroque
capite læſus, videtur indiſtinctè reſtituē-
dus. & ita ceſſat præſcripta ad eam l. fin.
declaratio, quam ego alio modo inter-
pretandam exiſtimauerim, & hoc ſenſu
3 poſſe ita intelligi, vt non obſit commu-
ni concluſioni. Habet enim textus, mino
rem poſſe aduerſum ſententiam reſtitui
per quam maior fuit declaratus. Ex qui-
bus verbis an, quæſo, neceſſariò infertur,
denuo poſſe reſtitutionē implorari? non
cerè. immò id ſolùm ex eo textu poteſt
deſumi, contra ſententiam minorem re-
ſtitui : quod non eſt abſurdum, quia id
ſit alijs expreſſum legibus: & hoc intelli
gi poterit, ſiue plenè ætatem ſuam non
probarit, ſiue in probatione læſionis de-
fecerit. qui intellectus videtur eſſe lōgè
verior, quàm ſit is eorū, qui ſenſerunt in
illa l. fin. fuiſſe interloquutoriè pronun-
ciatum, autem definitiuè: quod eſt purū
ad eam legem ſomnium, cùm etiam ex
tali interpretamento non videam, quid
reſultet ad communis ſententiæ confu-
5 tationem. & ita ab obice eius legis fina-
lis ſalua manebit hæc opinio (quę cre-
brior eſt & receptior) non poſſe iteratò
in vna eademque cauſa, & pro re eadem
peti reſtitutionem. Quòd autem ea lex
finalis ſit ita, vt præmiſsi, declaran-
da, facilè id deſumes ex eius verbis,
quę ideo hoc loco duxi inſerenda: Cùm
citra probandum annorum numerum
apud

apud Prouinciæ rectorem erratum eſſe proponas, & in huiuſmodi cauſis etiam filijsfamiliàs ſubueniri ſit admiſſum: ea quę in prece conruliſti, præſidem Prouinciæ examinare conuenit: qui ſi ęſtimata ætate tua, maiorem annis falſa opinione te pręſumpſiſſe ex probationem luce cognouerit, erga minores perſonam fidem veri ſequetur. Velim igitur dicas, quomodo ex eo textu aptè deſumi poteſt, de iterata reſtitutione agi: immò putauerim de eo tractari, quomodo ſit minori, qui in ætatis probatione exciderit, ſubueniendum. Hoc autem effici poteſt à iudice etiam nondum lata ab eo ſententia, ſi prius quàm ferretur, conqueſtus eſſet minor, ſe ętatē non probaſſe, & ideo petere ad nouam probationem ſe reſtitui: quæ eſt via, per quam peruenitur ad reſtitutionem etiam ante ſententiam: vt ſuprà diffusè docuimus. Quòd etiam cōmodè ſit lata ſententia, hinc perſpectum habes, minorem contra ſecundam negligentiam pro eadem re & cauſa non eſſe reſtituēdum, niſi noua cauſa emerſerit.

7 Et hac occaſione Guido Papę conſi. 182. determinat, non eſſe denuo reſtituendū minorem, vt prouocet, ſi primùm ad appellandum reſtitutus fuiſſet. quare cenſetis, primam ſententiam eſſe executioni mandandam: ad quod aſſerit facere cap. quod ad conſultationem extra, de re iudic. & l. final. C. de ſenten. quæ ſine certa quanti. profe. iuncta l. ad ſolutionem. C. de re iudic. quę eſt deciſio aſſumpti thematis, vtrùm contra ſecundam negligentiam ſit minor reſtituendus.

Quę iudicari debeat noua cauſa, vt ſæpius concedatur reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Minor vt noua cauſa ſuperueniente, reſtitutionis beneficio fruatur, iuſtam eam eſſe neceſſe eſt.*

2 *Minorem ſemel reſtitutum, altera vice reſtitui non poſſe, tum obtinet, quandiu minor fuerit ſecus ſi maior reputaretur.*

CAPVT CCLIX.

Noua autem cauſa, & quæ de nouo ſuperuenit, ſic etiam ſecundum quoſdam effingi poteſt. minor volēs legitimam ſuorum bonorum adminiſtrationem aſſequi, hoc à iudice implorauit, vt à curatoris poteſtate ſubtraheretur. quò autē iudicem in ſuam ſententiam traheret, maiorem ſe eſſe aſſeuerauit: ſupreſſa tamē veritate, cùm teſtaretur, ſe quodam anno, puta, milleſimo qningenteſimo quadrageſimo ſecundo natum, vbi longè poſtea id accidiſſet: ſecundum cuius aſſertionem (quæ tamen falſa & commētitia erat) is à iudice maior fuit declaratus, & ita bonorum ſuorum adminiſtrationi præfectus. Ceterùm ſi ab iſto poſtmodum cum aliquibus contractum fuerit, ac ſe eo contractu læſum dicat, petēs ſe in integrum reſtitui, an ſit audiēdus? Huic autem accedit, quòd proponat, ſe minorem eſſe: nec debere obeſſe, quòd maios annis à iudice ſit declaratus: quia id falſa ſua aſſertione accidiſſet. quibus rationibus quidam moti cenſuerunt, eū
1 vel hac noua cauſa planè reſtituendum. Viſus eſt tamen mihi hic caſus nihil ad rem facere, imò eſſe omnino à iuris ratione alienus: quia noua cauſa, & quę de nouo ſuperueniſſe dicitur, debeat ſic declarari & intelligi, vbi eſt iuſta, non autē ſi iniuſta fuerit. Sed iniuſtum & omnino iniquum eſſet, minorem eo caſu reſtitui, cuius falſa & iniqua aſſertione & ſimulatione fuiſſet motus iudex: ne aliàs dolus proprius huic prodeſſet. Præterea eſt diuerſum omnino à priore exemplū, in quo quæſtio eſt duplicis reſtitutionis, vbi hoc caſu vna tantùm interuenit. Quòd ſi etiam admitteres, omnino binā & geminatam acceſsiſſe, nec adhuc hoc caſu id vrgeret. Potuit enim à prima reſtitutione reijci, quòd maior reputaretur, nec is de lęſione docuiſſet. Quare an

rem ex cauſa noua ſit reſtituendus, eſt, quia conſtiterit, verè eum minorem eſſe: ita vt non ſit reiectio prioris reſtitutionis eiuſdem qualitatis, cuius eſt hæc ſecunda: & tamen id eſt neceſſariò requiſitum. Quod enim diſponitur, minorem primò reſtitutum, ſecundò non poſſe reſtitui, id intelligitur, quandiu minor fuit. ſecus ſi maior reputaretur: vt ex his omnibus liquidò pateat, omni capite illud preſcriptum exemplum nihil ad negocium conducere.

Deſumitur elegans caſus, quo patet, quomodo poſſit ſæpius reſtitutio peti?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio quomodo & quando ſecundo loco ſit pro eadem re concedenda, exemplo declaratur.*

2 *Reſtitutus ob non releuatam (quod aiunt) appellationem, denuo non reſtituitur, ſi malè ſit eam executus: aliàs etenim & in eadem cauſa & pro re eadem reſtitutio tribueretur.*

CAPVT CCLX.

ADijcietur his vnum, conducẽs ad intellectum & declarationem quæſtionis, præcipuè, quando & quomodo ſit ſecũdo loco concedenda pro re eadem reſtitutio? quod ego practicatum, immò deciſum memini. Caſus eſt huiuſcemodi: Maior quidam, cui communis erat cum alio minore lis, quam in tertium inſtituerat, omiſerat intra 15. dies, à ſtatuto municipali prefixos, appellationem ab eis
1 emiſſam introducere: aduerſus quam negligentiam in fauorem minoris ætatis fuit reſtitutus. Factum eſt poſtmodum, vt, ea reſtitutione obtenta, ceſſarit executionẽ appellationis proſequi intra dies 40. eodem ſtatuto ad id præſtitutos. à qua negligentia etiam reſtitutionẽ nitebatur aſſequi: in quo hæſitabatur, an eſſet concedenda? dubitationem autẽ promouebat, communis illa concluſio, Non eſſe in eadem cauſa, & pro re eadem, ſæpius reſtitutionem tribuendam: hoc autem exemplo eiuſdem rei erat quæſtio, quia ab appellationis proſecutione, tum ab eius executione defectum eſſet, quæ eſt eiuſdem rei, facti & negotij connexitas. Aliorum verò erat iudicium, non eſſe eiuſdem rei & cauſæ controuerſiam, cùm non ageretur, vt denuò is ad perſecutionem appellationis reſtitueretur, ſaltem quòd ad priorem attinebat negligentiam: & diuerſam eſſe hanc cauſam negligentiæ executionis. A quorum tandem ſententia planè diſceſſum fuit: quia veriſsimum ſit, tali caſu de eadem re agi. certò enim & liquidè id cõſtat, quòd de proſequenda appellatione vtroque caſu tractetur. Appellationis autem proſecutio complectitur in ſe plures vias, ſi id ſtatutum municipale attenderis. Nã primũ eſt in iudicio appellandum, aut de appellando proteſtandum: deinde expedit intra dies 15. ſubſequentes appellationem introducere, quam introductionem Burgundiones practici vocant *Releuer l'appel.* Oportet etiam eam executioni demandari intra dies 40. qui dinumerantur à principio proteſtationis, aut appellationis emiſſæ: & executio fit hoc modo, vt per appatitorem appellans notum faciet aduerſæ parti, & iudici, qui ſententiam tulit, à ſe appellatum præfixa die, qua compareat, eius appellationem, ſi volet, protecturus, & iudicatum ſuſtentaturus, Sic iam intelligis, hũc qui ob non releuatam (quod aiunt) appella-
2 tionem reſtitutus eſt, non debere denuo reſtitui, ſi eam malè ſit executus, quia pro re eadem reſtitueretur. Agitur enim vtroq; caſu de appellationis proſecptione. Et his rationibus reijciendam eſſe ſecundam hanc reſtitutionem declarauit integerrimus Senatus Dolanus.

Vbi iurauit minor, ſe ſententię non contrauenturum, nec litis deciſionem impugnaturum, an, ſi aliquot ſuorum teſtium examinationem omiſerit, poterit ad id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Minor etſi iurauerit, ſe ſententię non contrauenturum, nec litis deciſionem (omiſſa licet aliquot ſuorum teſtium examinatione) impugnaturum: tamen ex ſententia quorundam reſtitutione iuuandum videri, ſi manifeſta lęſio appareat.*

2 *Minor ad ſuorum teſtium productionem nō alia conditione admittitur, niſi prius à iuramento vel ſacramento pręſtito diſpenſationem obtinuerit, ex ſententia Bartoli, Siculi & aliorum.*

3 *Minorem a reſtitutione repellendum eſſe, ſi cum iuramento procuratorem conſtituerit, opinio Bartoli: quam Auctor limitat, & vberius explicat num. 4.*

5 *Minor vbi iurauerit, ſe proceſſus inſtructioni, lat ę ſententiæ non contrauenturum, à reſtitutione excluditur.*

CAPVT CCLXI.

Accedamus ad caſus alios, ad reſtitutionis materiam ſpectantes. Si minor coram iudice conuentus, iurauerit, ſe ſententiæ non contrauenturum, nec aliquo modo litis deciſionem impugnaturum: acciderit autem poſtea, prętermiſſam eſſe ab eo vnius teſtis examinationē, cuius tamen depoſitio plurimum ei conducebat, videbitùrne in hunc caſum reſtituēdus? Reſtitutioni autem accedit, quòd hic euidenter ſit lęſus. Manifeſta autem
1 eſt læſio, quia cùm non poſſet reprobare litis inſtructionem, compelletur hac via à iure ſuo excidere: vbi tamen viciſſet, ſi tali fuiſſet vſus teſtimonio. Ex oppoſito vrget ea ſacramenti præſtatio: quia per eam iuriſiurandi religionem à reſtitutione ſecludatur: vt eſt in Authen ſacramēta puber. C. ſi aduer. vendit. ita vt nō aliter reſtitui ad eam teſtis productionem debeat, aut poſſit minor, niſi primùm obtenta à ſacramento diſpenſatione: quod latius ſuprà explicuimus, vbi, quæ ad iuramentum attinet, diffusè attigimus. Quare cùm ob iuramētum, ſic ad-
2 hibitū, minor à reſtitutione repellatur, Bartolus in l. minor 25. annis. ff. de min. (id doctus ab aduocatis, litem aliquam defendentibus) putauit, minori ſic poſſe conſuli, vt ei obfuturum non ſit iuramētum, ſi curetur, ne minor, qui eſt litigaturus, procuratorem cum iuramen conſtituat, ſed ſimpliciter coram Notario & teſtibus id efficiat, & talem probet. qui
3 putat, ſic poſſe eum conſtitui: immò ſecundum eius ſententiam poſſet ipſe, tutore aut curatore auctore, litem proſequi. Cuius opinionem ſequitur auctor Tholoſanus deciſ. 45. Eundem etiā ſectatur Siculus in conſi. 20. de reſtit. in inte. quo loco præter prædicta diſponitur, minorem per procuratorem litigātem, modò hunc cum iuramento conſtituerit, nō debere reſtitui, vbi etiam per ſentētiam fuiſſet læſus, non ratione iuramenti, ſed quia procurator ſit voluntarius adminiſtrator. Secus exiſtimans, ſi per tutorem aut curatorem id egiſſet, quòd hi neceſſario fungantur officio: aſſerens, ita eſſe declarandam l. j. & 2. C. ſi tut. vel cur. inter. Sed probare ego nequeo Bar. cautelam, nec etiam Siculi ſententiam. Et vt tibi ob oculos ponatur, quod ad Bart. artinet, mihi verum non videtur, quod is docet, Debere minorem à reſtitutione repelli, ſi cum iuramento procuratorem conſtituerit: quia quòd dicitur, iuramētum reſtitutionem excludere, id eſt intelligendum & extricandum, vbi principaliter adhibetur in contractu aut actu, de quo agitur, vt eſt, minore contrahente, vel vbi iurauit, ſe ſententiam non impugnaturum. ſecus enim incidenter adhibitum agnoſcitur. ubi autem à minore cum iuramento procurator conſtituitur, non fuit hæc illius intentio, uelle ſente[illegible]

tiam ante litis instructionem approbare, ſed potius, vt hic procurator iuſtè, ac vt decet, litem inſtituat, & proſequatur. Præterea talis ſacramenti præſtatio, quæ in procuratoris conſtitutione ſeu creatione adhibetur, videtur eò tendere, ne conſtituens procuratorem talem reuocet, non autem, vt ex eo dici debeat minorem reſtitui non debere, ſi per ſententiam ſit læſus, vbi creationi procuratoris acceſsiſſet iuramentum: vt cenſeã dicendum, quantumuis minor procuratorem in lite cum iuramento crearit, nõ ex eo impediri, quin petat reſtitutione, ſi fortaſſe exceptionem neceſſariam omiſerit: ita vt ex ea lædi poſsit, & in lite alias ſuccumbere. qui tamen benè admittam, non debere reſtitui, vbi iuraret, ſe proceſſus inſtructioni, aut ſententiæ latæ non contrauenturum, Nam cùm ob id principaliter iurauerit, citra abſolutionẽ nequibit reſtitui, ne alias perjurij reatum incurreret.

Vtrùm reſtituatur minor, vt omiſſam criminoſam exceptionem objiciat?

SVMMARIA.

1 *Minor vt exceptionem criminoſam omiſſam proponat, non reſtituitur. Opinio Tholoſani auctoris, quam exemplis firmatam nihilominus Auctor refellit, num. 3.*

2 *Contra delictum, vel aduerſus pœnarum indictionem minor reſtituendus non eſt, opinio Toloſani, & Ioan. And.*

4 *Minor non ſolum ad objciendas criminoſas exceptiones aut ſimiles alias, quas omiſit ſed etiam eadem reſtitutionis via ad exceptionũ, interrogatariorum, & quarumuis aliarum defenſionum propoſitionem admittitur.*

CAPVT CCLXII.

SI dènique de criminis obiectione ageretur, nec minor eam, quam debuit, exceptionem propoſuit, puta, quòd eius ad-
uerſarius eſſet excommunicatus, infa-
mis, aut irregularis, vel quid aliud ſimi-
le an poterit ſic reſtitui, vt talem exce-
ptionem deducat? Quam dubitationem
promouet idẽ Tholoſanus auctor quæſt.
5 3. reſoluens, minori non eſſe ad exce-
ptionem proponendam ſubueniendum
quem in primis ad id trahit Ioan. And.
in Clem. non poteſt. ſub gloſ. in verbo
grauamen, de procurat. effingiturq; ab
eodem Tholoſano auctore exemplum,
vbi de proſequendo beneficio à tertio
1 agitaretur, qui tamen, quòd inhabilis eſ-
ſet, poterit à minore repelli. Quam eius
opinionem aſſerit ipſe vel hac ratione
comprobari: nam quòd ipſe ait, Contra
delictum, vel aduerſus pœnarum execu-
tionem reſtituendus nõ eſt minor. Simi-
2 le aliud exemplum priori recenſet Spe.
ſub tit. de reſtit. in integ. § j. verſ. ſed pœ-
næ. quod eſt tale: Cùm eccleſia contra
quẽdam pro beneficio litigaret, poſſetq;
eum, tanquã criminoſum, à beneficij aſ-
ſequutione repellere, nec fecerit, vtrùm
reſtitui ad earum obiectionum, quæ cri
minoſæ ſunt, propoſitionem debeat? Pe-
titur autem his caſibus reſtitutio, quia
minori ſeu Eccleſiæ præfixus fuiſſet ter-
minus ad tales exceptiones deducendas,
3 cui tamen ſatisfactum non eſſet: conſide-
ratq; ea in re Specul. futuram magnam
pœnæ executionem, ſi accuſati perſonã
ſpectes, qui fortaſse poſsit declarari inha-
bilis, vbi denuo ad talem exceptionem
deducendam admitteretur. A quo etiã
adijcitur noua alia ratio, nullo pecunia-
rio incommodo grauari poſse Eccleſiã,
ſi hunc inhabilem admiſerit: & tamen ſe-
cundum eum talis pecuniarij intereſse
in reſtitutione concedenda, vt plurimũ
habetur ratio, non autem, vt ſpectari de-
beat conſideratio publici intereſse, quod
verſari in eo poſset, ne delicta manerent
impunita, vt in l. bona fides. ff. depo. hæc
ipſe. Sed quam hæc eorum opiniones à
vero abſint, nitar (quod in me erit) ſequẽ-
tibus docere rationib. Primum quod ad
ſerunt, non eſse minori maximè ob deli-
ctum, tum ob pœnarum indictionẽ ſub-
ueniendum, non arridet, me iudice, con-
futatio-

ſutationi eius ſententię: imò planè id procederet, vbi ipſe minor deliquiſſet, vellet autem contra delictum reſtitutionem impetrare. ſed caſus aſſumptus eſt prorſus ab eo diuerſiſſimus, quia tendat ſe reſtitui, quò in tertium delictum obijciat, ita vt quum eius voluntas eò declinet, vt is alterius iniquitatem detegat, debere tanto magis ipſi accedit. Quid enim, ſi hunc ſimoniacè beneficium aſſequutum proponere vellet? nonne æquū eſſet ei deferri? Præter hæc ſuccedit ratio alia: Si admittitur minor, quò omiſſam proponat exceptionem de in integrum reſtitut. quare non ſimili ratione vt crimen obijciat? Crimen autem opponendo, eo eſt animo, vt delictum manifeſtetur, ac demum, qui deliquit, puniatur: non autem vt aliquam aſſequatur vtilitatem. Intereſt denique Eccleſiæ, infamem, aut aliàs inhabilem prælatum non aſſequi, ſeu confratrem canonicum qui vitioſus ſit: ne (quod eſt apud Hieronymum) ſi iuxta claudum habitent, diſcāt ſubclaudicare. ad quod in ſimili accedit, quod diſponitur de minore, qui reſtituē dus eſt, quia damnoſam cum quibuſdā dyſcolis & vagabundis ſocietatem coierit, qui veti ſimiliter ex ea ſocietate ſit plurimum damni aſſequuturus, vt ob id debea reſtitui. in quo principaliter attē ditur qualitas illa, quòd effectus ſit ſocius vagabundorū. Vt enim abſenti Reipublicæ cauſa ſubuenitur, vbi is ab accuſatione excluſus eſt, quia eam non propoſuerit, per l. ſi qua militi. ff. ex quibus cauſis maio. ita etiam lex ſuccurrendum eadem ratione exiſtimauit ei, qui furore aut aliàs ętate impeditus fuerit, quò eā deduceret: vt eſt in capit. in tua. extra, qui matri. accu. poſſunt. Quæ cùm ita ſe habeant, quare non ſimili rationi lex minori opitulabitur, vt criminoſam obiectionem, quā omiſit, proponat? Nec placet illa Speculatoris conſideratio, debere ſolùm hac in re attendi vtilitatem reſultantē ex pecuniario intereſſe: & ita cùm nihil detrimenti Eccleſię accedat, fruſtra de reſtitutione diſputari. Sic ex his intelligis quam falſum eſſe exiſtimem, quòd ex tali receptione in prælatum ſeu canonicum Eccleſia incommodum non habeat, cùm planè ſuprà docuerim, ei omnino expedire, talem conſortem non admittere. Qui etiam opiner, habendam eſſe hoc capite publici intereſſe præcipuam rationem. nam hoc criminoſa obiectione eò tenditur, vt hic nō ſolùm à beneficio ſeu officio repellatur, ſed vt detecto crimine pœnas luat. quod à fiſcò præſtabitur: cuius officio incumbit, curare, vt in facinoroſos homines animaduertatur. Quę omnia me quādoque in ſummam admirationem traxerunt, quod ea Tholoſana deciſione fuerit aſſeueratū, aduerſus omiſſa interrogatoria non eſſe reſtitutionem concedendam. cùm tamē pro prætermiſſis defenſionibus ſecus ſtatuendum cenſueri: quia ſi ad prædicta attenderis, intelliges planè, ea interrogatoria vim defenſionum habere. quod adhuc & efficacius & planius doceo. Expediuerat fortaſſe minori in iudicij limine aduerſam partem interrogare, eſſetne Titij hæres, ac pro qua portione? iuxta l. antepenul. ff. de interro. & act. tamen ea interrogatione prætermiſſa, proceſſerat minor ad vlteriorem litē. Quo ſtante, nònne tunc iudicaaitur æquiſſimum, & rationi accedens, minorem ad eam nouæ interrogationis propoſitionem admittē dum? quem certum ſit aliàs à lite excluſurum, cùm hunc de iure ſuo omnino periclitari haud dubium ſit: vt non ſecus hoc cap. reſtitui debeat, quàm vbi de defenſionibus aut alijs exceptionibus proponendis eſt quæſtio. Ad hęc me tenet memoria, quandoq; minorem à Senatu Dolano reſtitutum, quò poſſet prętermiſſum ab eo tale interrogatoriū, cuius iamiam meminimus, de nouo deducere & partē aduerſam interrogare, pro qua parte ſeu portione hæres eſſet Titij. In quo ego nullam difficultatem video: quod magis me inducit deciſ. Tholoſanæ hac in re non hærere: per quæ etiam ſatis habes, quāti ſit profectus is articulus. Quare mea eſt in his ſnīa, debere minorē reſtitui, vt criminoſas exceptiones, aut ſimiles alias, quas omiſit, obijciat: qui de-

...ue

niſque admittendus ſit eadem reſtonis via ad exceptionum, interrogatoriorum, ſeu quarumuis aliarum defenſionum propoſitionem: qui credam, hoc præcipuè ſpectari debere, an num læſus ſit: vt cum his omnibus caſibus ipſa læſio manifeſta ſit, omnino accedi debeat.

Reſtituitur minor, qui nõdum lata in eum ſententia appellationi renunciauit.

SVMMARIA.

Appellatio contra condemnationem remedium eſt ordinarium, & in fauorem ſubleuamen oppreſſorum introductum.

2 *Minorem, à quo fuit ante ſententiam appellationi renunciatum, ſi intra dies decem non prouocauerit, à reſtitutione ſecludi debere, auctore Tholoſano aſſerente; cui contrarium aſſeuerat Auctor num. 3.*

CAPVT CCLXIII.

SVbiungitur & aliud in eadem Tholoſana deciſione, minorẽ poſſe reſtitui, ſi is nõdum ſententia lata appellationi renunciarit, ſequuta demum in eum condẽnatione. Mouetur aũt hac ratione, quia ſtatim facta tali renũciatione læſum fuiſſe vel in confeſſo ſit. Læſio autem manifeſtius depreheñditur p condẽmnationem quã is paſſus eſt, cõtra quã is ſe tueri appellationis beneficio non poteſt, cùm tamen id remedium ſit ordinarium, & in ſubleuamẽ oppreſſorum introductum. Quòd ſi lata in eum ſententia omiſiſſet intra tempus à iure præſtitutum appellare, (quod eſt decem dierum) putauit idem auctor Tholoſanus, tũc reſtitui nõ debere: quia curare debuerit, appellatio-
2 nem ab eo emitti, & ob id nimia neglig ẽtia in eo planè arguatur. Quod autem attinet ad prius membrũ, ego illius ſententiam omnino ſequor, quaſi ſit indubitata. Sed quod ad poſterius ſpectat, nõ poſſum eius ſenſum omnino probare, qui voluerit, minorem, à quo fuit ante ſententiam appellationi renunciatum, ſi intra dies decem non prouocarit, debe-
3 re à reſtitutione ſecludi. Quid enim eſt ei imputandum, quòd non appellarit? Nam debuit non appellaſſe, quia certum eſſet, ab eo prouocationi renunciatum: qui cùm agnoſceret, ridiculam aut fruſtratoriam aliàs futuram ſuam appellationem, appellare omiſit. Hacque conſideratione ſummouetur ratio, qua in oppoſitum potuit is Auctor duci: puta, debere minorem repelli, qui ſaltẽ aliqua non ſit vſus diligentia. hac enim vti nõ fuit neceſſe, vt quem ab ea legitimè reuocabat appellationis renunciatio. Eſt & aliud, quod in hanc rem vrget, minori reſtitutionem competere, nec abnegari poſſe, ſi eam petat, quia intra dies decẽ non appellauit. Nam prouocationis omiſſio læſionem inducit, & ita poterit reſtitui: quia appellationi ante ſententiam renunciarit, etiam ſi id expediat, cùm lata ſententia intra dies decem appellationem non emiſerit. à quo tamen poſtremo membro diſſentit is Tholoſanus auctor.

Poſt contractum, à minore celebratum, poteſt in eum agi, vt is contractum approbet, vbi illius præceſſiſſet declaratio, ſe nolle cõtractui ſtare.

SVMMARIVM.

1 *Minor etſi iudicialiter interrogatus reſponderit, ſe celebrato contractui ſtare & acquieſcere velle: non tamen inde ſequitur quin reſtitutionis beneficio fruatur. quod in ore, annis exiſtente minore, procedere intelligitur: ſecus meo miore facto.*

CAPVT CCLXIIII.

VUlt etiam idem Tholoſanus auctor, poſt contractum, à minore celebratũ, poſſe in eũ agi, vt contractũ is approbet aut

aut reprober, vbi fortaſſe præceſſiſſet illius declaratio ſeu iactantia, ſe nolle contractui acquieſcere: quem contractum ſi probauerit, reſtitui ſecundum eum non debebit, ita teſtante Bartolo in l. Iulianus. §. aliàs ff. de contrahend. empt. & vendit. necnon in l. Iulianus. §. ſi quis colludente. ff. de actio. empt. Sed ego hâc eius deciſionē probare nullo modo poſſum. Hac autem agor ratione: Nam ſi minor interrogatus, etiam iudicialiter, reſponderit, ſe contractui ſtare, & acquieſcere velle, non tamen ſequitur, quin poſsit re-
1 ſtitui: Nam qua facilitate is ad contrahēdum inductus eſt, eadem leuitate ſe contractui ſtare velle declarauit. Quæ ego intelligo debere procedere, vbi minor annis ea expreſsione eſſet vſus: ſecus autem ſi iam maior effectus. Quod poſtmodum latius explicabitur, quando ſe offeret excuſsio eius articuli, ſi minor factus maior ratum contractum habuerit. Sic meum eſt iudicium, minorem poſſe reſtitui, etiam ſi declarauerit, ſe contractui ſtare velle.

Poſſit num minor cogi, vt declaret, an velit ſtare contractui, vbi is contractus eſt nullus?

SVMMARIVM.

1 *Contractus vbi nullus eſt, ibi nulla neceſſaria contra eum reſtitutio.*

CAPVT CCLXV.

Exiſtimatum eſt etiam ab eodem auctore Tholoſano, poſſe minorem cogi, vt declararet, an velit ſtare contractui, etiam ſi nullus ſit: nec diſcrimē aliquod ſtatui, ſiue nullus, ſiue validus contractus fuerit. quem etiam ego in eo ſequi non poſſum. Qua enim opus eſt declaratiōne, vbi nullus eſt contractus, cùm etiam ſi nullus ſit, non ſit reſtitutio neceſſaria? vt
1 fruſtratoria & inanis iudicari talis declaratio debeat.

Quid ſi eam declarationem cum iudicis auctoritate fecerit.

SVMMARIVM.

1 *Iudicis decreto contractus, à minore celebrati, approbationi accedente, reſtitutio minori non indulgetur, ex opinione Tholoſani auctoris: quæ refutatur num. 2.*

CAPVT CCLXV.

1 SED ea omnia is Tholoſanus auctor exiſtimauit debere intelligi, vbi iudicis decretum acceſſiſſet: & ita non debere minorem reſtitui, à quo ſit narratum, ſe velle contractui acquieſcere, vbi iudicis auctoritate eam declarationem fecerit: quaſi pateat, ſtatuendum oppoſitum, ſi abſente iudice hoc ſit effectum. Nam vt contrahendo minor læſus reſtituitur: ita pari ratione, vbi is contractum approbauit, quum indiſtinctè & generaliter lex obſiſtat minorum contractibus, quòd ſit fragile, debile, & infirmum eorum conſiliū. Quæ ratio vtrunque caſum introſpicit, & ei eſt adaptabilis: hæc ille. Cuius doctrina mihi omnino non ſatisfacit: atq; vt contrariam opinionem comprobem, aſſu-
2 mo quod is ait, iudicis decretum contractus approbationi accedens, reſtitutionē excludere. Quis non planè confitetur, hoc à mente iuris eſſe alieniſsimū? quia certum ſit (vt latè ſuprà explicuimus) iudicis decretum reſtitutionem non excludere, vt eſt in l. ſiquidem. C. de prædijs minorum.

Quinimò præter has omnes in auctorem Tholoſanum confutationes, conieci eius ſententiæ plurimū obeſſe, durum, imò inhumanū poſſe iudicari, minorē ad

ad contractus approbationem compelli, aut vt declaret, ſe eũ velle infirmare. Nam ſi in rei veritate is læſus ſit, cùm id ipſe ſciat, quid eſt neceſſum, vt vlterius ad aliam eius actus expresſionẽ adigatur? eſt enim in ipſius ptãte, ſi volet, à cõtractu via reſtitutionis reſilire: aut ſi magis expediens duxerit, contractui ſtare: cùm posſit quilibet fauori pro ſe introducto renũciare, l. pactũ inter hæredem & legatarium. ff. de pact. Quid tu igitur voluntariũ hunc actum & omnino liberum efficies aut reddes neceſſarium? Quæ obiectio omnino concluderet, ſi præceſsiſſe eius minoris iactantiã non eſſet in aſſumpto themate præmiſſum. Sed talis iactantia hoc operatur & inducit, vt posſit efficaciter ad declarationẽ, an velit contractui ſtare, compelli. Nam vbi is proponit, ſe poſſe contractum via reſtitutionis infirmare, æquũ eſt, vt pars aduerſa ſibi conſulat: videatq́; & modis omnibus tẽtet, ac ſciat, ſi is contractus firmus aut inualidus manebit: qđ in ſimili diſponitur, vbi præceſſit alicuius diffamatio, vt is cogatur intra tempus, ſibi à iudice ad agendum præſtitutum, actionem ſuam deducere, & in iudicio proponere, vt eſt in. l. diffamari. C. de inge. manu. necnon in. l. Titia. ff. de accuſat. finaliſq́; legis conſideratio hæc eſt, quòd hoc modo & hac via certus de validitate aut inualidate contractus redditur.

Deſcribitur modus, quo efficaciter cogi poteſt minor ad approbationem, ſeu reprobationem contractus.

S V M M A R I A.

1 *Ex contractu cum procuratore colludente facto, agi pōſ, vt domini diſcernatur voluntas, & agendi forma deſumatur, ſecũdum Bart. à quo diſceditur nu. 3.*

2 *Forma inſtituendę ab emptore actionis contra pcuratorẽ, quæ qualiſue eſſe debeat.*

CAPVT CCLXVII.

EFficax tamen modus alius agẽ
di ad reprobationem, aut ap-
probationem contractus, hoc
modo poteſt deſumi, vt primùm, qui
cum minore contraxit, minore contra-
ctum obſeruare nolente, inſtituat in eũ
iudicium, & ad eius contractus obſer-
uantiam condemnari petat, tunc enim
hac via cogetur minor declarare, velit
num ſtare contractui? quem aliàs ſequi
tenebitur, niſi ſe eo lęſum & deceptum
propoſuerit. quod eſt inuentum Barto-
li in. l. 3. §. ſi quis colludente. ff. de mi-
nor. in quo quæritur, ſi quis colludente
meo procuratore, ab eo emerit, an ab
emptore poſſit in eum ex empto agi?
ibi autem deciditur, agi poſſe: & ita
actionem dandam, vt aut emptioni ſte-
tur, aut ab ea diſcedatur. quem textum
ſic ſumendum putauit Bartol. ex con-
1 tractu cum procuratore colludente fa-
cto, agi poſſe, vt domini diſcernatur võ
luntas, & agendi forma deſumatur. For
2 ma autẽ informandæ actionis tali præ-
ſcripto caſu, hæc erit, vt emptor in pri
mis actione ex empto agat: fietque id,
quo rem venditam aſſequatur. demum
eodem iudicio examinabitur, an num
dominus id ratum & gratum ſit habitu
tus. Cuius ſimile eſſe aſſeritur in l. ſi in-
debitum. ff. rem ratam haberi. quæ tñ
omnia Bar. credidit intelligenda, re nõ-
dum tradita. Ex quibus fuit huius iudi-
cij, ſi nondum tradita re, actione ex em-
pto agatur, ea via poſſe minorem cogi
& induci ad declarationẽ, velit ne ſtare
contractui, an ab eo diſcedere? Ego ve-
rò, vbi ad amusſim licuit examinaſſe
mentẽ illius §. ſi quis colludẽte. cõſide-
raui, vix poſſe ex eo aliqđ elici, per quod
3 ad Bartoli intentionẽ perueniatur. Hoc
enim habet is §. Si quis colludente meo
pcuratore ab eo emerit: poterit ex em-
pto agi, vt aut emptioni ſtetur, aut ab
ea diſcedatur. quaſi velit textus, poſſe
agi in procuratorem, qui rem vendidit:
vt cum rem venditam non tradiderit,
emptori ſatisfaciat. idq́; ad minorem

referri voluit Bartolus, quem in eo ſequor. Sed quod ex illo § eliciatur,poſſe agi in minorem, vt contractum approbet,aut reprobet,non video Quare conſultisſimum & magis expediens erit, cõ tractu ſe iuuare.tunc enim ſi minor ab eo reſilire volet, cõpelletur neceſſariò intentionem ſuam patefacere & declarare,an acquieſcendum duxerit contractui,an non? Hæcque mihi videtur via tutior, & ſecurior,& per quam citius ad talem declarationem poteſt perueniri, ac minoris voluntas detegi. Quæ difficultas eſt planè aut penè nullius frugis: & in cuius examinationem ego aliter nõ incidiſſem, niſi excutiendam duxiſſet is auctor Tholoſanus. & vt ita intelligeres, an is probè & rectè ſenſerit in his, quæ in eam rem expresſit ac deduxit.

Vtrùm contra tres conformes ſentẽtias reſtituatur minor?

SVMMARIVM.

1 *Contra tres conformes ſententias minori reſtitutio concedi poteſt, vbi de nouo noua cauſæ ſuperueniſſe demonſtratum fuerit.*

CAPVT CCLXVIII.

SVperiore loco attigimus, an, quando, & quomodo contra ſententiam posſit minor reſtitui? nunc ſe effert aliud: Vtrùm contra conformes ſententias, in ſe latas, posſit is reſtitutionem implorare,potisſimum ſi afferat,omiſſas aliquot ab eo exceptiones, quas in principali proceſſu non propoſuiſſet. Quam quęſtionem promouet idem Tholoſanus auctor quæſtio 54. vbi recenſet locum eſſe reſtitutioni: volens quadriennium, quod eſt à lege ad petendam reſtitutionem in integrum præfixum,non debere dinumerari,niſi ab vltima die ſententiæ latæ. In cuius ſuæ opinionis confirmationem adfert deciſionem Rot.168.aſſerens præter hæc, non eſſe in iudicis poteſtate reſtitutionem indulgere,niſi primùm ei de ſententiarum iniuſtitia, & iniquitate conſtiterit. Hæc ipſe :habens etiam aſſertores plures. Ego verò putauerim, huius puncti veram determinationem pendere à deciſione eius articuli, quem ſuprà examinauimus, Vtrum ſæpius in eadem cauſa posſit reſtitutio concedi? in quo fuit reſolutum, niſi ex

1 nouis cauſis reijciendam reſtitutionem. & hoc eſt, quod mouit Tholoſanum interpretem,qui ſenſerit, poſſe concedi reſtitutionem contra tres conformes ſententias,vbi de nouo cauſæ nouæ adueniſſent, nec aliàs: in quo ego illius ſententiæ planè accedo.

An pendente reſtitutionis iudicio fiat ſentẽtię executio?

SVMMARIVM.

1 *Sententia contra minorem lata executioni mandari non debet,niſi prius de reſtitutione conſtet.*

CAPVT CCLXIX.

1 SOlet etiam in eadem Tholoſana quæſt. differi, nunquid pendente cauſa reſtitutionis in integrum, ſententia, contra quam reſtitutio implotatur,mandari posſit executioni? In quo reſtatur,hanc eſſe crebriorem opinionem, ceſſare executionem, per l.vnicam.C.in integrum reſtitutione poſtul. cui communi opinioni aſſerit non obeſſe ca. ſciſcitata.de in integ.reſtitut.in antiq. quòd ibi militet præſumptio pro epiſcopo contra ſuum monaſterium, à quò impetrabatur reſtitutio,vel quia ibi à principe lata fuiſſet ſententia , nec ab ea intra dies decem ſupplicatum eſſet, & ita non debuiſſet differri executio,cuius ibi is textus meminit. quod ſecundũ ipſum non procederet,vbi contra petentem concurreret pſumpto, & eſſet executio reiterabilis:

rabilis: ſecus putans, ſi eſſet irretractabilis, aut vbi malignè & doloſè differetur. Hæc ille: qui an verè ſit loquutus, poteris facilè deſumere ex his, quæ ſuperiore loco excuſſimus, maximè ſub eo articulo, Vtrùm, dum pendet cauſa reſtitutionis in integrum, poſſit ſententia executioni demandari? quem articulum tam diffusè examinauimus, & quæ ad eius veram enodationem attinebant, expreſſimus, vt declaratione alia non ſit opus.

Vtrùm per procuratorem peti poſſit in integrũ reſtitutio?

SVMMARIA.

1 *Procurator duplici nomine agit, publico ſcilicet & priuato.*

2 *Procurator reſtitutionem aut principaliter aut incidenter implorare præſumitur, ſi de eius proprio intereſſe non diſceptetur, opinio Tholoſani auctoris.*

3 *Procurator, reſtitutionẽ principaliter implorans, ſpeciali mãdato opus habet: ſecus ſi incidenter, opinio Tholoſani auctoris.*

CAPVT CCLXX.

1 DIſcuſſum etiam ſub eadẽ quæſtio. agnoſces, an per procuratorem poſſit reſtitutio in integrum poſtulari. Quam difficultatem reſoluens, ſic dicendum cenſuit, aut qui diligitur, publico fungitur officio, aut priuatio. Si publico, quia ſit ciuitatis, vrbis aut villæ ſindicus: tunc huic non eſſet mandatum neceſſarium, argum. l. munerum, §. defenſores. ff. de mu. & homo. Quòd ſi priuato, quia ſit alicuius priuati collegij Sindicus, nec etiam tali caſu eſſe mandato ſpeciali opus, vbi potiſſimum in minorem lata fuiſſet ſententia, argumen. l. vltim. C. vbi & apud quos. & l. patri pro filio. ff. de minor. Si tamen de eius proprio intereſſe non diſceptaretur, tunc
2 putauit attendendum, an principaliter reſtitutio imploraretur, vel incidenter?
3 vt ſi principaliter, eſſet ſpeciali opus mãdato: ſi incidenter, ſecus. Mihi tamẽ nullo modo placet hæc eius auctoris diſtinctio, non, quòd veram eſſe abnuam: ſed qui credam, nullo modo conuenire deciſioni quæſtionis propoſitæ, in qua diſputatur, an per procuratorem peti poſſit reſtitutio? qui vt id doceat, conſiderat, aut petens gerit publicum officium, aut priuatum. quod eſt à themate quæſtionis popoſitæ omnino diuerſum, & alienum. Referenda eſt enim ea diſtinctio eò, vbi diſputatur de perſona petentis, & vtrùm, qui eſt Syndicus ciuitatis, egeat alio ſpeciali mãdato? nihil autẽ id concludit ad deciſionem præcipuæ dubitationis, quæ eſt. Vtrùm per procuratorem poſſit reſtitutio peti? & an procuratoris officio id expediatur? quod pleniſſimè attingimus loco ſuperiore.

Deſcribitur caſus elegans, conferens ad deciſionem eius, quod dictum eſt reſtitutionem eſſe in priſtnium ſtatum repoſitionem.

SVMMARIVM.

1 *Duobus procuratoribus in vna eademq; cauſa conſtitutis, præfertur is, qui poſt reſtitutionem minoris eſt delectus.*

CAPVT CCLXXI.

CVm autem ſtatim in limine huius voluminis declaratum ſit, Reſtitutionem eſſe in priſtinum ſtatum repoſitionẽ, non extra propoſitum, hoc loco adferetur, quod is Tholoſanus interpres in eã rem conſiderat quæſt. 909. quæ eſt elegans admodum dubitatio. Ipſe enim huiuſcemodi ſimile ibi proponit exemplum. Inſtituit tertius in minorem iudicium, tanquã is Titij hæres eſſet, ita vt ab eo interrogatus fuerit, an illius eſſet hęres, & pro qua pottione? cæterũ is, quẽ minor ea in lite ſibi in ꝓcuratorẽ delege-

rat, reſpondit,minorem hunc inſolidum hæredem eſſe, cùm tamen in rei veritate,non totius, ſed partis tantùm eſſet hę res. quod cum animaduertiſſet minor, petiit ſe aduerſum illam ſui procuratoris confeſsionem erroneam reſtitui:con ſtituto poſtea nouo procuratore, ſed ſimpliciter, & nulla adiecta mentione quòd priorem vellet eſſe reuocatum. à quo poſtremo ſecũdo loco conſtituto negatũ eſt poſtmodum,quòd hic minor Titij hæres foret, & ita malè in eum inſtitui iudicium. Cùm hæc ita in iudicio diſcuterentur,concertatum eſt inter hos duos procuratores, quiſnam horum iudicio pro minoris defenſione adeſſe deberet? Tuebatur enim, qui priore loco conſtitutus fuerat, ſe potiore iure niti, quia à minore expreſsim reuocatus nõ fuiſſet 1 nec eam ſecundi procuratoris creationem, ſuam poteſtatem ſuſtuliſſe. Ab alio verò proponebatur, debere ſpectari, quòd hoc in negotio fuiſſet minor aduerſum talem erroneam reſponſionem reſtitutus: & id operatam reſtitutionem in integrum, vt per eam fuiſſet omnia in priſtinum ſtatum repoſita: resque eò reducta tanquam ſi minor ꝓcuratorem ab initio non conſtituiſſet. ſecundum quam doctrinam reſoluit is auctor præferendum eſſe ſecundum ꝓcuratorem priori: alias reſtitutio non reponeret omnia in priſtinum ſtatum. quem ipſe ſequor.

Obiter deciditur quæſtio, ſi minor procuratorem,quem generaliter conſtituerat, reuocarit,alio ſimpliciter conſtituto, quiſnam horum ſit præferendus, qui iudicio adſit.

SVMMARIVM.

1 *Inter duos procuratores primus cenſetur reuocatus,facta creatione ſecundi.*

CAPVT CCLXXII.

Quiſnam autem horum procuratorum præferri debeat, mei non eſt inſtituti hoc loco examinare, cùm hic articulus ſit à reſtitutionis materia alieniſſimus: qui ſolùm ponderandam probaui eam rationem, verùm poſsit commodè adaptari quæſtionis, de qua agitur, extricationi. Mihi autem parum quadrare videtur negotio. nam hęc ſecundi procuratoris prælatio, aut (ſi malis) antelatio, ſumit fundamentum & originem à creatione de ſecundo facta, per
1 quam tacitè cenſetur prior reuocatus: aliàs iudicaretur fruſtratoriè, & ſuperuacaneè conſtitutus procurator. Tacita autem ea mens conſtituentis deſumitur ex eo, quòd hæc ſecunda conſtitutio ſtatim poſt agnitum à minore errorẽ eius confeſsionis facta fuerit. Plenè tamen admittendum cenſeo, quod de reſtitutione dicitur, poſſe ꝓcedere, vbi is prior procurator eſſet litem conteſtatus: quia cùm ita effectus ſit litis dominus, oportuiſſet per ſecundam eam conſtitutionem de eo expreſſam fieri mentionem, nec tacita mentis declaratio ſufficiſſet: & tamen reſtitutionem minoris hoc operari, vt expreſsè cenſeatur reuocatus: aliàs per reſtitutionem non reponerentur omnia in ſtatũ priſtinum. Sic hoc modo res eò reducitur, vt ꝓinde ſit, ac ſi hic prior conſtitutus procurator nõ fuiſſet.

An poſsit minor ſine curatore poſſeſſorio iudicio experiri?

SVMMARIA.

1 *Minor etiam citra curatoris auctoritatem & præſentiam poſſeſſorio iudicio agere poteſt in eoq́, leſus, auxilio reſtitutionis eſt iuuandus, num. 2.*

3 *Minorem iudicio poſſeſſorio quidem agere, ſed conueniri non poſſe, ſecundum Salicetum & eius ſequaces: quos Auctor non omnino probat.*

CA-

CAPVT CCLXXIII.

PRoponitur etiam ab eodem Tholoſano auctore deciſ. 106. an poſsit minor ſine curatore poſſeſſorio agere iudicio? In
1 quo concludit poſſe, arg. l. 3. C. qui legi. perſonam ſtandi in iudi. habeant. vt per gloſ. in cap. ex parte, extra, de reſtitut. ſpoliat. qui tamen putet, minorem eodem iudicicio non debere abſque curatore conueniri: allegãs in eam rem Bartol. & Salice. in illa l. 3. Ratio autem diuerſitatis ſic inter vtrunque caſum ab eis conſtituitur. Nam ꝙ poſsit minor agere, id eſt in eius fauorem introductum, ita vt talis fauor non ſit in eius perniciem retorquendus: nec ſumendum argumentum, quòd poſsit ſine curatore eo poſſeſſorio iudicio conueniri. quod ipſi ratione conſimili extendunt ad reconuentionem, argumen. eius l. 3. per quam gloſſa ibi aſſerit, minorem læſum in poſſeſſorio iudicio, reſtitui. Quare autem poſsit ſolus iudicio adeſſe poſſeſſorio, hoc ſuprà expla-
2 nauimus, quò confugere poteris. Velim etiam dum tibi illud legere dabitur, conſideres ipſe, an num ratio, ob quam minor poteſt adeſſe iudicio poſſeſſorio, ſit militans, etiam ſi conueniatur. Id enim fit, quia ſit iudicium poſſeſſorium momentaneum, & leuis præiudicij. Quod (quæſo) nonne procedit, vbi etiam conuenitur minor? Quod ego in Salicetum & ſequaces aſſero, quorum ratio diuerſitatis mihi concludens non videtur. Nam benè examinetur, iudicabitur cum dicto eadem
3 & principalis ratio. Fateor tamen, plus cauſæ ineſſe, cùm agit, quam cùm conuenitur minor. eſt enim in eius poteſtate, dum vult agere, & iudicium intendere, qui neſciat, quãdo ſit conueniendus: vt maturiori, poſtremo iſto caſu, egeat conſilio.

Debeátne ſileſcere reſtitutionis iudicium vindemiarum ſeu feriarum tempore?

SVMMARIA.

1 *Iudicium reſtitutionis vindemiarum aut meſſium tempore ceſſare debet ex Auctoris ſententia: licet huic nonnulli contrarium ſtatuant.*

2 *In cauſa reſtitutionis tractanda partẽ plenè audiri conuenit: quod tempore meſſiũ aut vindemiarum fieri nequit.*

CAPVT CCLXXIIII.

EXaminatur & eadem Tholoſana deciſione, an meſsium ſeu vindemiarum tempore reſtitutionis iudicium ſilere debeat? Sunt autem, qui ſenſerunt, non impedi-
1 ri iudicij ſtrepitum, quia reſtitutio ſit extraordinarium, non ordinarium remedium. Mihi tamen oppoſita ſententia verior & concludentior viſa eſt, per l. fi. C. de ferijs, in qua diſponitur, dum feriarum tempus eſt, omnino ſileſcere iudicis officium: ſed nobili iudicis officio expeditur reſtitutio in integrum: ſic cũ
2 nec aliquod officium excludatur, benè ſequitur, vt tale iudicium, etſi extraordinarium ſit, debeat ſilere. Verùm me validius impellit, quod in tractanda reſtitutione debeat pars plenè audiri: effici autem id non poteſt, niſi via ordinaria, quæ omnino ſopitur, dum meſsium ſeu vindemiarum tempus eſt. Nec proboeam rationem, non debere attendi meſsium ſeu vindemiarum tempus, ꝙ reſtitutio ſit extraordinarium remediũ: quia etiam ſi extraordinarium ſit ſubſidium, debet tamen (vt prædixi) iudicio ordinario tractari & terminari: vt lex in eo litiſconteſtationem, ac pleroſque alios iudicij actus deſiderat. & ita cenſeo, meſsium ſeu vindemiarum tẽpore debere ceſſare reſtitutionis iudicium.

Si minor, qui excommunicatus eſt, reſtitutionem impetrarit, an repelli poſſit exceptione excõmunicationis?

SVMMARIA.

1 *Minorem excommunicatum exceptione excommunicationis ab agendo repelli non poſſe petiturum reſtitutionem, ſecundum opinionem auctoris Tholoſani, quam improbat Auctor nu. 2.*

3 *Reſtitutionis conceſſio vbi eſt rationabilis, excommunicatus exceptione non repellitur, ſiue minor ſit qui reſtitutus eſt, ſiue maior, ex ſententia Hoſtienſis.*

4 *Iudicium reſtitutionis in integrum ab his inſtitui nequit, qui inhabiles ſunt.*

5 *Excommunicatus ſi reſtitutionem in integrum principaliter petat, parte vitium excommunicationis obijciente, audiri non debet, quod incapax ſit, qui iudicium ſubeat: quòd ſi incidenter eam exquirat, tūc excommunicationem non ſubeſſe, ex Communi, & Auctoris ſententia.*

CAPVT CCLXXV.

VTrùm ſi minor reſtitutionē in integrum implorarit, poſſit eum excõmunicationis exceptio ab agendo repellere? Quæ dubitatio etiam proponitur ab eodem Auctore Tholoſano ſub præfata deciſione. Quòd autem deduci nequeat
1 talis exceptio, dicit ad id conducere, q̃d in ſimili habetur, maritum qui ſuam repetit vxorem, non poſſe à iudicij limine repelli, quia is ſit excommunicatus: vt per gloſſ. in cap. quoniam multis 17. q. 2. quod eadem ratione cenſuit in reſtitutionis iudicio terminandum. A quo ego in eo deficio: ad quod me mouet re
2 gula ad hoc trita, ob vitium excommunicationis paſſim ab agendo repelli excommunicatum, vt eſt in cap. pia. de except. volu. 6. quam ego exiſtimo etiã ad reſtitutionis iudiciũ referri debere ne aliàs, q incapax & inhabilis eſt, iuditio adſit: in quo, & quantumuis ſummario, ſunt legitimandæ perſonæ, vt eſt in l. 2. C. de edict. diui Adria. tollē. Nec video, quomodo hoc poſcit ſuffragari, marito vxorem repetenti non obeſſe excõmunicationis vitium, cùm id tolleretur ob fornicationis periculum: ad quod facit ca. inter alia, extr. de ſentent. excom. & ita diſponitur, vt maius malum, & q̃d de ſe eſt apparens ſcandalum, vitetur. Eſt tamen quod in huius aſſumptæ difficultatis extricatione Hoſtienſis in cap. ſignificauerunt, extra, de excepti. exiſtimauit ſpectari debere, an à minore imploretur reſtitutio, vel vtrùm maior ex clauſula generali eã poſtulet. & hoc maximè eſſe attendẽdum, an cauſa, ob quã reſtitutio petitur, iuſta ſit. & quæ ſaltē iudicem ad concedendam reſtitutionē mouere debeat: vt ambobus his caſibus admittatur vterq; ad agendum, etiamſi excommunicati ſint: quod ſecus ſtatuen
2 dum cenſet, vbi non videretur reſtitutionis conceſsio rationabilis. Sed hanc Hoſtienſis ſententiam probare non poſſum, qui putem, articulum ab eo aliter declaratum, quàm admittat veritas: quia etiam ſi concedendæ reſtitutionis iuſtam adeſſe cauſam concedas: non tamen eſt, vt id poſsit, qui eſt inhabilis, ef
4 ficere, cùm non ſit legibus determinatũ, iudicium reſtitutionis in integrũ poſſe ab his, qui inhabiles ſunt, inſtitui. Firmã dam igitur hac in re ſequentem crediderim concluſionem, vt ſi principaliter ab excommunicato petatur in integrũ reſtitutio, parte vitium excommunicationis obijciente, audiri is non debeat, quia incapax ſit, qui ſubeat iudicium. quòd ſi
5 incidenter eam exquirat, tunc non obeſſe excommunicationem. dicitur enim tali caſu defenſione potius, quàm actione vti. Declaratur autem illud plenè ſimili exemplo à Bar. in l. de pupillo. §. fin. cum l. ſeq. ff. de ope. noui nunciat. quo loco is huiuſcemodi proponit dubitationẽ: An poſsit, qui eſt excommunicatus, monitionem à iudice eccleſiaſtico impetra

re

re pro reb. quas is ſibi aſſerit ſubtractas, & malè ablatas: vel vtrùm ſit admittendus qui poſsit petere miſsionem, in bona ſua factam, reuocari? Quibus duobus caſibus teſtatur inſpici debere, an principaliter petat, aut incidenter id imploret: vt priore caſu ſit repellendus, poſteriore admittendus, ad quod ait facere in argum. l. ſi pupillus. §. 1. ff. de priuileg. cred. aſſerens, ſic debere declarari & intelligi, l. in tribus. ff. de iud. Quam illius opinionem eſt ſequutus Specul. ſub titu. de contuma. §. finali. verſic. ſed pone, reus paſſus eſt miſsionem, quem in eo ego ſequor.

An cauſa reſtitutionis & nullitatis poſſint ſimul & ſemel eodem libello cumulari?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutionis et nullitatis ſententiæ cauſam eodem libello ſimul & ſemel cumulari poſſe probatur.*

2 *Reſtitutio nulliter concedi creditur, ſi non vocato eo, cuius principaliter intererat, conceſſa ſit.*

CAPVT CCLXXVI.

PRoponitur etiam ab eodem auctore Tholoſano deciſione 469. verùm cauſa reſtitutionis in integrum, & nullitatis ſententiæ, poſsint ſimul & ſemel eodem intentari libello? A quo concluditur, fieri poſſe cumulationem. Talis autem
1 coadunatio, aut copulatio ſic effingi poteſt, vt poſsit minor nullitatem contractus proponere, & adiicere, etiam ſi validus reperiretur, aut aliqua parte ſubſiſtens, ſe tamen eius contractus reſciſsionem petere. quod etiam extendi poteſt ad ſententiam quam proponere poterit nullam eſſe ſi valida reperiretur, & reuocandam tanquam iniuſtam & iniquam. & ita his modis cumulationi locus eſſe poteſt in reſtitutione in integrum, quod eſt diuerſum thema ab eo, quod ſupra excuſsimus, vtrùm reſcindẽs & reſciſſorium iudicium poſſint in eodem libello copulari, & deduci. hic enim exquiritur de remedio reſtitutionis & nullitatis. Dubium autem non eſt, hoc caſu cumulationem admitti: cuius opinionis teſtem habes Bar. in l. diuus ff. de integ. reſtitut. minor. & in l. expreſsim. ff. de appellat: quod & aſſerit Specul. ſub titul. de ſenten. excommu. §. penul. ita in curia obſeruari. Eſt & in eam aleam deciſio Rotæ 119. Ad hæc vnum adnectendum probaui, conſiderabile eſſe exemplum, quo nulliter dicitur concedi reſtitutio,
2 vt eſt, ſi non vocato eo, cuius principaliter intererat, ſit conceſſa. nam cùm de illius iure diſceptaretur, æquũ & rationabile fuiſſet eum audiri. Sic ſi iudici, penes quem agitatur reſtitutionis iudiciũ, patuerit hunc indefenſum fuiſſe, tũc ita eam litem terminabit, ac ſi prius cõceſſa non fuiſſet reſtitutio. Solent enim hæc duo cenſeri ſimilia, ꝙ nullus ſit ipſo iure actus, aut quòd in eo nõ interuenerint ſubſtantialia, quæ de neceſsitate deſiderabantur: vt in proprio caſu, quod ad reſtitutionem in integrum attinet, habes l. ſi curatorem habens. C. de integr. reſtitutione minor. Ad quod etiam accedit l. 1. §. final. ff. quod cuiuſ. vniuerſ. nomi. & cap. quoniam extra, de his quæ fiunt a prælatis, ſine conſenſu cap. vbi ſcribit Ancharan. ſi contractus nullus ſit, poterit ſtatim & eodem momento validus alius ſuper eadem re concipi & celebrari, ſi potiſsimum eadem perſona, a qua primò nulliter contractum fuerat, admiſceatur. Quæ Hoſtienſis opinio comprobatur eo vulgato iuris ſcommate, Non præſtare impedimentum, quod de iure effectum non producit, vt eſt in cap. non præſtat, de reg. iur. in Sexto. Et ita ex his planè innoteſcit, quomodo poſsit dici, fuiſſe reſtitutionem nulliter conceſſam.

Deducuntur hoc capite aliquot viæ, per quas de contractus nullitate liquere pôt.

SVMMARIA.

1 *Venditio dicitur imaginaria non accedente precio. Simile ſtatuitur, ſi precium numeretur, illudq́; à numerante ſtatim recuperetur, nu. 2.*

3 *In contractibus mens potius, quàm verba cõtrahentium ſpectantur.*

4 *Alienare prohibitus, cenſetur etiam prohibitus imponere ſeruitutem.*

5 *Decretum iudicis niſi interueniat, rerũ immobilium minoribus hypotheca non admittitur.*

6 *Alienatio rei immobilis minoris ſine cauſa abſque iudicis decreto, vel abſente curatore facta, nulla eſt adeoq́; nulla, vt reſtitutio neceſſaria non ſit.*

7 *Bonæ vel malæfidei poſſeſſor quis dicatur eſſe in alienatione rerum immobilium ad minorem ſpectantium?*

8 *In alienatione immobilium minoris, cũ decreto etiam iudicis facta, ſi fraus interuenerit emptoris, res à minore abſque reſtitutione precij recuperabitur, Idem ſtatuitur, ſi minor ex precio non ſit factus locupletior, num. 9.*

10 *Alienatio contra prohibitionem teſtatoris facta, ſiquidem fauorem alienantis reſpiciat, eſt ipſo iure nulla.*

11 *Alienatio rei per teſtatorem prohibita vtrum firmo innitatur fundamento, ſi teſtator dixerit, ſe velle rem per hæredes ſeruari.*

12 *Enormis in contractu læſio cõtractum adeò nullum efficit, ac ſi dolus aduerſarij interueniſſet.*

13 *Officialibus cuiuſcunq; ſtatus interdicitur ne res ſubditorum immobiles emant.*

14 *Per impreſſionem etiam emiſſe dicitur, qui minorem enixè rogandum curauit, vti rẽ ſuam venderet.*

15 *Index enixè rogans, aut interpellans, iubere dicitur, iuxta illud: Cogit rogando, dũ roget potentior.*

16 *Contractus à minore, adulationibus indu-ctu, celebratus nullus eſt, ſi præſertim precij ſumma bonitatem rei non exæquet.*

17 *Dolus dans cauſam contractui bonæfidei, reddit contractum ipſo iure nullum.*

CAPVT CCLXXVII.

AGitatum quandoq; apud Senatum Dolanũ memini proceſſum, in quo quinq; modis vijs & medijs proponebatur nullitas contractus, cuius tunc erat inter minorem quendam & inſignem alium heroem controuerſia: quod nos breui quodam tramite perſtringemus. Primo autem ordine allegabatur nullitas, quia dicebatur eum contractum fictum eſſe & ſimulatum, maximè in illius ſubſtantialibus, qui erat emptionis & venditionis: puta, in precio, quod non interuenerat, cùm tamen ſit de eius contractus ſubſtantia, vt in §. precium. Inſtitu. ſte empt. & vendit. Hæc autem nullitas eſt ſatis rationi conſona, cùm lex loco alio teſtetur, imaginariam eſſe venditionem, precio non accedente, vt in l.
1 imaginaria. ff. de regu. iuris. & l. emptor. ff. de aqua plu. arcend. ita vt iuramento non firmetur l. 3. C. plus valere quod agitur. Et quòd oporteat precium ſolui realiter, aut de eo fidem haberi, dicitur §. venditæ & traditæ. Inſti. de rerum diuiſ. Simile diſponitur, ſi numeretur
2 precium, & à numerante ſtatim recuperetur, l. qui ſic ſoluit. ff. de ſolut. & libera. per Bar. in l. per diuerſas. C. manda. & l. poſt contractum. ff. de dona. So
3 let quippe in contractibus mens eorum, qui contrahunt, potius, quàm verba attendi, l. fi. C. quæ res pign. & plus valet, quod agitur, quàm quod ſimulatè con
4 cipitur. Si deniq; minor impoſuiſſet ſeruitutem prædio, quam nõ debebat, dicitur ius ſuum minuere, & conditionem alterius meliorem efficere: & qui prohibetur alienare, cenſetur prohibitus imponere ſeruitutem, l. fi. C. de reb. alien. non alienan. per Doct. in l. de pupil. §. Sextos Pedius. ff. de oper. nou. nunc qđ ſuprà nos loco alio ſumus teſtati. Secundò allegabatur nullus cõtractus ob de-

fectum

fectum ætatis, quia alienaſſet minor im
mobilia abſque decreto iudicis. Ad hoc
autem accedebant l. j. ff. de reb. eorum.
5 & l. non ſolum. C. de prædijs minor. vbi
venditio, alienatio, & quælibet rerũ im-
mobilium minoris hypotheca prohibe-
tur, niſi accedente decreto iudicis, l. ob
æs. C. de prædijs minor. vbi dicitur, ne-
ceſſariam cauſam eſſe, ſi æs alienũ à mi-
nore debitum ſolui debeat. ſi denique
6 abſuerint curatores, nulla erit talis alie-
natio, l. fin. § ſin autem. C. ſi propo. pu-
bli. penſitat. & ita rei minoris immobi-
lis alienatio ſine cauſa, abſque iudicis de
creto, vel abſente curatore facta, nulla
eſt: & tam nulla, vt non ſit reſtitutio ne
ceſſaria, immo minor ſeruatur ipſo iure
illæſus, l. in cauſæ. §. Pomponius. ff. de
mino. per Bal. in l. 2. ſi aduerſus vendit.
& hac ratione poteſt minor non ſolum
rem alienatam, ſed etiam fructus vendi-
care, l. 2. C. ſi quis ign rẽ minor. eſſe. & l.
ſi prædium. C. de prædijs minor. niſi
qui emit, bona fide emerit. tunc enim
7 is ſuos fructus facit, l. 2. C. ſi quis igno-
rans. Et dicitur poſſeſſor bonæ fidei, vbi
neſciuit rẽ minoris eſſe: qui ſi ſciuerit, &
ſine decreto eam emerit, iudicatur ma-
læ fidei poſſeſſor, vt fructus cogatur reſti-
tuere, nec vſucapiendi conditionẽ ha-
beat. l. j. C. ſi quis ignorans rem minoris.
Quinimò ſi in alienatione immobilium
8 minoris, cũ decreto iudicis facta, fraus
interuenerit, ſit autẽ emptor illius frau-
dis particeps, recuperabitur res à mino
re abſque precij reſtitutione. ſimile ſi
9 ab emptore abfuerit fraus, nec minor ſit
ex precio effectus locupletior, l. ſi præ-
diũ. & l. prædiorũ. iuncta l. vtere. C. de
prædijs mino. facit l. ſi ſciẽs: C. de euict.
Tertium medium nullitatis contra-
ctus deſumebatur ex eo, quòd pater mi
10 nori per teſtamentum prohibuiſſet ſuo
rum bonorum alienationem. valet au-
tem prohibitio alienationis à teſtatore
facta, vbi ſolum fauorẽ perſonæ cui pro-
hibetur, inſpicit, vt alienatio in contra-
rium facta, ſit ipſo iure nulla, per l. filiuſ
familiàs. § diui. ff. de leg. j. & l. peto. §.
fratre. & l. cùm pater. §. libertus. ff. de
leg. 2. Nec poteſt à minore tali fauori,
pro ſe introducto, renunciari, l. C. de v-
11 ſuca. pro emptio. Hæc autem eſt cauſa
ſufficiens prohibitionis, ſi dixerit teſtã-
tor, ſe velle rem per hæredes ſeruari, cu
ius rei ipſe alienationem prohibet, l. vo
luntas. C. de fideicommiſſ. Id autem li-
mitat Bar. in eo § diui. vt procedat, vbi
alienans non eſt ætatis perfectæ: ſecus ſi
minorem ætatem excederet, quia tunc
vſucaperetur, l. fina. § pen C commun.
de leg. & in propoſito themate prohibue
rat pater minori alienationem ſuorum
bonorum ante 25. annum.
12 Quartus caſus nullitatis ſumebat ori
ginem ſupre enormi læſione. Enormis
autem læſio inualidat potiſsimum con-
tractum, & ita efficit nullum, ac ſi inter
ueniſſet aduerſarij dolus, vt non ſit abſo
lutio à iuramento neceſſaria, maximè
ſi in contractu acceſſerit talis læſio. ad
quæ habes Anchar. conſil. 38. pro clario
ri deciſione.
Quintum medium erat, quòd minor
contraxiſſet cum ſupremo iudice eius
13 prouinciæ, & de re in eadem prouin-
cia exiſtente. quia talibus officialibus,
immo etiam mediocribus, interdici-
tur, ne res immobiles ſubditorum e-
mant, l. non licet. & l. qui officij. ff. de
contrahend. emptio. & venditio. & l. v-
nica. C. de contractu iudicum, vt l. ſi per
impreſsionem. C. quod metus cauſa, di
cat, quod emptum fuerit, eſſe redden-
dum, & precium nihilo ſecius reti-
nendum.
Cæterùm aſſeritur, hanc communẽ
eſſe ſententiam, vt ea diſpoſitio proce-
14 dat in officiali, qui perpetuò in ſua ad-
miniſtrat prouincia. Per impreſsionem
autem quis emiſſe dicitur, etiamſi aliud
nihil præſtiterit, quã quod curauerit eni
xè rogari minorem, vt venderet, quaſi
15 id ſumma efflagitatione ſua obtinuerit.
Nam talis iudex, ſic rogans, aut interpel
lans, iubere dicitur, vt per Bar. in tracta
tũ de tyrannide, ver. impreſsionem au-
tem probabit. & hoc apertè declarat l. fi.
C. quod met. cauſ. vbi textus habet: Vẽ
ditiones, donationes, & tranſactiones,
quæ

quæ per potentiam extortæ ſunt præcipimus infirmandas. Eam etiam impreſſionem deducit alio modo Angel. conſ. 215. aſſerens, eſſe metum impreſsiuum ex proprio iure vindicãtis. Ad quod habes conſilium Fulg. 30. referentis nullũ eſſe contractum a minore celebratum, vbi adulationibus partis inductus ad vẽdendum fuit, minore potiſsimùm precio, quam vendita res valeret.

Sexta via erat, quia dolo fuit minor
16 ad contrahendum inductus. Dolus autem dans cauſam contractui bonæfidei, reddit nullum contractum ipſo iure, l. eleganter. in principio. ff. de dol. l. 3. §. fi. ff. pro ſocio. quem finalem modum ego ſuperiore loco tam diffuſè attigi, vt denuo hic examinari non debeat. Quos ſex nullitatis contractus modos libuit hoc loco recenſere, quia opportunè videbantur poſſe adijci: nõ quòd mei fuerit inſtitui, de eorum veritate diſceptare, & hoc exquirere, an per eas cauſas iudicari contractus nullus debeat, cũ oporteret denuo hic pleraſque refricare quæſtiones, quas iam ſuprà attigimus, necnõ alias poſtmodum à nobis examinandas, talium declarationi omnino accommodas: ex quarum reſolutione apertè conijcies, ſi præmiſſæ nullitatis viæ ſint à iure probatæ, & quod iudicium ſuper eo ferri debeat.

Quomodo ſe læſum probare minor debeat? & an hæc probatio eius aduerſæ parti incumbat?

SVMMARIA.

1 *Minor, vt læſus eſſe putetur, ſufficit ſecundum Butrigarium, obligationis probatio.*

2 *Minor ſi hæreditatem à ſe aditam proponat præſumitur tali aditione læſus ad hoc, vt in partem aduerſam probandi onus transferat, ſic docente Baldo: à quo diſſentit Iacobus de Aretio, nu. 3.*

4 *Ad probationem negatiuæ regulariter lex neminem arctat aut compellit.*

5 *In bonis hæreditarijs plus eſſe, quàm inuentario deſcriptum ſit, creditoribus incumbit probare, non ei, qui ex beneficio inuentarij hæres eſt.*

6 *Hæres ad inuentarij cõfectionem non admittitur, niſi præſtito iuramento, ſe in inuentario omnia probè deſcripturum.*

7 *In reſtitutionis materia læſionem à minore probandam eſſe, certa & indubitata iuris regula; & eiuſdem regulæ declaratio numer. 8.*

9 *In dubio pro ſententia præſumitur.*

10 *Minor læſionis probatione onerandus non eſt, vbi ex ipſius actus facie læſio reſultat, & num. ſequen.*

CAPVT CCLXXVIII.

DIſputatur ampliſsimè à Guidone Papæ deciſ. 142. idque in vtranque partem quõ & quõ minor ſe læſum docere de-
1 beat? & verùm ei, an eius aduerſario incumbat ætatem probare? in quo primũ recenſet ſenſiſſe Butrigarium ſufficere, vt probet minor, ſe tertio obligatum eſſe: quaſi is obligationis nexus ſatis denotet læſum eum eſſe: & hoc modo trãſfundi in partem aduerſam probationis onus. puta minori ſufficientes eſſe facultates, vnde poſsit ab eo creditorib. ſatiſfieri. Quam etiam opinionem aſſerit ſequutum Salic. in Authen. ſi oẽs. C. ſi ab hære. ſe abſti. per l. defendente. ff. de au-
2 ctor. tut. Si etiam minor propoſuerit, à ſe hæreditatem aditam, præſumitur tali aditione læſus, vt debeat aduerſa pars probare, facultates hæreditarias ſufficere:
3 ſic docente Bald. in l. j. C. ſi ab hæred. ſe abſt. Iacob. vñ ab Aretio credidit, tale probationis onus minori incumbere: aſſumendo poſteriorem caſum, in quo de hæreditatis aditione tractatur, vt teneatur docere minor, hæreditatem ſic eſſe debitis onuſtam, vt talis redditus perſoluendis hæreditarijs debitis ſufficere nequeat. Fuit etiã huius ſententiæ Cynus in ea Authen. ſi omnes, ſi ſe ab hæredit. abſtin. aſſerẽs, ſic obſeruatum à Senatu Gratianopolitano, dum in ſimili caſu ſu

pre-

premum ab eo ſerretur iudiciũ. atq; ex
eo examinat Cynus ſub eadem Authẽ.
quo poterit probare minor, bona hære-
ditaria non ſufficere, cùm hæc videatur
eſſe negatiua: ad cuius probationem lex
regulariter neminem arctat, vt eſt in l.
cum auctor. C de prob. In quo ſecundũ
eum eſt confugiendum ad doctrinã glo.
in l. cùm de lege. ff. de prob. vbi diſponi
tur ſic, debere à minore proponi hæredi
tatem valere tantum centum, aut ducẽ
ta: & qui aſſerere volet plus eſſe in bonis
hæreditarijs, probet ipſe: quem modum
refert eſſe expreſſum & apertè deſigna-
4 tum in l. fi. § licentiam. C. de iure delib.
vbi qui ſub inuentarij beneficio eſt hæ-
res, ſi oſtenderit inuentariũ, in quo pro-
ponat & tueatur deſcripta eſſe quæuis
hæreditaria bona, ſi demum creditores
allegent plus eſſe in eis bonis hæredita-
riis, quàm contineat inuentariũ, hoc ne-
ceſſariò probare tenebuntur. quam do-
ctrinam plurimis commendat Bar. in l.
decem. ff. de verborum obligati. & in l.
actori. C. de credit. & iureiur. Sed ego
ab hac eorum ſententia planè deficien-
5 dum exiſtimauerim, qui non agnoſcã,
quo poſsit pro eorum ſententia deſumi
fundamentum efficax ex eo §. licentiæ.
Nam quod in eo diſponitur, hoc opera-
tur inuentarij beneficium, per qđ indu-
citur pro hærede præſumptio, cum ad
id non perueniatur, niſi accedentib. ſo-
lennitatibus, à lege inſtitutis, quib. lex
iuſta occaſione hæredem grauandũ du-
xit. ſic cum his ipſe ſatisfecerit, mirum
non eſt, ſi probatione creditores onerẽ-
tur, vbi potiſsimum ab his contenditur,
plus eſſe in bonis hæreditarij, quàm mi-
nor aſſerat. Quod an ſit diſtinctum ab
6 alio Butrigarij exemplo, ſat ipſe intelli-
gis. non enim admittitur hæres ad inuẽ
tarij confectionem, niſi præſtito iura-
mento, ſe probè omnia in inuentario
deſcripturum: adhibitis etiam creditori
bus hæreditarijs & legatarijs: vocatis de
niq; alijs, à quib. fit rerum hæreditaria-
rum taxatio. quæ in exemplo alio non
interuenerunt. quare ſi tu id probares,
minor in cauſa propria iudex conſtitue

tur, ac planè cõmunis Iuris regula euer
teretur, per quam diſponitur, Ei qui di-
cit, probandi onus incumbere, vt in l. ei
qui. ff. de probat.
Certa eſt autem & indubitata regu-
7 la, in reſtitutionis materia læſionem à
minore probari debere. Quo fit, vt ſi ſe
ex contractu læſum dicat, ſit ab eo de
læſione docendum, l. nam & poſtea §.
ſi minor. ff. de iureiur. facit ad id l. ait
8 Prætor. §. non ſolum ff. de min. vbi ſuc
currendum ei videtur, ſi minor ſit, & ſe
circumuentum docuerit. quam regulam
tu ita declarare debes, vt procedat, niſi
alias ex actu, de quo agitur, læſio leuis &
fruſtratoria iudicaretur, vt eſt, cum ad-
uerſum præſcriptionem vult is reſtitui.
debebit enim hoc ſolũ probare, quod
minor ſit: cum ex reliquo ſatis læſio pa
teat, quia ſit in eum præſcriptum; & ita
ſuæ rei detractum: quæ fuit conſidera-
tio quorundam in l. ſancimus. C. de re.
in integ. reſtitutionis petendæ. Quod
etiam extendendum putarunt ad cõſimi
le & penè conforme exemplum, ſi mi-
nor appellare omiſerit, vt non teneatur
hoc caſu aliud probare, quam q̃ minor
ſit. ſatis enim ſecundum eos læſus cen-
ſetur, qui non prouocarit: nec eſſe neceſ
ſariã hanc probationem, quia malè fue-
rit in eũ lata ſententia; & ita conſultiſsi-
mè ab eo actũ, ſi is appellaſſet. Sed Ca-
ſtrenſis in ea l. ſancimus: exiſtimauit, mi
nori probationẽ hanc incumbere: qua
doceat, ſententiam malè fuiſſe in ſe la-
tam & hoc ſibi expediuiſſe, vt appellaret
Mouetur autem ad id, quia in dubio p
9 ſententia præſumatur l. Herennius. §. Ca
ia Seia. ff. de euic. Cuius opinionis dicit
eſſe Bar. in l. nã & poſtea. § ſi minor. ff.
de iureiuran. Recitat etiam eodem loco
aduerſam Raphaelis Cumani ea in re
ſententiam, qua is putauit ſpectari de-
bere, vtrũ hic minor actor eſſet, vel reus
vt ſi actor ſit, probare debeat ſua inter-
fuiſſe prouocare. q̃ ſi reus fuerit, ſecus
ſtatuendum: quia hæc ſit legis conſide-
ratio, ſatis hunc perdidiſſe, qui nõ appel
lauit. Quã Raphaelis ſententiã ipſe ſe-
ctatur: qui tamen teſtetur, ſe quãdo que
obſer

obſeruari oppoſitũ vidiſſe. Ego vero ex his diuerſis opinionibus eam eligendam puto, quæ habet, Non eſſe læſionis probatione onerandum minorem, vbi ex ipſius actus facie reſultat læſio, vt eſt in exemplo præſcriptionis, quod ſuprà premiſimus. Dubium autem eſt, an idem diſponi & cenſeri debeat, vbi à prouocando ceſſatum fuit: atque in hoc heſitationem mouet, quod idem vtroque capite non ſit probandum. quia hoc eſſe poſsit, benè fuiſſe minorem condemnatum, & ita appellari nõ debuiſſe: quæ nullo modo eſt in præſcriptione conſiderabilis ratio: quia certum ſit, ex tali preſcriptione minorem læſum, cuius patrimonium ſit ex eo diminutum. Memini tamẽ Senatum Dolanum paſsim minores reſtituiſſe, quòd intra tempus præſtitutum à ſententia in eos lata non appellaſſent, idq; prætermiſſa omni examinatione & perſcrutatione, an huic appellaſſe, vel non profuiſſet: hoc ſolùm ſpectantes, ꝙ non appellando potuerit hic minor non lædi, vel etiam lædi: vt in hoc dubio ei ſubueniendum exiſtimet. Certũ eſt autẽ, hunc beneficio legis priuatũ.

11 Nec mihi ſatisfacit Cumani conſideratio, qua voluit, Debere attendi, an actor ſit, vel reus, vt plus reo fauendum eſſe ſcribat: quia lex, quæ vult, minorem læſum debere reſtitui, generaliter & indiſtinctè loquitur, nullo diſcrimine habito inter reum & actorem. Sic ex his omnib. habes, læſionem eſſe à minore probandã, niſi tã manifeſta & euidẽs fuerit, vt alia ꝓbatione ſit opus, vt eſt in caſib. ſuprà attigimus, & ſiqui ſint alij ſimiles.

Non eſt reſtitutione in integrum opus, ſi minor velit diſcedere à cõdito ab ſe teſtamento, & illud reuocare.

SVMMARIA.

1 *Poſtrema voluntas vſque ad mortem eſt deambulatoria.*

2 *Reſtitutione minor opus nõ habet, cum via ordinaria teſtamentum reuocare poſſit.*

CAPVT. CCLXXIX.

PRæcedentibus ſubiungetur hoc loco opportunè ſequens quæſtio: Minor teſtamento condito vult poſtmodum ab eo diſcedere, quia ſibi diſpendioſam dicat eam poſtremam voluntatem: nunquid ſi velit reſtitui, vt poſsit de nouo teſtamentum condere, ad id ſit admittẽdus? Quam difficultatem excitat Bar. in l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Trebell. & in l. fin. §. ſi quis aliquem teſtari prohibue. necnon l. verba contraxerunt. ff. de verbo. & rerum ſignifi. qui eis locis concludit, non eſſe aliqua reſtitutione opus: quod etiam firmatur ab alijs eiuſdẽ opinionis ſectatoribus, in l. ſi frater. C. qui teſtamen. facere poſſunt. & l. Aurelio. §. Caius. ff. de liber. legata. Hi autem mouentur, quia ſit in eius libera poteſtate, quandocunque volet teſtamentum reuocare, & nouum ſibi conficere, cum po-
1 ſtrema voluntas ſit vſque ad mortem deambulatoria, vt eſt in l. ſiquis. in principio teſtamenti. ff. de lega. 3. & in l. nemo poteſt. ff. de lega. j. quo fit, vt minori permiſſum ſit, poſſe ſine curatoris auctoritate teſtari, vt ea l. Aurelio. §. Caius
2 etiam ſi contradixerit curator. vt ꝑ Bal. in ea l. j. C. ſi quis aliquem teſt. probib. & in l. ſi frater. C. qui teſta. facere poſſunt. Sic cũ iure ordinario poſsit is a teſtamento diſcedere, quid eſt neceſſum, vt hoc ipſe extraordinaria via faciat? Qua non video, quomodo poſsit aptè hoc caſu minor vti, quia non ſit læſus: nec eſt in actu teſtamenti conditi, vt in contractu, conſiderabilis læſio, quia contractus ſint ab initio liberi, & ex poſtacto neceſſarij. Vt ex his ego ſequendam hanc opinionem cenſeam non eſſe opus reſtitutione, vt minor teſtamentum reuocet. poteſt enim id ordinaria via aſſequi.

An ſi delatum minori fuerit iuramentum, ceſſare debeat reſtitutio?

SVMMARIVM.

1 *Iuramentum ſi minori delatum fuerit, ceſſabit in integrum reſtitutio, rationibus in textu annexis, licet his cõtradicere videatur Auctor nu. 2. & 3.*

CAPVT CCLXXX.

1 SI minori delatum iuramentũ fuerit, ceſſabit in integrum reſtitutio. Cuius dicti ratio eſt, quia in propria cauſa fuerit effectus iudex, ita id teſtãte Baldo in §. itẽ ſacramenta. de vſib. ſub titulo de pace iura. firmanda. Eſt & aliud eam confirmãs opinionem: nam ſi putauerit minor: à ſe malè & contra veritatem iuratum, eſt in eius manu, hoc apertè declarare, & à iuramento diſcedere, ita vt nullo modo ſit ad reſtitutionem in integrum confu-
2 giendum. Quod tamen reſtituendus ſit, facit: quia ſi admiſeris, hunc poſſe ſuam mentem explicare, & à ſe contra veritatem iuratum proponere, nõne ſi falſum is iurauerit, detegitur hoc modo illius periurium? quod vitabit ipſe, ſi contra tale iuramentum reſtitutionem aſſequa-
3 tur: quaſi id ſit operatura reſtitutio, vt perinde efficiatur, ac ſi is nullo modo iuraſſet. Probabilior tamen mihi ſemper viſa eſt oppoſita ſententia. Quid enim reſtitutione hoc exemplo eſt opus? nam imploratur reſtitutio, vbi ceſſat remedium ordinarium, aut via alia, per quam ſit minori conſultum. ſed hoc caſu poteſt ipſe, ſi iurauerit falsò ſibi deberi, aut quid aliud ſimile, à tali iuramento diſcedere, & à ſe omnem vtilitatem, ex eo prodeuntem, abdicare, ac non vti effectu & potẽtia talis ſacramenti. Nec verum eſt, ſi ei concederetur reſtitutio, hoc poſſe induci, vt perinde eſſet, ac ſi non iuraſſet: quia cum id animam iurantis introſpiciat, effici non poteſt, quin ipſe periurium incurrerit, à quo ſe eximere non poteſt, niſi obtenta abſolutione à iuramento: ita vt reſtitutionis in integrum in hoc nullus ſit effectus, vt per quam non fiat quouis modo periurij deletio.

Vbi minor mutuatam diſſipauit pecuniam, reſtituitur aduerſus creditorem.

SVMMARIA.

1 *Minor diſſipata pecunia mutuata, reſtituitur quidem aduerſus creditorem ſuũ, ſed hac conditione, ut dũ reſtituitur, omne id teneatur refundere, ex quo locupletior factus ſit.*

2 *Minor ſi diſſipata abs ſe pecunia, contra creditorem reſtituatur, index ſua ſententia creditori actionem denegare debet, ex ſententia Bartoli.*

3 *Minor ſi mutuatam pecuniam tertio crediderit, cedendo actionem creditori primo, liberatur.*

4 *Venditor ſi prędium minori pluris, quã oportuerit, vendiderit, recuperato prædio, precium reſtituere cogitur.*

CAPVT CCLXXXI.

REſtituitur etiam aduerſus creditorem minor, vbi is pecuniam ſibi ab eo mutuatã diſſipauit: vel ſi ex ea debitorem
1 non idoneum quæſierit, aut cariore precio prædium emerit: ſed tenebitur minor, dum reſtituitur, refundere omne id quatenus eſt effectus locupletior, l. patri, §. ſi pecuniam. & ibi Barto. ff. de minor. Quod autem attinet ad diſsipationis exemplum, debet Proconſul creditori aduerſus minorem actionem abnegare. quod tamen ſic eſt intelligendum, vt præcedere debeat reſtitutio in integrum non autem vt ipſo iure id efficiatur, vt eſt in l. j. & 2. C. ſi adue. cred. Voluit etiã Ba:.

Bart.in.l.patri.§.ſi pecuniã.ff.de minor. cùm reſtituitur minor aduerſus creditorem diſſipata ab eo pecunia, vt debeat iudex per ſniam ſuam exprimere, ſe creditori denegare actionem. Sumit autem hinc fundametum, ꝙ tex.in eo §. ſi pecuniam hoc habeat, Denegare debet Proconſul creditori contra eum actionem. Mihi tamen non placet hæc Bartoli doctrina, ſaltem vt teneatur id neceſſariò iudex efficere. aut aliàs (vt ipſe voluit) reddatur actus nullus: quia id ſatis ſubintelligit̃ ex natura reſtitutionis. Cùm enim minor aduerſus mutuum reſtituitur, res eò reducitur, ac ſi ex mutuo non obligetur, & ita inutilis, & inefficax eſt actio. Sic quid eſt opus expreſſione in ſententia, cùm quæ tacito intellectu deſumuntur, non egeant maiore apertione? vt putem id non debere neceſſariò fieri. Quod ſi eam pecuniam minor egenti tertio poſtea crediderit, procedendum vlterius non eſt, quàm vt iubeat
3 iuuenem actionibus ſuis experiri, quas habet in eum, cui is credidiſſet, vt eas creditori cedat: hicq́ue eas cedendo liberabitur, etſi non ob actionẽ, ſed propter rem obligatus foret. ad quod facit l.ſi vt certo.§.idem Labeo. ff. commodati. & l.ſi hominem.§.fin. ff.de rei vendic. Si denique minor ea pecunia prædium plu
4 ris, quàm oporteret, emerit, ſic temperandum voluit negotium Iurecconſultus in eo §. ſi pecuniam, vt iubeatur venditor, reſtituto precio, prædiũ recuperare, ita vt abſq; alterius incommodo creditor ſuum à iuuenem conſequatur. Ex quo ſatis intelligitur, quid obſeruari debeat, ſi etiam ſua pecunia pluris, quàm oporteret, minor fundum emerit. Nam is vtroque caſu eſt reſtituendus, quia ſit læſus. Nec plus rationes ſtatuitur, vbi is ex ſua pecunia, quàm cum aliena emit. hoc enim ſolum attenditur, ꝙ ſit deceptus. Et hoc vtroq; caſu venditor vſuras, quas percepit. aut percipere potuit, tenebitur omnino reſtituere: minor etiam fructus, ex quibus locupletior eſt factus, refundet. A diuerſo ſi minore p̃tio, quàm oportuiſſet, rem vendiderit: etiam ſi iudicis decretũ acceſſiſſet, iubebit Prætor emptorem fundum cum fructibus reſtituere: minor autem eatenus præſtare cogetur, quatenus factus agnoſcetur locupletior: vt eſt diffuſiſſimè excuſſum, & tractatum in eo §. ſi pecuniam.

Si minor, q̃ petit aduerſus mutuum reſtitui, pecuniam recuperauit, an reſtituetur? & quo tempore dicatur pecuniam recuperaſſe, et cenſeatur locupletior factus?

SVMMARIA.

1 *Tempus litiſconteſtationis attenditur, vt in pecuniæ mutuatæ recuperatione minor locupletior factus eſſe cenſeatur.*

2 *Minor ex mutuata pecunia locupletior factus, rem reſtituere tenetur, ne ex aliena iactura pingueſcat.*

3 *Minores tunc vel maximè læſi cenſentur, vbi re mutuata priuantur, & quę in eorum vſu in conuerſa non ſit?*

4 *Leſio minoribus quomodocunq; et quocũq; tempore acciderit, reſtitutio in integrũ ipſis concedetur.*

CAPVT CCLXXII.

1 SI cùm mutuatam pecuniam perdiderit minor, hanc tamẽ poſtmodũ recuperauerit, tenebitur ad eius reſtitutionẽ: & maximè in hoc attenditur tempus litiſconteſtationis, & an tunc eam habuerit? Solet enim tale tempus inſpici, vt iudicetur locupletior factus, l.ſi minor 25. annis filiofamiliàs.ff.de minoribus. E diuerſo etiam ſi litiſconteſtatæ tempore pecuniam haberet, & dum penderet iudicium, aut etiam lata ſententia, eam conſumpſerit, dabitur ei reſtitutio in integrum, quaſi acceſſerit noua cauſa, vt in l.2. & 3.C.ſi ſæpius in integ. reſtitutio poſtul. quæ duo ſic explicantur

tur à Bar. in l. ſi mino. Quod autem ad
2 prius dictum ſpectat, non ab re ita ſtatuitur: quia cùm ſit minor locupletior factus, æquũ eſt, vt rem reſtituat, ne aliàs iactura aliena pingueſcat. Nec attẽditur, quòd ſemel rem creditam amiſerit, vbi maximè in ſuam manum & poteſtatem reuerſa eſt, argu. l. non videtur deſijſſe poſſidere. ff. de reg. iu. Sed quod ſpectat ad ſecundo ordine ſcriptum, debere minorem reſtitui, qui cùm rem mutuatã, dum lis conteſtaretur, haberet, eam ante vel poſt ſententiam amiſerit: ego id non abeſſe à ſumma dubitatione exiſtimauerim. nam ſi verum ſit (quod ex Bartoli ſententia præmiſimus) ſpectari tẽpus litiſconteſtatæ, vt iudicetur quis locupletior effectus: ſat eſt, quòd hic minor eam rem mutuatam tempore litiſconteſtatæ poſſederit, per quam locupletior factus ſit. quo fit, vt attendi non debeat, ab eo poſtea eſſe amiſſam: quia id potuit eius culpa eueniſſe, quæ non debet obeſſe creditori. Verius tñ eſt, vt
3 fateare, concedendã reſtõnẽ, quæ paſſim datur minoribus læſis. Læſos autem vel in confeſſò eſt, vbi re mutuata priuantur, & quæ in eorum vſum conuerſa non ſit. Nec in hoc vis conſiſtit, an id fiat ante,
4 ſeu poſt ſententiam: quia quomodocunque & quocunque tempore acciderit læſio, dabitur reſtitutio in integ. Et quod in oppoſitum penſatum fuit, hoc inſpici debere, tempore litiſconteſtatæ minorem effectum locupletiorem: id ſanè eſt intelligendum, ſi modò ea locupletior conditio durauerit: quia non ſufficiat, me ab initio rem mutuatam habuiſſe, niſi verè in meam ſit vtilitatem verſa: & ideo cum deperdatur, perinde erit ac ſi penes me non fuiſſet, vt ſaltem ego reſtitutionem aſſequi debeam. Et ita, me iudice, eſt declarãdus Bar. in. l. ſi minor.

An contra peremptam inſtantiam minor reſtituatur.

S V M M A R I A.

1 *Minori, vt per emptam inſtantiam reſuſcitet, auxilio reſtitutionis ſubuenitur. Inſtantia verò triennio perimitur.*

2 *Minor etſi præſens cœptam inſtantiam proſequutus non fuerit: tamen reſtitutionis gaudet beneficio, quia læſum eſſe certum ſit: multo magis, ſi abſens fuerit licet huic ſententiæ oppoſitum ſtatuatur nu. 3.*

4 *In minoris optione atq; arbitrio ſitum eſt in curatorem agere, aut reſtitutionem petere, ſi curator ſoluendo non ſit.*

5 *Abſentiæ cauſa reſtitutionis indulgenda iuſtiſſima.*

6 *Quicunque ſuperueniente aliquo impedimento, in iudicio ſe non ſtatuerit, modò id ſine illius culpa acciderit, ei exceptione ſuccurritur.*

7 *Sententia à ſciente iudice in ęgrotum lata, nulla eſt.*

8 *Pars, quæ in iudicio propter ægritudinem adeſſe nequit, excuſatorem mittat oportet ex conſilio Bartoli: quod latius diſcuſſum vide hoc num. idq́; ſequutum eſt Dolanum Senatum Auctor memorat.*

CAPVT CCLXXXIII.

POteſt etiam excitari quæſtio diuerſa, mirè tamen in hac reſtitutionis materia cõueniẽs, An contra peremptam inſtantiam debeat minor reſtitui? quam difficultatem ſuſcitat Barr. in l. in prouinciali. §. 1. ff. de ope. noui nunciat, & in l. ait prætor. § fin. ff. de minoribus quibus locis cõcludit, locum eſſe reſtitutioni, arg. eius §. fin. vbi etiam putauit, id ad maiorem ex cauſa extendi, vbi abſentia inſtantiam litis abſorbuiſſet, argum. l. properandum. §. ſin autem alterutra. C. de iudicijs. Perimitur autem triennio inſtantia, vt eſt in ea l. properandum. Reſtituetur igitur minor, vt peremptam inſtantiam denuo reſuſcitet. Miratus ſum tamen, quòd Bart. pro ſuæ opinionis confirmatione ſumpſerit fundamentum in eo: quòd vt ſubuenitur maiori, ſi perempta ſit inſtantia per abſentiam, ita vt minori ſuccurrendum ſit: quia etiã ſi præſens minor fuerit, nec ſit cœptam.

instan-

-inſtantiam proſequutus, eſt tamen re-
ſtituendus, quia certum ſit læſum eſſe.
Sed hoc facilè vitabitur, modò conſide
rauerit, noluiſſe Bartolum abnegare,
etiam minori ſubueniendum reſtitutio
ne, ſi eo præſente perempta inſtantia
fuerit, ſed ipſe mentem aliò deduxerit,
cuius intentio hæc fuit, docere, contra
peremptam inſtantiam minorē reſtitui:
quia ſi in maiore admittatur eo caſu re-
ſtitutio, puta, vbi fuit abſens, multo ma-
3 gis id in minore procedet. Senſerunt tñ
quidam, non eſſe concedendam minori
reſtitutionem aduerſus terminum in-
ſtātiæ lapſum, niſi curator deſiſſet eſſe
ſoluendo cùm aliàs minor in eum re-
greſſum habeat, vt per gloſſam in §. il-
lud. in Authentica, de hęred. & Falcid.
Sed ea gloſſa eſt paſſim reprobata, cùm
4 ſit in minoris optione in curatorē agere
aut reſtitutionem impetrare: vt ſuprà
latè docuimus. hocque ſatis elicitur ex
mente eius fin. §. in quo habetur, omnis
ætatis hominibus reſtitutionē eremodi-
cij præſtari debere, modò ſe ex iuſta
cauſa abfuiſſe doceant. ea enim verba,
omnis ætatis hominibus, tam maiorem
quā minorē includunt: ſed maiori ex ea
generali clauſula. Si qua mihi iuſta cau
5 ſa: minori autem id conceditur, quia mi
nor ſit. nemo autē verè eſt abnegatu-
rus, quin abſentiæ cauſa ſit iuſtiſsima:
ad qđ in ſimili habes l. non exigimus. §.
ſi quis municipalis. ff. ſi quis cautionib.
vbi qui publico, & neceſſario impedimē
to detentus fuit, in pœnā nō incidit, po
tiſſimum cum effectu, vt in. §. ſi quis in
iuddicio. ſub eadē. l. diſponitur, ſi in ꝑſo
na eius, qui ſiſtere iudicio ſe debuit, im
pedimentū ſuꝑuenerit, modo id ſine il-
lius culpa acciderit, ei exceptione ſuccur
6 ritur, ita vt hac cauſa is in ſtipulationē
de iudicio ſiſti incidat, per l. ſed & ſi qs.
in princip. ff. ſi quis cautio. Certum eſt
ait, infirmo qui ob ęgritudinē adeſſe iu
dicio non potuit, deferri, l. quæſitū. ff. de
re iudi. Quinimò in eo §. ſi quis in iudi
cio. lex iubet iudicij diē diffiſum eſſe:
quaſi lex ſentiat, ſi in ægrotum feratur
ſententia, & ægritudinem ſciuerit iudex,
7 nec hunc cōparere potuiſſe, nullam eſſe
eius ſententiam. Conſulendum tamen
putauit Bar. in eo §. ſi quis in iudicio vt
8 pars, quæ in iudicio ob ægritudinem
adeſſe nequit, excuſatorem mittat, qui
talem infirmitatē iudici notā faciat hac
enim via non poterit proponi à iudice
ſe talē ignoraſſe. Quæ doctrina confert
ſummopere ad intelligentiam, & enu-
cleationem praxis Burgundiæ, in hanc
rem conferentis. Si enim aliquis, inſtan
te fiſco, ſub pecuniaria pœna citatus co-
rā Dolano Senatu fuerit, atq; is die præ
ſtituta, qa infirmus ſit, adeſſe nequeat,
debet iuxta eius ſtyli formam excuſato
rem aliquem ad eundem Senatum mit
tere, denunciaturum ægritudinem: pro
qua probanda producit ad id medici,
pharmacopolæ, aut paſtoris Eccleſia-
ſtici atteſtationem: hoc continentem ꝙ
hic verè ægrotus ſit: qua tamen atteſta-
tione non obſtante, nihilominus decer-
nitur in abſentem contumacia: ſed cū
ea limitatione, vt parti ſaluæ exceptio-
nes manere debeant: quas poſtmodum
examinat apud ſe iudex, prius quàm cō
tumacem hunc dicat, & non compa-
rentem pœnam indictam incurriſſe:
quam ipſe aliter declarare non poteſt,
aliàs ſubijceretur nullitati ſententia.
Quòd autem medicorum aſſertione
probetur ęgritudo, habes Bart. in l. con-
tumaciam. §. pœnā. ff de re iudic. & l. 1.
ff. de vētre inſpi. ad quod facit l. ſemel.
C. de re milit. lib. 12. Solet etiam ſacra-
mentum infirmi plurimum ea in re ope
rari, vt per Spec. tit. de appel. §. 7. maxi-
mè etiam confert familiarium & dome
ſticorum iudicium, vt per Ange. in l. 2.
§. quod diximus. ff. ſi quis cautio.

Reſtituitur minor contra mulierem ſenatuſcōſulto Velleiano tutam.

SVMMARIA.

1 *Aetatis priuilegium Velleiani potentius eſt beneficio.*

2 *Mino-*

2 *Minoris debitor, pro quo mulier nouandi animo interceſſit, ſi ſoluendo fuerit, non datur minori in mulierem actio, ſed ad primam reſtituitur.*

3 *L. ſi apud. ff. de minorib. explanatur.*

CAPVT CCLXXXIIII.

1 VBI aduerſus mulierem Velleiano tutam reſtituitur minor, ætatis priuilegium longè eſt potentius Velleiani beneficio. hoc probatur in l. ſi apud. ff. de minorib. vbi habet textus: Si mulier apud minorem pro alio interceſſerit, non eſt ei actio in mulierem danda, ſed perinde atque cæteri per exceptionem ſummoueri debet. tamen communi iure in debitorem priorem ei reſtituitur actio, modò prior debitor ſoluẽdo fuerit: alioquin non vtitur mulier Senatuſconſulti auxilio. & ita præcipua eius legis dubitatio in eo conſiſtebat, an per mulieris interceſsionem minor læſus præſumeretur. Excitabat autem difficultatẽ, quòd poſſet exceptione Velleiani ſe iuuare, quia
2 ſi prior debitor, pro quo mulier nouandi animo interceſſerit, ſoluendo fuerit, nõ datur minori in mulierem actio, immo ad actionem, quæ ei in priorem debitorem competebat, is reſtituitur. Ad eam autem reſtituitur, quia ſit nouata, argu. l. ſi paternam. C. ad Velleia. Quod ſi ſoluendo eſſet prior debitor, & in mulierẽ ageretur, poſſet ipſa ſic ſe Velleiano tutari: ſecus vbi ſoluendo non eſſet. Secundũ quam determinationem gloſſa in ea l. ſi apud, proponit dubium, an ſit neceſſe, quòd hic ab initio fuerit ſoluendo: an verò ſufficiat, vt id ex poſtfacto accidat. Senſit autẽ ea in re Hugo, ſat eſſe, ſi poſtmodum hoc euenerit: non admittens, vt id ab initio exigatur tunc enim ſecundum eum pluris non aſtringitur mulier, quam reus. Cuius opinionis fuit etiam Butrigarius: motus, quòd in ea l. ſi apud non diſcutiatur, an qui ſoluendo nõ eſt, poſsit aut non poſsit fideiuſſorem dare? ſed vtrum per mulieris interuentum minor ſit læſus? vbi verò ab initio ſoluendo is non fuit, mulieris interceſsione lædi non potuit, quia nequiuit ſe Velleiani exceptione defendere. Sed Bar. cum doctorum ſequiore turba putarunt in ea l. ſi apud. gloſſam melius loquutam. In quam opinionẽ ducitur hac ratione, quia cum ab initio ſoluendo non eſt debitor, eſt veriſimile, creditorem magis idoneũ debitorem cupere, qui veriſimiliter nollet cum tamen inope debitore contrahere, argu. l. quoties. ff. qui ſatiſdar. cogã. & ea ratione minorem contra mulierem iuuandum eſſe, ac ceſſare Senatuſconſulti Velleiani exceptionem. Ego verò exiſtimauerim, idem iuris & rationis vtroque caſu ſtatuendum. & l. ſi apud, bino
3 caſui eſſe adaptabilem. Me autem in eã trahit ſententiam, quòd illa l. ſi apud, generali ſermone loquatur: quia dicat ſi ſit ſoluendo prior debitor, nulla diſtinctione facta, an ex poſtfacto, an ab initio euenerit. Præterea ibi diſceptatur, an nũ per mulieris interceſsionem, quæ obligationem nouauit, cenſeri læſus debeat. Deciditur autem læſum eſſe, vbi ſoluendo non eſt. Hoc autem, quòd ſoluendo non ſit, poteſt ab initio & ex poſtfacto eueniſſe. Nam etſi ab initio ſoluendo eſſet, ſi tamen ex poſtfacto talis eſſe deſineret, haud dubiè lęderetur minor, & ita locus eſſet reſtitutioni. Ex his igitur habes elucidatum præſcriptum articulum vtrum minor aduerſus mulierem Velleiano tutam ſit reſtituendus?

Pater filij nomine, etiam eo reclamante, poteſt reſtitutionem implorare.

SVMMARIA:

1 *Pater, inuito filio, vbi de peculio filij cauſa obligatur, reſtitutionem impetrare poteſt. quod in alijs minoris cognatis non procedit, etiamſi hi ex adoleſcentis voluntate reſtitutionem impetrauerint.*

2 *L. 3. § ſed vtrum. ff. de minorib. conciliatur cum l. patri pro filio. ff. eod. tit.*

CAPVT CCLXXXV.

PAtri pro filio omni modo præſtanda eſt reſtitutio, etiam ſi reſtitui filius nolit. Ratio au-
1 tem ex eo deſumitur, quia tunc patris agatur periculum, cum is pro filio de peculio teneatur. Cæteris autē cognatis, agnatis, & alijs, qui minoris ſūt affines, hoc non conceditur, etiam ſi hi ex adoleſcentis voluntate reſtitutionem impetrarint: & ita deterioris ſunt conditionis ipſis parentib. hoc tamen non procederet, vbi talis eſſet adoleſcens, vt meritò ei bonis deberet interdici: quæ ſunt annotata in l. patri pro filio. ff. de mino. E cuius legis medulla Bart. exiſtimauit poſſe deſumi, in caſibus, quibus ſpeciale mandatum exigitur, eſſe pro alio coniunctam perſonam admittendam, vbi maximè de illius proprio intereſſe diſputaretur. Quòd ſi de alieno eſſet quæſtio, ſecus ſtatuendum: vt hæc propoſitio poſſit ſic concipi: Ego tanquam perſona coniuncta, & pro meo intereſſe. ad quod facit l. quinquaginta ff. de probatio. & quæ deſumuntur ex l. iuriſgentium. §. ſi paciſcar. ff. de pactis. Et ita regulariter perſona coniuncta non admittitur, vt pro alio agat, potiſsimum reclamante tali coniūcto. tamen ſi tanquam coniunctus egerit, vt pro ſuo intereſſe, auditur etiam inuito reo. Et hoc eſt conſiderabile in patre, reſtitutionem filij nomine impetrāte. hic enim, etiam reſpuente & contradicente filio, reſtituitur. ad quorum confirmationem faciunt l. ſi cum dotem. §. quòd ſi is. ff ſolut. matrimon. & l. ſed ſi vnius. §. ſi filio. ff. de iniur. Sed aduerſum eius l. patri deciſionem, Gloſſematarius ſub ea adfert in oppoſitum l. 3. §. ſed vtrum ff. de mino. ſub ver. ſed an hoc auxilium, cuius verba ſunt hæc: Filius in poteſtate permanens, etiam ſi inuito patre ex condemnatione conuenitur, auxilium tamen ipſe debebit impetrare, ſi modò conueniatur. Adijcitur demum: Sed an hoc auxilium patri quoque proſit, vt ſolet interdum fideiuſſori eius prodeſſe. & ibi deciditur, non profuturum, ex quibus verbis elicitur, non poſſe pro filio a patre reſtitutionem peti, cum, ſi ea filius petat, patri non proſit: & tamen correlatiuorum eſt eadem diſciplina: vt quod vno caſu ſtatuitur, in alio debere procedere ſit vel exploratiſsimum. Cuius §. mentem gloſſa eodem loco extricans, docet meritò in ea l. patri. patrem etiam nolente filio reſtitui, quia ſecundū eum legis caſum filius conueniebatur actione legis Aquiliæ pro damno ab eo dato, vt poſſet filius nolente patre reſtitui, lata tamen in filium ſententia, argum. l. 3. § idem ſcribit. ff. de pecul. Aliorum verò fuit iudicium, ibi patrem pro filio cōuentum: ſed cum hac qualitate, quòd eſſet filij legitimus defenſor, ſeu adminiſtrator: & ita, eo inuito & nolente, reſtitui debere. quod ſecundum eos non procederet, vbi ſuo nomine conuentus eſſet. tali enim caſu ceſſare reſtitutionē. Hæc ille. Mihi tamē nullo modo accedit prior ea ſolutio, quòd in l. patri. filius damnū per ſuam culpam citra dolum dederit. eſt enim ea declaratio ab ipſo verborum contextu alieniſsima, cum is textus generaliter loquatur, & admittat damnum etiam dolosè ab eo illatum: quod in eo § ſed vtrum, non video efficaciter probari. Nam etſi textus dicat, filium ex condemnatione conuenium, non ſequitur, quòd ob dolum ſit paſſus condemnationem. potuit enim ciuilis eſſe condemnatio, & talis, quæ illius culpa cauſata fuerit. Quare putauero, ſenſu alio, & longè diuerſo interpretamento eos textus ſic poſſe concordes reddi, vt nihil diuerſum in eis ſtatui ſis cogniturus. Nam primùm non eſt abſurdum, in ea l. patri, dādam patri pro filio, etiam eò reclamante, reſtitutionem, cùm id fiat, quia patris verſetur periculum. ſic enim ſuadet æquitas, patri eſſe ſuccurrendum, cuius agatur negotium. & ita ex oppoſito, vbi de peculio non obligaretur pater, nō eſſet ſimili ratione reſtituendus. Quod autem attinet ad §. ſed vtrùm, nihil eſt in eo repugnantiæ, ſi benè illius mens exquiratur. Quod enim in eo dicitur, filium ex condemnatione etiam patre inuito

uito poſſe reſtitui, nec id auxilium patri profuturum, nullo modo refragatur ei l. patri. ſunt enim ij caſus diuerſi, & omnino diſtincti, quòd pater inuito filio, vbi de peculio alias obligatur, poſsit reſtitutionem impetrare: & quòd filius inuito patre reſtitutionem aſſequatur, vbi a cõdemnatione præambula actus ſumpſit originem: nec id auxilium patri profuturum. Quare autem non debeat tale auxilium prodeſſe, eſt, quia eo caſu non obligabatur pater de peculio. Is autem intellectus planè deſumitur ex eo §. ſed verum. in quo expreſsim dicitur, ſi de peculio teneretur pater, quia tunc ſua intereſſet, poſſet reſtitui. Sic ex his liquidò conſtat, hos textus inter ſe nõ pugnare: vt ſit hoc modo reſoluenda aſſumpta difficultas, dandam eſſe patri pro filio etiam inuito reſtitutionem, vbi pater de peculio teneretur, alias ſecus.

Si minor cõditioni, ſub qua hæres inſtitutus fuerit, non ſatisfecerit, an poterit reſtitui vt eam adimpleat.

SVMMARIA.

1 *Minor etſi conditioni, ſub qua hæres inſtitutus fuit, non ſatiſfecerit, tamen reſtituitur.*

2 *Reſtitutio minori competens fauorabilior eſt ea, quæ abſenti Republicæ cauſa conceditur.*

3 *Abſens Reipub. cauſa ſi conditioni, ſub qua legatum ei relictum eſt, non ſatiſfecerit, reſtituitur.*

4 *Reſtitutio in minorum fauorem introducta eſt.*

5 *Minor etſi defuncti poſtremum impugnans iudicium, ipſo iure legato, ſibi relicto, ſit priuandus: nihilominus reſtituendus eſt tamen aduerſus lucri omiſſionem.*

6 *Hæres eccleſia reſtituitur, etiamſi legati conditionem non adimpleuerit: licet huic ſententiæ contrarium ſtatuatur nu. 7. quod improbat Auctor num 8. 9. 10.*

11 *Minorem hæredem poſſe reſtitui, vt conditioni, in teſtamento appoſitę denuo ſatisfaciat, caſu quodam ex praxi deſumpto, demonſtratur.*

CAPVT CCLXXXVI.

ADmitte, fuiſſe minorem hæredẽ inſtitutum, vt intra menſes ſex Capuam proficiſceretur, aut centum Titio perſolueret. Cæterum ſi is per negligentiam tali conditioni non ſatisfecerit, poterit
1 num reſtitui, vt rurſus eam adimpleat conditionem? Quòd autem locus ſit reſtitutioni, allegatur in eam rem l. 3. §. & ſi hæres ſit inſtitutus. ff. de minor. habet enim is tex. Et ſi hæres ſit minor inſtitutus, ſi a patre in diebus centum ſit emancipatus, moxque eius rei patrem certiorare debuerit, nec fecerit, danda erit in integrum reſtitutio, parato patre hunc emancipare. quaſi ſimili ratione deſumatur, ſi paratus ſit filius conditioni pa-
2 rere, ad id via reſtitutionis admittendum. Comprobatur hæc opinio ſequente fundamento: Longè fauorabilior eſt reſtitutio minori competens, quam ſit ea, quæ abſenti Reipub. cauſa conceditur: quod deſumitur ex l. final. ff. de in integrum reſtitutione, vbi non valet ſententia contra minorem indefenſum lata, vt in l. cum & minores. C. ſi aduerſ. rem iudic. & tamen tenet, ſi in abſentem cauſa Reipublicæ fuerit pronunciata, maximè vbi is ex tali cauſa abeſſet, ob quam dimitti ab eo procurator debuerit. quod etiam teſtatur Barto. in l. 1. ff. de diuerſ. & temp. præſcrip. & in l. 2. ff. ſi quis caut. & plenè a Canoniſtis in c. querelam. extra, de procurator. Quibus ita in eam rẽ
3 præmiſsis, certum eſt, abſentem cauſa Reipublicæ debere reſtitui, ſi is, dum abſens eſt, conditioni, ſub qua legatum eſſet ei relictum, non ſatisfecerit: vt eſt in l. ſi in annos. ff. ex quib. cauſis maior. vbi dicitur, ſi in annos ſingulos, quib. moram in Italia traheret, relictum ei fuerit legatum, demum cum cauſa Reipublicę

abeſſe cõtigerit, vt illud legatum capiat
ita reſtituendum, ac ſi præſens fuiſſet. qui
textus eſt ad id omnino clarus, imò lon-
gè efficacius aliud probans locum eſſe re
ſtitutioni, vt adimpleatur conditio: quæ
tamen verè non eſt reſuſcitabilis, cũ eſſe
4 non poſsit, vt quandiu is abfuit in Ita-
lia, præſens fuerit. Accedit etiam, reſti-
tutionem in minoris fauoré dari, l. poſt
legatum. §. ætati. ff. de his quib. vt indig.
iuncta doctrina Bar. in l. tutorem. ff. eod.
tit. & in l. Polla. C. de his quib. vt indig. è
5 quibus legibus deſumitur, quòd etſi mi-
nor defuncti poſtremum impugnans iu-
diciũ, ipſe iure legato, ſibi relicto, ſit pri-
uandus, nihilominus reſtituendus ſit ad-
uerſus lucri omiſsionem: vt ſimili ratio-
ne diſponi idem debeat, cum non eſt ab
eo adimpleta cõditio. Teq; is textus duo
docebit: primum, reſtituendum mino-
rem, vt conditionem impleat. Secundũ,
poſſe minorem reſtitui, qui legato priua-
tus eſt, quòd defuncti iudicium impu-
gnarit, vt, eo non obſtante, legatũ denuo
aſſequi debeat. Confert etiam in prioris
opinionis tutelam, quod expreſsim de-
ducit Bald. in l. pupillorum. C. de repud.
6 hæred. quòd cum Eccleſiæ ita relinqui-
tur hæreditas, ſi intra annum monaſte-
rium ædificarit, & non adimplendo, eo le
gato priuetur, ac in tertiũ transferatur:
eſt tamen, quòd huic negligentiæ per re
ſtitutionem ſuccurratur. qui caſus eſt ad
huc cæteris longè efficacior & concludẽ-
tior, quia eſſet a teſtatore adiecta condi-
tio, priuari debere Eccleſiam legato: &
id in eum, cui ius erat quæſitum, transfe-
rendum, & ita reijcienda reſtitutio. quæ
tamen ſecundum ipſam admittitur, vt
non pari, immo maiori ratione debeat
priore exemplo & in aſſumpto themate
7 diſponi. Sed hæc à verò abeſſe quidã cre
diderunt, contrariam opinionem tutati:
primum moti per cap. verũ. extra, de cõ-
dit. appoſ. in quo diſponitur, ſi ſub certa
conditione donatũ aliquid Eccleſiæ fue-
rit, ſed ea lege adiecta, vt omnino condi-
tioni ſatisfaceret, aliàs tali re donata pri-
uaretur, & ad donantem reuerteretur:
ſi poſtmodum talem conditionem non

adimpleuerit Eccleſia, reſoluitur ea do-
natio, vt res mero iure donantem ſequi
debeat. quòd ſi mero iure, ergo ceſſare
debet reſtitutio, alias fruſtra ibi diceretur,
rem ad donantem reuerti. Adeſt
his l. cum pupillus. ff. de condit. & demõ.
vbi ſi à pupillo ſit aliquid percipiendũ,
modò is conditionem, qua à teſtatore
grauatus eſt, adimpleuerit, poteſt ſibi pu-
pillus præiudicare, ſi tali conditioni nõ
ſatisfecerit: cuius incommodi fruſtra ha-
beretur conſideratio, ſi ad id poſſet re-
ſtitui. Et ſi quis ſecundam hanc ſenten-
tiam tutari niteretur, poſſet me hercule
facile reſpondere ad ea, quæ in oppoſitũ
adlata primum intellexiſti. Nam quod
attinet ad §. ſi hæres, videtur is textus
bene declaratus, non vt eam, pro qua
eſt adductus, ſententiam, ſed poſtre-
mam hanc comprobet: potiſsimum
ponderato eo, quod ibi habetur, Para-
to patre eum emancipare: quaſi ex op-
poſito ſenſu deſumatur, ſi recuſet pater
emancipationem præſtare, reijciendam
reſtitutionem: ita vt id ſecundum eam
declarationem à patris voluntate pen-
deat, non autem vt ſimpliciter & abſo-
lutè debeat pupillus reſtitui. Conſide-
rari etiam poteſt ad ſecundam oppoſi-
tam rationem, quòd conditio, de qua
in ea lege ſi in annos ſingulos, ſit reſuſci-
tabilis, & quæ renouetur. Nam qui ab
Italia abfuit, poterit offerre, ſe poſtmo-
dum & in futurum in Italia moraturũ,
& ita temporis vti compenſatione, vt res
eò perinde poſsit reduci & fingi, ac ſi is
primum in Italia fuiſſet. Hanc autem
ſententiam, cum à pluribus probata
eſſet, tamdiu ſum ſequutus, quamdiu
non animaduerti longè à vero abeſſe:
ſed cum verior mihi videatur contraria
opinio, cenſeo eam ſequendam, & mi-
8 norem eſſe reſtituendum: quam non
eſt neceſſe firmare alijs rationibus, quam
his, quas ſuperiore loco in eam rem ad-
duximus: ſed tantum verſabimur in re-
ſolutione & enucleatione eorum, quæ in
oppoſitum adlata ſunt: ad quæ non ad-
modum difficulter ſuppetit reſponſio,
quæ hoc modo enodabuntur vt intel-
ligetur

ligenda ſint, & procedant, attento mero
iuris rigore, non vt ob id debeat exclu-
di reſtitutio in integ. Quòd enim res do
nata ad eum, qui donauit reuertatur, vbi
talis conditio a teſtatore fuit appoſita,
id fit ſecundum iuris ſummum rigorem
qui nihil commune habet cum reſtitu-
tione in integrum, quia ſit extraordi-
narium remedium. Potuit enim pupil-
lus, iuſto impedimento detentus, tali cō
ditioni non ſatisfeciſſe. Quæ ſolutio e-
tiam adaptari poterit l. cum pupillus,
præallegatæ. Ad alia autem ſuppetit re-
9 ſponſio, & ſic nō aduerſatur declaratio,
quam præmiſimus ad eum §. ſi hæres
ſit inſtitutus. Solet enim reijci argumen
tum a ſenſu oppoſito ſumptum, vbi re-
ſultaret abſurdus intellectus, vel alias le-
gum correctio, quæ hoc caſu fieret. Fie-
ret autem, quia ſecundum eam interpre
tationem is §. diſcederet ab eo, quod ſta
tim in eius principio fuerat præmiſſum.
Præterea illa verba: Parato patre eum
emancipare, non inducunt, quòd talis e-
mancipatio pendeat a patris voluntate,
vt ſi nolit filium emancipare, non poſsit
filius reſtitui, vt legatum aſſequatur. ſat
enim iudicatur ad hoc, vt filius cōditio-
ni ſatisfeciſſe cenſeatur, vt is poſtmodū
patrem interpellet, qui eum reſtituat.
nam cum hoc pacto per filium non ſtet,
10 non eſt, quod illi poſsit imputari. Quod
etiam dictum eſt, agi in eo §. ſi in annos,
de conditione, quæ eſt reſuſcitabilis: &
poſſe eo actum reduci, ac ſi eſſet in Ita-
lia habitatum: non video, quomodo hoc
defendi aptè poſsit: immo quam is ſen-
ſus ſit abſurdus, vel res ipſa teſtatur:
quia cum velit hic reſtitui, vt pro eo tem
pore, quo abfuit, legatum aſſequatur,
quomodo poterit cenſeri in Italia tunc
temporis præſens fuiſſe? Eſt enim ſecun
dum teſtatoris mentem habenda prio-
ris temporis lapſi ratio, non autem futu-
ri: vt non ſat ſit allegare, quòd hic per
ſex menſes poſtmodum in Italia habi-
tabit. erat enim fixus terminus eorum
ſex menſium, qui iam præterierant: vt
hoc modo non ſit verè talis conditio re-
ſuſcitabilis. Et ita ex his optimè habes
enucleatum, poſſe minorem reſtitui, vt
tali conditioni denuo ſatisfaciat. Accidiſ
ſe quandoque in praxi memini caſum,
ad hoc mirè conuenientem. Inſtituerat
teſtator minorem hæredem, ea lege, vt
is eius domum habitaret, & ibi alimen-
11 ta aſſequeretur ab his, quos eam in rem
deſtinarat. Cæterum nec eam domum
habitauit minor, nec etiam alimenta ibi
percepit: tenebatur autem talibus ſatiſ-
facere conditionibus, ſi hæreditatem vel
let aſſequi: qua cum ſe priuatum agno-
ſceret, petijt reſtitutionem, vt denuò ea
conditionem adimpleret. Dubium autē
in hoc verſabatur, quia per reſtitutionē
reponatur omnia in ſtatum primæuum.
quod non videbatur huic caſui adaptari
poſſe, cum non poſſent præterita alimē-
ta non præſtita reſtitui, minus etiam fu-
tura. & eam opinionem eſt ſequutus Cor
neus conſi. 184. 3. volu. Ego verò ab il-
lius opinione deficiendum ſemper cre-
didi, & poſſe reſtitui minorem, vt eam
adimpleat conditionem. nam pro præte
ritis ſatis ſuadet ratio: quia non peten-
do minor ea tacitè remiſerit: quæ re-
miſsio cum læſionem inducat, cauſat re-
ſtitutionem. decedit autem tantum à mi
nore, quod ſua facilitate eueniſſe iudi-
catur, l. ait prætor. §. fina. ff. de minor. Si
verò futura ſpectes, vel res ipſa teſtatur,
minori extraordinario remedio conce-
di: quia ſi ea non aſſequatur, omnino læ-
detur: & certum eſt, poſſe minorem re-
ſtitui, vt conditioni, quam non adimple
uit, pareat. Nec aduerſatur, quod per
hanc reſtitutionem reponantur omnia
in ſtatum priſtinum: immo dico planè
eò rem reduci, vt ſi is reſtituatur,
aſſequatur non ſolum præteri-
ta, ſed & futura alimen-
ta. Præterita au-
tem ſatis
æſtimari poterunt. & ita non vi-
deo, quare ad id non
ſit reſtituen-
dus.

Vtrùm, qui minoris hæres eſt, admittendus ſit via reſtitutionis, qui non adimpletæ à defuncto conditioni ſatisfaciat? & non incongrua ad hanc aleam de matre afferuntur, cuius cōſilio filia minor ei non paruiſſet conditioni.

SVMMARIA.

1 *Filia contra conditiones in paterno teſtamento comprehenſas, matris inducta conſilio, matrimonium contrahens, & hærede matre vel Eta vitam finiens, mater a reſtitutione videtur excludenda per l. pater Seuerinā ff de cond & demon. & rationes ab Auctore adductas nu. 3.*

2 *Mater filiæ, conditiones paternas non adimplentis hæres, reſtitutionis beneficio gaudet ex ſententia Curtij: quam tandem & Auctor certis innixus rationibus, approbat, nu 4.*

CAPVT CCLXXXVII.

SVbiungetur his quotidianus ac frequens & elegās admodum articulus, quē proponit Curtius conſil. 67. Eſt autem huiuſcemodi: Pater, cui vnica erat filia, ſuo teſtamento diſpoſuit quomodo vellet eam nubere: adiectis quibuſdam conditionibus, ſecundùm quas eſſet cōtrahendum ab ea matrimonium, puta præfixo nubēdi tempore, & ſimilibus alijs adiectis. Cæterum accidit, vt patre prædefuncto, filia materno inducta conſilio, aliter quā iuſsiſſet pater, matrimonium conſummaret. cum demum ſuum diem poſtmodum obijſſet hæc filia, relicta matre hærede, petijt mater, ſe ad id reſtitui, quod nō ſatisfeciſſet filia paternæ voluntati: & ab
1 ea tanquam filiæ hærede ea implorabatur reſtitutio. Quòd autem abneganda ſit reſtitutio, Curtius in eam opinionē adfert l. pater Seuerinam. ff. de condi. & demonſtra. in qua ſub eius initio diſponitur, ſi teſtator centum puellæ legauerit, hac conditione appoſita, Modò Titio nuberet: ſi demum alium ſibi maritum adſciſceret, legatum illud in tertiū transferetur. porrò ſi puella nondum annos duodecim nata, ab humanis eximatur, vult eo loco lex, legatum non deberi: quia in eius puellæ perſona non potuerit talis conditio deficere: quaſi ex oppoſito ſentiat textus, ſi tunc, cum deceſsit, nubilis eſſet ætatis, citra omnem dubitationem fuiſſe legatum tertio quæſitum. ſi quæſitum, ergo ceſſaturam reſtitutionem. Facit denique in eandem ſententiam, teſtatoris poſtremum iudiciū debere exactè obſeruari, vt eſt in l. in cōditionibus primum locum. ff. de cond. & demon. Sequitur tamen Curtius con-
2 trariam opinionem: motus primum, quod hæc mater, tanquam filiæ hæres, reſtitutionem impetret: quæ vt non abnegaretur filiæ, ſi dum viueret, eam peteret, ita nec etiam matri. Trahitur & alia in eandem ſententiam ratione. nam vt minor omittēdo etiam per culpam reſtituitur: ita etſi culposè aliquid commiſerit. id autem ita teſtatur Bar. in l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. ff. de min. & pleniſsimè in l. cum filius. §. in hac: ff. de verb. oblig. vbi aſſerit, non refragari, quod habetur, voluntatem teſtatoris ad amuſsim eſſe obſeruandam. id enim ſecundum eum procedit, quatenus talis voluntas non repugnaret legis diſpoſitioni. priuaretur autē minor reſtitutionis beneficio, quod eſt a lege in minorū vtilitatem & ſummum fauorem introductum. ad quod facit in argum. l. ſi arrogator. ff. de adopt. iuncta l. 1. §. ſi impuberi. ff. de collat. bono. teſtatur autem Curtius, in ſimili facere, quod eſt in l. paterfamilias. ff. de hæred. inſti. Præterea tuetur huic matri tanto magis ſubueniendum, quòd eius conſilio a patris voluntate diſceſsiſſet filia, penſata maximè honeſtate, arg. l. tutorem. ff. de his quib. vt indig. & l. qui cum

ma-

maior.§.fin.ff.de bonis lib.hæc Curtius.
3 Dum tamen priuato ſtudio liceret eius articuli veritatem apud me excutere, mihi primum in mentem venit, ſatis ieiunè & frigidè ab eo conſideratum, matri eo facilius eſſe ſuccurrendum, quòd eius conſilio filia paternam voluntatem non ſit ſequuta: qui ſentiam, ea ratione potius debere negari reſtitutionem. Quòd autem hoc argumentum ſit inefficax, do ceo: nam matri eſt imputabile, cur ad id filiam induxerit, quæ honeſtius, immò ciuilius egiſſet, ſi filiam coegiſſet paternam voluntatem ſequi. Atque hac ratione cõfutari etiam poteſt, quod ſupra eſt adlatum: Sic eſſe matri, vt filiæ, reſtitutionem concedendam. intelligis quippe, diuerſam vtroque capite rationem ſtatui. Eſt & vnum aliud omnino reſtitutioni obſiſtens, quòd legatum tertio ſit quæſitum. ſi enim inhærendum duxeris themati aſſumpto, quòd intra aliud tempus iuſsiſſet pater filiam nubere, intelliges eò exemplo Curtij mentem omnino euerti. Nam ſi præfixus eſſet ad nubendum trium menſium terminus, nec intra eum ſit nuptum, non poterit hoc efficere & operari reſtitutio, vt perinde iudicari debeat, ac ſi filia intra id tempus nupſiſſet: ne alias plus operetur fictio, quam veritas. Nec eſt, quòd hoc capite reſtitutio poſsit rẽ, de qua agitur, in ſtatum priſtinum reducere. Diſtincta eſt enim ratio, quare ſecus operetur in contractu reſtitutio, vbi ad eius contractus reſciſsionẽ a minore tenditur: quia poterit poſtmodum minor, reſciſſo contractu, vtiliorem concipere. at ſi vellet filia per reſtitutionem in integrum legatum aſſequi, oporteret poſt eam negligentiã & temporis lapſum denuo ab ea matrimonium contrahi, & voluntatem teſtatoris ſequi: quod cum impoſsibile ſit, di-
4 cendum eſt, ceſſare debere reſtitutionẽ. Verior tamen eſt Curtij ſententia, vt matri ſit hoc capite danda reſtitutio. Sunt enim in hanc aleã fundamenta, quæ præmiſimus, mirè conuenientia, cum etiam opportunè reſponderi poſsit præſcriptæ conſiderationi: quam tam vrgere in Curtium diximus, nõn poſſe operari reſtitutionem, vt nuptũ a filia fuerit eo tempore, quo debuerat. Nam etſi infectus eſſe actus nequeat, non tamen ſequitur ex eo debere reſtitutionem abnegari. cuius rei ſimilia mille habes alia exempla, in quibus minor reſtituitur, qui præſcriptæ a teſtatore conditioni non ſatisfecit. nam hoc præcipuè ſpectatur, an læſus ſit. Læſio aũt hoc caſu tam aperta eſt, vt alia expreſsione non egeat. Nec matri obeſt, quo a reſtitutione ſecludi debeat: quia præter maternum officium conſuluerit filiæ a patris voluntate deficere. Potuit enim mater iuſta ad id ratione duci, potiſsimũ habita temporis conſideratione, aut filiæ complexione, quæ longè maturiorem in ea ætatem exigeret. Præterea attendendum eſt, peti hanc reſtitutionem a matre, quòd ſit hæres filiæ, & cum hac qualitate, nõ autem ex perſona propria: & ita cum ad hæredem trãsfundatur beneficium reſtitutionis in integrum, æquiſſimum erit, vt mater hanc impetrare poſsit, & obtinere debeat. Itaq; hac via extraordinaria auocabitur legatũ ab eo, cui ex defuncti mente quæſitum fuerat.

Vbi fratri prius, quam moreretur, delata fuit hęreditas, nec ab eo adita poterunt ne huius pater, mater, & reliqui hæredes reſtitui, vt eam hæreditatem adeant?

SVMMARIA.

1 *Frater hæreditate delata ante mortem non adita patri, matri, ſororibusq; ſuperſtitibus implorãdæ reſtitutionis ius relinquit.*
2 *Mortis & abſentiæ in obtinendo reſtitutionis beneficio eadem prope habetur ratio.*
3 *Minor in mortis articulo conſtitutus ſi delatam hæreditatem non adierit, talis læſio effingitur in minoris vita perfecta ad hoc vt ad ſuum hæredem tranſmittatur: & per conſequens ad hæreditatis aditionẽ ad*

miſſi dẽs: quod fuſius explicatur num. 13.

4 *Abſens Reipublicæ cauſa ſi bonorum poſſeſſionem non petieris, & intra tempus, quo eam petere poteras, deceſſeris, hæres ipſius ſecundum iuris rigorem non reſtituitur.*

5 *Infans ſi prius obeat quaam delatum hæreditatem adierit, cenſetur pro non delata hæreditas ad hoc, ut ad alios tranſmittatur. & tali caſu reſtitutio minimè petenda.*

6 *Minor aut eius hęres non, niſi aduerſus damnum, quod paſſi ſunt, debent reſtitui.*

7 *Verbum Peruenire in l. ſi infanti. C. de iur. delib. cum effectu intelligendum eſt. & in quib. id procedat, num. 12.*

8 *Infantem deterioris conditionis effici, quam minorem & maiorem 25. annis, iniquiſſimum eſt.*

9 *Aetas pupillaris maiore fauore, quam adulta, digna cenſetur a lege.*

10 *Ad verba l. ſi infanti, ubi dicitur, hæreditatem pro non delata eſſe habendam, intellectus Socini.*

11 *Reſtitutio in integrum quandoq; aduerſus iuris & de iure (quod aiunt) præſumptionem admittitur.*

14 *Decedens hęreditate nõ adita eãm nõ tranſmittit, neque reſtitutionis beneficium neceſſarium putatur, niſi cũ minore alia qualitas concurrat, ex opinione Caſtrenſis: a qua diſceditur num. 15.*

16 *Abſens non in eo læſus videtur, quòd non adijt, ſed quia hæreditatem non agnitam tranſmittere non potuit, ſecundum Angelum: quem tamen Auctor refutat numero 17.*

18 *In eo qui ſtatim a delata hæreditate moritur, non attenditur, quòd eandem aſſequi non potuit, cum penes eum vel momẽto temporis futura eſſet. quod lex non conſiderat, cui contradicit Auctor numero 19.*

20 *Abſens, minor, aut infans, ſi delatam hęreditatem intra tempus a lege præfixum nõ adierint vel non agnouerint, hęredibus ipſorum reſtitutio ex æquitate competit.*

21 *L. Pantonius ff. de acq. hær. duos caſus, & vtriuſque ſeparatam rationem continet: quod vide in contextu.*

CAPVT CCXXXVIII.

SI iuris communis diſpoſitionẽ
attenderis, vbi decedit ab inteſtato frater, ſuperſtite patre, matre, & ſorore, certum
eſt, ſororem ad præmortui fratris ſucceſ
ſionem æqualiter cum patre & matre in
viriles partes admitti, vt eſt in Authen.
defuncto. C. ad Tertul. Sic cõmuni hac
deciſione ita pręmiſſa, finge (vt exemplũ
habeas, quod iam proponendum duximus) huic fratri, prius, quam moreretur, delatam hæreditatem: quam tamen
ante mortem non adijſſet: an num huius
hæredes, quales ſunt pater, mater, & ſoror ſuperſtites, poterunt implorare reſti
tutionem, vt eam hæreditatem adeant,
ſiue minores ſiue maiores effinxeris? an
etiam his maioribus ſit ex clauſula illa ge
nerali, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. ſub-
1 ueniendum? Quòd autem debeant re-
ſtitui, ſuadet vnum: quòd certũ ſit, mor
tem & abſentiam ſimul ac viciſſim coniungi, & vtriuſq; copulationem hunc
producere effectum, vt debeat ex læſione tali competere reſtitutio, quamuis nõ
fuerit in vita defuncti conſummata: idq;
apertè deſumitur ex l. Pantonius. ff. de
acquiren. hæredit. in qua deciditur, pro
obtinenda in integrum reſtitutione, mor
tem & abſentiam æquiparari, & pari ratione idem cum minore & filij morte di
ſponi: qui eſt caſus adhuc priore fauora-
2 bilior. Si igitur mortis & abſentiæ pro
conſequenda in integrum reſtitutione
fiat copulatio & coniunctio, quare non
eadem ratione minoris ætatis cumulationem cum filij morte admittes? quòd
maximè liquidum ſit, magis minori,
quam ei qui abſens eſt cauſa Reipublicæ, fauendum? Eſt & aliud, hanc opi-
3 nionem adiuuans. nam ſi acciderit, vt mi
nor, qui in extremo mortis articulo eſt
conſtitutus, adire hæreditatem nequiuerit, vt eſt in l. fina. ff. quando dies leg. cedit. talis læſio, ſi ſtrictum ius attenderis,
effingitur in minoris vita perfecta, ita vt
ad eum, qui ſuus eſt hæres, tranſmittatur. quod plenè comprobat Bart. in ea L.
Pan-

Panionius. & l. qui duos. ff. de rebus dubijs. Quæ duo ſatis teſtãtur, debere hos hæredes ad hæreditatis aditionem reſtitui, quia læſio fuerit in minoris vita conſummata, cùm ei fuiſſet ius quæſitum, & decreta hæreditas. Qui verò ab ea opinione deſciſcunt, adferunt illam l. Pantonius. quam tamen contrariæ ſententię fautores ſuę intentioni deſeruire aſſerũt In ea enim habetur: Si abſens Reipub. cauſa bonorum poſſeſsionem non petie
4 rit, & intra tempus, quo eam petere poterat, deceſſerit: ſecundum iuris rigorem non eſſe illius hæredem ad id reſtituendum: cùm viuens, vbi deceſsiſſet, nõ fuiſſet excluſus. quaſi is tex. velit, læſionem, quæ in extremo mortis articulo accidit, conſiderabilem non eſſe. his accedit l. ſi
5 infanti. C. de iure delib. in qua diſponitur, mortuo infante prius, quàm delatã hæreditatem adijſſet, pro non delata cenſeri, vt ad alios transmittatur: & ita non
6 eſſe petendam reſtitutionem. Quare autem peti non debeat, eſt: quia minor aut eius hæres, niſi aduerſus damnum, quod ſunt paſsi, non debeant reſtitui, l. ait Prętor. § fin. cum l. quæ ſequitur. ff. de mino. Si igitur eò res reducatur, vt non cẽſeatur delata hęreditas, quid ex eo minorem damnum paſſum aſſeres? ita vt optimo iure non debeat illius hæres reſtitui. Ponderandum eſt autem, eo loco præcipuè, verbum illud Peruenire, appoſitũ in ea l. ſi infanti. cuius vocabuli hæc
7 eſt natura, vt cum effectu ſit intelligendũ, l. 2. §. perueniſſe. ff. de hæred. vel act. vend. Quòd ſi concederetur reſtitutio, non transferretur in tertium tale legatum: nec ea verba aliquem effectum producerent. Ad hęc Soc. conſi. 153 vol. 2. dum hanc materiam elucidare nititur, & ea contraria extricare, refert, poſſe prima manu defendi, locum eſſe pręfato caſu reſtitutioni: ſed quæ debeat his hæredibus, ſi minores ſint, concedi, ſed tanquam maioribus, & beneficio generalis clauſulę, Si qua, mihi iuſta cauſa, &c. non aliàs. Aequitas autem ſumit ex eo fundamentũ, ꝙ cùm huic, dum viueret, delata eſſet hæreditas, cenſeatur eſſe ei in conſequentiam ius quæſitum: qui tamen fateatur, rem eſſe in infante magnę dubitationis: vt eſt in ea l. ſi infanti. per quã diſponitur, negotiũ eò reduci, vt ſit perinde, ac ſi delata infanti non eſſet hæreditas. Tandem teſtatur, communem ſententiam eò deflectere, vt in infante idẽ debeat ſtatui: quia aliàs eſſet iniquiſsi-
8 mum, infantem effici deterioris conditionis, quàm minorem aut maiorem 25. annis, vt ſecundum eam Raphael Cumanus & Caſtren. ea ratione moti ſint, vt hanc de infante ſententiam fixo ſint pede ſequuti in ea l. ſi infanti. Aſſeritur denique ab eo ſub eodem conſi. ita obſeruatum Florentiæ, Bononiæ, ac in pleriſque famoſis alijs Italiæ locis: & in eandem opinionem declinaſſe. Onofrium
9 Peruſi. in l. j C. de reſtitu militum. quem ea ſola ratione motum dicit, quia ſit æquũ. plus eſſe infanti, quàm maiori ſeu minori accedendum. Quorum ſententia vel ex eo comprobatur, quòd in ſimili agnoſcamus, à lege magis pupillarem, quàm adultam ętatem magnifieri, vt eſt in l. 2 §. ſi pupillo. ff. pro emp. facit l. ſicut. C. de pręſ. 30. vel 40. an. iun. l. in bonæ fidei. ff. de acq. rerum dom. Putauit aũt Socinus, ſic poſſe ad eam l. ſi infan-
10 ti, reſponderi: quæ etſi dicat, hæreditatẽ pro non delata eſſe habendam, id ſit ita interpretandum, vt ad ius commune referatur, non autem vt extraordinarium abnegari debeat: ita docente Bar. in l. quã diu. ff. de acq. hære. Eadem etiam ratione confutari poſſe exiſtimauit, quod fuit pręſuppoſitum, non præſumi in dubio delatam hæreditatem, cùm quandoque
11 etiam aduerſum iuris & de iure (quod aiunt) pręſumptionem admittatur, reſtitutio in integrum, potiſsimum ex clauſula illa generali, Si qua mihi iuſta cauſa vi debitur: per quam etiam quandoque minori prouidetur: quod ſecundum cũ deſumitur ex l. ſi mater. in princ. ff. de excepti. rei iudica. & l. Imperatores. ff. eodem tit. vbi contra ſententiam, quæ in rem iudicatam tranſit, conceditur reſtitutio: & tamen certum eſt, immò indubitatum, ex re iudicata, iuris & de iure

re præſumptionem reſultare. Quod autem ponderatum fuit, verbum illud Peruenifſe, ſic debere intelligi & declarari, vt effectum aliquem progeneret, nõ producturum alioqui, ſi reſtitutioni eſſet locus, Socinus refert, id, ſi ad ius commune retuleris, bene procedere: ſed qui abnuat, ad reſtitutionem in integrũ, quòd ſit extraordinaria, referendum: vt ex his concludendum putarit, ſiue ad minorẽ aut maiorem ſiue infantem caſum aſſumptum retuleris, ętatem cũ filij morte poſſe coniungi, ita vt læſio dicatur, dũ vixit conſummata: & debere hæredes reſtitui. Quæ communis opinio hac ratione (mea ſententia) comprobari poteſt:

Nam vbi quis ita eſt in extremo mortis 13 articulo conſtiturus, vt hæreditatem adire, aut bonorum poſſeſsionem agnoſcere nequeat, æquiſsimum ſanè iudicabitur, vt dum is vixit, cenſeri debeat coſummata læſio. & hoc mea ſententia ſatis deſumitur ex ea l. Pantonius. ſub his verbis: Quòd ſi iuris rigorem ſpectes, vt læſus iudicandus non ſit. quaſi ſemper in eius poteſtate fuerit, dum vixit, per ſe, aut tutorem ſeu curatorem, hæreditatẽ adire: quaſi certum ſit, dum hic vixit, nũquam ab eo iuris beneficio excluſum fuiſſe. Ergo ſi æquitatem attenderis, locus erit reſtitutioni per quam eò res reducitur, vt fingatur lęſio in vita conſummata & perfecta: cùm poſtmodum hæreditatem, vbi eſt mortuus, adire non poſſit. argu. l. ſi filius hęres ff. de lib. & poſthum. & l. fin. ff. de condi. inſt. iunct l. pen. ff. quando dies leg. cedit. Ego verò ſola diſputationis & eruendę veritatis gratia aduerſum Communem ſic poſſe inſiſti animaduerti: & vt doceam, à rationibus legitimis ſalẽ abeſſe, ita puto docendũ. nam ſi verum ſit, læſionem talem in vita conſummatam, bene ex eo ſequitur, inſpecto ſtricto iure locum eſſe reſtitutioni, nec eſſe ad æquitatem confugiendum: per quam tamen paſsim aſſeritur, ſtabilitam eam communem ſententiam & hoc apertè determinatur in ea l. Pantonius. quæ difficultas ſemper reddit Caſtrenſem hæſitantem & dubium admodum, potiſsimum quomodo & qua via extricari poſſet, ipſo ita recenſente in l. j. de reſtit. milit. Qui tamen ſic eum diſſoluendum putauit obicem, licet admittas, conſummatam læſionem, prius quàm ſit mortuus: etiam hoc in abſente effingendo, id ob abſentiam (quod ipſe ait) introducitur, nã autem propter mortem: quæ ſola non efficit, vt reſtitutione ſit opus: quia qui, non adita hęreditate, decedit, eam non tranſmittit: nec eſſet reſtitutionis beneficium neceſſarium, niſi cum morte alia qualitas concurreret, puta minor ætas, infantia, aut in maiore abſentia: vt hac ratione ex bono & ęquo tranſmittatur reſtitutio. Eſt enim veriſimile, ſi abſens, præſens fuiſſet, aut deniq; minor ſeu infans extitiſſent prouectio-14 ris iudicij & ætatis, quòd hæreditatem delatam adijſſent: quam non adijſſe in dubio pręſumuntur, ob abſentiam, & imperfectum conſilium: vt ſecundum Caſtrenſem hoc non inducat mors ſola, ſed cum morte abſentia, & ætatis conſideratio. Hæc Caſtrenſis. Sed videndum eſt, num aliter ſentire poſsit? Nam in primis hæc illius declaratio non enodat, me iudice, difficultatem, quã is extricare nixus eſt: quia etiam ſi mors ſola non ſit ad trãſmittendam in hæredes reſtitutionem efficax, non tamen ex eo ſequitur, quin ſtricto iure competat. Præterea vt mors ſola hoc non efficit, ſic nec ſola abſentia: quare eſt, vt vtriuſque deſideretur copulatio, puta mortis & abſentiæ, aut mortis & minoris ſeu infantilis ætatis. quæ duo ſi coniunxeris, quare non operabuntur, vt ſtricto iure competere debeat reſtitutio in integrum? Nec arridet auribus præfata Caſtrenſis conſideratio, ſi 15 hic abſens, præſens fuiſſet, aut ſi minor ſeu infans conſultioris fuiſſent iudicij hęreditatem adijſſent: & ideo ex æquitate dandam reſtitutionem: quia ea ratione etiam concludit alias, quàm ex æquitate reſtitutionem dandam. Eſt præterea omnino diuinare, quòd hi hæreditatem ſeu bonorum poſſeſsionem agnouiſſent, vt ex eo Angelus in l. j. C. de reſtitu. milit. contra Caſtrenſem defendi poſſe exiſtima-

ſtimauerim, etiam ſtricto iure inſpecto
tranſmitti reſtitutionem: quem ipſe con
ſutandum ea ratione, quam iamiam prę
miſimus, duxit, quòd admittat, ſolam
mortem hoc non operari, vt tranſmitta-
tur reſtitutio, ſed à quo perpendi debue
rit, mortem cum abſentia ſeu ætate con
iūctam, id planè inducere. Solet autem
(ſecundum eum) abſens ſe læſum repe-
rire, non in hoc, quòd non adijt, ſed quia
16 hæreditatem, à ſe non agnitam, tranſmit
tere non potuit, per l. quoniam. C. de iu-
re deliberandi. & quia ius adeundę here
ditatis, aut agnoſcendæ bonorum poſſeſ
ſionis, non tranſmiſit, reſtituitur eius hæ-
res, vt demum ex defuncti perſona eam
adeat: qui putet, ſic aſſe declarandam l.
Pantonius. cenſens ſemper ſtricto iure ta
lem reſtitutionem dandam eſſe. Vt au-
tem, quid mihi ſit in eo ſententiæ, extri
cem, ego hanc Angeli doctrinam nó om
nino probo, qui aliter exiſtimauerim di-
17 cendum. Nam ab eo aſſeritur, talem ab-
ſentem minorem. ſeu infantem læſum
cenſeri: non quia hæreditatem non adie
rit, ſed quod non agnitam tranſmittere
ad hæredem nequiuerit quæ ratio mihi
omnino leuis videtur, & quę valida ratio
ne non ſubſiſtat. Nam ſi læſum admit-
tas, quia nondum agnitam hæreditatem
non tranſmiſit, nonne id effectum eſt,
quia non adierat? Sic ſi reſtituatur eius
hæres, quia defunctus non tranſmiſiſſet
hæreditatem, quam nondum adierat: ita
etiam eadem ratione reſtituitur, quia eã
non adierat. ſunt enim duo hæc tam affi
nia & connexa, vt vnum ab alio neceſſa
riò dependeat. Quid verò in tam vario
18 & ancipiti opinionum anfractu cenſeam,
paucis aperiam. Meum autem eſt iudi-
cium, ſtricto iure eam reſtitutionem nõ
competere, ſed ex æquitate dandam: ita
vt communiorem eſſe hanc opinionem
credam. & alia longè receptiorem. Qua-
re autem ſecundum iuris rigorem a re-
ſtitutione repelli debeat, eſt: quia dum
hic vixit, non fuit læſus. potuit enim vlti-
mo vitæ ſpiritu hæreditatem adire. ta-
men quia præſumitur non potuiſſet id
commodè efficere, quòd inſtante morte
humani ſenſus haberentur, vt eſt in l. hac
conſultiſſima. §. at cum humana fragili-
tas. C. qui teſta. facere poſſunt. ideo ęquũ
viſum fuit, ad hæredem tranſmittendã
reſtitutionem. Suberat tamen alia dubi-
tandi ratio, quæ eò tendit. Vbi enim ſta-
tim quis moritur, non attenditur illud,
quòd ſibi delatam hæreditatem aſſequi
potuiſſet, cùm penes eum vel momento
temporis futura eſſet: quod non inſpicit
lex. Ea autem dubitandi ratio compro-
batur in ſimili in l. fin. circiter finem. C.
de bonis lib. ex cuius legis mente Bald.
in l. fin. ff. de condict. inſt. deſumit illam
regulam Iuris (quæ habet: Quicquid ac
quirit filius, patri quærere) non procede
re, vbi filius in mortis articulo conſtitu-
tus, omiſiſſet illud acquirere: quaſi tale
momentaneum dominium non ſubia-
ceat conſiderationi. & ad id facit in ſimi
li l. mulier, alias, Sulpitius. ff. de donatio.
inter virum & vxorem: & l. cogi. §. qui ſo
lidum. ff. ad Treb. quæ ratio prima facie
vtcunque eneruat Communem eam
ſententiam, cui tamen ego omnino hæ-
rendum cenſeo: qui exiſtimem, ſic ad eã
poſteriorem dubitationem poſſe reſpõ
19 deri, verum eſſe, talis momentanei do-
monij non eandem haberi rationem,
qualem faceremus, vbi eſſet quæſtio ir-
reuocabilis dominij. ſed ex eo non ſequi
tur, quin hic, cum hæreditatem adire
potuiſſet, nec eam agnouerit, ſit læſus
quia ſi hanc adijſſet, pleno iure ad hæ-
redem ſuum tranſmiſiſſet: cuius condi-
tio effecta eſt deterior ex ea non aditio-
ne, vt meritò ex ęquitate competat re-
ſtitutio in integrum. Præterea, quod eſt
dictum de momentaneo dominio, non
eſt abſolute verum. id autem euidentiſ
ſimè doceo. Si enim hic ſolo verbo hære
ditatem adijſſet, fuiſſet effectum illius
patrimoniũ, vt in l. ſi filio §. ſed ſi plures
ff. de vul. & pup. & illud eius hrs habuiſ-
ſet, ita vt nõ momẽto apud d̃functũ fuiſ
ſet, imò perpetuò. hoc. n. eſt, ꝙ defuncti
beneficio his illud aſſequatur: & cũ ſint
20 vna eadẽq; perſona, cẽſetur iuris fictio-
ne defunctus tali hæreditate potiri. Ex
qb. omnib. ego in cã eo ſniam, ſi abſens
mi-

minor aut infans, quibus eſt delata hæreditas, intra tempora adeundæ hæreditatis à l. præfixa deceſſerint, nec eam hæreditatem ſeu bonorum poſſeſsionem agnouerint, poſſe illorum hæredes reſtitutionem impetrare, vt hæreditatẽ adeant, non ſtricto iure inſpecto, ſed ex æquitate. & hæc eſt crebrior in Iure ſententia.

21 Velim tamen tu vnũ obiter notes, quod ego quandoque apud me expendi, dum liceret excutere mentem illius l. Pantonius. quæ eſt baſis & præcipuum fundamentum totius materiæ: quod eſt, eam legem videri duos caſus complecti, & vtriuſque ſeparatam rationem conſtituere. Primus eſt, ſi is, qui hæreditatem non adijt, ſit ex deſcendentibus, puta filius, à quo non ſit materna hæreditas agnita, tunc etiam de rigore eſſe reſtituendum: ſepoſita cõſideratione, an intra vel poſt terminum is deceſſerit. Quòd ſi extraneus fuerit, & à deſcendentium albo alienus, tunc rigore inſpecto eius hæredem à reſtitutione ſecludendum, ei tamen ex æquitate ſubueniri. Vtriuſque autem exempli hæc aſsignatur ratio: quia cùm hæreditas ſit deſcendenti quaſi debita, videtur rationabile, hæredi illius potius, quàm extraneo, fauendum eſſe. Et hic intellectus primo iudicio videbatur mihi poſſe elici ex ea l. Pantonius. quod etiam ita ſenſit Ange. in ea l j. C. de reſt. milit. Verius tamen eſt, vt ſepoſito hoc intellectu, tu communem ſequare: non habita conſideratione, an, qui deceſsit, deſcendens eſſet? quia etſi deſcendentis cauſa ſit in ſuccedendo longè fauorabilior, & magis priuilegiata, quâm aſcendentis, ſeu collateralis aut tranſuerſalis, hoc tamen non euertit rationem, in qua fundatur Communis, de ſtricto iure non cõpetere, quia non ſit læſus. Cùm igitur læſus non ſit deſcendens, quare etiam ſtricto iure reſtituendum aſſeres? aliàs tu non læſo faueres.

Cùm læſus eſt minor vltra dimidiam iuſti precij, an ei competat reſtitutio in integrum?

SVMMARIA.

1 *Minori vltra dimidiam iuſti precij læſo cõpetit beneficium l. 2. C. de reſcind. vend.*

2 *Minor ſi conſultius duxerit, extraordinariũ remedium, ſepoſito ordinario intentare poterit.*

3 *Ratio auctoris, cur ex re minoris ſit, beneficium reſtitutionis potius, quàm l. 2. C. de reſcind. vendit. implorare.*

CAPVT CCLXXXIX.

SI minor dimidiam iuſti precij ſit læſus, an num reſtitui poterit? Quòd autem ſit à reſtitutione repellendus, vel hoc vnum ſuadet, quia ei competat beneficium legis 2. C. de reſcind. vendit. quod eſt ordinarium, vt in cap. cùm cauſa. extra de empt. & vend. Sed ab ea opinione
1 deficit Alex. conſi. 77. primo volumine, maximè vbi in contractu acceſsiſſet minoris ſacramentum: motus hac ratione, quia vbi à minore ſimpliciter iuratum eſt, ſe ob qualemcunque cauſam contractui non contrauenturum, ipſe tale ſacramentum ad ætatem minorem retuliſſe præſumitur, potiſsimum vbi in eo contractu facta fuit minoris ætatis mentio: aſſerens Salicetum ſequi eam opinionem in Authentica ſacramenta puberũ. C. ſi aduerſ. vend. argum. l. ſi ſeruus plurimum. §. fina. ff. de legat. primo. & l. Titia §. idem reſpondit. ff. de verb. obliga. Cui doctrinæ non accedo, qui exiſtimauerim, neceſſe non eſſe, vt in contractu ſit habenda minori, ætatis mentio, ſed quòd ſufficiat, re ipſa minorẽ eſſe. Quid enim eius opus eſt expreſsione, quod in confeſſo eſſe agnoſcitur? Qui tamen ſententiam, non eſſe à ſententia Alexandri diſcedendum: & quam paſsim ego obſeruatam

ſeruatam

ſeruatam à Senatu Dolano memini: cui
non aduerſatur, quòd minor poſsit vti
beneficio legis 2. & agere, vt reddito pre
cio, ei res reſtituatur, aut illius verũ ſup-
pleatur precium: quia vt prius habuiſti,
ſi conſultius duxerit minor, extraordina-
rium remedium, ſepoſito ordinario, in-
2 tentare, poterit ad extraordinarium, o-
miſſo ordinario, confugere. Quòd autẽ
magis conducat minori, reſtitutionem
implorare, ſatis ex eo cõprobatur, cùm
poſsit is duci aliqua affectione, vt rem
quũ vendidit, denuo habeat: quia à ſuis
maioribus proceſsit. Si etiam vti bene-
ficio legis 2. cogeretur, eſset in manu par
tis aduerſæ, ſupplendo quod deeſt de
precio, rem apud ſe retinere: vbi ſi reſti-
3 tutionem impetraret, rem aſſequeretur,
& ita, quod ex his vellet, remedijs elige-
re. Facit & aliud in eam aleam, quod eſt,
poſſe à minore reſtitutionem impetra-
ri, vbi is læſus eſt. Læſum autem nemo
probe abnegabit, quando in contractu
vltra dimidiam precij iuſti deceptus eſt,
vt huic hæream ſententiæ.

Si minor à proximiore rem venditam intra annum, vt debuit, non retraxerit, aut conſignationi pecuniæ non ſatisfecerit, vtrùm poterit ob id reſtitui?

SVMMARIVM.

1 *Minor iure retractus vſurus, ſi conſignationi pecuniæ non ſatisfecerit, reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCXC.

STatutum Burgundiæ hoc con-
tinet, proximiorem parentẽ
poſſe intra annum & diem
(quod aiunt) retrahere rem
à parẽte venditam, ab eo qui eam emit,
oblato præcio, & ſolutis legitimis expen-
ſis: quas ſi is acceptare diſtulerit, debe-
bit, qui iure retractus vtitur, pecuniam
apud iudicem conſignare, vt alium in
mora conſtituat, & ſuam is teſtetur dili-
gentiam. quæ conſignatio deſumitur ex
l. acceptam. C. de uſu. & l. obſignatione.
C. de ſolut. & liber. Sic rebus ſe ita ha-
bentibus, ſi minor rem à parente uendi-
tam reperens, tali vt decebat, conſigna-
tioni non ſatisfecerit, an num reſtitui po
terit, quo is de nouo conſignet, ita ut ei
ab aduerſa parte obijci non poſsit, quòd
ob prioris conſignationis inualiditatem
debeat à ſua petitione deficere, & planè
ſuccumbere? Nihil autem hac in re obeſ
1 ſe uideo, quo minus ſit minor reſtituen-
dus: quem ex tali manca & imperfecta
conſignatione læſum liquido pateat. ſi
igitur læſus, ergo reſtituendus. ad quod
facit l. Aemilius. & l. ſi ex cauſa. §. in cõ-
miſſum. ff. de mino. iuncta l. ſi cum mili-
tarib. C. de reſt. milit. & l. 2. C. ſi aduer.
uend. pign. Potuit autem in conſignatio-
ne errari, ſi toto ſumma conſignata non
fuerit, arg. l. quotiens. C. de diſtrac. pign.
aut ſi dixiſset, ſe uelle eam pecuniam cõ-
ſignare, nec id effeciſset, ut eſt in l. fin. ff.
de reſcind. uend.

Vtrum ſtatutum, quod arctat partes ad compromiſſum, minores includat?

SVMMARIA.

1 *Statutum cùm de habili perſona intelligendi ſit, minorem aut pupillum non includit, ſaltem ad compromiſſum quod attinet.*

2 *Minor ſatis habilis iudicatur effectus, à quo cum curatoris auctoritate ſecundum ſtatuti mentem compromiſſum eſt.*

3 *Minor etſi ſecundum ſtatutum compromiſerit, poteſt tamen contra ſententiam, ex laudo reſultantem, ſi in eum lata fuerit, reſtitui, ſecundum Alex. cuius ſententiã auctor latius deſcribit num. 4.*

Minor

5 *Minor ſecundum quoſdam poteſt reſtitui con*
tra ſententiam ab ordinario, in quem com
promiſerat latam: ſecus ſi ab eo lata vel
promulgata ſit, qui nullam iuriſdictio-
nem habet.
6 *Minor neceſſariò compromittens, puta iubē*
te ſtatuto, læſus eſſe non dicitur.

CAPVT CCXCI.

EXaminat Alex. conſi. 254. vtrum ſtatutum, quod arctat
partes ad compromittendū
minores etiam includat? ma
ximè vbi inter coniunctos ſuboritur con
trouerſa. Quòd autem ſub eo ſtatuto
non comprehendatur minor, facit, debe
re ſtatutum de habili perſona intelligi, l.
vt gradatim. § ſed ſi lege. ff. de muner. &
honoribus. Inhabiles autem nemo eſſe
1 neſcit minorem aut pupillum, ſaltē qui
compromittant, l. ſi pupilus. ff. de recep.
arbitr. qui ex hoc ſolo, quòd ſit ab eis cō
promiſſum, cenſentur læſi, l. ſi minor. §.
minores ff. de arbit. vt meritò ſint reſti-
tuendi, cùm legis intentio eò tendat, vt
hi illæſi ſeruentur. Quare ſecundum
Alexandrum ſic ſtatutum interpretabi-
mur, ne ex eo aliàs abſurdum reſultet,
arg. l. ſcire §. aliud. ff. de excuſat. tutorū.
Nec ſecundum eum repugnat, quòd ſta
tutum minoris liget, vt in l. ſi ſine hære-
de. §. Lucius. ff. de admini ſt. tutorum. Id
enim procedere, niſi abſurdum ex tali
ſtatuto adeſſet: vt per gloſſam, quæ hoc
modo reſpondet in l. 2. C. quæ ſit longa
conſuet. & ità diſputandò ratiocinatur
præfato conſil. Alex. qui tandem recen-
ſet, verum eſſe, ſub ſtatuto minores con
tineri. Hoc enim iure ſecundum eum v-
timur; vt ſtatuta generalia ad minores
referantur: ita recenſente Baldo in l. j.
C. ſi aduer. dotem. & l. ſi mater. C. ne de
ſtatu defunctorum. Ei autem reſolutio-
ni dicit non aduerſari, quòd ad perſonas
quæ habiles ſunt, referri ſtatutū debeat:
quia ſatis iudicatur effectus minor habi-
lis, à quo cum curatoris auctoritate ſecū
dum ſtatuti mentem ſit compromiſſum.
2 Minus etiam eius teſtimonio refragabi-
tonis

tur talis abſurditatis conſideratio, cùm
ſit præſumptio, ſtatutum illud bona &
optima cauſa introductum. Subducitur
3 denique ea abſurditas vel hoc modo:
quòd quantumuis minor ſecundum ſta
tutum compromiſerit: poteſt tamen con
tra ſententiam, ex laudo reſultantem, ſi
in eum lata fuerit, reſtitui, imò etiam ad
uerſum ſtatuti effectum, vt per Baldum
in ea l. j. C. ſi aduerſ. dotem. ita etiam id
teſtatur Bar. in l omnes populi ff. de iu-
ſti, & iure. Hæc latè & diffusè Alex. ſub
eo præfato conſilio. Cuius ſententiam
omnino probo: de cuius veritate ego nō
aliter duxi diſputare, quòd iam ſuperio-
re loco ampliſsimè hunc articulum atti-
gerimus, vtrùm ſub ſtatuto comprehen-
dantur, qui minores ſunt? quem in vtrā-
que partem examinauimus, eam priorē
ſequuti opinionem, cui hæret Alexāder,
& quam denuo vt veram & indubitatā
ſequor. Vnum tamen obiter circa eam
4 Alexandri doctrinam attigemus, quòd
non videatur is bene docere, poſſe mino
rem contra ſententiam, ex laudo reſul-
tantem, reſtitui, vbi is per ſtatutum ad
laudum compelleretur: quia aliàs cenſe-
retur ſtatutum fruſtratorium: quaſi hæc
fuiſſe videatur mens ſtatuentium, vt non
ſolùm hic minor compromittat, ſed etiā
ſententię compromiſſarię acquieſcat. Ve
rior tamen & humanior erit ſtatuti in-
terpretatio, vt ſolum ad compromitten-
dum cogatur minor, non vt ſententiæ ac
quieſcat, ne aliàs is contra læſionem re-
clamare non poſsit. ſatis enim effectus à
ſtatuto producitur, per quod minor ad
compromittendum adigitur, non vt ope
rari debeat ſtatutum, minorem repellen
dum, qui ſe reſtitui contra ſententiam
ex laudo reſultātem imploret: quia cùm
iniquè lata eſſe poſsit, eſt optima ratio-
ne introductum, vt is reſtituatur. Hac au
5 tem doctrina confutatur quorundam di
ſtinctio, qui ſenſerunt, poſſe minorem cō
tra ſententiam latam ab eo, in quem cō-
promiſerat, reſtitui, qui tamen eſſet or-
dinarius, & ita ordinariè de ea cauſa co-
gnoſceret: à qua reſtitutione repellere-
tur, ſi eſſet ab eo lata ſententia, in quem
foret

foret compromiſſum, vt in amicabilem compoſitorem, & qui nullam de iure haberet iuriſdictionem: quis exiſtimauerim, vtroque caſu locum eſſe reſtitutioni. Cupio tamen tu vnum notes, ex prædictis declarandam eſſe eam, quam deduximus regulam, minorem eo ipſo, ꝙ compromiſit, læſum cenſeri, vt locum non habeat, vbi neceſſariò is compromiſiſſet, puta iubente ſtatuto. tunc enim ta-
6 li caſu læſus non dicitur. ad quod facit in ſimili l. ſi plures. ff. de pactis. vbi poteſt à tutore pupilli debitum remitti, maximè cùm talis remiſsio eſſet neceſſaria: quod ad quãuis aliã neceſsitatem extenditur.

Statuto diſponente, ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, an id via reſtitutionis minori permittetur?

SVMMARIA.

1 *Statutum diſponens, ne quis ſe læſum ex compromiſſaria ſententia poſſit proponere, videtur etiam minoris includere perſonam, vt reſtitui non poſſit. quod tamen Auctor refutat, oppoſitumq́ verius eſſe indicat num. 2.*

3 *Arbitrator etſi alteram partem lædendi poteſtatem habeat, ab ea tamen facultate enormis læſio excepta cenſetur.*

4 *Arbitrator ob enormem læſionem cenſetur doloſè verſatus, eaq́ propter minor contra eam arbitratoris ſententiam doli exceptionem proponere poteſt.*

CAPVT CCXCII.

Videamus præterea, ſi ſtatuto diſponatur, non poſſe ſententiæ compromiſſariæ reclamari, & ne quis ſe ea offenſum aſſerat, ſi per hanc læſum ſe minor proponat, annum videbitur reſtituendus? Quòd autem ſit à reſtitutione repellẽdus, ſuadet id ſtatuti effectus, per quod omnis reclamatio reijcitur, vt etiam quęlibet comprehendatur reſtitutio, vt in l. ſi mino-
1 ris actum. ff. de admi. tut. Præterea ſi nõ poſsit per ſtatutũ læſio allegari, ita nec peti reſtitutio: quæ aliter concedi non poteſt, niſi ſe læſum minor doceat. Oppoſita tamen ſententia eſt longè verior, & concludentior. Nam licet ſub ſtatuto minor contineatur, non tamen ex eo ſequitur, quin debeat reſtitui, vt per Bald.
2 in l. vnica. C. ſi de momen. poſſeſ. Specu. idem firmat tit. de reſtitut. in integ. §. ſi quis autem. In hoc deniq; conſideratur, ſatis ſtatutum tale operari, quòd nõ debeat minor reſtitui, quia compromiſerit: cùm tamen id ſit de iure communi. ergo ita erit alio caſu interpretandum, vt reſtitui is debeat, ſi ſe ex ſententia cõpromiſſaria lęſum proponat. & ad huius comprobationem accedit Bald. in l. cùm antea. C. de arbit. vbi recenſet, etſi conceſſa fuerit arbitratori poteſtas, vt partẽ
3 alteram lædat: qui tamen enormiter eſt læſus, non prohibetur ob eam conceſsionem, reductionem ad boni viri arbitriũ implorare, cùm ab ea lædendi facultate enormis læſio excepta cenſeatur, argu. l. creditor. §. Lucius. ff. manda. & l. ſi libertus. ff. de oper. libe. per Ang. in ſua diſputatione, duo inuicem litigantes, vt eadẽ, imò pari ratione ſit hoc concludendum ſtatutum quod reclamationem abnegat, & ne læſio proponatur, eſſe referendum ad reclamationem ſeu læſionem
4 leuem, ſecus ſi enormis eſſet, & grauis præiudicij. Facit ad hæc, talem arbitratorem ob eam enormẽ læſionem cenſeri doloſè verſatum, arg. l. ſi ſuperſtite. ver. ſanè. C de dolo & per Bart. in l. fin. ff. de prær. ſtipul. Poterit etiam minor, ſepoſita in inte. reſtitutione, proponere contra eã arbitratoris ſententiam doli exceptionẽ, per l. ſi cõtendat. ff. de fideiuſ. facit in arg. l. ſi finita. §. eleganter. ff. de dam. infect. & l. Aurelius. §. centum. ff. de lib. lega. Hæc autẽ quæſtio eſt longè dubitabilior

lior ea, quam prius excuſsimus, poſſe reſtitui minorem, qui neceſſariò per ſtatutum compromiſit, contra ſententiam cōpromiſſariam, quia hic vlterius proceditur, puta ſtatuto habente, quòd contra ſententiam ceſſet omnis reclamatio, & ne quis ſe læſum poſsit dicere. Sunt enim rationes priori concluſioni deſeruientes, huic negotio accommodabiles: ſed præter eas adnectenda ſunt alia fundamenta, quòd debeat talis reclamationis & læſionis excluſio, ad eas, quæ leues ſunt, nō autem enormes, extendi.

Vtrùm ſententia lata, admittatur minor ad exhibitionem inſtrumentorum de nouo repertorum?

SVMMARIA.

1 *Minorem, lata ſententia, ad exhibitionem inſtrumentorum, de nouo repertorum, admittendum, crebrior Doctorum obtinet ſententia.*

2 *Quomodo intelligendum ſit, quod dicitur, Concluſione in cauſa facta, omnibus allegationibus renunciatum videri.*

3 *Communis regula Non retractari ſententiā prætextu inſtrumenti de nouo reperti, ad quę extendatur?*

4 *Reſpublica minorum iure vtitur, & è conuerſo.*

5 *Minor ad productionem inſtrumenti de nouo reperti ſecundum iuris communis beneficium admittitur.*

CAPVT CCXCIII.

ADnectetur his articulis haud inelegans, vtrùm lata ſententia poſsit reſtitui minor, vt exhibeat inſtrumenta, quæ de nouo reperit? Poteſt etiam aliter eſfingi caſus: An, quod dicitur, lata ſententia, procedat, vbi eſſet in cauſa ab eo concluſum? Reſtitutionem autem prima manu reijcit communis regula, quæ habet, Nō ſolùm lata ſententia, ſed etiam poſt quam in lite eſt concluſum, eſſe renunciatum omnibus tam iuris quàm facti exceptionibus & allegationib. vt nihil poſſit de nouo proponi & deduci. quòd ſi id procedat, concluſione in cauſa facta, multo magis lata ſententia, per quam ius ei qui vicit, paratur & quæritur. Crebrior
1 tamen opinio inualuit, vt minor ſit reſtituendus: in quo hoc præcipuè attenditur, an nō læſus ſit? l. 3. ff. de min. Læſum autem vel in confeſſo eſt, quia ceſſarit à productione inſtrumenti omnino neceſſarij, & à quo fortaſſe pendet ius ſuum, ſaltem vt ipſe aſſerit & allegata. Nec ob
2 eſt, quòd concluſione in cauſa facta, ſit renunciatū quibuſuis allegationibus: quia id procedit ſecundum ſtrictam iuris determinationem, non autem vt id via extraordinaria, & vbi iuſta ſubeſt cauſa, efficiatur. Ad hęc ſcire oportet, regulā communem hāc diſponere, non retracta
3 ri ſententiam prætextu inſtrumenti de nouo reperti, per l. Imperatores. ff. de re iudic. quæ etiam extenditur ad ea, quæ criminalia ſunt, l. diui fratres. ff. de pœnis. & l. fin. ff. de quęſt. in quibus diſponitur, tunc ad principis beneficium eſſe cōfugiendum. Extenditur etiam id ad inſtrumentum teſtamenti de nouò reperti, vt per gloſſam in l. 4. §. item ſi ipſe. ver. ſibi euicerit. ff. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. Ab hac autem communi regula, l. Imperatores, excipit Rempublicā: quæ ſi in hoc ſit priuilegiata, quare non idem in eo qui minor eſt, ſtatuendum cenſebis? arg. l. Reſpublica. C. ex quibus cauſis maior. & capit. final. de in integrum reſtitutione, volum. 6. in quibus habetur
4 Rempublicam, minorum iure vti: vt eadem ratione minor pari priuilegio frui debeat. Nodus tamen pręcipuus huius materiæ ibi verſatur, an poſtquam eſt cōcluſum in cauſa, debeat minor ad inſtrumenti de nouo reperti productionem citra aliquam reſtitutionem admitti, &
5 ita ſecundum iuris communis beneficiū vel vtrùm ſit reſtitutio in integrum neceſſaria? Quòd autem non ſit opus aliqua reſtitutione, videtur poſſe deſumi

ex ea l. Imperatores, in qua præmittitur regula, de mum ab ea exeipitur Reſpublica, euius beneficio, vt docui, debet vti minor. ſic exceptio de republiea facta, cenſetur firma regulam, vt rempublicam non comprehendat. Si igitur ſub communi regula non eomptehendatur, non erit reſtitutio neceſſarit. Quę opinio eſt de ſe vera, & quam memini Senatū Dolanum quandoque ſequutum. Non deſunt tamen ex minoribus, qui ſe ad id reſtitui petunt: exiſtimantes, ſo longè eō ſultius acturos, ſi id egerint: & quibus, cùm id expoſtulant, paſsim conceditur reſtitutio: quę tamen non eſt neceſſaria, per eam, quam præmiſi, rationem.

An ex cauſa admittendus ſit maior per reſtitutionem, vt repertum de nouo inſtrumentum producat?

SVMMARIA.

1 *Maior tametſi, renitentibus nonnullis, reſtitutionis beneficio ad inſtrumentorum, de nouo repertorum, productionem non videatur admittendus: tamen iuſta ſuperueniente cauſa, reſtitutionē conſequitur.*

2 *Acceptilationis inſtrumentum etſi non exhibeat, qui in ius alterius ſuccedit: tamen implorandæ reſtitutionis iuſta cauſa niti præſumitur.*

3 *Inſtrumentum, fortuito caſu deperditum, puta à latronibus interceptum, & denuo repertum, indulgendæ reſtitutionis cauſam ſuppeditat, & num. 6.*

5 *Reſtitutio, iuſta ſuperueniente cauſa, etiam contra ſententiam & rem iudicatam cōceditur, non obſtante quorundam diſtinctione, num 4. adducta.*

7 *Maior licet in iudicio de producendis inſtrumentis nihil proteſtetur: tamen reſtitutionis beneficio gaudet, vbi eum iuſta cauſa ſequitur.*

8 *Maior per acceptilationem, de nouo repertam, à debito liberatus, reſtitutione non indiget: ſed ab aduerſario condictione indebiti repetit, quod indebitè ſolutum eſt.*

CAPVT CCXCIIII.

An autē ex cauſa ſit maior reſtituendus, qui de nouo repertum inſtrumentum producat? Sunt qui crediderunt non eſſe reſtituendum, quia ſub communi regula is contineatur. verior tamen eſt ſententia, reſtituendum eſſe, vbi iuſta ſubeſt cauſa. Quod vt clarius habeas, proponetur hoc exemplum. Petijſti à me centum, quę coram iudiee aſſeueraſti, te mihi mutuaſſe. de mutuo per inſtrumētum, ſuper eo conceptum, conſtabat, ita vt ego à iudice condemnatus fuerim, tibi ea centum perſoluere. demum lata ſententia, & iam executioni demandata, reperi ego acceptilationem eius debiti. vtrum reſtitui
1 potero, vt de nouo poſsim tali liberatione me tueri, & ſententiæ in me latæ retractationem petere? Communis autem concluſio hoc habet, debere attendi, an ego qui reſtitutionem imploro, iuſta cauſa nitar: puta, ſi cùm in ius alterius ſucceſsiſſem, id acceptilationis inſtrumen-
2 tum non exhibuerim, qui potui moueri iuſtiſsima occaſione, & probabiliter eam acceptilationem ignorare, cùm de facto, quod à defuncto prodijt, non meo, diſce-
3 ptetur Ad quod facit in argumen. l. cùm filius. §. in hac. ff. de verbo. oblig. aut ſi ego aliàs proponerem, fuiſſe inſtrumentum caſu fortuito deperditum, quia interceptum à latronibus, & poſtmodum repertum. Hæ enim & ſimiles aliæ cauſæ reſtitutionem indueunt: quod ita reſoluit Ioannes Andreæ in addit. ad Specul. tit. de executi ſentent. §. finali. verſ. illud. per Angel. & Imol. in l. qui teſtamento. ff. de exeuſ. tuto & Bal. in l. argētarius §. cùm autem. ff. de edendo. Canoniſtæ idem etiam firmant & ſtabiliūt in cap. ſuborta. extra, de re iud. Debebit autem iudex excutere eam iuſtam aut iniuſtam cauſam, vt ſecundum id reſtitu

Z tionem

tionem indulgeat vel renuat. Alij verò
alia hac in re conſideratione moti, cen-
ſuerunt, ſequente vtendum eſſe diſtin-
ctione. aut enim ſecundum eos quæri-
tur, vtrũ poſsit pecunia poſt ſententiam
ſoluta repeti. & aiunt, tunc non eſſe locũ
repetitioni, ob ſolam rei iudicatæ aucto
ritatẽ, per l. j. C. de cond. indebiti. Quòd
ſi pecuniæ ſolutio ante cœptum iudiciũ
facta fuiſſet, reſtitutionem competere.
Sed ego hanc diſtinctionem omnino in-
utilẽ & futilem eſſe exiſtimo: quia vtro-
que caſu oporteat præmittere, interueniſ
ſe ſolutionem ante cœptum iudiciũ. Nã
ſi hic non ſolniſſet, fruſtra peteret ſe reſti
tui. Sic ea diſceptatio, an ante vel poſt
cœptum iudiciũ ſit ſolutum, eſt noua:
cùm neceſsariò hoc oporteat admittere
4 ſemper ante cœptum iudiciũ ſolutum.
Et ita mea eſt opinio, vt hic, ſi iuſta cau-
ſa nitatur, debeat reſtitui: nec attendi de
beat rei iudicatæ auctoritas, vt per eam
reijciatur reſtitutio, cùm etiam contra
ſententia & rem iudicatam ex cauſa iu-
ſta ſit locus reſtitutioni. Et hæc opinio
5 ſatis cõprobatur per limitationem vnã,
quæ adfertur à Doctorib. ſub ea l. Impe
ratores, quæ eſt, Communem illam re-
gulam non procedere, vbi perſona priua
ta etiam maior probare, ſe fuiſse legiti-
mè & iuſtè impeditum, quare inſtrumẽ-
tum ſolutionis in proceſsu non exhibue
rit, etiam quantumuis penes ſe illud ha-
beret: puta, quia tunc detentus eſset in
vinculis. Et ita ſi in maiore iuſta cauſa
dignoſcatur, haud dubiè erit is reſtituen
dus etiam poſt ſententiã. & ita reſoluit
Bar. in l. j. C. de ſenten. aduer. fiſcum lat.
non retract. lib. 10. C. ad quod conducit
l. ſi mater. ff. de except. rei iudi. Ad hæc
oportuno loco ſubijcietur, quod recen-
ſet Specul. tit. de execu. ſenten § ſi. verſ.
illud. à quo ibi conſulitur, cautum & ver
ſutum debere eſse eum, qui ſuſpicatur
contra ſe ferendam ſententiam, quia for
6 taſse non exhibuerit inſtrumentum: vt
prius, quàm pronuncietur ſententia, pro
ponat a ſe non productũ aliquod inſtru-
mentũ, quod expediuiſset exhibere: non
potuiſse tamen id afferre, quia interce-
ptum fuiſset ab inimicis: & ea ratione
proteſtari, ſe poſtmodũ id exhibiturum,
ſi de nouo repererit. Hæc enim præam-
bula proteſtatio ſecundũ eum hoc indu-
cit, vt huic poſtmodum planius, facilius,
& liberius ſuccurratur, reperto demum
7 inſtrumento. Quod eius conſilium ego
omnino ſequor: quia cùm huic nulla ſit
imputabilis negligentia, æquum eſt, vt
ei talis proteſtatio proſit: quia ſit veriſi-
mile, ſi inſtrumentum habuiſset, quòd
illud produxiſset. Sed hoc exemplum
eſt diuerſum à priore caſu, in quo præci-
puè diſceptatur, vbi ẽt hic nihil fuiſset
proteſtatus: quia etſi proteſtationem o-
miſerit, reſtituendus tamen eſt, vbi iuſta
eum cauſa ſequitur. Sed ego, quod ad pri
mum caſum ſpectat, puto eſſe vtrunque
ad animaduertendum: & hoc vnum con
ſiderari poſſe, fruſtra de reſtitutione in
integrum tractari: quaſi non ſit hoc capi
te neceſſaria, imò vtendum ordinaria
8 via. Nam ſi propoſuero, me prius ſoluiſ-
ſe idque docere velim per acceptilatio-
nem, quam de nouo reperi, non videtur
via reſtitutionis deligenda: ſed vt ego
conueniam aduerſarium, & condictione
indebiti ab eo repetam, ꝙ indebitè ſol-
ui, & quod is præter rationem accepit.
Fundabo autẽ hoc modo iudiciũ, me bis
eandẽ rem huic ſoluiſſe. de prima ſolu-
tione ſatis patebit per acceptilationem.
ſecũda verò manifeſtior erit, qui per ſen
tentiæ executionẽ adactus ad id fuerim.
Dices fortaſſe, non poſſe aliter agi, niſi vt
repetatur pecunia ſecundo ſoluta, quia
prima ſolutio debitè facta fuerit: ſed rei
iudicatæ auctoritatẽ plurimum coloris
ei ſolutioni tribuere, & ita eſſe neceſſariã
reſtitutionem: eò maximè ꝙ in themate
præmiſſum ſit, ſententiã fuiſſe executã:
& ita ius eius, qui vicit, ſtabilius effectũ.
Et hæc ratio nõ omnino eſt impertinẽs,
& per quã poteſt ea crebrior ſententia cõ
firmari. Suppetunt ad præfata, quæ de
maiore annis 25. deduximus, duo exem
pla, quæ memini à Senatu Dolano deci-
ſa. Primũ eſt, admiſſum maiorẽ fuiſſe, ẽt
poſt concluſionẽ in cauſa, ad inſtrumen-
ti de nouo reperti productionẽ: à quo al

lega-

legabatur, ꝙ dum lis penderet, ipſe à pro
uincia abfuiſſet: qui tandem reperiſſet in
ſtrumentū, cuius erat quæſtio: quod aſ-
ſeuerabat iuramento, ſe nunquā prius vi
diſſe. Admiſſos & alios me tenet memo
ria ad inſtrumenti, de nouo reperti, ex-
hibitionem, poſt intimationem eis à iu-
dice factam, de exhibendis in genere in
ſtrumentis, quibus eſſent in ea cauſa vſu
ri: & vtroque caſu exegit ab eis Senatus
iuramentum, quòd ad ipſos de nouo il-
lud inſtrumentum perueniſſet, ac quòd
prius illius tenorem neſciuiſſent, nec a-
pud ſe habuiſſent: quę qualitates ſunt ne
ceſſariò requiſitæ, vt eſt in ca. paſtoralis.
extra, de except. & in l. fina. C. de fide in
ſtru. Sed contra hanc iuramenti delatio-
nem admittitur pars aduerſa, vt, ſi vo-
let, probet aduerſarium ſciuiſſe inſtru-
mentum: & hoc caſu non eſſet ſacramen
to partis ſtandum, vt eſt doctrina Bar-
toli in l. ſi cui. §. hiſdem. ff. de accuſ. per
Bald. in cap. j. ſi de inueſt. inter domi. &
vaſ. lis oriatur. Vnde Caſtrenſis in l. ſi pa
truus. C. com. vtriuſque iudicij. aſſerit, ſe
interrogatum reſpondiſſe, quòd quāuis
conceſſerit iudex licentiam producendi
teſtem poſt concluſionem in cauſa, ea
lege, vt teneretur is iurare, teſtem ad ſe
de nouo perueniſſe: nec prius ſciuiſſe, an
eius deberet vti teſtimonio: ſi tamē pars
aduerſa contendat, ſe oppoſitum proba
turam, & id effecerit, nullo modo debe-
re prodeſſe illius teſtimonium, etiam ſi
is de veritate dicenda iuraſſet. Solet e-
nim ſecundum Caſtrenſem ineſſe actui
tacita hæc conditio, modò hic verè, & vt
decet, iurauerit, argument. cap. contine-
batur, extra, de deſponſat. impuber. per
Abb. conſil. 52. incip. Quidam magiſter.
Dubitari tamen poteſt circa eam Ca-
ſtrenſis doctrinam, per quam reſoluere
videtur, poſſe probari contrarium eius,
quod eſt iuratum: quod videtur pugna-
re ei, quod dicitur, Dato iureiurando
nihil eſſe amplius quærendum aut diſpu
tandum, vt in l. non erit. §. dato. ff. de iu
reiuran. Sed ego Caſtrenſis opinionem
ſequendam probo; cui non obeſt, non de
bere retractari iuramentum: quia id pro
cederet, ſi talis ſacramenti delatio prin-
cipaliter & primordialiter à parte profi-
ciſceretur. tunc enim elegiſſe in iudicē
cenſetur aduerſarium, & conſenſiſſe in
eo, vt is iuraret. Sed hoc caſu delatio iu
ramenti proficiſcitur à iudice: qui ſic de
ferre cenſetur, vt verè is iurare teneatur.
quare admittetur pars aduerſa, quæ pro
bet, verè non fuiſſe iuratum: vt ſi id do-
cuerit, nullus maneat iuramēti effectus.
Quæ admodum pulchrè conferunt ad
declarationem & interpretationem ſtyli
Dolani: ſecundum quem deſertur eo ca
ſu iuramentum, vt ſuprà præmiſimus. &
hac cauſa memini ſecundum eundē ſty-
lum introductum, vt cùm ſit talis dela-
tio, adijciatur à Senatu hæc clauſula, Re
ſeruata tamen parti aduerſæ exceptio-
ne de probanda ſcientia. Quantum autē
ad eam ſciētiam, annotabis vnum, quod
obiter attingunt Canoniſtæ in cap. in-
notuit, extra, de elect. teſtem poſſe per
ſcientiam hac via repelli, ſi ego propo-
nam, & me probaturum offeram, huic
fuiſſe conſuetudinem aſsiduò reponere
cuſtodienda ſua inſtrumenta priuata in
archiuo publico, & ita ad archiuum con
fugere potuiſſe. Sed hic probationis mo
dus mihi non arridet. quia. etſi aſſueue-
rit ſua priuata inſtrumēta in eo archiuo
reponere: non tamen ſequitur, vt id ef-
ficere & ſequi ſemper cogeretur: imò
poterat locum alium deligere: & ſic de-
beret attēdi actus, qui eſſet neceſſarius,
non voluntarius, ſaltem ex quo poſſit ef
ficaciter probationis concluſio deſumi.
Præterea etſi ita prius eſſet vti ſolitus,
potuit tamen poſtea deſiſſe ſic agere.
Quare ego perfectiorem hanc probatio
nem eſſe crediderim, ſi ab hoc propona
tur, aduerſam partem, dum inter eos li-
tigaretur, quandoque dixiſſe, & præſen
tibus fide dignis viris, ſe velle vti teſti-
monio eorum, quos curat examinā
dos. Poſſent etiam numeroſa
alia exempla, in eādem
aleam conducen-
tia, recēſeri,
quæ ego breuitatis gratia
omittenda duxi.

Dictante ſtatuto ſtandũ eſſe reſpõſioni, per tutorem ſeu curatorem poſitionibus Partis aduerſæ factæ, ſi impertinenter ſit à curatore reſponſum an poterit hoc caſu minor reſtitui.

S V M M A R I V M.

1 *Reſponſio minoris nomine, à curatore vel tutore licet impertinenter facta, reſtitutionem impedit, auctore Iacobo Beluiſo; cui tamen contradicitur num. 2.*

C A P V T CCXCV.

DIſponente ſtatuto, ſtari debere reſponſioni factæ per tutorem ſeu curatorem cõtra minorem aut pupillum ſi demum malè, impertinẽter, & præter rei veritatem ſit ab his re-
ſponſum, poterunt num minores reſtitu
1 tionem obtinere? in quo Iacobus à Bel-
louiſo quadam diſputatione, quam Spe-
cul. recenſet ſub titul. de reſtitutione in
integrum. §. ſi quis autem. exiſtimauit,
reijci debere reſtitutionem, ob verba ſta
tuti, per quod diſponitur, ſtandum eſſe
reſponſioni factæ à tutoribus ſeu curato
ribus: aliàs ſi ad mitteretur reſtitutio, va
2 num eſſet & eluſorium ſtatutum. Mihi
tamen magis accedit oppoſita ſentẽtia.
Quid enim pupillo aut minori adſcribi poteſt, vbi malè à tutoribus eſt reſponſum? Nec enim eſt, quod his imputetur, quemadmodum ſit illis, qui ſibi non idoneos elegerunt procuratores: quia id illi ex voluntate egerunt: his verò neceſſariò datus eſt tutor ſeu curator: & tamen etiam aduerſum factum procuratoris minor reſtituitur: vt multo magis, quod ad tutorem & curatorem attinet, id ſit diſponendum. Sed oportet reſpondere ad illud, quod de ſtatuto premiſſum eſt. Nam ita poſſe diſſolui ſuſpicor, vt cùm ſtatutum habeat, eſſe ſtandum reſponſioni tutorum ſeu curatorũ, ſit de reſponſione apta & congrua intelligendum: aliàs ſi omnem reſponſionem, maximè damnoſam includeret, fieret eo modo minorum conditio deterior: quod tamẽ non videtur fuiſſe ex veriſimili mente ſtatuentium. Et hæc mihi videtur verior & concludentior ſententia.

Si alleget minor, non fuiſſe ſibi in contractu mutui ſeu venditionis numeratam pecuniam, an poterit ob id reſtitui.

S V M M A R I V M.

1 *Minor in contractu mutui ſeu venditionis ſibi non numeratã pecuniã allegans, idq́ teſtibus probans, eſt omni modo reſtituendus.*

C A P V T CCXCVI.

EFfingitur etiam in materiæ reſtitutionis in integrum huiuſcemodi exemplũ: Si minor ſe centum ſcutatis vendidiſſe & tranſtuliſſe omnia iura, quæ ſibi in quadam hæreditatis portione competebant, in inſtrumento aliquo ſcripſerit, poſtmodum autem alleget, ſibi non fuiſſe ea numerata, velitque id probare teſtibus, qui ferãtur cõtractui ceſsionis adfuiſſe: vtrùm ex eo reſtitutionem obtinere poterit? Hoc cer
tè nullam habet difficultatem, quin is ſit
1 reſtituendus. Nam eſt euidens læſio, hoc
in inſtrumento inſeruiſſe, fuiſſe ſibi numerata centum, cùm tamen id verùm non ſit. Poterit autem hoc modo probari & deduci læſio, vt dicant & deponant teſtes, ſe tũc vocatos: & dũ tali ceſsio fieret, adfuiſſe, nec aliò iterim diuertiſſe: q tñ nullo mõ ea cẽtũ numerari viderint.

aut

auē tunc numerata intellexerint. Hac autem via efficaciter & concludenter deponetur. Deprehenditur etiam manifeſtius hac in re læſio, quòd ceſsionis cōtractus deſideret veram, realem, & actualem numerationem: vt in l. ab Anaſtaſio. & l. per diuerſas. C. manda. ita vt ſat non eſſet, ſi minor faſſus eſſet, ſe id recepiſſe, l. ſi forte. ff. de caſtren. pecu. Immò etiam quò facilius minor reſtitutionem aſſequatur, erit penſandum, an in eo ceſſionis contractu interuenerit curatoris auctoritas, & iudicis decretum, quod eſſet tali caſu cum cauſæ cognitione adhibēdum: vt in l. magis puto. §. ne paſsim. ff. de rebus eorum. quæ ſolennitates omiſſæ inducūt, vt liberius & citra quoduis diſcrimen ad reſtitutionem perueniatur.

Vbi quis damnum & commodum ex aliquo actu poteſt aſſequi, etiam ſi ei damnum acciderit, non ob id reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Minor, ſorte læſus, reſtitutionis auxilio non adiuuatur. quod limitatur ex doctrina Decij, num. 2. quam Auctor aliquot dubijs excuſſis probat.*

CAPVT CCXCVII.

NOtabis denique in hac reſtitutionis materia elegantem admodum concluſionem, hoc habentem, quòd vbi ex aliquo actu quis aſſequi damnum & commodum poteſt, & ei damnum acciderit, non eſt, vt læſus ob id reputari debeat: & ita ceſſaret in minore reſtitutio in integrum: ad quod facit l. ſi pater puellæ. C. de inoffi. teſtament. & in proprio reſtitutionis exemplo eſt ad id aperta l. veruni. §. ſciendū. ff. de min. vbi minor per ſortē læſus non reſtituitur. id enim euenit ſorte quæ, etiā poterat minori fauiſſe: & hac ratione à ſortis ſententia non appellatur, l. fin. C. com. de leg. quam dif
ficultatē ſic reſoluit Decius in l. de fideic.
1 C. de tranſa. volens, eam concluſionē debere procedere, vbi actus poſſet ſe ad lu-
crū & damnum (vt præmiſi) habere, nec
eſſet in vtroque conſiderabilis diſpari-
tas. Quòd ſi plus damni quàm lucri par-
ticiparet, vel è diuerſo, ſi minor eſſet re-
ſpectus lucri, quàm damni, tunc ſecundū
eum locus eſſet reſtitutioni, vt eſt in l.
de fideicom. C. de tranſ. vbi in eius legis
caſu, ſi vnus ex fratrib. ſenex eſſet, & ex
2 tra ſpem ſuſcipiendæ prolis, alter verò
iuuenis, & qui veriſimiliter prolem exſpectaret, deberet is iuuenis reſtitui: quia per renunciationem fideicommiſsi ſua facilitate læſus cenſeretur. Hæc Decius. At ipſe aliter cenſui dicendum: qui putē, hanc Decij doctrinam non poſſe probabiliter defendi. Sic autem doceo. Illud enim noſtræ eſt quæſtionis, an ludus ſe ad lucrum & damnum habeat? Habere autem omnino cenſeo, arg. eius l. ſi pater puellæ. poſſum enim ab initio vincere & non vincere: & tamen in rei veritate plus participat de lucro: vt optima ratione annumeretur inter lucratiuos titulos, l. j. C. de imponend. lucr. deſc. lib. 10. C. & tamen ſi minor in ludo pecuniam perdiderit, certum eſt, hunc poſſe eā via ordinaria repetere, vt eſt in Authe. alearum vſus. C. de relig. & ſupti. funerum. & toto tit. ff. de aleæ luſu, & alea. per Picum in l. poſt contractum. ff. de dona. Vt ex eo verum non ſit, quod ſenſit ipſe, ſi actus plus de lucro quàm damno participet, non ceſſare reſtitutionem. Imò dico neceſſariam non eſſe, ſed viam ordinariam competere. Hoc tamen, ſi rei veritas attendatur, non officit doctrinę Decij: quia etſi is ſenſerit, poſſe in caſu, quo is loquitur, reſtitutionem cōpetere, vbi plus haberetur ratio lucri quàm incommodi, non abnegaſſe tamen voluit, quin ſecundum ſubiectum caſum poſsit competere ordinarium remedium.

Si à re aliqua generaliter excludar, an nihilo ſecius eam via reſtitutionis aſſequi potero?

SVMMARIVM.

1 *Excluſus generaliter à re aliqua beneficio reſtitutionis non priuatur ſecundum Decium, & num. 3. licet eius ſententię aduerſetur Alexander num. 2.*

CAPVT CCXCVIII.

PRoponitur denique à Decio in l. poſtquam liti. C. de pactis. ſequens in materia reſtitutionis dubitatio: An, qui eſt generaliter à re aliqua excluſus, poſſit nihilo ſecius, non obſtante tali generali excluſione, eam rem conſequi, etiam ſi in maiore annis 25. exemplum effinxeris? Ipſe autem pro eius articuli reſo-
1 lutione propouit hãc regulam: Qui à re aliqua generaliter ſecluditur, non priuatur, quin poſſit eam per reſtitutionem in integrum aſſequi. Sed illi deciſioni aduerſatur Alex. in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. vbi tutatur, ſi tollatur nullitatis remedium, quod communi iure conceditur, multo magis reſtitutionis in integrum: quia hæc ſpeciali iure indulge-
2 tur, ideoque facilius ſubducitur, quàm ius commune, vt in l. eius militis. §. militia miſſus. ff. de teſtamento milit. & in §. quia verò. in Authe. de non alien. Accedit his gloſſ. in cap. ſuper gratia. de offi. deleg. in Sexto. referens, facilius viam extraordinariam quàm ordinariam tolli: vt ea ratione remedium ordinarium faciat ceſſare, quod eſt extraordinarium: vt in l. in prouinciali. ff. de ope. nou. nun. & ideo ius commune iuri extraordinario derogans, ſolet quandoque ampliari, vt per gloſſam in cap. ſtatutum, ſub verbo numerandum, de prębendis, in Sexto. Qui verò contra Alexandrum ſequi gloſſæ & Decij opinionem voluerit, cõſiderabit in ea re hoc facere, facilius à iure communi diſcedi, quàm à priuilegio, l. 4 §. 1. & ibi Bar. ff. de fideic. liberr. vbi expreſſim textus de reſtitutione in integrum loquitur. Facit doctrina Inno. & ibi etiam Abbas in cap. paſtoralis, de cauſa poſ. & proprie. in antiquis, quę eſt contraria regula eius, quam præmiſit Alexã. p lanius euerti ius ſpeciale, quàm fiat commune. Et quod dicitur, facile à iure communi defici, id intelligitur, vbi voluntas diſponentis talis eſſet. quæ ratio etiam militaret in euerſione iuris ſpecialis, arg. eius §. militia miſſus Decij tamen ſententia mihi cẽſetur verior. quia
3 etſi à iure communi quis excludatur: nõ tamen priuatus eſt reſtitutione in integrum: quòd tam fragile ſit ius ſpeciale, vt lex nullam illius haberi velit conſiderationem: vt in ea l. 4. ff. de fideic. libert. & cùm ſit remedium extraordinarium, nullo modo eſt attendendum. Si igitur eius nullã habeatur ratio, bene eſt loquutus Decius, qui ſenſerit, generaliter excluſum, non priuari reſtitutione in integrum. Sed aies, contorquendo argumentum, ſi reſtitutio non eſt conſiderabilis, ergo ſub generali priuatione, includetur aliàs nullus eſſet effectus talis generalis prohibitionis. quod eſt argumentum prima facie concludens: vitari tamen hoc modo poterit, vt cùm non habeatur ratio iuris ſpecialis, ergo tanquam non cõſideratũm non includetur ſub generali prohibitione, quæ aliàs contrarium & repugnantem effectũ produceret. atq; hæc illatio eſt alia longè efficacior & concludentior. Poſſet etiam modo alio defenſari Decius, quòd ſecundum eum quandoque ius ſpeciale præualeat etiam communi iuri, vt eſt in Authe. inter liberos. C. de teſta. atque id tacitè ſenſit Alexãder in l. arbitro. ff. qui ſatiſdare cogantur per Bart. conſi. quod incipit Girardus de Tuderto. Romanus conſi. 90. viſo themate. Bartol. in Authentica, ſi captiui. C. de Epiſcopis & Clericis. & in l. exigendi. verſ. tertio quæritur. C. de proc. necnon in l. final. C. qui legit. perſo. ſtandi in iudicijs hab. vel non habeant. Mihi tamen

non

nō placet hæc poſtrema illius ratio. quia etiam ſi admiſeris, ius ſpeciale quandoque eſſe efficacius communi, hoc accedit in confirmationem prædictæ opinionis, vt generalis excluſio includat vtrunque remedium tam commune quàm ſpeciale, vbi maximè ambo ſunt de ſe æquè efficacia. quæ ratio benè concludit, ſi tu eam attenderis: & per eam ſtabilitur hæc ſententia Decij, non includi reſtitutionem ſub ea verborum generalitate. Mea igitur eſt ſententia, cum gloſſa & Decio, per generalem excluſionem non comprehendi reſtitutionem in integrum.

Si pupillus poſt patris mortem non ſit intra tempus vſus pacto de retrouendendo, alleget autem ſe ignoraſſe, an reſtituetur?

SVMMARIA.

1 Pupillo, qui defuncto patre, non ſit intra tēpus vſus pacto de retrouendendo, & ignorantia ſe excuſet, ex generali clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. ſubuenitur ſecundum opinionem quorundam.

2 L. Aemylius ff. de min. intellectus aperitur.

3 Regula iſta, Minori etiam maiori effecto ſubueniendū ex generali clauſula, quō ſit intelligenda ſecundum Curtium iuniorē.

4 Minor, maior effectus, vtcunq; actoris partib. fungatur, ſi tamen probabilem alleget ignorantiam, reſtitutionem conſequitur.

CAPVT CCXCIX.

PAter fundo cum pacto de retrouendendo vendito, ab humanis poſtmodum deceſsit, relicto filio pupillo hærede. poſtmodum pupillus hic omiſit eius pacti beneficio intra tempus præſtitutum vti, ita vt pendente negligentia ſua, maior ſit effectus: an num reſtitui poterit, vt pacto de retrouendendo vtatur? à quo potiſsimum id droponitur, quòd ignoraret, patri id pactum de retrouendendo competiſſe?

1 Sunt autem, à quibus ſit exiſtimatum, huic ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, ſubueniendum, non autem ex capite ætatis minoris, quia minor eſſe deſierit, arg. eorum quæ annotata ſunt in l. cùm filius §. in hac. ff. de ver. obli. Præterea qui ignorauit & neſciuit, cenſetur non habuiſſe experiundi poteſtatem, l. annus. ff. de calum. & l j. circa finem. C. de falſa monet. & vt defuncto, qui ignorauit, lex adeſt, ſic & illius hæredi. ita declarante Imola in eo § in hac. Sed huic declarationi omnino pugnat, l. Aemilius. ff. de mino. in qua(vt ſuperius habuiſti) diſponitur talem præſcriptionem ſine ſpe reſtitutionis currere, vbi maximè contractus conuentionalis à defuncto cœpit. Poterit tamen præfa-
2 tus obex hoc modo reſolui, vt l. illa Aemilius, ſit intelligenda & declaranda, vbi minor non vellet reſtitui: ſed poterit ei ſuccurri etiam in caſu eius l. Aemilius, ex tali clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa. & hic intellectus expreſsim deſumitur ex eadem l. quæ eſt pulchra & elegans ad eam declaratio. Tamen Curtius minor conſi. 59. non abſolutè huic hæſit reſolutioni: ſed qui crediderit, alio ſenſu concludendum eſſe articulum: à quo exiſtimatū eſt, talē regulam, ſubueniendū minori & maiori effecto, ex clau-
3 ſula generali, ſic debere intelligi, vbi minor conueniretur, & fundū, cuius eſt quæſtio, poſsideret. nā tunc reſtitui ex capite ignorantiæ poterit, quia non fuerit in eius poteſtate ſcire, qū conueniretur, arg. l. purè. ff. de doli excep. ſecus ſi is ageret. tūc enim eſſet ei imputandū, qui nō prius, q̄ experiretur, diligentius & emunctius negotiū inueſtigarit. quam aſſerit eſſe cōem ſententiam, ſecundum quā nō eſſet in caſu propoſito minor reſtituendus, cùm admittatur, minorem actoris partibus fungi, & repetere velle fundum, quem pater vendiderat. Me tamen dubitantem hęc eius doctrina vtcunque reddidit, potiſsimùm, quomo-

do poſsit aptè conſiderari, minorem rei partibus fungi. Nam ſi is fundum poſsideat, quid eſt opus huic reſtitutione? & quod is intus habet, petere? Verum tamen eſt, poſſe hunc eum fundum poſsidere. Nam ſi pater, qui hunc vendidit, emptori non tradidiſſet, ita vt ad minorem tanquam hæredem deueniſſet, poſſet optimo iure emptor in minorem agere, vt fundum tradat. Quòd ſi volet minor ſe pacto de retrouendendo iuuare, repelleret cũ lapſu temporis aduerſarius. demum minor ex oppoſito allegabit, ſe tale pactum ignoraſſe, nec vti partibus actoris debuiſſe, & ita ſecundum Curtiũ reſtituendum eſſe: qui tamen à reſtitutione repelleretur, ſi non is fundum poſſediſſet, ſed emptor. Ego verò ſum huius ſententiæ, vtroq; caſu ſuccurrendum eſſe minori maiori effecto. Præcipua autẽ dubitatio, quę in eo verſatur, eſt, vbi fuit ab eo agendum: quia tunc debuit ſcire, cùm agere deberet. Sed, quæſo, cùm alleget, ſe id ignoraſſe, quia à morte patris ſemper abſens à prouincia fuerit, ita vt tolerabilis ſit talis ignorantia, quare non reſtituetur? Hoc autem, quod de actore dicitur, eſt intelligendum, vbi non eſſet probabilis ignorantia. Et ad veriorem huius puncti enodationem oportebit te videre, quę ſuperiore loco attigimus, vbi declarauimus l. qui in alterius. ff. de reg. iuris.

Vbi minor mulier non ſatisfecit ſolennitati conſuetudinis, an contra id reſtitui poterit?

SVMMARIVM.

1 *Mulier minor, omiſſis ſolennitatibus ad renunciationem hæreditatis, onuſtæ debitis, neceſſarijs reſtituitur, ſi grauiter eam læſam appareat: diuerſis tamen conditionibus accedentibus, quas in textu vide.*

CAPVT CCC.

DIſponit Burgundiæ conſuetudo: Si mortuo marito, nolit mulier ſuperſtes aſſe portionem eorum, quæ conſtante matrimonio, quæſita ſunt, nec etiam, in eum caſum grauari debitis hæreditarijs, opotere, vt intra horas viginti & quatuor declaret, ſe nolle portionem quæſitorum aſſequi, & ſatisfaciat certæ ſolennitati, ab eadem conſuetudine præſcriptæ. Cæterùm iam me tenet memoria, damicellam quandam, quæ tunc minor erat, cùm eam ſolennitatem non obſeruaſſet, petijſſe ſe reſtitui, vt denuo ei ſatisfaceret: allegans, hæreditatem multis debitis onuſtam, & ſibi malè ceſſurum, ſi ad ea obligaretur, ita vt magis ſibi expediret quęſitis priuari, & à talibus debitis eximi. in quo fuit à Senatu Dolano hæſitatum, eſſet num reſtituenda? Dubitationem autem hac in re promouebat, quòd per omiſsionem eius ſolennitatis fuiſſet ius creditoribus hæreditarijs quęſitum, à quibus efficaciter in eam mulierem agi poterat, vt partem debitorum hęreditariorum solueret. Ponderabatur etiã aduerſum eam conſiderata potiſsimum facti contingentia, quòd per integrum triennium ſatisfacere præfatæ cõſuetudini neglexiſſet, quæ iudicabatur longa mora, ita vt non deberet admitti eius purgatio, argum. l. etſi poſt tres. ff. ſi quis cautio. Opponebatur denique, non debere diſcedi à cõſuetudine, longo vſu & populi conſenſu recepta. Dicebatur etiam, quòd vbi à lege eſt præfixa dies & pœna, nunquam ſit locus purgationi moræ, vt per gloſ. in cap. licet. extra, de decimis. & cap. mora. de reg. iur. in Sexto. facit ad hoc l. ſi is cui. ff. de leg. 2. Pręterea allegabatur, vt aliquis in eũ caſum reſtituatur, neceſſum eſſe aliquod impedimentum deducere, vt per Bart. in l. Titia. §. vſuras. ff. de leg. 2. & l. mora. 2. ff. de
1 vſur. Quas omnes rationes penſauit Senatus Dolanus, dum, me præſente, imploraretur à muliere minore præfata reſtitutio: ſed à quo tandẽ fuit in eius mulieris petitionẽ declinatũ: quẽ primùm mouit, quod minor eſſet, & ita læſæ ſubueniendum. De læſione ſatis patebat, cùm ab ea narraretur, longè maiora eſſe debita hæreditaria, quàm eſſent bona quæſita constante matrimonio. Attentum

etiam fuit ad aliud, quod ab ea narrabatur, ſtatim poſt mariti mortem hac declaratione coram quibuſdam ex parentibus & proximioribus affinib. ſic vſam, velle ſe poſtmodum quæſitis renunciare: ita vt ab eo tempore cenſeretur, inſpecta æquitate, iam id egiſſe, argum. l. quæſitum. ff. de lega. 3. in qua habetur, ibi fingi eſſe animum, vbi & corpus eſt. Aequitatis autem origo deſumi poterat ex eo, quòd morte mariti præſumeretur plurimum infeſtata, ac tanto magis eſſe ipſi ſubueniendum: & ita talis ſui animi declaratio, accedente morte mariti, plurimum hac in re operatur, & in concedenda reſtitutione in integrũ valet: nec inſpicitur iuris rigor, ſecundum quem non debet ſic interpretari conſuetudo, vt ſufficiat mulierem voluiſſe ſatisfacere ſolennitati conſuetudinis, cum effectus abſolutus ſit neceſſarius: imò ſpectatur æquitas, ſecundum quam ob eã præcedentem declarationem, alijs adnexis cauſis, mulieris opinionem coadiuuantibus, conceditur reſtitutio in integrum. Nec etiam inſpicienda eſt triennalis illa taciturnitas: quia hoc ſolum in minore exquirendum eſt, an num ſit læſus? Et his cauſis ſuprema tandem ſententia, Senatus Dolanus hanc reſtituendam terminauit, modò quæ in ſupplici libello declarauerat, vera eſſe doceret, puta, hæreditatem affectam grauiſsimis debitis: ſe præterea talem declarationem poſt mariti mortem emiſiſſe: adiecta etiam in reſtitutionis mandato hac clauſula, Salua parti aduerſæ contrarij probatione. quæ appoſitio viſa fuit conueniens: quia potuiſſet mulier aliter mentem expreſsiſſe: puta, ſe velle dimidiatum quæſitorum aſſequi: quod eſt in manu partis aduerſæ probare. & hoc caſu eſſet a reſtitutione repellenda mulier. Vnum etiã frequentiſsimè obſeruatum ab eodem ſupremo Senatu memini, in caſu ſimili paſsim concedi debere, vbi ſtatim poſt mariti mortem a muliere expoſtularur reſtitutio ob ſolennitatis conſuetæ prætermiſsionem. nam cum præſumatur mariti mortem ægrè tuliſſe, cenſetur iuſto dolore affecta, & tũc tot lachrymis & fletibus aſperſa, vt ei ſolennitati non ſatisfecerit. Quare potior difficultas in themate aſſumpto verſabatur circa illã triennalem negligentiam: quam tamen excuſauit illa præcedens mulieris ſtatim poſt mariti mortem facta declaratio. Sic vtroque caſu cõcurrentibus præfatis qualitatibus eſt mulier reſtituenda.

Si prȩſente curatore ſit aliquid minor falsò confeſſus, an reſtituetur, vt id poſtmodum neget?

SVMMARIA.

1 *Minor prȩſente curatore aliquid falsò confeſſus, reſtituitur, cum vult, vt quod de falsò faſſus eſt, denuo neget.*

2 *Minor ſi poſt præfixum a lege vel iudice terminum exceptionem aliquam omiſerit proponere, reſtituitur, vt eam proponat.*

CAPVT CCCI.

CVM præſente curatore eſt aliquid confeſſus minor, idq́; prȩter rei veritaté, poterit, ſi
1 volet is, reſtitui, vt demũ, quod
faſſus eſt, neget. quòd ſi abſque curatore confeſſus fuerit, ſeruabitur ipſo iure
2 illæſus, l. certum. §. penul. ff. de confeſſ. &
l. ſi ex cauſa iudicati. §. nunc videndum. ff. de mino. Si denique poſt præfixum a lege vel iudice terminũ omiſerit aliquã exceptionem proponere, reſtituetur, vt in cap. paſtoralis. extra, de exception.

Ex delatione iuramenti minor reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Minor ex delatione iuramenti lȩſus reſtitutionis beneficio gaudet.*

2 *Minor qui malè & cum ſuo damno poſitionibus aduerſæ partis reſpondit, reſtituitur.*

CAPVT CCCII.

1 REſtituitur etiam, ſi ex delatione iuramenti ſe læſum dicat, l.nã & poſtca. §. ſi minor. ff. de iureiur. & hoc caſu maior eſt ratio, quare reſtitui debeat, quam vbi fuit ei delatum: cum hoc poſtremo capite ſit effectus in cauſa propria iudex: vbi priore exemplo ipſe aduerſarium iudicem effecit, cum tamẽ fortaſſe potuiſſet id teſtibus, inſtrumentis, aut alijs documentis probare, vt plenè eſt annotatũ a Doctorib. in eo §. ſi minor. vbi etiam minor, qui malè & cum ſuo damnó poſi
2 tionibus aduerſæ partis reſpondit, reſtituitur, l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact.

Cum debitorem minor per acceptilationem liberauit, reſtituitur.

CAPVT CCCIII.

CVM præterea debitorem per acceptilationem liberauit minor, quem non liberaſſe profuiſſet, reſtituitur. Hoc enim caſu donare, eſt perdere, arg. l. filiusfamilias. ff. de dona. & de liberatione expreſſim loquitur l. ait prætor. §. ſed hodie. ff. de mino. & l. ſi ſine. §. quæſitum. iunct. l. ſi emptorem. ff. de minorib.

Si pro altero defenſor in iudicio comparuerit minor, & in ſe ſuſceperit iudicium reſtituitur.

CAPVT CCCIIII.

SI etiam pro altero defenſor in iudicio comparuerit, & iudicium in ſe ſuſceperit, vnde læſus ſit, reſtituitur, l. minor 25. annis. ff. de minor.

Vbi etiam aduocatum nactus eſt, qui in ſua lite ſit præuaricatus, & in obligatione amiſſa, ei per reſtitutionem ſubuenitur.

CAPVT CCCV.

PRæterea cum aduocatum minor habuit, qui ſit in ſua lite, & ſuo nomine intentata, prę uaricatus, reſtituitur aduerſus talem præuaricationem, l. 1. C. de aduocat. diuer. iud. Subuenitur denique mi
2 nori in obligatione amiſſa, l. minor autẽ. § 1. & l. minor annis 25. ff. de minor.

Filiusfamilias, & minoris hæres, etiam contra patrem reſtituitur.

CAPVT CCCVI.

FIliusfamilias minori ſuccedẽs, poteſt tanquam minori hæres, etiam contra patrem reſtitutionẽ aſſequi, l. filius. §. 1. ff. de inoffi. teſtam. quod iam ſupra excuſsimus, vbi attigimus articulum, an & quando poſſit contra patrem filius reſtitutionem impetrare?

Cum pupilli tutor, ſeu minoris curator, falſam cenſus recognitionem fecerunt, reſtituitur pupillus ſeu minor contra eam, quam vocant, recognitionem.

SVMMARIVM.

1 *Pupillus ſi cenſum indebitum recognoſcat coram iudice, non obſtante temeraria ſua confeſſione, reſtituitur.*

CAPVT CCCVII.

Dijcietur his non inelegans exemplum, quod in quibuſdā pupillis Salinenſibus eueniſſe memini exponebatur ab iſtis apud Senatum Dolanum, tutorem eorũ tunc defunctum, dum viueret, eorum nomine recognouiſſe caſtrum, quod hi poſſidebant, eſſe cuiuſdam tertij feudum: item fundum, cuius erat quæſtio, certæ ſeruituti obnoxium: cum tamen aſſererent hi, falsò talem recognitionem factā, quia liber eſſet is fundus: qui hac cauſa reſtitui ſe petebant aduerſus talem (quod aiunt) recognitionem ſeu confeſsionem tutoris. petebatur incidenter ea reſtitutio, quia cogeret talis hos via ordinaria ad eius cenſus præſtationem: fundans ſuper ea recognitione intentionem. Ipſi autem eam ſolutionem vitare volẽtes, hoc vno ſe iuuabant, quòd falsò tutor talem emiſiſſet recognitionem: offerentes, ſe probaturos fundi libertatem, nec illius feudi caſtrum eſſe, qui aſſerent, de eo ſat conſtare inſtrumentis, quæ apud ſe habebant. In hoc itaque nulla reperta eſt difficultas, quin deberet reſtitui, vbi de veritate procum appareret: quia certum & indubitatum ſit, erroneam confesionem a tutore factam, per quam præiudicatur pupillo, per reſtitutionem in integrum reſcindi, vt per gloſſ. in l. certum. §. in pupillo. ff. de confeſsis. facit l. etiam. C. ſi tutor vel curat. interue. quod procedit ſiue in iudicio, ſiue extra iudicium talis confeſsio facta fuerit, vt per Bald. & Canoniſt. in cap. fina. extra, de confeſsis. & per Bart. in l. certum. §. ſed an ipſis. ff. de con feſſ. Fuiſſe etiam petitam a ſenatu Dolano contra falſam, a minore factam cenſus recognitionem, reſtitutionem aliam, memini. accidit autem talis caſus: Aduerſarius cenſum prætendens, curauit minorem coram iudice citari: & dum in iudicio eſſet interrogatus, an deberet prætenſum cenſum, inconſultè reſpondit, hunc debere, cum tamen ita non eſſet: & eo modo ad cenſus ſolutionem, audita confeſsione ſua, fuit condemnatus, hic poſtmodum lapſo termino curauit per apparitorem ſibi cenſum a minore ſolui. minor agnoſcens temerariā ſuam cõfeſsionem, recuſauit ſoluere: qui ob id ad iudicium, inſtãte parte, euocatus eſt. interim hic, lite pendente, incidenter reſtitutionem implorauit: hoc propoſito, quòd falsò, & aliter, quam veritas haberet, eam cenſus recognitionem feciſſet: in quo mandatum a Senatu Dolano fuit iudici, coram quo lis principalis tractabatur, vt ſi doceretur a minore ſe falsò eam recognitionem feciſſe, ipſe ad talis recognitionis reſciſsionem procederet via reſtitutionis in integrum.

Non eſt minor reſtituendus, qui petit ſe reſtitui, vt deferat iuramentum, quod omiſerat, ſi appareat, talem ſacramenti delationẽ eſſe ſuperfluam.

SVMMARIA:

1 *Iuramenti delatio ſi rationi conformis non ſit, reſtitutionis auxilio non indiget.*

2 *Contra præſcriptionem trigenariam, Senatus Dolanus reſtitutionis beneficium nemini confert: & quæ ſit eius conſuetudinis ratio?*

3 *Ad l. Aemilius ff. de minor. dum dicis, præſcriptionem a defuncto captam, reijcere reſtitutionẽ, pulchra & elegans declaratio.*

CAPVT CCCVIII.

CVM autem ab his pupillis Salinenſib, fuiſſet diu in ea reſtitutionis cauſa litigatũ, & eſſet proceſſus terminandus, expoſtularunt tandem ſe reſtitui, quia omiſiſſent cum ea lis tractaretur, deferre ſacramentũ aduerſæ parti cenſum prætendenti, an num ſciſſet patrẽ, & horum pupillorũ prædeceſſores, qui primũ talia caſtra

caſtra & fundum poſsiderent, exoluiſſe aliquem cenſum, & in feudum recognouiſſe. dicebatur autem ab his, hanc delationem eſſe omnino neceſſariam, quia poſſet pars aduerſa fateri, antea cenſum non præſtitum, vt ita horũ intentio coadiuuaretur. Fuit tamen in hoc talis reſtitutio reiecta, quaſi iniquum videretur, ſumi arma ex domo partis aduerſæ, quibus hic cõfoderetur. Erat & vnum aliud in reſtitutionis reiectionem plurimum faciens, quòd tale iuramentum nõ eſſet litis deciſiuum. quia etiam ſi iuratum eſſet ab aduerſario, ſe neſcire, an aliquando a prædeceſſoribus horum pupillorũ præſtita fuiſſet ſeruitus, non tamen occaſione eius iuramenti is a lite excidiſſet. non enim ab eo aliter iurari pôteſt, quã quòd dicat, ſe neſcire, an ſeruitus præſtita fuerit: & ea depoſitio non concludit abſolutè, quin ſit cenſus præſtitus, ſi etiã ab eo iuraretur fuiſſe præſtitum. Poſſent adhuc nihilominus admitti pupilli, qui de oppoſito docerent, & id teſtibus aut alijs documentis probarent: & ſi id etiã expediret, talem recognitionem impugnarent. Sic conſiderauit tunc Senatus, cum non eſſet ea iuramenti delatio rationi conformis, ſimili ratione nec reſtitui pupillos debuiſſe. quæ deciſio quam vera ſit, & bene fundata, nemo eſt, qui non videat. Supplicatum eſt quandoque apud eundem Senatum ab hæredibus domini Gerardi de Plaine, tunc minoribus, vt decerneretur ipſis commiſsio, quam praxis Burgunda vocat confectionem de Rantier, quæ eſt ſummaria bonorum deſcriptio, quò hac via poſſent eos cogere, qui eis erant debitores, taliũ cenſuum recognitionem facere: præter id expoſtulantes, vt ſi qui ex his eſſent, qui ſe tueri quadragenaria vellent præſcriptione, contra tales reſtituerentur. Quò autem eam reſtitutionem aſſequerentur, proponebant, quod tã auus quã pater eorum, dum ita in eos præſcriberetur, abfuiſſent a Burgundia, tunc catholico Hiſpaniarum regi inſeruientes: & ita tempus illud tam probabilis abſentiæ, cum Reipub. cauſa abeſſent, ſubmouendum. Aſſerebatur etiam, quòd pater eos pupillos reliquiſſet, & eadẽ ratione, imò maiori, lapſum temporis pupillaris ſubducendum. Tunc etiam cum ſupplicaretur, proponebant ſe minores, & ita eis reſtitutionem concedi debere. Quibus tãdem eam bonorum confectionem conceſsit Senatus: nec ab re, cum etiam his, qui maiores ſunt, indulgeatur. Quod autem ad reſtitutionem contra quadragenariam præſcriptionem ſpectabat, mãdauit Senatus iudici ordinario, coram quo erat talis lis reſtitutionis tractanda, vt ſi ei per diſcurſum proceſſus pateret, horum auum & patrem probabiliter a prouincia abſuiſſe, & tunc temporis in eos præſcriptum, in primis ſubtraheret ab ea præſcriptione illud tempus abſentiæ: præterea illud, quòd dum pupilli eſſent, cucurriſſet: & ſi deductis his temporibus non ſupereſſent adhuc 30. anni. quibus eſſet præſcriptum, tales reſtitueret, ac cogeret eos, qui ad cenſum obligati erant, eius cenſus recognitionem & præſtationem facere. Nec mirabere, quòd adiecerit Senatus eam clauſulam, Modò non ſupereſſent ex tali præſcriptione 30. anni: quia non eſt ſolitus reſtituere contra præſcriptionem excedentem 30. annos, etiam ex quacunque cauſa, immo hoc remittit ad principem. quod ego ſupra latiſsimè declaraui, vbi ſe obtulit excutiendus articulus, An & quando contra quadragenariam præſcriptionem locus ſit reſtitutioni in integrum? vbi recenſui, ad id moueri Senatum, quòd per conſuetudinem omnes præſcriptiones ſint ad 30. annos redactæ. Ibi tamen retuli, non ex eo ſequi, quin poſsit a principe ſecundum iuris diſpoſitionem concedi reſtitutio, ſepoſita cõſideratione eius ſcriptæ conſuetudinis. Fuit tamen vnum hac in re corã eodem Senatu excuſſum, quia quorundam erat iudicium, non debere his minoribus reſtitutionem concedi, quòd ab eorum auo & patre cœpiſſet præſcriptio, & ita ceſſare deberet reſtitutio, per l. Aemilius. ff. de minor. quæ dubitatio fuit hoc modo determinata, vt quamuis lex Aemilius dicat, præſcriptionem,

nem,

nem, quæ a defuncto cœpit, reſtitutionẽ reijcere, non tamen ob id iudicari deberet, quin ex curſu talis præſcriptionis, ſint tollenda legitimæ abſentiæ tempora & ſi quæ ſint alia ſubducenda. Quæ eſt pulchra & elegans admodum declaratio ad eam l. Aemilius. quam tu tanto magis notare debes, quòd ſit in praxi peculiaris & frequentiſsima.

Si in contractu iuramentum acceſſerit, etiam ſi curatoris auctoritas abfuerit, non tamen ex eo eſt contractus nullus.

SVMMARIVM.

1 *Contractus ſine curatoris auctoritate celebratus, etſi communi intellectu nullus ſit: ſi tamen iuramentum acceſſerit, nullo modo attenditur curatoris auctoritas, ex l. ſi curatorem habens. C. de in integ. reſtitu. mino.*

CAPVT CCCIX.

Illius viduæ, cui nomẽ erat Merceret, tunc minor annis 25. intentauit coram Dolano Senatu litem reſtitutionis in integrum: allegans in eo proceſſu tria, eius intentionem confirmantia, ſecundũ quę ipſe ſui libelli concluſionem formauerat. Huius autem præcipua intentio eo tendebat, vt cõtractus, quem cum quodam mercatore Salinenſi conceperat reſcinderetur: id inter cætera in primis deducens, quòd is cõtractus nullus eſſet, quia ſine curatoris auctoritate celebratus: ita vt prius membrum concluſionis libelli ſui hoc contineret, ſe petere talem contractum nullum declarari debere: & ſi nullus reperiretur, ſaltem is via extraordinaria reſtitueretur, quia aſſereret ſe per talem contractum læſum enormiſsimè. Quod autem ad contractus nullitatem attinebat, fuit reiecta ea concluſio, quia in contractu acceſſerat iuramentum quo caſu nullo modo attenditur curatoris auctoritas. & ita eſt intelligenda l. ſi curatorem habens. C. de integ. reſtit. minor. in qua habetur, venditionem ab adulto ſine curatore factam, nullam eſſe, niſi iuramentum in contractu interuenerit. quæ eſt pulchra & admodum elegans declaratio ad eam l. ſi curatorem habens, quæ paſsim & communiter probata ac recepta eſt.

Vbi iuratus eſt contractus, nõ reſtituitur minor, etiam diſpenſatione a ſacramẽto obtenta, niſi ſaltem ſit enormiter læſus, non ſi in re, quæ modica eſt.

SVMMARIA.

1 *Minori in iurato contractu decepto, læſoq́; licet auctoritate legis ſubueniendum ſit diſpenſatione a ſacramento obtenta; tamẽ id tum demum procedere rectè putatur, ſi grauiter eum & enormiter læſum eſſe pateat.*

2 *Abſolutio a ſacramento, in iurato contractu præſtito, euitandi periurij cauſa introducta eſt.*

CAPVT CCCX.

Quod verò ſpectabat ad reſtitutionem in integrum, quam is implorabat, quia per euolutionem proceſſus patuit, hunc tantum modicum damnum paſſum, nõ autem (vt is aſſerebat) læſum enormiſſimè: viſum fuit Senatui, reijci debere reſtitutionem, quam tamen prima facie plerique concedẽdam iudicabant: quòd lex velit, minori decepto & læſo ſuccurrendum eſſe: non conſiderato, an enormiter ſeu enormiſsimè, vel vtrum modicè ſit læſus? Mouit autẽ in eã ſententiã

Senatum, quod etſi diſponat lex, minorem debere reſtitui, maximè vbi iuratus eſt
1 contractus, id tamen eſſe intelligendum, cùm grauis eſt læſio. nam cùm iuramentum maiorem hoc effecerit, oportet actum eadem & ſimili ratione metiri, vt in maiore, qui ex modica læſione nō reſtitueretur. eſtq; hæc elegans admodum & ſubtilis declaratio ad id, quod dicitur, Minorem læſum debere reſtitui: quod iam ſuperiore loco ipſi attigimus, vbi recenſuimus cum Alexandro, communem eam eſſe opinionem, nō debere minorem aduerſum contractum, qui iuratus eſt, reſtitui, niſi ſaltem enormiter læſum eſſe pateat. Sed in eius proceſſus euolutione quorundam erat Senatorum iudicium, attendi debere, quod hic minor diſpenſationem à ſacramento obtinuiſſet: ita vt cenſeretur in eum ſtatum res reducta, ac ſi primùm nōn fuiſſet ſacramentum præſtitum, & ita ſubſiſtere diſpoſitionem eius l. ſi curatorem habens. & ſi ſecundum illos nōn concederetur reſtitutio, deluderentur paſſim plerique minores, à quibus obtinetur abſolutio à ſacramento poſt contractum celebratum: qui aliàs fruſtra abſoluerētur, niſi ea abſolutio effectū aliquem produceret. Non defuerunt tamen docti, eam rem abſolutè, exactè, & emunctè attingentes: à quibus fuit reſponſum, diſpenſationem hoc
2 operari, quod per eam minor periuriū euitaret, quod aliàs non effugeret, l. ſi quis maior. C. de tranſact. Conſiderabatur & aliud, eam, de qua agebatur, diſpenſationem fuiſſe citra cauſæ cognitionem conceſſam, nec vocata parte: vt paſſim ſolet fieri ab Epiſcopis, eas ita indulgentibus: quemadmodum tu latè ſuprà intellexiſti, quando explicuimus articulum, An, & quando, & quomodo abſolutio à iuramento danda ſit? vt his cauſis diſcerentur, nihil eſſe, quare legis beneficio minores deciperentur. Conſideratum etiam fuit aliud, dum is proceſſus tractaretur, in diſpenſatione fuiſſe adiectam clauſulam, quod minor enormiter læſus eſſet, cùm tamen de ea enormi læſione is non docuerit: ſic quia eſſent illius preces mendaces, concludebatur, talem diſpenſationem eſſe reijciendam, quod hanc, vt eſt veriſimile, conceſſiſſet Epiſcopus occaſione enormis damni, & quam is aliàs reiecisset: quod etiam procederet, ſi diſpenſatio contineret in genere, ſe fuiſſe læſum. nam id eſt iuxta ſubiectam materiam intelligendum, puta, quia fuit læſus enormiter. Quæ etiam fuit quorundam ſententia, non omnino à vero aliena. Solet autem enormis læſio ad iudicis arbitriū referri, qui eam iuxta vniuſcuiuſque facultates debet metiri, vt ego ſuprà latiſsimè recenſui. in eo autē proceſſu prætendebat minor, ſe in centum ducatis læſum: & tamen re vera non excedebat 10. ducatos læſio: quæ, habita ratione ad ſummam petitam, & perſonę qualitatem, cui ſatis erat in bonis, non fuit iudicata enormis, ſed leuis læſio.

Reſtituitur minor, qui dolo, & ſuaſionibus tutoris bona ſua in eum tranſtulit.

SVMMARIA.

1 *Puella minor, quę dolo ſuaſionibusq; tutoris ſui bonis ſuis in hunc translatis grauiter læditur, etiam maior effecta à Dolano Senatu reſtituta.*

2 *Contractus etſi à minore per ſequentem ratihabitionem aliquo modo confirmatus fuerit; tamen ob defectuoſum initiū perpetuò nullus & inualidus cenſetur.*

CAPVT CCCXI.

Onqueſtam memoria teneo puellam tunc minorem annis, à qua proponebatur, cùm in tutoris eſſet poteſtate, ſic ab eo perſuaſam & inductā, vt eius ſermonibus deuicta, conſenſiſſet translationi bonorum ſuorum in illius fauorem: accepta pro ea re ſumma quingentorū ducatorum, cùm tamen longè pluris ea bona valerent: demum adultam iam effectam,

ctam, eam ſummam à tutore recepiſſe: ferebatq́; is contractus quingentos illos aureos in ſuæ dotis locum ſuccedere. hæc autem cùm ſe enormiter læſam aſſereret, implorabat reſtitutionem: contra quam tamen obijciebatur, ꝙ maior effe-
1 cta pecuniam recepiſſet, ita vt tacitè contractum probaſſe cenſeretur, vt eſt in l. j. C. ſi maior fac rem rat. hab. Senatus tamen Dolani ſententia hęc reſtitutionem fuit aſſequuta: quem præter multa alia ad id mouit vnum, ꝙ hic tutor impiè, vafrè, verſutè, malitioſè & ſubdolè cum pupilla contraxiſſet, nec, quale decuerat, officium obſeruaſſet: & cùm ab initio tā
2 iniquè, & iniuſtè eſſet verſatus, deberet contractus perpetuò nullus & inualidus manere, nec per ſubſequentem ratihabitionem, ſiue tacitam ſiue expreſſam aliquo modo confirmari, ob defectuoſum initiū, arg. l. quod ab initio. ff. de reg. iur.

Si minor maior factus, ratum contractum habuerit, an ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio fruſtrà imploratur, ſi quæ geſſit minor, rata habuerit maior effectus, ſecundum l. 1. & 2. C. ſi minor maior factus. quibus tamen refragatur l. 1. C. ſi maior effec. alien. ſine decret. fact. rat. habuer. num. 2.*

3 *L. 1. & 2. C. ſi minor maior factus. & l. 1. C. ſi maior effect. alien ſine decre fact. rat. habuer. declarantur & conciliantur à Caſtrenſe. & num. 6.*

4 *L. 2. C. ſi maior fact. alien. ſine decret. fact. rat. habuer. non ſolum contractus nullitatem reſpicit, ſi nimirum iudicis decretū ceſſauerit: ſed & eius rationem habet, ſi minori precio prædium minoris diſtractū fuerit, & inconſultò vēditioni cōſenſum.*

5 *Alienatio à minore facta ſine decreto, nulla eſt.*

6 *Maior rem ſuam alienans, nullo iudicis decreto opus habere cenſetur.*

8 *Ratihabitio, in maiori ætate facta, an validet actum?*

9 *Ratihabitio principaliter fieri cenſetur, vbi longè poſt contractum concipitur.*

10 *Minor ſi contractum, ad quem dolo ſe inductum non ignorat, maior factus approbauerit, beneficio reſtitutionis nō gaudet.*

11 *Ratificatio longo temporis curſu confirmata vim conſtituti, & ſpecialis conſenſus obtinet.*

12 *Ratihabitio eius, qui non ita pridem maior factus eſt, non tam ob moram temporis breuiorem, quàm ob infirmum & imbecillum iudicium purgari poteſt.*

CAPVT CCCXII.

VT autem emunctè intelligas, an bene, & vt decuit, ita iudicarit Senatus, oportet hoc loco excutere eum articulum, qui eſt vulgatiſsimus, ſummę tamen vtilitatis: Si minor maior effectus, ratum contractum habuerit, an poſsit poſtmodum reſtitui? Effingitur autē tale exemplum in l. j. C. ſi minor maior factus: Diuiſione hęreditatis à minore facta, ſi poſtmodum maior effectus eam diuiſionem ratam habuerit, an num contra talē bonorum diuiſionem reſtitui poterit? quo loco ait textus, hanc diuiſionem debere integram manere. Hoc etiam expreſsius
1 determinatur in l. 2. eod. ti. vbi habetur: Qui poſt 25. ætatis annum ea, quæ dum minor eſſet, geſsit, rata habuerit, fruſtra is talium reſciſsionem expoſtulat. Eius autem dicti ratio decidendi deſumitur ex eo, ꝙ volenti non fiat iniuria, cùm etiā minor non iudicetur denuo hac ratificatione deceptus: qui cùm perfectæ, & integræ eſſet ætatis, agendum tamen aliter duxerit. Tunc enim ſciuit, quid prius ipſe contraxiſſet, ac quid cōtractus contineret: quare ſi id ratum habuerit non eſt cur vlterius ducat reclamandū.
2 Cupio tamen tu vnum notes diuerſum. in Codice eſſe titulum, & ſeparatum ab eo, ſi maior factus: cuius Rubrica hoc cōprehendit, ſi maior effectus, alienationē ſine decreto factam, ratam habuerit.

In quo ſub l. j. eod. titu. diſponitur, licet minor effectus maior, ratam alienationẽ prædij præter dimidiam iuſti precij venditi habuerit, ei eſſe nihilominus ſubueniendum, niſi iuſtum precium ſuppleatur, vel debitum compenſetur. Ecce ꝙ ſubſequens ratihabitio nõ impedit, quin ei ſubueniatur: quæ eſt lex è diametro
3 contradicens illi l. j. ſi maior factus. Quã difficultatem excitauit poſt alios Caſtrenſis in ea l. j. C. ſi maior factus ratum habuerit. vbi aſſerit, illum titulum loqui, quando contractus, qui celebratus fuit, erat ab initio validus: & eo caſu ſequenti contractus ratihabitione minorem à reſtitutione repelli: à qua tamen nõ reijceretur, vbi eſſet nullus & inualidus: & ita procedere alium titulum. Inualidus autem poſſet cenſeri, ſi in rei immobilis alienatione non acceſſiſſet iudicis decretum: vt meritò ratihabitio ſubſequens non poſſit, nec debeat inualidum contractum confirmare. ita vt Caſtrenſis aſſerat, ſe eam titulorum diuerſitatem, & diſcrepantiam ſic cuidam declaraſſe iuueni: qui cùm illius mentem guſtaſſet, & eam rem intellexiſſet, ſit ei ingenuè faſſus, à ſe id prius nunquam ita habitum. Sunt tamen quædam, mea ſententia, ei Caſtrenſis opinioni omnino aduerſantia, & ex quorum diſcuſſione difficultas lumen accipiet. Primũ inter cætera pugnare omnino videtur l. 2. C. eod. tit. ſi maior factus, ſine decreto ratã alienationem habuerit. in qua ſic dicitur: Si ſine præſidis prouinciæ decreto minoris prædia à tutore alienata fuerint, præſes prouinciæ poſſeſſionem in ius minoris retrahet, niſi ea venditio ſpecialiter confirmata fuerit, aut ſi bonæ fidei poſſeſſor reperiatur. qui textus eſt in eo clarus, ꝙ ſine iudicis decreto alienata fuerint minoris prædia: & tamen ratihabitionem venditionis hoc operari, vt confirmetur contractus, ibi: niſi ſpecialiter, &c. Quinimò ſi ad amuſſim eius legis mentẽ per-
4 ſtrinxeris, intelliges illius fundamentum referri non ſolum ad contractus nullitatem, vt eſt, ſi ceſſauerit decretũ iudicis, ſed etiam eius haberi rationẽ, quod minore precio diſtractum prædium fuerit: & inconſultò venditioni conſenſum. Id autem apertè denotant eius legis verba, Eamq; venditionem deceptum patrem tuum ratam habuiſſe. qua declaratione confunditur Caſtrenſis doctrina, ꝙ is titulus loquatur, vbi nullus eſſet contractus. Nam non eſt ſolum ob eam nullitatem, ſed quia maior factus in eam erroneè conſenſerit. Placet tamen Caſtrenſis conſideratio, ꝙ is poſtremus titulus ſit intelligendus, contractu nullò exiſtente. Nam hoc omnino deſumitur ex Rubrica eiuſdem tituli: Si maior factus alienationem ſine decreto factam ratã habuerit. Verba enim illa, Sine decreto, hoc expreſſè deſignant, quia ſit certum, alie-
5 nationem à minore factam ſine decreto, nullam eſſe: ad quod habes in oppoſitũ l. ſi quidem. C. de præd. min. in qua dicitur, alienationem prædiorum minoris ſine decreto iudicis factam, nullam eſſe. nec eſſe tali caſu reſtitutionem neceſſariam: quia Senatuſconſulti auctoritas, retento dominio, alienandi viam obſtruxerit. Eſt & in eam aleam l. non ſolum,
6 eod. tit. cum pleriſq; aliis ſimilib. Vt autem fierent duo illi tituli cõcordes, Bart. in l. j. C. ſi maior factus abſq; decreto, dicendum cenſuit, ratihabitionem maioris eorum, quę minor geſſerit, excludere reſtitutionem in integrum: & ita loqui titulum priorem, qui eſt in ea materia reſtitutionis, ſi minor ma. factus. Sed ſecundum eum id non procederet, vbi vt cuilibet maiori competeret reſtitutio, quaſi is velit eum ſecundum titulum, ſi maior factus, poſſet intelligi, & debere procedere, etiam ſi maior ſine decreto prædia vendidiſſet. circa quod velim diligenter conſideres. Quòd enim poſtremus hic eius intellectus ſit falſus, ſic doceo. Nam is textus expreſſim loquitur, dum minor prędia ſua ſine decreto vendidit, vt nullam habeat maioris rationẽ. Qui caſus etiam ad maiorem annis re-
7 ferri nequit: quia in maiore alienante non exigitur decretum iudicis. Præterea ſatis denotant illius textus verba, ꝙ de minore loquatur, ibi: curatorem patris

tui:

fuit:fruſtra quippe is curatorẽ habuiſſet, ſi maior annis fuiſſet. Quid igit cõcludit ea Bar. cõſideratio nõ ſuccurri minori q maior ratũ habuit, ſed nõ qa cuilibet maiori cõpetat? Mea eſt igitur ſnĩa, illam l. 1. eſſe declarandam & intelligendam ſm caſum, qui ibi eſt expreſſus. Nam admittitur, non obſtante ratihabitione: quia fuiſſet illius pater deceptus, qui inconſulto errore ratũ habuiſſet, qđ pretio minore diſtractum fuerat. Sic cùm cuilibet maiori ignoranti accederetur, ita & minori: & titulus alius prior in materia reſtitutionis ſitus, non admittit aliquam ignorantiã, imò potius ſcientiã, ꝙ minor ſciuerit, quid tunc ratum is haberet. Cõſiderauit etiam quandoq; ſm illum titulum introductum ad maiorẽ, immò neceſſariam declarationẽ eius, quod eſt diſpoſitum in l. fin. eod. tit. in qua habetur, rem minoris immobilem ſine iudicis decreto alienatã, per quinquennij taciturnitatem ratam fieri, modò id oneroſo titulo factum fuerit: ꝙ ſi lucratiuo, longius tẽpus deſiderari: & caſu vtroq; per eam tacitã ratihabitionem contractũ firmari, ẽt ſi non acceſſiſſet iudicis decretum. Quod non abs re fuit tã expreſſim declarandũ, quaſi dubiũ eſſet, an eundẽ effectum produxerit expreſſa & tacita ratificatio. Sed verius eſt, quod præmiſi, duos illos titulos nihil inter ſe diſſidere, imò diuerſa tñ, non tamen pugnantia cõplecti: quia prior loquatur, vbi à ſciẽte facta ſit ratihabitio eius, quod in minori ætate geſſerat: alter verò cùm ignorãs ratum habuit, tunc neſciẽs rei ſuæ verũ valorẽ. Sũt ẽt, à quibus ſit exiſtimatũ, priorem titulũ loqui, vbi expreſsè minor ratum habuit: ſm verò cùm tacitè. qđ eſt purum phantaſma: quia ẽt ſecundus titulus loquitur, vbi expreſsè facta eſt ratihabitio. Sed occurrit nodus alter, qui
8 quandoq; Doctorũ capita torſit. Quòd enim ratihabitio, in maiori ætate facta, non validet actũ, facit l. 3. §. ſcio. ff. de minoribus in qua talis proponitur dubitatio: Si ſe paternæ hæreditati minor annis viginti quinq; immiſcuerit, ac demũ maior factus, aliquid à paternis debitoribus exegerit, deinde vt à paterna abſtineat hæreditate, deſideret reſtitui, annũ ſit ad id admittendus? In quo aiebant quidã refellẽdum: quaſi maior effectus, cõprobaſſet, quod minori ætate placuiſſet: tñ putauit ibi Iureconſultus, inſpecto initio, reſtituendum: qui textus eſt ad id apertus, ꝙ ratihabitio non firmarit actũ eius aditionis. Quam difficultatem nititur reſoluere Caſtrenſis in ea l. 1. C. ſi maior factus, vbi recenſet, ideo locum eſſe reſtitutioni: quia actus, cuius ibi erat q̃ſtio, ſic eſſet cõceptus, vt id, quod à debitoribus ſuis exegiſſet, veniret in conſequentiã actus, in ętate minori celebrati, vt id traharur ad tẽpus illius diſpoſitionis: quod ſecus ſtatuendũ eſſet, vbi principaliter, non in conſequentiã id fieret, puta ſi expreſſa ratihabitio eius, quod in minore ætate geſſerat, accederet. Sed hæc eius declaratio viſa eſt mihi vtcũq; dubia: quia ẽt ſi admiſeris ſm actum in prioris conſequentiã venire, non ex eo ſequitur, quin cùm hic dum maior eſſet, ratam in minori ætate factã aditionem habuerit, debeat à reſtitutione repelli, quia ẽt expreſſa ratificatio venit in conſequentiã actus prioris. nõ enim fieri poſſet, niſi pceſſiſſet cõtractus: ita vt vtroq; caſu dicatur venire in cõſequentiã. Nec hoc põt conſiderari, quod principaliter
9 cenſeatur fieri ratihabitio, vbi lõgè poſt contractũ concipitur: quia ẽt poſt aditionẽ hęreditatis potuit minor poſtmodum longo tẽpore à paternis debitoribus exigere. Putarunt alij, ideo ibi reſtitui minorẽ in eo §. ſcio, quia is crederet, non debere ſibi obeſſe reſtitutionem in integ. qui intellectus quàm abſurdus, & abſonus ſit, res ipſa omnino indicat, cùm nemo ſani iudicij abnegare poſſit, eam eſſe craſſam & ſupinã ignorantiã, vt eſt in l. regula. ff. de iuris & facti ignor. Verius eſt tñ, quod ſenſit Caſtrenſis, ibi actum aditionis venire in primi conſequentiã. Et hoc ſatis elicitur ex verbis eius text. inſpecto initio reſtituendum. Aut ego aliter putare eum textũ ſic interpretandũ, ideo ibi minori ſubueniri, quia pręſumitur ea facilitate à debitori-

bus paternis exegiſſe, qua facilitate hæ-
reditatẽ is adierat, vt ob id textus velit
inſpici initiũ. Sed ego aliter nõ duxi inſi
ſtendũ in huius dubij extricatione, quia
iam ſup riore loco id ampliſſimè atti-
gerim. Ex his igitur cĩbus habes firmam
& inconcuſſam in reſtitutione in integ.
concluſioné, ratihabitioné à maiore eius,
quod minor geſſerit, factã, excludere re
ſtitutioné in integrũ, vt iam videas, quã
facilè is nodus declaratus fuerit, & més
Iureconſulti elucidata. Videamus pte-
rea, an num ea concluſio procedat ſi mi
nor contractũ ratum habuerit, ad quem
celebrandum doloſè eum aduerſarius
induxiſſet. quã quæſtionem pro mouet
10 glo. in l. 1. C. ſi maior factus, quæ vtitur
hac diſtinctione: Aut hic ſe prius dolo
inductũ ſciuit, & nihilominus poſtea ra-
tum habuit: tunc ei obſuturã ratihabitio
nem. ꝙ ſi ignorauerit. ſecus iudicãdum.
Hæc aũt poſtrema conſideratio habet in
ſe plurimũ rõnis, quia omnino cenſetur
hic voluiſſe approbare contractũ dolo-
ſum, ſed qui iuſtus eſſet, quaſi is præſu-
meret partẽ optimè ea in re verſatam
arg. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Nã
vt à gñali mandato dolus exemptus cen
ſetur, ita & ſimili rõne à tali ratificatio-
ne iudicatur excluſus. Suppetũt ad hæc
materia memini in praxi accediſſe. Pri-
mus eſt de quodam minore, qui petebat
ſe aduerſus contractũ, quem dum maior
eſſet, ratum, habuerat, reſtitui: quæ ra-
tihabitio facta ab eo fuerat, iã lapſi erãt
40. aut 50. anni. à qua fuit duplici cauſa
repulſus, prima per cõem illam regulã,
Si maior factus. & ex ſecunda, quia tam
longus temporis curſus, qui à ratificatio-
11 ne exciderat, inducebat vim conſtituti,
& ſpecialis conſenſus, arg. l. hoc iure. §.
ductus aquę. ff. de aqua quotid. & ęſtiua.
In hoc nemo fuit, qui diſcreparet refu-
tandã eſſe reſtitutioné in integrũ. Secun
dum exemplum proponitur in eo, qui
ſtatim poſt tres menſes, quàm maior fa-
ctus eſſet, ratum contractũ habuit. Fuit
autẽ in eo hæſitatũ, vtrùm reſtitui ad-
uerſum talem contractũ deberet? Qui
aũt allegabant, non reſtituendũ, ſumebãt
fundamentũ in ea cõi regula, ſi minor
maior factus. hic aũt factus maior com-
probauerat. Aliorũ verò erat iudicium,
non debere talem regulam in hunc ca-
12 ſum referri, quòd ratihabitio facta fuiſ-
ſet lapſis menſibus tribus, poſtquã ętas
minor excediſſet: quaſi poſſet purgari
illius temporis mora, cuius non debeat
haberi tanta nec eadem ratio, qualis ſi
de maiori ac longiori tempore tractare-
tur. Erat & aliud, eandem confirmans
ſententiam, quòd tunc, cùm is ratũ ha-
buit, videretur eius iudicium adhuc in-
firmum & imbecille eſſe, quia tunc tan-
tum minor eſſe deſiiſſet. Tandem ex
bono & æquo Senatus. Dolanus poſtre-
mam hanc probauit ſententiam, quæ eſt
pulchra ad modum interpretatio ad eam
regulam. Si minor maior factus ratum
habuerit: vt iam ex prædictis habeas fa-
cilem & apertam ad eum nodoſum ar-
ticulum declarationem.

An ſit opus reſtitutione, vbi interim agi non potuit?

S V M M A R I A.

1 *Pater alienare filij bona nequit, in quib. legitimam adminiſtrationem & vſumfructum habet.*

2 *Ignorantia, & denegata experiundi poteſtas etiam contra longi temporis præſcriptionem maiori beneficio reſtitutionis ſubueniendum ſuadent.*

C A P V T CCXCXIII.

Conqueſta eſt mulier, tunc ma-
ior apud eundem Senatum,
quod eius auus, iam lapſi eſ-
ſent quinquaginta ãni, ex quo
bona in tertios alienaſſet, quorum, domi
nium ad eam ſpectaret, quia maternum
eſſet peculium, & quòd iure aduenitio
ad eam deuenerat. Horum autem bo-
norum eo tempore erat is auus vſufru-
ctuarius, & legitimus adminiſtrator. Cæ-
terũ petebat hæc mulier ſe reſtitui ad-
uerſus

uerſus illos tertios bonorũ poſſeſſores, &
ne poſſet ab eis in eã obiici præſcriptio
ob lapſum quinquaginta annorum. Mo
uebat aũt eam, ꝙ alienationis tempore
tunc minor fuiſſet, & ſub aui poteſtate
conſtituta, ita vt efficaciter reclamare ei
non potuiſſet, & tali diſtractioni obſiſte
re. Afferebatur ẽt, ꝙ auo mortuo fuiſſet
poſtea viro copulata, imò penè vſque ad
id tempus quinquaginta annorũ in ma-
trimonio vixiſſet, vt etiam liberũ ei nõ
fuiſſet poſſe agere, & tertijs illis poſſeſ
ſoribus bona ſua auocare. hiſq; rationi-
bus tunc maior petebat contra eam alie
nationem, factam ab auo paterno, reſti-
tutionem in integrum: in eam verò op
ponebatur, ꝙ poſſet talia bona via ordi-
naria aſſequi, & à tertiis poſſeſſoribus,
quaſi ea iniuſtè occuparent, auocare, vt
eſt in l. fin. §. vbi autem puerilis ætas. C.
de bonis quæ lib. vbi eſt annotatum, pa-
1 trem, non poſſe alienare bona filij, in
quibus is habet vſumfructum, ſeu legiti-
mam adminiſtrationẽ. Afferebatur &
aliud pro cõfutatione reſtitutionis, hoc
per conſuetudinem Burgundiæ introdu
ctum, oẽs præſcriptiones ad 30. annos re
dactas, & ita ceſſare debere reſtitutionẽ,
cùm etſi bonorum alienatio eſſet ab ini
tio inefficax, tali tamen præſcriptionis
tempore robur, efficaciam, & validamẽ
tum accepiſſet: ita vt huic eſſet admodũ
imputabile, cur tam diuturna & longa ne
gligentia fuiſſet vſa. Sed tandem Sena
tus Dolanus in reſtitutionem declinan-
dum credidit: primũ motus, quòd hæc,
conſtante matrimonio, efficaciter recla-
mare non potuiſſet: quod etiam dum
vixiſſet auus & pater ſimili ratione pro-
cedere debere exiſtimatum eſt: vt cùm
agere non potuiſſet, nec deberet currere
præſcriptio, l. 1. C. de annal. exceptione.
Subductis autem temporibus matrimo-
nij tum etiam eo, quo pendente auus &
pater vſufructu potiti fuerunt, ſupererãt
tantum decem anni integri, quibus cu-
currerat præſcriptio: contra quam, cùm
decennalis tantũ eſſet, optima ratione
cõcedẽda videbatur reſtitutio, ne filius
ſub legis deciperetur beneficio: & hac
cauſa plurimum ponderabatur, quòd
auus bona, quæ eius nõ eſſent, imò filij,
alienaſſet: & quòd hæc hactenus igno-
raſſet, ſe eorum bonorum dominam: cu
ius ignorantiæ non modicus erat reſpe-
ctus, quia tempore alienationis hæc mi
nor eſſet: ſicque probabiliter ignorare
poterat, quid ei eſſet in patrimonio,
cùm etiam ea auus, non ipſa poſſideret,
vt veriſſimilis eorum ſcientia nõ adfuiſ-
ſe præſumeretur, niſi vbi maior aſſet ef-
2 fecta. ſic talis ignorantia, & nõ experiũ-
di poteſtas, concedendam reſtitutionem
ſuaſerunt: quàm longè amplius & con-
ſultius impetrabit minor via extraordi-
naria, cùm quæſtio ſit ſummouendorũ
temporum, quæ dum vixerunt pater &
auus, concurrerunt: quod longè com-
modus & pinguius extraordinaria via,
quàm ordinario ſit auxilio.

Debeat num is reſtitui, in quẽ cucurrit tempus, cùm in vinculis & compedibus detineretur?

SVMMARIA.

1 *Detentio in vinculis ſufficiẽtem indulgendæ reſtitutionis cauſam inducit; idq; tam ad maiorẽ, quã minorẽ extenditur, & nu 5.*

2 *L. Papinianus exuli ff. de minoribus, declaratur.*

3 *Tempus præſcriptionis non in negligentis odium principaliter, ſed ob ſolam tertij contemplationem præfixum, citra omnem reſtitutionis ſpem currere putatur.*

4 *Tempus præſcriptionis & ſi ſola tertij contẽplatione præfixũ ſit, tamen iuſta ſuadente cã, nõ denegatur expetita reſtitutio.*

.CAPVT CCCXIIII.

VSitatiſſimus eſt in reſtitutiõis
materia articulus, Vtrùm ſit
concedenda reſtitutio ei, in
quẽ cucurrit præſcriptio, aut

 alius

alius termini lapſus, dum, is in vinculis & compedibus detineretur? quod in minoie & maiore memini accidiſſe. Minoris autem exemplum fuit huiuſcemodi. Cùm vellet minor repetere rem, à proximiore ſuo venditam, eſſetque ei ſecundum Burgundiæ conſuetudinem annus & dies præfixus, tunc cùm eſſet in procinctu offerendæ pecuniæ, coniectus eſt in vincula: inſtante fiſco, qui hunc deferebat. interim dum is detineretur, effluxit annus, ita vt offerre aut conſignare eam pecuniam non potuerit: qui petebat ſe reſtitui, vt etiam, lapſo & effluxo tempore, admitteretur ad eius pecuniæ oblationem. Maioris autem caſus talis erat: Re ab eo vendita, dum hic vellet vti pacto de retrouendendo, quod ſibi conceſſum fuerat, & inſtaret finis termini, is in carcerem detruſus eſt: & cùm ibi eſſet, lapſum eſt illud tempus, intra quod pacto de retrouendendo vti poterat. Implorat itaque reſtitutionē in integrū, vt non obſtante eius tēporis fluxu, poſſet is pacto de retrouendēdo vti poterat. Implorat itaq; reſtitutionem in integrum, vt non obſtāte eius temporis fluxu, poſſet is pacto de retrouendendo vti. Velim tamen notes, vtroque caſu præcedentem aliquā diligentiam acceſsiſſe: quia antè quàm in carcerem coniicerentur, obtulerant hi pecuniam, quam recuſarunt aduerſarij. ſed præter eam oblationem, vt conuinceretur pars aduerſa, & in mora conſtitueretur, opus erat reali conſignatione, iuxta l. acceptam. C. de vſuris. Dubitandi autem rationem hac in re excitat, quòd vterque ob maleficium fuiſſet detentus, vt ex dolo lucrum aſſequi non deberet, l. Papinianus exuli. ff. de minor. qui textus continet penè ſimilem & aſfine caſum præſenti. Habet enim, exuli reuerſo non eſſe tempus prorogandum, quo abſuit: nec indulgendam reſtitutionem, cùm per procuratorem adire Prætorem potuerit, nec fecerit. Certum eſt autem, melius cum lege, quàm cū homine agi, l. Celſus. ff. de recept. arbit. & tamen ibi à lege abnegatur reſtitutio, vt multo magis in actu, qui ab homine dependet, ſit ſtatuendum, &c. Auget etiā eam dubitandi cauſam l. ſed & ſi ꝑ Prætorem. §. actio exempta. ff. ex quibus cauſis maio. vbi teſtatur lex, prætorem delinquentibus non ſubuenire. Eſt & in eam aleam l. non fraudantur. §. nemo. ff. de reg. iur. ita vt ſibi aſcribere hi debeant, cur deliquerint: ꝙ ſi vt decuiſſet, vixiſſent, non incidiſſent in pœnam carceris: & ita cùm cauſam damni dederint, ab omni commodo repellendi ſunt. His tamen adeſſe videtur l. 2. ex quibus cauſis maior. in qua diſponitur, detētionem in carcere, & quòd quis in publica inciderit vincula, congruam & ſufficientē cauſam producere, per quā ad reſtitutionē deueniatur, maximè aduerſus latam ſententiam, vbi contra ita detentum eſſet pronunciata: quia in eius manu non fuerit, tunc poſſe adeſſe iudicio: vt ſimili ratione his ſic ſuccurri debeat. quod effi- 2
caciſsimè denotant eius legis verba. Quia ſub militari cuſtodia iuſſu præſidis detinebaris. Ex quibus verbis eſt ēt plenè ſatisfactum illi oppoſitæ rationi, quòd potuerit per procuratorē efficere, & non debere ei ex delicto legē adeſſe: cùm hoc ſolum lex ponderet, ꝙ ſub cuſtodia militari iuſſu præſidis detineretur, & ea de cauſa eſſet reſtituendus. Quandoque tamen conieci, ſic poſſe eū textum declarari, vt nullo modo quæſtioni propoſitæ cōueniret, ꝙ exiſtimem, ideo ibi detento in vinculis ſuccurri, quia comparere non potuerit. quæ ratio non militat hoc noſtro caſu. nam ſi hæc mulier per ſe & ꝑſonaliter vti diligentia non potuerit, quia detenta: id tamen per procuratorem exequi potuit, & ei committere, vt his pecuniam offerret. Præterea vult textus, hunc reſtituendū: quia cum detineretur, defenſus non fuiſſet: & ſic contra ſententiam in eum, vt indefenſum latam, eſſe, reſtituendū. Poterit tñ ingenioſus Lector facilè hanc meam interpretationem hoc modo vitare, vt cùm habeatur, debuiſſe à muliere procuratorem conſtitui, etiam pari ratione referri poſſit ad eum, qui

ſub

ſub militari cuſtodia iuſſu præſidis detinebatur:& tamen is reſtituitur ea ratione, quia iuſſu præſidis cuſtodiebatur, et quòd is procuratorem non reliquerit. Sed vis & energia præcipua cõſiſtit, quomodo poſſit aptè reſponderi ei l. Papinianus exuli: quæ non vult, vt ei qui deliquit, ſubueniatur. quam ego dupliciter poſſe extricari crediderim. Quod enim in ea habetur, non eſſe quadriennij tempus exuli reuerſo prorogandum, hoc eſt: qa etſi is à prouincia, territorio, ſeu ciuitate exularet, potuit tamen ibi procuratorem conſtituere, qui ſuo nomine litem reſtitutionis intentaret, & longè melius, vtilius ac commodius id præſtare, quàm hi qui in vinculis detinentur, quia etſi à prouincia abſit, alibi tamen liber eſt, ita vt poſſit facilè procurator ab eo conſtitui: cui ideo eſt imputandum. quòd id non egerit, cum ſaltem ſcire deberet, quadriennium illud currere. Animaduerti denique ſecundo modo, poſſe eum textum aliter declarari, vt nõ ſubueniatur exuli reuerſo, quia iam ibi de delicto pateret, vt ob quod exularet. ſed in exemplis, ſuprà propoſitis, ſolum præceſſerat fiſci delatio, nec certũ erat delictum, cùm poſſent hi ſe innocentes docere. Et ex his ſatis reſolutũ patet in præſcriptis duobus exemplis, eſſe his, qui in compedibus detinebantur, etiam occaſione cõmiſſi ab eis delicti, indulgẽdã reſtitutionem. Præter hæc omnia reperio Panormitanum hanc attigiſſe materiam in capit. quia propter diuerſitatem, extra de conceſſ. præbend: vbi, in primis ipſe ſequentem proponit concluſionem, quæ habet: Ei qui deliquit eſſe delictum tale imputandum, quia rei illicitæ is operam dederit. Quod dictum ſic tẽperandum exiſtimat, vt debeat intelligi, vbi ex culpa immediata pœna proceſſiſſet: & ſecus ſi non ex pœna, ſed pœna culpæ. Poſtremus enim hic caſus plurimum habet in ſe rationes, cùm non debeat quis duplici pœna conteri: argum. cap. at ſi Clerici. extra de iudic. Sed ipſe poſtmodum docere volens, qd ea diſtinctione ſubobſcura ſenſerit, ſic ſe ipſum declarandum putauit: aiens, delictum à pœna & culpa proficiſci, vbi tẽpus in negligentis odium præfixum fuerat, nec intra id eſſet ſatisfactum: qui tamen velit tale tempus contra impeditũ iuris, ſeu facti impedimento, non currere: quod aſſerit probari in capit. quia diuerſitatem, extra, de conceſſ. præben. in quo fuerat Eboracenſis Archiepiſcopus à Papa ſuſpenſus: quo ſuſpenſionis tempore pendente, vacarunt pleraque beneficia. quæ cum non contuliſſet intra ſemeſtre tempus (qui eſt terminus à lege ſtatutus) contulerunt alij ordinarij, ita vt ibi præcipua ſit diſceptatio, de eius collationis validitate & efficacia. Quo loco à pontifice deciditur, non potuiſſe talia beneficia pendente ſuſpenſione conferri, quia tempus illud ſemeſtre ſit originaliter, & præcipuè introductum in odium negligentium, ita vt nõ currat contra eum, qui eſt impeditus impedimento iuris ſeu facti. Cæterùm indubitatum tali caſu fuit, Archiepiſcopum Eboracenſem, dum ſuſpenſus eſſet, fuiſſe impedimento iuris impeditum, ita vt ius commune planè illi collationi beneficiorum aduerſaretur. Quod autem attinet ad facti impedimentum, poteſt effingi exemplum in eo, qui detinetur in publicis carceribus. & ſub eodem cap. ſenſit Abbas, non Archiepiſcopi culpam, ſed culpæ pœnam, cauſam immediatam ſuſpenſionis extitiſſe quaſi eius ſuſpenſionis ſententia fuerit pœna culpæ: vt ſecundum eum imputari non debeant ex pœna reſultantia. Adijcit & aliud, in hanc rem mirè conferens,
3 ſi tempus non eſſet principaliter in negligentis odium, ſed ob ſolam tertij contemplationem præfixum, tunc debere omnino currere citra omnem ſpem reſtitutionis: allegans ad id l. genero. ff. de his qui notan. infam. vbi tempus anni, cuius ibi eſt quæſtio, currit etiam contra mulierem, mariti mortem ignorantem. Quam opinionem primùm attingit Specul. ſub titul. de inſtru. edit. §. nunc verò, quo loco refert, ſed intra annum executor poſtremum defuncti iudicium

non ſit executus, non tamen ob id tale ius exequendi ad alium deuoluitur, argum. l. nulli. C. de epiſcopis & cleri. & cap. nos, extra, de teſtam. quod fit hac ratione, quia illud anni tempus non ſit in executoris odium, immò potius in eius fauorem præſtitutum, ne illius differatur voluntas. ſecundum quã declarationem ipſe in eo cap. aſſerit nõ culpam, ſed pœnam culpæ immediatam cauſam impedimenti fuiſſe, quòd ſuſpenſionis ſententia fuerit pœna culpæ ita vt is reſoluat, hoc debere ſpectari, an delictum immediatè, vel mediatè ex culpa procedat. Scribit etiam, conſiderandum eſſe, vtrùm tempus fuerit in tertij contemplationem adiectum: & eo caſu debere currere, nec concedendam eſſe reſtitutionem, etiam ſi adeſſet ignorãtia, aut iuſta alia cauſa. Hæc ille. Quẽ eius poſtremum intellectum probare nõ
4 poſſum: qui putem, indulgendam reſtitutionem, etiam ſi tempus in ſolam tertij contemplationẽ, eſſet præfixum, modò hoc iuſta cauſa ſuaſerit. alias nullum effectum talis iuſta cauſa produceret, vt mea ſit opinio, mulieri ſubueniendum, quæ intra diem præſtitutum nõ ſit vſa pacto de retrouendendo, cùm in vinculis detineretur, & tamen tale tempus fuerat in præcipuum eius fauorem appoſitum. immò ſi exactè ad Abbatis declarõnem attenderis, intelliges hunc in eius mulieris partes, ſic in vinculis detentæ, declinare: qui velit, debere ſuccurri, vbi duplicis pœnæ eſt controuerſia: & vt ibi Ebotacenſi Archiepiſcopo ſubuenitur, quia iam pœnam ob culpam paſſus fuerat, pura ſuſpenſionem: ſic eſſe etiam ei mulieri pari ratione opitulandum, ne cùm iam pœnam carceris ſubiit, aliam demum pęnam ſuſtineat. Et ſecundum eam Abbatis conſiderationem de mediata, ſeu immediata pęna, memini Senatum Dolanum terminaſſe præſcriptis duobus exemplis, cõcedi reſtitutionem debere his, qui in carcere detenti fuerant: vt ex his ſemper firma maneat prior concluſio, detento in vinculis, concurrentibus præſcriptis qualitatibus, per reſtitutionem in integrum ſubueniendum. Qui articulus (vt præmiſi) poteſt
5 tam ad minorem, quàm ad maiorem, referri. Hoc enim aliquando fuſius & vberius excuſſimus, partim vt obſcuritas manifeſtaretur, tum vt quòd rectè ea in re ſenſit, & in quo etiam cæcutierit Panormitanus, per acceſſum, & commodioris doctrinæ gratia adnecteremus.

An in reſtitutionis iudicio minor ætate minorem ſe teneatur probare?

SVMMARIA.

1 *Minor reſtitutionem implorans, ætatem minorem edocere debet: idq́ue ſiue agat, ſiue excipiat.*

2 *Minor obtinendæ reſtitutionem ſpe excidens, fruſtra ſuam ætatẽ edocere nititur.*

CAPVT CCCXV.

PRætereundam etiam non putaui excuſſionem famigerati ac pertuliſſimi articuli, reſtitutioni in integrum conuenientis, qualiter ac qua forma ſit minoris ætas probanda: quæ materia eſt ampliſſimis verbis diſcuſſa à Bartol. in l. de ætate. ff. de minoribus vbi alios pleroſq; caſus recenſet, quibus minor ſe minorem eſſe aut fuiſſe docere debeat. Sed ego id exemplum, quod ad reſtitutio-
1 nem in integrũ ſpectat, aſſumam. Quòd autem minor, dum ab eo imploratur reſtitutio, ætatem ſuam manifeſtam facere debeat, habes l. ſi minorem. C. de reſtitutio. in integ. ſub illis verbis: Si minorem te viginti quinque annis fuiſſe, cùm contraheres, oſtenderis. Hoc autem tam in ſe veriſſimum eſt, vt procedat ſiue agendo ſiue excipiendo ætas à minore deducatur, ita docente Specul. titul. de act. §. 1. verſ. ſi ergo exceperis. Exempli gratia: Si ex cõtractu, inter nos celebrato, in te egero, tu autem alleges, te, dum contractus conciperetur, minorem

rem fuiſſe, & ita incidenter reſtitutionem implorare (fit autem id exceptiuè) procul dubio teneberis minorem ætatē, à te propoſitam, omnino docere, ad quod mirè accedit l. nam & poſtea. §. ſi mino. ff. de iureiur. & ſi aduerſa pars velit minoris intentionem reiicere, erit ab ea tunc articulandum, & probandum, ꝙ is intra tempus, à iure præſtitutum, reſtitutionē in integrum non implorarit. ſi enim hoc probauerit, excidet ſine difficultate minor ab intentione. Hoc autem ante omnia docendum erit, prius quàm minor ad ętatis ſuę documētum admittatur, quaſi ſit poſtremum iſtud primum præiudicabile. In hoc autem liquidum eſt præiudicium, quia ſi à petitione reſtitutionis in integrum exciderit fruſtra de ætate ſua ab eo docebitur. quod ego indubitabo teneo animo: etſi non ſim neſcius, quoſdam longè aliter ſenſiſſe: ſed ꝙ eorum error ſit intolerabilis, id vel ſatis ex præcedētibus liquet.

Vtrùm ętas per teſtes legitimè probetur?

SVMMARIA.

1 *Aetas aut teſtibus aut aſpectu probatur.*
2 *Aetatis in maiore annis 25. ſecundum Bartolum facilima probatio: quem tamen Auctor refellit num. 5.*
3 *In probatione ætatis minoris initium natiuitatis ſpectandum, & perfectè liquidandum eſſe ſecundum eundem Bartolum.*
4 *Obſtetricum aſſertio in ætatis minoris quæſtione indubitatam ac firmam probationem ſubijcit.*
6 *Aetas minor, vt à coniunctis, affinibus, & vicinis probari poſſit, quæ requirantur.*

CAPVT CCCXVI.

1 TEſtatur autem Bar. in ea l. de ætate, ætatem duabus viis probari poſſe, vno modo per teſtes, alio ex aſpectu. Quod autem ſpectat ad caſum priorē

2 primùm ipſe id exqrit in maiore annis vigintiquinq; : aſſerens, illius ætatē facillimè probari poſſe, idq; potiſſimū teſtibus, qui dicāt, ſe vidiſſe talē iam vixiſſe ante viginti & quinq; annos, & hodie adhuc viuere. nam ſm eū ex hoc neceſſariò ſeqtur, ꝙ minor nō ſit, imò maior. Sed in minoris ætatis documēto ait ipſe plus difficultatis ineſſe & imminere: qui
3 ante omnia doceat ſpectari debere natiuitatis initium, idq; tempus perfectè liquidandum, quod iñ uix pōt effici, nec difficulter: quia actus parturiendi, vt frequentiſſimè, eſt ocultus, vt ob id exigatu, teſtimonium obſtetricum, quæ partui interfuerunt, & partum ab vtero exeuntem viderunt, vt in l. 3. §. duæ. ff. de Carbo. edic. Ex ea autem obſtetricū aſſertione indubitata reſultaret proba-
4 tio. Quòd ſi ea via deficeret, poſſet id à vicinis & conſanguineis haberi: qui deponentes de minoris natiuitate, interrogarentur, & ab eis ſciſcitaretur, quomodo certò illius noſſent natiuitatem: à quibus efficaciter hoc modo reſpondere tur, ꝙ publicum tunc & notorium inter eos eſſet, tali tunc non fuiſſe eum filiū, de cuius minore ætate diſceptatur: eo autem tempore inualuiſſe famam, quòd ei natus eſſet filius. his quippe adminiculis concludenter minor ætas probaretur. Hæc Bart.
5 Quod autem mei eſt iudicij, non video, quare difficilius probetur ætas minor, quā maior, aut facilius maior minore: imò etiam ſi admiſero, ſic probari poſſe, vt dicant teſtes, ſe eum iam ante viginti & quinque annos vidiſſe, oporteret nihilominus id particularius exprimere, & apertius deducere: puta, allegarent ſe rectè illius temporis, ad qđ ſe referunt, memores eſſe, & verè ſcire, quis fuerit curſus anni tunc labentis: quod omnino exigitur, vt perfectè de eo deponent, ſitque eorum concludens teſtimonium. Sed quæſo, an num talis memoria illius temporis difficilis tibi videatur probationes, maximè cùm ſit memoria
6 hominis labilis? vt in l. peregrè. ff. de acquir. poſſeſſ. Quod etiam docet Bar. mi-

norem ætatẽm,coniunctorum,affinium, & vicinorum teſtimoniis probari,id eſt, quia vicinus ſeu conſanguineus præſumuntur vicini & conſanguinei facta noſſe,vt per Salic. in ea l.ſi minorem. Ego tamen pro declaratione Bart. ad vnum aliud aduertendum cenſeo, debere à talibus conſanguineis, & vicinis deponi, quòd vetè is ſit filius, de quo diſceptatur,quia poſtmodum eum frequentisſimè viderint, cognouerint, & verſantẽ in plateis animaduerterint, & pro filio tũc habitum & reputatum: quæ omnes circunſtantiæ & qualitates ad eius probationis complementum ſunt, mea ſententia, requiſitæ.

Ad minoris ætatis probationem vtrùm vicinorum, parentum,conſanguineorum, & proximorum teſtimonium ſit efficax.

SVMMARIA.

1 *Ad minoris ætatis ſufficientem probationẽ non affines & vicini tantum,ſed, & ipſa mater & auus etiam admittendi ſunt.*

2 *Matris confeſsio in ætate minoris an plenè fungatur teſtis officio, vel nuda tantum ex eius depoſitione reſultat præſumptio.*

3 *Proximiores vt ad ætatis probationem admittantur,ſpeciali minoris ætatis fauore introductum eſt.*

4 *Parentes minoris ætatem perfectius & verius,quam alij, noſſe ex legis intentione præſumuntur.*

5 *Teſtis non coniũcti ſi in ætatis probatione cũ coniunctis concurrant, præferuntur ex ſententia Caſtrenſis: quam Auctor rationibus ſupra adductis reprobat.*

CAPVT CCCXVII.

1 Ex ea doctrina Bartol. habes ad ætatis minoris probationẽ admitti vicinos,parentes,conſanguineos, & ſi qui ſint proximiores, imò etiam matrem, vt eſt in l.etiam. ff. de proba. Sed & aui profeſsio recipitur, vt eſt ſub eadem l. Quod verò de matre ſtatuitur, Innoc.in cap.cum dilectus.extra. de accuſat. putauit, magis eam indicium, quàm efficacem probationem facere:ad qđ ẽt animaduertiſſe viſa eſt gloſſa in ea l.mater.quę diſputationis gratia adfert in oppoſitum l.parẽtes.C.de teſti.ex qua de ſumitur,paren-
2 tis teſtimoniũ pro parente alio non admitti.ſed tandem reſoluit,non recipi matris profesſionem ac teſtis:ſed ꝙ eò tendat vt iudex ex eius reſponſis veritatem inueſtiget,ita vt non cenſeatur plenè fungi teſtis officio, ſed ex cuius depoſitione reſultet tantũ quædam præſumptio,aut aliũd,quod gloſſa vocat iudiciũ.Mihi verò bene placet,vt dicatur,matrẽ de ætate filij teſtificantem non indicium,aut ſolam præſumptionem facere, imò plenã probationẽ inducere. Me aũt ad id mouet ea l.etiam matris profesſio, quæ ad id tam aperta & liquida eſt, vt cauillis ſubiici non posſit. Nec his aduerſatur l.parentes,cùm,(vt ibi gl.teſtatur) ſpe-
3 ciali minoris ætatis fauore introductum ſit vt ad ætatis probationẽ admittantur proximiores. Eius autem ſpecialitatis ratio eſt, quia præſumuntur parentes ex mẽte & intentione legis perfectius,imò verius ætatem noſſe, quàm alij arg.l.de tutela.C.de reſtit.in integr. Ea aũt pręſumptio deſumitur ex hoc,ꝙ veriſimiliter huius facta inueſtigaſſe iudicentur, qui cum eo verſati ſunt,ob id, ꝙ proxi-
4 mi ſint. Conijcio & rationem aliam: nam fruſtra aliàs admitteretur minor ad ætatis probationem, ſi eius teſtimonium non probationem,ſed indiciũ tantum produceret, & maneret aliter ea lege etiam matris profesſio eluſoria. Atq; ex his dubitabilis eſt apud me Caſtren-
5 ſis doctrina, conſi. 138.vbi is docet, Parentes non eſſe teſtes omni exceptione maiores,imò talium fidem attenuari,& debilem eſſe: vt ſi ex aduerſo teſtes nõ ſint coniuncti, debeant coniunctis, dum de ætate teſtificãtur,præferri:Quod ego probare vix posſum. nam ſi ij plenã probatio-

barionem faciunt, quare qui coniunctus nō eſt, ſed extraneus, præfereretur coniuncto, de ætate deponenti? Imò hæc probatio pugnat menti & diſpoſitioni legis, quæ præſumit melius & efficacius à cōſanguineo, quàm extraneo minoris ætatem ſciri. Quare ego huic hæreo opinioni, vt mater de ætate filij deponens, aut alter ex illius proximioribus, non præſumptionem, ſed plenam probationem inducat.

Si teſtis de ætate deponens dicat, Scio, quia ſum patruus, conſanguineus, ſeu auunculus, an efficaciter deponat?

SVMMARIA.

1 *Aetatis probationem inualidam eſſe, ſi quis ſe patruum, auunculum aut conſanguineum eſſe perhibeat, Baldi & aliorū quorundam opinio.*

2 *Teſtimonium in ętatis probatione ab auunculis aut conſanguineis quibuſcunq; modo prædicto prolatum firmum eſſe, ſi quidē his adminiculis, quæ pro confirmanda teſtis depoſitione requirit ſuffultum ſit, Auctori placet.*

3 *Regula, quòd vicinus & conſanguineus prę ſumantur noſſe facta vicini ſeu cōſanguinei, qualiter intelligenda ſit?*

CAPVT CCCXVIII.

QVid autem, ſi teſtis de ætate deponens dicat, ſe eam ſcire, quia ſit patruus ſeu auunculus, conſobrinus aut conſanguineus, an dicatur ſufficienter deponere? Et ex præcedentibus eſt à quibuſdā opinatum, concludens eſſe tale teſtimonium, arg. l. de tutela. ſub illis verbis: Licet minor in liberatione auūculi ſeu patrui ſe falsò maiorē aſſeruerit, talis tñ aſſertio patruo nō patrocinatur, ne minoris reſtōnem excludat. Qui verò ab ea diſceſſerunt ſententia, vel hoc vno moti ſunt, ꝙ non valeat ſyllogiſmus, minoris ſum conſanguineus, ergo illius ætatē noui. nam potui ab eo tp̄e, quo is natus

1 eſt, à prouincia, in qua continuo vixit abeſſe: reſpondentes ad eā l. de tutela, in qua videtur eſſe totius negotij ſumma, coniunctum ibi præſumi noſſe facta cōiuncti, quia tale officium ſit omni coniūctione copulatū. Aiunt deniq; hanc depoſitionem, Scio, quia ſum cōſanguineus, vel ex eo elidi ſeu cōfirmari, ꝙ verè teſtis per ſenſum corporeum nō deponat, cùm tamen id lex neceſſario deſideret & requirat: vt eſt iuris notiſſimi. Eandē etiam ſententiam eſt ſectatus Bal. in ea l. de tutela. quam is hoc modo cōprobat vbi minor de minoris ætate teſtificatur non valet teſtimonium: ſaltē reſultat ex eo dubia probatio, quæ verè & ſubſtātia probatio nō eſt, vt in c. in pñtia extra de prob. Vt eadē rōe in cōſanguineo, q̃ pro conſanguineo deponit, ſic diſponendū. Mea aūt eſt ſententia, validū eſſe tale teſtimoniū, modò his adminiculis, quæ ꝓ fundanda teſtis depoſitione lex requirit, ſit ſuffultū: puta, ſi adiecerit cum eo, ꝙ ſe cōſanguineum dicit, ſe minoris ętatem annotaſſe: aut rationes aliàs adferat teſtimoniū illius validantes. Cùm enim coniunctus ex legis diſpoſitione præſumatur coniuncti facta noſſe ob eam qualitatis coniunctionē, quare non valebit eius teſtimoniū, ſi allegauerit ſe ætatem minoris ſcire, quia ſit illius conſanguineus? Nec efficaciter aut concludenter declararē is mihi videtur l. de tutela. in qua aſſerit, id de coniuncto ideo ibi diſponi, quia eſſet officiū omni cōiunctione coniunctū. qui putē per eā rationem confirmandū potius illud teſtimoniū cū enim ſit tanta cōiunctio conſiderabilis, benè ſequitur. vt præſumi debeat cōſanguineum ætatem conſanguinei ſcire. Quod etiā cōſiderauit Bal. in eius ſententiæ cōprobationē, eſt omnino ridiculum vbi maximè ſic arguit: vt minoris ꝓ minore. & paris pro pari reijcitur teſtimoniū, ita & in cōſanguineo deponente ſtatuendū. Nā primū is non probat, talibus caſib. repelli teſtimoniū: & tamē eo ſummam ſuæ argumentationis deducit: immò de eo docuiſſet, eſſet tamen adhuc impertinens illatio, cum ſit inter vtrunque

que

que caſum maxima diuerſitas: quia mi
nor, de minoris ætate deponens, nó tam
aptè de ea poteſt teſtificari, quã conſan-
guineus: cuius ob id teſtimoniũ eſt po-
tius admittendum. vt ego ex his omni-
no à Bald. deficiã. Ad hæc ſuppetit, quod
deducit Decius in l. j. ff. ſi cer. pet. effica-
citer à teſte in cauſa ſcientiæ reſponderi
ſi dixerit, Scio, quia ſum vicinus aut con
iunctus: etiam ſi non contineat eius de-
poſitio hoc reliquum, & præſumatur cõ
iunctus ſeu vicinus ſcire facta vicini aut
coniuncti: qui ex eis ſatis accedit ei opi-
nioni, ꝙ valet tale teſtimonium: ſed ſu-
perfluè, & extra rem mihi adiecisse vide
tur valere depoſitionem, etiam omiſſa il
la, de qua loquitur, clauſula. quid enim
de eo dubitari debuit? Nam vbi teſtatus
eſt, ſe conſanguineum, ſequitur neceſſa-
riò ex mente legis illa ſcientiæ præſum-
ptio, per l. de tutela. quã & ex officio ſup
plere tenetur iudex, ac eam omnino pen
ſare. Accedit in eiuſdem ſententiæ con-
3 firmationem, quòd illa regula, Vicinus
& conſanguineus præſumuntur noſſe fa
cta vicini ſeu cõſanguinei, intelligatur in
his, quæ iuxta communiter accidentia
cadunt in vicinorum & conſanguineorũ
noticiam, ita teſtante Bal. in l. conuenti-
cula. C. de epi. & cler. Sed quæro, nonne
conſanguineus ætatem cõſanguinei veri
ſimilius notã habet, quam extraneus? nũ
quid etiã id paſsim accidit, vt apud eos
cognitior ſit, quàm alios? vt hæc omnia
me in eam trahant ſententiam, efficaci-
ter à teſte, de ætate deponente, ſic debe-
re concludi, Dico eum talis eſſe ætatis:
eius autem ætatem noui, quia ſum con
ſanguineus, aut aliàs vicinus.

Aetas an p aſpectũ probetur?

SVMMARIA.

1 *Aetatem per aſpectum probari poſſe textus eſt in l. minor annis 25. ex aſpectu. ff. de minor.*

2 *Minorem ætatem per aſpectum non probari opinio Bartoli, eiuſq; ratio: cui & Auctor ſubſcribit nu. 3.*

4 *Probatio ex aſpectu certior eſt in infantibus & pubertati proximioribus, quàm in his qui iam ex ephebis exceſſerunt.*

CAPVT CCCXIX.

1 SOlet etiam ætas per aſpectum
dilucidè probari. textum ha-
bes ad hoc expreſſum, in l. mi
nor annis 25. ex aſpectu ff. de
mino. ſunt enim paſsim oculi certi iudi-
2 ces, è quib. potiſsimum põt ætas depre-
hendi, qui ob id fideles depinguntur.
In oppoſitum, quòd per aſpectum mi-
nor ætas nõ probetur, facit ſecundum
Bar. in ea l. de ætate, ꝙ teſtis debeat de
his, quæ per ſenſum corporeũ percipit,
teſtificari, vt eſt in Iure vulgatiſsimum:
quod tamen hoc caſu non efficiat, imò
nec poſsit præſtare, quia minor ætas nõ
videatur. Tandem eum nodum reſoluẽs
docet, efficaciter à teſte per corporeum
ſenſum deponi, ſi hunc ſenſum comite-
tur iudicium intellectus: & impuberum
teſtimonium non admittatur, quod iu-
dicio careant, etſi ſenſu corporeo abun-
det, l. j. C. de falſ. monet. ac demum ple-
raque alia in eam rem adfert, quæ ego
ex propoſito prætereũda duxi, ne tu me
nudũ recitatorem iudices, & quia apud
eum tu ea facilè aſſequi poteris. A quo
in ſumma poſt longam diſputationem
concluditur, debere haberi reſpectũ ad
modicum vel magnum exceſſum mino-
3 ris ſeu maioris ætatis: vt ipſe diffuſiſsi-
mis verbis docet. Ego verò, ſepoſita am
pliori inueſtigatione, exiſtimo, dubiam
& incertam eſſe probationem ætatis mi
noris, quæ fit per aſpectum. Me autẽ ad
id mouet communis experientia, quæ
non immeritò magiſtra rerum eſſe de-
ſcribitur. Solent enim, qui adoleſcentes
ſunt, calui tamen quandoque apparere,
ita vt aſpectu ſenes iudicẽtur: quod Nu-
mæ Pompilio olim accidiſſe teſtantur hi
ſtoriæ. E diuerſo viſuntur maiores natu
imberbes prorſus faciẽ adoleſcentis præ-
ſtantes, cum tamen maiores ſint natu:
ita vt talis dubietas inducat & cauſam an

cipi-

cipitem euentum probationis. Hoc autem intelligo, vbi ex aſpectu ſolo deduceretur probatio, nec computaretur alia qualitas aut modus probandi ætatem. Meam autem opinionem coadiuuat, l. illa, minor 25. annis ex aſpectu: quam tamen Doctores paſsim profitentur contrariam ſententiam ſtabilire. Nam in ea diſponitur, minorem annis 25. ex aſpectu falsò ſuam ætatem probaſſe: quaſi ex ea ſententia poſsit elici, non fuiſſe illam aſpectus probationem certã, ex quo tamen aſpectu iudex maiorem eſſe declarauerat, idq; falsò & præter rei veritatem: & tamen Bart. & cæteri ſic eam l. ſummant, & intelligunt ætatem minoris ex aſpectu probari poſſe: quod non video deduci ea lege, immo oppoſitũ potius, ſi tu priori inductioni hærendum ducas, & eam probes: cui hoc vnũ adeſt quòd cum minor ſuam ætatem apud iudicem ex aſpectu probare vellet, præſumendum eſt, iudicẽ maturè expendiſſe illius faciem, nec feſtinanter aut properè nimis illum maiorem ſolo aſpectu declaraſſet & tamen in eo fuit deluſus, cũ falsò illius ætatem detexerit, quia poſtmodum ſunt teſtari curatores, eum minorem eſſe, & aſpectu deceptum iudicem. Quo fit, vt meum ſit iudicium, dubiam eſſe probationem ætatis minoris, quæ fit per aſpectum: nec memini hanc probationem contradictorio obtentam
4 iudicio, aut aliàs ſupremi iudicis ſententia approbatã: qui tamẽ ſatis admittam, poſſe quandoque ex aſpectu minorem ætatem probari in impubere, vel eo, qui apertè & re ipſa agnoſceretur eſſe adoleſcens: quòd in infantibus, & pubertati proximiorib. facilè dijudicarem. quòd ſi eam ætatem viderentur excedere, & iã his iuſta eſſet facies, tunc quia iudicium, quod ex aſpectu deducitur, fallax eſt, ita & probatio ex eo reſultans.

Vtrùm ætas per literas probari poſſit?

SVMMARIVM.

1 *Aetatis probatio per literas parentum ſolidum, & efficaciſſimum teſtimonium.*

CAPVT CCCXX.

Probatur denique ætas literis, quod præſtatur paterna ſeu materna ſcriptura: ferturque id eſſe ſolidum & efficaciſsi-
1 mum teſtimonium, cùm non præſumantur tales contra veritatem id ſcribere, & quos nulla alia ad id trahat affectio, niſi vt quandoque poſsit eis eſſe ſolatio, ſi in memoriam ætatem filiorũ reduxerint: ad quod facit l. 2. C. ſi minor ſe ma. dix. Barto. & Bald. in l. 2. ff. de excuſ. tutor. vt etiam ſi de horum promotione ſiue in honoribus aſſequendis, ſiue beneficijs habendis poſtea ageretur, certò de eorum pateret ætate, quæ in talibus actib. requiritur.

Probatur ætas ex libro Plebani, quem Curatum vocant.

SVMMARIVM.

1 *Plebanorum libri, quos Curatos vocant, firmum euidensq; ætati præbent teſtimonium.*

CAPVT CCCXXI.

Eſt etiam efficax modus ætatis probandæ liber Plebani, qui aliter curatus vocatur, in quo paſsim is deſcribit nomina & cognomina eorũ, qui ab eo ba-
1 ptiſma ſuſcipiunt: & illud eſt certiſsimũ ætatis teſtimoniũ, qđ approbat vniuerſa Gallia: imò memini ſic ætatem probatã, vbi de reſtitutione in integrum ageretur: ex quo modo probationis nulla fraus reſultat: cùm id hac præcipua intentione agant Plebani, vt ſciãt, quoſnã parochianos habeant, & vt incidẽter de ætate eorũ pateat: qui cũ nihil vtilitatis aut commodi pecuniarij ſint ex eo aſſequuturi, præſumũtur verè ætatẽ deſcripſiſſe.

Poſſit num ætas per matrimonij inſtrumentum probari?

S V M M A R I A.

1 *Aetatis probatio per matrimonij inſtrumẽtum inter graues & honeſtas perſonas valet, vbi maximè ſtatim poſt inſtrumẽtum matrimonij illud fuit conſummatum & ſubſequuta copula, ex ſententia Baldi quam vt imperfectam & inconcinnàm refutat auctor nu. 2.*

3 *Aetas per inſtrumentum matrimonij non probatur, niſi tempus ætatis inſtrumento fuerit adiectum, & à iudice approbatum.*

CAPVT CCCXXII.

AN autem per inſtrumentum matrimonij probetur ætas, diſquirit id Bal. in additionibus ad Specu. tit. de reſtitu.
1 in integr. verſ. per inſtrumentum matrimonij. & in l. neque natales. C. de prob. vbi is conſiderat, inter graues & honeſtas perſonas valere probationem, vbi maximè ſtatim poſt inſtrumentum matrimonij illud fuit conſummatum, & ſubſecuta copula. In quo is mihi nõ ſa-
2 tisfacit, quòd attendendam doceat matrimonij conſummationem, quia ea nihil augeat aut minuat, quod attinet ad ætatem probandam: imò inſpicitur data inſtrumenti contracti vel contrahendi matrimonij, ita vt copula nihil inducat: ſed iudicabitur, cuius ætatis fuerit: habita ratione temporis, quo fuit confectum inſtrumentum, loquor ego in caſu, quando per inſtrumentum matrimonij probetur eius ætas, qui cõtraxit matrimonium. Sed apud me id omnino dubium eſt, an talis probatio ſit efficax. Quòd autem ſit inefficax, ſic doceo; Nõne quæſo, dum matrimonia hæc tractantur, ſolent plerique, ſiue maſculorum ſiue fœminarum rationem habueris, dicere, ſe prouectioris eſſe ætatis, quàm ſint? vt ſtatim ceſſe deſinãt ſub curatoris eſſe auctoritate, & rerum ſuarum adminiſtrationem habeant; & quò liberius efficiatur matrimoniũ, quod ſolet aliquoties impediri, vel à parentibus differri ob ætatis defectum: & quòd nolint hi tam iuuenem in ſuam deſciſcere familiã? Præterea ſolent confici plura inſtrumenta matrimonij, in quib. nõ apponitur ætas partium contrahentiũ. Fit autẽ id, quia cùm nubunt, præſumuntur eſſe ætatis ad hoc ſufficientis. Si dixeris, in inſtrumento adijci annum currentem, fatebor hoc planè: ſed quæſo, an id inferat neceſſariò validã ætatis probationem? & nonne idẽ ferẽdũ erit iudiciũ ex alijs inſtrumentis, quæ à partibus cõcipiuntur, in quibus ſemper annus currens apponitur? arg. l. generali. C. de tabula. libr. 10. C. Quare meum eſt iudicium, vt per inſtrumentũ matrimonij nõ probetur ætas niſi ætatis tempus fuerit inſtrumento adiectũ, & à iudice approbatum: quã iudicis auctoritatem neceſſariã exiſtimo ob metum fraudis, & ne alia quam vera ætas inſtrumento adijciatur: quàm non ſinet inſtrumento iudex inſeri, niſi primùm ſummaria inquiſitione præcedente, & quòd de hoc ei patuerit, aliter dubiam illam probationẽ exiſtimo.

An ſola ætatis probatio, nõ accedente iudicis declaratoria ſententia, pariat aduerſæ parti præiudicium?

S V M M A R I V M.

1 *Aetatis ſola probatio parit aduerſæ parti præiudicium, etiamſi non accedat iudicis declaratio, ex opinione Barto.*

2 *Nudã ætatis probationẽ, non accedente iudicis ſententiam, præiudicium nullũ facere contra Bartolum, Auctoris ſententia.*

3 *Probatio ætatis, niſi iudicij ſequatur ſententia, nullius cenſetur momenti.*

4 *Sententia lata ſuper reſtitutione, ob quam lis eſt principaliter excitata, etiam eò exten-*

tenditur, vt ætas quoque minoris ſufficiē ter probata videatur.

CAPVT CCCXXIII.

EXcitatur denique à Bart. quæſtio in ea l. de ætate, vtrū ſola ætatis probatio, ſit pronunciatio & iudicis declaratoria ſnia non ſubſequantur, pariat præiudiciū aduerſæ parti, ita vt ſola probatio ſufficiat. In quo is reſoluit ſolam probationem, vt præiudicetur, requiri: ponderans ad id verba eius l. de ętate, quia per eam probationem in integrum reſtitutioni eiuſdem adoleſcentis in alijs cauſis præiudicatur: vt cùm textus dicat, per probationem præiudicium fieri non facta mentione pronunciationis, non videatur ſecundum eum requiſita pronūciatio. Mihi verò nullo modo placet ea Bartol. doctrina: qui putem, ſolam probationem ſine pronunciatione præiudicium non facere: ad quod ego principaliter pondero eam l. de ætate, cuius verba ſunt hæc: De ætate eius, qui ſe maiorem vigintiquinque annis dicit, cauſa cognita, probandum eſt: quia per eam probationem reſtitutioni in integrum adoleſcentis in alijs cauſis præiudicatur. Ex quib. verbis puto apertiſsimè cōſtare, deſiderari pronunciationem ſententiæ, cùm maximè text. in initio habeat, de ætate, cauſa cognita, probandum eſſe. ſic requiritur cauſæ cognitio, vt lis iudiatur: & non poſſet perfectè actus explicari cū cognitione cauſæ, niſi accederet actui iudicis ſententia. Ad hæc facit quòd vt aliæ probationes, quæ à parte fiunt, nullum producunt fructum, niſi ſequatur ſententia, vt eſt iuris notiſsimi: ita nec ea, quæ fit ſuper ætatis probatione? quod vel ad oculum hoc exēplo patet. ſi ego me minorem eſſe allegarē, & eam ætatem per teſtes aut inſtrumenta probauerim, an num per illam ſolam probationem debebit aduerſarius exiſtimare, me minorem eſſe aut fuiſſe? Non ſanè: immo requiritur, vt iudex declaret, ſe ætatem pro plenè probata habere. Bene tamen admitto, poſſe ſaluari hoc modo Bar. vt ſi minor, qui reſtitutionem implorat, cùm ſe minorē probaſſe deberet, produxerit in eam rem teſtes aut inſtrumenta. tunc vbi feretur ſententia ſuper reſtitutione, ob quam lis eſt principaliter ſuſcitata, non erit neceſſarium, vt aliter iudex per ſententiam declaret, hunc probaſſe, quòd minor eſſet: quia eum repellēdo tacitè admittit, quòd minorem ſuam ætatem probauerit: & ita ſtatim, cùm abſoluta & perfecta fuit probatio, præiudicatū eſt reſtitutioni, quia ſic probatio oppoſita. ſed nō dicitur ius parti quæſitum ante ſententiæ pronunciationém, antè quam in nullo eſt effectualiter præiudicatum: quia ſi poſtea ſuper iudicio reſtitutorio non ferretur ſententia, nullius eſſent effectus, quæ acta ſunt à partibus. Et hoc dico efficacius debere procedere, vbi ſimpliciter diſputaretur, an talis eſſet minor: quia ſi probatum eſſet ad aduerſario, hunc maiorē, nihil operaretur talis probatio, ſi maior non eſſet, & ita iudex declararet: vt ſemper ego in Bartoli ſententiam eundum exiſtimem.

Si minor vno iudicio ſe minorem eſſe probauerit, an ſententia minoris ætatis declaratoria fidem in alijs faciat iudicij?

SVMMARIA.

1 *Probationes in vno iudicio factæ, nō faciūt fidem in alio, in his, quæ temporis curſu mutationem aſſumunt.*

2 *Sententia minoris ætatis declaratoria, an et quando in alijs iudicijs fidem faciat, Bartoli diſtinctio.*

CA-

CAPVT CCCXXIIII.

Vertitur etiam à Bar. in ead. l. de ętate, Si minor in vno iudicio ſe eſſe minorem probauerit, verùm talis ſententia faciat
1 fidem in alijs iudicijs? Et ait videri, ꝙ nõ: quia ea l. de ætate, loquitur in eo, qui ſe maiorem dixerit, non vbi minor eſſet: tum etiam, quòd in his quæ temporis curſu mutationem aſſumũt, vt eſt in ætate, probationes in vno iudicio factæ, non faciunt fidem in alio, l. ſpadonem. §. qui abſolutus. ff. de excuſ. tu. Demum concludendo ſic loquitur, aut ex
2 illis actis volo nunc probare, me eſſe minorem, & non poſſum: quia ſententia ſuper ætate lata, ius non facit, iuxta l. minor vigintiquinque annis ex aſpectu. ff. de minor. aut vult edocere, ſe tunc minorem eſſe, & tales probationes ſufficiũt Ego verò exiſtimarim poſſe defendi etiam per talem ſententiam probari, me nunc minorem eſſe, vel ſaltem vt mea ætas deprehendatur: quia ſi habeatur ratio ad tempus pronunciationis eiuſdem ſententiæ, iam apertè liquebit de ætate mea, cùm non contineat ſẽtẽtia, quot annos tunc temporis eſſem natus: ſed ꝑ eam ſit declaratum, me minorẽ eſſe. tũ poterit de ea ætate per probationes, in eadẽ lite factas, patere: ad quas, ſi expedierit, confugietur, vt id dignoſcatur: ꝑ quas neceſſe fuit probari tempus ætatis, puta quòd tũc eſſet viginti duorum annorum, aut aliàs: cuius temporis dinumeratione facta in eam vſque diem, nonne manifeſtiſsimè apparebit de præſenti huius ætate? Ita ſanè, vt ex his ego planè in in eo à Bart. diſcedã. Hæc ſatis ſuperque quod ætatem minorem attinet, & quæ ad illius conducunt probationem.

An bonorum communio inter duos diuerſæ ætatis hoc inducat, vt unius reſtõ prodeſſe alteri debeat?

SVMMARIVM.

1 *Reſtitutio vni ex fratribus, in bonorum communione perſeuerantibus, competens, alterum licet ætate maiorem, non excludit.*

CAPVT CCCXXV.

Vccurrit caſus, ad minores duos ſpectans, qui inelegans non eſt. hi autẽ fratres erãt, & in communione bonorum diſtantes: quorum vnus duodecim annos natus erat, & eos nondum exceſſerat? alter verò iam decimum agebat. Cæterùm, patre mortuo, turbati ſunt in poſſeſsione cuiuſdam fundi: quem dum viuebat pater, pacificè poſsidebat, vt qui verè ſuus erat. & ita his accidit, vt ab annali poſſeſsione exciderint: nec intra id tempus interdictum retinendæ obtinuerint: implorantes reſtitutionem aduerſum temporis lapſum, vt perditã, & ſic amiſſam poſſeſsionem recuperarent: quibus an deberet concedi reſtitutio, hæſitabatur. Vnum verò dubitationem promouebat, maximè quod ſpectabat ad eum, qui decem annos natus erat, quia de alio nulla erat dubitatio, vt in quo eſſet planè ſubducendum tempus integrum ætatis pupillaris, vt non diceretur, cucurriſſe tempus, dum ea ætas duraret, quam adhuc non compleuerat. hoc autem in alio conſiderabatur, quod præter ętatem pupillarem iam tres annos impleuiſſet, ita vt non eſſet habenda ratio illius, debere ſummoueri tempus pupillare. deerat enim ei triennium ab ea ętate, intra quod potuiſſet ſibi contra illius temporis curſum conſulere: quod cùm non effeciſſet, videbatur ex eo repellendus. Memini tamen tunc reſtitutum, & admiſſum ex perſona fratris minoris ad eius interdicti propoſitionem, cùm maximè communiter viuerent, & ex indiuiſo bona paterna poſsiderent: & quia vt nõ potuiſſet hic natus annos decem ſe tueri poſſeſſorio iudicio, etiã admixta alterius minoris perſona, ob præſcriptam cõmunionem: ſic etiam ab eo excidere non potuiſſet, quin eo priuaretur

retur minor natu: & vt æquum ſit, huic ſic minori natu adeſſe, vt reſtituatur: ita & eadem ac optima ratione fratri, qui
1 prouectioris eſt ætatis, cum quo bona ſunt communia, ſubueniendum iudicabitur, argum. l. amiciſsimos. ff. de excuſ. tut. Dices fortaſſe, rem ipſam videri eſſe ab omni dubitatione alienam, quaſi nõ debeat in diſputationem referri, hunc natum annos vigintiquinq; ſaltẽ ex capite ætatis minoris reſtituendum, quia læſus, cùm à ſua poſſeſsione exciderit: Ad quod velim habeas, dubium eſſe, vtrùm etiam ſit ei hoc caſu ſubueniendum, loquor ego, habita conſideratione ad ſtatuta municipalia prouinciarum: quib. expreſsè diſponitur, vt intra annũ & diem proponãtur interdicta retinendę, ſeu nouitatis. Scio autem, ſuprà fuiſſe ampliſsimè diſcuſſum, an ſub ſtatuto minores comprehendantur? & vtrùm cõtra eius effectum debeant reſtitui? nec deeſſe, qui crediderint, idque optimis rationibus, non debere facilè reſtitui. quare ego priorem dubitationẽ iuxta eos, quos iam ſuprà præſcripſi, terminos cenſeo eſſe reſoluendam.

An maior annis quatordecim, minor viginti & quinque, poſſit reſtitui in his, quæ ſpiritualia ſunt, puta aduerſus reſignationem beneficij?

SVMMARIA.

1 *Minor in his, quæ ſpiritualia ſunt, pro maiore reputari ſolet.*

2 *Maiori licet aliàs abnegetur reſtitutio, in reſignatione tamen beneficij ſpiritualis, abſque curatoris auctoritate vel iudicis præſentia facta, eidem reſtitutio competit.*

3 *Minor licet in ſpiritualib. maior habeatur; tamen eum ſi læſum patet reſtitutionis auxilio dignatur.*

CAPVT CCCXXVI.

Pulchra, faceta, immò fructuoſa eſt admodũ quæſtio, An, qui maior eſt annis quatuordecim, minor 25. poſsit id negotijs ſpiritualibus, maximè his quæ beneficialia
1 ſunt, reſtitutionem aduerſus confeſsiones iudiciales, ac quoſcunque actus alios, qui alicuius ſunt præiudicij impetrare? Solet enim in ſimilib. caſib. minor maior reputari, ita vt maior annis procuratores conſtituere poſsit, arg. capituli, ſi annum, de iud. vol 6. Caſus autem effingi poteſt, vbi minor procuratores ad reſignandum beneficium conſtituiſſet, iam ſequuta poſtmodũ reſignatione, an poſſit contra eam conſtitutiunẽ aſsequi reſtitutionem? Hãc autem hoc vnum reijcit, quod in talib. maior reputetur, vt in eo. ca. ſi annũ. & c. ſemper. extr. de reſt. ſpol. Maiori autẽ citra aliquã dubitationem abnegaretur reſtõ in integrum. Verior tñ
2 eſt oppoſita ſentẽtia, ita vt hunc reſtitui debere ſit exploratiſsimũ, vbi maximè is tales ad reſignandum beneficiũ procuratores conſtituiſſet, aut ſi ipſam feciſſet reſignationem abſque conſilio & auctoritate ſui curatoris, aut aliàs abſente iudice: ad quod eſt expreſſa gloſſa in capit. ex parte, ſub gloſſ. magn. in verbo copulare, circa finem, ibi, ad hoc dicas. extr. de reſtit. ſpol. Certum eſt autem, ex ea reſignatione reſultare apparentem læſionem, cui lõgè ſatius profuiſſet, beneficium retinere, quã ſe eo exuere. Nec obeſt, in his quæ ſunt ſpiritualia.
3 minorem maiorem cenſeri: quia ex eo non ſequitur, quin vbi læditur, debeat reſtitui, vt eſt gloſ. ad id expreſſa in l. vnica. C. ſi de moment. poſſeſſ. quod ego ſuprà latiſsimè deduxi in examinatione illius puncti, an contra ſententiã, in poſſeſſorio iudicio latam, minor reſtituatur? aliàs hæc qualitas ſpecialitatis actus hoc induceret, vt ſub eius velamento poſſent paſsim minores decipi, & ad reſignanda beneficia dolosè induci.

Si minor ſit erroneè confeſſus ſe matrimonium contraxiſſe, aut aliàs delictum commiſiſſe, cùm tamen de vtroque aliter non pateat, quã per ſuam confeſſionem, an reſtituatur?

SVMMARIVM.

1 *Minor contra promiſſionem matrimonij non reſtituitur, vbi de contractu matrimonio verè conſtat: ſecus vbi res in dubium reuocata fuerit.*

CAPVT CCCXXVII.

PRæcedenti quæſtioni eſt alia affinis, an in cauſa ſpõſalium vel matrimonij reſtitui poſſit minor, ſi ſit cõfeſſus, interueniſſe matrimonialem promiſsionem, de qua aliàs non pateret, quàm per eius confeſsionem: hoc allegato potiſsimum quòd is indiſcretè & lubrico linguæ lapſus, ita promiſiſſet, vt ſolet paſsim accidere his qui iuuenes ſunt? Quod autem ſit recuſanda reſtitutio, facit quòd de re ſpirituali tractetur, qualis eſt matrimonialis: quæ eſt ſimilis hæſitandi cauſa ei, quam in ſuperiore attulimus articulo. Sed & hic ſcrupus ex eadem decidendi ratione, priùs conſiderata, tolli poteſt, cùm non valeat illatio, ex eo, quòd ſpirituale tractetur negotiũ, minorem nõ eſſe reſtituendum: qui tamen ſatis admittam, hunc non reſtitui. vbi de matrimonij ageretur ſubſtantia, & verè de eo cõſtaret: ſed caſus aſſumptus loquitur, cum diſputaretur de clãdeſtinitate matrimonij, & eſſet prorſus dubium, an cõtractũ fuiſſet, aut aliquid puellæ minor promiſiſſet, quod puella probaſſe aliter nõ potuiſſet, id tamen fuiſſet minor indiſcretè confeſſus. nam hoc caſu æquum eſt, vt reſtituatur, quia ex actu confeſsionis propriæ læditur, cùm de matrimonio aliter non appareret, & quod à parte aduerſa probari non poterat: perinde ac ſi dixeris, eum contra erroneam confeſsionẽ reſtitui, aduerſum quam in confeſſo eſt. reſtituendum eſſe. Aliquid tamen dubitationis exurgere ex eo videbatur: quia quæſtio eſſet rei ſpiritualis, cui tamen ex præcedentibus ſat intellexiſti accõmodè, necnon opportunè reſponſum.

Si fateatur minor, ſe deliquiſſe, nec ita ſit, nónne poterit reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Confeſſio minoris in delicto, ſi verè de delicto conſtet, reſtitutionis auxilium impedit.*

2 *Minor contra erroneam confeſſionem reſtitutus, aduerſus matrimonij ſubſtantiam aut delictum, reſtitui non videtur, ſed erroneæ ſuę confeſſionis miſeratione iuuatur.*

3 *Sententia contra criminoſum latæ, executio ſuſpenditur, ſi malè eam latam appareat.*

4 *Res inter alios acta, alijs obeſſe vel præiudicare non debet.*

5 *Inſtrumentum curatelæ ad probandam minoris ętatem ſufficit.*

6 *Reſtitutio pro re, quæ modici eſt præiudicij, concedi non ſolet.*

7 *Minor aduerſus interlocutoriam ſententiã, per quam exceptio dilatoria perimitur, reſtitui non debet.*

8 *Appellatio etiã pro re modica permittitur.*

9 *Præſcriptio vnius nummi ſolutione interrumpitur.*

10 *Furti actio pro vnico nummo competit.*

11 *Ad decem obligatus non liberatur ſi nouẽ dederit.*

12 *Rei venditæ pretio ſi nummus vnius defecerit poterit iure res illa retineri.*

13 *Ob defectum modicum magna nõnunquam pœna incurritur.*

14 *Intellectus Decij ad l. Seio. ff. de in integr. reſtitu.*

15 Decij

15 *Decij intellectus ad regulam, Pro re minima non eſſe dandam reſtitutionem.*
16 *Examinatur prædictæ l. ſcio. ff. de in integ. reſtitu. intellectus, & oppugnatur opinio Decij.*

CAPVT CCCXXVIII.

Simile etiam decidi poteſt, vbi minor ſe confeſſus eſt deliquiſſe, nec tamen aliter pateret, an deliquiſſet, ita vt non ſit, quantum ad id teſtimonium aliud, quàm ſuæ
1 confeſsionis: ſi tamen verè de delicto pateret, ſecluderetur à reſtitutione, l. j. C. ſi aduerſ. del. l. ſi ex cauſa. §. nunc videndū. ff. de minor. Sic ſi eſſet ſtandum talibus erroneis confeſsionibus, ipſe plurimum læderetur, quia aliàs fortaſſe cogeretur impari nubere: nec reputatur aduerſus
2 matrimonij ſubſtantiam aut delictū reſtitui, ſed contra erroneam ſuam confeſſionem, per quam abnegat ſubſtitiſſe matrimonium, & delictum perpetratum, & de delicti cōfeſsione. Res de ſe clara eſt, ne aliàs innocens plectatur, ita vt expediat eius probitatem aut iniquitatē detegi. Ad hæc confert, quod in ſimili leges
3 diſponunt, etiam iam lata ſententia, aduerſus criminoſum, ſi ante illius ſntētiæ executionem malè latam appareuerit, nec talem, cui maleficium impingebatur, deliquiſſe, ſuſpendendam illius ſententiæ executionem, l. diui fratres. ff. de pœnis. & ad principem confugiendum, vt pari, imò vehementiori ratione ita in minore diſponi debeat, ſi allegarit, ſe contra veritatem confeſſum a ſe delictum commiſſum, vbi maximè id ante ſententiam proponitur: vt eſt in aſſumpto themate.

Quod ad minoris ætatis probationem attinet, figuratur caſus ab Alex. conſ. 21. primo volumine, qui plurimum cōducit ad enucleationem & perfectiorem intelligentiam illius materiæ. Exemplum eſt huiuſcemodi: Si petierit minor, ſibi curatorem dari, quia contracturus eſſet cū tertio, demum huic iudex curatorē conſtituerit, qui præeſſet contractui dū initetur: & cæterùm velit poſtmodū minor talem contractū reſcindere, allegans ſibi omnino damnoſum eſſe, cùm huic expediat docere, ſe, dum contraxit, minorem fuiſſe: an pro ea ætate probanda poſsit ipſe efficaciter producere illius curatelæ inſtrumentum, ita vt ſit ætas minor ſufficienter edocta? in quo ſenſit Alex. præſcripto conſ. eam curatelam non debere nec poſſe aduerſum tertiū, cum quo non eſt contractum, efficacem & concludentem inducere probationem: quia res inter alios acta, aliis obeſſe, & præiudicare
4 haud debeat: vt eſt trita in iure ad id regula: qui tamen admittat, ex tali inſtrumento validam reſultare probationem contra eum, cum quo eſt contractū: qui ſciuerit, nec ignorare poſsit, quòd curator is minori fuerit datus, quò poſſet efficacius & aptius cōtrahere, ac vt firmior eſſet cōtractus, & ad ſolum illum actum conſtitutus curator. Ad cuius opinionis confirmationem ipſe iis mouetur rationibus, quia ſi fidē faceret aduerſum quoſcunq; illud curatelæ inſtrumentum, poſſet ex eo aperta fraus induci. Nā vbi minor deberet contra tertium ætatē probare, nonne poſſet ipſe ita colludere, vt fingens, ſe velle contrahere, peteret ad eum actum ſibi curatorem decerni, non tamen alio animo, niſi vt per curatelæ inſtrumentum contra tertium minorem ætatem doceret? Adijcitur his ab eodē, ꝙ regulariter tales curatelæ decernãtur, non pcedente inquiſitione, & citrà aliud examen iudicis, à quo ad aliud tunc non animaduertitur, niſi vt huius curatoris auctoritate poſsit validari contractus: & ita non debere tale inſtrumentum aliquam vim producere, nec aduerſus tertium probationem inducere, argu. l. cùm nō iuſto. ff. de colluſ. deteg. cuius opinionis aſſerit eſſe Bal. in l. 3. §. quod obſeruari. C. de iuram. calum. Ego verò exiſtimauerim, talem curatelam ſufficere, per
5 quam ætas minor probetur aduerſum quoſcunque. Me autem ad id vnum mouet, ꝙ iudicis auctoritate (vt præmiſit Alex.) datus curator fuerit: quæ qualitas hoc omnino inducit, vt præſumi neceſſariò debeat, non fuiſſe talem curatorem

datum, niſi primùm iudici apparuerit, quòd qui curatorem peteret, minor eſſet: alias fruſtra, & inutiliter curator fuiſſet conſtitutus, imò hoc eſſet multum imputabile iudici, dare minori curatorem, qui minor eſſet. Atque hac ratione ſubducitur illa Alexandri conſideratio, quòd citra aliam indagationem datus ſit curator, & ad hoc tantum proſpectum, vt cõtractui auctoritatem præberet, cùm ad eũ vnicum effectum conſtitutus ſit. Nam ſat eſt, non debuiſſe nec potuiſſe hunc a iudice curatorem decerni, niſi primùm talem fuiſſe minorem conſtiterit: & hoc veriſimile eſt, iudicem ante omnia præſcrutatum, nec proceſsiſſe ad eam curatelam, niſi benè certus eſſet, quòd ille minor eſſet. quæ præſumptio cùm de ſe ſit efficaciſsima, quare non operabitur, vt talis curatela probationē minoris ætatis contra quoſcunq; faciat? Atq; hoc mihi videtur verius & rectius, & per quod eneruatur, & omnino eliditur illa colluſio ab Alex. in medium allata: cùm ſi minorē ætatem præſumatur iudex expendiſſe prius, quàm curatorem decerneret, non eſt, vt colluſionem acceſsiſſe iudicare debuerit Alex. ſed potius ſenſiſſe, omnia ea, qua decuit linea & recto tramite proceſſiſſe. His adijcietur excutiendus punctus, an pro re, quæ leuis eſt, dari debeat reſtitutio in integrum? Quòd autem ſit abneganda, facit l. ſcio. ff. de in integrum reſtit. in qua diſponitur, pro re quæ modici eſt præiudicij, concedẽdam non eſſe reſtitutionem. Atque huic opinioni ſatis accedit Bar. in l. ſi proprietarius. ff. de dam.
6 infec. & hoc tam verum exiſtimauit Innoc. vt in c. coram. extra de reſtit. in integ. ſenſerit, aduerſum interlocutoriam ſententiam, per quam dilatoria exceptio, quæ modici eſt præiudicij, perimi-
7 tur, non debere reſtitui minorem. quem in eo ſectatur Bald. in l. peremptorias. C. ſenten. reſcind. non poſſe. facit in hanc opinionem, quòd ſoleat prætor, quæ ſunt minima, curare.

In diuerſam ſententiam ponderatur l. minorib. 25. annis. ff. de minorib. in qua diſponitur, minoribus 25. annis ſuccurri, cùm de ipſorum bonis aliquid diminuatur: quod verbum, Diminuatur, etiam in re, quę minima eſt, verificatur: vt in l. ſi ſeruum. §. ait prætor. ff. de acquir. hæred. ita vt pro re minima videatur dari debere reſtitutio in integrum.

8 Accedit his etiam pro modico appellari poſſe, cap. 1. de appel. in antiq. facit l. maiorib. C. de appel. & l. j. §. illud. ff. de coniung. cum emancip. lib. Certum eſt denique, vnius nummi ſolutione inter-
9 rumpi præſcriptionem, arg. l. j. §. cœpiſſe. ff. de pollicit. quæ etiam procedit in his,
10 quæ pœnalia ſunt. ſolet enim furti actio pro vnico nummo competere, vt eſt annotatum à Doctorib. poſt glo. in §. gallinarum. Inſti. de rerum diuiſ. Qui deniq;
11 tenetur decem perſoluere, non liberatur, ſi nouem dederit, vt per Bal. in l. cùm ſit. C. de ſepulc. viola. in qua l. diſponitur, quòd ſi de rei venditæ precio nummus vnus
12 defecerit, poterit iure res illa retineri. ad quod etiam conducit l. hæreditatis. ff. de hæred. vel act. vend. Solet deniq; ob defectũ, qui modicus eſt, incurri pœna magna, ita docente Bald. in cap. ad hoc. extra
13 de præſcrip. quæ omnia cõſiderauit Dec. in cap. 1. extra de appell. in antiquis, vbi voluit illã l. ſcio, debere declarari ſecundum terminos, in quibus loquitur, vt pro nummo non debeat dari reſtitutio: pu-
14 ta, ſi res de ſe ſit abſolutè minima, & per quam magnæ rei & ſummæ non inferatur præiudicium: ſecus ſi de ſe eſſet minima, & per hanc maiori rei vel ſummæ pareretur damnum. A quo etiam exiſtimarum eſt, præſcriptam regulam, Pro re minima non eſſe reſtitutionem dandam,
15 debere hanc interpretationem aſſumere, vt non procedat, vbi eius rei minimæ habenda eſſet eadem ratio, quæ in re magni ponderis & momenti. & eo caſu debere rem minimam in conſiderationem cadere, c. tertulas. 12. q. 2. & cap. ex parte. extra de fid. inſtru. hic ſecundum illius doctrinam, vbi per minimum præiudicaretur maiori rei, eſſet tali caſu minimi ratio ſpectanda, & omnino habẽda. Hæc ille: cuius doctrina vel ex eo comprobari poteſt, quòd habeat in ſe æquitatis plurimum,

mum, quaſi ſit omnino rationi conſentaneum, vt ſi per minimum inferatur damnũ maiori rei, ſpectari debeat, quod eſt minimum. nec ab re: nam tali caſu de re magna agitur. Vbi tamen ad amuſ-
26 ſim examinaui purum ad eam l. ſcio, intellectum, non viſa eſt mihi talis Decij doctrina omnino probabilis: nec ea l. ſcio, ad eius intẽtionem conducere, imò planè eſſe oppoſita: quod ita docto, hærendo verbis tex. quæ ſunt: Scio illud a quibuſdam obſeruatum, ne propter minimam ſanè rem vel ſummam, ſi maiori rei vel ſummæ pręiudicetur, audiatur is, qui in integrum reſtitui poſtulat. Quo text. quid quęſo apertius, quàm ꝙ deſignetur, non concedẽdam reſtitutionem pro re minima, etiam ſi per eam maiori rei vel ſummæ fiat præiudicium? Nec ex eo tex. poteſt pro Decij ſententia argui a ſenſu oppoſito, hoc modo: ergo ſi per minimum maiori rei fiat præiudiciũ, reſtitutionem dari debere: quia textus affirmatiuè & contra talem iudicationẽ loquitur, quod illius verba omnino manifeſtum faciunt. Imò poterit, mea ſententia, ſic reſponderi Decio, verum non eſſe, attendi debere, an per rem minimã fiat maiori præiudicium: imò hoc præcipuè ſpectandum, an res, de qua eſt quæſtio, ſit per ſe abſolutè minima, ita vt gl. & Bart. in ea l. ſcio, aliter, quàm Decius, ſint interpretati verba eius l. ſcio, ſi maiori rei, vel ſummæ, quæ putarunt, vel hac adiecta ratione, vt doceret Legiſlator, quomodo res minima deberet cenſeri: idq; ſecundum ipſum ſatis diſcernetur, ſi ad maiorẽ reſpectus habeatur: quaſi rei paruitas deſumatur, ſi è diametro ei opponatur res, quæ ſit magna. Vt ex præfatis maneat dubia Decij ad illam l. ſcio, declaratio, dandam reſtitutionem, ſi per rem minimam maiori damnum inferatur: & in quam declinare nequeo ob apertam & planè oppoſitam mentem eiuſd. ſcio. Qui tamen ſatis admittam, omnino æquiſsimum eſſe, vt qui ita læſus eſt, reſtitnendus ſit: non quia in minimo ſit damnificatus, ſed ob grauem iacturã, quam patitur occaſione rei minimæ: ita vt in imploranda reſtitutione in integrum, debeat ipſe fundare læſionem ſuam, non ꝙ in re minima lædatur, ſed quæ ſit grauis ponderis.

EXORDIVM PRO HVIVS MATERIAE EXPLICATIONE, & illuſtratione, à caſibus & exemplis, quibus maiori via reſtitutionis ſubueniendum eſt, deſumptum.

SVMMARIVM.

1 *Abſentia maioris Reipublicæ gratia, iuſtiſſimam reſtitutionis concedendæ cauſam ſuppeditat.*

CAPVT CCCXXIX.

EXCVTIAMVS denique, an maior, & quib. ex cauſis, poſsit reſtitui in integrũ? Quod vt aſſequare te id vnũ oportet præmittere, quod diſponitur ſub his verbis in l. j. ff. ex quib. cau. maio. Huius edicti cauſam nemo non iuſtiſsimam eſſe fatebitur. Lęſum enim ius per id tempus, quo quis operam Reipub. dabat, vel aduerſo caſu laborabat, corrigitur: necnon & aduerſus eos, qui vel abſentes Reipub. cau-

ſa fuerant, vel apud hoſtes detenti, ſuccurritur: ne vel obſit vel proſit, quod euenit.
1 nit. Quæ verba vel hoc vnum apertè teſtantur, iuſtiſsima introductum ratione, vt maiori, qui læſus eſt, per reſtitutionem in integ. ſubueniatur, puta, ob abſentiam. Demum ſub eodē textu adijcitur: Verba autem edicti talia ſunt: Si cuius quid de bonis eſt diminutum, cùm ob metum, aut ſine dolo malo Reip. cauſa abeſſet, ſiue in vinculis, ſeruitute, hoſtiūue eſſet poteſtate, ſiue cuius actionis eorum, cui dies exijſſe dicetur: item ſi quis quid vſu feciſſe ſuum, aut quod non vtēdo amiſſum ſit, conſequutus eſſe, actioneùe aliqua ſolutus ob id, quòd eius dies exierit, cùm abſens non defenderetur, ſiue in vinculis eſſet, ſecumùe agendi poteſtatem non faceret, aut cum eum inuitum in ius vocare non liceret, neque defenderetur, cumùe magiſtratus de ea re appellatus eſt, ſiue cui per magiſtratū ſine dolo ipſius exempta actio eſſe dicetur, earum rerum actionem intra annū, quo primùm de ea re experiundi erit poteſtas: item ſi qua alia iuſta cauſa mihi eſse videbitur, in integrum reſtituam: quod eius per leges, plebiſcita, Senatuſcōſulta, edicta, decreta Principum licebit. Ex quibus edicti verbis Vlpianus, inter cæteros Iurēconſultus eminentiſsimus deducit demū totius tituli, qui ad maioris reſtitutionem ſpectat, ſeriem: afferēs infinitos caſus, quibus ei læſo per reſtitutionem in integrum ſubuenitur.

An maiori, qui metu à prouincia abfuit, debeat ſuccurri, & vtrùm ſit ea iuſta reſtituēdi cauſa?

SVMMARIA.

1 *Metus cauſa abeſſe cenſetur, qui mortis vel corporis cruciatus iuſto timore abeſt.*

2 *Iuſto mortis timore quiſnam abeſſe dicatur.*

3 *Interdictum poſſeßionis recuperandę annali curſu terminatur.*

CAPVT CCCXXX.

HOC autem capite hi primū adiuuantur, qui metus cauſa abfuiſsent, ſi modò non ſuperuacuo timore deterritis id eueniſſet. Metus autem cauſa abeſse is videtur, qui iuſto timore mortis
1 vel cruciatus corporis abeſt: & hoc ex affectu eius intelligitur: non tamen vt ſufficiat, quolibet timore adductum timuiſſe: imò rei diſquiſitio eſt iudicis. Dici autem poteſt, iuſto mortis timore à prouincia abeſse, ſi in ea ſit tyrannus, cuius tyrannidem & ferocitatem meritò ipſe, ex
2 pauescat, quia ei palàm inſidietur. Iuſtus etiam corporis cruciatus non ab re iudicabitur, ſi tyrannus tentaſset eum tormentis ſubijcere, ita vt omnino huic expediuiſset, immo pro ſalutis proprię tuitione neceſſum fuiſset, eius præſentiam omnino euitare, & ita incolumitati ſuæ tali abſentia conſulere. Tunc enim ab eſso metu iuſtiſsimo dicetur. Vt autem apertè dignoſcatur, an iuſtus fuerit terror, textus ibi docet huius rei diſquiſitionē ad cognitionem iudicialē referendā.

Ad hæc autem adijcietur opportuno loco non inelegans caſus, huius materię extricationi admodum conueniens. Accidit quandoque, vt in Burgundia nobilis quidam, etiam renitente Principi, ac poſt latam in eum ab incorruptiſsimo Senatu Dolano ſententiam, occuparet certam arcem, præter id Cæſareos ſubditos grauiſsimis & inauditis, imò penè continuis vexationibus moleſtans, ita vt fuerit vni ex ſubditis, quem ipſe vltra modum diuexabat, neceſſum, in ſedes alias confugere, locumque tutiorem ſibi quærere, & ita à prouincia Burgunda abeſse. Cæterum dum hic abſens eſſet, præſcriptum in eum fuit, & iuri ſuo detractum, dubitatumq; poſtmodum, an nū ob talē abſentiā eſſet reſtituendus? In

quo

quo primum viſum eſt, debere excuti, verùm penſatis his, quæ præmiſimus, is A iuſtè abſuiſſe iudicandus eſſet. Erat autē quorundam conſideratio, iuſtiſsimum eum metum reputandum. Nam cùm ta li nobili a ſupremo Principe non obſiſte retur, immò illius tyrānis tam execrabi lis de facto toleraretur, hūc iure optimo timere potuiſſe, ita vt iuſto corporis cru ciatu conterritum vel in conſeſſo eſſe aſ ſererent. Ex oppoſito facere videbatur, non debuiſſe hunc à prouincia abſuiſſe, immò melius facturum fuiſſe, ſi ad alium locum, qui in eadem eſſet prouincia, con fugiſſet, in quo potuiſſet tutò morari, cùm non omnis patria Burgunda eo ma lo affligeretur, ſed tantùm domus ſiue caſtrum, quod nobilis detinebat: quas a-lias ſedes ſi is ſibi delegiſſet, potuiſſet tūc liberè & citra quemuis ſcrupulum aut metum tyrannis de eius præſcriptionis interruptione, ſeu actus, qui in eum fie-bat, inualiditate proteſtari: ſcire etiam fa cile potuiſſet, quomodo in eum præſcri-beretur, & longè commodius opportu-niusùe, quàm cùm abſens eſſet: vt talis abſentia videretur ei potius imputāda, quā quòd ex ea aliquid vtilitatis & fru-ctus aſſequi deberet. Tandem his alter-cationibus excuſsis, & in vtranque aleā examinatis, deciſum memini, talem iuſtè à prouincia abſuiſſe, & ea cauſa debuiſ-ſe reſtitui, ita vt ei ſubuentum beneficio clauſulæ generalis, Si qua mihi iuſta cau ſa videbitur, fuerit: & in quem obijci ef ficaciter nequijt, quòd potuiſſet in eadē prouincia locum tutum delegiſse, atque ita proteſtari, & in ſui iuris conſeruatio-nem vigilare: quia in hoc eſt potiſsimùm penſandum, quòd in loco tuto, in quo cō tra eum præſcribebatur, eſſe non potue-rit, cùm huic fortaſſe nouum opus erat nunciandum, aut damni infecti quæſtio tractanda: quod nec per ſe, nec per pro-curatorem effici cōmodè poterat. & cui etiam parum aut nihil profuiſſet prote-ſtatio, quam emittere is potiſſet. Quòd ſi & hoc ab eo ignoratum admiſeris, nec hunc ſciſſe, dum abſens eſſet, quid in eū ageretur: adhuc maiori & efficaciori ra-tione videbitur, meo iudicio, reſtituēdus ob præſcriptam ignorantiam. Simile au-tem hac in re exemplū ſe obtulit in eo, qui ob tyrranidem nobilis aberat. Hic enim reuerſus ſciuit, ſe in fundo turbatū quem ipſe pacificè primùm poſsederat. Tunc autem dum rediſſet, lapſus erat annus, intra quem debuerat ſe manda-to, quod aiunt, in praxi nouitatis, tueri, & interdictum recuperandæ proponere: quod nemo neſcit, annalī curſu claudi &
B terminari: cui tandem ob iuſtam eam abſentiam fuit ex clauſula generali re-ſtitutio conceſsa, & ipſe ad eius interdi-cti propoſitionem admiſsus, ſed cùm ea qualitate, quam ordinatio Cæſairs apud Burgundiones cumplectitur. *Sans reſta-bliſſement*: hoc illis verbis deſignantibus, vt quod percepit turbator, debeat inte-rim apud eum remanere: cùm tamen re ſequeſtrata fuiſset aliàs reponendum, quod habuiſset, apud eum, qui ſequeſter eſt à iudice deputatus, vt ſolet paſsim ita fieri. Sic maior, qui iuſto metu abſuit à prouincia, ſi interim ſit læſus, reſtituitur.

Quando maiori per reſtitutionem ſubueniatur?

S V M M A R I A.

1 *In reſtitutione maioris præ cæteris ſemper attendendum eſt, an iuſta concedendæ reſtitutionis cauſa ſubſit.*

2 *Metus ſic accipiendus eſt, vt non ad quemlibet, ſed ad maioris mali timorem referatur.*

3 *Reipublicæ cauſa abſens, in eo, quod per id tempus factum eſt, quo commodè reuerti poterat, nec reuerſus eſt, reſtitutionem non meretur.*

CAPVT CCCXXXI.

VT igitur habeas, an & quando ſuccurri maiori per reſtitutionem debeat, ſemper ad hoc vnū te attendere oportet, An ex iuſta cauſa reſtitutio imploretur?

retur? quod deſumitur ex l. metum. ff. quod met. cauſ. vbi habetur, cẽſuiſſe Labeonem, metum ſic accipiendum, vt referri nõ debeat ad quemlibet timorem, rem, ſed maioris mali, puta mutilationis membrorum, ſeu cruciatus corporis: quod etiam ſatis annuit l. interpoſitas.
2 C. de tranſactionibus. Et ob id à Caio ſcriptum eſt, metum non vani hominis, ſed qui meritò & in hominem cadat cõſtantiſsimum, ad edictum, quod metus cauſa, pertinere. Nec timorem infamiæ eo edicto contineri teſtatur Pedius libr. 8. Proinde ſi quis meticuloſus fruſtra timuerit, per hoc edictum nõ reſtituetur: quoniã neq; vi, neq; metu factum eſt.
3 Quæ omnia planè depromuntur ex ea l. metum. cum tribus ſequentib. ff. quod metus cauſa. Et ex his diſponitur à Iureconſulto in l. item hi qui. ff. ex quib. cau. ei ſuccurrendũ, qui Reipu. cauſa ſine dolo malo abſuiſſet. Quo fit, vt ſi cùm cõmodè quis poſſet reuerti, non ſit reuerſus: in eo, quod per id tempus aduerſus
4 eum factum ſit, reſtituendus non ſit, nec iuuandus: aut etiam ſi alterius commodi captandi gratia, non Reip. cauſa abeſſet: & qui data opera ſine lucro hoc affectauerit, vel qui maturius eſt profectus, ſeu etiã litis gratia cœperit cauſa Reip. abeſſe. Sic agnoſcis, præſcriptis exemplis maiori, ex clauſula generali ſubueniri, Si qua mihi iuſta, &c. Quod etiã probatur in l. ſed & ſi per præt. ſub §. itẽ inquit. Denique inquit præt: Si qua mihi iuſta alia cauſa videbitur, te in integ. reſtituã. Hæc autem clauſula, edicto inſerta, eſt neceſſaria. Multi enim caſus poterunt euenire, qui deferant reſtitutionis auxilium, nec enumerari ſigillatim poſſunt, vt quotiẽs æquitas reſtituendũ ſuggerit, ad eam clauſulam ſit confugiendum. Sic ibi ex mente Vlpiani abſonum non eſt, vt maior reſtitutionem impetret, & reſtituatur: in quo ſemper erit attendendum, ſubſit num cauſa iuſta, ob quam reſtituendus ſit, ſub eo autem titulo proſequitur Iureconſultus aliquot haud inelegantes caſus, quos non grauabor doctrinæ commodioris gratia infra afferre.

An ſuccurratur abſenti, ſi cùm abſens eſſet, expirauerit tempus pacti de retrouendendo, quod contractui adiectũ fuerat,

SVMMARIA:

1 *Abſens ſi vel belli neceſſitate compulſus, vel alijs iuſtis & grauibus cauſis adductus abfuiſſe iudicetur contra tempus decurſum, celebrato contractui adiectum, reſtitutionis beneficio gaudet.*

2 *Abeſſe probabili ac iuſta ratione præſumitur, qui in hoſtium poteſtate detinetur.*

3 *Transfuga quis, & an reſtitutionis beneficium impetrare poſsit.*

4 *Reipublicę gratia qui abeſt, iuſta abſentiæ cauſa nititur.*

CAPVT CCCXXXII.

QVem caſum me tenet memoria frequentiſsimè in praxi vẽtilatum, & litem ea in re à Senatu Dolano terminatam, ac planè deciſam. Implorauerat tunc alter ex eiuſdem prouinciæ nobilibus, ſe aduerſus tempus, quod aiunt, reachatus, effluxum reſtitui: proponens, id tempus excidiſſet, dũ militari expeditioni in Italia pro principe incumberet. Cæterùm, lite inſtructa, patuit ex actis proceſſus, ꝙ dũ id tempus curreret, præfectus hic eſſet tuitioni caſtri Cæſarei, & cui ita mandaſſet Cæſar. Quæ abſentia tam iuſta, ęqua & rationabilis viſa fuit, vt Senatus
1 ſanxerit ad decurſum tempus reſtituendum. Ex eiſdem etiam actis liquebat, pecunia, quam hic ex venditione ſuę rei habuerat, ab eo in ſui principis defenſionẽ & protectionem expenſam & conuerſam: in quo amplißimè fuit diſputatum, an num hæc ſola cauſa ſufficeret, ob quam concedi deberet reſtitutio in integrum: quibuſdam exiſtimantibus, hunc iuſtiſsima cauſa niti, & tali, ob

quam

quam ſolam deberet reſtitui: quos mouebat, bene expenſam fuiſſe pecuniam, & in meliores vſus conuerti non potuiſſe: quaſi nihil glorioſius ac fœlicius homine euenire poſſe exiſtimarent, quàm pro Principe ſtrenuè militare, argu. l. in bello. ff. de excuſat. tut. Nam cùm ei noſipſos debeamus, & ab eo omnino pendeamus, quid à ſubdito pro ſuo principe celebrius & honoratius agi poteſt, quàm ei inſeruire? vt etiam eadem ratione priuilegiatum debeat eſſe tale ſeruitium, & ita pecunia in id expenſa. Quod in ſimili diſponitur de ea, quam maior in bonos vſus conuertit. Aliorum autem erat iudicium hanc ſolam cauſam, quæ ad reſtitutionem in integ. ſufficeret, non eſſe militantem, imò debere vtranq; qualitatē concurrere, ꝙ hic abſens eſſet, & dum Principi famularetur, eam expendiſſet pecuniam. Sed ego horum iudicium nō poſſum non ridere, qui vel caſum propoſitum nō intelligant, vel in eo planè hallucinentur. Quid enim, Deus bone, eſt opus concurſu vtriuſque qualitatis, vbi actus illi ſunt connexi? Non enim potuit extra eam prouinciam expendi à tali pecunia, quin abſens à Burgundia eſſet. Fateor tamen, poſſe hoc euenire, vt etiam, dum inſeruit Principi, pecuniam in prouincia conſumat, veluti ſi pro defenſione patriæ hoc effecerit: qui tamen tali caſu abſens nō eſſet, imò præſens. Sed & hoc exemplum indubitatum apud me eſt, ſolam eam cauſam conſumptionis pecuniæ ad obtinendam reſtitutionem ſufficere, per eas, quas ſuprà attigimus, rationes: Qui tamen ſatis ad mittā, duos caſus coadunatos omnem ſcrupum ſum mouere, & reſtitutionem producere: & ita, ſepoſita omni diſputatione, concedēdam reſtitutionem. Sed vt ad negotium reuertamur, videamus quid in caſu abſentiæ pro reſtitutione aſſequenda à lege diſponatur? Nam inter cætera oportet iuſtam eſſe abſentiam, non autem doloſam & fictitiam. Hinc Calliſtratus in l. item ei ff. ex quib. cauſ. maio. fatetur, ei ſuccurrendum, qui in hoſtium poteſtate fuit, id eſt, ab hoſtibus captus. Cùm enim ab hoſtibus detineatur, iuſtè abeſſe dicitur: imò ex eiuſdem ſententia trans-
1 fugis nullum remedium tribuendū eſt: quod eſt, quia transfuga doloſè verſatus
2 cenſetur. Is enim transfuga dicitur, qui belli aut induciarum tempore, inconſulto ſuo militum duce, ad hoſtes transfugit, l. poſtliminium. §. transfuga. ff. de ca-
3 pt. & poſtlimin. reuer. vt optima ratione non reſtituatur. fit autem id, ne is ex ſuo delicto aſſequatur præmiū, arg. l. nō fraudantur. §. j. ff. de reg. iur. Atque hæc ſatis habes cōprobata in l. ſi cui. ff. ex quibus cauſ. maior. in qua dicitur: Is cui in ſua prouincia Princeps aſsidere ſpeciali permiſerit beneficio, cenſetur Reipub.
4 cauſa abeſſe. Quòd ſi non ex permiſſu id fecerit, conſequenter dicetur, dum crimen admiſit, non debere hunc priuilegia eorum aſſequi, qui Reipub. cauſa ab-
5 ſunt: quia oporteat iuſtam & neceſſariā eſſe abſentiā: quæ tamen talis in eo non viſitur, imo potius oppoſita, & per quā ſit meritò à beneficio reſtitutionis in integ. ſecludendus. Oportet igitur iuſtā eſſe abſentiam ad reſtitutionem obtinendam.

Plura hoc capite recenſentur abſentiarum genera.

SVMMARIA.

1 *Abſens militiæ cauſa, neceſſaria & probabili cauſa abeſſe cenſetur.*
2 *Studiorum gratia abſens, probabilem abſentiæ cauſam habet.*
3 *Relegatus neceſſariò abeſſe præſumitur.*
4 *Miles legitimæ abſens, & militiæ tempore non defenſus, vt appelles, reſtituitur, etiā ſi maior annis fuerit.*
5 *Reipublicæ cauſa abeſſe dicitur, qui non ſui commodi gratia, ſed coactus abeſt.*
6 *Medicis militum, ob officium quod publicè gerunt, reſtitutionis auxilium competit læſis.*

CAPVT CCCXXXIII.

SOlet autem Bar. commodioris
doctrinæ gratia, & vt magis
elucеſcat huius puncti veritas,
aſſerere plura abſentiarũ gene-
1 ra in l.fina. C.de reſti. milit. Primo loco
conſiderans eam, quæ neceſſaria & pro-
babilis iudicatur, qualem ait eſſe mili-
2 tiæ. Secundam, probabilem tantùm, vt
inſpicitur in eo, qui abſens eſt ſtudiorum
cauſa. Tertiam, omnino neceſſariam, pu-
3 ta relegationis. Quartam, voluntariam
citra contumaciam, vt eſt in mercatore
abſente. Quintam, ſi contumax abſens
fuerit. hæc ipſe. Accedamus iam ad pri-
mam, quæ probabilis & neceſſaria ab ip-
4 ſo iudicatur. Quid enim, ſi militiæ tem-
pore, & dum abſens eſſet legitimè miles,
defenſus nõ fuerit? Nonne poterit ad ap-
pellandum reſtitui, aut ei aliàs remedio
extraordinario conſuli, vt negotij quali-
tas, res, & ipſa actus expoſtulabunt? Ita
ſanè. Quòd autem militib. etiam maio-
rib. lex per reſtitutionem in integ. adſit,
habes ad id expreſſam l. milites. ff. ex qb.
cauſ. maio. Eius autem ratio vel in manu
eſt, quia non iudicãtur milites militantes
commodè & oportunè ſuis negotiis adeſ-
5 ſe poſſe, vt eſt in l. milites. C. locati. Dici-
tur autem aliquis Reip. cauſa abeſſe, qui
non ſui cõmodi cauſa, ſed coactus abeſt.
l. Reip. cauſa abeſſe ff. ex quib. cau. maio.
Imò tam amplè militib. hoc capite ſub-
uenitur, vt etiã horum medicis lex ſuc-
currendũ introduxerit. l. inter eos. §. mi-
litum medicis ff. eod. titu. vbi lex habet:
6 Militum medici, cũ officiũ quod gerũt,
& publicè prodeſt, & fraudẽ eis afferre
nõ debet, poſſunt reſtitutionis implorare
auxilium. Sic miles maior annis ex pro-
babili & neceſſaria abſentia reſtituitur.

Vtrùm, quod de militum reſti-
tutione diſponitur, ſit refe-
rendum ad eos, qui actu mi-
litant: vel an num etiã ocio-
ſos comprehendat?

S V M M A R I A.

1 *Miles, qui à militia abeſt, nec actu militat, reſtitutionis minimè compos euadit.*

2 *Reipublicæ cauſa tamdiu quis abeſſe putatur, quamdiu alicui officio præeſt: quo ceſſante, ceſſat & reſtitutio.*

CAPVT CCCXXXIIII.

SOlet autem à Doctorib hoc in
negotio exquiri, an ea reſtitu-
tio ſit tantùm militibus verè
militantibus concedenda? vel
vtrùm etiam ſit indulgenda his, qui do-
mum redierunt, & militare deſierunt?
Quam difficultatem promouet Bart. in
l. milites. ff. ex quib. cauſ. maio. ſe tamen
referẽs ad id, quod ea in re decidit Cyn.
in l. j C. de iur. & fact. ignor. Ego verò ſe-
1 poſita alia fuſiori & ampliori examina-
tione, exiſtimauerim, militem, qui a mi-
litia abeſt, nec actu militat, non eſſe reſti-
tuendum: quod opinor deſumi ex l. qui
mittuntur: verſ. Iulianus. ff. ex quib. cau.
maior. vbi Iulianus ſcribit à Proculo re-
ſponſum, militem qui à cõmeatu abeſt,
dum domum vadit aut redit, abeſſe Rei
pub. cauſa: dum verò domi eſt, nõ abeſ-
ſe. facit l. ſi cui in prouincia. §. tandiu. ſub
eo. tit. Tãdiu enim (quod ibi refert tex.)
2 quis Reipub. cauſa abeſſe videtur, quan-
diu præeſt alicui officio. Quòd ſi finitũ
fuerit officium, deſinet is Reipub. cauſa
abeſſe. Quaſi lex requirat & velit, neceſ-
ſarium eſſe exercitium ad id, vt aliquis
verè abſit: vt ſimili ratione ſit idẽm mi-
lite diſponendum, vt in quo requiratur
actualis militia. Atq; hoc ſatis delibatur
ex prææallegata l. milites. ff. ex quib. cauſ.
maior. quæ habet: Milites omnes, qui à
ſignis diſcedere ſine periculo nõ poſſunt,
Reipub. cauſa abeſſe: intelligẽdo de actu
militantibus: quod ea verba, Qui à ſignis
diſcedere non poſſunt, teſtantur; vt lex
adnotare videatur, his permiſſum non
eſſe a ſignis deficere: ſentiens ex oppoſi-
to, cùm ſub ſignis ſunt, abeſſe cauſa Rei
pub. & ita cenſeo militi, qui non militat,
ſubueniendum non eſſe.

Sub-

Subuenitur militi læſo.

SVMMARIA.

1 *Actio militi competens non perimitur, ipſo Reipublicæ operam nauante.*

2 *Vtile tempus, marito lege Iulia priuilegiato datum, non datur in maiorem abſentem.*

3 *Miles, ſi Reipub cauſa abfuerit, & delatam abſenti ſibi hæreditatem adire nequiuerit, reſtitutionem conſequitur.*

4 *Militi non ſolum aduerſus hæreditatis poſſeſſorem ſubuenitur: ſed & contra eos, qui eam à poſſeſſore emerunt.*

CAPVT CCCXXXV.

Facit ad ea l. ſi qua militi: ff. ex quib. cauſis maior. vbi ſi qua
1 militi accuſatio tunc, quum operã Reipublicæ dabat, com petebat, non perimetur. Eius autem dicti gloſſa ibi affert exemplum in accuſatione legis Iuliæ de adulteriis, in qua priuilegiatus eſt maritus intra ſexaginta dies, qui abſenti Reipublicæ cauſa non currunt: ad quod etiam facit l. ob commiſſa. & l. ſi quõdam. C. ad leg. Iul. de adult. Cùm enim id tempus ſit vtile, non da-
2 tur in maiorem abſentem, l. ſi maritus. in prin ff. ad leg. Iul. de adult. Eſt & in eam aleam l. ſi quis Titio: ff. ex quib. cauſ. maior. vbi ſi quis militi legauerit, ſi mortis ſuæ tempore eſſet in Italia, & ei ſuccurſum fuerit, quòd tunc Reipub. cauſa abfuiſſet, talis fideicommiſſum præſtare cogetur. Quis enim dubitauerit, quod ibi textus ait, ſalua legatorum & fideicommiſ-
3 ſorum cauſa militi reſtitui hæreditatem, quam hoc ſolo perdidit, quia Reipubl. cauſa abfuit? Imò Iulianus lib. 4. ſcripſit, non ſolum aduerſus poſſeſſorem hære-
4 ditatis ſuccurrendum militi, ſed & contra eos, qui à poſſeſſore emerunt, vt poſſit res vendicari, vbi miles hæreditatem agnouiſſet. Qui text. apertiſsimè docet, militi læſo ſuccurri. Atque in huius ſententiæ comprobationem multa alia afferri poſſent; quæ ex propoſito omittenda duxi, quòd ſit præſcripta concluſio omnino indubitata.

An num militum vxoribus reſtitutio ſit indulgenda?

SVMMARIA.

1 *Vxori quæ maritum in acie ſequitur, auxilio reſtitutionis ſubuenitur, ſi à temporali actione exciderit.*

2 *Reſtitutio non ſolum vxoribus maritos ſuos per caſtra ſequentibus, ſed & famulis eorundem competit.*

CAPVT CCCXXXVI.

Accedamus nunc ad quæſtio-
1 nem aliam, ex priore exurgentem: cùm læſis militibus lex adſit, videamus, vtrùm etiam eorum vxoribus ſit ſuccurrendum, maximè his, quæ viros in acie ſequuntur? Hoc autem indubitatum eſt, vxorib. in eo deferri, & has reſtitui: vt eſt ad hoc totus tit. C. de vxor. milit. vbi lex tam in l. j. quàm 2. voluit, vxori militis ſubueniri, ſi dum maritum in bello comitaretur, à temporali actione exciderit: quia eam intra tempus, à lege præſtitutum, non intẽtauerit, aut aliàs in eam præſcriptum fuerit Huius autem dicti ratio eſt, quia eò, quòd aciem ſequitur, etiam ſi non militet, tacit tamen & inducit, vt dicatur verè abeſſe. nam cogitur maritũ ſequi, modò ita is mandauerit, imò à quo etiam lepra infecto non poſſet deficere. cap. 1. de coniug. lepro. fit & hac ratione, vt periclitanti, vel ſi in ægritudinẽ inciderit, adeſſe poſsit. Tẽdit autem eò hoc mulieris auxiliũ, vt maritus liberius militet. Attenditur & aliud, quòd ſint ſocij diuinæ, & humanæ domus, vt eſt in l. aduerſus. C. de crim. expi. hære. & ita pri-
2 uilegium vni attributum, alterũ debere ſequi. Quinimè hæc propoſitio iam de ſe eſt vetuſsima, vt etiam deflectatur ad

famulos militis, qui ei militanti adſunt. Soletq́; præcipuè à lege ſpectari, vtrùm is, de quo agitur, adſit militiæ?

An cùm mulier militis ad temporalem actionem reſtituitur, ſit ab ea precium refundendum?

SVMMARIA.

1 *Vxor militis ad actionem temporalem, aut contra preſcriptionem reſtituta, refundere precium, quod re vera ſolutum eſt, tenetur, ſecundum quorundam Doctorum intellectum ad l. 1. & 2. C de vxor. milit.*

2 *Fundus vxoris hominis militaris ſi a procuratore venditus, & precium eiuſdem in vtilitatem mulieris conuerſum fuerit, non liberatur a refuſione precij mulier: ſecus ſi a tertio venditio facta ſit, & num. 5.*

3 *Vendens rem alienam, tanquam ſuam, tribuit emptori non ſolum titulum, ſed & vſucapiendi conditionem & præſcriptionem.*

4 *Emens rem hæreditariam ab vltimatum voluntatum executoribus, conſequitur ex eo titulo, & vſucapionis & præſcriptionis beneficium.*

6 *Precium emptori non refunditur. quod in domini vtilitatem conuerſum eſſe conſtat.*

7 *Abſens aduerſus contractum non reſtituitur. Id quod ad militis vxorem etiã extendi rationis ſimilitudo commonſtrat.*

8 *L. quę a patre. C. de vxor. milit. declaratur.*

CAPVT CCCXXXVII.

HIc militis mulier ad temporalem actionẽ (vt prædiximus) aut contra præſcriptionem reſtituitur: ſed ea lege, vt ſi rem,
1 cuius eſt cõtrouerſia, ad ſe pertinere demonſtrauerit, refundere precium, quod re vera ſolutum eſt, debeat: vt eſt in ea l. j. & 2. in quibus legibus Doctores excitant difficultatem, quo ſenſu ſint aſſumenda eiuſdem legis verba, refuſo precio: & ita, vtrùm tale precium ſit refundendum à venditore emptori: quia ibi neceſſariò præſupponitur, fundũ qui fuit venditus, abſente muliere à tertio venditum: cùm tamen non eſſet ei mandatum de vendendo datum: vel an debeat reſtitui precium à muliere emptori? qui ſunt duo diuerſi & ſeparati intellectus. Quòd autem nihil ſit a muliere de eo precio refundendum, ſuadet l. ſi mancipium. C. de rei vendic. vbi ſi mancipium tuum per vim vel furtum ablatum, alter nulla iuſta cauſa diſtraxerit, vendicanti tibi eiuſdem mancipij dominium, ſoluendi precij nulla irrogetur ne-
2 ceſsitas. E quo textu teſtantur Doctores, ꝙ in eius l. 2. caſu precium in vxoris vtilitatem conuerſum fuerit: effingentes fundum per ſuum creditorem fuiſſe venditum, argum. l. ſi cum militaribus C. de reſtitut. milit. vel per procuratorem, qui generaliter eſſet ab ea cõſtitutus, precio in mulieris vtilitatem conuerſo: cùm tamen is nullum haberet ad id mãdatum. Vbi verò tertius abſq; mandato vendidiſſet, non conuerſo in mulieris lucrum precio, tunc ex tali precio nihil refundere teneretur mulier. Secundum quã lecturam ſi accidiſſet procuratorem generalem vendidiſſe, non trãsferretur rei dominium, niſi vſucapione & præſcriptione ſecuta. ad quod facit l. 3. §. ſi procurator. ff. pro empto. vt ſub eadem lege Bal. teſtetur, a ſe auditum viua voce Bartolum hoc prædicantem & docentem:
3 Cum quis vẽdit rem alienam, tanquam ſuam, tribuit emptori non ſolùm titulũ, imò vſucapiendi conditionem, & præſcriptionem, vt eſt ad hoc totus titulus. C. & ff. pro empto. Sed etiam ſi ab aliquo aſſeratur, ſe meo nomine mandatum habere, cùm tamen ita non ſit, & rem meam is vendidit, etſi dominium non transferat, tranſmittit tamen vſucapiendi conditionem. Quo fit, vt qui ſunt
4 vltimatum voluntatum executores, ſi vendant rem hæreditariam, cùm tamen ad id mandatum non habeant, poterit emptor ex eo titulo vſucapere, ſeu præſcribere. Et ita ſecundum Doctores lex

illa

illa duplici ſenſu aſſumitur. Primo, vt qui vendidit, cogi poſsit ad refundendũ precium, quod ab emptore percepit, modò illud penes ſe habeat: vel quòd mulier tale precium compellatur refundere, ſi in eius vtilitatem fuerit cõuerſum. Priorem autem caſum Bald. ibi indubitatum eſſe teſtatur. Verius tamen hoc eſſe crediderim, vt a muliere ſit refundendum, ſiue in illius vtilitatem conuerſum fuerit, ſiue non: quod ſatis deſumitur ex illius legis 2. C. de vxor. milit. verbis: Decernimus, vt ſi talis mulier domum ad ſe pertinere demonſtrarit, quæ in eius abſentia vendita eſt: refuſo precio, quod ei vera ſolutum eſt, eandem recipiat. qui textus principaliter mulieris meminit: in quo tamen adnectitur, refuſo precio: vt mens eius textus ſit referenda ad verba proxima. Nec poteſt emptor ad eam precij refuſionem, niſi ab eadem muliere, cogi. ſic ſemper is compelletur refundere, & ipſa a venditore repetere. qui tamen ſat admittam, ad id venditorem teneri, ſi hoc in mulieris vtilitatem non conuerterit. Ex quibus præſcriptis veriſsimus mea ſententia manet ille intellectus, ſi precium in mulieris vtilitatem verſum ſit, ab ea eſſe refundendum preciũ. Sic cùm minor reſtitutionem

5 implorans præſtare illud cogitur, vehemẽtiori ratione idem in maiore viginti annis debet diſponi. E diuerſo habes fixam & firmam concluſionem, non

6 eſſe emptori refundendum precium, vbi verſum non eſſet in domini commodũ: vt eſt in l. ſi modò & l. ſi mancipium. C. de rei vendic. iuncta l. emptor. ff. eodem titu. Et hoc, quod de verſo precio diſponitur, procedit, ſiue qui vendidit, mãdatum haberet, ſiue non: quaſi hoc ſolùm attendatur, an locupletior mulier facta fuerit. Doctores tamen eius legis men-

7 tem exquirentes, ſic in oppoſitum contendunt: Abſens aduerſus contractum non reſtituitur. l. quæ a patre. C. de reſtitutione militum. vt eadem ratione non debeat mulier in illius legis caſu & exemplo reſtitui. Pro cuius reſolutione docent ipſi, quòd ea l. quæ a patre. loquatur in proprio contractu, ex quo ipſa obligabatur, vt ita reſtitui non debeat. lex verò final. C. de vxoribus militum, procedat in contractu procuratoris non legitimi, ex quo non obligatur. Eam autem l. quæ a patre, ſic communi ſenſu, & interpretamento ſummant Doctores, vt diſponat, non eſſe concedendam re-

8 ſtitutionem contrahenti, vel eius hæredi abſenti, aduerſus contractum a ſe ſuo celebratum. Sed ego omnino aliter intelligendum crediderim, & lõgè aliud probare, quàm id, ad quod a Scribentibus allegatur. Quod vt habeas, duxi eius verba hoc loco afferre: Quæ a patre geruntur, non decet pro diſciplina militari a filiis ad irritum reuocari, præſertim cùm nec patrem tuum, in rebus humanis agentem, ſuper huiuſmodi contractu conqueſtum fuiſſe affirmes. E quibus quid tu, quæſo, aliud elicere poteris, quàm quòd militaris diſciplina non tribuat hoc priuilegium filio militis, vt quæ is geſsit, dum vixit pater, reuocentur, quia a patre proceſſerunt? qui eſt caſus l. Aemilius ff. de minor. quæ l. Aemilius, plurimum ampliatur per illam l. quæ a patre, vt in filio hærede procedat, etiam ſi miles ſit. Imò in eadem l. aſsignatur alia ratio, ideo filium militem repelli: quia nec pater, dum vixit, conqueſtus fuerit: quaſi is tacitè contractum approbaſſe iudicetur. Sic intelliges, non eſſe illam legẽm ad id allegandam, non dari reſtitutionem aduerſum abſentis contractum à ſe celebratũ, quia pater ipſe contraxerat, non filius miles: & tamen ibi filius reſtitutionem implorat, non autem pater, qui iam deceſsiſſe effingitur. Si tamen probaueris, declarandam eam legem iuxta communiorem intellectum, hoc planè ex ea deſumetur, ex contractu ſuo lędi abſentem non poſſe; qui eſt caſus omnino a noſtro diuerſus & ſeparatus: cùm maximè in ea l. final. pateat, non a muliere, ſed ipſius procuratore fuiſſe contractum. Sed & adhuc ei refragatur ſolutioni, quod qui per alium facit, ipſe id agere & facere cenſeatur: vt eſt in iure vulgatiſ-

gatiſsmum: vt iſta non minus deberet reſtitui, quàm ſi ipſa contraxiſset. Qui tamen bene & ad amuſsim difficultatis medullam conſiderauerit, agnoſcet diſtinctam eſse inter vtrunque rationem: quia etiam quòd admittas, talem procuratorem ab eo fuiſse conſtitutum, non tamen ei conceſsam tam latam & exuberantem poteſtatem, vel in confeſso eſt, vt cùm eam exceſserit, meritò mulieri lex ſuffragandum ducat. Hæc autem libuit latiſsimè attigiſse, vt perfectius & verius haberes elucidationem præſcripti articuli: qui in hoc reſoluitur, etiã ſi muliere abſente ſit contractum, & precium ſit verſum in eius vtilitatem, refundi debere ab ea precium: immò etiam ſi verſum non ſit, eam aut venditorem ad eius reſtitutionem obligari emptori.

An num militum famuli ſint, vt domini, reſtituendi?

SVMMARIA.

1 *Famuli, Medici aut Chirurgi cum domino neceſſarij iudicentur, eodem cum domino militante reſtitutionis priuilegio fouuntur ſecundum quoſdam: ſecus in ijs ſeruis, quib. officium tale demandatũ nõ eſt,*

2 *Clericorum famuli eodem cum dominis beneficio gaudent.*

3 *Militum famuli etiam neceſſarij non tanquam abſentes Reip. cauſa, ſed tanquam abſentes ex cauſa probabili reſtituendi ſecundum Caſtrenſem.*

4 *Magiſtri à libellis, alijq; Senatores Dolani non alibi, quàm apud Senatum Dolanũ ex cõſtitutione Cæſarea cõueniri poſſunt.*

5 *Priuilegium Senatoribus Dolanis competẽs ad eorundem famulos, verè & actu ipſo inſeruientes extenditur.*

6 *Famuli magiſtrorum à libellis quare non videantur reſtituendi, & ad idem cum dominis Cæſareum beneficium admittendi, dubitandi rationes aliquot.*

7 *Famuli magiſtrorum à libellis non gaudent dominorum priuilegio, ſiquidem maiore ex parte ſint abſentes: ſecus ſi paſſim cum dominis verſentur.*

CAPVT CCCXXXVIII.

Aſſumamus denuo exemplum cuius iamiam meminimus, An verum ſit famulos eorũ, qui militant, vt milites, & qui ſunt eorum domini, reſtituendos? Sunt autem, qui ſenſerunt, reſtitutionem dan
1 dam, ubi potiſsimum tales famuli Medici aut Chirurgi eſſent: quia tunc iudicẽtur neceſsarij, argumento l. inter eos §. militum medici. ff. ex quibus cauſ. maio. ſecus ſtatuendum exiſtimantes in alijs famulis, quibus non ſit talis cura commiſsa aut qui ſpontè aciem ſequuntur: & in quorum manu ſit, liberè ab ea diſcedere. quę fuit in ſumma Caſtre. declaratio in ea l. j. & 2. C. de vxorib. militum, quem fateor bene, & ut decet, locutum, quod potiſsimum ſpectat ad eos famulos, qui ſpontaneè bellum ſequuntur, ut à quo liberè poſsint, quando uolunt abſcedere: modò admiſeris tales famulos uerè non famulari, cùm poſsint à domino, ubi uolunt, deficere. nam id uidetur planè aduerſarij iugo famulatitio, per quod adſtringũtur famuli ad certi temporis ſeruitium. Sed non deſunt, qui ſe exponant ſeruitio, quod Caſtrenſis uocat uoluntarium, & tale Labeo depingit ſeu denominat. quia ubi uolũt abſcedere, poſsunt: ut meritò hi à reſtitutione ſint reijciendi, nec eo priuilegio, quo qui cõtinuò famulantur, donãdi. Quòd ſi negotium ad eos, qui uerè famulãtur, retuleris, non uideo, quare dominorum priuilegio ſiui nõ debeãt, cùm hi qui in acie adſunt, militare dicantur: quæ eſt finalis & præcipua ratio concedendi priuilegij: ita ut, me iudice, attendi non debeat ea de Chirurgis diſtinctio. Vt enim tale officium dicitur neceſſarium, ita & cenſeo eſſe illud eorum, qui uerè famulantur, & qui ad tempus militiæ dominis ſuam operam locauerunt, ſinè quibus
2 militare efficaciter non poſſent. Quòd autem hac opinio ſit uera, comprobatur uel ex eo, quòd, lex famulis clericorum adeſſe uelit: & ſtatuat hos hiſdem priuilegijs, quibus dominos, debere frui, argu-

mento

mento l. 2. C. de epiſcop. & clericis. Non
ſum tamen neſcius, Caſtrenſem præfato
loco ſenſiſſe, id in eis ſic diſpoſitum, vt
Deo clerici commodius inſeruiant, etſi
in alijs non adſit eadem ratio: & ita hoc
debere ad neceſſarios famulos conuerti.
Cuius rationem ego apud me leuem ha
beo: qui credam, ſic eſſe fauendum fa-
mulis militum, vt famulis eccleſiaſtico-
rum. Et vt his lex adeſt, quò efficacius
Deo domino inſeruiant: ita etiã & alijs
ut per famulorum officium virilius ipſi
militent. Adnectit ad hæc omnia Caſtrẽ
ſis vnum, quod eſt apud me dubitabile,
militum famulos etiam neceſſarios non
eſſe tanquam abſentes Reipub. cauſa re
ſtituendos, ſed vt abſentes ex cauſa pro-
babili: & ea occaſione reſtitutione donã
dos. quod ego omnino probare non poſ
ſum: qui putem, famulos neceſſarios, &
3 quorum opera militẽ vti oportet reputa
ri debere abſentes cauſa Reip. quia hoc
in eis ſpectatur, quòd pro Rep. militent,
& ſic verè abſint. Quare mea eſt opinio,
famulos militum eſſe vt dominos reſti-
tuendos, modò hi verè famulentur. quo
caſu ego eos neceſſarios famulos reputa-
uero. Ad hæc de famulis memini quan-
doque apud Dolanum Senatum excita-
tam quæſtionem, an num famuli eorum,
qui ſunt magiſtri à libellis apud celeber-
rimum illum Senatum Dolanũ, debeant
frui priuilegio aut beneficio tali, quo gau
dent domini. Exempli gratia: Cæſarea
conſtitutione in ea prouincia Burgunda
4 introductum eſt, vt magiſtrorum à libel
lis, & aliorum Senatorum, qui ordinarij
ſunt, lites apud eundem Senatum tra-
ctentur, ſiue de motis, ſiue de excitãdis
loquamur. Quæſtionis autẽ noſtræ ſum
ma eſt, an num horum famuli eodẽ gau-
deant priuilegio, vt ſuas lites apud eun-
dem Senatũ ventilãdas reſciant? Quod
autem ſpectat ad famulos Senatorum,
& qui verè his actu inſeruiunt, eſt, citra
omnem hæſitationem his tale priuilegiũ
competere, immò quibus ab eodem Se-
natu vidi decerni commiſſarios duos Se
natores, coram quibus citra ordinariam
altã iudicij horum excuteretur negotiũ.
Qui modus paſſim obſeruatur ab eodẽ
Senatu, vbi maximè eò tenditur, vt ami-
cè inter partes tranſigatur, & compona-
tur negotium. Tandem, auditis partibus,
fit relatio Senatui eorum, quæ ab vtra-
que parte deducta ſunt: quibus pẽſatis,
ſolet Senatus omnia ex bono & æquo
5 metiri & terminare. Sed tota hæſitatio
pendet in famulis eorum, qui à libellis
ſunt magiſtri: quos tu pro inconcuſſo ad
mittere debes apud eundem Senatum
cauſarum tractationi & deciſioni inte-
reſſe, & quantum ad id, nihil ab ordina-
rijs Senatorib. deſsidere: ſed apud quos
tamen, neſcio, quo fato id paſſim inole-
uit, vt quando uolunt, à Senatu abſint:
cui tamen Senatores ordinariè adeſſe
præſentialiter cogantur. Ex qua uolun-
6 taria abſentia pendet nodus & ſcrupus
materiæ, quia rarò hi adſint iudicio, ſal-
tem niſi ubi uolunt. Qua in re viſum
quandoque fuit quibuſdam, ut ſaltem
horum famuli priuilegiari non debeant:
nec his debeat accedi, ut fit aliorum Se-
natorum ſeruitoribus. ſic enim tales no-
minant. ad quod facit in argumentum
l. 2. C. de epiſc. & cler. & l. non amplius.
§ 1. ff. de iudic. Sunt verò, qui iudicarunt,
hos priuilegiatos eſſe, cùm per eos non
ſtet, quo minus Senatum domini ſecten
tur, Tertij uerò auſi ſunt hoc aſſerere, ta-
les magiſtros à libellis, dum à Senatu ab
ſunt, ſenatorio priuilegio non debere po
tiri: quos mouebat, quia non militans in
dignus habeatur, qui militũ fruatur pri-
uilegio: ut latè à nobis edoctum eſt. Tan
dem in tam ancipiti opinionum anfra-
ctu placuit Dolano Senatui, ut horum
magiſtrorum à libellis famuli à tali be-
neficio debeant repelli, ubi potiſsimùm
penè continuò à Senatu ſunt abſentes
7 domini. Quòd ſi paſſim apud eum uer-
ſatentur, haud dubie priuilegiaren
tur famuli. Quid autem de
his à libellis magiſtris,
ſic uoluntariè ab-
ſentibus, ſta-
tui de-
beat, Princeps ip-
ſe viderit.

Vtrùm

Vtrùm maior, qui infirmus eſt, per reſtitutionem lex ſubueniat?

SVMMARIA:

1 *Sententia quę à iudice, cui de partis infirmitate conſtat, fertur, eſt ipſo iure nulla.*
2 *Reſtitutionem ob inualetudinem implorans ad imbecillitatis ſuę probationem adigendus eſt.*

CAPVT CCCXXXIX.

Reaſſumamus præſcriptam Bartoli doctrinam ſub illa l. fina. in qua ipſe examinat, an qđ de milite narratum eſt, puta dum ex probabili & neceſſaria cauſa eſt abſens, extendatur ad infirmum, qui ob corporis debilitatem adeſſe iudicio non potuit. Eius autem quæſtionis nodum affectit extricatum per l. quæſitum. ff. de re iudica. in qua diſponitur, ſic infirmo ſubueniendum eſſe, vt non lædatur. Hic autem caſus eſt in praxi apud noſtrates Burgundiones vſitatiſsimus, ita vt ſit ſolitus Dolanus Senatus paſsim infirmis, etiam his, qui maiores annis ſunt, opitulari: ſitque id iuxta factorum contingentiam, & vt eueniunt exempla: inter quæ vel hoc vnum vidi frequentiſsimũ. Cùm quidam ad inſtantiam fiſci (quem in Burgundia Procuratorem generalem nominant) citatus eſſet, vt coram Senatu comparcret, accidit, vt hic die iudicio præſtituta non adfuerit, ſed curauerit per tertium declarari, ſe infirmum eſſe, petens ob id excuſari. Dubitatum tunc fuit, an eſſet à cauſa ſuperſedendum, & ſuſpendendum iudicium, donec conualuiſſet: vel vtrùm conſultius eſſet, litē perſequi? In quo memini ſic cum infirmo actum, vt primùm contumax declaratus ſit: ſed cum hac qualitate, quòd ſaluæ & integræ ei ſuę manerēt exceptiones. & cùm poſtea hic verè de ſua docuiſſet infirmitate, fuit omnino, quod aiunt Practici, reparata & planè ſubducta contumacia. nā cùm infirmus eſſet, quomodo adeſſe iudicio potuiſſet? Quo fit, vt lex tali caſu, diſponat iudicij diem eſſe diffiſſum, vt eſt in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis caut. Immò ſi ſciret iudex infirmitatem ſaltem per allegationem partis, & nihilo ſecius ferret ſententiam, eſſet ipſo iure nulla, vt per Innocentium in capit. penu. extra de dila. Simile memini eueniſſe in quodam infirmo, qui non appellauerat à ſententia in ſe lata, intra dies decem, à ſtatuto municipali præfixos, ſe ea ſolùm excuſans infirmitate, ita ut peteret ſe ad appellandum reſtitui. Qui tamen caſus eſt præcedēte longè dubitabilior, cùm non ita videatur huic ſuccurrendũ: quia potuit, quod per ſe efficere nequibat, procuratori commiſiſſe: vbi in exēplo alio tenebatur ipſe perſonaliter comparere, quia eſſet in eum criminale iudi-
1 cium inſtitutum. Scio tamen, huic tandē fuiſſe cōceſſam reſtitutionem: quod maximè patuiſſet iudicibus, hunc non leuiter tunc ægrotaſſe, ita ut præſumeretur in eo fuiſſe tanta mentis perturbatio, ut ſuarum rerum tractationi adeſſe non potuiſſet. Quare ſi hic leuiter ægrotaſſet, nō eſſe ei ſubueniendũ uel in aperto eſt. & ita determinatum fuiſſe teneo memoria. Lex autem adigit hunc, qui vult reſtitui, ad ſuæ infirmitatis probationem. id autem is efficit per medicorum teſtimonium, qbus leuis aut grauis morbus ſat eſt perſpectus, arg. l. ſemel. C. de re mili. libr. 12. Cod. De his autem ſatis ſuperque, cùm maximè ea pleniſsimè attigerimus ſuperioribus locis, vbi in infirmi mētionem incidimus.

An maior, qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitui debeat?

SVMMARIA.

1 *Maiori, qui ſtudiorum cauſa abeſt, reſtitutionis via ſuccurritur.*
2 *Abſens probabili de cauſa ſi procuratore. non conſtituerit, nunquam reſtituitur.*

Reſtitu-

3 *Reſtitutionis non concedendę maior ratio in cauſa iam cœpta, quàm in intentanda verſatur.*

4 *Studiorum cauſa abſens præſens eſſe præſumitur.*

CAPVT CCCXL.

1 SVccurritur denique per reſtitutionem maiori, qui ſtudiorum cauſã eſt abſens, l. necnon. ff. ex quib. cauſ. maior. vbi lex habet: Necnon & ſi quis ex probabili cauſa abſuerit, deliberare debet Prætor, an ei debeat ſuccurri, puta ſtudiorum cauſa, fortè ſuo procuratore defuncto: ne decipiatur per iuſtiſsimam abſentiæ cauſam. & Bartoli teſtimonio nõ eſt hoc caſu diſtinguendum, vtrum abſens procuratorem dimittere potuerit, an non. quod tamen vult intelligi in nondum cœptis cauſis ante ſententiam: quia ſi iam eſſet inchoata cauſa, ſe autẽ is non relicto procuratore abſentaret, ipſe ſibi imputare id deberet: à quo conſiderari debuerit cauſę exercitium fuiſſe neceſſariæ proſecutionis, & illi debuiſſe inſiſti, & hæreri, argumento l. contumacia. §. ſi. ff. de re iud. non autem abeſſe ex cauſa, quæ tantùm probabilis eſſet, & non neceſſara: vt figat in eo pedem, debere attendi in cœptis negotijs, vtrùm procuratorem dimittere potuerit. ſecus ſi lis nondum inſtituta eſset. Mihi tamen non placet hæc Bartoli doctrina: qui exiſtimẽ
2 etiam ſi nondum incepta eſset lis, debuiſſe tamen procuratorem dimitti. Me autem mouet, ꝙ veriſimiliter diligentem patremfamiliãs haud lateat, ſi litem is intentare debeat, aut quæ mouenda & excitanda ſit: quod ſuccedit ex negotiorum ratione: puta non ſum neſcius, affinem aut extraneum ius in domo, quam habito, prætendere: uel bona hæreditaria, quæ poſsideo, uelle uendicare. Id autem ex præcedentibus illius iactantijs deſumi lex introduxit. arg. l. diffamari. C. de inge. manumiſ. Præterea aduerſum Bart. pondero in oppoſitũ eam l. necnõ. ubi Vlpianus præmiſso caſu, cùm quis ex probabili cauſa, qualis eſt ſtudiorum abſuiſse dicatur, refert: ſtudiorum cauſa, fortè ſuo procuratore defuncto: ne decipiatur per iuſtiſsimã abſentiæ cauſam: quaſi uelit & deſignet lex, dum probabiliter is eſt abſens, debuiſse ab eo procuratorem relinqui. Aliàs lex ibi fruſtra & ſuperuacaneè procuratoris mentionem adiecisſet. Immò plurimum meæ accedũnt ſententiæ eiuſdem textus uerba, ne decipiatur per iuſtiſsimam abſentiæ cauſam: tacitè hoc deſignans, non eſse cenſendã abſentiæ cauſam iuſtiſsimam, niſi relicto & dimiſso procuratore. Quæ omnia ita, me iudice, ab oppoſito & contrario eiuſdem legis ſenſu & interpretamẽto deſumi poſsunt: qui tamen non abnuam, longè plus rationis eſse, ut relinquatur procurator, cauſa iam cœpta, quàm ſi eſset intentanda. cùm enim cœptam ſciret, non potuit aliqua duci ignorantia, quæ eſt ſcientię oppoſita: & tamẽ in re futura, & quæ euentura eſt, longè eſt conſiderabilior, cùm maximè id ſem
3 per uerum non ſit (quod ipſi contra Bartolum præmiſimus) poſse patremfamiliãs maiorem ſcire litem, quæ eſt in eum excitanda. Quid enim, ſi inopinatè, & præter omnem expectationem turbaretur in poſseſsione ſui fundi ab eo, de quo nunquam dubitáſset, imò à quo longè aliud expectabat? nonne tunc eam litem probabiliter ignorare potuit? Potuit ſanè. Sunt enim incerta, quæ à futuro pendent euentu, ut tanquam dubia lex ea haud proſpiciat. Quibus ego inducor, Bartoli opinionem ſectari. Sed ut ad thema propoſitum ſermo redeat, lex ſtudiorum cauſa abſenti fauet. Fit autem ea ratione: quia ſit ea cauſa fauorabilis. Ad hæc uerò conducit elegans doctrina Bartoli in l. Seiæ. § Pamphilæ. ff. de fund. inſt. & inſtr. leg. ubi per eius tex. diſpoſitionem is aſserit, eum qui ſtudiorũ cauſa abeſt, abſentem non reputari, imò præſentem effingi: & hoc legitimam eã &
4 iuſtã abſentiam inducere, ac pure efficere. In cuius comprobationem adeſse poteſt, quod planè teſtatur Auth. C. ne fi. pro pat. quæ uult, eorũ miſerendũ eſse,

qui

qui amore ſcientiæ facti exules, ſemetipſos exinaniunt, vitam propriam multis exponentes periculis: vt ratione eadem hic maior, qui abſens eſt iudicij cauſa, reſtitui in integrum debeat.

Qui relegatus fuit, an reuerſus debeat reſtitui, ſi dum eſſet abſens, ſit læſus?

SVMMARIA.

1 *Relegatus cenſetur abſens ex cauſa neceſſaria.*
2 *Relegatus ſi procuratorem conſtituere potuit, nec conſtituit, reſtitutionem non impetrat.*
3 *L. Sed, etſi per prætorem. §. 1. ex quib. cauſ. maior. declaratur.*

CAPVT CCCXLI.

Adnectit Bart. ſub eadem lege
1 finali caſum alium abſentiæ in relegato: diſquirens, vtrùm debeat is reſtitui? primùm hac in re docens, hunc iudicari abſentem ex
2 cauſa neceſſaria: & in eo putauit attendendum, an procuratorem dimittere potuerit, vel non? vt ſi hoc effeciſſe noluerit, vel id præſtiterit, reſtitui non debeat, aliàs ſecus: allegans ad id l. Papinianus exuli. ff. de min. & l. ſed & ſi per prætorem. § j. ff. ex quib. cauſ. maior. vbi in eo §. ſic habet lex: Aduerſus relegatum faciendam reſtitutionem ex clauſula generali Pomponius ait: ſed non & ipſi concedendam: quia potuit procuratoré relinquere. Ex cauſa tamen puto etiã ipſi ſuccurrendum. In cauſis autem iam cœptis dicit eo loco Bart. eſſe ciuilem adhibendam diſtinctionem, quam ſuperiore exemplo conſiderari is voluit. Vbi tamen hæc priuatim à me tractarentur, inter cogitandum mihi in mentem venit, quòd is §. primus ſuprà adlatus miram in ſe pugnantiam continere, & amplecti videatur. Nam in eo in primis diſponitur, aduerſus relegatum reſtitutionem ex clauſula generali concedendam: deinde adijcitur, concedi non debere, cùm potuerit procuratorem relinquere: adnectitur tandem, ex cauſa tamen concedendam eſſe. Ea autem ſic ſimpliciter aſſumpta nonne contrarietatem demonſtrant? quæ præcipuè deſumitur ex illis verbis: Pomponius ait, ſed non & ipſi concedendam: vbi indulgendam eſſe
3 prius edocuiſſet. Poterit tamen, mea ſententia, ille textus ita declarari, vt cùm diſponat reſtitutionem eſſe relegato ex clauſula generali tribuendam, debeat intelligi, reſtituendum ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, etiam vel ex ea cauſa, qua quis cõtra abſentem inde tenſum reſtituitur: quæ dicitur generalis reſpectu illius, per quam abſentibus ſubuenitur. Dein vbi lex habet, ſed non & ipſi concedendam, quia procuratorem relinquere potuit: ſic eſt interpretandum, non ſemper relegato eſſe ſuccurrendum, vbi maximè ab eo dimitti procurator potuit: & tamen ex cauſa ſubueniri ſi dimiſerit, & ſit mortuus. Sed vult abſolutè is textus, non eſſe abſenti relegato ſubueniendum, ſi procuratorem dimittere potuit. Secundum quæ præſcripta exiſtimo eſſe terminandam aſſumptam difficultatem, & ita in ea concludendum, Non ſubueniri relegato, à quo dimitti procurator poterit: ſecus ſi is dimiſerit, ſit auté poſtmodum mortuus.

Vtrùm qui à ciuitate ſua expulſus eſt, reſtituendus ſit?

SVMMARIA.

1 *Diſtinctio Bartoli, reſtitutionem eius, qui à ciuitate expulſus eſt, concernens: quam Auctor latius examinat, num. 3.*
2 *Citatio facta ad locum non tutum, citatum non arctat.*

CAPVT

CAPVT CCCXLII.

1 Quærit etiam Bar. in eadē l. fin. an ei qui à ciuitate ſua expulſus eſt, ſit dāda reſtitutio, in quo ſic diſtinguit. Aut eius bona ſunt publicata, aut nō publicata. Qđ ſi acceſſerit publicatio, debuiſſe tūc in fiſcum tanquam illius ſucceſſorem agi. Alio verò caſu, hoc eſt, ceſſante publicatione, non valuiſſe ipſo iure proceſſum in hunc inſtitutum, & dum à ciuitate abſens foret: quia cùm eſſet citatus, ad
2 locum ſibi notoriè non tutum, & in quo citra vitæ diſcrimen eſſe non poterat, haud eum arctabat citatio, l. de ætate. ff. ad Trebellian. & l. ſciendum. ff. de legationibus. quaſi iuſtus ſit timor expaueſcere tyranni crudelitatem, vel ciuitatis ſeditiones, aut ſeductore, vt in l. Fulcinius. §. quid ſi latitare. ff. ex quibus cauſ. in poſſ. eatur. Hæc Bartol. Cuius doctrina mihi omnino non ſatisfacit, ſaltem
3 qui apertè id non declaret, an iuſtè aut tyrānicè is à ciuitate ſua eſſet expulſus, quod tamen videbatur neceſſariò enucleandum. Quòd ſi dixeris, tacitè ſatis ex eis doctrina delibari & deduci, fuiſſe à tyranno aut ſeditioſa ciuitate expulſum, ego tamen eo caſu adhuc exiſtimauerim non bene locutum Bartolum: à quo doceri debuerit, & idem diſponi, quod in exemplo de relegato, quòd dimitti debeat ab ipſo procurator hoc enim, quòd iniuſtè à ciuitate ſit profligatus, non impediuit eum, quin procuratorem dimiſiſſe potuerit, imò debuerit. Si replices, quòd vt hunc in ciuitate non paſſus eſt tyrannus, ita nec illius admiſiſſet procuratorem: reſpondebo è veſtigio, ſi ita accideret tyrannum agere, eſſet adhuc vehementior cauſa, quare hic reſtitui deberet. Hæc tamen diſputationis tantùm gratia propono: nec eo animo, vt à Bartoli ſententia deficiam quam tanquā veriſſimam, & vt magis communem, obuijs, quod aiunt, amplector vlnis.

An qui voluntariè abeſt, debeat reſtitui.

SVMMARIA.

1 *Contumax non habetur, qui aut citatus non eſt, aut non eſt citatus peremptoriè.*

2 *Pars, de cuius tractatur præiudicio, citanda eſt.*

3 *Praxis apud Burgundiones in proceſſu contra abſentes.*

4 *Reſtitutionis auxilio non aget, qui voluntariè & abſq; contumacia abſent eſt: & ſententia in eum lata, nulla eſt.*

CAPVT CCCXLIII.

Onſiderat denique Bart. ſub eadem l. fin. quartam abſentiam, effingens exemplum in eo, qui abeſt abſq; contumacia. Opinio autem gloſſæ ſub eadem l. fin. eſt nullam eſſe ſentētiam, nec talem per eam lædi, ita vt non egeat reſtitutione, argum. l. de vnoquoque. ff. de re iudicata. declarans eum non debere cenſeri aut reputari contumacem, qui omnino non fuit citatus, vel per iudicem admonitus: aut ſi citatus eſſet, non tamen fuiſſet propoſitum in eum edictum per emptorium, aut quod peremptorij vim obtineret. ad quæ ait facere in argumentum l. ceſſante. C. quomodo & quando iudex. Eam etiam abſentiam gloſſa ſub eadem l. voluntariam vocat, figurans exemplum in mercatore, aut alio: qui dum contra eum proceditur, abeſt, & priuata tractat negotia. Hæc Bart. in quem ſic moueor: qui exiſtimē, huic ita abſenti, & res ſuas curanti, imputari debere, quare procuratorem non dimiſerit, ſiue cauſas cœptas, ſiue etiam nondum cœptas intueare. De cœptis id tam clarum eſt, vt alia comprobatione non egeat. Quis enim dubitabit, quòd ſibi is debuerit proſpicere? Si verò futuras lites introſpexeris, adhuc idem poterit tentari, quod maximè diligentis ſit patrisfamiliàs, rebus ſuis & futuris nego

ciis conſulere: & ita agere, ne præſens, aut abſens lædatur quaſi videatur hoc ſummæ & notabili illius incuriæ adſcribendum, qui cùm ſciret, ſe debere abeſſe, non alicui ſuarum rerum curam commiſerit, qui eum defendendum ſuſciperet, ſi fortaſſe aliquid in eum tentaretur, aut eius detraheretur patrimonio. Quod tamen poſtremum ego fixo animo firmare nolo: immò hæreo ei reſolutioni, quam iam ſuprà de eo attigi.: qui ob id puto Bartolum ab his obicibus defenſari & planè extricari poſſe: quem in hoc probè locutū credo, hūc reſtitutione nō egere, quia nulla ſit ſnīa in eū lata. Hæc enim nullitas cauſatur, quia citatus non fuerit: & ꝙ proceſſum in ſe inſtitutum
2 ignorauerit. Certum eſt aūt, eſſe citandā partē, vbi de eius tractatur ꝑiudicio. Nec ſufficeret prima citatio ad domū in eo, qui notoriè à prouincia abeſt. Quod poſtremum ſolet apud Burgundiones in quotidiana & peculiari praxi obſeruari: per quā introductum eſt, vt ſi cōtra ab-
3 ſentem à prouincia ſit procedendum, ſit aut is citandus, debeat ei prior intimari citatio, & quod aiunt, illius perſonā cōprehendere. Nec huic adſcribi pōt, quare procuratorē non reliquerit, maximè in cauſis nondum cœptis. de his aūt loquor, quia præter hoc, ꝙ futura diuinare non potuerit, fortaſſe erat in animo ſtatim domū reuerti. Hæc aūt ſunt à relegatis prorſus diſtincta, & ſeparata: quia cùm hi deliquerunt, meritò his impingitur, quare procuratorē non dimiſerint. Quibus tanto magis id imputatur, ne ex
4 delicto cōſequantur cōmodū: quod neq; conſiderari ſeu adaptari his, qui voluntariè abſunt. Et ita cū Bartolo concludo, Non eſſe opus reſtitutione aliqua in eo, qui voluntariè & abſq; contumacia abſens eſt: & ſnīam in eum latā nullā eſſe.

Qui verus eſt contumax, vtrùm poſſit reſtitui.

S V M M A R I A.

1 *Verè & contumaciter abſens reſtitutionis auxilio non adiuuatur.*

2 *Citatus quis vt in iudicio ſe ſiſtat, ſeq; non adfuturū contumaciter reſpondeat, & ſe minimè iturum, videatur tamen vbi poſt, mutata ſnīa, iudicium acceſſurus, aduerſæ partis dolo, ne veniret, impeditus fuerit reſtituendus eſt ex Auctoris ſnīa, l. diuus. ff de in īteg. reſt. cōprobata.*

3 *Citatus ad iudicium, voce præconis aut non bene intellecta, aut non exaudita, excuſatur, & auxilio reſtitutionis ſubleuatur.*

CAPVT CCCXLIIII.

ADfertur præterea à Bartolo 3
quinta, & finalis abſentia, quam effingit in eo, qui contumaciter abeſt: puta, quia à nuncio citatus, ei apertè reſpondit, ſe nō compariturū, per l. Fulcinius. § fin. ff. ex quibus cauſ. in poſſeſ. eatur. Vult autē
1 Bar. hunc reſtituendum non eſſe: quia cùm comparuiſſe potuerit, nec id præſtiterit, viſus eſt in prætoriæ maieſtatis contemptū & vilipendiū hoc egiſſe, & ita eam offendiſſe. Atque hic caſus commodè determinari pōt ex his, quæ ſuprà diffuſiſſimè attigimus in illius articuli executione, Vtrùm minori in delictis ſubueniri debeat? Velim tñ notes, ſi hic
2 ſe iudicio non adfuturum nuncio reſpōderit, ac poſtmodum, mutata ſnīa, ad iudicium accedens, dolo aduerſæ partis, ne eò veniret, impeditus fuerit, tūc æquiſſimum putauero, vt ipſe reſtituatur: ad quod habes l. diuus ff. de integrū reſtitut. in qua hoc diſponitur ex mente Marcelli Iuriſcōſulti: Diuus Antoninus Marcio Auito prætori de ſuccurrendo, ei qui abſens rem amiſerit, in hanc reſcripſit ſnīam: Etſi nihil facilè eſt ex ſolennibus immutandum: tamē vbi æquitas euidēs id expoſcit, ſubueniendum eſt. Itaque ſi citatus non reſpondit, & ob hoc more ſolito pronunciatū eſt confeſtim aut pro tribunali te ſedentē adiit, exiſtimari pōt, non ſua culpa, ſed parum exaudita voce præconis defuiſſe: ideoq; reſtitui poteſt. Demum adnectit textus: Nec intra has ſolūmodo ſpecies conſiſtit huius generis auxilium: etenim & deceptis ſine ſua culpa ma-

pa, maximè ſi fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit : quamuis ét de dolo malo actio competere ſoleat. & boni prætoris eſt, potius litem reſtituere vt ratio, & equitas poſtulabit, quàm actionem famoſam conſtituere. Hæc is textus: quem ita ad propoſitum allegat Bart. in illa l. fin. Sed mihi quandoque illius textus mentem exquirenti, viſum fuit, id in ea lege non probari, qđ in primis non deſumitur ex verſiculo l. eiuſdem l. quia ibi reſtituitur, ꝙ credatur ab eo non bene intellecta vox p̄conis: & id deſumitur ex verbis eiuſdē §. itaque, cùm confeſtim poſtea ad iudicium acceſſerit, non ſua culpa, ſed parū exaudita voce præconis hunc defuiſſe. hòc enim, ꝙ non venerit, eſt planè contrarium & oppoſitum ei, quòd vocem præconis non intellexerit. Probare etiā aliorum declarationem nequeo, qui ſenſerunt, id deſumi ex ſequente verſic. nec intra, in eadem l. ſub illis verbis: Etenim deceptis ſiue ſua culpa, ſi potiſſimum fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit. Vt idem dicant diſponi debere in eo, qui mutato propoſito veniēs ad iudicium, impeditus ab aduerſa ſua parte extiterit: quaſi abſurdum ſm eos non ſit, ex tali generali deciſione ſpecialem hunc caſum declarari. Hoc autem, quod me ab eorum ſnīa cogit deficere, eſt: quia effici in vero contumace non pōt, quin ipſe ſit in culpa, inſpecto potiſſimum initio, vbi is reſponderit nuncio, ſe non comparíturum: ita vt ille §. non videatur hæc duo exigere, & omnino requirere, tum quòd partis culpa non interuenerit: tum ꝙ aduerſarij fraus interceſſerit. Ego tñ, ſepoſita hac diſputatione, crediderim, non ſolum veram eſſe aſſumptam eam concluſionem, ſed quæ etiam cōprobetur in ea l. diuus. in verſi. nec intra. Nec officit, debere attendi principium. quia ea regula eſt declaranda rebus ſic ſe habentibus, & vbi nihil eſſe innouatum: vel ſi poſtmodum non ſucceſſiſſet actus, per quem tali principio vitioſo detraheretur : ita atteſtantibus Scribentibus in l. ſi procuratorem dedero ff. mandati. ſic non eſt ſpectandum tale initium: quia perinde eſt, ac ſi his non ita reſpondiſſet : aliàs mutatio propoſiti nihil operaretur. & ad hoc habes, quod in ſimili dicitur de eo, qui ſtatim purgauit præcedentem moram, vt eius moræ nulla ſit habēda ratio, arg. l. & ſi poſt tres pluresve dies. ff. ſi quis caut. Quare ex præcedenti §. facio conclusionem, Reſtituendum eum, qui vocatus ad iudiciū, ſe nō venturū reſpódit; vbi, mutata ſtatim ſnīa, ad iudicium accedēs, facto partis aduerſæ impeditus fuit. Atque huic conlcuſioni hereo.

An abſens cauſa Reipub. reſtituatur ad omnia commoda, quæ pręſens fuiſſet aſſecutus?

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipublicę cauſa reſtituitur ad omnia commoda, quę præſens eſſequutus fuiſſet.*

CAPVT CCCXLV.

REdeat nunc ſermo ad articulum, quē in initio aſſumpſimus, quomodo lex adſit abſenti cauſa Reipub. per reſtitutionem in integrum? in quo tu firmabis & figes concluſionem hanc, è qua nō
1 minus certum, quàm ex ſacro tripode, feres iudicium, Abſentem cauſa Reip. eſſe reſtituendum ad omnia commoda: quæ præſens fuiſſet aſſecutus, vt eſt in l. idem Iulianus. §. fin. & ibi Bart. ff. ex quibus cauſis maior. Vbi abſens reſtituitur, vt aſſequatur legatum, quod per conditionis defectum & ceſſationem cōſecutus non fuerat. Caſus eius legis eſt huiuſcemodi : Si alicui legatum ſit in annos ſingulos, quibus in Italia erit, ac Reipub. cauſa abſuerit, reſtituetur, vt capiat, atq; ſi in Italia manſiſſet. nō enim dies actiones eximitur, vt prætoris auxilium neceſſariū ſit, ſed in cauſa eſt condicio: & ita fruitur tali legato, ac ſi præ-

ſens extitiſſet. In quo textu Bar. inueſtigat, ad quid tali caſu reſtituitur? referẽs, ſenſiſſe quoſdam, ad actionem, reſtitui, vt per eam tale legatum habeat. Diſcedit tamen ab eo intellectu: conſiderans in eam rem, quòd huic nunquam actio competierit, quia in Italia non fuerit. Senſerunt & alij eum ad hoc reſtitui, vt pecuniam legatam habeat. Meum autẽ eſt iudicium, vanam eſſe hanc diſputationem: nam ſiue actionem conſequatur, ſeu pecuniam modò legato fruatur, quid de ea re eſt diſputandum? cùm ſi pecuniam aſſequatur, ſat ei conſulum de actione videatur: quia nihil aliud, quàm pecuniam, fuiſſet nactus.

Qui adfuit Reipub. cauſa, & defenſus non fuit, eſt ad totam litem reſtituendus.

SVMMARIA.

1 *Abſens Reipublicę cauſa, in lite, quam domi incompoſitam reliquerat, non defenſus, ſiue litem ipſam, ſiue omiſſam, lata ſententia, appellationẽ ſpectes, eſt reſtituẽdus.*
2 *Abſens Reipub cauſa tam in lucro quam in damno reſtituitur.*

CAPVT CCCXLVI.

1 HAbes etiam in abſentiæ materia regulam, hoc diſponentẽ, Abſentem Reipub. cauſa, qui in lite defenſus non fuit, eſſe ad totam litem reſtituendum, & admittendum, vt ſuis ex integro vtatur defenſionibus, l. 1. ff. ex quibus cauſ. maior facit l. qui abſentem. ff. de procurat. Quòd ſi in aliqua litis parte defenſus foret, & omiſiſſet appellare, haud dubiè ad prouocandum reſtitueretur, vt per Bart. in ea l. fin. ff. de reſtitut. in integrum. Quæ præfata extenduntur ad abſentem cauſa voti, ſeu peregrinationis, vt is ad tempus, quo fuit abſens, reſtitui, debeat: ita teſtante Godofredo, titulo de reſtit. in integ. & per Ioannem à Prato in l. filius.
§ procuratorem. ff. de procuratoribus.
Te tñ in id oportebit adhibere eandem
diſtinctionem, quã ſupra in aliis quibuſ-
dam articulis cõſiderauimus vtrùm pro
curatorẽ reliquiſſe potuerit, an nõ? q̃a ſi
ad hoc nõ attẽderes, poſſent ſub hac vo-
torũ ſpecie & imagini ĩfiniti deludi. Sub
2 uenitur ẽt abſenti cauſa Reipub. tã in lu
cro quàm in damno, vt per Bar. in. l. cũ
quidam. in princip. ff. de acquir. hæred.
quod eſt illius. l. arg. Sed an hoc abſolu-
tè ſit verũ, cõfugias ad examinatiõẽ arti
culi, quẽ ſupiore loco attingimus. Vtrũ
minor in lucro ſeu dãno ſit reſtituẽdus.

Ad realem ſeu perſonalem actionem reſtituitur abſens, cùm in eum talis actio pręſcripta eſt.

SVMMARIA.

1 *Abſens Reipub. cauſa ad præſcriptam actionem, ſiue perſonalis ſiue realis ea ſit, reſtituitur: quorum vtrunq; Auctor exemplo declarat.*
2 *L. ſi qd. C. de reſtit. milit. verior intellectus.*

CAPVT CCCXLVII.

1 AD præſcriptam in eum actionem reſtituitur, qui abſens eſt cauſa Reipub. ſiue de reali ſiue de perſonali actione tractetur. Perſonalis autem actionis hoc exẽplum deſumi põt, ſi abſenti competeret redhibitoria, aut quanti minoris actio, quæ tolluntur tẽpore, & ab his exciderit, quia eas intentarit. De reali res tàm aperta eſt, vt alia non egeat declaratione. Ad hæc aũt conducit l. ſi quid.
2 C. de reſtit. milit. vbi textus habet. Si qd
de bonis abſentis ſit diminutũ, talis di-
minutio ad vtranq; refertur actionẽ. Ca
ſtrenſis tñ in eadẽ l. uiſus eſt oppoſitum
ſenſiſſe: q docet, illa verba, Diminutũ,
bona reſpicere: edictũ verò de minori-
bus, ad perſonã referri: vt in l. ait prætor.
in princip. ff. de minoribus. & ita illã le-

gem

gem nihil ad reſtitutionis materiam cõducere. Quæ quàm abſurda ſit interpretatio, re ipſa doceo. Nam, etſi admiſeris, ibi de bonorum diminutione tractari, non ſequitur, ſi in bonis læſus ſit abſens, quin ſit reſtituendus, cùm etiam ex eadem cauſa minori lex ſubueniat. Et hoc tam eſt indubitatum, vt alia comprobatione non egeat. Atque ex his facilè reſpondebitur ad id. quod Caſtrenſis in ſuam ſententiam conſiderat, edictum de minoribus perſonam inſpicere. hoc enim admiſſo: ſed qui negem cõſequẽtiam: ergo cũ de bonis agitur, debet ceſſare reſtitutio. Quã ſi probares, planè eneruarentur & confunderentur reſtitutionis in integrum regulæ: hoc præcipuè diſponentes, minori & maiori læſis ex cauſa ſuccurri per reſtitutionem. Sic edictum introſpicit perſonam: quia neceſſe eſt aliquem eſſe, qui damnum patiatur; & ita res ipſa cum perſona attenditur. Vt maneat per hæc firmata concluſio, maiorem, qui abſens eſt cauſa Reipup. ſiue de perſonali, ſiue de reali actione tractetur, reſtituendũ in integrũ.

Qui Reipub. cauſa abſunt, primum non ſecundum decretum patiuntur.

SVMMARIA.

1 *Abſentes ſiue Reipub ſiue alia de cauſa, nũmodo non latitent, ſecundo decreto non onerantur.*

2 *Decretum ſecundum non interponitur, niſi præceſſerit debitoris latitatio.*

CAPVT CCCXLVIII.

1 ABſentes Reipub. cauſa, patiunt primum, non autẽ ſecundum
2 decretũ: ad quod facit l. ignorare. C. de reſtit. milit. Cuius rõ eſt, quia non interponitur ſm decretum, niſi præceſſerit debitoris latitatio, vt in l. Fulcinius. §. 1. ff. ex quib. cau. maio. Sed qui abſens eſt, latitare nequit. Quæ determinatio de ſe tam vera eſt, vt procedat indifferenter, in omni abſente, ſiue Reipub. cauſa abſit, ſiue non: cùm ſi nõ latitet, ſpectandũ non ſit aliquod abſentiæ priuilegiũ. Atque hæc eſt cõlor & magis recepta opinio. Ad hæc memini accidiſſe ſequens in praxi exemplum. Intentauerat quidam apud Baliuum Dolanum aduerſus nobilem quendã ſubhaſtationis bonorum litem, quã in ea prouincia Burgunda depingunt alio nomine, decretum. Erant autem bona, quæ ſic ſubhaſtabantur, in Dolano territorio ſita, & cẽſu annuo affecta illi nobili: qui, dum lis inſtrueretur, habitabat in balliuatu ſuperiori apud Burgũdos, quæ eſt iuriſdictio diſtincta & ſeparata à iuriſdictione Balliuij Dolani: ambo tñ ſunt in eadem prouincia, vt iam ſuprà alio loco attigi. Tandem autem fuit lata ſnĩa, & partes ſe decreto oppoſuerant, qđ aiunt in ea praxi, collocatæ. is autem nobilis eius litis inſcius, nihil iuris ſui interim deduxit, qui demum ſciẽs litis progreſſum, ne à cenſu ſuo excideret, ſupplicauit apud Senatum Dolanum, vt non obſtante ſententia ſic pronunciata, ipſe cenſum antiquũ aſſequeretur, ac vt fundus qui eo cenſu affectus erat, tali cenſu grauatus declararetur: proponens ad hæc, ꝙ is litem ignoraſſet. Ignorantiam aũt ex eo confirmabat, quod tales balliuatus eſſent diſtinctæ iuriſdictionis, & vnus longè ab alio ſemotus: quare non tam eſſe ſibi adſcribendũ, ac ſi in loco, in quo inſtruebatur lis, aut aliàs in eodem Dolano balliuatu motam traxiſſet. Ponderabatur & aliud, ꝙ huic non poſſet impingi eum latitaſſe, admiſſa potiſſimum ignorantia: quia latitatio præſupponit doloſam ſcientiam. Et cum in eo nullus videretur iudicis contemptus, abeſſent denique fraus & dolus, in eam reſtitutionem tandem condeſcendit Senatus Dolanus: ſed hàc lege, primùm, præſtire ab hoc iuramento, quòd in eam vſq; diẽ neſciuiſſet talem litem motam, nec aliquid ad eius aures ante latam ſententiam adueniſſet: & cum his qualitatibus

debere ita reſtitui, vt ſui iuris & cenſus
debiti deductionē p de ſcripturas (vt eſt
ibi moris) proponeret, ſuosq; exhiberet
titulos, per quos de cenſu ſibi debito e-
doceret: quarum ſcripturarum illius par
tes aduerſæ exemplum haberent: vt tan
dem reſponſione ad eas facta, ſi nihil le-
gitimum adferretur, quod eius inten-
tionem eneruaret, & docto de cenſu,
collocaretur pro eo cenſu, ac declararetur
fundus cenſu tali affectus. Hoc au-
tem exemplum eſt vtiliſsimum: etſi fa-
tear, non omnino conuenire materiæ ſe-
cundi decreti, vt in Iure ſecundum de-
cretum aſſumitur. Sed cùm aliquam in-
ter ſe affinitatem habeant, ac ea lis no
minetur decretum bonorum, probaui
hoc loco inferendum caſum præſcri-
ptum.

Contra fiſcum reſtituitur, qui abeſt Reipub. cauſa.

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipub cauſa ſiue maior ſiue mi-
nor ſit, contra fiſcum reſtitui ur.*

CAPVT CCCXLIX.

1 ETiam aduerſus fiſcum is, qui
abſens eſt Reip. cauſa, eſt re
ſtituendus, l. neque. C. de re
ſtitut. milit. loquitur autem
textus in præſcriptione quadriennij. Ve-
lim tamen ſcias, latè quadrienium in
abſentem currere, in minorem verò an-
nis ſecus. Sed in hoc accedunt maior
& minor, vt vterque contra fiſcum re-
ſtituatur. Hoc tamen de minore mei
non eſt propoſiti, iam preſsius excure-
re: cùm quæ in hanc rem videbantur
contraria & oppoſita, diffusè ſuprà
attigerimus, vbi examina-
uimus caſum alium,
Vtrùm minor
contra
fiſcum reſtitui poſsit.

An contra cōmiſſam negligentiā reſtituatur, qui maior eſt?

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio aduerſus venditionem, iuſtæ ab-
ſentiæ tempore factam, conceditur.*
2 *Abſentia militiæ cauſa iuſtiſſima, cæteriſq;
fauorabilior habetur.*
3 *Militi venditionem retractare, & ſuas poſ
ſeſſiones oblato precio recipere permiſ-
ſum eſt.*

CAPVT CCCL.

1 ADuerſus vendiriouem factā
ob commiſſam negligentiā
tempore iuſtæ abſentiæ, im
ploratur reſtitutio, vt eſt in
l. ſi cum militaribus. C. de reſt. militum.
quę lex plurimum arridet deciſioni eius
caſus, quem iamiam præmiſi in decreti
ſeu ſubhaſtationis bonorum materia.
Proponere tamen poterit ingenioſus
Lector, eā l. ſi cum militaribus, loqui in
eo, qui erat abſens militiæ cā: quæ ab-
2 ſentia videtur iuſtiſſima, imò eſt fauora
bilior & longè prægnantior, quā ſit ea il
lius nobilis, qui non militabat, ſed in ea
degebat prouincia. Quæ cōſideratio me
hercule non omnino eſt abſurda, imò
potius concludens. ad quod tñ velim ita
reſpondeatur, vtranq; abſentiam proba-
bilem eſſe: & cùm tales iudicentur, non
abſona eſt vnius ad aliam argumentatio
ſeu illatio. quare ſic dici poterit, vt abſen
ti ob militiam ſubuenitur, ſic & in ſimi-
li tali, qui à balliuatu Dolano aberat.
præterea nō tam ei ſuccurritur ob ſolam
abſentiam, quàm ꝗ ignoraſſet litem mo
tam. Et mihi plurimum facere in eam
rē videtur l. illa, ſi cū militaribus. in qua
vt militi permittitur venditionē retra-
ctare, & vt is pcio oblato ſuas poſſeſsio-
3 nes recipiat: ita & huic nobili concedet
de ſuo cenſu docere: & ſi eum ſibi cōpe-
tere demonſtrarit, fundus qui cenſu gra
uatus eſt, declarabitur ad id hypoteca-
tus & affectus: quod is per reſtitutionem
in integrum aſſequetur.

Recen-

Receſentur hoc capite infiniti caſus, quibus quis abeſſe dicitur Reipub. cauſa.

SVMMARIA.

1 *Profectus ab vrbe licet prouinciã nondum exceſſerit, Reipublicæ tamen cauſa abſens eſſe præſumitur.*

2 *Abſuturus Reipublicę cauſa, itinere iam ſuſcepto, reputatur in eo mox eſſe loco, quo profecturus erat.*

3 *Excedens vrbe, tandiu Reipub. cauſa abeſſe putatur, donec ad eam reuertatur.*

4 *Fiſci patronus etiam inter eos connumeratur, qui ex generali abſentiæ clauſula adiuuari ſolent.*

6 *Miſſi vt aut militem ducant aut reducant, aut etiam delectus agant, Reipub. cauſa ab eſſe præſumuntur.*

6 *Miſſi congratulatum alicui principi, Reipublicæ gratia dicuntur abeſſe, vnà cum alijs in textu enumeratis.*

7 *Reipublicę cauſa ij ſoli abeſſe intelligũtur, qui nõ ſui cõmodi cauſa, ſed coacti abſunt*

8 *Reipublicæ cauſa tamdiu quis abeſſe cenſetur, quamdiu officio alicui præeſt: quo defunctus, iam non amplius priuilegio abſentis Reipub. cauſa gaudet.*

CAPVT CCCLI.

1 AB eſſe Reipub. cauſa intelligitur, qui ab vrbe eſt profectus, licet nondum prouinciam exceſſerit, vt in l. abeſſe. ff. ex quibus cauſis maior. Cuius legis
2 hæc eſt ratio: quia cùm ei ſit animus à prouincia abeſſe, ſeque itineri commiſerit, reputatur (iure ad ita fingente) iam in eo loco eſſe ad quem eſt profecturus: quia vbi eſt animus, ibi ſit & corpus, vt in l. quæſitum. ff. de legat. 3. Præterea in eadem l. abeſſe adiicitur. Sed & qui vrbem exceſſit, donec ad eam reuertatur,
3 abeſſe Reipub cauſa intelligitur. Et hoc ad Proconſules, eorum legatos, & ad eos, qui prouinciis præſunt, procuratoreſve principũ, qui in prouinciis degũt, pertinet: immò & ad tribunos militũ & præfectos, ac comites legatorum, qui ad ærarium delati ſunt, aut in cõmenta-
4 rium principis relati. Inter eos ẽt, qui ex generali clauſula adiuuantur, & patronus fiſci connumeratur. Qui deniq;
5 ſunt miſſi, vt milites ducerent aut reducerent, aut legẽdi curam gererẽt, Reip.
6 cauſa abſunt: ij præterea, qui miſſi sũt ad gratulandum principi. Item procurator Cæſaris, non ſolum cui rerũ prouinciæ cuiuſq; procuratio mandata erit, ſed & is cui rerum principis, quamuis omnium. Itaque plures ibi diuerſarum rerũ procuratores, Reipub. cauſa cenſentur abeſſe. Præfectus quoq; Aegypti abeſt cauſa Reip. Quæſitum eſt & de eo, qui ad compeſcendos malos homines miſſus eſt, an abeſſe Reip. cauſa: & placuit abeſſe. Item qui Reipub. cauſa Romam eſt profectus, abeſſe cauſa Reipub. videtur. Sed & ſi ipſe Reipub. cauſa extra patriam ſuam ſit profectus, etiam ſi per vrbem inter ei competat, Reipub. cauſa abeſt. Similiter qui eſt prouincia: vt primùm aut ſua domo profectus, eſt, aut cùm in eadem degit prouincia Reipub. adminiſtrandæ cauſa, ſimul atque agere Rempub. cœpit, ad abſentis ſimilitudinem habetur: & dum ea in caſtra ac redeat miles, Republic. cauſa abeſt. Rei
7 autem publicæ cauſa ij ſoli abeſſe intelliguntur, qui nõ ſui commodi cauſa, ſed
8 coacti abſunt. Et tamdiu Reipub. cauſa quis abeſſe intelligitur, quamdiu officio alicui præeſt. Quòd ſi finitum fuerit officium, iam deſinit abeſſe Reipubl. cauſa. Sed ad reuertendum illi, qui ita abeſt, tempora computantur: ea potiſſimum, quibus in vrbem reuerti potuit: & erit moderatum, ei dare tempora, quæ lex reuertentibus præſtituit. Quare ſi quid ſuæ rei cauſa exceſſerit, non dubitamus, id tempus ei non proficere: habitaque dinumeratione temporis, quo potuit reuerti ſtatim dicemus deſiiſſe Reip. cauſa abeſſe. Planè ſi infirmitate impeditus cõtinuare iter nõ potuit, habebit rõ humanitatis: ſicuti haberi ſolet & nauigationis & hyemis, ac cęterorũ caſu

contingentium. Quæ omnia tu tractata reperies in l.abeſſe.cum ſex ſeu octo ll.quæ ſequuntur.ff.ex quibus cauſ.maio.ex quibus facilè liquet, quando quis dicatur abeſſe Reipub.cauſa.

Abſens Reipub. cauſa non reſtituitur, ſi dimiſſo pcuratore nõ fuerit ab eo defenſus.

SVMMARIA.

1 *Abſuturus Reipublicæ cauſa, relicto ad ſe defendendum procuratore, reſtitutionem expetens, non admittitur.*

2 *L.is qui Reipub.cauſa.ff.ex quibus cauſ.maior. & l ſed & ſi per prætorem. §. hac clauſula ff.eo. gloſſatores ad eas leges interpretatione exploſa, ab Auctore conciliantur.*

3 *Abſuturus Reibub.cauſa, relicto minus idoneo, aut fideli procuratore non quidem reſtitutionem impetrat, ſed tamẽ in procuratorem talem, regreſſum habet.*

CAPVT CCCLII.

1 QVi Reipub.cauſa erat abſuturus, ſi procuratorem relique rit, per quem potuerit defendi: volens in integrum reſtitui, non audietur.l.is qui Reipub.cauſa. ff.ex quibus cauſis maior. Sed ei concluſioni obeſſe videtur l. ſed & ſi per prætorem.§.hæc clauſula. ff. eo. titulo. in qua diſponitur ſæpiſsimè conſtitutum, hunc eſſe adiuuãdum, ſiue is procuratorem dimittere potuerit, ſiue non. Quarum ll.concordiam glo.eo loco examinans, docet, ꝙ in illa l. is qui, procurator ſoluendo eſſet, & ita poſſet actione mandati conueniri. ſic reſtitutionem ceſſare: quæ non ab re conceditur in ea l.ſed & ſi.quia is ſoluendo non eſſet. ad quod facit l.fin.ff.de eo per quẽ factum erit. Sed ea ſolutio mihi non applaudit, nec quouis modo ſatisfacit: quia vis difficultatis in hoc potiſsimũ cõſiſtit, quòd textus dicat reſtituendũ, ſiue procuratorẽm, ſiue non, dimiſerit: quaſi ex diametro pugnet ei, quod alio textu diſponebatur, pcuratore ab eo dimiſſo debere ceſſare reſtitutionẽ: vt attendi nõ debeat, an ſit, qui procurator eſt, ſoluendo, vel non ſoluendo? ad quod id tex. noluit ſe principaliter referre. quo fit, vt mihi magis placeat, vt dicatur in ea l.is qui meritò ceſſare reſtitutionẽ, quia reliquerit talis abſens procuratorẽ, per quẽ defenderetur: qui cùm id non pſtiterit,
3 æquum eſt, non eſſe huic abſenti ſubueniendum per reſtitutionẽ in integrũ, qa ſit ei in talem procuratorẽ regreſſus, ob ſuſceptũ ab eo mãdatũ. Ceſſat aũt ideo reſtitutio, ꝙ ei ſit imputandũ, cuttã ſupinũ pcuratorem delegerit: tum ꝙ ei ordinaria via optimè conſultũ agnoſcatur.

Si quis ſui præſentiam non fecerit, ita vt fuerit actio extincta, reſtituetur aduerſarius hoc expoſtulans.

SVMMARIVM.

1 *Aduerſarius eius, qui ſui præſentiam non ſeceris, actionem ob id extinctã, reſtitutionem impetrat, ſi eam imploret.*

CAPVT CCCLIII.

1 SEd & ſi quis ſui præſentiam non faciat, ita vt actio extincta fuerit, ſubuenitur aduerſario per reſtitutionem in integrum, etiam ſi is maior ſit. ad qđ facit l.ſed & eos.ff.ex quibus cauſ. maio.vbi edictum de maioribus etiã ad eos pertinet, qui quãlibet tergiuerſatione & ſolertia efficiunt, ne cum ipſis agi poſſit. quod quidem ſimili modo ad eum pertinet, etiam qui non fruſtrandi gratia id ageret: ſed quia rerum amplitudine diſtringeretur: vt ſolet paſsim in mercatoribus accidere, quos neceſſariò oportere freta & terras tranſcurrere, & penè cõtinuò

nuò vagari. Nam cùm non poſſit cum ipſis ſic abſentibus agi, æquũ viſum fuit aduerſarijs, per eam abſentiam læſis, ſuccurrendum eſſe, vt eſt in ea l. ſed & eos.

Si per iudicis dilationem ſit factum, vt eximatur actio, dabitur reſtitutio.

SVMMARIA.

1 *Actio ſi vel per iudicis dilationem eximatur, vel magiſtratus haberi copia nō poſſit, reſtitutionis auxilium imploranti nequicquam denegandum videtur.*

2 *Actione poſt cauſam cognitam denegata, reſtitutionis beneficio non gaudet, qui eam expetit.*

3 *Actionis exemptio magiſtratui imputari ſolet, ſi per gratiam aut ſorde, ius non dixerit.*

4 *Actio exempta quomodo intelligenda ſit?*

5 *Delinquentibus Prætor auxilio ſuo ſubuenire non tenetur.*

CAPVT CCCLIIII.

1 AIt Pretor, ſi per iudicis dilationem factum eſt, vt eximatur actio, fiet reſtitutio. Sed & ſi magiſtratus copia nō fuit, Labeo ait faciendam reſtitutionem. Per
2 magiſtratum autem factũ eſt, ſi ius non dixit: alioquin ſi cauſa cognita actionē denegauit, ceſſat reſtitutio, d. l. ſed & eos. eodem titulo. quam memini quod ad hoc poſtremum exemplum attinet, in praxi deductam, & apud Senatum Burgundum ſimile accidiſſe. Nam cùm niteretur quidam rem, à proximo venditam, retrahere iuxta conſuetudinem illius prouinciæ, nec poſſet partem, quæ tunc latitabat, reperire, confugit ad iudicem loci, coram eo conſignaturus & depoſiturus pecuniam: qui tamen iudex (neſcitur, quo ſpiritu aut opinione ductus) diſtulit eius nobilis querimoniam audire, & ei id imploranti conſulere, ita vt interim penè lapſus fuerit annus ad retrahendum præſtitutus, & cuius eſt luxio omnino immineret. Cùm itaq; hic iudicem adijſſet, & partis latitantis inſidias detegeret, ita vt peteret hac cauſa ſe reſtitui, & ad nouam conſignationē pecuniæ admitti: (ea enim reſtitutio erat omnino neceſſaria. quia annus iam penè effluxiſſet, intra quem erat reddēda pecunia: vtitur enim hoc termino, retrahere, ſtatutum: quod verbum eſt cum effectu intelligendũ, ita vt ſine reſtitutione in integrum, eſſet malè fundata illius nobilis intentio, maximè ob partis latitationem, de qua ſufficienter patuit) & iudicis copiam aſſequi nequiuiſſet: ex his cauſis tunc conceſſa fuit reſtitutio in integrum. Nam per magiſtratum factum videtur, ſi per gratiam aut ſordes is ius non dixeris. Idem etiam ſi per partem id ſit actum, vt dum litigatur, effecerit, ne ſecū ageretur. Et actio exempta ſic erit accipienda, ſi ſine dolo malo deſijt agere: vt ſi dolus interuenerit, ei non ſuccurratur. ipſis enim delinquentibus non ſubuenit prætor. Quæ præfata omnia deſumuntur ex l. ſed & ſi per prætorem, præallegatam.

Si iudex præfixerit maiori terminum, intra quē agat, idq; tempus exciderit, dabiturnum de nouo reſtitutio, vt denuo agat?

SVMMARIA.

1 *Maior ſi terminum ad agēdnm à iudice præfixum neglexerit, aut auxilio reſtitutionis iam non amplius adiuuandus eſſe videtur ſecundum quoſdam.*

2 *Dilationis à iudice conceſſa breuitas, & iuſtum impedimentũ ſuperueniēs, reſtitutionis viam nemini intercludũt, etiamſi terminus ad agendũ propoſitus effluxerit.*

3 *In re magni momenti non videtur iniqua nimi temporis præfixio.*

4 In-

4 *Iuriſdictio quando delegata dicatur?*

5 *Contumacia eorum, qui ius dicenti non obtemperant, litis damno coherceri ſolent: hoc eſt, omnes eorum querelæ reÿciuntur ſecundum gloſſa interpretationem ad §. ſed etſi. l. ſed etſi prætor. ff. ex quibus cauſis maior. quam tamen Auctor reprobat.*

CAPVT CCCLV.

QVid ſi iudex præfixerit maiori annis terminum, intra quẽ agat, & actionem quam ſe in tertium habere iactauit, intentet, iuxta l. diffamari. C. de inge. manu. cæterùm exciderit tempus, antequã hic iudicium inſtituiſſet: an num poterit reſtitui, vt denuo agat, vbi maximè ab eo allegaretur breuem fuiſſe dilationẽ?

1 Sunt autem, à quibus eſt exiſtimatum, abnegãdam reſtitutionem, per l. ſed etſi per prær. in §. ſed & ſi dum decreto. vbi pro regula hoc proponitur. Etſi dum decreto non obtemperat, prætor iuriſdictionem ſuam ei denegauerit, nõ eſſe reſtituendum Labeo ſcribit: idemq; ſi ex iuſta alia cauſa non fuerit ab eo auditus. quaſi is textus docere videatur, cùm non ſit ab illo iudici obtemperatum, denegandam ei reſtitutionem. Ego verò ſentio, ſi cum breuitate dilationis hic ꝓ-

2 poneret, ſe iuſtè fuiſſe impeditum, & impedimentum aliquod poſtmodum ſuperueniſſe, quare non potuerit actionem ſuam intentare tunc eſſe tali caſu reſtituendum: & hoc nullam habet difficultatem, quæ principaliter in eo conſiſtit, an ſit reſtituendus, ſi nullam aliã cauſam alleget, quam quòd breuis terminus eſſet ei præſtitutus. In quo ego ſentio, ſi rigorem iuris attenderis, abnegandam reſtitutionem: quia ſit huic admodum imputabile, cur ſaltem ante temporis lapſum ad iudicem pro temporis prorogatione non confugerit, non autem expectarit, donec excidiſſe. Ponderantur etiam verba præſcripta, & ei prætor ſuam denegauerit iuriſdictionẽ. Nam hoc caſu videtur cum eo actum, quia vbi præſtituitur terminus, intra quẽ agere debeat, ſolet ita ei iniungi, vt ſi durante tali tempore non ſatisfaciat, à ſua excidat actione: vt poſtmodũ Prætor ei ſuam iuriſdictionem abnegare videatur. eſſet tñ in manu eius iudicis, ad quem pro reſtitutione confugitur, hoc penſare & excutere, an num de re, quæ magni ſit momenti, tractetur: demum facultates huius expendere, & ita animaduertere, an ſi in tali actionis intẽtatione priuaretur, id in ſummum eius

3 incommodum cederet. Qui ſi agnoſceret, de magno tractari præiudicio, certè ſatis æqua videretur noua temporis præfixio, nec tam iuris rigori inhærendum. Atque hoc à me verius & ſanius iudicatur. velim tamen conſideres id vnum, quod iamiam declarauimus, qui verſati in inductione eius l. ſed etſi per prætorẽ prædiximus ſatis denegatam à iudice ſuam iuriſdõnem in præfixione termini, & ita eam ad legem id facere. In quo nõ omnino quieſcit animus: qui putem, illa verba denegatæ iuriſdictionis, aliter

4 & diuerſo ſenſu interpretanda eſſe: & tunc dici denegatam iuriſdictionem, vbi hic prætoris præcepto neglecto denuo ad iudicem aduolaſſet, qui tamen eius petitionem repuliſſet: quod in præſcripto caſu nõ eſt conſiderabile, ꝙ huic fuiſſet ſemel iniunctum, ſuam actionẽ intentate, nec poſt lapſum tempus aliquid à iudice ſit declaratum, quòd ab actione ſua excidiſſet, quod tamen eſſet neceſſarium: vt nihil ad hoc propoſitum conducat ea l. ſed etſi per prætorem. ſed quæ potius confirmet illam meam ſententiã, vt cum nulla præſcripto caſu ſit abnegata iuriſdictio, & hoc ante declarationẽ à iudice factam, quod à ſua actione excidiſſet, & ad eũ pro noua dilatione confugiat, videatur conſequenter ex æquo & bono reſtituendus, concurrentib. in eam rem illis, quas præmiſimus, qualitatibus. Ad hæc cupio notes, quod docet gl. in e. §. ſed etſi. quod eſt, ſi decreuiſſet iudex aduerſario rem reſtitui, nec fecerit, poterit tunc ob illum contemptum ei ſuam abnegare iuriſdictionem, & ita efficere,

vt poſtmodum in cauſis, quas ſit ſuſcita
turus, non ſit eum auditurus. Quam in-
terpretationem aſſerit deſumi ex l. con-
tumacia. ff. de re iud. in qua Hermoge-
nianus Iureconſultus ſcribit, contuma-
5 ciam eorum, qui ius dicenti non obtem
perarunt, litis damno coerceri. ſic inter-
pretante gl. ea verba, litis damno coerce
ri, vt ſint omnes eius querelæ reijciendę.
Quod interpretamentum ego probare
non poſſum: qui exiſtimem, ſenſum aliū
ea verba recipere, contumacem litis dā
nc coerceri, quia condemnatur nō com-
parens in id, quod pars eius aduerſa expo
ſtulat, quod planè deſumitur ex cōibus
Iuris regulis. nec aliquid illa verba deſi
gnant eius, quod docet gl. vt à cauſis cę-
ptis debeat repelli. qui tamen non abne
gem, aut improbem eum modum, vt cō
tumacis & inobedientis quærelas reij-
ciat iudex, argum. l. qui reſtituere. ff. de
rei vendication. quaſi ſatis ſæuiri in im-
probos, & tales nihili homines non poſ-
ſit. Sic reſtituetur in caſu aſſumpti the-
matis, qui maior eſt, vbi acceſsiſſet im-
pedimentum, quod iuſtum eſt: immo
etiam ceſſante impedimēto, modò adſit
iuſta cauſa.

Si feriæ ſint indictæ extra ordinem, nec ius magiſtratus dixerit, an num eius temporis feriati ratio habebitur.

SVMMARIVM.

1 *Feriarum ſolennium in reſtitutione vel concedenda vel deneganda licet nulla habeatur ratio: tamen in his, quæ extra ordinem indicuntur, diuerſum eſſe ſtatuendum Caſſius cenſuit.*

CAPVT CCCLVI.

SI feriæ extraordinem indictæ
ſint, puta ob res proſperè ge-
ſtas, vel in honorem Princi-
pis, & propterea magiſtratus
1 ius non dixerit. Caſus Caſsius nomina-
tim edicebat reſtitutū ſe, quia per præto
rem videbatur factum: ſolēniū enim fe-
riarum rationē haberi nō debere, quia proſpicere
ſpicere eas actor potuerit & debuerit,
ne in eas incideret: & ita Celſus lib. 10.
Digeſtorū ſcribit, quæ annotantur in ea
l. ſed & ſi per prætorem: è qua deſumun
tur infinita, potiſsimum notabilis caſus
ad reſtitutionem in integrum ſpectans:
qui referri poteſt ad iudiciales dilatio- 2
nes, quæ paſsim in litibus conceduntur,
ſi maximè prima dilatio expirauerit, nec
dum ea penderet, aliquot teſtes exami-
nandus curauerit, ita vt ſit ad ſecundam
dilationem ventum: atq; interim, dum
hæc ſecunda dilatio curreret, ſuperuene
rit feriæ repentinæ, ita vt iudex ius non
dixerit: etiam ſi ego impeditus fuero, ne
meo ſatisfacerem teſtimonio: certè hac
feriarum occaſione conſequar reſtitu-
tionem ex clauſula generali, Si qua mi
hi iuſta cauſa videbitur, vt aliam nouam
dilationem habeam.

Vbi militi accuſatio competebat, tempus quo is Reip. operā dabat, ſubducitur à tempore proponendę accuſationis.

SVMMARIVM.

1 *Accuſatio militi tum temporis cum Reip. operam daret competens non perimitur.*

CAPVT CCCLVII.

SI qua militi accuſatio compe
1 tebat tūc cū Reip. daret ope
rā, non perimetur accuſatio.
Effinge exēplum in accuſa-
tione legis Iuliæ de adul. in qua vſq; ad
dies 40 eſt maritus priuilegiatus: haud
dubiè non current in eū tales dies, dum
Reip. cauſa aberit. l. ob cōmiſſa. & l. ſi
quondā C. ad l. Iuliā, de adul. quæ deſu-
muntur ex l. ſi qua militi. ff. ex qb. cauſ.
Qui

Qui abeſt cauſa Reipub. ſi in re aliqua ſit læſus, in qua etiam ſi abſens non fuiſſet, damnum paſſurus erat, non reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Abſens Reipub. cauſa, læſus in re aliqua, qua præſens etiã damnum facturus erat, beneficio reſtitutionis non gaudet.*

CAPVT CCCLVIII.

Item qui cauſa Reipub. abeſt, in aliqua re læſus, non reſtituitur, in qua, etiamſi Reip. cauſa non abeſſet, damnum paſſurus erat. Exempli gratia. Si prius quã ſe abſentaret, proteſtatus eſſet, ſe non acturum contra rem ſuam poſsidẽtem, & interim exciderit ab interdicto poſſeſſorio, recuperandæ, retinendæ, ſeu adipiſcendæ, non reſtituitur, vt eo interdicto poſtmodum vtatur: alias nihil operaretur talis præcedens declaratio, per quã, quod erat ſui animi & intentionis, expreſsiſſe viſus ſit. Aut effinge exẽplum in alluuionis damno, quod etiã accidiſſet, ſi præſens is fuiſſet, vt eſt in l. ergo. §. alluuio. ff. de acq. rer. dom. Si etiã ſeruus aut libertus natalibus reſtituti fuerint. nam poteſt is actus explicari, eo etiam irrequiſito, l. quæris. ff. de nata. reſtit. ita vt per abſentiam in eo læſus nullo modo cenſeatur.

Abſens nõ reſtituitur, vbi præſens, negligens fuiſſet.

SVMMARIA.

1 *Verbum Credo ſua natura anceps & dubium eſt.*

2 *Secretorum interiorum efficax iudicium & argumentum ab exterioribus ſumi põt.*

3 *Qui ſe ad iter præparat, abeſſe videtur, & quod de abſentib. ſtatuitur, intelligitur ẽt de eo tpe, quo ſe vt abeſſet, præparauit.*

CAPVT CCCLIX.

Eodem modo abſens læſus nõ reſtituitur, ſi præſens negligens fuiſſet, l. antep. ff. ex qb. cauſ. maio. per Bar. in l. ab hoſtib. §. ſed quod ſimpliciter. ff. eo. titu. in qua l. antepen. prius thema in expreſsis proponitur terminis: cuius exemplũ eſt etiam cõſiderabile in bonorum ſuorum publicatione, vt eſt, vbi cùm primum abſens eſſet, deliquiſſet, ac præſens eandẽ bonorum publicationem paſſus eſſet. Hoc autem quod de proteſtatione aut animi declaratione, ab abſente facta, ſuprà expreſsimus, gloſ. in ea l. is qui, dicit etiam procedere, vbi is ſolùm dixiſſet, ſe credere, quòd agere nollet: declarans, verba hæc, ſe credere, eundem & parem effectum producere, qualem expreſſa proteſtatio. In quo ego non poſſum glo. ſententiam probare, cũ ea verba, Se credere, non importent plenam, liberam &
1 abſolutam voluntatis expreſsionem ſeu declarationem. Eſt enim tale verbum Credo, ſua natura anceps & dubium, vt per Doc. in Rubr. ff. ſi cer. pet. Et iſte ſic incertè locutus mutaſſe propoſitum potuit, ita vt ei ſuboſcurus ille ſermo haud obeſſe debeat, cum maximè deſideretur certa voluntatis declaratio, vbi actus eſt tanti præiudicij. Quare putauerim, eſſe à gl. in eo deficiendũ, & priori hærendũ exemplo. Præterea, vt iam audiſti, allegata fuit ea l. antep. ad aliud, quod eſt, Abſentem læſum nõ reſtitui, ſi præſens negligens fuiſſet. Ad id autem eam cõſiderauit Bertachinus in ſuo Repertorio, ſub verb. Reſtitutio, vbi is abſentis cauſa Reipub. materiã diſquirit. Sed in nullo mihi videtur cõuenire ea l. ad tale ꝓpoſitum, ſaltem vt id ex verbis illis inferatur, quia damnum erat paſſurus. Nam etiam ſi præſens negligens fuiſſet, potuiſſet tñ ex cauſa reſtitui, vbi non eſſet craſſa aut ſupina negligentia: Præterea, qũo ſci-

ſciri poteſt, quòd is præſens neglexiſſet? Ad quod non video, quid poſſit reſponderi, niſi dixeris, ꝙ hic prius, quã abeſſet apertè dixiſſet, ſe eam rem neglecturũ. Ex his enim exteriorib. ſumi poteſt indicium & efficax argumentum ſecretorũ interiorum, arg. §. gallina. Inſti. de rer. diuiſ. Dicitur etiam id modicum tp̃s, quo quis ſe, vt abſit, pręparat, & ſarcinulas cõponit, vt eſt in l. ab hoſtib. §. ſed quod ſimpliciter. ff. ex quib. cau. in illis verbis: Sed ita demum, ſi intra modicum tempus, poſtquam redijt, i. dum hoſpitium quis cõducit, ſarcinulas componit, quęrit aduocatum. & ex eo diſponitur, ꝙ vbicũque aliquid de abſentib. ſtatuitur, intelligitur etiã de eo tp̃e, quo ſe, vt abeſſet, præparauit: quia tũc præſumitur abfuiſſe. Quæ omino ſunt quotidiana & peculiaria, necnon in cõi praxi vſitatiſsima.

Miles abſens ex probabili & neceſſaria cauſa, ſi in bonorum poſſeſſione delata lęſus ſit, quia eam non agnouit, tranſmittit ad hęredem beneficium reſtitutionis in integrum.

S V M M A R I V M.

1 *Miles in delata bonorum poſſeſſione lęſus, poterit & ipſe, dum viuit, reſtitui: & ſi non petita reſtitutione decedat, ad hæredem reſtitutionem tranſmittere.*

CAPVT CCCLX.

1 ADnotabis & aliud in milite abſente, quòd ſi, dum abeſſet, ſit per abſentiam probabilem & neceſſariam circa bonorũ poſſeſsionem læſus, tranſmittit ad hæredem reſtitutionis beneficium: & ita ſi intra tempus, à lege præſtitutum, bonorũ poſſeſsionem non petierit, poterit dũ is viuit reſtitui. ꝙ ſi nõ petita reſtitutione decedat, tranſmittet ad hæredẽ reſtõnẽ qui eſt caſus l. ſi Valerianus. C. de reſti. milit. Poterit autem hic caſus commodè adaptari expꝗcationi l. Pantonius. ff. de acq. hær. in cuius extricatione ſumus ſuperiore loco diffuſè admodum verſati. Et hæc ſatis ſuperq; de abſentib. cauſa Reipub. Quorũ veritatem ſi quis volet amplius aſſequi, cõfugiat ad locos ordinarios & cõcs, in quib. agnoſcet eã materiam fuſiſsimè tractatã. Hoc etiã pluſquam ſatis de militib. ac qñ & qũo reſtitui debeant: vt iam ſuperſit, recto tramite attingere, quæ ad maiorem annis ſpectant: in quo ſuprà præmiſimus incõcuſſam & indubitatam regulam, ſuccurri per reſtitutionem maiori annis ex cauſa vt eſt in ea l. ſed & ſi per prætorem. Vt autem iſtud emunctius intelligas, referã ego ſingillatim aliquot exempla ex praxi deducta & delibata, ac q̃d in eis à præſtantiſsimo Dolano Senatu terminatum quandoque fuerit.

Aduerſus actum qui nullus eſt non conceditur, reſtitutio in integrum.

S V M M A R I A.

1 *Vitioſum ab initio quod eſt, illud temporis tractu conualeſcere nequit.*

2 *Reſtitutio non conceditur, niſi præexiſtat res, è qua deducatur fundamentum & actus ſubſiſtentia.*

CAPVT CCCLXI.

OBlata eſt quandoque, me pręſente, Senatui Dolano ſupplicatio, per quam à ſupplicante narrabatur, ꝙ mater, tũc filiorum ſuorum, qui pupilli erant, tutrix, horum nomine litẽ, quã is ſupplicans intẽtauerat, defendendam ſuſceperat: prætẽdens, ius eſſe ea in re pupillis: in qua lite fuerat vſq; ad tertiam (quam vocant) dilatio-

latione m proceſſum. Sed interim dum
prior dilatio curreret, mortuus eſt alter
ex pupillis collitigantib. idq́; ſciente ma
tre: quæ nihilominus in litis proſecutio-
ne, tanquam rea, vſq; ad eam tertiam di
latioñe perſeuerauit. Cæterùm vbi ſup-
plicans, qui vice auctoris fungebatur, ob
tenta iam tertia dilatione ſciret, pupillũ
vita functum: ac vereretur, ne quod actũ
fuerat à prima dilatione vſq; ad eam ter
tiam, nullum eſſet, quia proceſſum eſſet
in pupillum mortuum, nec immutata
qualitate litis, implorauit ab eodem Se
natu, vt ab eo validaretur proceſſus fa-
ctus à morte pupilli vſq; ad eam tertiã
dilationem, à qua ſolùm tunc is cœperat
mortis habere notitiam, & ſibi via reſti
tutionis ſubueniretur ex clauſula gene-
rali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur:
inter cæteras iuſtas cauſas proponens, ꝙ
illius pupilli mortem ignoraſſet. quam ſi
ſciuiſſet, ipſe ſibi aliter conſuluiſſet. Aſſe
rebatur & aliud debere omnino matri
imputari, quæ eam non reuelaſſet mor
tem: immo ſubdolè, & malitioſè hanc
ſubticuiſſet, non alia cauſa, niſi vt hic
expenſis grauaretur, & vt acta proceſſus
nulla eſſent: cuius matris dolus tãto ma
gis deprehendebatur, ꝙ à pupilli morte
ſemper in ea lite comparuiſſet cum ea
qualitate, cùm qua primùm iudicio aſ-
fuerat, ꝙ erat etiã illius pupilli nomine,
quem tamen ſciebat eſſe mortuum: vt
ex his manifeſta eius non ſolùm detege
retur, immo conuinceretur iniquitas.
Prolatum eſt tamen à Senatu, hunc reſti
tuendum non eſſe, quia impoſsibile eſ-
ſet, validari ea acta iudicij per reſtitutio
nem in integrum, cùm omnino nulla
eſſent. Quod enim vitioſum eſt ab initio
temporis tractu nequit conualeſcere. l.
quæ ab initio ff. de reg. iur. Præterea nõ
1 conceditur reſtitutio, niſi præexiſtat res,
è qua deducatur fundamẽtum, & actus
ſubſiſtentia. Quod ipſi ſanè ſuprà do-
2 cuimus, vbi excuſsimus eam concluſio
nem, cùm nullus eſt actus, non eſſe re-
ſtitutione in integrum opus. Nam in cõ
feſſo eſt, fruſtra cõtra talẽ mortuũ fuiſſe
proceſſum: imò ſi ad Iuris rigorem ani-
mum deflexeris, intelligẽs, debuiſſe hũc
ſupplicantem, qui actor erat, omnib. vijs
& modis ſibi proſpicere, & ita vigilare,
ne eius proceſſus vanus & eluſorius effi-
ceretur. quæ ratio planè ſubducit oppo-
ſitam aliam iamiam cõſideratam, quòd
matri ſit aſſcribendum, quare mor-
tem non declaraſſet. Nam cùm rea
eſſet, ſit autem reorum fugere, & ſe om-
nibus modis obuelare, vt aduerſam par
tem contunderet, videtur ſatis ab ea cõ-
ſultè actum, ſi quod in aduerſarij dam-
num tendebat, non detexerit, imò ſibi
ita proſpexerit. Sunt enim hę reorũ par-
tes, ſic cum actorib. agere, vt hos omnib.
vijs eliminent, ac prorſus explodant agẽ
tium intentiones, & cum eis tam vafrè,
callidè & verſutè negotientur, vt à cau-
ſa excidant. Sic debuerat ſupplicans non
ſolùm eius pupilli mortem inueſtigare,
ſed & ea cognita, nouam litis qualitatẽ
adſtruere, & cum reliquis pupillis hoc
modò agere, vt ab his declararetur, an
defuncti fratris eſſent hæredes, ac pro
qua portione: vt his omnibus ritè & ad
amuſsim penſatis, Senatus Doanus il-
lius ſupplicationem apertis velis reiece-
rit, quia non ſubeſſet cauſa iuſta, quare
deberet is reſtitui.

Reſtituitur maior, qui ob pau- pertatem appellationem nõ eſt proſecutus.

SVMMARIVM.

1 *Paupertas cauſa iuſtiſſima reſtitutionis ad exercendam appellationem.*

CAPVT CCCLXII.

A Maiore annis propoſitum me
mini, quòd is appellationem,
quã emiſiſſet, ob ſummã ino-
piam & extremam pauperta-
tẽ, qua tunc diuexabatur, non fuiſſet pro-
ſecutus, petens ſe ex eo reſtitui ad eius
appellationis introductionẽ. In quo du-
bita-

bitatū fuit, an paupertatis cauſa ſufficiēs eſſet, ob quā deberet indulgeri reſtitutio in integ. Quibuſdam autē videbatur talem cauſam legitimam non eſſe: quia cum certis caſib. qui in Iure ſunt expreſſi, quandoq; proſit & obſit paupertas, & & hoc exēplum allegarent inter cęteros comprehenſum non eſſe, in dubio illum caſum ita declarandū, vt paupertas prodeſſe non deberet. Sed tamen ab horum opinione diſceſſum eſt, & in ſupplicātis partes itum, ſecundum quas ei fuit reſtitutio conceſſa. Quod autem Senatū mouit, vel id fuit: quia paupertas cauſa ſit iuſtiſsima, quare ad appellationē exercē-
1 dā reſtitui debeat: vt eſt expreſſus textus in §. j. in Auth. de his qui ingred. ad appel. facit l. ſi procurator. §. ſi verò ignorantes. ff. man. per Inno. in c. ex ratione. extr. de appel. Bal in l. 2. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cau. & in l. acceptam. C. de vſur. ſequitur Cardi. conſil. 87. Eſt & in eam rem aperta & elegans doctrina Bar. in l. inuitus. C. de procu. Sic ſi reſtituatur iſte, vt appellationē ſuam proſequatur, eundem effectum producet reſtitutio in integrum, ac ſi ſententia in rem iudicatam non tranſiſſet: quod in terminis ſpecificis teſtantur domini à Rota deciſ. 446. ſub titu. de Reſtitu. in integr. Solet autem ad appellationis proſecutionem præſtitui à iure terminus anni, & ex cauſa biennium, vt in Authen. ei qui. C. de tem. & repar. appel. Et ita ex præcedentibus habes inconcuſſam concluſionem, Paupertatem hoc inducere & operari, vt qui ob eam non eſt ſuam appellationē proſecutus, poſsit ad eam inſtaurandā reſtitui in integrum.

Maior ex minoris perſona cum quo litigat, reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Lapſus termini à iudice præfixi currit contra maiorem, ne fruſtatorius maneat dilationum iudicialium effectus.*

2 *Iudex ſi per interlocutoriam parti iniungat, vt intra terminum præfixum ſcripturas ſuas exhibeat, ſi tamen is non ſatisfecerit, nihil operabitur termini præfixio.*

CAPVT CCCLXIII.

Memoria teneo, illuſtrem quēdam nobilem maiorem annis tunc apud Dolanum Senatum litigantem, Senatui libellum ſupplicem exhibuiſſe, per quē petebat ſe reſtitui ad exhibitionem ſcripturarum, quæ Saluationes vocantur, quas is intra terminum ſibi præfixum nō ediderat. A quo pro ea reſtitutione fundanda allegabantur ſequentes rationes: primùm quod iam effluxis dilationibus illius aduerſæ partes, cum eo litigantes, longiores dilationes ad producēdas ſcripturas ſuas obtinuiſſent, ita vt ſimili iure tutatetur ſibi eſſe deferendum, arg. l. petendæ C. de temp. in integ. reſtitu. petē. ne aliàs claudicaret iudicium, iuxta l. fi. C. de fruct. & litium expenſis. Proponebat denique, ſibi tanto magis condonandum, quòd rei partes ſuſtineret, cui lex eſſet in fine litis fauorabilior. Tunc enim penè erat ad cauſæ vmbilicum deuentū quia de contradicendis teſtibus & ſaluādis dictis eorū quęſtio verteretur. Adijciebatur & aliud, quod in facto conſiſtebat, & de quo verè poſtmodum patuit, quòd plerique ex aduerſarijs non ſatisfeciſſent ſuarum ſcripturarum cōtradictoriarum exhibitioni, etiam intra tempus præſtitutum: quarum tamen editio fuerat omnino neceſſaria, ne ipſe diuiſim reſponderet: & vt cumulatius cum eis ageret, idque in re fuiſſe, quare à ſaluationum ſuarum exhibitione defeciſſet. Cō firmari etiam intētionem ſuam vel hoc vno aſſeuerabat, quòd in ea lite eſſent duo pupilli, aliquot etiā adulti. qui à ſcripturarum productione intra tempus defecerant, ita vt cum iure ad eam poſſent reſtitui exhibitionem, deberet pati ratione is reſtitutionem, quam poſtulabat,
1 aſſequi, per regulam in reſtitutionis materia tritam. Reſtituto aduerſario, &c. In hūc verò obijciebatur lapſus termini à iu-

à iudice præfixi, cùm maior eſſet, debe-ret in eum currere: aliàs fruſtratorius & planè eluſorius maneret dilationum iudicialium effectus, argum. notato à Scribentib. in l. qui pro tribunali ff. de re iu. Dicebatur & aliud, quod ei eſſet imputandum, quare non reſpondiſſet litigantib. qui intra terminũ ſuas ſcripturas exhibuerant, non autem differret totum negotium, donec ab omnib eſſet planè reſponſum, maximè cùm eſſent diuerſa agendi media, & ſeparata iura. Quibus omnibus penſatis tandem à Senatu in eam itum eſt ſententiam, hunc reſtituẽdum eſſe, attenta maximè ea ratione, quam is deduxerat. quòd ex actorib. reſtituẽdi eſſent aliqui, qui id implorabãt; non enim (vt iam habuiſti) ſatisfecerant exhibitioni ſcripturarum contradictoriarum: vt in eo caſu adeſſet iuris cõmunis diſpoſitio: hoc habens, Reſtituto aliquo ex conſortibus, faueri etiam cæteris qui cauſæ aſsiſtant: vt in l. 2. C. de conſort. eiuſdem litis, vt videretur admodũ rationi cõſonum, quare deberet reſtitui: vel eò potiſsimum, ꝙ interlocutoria de exhibendis cõtradictis & ſaluationibus hoc expreſsè contineret, quod reus contradictoriarum ſcripturarum copiam aſſequeretur, & demum eadem via, eodemq́; (quod aiunt in praxi volumine reſpõdendo talibus ſcripturis, exhiberet ſuas ſaluationes, quas aptè haud formaſſe potuiſſet, non viſis ſcripturis omnib. Sic cùm ex facto actorum reſultaret incertitudo, videbatur ei tanto facilius indulgendum, arg. l. j ff. quor. lega. & vt etiã effectũ aliquẽ produceret talia verba interlocutoria, Eodem volumine, quæ aliàs in eius fauorem introducta planè contorquerentur illius odium. ſi à reſtitutione in integrum reijceretur, aduerſum l. non eo minus C. de procuratori. Ad hæc etiam exquiſitè fuit adnotatum quod interlocutoria Senatus hoc non cõtineret, quòd ſi hic intra tempus ſcripturas ſuas non produceret, ad earum exhibitionem poſtmodum non, admitteretur, & maneret ab ea exhibitione forcloz, quod eſt verbum praxis. Eſt enim citra omnem dubitationem, tali caſu poſſe à ſupremo iudice ex bono & æquo (ſi hoc ratio ſuaſerit) concedi alium terminum: ita teſtante Angelo in §. j. Inſti. de except. cuius doctrina eſt in eo plurimum commendata, & praxi accommodabilis. ſecũdum quam hoc loco vnum obiter recenſebitur: quòd quamuis per iudicis interlocutoriam ſit parti iniunctum, vt intra terminum præfixum ſuas exhibeat ſcripturas: ſi tamen is non ſatisfecerit, talis termini præfixio nihil operabitur, vt poſtmodum ad id admitti non debeat, donec à iudice illud declaratum fuerit.

Admittitur maior via reſtitutionis in integrum, vt libellum denuo edat, quẽ prius in cauſa ab eo cœpta ediderat, vbi non ſua, ſed eius litis amanuenſis culpa fuit deperditus.

SVMMARIVM.

1 *A productione inſtrumentorum de nouo repertorum, nemo repellendus.*

CAPVT CCCLXIIII.

Eadem fermè tempeſtate accidit, vt apud eundem Senatũ ſupplicarit nobilis alter, ſe per reſtitutionem in integrũ admitti ad nouam exhibitionem libelli ſui, quem allegabat primùm à ſe productum, de quo planè liquebat, ſed qui amanuenſis incuria (quem grafariũ vocant) fuiſſet deperditus ſibi autem omnino expedire proponebat, quòd denuo de eo doceret, ne aliàs in lite ſuccũberet. In hunc verò opponebatur, eum nullo modo ad eam nouam exhibitionẽ admittendum, quia vt de iure poſt litem

litem conteſtatam non tolerabatur libel
li emendatio,l. edita. C. de edendo. ſic
à maiori ratione,nec noui libelli editio:
quem certum eſt debere præcedere actũ
litiſconteſtationis. nam ſi hoc fieret, poſ
ſet iſte multa libello adijcere, quæ prius
non declaraſſet, & ita ex eo læderetur
aduerſarius. Erat etiam, quòd is in ama-
nuenſem ſic negligenter verſatum iudi-
cium inſtituere poſſet,atque hunc com-
pellere tam diligentiſsimè has ſcriptu-
ras perquirere, donec eas reperiſſet:quæ
ſi deperditæ eſſent,tunc ab eo omne dã-
num & litis intereſſe aſſequeretur: non
tamen omiſſa ordinaria via ad reſtitu-
tionem confugeret. Ad hæc verò à ſup-
plicante replicabatur,non debere ſe adi-
gi,vt in amanuenſem ageret: quia is iu-
ramento apud eundem Senatum ſe ex-
purgaſſet tales ſcripturas non habere:
nec ſcire,apud quem eſſent, nec dolo de
ſijſſe habere:& ita ad aliquid vltrà adigi
non poſſe:imò præſumendum, quòd is
inſyncerè eas ſcripturas non amiſiſſet,
cùm lis eum non concerneret, nec ſuum
ageretur negotium. Tandẽ Senatus Do-
lani iudicio reſtitutus fuit ad nouam li-
belli editionem. Mouit autem ad id Se-
natum: quia vt quis ad productionem
1 inſtrumentorum de nouo repertorum
admittitur, per l. Imperatores. ff. de re
iud. ita & vehementiori ratione hoc eſt
ei concedendum, vt producat denuo li-
bellum,quem iam primùm exhibuerat,
vbi de nouo ſciuit amiſſum. Sed ea lege
ad id admiſſus eſt:primùm vt iuraret, à
ſe aut ſuo nomine nihil noui adiectum
libello,nec facta alia hunc libellum con-
tinere,quàm quę principalis & priore lo
co editus complecteretur: tum, quòd
eiuſdem noui libelli reus copiam aſſe-
queretur: vt ſi in aliquo impugnandum
duceret, hoc ipſe efficeret. tunc enim is
viſo libello,facilè agnoſcet,num vel tan
tillum ſit à priore diſſonans, vbi iam ip-
ſe exceptionibus ſuis ſatisfeciſſet. Quòd
ſi nondum libello reſpondiſset,caſus eſ-
ſet longè minoris dubitationis,quin con
cedi deberet reſtitutio in integrum. &
ita ſententiatum memini, & ex iuſtis
illis cauſis reſtitutionem conceſſam.

Subuenitur maiori, qui ſtatim effluxo iudiciali termino iudicis interlocutoriæ ſatiſfecit.

SVMARIA.

1 *Mora quibus in caſibus poſt tres dies purgari poſſit?*
2 *Ius actoris non cenſetur in expenſarum quæſtione factum deterius.*

CAPVT CCCLXV.

SVccedit ex his affine pre-
cedentibus exẽplum. fa-
cta intimatione parti de
exhibendis intra termi-
num peremptorium ſcri
pturis,cùm is non ſatisfeciſset interlocu
torię,iudex declarauit,hunc ad eandem
exhibitionem denuo admittendũ non
eſse. Cæterùm,ſic elapſo die, pars incon
tinenti eas ſcripturas poſt duos dies edi
dit, quarũ editionẽ via reſtitutionis pe-
tebat, ex oppoſito reclamante aduerſa
parte,& hoc proponente,eſse reijciẽdas,
cùm ob lapſum temporis,tum quia ſuc-
ceſsiſſet declaratio iudicis,per quam ius
fuerat parti quæſitum, quod ab ea ſine
eius facto tolli nequiebat, arg. l. ſi. ff. de
pac. & quæ aliàs admodũ læderetur. Tã
dem expenſis omnib. in eam rẽ condu-
centib. Senatus ſanxit hunc debere reſti
tui, quia incontinenti morã purgaſset,
argum. l. & ſi poſt tres pluresùe dies. ff. ſi
quis caut. & l. ſi inſulã ff. de verb. oblig.
Cõſideratũ & in eã rem fuit,ꝙ huic ne-
gligentię cauſam dediſsent aduocatus
& procurator ſupplicantis, ita vt non tã
eſset ei culpa hæc imputabilis:etſi in eũ
obijci poſset, quare ſibi tã improuidos
delegiſset. Perſpexit. & Senatus ad vnũ
aliud, ꝙ hic proſequeretur lirẽ magni
momenti & ponderis,ita vt in humanũ
eſset, hunc tali negligentia ſic purgata à
iure ſuo excidere:& ſatius, imò æquius
futurũ,ſi ad ſcripturarum ſuarum exhi-

bitionem admitteretur. Vnum tamen hac in re plurimùm reſtitutioni aduerſabatur, per quod accommodè videtur reſponſum ei, quod de morę purgatione ſuprà adlatum eſt: quod tamen eſt præcipuum negotij fundamẽtum, poſſe poſt tres pluresùe dies moram purgari: vt id ita ſit intelligendum, niſi ius aduerſarij
1 eſſet factum deterius: id quod apertè de ſumitur ex ea l. & ſi poſt tres. Sed in caſu propoſito non poteſt aliter eſſe, cùm reſtituta parte plurimùm detrahatur iuri aduerſarij, ſi ad declarandam iudicis interlocutoriam animum retuleris, per quàm ipſe manſit priuatus ab vlteriori ſcripturarum exhibitione. aliàs nullũ effectum produceret talis declaratio. Et hoc vnum ſcio fuiſſe exactiſsimè diſcuſſum, dum de ea reſtitutione indulgenda tractaretur. Ego tamen ſic poſſe diſſolui eum obicem crediderim, vt hoc caſu nõ cenſeatur verè pars lædi, quæ in hoc ſolo grauatur & offenditur, quòd expenſas ob retardatum ab aduerſario proceſſum ſubire teneatur: quia ſi hic exhibuiſſet ſuas intra terminum ſcripturas, non fuiſſet interlocutoria talis lata, ita vt hac ſola iudicij dilatione aduerſarius offendatur. Modò in propoſito, vbi eſt ex-
2 penſarum quæſtio, nõ cenſetur aut reputatur ius actoris factum deterius, ſed vbi aliàs ſua actio perijſſet, non etiam ſi eſſet effecta vitæ minoris & breuioris, vt in l. ſi creditori. ff. de leg. j. textus notat. & in l. pater qui caſtrenſe. in fine. ff. de caſtrenſi peculio. vbi ſi pater adijſſet filij hæreditatẽ, teneretur actione perpetua: & ſi eam occuparet iure peculij adſtringeretur annali actione, per titul. quando actio de peculio eſt annalis. & tamen ex eo non dicitur pars lædi: nec tale intereſſe ſpectatur. quæ omnia admodum pulchrè conducunt ad reſolutionem difficultatis aſſumptæ, non eſſe conſiderabilem morę purgationem, vbi ius aduerſarij effectum eſſet deterius. Et ita ex his planè intelligis, reſtitui talem debuiſſe: quẽ proculdubio graue fuiſſet ſuo priuari iure, & à tota lite (quæ magni erat põderis) per eã negligentiam excidere. Sed ita ad eam fuit admiſſus reſtitutionem, vt expenſas retardati proceſſus ſufferre teneretur: nec iniuria. nã eùm is in culpa eſſet, & expenſarum cauſam præſtitiſſet, meritò ab eo refundas eſſe introductum fuit, cùm ſit ei ita conſultum, quia in alio quo non læditur: vt meritò concedatur reſtitutio. Ceſſabitq; præſcripta conſideratio, Ius aduerſarij effectũ deterius.

Reſtituitur ſcholaſticus etiam annis maior, cuius bona, dũ ſtudij cauſa abſens eſſet, fuerunt iudicis decreto & pręcedente ſubhaſtatione vendita.

SVMMARIA.

1 *Termini collocationis debiti & diſtractionis bonorum apud Burgũdiones vſitatiſſimi.*
2 *Petens à decreto fundum aut domum diſtrahi, quid potiſſimum is petere videatur.*
3 *Fauore ſtudij non minus quàm abſentia cauſa reſtitutio conceditur.*
4 *Iudicata prouiſionalia iuxta ſtylum & praxin parum, aut nihil ferè iuris conferunt.*

CAPVT CCCLXVI.

Onqueſti ſunt quandoque apud eundem Senatum fratres duo, (quorũ alter erat ſcholaſticus, tunc legalium literarum ſectator) hoc maximè proponentes, litẽ ſubhaſtationis bonorũ à tertio coram iudice balliuatus inferioris apud Burgundiones intentarã. Cæterùm hunc inter cætera bona, quæ ſibi hypothecata prætendebat, ſelegiſſe domum, quæ eorũ eſſet, & in qua ſe ius hypothecę habere aſſerebant, ita vt ei liti pro ſuo incumbẽtes iure, mandaſſent aduocato, quẽ in ea cauſa delegerant, vt hic expreſſim per ſcripturas, quas vocant collocatorias, hoc expoſtularet, vt deberet talis de-

domus in eorũ fauorẽ diſtrahi, & à decreto bonorum omnino eximi, cùm potiſsimùm ſe eſſe tertios bonorum poſſeſſores tutarentur. ſic cùm eam aduocato legem indixiſſent, is tamen (neſcitur quo ductus ſpiritu) non ad diſtractionem domus, ſed ad debiti egit collocationem: in quo ſe plurimum grauatos aſſerebant tales fratres: petentes ſe reſtitui vt ab ea libelli concluſione tam ieiunè & inſipidè cõcepta, ac contra id quod expreſsè mandarunt, concluſa, poſſent diſcedere, & aliam viam, quæ erat diſtractionis domus, seligere. Ad quæ velim intelligat ſtudioſus Lector hos terminos collocationis debiti, & diſtractionis bonorum eſſe apud noſtrates Burgundiones in praxi vſitatiſsimos, vbi maximè
1 quæſtio eſt ſubhaſtationis bonorum: & diuerſos effectus producere, & ad ſeparata tendere media. Nam qui petit à decreto domum aut fundum diſtrahi, hoc
2 expoſtulat, ne illa domus cũ cæteris rebus ſubhaſtetur, ſed quòd diſtrahatur in eius fauorem. Et ita petens eam diſtractionem, non eò animum deflectit, vt cum cæteris creditoribus pro debito colloceatur, & ex precio rerum ſubhaſtatarũ illud aſſequatur, qui eſt purus & natiuus effectus talis collocationis. Longè autẽ vtilius eſt rem diſtrahi, quàm ſi venderetur, & precium ex collocgatione haberetur: quia Priore caſu ego ſemper meæ rei maneo dominus: cùm diſtractio impediat venditionem: nec poterit à me auferri, niſi cùm deuenietur ad excuſsionem eorum bonorum, quæ à tertijs poſsidentur, vbi in exemplo collocationis oportet rem meam ſubhaſtari, & à me abduci. Nemo autem eſt, qui neſciat, dominium plurimum ea in re valere. Sic vt ad fratres ſermo redeat, allegabant hi ſe plurimum iniuria aduocati læſos, cui litem tuendam commiſerant, ꝙ omiſſa via diſtractionis ſecundum collocationem concluſionem libelli concepiſſet, iuxta quam narrabant latam à iudice prouiſionalem ſententiam, & bona ſubhaſtata: atque eum fundum, qui erat diſtrahendus, venditũ. Contra quẽ aduocati tam ſupinũ errorem, & ita latã ſententiam ſe reſtitui implorabant: proponentes inter cætera, maximè qui ſcolaſticus erat, ꝙ dum abſens eſſet à Burgundia, & apud Italos legalib. literis inſudaret, ea lis ventilata fuerat, quam planè is ignorauerat. Narrabat denique frater alter, tunc etiam ſe male valuiſſe, & tam vehementi vexatum ægritudine, vt nec ſibi nec ſuis rebus potuiſſet tunc proſpicere. Cæterùm vbi liceret horum veritatem diligentiſsimè perſcrutari, propoſuit, neſcio quis vir doctus, videri reijciẽdam reſtitutionem, quæ non ſolùm contra aduocati lapſum, ſed etiam iam latã ſententiam expoſtularetur, quũ per eam pronunciationẽ eſſet quæſitum ius parti: & ita lõgè aliter ſtatui deberet, quàm ſi nondũm eſſet pronunciata ſententia, arg. l. res iudicata. ff. de reg. iur. vt omnino eſſet fratrib. imputabile, quare nõ diligentius ad iudicem pro reſtitutione aſſequenda confugiſsent: quod efficere potuiſſent ſtatim poſt libellum malè conceptum, non autem ita protelaſse negotium: Tandem Senatus iudicio probatũ eſt, reſtitutionem debere cõcedi ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. Has autem iuſtiſsimas cauſas probauit, ꝙ fuiſset ſcholaſticus abſens: cum
3 cum qua abſentia coniunctus eſt ſtudij fauor, cuius occaſione etiam reſtitutio conceditur, arg. l. ſi longius. ff. de iudic. per Bar. in l. fin. ff. de reſtit. integ. Valuit etiam plurimum ea in re ægritudo fratris alterius. Præterea horum maximè intererat reſtitui, ne ſuæ rei dominium perderent. Suberat & aliud, ꝙ ea domus cùm ſpecialiter hypothecata non eſſet, non potuiſſet tunc temporis ſubhaſtari: imò fuerat expectandum, donec ventum eſſet ad tertios bouorum poſſeſſores & vbi eorum bona excuterentur. Erant & hi fratres in bonis ſocij ſeu communes: quod ad conceſsionem reſtitutionis tanto magis conferebat, quaſi ſchoci priuilegium deberet alteri fratri prodeſse, etiam ſi ægrotus non fuiſset. Aderat & aliud, non debere omnino attendi, ꝙ lata eſſet prouiſionalis ſententia,

cùm iuxta ſtylum & praxim talia, quæ
4 vocant prouiſionalia iudicata, penè aut nihil iuris tribuant: quia ſoleat expectari definitiua, quæ eam prouiſionem ſequitur, per quam confirmatur prouiſio: & qui per definitiuam bona ſubhaſtata cõparauit, efficitur talium irreuocabilis dominus. Hæc autem conferunt ad fundandam præſcriptam reſtitutionẽ: quia ſupplicatum fuerat ab his fratribus, lata prouiſionali ſententia, ſed nondum pronunciata definitiua, ita vt ſecundum illam declarationem non videretur ius parti aduerſæ quæſitum.

Peſtis impedimentum iudicatur iuſtiſſimum, ob quod maior reſtitui debeat.

SVMMARIA.

1 *Litem appellatoriam non proſequens, aeris intemperie, peſteve impeditus, de nouo ad inſtaurationem eius reſtituitur.*

2 *Peſtis iudicatur caſus fortuitus, vt qui humano conſilio præuideri, aut præcaueri nequeant.*

3 *Poſſeſſionis commodum optimum reputatur.*

CAPVT CCCLXVII.

SEmel accidit, vt in quadam lite reus non curaſſet ſuos teſtes intra quartã dilationem examinari, quæ ad probandum de ſtylo Burgundo conceditur: petens ſe ad eam probationẽ reſtitui. Quò autem is iudicem ad eam conceſſionem moueret, allegabat, cùm currerent dilationes, & vbi eſſet ab eo ſuæ examinationi inuigilandum, tunc viguiſſe acerbam peſtem in loco ſui domicilij, ita vt præcluſus eſſet ad iudicem, ibi tunc degentem, acceſſus: quem tamen dicebat ſe adijſſe, & vſq; ad portas vrbis peruenisse, cuius ingreſſum recuſaſſet ianitor cuſtodiæ commiſſus, ꝙ à loco infecto & peſtifero is egreſſus eſſet: qui nec eo ſolùm animo ibi comparuerat, vt iudicis copiam aſſequeretur, ſed etiam quò aduocatum & procuratorem nãciſceretur, quorum opera, auxilio, & conſilio ſuæ cauſæ conſuleret: exhibens ad hoc eius ianitoris atteſtationem redactam in ſcriptis: per quam planè teſtabatur ianitor, quæ reus de impedimento ſuo proponebat. Quam cauſam Senatus probauit iuſtam eſſe, per quam concedenda eſſet huic reſtitutio, & cui eſſet alia noua dilatio indulgenda, intra quam ſuos teſtes curaret examinãdos. Solet enim iuſtum impedimentum ex aeris intemperie cau-
1 ſatum probari, ita vt non proſequens ea ratione litem appellatoriã, poſſit ad eius inſtaurationem de nouo reſtitui, vt eſt in Auth. de his qui ingred. ad ap. in initio. Præterea ſubuenitur ei, *qui locum* aliquem accedens, paſſus eſt in itinere impedimentum: vt per Bart. in l. Imperator. ff. de appellar. ita & eadem ratione ei, cui commodè itinerari non fuit permiſſum, aut ſi ei acciderit aduerſum aliquid, quare concepto propoſito ſatiſfacere non potuerit. Certum eſt etiam impedito aliquid implere, ſuccurri, l. ſi quis in graui. §. eleganter. vbi Bart. ff. ad
2 Syllan. Eſt & in eam rem conſiderabile, quòd caſus peſtis fortuitus iudicetur, cum cõſilio humano præuideri nequeat, argum. l. 2. ff. de adminiſtra. rerum ad ciuit. pertin. §. ſi eo tempore. Sic cùm huic nihil poſſet aſcribi, nec is caſus peſtis impingi, optimo iure viſum fuit, eum debere reſtitui, qui ſatis diligenter fuiſſet verſatus, etiam ſi vrbem peſtiferam non reliquiſſet: & tamen ipſe, quo maiorem teſtaretur ſuam diligentiam, iudicem adire voluit: & ita nihil per eum ſtetiſſe, vel ad manum habes, vt iure reſtitui debuerit. Sed non omnino probauit Senatus talem ianitoris atteſtationem: quia ſi tales paſſim admitterentur, poſſent infinitæ committi fraudes, & colluſiones partium, atque ita veritas offuſcari: vt ea ratione commiſerit Senatus iudici, coram quo erat agitanda reſtitutio, & ad quem excutienda remittebatur, vt ſi legitimè à ſupplicante doceretur, quòd iudicem adijſ-

ſet, vt ſibi aduocatos quæreret, & examinatis ſuper ea re teſtibus, tunc talem reſtitueret: adiecto etiam hoc temperamẽto, ſi ſtatus litis principalis eſſet diſpoſitus ad prouiſionis adiudicationem, puta, quia eſſent partes in calculo audiendæ ſententiæ, tunc procederet iudex ad eius prouiſionis adiudicationem ſine aliqua retardatione litis, nec conſideratione habita ad reſtitutionis in integrum iudicium, quæ demum extricaretur prius, quàm ferretur eius prouiſionis definitiua. Sunt enim iuxta ſtylum & praxim apud Burgundiones pleræque lites, in quibus feruntur prouiſionales ſententię, per quas ſtatim prouidetur parti ſecundum cauſæ & negotij exigentiam, vt eſt in materia alimentorum & ſimilium: quæ res ſunt ſpecificè in ſtatuto municipali deſcripæ. Sed poſtmodum examinatur planè negotium, prius quàm pronuncietur ſententia definitiua. & ita hoc Senatum mouit, non debere protelari, aut in longius tempus protrahi deciſionem eius prouiſionalis iudicati, ubi parata eſt ſententia, etiam quòd de concedenda reſtitutione in integrũ agatur: quia poſſit iudiciũ reſtitutionis ante definitiuam tractari, & omnia ex integro ad primæuum ſtatum reduci. Nec aduerſabitur, ſi dixeris, quòd huic profuiſſet prius de reſtitutione cognoſci, quàm ferretur prouiſionalis ſententia, quia fortaſſe viciſſet in poſſeſsione, de qua mota erat controuerſia. Scis autem, optimum eſſe & pingue poſſeſsionis commodum, vt eſt in §. commodum. Inſtit. de interdic. quia
3 reſpondendo ad hæc dico, eſse ſupplicanti reſtitutionem imploranti aſcribendum, cur non properantius, emunctius & diligentius ſit ea in re verſatus, à quo ſit expectata quartę dilationis expiratio: vbi ſi ab initio primæ, ſecundæ aut tertiæ dilationis ipſe aliquid tentaſſet, & ſaltem ſe teſtibus vſurum dixiſset, non incidiſset in tales anguſtias. Præterea multum læderetur & offenderetur pars aduerſa, ſi talis prouiſionalis ſententia differretur: cuius diligentia ſit eò ventũ, vt eam diligentiam ſuperare aut extinguere non debeat partis ſupplicantis negligentia. Sic ex præcedentib. planè innoteſcit, reſtitutionem in integrum tali caſu cedi debuiſse. Fuit enim hoc capite impedimentum ex iudicis & partis facto: quæ duo inducunt & cauſant reſtitutionem in integrum, vt per Bart. in l. j. ff. de diueſ. & temp. præſcript.

Reſtituitur maior ex cauſis hoc capite declaratis, vt citationem, quam pro producendis teſtibus obtinuerat, vbi deperdita eſt, poſſit denuo (ſi opus ſit) impetrare, aut vt ſaltem res decidatur, non habita aliqua ratione illius citationis ſic amiſſæ.

SVMMARIA.

1 *Teſtem eſſe citandum manifeſti iuris eſt.*
2 *Iudici aliquid aſſerenti eadem, quæ nuncio fides adhiberi debet.*
3 *Mandatum & citatio, niſi probentur, de iure non pręſumuntur.*
4 *Aſſertioni iudicis ſeu commiſſarij ſi nulla inſuper accedant indicia, non creditur.*

CAPVT CCCLXVIII.

PRopoſuit per libellũ ſupplicẽ maior, deperditum eſse citationis inſtrumentum, per quod patere poterat, teſtes, quos is in cauſa ab eo mota produxerat fuiſse examinatos. Te autem neceſsariò ſcire oportet, tam iuris quàm ſtyli eſse, citari debere teſtem. aliàs nullum eſt illius teſtimoniũ: ita vt omnino de citatione ſit docendũ. Quò autẽ ſupplicans ſe prius citationẽ habuiſse demonſtraret, aſserebat de eo ſatis per proceſsum verbalẽ commiſsarij, qui teſtes interrogauerat, patere, à quo narratiuè in eo proceſſu diceretur. Facta mihi primùm oſten-

ſione citationis teſtium. Qui veriſimili-
ter id non expreſsiſſet, niſi ipſe primùm
2 vidiſſet citationem: quaſi priuatio habi-
tum ſupponat, & quia iudici aliquid aſ-
ſerenti videatur eadem fides, quæ nun-
cio, adhibenda, vt per Canoniſtas in cap.
ex ratione. extra de appel. In reiectionẽ
verè & cõfutationem ſupplicationis, vel
id vnum præcipuo loco deducebatur, ꝙ
de iure non præſumeretur mandatum,
ſeu citatio, niſi probarentur, & de his eui
denter pateret, per l. vnicam. C. de mãd.
princip. ita vt temporis diuturnitas nullo
modo actum confirmaret, iuxta l. ſcien-
dum. ff. de verb. obli. ſed omnino requi-
reretur actualis citationis exhibitio, cùm
3 ſit quid facti, & non præſumantur facta,
niſi ſint probata, l. in bello. §. factæ. ff. de
capt. & poſtlimin. reuer. Quæ poſtrema
opinio tam conformis iuri & rationi vi-
ſa fuit, vt Senatus Dolanus ſimpliciter
reſtitutionem reiecerit: ſepoſita conſide
ratione illius aſſertionis commiſſarij per
proceſſum verbalem, atteſtantis, à ſe ci-
tationem viſam: quæ non fuit iudicata
pertinens, & cõcludens aſſeueratio, cùm
maximè is factum ſuum teſtaretur, &
qui id aliter non ſit veriſimiliter decla-
raturus: quia aliàs nullum efficeretur
teſtium examen, quod cederet in illius
vilipendium: & qui aliàs ſic nulliter pro-
cedens, obligaretur omnes expenſas par
ti aduerſæ refundere: ita vt Dolanus Se-
natus ſelecta quadam media via, com-
miſſa primùm reſtitutionis cauſa iudici
ordinario, mandauerit, vt ſi ei legitimè
pateret per ſufficientia ad hoc teſtimo-
nia, teſtes citatos, productos & demum
examinatos fuiſſe, tunc nulla habita ra-
tione citationis ſic amiſſæ, curaret litem
terminari. Poterit autem id facilè ſciri
per apparitorem, qui teſtes citauit, aut
ab ipſis teſtibus. Sed ſola aſſertio iudicis
ſeu commiſſarij non eſt ſufficiens, cùm
4 etiam tali caſu non crederetur perſonæ
excellentiſsimæ, & in ſuprema dignita-
te conſtitutæ: vt latè per Iaſ. in l. admo-
nendi. ff. de iureiur. & ita iuxta præſcri-
ptas qualitates conceſſa fuit reſtitutio
in integrum.

Reijcitur maior, qui cùm iam longo tempore elapſo dam noſam hæreditatem, quam locupletem eſſe putabat, adijt, reſtitui vult, vt ſub beneficio inuentarij ſit hæres.

SVMMARIA.

1 *De ære alieno non, niſi difficulter, conſtare poteſt.*

2 *Ex aditione etiam ſola, & ſimplici cenſetur hæres quaſi contraxiſſe cum hæreditarijs creditoribus.*

CAPVT CCCLXIX.

PEtijt quandoque maior, ſe re-
ſtitui, ꝙ damnoſam adijſſet
hæreditatem, cùm tamen iam
ab ea aditione longum efflu-
xiſſet tempus: eoq; tendebat illius inten-
tio, vt poſset ipſe cum inuentarij benefi-
cio ſe hæredem gerere. Quem ad id nul-
la alia mouebat cauſa, niſi ꝙ ab initio exi
ſtimaſſet, hæreditatem lucroſam fuiſſe.
latuerant enim prius creditores, qui nũc
exigẽdis ſibi debitis inſiſtebant, ita vt eo
medio fuiſſet detecta hæreditatis ino-
pia. Qui an iuſtè eam reſtitutionem im-
ploraret, fuit diſputatum: quibuſdã exi-
ſtimantibus, eſſe reſtituendum ob igno-
rantiam æris alieni, quod non ſcitur, qua-
1 le ſit, niſi difficulter admodum, vt eſt in
l. fi. C. de iure delib. & in §. neque. Inſti.
de aucto. tu. ita vt paſsim creditores ſub-
ticeant creditum, non ratione alia, niſi
vt hæredi futuro obſint, & vt ad integra
debita perſoluenda obligetur. Hæc au-
tem calliditas, & malitia ſatis hoc caſu
concurriſſe videbatur: quia non decla-
raſſent creditores, ꝙ eis deberetur, niſi
poſt aditam à longo tempore hæredita-
tem: cuius doli & ſiniſtræ ſuſpicionis ipſi
per id facilè conuincebantur. Putauit ta-
men Senatus poſt accommodam excuſ-
ſionem omnium, quæ in eam rem face-

re videbantur, reſtiturionis ſupplicationem hoc capite in ciuilem, iniquam, & à ratione alienam eſſe: quem inter cætera ad id trahebat, ꝙ iam excidiſſet longum tempus, ex quo ſupplicans hæreditatem adijſſet: aliàs illa temporis ratio nihil operaretur, & nullum effectum produceret, cùm tamen ſit maximè conſiderabilis: quia etiamſi is expreſsim hæreditati ſe non immiſcuiſſet, tacitè tamen approbaſſe eam aditionem videretur ex tam longi temporis fluxu, & ita cum creditorib. hæreditariis quaſi cõtraxiſse, arg. l. apud Iulianum § hæres. ff. ex quibus cauſis in poſ. eat. Quæ lex loquitur in terminis
2 adhuc prægnantioribus, puta ex ſola, & ſimplici aditione, etiam circunſcripto aliquo tempore, aditionem ſequente: cenſeri tamen per eam aditionem ſimplicẽ ab hærede quaſi contractum cum hæreditariis creditoribus: cum quibus ſi quaſi ſit contractum, quomodo tutabere, quęſo, debere nunc qui maior eſt, reſtitui, cùm id effici non poſset, niſi accedente ſummo, & graui talium creditorum incommodo? Quem iuuare non poteſt, ꝙ ſolùm hoc præſenti tempore, nec antea, is res latitantes detexerit: quia cùm maior annis eſset, debuit illud diligentiſsime ab initio inueſtigare, prius quàm ſimpliciter hęreditatem ſibi delatam agnoſceret. Nec in eo, vt minore habenda eſt ratio eadem, cùm minori lex adſit ob imperfectum, & imbecille illius ingenium: quod in maiore non eſt conſiderabile. Ad hæc tamen apud me conijciebam poſse diſputationis gratia defenſari, non minus maiori quàm minori eſse hac in re accedendum: quia cùm æs hæreditarium eſset latens, illius detectio & veritas non potuit efficacius, aut promptius à maiore, quàm minore, ſciri, vbi maximè creditores dabant operam, ne detegeretur. Quæ ratio an ſit concludẽs, tu ipſe iudicium ferre poteris. Qui tamen non putem deficiendum à priore ſententia, concedi debuiſse reſtitutionẽ, ꝙ ſit alia longè verior ac concludentior: & quia ſit certum ac exploratiſsimum, longè magis aſcribi, & imputari maiori quàm minori, vbi vterque in perquirendis debitis hæreditariis non inuigilauit: nam id commodius à maiore, quàm minore, expleri potuit.

Si maior, qui eſt vniuerſalis hęres inſtitutus, ſic cum eo, cui eſt integer vſusfructus relictus, tranſegerit, vt in vſufructuarium dimidiata hęreditatis pars transferatur, & alter ab vſufructu in totum diſcedat, an poſsit contra id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Vſusfructus eſt quaſi pars dominij, habeturq́ vſufructuarius quaſi dominus.*
2 *Ex vſufructu relicto habetur quis ditior, & locupletior.*
3 *Vſusfructus eſt integralis, & formalis pars hęreditatis.*
4 *Vſusfructus inter bona immobilia connumeratur.*
5 *Vſusfructus regulariter vſufructuarij morte finitur.*

CAPVT CCCLXX.

COnqueſtum quandoque apud eundem Senatum maiorẽ aliũ memini, ꝙ cùm à patruo ſuo fuiſset vniuerſalis hęres inſtitutus, relicto affini ſuo eius hæreditatis integro vſufructu, ipſe eiuſdem affinis perſuaſione renunciaſset dimidiatæ parti bonorum ſibi competentium, implorans ob id reſtitutionẽ: qui proponeret, ſe ea in re enormiter lęſum, quod à dimidiata parte hęreditatis diſceſsiſset: aduerſa parte ex oppoſito obijciẽte, ſincerè inter eos oĩa proceſsiſse, & à ſe renunciatũ vſuifructui totius hęreditatis, quo potuiſſet lõgo tpe gaudere: & ita plus aſsequi,

quàm ex dimidia alia portione hæreditatis : dicens in eo nihil maiori detractũ, imò effectam illius conditionem longè opulentiorem & pinguiorem : replicante maiore, plus valoris & æſtimationis eſſe proprietatem bonorũ, quàm potuiſſet affinis percipere ex vſufructu etiam longiſsimo tempore. Super quibus, potiſſimum an maiori eſſet reſtitutio in eum caſum tribuenda, fuit ampliſsimè diſputatum: in quo aliquorum erat iudicium, non videri maiorem læſum: hoc vno maximè conſiderato, q affinis ab vſufructu integro diſceſsiſſet: qui non eſt actus leuis, imò grauis momenti, quia vſusfructus ſit quaſi pars dominij, & vſufructua-
1 rius habitus quaſi dominus, vt in l.j. ff. de vſufructu. tit. gene. Attenditur etiã, q fructibus priuatus ſit : quos tamen (vt narratũ eſt & in themate) potuiſſet longo tempore aſſequi: Sic ſi animaduerteris ad talium fructuum perceptionem, & coniungas lucrum, quod is ex vſufructu aſſequi potuiſſet, nonne planè iudicabis, parum aut nihil maiori detractum, nec huic affini plus quęſitum, quàm haberet? Et hæc certa: ſpecies conſequendorum fructuum plurimum in iure attenditur, vt in l. ſpecies. C. de donat: imò reputatur quis ditior, & locupletior ex vſufru-
2 ctu ei relicto, vt in ea l. j. ff. de vſufruct. Aliàs fruſtra quaſi dominus appellaretur, cùm exploratum ſit, vſumfructum eſſe integralem partem & formalem hęreditatis, vt per Bar. in l. & per iuſiurandum. §. ſi id quod. ff. de acceptilà: & in l.
3 Mæuius. §. fundo. ff. de leg. 2: Tum etiam facit, q euenire poterat, vt hic minor fuiſſet aliàs plus incommodi aſſecutus, ſi ita non conueniſſet: quia debuiſſet ab eo neceſſariò expectari mors vſufructuarij, qui fortaſſe, cùm iuuenis eſſet, diu vixiſſet. Certum eſt etiam inter immobilia bona vſumfructum commemorari: vt per Bar.
4 in l. iuſto errore. §. non mutat. ff. de vſuc. Contraria tamen ſententia viſa & iudicata fuit longè probabilior & concludentior, ita vt in reſtitutionis partes à Senatu itum fuerit. Mouit autem eum hæc ratio, q vſusfructus finiatur regulariter
5 morte vſufructuarij, vt in l. ſi patri. C. de vſufruct. ita vt demum attendi debeat, potuiſſe vſufructuarium ſtatim ab humanis diſcedere, nec diu viuere : quo caſu eſt, in quo læſum maiorem iure proponas. Nec eſt ſpectandum, potuiſſe etiam diu vixiſſe: quia cùm id eſſet dubium, & incertum, eſt amplexanda in maioris fauorem ea ſententia, per quam poſsit ei opportunius ſuccurri : & ita coniectura potius facienda, q hic poſsit incontinenti fato fungi, arg. notat. in l. ſi pater puellæ. C. de inoff. teſta. Suaſit reſtitutionem & aliud, q hic allegaſſet dimidiam proprietatis bonorum hæreditariorum longè plus valere, quàm etiam longiſsimo tempore poſsit ex fructibus hæreditariis percipi: cuius tamen facti probatio iudicatur admodum difficilis, quaſi commodè ſciri id nequeat. Sed quandoque, mea ſententia, id facilè haberi poteſt, vt eſt, ſi in eo loco, in quo ſunt fundi hæreditarij, tales ſummo precio vendantur, arg. l. precia rerum. ff. ad leg. Falc. è qua lege, & his quæ ibi à Doctorib. annotãtur pro ea fundorum æſtimatione, habetur potiſsimum ratio præſentis temporis.

Cùm maior in proſequẽda appellatione duplicem commiſit negligentiam, an ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Temporis modici ratio non eſt conſiderabilis.*
2 *Duo vincula, vno efficaciora, & fortiora putantur.*
3 *Contumax ſecunda vice declaratus à iudice nunquam reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT CCCLXXI.

MAior quidam appellauerat à ſententia in ſe per balliuum ſedis inferioris apud Burgundiones lata, ſed omiſerat is eã appellationem exequi, idq; vno tantùm

dic.

die. eius autem executio eſt 40. dierum, potiſsimum in Burgundia, ſtatuto ita diſponente. Cæterùm; iam lapſo illo executionis tempore, pars aduerſa cognoſcens eam executionem eſſe planè defectuoſam, impetrauit à Senatu Dolano remedium, quod vocant Anticipationē, quo obuiatur appellantib. à ſententiis iudicum: qui quandoq; emiſſa friuola appellatione deſinunt eam proſequi, non alia cauſa, niſi vt iudicatum ſuſpendant, ita vt præfixo tempore ad comparendū, quò in lite prouocatoria procedatur, ſoleant deligere longiſsimum terminum, vt interim protendatur lis: quibus eo prouocationis remedio itur obuiā: quia fit anticipatio illius temporis, & reducitur ad breuiorem dilationē. Et hoc eſt, quod ſonat anticipatio in praxi. Sic in caſu & exemplo propoſito pars impetrauerat anticipationem: & ita diligenter in proſecutione cauſæ ſeu litis appellatoriæ verſata eſt, vt die præſtituto ad deductionem appellationis non comparuerit iudicio appellans, ita vt contumax declaratus fuerit, & in eum conceſſus (quod in praxi nominant) defectus. Erat autem iuxta eandem praxim hic contumax denuo citandus, cum hac qualitate, vt ſi ſecundo loco non compareret, omnino ab appellationis beneficio reijceretur: ita vt denuo hunc citandum pars aduerſa curauerit. Interim, ſtante hac ſecunda dilatione, hic appellans reſtitutionem à Se-
1 natu implorauit: inter cætera proponēs, ꝙ vno tantùm die ab executione defeciſſet, & eam modici temporis rationē non eſſe conſiderabilem, arg. l. ſcio. ff. de reſtit. in integ. ac ꝙ ſtatim poſt illius diei lapſum ad eundem Senatum pro reſtitutione habenda confugiſſet, quaſi cenſeretur incontinenti mora ab eo purgata. In eum verò pro reſtitutionis exploſione adferebatur non ſolùm illa prior negligentia, ſed & eius iudicialis contumacia, ita vt duplex talis ſegnities ei omnino obeſſe deberet, argumento eius, quod
2 in iure diſponitur, duo vincula, vno eſſe efficaciora, & potentiora, vt eſt in Auth. itaque. C. commu. de ſucceſ. Sed tādem Senatus concedendam huic ex cauſa reſtitutionem putauit: vel hac præcipua ratione, ꝙ vnius diei ſolùm eſſet negligentia: quæ nō ita attenditur, vt ea quæ eſſet longioris temporis: vt eſt in ea l. & ſi poſt tres. Erat & unum aliud, quòd hic ſupplicans ſecunda vice non fuiſset in materia appellatoria declaratus contumax, quod eſt maximè ſpectandum pro
3 concedenda uel refutanda reſtitutione: Nam ubi eſset poſt ſecundam contumaciam declaratum à iudice (ut fit in praxi) appellationem eſſe deſertam ob eius non proſecutionem, nunquam eſset hic reſtituendus. & ita paſsim obſeruatur. Meritò itaque fuit hic maior ante eam declarationem ex præſcriptis cauſis reſtitutus.

Reſtitutus maior, qui etiā expectatis poſt municipalem terminum diebus ſex appellationem tunc nondum fuiſſet executus.

SVMMARIA.

1 *Impedimentum iuſtum in perſonæ procuratoris damnum excuſat in eo, vt reſtitutionem aſſequi poſsit.*

2 *Appellationem proſequi negotijs alterius impeditus, ſi eam apto poſtmodum tempore introducat, licitè agit.*

CAPVT CCCLXXII.

Nemini denique maiori alij ſubuentum per reſtitutionem in integrum, ꝙ is appellationem à ſe emiſsam non fuiſset proſecutus, expectatis etiam poſt municipalem terminum ſex diebus: ſed id fuit, quia proponeret à ſe commiſsam curam cuidā apparitori appellationis exequendæ, qui tamen ante illos ſex dies mandato nō ſatisfeciſset, impeditus aquarum inundatione,

ţione,ita vt, eum eſſet eundum,non po-
tuerit eò liberè proficiſci Quæ reſtitu-
tio non fuit conceſſa, habita ratione il-
lius temporis ſex dierum(nam tam lon
gum tempus inducit potius reiectionē
reſtitutionis)ſed potius ob impedimen-
tum illud aquarum:vt per Bar.in l. Im-
1 perator.ff.de appellat.& in ſimili habes,
impedimentum iuſtum in perſona pro-
curatoris contingens,omnino dominum
excuſare,ita vt reſtitutionem poſsit aſſe
qui,vt per Bart.in l.cum filius.§ in hac
ſtipulatione.ff.de verb.obl.Ad rem etiã
facit, quòd impeditus negotio alicuius
proſequi appellationem,ſi apto tempo-
re eam poſtmodum introducat,licitè a-
git:ita docente Bar.in l.ſi cùm ipſe.ff.de
excuſationibus tut.Ita etiam cùm hic fa
cto apparitoris, apparitor verò aquarum
inundatione, impediti eſſent,meritò vi-
ſum fuit, reſtitutionem eſſe conceden-
dam:cùm ea tamen qualitate & clauſu-
la(quæ in omnibus in integrum reſtitu-
tionibus ſemper adijcitur)ſi de precum
veritate apud iudicem,penes quem ven
tilabitur reſtitutio,conſtiterit.

Statuto diſponente, Eſſe à ſententia iudicialiter appellandum,aut de prouocãdo proteſtandum, ſi maior per ſe aut procuratorem ſtatuto non ſatisfecerit, poterit nũ contra eam omiſſionem reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Condemnatus per iudicem ſi ſe grauatum pu
tet ſententia, aut per ſe, aut per procura
torem iudicialiter appellare,aut de pro-
uocando proteſtari tenetur.*

2 *Procurator ſine mandato comparens, vel
omnino non comparens, pari iure cen-
ſentur.*

CAPVT CCCLXXIII.

INter cæteras celeberrimi Se-
natus Dolani conſtitutiones
hæc reponitur, vt qui condē
natus eſt per iudicem, ſi ſe
ea grauatum putet ſententia,debeat per
1 ſe aut procurarorem ſuum iudicialiter
appellare, aut de prouocando proteſta-
ri,idque ſtatim pronunciato iudicato.Sic
ſtante tali ordinatione aut ſi malis ſtatu
to, qui conſtitutus in ea lite procurator
fuerat,tunc cùm ferretur ſententia,iudi
cio non adfuit,quòd ægrotus & planè in
firmus eſſet: cuius tamen nomine alter
ex procuratoribus iudicij, & qui ei ſum-
mà amicus erat, comparuit: qui tamen
domino condemnato non appellauit,
aut de appellando ab ea ſententia pro-
teſtatus eſt. quod cùm ad aures domini
veniſſet, ipſe, quaſi de nouo id ad illius
deueniſſet notitiam,ab ea appellauit ſen
tentia.demum timens ne non eſſet fun-
data,vt decebat,ſua prouocatio, implo-
rauit à Senatu reſtitutionem in integ.ꝙ
ſtatim lata in ſe ſententia nõ fuiſſet pro-
uocatum aut de appellando proteſtatũ.
Hoc autem vnum reſtitutionem reijcie
bat,illa edicti forma, quæ videbatur ad
amuſsim obſeruanda,quia eſſet de ſpeci
fica ipſius actus ſubſtantia, ita vt iuxta
id præfatus Senatus penè aut nunquam
ſoleat eam conſtitutionem alterare, aut
contra eam diſpenſare,niſi ducatur eui-
dentiſsima & prægnanti cauſa. Fit autē
ea ratione, quia tale ſtatutũ ſit optima
cauſa introductum, vt obuietur friuolis
appellationib. & ne paſsim ridiculæ pro
uocationes admittantur. Ab ea tamen
ſententia tandem diſceſsit Senatus,atq;
hunc reſtituendum declarauit. Nec ab
re:nam ad hęc ſubeſſe apertam rationē
omnino patuit:primùm huic ſupplicãti
nihil imputari poſſe, cur ſibi eum in pro
curatorem delegiſſet, quem primo loco
conſtituerat: tum quia is communi fa-
ma & nomine idoneus haberetur, tum
quia non potuerit futuram præſcire ęgri
tudinem. Conſiderabatur & aliud, non
debere inſiſti in eo,ꝙ comparuiſſet alter
pro-

procurator, à quo fuiſſet prouocandum: quia is nullum habebat ad id mandatū, vt perinde ſit iudicandum, ac ſi non cōparuiſſet; cùm adeſſe iudicio non poſset: & rem eundem effectum producere debere, ac ſi non comparuiſſet, arg. cap. Nicolao, extra de app. in antiquis. Accedebat & aliud, q hic, vbi ſciſſet ſe condemnatū, illico appellaſſet. Quæ omnes cauſæ ſimul incluſæ mouerunt Senatum ad eam reſtitutionem concedendā: quam ſuffultam & ſubnixam iuſtiſsimis rationibus vel ad oculū intelligis, & per quas poſsit ab ea edicti forma diſcedi.

Vbi expedit Reipu. actū aliquē effectum ſortiri, poteſt aduerſus eum actum maior reſtitui: ſed ita, vt interim, pendente reſtitutionis iudicio, actus ſubſiſtat.

SVMMARIA.

1 *Prouocatio iudicis ſententiam ſuſpendit.*
2 *Mora, vbicunq; periculum eſt allatura, à communis Iuris regulis deficitur.*

CAPVT CCCLXXIIII.

PRæcedenti exemplo affine eſt aliud, & admodum conueniēs ad declarationē & verā intelligentiam præſcriptæ conſuetudinis. Exemplum tale eſt: Cùm electus in quartum virum Salinenſis vrbis quidā ex illius loci ciuibus fuiſſet, ac is eius officij curam ſuſcipere recuſaret, citatus eſt tandem coram loci ordinario, ibi allegaturus & propoſiturus ſuas excuſationes, ſi quas fortaſſe haberet. Cæterùm cū die præſtitura non comparuiſſet, iudex proſpiciens de ſumma Reipub. Salinenſis vtilitate agi, ac expedire omnino illū quartum virum in ea vrbe præfici: circunſpecta illius electi abſentia, in eius contumaciā declarauit electionem de eo factā validam: hoc adiecto, q talis ſic electus certa die coram eo compareret, tūc iuramentū præſtiturus, ſe probè & rectè in tali officio verſaturum, arg. notatorū in Auth. vt iudic. ſine quoquam ſuffragio. à qua interlocutoria tunc nullo modo fuit illius electi nomine nec appellatum, nec de prouocando proteſtatum. Porrò hic ſciens, ita in ſe latam ſententiā, ipſe, quaſi hæc de nouo ei innotuiſſent, ab ea appellauit. Qui etiam timēs, ne ſuę non deferretur appellationi, quia non fuiſſet iudicialiter emiſſa aut proteſtatū de appellando, petijt ſe in integrū contra talem prætermiſsionē reſtitui: in quo putarunt quidam iuxta eam, quam priore præmiſimus exemplo difficultatem, non eſſe ab edicto deficiendum. Ex cauſa tamen Senatus reſtituendum hūc credidit. Cauſa autem hinc ſumebat fundamentū, q hic non diceretur edicto cōtrauenisse, aut illud non obſeruaſſe, q a præſens non adfuiſſet ſententiæ: quæ eſt ſumma limitatio ad eam conſuetudinē. Sed non quieſcit in eo animus, maximè circa eius limitationis veritatē: quæ ſi vera eſſet, & paſsim reſtituerentur, qui edicto tali non ſatisfeciſſent, quia iudicio non adeſſent: nemo eſset, qui vellet cōparere: & ex hoc ſolo ſe reſtitui peterent, quia præſentes in iudicio non fuiſsent: qua via daretur anſa malignandi & contemnendi prætoris maieſtatem: imò ex dolo ſuo & delicto quis reſtitueretur, aduerſum communes Iuris regulas. Velim tamen intelligas, non ex eo ſolo talē reſtiturū, q præſens non fuiſset, dum pronunciaretur interlocutoriā, ſed quia tūc adeſſe iudicio non potuerit, q omnino eſſet infirmus. Quæ ambo ſimul connexa, non aūt ſi ſeparata ſint, inducunt reſtitutionē in integ. Quia tamen non potuit huius negligentia omnino excuſari, cùm ſaltē procuratorem ad iudicē miſiſſe debuiſset, vt in l. quæſitū. vbi Batt. ff. de re iud. & l. 2. §. 1. ff. ſi quis caut. viſum fuit Senatui, hunc nō eſſe aliter reſtituēdū, niſi cū ea clauſula, q electionis cōfirmatio interim pēdēte appellationis lite effe-

effectum ſortiretur, hoc eſt, ſtaret, nec per appellationem ſuſpenderetur: cum tamen prouocatio ſoleat iudicis ſententiã ſuſpendere, vt in l.j.ff.ad Tur. Cuius
1 clauſulæ appoſitionem non à propoſito alienam ipſe iudicabis, ſi ad vnum animaduerteris, quòd tunc quæſtio eſſet vtilitatis publicæ, & vt conſuleretur vrbi Salinenſis, ne deſtituta maneret quartũ viro, à quo ibi pendet Reip. moderatio, & eorum quæ vrbem concernunt, introductio. Ad quod conducit vulgata ea Iuris regula, Vbicunq; mora eſt periculum
2 allatura, eſſe à communis iuris regulis quãdoq; deficiendũ, vt in l.de pupillo.§. ſi quis ipſi prætori.ff.de operis no.nunc.

Vbi publica præcedente ſubhaſtatione, accedente etiam iudicis decreto, res fuit vendita, vtrùm contra eam venditionem poſſit maior reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Sexus muliebris in Iure peculiari fauore dignus cenſetur.*
2 *Deceptus non videtur, cuius bona publicè, & proclamationib. obſeruatis, venduntur.*
3 *Iuſtè poſſidet, qui auctore prætore poſſidet.*
4 *Aduerſus moroſum omnia iura inſurgunt.*
5 *Ex ſubhaſtatione verum rei precium arguitur: quod limitatur num.6.*
7 *Iudicis decretum tollit præſumptionem doli ex propoſito, non autem re ipſa.*

CAPVT CCCLXXV.

APud eundem Senatum mulier maior ſupplici libello querimoniam propoſuit, quòd ob fideiuſsionem à ſe præſtitam tertius quidam curaſſet illius patrimoniũ per ſubhaſtationẽ, ac quod aiunt, decreti, formam, vendi, ita vt poſt obſeruata in ea re edicta quatuor, quæ lex municipalis Burgundiæ omnino requirit, ea bona ſic ſubhaſtata emiſſet quidam, in quorum poſſeſsione miſſus fuiſſet tactu (quod ibi aiunt) virgulæ, vt eſt moris in ea prouincia: quod fit iudice pro tribunali ſedente, præſtituto demum emptori termino, vt intra certum diem perſolueret precium rerum emptarum. Cæterùm, nondum illo die lapſo, nec ſoluto adhuc tali precio, propoſuit mulier, ſua bona fuiſſe longè minori precio, quàm valerent, vendita, imò penè intra dimidiatam iuſti precij: nec deeſſe, qui maiorem offerrent ſummam, ſi denuo licitarentur: ita vt peteret ſe aduerſus ſententiam, ſic in ſe latam, reſtitui: & admitti, vt non obſtante ea venditione, actuali miſsione in poſſeſsionem, & reáli bonorum traditione, fieret edictum aliud per emptorium, intra quod ea bona denuo ſubhaſtarentur, & in nouam venditionẽ referrentur. In cuius partes hoc vnum accedebat, quòd tam enormiter ſe læſam allegaret. Ex oppoſito proponebatur, eſſe ius emptori iam quæſitum per traditionem, argum.l. traditionibus C. de pact. quæ iudicabatur ratio vrgentiſſima, & per quam fiebat illatio, quòd aliàs fruſtratoria talia edicta & proclamata in ſubhaſtationis lite fierent, ſi paſsim retractarentur, vbi maximè eſſent ſolennitates, in eam rem introductæ, obſeruatæ. fit enim per temporis interualla, vt liberius & commodius emptores reperiantur: per quod tanto magis refutanda videbatur eius mulieris ſupplicatio, & à reſtitutione reijcienda ſeu explodenda. Obtinuit tamen hæc mulier, vt ex abundanti fieret nouum & vnicum aliud proclama: præfixo ad id certo breui tempore, quo demum ea bona venderentur & licitarentur. Ad hæc autem plura tunc
1 Senatum induxerunt, primùm ſexus muliebris, cui lex ſummopere arridet, & quantum poteſt accedit, vt eſt in titu.ff. & C.ad Senatuſconſult. Velleia. Tum quòd hæc vidua eſſet, & ita miſerabilis perſona reputaretur, vt eſt in tit. C. quando inter viduam & pupillum. Præter hæc tam enormis læſio, & vnum aliud, quòd vbi re-

cla-

clamaſſet emptor,nondum hæc recepiſ-
ſet pecuniam. Ab hac denique aſſerebà-
tur,q̃ omnem operam dediſſet,dum ſua
bona venderentur,vt reperiret aliquem,
qui ea iuſto emeret precio: quem tamẽ
tunc aſſequi non potuiſſet,cùm iam nũc
eundem eſſet nacta, atque ob hoc longè
maius precium ſubeundem. Ex quo po-
ſtremo penſabat Senatus Dolanus plu-
rimum vtilitatis acceſſurum cæteris cre
ditoribus, qui in lite ſubhaſtationis pro
collocatione debitorũ ſuorum interuene
rant:quia eo medio,& admiſſo nouo pro
clamata,vbi bona pluris venderentur,&
horum augeretur precium,poſſent ſic in
tegrum debitum conſequi, vbi fortaſſe
re minus vendita,ſummæ eſſet locus ia-
cturæ. An autẽ rectè ea Senatus determi
nauerit,parumper hoc loco libet excute
re:quia articulus hic, & ſiqui ſunt ſimi-
les,ſunt quotidiani,& in praxi peculiariſ
ſimi. Porrò quæſtionẽ hanc attingit An-
gel.in l.ſciendũ.ff.de verbo.obl.vbi de-
fenſare viſus eſt,ceſſare debere hoc caſu
reſtitutionem in integ.nec eſſe reſcindẽ
dam venditionem, cùm non præſuma-
tur deceptus aliquis, vbi illius bona pu-
blicè & proclamationib. obſeruatis fue-
runt vendita:ex quib.ſecundũ Iuris præ-
ſumptionẽ iuſtius & verius reſultat pre-
2 cium,ar.l.j.C.de præd.cur.lib.10.Cod.
Iuſtè etiã ſm eum poſsidet, qui præto-
re auctore poſsidet.l.iuſtè poſsidet.ff.de
acq.poſ.quod eſt ad confirmandam em-
ptionem accomodũ. Eſt & mulieri impu
3 tandum,quæ pro alio inconſultè fideiuſ
ſiſſet,ac quæ etiã poſtmodum, vbi ſe ad
id teneri ſciebat,non ſoluiſſet: non autẽ
ita ageret, vt ad ſuorum bonorũ vendi-
tionẽ procederetur, cùm maximè iura
4 omnia inſurgant aduerſus moroſum, vt
in l.quod te.ff.ſi certũ peta. Quid enim
ad ſolidandã & firmandam alicuius rei
venditionẽ efficacius fieri poteſt, quàm
q̃ ea res publicè vendatur & ſubhaſte-
tur?cùm ex ſubhaſtatione arguatur ve-
rum rei precium, vt per Doct. in l.j.C.
de iur.fiſ.lib.10.Cod. Si etiam non ſub
ſiſteret ea venditio,ſic iudicis auctorita-
te facta,vix ſaltem difficulter reperiren-
tur emptores, qui res ſic venditas eme-
rent:nec eſſet tutus aliquis eas emens,&
eſſent incerta rerũ dominia Eſt & aliud,
ſubueniri eo caſu minori ætate.vt eſt in
cap.cùm dilecti.ext.de empt. & vendit.
in quibus id ſpeciali fauore eſt introdu-
ctum,ita vt in maiore annis debeat op-
poſitum ſtatui,l.j.ff.de municip. Atque
hæc Angeli ſententia, ſi rigorem Iuris
5 ſpectes,verior certè alia videtur, & quæ
Senatus Dolani declarationi è diametro
refragatur. Sunt tamen alij,qui, æquita-
te inſpecta, contrariam defendant opi-
nionem:quos primùm mouet Bart.in l.
j.C.de præſcript.triginta anno.vbi is do
cet,non valere conſequentiam, res eſt,
per ſubhaſtationem vendita, ergo iuſto
precio. Præterea dolus,qui re ipſa inter-
uenit,facit ſileſcere eam iuſti precij con
ſiderationem, cum pro conſtanti allege
tur,enormiſsimam læſionem interueniſ-
ſe. Accedit ad hæc,quod habetur in l.pre
cia rerum.ff.ad leg. Falcid. vbi dum in
eius ſcrupi declaratione verſantur Do-
ctores,rem valere tantum, quanti vendi
poteſt:docent id eſſe intelligendum,niſi
de fraude appareat, & vbi eſſet enormis
læſio:quia his caſibus non procederet ta
lis regula,argumẽ.l.omnes.§. Lucius.ff.
quę in fraud.cred. ita vt ſimile diſponi
debeat,vbi res uenditur per ſubhaſtatio
nem iudice præſente, etiam obſeruatis
ſolennitatibus,debere uenditionem ſub
ſiſtere, niſi de enormiſsima læſione ap-
pareat. Ad hoc autem magis me inducit
ratio & fundamentum (quod tamen in
confirmationem contrariæ adſertur opi
nionis)ſubueniri hoc caſu etiam minori:
qui exiſtimem, ſimile diſponendum in
muliere,& uidua paupere, quale eſt exẽ
plum & thema aſſumptum: quæ cum ſit
perſona miſerabilis,eſt, quòd ei, vt pu-
pillo, accedatur, maximè vbi cum his
qualitatib.ſubeſt iuſtiſsima cauſa. Quod
autem narratum ſupra eſt, ex ſubhaſta-
6 tione iuſtum præſumi precium,id eſt ſic
intelligendum,modò non doceatur op-
poſitum:quod fit,ubi de dolo re ipſe pa
tet. Item iudicis decretum tollit præſum
ptionem doli ex propoſito, non autem

re

re ipſa: vt hæc opinio, ſi æquitatem ſpe-
7 ctes, habeat in ſe plurimum rationis: ſe-
cundum quam Senatus Dolanus, ſolet
ex iuſtiſsimis cauſis ſancire, vt fiat no-
uum edictum, ac denuo res ſubhaſtetur.
qui modus eſt longè humanior, probabi-
lior, minusq́; partibus nocēs, quàm ſi per
reſtitutionem reſcinderetur ex integro,
quod à iudice actum eſt. Nam etiam ſi
edictum nouum fiat, poterit fortaſſe res
minoris vendi, aut nemo erit, qui pluris
eam licitabitur: & ita in nullo fiet em-
ptoris primi cōditio deterior. Quinimò
etiam ſi læderetur, hoc tamen non impe-
diret eam noui edicti propoſitionem. Sic
ex his concludo, potuiſſe iure talem mu-
lierem reſtitui: & ita facio hanc conclu-
ſionem, vbi res eſt præſente iudice ven-
dita, præcedente ſubhaſtatione publica,
impediri actus reſciſsionem, niſi adſit
aliqua iuſta cauſa, quę oppoſitum ſua-
deat, & ob quam iudex videat actum
debere reſcindi.

Ex probabili abſentia maior reſtituitur, vt etiam lapſo anno interdicto retinendæ (quod practici poſſeſſorium nouitatis vocāt) vti, & illud impetrare poſſit,

SVMMARIVM.

1 *Abſens etiam ex probabili cauſa procurato-
rem conſtituere compellitur.*

CAPVT CCCLXXVI.

ADmiſſum ab eodem Senatu
memini maiorem, quò poſset
nouitatis mandatum (ita aiūt
in praxi) proponere etiam lap-
ſo anno, qui conceditur ad eā viam poſ-
ſeſſoriam intentandam. Eſt etiam inter-
dictum poſſeſsionis retinendæ, vt ego
poſſeſsionem meā defendam, intra an-
num impetrandum, cùm interdicta an-
nalia ſint. Huius autem maioris ſupplex
libellus hoc continebat, quod interim
pendente illo anno fuiſſet abſens à pro-
uincia, ac ſtatim lapſo tempore ad Sena-
tum confugiſſet. Quibus ex aduerſo re-
1 ſpondebatur, debuiſſe ab eo procurato-
rem dimitti, qui ſuis rebus conſuleret,
vt per Barto. in l. fin. ff. de reſtit. in integ.
tum ꝙ nec per ſe, nec per alium, penden
te illo anno, vlla eſſet vſus diligentia: à
quo, aut ſaltem ſuo nomine fuerat iu-
dex adeundus, & proponenda aliqua tur
batæ poſſeſsionis querimonia, etiam ꝙ
effectualiter mandatum nouitatis non
impetraſſet. Sed tandèm ſupplicanti hæ-
ſit Senatus, & ob abſentiam reſtituendū
declarauit: circunſpecta illa ratione, ꝙ
procuratorem dimiſiſſe debuiſſet: cùm
is actus cauſas nondum lapſas, ſed futu-
ras inſpiceret, & à quo diuinari non po-
tuit, eſſe ei litem mouendam. Sed cum
hac qualitate reſtitutionē aſſecutus fuit,
vt ad illud interdictum intentādum ad-
mitteretur citra *reſtabliſſement*: hoc eſt,
vt res non ſequeſtraretur, nec aliquid ex
perceptis fructibus teneretur refundere
lite pendente aduerſarius.

Subuentum per reſtitutionem ruſticis maioribus, ignauia cuiuſdā apparitoris publici læſis, à quo in exequenda eorum appellatione fuerat erratum.

SVMMARIVM.

1 *Apparitoris publici negligentia non debet
obeſſe partibus.*

CAPVT CCCLXXVII.

SVccurrit & aliud, à ruſticis
quibuſdam obtentam reſtitu
tionem, ꝙ apparitor, cui com-
miſerant curam exequendæ
appellationis, quam hi emiſerant, duo-
bus

bus diebus defeciſſet in illius mandati
executione: quod eſt ſatis affine exem-
plum ei, quod ſuprà recenſuimus, vbi
in ſimili caſu fuerat vno tantùm die er-
ratum, ita vt non conſtituatur differen-
tia vnius diei aut duorum, imò nec triū
aut quatuor, ſaltem quod ad moræ pur-
gationem attinet, vt eſt in ea l. & ſi poſt
tres, præallegata. In hos verò ruſticos
obijciebatur, quare tam negligentem,
nec diligentiorem ſibi delegiſſent appa-
ritorem, argum. l cum mandato. ff. de
minorib. A quibus tamen reſpondeba-
tur, nihil debere eis hoc caſu aſcribi, cùm
1 is publicus eſſet apparitor, & ita publico
ac communi fungeretur officio. Ceſſa-
batq́; ex eo illa communis ratio, debuiſ-
ſe ab his in illum apparitorem agi: quaſi
fruſtra id efficeretur, vbi nulla culpa
hos ſequeretur. Et ex eo reſtitutionis
auxilium tanto magis his eſſe indulgen-
dum probauit Senatus.

Vbi quis ad inſtrumenti editionem ante litem conteſtatam tenetur, ſi inſtrumẽtum illud culpa amanuenſis deperditum fuerit, & demum poſtea repertum ſit, reſtituitur pars ad eius nouam editionem, etiam lite iam conteſtata.

SVMMARIA.

1 *Actor ad inſtrumenti, de nouo reperti, nouam productionem reſtituendus eſt, ſi nondum in cauſa concluſum fuerit.*

2 *Inſtrumenta vſq; ad concluſionem in cauſa regulariter produci poſſunt.*

CAPVT CCCLXXVIII.

CVm in tertium litigaret Titius,
iuſſum ei eſt à iudice, exhibe-
ret ceſsionis inſtrumentū, quo
ipſe ſe in reum vſutum expreſ-
ſim in ſuo libello deduxerat. cui iuſſui
cùm vellet is ſatisfacere, talem ceſsio-
nem deperditam reperit, quam tamen
re vera ipſe primùm in eadem lite pro-
duxerat: quod planè teſtabatur ama-
nuenſis, grafiarius vulgò nominatus: cu-
ius aſſertione, in ſcripto actori data, de
eo liquidò patebat. Cæterùm accidit,
vt actore talem ceſsionem non exhiben
te, iudex reo id efflagitante declaraue-
rit, denuo hunc ad illius ceſsionis exhi-
bitionem non admittendum: demum
lata ſententia hoc accidit, vt inopinatè
amanuenſis, dum reuoluendis proceſ-
ſibus daret operam, eam ceſsionem pri-
1 mò exhibitam repererit. Quod vbi acto-
ri innotuiſſet, petiit à Dolano Senatu, ſe
ad nouam illius ceſsionis productionem
reſtitui, cùm maximè aſſereret, nōdum
eſſe in cauſa concluſum: quem ad id re-
ſtituendum ſine controuerſia probauit
Senatus, idq́; multis rationibus. Prima,
quia huius culpa non fuiſſet inſtrumen-
tum deperditum, vt ei nihil poſſet im-
putari, ſi id non exhibuiſſet, cùm hoc
præcepiſſet iudex: imò ſi cui erat culpa
adſcribenda, debebat in amanuenſem
reijci, qui cùm verbo, tum etiam ſcripto
fatebatur, ſe inſtrumentum tale ab acto-
re habuiſſe: præterea patebat, fortuitò
& inauſpicatò repertum de nouo, vt ex
eo ceſſaret omnis malitia, & ſiniſtra in
actorem ſuſpicio, quòd is hoc inſtrumẽtum
celare voluiſſet. Id etiam, quòd nondum eſ-
2 ſet in cauſa concluſum, plurimū fomen-
ti tribuebat reſtitutioni, cùm regulari-
ter vſq; ad cōcluſionem in cauſa poſsint
inſtrumenta produci, vt in c. cùm Ioan-
nes eremita. extra de fide inſtru. Porrò
neceſſariam reſtitutionē nemo inficia-
bitur, qui ad id animaduerterit, quòd
per ſententiam iudex declaraſſet, hunc
denuo ad illius ceſsionis exhibitionem
non eſſe admittendum, vt eſſet huic per
reſtitutionem medendum: citra quam
etiam capite alio audiri non poſſet, quia
expediens fuerat, ante litiſconteſtationē
tale inſtrumentum edere, quò poſſet,
hoc viſo, deliberare reus, an vellet liti ce
dere, an verò cōtendere: quod mouerat
iudi-

iudicem, qui eam exhibitionem iuſsiſſet fieri, argu. l. j. ff. de edendo. & quia actor expreſſerat, ſe tali ceſsione vti velle, ita vt talis regula, per quam diſponitur, poſſe vſq; ad concluſionem edi inſtrumentum, locum non habeat in his, quæ ſunt ante litem conteſtatam edenda.

Quid ſi tale inſtrumentum non exhibuiſſet maior ante litem conteſtatam, an admittatur, vt demum producat, vbi prius expediuiſſet ſcire, quid in eo cótineretur, quia poſſet reus liti cedere, vel vlterius contendere?

SVMMARIVM.

1 *Inſtrumenta de nouo reperta, etiam lata ſententia, exhiberi poſſunt.*

CAPVT CCCLXXIX.

Sed effingamus, ꝙ is actor primùm talem ceſsionem nó exhibuiſſet, qua tamen ſe vti velle in libello declaraſſet. ſi cùm mandatum ei eſſet exhibere eam, non feciſſet, allegās deperditum inſtrumentum ceſsionis, an ſi poſtmodum id recuperarit, ſit ad eius nouam productionem admittendus? In quo quorundā erat iudicium, reſtituendum non eſſe: quaſi ei deberet imputari, propoſuiſſe inſtrumento ceſsionis vti velle, cùm tamen illud non haberet, & qui conſultius ac diligentius rem expendiſſe apud ſe debuiſset: imò qui etiam partē aduerſam eo medio expenſis grauaſſet: cui, ſi ante litem conteſtatam, & vbi ab eo peteretur, fuiſſet iuxta præceptum iudicis oſtenſa ceſsio, fortaſse liti ceſsiſſet. Hæc tamen nullo modo viſa ſunt concludentia, per quæ à reſtitutionis beneficio repelleretur, cùm abnegari non poſsit inſtrumentum de nouo repertum hoc caſu fuiſse: quo capite lex habet pro indubitato, de nouo reperta inſtrumenta poſse etiam lata ſententia,
1 exhiberi, vt plenè per Doct. in l. admonendi. ff. de iureiur. & l. Imperatores. ff. de re iud. quod ſuprà fuſiſsimè declarauimus. Hic etiā exiſtimaſſe potuit apud ſe eſse tale inſtrumentum, quia prius illud vidiſset & legiſset: & hac cauſa inductus eius in libello mentionem feciſſet: quod vbi poſtmodum reperire tentaret, vt iudicis præcepto acquieſceret, tunc deperditum repererit. hoc quippe ſolet paſsim accidere his, qui negotiis intricantur. Ex quibus planè ſubducitur contraria argumentatio, ante litem conteſtatam opus fuiſſe eam ceſsionem exhibere: quæ etiam ſi vera ſit, non tamen ſequitur, quin poſsit, imò debeat reſtitui, vt ad eius exhibitionem poſtmodum admittatur ex iuſtis illis cauſis, iudicem ad id inducentibus.

Reſtituitur communitas contra erroneam confeſsionem & falſum conſenſum à procuratore, quem in lite poſſeſſoria conſtituerat, præſtitum.

SVMMARIA.

1 *Procurator etiam liber domino ſuo præiudicare nequit, vbi enormis læſio ex actis reſultat.*

2 *Dolus ſub remiſſione generali nunquam includitur.*

3 *Communitati læſæ lex in conferendo reſtitutionis beneficio plus fauet, quàm maiori.*

CAPVT CCCLXXX.

Nemini excitatam poſseſsoriā litē inter cōmunitates duas, quarum præcipua diſceptatio cōſiſtebat in iure vſus paſcendi. cæterùm cùm inter has fuiſset aliquo tempore

tempore diſceptatum, accidit, vt qui ab vtraque cõſtituti in ea lite procuratores fuerant, ambo tali inſtantiæ poſſeſſoriæ renunciaſſent, cum hac expreſſa declaratione, quòd vtraque communitas eo iure paſcendi gauderet, quo nunc & hoc tempore fruebantur: cùm tamen ad eũ actum & talem conſenſum præſtandũ nihil eſſet demandatum procuratoribus quibus nihilominus ſpeciali ad id opus fuiſſet mandato. Quæ cùm ad aures vtriuſque communitatis perueniſſent, viſum fuit vni ex his tali conſenſui reclamandum, quia antea nullum ius paſcendi alteri communitati competeret, ſaltẽ in eo loco, cuius erat diſceptatio: quæ tamen ratione illius conſenſus maneret in poſſeſsione illius iuris, & per quam eſſet tacito conſenſu approbata & confirmata detentio ſeu occupatio aduerſæ partis, à qua iniuſtè inhærebatur illi iuri paſcendi: ita vt aduerſus eum conſenſum ſic inconſultè, à procuratore præſtitum, non habito ad id ſpeciali mandato, peteret hæc communitas ſe reſtitui. quæ primùm ab eo beneficio repellebatur, ꝙ talem & tam improuidum ſibi procuratorem delegiſſet, argu. l. fin. C. de acquir. poſ. & in quem, cùm poſſet regreſſum habere, videbatur iudicandũ, quod actum erat, deberet ſubſiſtere. Probauit tamen Senatus, reſtitutionem eſſe dandam: quem inter cætera hoc mouit, ꝙ talis procurator planè exceſsiſſet fines ſui mandati. ad hoc enim fuerat conſtitutus, vt eius communitatis poſſeſsionẽ tueretur: quam non ſolùm non defenſauit, ſed etiam planè eneruauit, & in ad
1 ſam partem (cui nullum ius competebat) tranſtulit: ad quod facere videbatur, quod alio loco lex diſponit, etiam procuratorem liberum non poſſe præiudicare dominino, vbi enormis læſio ex actis reſultaret, argum. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Eſt doctrina Decij in l. contractus. ff. de reg. iur. vt etiam ſimile diſponatur in remiſsione generali, ſub
2 qua nunquam includitur dolus, vt per Bartol. in l. Pomponius. ff. de neg. geſt. & in l. quidam decedens. in principio. ff. de adminiſtratione tut. per Angel. conſi. 144. incipiente: Reuocatur in dubiũ. Sic cùm ea læſio eſſet manifeſta, & admodum grauis præiudicij, quia de paſcẽdi iure tractaretur, quod eſt perpetuum, non abre reſtituendam communitatẽ fuit iudicatum: & admiſſa eſt ad litis cœptæ proſecutionem, nulla conſideratione habita illius conſenſus, ita à procuratore præſtiti, in quem fuit reſeruata actio alteri communitati, in cuius fauorem is cõſenſerat. Nec id iniuria: cùm ipſe eã ita deliquiſſet: & quia ſit æquum, vbi tuo fa-
3 cta offendoſ ego, vt à re damnum & intereſſe conſequar. Fuit autem tanto magis hæc reſtitutio indulta, quod læſa fuiſſet communitas, cui lex adhuc plus fauet in reſtitutione indulgenda, quàm maiori, vt à nobis fuſius poſtmodum explanabitur.

Reſtituitur maior ex cauſa, hoc capite declarata, aduerſus omiſsionem facti, quod in libello articulari ab eo debuerat.

SVMMARIA.

1 *Enormi læſione probata reſtitutionis beneficio maior gaudet.*

2 *Libellus incertus & ſubobſcurus admittitur, vbicunq; ex facto rei incertitudo cauſatur.*

3 *Incertitudo quæ iure fundamentum ſumit ab actore, eodem etiam incertam rei exceptionem admittit.*

CAPVT CCCLXXXI.

Reſtitutionem teneo memoria à maiore quodam imploratam, quia is omiſiſſet neceſſariam cuiuſdam facti poſitionem, quod tamẽ fuerat omnino per ſcripturas ſuas, in quadam lite ſubhaſtationis bonorum productas, articulandum.

cùm iuxta ſtylum & praxim talia, quæ
4 vocant prouiſionalia iudicata, penè aut nihil iuris tribuant: quia ſoleat expectari definitiua, quæ eam prouiſionem ſequitur, per quam confirmatur prouiſio: & qui per definitiuam bona ſubhaſtata cõparauit, efficitur talium irreuocabilis dominus. Hæc autem conferunt ad fundandam præſcriptam reſtitutionẽ: quia ſupplicatum fuerat ab his fratribus, lata prouiſionali ſententia, ſed nondum pronunciata definitiua, ita vt ſecundum illam declarationem non videretur ius parti aduerſæ quæſitum.

Peſtis impedimentum iudicatur iuſtiſſimum, ob quod maior reſtitui debeat.

SVMMARIA.

1 *Litem appellatoriam non proſequens, aeris Intemperie, peſteve impeditus, de nouo ad inſtaurationem eius reſtituitur.*

2 *Peſtis iudicatur caſus fortuitus, vt qui humano conſilio præuideri, aut præcaueri nequeant.*

3 *Poſſeſſionis commodum optimum reputatur.*

CAPVT CCCLXVII.

SEmel accidit, vt in quadam lite reus non curaſſet ſuos teſtes intra quartã dilationem examinari, quæ ad probandum de ſtylo Burgundo conceditur: petens ſe ad eam probationẽ reſtitui. Quòd autem is iudicem ad eam conceſſionem moueret, allegabat, cùm currerent dilationes, & vbi eſſet ab eo ſuæ examinationi inuigilandum, tunc viguiſſe acerbam peſtem in loco ſui domicilij, ita vt præcluſus eſſet ad iudicem, ibi tunc degentem, acceſſus: quem tamen dicebat ſe adijſſe, & vſq; ad portas vrbis peruenisse, cuius ingreſſum recuſaſſet ianitor cuſtodiæ commiſſus, ꝙ à loco infecto & peſtifero is egreſſus eſſet: qui nec eo ſolùm animo ibi comparuerat, vt iudicis copiam aſſequeretur, ſed etiam quò aduocatum & procuratorem nãciſceretur, quorum opera, auxilio, & conſilio ſuæ cauſæ conſuleret: exhibens ad hoc eius ianitoris atteſtationem redactam in ſcriptis: per quam planè teſtabatur ianitor, quæ reus de impedimento ſuo proponebat. Quam cauſam Senatus probauit iuſtam eſſe, per quam concedenda eſſet huic reſtitutio, & cui eſſet alia noua dilatio indulgenda, intra quam ſuos teſtes curaret examinãdos. Solet enim iuſtum impedimentum ex aeris intemperie cau
1 ſatum probari, ita vt non proſequens ea ratione litem appellatoriã, poſſit ad eius inſtaurationem de nouo reſtitui, vt eſt in Auth. de his qui ingred. ad ap. in initio. Præterea ſubuenitur ei, qui locum aliquem accedens, paſſus eſt in itinere impedimentum: vt per Bart. in l. Imperator. ff. de appellat. ita & eadem ratione ei, cui commodè itinerari non fuit permiſſum, aut ſi ei acciderit aduerſum aliquid, quare concepto propoſito ſatiſfacere non potuerit. Certum eſt etiam impedito aliquid implere, ſuccurri, l. ſi quis in graui. §. eleganter. vbi Bart. ff. ad
2 Syllan. Eſt & in eam rem conſiderabile, quòd caſus peſtis fortuitus iudicetur, cum cõſilio humano præuideri nequeat, argum. l. 2. ff. de adminiſtra. rerum ad ciuit. pertin. §. ſi eo tempore. Sic cùm huic nihil poſſet aſcribi, nec is caſus peſtis impingi, optimo iure viſum fuit, eum debere reſtitui, qui ſatis diligenter fuiſſet verſatus, etiam ſi vrbem peſtiferam non reliquiſſet: & tamen ipſe, quo maiorem teſtaretur ſuam diligentiam, iudicem adire voluit: & ita nihil per eum ſtetiſſe, vel ad manum habes, vt iure reſtitui debuerit. Sed non omnino probauit Senatus talem ianitoris atteſtationem: quia ſi tales paſſim admitterentur, poſſent infinitæ committi fraudes, & colluſiones partium, atque ita veritas offuſcari: vt ea ratione commiſerit Senatus iudici, coram quo erat agitanda reſtitutio, & ad quem excutienda remittebatur, vt ſi legitimè à ſupplicante doceretur, quòd iudicem adijſ-

ſet,

ſet, vt ſibi aduocatos quæreret, & examinatis ſuper ea re teſtibus, tunc talem reſtitueret: adiecto etiam hoc temperamẽto, ſi ſtatus litis principalis eſſet diſpoſitus ad prouiſionis adiudicationem, puta, quia eſſent partes in calculo audiendæ ſententiæ, tunc procederet iudex ad eius prouiſionis adiudicationem ſine aliqua retardatione litis, nec conſideratione habita ad reſtitutionis in integrum iudicium, quæ demum extricaretur prius, quàm ferretur eius prouiſionis definitiua. Sunt enim iuxta ſtylum & praxim apud Burgundiones pleræque lites, in quibus feruntur prouiſionales ſententię, per quas ſtatim prouidetur parti ſecundum cauſæ & negotij exigentiam, vt eſt in materia alimentorum & ſimilium: quæ res ſunt ſpecificè in ſtatuto municipali deſcripæ. Sed poſtmodum examinatur planè negotium, prius quàm pronuncietur ſententia definitiua. & ita hoc Senatum mouit, non debere protelari, aut in longius tempus protrahi deciſionem eius prouiſionalis iudicati, ubi parata eſt ſententia, etiam quòd de concedenda reſtitutione in integrũ agatur: quia poſſit iudiciũ reſtitutionis ante definitiuam tractari, & omnia ex integro ad primæuum ſtatum reduci. Nec aduerſabitur, ſi dixeris, quòd huic profuiſſet prius de reſtitutione cognoſci, quàm ferretur prouiſionalis ſententia, quia fortaſſe viciſſet in poſſeſsione, de qua mota erat controuerſia. Scis autem, optimum eſſe & pingue poſſeſsionis commodum, vt eſt in §. commodum. Inſtit. de interdic. quia
3 reſpondendo ad hæc dico, eſse ſupplicanti reſtitutionem implorandi aſcribendum, cur non properantius, emunctius & diligentius ſit ea in re verſatus, à quo ſit expectata quartę dilationis expiratio: vbi ſi ab initio primæ, ſecundæ aut tertiæ dilationis ipſe aliquid tentaſset, & ſaltem ſe teſtibus vſurum dixiſset, non incidiſset in tales anguſtias. Præterea multum læderetur & offenderetur pars aduerſa, ſi talis prouiſionalis ſententia differretur: cuius diligentia ſit eò ventũ, vt eam diligentiam ſuperare aut extinguere non debeat partis ſupplicantis negligentia. Sic ex præcedentib. planè innoteſcit, reſtitutionem in integrum tali caſu cedi debuiſse. Fuit enim hoc capite impedimentum ex iudicis & partis facto: quæ duo inducunt & cauſant reſtitutionem in integrum, vt per Bart. in l. ij. ff. de diuer. & temp. præſcript.

Reſtituitur maior ex cauſis hoc capite declaratis, vt citationem, quam pro producendis teſtibus obtinuerat, vbi deperdita eſt, poſſit denuo (ſi opus ſit) impetrare, aut vt ſaltem res decidatur, non habita aliqua ratione illius citationis ſic amiſſæ.

SVMMARIA.

1 *Teſtem eſſe citandum manifeſti iuris eſt.*
2 *Iudici aliquid aſſerenti eadem, quæ nuncio fides adhiberi debet.*
3 *Mandatum & citatio, niſi probentur, de iure non præſumuntur.*
4 *Aſſertioni iudicis ſeu commiſſarij ſi nulla inſuper accedant iudicia, non creditur.*

CAPVT CCCLXVIII.

Propoſuit per libellũ ſupplicẽ maior, deperditum eſse citationis inſtrumentum, per quod patere poterat, teſtes, quos is in cauſa ab eo mota produxerat fuiſse examinatos. Te autem neceſsariò ſcire oportet, tam iuris quàm ſtyli eſse, citari debere teſtem. aliàs nullum eſt illius teſtimoniũ: ita vt omnino de citatione ſit docendũ. Quò autẽ ſupplicans ſe prius citationẽ habuiſse demonſtraret, aſſerebat de eo ſatis per proceſsum verbalẽ commiſsarij, qui teſtes interrogauerat, patere, à quo narratiuè in eo proceſſu diceretur. Facta mihi primùm oſten-

ſione citationis teſtium. Qui veriſimili-
ter id non expreſsiſſet, niſi ipſe primùm
2 vidiſſet citationem: quaſi priuatio habi-
tum ſupponat, & quia iudici aliquid aſ-
ſerenti videatur eadem fides, quæ nun-
cio, adhibenda, vt per Canoniſtas in cap.
ex ratione. extra de appel. In reiectionẽ
verò & cõfutationem ſupplicationis, vel
id vnum præcipuo loco deducebatur, ꝙ
de iure non præſumeretur mandatum,
ſeu citatio, niſi probarentur, & de his cui
denter pateret, per l. vnicam. C de mãd.
princip. ita vt temporis diuturnitas nullo
modo actum confirmaret, iuxta l. ſcien-
dum. ff. de verb. obli. ſed omnino requi-
reretur actualis citationis exhibitio, cùm
3 ſit quid facti, & non præſumantur facta,
niſi ſint probata, l. in bello. §. factæ. ff. de
capt. & poſtlimin. reuer. Quæ poſtrema
opinio tam conformis iuri & rationi vi-
ſa fuit, vt Senatus Dolanus ſimpliciter
reſtitutionem reiecerit: ſepoſita conſide
ratione illius aſſertionis commiſſarij per
proceſſum verbalem, atteſtantis, à ſe ci-
tationem viſam: quæ non fuit iudicata
pertinens, & cõcludens aſſeueratio, cùm
maximè is factum ſuum teſtaretur, &
qui id aliter non ſit veriſimiliter decla-
raturus: quia aliàs nullum efficeretur
teſtium examen, quod cederet in illius
vilipendium: & qui aliàs ſic nulliter pro-
cedens, obligaretur omnes expenſas par
ti aduerſæ refundere: ita vt Dolanus Se-
natus ſelecta quadam media via, com-
miſſa primùm reſtitutionis cauſa iudici
ordinario, mandauerit, vt ſi ei legitimè
pateret per ſufficientia ad hoc teſtimo-
nia, teſtes citatos, productos & demum
examinatos fuiſſe, tunc nulla habita ra-
tione citationis ſic amiſſæ, curaret litem
terminari. Poterit autem id facilè ſciri
per apparitorem, qui teſtes citauit, aut
ab ipſis teſtibus. Sed ſola aſſertio iudicis
ſeu commiſſarij non eſt ſufficiens, cùm
4 etiam tali caſu non crederetur perſonæ
excellentiſsimæ, & in ſuprema dignita-
te conſtitutæ: vt latè per Iaſ. in l. admo-
nendi. ff. de iureiur. & ita iuxta præſcri-
ptas qualitates conceſſa fuit reſtitutio
in integrum.

Reijcitur maior, qui cùm iam longo tempore elapſo dam noſam hæreditatem, quam locupletem eſſe putabat, adijt, reſtitui vult, vt ſub beneficio inuentarij ſit hæres.

S V M M A R I A.

1 *De ære alieno non, niſi difficulter, conſtare poteſt.*
2 *Ex aditione etiam ſola, & ſimplici cenſetur hæres quaſi contraxiſſe cum hæreditarijs creditoribus.*

CAPVT CCCLXIX.

REijcit quandoque maior, ſe re-
ſtitui, ꝙ damnoſam adijſſet
hæreditatem, cùm tamen iam
ab ea aditione longum effluxiſſet
tempus: eoq; tendebat illius inten-
tio, vt poſſet ipſe cum inuentarij benefi-
cio ſe hæredem gerere. Quem ad id nul-
la alia mouebat cauſa, niſi ꝙ ab initio exi
ſtimaſſet, hæreditatem lucroſam fuiſſe.
latuerant enim prius creditores, qui nũc
exigẽdis ſibi debitis inſiſtebant, ita vt eo
medio fuiſſet detecta hæreditaris ino-
pia. Qui an iuſtè eam reſtitutionem im-
ploraret, fuit diſputatum: quibuſdã exi-
ſtimantibus, eſſe reſtituendum ob igno-
rantiam æris alieni, quod non ſcitur, qua-
1 le ſit, niſi difficulter admodum, vt eſt in
l. fi. C. de iure delib. & in §. neque. Inſti.
de aucto. tu. ita vt paſsim creditores ſub-
ticeant creditum, non ratione alia, niſi
vt hæredi futuro obſint, & vt ad integra
debita perſoluenda obligetur. Hæc au-
tem calliditas, & malitia ſatis hoc caſu
concurriſſe videbatur: quia non decla-
raſſent creditores, ꝙ eis deberetur, niſi
poſt aditam à longo tempore hæredita-
tem: cuius doli & ſiniſtræ ſuſpicionis ipſi
per id facilè conuincebantur. Putauit ta-
men Senatus poſt accommodam excuſ-
ſionem omnium, quæ in eam rem face-

re videbantur, reſtitutionis ſupplicationem hoc capite in ciuilem, iniquam, & à ratione alienam eſſe: quem inter cætera ad id trahebat, ꝙ iam excidiſſet longum tempus, ex quo ſupplicans hæreditatem adijſſet: aliàs illa temporis ratio nihil operaretur, & nullum effectum produceret, cùm tamen ſit maximè conſiderabilis: quia etiamſi is expreſsim hæreditati ſe non immiſcuiſſet, tacitè tamen approbaſſe eam aditionem videretur ex tam longi temporis fluxu, & ita cum creditorib. hæreditariis quaſi cõtraxiſse, arg. l. apud Iulianum § hæres. ff. ex quibus cauſis in poſ. eat. Quæ lex loquitur in terminis
2 adhuc prægnantioribus, puta ex ſola, & ſimplici aditione, etiam circunſcripto aliquo tempore, aditionem ſequente: cenſeri tamen per eam aditionem ſimplicẽ ab hærede quaſi contractum cum hæreditariis creditoribus: cum quibus ſi quaſi ſit contractum, quomodo tutabere, quęſo, debere nunc qui maior eſt, reſtitui, cùm id effici non poſset, niſi accedente ſummo, & graui talium creditorum incommodo? Quem iuuare non poteſt, ꝙ ſolùm hoc præſenti tempore, nec antea, is res latitantes detexerit: quia cùm maior annis eſset, debuit illud diligentiſsime ab initio inueſtigare, prius quàm ſimpliciter hęreditatem ſibi delatam agnoſceret. Nec in eo, vt minore habenda eſt ratio eadem, cùm minori lex adſit ob imperfectum, & imbecille illius ingenium: quod in maiore non eſt conſiderabile. Ad hæc tamen apud me conijciebam poſse diſputationis gratia defenſari, non minus maiori quàm minori eſse hac in re accedendum: quia cùm æs hæreditarium eſset latens, illius detectio & veritas non potuit efficacius, aut promptius à maiore, quàm minore, ſciri, vbi maximè creditores dabant operam, ne detegeretur. Quæ ratio an ſit concludẽs, tu ipſe iudicium ferre poteris. Qui tamen non putem deficiendum à priore ſententia, concedi debuiſse reſtitutionẽ, ꝙ ſit alia longè verior ac concludentior: & quia ſit certum ac exploratiſsimum, longè magis aſcribi, & imputari maiori quàm minori, vbi vterque in perquirendis debitis hæreditariis non inuigilauit: nam id commodius à maiore, quam minore, expleri potuit.

Si maior, qui eſt vniuerſalis hęres inſtitutus, ſic cum eo, cui eſt integer vſusfructus relictus, tranſegerit, vt in vſufructuarium dimidiata hęreditatis pars transferatur, & alter ab vſufructu in totum diſcedat, an poſsit contra id reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Vſusfructus eſt quaſi pars dominij, habeturq́ vſufructuarius quaſi dominus.*
2 *Ex vſufructu relicto habetur quis ditior, & locupletior.*
3 *Vſusfructus eſt integralis, & formalis pars hęreditatis.*
4 *Vſusfructus inter bona immobilia connumeratur.*
5 *Vſusfructus regulariter vſufructuarij morte finitur.*

CAPVT CCCLXX.

Conqueſtum quandoque apud eundem Senatum maiorẽ aliũ memini, ꝙ cùm à patruo ſuo fuiſset vniuerſalis hęres inſtitutus, relicto affini ſuo eius hæreditatis integro vſufructu, ipſe eiuſdem affinis perſuaſione renunciaſset dimidiatæ parti bonorum ſibi competentium, implorans ob id reſtitutionẽ: qui proponeret, ſe ea in re enormiter lęſum, quod à dimidiata parte hęreditatis diſceſsiſset: aduerſa parte ex oppoſito obijciẽte, ſincerè inter eos oĩa proceſsiſse, & à ſe renunciatũ vſuifructui totius hęreditatis, quo potuiſſet lõgo tpe gaudere: & ita plus aſsequi,

quàm ex dimidia alia portione hæredi-
taris : dicens in eo nihil maiori detractũ,
imò effectam illius conditionem longè
opulentiorem & pinguiorem : replican-
te maiore, plus valoris & æſtimationis
eſſe proprietatem bonorũ, quàm potuiſ-
ſet affinis percipere ex vſufructu etiam
longiſsimo tempore. Super quibus, potiſ-
ſimum an maiori eſſet reſtitutio in cum
caſum tribuenda, fuit ampliſsimè diſpu-
tatum: in quo aliquorum erat iudicium,
non videri maiorem læſum: hoc vno ma
ximè conſiderato, ꝙ affinis ab vſufructu
integro diſceſsiſſet: qui non eſt actus le-
uis, imò grauis momenti, quia vſusfru-
ctus ſit quaſi pars dominij, & vſufructua-
1 rius habitus quaſi dominus, vt in l. j. ff.
de vſufructu. tit. gene. Attenditur etiã,
ꝙ fructibus priuatus ſit : quos tamen (vt
narratũ eſt & in themate) potuiſſet lon-
go tempore aſſequi: Sic ſi animaduerte-
ris ad talium fructuum perceptionem, &
coniungas lucrum, quod is ex vſufructu
aſſequi potuiſſet, nonne planè iudicabis,
parum aut nihil maiori detractum, nec
huic affini plus quęſitum, quàm haberet?
Et hæc certa: ſpecies conſequendorum
fructuum plurimum in iure attenditur,
vt in l. ſpecies. C. de donat: imò reputa-
tur quis ditior, & locupletior ex vſufru-
2 ctu ei relicto, vt in ea l. j. ff. de vſufruct.
Aliàs fruſtra quaſi dominus appellare-
tur, cùm exploratum ſit, vſumfructum
eſſe integralem partem & formalem hę-
reditatis, vt per Bar. in l. & per iuſiuran-
dum. §. ſi id quod. ff. de acceptila. & in l.
3 Mæuius. §. fundo. ff. de leg. 2. Tum etiam
facit, ꝙ euenire poterat, vt hic minor fuiſ
ſet aliàs plus incommodi aſſecutus, ſi ita
non conueniſſet: quia debuiſſet ab eo ne
ceſſariò expectari mors vſufructuarij, qui
fortaſſè, cùm iuuenis eſſet, diu vixiſſet.
Certum eſt etiam inter immobilia bona
vſumfructum commemorari: vt per Bar.
4 in l. iuſto errore. §. non mutat. ff. de vſuc.
Contraria tamen ſententia viſa & iudi-
cata fuit longè probabilior & concluden
tior, ita vt in reſtitutionis partes à Sena-
tu itum fuerit. Mouit autem eum hæc
ratio, ꝙ vſusfructus finiatur regulariter
5 morte vſufructuarij, vt in l. ſi patri. C. de
vſufruct. ita vt demum attendi debeat,
potuiſſe vſufructuarium ſtatim ab huma
nis diſcedere, nec diu viuere : quo caſu
eſt, in quo læſum maiorem iure propo-
nas. Nec eſt ſpectandum, potuiſſe etiam
diu vixiſſe: quia cùm id eſſet dubium, &
incertum, eſt amplexanda in maioris fa-
uorem ea ſententia, per quam poſsit ei
opportunius ſuccurri : & ita coniectura
potius facienda, ꝙ hic poſsit incontinen-
ti fato fungi, arg. notat. in l. ſi pater puel-
læ. C. de inoff. teſta. Suaſit reſtitutionem
& aliud, ꝙ hic allegaſſet dimidiam pro-
prietatis bonorum hæreditariorum lon-
gè plus valere, quàm etiam longiſsimo
tempore poſsit ex fructibus hæreditariis
percipi: cuius tamen facti probatio iudi-
catur admodum difficilis, quaſi commo-
dè ſciri id nequeat. Sed quandoque, mea
ſententia, id facilè haberi poteſt, vt eſt, ſi
in eo loco, in quo ſunt fundi hæredita-
rij, tales ſummo precio vendantur, arg. l.
precia rerum. ff. ad leg. Falc. è qua lege,
& his quæ ibi à Doctorib. annotãtur pro
ea fundorum æſtimatione, habetur po-
tiſsimum ratio præſentis temporis.

Cùm maior in proſequẽda appellatione duplicem commiſit negligentiam, an ſit reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Temporis modici ratio non eſt conſiderabilis.*
2 *Duo vincula, vno efficaciora, & fortiora putantur.*
3 *Contumax ſecunda vice declaratus à iudice nunquam reſtitutionis beneficio gaudet.*

CAPVT. CCCLXXI.

MAior quidam appellauerat à
ſententia in ſe per balliuum
ſedis inferioris apud Burgun-
diones lata, ſed omiſerat is eã
appellationem exequi, idq; vno tantùm
dic.

die. eius autem executio eſt 40. dierum, potiſsimum in Burgundia, ſtatuto ita diſponente. Cæterùm; iam lapſo illo executionis tempore, pars aduerſa cognoſcens eam executionem eſſe planè defectuoſam, impetrauit à Senatu Dolano remedium, quod vocant Anticipationē, quo obuiatur appellantib. à ſententiis iudicum: qui quandoq; emiſſa friuola appellatione deſinunt eam proſequi, non alia cauſa, niſi vt iudicatum ſuſpendant, ita vt præfixo tempore ad comparendū, quò in lite prouocatoria procedatur, ſoleant deligere longiſsimum terminum, vt interim protendatur lis: quibus eo prouocationis remedio itur obuiā: quia fit anticipatio illius temporis, & reducitur ad breuiorem dilationē. Et hoc eſt, quod ſonat anticipatio in praxi. Sic in caſu & exemplo propoſito pars impetrauerat anticipationem: & ita diligenter in proſecutione cauſæ ſeu litis appellatoriæ verſata eſt, vt die præſtituto ad deductionem appellationis non comparuerit iudicio appellans, ita vt contumax declaratus fuerit, & in eum conceſſus (quod in praxi nominant) defectus. Erat autem iuxta eandem praxim hic contumax denuo citandus, cum hac qualitate, vt ſi ſecundo loco non compareret, omnino ab appellationis beneficio reijceretur: ita vt denuo hunc citandum pars aduerſa curauerit. Interim, ſtante hac ſecunda dilatione, hic appellans reſtitutionem à Se

1 natu implorauit: inter cætera proponēs, ꝙ vno tantùm die ab executione defeciſſet, & eam modici temporis rationē non eſſe conſiderabilem, arg. l. ſcio. ff. de reſtit. in integ. ac ꝙ ſtatim poſt illius diei lapſum ad eundem Senatum pro reſtitutione habenda confugiſſet, quaſi cenſeretur incontinenti mora ab eo purgata. In eum verò pro reſtitutionis exploſione adferebatur non ſolùm illa prior negligentia, ſed & eius iudicialis contumacia, ita vt duplex talis ſegnities ei omnino obeſſe deberet, argumento eius, quod

2 in iure diſponitur, duo vincula, vno eſſe efficaciora, & potentiora, vt eſt in Auth. itaque. C. commu. de ſucceſ. Sed tādem Senatus concedendam huic ex cauſa reſtitutionem putauit: vel hac præcipua ratione, ꝙ vnius diei ſolùm eſſet negligentia: quæ nō ita attenditur, vt ea quæ eſſet longioris temporis: vt eſt in ea l. & ſ. poſt tres. Erat & unum aliud, quòd hic ſupplicans ſecunda vice non fuiſset in materia appellatoria declaratus contumax, quod eſt maximè ſpectandum pro

3 concedenda uel refutanda reſtitutione: Nam ubi eſset poſt ſecundam contumaciam declaratum à iudice (ut fit in praxi) appellationem eſse deſertam ob eius non proſecutionem, nunquam eſset hic reſtituendus. & ita paſsim obſeruatur. Meritò itaque fuit hic maior ante eam declarationem ex præſcriptis cauſis reſtitutus.

Reſtitutus maior, qui etiā expectatis poſt municipalem terminum diebus ſex appellationem tunc nondum fuiſſet executus.

SVMMARIA.

1 *Impedimentum iuſtum in perſona procuratoris dominum excuſat in eo, vt reſtitutionem aſſequi poſſit.*

2 *Appellationem proſequi negotijs alterius impeditus, ſi eam apto poſtmodum tempore introducat, licitè agit.*

CAPVT CCCLXXII.

Nemini denique maiori alij ſubuentum per reſtitutionem in integrum, ꝙ is appellationem à ſe emiſsam non fuiſset proſecutus, expectatis etiam poſt municipalem terminum ſex diebus: ſed id fuit, quia proponeret à ſe commiſsam curam cuidā apparitori appellationis exequendæ, qui tamen ante illos ſex dies mandato nō ſatisfeciſset, impeditus aquarum inundatione,

tione,ita vt, cum eſſet eundum,non po-
tuerit eò liberè proficiſci Quæ reſtitu-
tio non fuit conceſſa, habita ratione il-
lius temporis ſex dierum(nam tam lon
gum tempus inducit potius reiectionẽ
reſtitutionis)ſed potius ob impedimen-
tum illud aquarum:vt per Bar.in l. Im-
1 perator.ff.de appellat.& in ſimili habes,
impedimentum iuſtum in perſona pro-
curatoris contingens,omnino dominum
excuſare,ita vt reſtitutionem poſsit aſſe
qui,vt per Bart.in l.cum filius.§ in hac
ſtipulatione.ff. de verb.obl.Ad rem etiã
facit, quòd impeditus negotio alienius
proſequi appellationem,ſi apto tempo-
re eam poſtmodum introducat,licitè a-
git:ita docente Bar.in l.ſi eùm ipſe.ff.de
excuſationibus tut.Ita etiam cùm hic fa
cto apparitoris, apparitor verò aquarum
inundatione, impediti eſſent,meritò vi-
ſum fuit,reſtitutionem eſſe conceden-
dam:cùm ea tamen qualitate & clauſu-
la(quæ in omnibus in integrum reſtitu-
tionibus ſemper adijcitur)ſi de precum
veritate apud iudicem,penes quem ven
tilabitur reſtitutio,conſtiterit.

Statuto diſponente, Eſſe à ſententia iudicialiter appellandum,aut de prouocãdo protestandum, ſi maior per ſe aut procuratorem ſtatuto non ſatisfecerit, poterit nũ contra eam omiſſionem reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Condemnatus per iudicem ſi ſe grauatum putet ſententia, aut per ſe, aut per procuratorem iudicialiter appellare,aut de prouocando proteſtari tenetur.*

2 *Procurator ſine mandato comparens, vel omnino non comparens, pari iure cenſentur.*

CAPVT CCCLXXIII.

INter cæteras celeberrimi Se-
natus Dolani conſtitutiones
hæc reponitur, vt qui condẽ
natus eſt per iudicem, ſi ſe
ea grauatum putet ſententia,debeat per
1 ſe aut procuratorem ſuum iudicialiter
appellare, aut de prouocando proteſta-
ri,idque ſtatim pronunciato iudicato.Sic
ſtante tali ordinatione aut ſi malis ſtatu
to, qui conſtitutus in ea lite procurator
fuerat,tunc cùm ferretur ſententia,iudi
cio non adfuit,quòd ægrotus & planè in
firmus eſſet: cuius tamen nomine alter
ex procuratoribus iudicij, & qui ei ſum-
mà amicus erat, comparuit: qui tamen
domino condemnato non appellauit,
aut de appellando ab ea ſententia pro-
teſtatus eſt. quod cùm ad aures domini
veniſſet, ipſe, quaſi de nouo id ad illius
deueniſſet notitiam,ab ea appellauit ſen
tentia.demum timens ne non eſſet fun-
data,vt decebat,ſua prouocatio, implo-
rauit à Senatu reſtitutionem in integ.ꝙ
ſtatim lata in ſe ſententia nõ fuiſſet pro-
uocatum aut de appellando proteſtatũ.
Hoc autem vnum reſtitutionem reijcie
bat,illa edicti forma, quæ videbatur ad
amuſsim obſeruanda,quia eſſet de ſpeci
fica ipſius actus ſubſtantia, ita vt iuxta
id præfatus Senatus penè aut nunquam
ſoleat eam conſtitutionem alterare, aut
contra eam diſpenſare,niſi ducatur eui-
dentiſsima & prægnanti cauſa. Fit autẽ
ea ratione, quia tale ſtatutũ ſit optima
cauſa introductum, vt obuietur friuolis
appellationib. & ne paſsim ridiculæ pro
uocationes admittantur. Ab ea tamen
ſententia tandem diſceſsit Senatus,atq;
hunc reſtituendum declarauit. Nec ab
re:nam ad hæc ſubeſſe apertam rationẽ
omnino paruit:primùm huic ſupplicãti
nihil imputari poſſe, cur ſibi eum in pro
curatorem delegiſſet, quem primo loco
conſtituerat: tum quia is communi fa-
mà & nomine idoneus haberetur, tum
quia non potuerit futuram præſcire ęgri
tudinem. Conſiderabatur & aliud, non
debere inſiſti in eo,ꝙ comparuiſſet alter
pro-

procurator, à quo fuiſſet prouocandum: quia is nullum habebat ad id mandatū, & perinde ſit iudicandum, ac ſi non cōparuiſſet, cùm adeſſe iudicio non poſſet: & rem eundem effectum producere debere, ac ſi non comparuiſſet, arg. cap. Ni colao, extra de app. in antiquis. Accedebat & aliud, ꝙ hic, vbi ſciſſet ſe condem natū, illico appellaſſet. Quæ omnes cauſæ ſimul incluſæ mouerunt Senatum ad eam reſtitutionem concedendā: quam ſuffultam & ſubnixam iuſtiſsimis rationibus vel ad oculū intelligis, & per quas poſsit ab ea edicti forma diſcedi.

Vbi expedit Reipu. actū aliquē effectum ſortiri, poteſt aduerſus eum actum maior reſtitui: ſed ita, vt interim, pendente reſtitutionis iudicio, actus ſubſiſtat.

SVMMARIA.

1 *Prouocatio iudicis ſententiam ſuſpendit.*
2 *Mora vbicunq; periculum eſt allatura, à communis Iuris regulis deficitur.*

CAPVT CCCLXXIIII.

1 PRæcedenti exemplo affine eſt aliud, & admodum conueniēs ad declaratione & verā intelli gentiam præſcriptæ conſuetu dinis. Exemplum tale eſt: Cùm electus in quartum virum Salinenſis vrbis quidā ex illius loci ciuibus fuiſſet, ac is eius officij curam ſuſcipere recuſaret, citatus eſt tandem coram loci ordinario, ibi allegaturus & propoſiturus ſuas excuſationes, ſi quas fortaſſe haberet. Cæterùm cū die præſtitura non comparuiſſet, iudex proſpiciens de ſumma Reipub. Salinenſis vtilitate agi, ac expedire omnino illū quartum virum in ea vrbe præfici: circunſpecta illius electi abſentia, in eius contumaciā declarauit electionem de eo factā validam: hoc adiecto, ꝙ talis ſic electus certa die coram eo compareret, tūc iuramentū præſtiturus, ſe probè & rectè in tali officio verſaturum, arg. notatorū in Auth. vt iudic. ſine quoquam ſuffragio. à qua interlocutoria tunc nullo mo do fuit illius electi nomine nec appellatum, nec de prouocando proteſtatum. Porrò hic ſciens, ita in ſe latam ſententiā, ipſe, quaſi hæc de nouo ei innotuiſſent, ab ea appellauit. Qui etiam timēs, ne ſuę non deferretur appellationi, quia non fuiſſet iudicialiter emiſſa aut proteſtatū de appellando, petijt ſe in integrū contra talem prætermiſsionē reſtitui: in quo putarunt quidam iuxta eam, quam priore præmiſimus exemplo difficultatem, non eſſe ab edicto deficiendum. Ex cauſa tamen Senatus reſtituendum hūc credidit. Cauſa autem hinc ſumebat fundamentū, ꝙ hic non diceretur edicto cōtrauēniſſe, aut illud non obſeruaſſe, q a præſens non adfuiſſet ſententiæ: quæ eſt ſumma limitatio ad eam cōſuetudinē. Sed non quieſcit in eo animus, maximè circa eius limitationis veritatē: quæ ſi vera eſſet, & paſsim reſtituerentur, qui edicto tali non ſatisfeciſſent, quia iudicio non adeſſent: nemo eſſet, qui vellet cōparere: & ex hoc ſolo ſe reſtitui peterent, quia præſentes in iudicio non fuiſsent: qua via daretur anſa malignandi & contemnendi prætoris maieſtatem: imò ex dolo ſuo & delicto quis reſtitueretur, ad uerſum communes Iuris regulas. Velim tamen intelligas, non ex eo ſolo talē reſtitutū, ꝙ præſens non fuiſset, dum pronunciaretur interlocutoriā, ſed quia tūc adeſse iudicio non potuerit, ꝙ omnino eſset infirmus. Quæ ambo ſimul conuexa, nen aūt ſi ſeparata ſint, inducunt reſtitutionē in integ. Quia tamen non potuit huius negligentia omnino excuſari, cùm ſaltē procuratorem ad iudicē miſiſſe debuiſset, vt in l. quæſitū. vbi Bart. ff. de re iud. & l. 2. §. j. ff. ſi quis caut. viſum fuit Senatui, hunc nō eſse aliter reſtituēdū, niſi cū ea clauſula, ꝙ electionis cōfirmatio interim pēdēte appellationis lite effe-

effectum ſortiretur, hoc eſt, ſtaret, nec per appellationem ſuſpenderetur: cum tamen prouocatio ſoleat iudicis ſententiã ſuſpendere, vt in l.j.ff.ad Tur. Cuius clauſulæ appoſitionem non à propoſito
1 alienam ipſe iudicabis, ſi ad vnum animaduerteris, quòd tunc quæſtio eſſet vtilitatis publicæ, & vt conſuleretur vrbi Salinenſis, ne deſtituta maneret quartũ viro, à quo ibi pendet Reip. moderatio, & eorum quæ vrbem concernunt, introductio. Ad quod conducit vulgata ea Iuris regula, Vbicunq; mora eſt periculum
2 allatura, eſſe à communis iuris regulis quãdoq; deficiendũ, vt in l.de pupillo.§. ſi quis ipſi prætori.ff.de operis no.nunc.

Vbi publica præcedente ſubhaſtatione, accedente etiam iudicis decreto, res fuit vendita, vtrùm contra eam venditionem poſſit maior reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Sexus muliebris in Iure peculiari fauore dignus cenſetur.*
2 *Deceptus non videtur, cuius bona publicè, & proclamationib. obſeruatis, venduntur.*
3 *Iuſtè poßidet, qui auctore prætore poßidet.*
4 *Aduerſus moroſum omnia iura inſurgunt.*
5 *Ex ſubhaſtatione verum rei precium argui tur: quod limitatur num.6.*
7 *Iudicis decretum tollit præſumptionem doli ex propoſito, non autem re ipſa.*

CAPVT CCCLXXV.

APud eundem Senatum mulier maior ſupplici libello querimoniam propoſuit, ꝙ ob fideiuſsionem à ſe præſtitam tertius quidam curaſſet illius patrimoniũ per ſubhaſtationẽ, ac quod aiunt, decreti, formam, vendi, ita vt poſt obſeruata in ea re edicta quatuor, quæ lex municipalis Burgundiæ omnino requirit, ea bona ſic ſubhaſtata emiſſet quidam, in quorum poſſeſsione miſſus fuiſſet tactu (quod ibi aiunt) virgulæ, vt eſt moris in ea prouincia: quod fit iudice pro tribunali ſedente, præſtituto demum emptori termino, vt intra certum diem perſolueret precium rerum emptarum. Cæterùm, nondum illo die lapſo, nec ſoluto adhuc tali precio, propoſuit mulier, ſua bona fuiſſe longè minori precio, quàm valerent, vendita, imò penè intra dimidiatam iuſti precij: nec deeſſe, qui maiorem offerrent ſummam, ſi denuo licitarentur: ita vt peteret ſe aduerſus ſententiam, ſic in ſe latam, reſtitui: & admitti, vt non obſtante ea venditione, actuali miſsione in poſſeſsionem, & reali bonorum traditione, fieret edictum aliud per emptorium, intra quod ea bona denuo ſubhaſtarentur, & in nouam venditionẽ referrentur. In cuius partes hoc vnum accedebat, quòd tam enormiter ſe læſam allegaret. Ex oppoſito proponebatur, eſſe ius emptori iam quæſitum per traditionem, argum.l. traditionibus C. de pact. quæ iudicabatur ratio vrgentiſſima, & per quam fiebat illatio, quòd alias fruſtratoria talia edicta & proclamata in ſubhaſtationis lite fierent, ſi paſsim retractarentur, vbi maximè eſſent ſolennitates, in eam rem introductę, obſeruatæ. fit enim per temporis interualla, vt liberius & commodius emptores reperiantur: per quod tanto magis refutanda videbatur eius mulieris ſupplicatio, & à reſtitutione reijcienda ſeu explodenda. Obtinuit tamen hæc mulier, vt ex abundanti fieret nouum & vnicum aliud proclama: pręfixo ad id certo breui tempore, quo demum ea bona venderentur & licitarentur. Ad hæc autem plura tunc
1 Senatum induxerunt, primùm ſexus muliebris, cui lex ſummopere arridet, & quantum poteſt accedit, vt eſt in titu. ff. & C. ad Senatuſconſult. Velleia. Tum ꝙ hæc vidua eſſet, & ita miſerabilis perſona reputaretur, vt eſt in tit. C. quando inter viduam & pupillum. Præter hæc tam enormis læſio, & vnum aliud, ꝙ vbi recla-

clamaſſet emptor,nondum hæc recepiſ-
ſet pecuniam. Ab hac denique aſſereba-
tur,ꝙ omnem operam dediſſet,dum ſua
bona venderentur, vt reperiret aliquem,
qui ea iuſto emeret precio: quem tamẽ
tunc aſſequi non potuiſſet,cùm iam nũc
eundem eſſet nacta, atque ob hoc longè
maius precium ſubeundem. Ex quo po-
ſtremo penſabat Senatus Dolanus plu-
rimum vtilitatis acceſſurum cæteris cre
ditoribus, qui in lite ſubhaſtationis pro
collocatione debitorũ ſuorum interuene
rant:quia eo medio,& admiſſo nouo pro
clamata,vbi bona pluris venderentur,&
horum augeretur precium,poſſent ſic in
tegrum debitum conſequi, vbi ſortaſſe
re minus vendita,ſummæ eſſet locus ia-
cturæ. An autẽ rectè ea Senatus determi
nauerit,parumper hoc loco libet excute
re:quia articulus hic, & ſiqui ſunt ſimi-
les,ſunt quotidiani,& in praxi peculiariſ
ſimi.Porrò quæſtionẽ hanc attingit An-
gel.in l.ſciendũ.ff.de verbo.obl.vbi de-
fenſare viſus eſt,ceſſare debere hoc caſu
reſtitutionem in integ.nec eſſe reſcindẽ
dam venditionem, cùm non præſuma-
tur deceptus aliquis, vbi illius bona pu-
blicè & proclamationib. obſeruatis fue-
runt vendita:ex quib.ſecundũ Iuris præ
ſumptionẽ iuſtius & verius reſultat pre-
2 cium,ar.l.j.C.de præd.cur.lib.10.Cod.
Iuſtè etiã ſm eum poſſidet, qui prǽto-
re auctore poſſidet.l.iuſtè poſſidet.ff.de
acq.poſ.quod eſt ad confirmandam em-
ptionem accomodũ. Eſt & mulieri impu
3 tandum,quæ pro alio inconſultè fideiuſ
ſiſſet,ac quæ etiã poſtmodum, vbi ſe ad
id teneri ſciebat,non ſoluiſſet: non autẽ
ita ageret, vt ad ſuorum bonorũ vendi-
tionẽ procederetur, cùm maximè iura
4 omnia inſurgant aduerſus moroſum, vt
in l.quod te.ff.ſi certũ peta. Quid enim
ad ſolidandã & firmandam alicuius rei
venditionẽ efficacius fieri poteſt, quàm
ꝙ ea res publicè vendatur & ſubhaſte-
tur?cùm ex ſubhaſtatione arguatur ve-
rum rei precium, vt per Doct. in l.j.C.
de iur.fiſ.lib.10.Cod. Si etiam non ſub
ſiſteret ea venditio,ſic iudicis auctorita-
te facta,vix ſaltem difficulter reperiren-
tur emptores, qui res ſic venditas eme-
rent:nec eſſet tutus aliquis eas emens,&
eſſent incerta rerũ dominia. Eſt & aliud,
ſubueniri eo caſu minori ætate, vt eſt in
cap.cùm dilecti.exr.de empt. & vendit.
in quibus id ſpeciali ſauore eſt introdu-
ctum,ita vt in maiore annis debeat op-
poſitum ſtatui,l.j.ff.de municip. Atque
hæc Angeli ſeutentia, ſi rigorem Iuris
5 ſpectes,verior certè alia videtur, & quæ
Senatus Dolani declarationi è diametro
refragatur. Sunt tamen alij,qui, æquita-
te inſpecta, contrariam defendant opi-
nionem:quos primùm mouet Bart.in l.
j.C.de præſcript.triginta anno.vbi is do
cet,non valere conſequentiam, res eſt,
per ſubhaſtationem vendita, ergo iuſto
precio. Prætérea dolus,qui re ipſa inter-
uenit,facit ſileſcere eam iuſti precij con
ſiderationem, cum pro conſtanti allege
tur,enormiſsmam læſionem interueniſ-
ſe. Accedit ad hæ,quod habetur in l.pre
cia rerum.ff.ad leg. Falcid. vbi dum in
eius ſcrupi declaratione verſantur Do-
ctores,rem valere tantum, quanti vendi
poteſt:docent id eſſe intelligendum,niſi
de fraude appareat, & vbi eſſet enormis
læſio:quia his caſibus non procederet ta
lis regula,argumẽ.l.omnes.§. Lucius.ff.
quę in fraud.cred. ita vt ſimile diſponi
debeat,vbi res uenditur per ſubhaſtatio
nem iudice præſente, etiam obſeruatis
ſolennitatibus,debere uenditionem ſub
ſiſtere, niſi de enormiſsima læſione ap-
pareat. Ad hoc autem magis me inducit
ratio & fundamentum (quod tamen in
confirmationem contrariæ adſertur opi
nionis) ſubueniri hoc caſu etiam minori:
qui exiſtimem, ſimile diſponendum in
muliere,& uidua paupere,quale eſt exẽ
plum & thema aſſumptum:quæ cum ſit
perſona miſerabilis,eſt,quòd ei, vt pu-
pillo, accedatur, maximè vbi cum his
qualitatib.ſubeſt iuſtiſsima cauſa. Quod
autem narratum ſuprà eſt, ex ſubhaſta-
6 tione iuſtum præſumi precium,id eſt ſic
intelligendum,modò non doceatur op-
poſitum:quod fit,ubi de dolo re ipſe pa
tet. Item iudicis decretum tollit pręſum
ptionem doli ex propoſito, non autem

re

re ipſa: vt hæc opinio, ſi æquitatem ſpe-
7 ctes, habeat in ſe plurimum rationis: ſecundum quam Senatus Dolanus ſolet ex iuſtiſsimis cauſis ſancire, vt fiat nouum edictum, ac denuo res ſubhaſtetur. qui modus eſt longè humanior, probabilior, minuſq; partibus nocẽs, quàm ſi per reſtitutionem reſcinderetur ex integro, quod à iudice actum eſt. Nam etiam ſi edictum nouum fiat, poterit fortaſſe res minoris vendi, aut nemo erit, qui pluris eam licitabitur: & ita in nullo fiet emptoris primi cõditio deterior. Quinimò etiam ſi læderetur, hoc tamen non impediret eam noui edicti propoſitionem. Sic ex his concludo, potuiſſe iure talem mulierem reſtitui: & ita facio hanc concluſionem, vbi res eſt præſente iudice vendita, præcedente ſubhaſtatione publica, impediri actus reſciſsionem, niſi adſit aliqua iuſta cauſa, quę oppoſitum ſuadeat, & ob quam iudex videat actum debere reſcindi.

Ex probabili abſentia maior reſtituitur, vt etiam lapſo anno interdicto retinendæ (quod practici poſſeſſorium nouitatis vocãt) vti, & illud impetrare poſſit.

SVMMARIVM.

1 *Abſens etiam ex probabili cauſa procuratorem conſtituere compellitur.*

CAPVT CCCLXXVI.

ADmiſſum ab eodem Senatu memini maiorem, quò poſſet nouitatis mandatum (ita aiũt in praxi) proponere etiam lapſo anno, qui conceditur ad cã viam poſſeſſoriam intẽtandam. Eſt etiam interdictum poſſeſsionis retinendæ, vt ego poſſeſsionem meã defendam, intra annum impetrandum, cùm interdicta annalia ſint. Huius autem maioris ſupplex libellus hoc continebat, quod interim pendente illo anno fuiſſet abſens à prouincia, ac ſtatim lapſo tempore ad Senatum confugiſſet. Quibus ex aduerſo re-
1 ſpondebatur, debuiſſe ab eo procuratorem dimitti, qui ſuis rebus conſuleret, vt per Barto. in l. fin. ff. de reſtit. in integ. tum ꝙ nec per ſe, nec per alium, pendente illo anno, vlla eſſet vſus diligentia: à quo, aut ſaltem ſuo nomine fuerat iudex adeundus, & proponenda aliqua turbatæ poſſeſsionis querimonia, etiam ꝙ effectualiter mandatum nouitatis non impetraſſet. Sed tandem ſupplicanti hæſit Senatus, & ob abſentiam reſtituendũ declarauit: circunſpecta illa ratione, ꝙ procuratorem dimiſiſſe debuiſſet: cùm is actus cauſas nondum lapſas, ſed futuras inſpiceret, & à quo diuinari non potuit, eſſe ei litem mouendam. Sed cum hac qualitate reſtitutionẽ aſſecutus fuit, vt ad illud interdictum intentãdum admitteretur citra *reſtabliſſement*: hoc eſt, vt res non ſequeſtraretur, nec aliquid ex perceptis fructibus teneretur refundere lite pendente aduerſarius.

Subuentum per reſtitutionem ruſticis maioribus, ignauia cuiuſdã apparitoris publici læſis, à quo in exequenda eorum appellatione fuerat erratum.

SVMMARIVM.

1 *Apparitoris publici negligentia non debet obeſſe partibus.*

CAPVT CCCLXXVII.

OCcurrit & aliud, à ruſticis quibuſdam obtentam reſtitutionem, ꝙ apparitor, cui commiſerant curam exequendæ appellationis, quam hi emiſerant, duobus

bus diebus defeciſſet in illius mandati executione: quod eſt ſatis affine exemplum ei, quod ſuprà recenſuimus, vbi in ſimili caſu fuerat vno tantùm die erratum, ita vt non conſtituatur differentia vnius diei aut duorum, imò nec triũ aut quatuor, ſaltem quod ad moræ purgationem attinet, vt eſt in ea l. & ſi poſt tres, prææallegata. In hos verò ruſticos obijciebatur, quare tam negligentem, nec diligentiorem ſibi delegiſſent apparitorem, argum. l cum mandato. ff. de minorib. A quibus tamen reſpondebatur, nihil debere eis hoc caſu aſcribi, cùm
1 is publicus eſſet apparitor, & ita publico ac communi fungeretur officio. Ceſſabatq́ ex eo illa communis ratio, debuiſſe ab his in illum apparitorem agi: quaſi fruſtra id efficeretur, vbi nulla culpa hos ſequeretur. Et ex eo reſtitutionis auxilium tanto magis his eſſe indulgendum probauit Senatus.

Vbi quis ad inſtrumenti editionem ante litem conteſtatam tenetur, ſi inſtrumẽtum illud culpa amanuenſis deperditum fuerit, & demum poſtea repertum ſit, reſtituitur pars ad eius nouam editionem, etiam lite iam conteſtata.

SVMMARIA.

1 *Actor ad inſtrumenti, de nouo reperti, nouam productionem reſtituendus eſt, ſi nondum in cauſa concluſum fuerit.*

2 *Inſtrumenta vſq; ad concluſionem in cauſa regulariter produci poſſunt.*

CAPVT CCCLXVIII.

CVm in tertium litigaret Titius, iuſſum ei eſſ à iudice, exhiberet ceſsionis inſtrumentũ, quo ipſe ſe in reum vſurum expreſſim in ſuo libello deduxerat. cui iuſſui cùm vellet is ſatisfacere, talem ceſsionem deperditam reperit, quam tamen re vera ipſe primùm in eadem lite produxerat: quod planè teſtabatur amanuenſis, grafiarius vulgò nominatus: cuius aſſertione, in ſcripto actori data, de eo liquidò patebat. Cæterùm accidit, vt actore talem ceſsionem non exhibente, iudex reo id efflagitante declarauerit, denuo hunc ad illius ceſsionis exhibitionem non admittendum: demum lata ſententia hoc accidit, vt inopinatè amanuenſis, dum reuoluendis proceſſibus daret operam, eam ceſsionem pri-
1 mò exhibitam repererit. Quod vbi actori innotuiſſet, petiit à Dolano Senatu, ſe ad nouam illius ceſsionis productionem reſtitui, cùm maximè aſſereret, nõdum eſſe in cauſa concluſum: quem ad id reſtituendum ſine controuerſia probauit Senatus, idq; multis rationibus. Prima, quia huius culpa non fuiſſet inſtrumentum deperditum, vt ei nihil poſſet imputari, ſi id non exhibuiſſet, cùm hoc præcepiſſet iudex: imò ſi cui erat culpa adſcribenda, debebat in amanuenſem reijci, qui cùm verbo, tum etiam ſcripto fatebatur, ſe inſtrumentum tale ab actore habuiſſe: præterea patebat, fortuitò & inauſpicatò repertum de nouo, vt ex eo ceſſaret omnis malitia, & ſiniſtra in actorem ſuſpicio, ꝙ is hoc inſtrumẽtum celare voluiſſet. Id etiam, ꝙ nondum eſ-
2 ſet in cauſa concluſum, plurimũ fomenti tribuebat reſtitutioni, cùm regulariter vſq; ad cõcluſionem in cauſa poſsint inſtrumenta produci, vt in c. cùm Ioannes eremita. extra de fide inſtru. Porrò neceſſariam reſtitutionẽ nemo inficiabitur, qui ad id animaduerterit, quòd per ſententiam iudex declaraſſet, hunc denuo ad illius ceſsionis exhibitionem non eſſe admittendum, vt eſſet huic per reſtitutionem medendum: citra quam etiam capite alio audiri non poſſet, quia expediens fuerat, ante litiſconteſtationẽ tale inſtrumentum edere, quò poſſet, hoc viſo, deliberare reus, an vellet liti cedere, an verò cõtendere: quod mouerat

iudi-

iudicem, qui eam exhibitionem iuſsiſſet fieri, argu.l.j. ff.de edendo.& quia actor exprcſſerat, ſe tali ceſsione vti velle, ita vt talis regula, per quam diſponitur,poſſe vſq; ad concluſionem edi inſtrumentum, locum non habeat in his, quæ ſunt ante litem conteſtatam edenda.

Quid ſi tale inſtrumentum non exhibuiſſet maior ante litem conteſtatam,an admittatur, vt demum producat, vbi prius expediuiſſet ſcire, quid in eo cōtineretur, quia poſſet reus liti cedere, vel vlterius contendere?

SVMMARIVM.

1 *Inſtrumenta de nouo reperta, etiam lata ſententia, exhiberi poſſunt.*

CAPVT CCCLXXIX.

SEd effingamus, ꝙ is actor primùm talem ceſsionem nō exhibuiſſet, qua tamen ſe vti velle in libello declaraſſet. ſi cùm mandatum ei eſſet exhibere eam, non feciſſet, allegãs deperditum inſtrumenrum ceſsionis, an ſi poſtmodum id recuperarit, ſit ad eius nouam productionem admittendus? In quo quorundã erat iudicium, reſtituendum non eſſe: quaſi ei deberet imputari, propoſuiſſe inſtrumento ceſsionis vti velle, cùm tamen illud non haberet, & qui conſultius ac diligentius rem expendiſſe apud ſe debuiſset: imò qui etiam partẽ aduerſam eo medio expenſis grauaſſet: cui, ſi ante litem conteſtatam,& vbi ab eo peteretur, fuiſſet iuxta præceptum iudicis oſtenſa ceſsio, fortaſse liti ceſsiſſet. Hæc tamen nullo modo viſa ſunt concludentia, per quæ à reſtitutionis beneficio repelleretur, cùm abnegari non poſsit inſtrumentum de nouo repertum hoc caſu fuiſſe: quo capite lex habet pro indubitato, de nouo reperta inſtrumenta poſse etiam lata ſententia,
1 exhiberi, vt plenè per Doct. in l.admonendi. ff.de iureiur. & l.Imperatores.ff. de re iud. quod ſuprà fuſiſsimè declarauimus. Hic etiã exiſtimaſse potuit apud ſe eſse tale inſtrumentum, quia prius illud vidiſset & legiſset: & hac cauſa inductus eius in libello mentionem feciſſet: quod vbi poſtmodum reperire tentaret, vt iudicis præcepto acquieſceret, tunc deperditum repererit. hoc quippe ſolet paſsim accidere his, qui negotiis intricantur. Ex quibus planè ſubducitur contraria argumentatio, ante litem conteſtatam opus fuiſse eam ceſsionem exhibere: quæ etiam ſi vera ſit,non tamen ſequitur, quin poſsit, imò debeat reſtitui, vt ad eius exhibitionem poſtmodum admittatur ex iuſtis illis cauſis, iudicem ad id inducentibus.

Reſtituitur communitas contra erroneam confeſsionem & falſum conſenſum à procuratore, quem in lite poſſeſſoria conſtituerat, præſtitum.

SVMMARIA.

1 *Procurator etiam liber domino ſuo præiudicare nequit, vbi enormis læſio ex actu reſultat.*
2 *Dolus ſub remiſſione generali nunquam includitur.*
3 *Communitati læſæ lex in conferendo reſtitutionis beneficio plus fauet, quàm maiori.*

CAPVT CCCLXXX.

VEnimi excitatam poſſeſſoriã litẽ inter cõmunitates duas, quarum præcipua diſceptatio cōſiſtebat in iure vſus paſcendi. cæterùm cùm inter has fuiſset aliquo tempore

tempore diſceptatum, accidit, vt qui ab vtraque cōſtituti in ea lite procuratores fuerant, ambo tali inſtantiæ poſſeſſoriæ renunciaſſent, cum hac expreſſa declaratione, quòd vtraque communitas eo iure paſcendi gauderet, quo nunc & hoc tempore fruebantur: cùm tamen ad eũ actum & talem conſenſum præſtandũ nihil eſſet demandatum procuratoribus quibus nihilominus ſpeciali ad id opus fuiſſet mandato. Quæ cùm ad aures veriuſque communitatis perueniſſent, viſum fuit vni ex his tali conſenſui reclamandum, quia antea nullum ius paſcendi alteri communitati competeret, ſaltē in eo loco, cuius erat diſceptatio: quæ ramen ratione illius conſenſus maneret in poſſeſsione illius iuris, & per quam eſſet tacito conſenſu approbata & confirmata detentio ſeu occupatio aduerſæ partis, à qua iniuſtè inhærebatur illi iuri paſcendi: ita vt aduerſus eum conſenſum ſic inconſultè à procuratore præſtitum, non habito ad id ſpeciali mandato, peteret hæc communitas ſe reſtitui. quæ primùm ab eo beneficio repellebatur, ꝙ talem & tam improuidum ſibi procuratorem delegiſſet, argu. l. fin. C. de acquir. poſ. & in quem, cùm poſſet regreſſum habere, videbatur iudicandũ, quod actum erat, deberet ſubſiſtere. Probauit tamen Senatus, reſtitutionem eſſe dandam: quem inter cætera hoc mouit, ꝙ talis procurator planè exceſsiſſet fines ſui mandati. ad hoc enim fuerat conſtitutus, vt eius communitatis poſſeſsionē tueretur: quam non ſolùm non defenſauit, ſed etiam planè eneruauit, & in ad

1 ſam partem (cui nullum ius competebat) tranſtulit: ad quod facere videbatur, quod alio loco lex diſponit, etiam procuratorem liberum non poſſe præiudicare dominino, vbi enormis læſio ex actis reſultaret, argum. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. Eſt doctrina Decij in l. contractus. ff. de reg. iur. vt etiam ſimile diſponatur in remiſsione generali, ſub

2 qua nunquam includitur dolus, vt per Bartol. in l. Pomponius. ff. de neg. geſt. & in l. quidam decedens. in principio. ff. de adminiſtratione tut. per Angel. conſi. 144. incipiente: Reuocatur in dubiũ. Sic cùm ea læſio eſſet manifeſta, & admodum grauis præiudicij, quia de paſcēdi iure tractaretur, quod eſt perpetuum, non ab re reſtituendam communitatē fuit iudicatum: & admiſſa eſt ad litis cœptæ proſecutionem, nulla conſideratione habita illius conſenſus, ita à procuratore præſtiti, in quem fuit reſeruata actio alteri communitati, in cuius fauorem is cō ſenſerat. Nec id iniuria: cùm ipſe eã ita deluſiſſet: & quia ſit æquum, vbi tuo fa-

3 cta offendor ego, vt à te damnum & intereſſe conſequar. Fuit autem tanto magis hæc reſtitutio indulta, quod læſa fuiſſet communitas, cui lex adhuc plus fauet in reſtitutione indulgenda, quàm maiori, vt à nobis fuſius poſtmodum explanabitur.

Reſtituitur maior ex cauſa, hoc capite declarata, aduerſus omiſsionem facti, quod in libello articulari ab eo debuerat.

SVMMARIA.

1 *Enormi læſione probata reſtitutionis beneficio maior gaudet.*

2 *Libellus incertus & ſubobſcurus admittitur, vbicunq; ex facto rei incertitudo cauſatur.*

3 *Incertitudo quæ iure fundamentum ſumit ab actore, eodem etiam incertam rei exceptionem admittit.*

CAPVT CCCLXXXI.

Reſtitutionem reneo memoria à maiore quodam imploratam, quia is omiſiſſet neceſſariam cuiuſdam facti poſitionem, quod tamē fuerat omnino per ſcripturas ſuas, in quadam lite ſubhaſtationis bonorum productas, articulandum

Qui ſupplicans alter erat ex his, qui ſe illi principaliter oppoſuerant: & à quo pro confutatione intentionis actoris deducendum fuerat, ꝙ is actor integrum debitum peteret, tanquam eſſet abſolutè & ex integro hæres, cùm tamen re vera eſſet ei cohæres: ita vt malè & ineptè ageret, à quo totum debitum peteretur, cùm eſſet ei ſolùm dimidiata pars debita. Proponebatur autem ab hoc ſupplicante, quòd tam incertè & ſubobſcurè actor libellum ſuum concepiſſet, vt commodè & opportunè non potuiſſet is intelligere aut extricare, pro qua parte ſe hæredem gereret, imò ſic fuiſſe libellum cõfuſum vt in totum videretur hæres eſſe: ex quibus hic ſe petebat reſtitui in integrum. In quem hoc vnum pro euertenda reſtitutione conſiderabatur, quòd ea incertitudo libelli nihil eum poſſet iuuare: quia ſi agnoſcens eam incertitudinem, dubitaret, an hic in totum vel pro parte vellet ſe hæredem dicere, erat quòd is eum cogeret, vt id explanaret, & dilucidè declararet, arg. l. antepe. ff. de interrog. act. vbi pro iudicij fundamento ſolent hæc & ſimilia concipi interrogatoria, an ſit hæres, & pro qua parte? Sed, hoc non obſtante, Senatus reſtitutionem indulgendam ſanxit: id vnum in eam rem ponderans, quòd ex hoc facto, ita omiſſo, reſultaret peremptoria exceptio, quę quod ad dimidiatam partem debiti ſpectabat repelleret præfatum actorem, ita vt ex eo reſultaret magna læſio, ob quã maio-
1 ri ſubuenitur, cùm ſit hæc iuſta cauſa. Nam aliàs eſſet iniquum, me ad id adigere, vt ego tibi integrum ſoluam debitum, cùm tamen tenear tantùm ad dimidiam partem, nec tu plus ea poſſis exigere, & qui dolo malo facias petere, quod debeies reſtituere, arg. l. dolo facit. ff. de doli excepti. Nec etiam abſurda cauſa hæc iudicata eſt, ꝙ hic actor ſubobſcurè libellum formaſſet: quia ſi apertè & lucidè mentem ſuam declaraſſet, potuiſſet ſupplicans iuxta intentionem ſuam reſpondere: vbi cùm incertus eſſet, putauit fortaſſe ob verba, ſic dubia, ꝙ hic ſe pro dimidiata parte hęredem gereret.

2 Ad quæ facit vulgata illa iuris regula, quòd vbicunque incertitudo cauſatur ex facto rei, libellus incertus admittitur vt in l. 1. ff. quorum leg. Quæ etiam ex oppoſito ſic declarari poteſt, vt vbi talis
3 incertitudo fundamentum ſumit ab actore, ſimili iure ſit toleranda exceptio incerta, & cui ſit facilius medendum, ſi in ea aliquis error agnoſcatur.

Maior dolo & calumnia partis aduerſæ deceptus reſtituitur, vt quę ad ſui iuris & litis reſtaurationem ſpectant, deducat.

SVMMARIVM.

1 *Mulier ſi producendi literas in iudicio alteri demandauerit, iiq; negligenter & non ſatis bona fide in officio commiſſo verſatus fuerit, reſtitutionem impetrat.*

CAPVT CCCLXXXII.

INtentauerat quidam apud ordinariam balliui Dolani ſedem, litem ſubhaſtationis bonorum: cui liti vbi ſe oppoſuiſſet mulier, prætendens collocationem cenſus annui, quem ſibi aſſerebat debitum, hæc ſciens eſſe vnum ex collitigantibus, qui ſimili cenſus collocationi innitebatur, ita apud hunc egit, vt is ſuſceperit hanc prouinciam, ſe exhibiturum in ea lite ſcripturas huius mulieris nomine, & ſe per has concluſurum ad illius cenſus collocationem. Cæterùm hic ſuę promiſſionis fortaſſe immemor, aut neſcitur, quo aliàs motus ingenio, ſuas ſcripturas edidit, nec aliquas pro ea muliere produxit, ita vt interim exhibendarum ſcripturarum lapſus fuerit terminus. Quod cùm mulieri renunciatum eſſet, timens hæc, ne ſic effluxo tempore à ſuo cenſu excideret, confugit ad Senatũ Dolanum: petens, ſe reſtitui ad ſuarum ſcri-

ſcripturarum productionem, vel eá ratione, quòd eam deluſiſſet litis cõſors: per quod ſatis ex oppoſito aſſerebat, teſtatam eſſe ſuam diligentiam, & hunc fuiſſe ei animum ſcripturas prius exhibere. In quam è diuerſo opponebatur, non debuiſſe tam facile illi credere, potiſsimum in re, quæ eam tangebat: imò in ea diligentius ac circunſpectius verſari: & ſi quid damni ei ob id immineret, debere in illum agere, & de ſua promiſſione ipſum conuenire, arg. l. j. ff. de pac. Viſum tamen eſt credibilius, vt huic reſtitutio concederetur, cùm maximè doceret ipſa, in promptu cenſum ſibi eſſe debitum, & iam à longiſsimo tempore conſtitutum, de quo per inſtrumentum planè conſtabat: quo cenſu inhumanũ fuiſset eã priuari, quòd ſuas ſcripturas non exhibuiſset, cùm etiam tunc nondum eſset proceſsus inſtructus, ſed elapſus tantùm terminus, intra quem tenebantur partes ſcripturas collocatorias producere: ita vt penè in nullo viderentur lędi alij collitigãtes, nec alteri quàm huic ſupplicanti damnum ineſse, cum qua fortaſse ſic doloſè egerat conſors, & eo animo, vt à cẽſu ſuo excideret. Sic veritatis cenſus ſpes in conſorte collocata, & fragilis mulieris ſexus ad credulitatem omnino pronus & procliuis, mouerunt Senatum Dolanum, quò eã reſtitutionem cõcederet. Quę omnes cauſæ, potiſsimum ſic copulatæ, iuſtiſsimæ ſunt.

Contra apparitoris negligentiam, quia is officio publico fungatur, maior reſtituitur.

SVMMARIA.

1 *Actus infirmatur, vbi peccatum eſt in forma.*

2 *Actum vtiliter non extinguitur aut alteratur propter ſubſequens inutile.*

CAPVT CCCLXXXIII.

QVI principaliter ſuſcitauerat litem ſubhaſtationis bonorũ, commiſerat negotium cuidã apparitori, vt is iuxta formam ſtatutorum Burgundæ prouinciæ, quatuor proclamata, quæ vocant edicta, ſecundum tempus, ad id à ſtatuto limitatum, curaret fieri: qui confidens ab apparitore omnem formam obſeruatam, & nihil eius ſolennitatis quam ſtatutũ deſiderabat, prætermiſſum, proceſsit in ea lite vſque ad calculum ferendæ ſententiæ. Cæterùm dum is acta eiuſdem litis apud ſe euolueret, ac perſpiceret, an num optimè, & vt decebat, inſtructus eſſet proceſsus, tunc ei patuit primum edictum malè, & contra ſtatuti formam fuiſse conceptum: quod cùm eſset intra dies quindecim notificandum, & publicè promulgandum, diſtulerat apparitor vſque ad decimumoctauum diem: per quod planè vitiabatur tale edictum, & quæ poſtmodum fuerãt ſubſecuta, cùm non eſset obſeruata forma, præcisè per ſtatutum introducta, iuxta illud, Vbi
1 peccatum eſt in forma, actum planè infirmari: vt is ob talem apparitoris negligentiam agnoſceret opus eſse denuo noua & alia litis intentatione, niſi reſtitutionis beneficio admitteretur, ad nouã eius prioris edicti promulgationem, ad quam petijt ſe ita reſtitui: inter cætera proponens, quod is publico officio fungeretur, vt ei nihil eſſet imputabile, cur talem ſibi delegiſset, quia probè exiſtimaret, benè, & vt decens eſset hũc verſaturũ, cùm etiam (ita vt re vera erat) is ſimiles lites, & quæ ad edictorum obſeruationem ſpectabãt, ad amuſsim primùm tractaſset, nulla negligentia commiſsa. quæ omnia reſtitutionem talem concedendam ſuaſerunt: & hic admiſſus eſt, qui de nouo primum illud edictum repeteret ac renouare, & iuxta ſtatuti formam curaret denuo confici. quod cùm ex cauſis præſcriptis viſum fuit rationabile, tũ & alijs duabus, quia nulla alia eſset in ea lite nullitas, cùm

Ee 2 cæte

cætera edicta optimo eſſent ordine concepta: vt quod erat ſic vtiliter actum, nõ deberet extingui & alterari per inutile aliud, arg. l. græcè. §. illud. ff de fideiuſſ. quia cùm plures eſſent in ea lite aduerſum hunc impetrantem opponentes, nemo tamen horum eam nullitatem primi decreti obiecerat, vt non videretur in tanto his præiudicari, vbi concederetur reſtitutio, quàm ſi ij in lite illud deduxiſſent, & ſuper eã nullitate ius ſibi fieri expoſtulaſſent.

Vbi maior ex iuſta cauſa probabiliter ignorauit, ad quẽ appellare deberet, & ob id ad alium iudicem, quam deceret, prouocauit, ac interim lapſa ſint exequendę appellationis tempora, ad vtrunque is reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Mandatum non præſumitur, niſi de eo appareat.*

CAPVT CCCLXXXIIII.

DVM apud eundem Senatum Dolanum verſarer, accidit ſimile huiuſmodi exemplum: Qui tunc patriæ Burgundæ irenarcha erat, quem ibi vulgato ſermone Marſchallum nominant, delegauerat cauſam tãquam irenarcha cuidam ſuæ familiæ nobili, vt is de ea lite cognoſceret, & eã apud ſe tractaret. fungebatur etiam tũc is irenarcha alio officio balliuatus ſuperioris in eadem prouincia, in qua verè is eſt iudex ordinarius, & ita ordinarias cãs tractans. Quod non ab re ſic declaro, quia vis negotij, de quo ſtatim agetur, dependet à delegatione cauſæ: puta, an tanquam ordinarius, an tanquam irenarcha eam commiſiſſet: cuius vtroque; caſu eſt ſeparata iuriſdictio: quia vt irenarcha nullã habet in ea prouincia cauſarum cognitionẽ, niſi in certis, ſpecificis, & limitatis caſibus, in quibus non erat annumeratus is, quem ipſe ſuo nobili tractandum & decidendũ commiſerat: ſic cùm proceſſum eſſet in ea lite, tulit delegatus Iudex certam interlocutoriam: qua reus ſe grauatũ ſentiens, ad iudicem ordinarium eiuſdem balliuatus ſuperioris appellauit, & ita ad eundem delegantem, non tamen tanquam irenarcham, ſed balliuum ſuperioris ſedis. quam appellationem ſic emiſſam hic demum expendens, & apud ſe examinans, an, vt decuerat, eam intro duxiſſet, cognouit debuiſſe ab eo ad ſupremum Senatum appellari, attenta cauſæ delegatione ab irenarcha procedente, qui haud dubiè ſubeſt Senatui Dolano, cùm is nullum alium ſuperiorem ibi agnoſcat. Sed cùm hic error detegeretur, iam exciderant integra exequendæ prouocationis tempora, ita vt huic expedierit reſtitutionem à Senatu impetrare, ne aliàs in appellatione ſuccumberet. Quem reſtituendum determinauit Senatus ad ſuæ appellationis apud eundẽ Senatum nouam introductionem & proſecutionem. Hunc autem mouit, quòd inualida eſſet talis delegatio, quia non potuiſſet tanquam irenarcha ſimilem cauſam delegare, vt quæ eſſet apud ordinarium tractanda. vt plurimum negotij faceret talis iuriſdictionis defectus, Erat & aliud, quòd hic appellans non viderat delegationem, ita vt probabiliter ignorare potuiſſet, ad quem appellare deberet. Quæ duo ſic Senatum mouerunt ad talem reſtitutionem indulgendam: ſed inter cæteras rationes prior viſa eſt concludentior, cùm re vera finalis non omnino apta ſit: quia illi videbatur adſcribendum, qui ab initio ſibi delegationẽ oſtendi non petijſſet, cùm ipſe talem pro
1 iudice non agnoſceret, ſaltem agnoſcere non deberet: quia non præſumitur mandatum, niſi de eo appareat, vt in l. vnica. C. de mand. princip.

Aduer-

Aduerſus errorem, qui ex actorum inſpectione manifeſtè detegitur, reſtituitur maior.

S V M M A R I V M.

1 *Omiſſa concluſione proceſſus nullus eſt.*

CAPVT CCCLXXXV.

LAta prouiſionali (quod aiũt) ſententia, & facta à Iudice declaratione, eſſe à partibus in lite concludendũ, appellauit ab ea ſententia, qui condemnatus fuerat. Cæterũm cùm in eſſet appellationis dies, eſſetque iudicialiter deducenda appellatio, non adfuit appellans iudicio, hac (vt præſumitur) mente, quò litem in longius protraheret: cuius demum prouocatio ob contumaciã ipſius deſerta pronunciata eſt. Porrò qui vicerat, deſiderans eius litis accelerationem, curauit denuò aduerſarium citari, vt in principali negotio procederet, & iuxta interlocutoriæ formam ad cauſæ concluſionem deueniretur: inconſultè tamen & præmaturæ petiit ille, ſe ad ſui proceſſus exhibitionem admitti, idque præpoſtero ordine. fuerat enim ordinandum iuxta formam interlocutoriæ, vt cogeretur aduerſarius ad concluſionem in ea cauſa faciendam. qui error cùm manifeſtè ex actis deprehenderetur, fuit per reſtitutionis beneficium purgatus, & hic admiſſus, vt in cauſa poſſet concludere: qua omiſſa, nullus alius fuiſſet proceſſus, vt eſt in l. prolatam, ad id vulgatiſſima. C. de ſenten. interloc. om. iudic. Sed cùm hic error ſupinus eſſet, & obtuſum admodum hominem repræſentans, declarauit Senatus, vt proceſſus expenſas ſufferre teneretur.

Vbi erroncè maior curauit in inuentario deſcribi res, quę hereditarię non erant, aut ſi inuentario inſerere aliquas omiſerit reſtituitur.

S V M M A R I V M.

1 *Hæres ex iuris communis diſpoſitione inuentarij priuatur beneficio, ſi res inuentario inſerendas omiſerit, aut non inſerendas adſcripſerit.*

CAPVT CCCLXXXVI.

SI maior ſe hæredem ſub inuentarij beneficio geſſerit, & in inuentario res aliquas erroneè deſcribendas curarit, cùm tamen non eſſent hæreditariæ, aut ſi etiam quaſdam alias, probabili ductus errore, omiſerit: poterit is ex clauſula generali reſtitui, vt eas detrahat, aut adiiciat, ne aliàs priuetur beneficio in-
1 uentarij, à quo excideret iuris cõmunis diſpoſitione inſpecta, vt per Ang. in l. 2. §. ſtipulatio. ff. ſi cui plus quã p l. Falcid.

Subuenitur maiori, qui ignorans ſibi delatam hereditatem, eam intra annos triginta non adiit.

S V M M A R I V M.

1 *Maiori non minus, quàm minori propter iuſtam ignorantiam ſuccurritur.*

CAPVT CCCXXXVII.

EX generali illa clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, hæres reſtituitur, qui intra annos triginta hæreditatem non adijſit, vbi ſibi delatã igno-

raſſet, vt per Bar. in. l. 1. §. ſi ppter. ff. de
itinere actuſque priuato. ita Ludo. à Pō
te in l. fina. C. vnde cog. per gloſ. in. l. ſi
ſic. ſub verbo, ſeruitus. ff. quibus mo-
dis ſeruit. amit. nec in hoc conſtituitur
diſcrimen inter minorem & maiorem:
quia vt minori ob ignorantiam iuſtam
ſuccurritur, ſic & maiori. quod ego ſu-
1 prà latiſſimè & diffusè examinaui, vbi
tractatus fuit articulus, An ob iuſtam &
probabilem ignorantiam minor ſeu ma
ior debeant reſtitui?

Admittitur maior, lapſo termino iudiciali, ad editionem inſtrumenti, imò etiam iam lata ſententia.

SVMMARIVM.

1 *Sententia non aliter reſcinditur, niſi per inſtrumenta de nouo reperta.*

CAPVT. CCCLXXXVIII.

DVobus maioribus inter ſe liti-
gantibus, vbi horum alteri
iunxiſſet iudex, vt alteri parti
inſtrumentum, quo is ſe vſu-
rum propoſuerat, ederet, ſi demum lata
fuerit ſententia, nōdum edito tali inſtru
mento, poterit hic qui eius exhibitionē
prætendebat, petere, vt in eo reponatur
ſtatu, in quo prius conſtitutus fuerat an-
te ſententiæ pronunciationem, & ad id
tempus reduci, quo fuit parti iniuncta
talis editio, ac vt pars compellatur ne-
ceſſariò ad eam editionem: cui ſi ſatiſ-
feciſſet proculdubio (vt ab eo aſſeritur)
obtinuiſſe is ſententiam: quam reſtitu-
tionem Bart. dandam teſtatur in l. argen
tarius. §. fina. ff. de eden. vbi non eſſet ſol
uendo talis aduerſarius: volens ex op-
poſito, ſi ſoluendo eſſet, poſſe in eum via
ordinaria agi, hoc eſt, vt qui obtinuit
ſententiam, non debeat gaudere fructu
ſententiæ: & ei hoc in executione pro-
ponere, quòd non alia ratione vicisſet,
niſi quia non ſatisfeciſſet editioni illius
inſtrumenti. Ego verò ſum huius ſniæ
vt vtroque caſu, ſiue ſoluēdo, ſiue non ſol-
uendo ſit, cōpetere debeat reſtitutio in
integrum. Me autem in eam ducit opi-
nionem, quòd ambobus caſibus iuſta
cauſa ſuadeat concedendam. Nam cùm
hic à tali exhibitione ceſſarit, eſt quod
ei imputetur. Huic etiam ſupplicanti
aſcribitur, cùr ante ſententiæ pronun-
ciationem non coegerit hunc ad illius
inſtrumenti editionem: quod facilè via
ordinaria præſtitiſſet: non autem tam
ſupinè & improuidè ſic in eo verſari, vt
pateretur diuini ſententiam. In quibus
duabus culpis eligitur media quædam
via, ex qua deducitur iuſta reſtitutio-
nis concedendæ cauſa, cum potiſsimum
prior culpa ſit longè alia grauior & præ
gnantior, quippe quæ ex contumacia
procedat. Nec mihi placet illa Barto. cō-
ſideratio, poſse in alium agi, vbi eſſet
ſoluendo, nec eſſe opus reſtitutione:
quia neceſsariò ſententia reſtitutionem
inducit, quæ non aliter reſcinditur, niſi
per inſtrumenta de nouo reperta, vt eſt
1 in l. diuus. & l. imperatores, ff. de re iu-
dica. & quòd ſoluendo vel non ſoluen-
do ſit, non impedit reſtitutionem.
Præterea ſi hic via ordinaria ageret, ſic
neceſſariò deberet concludere, contra
ſe fuiſse latam ſententiam ob ceſsatio-
nem ab exhibitionē inſtrumenti: de quo
vix aliter patere poſset, quàm per vi-
ſionem proceſsus, cùm hæ eſsent par-
tes iudicis, expendere & examinare, an
ſi tale inſtrumentum productum fuiſ-
ſet, potuiſset aduerſarius ſuccumbere.
Hac autem via nulla melior altera, &
1 quæ aptior ſit, eligi poteſt. In quo ve-
lim conſideres, nonne id longè facilius
& commodius efficeretur per reſtitutio
nem in integ. quàm ſi pars ordina-
rio remedio egerit? ita ſanè
& hoc quilibet, qui ius
calluerit, ſanè mi-
hi fatebi-
tur.

Maior impeditus teſtes aut inſtrumentum in quadam ſua lite producere, reſtuitur, vt productioni tali ſatisfaciat.

SVMMARIVM.

1 *Maior teſtes aut inſtrumentum producturus ſi impediatur, an reſtitui debeat, ſi iudicem ante ſententiam de tali impedimento certiorem non fecerit.*

CAPVT CCCLXXXIX.

SOlet deniq; maiori per reſtitutionem ſubueniri, lata in eum ſententia, vbi is ſe iuſtè impeditum fuiſſe docet, quo minus teſtes ſeu inſtrumēta in ea cauſa produxerit, quod eſt ſingulare Innocentij dictum in cap. vltra tertiam, extra, de teſtib. & Speculatoris ſub titulo de exec. ſenten. §. poſtremo. Caſtrenſ. in l. Imperatores. ff. de
1 re iudicata. Quod tamen ſic hi aſſerunt intelligendum & declarandum, vbi is iudicem ante ſententiam de tali impedimento certum feciſſet: non autem aliàs reſtituendum. Qui an in eo verum doceant, examinemus. His autem adeſſe poteſt, debuiſſe id ante ſententiam iudici à parte manifeſtari, quia veriſimiliter ipſe ſubduxiſſet impedimentum, & prouidiſſet examini teſtium, ſeu inſtrumētorum productioni. E diuerſo ſuadet reſtitutionem dandam, etiam quòd iudicem non adierit, illa ſola impedimenti conſideratio: quia vt ſuprà à nobis ampliſsimè eſt edoctum, iuſtū impedimentum, ſiue minorem ſiue maiorem inſpexeris, cauſat reſtitutionem in integrum, vt hic, quia ad iudicem non confugerit pro ſummouēdo impedimento, non debeat talem à reſtitutione ſecludere, cùm ſemper dicatur impedimenti cauſa durasse. Mihi tamen magis placet præſcripta limitatio, quæ vel ex eo confirmatur; quia cùm hic ſciret, ſe impeditum, & poſſe tali impedimento à iudice obſiſti, negligenter egiſſe cenſeatur, qui ad iudicem non confugerit: ita vt talis negligentia ſit inexcuſabilis: niſi fortaſſe is proponeret, ſe etiam impeditum fuiſſe, dum ad tribunal iudiciarium confugeret. Sed maiori negligenti, vbi potiſsimum nulla ſubeſt excuſandæ negligentiæ cauſa, lex non adeſt, imò potius ob illam negligentiam puniendum ducit. huic autem planè aſcribitur, quare ſic iudicis officium contempſerit, quod tamen facilè is aſſequi poterat.

Competit maiori reſtitutio ex generali clauſula, vt ſi atteſtationes perdiderit, iterum teſtes examinentur, ac hi recipiantur, quos prius iudex reiecerat.

SVMMARIA.

1 *In cauſa criminali cùm probationes coarctandæ non ſint, admittitur reus ad criminis excuſationem, etiam lata ſentētia.*
2 *In criminalibus dilatio indulgetur amplior, quàm in ciuilibus.*
3 *Periculum vbi maius verſatur, ibi maior adhibetur cautio.*

CAPVT CCCXC.

EX eadem generali clauſula cōpetit maiori reſtitutio, vt deperditis atteſtationibus iterū ante ſentētiam teſtes examinentur, item vt teſtes recipiantur, quos vltra numerū productos iudex primùm reiecerat ad refrenandum & cohibendum teſtium numerum. Quod poſtremum ego quandoque in praxi eueniſſe memini tam in criminali, quàm in ciuili materia. Fuit autē criminalis exēplum huiuſcemodi: Quidā accuſatus criminis hæreſeos produxerat in ſuā defenſionē pleroſq; teſtes, & lōgè plures ſuper quibuſdā

 articu-

articulis, quàm admitteret ordinatio principis. quod iudex officio cōpeſcuit, reiectio ſuperfluo tali numero. Cæterùm cùm viſitaretur decidendus proceſſus, hoc patuit, teſtes primùm examinatos non plene, immò imperfectè de illius rei innocentia depoſuiſſe. Quod vbi is reſciit, petiit ſe reſtitui, vt de nouo admitteretur ad illorum teſtium productionem, qui à iudice reiecti fuerant Ad quod fuit planè admiſſus: & longè minor viſa eſt in eo dubitatio, quod ad iudiciū criminale attinet, quàm in ciuili:
1 quia etiam lata ſententia admittendus eſt reus ad criminis excuſationem. l. diui fratres. ff. de pœnis, nec ſunt ei probationes anguſtandæ, arg. l. quamuis. C. de hæret. & Manic. Quo fit, vt lex amplio
2 rem dilationem tali caſu indulgeat, quā cùm ciuiliter agitur, l. fin ff. de feriis. Id
3 autem fit, quia vbi maius cernitur periculum, ibi maior eſt cautio adhibenda. Sed hoc in ciuili lite eſt admodum dubitabile: & qui ſenſerūt eo caſu reijciendam reſtitutionem in integrum, exiſtimarunt ordinationem principis præfigentem certum numerum teſtium, qui ſuper vno articulo tantū examinari debeant, eſſe intelligendam, vbi ciuiliter agitur: ſecus ſi criminaliter: moti, quòd nunquam in cauſa criminali concludatur in lite, ſiue accuſatum, ſiue accuſantē inſpexeris, vt in l. 1. §. ſi quis vltro. ff. de quæſtio. Quibus eſt menti ſuis vti probationibus, etiam ſi aliqua nouiter euenerint. In ciuili autem iudicio res non eſt ab omni dubitatione aliena, quia parti primùm videtur aſcribendum, quæ nō elegerit eos teſtes, qui poſſent de negotio aptè deponere. Hoc enim paſſim toleratur, vt qui eſt teſtes pro ſe producturus, poſſit ante eam productionē videndos articulos, ſuper quibus ſint examinandi, his proponere, & ab his intelligere, quid & de quo recordentur, & ita ſem id ſuum examen metiri. Sed quia ex vnius ore poteſt quandoq; frigidum & calidum emitti, & ita teſtis aliter deponere, quàm prædeclaraſſet, ideo videtur reijciendus. Immò non iudicatur præcedens ratio omnino tuta, & quæ ſit concludens. immò quòd debeat ceſſare reſtitutio, nec ſint teſtes alij examinandi, facit, quod omnis curſus dilationem, quæ præſtituūtur ad probationes in lite faciēdas ſit tunc, cùm imploratur reſtitutio, finitus, ita vt non debeat alia dilatio dari, ne alias euertatur omnis iuris diſpoſitio. nam ſi paſſim admitteretur hæc teſtium examinatio, vix vnquam imponeretur finis litibus: quia ſemp proponeret pars, ſibi adhuc alios eſſe teſtes, quorū eſſet vſura teſtimonio. Præterea hæc noua examinatio peti non poteſt, niſi publicatis, & viſis partium atteſtationibus. quomodo enim hic ſcire aliàs poſſet, quid teſtes ſui depoſuiſſent? Quòd ſi acceſſerit publicatio, non eſt tam faciliter concedendum aliud examē ob teſtium corruptelam, & ſubornationem eorum, quæ ſūt nota, vt eſt in cap. fraternitatis. extra de teſtibus. Atque hæ rationes tam ſunt veriſſimæ, vt ego putem non eſſe dandam in ciuili lite reſtitutionem, niſi id ſuaderet vrgentiſſima cauſa, per quam præſcriberetur præſcripta fundamenta, quæ procedunt, ſi iuris rigorem attenderis. Quæſtionis autem noſtræ ſumma verſatur in reſtitutionis beneficio, quod eſt extraordinarium. hoc autem in exquirendo quæ nam ſit iuſta cauſa, pendet à iudicis officio. Maiore verò ſic ſimpliciter petente ſe reſtitui, vt poſſit nouos teſtes examinandos curare, quia qui pro eo depoſuiſſet, ſuam intentionem non probaſſent, nullo alio allegato, haud dubiè non eſſet ei quouis modo accedendum, quia nulla iuſta cauſa moueretur: quod ſecus eſſet, ſi proponeret, ſibi neceſſariam eſſe talem examinationem, quia rei magnæ, & quæ grauis ſit ponderis, ſit quæſtio, puta, ſi de toto eius ageretur patrimonio. Hęc enim cauſa magis moueret iudicem ad reſtitutionem concedendam, quàm ſi de re vili contenderetur, argum. l. ſcio. ff. de reſtit. in integ. Si etiā ab hoc allegeretur, quòd de nouo hi teſtes ſuperueniſſent, nec prius ſciſſet hos de ſua referre poſſe teſtimonium, poſſent hæc, & ſimilia alia iuſtam cauſam indu-

inducere: & ſine qua, ac quæ ſit prægnãs admodum, concedi non deberet reſtitutio in integrum. Atque ego ſic ſentio.

Si maior velit reſtitui, quia dũ penderet annus, interdicti poſſeſſorij intentati, non formarit oppoſitionem aduerſus impetrationem gardiæ, quod aiunt, poſſeſſoriæ: hoc ſolùm allegans, quòd tunc temporis eſſet excommunicatus, an ea ſit iuſta reſtitutionis obtinendæ cauſa?

SVMMARIVM.

1 *Excommunicatus ad defenſionem neceſſariã admittitur: & licet ab agendo repellatur, excipiendo tamen auditur.*

CAPVT CCCXCI.

IMpetrauerat quidam à iudice mandatum, quòd in praxi vocant gardiam, è qua nihil aliud in effectu reſultat, quã quòd per eã interdicitur ad aduerſæ parti, ne impetrantem quouis modo in ſuæ rei poſſeſsione moleſtet: qua gardia obtenta, ſolet primùm apparitor, cui executio eius committitur, talem ea in re per eius mandati efficaciam conſeruare. Demum fit parti, ita tui banti, intimatio eorum, quæ ab eodem executore acta ſunt Et ſi aduerſarius intra annum à tempore notificationis, ſic ei factæ, ſe tali mãdato non oppoſuerit, eſt in manu impetrãtis curare eum citari, ad hunc finẽ, vt videat impetrantem præcisè manuteneri in ea re, pro qua gardiam obtinuerat: ſic enim his & ſimilibus terminis praxis Burgunda vti ſolet. Cæterum narrabatur à reſtitutionem implorante, quòd qui talẽ mandatum gardiæ affectus fuerat, curauerat ei illud notificari: cui tamen intra annũ non ſe oppoſuiſſet quia tunc & pendente illo anno, fuiſſet excõmunicatus? & ita inhabilis, qui ſtare iudicio poſſet. Qui cùm ſe ab eo iam exemiſſet vinculo, petebat ſe reſtitui, vt eam formare poſſet oppoſitionẽ, & ad ſui iuris deductionẽ in poſſeſſorio admitti: à quo omnino excluderetur, ſi aduerſa pars (vt poſtulabat) præcisè manu teneretur, ita vt opus eſſet, hunc ad petitorium iudicium confugere. Ex quibus præfatis non leuis reſultabat dubitatio, an num hîc eſſet reſtituendus: quibuſdã exiſtimantibus, à reſtitutione repellendum. cui imputari deberet, cur tali oppoſitioni non ſatisfeciſſet: quaſi id præſtare poſſet, quia talis, qui ſe ſic opponit, dicatur rei partibus fungi. Certum eſt autẽ, 1 excommunicatum ad defenſionem neceſſariam admitti, vt per Bar. in l. de pupillo. §. ſeruo. ff. de operis no. nunc. & licet ab agendo repellatur, tamen excipiendo auditur, vt per Bar. in l. libertus. ff. de in ius voc. vbi ait, ab eo poſſe exceptionem compenſationis proponi. Præterea etiam ſi hic ad eam oppoſitionem admitti nõ poſſet: eſt tamen, quòd inde iuuari non debeat: quia aliàs ex delicto proprio lucrũ aſſequeretur, cùm non pręſumatur in excõmunicationem lapſus, niſi ſua præcedente culpa. Ab alijs verò proponebatur, quòd in illis iudicijs poſſeſſorijs, quale eſt gardiæ ſeu manutentionis iudicium, vtraq; pars ſit actrix arg, l. in trib. ff. de iudic. & ita hic, qui ſe mandato opponit, dicitur per eam oppoſitionem agere: & eò tendere, vt ſuam poſſeſsionem tuetur: quæ etiam eſt gardiam impetrantis intentio? & ita opus eſſe eius intimatione, argu. notato in l. 3. C. de edict. diui Adria. tollen. Hic autẽ oppoſitionis actus plurimi eſt effectus, momenti & ponderis: quia ex eo huic opponenti præſtituitur dies, vt in eo coram iudice adſit ius ſuum poſſeſſorium deducturus: & ita deuenitur ad iudicium per eam oppoſitionem. Erat & diuerſum aliorum à præcedentib. iudiciũ, quòd

quòd ſaltem hic excommunicatus poſſet efficaciter ſolam formare oppoſitionem: ſed quòd præſtare id non poſſet, niſi obtenta abſolutione. hos autem ad id trahebat, quòd ea oppoſitio habeat vim defenſionis, & fiat ad eum finem, ne in eum illud anni tempus currat, & vt is ſaltem teſtetur ſuam diligentiam, quia non minus quàm pars aduerſa diceretur agere. In quo tam variarum opinionum anfractu Senatus Dolanus probauit, hũc ad eam oppoſitionem formandam reſtituendum. Quæ reſtitutio dicebatur ſatis iuſta cauſa ſubnixa, quòd hic dubius & anceps fuiſſet, an num eam poſſet oppoſitionem introducere: quia talis dubitatio non eſſet omnino à iuris diſpoſitione aliena, cùm & adhuc hodie de eo hæſitetur. Quod tamen mei eſt iudicij, putarem ab iſto eam oppoſitionem fieri poſſe: ſed à quo deberet obtineri abſolutio, ſi poſſeſſorio gardiæ iudicio vellet adeſſe, per eas quas ſuperiore loco rationes deduximus.

Reſtituitur maior, vt eum in ius vocet, quem antea conuenire non poterat.

S V M M A R I A.

1 *Magiſtratus intra annum conueniri nõ põt.*
2 *Rector Dolanus, dum Rectoratus officium gerit, nec conueniri nec conuenire põt.*
3 *Præſcriptio contra eum non currit, qui agere non potuit.*

CAPVT CCCXCIII.

INdulgetur etiam maiori reſtitutio in integ. aduerſus eũ, quẽ uocare in ius non potuit, vbi interim intermedia tempeſtate à ſua excidiſſet actione: puta in magiſtratu, qui intra annum conueniri non poteſt, iuxta l. Senatuſconſulto. ff. de of. præſi. Audi & exemplum aliud, quod ego dum legales ſectarer literas, memi-
1 ni Dolæ apud Burgundiones accidiſſe. Tunc electus fuerat quidam ex Dolanæ vniuerſitatis ſcholaſticis in Dolanũ rectorem, qui ex ſtatuti forma nec conuenire, nec cõueniri intra annum, quo Re-
2 ctoratus dignitate fungitur, poteſt. Cæterùm cùm is iniuriam alteri intuliſſet, conueniri pro reparatione eius iniuriæ non potuit, ita vt annus, ad intentandã iniuriarum actionem præfixus, iam eſſluxiſſet: aduerſum quem lapſum aduerſarius ſe ita reſtitui petijt, vt iniuriarũ actionem poſſet proonpere. Viſum eſt autem quibuſdam, non fuiſſe opus reſtitutione in integrum, quia non cucurriſſet præſcriptio: cùm in eum, qui agere non valuit, non cucurrerit, l. j. in fine. ff. de excep. dol. & ita liberè ab eo agi potuiſſe, arg. l. & Attilicinus. ff. de ſeruit. ruſt. prædiorum. Ego verò ſum diuerſam in hoc ſecurus opinionem, quod etiam in hũc Rectorem, durante officio, agi iniuriarũ poſſet, vt ſaltem litem conteſtaretur, cùm eius rei ſit expreſſus textus in l. Senatuſconſulto. ff. de of. præſid. vbi priore loco fit mentio de actionibus, præſidi cõpetentibus, vt has, quandiu durat eius officium, intentare non poſſit: licet ſi tempore forent deperditę, eſſet danda reſtitutio. deinde ibi adijcitur: Si quid tamẽ inuito acciderit, veluti ſi iniuriã vel furtum paſſus eſt, hactenus ius dicendũ eſt, vt lis conteſtetur, resque ablata exhibeatur & deponatur, aut ſiſti exhiberiue ſatiſdato promittatur. Sic ſi, qui iniuriã eſt paſſus, poſſit nihilominus litẽ cõteſtari, ne pereat actio: quare non ſimili iure & ratione idẽ diſponetur, vbi is iniuriam intulit? quod efficacius hoc caſu debet procedere, in odium delinquentis, arg. l. bona fides. ff. depoſi. Et ita dici poſſet, ſtatutũ Dolanum, per quod Rector conuenire, aut conueniri, durante anno, non poteſt, eſſe declarandum iuxta iuris cõmunis diſpoſitionem, arg. l. 2. C. de noxa. actio. In quo tamen velim tu cogites, quia nondum hoc in Rectore Dolano ſcio determinatum, & id potiſſimũ procederet, vbi de delicto ageretur,

manente

manente ſemper ſalua quæſtione in cæteris caſibus, à delicto abſtractis, vt eſt in contractib. pro quibus haud dubiè nec conuenire nec conueniri poſſet, per eam l. Senatuſconſulto, in illis verbis, Ius dicatur. & tunc credidero, opus eſſe reſtitutione in integrum, vbi inſtituta non fuiſſet actio: quod apertè deſumitur ex ea l. Senatuſconſulto, in illis verbis, reſtituatur. quæ tam aperta & clara ſunt, vt non ſit alio opus teſtimonio. Cuius legis ratio videtur in hoc conſiſtere, quòd hic non omnino, & ex integro fuit impeditus agere: ſed quòd hoc commodè, pendente illo anno, efficere non potuerit: & dicebatur non ex integro impeditus agere, quia ei poſt terminum, & ceſſante dignitate ſpes eſſet, poſſe agere. & ita in hoc ego reſideo.

Vbi per culpam manifeſtã procuratoris læditur maior, is ex iuſta cauſa reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Sententiæ prouiſionales ex forma ſtatuti Burgundi, licet ab eis prouocatum ſit, mandari executioni ſolent.*

CAPVT CCCXCIII.

SVper huiuſcemodi facto & ſequente exemplo reſtitutionẽ conceſſam quandoque memini. Litigantibus inter ſe duobus, interlocutus eſt tandem iudex, vt partes exhiberent inſtrumenta & alia omnia, quib ea in re eſſent vſuræ, vt tandem fieret ius partibus: pro quo termino ſic idiomate materno vtuntur practici, *Pour dire droict aux parties.* Atqui actoris procurator comparẽs ea die, quæ præſtitura fuerat ad ius audiendum, petiit in cauſa concludi: cùm tamen ad hoc expreſsim debuiſſet tendere, ferri ſententiam, & adiudicari prouiſionem: quia materia, de qua contendebatur erat prouiſionali ſententiæ ſubiectã. Quem procuratoris errorem vbi ſciuiſſet dñs, petiji ſe reſtitui: & admitti, vt ab ea cauſæ concluſione diſcederet, ac poſſet de nouo ius dici, & prouiſionalis ferri ſententia. Huic autem plurimum expediebat

1 ſic ferri: quia ſoleãt ex forma ſtatuti Burgundi tales ſententiæ prouiſionales, etiã ꝙ ab eis ſit prouocatum, mandari executioni: quod ſecus eſſet, vbi ferretur definitiua: quæ ſic lata fuiſſet, ſi is in cauſa cõcluſiſſet. ob quam tam apertam & notabilẽ iacturam Senatus Dolanus huic reſtitutionem in integrum conceſſit.

An maior reſtituatur aduerſus conſenſum, quem præſtitit, cùm ebrius eſſet.

SVMMARIA.

1 *Allegãti propriam turpitudinem nõ eſt beneficio reſtitutionis ſuccurrendum.*
2 *Ebrij à iure infames reputantur.*
3 *Vinum non eſt dandum Regibus: quòd ibi nihil ſit recti, vbi regnat ebrietas.*
3 *Ebrius, infans, inſanus, dormiens, ac eiuſcemodi farinæ homines æquiparantur.*
5 *Verum non auditur, niſi à tribus hominum*
6 *Vegenerique, pueris, ebrijs, & inſanis. Veritas vino attributa.*

CAPVT CCCXCIIII.

QVonqueſtus eſt quãdoq; apud eundem Dolanum Senatum, qui maior erat, tunc octoginta annos natus, quòd in fauorem aduerſæ partis conſenſiſſet executioni mandati poſſeſſorij nouitatis, vt is in ſua poſſeſſione non turbaretur, ita vt ſuo poſſeſſorio, quod in re de qua erat quæſtio, is prætendebat, renunciaſſet. is autem inter cętera hoc potiſsimum pro aſſequenda, reſtitutione, deducebat, quòd tempore illius conſenſus fuiſſet ebrius, nec ſuæ mentis compos, vt qui tam inconſultè, & improuidè ſic conſenſiſſet, quo conſenſu aiebat ſe maximè læſum quia à poſſeſſorio ſuo excidiſſet. Du-

Dubitatum itaque fuit, deberet num reſtitui. Quòd autem reijci deberet reſti-
1 tutio, videbatur vel id vnum ſuadere, quòd alleganti turpitudinem propriam non eſſet ſuccurrendum, vt per Bar. in l. admonendi. ff. de iureiurand. cùm etiam ſic ebrij à iure infames reputentur, vt eſt
2 in l. j & 2. C. de ſenatuſ. Claud. vnde diuinæ literæ hoc ſanxerunt, vinum non eſſe dandum regibus, quòd ibi nihil ſit
3 recti, vbi regnat ebrietas. Viſum tamen eſt Senatui, hunc, qui ita ebrioſè cõſenſit, reſtituendũ eſſe: quia ebrius, infans inſa-
4 nus, dormiens, ac eiuſdem farinæ homines equiparentur: iuxta illud, quod vulgo eſt iactatum, Verum non audiri, niſi à tribus hominum generibus, pueris, ebrijs, & inſanis. Et hoc deſumitur ex do-
5 ctrina Scribentium in l. j. §. adipiſcimur. ff. de acqui. poſ. Quòd ſatis accommodè docet Plinius lib. 14 cap. 22. vbi ſcribit: Vinum vſque adeò mentis arcana prodere, vt etiam inter conuiuia mortifera lo-
6 quantur homines, rediturasq; quandoq; per iugulum voces non contineant, ita vt dicat, veritatem vino eſſe attributam. Eſt & aliud, vinum cum pueritia & ſine pueritia eſſe veridicũ. Ex quib. ſatis eſt teſtata ebrij incõſtantia: vt meritò huic adſcripſeris, quod lex infanti, ſi quid agat, ſi quid tractet, hunc neſcire: & hac ratione reſtitui etiam maiorem debuiſſe; in quem nequit opponi, quòd is ſuã turpitudinem detegens non ſit audiendus, cum illa regula ſit intelligenda, vbi ſic eam allegans de lucro captando contenderet: ſecus ſi, vt ipſe damnum euitet, contendat, vt hoc caſu, & ne per talem cõſenſum ſic improuidè præſtitutum offendatur ſeu lædatur.

Aduerſus erroneam citationẽ maior ex cauſa reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Procurator cauſæ defenſionem ſuſcipiens à ſententia in dominum lata appellare, nõ autem appellationem proſequi tenetur.*

CAPVT CCCXCV.

Prouocauerat maior quidam ſententia in eum lata. hic autem vt inſtantia appellatoria procederetur, commiſit apparitori, vt procuratorem, qui in principali lite cõparuerat, citaret, quò is nomine domini in ea ſecunda lite adeſſet. Cæterùm vbi agnouiſſet non talẽ procuratorem, ſed dominum citari debuiſſe, confugit ad Senatum Dolanum: obtenturus, vt aſsignatio, procuratori facta, eũdem & ſimilem effectum produceret, ac ſi dominus fuiſſet citatus. Tunc autem implorabatur reſtitutio, cùm iam ineſſet appellationis deducendæ dies. & hunc mouebat ad reſtitutionem petendam, quia aliàs nullus eſſet & eluſorius proceſſus: cùm procurator, qui cauſæ defenſionem ſuſcepit, teneatur à ſentẽtia,
1 in dominum lata. ſolùm appellare, ſed noua appellationem proſequi, vt per Bart. in l. inuitus. C. de procuratoribus Quam nullitatem penſans Senatus, ſic cum iſto egit, vt validauerit citationem, ita in perſonam procuratoris factam: adiecta tamen hac clauſula, vt is eam citationem vero domino teneretur inſinuare: quod non ſit via reſtitutionis in integrum, ſed ſuprẽmo Senatus officio: inter quæ duo ſolent Practici diſcrimen conſtituere, vt intelligant & velint alquem nõ reſtitutum, niſi expreſſim fiat reſtitutionis mẽtio: & hoc dicitur. ad id ipſum reſtituentes: ſecus eſſe volentes, ſi modus aliquis eligeretur, iuxta quem non fieret reſtitutionis mentio. Sed cùm vtrunq; fiat ex bono & æquo, & ſupremo illius, qui ſuperior eſt iudex, officio, non video, quare inhæreri debeat illi diſputationi, vbi maximè vtriuſq; caſus idem eſt effectus, & tantum vno, quantũ alio, is aſſequatur. qui tamen non abnuam, ſi hærere verbis voles, eſſe inter vtrunque diſcrepantiam, & ex vno aliud, quàm ex alio reſultare: quia cùm iudex validat eam citationem cum hac qualitate, quòd intimabitur aduerſæ parti: res ita eſt conclusa & determinata, vt opus nõ ſit alia inda-

dagatione nec probatione partis, cùm de errore iudici patuerit: vbi ſecus proceditur, cùm indulgetur reſtitutio: quæ ſemper conceditur cum ea modificatione, ſi ita ſit, vt exponitur: & ea ratione opus eſt quadam ſummaria cognitione, quæ præcedet antè, quàm reſtituatur. In his autem ſic diffusè verſari volui, vt qui praxim ſequuntur, ipſius praxis terminos magis elucidatos, & enucleatos habeant.

Vbi maioris probatio ex defectu ſignaturę manet imperfecta, ſubuenitur maiori, & ſic ei conſulitur, vt ſuæ probationi ī nullo detrahatur.

SVMMARIVM.

1 *Probatio ne reddatur inutilis & eluſoria, conceditur interdum reſtitutio quæ aliàs imploranti nullo iure competebat.*

CAPVT. CCCXCVI.

Vocatus maior in iudicium ꝑ centū nummis, qui ab eo tunc petebantur, vbi propoſuiſſet ſe antea hos ſoluiſſe, præfixū ei fuit iuxta formam ſtatuti municipalis Burgūdiæ tempus dierum 40. intra quos teneretur eam probare ſolutionē. Cùm autem ſatisfeciſſet is probationi, redactis in ſcripto teſtium depoſitionibus: qui eius cauſæ amanuenſis fuerat, nondum ſignato teſtiū examine, ab humanis deceſsit, ita vt ea probatio ſupplicanti in nullo prodeſſet, à qua abeſſet ſignatura eius, qui eam confecerat: ſine qua probatio reddebatur manca, imperfecta, & mutila: quod hic ſatis animaduettens, implorauit à Senatu, vt id teſtium examē (quod materno ſermone Enqueſtam nominant) auctorizaretur: & ei ſic ſtaretur, ac ſi fuiſſet à Scriba, qui eam cōſcripſerat, ſignata: ſaltem hoc ei concederetur, vt ab altero, qui ad hoc deputaretur, poſſet ſubſignari. In quo fuit huic citra reſtitutionis in integrum ſubſidium ſubuentum: & iudici mandatum, corā quo primum lis inſtruebatur, ſi hoc ei pateret, ꝙ amanuenſis, qui deceſſerat, cōſcripſiſſet depoſitiones talium teſtium, ac ꝑ verbalem proceſſum cōſtaret, aduerſam partem, quæ in productione teſtium adfuerat, citatam, ipſe circunſcripta ea conſideratione, ſuper examine tali teſtium ius diceret, aut ab alio ſubſignari curaret. Tu autem ex ſerie actus & exempli propoſiti forma apertè agnoſcis huic aliter, q̄ per reſtitutionem ſuccurſum, & nō fuiſſe opus indagatione alia, quia de eo, pura, ꝙ abeſſet ſignatura à teſtium depoſitionibus, manifeſtè patuiſſet Senatui. Potuiſſet tamen etiam eo caſu reſtitui in integrum, ſi id magis Senatus probaſſet, & per reſtitutionē admitti ad illius enqueſtæ exhibitionē, etiam ꝙ ſignata non eſſet ab eo, qui eam conſcripſerat. quod viſum fuiſſet tutius: quia tale remedium extraordinarium videretur requiſitum, ꝙ hic negligenter ſatis verſatus fuiſſet, qui, confecta probatione, tamdiu diſtuliſſet enqueſtam ſignari, donec Scriba fato fuiſſet functus. 1 Quod autem eſt principalis negotij, haud dubiè iuſta ratione viſum eſt, ſic tali debere ſubueniri, ne aliàs eius probatio inutilis efficeretur, & ita à ſuo iure plane excideret.

Contra ſupinum aduocati errorem maior ex cauſa reſtituitur.

CAPVT. CCCXCVII.

Litigante quodā ſuper ſimplici eccleſiaſtico beneficio, quod Capellaniam vocant, vbi is ad uocato ſcripturas ſuas conficiendas cōmiſiſſet, incōſultè admodum, & omnino improuidè hoc in eis adijcere aduocatus omiſit, ꝙ clericus eſſet: quæ tamen qualitas erat neceſſariò nō ſolùm articulanda, imò probanda. poſtea cùm hic

hic errorem talem deprehẽdiſſet, impetrata reſtitutione admiſſus fuit ad illius facti nouam articulationem & probationem, idq; ex bono & æquo, maximè ne à ſuo iure excideret, & quia ei promptum eſſet clericatus teſtimonium, de quo per literas diœceſani docebat. Sed ita reſtitutus fuit, vt primùm expenſas proceſſus retardati teneretur præſtare, & has aduerſæ parti ſoluere.

An lapſo tempore pacti de retrouendendo in contractu adiecto, reſtituatur maior, vt pecuniam poſſit offerre, vbi eam allegaret expoſitã, necnon conſumptam pro principis ſeruitio, accedente etiam precij enormitate?

SVMMARIA.

1 *Contractus ex poſtfacto neceßarij habentur.*

2 *Pactum nudum licet ad producendam actionem ſit inefficax: ſi tamen geminatum fuerit, actionem producere poſſe putatur.*

3 *Maiorum noſtrorum bona nobis ſalua, & inuiolabilia conſeruari, noſtra intereße ſtatuitur.*

4 *Ius tertio quæſitum, ab eo rurſus auferri, & benemerito ob ſeruitia, Romano Imperio præſtita, dari poteſt, ita tamen, vt acceptum prius à tertio poſſeſſore precium reſtituatur.*

5 *Ius tertio quæſitum à Principe iuſtis accedentib. cauſis auferri, tollive poteſt, ſiue de publico aut priuato intereſſe agatur.*

6 *Res vt priſtinum ſtatum recuperet, & primum habitum denuo aſſumat, à iure communi quandoque receditur.*

CAPVT CCCXCVIII.

VEndiderat nobilis Burgundus, & non infimæ familiæ, etiam bonorum ſuorum portionem, quę primùm ab illius anteceſſoribus prouenerant: ſic concepta venditione, vt intra annos viginti poſſet ea bona redimere, reſtituto emptori precio, & expenſis, quæ iudicarentur rationabiles. Cęterùm, numerato precio, emptore in poſſeſsionem miſſo, vbi triennium poſt venditionem iam effluxiſset, præfatus nobilis denuo cùm eodem ſuper re eadem cõtraxit, & quod prius ſub beneficio pacti de retrouendendo reliquerat, abſolutè vendidit hac expreſſa lege, ꝙ à tali pacto de retrouendẽdo omnino diſcederet, accepta de nouo pecunia: quam ſecundam venditionem, vel præcipua hac cauſa fecerat, vt filio in militiam proficiſcẽti, & Cæſari, quem tunc ſequebatur aduerſus Turcam in Hungaria expeditionem paranti adeſſet. Demum hic agnoſcens poſtea ſe omnino improuidè, & inconſultè eam ſecundam venditionem feciſse, tentauit reſtitui in integrum aduerſus eam venditionẽ proponens ad hanc reſtitutionem obtinendam cauſas, quas iamiam hoc loco adijciam: primùm, ꝙ ea bona à ſuis maioribus prouenißent: tum quia in neceſſarios vſus, & vt eius filius Principem in aciem ſequeretur, expenſa eſsent: demũ, quòd enormiter admodum læſus eſset, qui longè minus vero precio recepiſset,
1 quòd etiam ipſe à tyrocinio in eam vſq;
penè diem aſsiduè ſuo inſeruiſset Principi: aduerſario contra hęc allegante, quòd ſibi uerè illorum bonorum ius quæſitũ eſset, iuxta l. in traditionibus. C. de pactis. & quia contractus ſint ex poſt facto neceſsarij: imò cuius intentionem maxime coadiuuabat ſubſequens uenditio, per quam prima omnino cõfirmabatur. & ita geminationem hoc ſaltem debere inducere, argu. eius quod declarant, &
2 apertè reſoluunt Doctores in Rubrica,
ff. de uerb. obligationib. ubi in ſimili referunt de ſimplici pacto nudo, quod ad producendum actionem eſt inefficax: cũ tamen geminatum ſit ad agendum potens. Quid autem ea in re determinatũ fuerit, me latet: ſed in quam ſententiam animus deflectat, tu ex ſequẽtibus facilè
3 habebis. Mea enim eſt opinio, reſtitutioni

tioni

tioni accedi debere: cui primò loco adeſt, ꝙ à maioribus ſuis tranſmiſſa eſsent ad eum talia bona: quia noſtra intereſt rem maiorum & prædeceſſorum noſtrorum aſsequi, l. libertus qui ſoluẽdo. ff. de bon. libe. l. 1. §. ſi quis in fraudem. & §. & aliàs videamus. ff. ſi quid in fraudẽ parr. qui rext. potiſsimum in maioribus annis 25. loquitur. Solet etiam enormitas precij hanc reſtitutionem omnino iuuare, vt ſuprà planiſsimè docuimus: quæ tametſi non omnino in maiore ſit ad contractus reſciſsionem efficax, eſt tamen vt debeat aliquid coöperari, vbi adſunt adminicula alia. Tertio loco adeſt, ꝙ expenſa ſit pecunia pro Principis ſeruitio: quam cauſam eſse iuſtiſsimam in ſimili docet Caſtrenſ. conſ. 207. Donatio prædicta, circa finem in antiquis, concludẽs, ob ſeruitia Romano Imperio ſeu Principi impenſa, poſse ius quæſitum à tertio auferri, & benemerito dari, ſoluto tamen precio: cui adſtipulatur Romanus cõſ. 3. In caſu, vbi efficaciſsimis oſtendit rationibus, ciuitatem Florentinam, quæ Imperatore longè eſt inferior, potuiſse dare rem vnius ciuis alteri, qui pro Repub. ſtrenuè dimicaſset. Imò de re eccleſiæ, militi donata, ob pſtita ab eo ſeruitia idem diſponit Caſtrenſis conſilio 26. In facto, in antiquis. Quæ præſcripta tam in ſe vera ſunt, vt procedãt, etiam ſi non interuenerint ſeruitia eius, in quem beneficium confertur, ſed ſuorum: vt eſt, cùm donatur filio ob matrem, vel vxori propter maritum, vt per Decium conſ. 496. Viſo caſu, col. penul. Quæ omnes doctrinæ conducunt mirè, vt huic nobili ſit reſtitutio concedenda, non ſolùm ob pecuniam, quam cauſa filii expẽdit, ſed etiam habita ratione ſuorum ſeruitiorum, quæ ipſe à teneris annis vſque ad ſenectam Principi præſtitiſset. Nam pro tanta fide, ſic Principi impenſa, cum ſuo Principe perpetuò eſse videtur, argu. l. inter claras. C. de ſumma trinitate, & fide catholica, quod & Bart. annotat in cap. 1. § ſi qua. de pace iuramen. firmand. Sic ex bono & æquo, imò etiam iuris diſpoſitione inſpecta, vtraq; hæc cauſa plurimum deberet mouere Principem ad talem reſtitutionem indulgendam. Sed tota vis eſt reſpondere ad id, quòd ſit ius quæſitum parti, & ad eum effectum, quem geminatio contractus producit. Ad quæ duo ſic dicendum crediderim, poſse à Principe ius quæſitum tolli, ſi adſit cauſa iuſta, argum. l. item ſi verberatum. §. j. ff. de rei vendicat. & l. Lucius. ff. de edict. & venditor. §. ſi conſtat. ff. communia præd. Et talis cauſa iuſta eſt intelligenda, ſiue de publico, ſiue de priuato agatur intereſſe, l. final. C. de repud. hær. Aret. in l. gallus. §. & quid ſi tantum. ff. de lib. & poſthu. Eſt & aliud, quòd penè in nullo præiudicium adferatur parti, vbi ei reſtituitur pecunia cum expenſis: ſaltem iudicandũ tale præiudicium modicum, vt in expreſſis terminis deducit Albericus in quotiens. C. de prec. impe. offer. Habes id in cap. quę in eccleſiarum. extra de conſtitut. in antiquis. Vnum eſt etiam apprimè conſiderandum, reſtitutionem hanc coadiuuans, ꝙ ab hoc nobili petatur reſtitutio intra annos illos 20. qui in prima venditione adiecti fuerant: quorum eſset habenda ratio iure ordinario, niſi tali pacto redimendi is renunciaſset, ita vt per eam reſtitutionem dicatur res reduci ad ius primæuum, & ſtatum priorem. Ad quæ facit, quòd à iure communi quandoque receditur, vt res priorem ſtatum induat, & primum habitum aſsumat, vt eſt gloſ. in l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis. in qua diſponitur, quòd quãdo conceditur alicui priuilegium, per quod is ad ius, quod ſibi competebat, reſtituitur, etiam quòd hic in alterius facit præiudicium: tamen qui ſentit damnum, non poteſt conqueri, quòd ex eo reſcripto lædatur. eſt & gloſsa notabilis in capitulo. ab exordio, trigeſimaquinta diſtinctione. quæ docet, nemini iniuriam fieri, qui ad priſtinum ſtatum reſtituatur: Felin. in capit. cùm acceſsiſsent. extra, de conſtit. Nec eſt reiicienda reſtitutio ob illam præſcriptam contractus geminationem: quia vt eſt in rei veritate, nulla interuenit prioris

contractus per poſtremum geminatio, cùm aliàs nihil agendum fuiſſet pro primi confirmatione, vbi ſimpliciter & purè eum confirmaſſet: cuius tñ oppoſitũ actũ fuit, quia p ſm fuit, à primo diſceſſum, & pacto de retrouendendo quod priori fuerat appoſitũ renunciatũ: nec pôt aſſumi geminatio, quia vtroq; contractu venditionem probauit bonorum, cùm ei nihil ex qualitatibus fuerit immutandum, nec à pacto de retrouendendo diſcedendum. & hoc ita declarant Doct. vbi attingunt articulũ geminationis contractus, & quem effectum producat geminatio.

Si incendio proceſſus, apud litis amanuenſem productus deperdatur reſtituetur maior vt denuo inſtrumentum parte vocata conficiatur, & vt ad illius exhibitionem, admittatur.

CAPVT CCCXCIX.

Litigantibus inter ſe quibuſdam, qui natu maiores erant, interlocutus eſt iudex, exhibẽdos eſſe à partibus proceſſus præfixo ad id certo termino. Cęterũ cùm illi interlocutoriæ altera partium ſatisfacere uelle videretur, vrbs de Lonſaulnier, quæ eſt apud Burgundiones, fortuito caſu incenditur, in qua hic primum apud eiuſdem litis amanuenſem proceſſum, nondum tamen inſtructum, repoſuerat: in quo inſtrumenta, ad ſuam cauſam ſpectantia, produxerat, quæ concremata is aſſerebat quę cùm ab iſto neceſſariò producenda eſſent, quia ex his penderet ſuę intentionis ſumma, petijt, vt non habita aliqua ratione tẽporis præſtituti ad proceſſum exhibendum, admitteretur ad transformandum nouum exemplar inſtrumentorum ſic deperditorum: & vt parte ad id vocata, & legitimè citata, poſſent illa inſtrumenta à notarijs regroſſari: apud quos erat illorum matrix (vt Practici vocant) Protocollum: vt ea regroſſatione facta, poſſet nouum libellum concipere, & taliũ inſtrumentorum ſeriem in eo deducere, ac ad nouam factorum probationem admitti. Cuius intentioni accedebat euentus ille incendij, qui culpa ſua non prouenerat, ita vt nihil eſſet ei imputabile, quia penè tota vrbs fuiſſet paſſa incẽdium. Quæ cùm viſa eſſent rationi & æquitati conſentanea. Senatus hunc ad eius libelli nouam admiſit confectionem. quòd maximè certum eſſet, per tale incẽdium domum amanuenſis exuſtam, per cuius etiam aſſertionem in ſcripto patuiſſet, prius apud ipſum proceſſum nondum inſtructum cum pleriſque inſtrumentis, ad eam litem ſpectantibus: productum fuiſſe.

Succurritur maiori ruſtico, q ſub verborum inuolucro in ſuæ poſſeſſionis diſpẽdium conſenſum pręſtitit.

SVMMARIVM.

1 *Dolus à mandato cù n libera ſemper abeſſe præſumitur.*

CAPVT CCCC.

Conqueſtus eſt quandoque ruſticus, quòd hortatu & ſuaſionibus cuiuſdam commiſſarij deputati ad executionem mãdati nouitatis ſeu interdicti retinendæ. ipſe conſenſiſſet executioni eiuſdem mandati ſub his verbis: Probo, quæ hoc in negotio ages, quæ verba præceſſerant executionem aduerſus eum factam: quam ipſe propònebat eſſe ab omni ratione alienam, & ſuo iuri plurimum detrahere, vt peteret ſe contra talem conſenſum reſtitui: hoc vnum allegãs, ſe ſimplicitate (vt erat ruſticus) ita ea verba protuliſſe, cùm tamen hæc ſolùm

lùm

lium ſua fuiſſet intentio, ſe ſic conſentire modò is commiſſarius bene, aptè, & vt decebat, ageret: ſed nolle approbare per ea verba, ſi quid ipſe iniuſtè exequeretur: & tamen in eum hoc præcipuè obijciebatur quòd tali executioni ſic conſenſiſſet. Cui in ſumma Senatus reſtitutionem conceſsit, & per eam ad ſui iuris poſſeſſorij proſecutionem admiſſus eſt, ita vt poſtmodum excuſſum fuerit, an is commiſſarius optimè negotium tractaſſet: quem apparuit malè & iniquè ſententiaſſe, ita vt re vera hunc ſic reſtitutum læſiſſet, quia eius poſſeſsio eſſet efficacior. Iudicatum autem eſt, ſatis inconſultè & improuidè ab eo commiſſario actum, qui his verbis motus, Conſentio quidquid ages, hunc tã inſipidè condemnaſſet: à quo ſaltem conſiderari debuerat, ea verba ſic intelligenda eſſe & declaranda, illum tantùm conſenſiſſe ei, quod eſſet æquum & rationabile: quaſi contrarius intellectus ſit bonæ fidei iudicio oppoſitus & repugnans, argum. l. contra-
1 ctus. ff. de regul. iur. Quod & vides in mandato cum libera à quo ſemper abeſt dolus; vt per Fulg. conſ. 103. Nobilis vir. Decius conſi. 178 & conſi. 142. Alexand. conſil. 62. Seueriſsimus. lib. 4. Doct. in l. tranſactione. C. de tranſac. & l. ſi vnus. §. illud. ff. de pactis. Bart. in l. Pomponius. ff. de negor. geſt. cum ſimilibus: vt idem ſtatui debeat in illorum verborum declaratione, quæ ſincerè & ſine captione facienda eſt.

Maior, qui ſe metu carceris, obligauit, & ad vſurarium contractum adactus eſt, reſtituitur.

SVMMARIVM.

1 *Contractus ſuſpectos celebrare ſolitus, præ cæteris vſurariæ prauitatis, ſuſpitionem incurrit.*

CAPVT CCCCI.

Vendiderat maior certum numerum ouium, acceptis ab emptore pro eorũ precio nummis octo dato fideiuſſore, ſe eas oues intra certum diem traditurum, idque in ſubmiſsionem pœnæ carceris. Cæterùm vbi hic intra præſtitutum tempus has oues non tradidiſſet, curauit emptor in carcerem eum detrudi: qui timens pœnam carceris, & ne diu in eo detineretur obligauit ſe emptori pro talibus ouibus in viginti coronatis, quos intra alium perſolueret terminum ſub eadem carceris pœna, cùm tamen eas tantùm octo emiſſet nummis. Cæterùm euenit fortuito caſu, omnes eas oues perire. Porrò ſic concepta obligatione, propoſuit ruſticus hic apud Senatum Dolanum, quòd inconſultè contraxiſſet, & quem ad id adegiſſet paupertas ac timor carceris: præter hæc proponens, quòd is contractus eſſet re vera vſurarius, puta pro octo viginti aſſequi: & hunc emptorem curare eum de nouo mitti in carcerem, quòd ea viginti non præſtaret: implorans iudicis officium, vt habita eorum ratione, reſtitueretur aduerſus talem conſenſum ſubeundi carceris. Quod Senatus omnino probauit; his rationibus: quia hunc ad id adegiſſet paupertas, ob oculos omnium poſita: præterea, quòd contractus prima facie iudicaretur vſurarius, & longe principalem excedens ſortem, vt admiſſus fuerit pro vitando carcere ad conſignationem iudicialem octo aureorum, quos primùm ab emptore receperat cum cautione de ſoluendo, & præſtando intereſſe, ſi quod emptor vellet prætendere: cuius exceptionem tunc reiecit Senatus, qua is dicebat, potuiſſe à ſe emi oues minoris, quã valerent, & eſſe contrahentibus permiſſum, ſe adinuicem decipere, vt eſt in l. in cauſæ, la 2. ff. de minori. & ita non debere conſiderari, quòd pro illis ouibus ipſe viginti poſtmodum habuiſſet, vt ſaltem iudicari vſurarius deberet
1 cõtractus. Nam primùm is erat ſolitus

ſuſpectos contractus celebrare: quod prima in manu inducebat non leuem eius prauitatis vſurariæ ſuſpicionem, arg. l. obligatione generali. ff. de pigno. Item attendebatur totius actus ſeries, & modus in eo obſeruatus: præterea perſonarum qualitas: nec etiam tunc erat principalis negotij diſceptatio, ſed de eo ſolùm contendebatur, an tales præſcriptæ qualitates mouere Senatum deberent, vt huic aliqua conſideretur via per quam carceris pœnam non ſubiret. Eam autem, quam ſuprà iamiam recenſui ſententiam, tunc probauit Senatus.

Vtrùm ex cauſa contra geminatam contumaciam ſit maior reſtituendus?

SVMMARIA.

1 *Contumacia etiam geminata litis cœptæ progreſſum non impedit.*

2 *Exequiarum cauſa iuſtam excuſationem in iudicio meretur.*

CAPVT CCCCII.

Litigantib. inter ſe duobus natu maioribus, qui actor erat, libellum intra præfixum ſibi terminum non edidit, ſed poſt eius diei aliquem lapſum: demum die alia ad comparendum præſtituta non adfuit iudicio: cùm tamen actoris fungeretur partibus: qui & poſtmodum in aliam ſecundam incidit contumaciam: quas ipſe demum volens purgare, & interruptam litem reſuſcitare, implorauit apud Senatum Dolanum reſtitutionem, vt ad eius litis proſecutionem admitteretur: non habita aliqua ratione illarum contumaciarum, in quas tam negligenter & ſupinè nimis incidiſſet: quòd etiam in exhibendis ſuis ſcripturis intra præfixum defeciſſet terminum. quod ad ſcripturarum exhibitionem ſpectat, proponēs, tunc ſe admodum malè valuiſſe, & de vxoris tum defunctæ exequijs celebrandis cogitaſſe. Cuius ſupplicationem Senatus reiecit in eo, quòd ſe peteret reſtitui ad proceſſus proſecutionem, cùm nulla eius eſſet concedendæ ratio: quia id iure ordinario effici ab eo poterat, quia
1 contumacia etiam geminata non impediat litis cœptæ progreſſum: & qui ſatis hac legis pœna afficiatur, quòd prius audiendus non ſit, niſi ſolutis expenſis: vt eſt annotatum à Doct. in l. contumacia: ff. de re iud. nec debuiſſe ad hunc finem aliud ab eo agi, quàm impetrare nouam citationem, per quam curaret citari partem aduerſam ad nouum litis, & proceſſus ingreſſum: quem terminum Practici vocant & depingunt, *Reprinſe de proces*. Sed reſtituendum iudicauit Senatus aduerſus eam *negligentiam* non exhibitarum ſcripturarum: in quo maior, & efficacior teſtitutionis concedendæ imminebat ratio, quàm alio caſu: quia cùm intra diem præfixum has non edidiſſet, cenſeretur ab vlteriori earum exhibitione excluſus, ſtricto iure inſpecto: & cùm ſubeſſet iuſta reſtitutionis cauſa, meritò ei indulgendum eſſe ſi-
2 viſum. nam cauſam exequiarum probatam à iure agnoſces ex his, quę ſunt declarata à Docto. in l. j. ff. de in ius vocan. Sed ita hic admiſſus eſt ad litis proſecutionem, vt non obeſſet tarda illa ſcripturarum exhibitio, cum hac qualitate, quòd non impediretur prouiſionis adiudicatio, ſi parata eſſet, quæ pronunciari deberet: quia fortaſſe reus aſsiduò litem ſolicitaſſet, cui aliàs fieret iniuria, imò eius diligentiæ plurimum derraheretur, ſi retardaretur prouiſionalis ſententia.

Si intra dilationem iudicialem maior ſuos teſtes produxerit, nec ea pendente tales iudex examinarit, reſtituitur, vt examinentur denuo, cùm non eius, ſed iudicis culpa id acciderit.

SVM-

SVMMARIVM.

1 *Sententia ſi in rem iudicatam tranſeat, aduerſæ parti ius eſſe quæſitum videtur.*

CAPVT CCCCIII.

MAior annis dum pẽderet quarta producendorum à partibus teſtium dilatio, produxit, durante illo tempore, teſtes aliquot, ſed quos intra eam dilationem non curauerat examinari. Demum vbi aduenifſet dies præfixa aſsignationi, & vt vlterius in ea lite procederetur, puta ad teſtium publicationem (qui terminus litis tunc erat à partibus primo loco obſeruandus) pars aduerſa hoc impetrauit, vt hic ab vlteriore excluderetur probatione, nec in poſterũ tales teſtes producti examinarentur, quia expiraſſet quarta dilatio: cùm maximè hoc producentis incubuiſſet officio, eorum fieri examinationem omnibus viis, & modis curare: Ex oppoſito proponente alio, examinari debere tales, quia per eum non ſteciſſet, imò per ſolum iudicem, quo minus examinarentur: & nihil aliud debuiſſe, aut potuiſſe ab eo agi, quàm quòd illos produceret, quaſi nihil aliud poſſet efficacius præſtare. Quæ controuerſia cùm eſſet ad ordinarium relata, contendentibus de eo partibus, ipſe tandem die ad audiendam ſententiam præfixa, abſente nihilominus ea parte, quę examinationi teſtium inſiſtebat, fuit interlocutus talem probationem reijciendam. Quod vbi hic ſupplicans intellexiſſet, agnoſcens ſe per eam ſententiã plurimum læſum, ſepoſita appellationis via, ſupplicauit apud Senatum Dolanum, vt nulla eius ſententiæ habita ratione admitteretur ad illorum teſtiũ examinationem: hoc potiſsimum deducens, tum quòd non interfuiſſet pronunciationi ſententiæ: tum quòd ſecundum iuris diſpoſitionem erãt tales teſtes examinandi, quia producti eſſent intra tempus quartæ dilationis: & quia per eum non ſteciſſet, quo minus examinarentur. An autem ea reſtitutio concedi deberet, fuit vtcunq; tunc hæſitatum.
1 Hanc verò prima explodebat fronte talis ſententia, quæ in rem iudicatam tranſierat, & quæ non fuiſſet appellatione ſuſpenſa, ita vt videretur ius aduerſæ parti quæſitum. Nec hunc iuuabat, quòd ſententiæ pronunciationi non interfuiſſet, quia id erat ei potius imputabile, quaſi debuiſſet per ſe, aut procuratorem idoneum tunc comparere, qui ſciuiſſet diem ad interloquendum præfixam: quæ plurimum vrgere videbantur pro ea reſtitutione refutanda. Hanc tamen concedendam Senatus cenſuit: hoc vno potiſsimùm motus, quòd hic ſupplicans ex integro omnia, quo ad ſe, abſoluiſſet, quæ facere debuerat, vt qui curaſſet ſuos teſtes intra congruum tempus produci: nec ei deberet aliquid adſcribi, quòd ceſſatum eſſet ab examine ſuorum teſtium: vt cum ea ſententia iniqua iudicaretur, æquum viſum fuerit, aduerſus eam hunc debere reſtitui, & hos teſtes denuo examinandos eſſe.

Demolitio caſtri, quocunque modo ea acciderit, non abſorbet iura, quæ tali caſtro primùm debebantur, ita ꝙ eo denuo reædificato, incolæ, qui ad eius cuſtodiam ante ruinam tenebantur, denuo ad eandem cuſtodiam præſtandam adigi poterunt.

SVMMARIA.

1 *Diuturnitas temporis non modò conſenſus, ſed & conſtituti vim obtinet.*
2 *Præſcriptiones ex certa Burgundiæ Conſtitutione ad triginta annorũ tẽpus redactæ.*
3 *Caſtrum etſi diruatur, retinet tamen priſtina priuilegia.*

4 *Caſtrũ deſtructum etſi in alium locum trãſ- moueatur, iura tamen primo loco competentia, non amittit.*

5 *Fauorabiliores ſunt eius partes, qui ad aliquid agendum neceſſitate compellitur, quàm qui ſua ſpõte rem aliquã ſuſcipit.*

6 *Tempus ſexaginta annorum etiam ad titulum acquirendum ſufficit.*

7 *Agere nolenti non currit præſcriptio.*

8 *Per obedientiam acquiritur ius ſeu quaſi poſſeſſio ſubiectionis.*

9 *Rem ſuam vt nemo vendere compellitur: ſic ſi deterior facta ſit, in vſum meliorẽ conuertere non adigitur.*

CAPVT CCCCIIII.

ME tenet memoria, ab illuſtri quodam magnate exhibitũ ſupplicem libellum apud inuictiſsimi Cæſaris Caroli Quinti, priuatum conſilium in inferioris Germaniæ partibus. In eo autem libello narrabatur, ꝙ is caſtrum emiſſet, in quo ab antiquo & penè immemorabili tempore duo vicini pagi potiſsimum illorũ incolæ, primùm ſoliti fuiſſent, dum immineret belli tempus, illud caſtrũ ſuum cuſtodire, & in eo (quod aiũt apud Burgundiones) guet & garde præſtare. cęterùm dum à Gallis infeſtata fuiſſet Burgundia, caſtrum illud dirutum & euerſum fuiſſe, ac tale longo tempore manſiſſe, ita vt interim non præſtaretur ea cũſtodia à talibus incolis, vt primùm erãt ſoliti belli tempore. Porrò rebus bellicis pacatis & compoſitis, & elapſis fortaſſe ab ea ruina quinquaginta aut ſexaginta annis, caſtrum illud reædificatum eſt, & in eam reductum formam, vt planè poſſet militibus obſiſtere: ad cuius cuſtodiam tunc tentauerat dictus nobilis adigere tales incolas, qui primùm ante eius caſtri euerſionem ad eam tenebantur: de quo cuſtodiæ iure liquidò conſtabat, reclamante ex oppoſito inſigni alio viro, alterius vicini caſtri poſſeſſore: à quo proponebatur, quòd iam ſexageſimus effluxiſſet annus, ex quo illi incolæ ſuũ vicinum caſtrum belli tempore cuſtodie-

1 rant, ita vt ea temporis diuturnitas induceret non ſolùm vim conſenſus, ſed & conſtituti, arg. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotid. & æſtiua. replicante. alio, non potuiſſe ſibi in aliquo per aliã cuſtodiam obeſſe: quia tunc non potuiſſet in ſuo caſtro, quod euerſum erat, fieri aliqua cuſtodia, nec ad eam compelli tales incolæ, maximè dum alterius caſtri cuſtodiæ inſeruirent: non quia ad id eſſent domino caſtri vicini adſtricti, ſed ꝙ ita diſponeret ordinatio ſupremi principis, quæ eſt Ioannis Ducis Burgundionũ: qua diſponitur, poſſe imminente belli neceſsitate cogi pagorum incolas ad cuſtodiam caſtri magis vicini, quando illius cuſtodia iudicatur neceſſaria. Qđ edictum habet in ſe plurimũ æquitatis, vt interim tuta loca defendantur. Sed non ea cauſa fuit introductum, vt per id princeps voluerit obeſſe & detrahere his, quibus cuſtodiæ ius primùm eſſet quæſitum: aſſerens per illud tempus ſexaginta annorum non cucurriſſe in ſe præſcriptionem aliquam, cùm non poſſet efficaciter interim agere. Proponeba-
2 tur ab eodem ſupplicãte, plurimum dubitari à ſe, ne aduerſa pars vellet ſe certa conſtitutione Burgundiæ tueri. qua eſt introductum, præſcriptiones eſſe reductas ad triginta annorũ tempus: qua ratione conſultius egiſſet, imò melius ſibi proſpexiſſet, ſi pendente tali ſexaginta annorum tempore, ipſe fuiſſet proteſtatus, quòd per ſe non ſtaret, quo minus tales incolæ præſtarent in ſuo caſtro ſolitam cuſtodiam: cuius euerſio hoc induceret, vt vbi eſſet reædificatũ, ſuæ intentionis eſſet, eos denuo ad talẽ cuſtodiam cogere: & ſe omnino diſſentire à cuſtodia, quam pręſtabant alteri caſtro vicino, vbi per eam eius caſtri dominus vellet ſibi talem ſeruitutem quærere, & hunc ea priuare: & hanc ab eis incolis ſolùm præſtari ea ratione, vt ſatisfacerẽt Principis ſupremi ordinationi. à cuius proteſtationis prætermiſsione petebat ſe in integrum reſtitui, & vt abundantius ei conſuleretur etiam aduerſus præſcriptionem temporis, ſi qua in eum cucurriſſet.

curriſſet. Quam in integrum reſtitutionem ſine aliqua hæſitatione, & omnibus in eam conuenientibus ſententiam obtinuit. Quæ autem ad id mouerint ſpectatiſsimum & inſigne illud Concilium, operæ precium hoc loco explanare fuerit. Et primùm in eam rem ponderabatur quòd de iure caſtrum ſeu (quod
3 Doctores vocant) fortalitium ſi diruatur non ex eo perdat, ſua priuilegia, imò cùm reædificatum eſt, & de nouo conſtructum, denuo eadem aſſequitur, l. cùm vſumfructum. ff. quibus mod. vſus fruct. amitt. & in l. pater. §. Tuſculanus. vbi Dynus, de leg. 3. Innoc. & Doct: Cano. in cap. Abbate, circa finem, extra, de verborum & rer. ſignific. per gloſſ. in cap. priuilegium, de regul. iur. in Sexto. & 16. queſt. 7. & hoc diximus per Bald. titulo de pace Conſtār. verſ. nos Romanos. per eundem in l. ſicut §. decurionibus. ff. quod cuiuſque vniuer. nomi. Ang. in Rubrica. ff. de colleg. illic. per quæ etiam Innoc. cap. 2. extra, de oper. noui nunci.
4 docuit, ſi tale caſtrum deſtructum, in alium transferatur locum, per eam tamen translationem non perdere iura primùm ei competentia, argum. cap. cum ad monaſterium, extra, de re iudicat. & in l. ęde. ff. de contrah. emptio. & vendit. Quæ conferunt ad hoc, vt cùm ab initio & ante deſtructionem caſtri tenerentur tales incolę ad pręfatam cuſtodiam, non fuerit tale ius cuſtodiæ per caſtri ruinā amiſsū, imò omnino duret: in quo ſolet haberi à lege hæc ratio, quòd poſsit poſt modum refici: & quia ſatis inhumanum videretur, ſic non adeſſe ei, cui talis illata
5 eſt vis, argum. eius quod ſimili alio caſu diſponitur, magis ſubueniri ei, qui actum facit ex neceſsitate, aut qui ad eum adigitur, quàm vbi voluntariè id efficitur, arg. l. ſi fideiuſſor. ff. qui ſatiſda. cogār. Et ex his attendi non debet, quòd præfati incolæ interim, dum duraret eius caſtri demolitio, ad alterius caſtri vicini cuſtodiam acceſſerint. Nam cùm primum caſtrum ſua ſemper iura retinuerit, nihil in his ab illis detrahi potuit incolis. Quod ſine difficultate procedit, ſi petitorium ſpectes. in poſſeſſorio verò poſſet ſubeſſe aliquis ſcrupus ob tam diuturnam alterius domini poſſeſsionem, quæ fuit annorum ſexaginta: quod tempus eſt etiam ad titulum acquirendum ſufficiens. arg. l. fin. C. de præſcript. long. temp. Sed & adhuc poſſeſſorio iuri nullo modo detractum videtur: in quo eſt ante omnia penſandum, quòd ad eam vicini caſtri cuſtodiam hi incolæ adigerentur: non quia idem ius tali domino competeret, ſed quòd eos ad id omnino adigeret. Conſtitutio principis Ioannis bonæ memoriæ: per quàm haud dubiè in nullo præiudicatur partiū iuri, ſed ius ipſum illæſum conſeruatur: ita vt ſi reficiatur caſtrum prius dirutum, ſit denuo ibi cuſtodia adhibenda. Præterea non potuit tunc temporis dominus ſupplicans efficaciter in hos incolas agere, vt ſui caſtri cuſtodiæ adeſſent, quia deſtructum eſſet: nec etiam, prohibere, ne vicini cuſtodiam caſtri ſuſciperent, cùm ad id talis ordinatio eos cogeret, Sic non volenti agere non currit aduerſus eum præſcriptio, vt in l. 1. C. de anna. except. per quæ ſileſcunt, quæ in oppoſitum ad eam rem adduci poterant: inter cætera, per obedientiam acquiri ius ſeu quaſi poſſeſsionem ſubiectionis, vt per Doctor. in cap. cùm olim, el 3. extra, de reſtitu. ſpolia. & Bald. in l. 2. C. de ſeruitur. & aqua. & in l. liberti libertæque. C. de op. li. & quod docet Bart in l. data opera. C. qui accuſa. non poſſeſ. vbi potiſsimum is ait, quòd ſi vertatur quæſtio, an ager Titianus ſit Peruſini territorij, vel Egubienſis, teſtes ad hoc inducti ſi volent efficaciſsime deponere, & ſui dicti rationem reddere, ſic debent dicere ſe vidiſſe commune Peruſij ibi furcas erigere malefactores capere, aut illius agri homines ibi obedientiam præſtitiſſe. quod etiam is confirmat in l. 3. C. de na. li. quo loco aſſerit, ſatis probatū eſse caſtrū ſeu villā eſse de alicuius ciuitatis territorio, ſi cōprobetur, ꝙ caſtrū ſeu villa ſubibat illius ciuitatis onera, aut quia ibi collectas ſoluebat, vt eſt i §. ſi quis igitur ex quolibet. iu Authen. quibus mo.

natu.effi.ſui. Nam hæc vel ad oculum non obſunt, ſi attendatur, quod hic ſupplicans intermedio tempore egiſſe non potuerit, & quòd neceſſariò ita edicto Principis introducente, non autem voluntariè tales incolæ aliud caſtrum cuſtodiſſent; quod plurimum attenditur in declaratione & cõfirmatione præſcriptę regulæ, non volenti agere: ita docente Bart. in l.Senatuſcon. ff.de offic. præſid. Nec cœpit in hunc ſupplicantẽ præſcriptio currere, niſi ab eo tempore, quo caſtrum fuit denuo refectum:& ad cuſtodiam diſpoſitum. Tunc enim debuit ipſe tales incolas ad priorem cuſtodiam interpellare: quod ab iſto inſigni domino actum in facto parebat: nec per eum ſtetiſſe, quo minus talis cuſtodia præſtaretur, imò planè dominũ diſſenſiſſe. Viſum etiam fuit tali ſupplicanti nihil adſcribendum, quare tandiu ipſe, aut ſui quorum iure acceſſione nitebatur, diſtuliſſent tale caſtrum reædificare. Nam vt regulariter nemo cogitur
9 rem ſuam vendere: ita nec eandem in meliorem vſum conuertere, ſi deterior facta ſit, vt in l.nec emere. C.de iur.delibe. Ex his etiam opportunè reſponſum eſt ad primum, quod præcipuè in hunc ſupplicantem põt opponi, quòd ipſo, vel ſuis, à quibus ius habet, ſcientibus & non reclamantibus tales incolæ alterius caſtri cuſtodiam ſubirent: quaſi ex hoc tacitus conſenſus deſumatur, arg.l.quæ dotis.ff.ſolut.matr. quia cùm ipſe efficaciter agere non poſſet, nec illos ruſticos ab ea cuſtodia reuocare, nõ cenſetur in aliquo tacitè conſenſiſſe, cùm regula illa (Qui tacet, videtur conſentire) locum non habeat, vbi tacens non poteſt actum impedire: vt planè per Doctores in ea l.quæ dotis.ita Bart. in l.Senatuſcon ff.de offic.præſid. prætereà tale thema præſcriptum. Non volenti agere, & quòd impedire actum nõ poſſet ſatis confirmatur ex eo, quòd per principis ordinationẽ ad alterius caſtri cuſtodiam adigerentur ruſtici: in quem ſupplicãtem nihil aliud efficacius obiici potuiſſe tunc animaduerſum eſt, quàm quòd debuiſſet interim preſtari, ſe nõ conſentire, imò planè diſſentire tali cuſtodiæ, modò per eam alter dominus vellet ius prætendere, & ſuo iuri detrahere, & quòd per hoc non intendebat à ſuo iure excidere. Quæ proteſtatio videbatur requiſita ob eius ſcientiam & patientiam. Cuius opinionis fuerunt Signoroleus & Bartholomæus à Caſſereo, pleriſque in locis: habita potiſſimum conſideratione ad tam longum & diuturnum tempus, quale fuit illud ſexaginta annorum, vt ob hæc iudicaretur reſtitutio vbicunque neceſſaria ad illius proteſtationis omiſſionem. Tunc autem diſputationis gratia dicebam non fuiſſe eam proteſtationem omnio requiſitam, ſi *verum eſſet (quod omnes ingenuè fatebantur)* non cucurriſſe prſſcriptionem: quia ſi ceſſaret præſcriptio, eodẽ iure ſupplicantis ius illæſum manebat, & eo res erat redacta, vt in nullo cenſeretur illius iuri detractum, tum quòd proteſtatio ad eum finem fieret, vt præſcriptio interrumperetur, aut aliàs illi melius conſuleretur, & ne ſuum ius offenderetur: qui cùm in aliquo non lædatur, nec proteſtatione vtẽdum ab eo videbatur expedire. Contraria tamen ſententia longè tutior & & probabilior iudicata eſt, debuiſſe dimitti proteſtationem, & ſic reſtitutione aduerſus illius omiſſionem opus fuiſſe: quam ſacroſanctum & incorruptum primarium illud inferioris Germaniæ Conſilium concedendam probauit, excuſſis & adamuſsim examinatis, quæ in eam rem conducebant, præſente illuſtriſsimo & ſpectatiſsimo eius Senatus præſide D. Ludouico Schorre, viro vndequaque inſigni: & de quo verè addubites, ipſe ne virtuti, an virtus ipſi plus adferat ornamenti: quem memini tunc doctis rationibus (vt etiam eſt eminentiſsimus & conſummatiſsimus Iureconſultus) in reſtitutionis partes declinaſſe, ita vt reſtitutus dominus ſupplicans fuerit aduerſus illam omiſsionem proteſtationis, imò etiam contra præſcriptionem, ſi qua fortaſſe in eum cucur-

eucurriſſet. Quod de præſcriptione opportunè viſum eſt debuiſſe adijci, ob illam Burgundiæ conſuetudinem, per quam præſcriptionum tempus eſt ad triginta annos reductum: cùm tamen (mea ſententia) illa conſuetudo in nullo huic caſui officiat: quia certum ſit, eam intelligi, vbi currit præſcriptio; quę cùm hoc exemplo non ſit conſiderabilis, debebat etiam eiuſdem conſuetudinis effectus ſileſcere. Quinimò ſi fateremur, tunc præſcriptioni locum fuiſſe, adeſſet ſemper ſumma ratio, quare contra eam deberet concedi reſtitutio, vt ſuprà intellexiſti: & ita per efficaciorem rationem danda eſſet, nec deneganda in caſu alio ad cautelam abundationem.

Contra falſam & erroneam diei in libello articulationem maior reſtituitur.

CAPVT CCCCV.

Reſtitutum aliquando maiorem memini, quòd eius aduocatus errore lapſus, vbi in libello ſupplicantis intentionem deduceret, & cuiuſdam inſtrumenti ſeriem narraret, adieciſſet diem decimam Octobris, vbi erat decima Decembris articulanda. Qui error planè detegebatur ex illius inſtrumenti inſpectione, ita vt citra aliquam controuerſiam reſtitutionem ſit aſſecutus, & ad illius erroris correctionem admiſſus, ſolutis tamen primùm expenſis, quæ rationabiles viderentur.

Etiam lata prouiſionali ſententia in lite ſubhaſtationis bonorum, reſtituitur ex cauſa maior, vt ei liti pro ſentētię definitiuę proſecutione adſit, etiam ſi antea ſe (quod aiunt in praxi) nō oppoſuiſſet, cùm tamen neceſſariò illud egiſſe debuiſſet.

CAPVT CCCCVI.

Admiſſam etiā mulierem maiorem annis memini, vt iam lata prouiſionali ſententia in materia ſubhaſtationis & decreti bonorum poſſet ius ſuum definitiuè proſequi, etiam ſi poſt edicta, ſeu proclamata facta, & dum penderet lis prouiſionalis, nō ſe obieciſſet, aut (quod dicunt practici) oppoſuiſſet decreto bonorū pro debiti ſui collocatione: quod tamen neceſſariò præſtare tenebatur, cùm ſoleant fieri in eam rem proclamata quatuor, vt interim certi fiant creditores, ac ſciant talem bonorum diſcuſſionē, ita vt id omittentes videantur iure optimo repellendi, nec poſtmodum audiendi: & qui proculdubio non admitterentur, niſi ad id reſtituerentur. Huius autem reſtitutionis fundamentum tunc fuit, quòd hæc mulier proponeret ſe nouiter inſtrumentum repetiſſe, per quod docere poterat alterum ex fundis, qui ita ſubhaſtati fuerant, ei pleno iure competere, nec prius id ſciſſet: quam cauſam probauit Senatus; præſtito tamen antea ab ea muliere iuramento, quòd ita eſſet, & vbi de tali inſtrumento ante omnia docuiſſet.

Refert & hoc capite nouus caſus, in quo maior cōtra Aduocati errorem reſtituitur.

CAPVT CCCCVII.

Occurſum etiam maiori alteri me tenet memoria, quòd illius Aduocatus prætermiſiſſe: poſitionem, & (quam vocat) articulationem cuiuſdã facti neceſſarij, quod libello erat adijciendum. factum autem erat tale, quòd defunctus, de cuius ſucceſsione contendebatur, declaraſſet, dum viueret, & longè antequam moreretur, ſe hæredem alium non habiturum, nec velle habere, quàm talem ſupplicantem, quòd is eſſet ei frater, & ſucceſsioni ab inteſtato proximior: ita vt ſi eum teſtari accideret, hunc proculdubio hæredem inſtitueret: ex qua animi expreſsione prætendabat ſimplicem alios hæreditatem aucupantes, & eum in eius pacifica poſſeſsiones infeſtantes repellere: ad cuius facti deductionem petebat ſe reſtitui, cùm tamen eſſet in cauſa iam concludendum. qui talis cauſæ ſtatus vi debatur plurimum reſtitutionem in integrum repellere, & ab ea hunc ſecludere. ſed ei fuit tandê conceſſa, & hic ad eius facti articulationẽ admiſſus, præſtitis ab eo proceſſus retardati expẽſis: quem vel hac cauſa Senatus reſtituendum ſanxit, quòd id non ſua, ſed Aduocati incuria accidiſſet, quem primùm ipſe monuerat, tale factum non omittere, quòd ſuo ſacramento expurgabat: nec habita fuit ratio hunc in patronum poſſe agere, & ab eo ſuum intereſſe conſequi: ne ex litelis alia ſuſcitaretur, & quia non ſedebatur in aliquo pars aduerſa, cui expenſe reſundebantur.

Succurritur maiori, etiã lapſo termino à iudice præſtituto, vbi facto tertij læſus fuit.

CAPVT CCCCVIII.

Vm maior annis iuxta iudicis interlocutoriã probare teneretur, notarios duos qui lõgè procul à Burgundia, ab errant, & in Frãcia tunc exiſtebãt, eſſe notarios regios (quia de validitate cõtractus, ab vtroq; notario recepti, eſſet quæſtio) hic vt ſe ab ea extricaret interlocutoria, obtinuit commiſſarium, qui in has lõginquas partes, vbi illi degebant, profectus eſt. fuerat autem parti præfixus certus terminus, intra quem erat probandum, tales eſſe notarios. quod cùm is commiſſarius, durante eo termino, efficere non poſſet, ſed de vno tantùm teſtes interrogare: cùm videret lapſum eſſe terminũ, vt erat timidi ingenij, & puſillæ mentis, domum redijt, ſuſpenſo examine: quod cùm pars ſciret, nec ſibi benè conſultũ agnoſceret, impetrauit commiſſarium alium, qui denuo ad eum remotum locum proficiſceretur, quod reliquũ erat agendum, effecturus: cui neceſſaria iudicata fuit reſtitutio in integrum ob terminum effluxum, & quia videbatur à probatione ſecluſus. Ea autem reſtitutio rationi omnino conſona viſa eſt, quod prior commiſſarius allegaſſet, ſe in itinere ægrotaſſe, & ita aliquid ex dilationis curſu detractum: præterea repertum longè maius iter, quàm exiſtimaretur, ita vt non fuiſſet ob dilationis tempus habita ratio temporis, intra quod eò eſſet proficiſcendum: quod tamen iuſta itineris lõgitudo poſtmodum detexit: Si autem prior commiſsarius talem ſe ea in re præſtitiſſet, qualem egiſſe omnino expediebat: cœptum debuiſſet ipſe negotium perficere, nec expaueſcere lapſum termini: quia ex bono & æquo, qui ſupremus eſt iudex, ob loci diſtantiam, & eius ægritudinis rationẽ, facilè approbaſſet, quod is poſt tempus egiſset, & longè planius, quam denuo nouũ alium cõmiſsarium deputare, & reſtitutionem pro reliquo impertiri. quod etiam effici non poterat, niſi cum graui reſtitutionem impetrantis iactura, ita vt in eo ſed ſummopere talis commiſſarij damnaretur ignauia, ob quam tãto magis indulgendam eſſe reſtitutionẽ viſum fuit.

Litis cœptę interruptio, iuncta ignorantia, inducunt in maiore annis reſtitutionē in integrum.

CAPVT. CCCCIX.

CVrauerat tertius quidam vendi ſui debitoris pattimonium, facta bonorum ſubhaſtatione, & intentata decreti lite: eoq́; lis ita protracta fuerat, vt a iudice tunc eſset, interloquendum ſuper debitorum collocatione, & qnonam ordine eſſent iuxta prioritarem ac poſterioriratem aſſequenda. Porrò ab eo tempore ceſſauit eius litis proſecutio, cuius ab initio nihil vnquam aliquid ſciuerat maior alter cui etiam plurima debebatis, cuius bona ſubhaſtabantur; qui ne à debito ſuo excideret, & hoc priuaretur, implorauit à Senatu Dolano, vt non obſtante litis ſtatu, quòd ab initio cauſæ ſe non oppoſuiſſet, admitteretur ad ſui debiti deductionem & probationem, quò is illud aſſequeretur, & cùm cæteris creditoribus haberet: allegans, quòd neſciuiſſet talem litem intentatam, ac eam per ſex annos, & ab eo tempore, quo debuerat iudex interloqui ſuper collocatione debitorū, ſiluiſſe; ex quo facto ſatis videbatur reſultare iuſta ignorantia, & præſumptio, quòd hic eam neſciuiſset litem: ita vt his de cauſis reſtitutionem ſit aſsecutus, & per eam admiſſus, qui ſe huic liti conſecutione debiti ſui obiiceret, ſeu (quod vocant) opponeret.

Admittitur maior ex cauſa ad articulationem peremptorię exceptionis, quam is omiſerat.

CAPVT CCCCX.

MAior, cuius vniuerſum patrimonium ſub decreti & ſubhaſtationis forma vendebatur, volens eam impedire venditionem, & vt a litis proſecutione ceſsaretur, cœpit ea lite pendente pleriſque creditoribus debira præſtare, & ita cum eis agere, vt horum vni tantùm tunc ſupereſset ſoluendum: Hic autem, quantum potuit, & virib. omnibus litem primùm cœptā tam diligenter & ex animo fuit proſecutus, vt ventum ſit ad teſtium examinationem cæterùm hic ſupplicans, qui reus erat principalis eiuſdem litis, agnoſcens ſe ſua ſpe deluſum, nec poſse efficere, vt ea lis ſileſceret, cœpit tunc ſcripturas, quas in ea cauſa ediderat, apud ſe euoluere, quò potiſsimum ſuos curaret examinari teſtes quas vbi diligenter expédiſset, annotauit a ſe omiſsam poſitionem exceptionis perēptoriæ, quæ erat ſolutionis debiti prætenſi, per quam poterat omnino ſubduci aduerſæ partis intentio, & ſua planè confirmari: ad cuius facti articulationem petijt ſe per reſtitutionem in integrum admitti; hoc vnū deducens, quòd cùm ab initio fuiſset ei in animo omnibus ſuis creditoribus ſatisfacere, & ita eam ſopire litem, hac cauſa motus, ſatis frigidè, nec ea, qua fuerat opus animaduerſione, in ſuis ſcripturis deduxiſset, quæ neceſſariò conuenirent ad creditorum exploſionem: ductus ea exiſtimatione, quòd is poſset ſoluere. quæ cauſa viſa fuit probabilis, & ob quā deberet reſtitui in integrum, quam plane vel hoc vnum coadiuuabat quòd omnibus ſuis creditoribus hoc ſolo exempto ſoluiſset. per quod ſatis teſtatus erat in eo illius animus: ſed ad eam nouam poſitionem admiſsus fuit cum expenſarum refuſione.

Error manifeſtus,& qui liquidò ex actis deprehenditur, inducit in maiore reſtitutionem in integrum.

CAPVT CCCCXI.

Debuerat maior quidam die decima prouocaſſe ad tribunal, quod apud Burgundiones idiomate communi Aſsi ſe vocant; quæ ſunt extraordinariæ ſedes iudicum, aut (ſi malis) iudia: & tamen (vt ex actis patebat) inconſultè die vndecima emiſſa prouocatio fuerat, ita vt eſſet vnius diei tantum lapſus: cui tã dem id expoſtulanti fuit conceſſa reſtitutio in integrum,& eò res reducta, ac ſi die decima appellaſſet, habita ratione, quòd de vnius diei tantùm lapſu ageretur. Cum hac tamen modificatione conceſſa eſt reſtitutio, ſi talis cauſa appellatoria nondum fuiſſet iudicialiter deducta. potuerat enim pars aduerſa die, ad proponendam appellationem præſtituta, comparuiſſe, cui tunc in eum caſum ius eſſet plenarium quæſitum, ita vt non, niſi difficulter admodum & ſuadente alia cauſa, eſſet reſtitutioni tũc deferendum.

Vbi à maiore ceſſatum eſt in appellationis executione, reſtituitur ex cauſa hoc capite deſcripta.

CAPVT CCCCXII.

Sic etiam reſtitutos duos nacu maiores, quòd nõ fuiſſent executi appellationem ab eis emiſſam congruo & debito tempore: vnum id ad allequendam reſtitutionem proponentes, quod à tempore latæ ſententiæ vſi fuiſſent ſumma diligentia, vt ab amanuenſe eius litis aſſequerentur exemplar ſententiæ, quò poſſent perfectius & conſultius ſua deducere grauamina, quæ oportebat tunc ſpecificè proponere, quia eſſet ab interlocutoria prouocatum: nec potuiſſent niſi ſumma cum difficultate eius interlocutoriæ copiam ab eodem amanuenſe habere,& longo tempore poſt ſententiæ pronũciationem, ita vt iam tunc immineret dies quadrageſimus, præſtitutus ad executionem appellationis à ſtatuto municipali Burgundiæ: ad quod tã dem reſtituti fuerunt, vt poſſent appellationem introducere,& eam exequi, cũ non per eos, ſed amanuenſem ſtetiſſet, quo minus id antea præſtitiſſent.

Etiam expirato termino admittitur ex cauſa maior ad ſui proceſſus exhibitionem.

CAPVT CCCCXIII.

Nemini etiam officio iudicis ſupremi admiſſos maiores duos ad exhibitionem communis proceſſus, etiam quod terminus, ad eam productionem præſtitutus, iam expiraſſet: à quibus allegabatur, quòd cùm inſtet dies exhibitionis, procurator, quem in ea cauſa conſtituerant, hoc eis tantùm tunc nunciauerat, nec antea: offerentes ſe iuraturos, prius non ſciſſe talem exhibitionem eſſe faciendam. Tũ etiam & aliud proponebãt quòd omnem antea pro recuperatione proceſſus prioris inſtantiæ diligentiam adhibuiſſent, qui erat penes eius litis ſcribam: quem ab eo tamen aſſequi nõ potuiſſent, nec alias habuiſſent, niſi primum compulſo ad hoc amanuenſe à ſuperiore iudice. Quam diligentiam planè teſtabantur inſtrumento quodam; in quo expreſsè continebatur, quomodo ſæpiſsimè amanuenſem pro eo proceſſu habendo adijſſent; ob quam cauſam, accedente partium iuramen-

ramento, quòd prius exhibitionem pro ceſſus faciendam eſſe non ſciſſent, ad eam reſtituti in integrum fuerunt ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, &c.

Affinitas nominũ inducit quãdoque in maiore reſtitutionem, ſi ob eam eſſet in exequenda appellatione ab apparitore erratum.

CAPVT CCCCXIIII.

Miſſa appellatione à maiore annis, vbi hanc apparitori exequendam commiſiſſet, cùm is notificare (quod aiunt) eam deberet vni, cum Ioannes Marteault nomen erat, tunc filiofamiliàs, cuius pater viuebat, ipſe relicta filij perſona patri intimationem talem facit, die certa ei præſtitoia ad deductionem appellationis, & vt tunc iudicio adeſſet: aduerſus quem errorem memini reſtitutum filium, & validatam actum cum hac qualitate, quòd id intimaretur filio. Huic autem reſtitutioni adfuit illa cognominum affinitas, quæ potuit apparitorem decepiſſe; à quo fortaſſe exiſtimaretur, eam eſſe perſonam, de qua in lite appellatoria ageretur: cui etiam accedebat, quòd de perſona certò & maniſeſtè non conſtaret.

Maior qui primę aſsignationi, dum eſſet iudicium poſſeſſorium ventilandũ, non adfuit etiam ſi ob eam contumaciam ex ſtatuti forma à ſuo iure excidat, reſtituitur tamen ex cauſa.

CAPVT CCCCXV.

Obtinuerat maior interdictum retinendæ poſſeſſionis, quo poſſeſſionem cuiuſdam fundi ad ſe ſpectantis tutaretur. Cæterum cu rente anno impetrationem illius mandati nouitatis, tertius quidam ſe tali mandato obiecit; facta eius rei declaratione apparitori, qui exequendi mandati curam ſuſceperat, vt eſt moris & praxis: cui tunc is apparitor præfixit iuxta eandem praxim & ſolitum vſum certam diem, qua coram iudice comparere tenetetur, ſua deducturus & propoſiturus poſſeſſoria iura cuius præfixinonis ſeu aſſignationis is apparitor nullo modo certũ reddit eum, qui tale impetrarat mandatũ: quod tamẽ effeciſſe omnino debuerat, vt is iudicio adeſſet, & ne aliàs à poſſeſſione ſua excideret iuxta ſtatutum municipale Burgundiæ: per quod diſponitur. Si prima die aſsignationis non comparuerit, qui mandatum nouitatis obtinuit, non eſse poſtmodum audiendum nec admittendum, qui poſſeſsoria iura deducat & proponat. Porrò tunc, cũ ineſſet dies, adfuit iudicio hic tertius, accuſans impetrantis contumaciã, ac perſiſtens, vt declararetur contumax, & à poſſeſsorio prorſus ſecluderetur iuxta eius edicti municipalis formam. in quo videbatur illius intentio optimè ſtabilita ob legem tam apertam, & id ſine refricatione aliqua diſponentem. Quod præuidẽs aduerſa pars, & ſibi imminere periculũ perdendę poſſeſsionis, petijt ſe in integrum reſtitui aduerſus talem cõtumaciam, & in eo reponi ſtatu ac ſi cõparuiſset ea die, quæ iudicio præfixa fuerat, & vt ius ſuũ poſſeſsorium proſeq poſſet. Ad quod inter cætera id validiſſimè is allegabat, quòd apparitor non nunciaſset diem aſſignationis aduerſæ parti datę, ita vt iuſta ignorantia, & quę à iure probata eſset, fuiſset ductus, vbi maximè hoc officio eiuſdẽ apparitoris incumberet, id declarare, ꝙ poſset iſte futurum factum diuinare, imò quòd in eam

eam vſque diem detinuiſſet apud ſe idem apparitor eius litis monimenta, inter cætera mandatum nouitatis, illius mandati executionem, necnon intimationem aduerſario factam: quibus adhuc planius confirmabatur talis ignorantia, cùm ſine illis non poſſet actor litem proſequi. ob quas cauſas fuit talis maior reſtitutus, & declaratio ad municipale ſtatutum data, habentis, Eum qui non comparuit prima die aſsignationis, a ſuo poſſeſſorio excidere. vt nõ intelligatur ſtatutum, vbi hic probabiliter diem iudicij ignoraſset: vt is ex ea clauſula, Si qua mihi, &c. reſtitutionem ſit aſsecutus.

Maior cõtra pupillum ſeu minorem reſtituitur, vbi hi, tutore ſeu curatore auctore, falsò aliquid ſibi quæſierunt.

S V M M A R I V M.

1 *Pupillo cum maiore litigante, maior ad reſtituendos litis ſumptus non obligatur.*

CAPVT CCCCXVI.

SOlet etiam quandoque maior aduerſus minorem ſeu pupillum reſtitui, vbi tales minores ſiue pupilli auctore tutore ſeu curatore falsò aliquid ſibi
1 quæſierunt, ita vt ſi pupillus cum maiore litigare voluerit, non obligetur maior ad ſumptus litis reſtituendos, cum in eo aduerſus tutores ſeu curatores ſubueniatur legis beneficio, vt per Bar. in l. nouiſsimè. ff. quod fal. tut. auctore. Hæc autem de maiore annis quomodo & in quem caſum ſit reſtituendus, ſatis ſuper que. Videamus iam quid diſponi ea in re debeat in ciuitatis, vrbibus, villis, caſtris, collegijs, & ſimilibus.

An ſit Reſpub. quę lęſa eſt, reſtituenda? & vtrum burgi, municipia, caſtra, cõmunitates, & quęuis alię Reſpub. ſint reſtituendę?

S V M M A R I A.

1 *Reſpublica minorũ iure vtitur, ideoq; reſtitutionis in integrum auxilium implorare poteſt.*
2 *Romana Reſpublica verè pro Reſpublica habetur.*
3 *L. Reſpublica. C. ex quibus cauſ. maior. etiã villas, caſtra, burga, municipia, communitates includit, nec à reſtitutionis beneficio excludit, & num. 7.*
4 *Legatus ab aliqua ciuitate miſſus, ſi læſus fuerit, reſtituitur.*
5 *Ciuitas eodem iure quo legatus, in impetrãda reſtitutione gaudet, ſecundum Bartolum & Azonem.*
6 *Ad l. Reſpubl. C. ex quib. cauſ. maior. Barto. diſtinctio diſcuſſa exploditur.*
8 *Aduerſus Macedoniani exceptionem ciuitati non eſſe concedendam reſtitutionẽ Petrus Gloſſographus ſentit: cuius opinionem Auctor improbat.*

CAPVT CCCCVII.

VTiliſsima eſt in Iure quæſtio, an num Reſpubl. quæ læſa eſt, ſi reſtituenda? quã
1 tu deciſam agnoſces in l. Reſpub. C. ex quib. cauſ. maior. vbi habet textus, Rempublicam vti minorum iure, ideoq; reſtitutionis in integr. auxilium implorare poſſe: cuius legis diſpoſitionem Caſtrẽſis ſub eius diſcurſu recitat ad quamuis Remp. referendam, etiam ſi ſimplex fuerit municipium. Nã (quod ipſe ait) vt Reſp. ſuos habet adminiſtratores, & per eos regitur: ita ſunt & in municipijs, quorũ opera municipij tractẽtur negotia. quo fit, vt quẽadmodũ mino-

minoribus facto tutorum ſeu curatorum læſis ſubuenitur per reſtitutionem in integrum: ita etiam & Rebuſpub. ſeu villis, caſtris, & municipiis: quod damnum incuria adminiſtratorum, & eorum, qui ſunt præfecti tractandis & extricandis eorum negotiis, accidere ſolet. Ei tamen Caſtrenſis ſententiæ aduerſatur, quòd cum iuri communi pugnet reſtitutio in integrum, non debeat ciuitati Romanæ, aut alteri Reipub. conceſſum priuilegium, ad municipia protendi, quòd in pleriſq; diſsideant inter ſe caſtrum & ciuitas: vt eſt in l. fin. C. de ſacroſanct. eccle. & l. vſucapionem. ff. de vſucapionib. facit l. ædiles. ff. de via publica. Quod etiam ſatis habes teſtatum ex diuerſitate & diſcrepantia titulorum de iure fiſci, & iure Reipub. qui ſeparati reponuntur: atque id apertiſsimè deſumitur ex l. ſciendum. § j. ff. de legationib. ita vt iuxta hanc declarationem ſenſerint quidam, illam l. Reſpublica, eſſe de Romana intelligendam, quia illa ſit verè Reſpub. cùm quælibet alia ciuitas à Romana priuatam repræſentare dicatur, l. nihil eſt. ff. ad municipal. & l. eũ qui vectigal. ff. de verborum & rerum
2 ſignificat. Mea tamen eſt ſententia, tale priuilegium quamuis Rẽpublicam includere, argument. l. j. C. de offic. eius qui vices alt. gerit. Quæ lex cùm generaliter loquatur, ſenſu etiam generali eſt inter-
3 pretanda, argum. l. j §. generaliter. ff. de leg. præſtand. vbi potiſsimum ex ea interpretatione non reſultat abſurdus nec abſonus intellectus. Cui opinioni accedit, quòd in Germania, Italia, & alibi plures ſint Reſpublicę, apud quas merum eſſe imperium teſtantur Doct. in l. imperium. ff. de iuriſd. om. iudic. Præterea nonne in villis, caſtris, burgis, municipijs, communitatibus, & quibuſuis alijs vniuerſitatibus ſunt pupilli, viduæ, & miſerabiles aliç perſonæ? quæ an reſtitui debeant, ipſe ſatis dijudicare potes. Atque hæc ratio videtur omnino concludere, per quam iudicentur eſſe reſtituẽda in integrum municipia, & cæteræ Reſpub. vt cùm in omnibus eadem ſit & par ratio, idem ius ſtatui debeat, l. illud. ff. ad leg. Aquil. Eadem autem ratio deſumitur, quòd talia municipia per procuratores, actores, adminiſtratores, ſyndicos, & alios gubernatores regantur, à quibus lædi poſſunt. Vides etiam lega-
4 tum à ciuitate miſſum, ſi læſus ſit, reſtitui, l. legatis. ff. ex quib. cauſ. maior. vt eodem iure ſit ipſa ciuitas reſtituenda. Fuit autem poſtremum illud argumentum
5 Azo. & Barto. in ea l. Reſpub. quod tamen mihi non omnino concludere videtur, quia legatus reſtituatur ob abſentiam, ſi cùm abſens eſſet, ſit læſus: quo caſu ęquiſsimum eſt, eum reſtitui. Sunt enim duo illa hoc ſuadentia, quæ referri ad Rempub. non poſſunt, cùm ſemper præſens fuerit: vt talis eorum argumentatio ſit à prorſus ſeparatis & diuerſis. Qui tamen probem eorum ſententiam, debere reſtitutionem omnibus Rebuſp. læſis tribui. Bart. autem in ea l. Reſpub. conſiderabat poſt Iacobum à Butrigarijs, debere diſtinctionem fieri inter ca-
6 ſtra, villas ſeu municipia, in quibus eſt hominum multitudo, ab his, vbi pauciores ſunt, qui in eis degunt. & maiorem, imò efficaciorem eſſe concedendæ reſtitutionis occaſionem ijs, in quibus maior eſt numerus: quia ibi difficilius tractentur eiuſdem Reip. negotia, quæ longè facilius extricãtur, cùm pauci ſunt quia pauci numero exiſtentes præſumũtur municipij negotijs, vt proprijs, non tanquam publicis adeſſe. Sed ego ab hoc intellectu diſsideo: qui putem, hoc ſpectari non debere, an magnus ſeu paruus ſit incolarum numerus? quia etiam ſi effinxeris in municipio quinque vel ſex habitare: ſi tamen de municipij negotijs contendatur, verum eſſe, vt municipij, non ſua priuata tractent negotia: hoc abſurdum iudicandum eſt, quòd quæ ſunt municipij, vt priuata ſua negotia curent: quia hæc duo ſunt omnino diſtincta, de priuatis, & de municipij agi negotijs: In priuatis verò quis, niſi habes prorſus, dicet, reſtitui municipium debere? ſed hoc tantum accõmodabit priuatorum negotijs: & hic exiguus numerus non producit

ducit effectũ aliquem oppoſitum, & cõtrarium priuilegio extraordinario, quod eſt attribuendum municipio. Item, non ne in eo paruo numero eſſe poſſunt pupilli, infantes, viduæ, & miſerabiles aliæ perſonæ? qui omnes aliàs non reſtituerẽtur, ſi is intellectus verus eſſet: quẽ Bart. fortaſſe agnoſcens non omnino eſſe defenſabilem, docuit tandem ſub ea l. Reſpub. ciuitates, villas, caſtra, municipia, burgos, vniuerſitates eſſe ad inſtar maiores ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa videbitur, reſtituendas: aliàs verò maiores Reſpub. eandem reſtitutionẽ, quam minores, debere aſſequi. Sed etiã huic obſiſtit opinioni, quòd leges de Repub. loquentes, ſimpliciter & in genere dicant, hanc minorum iure vti debere, & ſic debere, vt minores, planè reſtitui. Ideo fit, vt reiectis his diuerſis opinionibus, ſequendam hanc exiſtimem eſſe ciuitatibus, burgis, villis caſtris, communitatibus, municipijs & vniuerſitatibus reſtitutionem, qualem aſsequitur minor, tribuendam: quæ eſt communior & receptior in iure ſententia: à qua cùm in conſulendo tum in iudicio ferendo non ſentio deficiendũ: per quam manet planè eliſa quorundam ſententia, qui ſenſerunt, caſtrum & villam maioribus in cõtractibus, iudicijs & præſcriptionib. equiparari, ita vt reſtitui non debeant. Quæ opinio eſt omnino manca, & à legũ tramitibus alieniſsima, quia etiam pro certo habeatur, municipium eſse membrũ Reipub. l. inſulæ. ff. de iudic. vt largo modo dicatur eſse Reſpub. l. ſed & hi. § præterea. ff. de publica. Contra quam communem non obſiſtet (quod vir doctus poſſet fortaſse proponere) debere in ciuitatibus reſtitutionem ceſsare, quia cõtra eas opponi poſset Macedoniani exceptio, l. nihil intereſt. ff. ad Maced. & tamen contra hanc exceptionem ceſſat reſtitutio. l. verum. §. fin. ff. de minor. quod fuit Petri gloſsatoris fundamentum, in quo ſatis ſuffrigidè mihi argumentatus videtur: quia etiam quòd admittas, aduerſus Macedoniani exceptionem non
8 dari ciuitati reſtitutionem: an ex hoc caſu particulari feres iudicium, debere eã ab omni reſtitutione reijci? Non ſanè: quare ego ſemper communi hærendum cenſeo: atque ea communis opinio (vt ſuprà iam præmiſi) eſt intelligenda etiã in quibuſuis paruis communitatibus, cùm actus ſit communis plurimum, vt vniuerſorum.

Hic obiter annotabis caſum, ſecundum quem ob Dolani receptoris negligẽtiam Dolana vniuerſitas fuit reſtituta in integrnm.

SVMMARIA.

1 *Receptoris eſt, Vniuerſitatis reditus à debitoribus exigere, & quæ eius ſunt negotia, curare.*

2 *Vniuerſitas, pupillis æquiparata, reſtitutionis beneficio fruitur.*

CAPVT CCCCXVIII.

QVod autem de vniuerſitate reſtituenda diximus, id ego memini in praxi Dolæ accidiſse, & à Senatu Burgundo reſtitutam vniuerſitatem Dolanam aduerſus negligentiam eius, quem eiuſdem vniuerſitatis receptorem ibi nominant.
1 cuius officio hoc incumbit, vniuerſitatis reditus à debitoribus exigere, quæ eius ſunt negotia, curare. is autẽ ſatis ſupinè admodum verſatus fuerat in cuiuſdam litis inſtructione, quæ vniuerſitatem concernebat, ita vt citra reſtitutionem in integrum immineret nõ leue incommodum præfatæ vniuerſitati: cui non immeritò conceſsa fuit reſtitutio: vel hac ratione, quòd pupillis æqui-
2 paretur, argument. l. 2. C. de cur. furi & per Bartol. in l. nulli. & l. j. § quod ſi nemo. ff. quod cuiuſque vniuer. nomine.

Cùm

Cũm ſub tyranno viuit ciuitas, an læſa reſtitui debeat?

SVMMARIVM.

1 *Ciuitas contra ſupremi domini voluntatem occupata, grauiq́; iugo preſſa & læſa reſtitutionem etiam contra Petri ſententiam impetrare debet.*

CAPVT CCCCXIX.

EXcitat Salicetus in eadem l. Reſpub. quæſtionem huic negotio ſatis accommodam & opportunam, quid ſi tyrannus vi & contra domini ſupremi voluntatem aliquam ciuitatem detineat & in
1 aliquo ſit læſa ciuitas, debeat num in eũ caſum talis ciuitas reſtitui? Fuit autem Petrus huius ſententiæ, refutandam reſtitutionem: quia per vnum adminiſtrata ſit ea ciuitas, & quia tyrannus vtilitatem ex ſua aſſequeretur tyrannide, contra l. 3. §. ſed vtrùm. ff. de minor. Crebrior tamen ſententia inualuit in oppoſitum, cùm non ſit tyrannus, à quo imploratur reſtitutio, ſed ab ipſa ciuitate, quæ non deſijt frui priuilegijs ciuitatibus conceſsis, & quibus prius quàm eſſet vſurpata, vtebatur. Accedit his, quòd cùm iniuſtè ſit occupata, non eſt ab omni aliena expectatione, quin quandoque ab ea liberetur tyrannide, & ſuæ priſtinæ reſtituatur libertati ceſſatq́ue ex his, quòd tyrannus vtilitatem nanciſceretur, cùm illius non habeatur ratio, vbi id agit ciuitas, non ipſe.

An ob inſtrumentorum, de nouo repertum, communitas aduerſus aliam, reſtituatur communnitatem, ſibi proceſsiſſet inter eas laudi pronunciatio.

SVMMARIA.

1 *Sententia per inſtrumenta de nouo reperta non retractatur, quod limita vt numer. 4.*

2 *Laudum homologatum tranſactionis imaginem repræſentat.*

3 *Cõmunitatibus eodem iure, quo pupillis ſuccurritur.*

CAPVT CCCCXX.

CVM inter ſe duæ ciuitates litigarent, tranſegit vtraque, & quæſtionem ad arbitratores ab vtraque electos retulit; à quibus tandem pronunciatum fuit laudum ſeu arbitramentũ: Cæterùm altera pars poſtmodum propoſuit à ſe de nouo repertum inſtrumẽtum, per quod dicebat liquidò de laudi iniquitate conſtare, & longè aliter debuiſſe terminari controuerſiam: petẽs ob id ſe ad illud laudi reſciſsionem reſtitui, & vt tandem admitteretur ad inſtrumenti de nouo reperti æditionem, ſi quam vellet facere.
1 Quam reſtitutionem quidam iudicabãt reijciendam, quia per inſtrumenta de nouo reperta non retractetur ſententia: vt
2 eſt in l. Imperatores. ff. de re iudica. cùm etiam tale laudum, ſic homologatum tranſactionis imaginem repræſentet, vt in Auhent. vt differen. iud. circa princip. ſitque in Iure indubitatum, non reſcindi tranſactionem per inſtrumentum de nouo repertum. Aliorum verò fuit ſententia, cõcedendam reſtitutionem, quia fomentum & originem aſſumeret ex iuſta & probabili ignorantia, pura inſtrumenti de nouo reperti; quod ſi habuiſſet communitas, veriſimiliter exhibuiſſet; tum quia eodem iure ſit communitati-
3 bus ac pupillis ſuccurrendum, quòd in eis ſint paſsim pupilli viduæ, infantes & ſimiles, aliæ perſonæ, priuilegiatæ, vt etiam, pupillis æquiparentur: ita, docente, Roman. conſili. 423. & Ioanne Andrea in Additio. ad Spec. de reſtitut. in integrum, ſub ea Additione,

quæ

quæ incipit, Quadriennium. Quibus accedit, etiam ex iuſtiſsima cauſa maiori eſſe in eum caſum concedendam reſtitutionem in integrum, l. ſi minor. ff. de except. rei iudica. Nec obeſt, non retractari ſententiam per inſtrumenta de no-
4 uo reperta, quia l. illa Imperatores, nominatim excipit Rempublicam, ſub qua (vt iam habuiſti) continetur communitas.

Vtrùm contra expenſas litis, in quibus fuit communitas cōdemnata, maximè ad eas, quæ factę ſunt vſque ad publicationem teſtium, reſtituatur communitas.

SVMMARIVM.

1 *Sententia eſt indiuidua.*

CAPVT CCCCXXI.

AD hanc rem conducet conſimilis penè quæſtio, in praxi quandoque ventilata, de communitate, à qua implorabatur reſtitutio aduerſus interlocutoriam ſententiam, per quam condemnata fuerat in expenſis litis factis vſque ad publicatas atteſtationes. Proponebat autem hæc communitas nullo modo viſas à ſe atteſtationes tales, ſed per procuratorem eam litem agitatam, à quo quid in eis contineretur, haud intellexiſſet. Quæ cauſa & ignorantia ſecundum quoſdam videbatur iuſta; & cui deberet accedi: aliis autumantibus, reijciendam reſtitutionem: quia hoc ſatis ſciſſet procurator, & quòd ſit domino imputandum, cur ipſe non diligenter, & frequentiſsimè ab eo ſit ſciſcitatus, quomodo ea lis tractaretur. quod ſi feciſſet, potuiſſet, quid tales continerent atteſtationes, ſcire. Erat & aliud, quòd hæc communitas peteret ſe reſtitui aduerſum condemnationem expenſarum factarum à die publicationis. quod erat iniquiſsimum: quia ex teſtium dictis liquidò parere potuiſſet, eam communitatem iniuſta, & mala niti cauſa, & quæ meritò ſubtrahere ſe ab ea lite debuiſſet à tempore publicationis teſtium, ita vt peruerſa eius in eo fides detegeretur, nec ſat ex æquo & bono conſtans, iuxta doctrinam Bartol. in l. ſi quis inficiatus. ff. depoſit. Quorundam verò fuit iudicium, etiam ex hac cauſa talem communitatem poſſe reſtitui, vbi maximè non leues eſſent expenſæ: vt hoc iudex plurimum attendere debeat, ſi de re leui vel mediocri agatur. Nam ſi de modicarum expenſarum condemnatione ageretur, etiam quòd læſa ſit, reſtituenda tamen non eſſet ob tam futilem rem, nec retractanda ſententia. Quòd autem reſtitui debeat, cùm de magna ſumma eſt quæſtio, nulla eſt apud me dubitatio: nec aſcribi Reipub. poterit, quare non didiciſſet teſtificata: quia omnis culpa à procuratore proceſſiſſet, ita vt ei ac ignoranti ſit ſubueniendum. qui tamen ſatis admittam, hanc ignorantiam non omnino talem eſſe, ex qua, ſi rigorem iuris ſpectes, deberet concedi reſtitutio: quia poſſet hæc communitas in talem procuratorem agere, & ab eo damnum, quod illius incuria patitur, repetere. Qui tamen concedam, ex bono & æquo poſſe ei ſubueniri, attenta illa ignorantia: ita vt ego hanc poſtremam ſententiam probem, vbi rei magnæ eſſet quæſtio. Nec video, quid in hanc rem in oppoſitum aliud afferri efficaciter poſſit, quod fortaſſe vir doctus poſſet mouere, quàm hoc vnum: quomodo enim hoc caſu dabitur reſtitutio, cùm hic in principali probet ſententiam, & quam fatetur benè latam, quam tamen velit reſcindere ob expenſarum reſtitutionem? quaſi nitatur diuidere ipſam ſententiam, quæ tamen eſt indiuidua, vt l. in hoc iudicio. ff. famil. erciſcun. Quæ eſt vtcunque acuta conſideratio: quam tamen ita poſſe reſolui exiſtimauerim, non abſurdum eſſe, vt

ſe, vt is talem reſtitutionem aſſequatur, cùm dicat, non debuiſſe talem expenſis grauari: nec cenſetur diuidi ſententia, vbi aliàs principaliter approbatur: quia vt poteſt plura continere capitula, ita & plura grauamina, & ita implorari reſtitutio.

Vtrùm Legati Principum, qui læſi ſunt, debeant reſtitui?

SVMMARIA.

1 *Legationis officium iuſtam petendæ reſtitutionis cauſam inducit.*

2 *Legati principum eodem cum Reipublicæ cauſa abſentibus priuilegio gaudent.*

3 *Legatus à municipio ad inferiorem à principe miſſus, eſt ex clauſula generali, Si qua mihi iuſta cauſa, &c. reſtituendus.*

4 *Legati municipiorum ad legationis munus ſubeundum cogi poſſunt.*

CAPVT CCCCXXII.

HIS probo ordine adiicientur Legati principum, qui an ex cauſa reſtitui debeant, tu ex ſequẽtibus facilè habebis: in quo firma fixam hanc concluſionẽ, Lega-
1 tionis officium iuſtam petendæ reſtitutionis cauſam inducere. Poterit autem à legato libellus hoc modo concipi: Peto iudicij inſtaurationem, & vt ex integro meis poſſim vti defenſionibus, vt eſt in l. 1. C. ex quibus cauſis maio. qui textus loquitur, vbi contra eum, dum legationis fungeretur officio, eſſet in aliqua lite proceſſu, nec vt decurat, defenſus eſſet. Quæ concluſio eſt intelligenda de eo qui verus, non fictitius, eſſet legatus, vt eſt in ſimili de veris &
2 non fictis militantibus. Nam & receptum eſt, eos qui Legati ſunt Principũ, eodem priuilegio, quo ij qui abſunt cauſa Reip. gaudere, l. ſed & ſi per prætorem. ff. ex quibus cauſ. maio. vbi habet lex, maioribus eſſe ſubueniendum per reſtitutionem, quoties id æquitas ſuggeſſerit: puta, ſi quis functus fuerit legatione pro ciuitate. Nam æquiſſimum eſt, eum reſtitui, cùm ex neceſſitate, non voluntariè abfuerit. Tum etiam ex eodem text. deſumitur, reſtituendum eſſe particularem legatum: qualis eſt, qui ciuitati præficitur: & eodem iure eſſe reſtituendum eum, qui pro principe abeſt: ad quod etiam habes expreſsum textũ in l. legatis. ff. ex quibus cauſ. maior. in quo diſponitur, Legatis quoque municipiorum ſuccurri ex principum Seueri & Commodi Conſtitutione: vt maximè rebus vſucaptis reſtituantur. quam l. gloſſa ibi ſic declarandam putauit, vt procedat, ſi municipium legatum ad aliud municipium demandaret: ſecus ſi à municipio mitteretur Legatus ad Principem ſupremum: quia hoc poſtremo caſu non eſſet iudicandus Legatus municipij ſed Reipub. cauſa abeſſe, & tanquam abſens Reip. cauſa reſtitueretur, non autem vt legatus. Cuius doctrinam ego probare in hoc nullo modo poſſum: quia ſiue ad inferiorem, ſiue ad ſuperiorem is delegetur, Legatus eſt municipij, cùm in hoc attendatur initium actus. Quid enim, ſi cum qualitate legationis tranſmittatur? quare non Legatus dicetur? qui tamen benè fatear, tunc etiam eum cenſeri abeſſe cauſa Reipublicæ, vt eſt in eo verſiculo, vt quotiens, præallegato: per quod confunditur illa gloſſæ conſideratio, volentis conſtituere diſcrimen inter vtrunque caſum. Imò etiam confutatur per eam l. legatis in qua lex vult ſubueniri Legatis municipiorum non facta differentia, an ad Principem ſupremum, vel inferiorem ſint miſsi. Et per hoc cenſeo quendam ſententiam Ang. l. in l. cum quidam. in princip. ff. de acquir. hæred. quo
3 loco reſoluit Legatum à municipio ad inferiorẽ a Principe miſſum, eſſe ex clauſula generali. Si qua mihi iuſta, &c. reſtituendũ. Nec iniuria tales Legatis ſubuenitur, cũ poſſint inuiti hi cogi ad tale munus Legationis, vt eſt in l. ſi quis decu-
4 rio. C. de decurionibus. & in l. dotem.

ff.de exc.tut. Cynus in regula, quod ſemel. de regul.iur. in Sexto. Spec. tit. de legatis, circa finem. & hoc ſatis denotat. ea l. ſed & ſi per prætorem. in illis verbis, cùm ex neceſsitate, non voluntate, abſunt.

Si à maiore aduerſus cenſus cõſtitutionem petatur reſtitutio, an debeat interim, & dum durat cauſa reſtitutionis, lis ſubhaſtationis honorum eius, qui reſtitutionem implorat, ſileſcere: quam perſequitur is, cui cẽſus eſt debitus, ne à poſſeſsione exigendi cenſus èx cidat.

SVMMARIA.

1 *Reſtitutio pendente nihil innouandum eſt.*

2 *Lis ſubhaſtationis per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debet ſecundum quoſdam.*

3 *Argumentum à contractibus ad iudicia, & vice verſa, validum eſt.*

4 *Subhaſtationis ſententia cur per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debeat, nouæ Auctores rationes.*

5 *Reſtitutionis petitio non impedit ſententiæ executionum, ſi quidem cœpta iam executione fuerit implorata.*

6 *Appellans, aut integrum ſe reſtitui contendens, ſi pendente appellatione vel reſtitutione eum, in quem prouocatum, aut reſtitutio petita eſt, turbet, ſenſetur appellationi, vel reſtitutioni renunciaſſe.*

CAPVT CCCCXXIII.

CVM deberetur à Titio cuidam maiori cenſus annuus, Titius hic ſe aduerſus eam cenſus conſtitutionem petiit reſtitui: inter cætera proponens, non fuiſse ſibi pecuniam numeratam: deducens præterea, ſe ex plerisque aliis cauſis plurimum ea venditione læſum. Cæterũ cùm hic reſtitutionem imploraret, curauit is Titius huius bona interim vendi, & ſubhaſtari, vt ipſe cenſus debiti ſolutionem aſsequeretur. Porrò dum hic poſtea reſtitutionem implorasset, Titius tentauit abſorbere illud ſubhaſtationis ſuorum bonorum iudicium: hoc vnum allegans, debere id
1 omnino reſcindi: quia, pendete reſtitutione in integ. nihil innouari debuerat: vt eſt in l. vnica. C. in integ. poſtul. In quo quid ſit cenſendum, examinemus. Cuius tituli materiam ego ſuprà ſuo loco diffuſisſimè excuſsi, ſed omnem ratiocinationem ad minoris perſonam referens vt longè iam maior videatur eſſe hæſitatio in maioribus annis inter ſe litigantibus: in quibus eſt à quibuſ-
2 dam exiſtimatum, vt per reſtitutionem in integrum ſuſpendi non debeat lis ſubhaſtationis bonorum: quia ille titulus C. in integ. reſtit. poſtulat. procedat, cùm petitur reſtitutio aduerſus ſententiam, & vt eius executio impediatur. Vt enim nihil ſit noui, dum pendet appellatio: ſic nec etiam cùm agitatur reſtitutio in integrum: quod ad ſecus, vbi petitur reſtitutio contra contractum: quo caſu in nullo eſt ſuperſededum, vbi id maximè ſit iure communi: ſecus ſi ſpeciali, vt eſt in principis reſcripto. Quas declarationes ad eum titulum adfert Corneus conſil. 3. licet videatur, collat. 1. vol. 1. Ego verò non poſsum omnino has illius doctrinas probare, quibus velit, non habere locum præſcriptum titulum, vbi petitur iure communi reſtitutio: ſecus cum iure ſpeciali ſeu extraordinario poſtulatur, maxi-

mè

mè cùm ſit extraordinarium & ſubſidiarium remediũ, vt eſt in l. in cauſæ. la 2. ff. de minor. Nec placet ſpecialiter hanc implorari, vbi per Principis reſcriptum petitur. Nam cùm à iudice ordinario obtineri poſſit, non debet tempus attendi, quo princeps concedit, argum. l. 1. C. de theſau. lib. 10. Cod. minus arridet prior alia limitatio, eum titulum non loqui, vbi aduerſus contractum petitur: quia ſi id diſponatur in iudiciis, eadem ratione ſimile eſt in contractibus cenſendum, cùm validum ſi à contractibus ad iudicia, & verſa vice argumentum. arg. l. omnem. ff. de iud. & hoc ſatius eſſet in contractibus cenſendum, quia ſententiæ executio ſit admodum fauorabilis, quæ tamen impeditur
4 per reſtitutionis iudicium. Quare mea eſt ſententia, ſi ad thema præſcriptum attenderis, nec ab eius terminis diſceſſeris, non debere ſuſpendi litem ſubhaſtationis, ſed ob rationes alias quàm eas, quas Corneus deduxit: cui etiam forraſſe ſimilis caſus non fuerat propoſitus conſulendus. In propoſito, qui talem reſtitutionem impetrauerat, maior erat. præterea dum maior eſſet, ratificauerat contractum, quem in ætate minori conſtitutus fecerat. Acceſſerat denique contractui iuramentum de non contraueniendo. Erat & aliud vrgentius, ac magis præcipuum, quòd prius quàm petita eſſet reſtitutio, præceſſiſſet lis ſubhaſtationis bonorum. Certum eſt autem & indubitatum, eius tituli diſpoſitionem. C. in integrum reſtit. poſtul. nõ procedere, ſi adſit indicia & præſumptiones contra implorantem reſtitutionem in integrum. Tunc enim non impeditur ſententiæ executio, modò præſtetur ab alio cautio de reſtituendo id, quod interim ſoluitur, alia parte vincẽte: ad quod habes cap. ſuſcitata. vbi plenè Canoniſtæ, extra, de in integrum reſtit. Quinimò petitio reſtitutionis nõ impedit ſẽtẽtiæ executionem, vbi poſt cœptam executionem intentata fuiſſet, vt per Bald. in l. finali. C. ſi ex falſ. inſtrument. vt ſimile ſtatui debeat in hoc caſu. & ita eum titulum, C. in integrum reſtitutione poſtul. declarat Alexander conſilio 62. incipiente, Egregie, collat. 2: volumine 6. Adeſt & quòd exigens cenſum ſibi debitum, cenſetur ſuo iure vti, & agere quod decet: quem etiam nemo inficiabitur diligentiſſimi patriſfamilias officio fungi, vbi curat ſubhaſtari bona eius, qui cenſum non vult ſoluere: quia hoc efficiendo ipſe ſuam poſſeſſionem conſequendi cenſus conſeruat. hic enim fructus ſuos & ſolitas penſiones exigendo, nihil innouare dicitur, etiam dum pendet lis reſtitutionis ſeu appellationis. Quod ita deducit Alexãd. in Apoſtilis ad Barto. in l. 1. ff. nihil in noua appell. penden. Eſt & in eam rem gloſſ. in l. Imperatores. ff. de appellationib. Immò ex oppoſito iudicaretur in ſua poſſeſſione turbatus, cui cenſus debetur, ſi ab eius exactione arceretur etiam pendente reſtitutionis lite, vt per gloſſ. in cap. non ſolum, ſub verbo reducendæ. de appellat. in Sexto. & ad hæc conducit elegans doctrina Decij in l. 1. C. de ſecund. tab. vbi docet poſt Matheſil. nota. 26. Incipiente, nota
6 quòd actor. quòd quoties quis appellat, aut ſe in integrum reſtitui contendit, ſi dum pendet appellatio aut reſtitutio, impediat ſeu turbet alium, in quem eſt prouocatum, aut reſtitutio petita, quo minus ſolita vtatur poſſeſſione, cenſetur renunciare appellationi ſeu reſtitutioni in integrum: quaſi effectus vtriuſque non ſit, alterius poſſeſſioni officere, quo minus in ea ſit conſeruandus. Sic in caſu propoſito deneganda erat reſtitutio ob concurrentiam tantorum indiciorum, contra reſtitutionem exurgentium. Per hæc tamen non eſt elucidatus principalis articulus, Vtrùm ſimpliciter aſſumpta illa concluſio ſit vera pendente ſubhaſtatione bonorum debere ceſſare iudicium reſtitutionis, vbi non adeſſent aliqua indicia, ſed eſſemus in puris, nudis & ſimplicibus terminis. Mea autem eſt ſententia, ceſſationem non debere interuenire: quia ſolùm de poſſeſſione tuenda & ſeruanda

da tractetur, & ita poſſeſſorij ſit quæſtio quod in ſcis leuis eſſe præiudicij, & momentaneum reputari, ita vt ob id quandoque dubitatum fuerit verùm contra ſententiam, in eo momentaneo iudicio latam, deberet minor reſtitui: quod ego ſuprà abundè attigi. Quod enim attinet ad ſententiæ executionem, & quæ ſuſpendi debeat, dum pendet reſtitutionis lis, hoc longè habet aliam & diuerſam cauſam, quàm eum de poſſeſſorio eſt controuerſia: quia ibi res principaliter videtur referri ad dominij excuſſionem. quod eſt longè maioris ponderis & præiudicij ipſa poſſeſſione, quæ dipingitur à iureconſulto vilis & abiecta, vt in l. peregre. ff. de acquirend. poſſeſſio. Attendi etiam debet, quòd penè in nullo offendatur, aut detrahatur iuri eius, qui impetrat reſtitutionem, ſi pergat lis ſubhaſtationis: quia ſolet præſtari cautio de reſtituendo cenſu, ſi fortaſſe talis in reſtitutionis lite vicerit, altero condemnato, & in ea lite ſuccumbente. Item cùm hic ante reſtitutionis litem eſſet in poſſeſſione percipiendi cenſus, æquum eſt, vt in eadem poſſeſſione defendatur. Atque hæc opinio mihi videtur verior, ſanior, & longè probabilior.

Admittitur maior etiam teſtium publicatione facta, ad examen teſtium, quos primùm ipſe ſuo procuratori nominauerat, vt curaret examinandos à iudice.

SVMMARIA.

1 *Probationes cùm ſint fauorabiles, coarctari non debent.*

2 *Ceſſio in iniuriarum cauſa non admittitur ob deteſtationem & odium iniuriæ.*

3 *Ceſſionis beneficio iudicatur indignus, qui bona ſua in fraudem alienauit, aut aliàs mentitus eſt, aut debitum contraxit, vt bonis cederet.*

4 *Emenda vtilis habet in ſe aliquid, tendens ad vindictam.*

5 *Temperamentum ad iudicis arbitrium relatum ita intelligendum & declarandum eſt, vt fieri debeat ſecundum iuris communis diſpoſitionem: & ita, vt à legis formula non diſcedatur.*

CAPVT CCCCXXIIII.

IAM ſuccurrit, præſtantiſſimum Dolanum Senatum per viam Cancellariæ & reſtitutionis in integrum ad miſiſſe maiorem ad examinationem ſuorum teſtium, etiam publicatione teſtium iã facta: atq; ad id motum, quod hic proponeret & allegaret, ſe ante eam publicationem ſuo iniunxiſſe procuratori, quem in lite conſtituerat, vt eos teſtes apud iudicem examinandos curaret: & ita fuiſſe ei in animo hos debere audiri: quaſi hoc ſolum eſſet ei adſcribendum, quòd tam in prouidum ſibi delegiſſet procuratorem, nec magis conſultum. ad quod non fuit ab eodem Senatu habita conſideratio, nec aliàs ſupplicans à ſuis ſecluderetur probationibus: quæ cùm ſint fauorabiles, non debent coarctari & anguſtari: ſed ea le-
1. ge fuit admiſſus, vt teneretur per ſe & perſonaliter iurare, quòd ipſe ſuo procuratori commiſiſſet, vt hi teſtes examinarentur: quodque ante eius iuramenti præſtationem nominaret eos teſtes, quos iuraret eſſe eos, qui denominati à ſe fuerant: ſuſciperetur etiam eius rei ſimile à procuratore ſacramentum: quò, ſi diuerſimodè ab eis iuraretur, detegi poſſet huius dolus, aut (ſi malis) calliditas & vafricies: tum etiam, vt vterque eodem iuramento tenerentur declarare, annum teſtificata didiciſſent. Fiebat autem id poſtremum, quia ſi eſſent eis nota & manife-

ſta

ſta teſtimonia, haud dubiè ab vlteriori teſtium examine eſſent repellendi ob teſtium ſubornationem, dico ego, attento iuris rigore. Subiiciam & aliud, haud inelegans exemplum, quod me tenet memoria in praxi accidiſſe: qui tamen ſum neſcius, quid in eo fuerit determinatum. Maior quidam condemnatus actione iniuriarum ad honorabilem (quam nominant) & vtilem emendam, cum honorabili illi emendæ ſatisfeciſſet, & iam cœpiſſet aliquid, quod ex vtili dependebat, præſtare, vbi agnoſceret, ſibi in bonis non eſſe, vnde poſſet commodè & opportunè ex integro ſatisfacere, petiit ſe reſtitui, vt bonis cederet, & eã ceſſionis viam quã ab initio prætermiſerat, amplecteretur: à quo repellendum eſſe quorundam
2 erat iudicium: quia in iniuriarum cauſa non admittatur ceſſio, in iniuriæ odium & deteſtationem, vt notat Iaſ. in §. fin. Inſt. de actionibus, & ne quis ex delicto ſuo commodum aſſequatur. ad quod facit iu arg. l. ſi ex parte. §. quanquam. ff. quod cum eo vbi ſuccurritur
3 emancipato filio ex ſuo contractu, ſi non deliquerit, nec malè ſit verſatus; cùm in ſimili à ceſſionis beneficio excludatur is, qui ſua bona in fraudem alienauit, vt in l. fin. ff. ſi quid in fraud. credito. Qui etiam mentitus eſt, aut aliàs debitũ contraxit, vt bonis cederet, priuatur ceſſione, per eam l. final. Sic ſi iniuriarum lite non ſit locus ceſſioni, quare hunc reſtitui dices, vt bonis cedat? aliàs reſtitueretur ad id quod nunquam habuit, & à quo ex legis mente repellitur. Præterea penſabatur vnum aliud, quòd res non eſſet integra: quia poſt latam ſententiam ſatisfactum eſſet emendæ illi honorabili, & iam cœpta ſolutio eius, quæ vocatur vtilis: vt videretur velle acquieuiſſe ſententiæ. præ
4 terea hæc vtilis emenda (quæ etiam nominatur pecuniaria) habet in ſe aliquid tendens ad vindictam & emendam, arg. l. ſed ſi vnius. §. ſi cùm ante. ff. de iniur. vt tanto minus deberet is reſtitui in integrum. Quinimò ſi locus eſſet reſtitutioni, daretur occaſio inferendæ iniuriæ. Quibus rationibus videbatur abnegandam eſſe reſtitutionem. Quorum opinioni ego ſemper hærendum probaui, hac potiſſimum ratione, quòd non debeat quis admitti ſeu reſtitui ad ceſſionem faciendam, quam ei lex planè abnegat, ne aliàs ſubſiſtat acceſſorium abſque principali. Quam ſententiam puto & cenſeo procedere debere, etiam re integra, & vbi nullo modo eſſet adhuc in aliquo ſententiæ ſatisfactum: ad quod me trahit eadem ratio, per quam denegatur ceſſio, quæ indiſtinctè, & vtroque caſu procedit. Memini tamen præſtantiſſimum Dolanum Senatum ex gratia (vtebatur enim his terminis, & de grace) per viam Cancellariæ ſupremæ, quam apud ſe habet, admiſiſse quendam, lata ſententia in actione iniuriarum, vt poſſet bonis cedere. Sed tunc lis fuerat mota inter fratres duos: quorum qui vicerat, curauerat condemnatum innodari, ſeu illaqueari ſententia excommunicationis, donec ei vtilem emendam perſoluiſſet, qui iam honorabilem præſtiterat. quod ea tam proxima coniunctio ſuaſit. Itaque vt alter à nexu quo detinebatur, eximeretur, admiſſus fuit ex bono & æquo ad præfatam bonorum ceſſionem. in quo fuit diſceſſum à regula communi, ſola illa proximitatis ratione habita, idque ſpeciali fauore: qui non eſſet aliàs extendendus, vbi ceſſaret talis conſideratio & qualitas. Scio etiam in ſimili penè caſu, non fratrum, ſed eorum, qui cognati erant, obſeruatum modum alium, quàm reſtitutionis indulgendæ, & mandatum ſeu commiſſum officiali, à quo lata fuerat in ea lite iniuriarum ſentẽtia, vt ipſe eam pro ſuo temperaret arbitrio. quaſi ſecundum horum iudicium poſſet is talem ad ceſſionis beneficium admittere. quod tamen ego nec ex illis verbis, nec eorum ſententia poſſe deſumi agnoſco: quia temperamentũ
5 relatũ ad iudicis arbitriũ, eſt ita intelligendum & declarandum, vt fieri debeat

beat iuxta iuris cõmunis diſpoſitionem: & ita, vt à legis formula non diſcedatur, à qua omnino deficeret iudex, ſi talem ad ceſsionem admitteret. Sic magis mihi accedit, vt ſimpliciter dicatur eſſe in manu iudicis ſupremi, poſſe ex officio & præſcripto exemplo reſtitutionem concedere, maximè vbi ſubeſſet tam prægnans, iuſta & legitima cauſa: & non aliàs.

Deo optimo, max. gloria, laus, & gratiarum actio.

FINIS.

REGISTRUM.

* ** A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
A a B b C c D d E e F f G g.

*Omnes ſunt quaterniones, præter * & G g, qui eſt Duernio.*

VENETIIS, Apud Iacobum Vitalem.

MDLXXVI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

[illegible]